SMARTS XIII

สมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม (สพช.)
Association for Local Community and Social Development. (ALCSD)

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ

การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13

"Towards a Sustainable World: The Roles of Humanities and Social Sciences in Achieving Sustainable Developmental Goals"

คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
วันที่ 20 - 21 มิถุนายน 2567

คำนำ

SMARTS คือ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ระดับชาติ 5 สถาบัน 6 คณะวิชา และ 2 สมาคม ได้แก่ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Faculty of Liberal Arts, Thammasat University) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Faculty of Social Administration, Thammasat University) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University) คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Faculty of Management Sciences, Kasetsart University) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (Faculty of Arts, Silpakorn University) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University) สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Humanities and Social Sciences Research Promotion Network) และสมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม (Association for Local Community and Social Development (ALCSD))

เครือข่าย SMARTS ได้หมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดประชุมทางวิชาการระดับชาติเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2554 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คณาจารย์ และนักศึกษาของสถาบันการศึกษาในเครือข่าย รวมทั้งนักวิชาการและนักศึกษาทั่วไป ได้นำเสนอผลงานวิจัยที่มีคุณภาพสูง ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์อันหลากหลายร่วมกัน อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์และต่อยอดผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืนและมั่นคงท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงระดับภูมิภาคเอเชียหรือระดับโลกต่อไป

ในการนี้ การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13 ได้จัดขึ้นในวันที่ 20 - 21 มิถุนายน พ.ศ. 2567 ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ และการนำเสนอผลงานผ่านระบบออนไลน์ ด้วยโปรแกรม Zoom Meeting เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานจึงได้มีการจัดทำรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceeding) เพื่อเผยแพร่ผลงานสู่แวดวงทางการศึกษาและชุมชนในวงกว้าง รวมทั้งเพื่อเป็นประจักษ์พยานแห่งความก้าวหน้าทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อันทรงคุณค่าสืบต่อไป

คณะกรรมการดำเนินงานฯ

12 กรกฎาคม 2567

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13

หัวข้อ "Towards a Sustainable World: The Roles of Humanities and Social Sciences in Achieving Sustainable Developmental Goals"

วันที่ 20-21 มิถุนายน 2567 ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

---

1. ชื่อโครงการ การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13
หัวข้อ "Towards a Sustainable World: The Roles of Humanities and Social Sciences in Achieving Sustainable Developmental Goals"

2. หลักการและเหตุผล

SMARTS เกิดขึ้นจากความร่วมมือทางวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา 5 สถาบัน 6 คณะวิชา และ 2 สมาคม คือ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และสมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม สถาบันภาคีเห็นความสำคัญของการวิจัยและเผยแพร่ผลงานวิจัยของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป จึงจัดโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ขึ้นอย่างต่อเนื่องกันทุกปีมาเป็นเวลา 12 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 จนถึงปี พ.ศ. 2566 ที่ผ่านมา เจ้าภาพจัดประชุม คือ คือ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม การจัดประชุมในแต่ละครั้งได้รับความสนใจจากกลุ่มนักวิชาการ นิสิตและนักศึกษาจากหน่วยงานต่าง ๆ เสมอมา

ในปี พ.ศ. 2567 นี้ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเป็นปีที่ 13 เพื่อเป็นเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัยสำหรับให้คณาจารย์ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ทั้งสถาบันเครือข่ายและจากสถาบันอื่น ๆ ได้เข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นทางวิชาการระหว่างกัน รวมทั้งก่อให้เกิดการบูรณาการศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไป

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยของคณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษา และบุคคลทั่วไป

3.2 เพื่อเปิดโอกาสให้มีการเสวนา แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์ เกี่ยวกับการวิจัยระหว่างคณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไป

3.3 เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของวิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และการค้นคว้าอิสระ

4. การนำผลการประเมินโครงการมาปรับปรุงการจัดโครงการในครั้งนี้

4.1 ชื่อโครงการที่นำผลมาใช้ปรับปรุงการจัดโครงการครั้งนี้

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 12 วันที่ 23 มิถุนายน 2566

4.2 รายละเอียดการนำผลการประเมินมาใช้ในการพัฒนาการจัดโครงการครั้งนี้

ในการจัดโครงการที่ผ่านมานั้น จำนวนผู้ตอบแบบประเมิน 141 คน ผลประเมินความพึงพอใจโดยรวมของผู้เข้าร่วมโครงการอยู่ในระดับมากที่สุด (4.61) และได้นำข้อเสนอแนะในการจัดโครงการของผู้เข้าร่วมโครงการมาปรับปรุงการดำเนินงานครั้งนี้ ได้แก่ ได้เพิ่มหัวข้อการนำเสนอที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นในอนาคตสื่อกับปัญหาสังคม

5. ผู้เข้าร่วมโครงการ

5.1 ผู้นำเสนอผลงาน ได้แก่ คณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในสถาบันเครือข่ายสถาบันอื่น และบุคคลทั่วไป

5.2 ผู้เข้าร่วมฟังการนำเสนอผลงาน ได้แก่ คณาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัย และบุคคลทั่วไป

6. แผนการดำเนินงาน

กำหนดการ \ ระยะเวลา	ม.ค. 67	ก.พ. 67	มี.ค. 67	เม.ย. 67	พ.ค. 67	มิ.ย. 67	ก.ค. 67
1. ประชุมเตรียมความพร้อมการจัดงาน	●						
2. ประชาสัมพันธ์		●					
3. ขออนุมัติโครงการ		●					
4. เปิดรับบทความฉบับเต็ม	←	—	—	→			
5. ผู้นำเสนอผลงานลงทะเบียนและชำระเงิน	←	—	—	→			
6. ประชุมจัดสรรบทความ				●			
7. ประกาศรายชื่อผู้ลงทะเบียนเสนอผลงาน				●			
8. ส่งบทความให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา				↔	↔		
9. ประกาศผลตอบรับบทความฉบับเต็ม และส่งผลการพิจารณาให้ผู้นำเสนอผลงานปรับแก้ไข					●		
10. ผู้นำเสนอผลงานส่งบทความฉบับสมบูรณ์ที่แก้ไขแล้ว						●	
11. ส่งบทคัดย่อและบทความฉบับเต็มเพื่อจัดทำ Proceedings						●	
12. จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13						20-21	
13. สรุปรายการการดำเนินงานและค่าใช้จ่ายโครงการ							●

7. ระยะเวลาและสถานที่ในการดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินงาน 7 เดือน	เดือนมกราคม 2567 – กรกฎาคม 2567
วันจัดประชุมวิชาการ 2 วัน	วันที่ 20 - 21 มิถุนายน 2567 เวลา 08.30 - 16.30 น.
สถานที่ในการดำเนินการ	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ และรูปแบบออนไลน์ผ่านแอพพลิเคชั่น Zoom

8. ผู้รับผิดชอบโครงการ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม

9. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

9.1 ผู้เข้าร่วมประชุมได้เผยแพร่องค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัย

9.2 ผู้เข้าร่วมประชุมได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และประสบการณ์ทางการวิจัยระหว่างคณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง

9.3 ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ และพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของวิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และการค้นคว้าอิสระ

10. การร่วมมือกับชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน หรือหน่วยงานวิชาชีพ

10.1 ชื่อหน่วยงานที่มีความร่วมมือ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม

10.2 ลักษณะและรายละเอียดความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก

การดำเนินการจัดโครงการประชุมเวทีวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13 ได้มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน ดังนี้

หน้าที่รับผิดชอบ	SMARTS ครั้งที่ 11
ประชาสัมพันธ์ - เว็บไซต์ - Facebook - จดหมาย (1 รอบ) - โปสเตอร์	 มหาวิทยาลัยทั้ง 6 สถาบัน มหาวิทยาลัยทั้ง 6 สถาบัน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ลงทะเบียนและชำระเงิน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
การประเมินบทความ และออกหนังสือรับรองการตีพิมพ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
หนังสือรับรองการตีพิมพ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สถานที่จัดประชุมและอาหาร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
องค์ปาฐกและของที่ระลึกองค์ปาฐก	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
กระเป๋าเอกสาร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประเมินผลโครงการ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Proceedings และบทความดีเด่น	มหาวิทยาลัยศิลปากร
Abstract	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
เกียรติบัตร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

11. สาขาวิชาที่เปิดรับผลงาน

รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ การศึกษา สังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การพัฒนาชุมชน สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ปรัชญา สังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม ประชากรศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ สื่อสารมวลชน วรรณคดี ภาษาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ การบริหารและการจัดการ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ เศรษฐศาสตร์ การตลาด การบัญชี การเงินและการธนาคาร การท่องเที่ยว-การโรงแรมและอุตสาหกรรมบริการ การจัดการโลจิสติกส์ นิติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์สุขภาพ

12. รูปแบบการนำเสนอผลงาน

การนำเสนอบทความในรูปแบบออนไซต์และรูปแบบออนไลน์ ใช้เวลาเรื่องละ 10-15 นาที ซักถาม 5 นาที

13. กำหนดการพิจารณาบทความ

กำหนดการ	ระยะเวลา
เปิดรับบทความฉบับเต็ม/ลงทะเบียนและชำระเงิน	29 ม.ค. – 30 เม.ย. 2567
ประกาศรายชื่อผู้ลงทะเบียนนำเสนอผลงาน	7 พ.ค. 2567
แจ้งผลการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ	24 พ.ค. 2567
ส่งบทความฉบับสมบูรณ์ที่ปรับแก้แล้ว	4 มิ.ย. 2567
ประกาศผลตอบรับบทความฉบับเต็ม	7 มิ.ย. 2567
ส่งไฟล์วิดีโอการนำเสนอบทความ	14 มิ.ย. 2567
จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13	20-21 มิ.ย. 2567

กำหนดการโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13
หัวข้อ "Towards a Sustainable World: The Roles of Humanities and Social Sciences in Achieving Sustainable Developmental Goals" วันที่ 20-21 มิถุนายน 2567
ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

วันพฤหัสบดีที่ 20 มิถุนายน 2567	
เวลา	**กิจกรรม**
08.30 - 09.00 น.	ลงทะเบียนเข้าร่วมงาน
09.00 - 09.15 น.	• พิธีเปิดและกล่าวต้อนรับ โดย อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ • กล่าวแนะนำและมอบของที่ระลึกระหว่างสถาบันเครือข่าย 5 สถาบัน 6 คณะวิชาและ 2 สมาคม
09.15 - 10.00 น.	ปาฐกถาพิเศษออนไลน์ หัวข้อ *"การพัฒนาที่ยั่งยืนกับการพัฒนาสังคม"* โดย นางสาวซาราห์ บินเย๊าะ รองปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
10.00 – 11.00 น.	บรรยายพิเศษ หัวข้อ *"Thailand Tourism: Is It Sustainable and Inclusive Growth?"* โดย ศาสตราจารย์ ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
11.00 - 12.00 น.	นำเสนอผลงานกลุ่มย่อย (ช่วงที่ 1) (2 ผลงาน/ห้อง)
12.00 - 13.00 น.	พักกลางวัน
13.00 - 14.00 น.	บรรยายพิเศษ หัวข้อ *" Creating Sustainable and Inclusive Classrooms: What Every Teacher Should Know?"* โดย Associate Professor Dr. Andrzej (Andy) Cirocki, University of York
14.00 - 15.30 น.	นำเสนอผลงานกลุ่มย่อย (ช่วงที่ 2) (3 ผลงาน/ห้อง)
วันศุกร์ที่ 21 มิถุนายน 2567	
เวลา	**กิจกรรม**
08.00 - 09.00 น.	ลงทะเบียนเข้าร่วมงาน
09.00 – 11.00 น.	นำเสนอผลงานกลุ่มย่อย (ช่วงที่ 1) (3 ผลงาน/ห้อง)
11.00 - 13.00 น.	นำเสนอผลงานกลุ่มย่อย (ช่วงที่ 2) (3 ผลงาน/ห้อง
15.00 น.	จบการประชุมวิชาการ SMARTS ครั้งที่ 13

คณะกรรมการดำเนินงานโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13
หัวข้อ "Towards a Sustainable World: The Roles of Humanities and Social Sciences in Achieving Sustainable Developmental Goals" วันที่ 20-21 มิถุนายน 2567
ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

1. คณะกรรมการดำเนินงานคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาสพงศ์ ศรีพิจารณ์ คณบดีคณะศิลปศาสตร์	ที่ปรึกษา
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชนะ ทองคำเภา ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิชาการ	ประธาน
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภวิทย์ ถาวรบุตร รองคณบดีฝ่ายวางแผนและการคลัง	ประธานฝ่ายงบประมาณและอาหาร
4.	อาจารย์อนุรักษ์ อยู่วัง ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายพัฒนานักศึกษา	ประธานฝ่ายต้อนรับและประมวลผล
5.	อาจารย์ ดร.สิทธิศักดิ์ หมูคำหล้า อาจารย์	ประธานฝ่ายพิธีการ
6.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤชญาณ อินทรัตน์ ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายเทคโนโลยีและสารสนเทศ	ประธานฝ่ายเทคโนโลยีและสื่อสารองค์กร
7.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรัตน์ ณ ระนอง รองคณบดีฝ่ายบริหารท่าพระจันทร์และวิเทศสัมพันธ์	ประธานฝ่ายอาคาร สถานที่
8.	อาจารย์พรพรรณ จันทร์นุ่ม ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายสื่อสารองค์กร	กรรมการ
9.	ศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ เชวงกิจวณิช อาจารย์	กรรมการ
10.	รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา แก้วคัลณา อาจารย์	กรรมการ
11.	รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภวัฒน์ พุกเจริญ อาจารย์	กรรมการ
12.	รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะนุช วิริเยนะวัชร์ อาจารย์	กรรมการ
13.	รองศาสตราจารย์ ดร.วิศรุต พึ่งสุนทร อาจารย์	กรรมการ
14.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรอนงค์ ทิพย์พิมล อาจารย์	กรรมการ

15.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คะนอง ปาลิภัทรางกูร อาจารย์	กรรมการ
16.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑามณี อ่อนสุวรรณ อาจารย์	กรรมการ
17.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทิกา พฤธิกานนท์ อาจารย์	กรรมการ
18.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธรณินทร์ มีเพียร อาจารย์	กรรมการ
19.	อาจารย์ ดร.รวิตะวัน โสภณพนิช อาจารย์	กรรมการ
20.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ปักษาสุข อาจารย์	กรรมการ
21.	อาจารย์ ดร.ศิริเพ็ญ กำแพงแก้ว อาจารย์	กรรมการ
22.	อาจารย์วรรณปรัชญ์ พิทักษ์ไพบูลย์กิจ อาจารย์	กรรมการ
23.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริวรรต อิ่มสอาด อาจารย์	กรรมการ
24.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรทิพย์ เฉิดฉินนภา อาจารย์	กรรมการ
25.	อาจารย์วิราพร หงษ์เวียงจันทร์ อาจารย์	กรรมการ
26.	นางสาวกฤตยา ประพันธโกมล หัวหน้ากลุ่มงานบัณฑิตศึกษา	กรรมการและเลขานุการ
27.	นางสาวมีนา พิมพา นักวิชาการเงินและบัญชีชำนาญการ	กรรมการ
28.	นางสาวเกษร ทองท่าแพ นักวิชาการเงินและบัญชี	กรรมการ
29.	นางสาวมัตติกา จันทร์หอมกุล เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	กรรมการ
30.	นางสาววราภรณ์ ศิริรัศมี เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	กรรมการ
31.	นางสาววงเดือน สมีพันธ์ นักวิชาการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ
32.	นางสาวกรรณิการ์ มีศักดิ์ เจ้าหน้าที่วิเทศสัมพันธ์	กรรมการ

33.	นางสาวรุ่งทิวา แสงแก้ว เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	กรรมการและเลขานุการ
34.	นายสมชาย มากพันธ์ผล ผู้ช่วยหัวหน้างานบริหารและธุรการ	กรรมการ
35.	นายไชยะ นทีรัตนกำจาย นายช่างอิเล็กทรอนิกส์	กรรมการ
36.	นางสาวชุติมา กรกนกธนกุล นักประชาสัมพันธ์	กรรมการ
37.	นายธิติวุฒิ บุญแก้ว นักประชาสัมพันธ์ชำนาญการ	กรรมการ
38.	นางสาวยุภาลัย ปู่ชัยเคน เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	กรรมการ
39.	นายประพันธ์ ประพันธโกมล นักวิชาการคอมพิวเตอร์ชำนาญการ	กรรมการและเลขานุการ
40.	นางวรรนีย์ คุ้มบำรุง เลขานุการคณะศิลปศาสตร์	กรรมการ
41.	นางจรัสศรี ศรีชาวนา พนักงานสถานที่	กรรมการ
42.	นางบุญเหลือ ศรีมงคล พนักงานสถานที่	กรรมการ
43.	นางสาวอรรัตน์ ผดุงใน พนักงานสถานที่	กรรมการ
44.	นางสาวพัชรี ราชสิงโห พนักงานสถานที่	กรรมการ
45.	นางสาววารุณี นุ่มสำรวย พนักงานสถานที่	กรรมการและเลขานุการ

2. คณะกรรมการดำเนินงานคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1.	รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ชลายนนาวิน คณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์	ประธาน
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธันยา รุจิเสถียรทรัพย์ รองคณบดีฝ่ายวิชาการ	รองประธาน
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รณรงค์ จันใด รองคณบดีฝ่ายบริหาร	คณะทำงาน

4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปุณิกา อภิรักษ์ไกรศรี หัวหน้าภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์	คณะทำงาน
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพรรณ นฤภัทร หัวหน้าภาควิชานโยบาย การพัฒนา และการพัฒนาชุมชน	คณะทำงาน
6.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิฤมน รัตนะรัต ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิจัย	คณะทำงาน
7.	นางสาวสุธิมา วุฒิการ นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	คณะทำงานและเลขานุการ
8.	นางสาวสุชัญญา ดวงงาม นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	คณะทำงานและเลขานุการ

3. คณะกรรมการดำเนินงานคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

1.	รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิ มูลศิลป์ คณบดีคณะสังคมศาสตร์	ที่ปรึกษา
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี ศรีกลชาญ ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิจัย	ประธาน
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาภรณ์ โรจน์ศิริรัตน์ รองคณบดีฝ่ายแผน และยุทธศาสตร์เพื่อสังคม	กรรมการ
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร ไทยจงรักษ์ หัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์	กรรมการ
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรีย์พร นิพิฐวิทยา อาจารย์ภาควิชาภูมิศาสตร์	กรรมการ
6.	รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ ขำเพชร อาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์	กรรมการ
7.	นางเบญจมาศ เขมาศักดาสรรค์ หัวหน้างานบริการการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ

4. คณะกรรมการดำเนินงานคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.	ดร.ศุภาภาส คำโตนด รองคณบดีฝ่ายพัฒนาคุณภาพ	ประธานกรรมการ
2.	อาจารย์สิทธิกานต์ เบ็ญจสุพัฒนนันท์ รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ	กรรมการ
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชยพจน์ ลือนันต์ อาจารย์	กรรมการ

4.	อาจารย์ทีฆะทัศน์ ทองกูล อาจารย์	กรรมการ
5.	ดร.บุศยรินทร์ กองแก้ว อาจารย์	กรรมการ
6.	ดร.พรพรหม รุ่งเรือง อาจารย์	กรรมการ
7.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญพิมล เสรีวัฒน์ อาจารย์	กรรมการ
8.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิเดช บำรุงทรัพย์ อาจารย์	กรรมการ
9.	นางบุญาภา ศรีนาค นักวิชาการศึกษา	กรรมการ
10.	นายชวณัฐ ปัญญาสิม นักวิชาการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ 1
11.	นางรัตติยาภรณ์ ต้นสุวรรณ์ นักวิชาการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ 2

5. คณะกรรมการดำเนินงานคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

1.	รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ คณบดีคณะอักษรศาสตร์	ที่ปรึกษา
2.	รองศาสตราจารย์ ดร.บูลย์จีรา ชิรเวทย์ รองคณบดีฝ่ายวิจัย	ประธานกรรมการ
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน อาจารย์	กรรมการ
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ตะวัน วรรณรัตน์ อาจารย์	กรรมการ
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล อาจารย์	กรรมการ
6.	ศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ อาจารย์	กรรมการ
7.	อาจารย์ ดร.รัชตพงศ์ มะลิทอง อาจารย์	กรรมการ
8.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภฤกษ์ โออินทร์ อาจารย์	กรรมการ

9.	อาจารย์สกนธ์ ม่วงสุน อาจารย์	กรรมการ
10.	นางสาวชุลีพรรณ เคารพธรรม นักวิชาการอุดมศึกษา	กรรมการและเลขานุการ

6. คณะกรรมการดำเนินงานคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

1.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะวรรณ ปิ่นแก้ว คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	ที่ปรึกษา
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี สีนา ครองคณบดีด้านวิชาการและวิจัย	ประธานกรรมการ
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นารีมา แสงวิมาน ผู้ช่วยคณบดี ด้านงานวิเทศสัมพันธ์	กรรมการ
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์รุจา สุขพัฒน์ อาจารย์	กรรมการ
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์นุชรี บุญศรีเมือง อาจารย์	กรรมการ
6.	อาจารย์ธงชัย แซ่เจี่ย อาจารย์	กรรมการ
7.	อาจารย์ศิริญญา อารยะจารุ อาจารย์	กรรมการ
8.	นางสาวจิราภรณ์ ชัยมงคล นักวิชาการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ

7. คณะกรรมการดำเนินงานสมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

1. ดร.จำเนียร ชุณหโสภาค
นายกสมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. อาจารย์ ดร.พิทักษ์ เผือกมี
กรรมการและเลขานุการ

8. คณะกรรมการดำเนินงานสมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และสังคม

1. รองศาสตราจารย์ ดร.เอมอร แสนภูวา
นายกสมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และสังคม
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์
เลขานุการสมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และสังคม

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและคัดกรองผลงาน
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13

1.	รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑามาศ ทวีไพบูลย์วงษ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชิราภรณ์ วงศ์แสน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริขวัญ เจริญวิริยะกุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิรินุช อินละคร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
6.	ดร.ศุภาภาส คำโตนด	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
7.	รองศาสตราจารย์ ดร.นิภาพรรณ เจนสันติกุล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
8.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชาวุฒิ อภิระติง	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
9.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรุตม์ เพชรสกุลวงศ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
10.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุภาค เสาร์เสาวภาค	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
11.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรธนา เทพจิต	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
12.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา มีสุข	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
13.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กันฐิกา ศรีอุดม	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
14.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.การุณ สุขสองห้อง	มหาวิทยาลัยบูรพา
15.	รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเสริม วัฒนกิจ	มหาวิทยาลัยบูรพา
16.	ดร.วสันต์ ลิ่มรัตนภัทรกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
17.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุทธิกานต์ มีจั่น	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
18.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกาญจน์ นาคนวล	มหาวิทยาลัยมหิดล
19.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์	มหาวิทยาลัยมหิดล
20.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณพร พงษ์เพ็ง	มหาวิทยาลัยมหิดล
21.	รองศาสตราจารย์ ดร.สยาม อรุณศรีมรกต	มหาวิทยาลัยมหิดล
22.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสรี วรพงษ์	มหาวิทยาลัยมหิดล
23.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นารีมา แสงวิมาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
24.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี สีนาค	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

25.	อาจารย์ ดร.พงษธร เครือฟ้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
26.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์สันติ์ ตันหยง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
27.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรายุทธ์ โชติรัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
28.	รองศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัตย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
29.	รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภณัฏฐ์ ทรัพย์นาวิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
30.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
31.	อาจารย์ ดร.จิราภรณ์ ดำจันทร์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
32.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะนาถ อังควาณิชกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
33.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พันธุ์ชนะ สุนทรพิพิธ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
34.	รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
35.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายชล ปัญญชิต	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
36.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี ศรีกลชาญ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
37.	อาจารย์ ดร.สุชาญวุฒิ กิ่งแก้ว	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
38.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
39.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ตะวัน วรรณรัตน์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
40.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล	มหาวิทยาลัยศิลปากร
41.	อาจารย์ ดร.รัชตพงศ์ มะลิทอง	มหาวิทยาลัยศิลปากร
42.	รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
43.	รองศาสตราจารย์ ดร.สามารถ ทองเฝื่อ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
44.	ดร.อารีฟีน ยามา	สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
45.	ดร.ธนกฤต ศรีเกรียงทอง	นักวิชาการอิสระ
46.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวัฒน์ อินทรพร	นักวิชาการอิสระ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 13	ข
รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงาน	ฃ
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและคัดกรองผลงาน	ฅ
สารบัญ	ฌ
ตารางนำเสนอผลงาน	น

หัวข้อ บทความคัดสรร

- การศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงทดลองว่าด้วยความเอนเอียงระหว่าง ‘กลุ่มในและกลุ่มนอก’ ในสังคมไทย 2
  ฐิติพงศ์ อรัญเวศ, สันต์ สัมปัตตะวนิช
- เมื่อฝ่ายในไปเมืองนอก: การเสด็จต่างประเทศ ของเจ้านายสตรี พ.ศ. 2433-2475 13
  วีระยุทธ ปีสาลี
- มัตสยาวตาร : การดัดแปลงลิลิตนารายณ์สิบปางสู่วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร 26
  ณัฐพงศ์ อินสตุล

หัวข้อ Geography

- แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร 44
  คชตรัย เจริญสุข, ชารินทร์ เกสร
- การลงทุนของไทยในเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำใน สปป. ลาว : กรณีศึกษาเขื่อนไชยะบุรี 56
  ณัชชา เหลืองเอี่ยม, วัชรพงศ์ รติสุขพิมล

หัวข้อ Business & Marketing

- พัฒนาการธุรกิจซีรีส์วายไทย บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี พ.ศ. 2559 – 2565 70
  กัลย์กมล ประมูลทรัพย์, ญาณินี ไพทยวัฒน์
- กลยุทธ์ 4E Marketing ที่มีต่อผลการตัดสินใจเข้ารับบริการคลินิกเสริมความงามในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ 78
  ชนัษฎา ณ กาฬสินธุ์, สุพจน์ ดีบุญมี
- การพัฒนากรอบการทำงานแบบบูรณาการในการดำเนินโครงการเกี่ยวกับระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่น 86
  ปรัชวัณวิทย์ เชาว์เหนือ, วศินี หนุนภักดี

หัวข้อ Public Administration

- ลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม 99
  บรรพต กิติสุนทร
- วิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการด้านดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพิจารณาปัจจัยอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุนร่วมกับผลตอบแทนทางสังคม: กรณีศึกษาหน่วยงานการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย 107
  ธนาธร ทะนานทอง, ณพงส์ อาริยวัฒน์, นวฤกษ์ ชลารักษ์, ศราวุธ แรมจันทร์, ปพน เมืองงาม, พงษ์พันธุ์ มานุพีรพันธ์

หัวข้อ Economics

- แบบจำลองการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อผลการสอบสำหรับ
  การพัฒนากลยุทธ์การเรียนรู้และการสอนวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ 120
  ประจักษ์ เฉิดโฉม
- การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทย 129
  ภัณฑิลา ธนบูรณ์นิพัทธ์, ธัชนันท์ โกมลไพศาล

หัวข้อ Linguistics & Media Studies

- การแปรของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษา 146
  ภัทรวดี เก่งนา, ศุภกิต บัวขาว
- การเมืองวัฒนธรรมของสิ่งเหนือธรรมชาติในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* 158
  ธงชัย แซ่เจี่ย

หัวข้อ Management Science

- การศึกษาเชิงเปรียบเทียบของการตรวจเงินของแผ่นดินของประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ 172
  วัลภา ไทรย้อย, วัชรพงศ์ รติสุขพิมล
- คุณลักษณะของที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องของข้าราชการพลเรือนสามัญในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล 184
  กฤติน อัศววิชัย, พัชรี ผาสุก

หัวข้อ History

- จากการแพทย์พื้นบ้านสู่การแพทย์แบบยาอังกฤษ: การปะทะและประสานกันของระบบการแพทย์ในพม่าสมัยอาณานิคม 196
  พงษ์นรัตน์ ใจเรือง, ชาติชาย มุกสง
- การศึกษาภาพลักษณ์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2524 212
  วิษณุ เพาะพืชบวรชัย

หัวข้อ Literature

- การเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลก 225
  วรณัน จักรา
- การประกอบสร้างสังคมโรงเรียนในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอม 239
  วรรษมน เพียรเสมอ, ปทิตตา พูเพนียด

หัวข้อ Community & Social Movements

- การส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 254
  พิมพ์รภัทร์ ขันธพัฒน์
- ข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมไทยของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562 267
  นงนาฏ สุธีรวัฒนานนท์
- ผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด - 19 ต่อพฤติกรรมการเล่นพนันในกลุ่มนักพนันชาวไทย 279
  สุรางคนางค์ อยู่เย็น, ธัชนันท์ โกมลไพศาล

หัวข้อ Environment & Sustainability

- Sustainable Supply Chain Management of Recycled Plastic Pellets as Business Practices 297
  Atisan Phuwasaktanasri
- ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่ รูปร่างของผลิตภัณฑ์ และขนาดผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์จากกก 313
  ภัคพล เจริญตา, อารียา ภูฉายา, สุพจน์ ดีบุญมี
- นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 322
  สิริภา สงเคราะห์

หัวข้อ Art, Drama & Music

- การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ผ่านงานศิลปะร่วมสมัยหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557 333
  ชุมพล พินิจธนสาร
- ทัศนคติ “ขนหางนกยูง” ที่ปรากฏในวงดนตรี 343
  บุณฑริกา คงเพชร
- “ผู้อัญเชิญไฟ” : กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานละครเวที 359
  ณัฐภรณ์ สถิตวราทร

หัวข้อ Religion & Spirituality

- ผลการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา 374
  วรากรณ์ พูลสวัสดิ์
- กลยุทธ์และปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี 387
  ธพิพัฒน์ วรพิพัฒนการกิจ

หัวข้อ ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรีเครือข่าย SMARTS

- การจัดทำและออกแบบธุรกิจบอร์ดเกม 406
  สุวรรณชัย ยอดมิ่งขวัญ
- การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยกระดับอนิเมะเป็น Soft Power 413
  นฤเทพ ปฏิพิมพาคม
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล 422
  นท พันธนาคง, มนธิชา แสนคุณท้าว, จิรโชติ ทุมรัตน์, ทิชากร การสมกล้า, วารุณี ตันติวงศ์วาณิช
- การยอมรับเทคโนโลยี ส่วนประสมการค้าปลีก และความไว้วางใจร้านค้าอัจฉริยะแบบไร้พนักงาน โลตัส พิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล ที่ส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อของผู้บริโภค 435
  มะลิวัลย์ วรรณโน, ธนารักษ์ ทองจรูญ, เมษาธิณี ป้องโล่ห์, อัจฉรา ทิพย์กรแก้ว, วารุณี ตันติวงศ์วาณิช
- การดำรงอยู่ของระบำเซบลัง (Tari Seblang) ภายใต้สังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในอินโดนีเซีย 448
  วิมลสิริ บำรุงกูล
- การศึกษาภาวะสมองไหลของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในไทย กรณีศึกษากลุ่มเฟซบุ๊กย้ายประเทศกันเถอะ 457
  เพชรลดา ศรีวิเศษ
- ผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชันเรื่อง Perfect Blue 468
  ทัศยา ณ บางช้าง, นาตยา อยู่คง
- “แรงงานในภาคเกษตรชาวกัมพูชา”: พลวัตการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในจังหวัดนครนายก 480
  นฤภร แสงรักษ์
- การศึกษาที่ตั้งที่เหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋อง กรณีศึกษา จังหวัดราชบุรี 490
  กานต์พิชชา การดำริห์, อภิเศก ปั้นสุวรรณ

- กระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนสดในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชา เพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน 501
  อุพาริน พิกุลงาม
- การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในงานศึกษาและวรรณกรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2482 – 2565 513
  ศิราเมษฐ์ ธีระพรพัตร์, ศิริพร ดาบเพชร
- การนำเสนอภาพสตรีอินโดนีเซียในมุมมองของปรามูเดีย อนันตา ตูร์ ผ่านวรรณกรรม เรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าว 523
  พิชญ์สินี ธรรมแก้ว
- ภาพความทรงจำในสงครามกลางเมืองสเปนสำหรับเยาวชน 531
  ธัญญาภรณ์ ศรีมิ่ง
- การวิเคราะห์คำพ้องที่มีความหมายใกล้เคียงกัน “courage”, “bravery”, และ “audacity” ด้วยภาษาศาสตร์คลังข้อมูลจากมุมมองของทฤษฎี Lexical Priming 544
  ธัญลักขณ์ ภูริวัฒน์, สุกัญญา ปักสงค์, พชร พรจรุงศักดิ์, กมลลักษณ์ ยืนยง, ปัณณรัตน์ โรจน์อรุณสิริ, บารมี เขียววิชัย
- การศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 554
  อัฐกร ตรีสรณ์ถิรวิทย์, ศุภณัฐ พานา
- การวางแผนปริมาณการสั่งซื้อวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนสำหรับการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งให้เพียงพอต่อความต้องการ กรณีศึกษา บริษัท คุณป้า จำกัด 566
  วรินดา อารี, กมลรัตน สอนทวี, ณัฐธิดา สวนจันทร์, ณัฐวดี บุญทองจันทร์, ธนิษฐา นิ่มกาญจนา, บัณฑิตา กมลเขต, สายป่าน เขตกัน, อนันชญา อาดัมอาลี, อภิญญา พงษ์ปรีชา
- แนวทางการจัดการร้านอาหารระดับกลางด้วยพิมพ์เขียวการบริการในจังหวัดชลบุรี: ธุรกิจร้านอาหารระดับกลาง ABC 583
  ศศิกาญจน์ สุวรรณชาตรี, กนกกร จิตพูลผล, ชลันดา มดทอง, ธัญวรัตม์ ภู่อมร, จุฑารัตน์ พ่วงพรม, นัทธมน อินทร์สว่าง, ธนัตถ์ภัทร ถิรธนัชดิลก
- ปัจจัยส่งเสริมหรืออุปสรรคสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษาธุรกิจ ABC 598
  กุณฑีรา ม้าแก้ว, กัญชลิกา กิ่งพรม, จุฑาวดี วงศ์จำปา, ดารากานต์ ประโยชน์วนิช, ธัญชนก บุตรรักษ์, พสิษฐ์ พรหมฉวี, พิทวัส ปัญญากรเขมะกุล, ศิริวรรณ ไชยสูรยกานต์

- แนวทางการออกแบบผังคลังสินค้าและปรับปรุงขั้นตอนการหยิบ กรณีศึกษา: บริษัท AAA Store จำกัด 612
  ณัฐวุธ สุขรัตน์, นนทนันท์ เงากระจ่าง, เมธาสิทธิ์ หาภา, วิลัยวรรณ เจนสมุทร, ศิรดา สีทองคำ, สิริกาญจน์ สูงใหญ่, สุริย์ริสสา สุวรรณเสวก, พิชญดา ดอนสมจิตร
- การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการสินค้าคงคลัง กรณีศึกษา: ร้านขายอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ AAA 625
  อารีรัตน์ ยอดรัก, กนกอร ศุภนิกร, ธัญรดา สิงห์ฮวบ, ปาริชาติ ดำริบูรณ์, มัณฑนา บุญเรือง ศรัณย์ภัทร์ ลิ่มนิรันดร, สิรินรัตน์ กัลยาพันธ์, ปวีณา ร่วมชาติ
- พัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 639
  เกียรติไกร ดุษฎีธรรม, ปิยะนาถ อังควาณิชกุล
- นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยม (Feminist Foreign Policy): กรณีศึกษานโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี 651
  ปิยะฉัตร มณีรัษยากร, รุ้งฉาย เย็นสบาย
- การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้ยุค VUCA World: ความท้าทายและแนวทาง 664
  ปรินทร อินทโฉม, ณัฐวีร์ พุ่มระชัฏร์, กานต์รวี วิชัยปะ
- ความเป็นประชาธิปไตยและไม่เป็นประชาธิปไตยในรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว 2475 ของปรีดี พนมยงค์ 672
  สราวุธ สีเมฆ, ณัฏฐณิชา แก้วเมืองทอง, พินธกร นามดี
- การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา ประเทศจีน 682
  อรพรรณ ชูช่วย, อภิเศก ปั้นสุวรรณ
- การสร้างตึกระฟ้ากรุงกัวลาลัมเปอร์กับภาพลักษณ์สังคมเมืองยุคใหม่ประเทศมาเลเซีย 691
  จิรชาติ มุกดารัตน์
- อาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์และมาตรการในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์โดยภาครัฐ 698
  กิตติพลวัต ตันติมากร

กำหนดการนำเสนอบทความโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS 13
วันที่ 20-21 มิถุนายน 2567 ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

วันพฤหัสบดีที่ 20 มิถุนายน 2567 (ช่วงเช้า)	
8.30-9.00 น. ลงทะเบียน	
9.00-9.05 น. คณบดีคณะศิลปศาสตร์ และคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวต้อนรับ	
9.05-9.15 น. รศ.ดร.จิรพล สังข์โพธิ์ รองอธิการบดีฝ่ายบริหารท่าพระจันทร์และการดิจิทัล กล่าวเปิดงาน	
9.15-10.00 น. รองปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) องค์ปาฐกบรรยายพิเศษ (เปิด VDO)	
10.00-11.00 น. บรรยายพิเศษโดย Keynote speaker ศาสตราจารย์ ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ หัวข้อ "Thailand Tourism: Is It Sustainable and Inclusive Growth?" (ห้อง 107 ริมน้ำ)	
8.30-9.00 น. ลงทะเบียน	
ROOM 1	**หัวข้อ Geography**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00-11.30 น.	แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร *คชตรัย เจริญสุข, ชารินทร์ เกสร*
11.30-12.00 น.	การลงทุนของไทยในเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำใน สปป. ลาว : กรณีศึกษาเขื่อนไชยะบุรี *ณัชชา เหลืองเอี่ยม, วัชรพงศ์ รติสุขพิมล*
ROOM 2	**หัวข้อ Public Administration**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00-11.30 น.	ลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม *บรรพต กิติสุนทร*
11.30-12.00 น.	วิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการด้านดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพิจารณาปัจจัยอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุนร่วมกับผลตอบแทนทางสังคม: กรณีศึกษาหน่วยงานการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย *ธนาธร ทะนานทอง, ณพงส์ อาริยวัฒน์, นวฤกษ์ ชลารักษ์, ศราวุธ แรมจันทร์, ปพน เมืองงาม, พงษ์พันธุ์ มานุพีรพันธ์*
ROOM 3	**หัวข้อ Linguistics & Media Studies**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00-11.30 น.	การแปรของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษา *ภัทรวดี เก่งนา, ศุภกิต บัวขาว*
11.30-12.00 น.	การเมืองวัฒนธรรมของสิ่งเหนือธรรมชาติในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* *ธงชัย แซ่เจี่ย*

วันพฤหัสบดีที่ 20 มิถุนายน 2567 (ช่วงเช้า)	
ROOM 4	**หัวข้อ Management Science**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00-11.30 น.	การจัดทำและออกแบบธุรกิจบอร์ดเกม *สุวรรณชัย ยอดมิ่งขวัญ*
11.30-12.00 น.	การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยกระดับอนิเมะเป็น Soft Power *นฤเทพ ปฏิพิมพาคม*
ROOM 5	**หัวข้อ Management Science**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00-11.30 น.	ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล *นท พันธนาคง, มนธิชา แสนคุณท้าว, จิรโชติ ทุมรัตน์, ทิชากร การสมกล้า, วารุณี ตันติวงศ์วาณิช*
11.30-12.00 น.	การยอมรับเทคโนโลยี ส่วนประสมการค้าปลีก และความไว้วางใจร้านค้าอัจฉริยะแบบไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล ที่ส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อของผู้บริโภค *มะลิวัลย์ วรรณโน, ธนารักษ์ ทองจรูญ, เมษาธิณี ป้องโล่ห์, อัจฉรา ทิพย์กรแก้ว, วารุณี ตันติวงศ์วาณิช*
12.00 - 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน	
วันพฤหัสบดีที่ 20 มิถุนายน 2567 (ช่วงบ่าย)	
13.00 -14.00 น. บรรยายพิเศษ โดย Keynote speaker Associate Professor Dr. Andrzej (Andy) Cirocki, University of York หัวข้อ “Creating Sustainable and Inclusive Classrooms: What Every Teacher Should Know” (ห้อง 107 ริมน้ำ)	
ROOM 1	**หัวข้อ Business & Marketing**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
14.00-14.30 น.	พัฒนาการธุรกิจซีรีส์วายไทย บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี พ.ศ. 2559 – 2565 *กัลย์กมล ประมูลทรัพย์, ญาณินี ไพทยวัฒน์*
14.30 - 15.00 น.	กลยุทธ์ 4E Marketing ที่มีต่อผลการตัดสินใจเข้ารับบริการคลินิกเสริมความงามในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ *ชนัษฎา ณ กาฬสินธุ์, สุพจน์ ดีบุญมี*
15.00 - 15.30 น.	การพัฒนากรอบการทำงานแบบบูรณาการในการดำเนินโครงการเกี่ยวกับระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่น *ปรัชวัณวิทย์ เชาว์เหนือ, วศินี หนุนภักดี*
ROOM 2	**หัวข้อ Economics**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
14.00-14.30 น.	แบบจำลองการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อผลการสอบสำหรับการพัฒนากลยุทธ์การเรียนรู้และการสอนวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ *ประจักษ์ เฉิดโฉม*

วันพฤหัสบดีที่ 20 มิถุนายน 2567 (ช่วงบ่าย)	
ROOM 2	**หัวข้อ Economics**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
14.30 - 15.00 น.	การศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงทดลองว่าด้วยความเอนเอียงระหว่าง ‘กลุ่มในและกลุ่มนอก’ ในสังคมไทย *ฐิติพงศ์ อรัญเวศ, สันต์ สัมปัตตะวนิช*
15.00 - 15.30 น.	การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทย *ภัณฑิลา ธนบูรณ์นิพัทธ์, ธัชนันท์ โกมลไพศาล*
ROOM 3	**หัวข้อ Management Science**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
14.00-14.30 น.	การศึกษาเชิงเปรียบเทียบของการตรวจเงินของแผ่นดินของประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ *วัลภา ไทรย้อย, วัชรพงศ์ รติสุขพิมล*
14.30 - 15.00 น.	คุณลักษณะของที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องของข้าราชการพลเรือนสามัญในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล *กฤติน อัศววิชัย, พัชรี ผาสุก*
15.00 - 15.30 น.	-
ROOM 4	**หัวข้อ Cultural Studies**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
14.00-14.30 น.	การดำรงอยู่ของระบำเซบลัง (Tari Seblang) ภายใต้สังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในอินโดนีเซีย *วิมลสิริ บำรุงกูล*
14.30 - 15.00 น.	การศึกษาภาวะสมองไหลของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในไทย กรณีศึกษากลุ่มเฟซบุ๊กย้ายประเทศกันเถอะ *เพชรลดา ศรีวิเศษ*
15.00 - 15.30 น.	ผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชันเรื่อง Perfect Blue *ทัศยา ณ บางช้าง, นาตยา อยู่คง*
ROOM 5	**หัวข้อ Geography**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
14.00-14.30 น.	“แรงงานในภาคเกษตรชาวกัมพูชา”: พลวัตการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในจังหวัดนครนายก *นฤภร แสงรักษ์*
14.30 - 15.00 น.	การศึกษาที่ตั้งที่เหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋อง กรณีศึกษา จังหวัดราชบุรี *กานต์พิชชา การดำริห์, อภิเศก ปั้นสุวรรณ*
15.00 - 15.30 น.	กระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนสดในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชาเพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน *อุฬาริน พิกุลงาม*
สิ้นสุดการนำเสนอ	

วันพฤหัสบดีที่ 21 มิถุนายน 2567 (ช่วงเช้า)	
ROOM 1	หัวข้อ History
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
9.00 -9.30 น.	จากการแพทย์พื้นบ้านสู่การแพทย์แบบยาอังกฤษ: การปะทะและประสานกันของระบบการแพทย์ในพม่าสมัยอาณานิคม *พงษ์นรัตน์ ใจเรือง, ชาติชาย มุกสง*
9.30 - 10.00 น.	การศึกษาภาพลักษณ์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2524 *วิษณุ เพาะพืชบวรชัย*
10.30 - 11.00 น.	เมื่อฝ่ายในไปเมืองนอก: การเสด็จต่างประเทศ ของเจ้านายสตรี พ.ศ. 2433-2475 *วีระยุทธ ปีสาลี*
ROOM 2	หัวข้อ Community & Social Movements
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
9.00 -9.30 น.	การส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา *พิมพ์รภัทร์ ขันธพัฒน์*
9.30 - 10.00 น.	ข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมไทยของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562 *นงนาฏ สุธีรวัฒนานนท์*
10.30 - 11.00 น.	ผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด - 19 ต่อพฤติกรรมการเล่นพนันในกลุ่มนักพนันชาวไทย *สุรางคนางค์ อยู่เย็น, ธัชนันท์ โกมลไพศาล*
ROOM 3	หัวข้อ Community & Social Movements
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
9.00 -9.30 น.	การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ผ่านงานศิลปะร่วมสมัยหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557 *ชุมพล พินิจธนสาร*
9.30 - 10.00 น.	ทัศนคติ “ขนหางนกยูง” ที่ปรากฏในวงดนตรี *บุณฑริกา คงเพชร*
10.30 - 11.00 น.	“ผู้อัญเชิญไฟ” : กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานละครเวที *ณัฐภรณ์ สถิตวราทร*
ROOM 4	หัวข้อ History & Representations
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
9.00 -9.30 น.	การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในงานศึกษาและวรรณกรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2482 – 2565 *ศิราเมษฐ์ ธีระพรพัตร์, ศิริพร ดาบเพชร*

วันพฤหัสบดีที่ 21 มิถุนายน 2567 (ช่วงเช้า)	
ROOM 4	**หัวข้อ History & Representations**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
9.30 - 10.00 น.	การนำเสนอภาพสตรีอินโดนีเซียในมุมมองของปรามูเดีย อนันตา ตูร์ ผ่านวรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าว *พิชญ์สินี ธรรมแก้ว*
10.30 - 11.00 น.	ภาพความทรงจำในสงครามกลางเมืองสเปนสำหรับเยาวชน *ธัญญาภรณ์ ศรีมิ่ง*
ROOM 5	**หัวข้อ Logistics management**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
9.00 -9.30 น.	การวางแผนปริมาณการสั่งซื้อวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนสำหรับการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งให้เพียงพอต่อความต้องการ กรณีศึกษา บริษัท คุณป้า จำกัด *วรินดา อารี, กมลรัตน สอนทวี, ณัฐธิดา สวนจันทร์, ณัฐวดี บุญทองจันทร์, ธนิษฐา นิ่มกาญจนา, บัณฑิตา กมลเขต, สายป่าน เขตกัน, อนันชญา อาดัมอาลี, อภิญญา พงษ์ปรีชา*
9.30 - 10.00 น.	แนวทางการจัดการร้านอาหารระดับกลางด้วยพิมพ์เขียวการบริการในจังหวัดชลบุรี: ธุรกิจร้านอาหารระดับกลาง ABC *ศศิกาญจน์ สุวรรณชาตรี, กนกกร จิตพูลผล, ชลันดา มดทอง, ธัญวรัตม์ ภู่อมร, จุฑารัตน์ พ่วงพรม, นัทธมน อินทร์สว่าง, ธนัตถ์ภัทร ถิรธนัชดิลก*
10.30 - 11.00 น.	ปัจจัยส่งเสริมหรืออุปสรรคสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษาธุรกิจ ABC *กุณฑีรา ม้าแก้ว, กัญชลิกา กิ่งพรม, จุฑาวดี วงศ์จำปา, ดารากานต์ ประโยชน์วนิช, ธัญชนก บุตรรักษ์, พสิษฐ์ พรหมฉวี, พิทวัส ปัญญากรเขมะกุล, ศิริวรรณ ไชยสูรยกานต์*
ROOM 6	**หัวข้อ Management Science**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
9.00 -9.30 น.	แนวทางการออกแบบผังคลังสินค้าและปรับปรุงขั้นตอนการหยิบ กรณีศึกษา: บริษัท AAA Store จำกัด *ณัฐวุธ สุขรัตน์, นนทนันท์ เงากระจ่าง, เมธาสิทธิ์ หาภา, วิลัยวรรณ เจนสมุทร, ศิรดา สีทองคำ, สิริกาญจน์ สูงใหญ่, สุริย์ริสสา สุวรรณเสวก, พิชญดา ดอนสมจิตร*
9.30 - 10.00 น.	การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการสินค้าคงคลัง กรณีศึกษา: ร้านขายอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ AAA *อารีรัตน์ ยอดรัก, กนกอร ศุภนิกร, ธัญรดา สิงห์ฮวบ, ปาริชาติ ดำริบูรณ์, มัณฑนา บุญเรือง ศรัณย์ภัทร์ ลิ่มนิรันดร, สิรินรัตน์ กัลยาพันธ์, ปวีณา ร่วมชาติ*
10.30 - 11.00 น.	พัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 *เกียรติไกร ดุษฎีธรรม, ปิยะนาถ อังควาณิชกุล*
12.00 - 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน	

วันพฤหัสบดีที่ 21 มิถุนายน 2567 (ช่วงบ่าย)	
ROOM 1	หัวข้อ Literature
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
13.00-13.30 น.	การเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลก *วรณัน จักรา*
13.30 -14.00 น.	มัตสยาวตาร : การดัดแปลงลิลิตนารายณ์สิบปางสู่วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร *ณัฐพงศ์ อินสตุล*
14.00-14.30 น.	การประกอบสร้างสังคมโรงเรียนในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอม *วรรษมน เพียรเสมอ, ปทิตตา พูเพนียด*
ROOM 2	หัวข้อ Environment & sustainibility
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
13.00-13.30 น.	Sustainable Supply Chain Management of Recycled Plastic Pellets as Business Practices *Atisan Phuwasaktanasri*
13.30 -14.00 น.	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่ รูปร่างของผลิตภัณฑ์ และขนาดผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์จากกก *ภัคพล เจริญตา, อารียา ภูฉายา, สุพจน์ ดีบุญมี*
14.00-14.30 น.	นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน *สิริภา สงเคราะห์*
ROOM 3	หัวข้อ Religion & Spirituality
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
13.00-13.30 น.	ผลการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา *วรากรณ์ พูลสวัสดิ์*
13.30 -14.00 น.	กลยุทธ์และปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี *ธพิพัฒน์ วรพิพัฒนการกิจ*
14.00-14.30 น.	-
ROOM 4	หัวข้อ Linguistics & Education
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
13.00-13.30 น.	การวิเคราะห์คำพ้องที่มีความหมายใกล้เคียงกัน “courage”, “bravery”, และ “audacity” ด้วยภาษาศาสตร์คลังข้อมูลจากมุมมองของทฤษฎี Lexical Priming *ธัญลักขณ์ ภูริวัฒน์, สุกัญญา ปักสงค์, พชร พรจรุงศักดิ์, กมลลักษณ์ ยืนยง,* *ปัณณรัตน์ โรจน์อรุณสิริ, บารมี เขียววิชัย*

วันพฤหัสบดีที่ 21 มิถุนายน 2567 (ช่วงบ่าย)	
ROOM 4	หัวข้อ Linguistics & Education
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
13.30 -14.00 น.	การศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย *อัฐกร ตรีสรณ์ถิรวิทย์, ศุภณัฐ พานา*
14.00-14.30 น.	-
ROOM 5	หัวข้อ Political Sciences
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
13.00-13.30 น.	นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยม (Feminist Foreign Policy): กรณีศึกษานโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี *ปิยะฉัตร มณีรัษยากร, รุ้งฉาย เย็นสบาย*
13.30 -14.00 น.	การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้ยุค VUCA World: ความท้าทายและแนวทาง *ปรินทร อินทโฉม, ณัฐวีร์ พุ่มระชัฏร์, กานต์รวี วิชัยปะ*
14.00-14.30 น.	ความเป็นประชาธิปไตยและไม่เป็นประชาธิปไตยในรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว 2475 ของปรีดี พนมยงค์ *สราวุธ สีเมฆ, ณัฏฐณิชา แก้วเมืองทอง, พินธกร นามดี*
ROOM 6	หัวข้อ Area Studies
เวลา	ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ
13.00-13.30 น.	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา ประเทศจีน *อรพรรณ ชูช่วย, อภิเศก ปั้นสุวรรณ*
13.30 -14.00 น.	การสร้างตึกระฟ้ากรุงกัวลาลัมเปอร์กับภาพลักษณ์สังคมเมืองยุคใหม่ประเทศมาเลเซีย *จิรชาติ มุกดารัตน์*
14.00-14.30 น.	อาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์และมาตรการในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์โดยภาครัฐ *กิตติพลวัต ตันติมากร*
สิ้นสุดการนำเสนอ	

บทความคัดสรร

การศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงทดลองว่าด้วยความเอนเอียงระหว่าง ‘กลุ่มในและกลุ่มนอก’ ในสังคมไทย
An Experimental Economic Study of ‘In-Group-Out-Group’ Bias in Thai Society

ฐิติพงศ์ อรัญเวศ[1]
สันต์ สัมปัตตะวนิช[2]

บทคัดย่อ

พฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มใน คือแนวโน้มของปัจเจกบุคคลในการเลือกปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่มีตัวตนหรือสถานะบางอย่างเหมือนกันกับตนเอง หรือ “กลุ่มใน” มากกว่าผู้ที่มีตัวตนหรือสถานะบางอย่างต่างกับตนเอง หรือ “กลุ่มนอก” ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุให้เกิดการทุจริตเชิงระบบอุปถัมภ์ขึ้น ซึ่งประเทศไทยในปัจจุบันพบว่ามีการใช้เส้นสายขึ้นโดยมีสาเหตุมาจากการใช้ช่องทางความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็น “กลุ่มในและกลุ่มนอก” เช่น การใช้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ สถานะทางสังคม รวมทั้งทัศนคติหรืออุดมคติที่มีร่วมกัน งานศึกษานี้จึงถูกจัดทำขึ้นเพื่อสำรวจคุณลักษณะและรูปแบบความสัมพันธ์ที่เด่นที่สุด

โดยการใช้วิธีการเศรษฐศาสตร์ทดลองในรูปแบบเกมเผด็จการ ผลการศึกษาจากการใช้การทดสอบ Kruskal-Wallis และแบบจำลองโลจิทได้สรุปออกมาได้ว่าอาสาสมัครมอบเงินจำลองให้ตัวเลือกที่เป็นเครือญาติมากที่สุด ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงว่ามีอิทธิพลทางสังคมเกี่ยวกับการตอบแทนบุญคุณ นอกเหนือจากนี้ ผลทางสถิติให้ผลว่าผู้ที่มีความถี่ในการมีพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในที่สุดคือเพศหญิงที่มีอายุ 20 ปีหรือต่ำกว่า การสร้างการตระหนักรู้ให้แก่วัยผู้ใหญ่เริ่มต้นสามารถเป็นเสมือนกระบวนการเตรียมการรับรู้เพื่อให้ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นน้อยลงได้

คำสำคัญ: *พฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มใน การเลือกปฏิบัติ ระบบอุปถัมภ์*

Abstract

In-Group Bias is a tendency of individuals to choose to interact with people with similar identities or statuses, also known as “In-Group”, rather than people with different identities or statuses, or “Out-Group”. Such is one of many causes of the Patronage System, which uses of ‘connections’ are found in present Thailand due to abuses of “In-Group-Out-Group” relationships, such as nepotistic channels, social status, and common attitudes or ideology. This study was established to investigate their characteristics and prominent patterns.

Using the Experimental Economics method with a Dictator Game, the results from the Kruskal-Wallis test and the logit model show that volunteers gave the most tokens to the kin-related choice. This

[1] นักศึกษาหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

incident is likely due to the social influences of “Returning Favor”. Other than that, statistics show that females aged 20 or below have the most frequency of having an In-Group Bias behavior. Creating an awareness among young adults can act as a priming effect to reduce such problems

Keywords: *In-Group Bias, Favoristism, Patronage System*

บทนำ

พฤติกรรมความเอนเอียงกลุ่มใน (In-Group Bias) เป็นความเอนเอียงในเชิงกระบวนการขบคิดเกี่ยวกับความรู้สึกในแง่บวก และแนวโน้มของการเลือกการปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นพิเศษต่อบุคคลหรือกลุ่มที่ถูกนับว่าเป็นสมาชิกเดียวกับกลุ่มของตน หรือเรียกว่า “กลุ่มใน” (In-Group) มากกว่าการเลือกปฏิสัมพันธ์กับคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ตนไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ตามปกติ ซึ่งเรียกว่า “กลุ่มนอก” (Out-Group) การจัดกลุ่มในลักษณะนี้เป็นสาเหตุหลักที่นำไปสู่การให้อภิสิทธิ์พิเศษกับบุคคลที่อยู่ในกลุ่มใน เนื่องจากคนเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะเข้าหากลุ่มสังคมที่มีพฤติกรรม เอกลักษณ์ มุมมองและทัศนคติคล้าย ๆ กับตน (Tajfel et al., 1971) พฤติกรรมลักษณะนี้พบได้ในทุกที่ที่มีการแบ่งกลุ่มกันในสังคมและหลีกเลี่ยงไม่ได้และบ่อยครั้งที่ตัวเลือกเหล่านี้มักจะเป็นบุคคลที่มีอัตลักษณ์ที่คล้ายกับตนมากที่สุด เช่น มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ (Spranger et al., 2012) มิตรสหาย (Aronson et al., 2015) หรือมีมุมมองต่อประเด็นต่าง ๆ ตรงกับตน (Greenwald & Pettigrew, 2014)

การเลือกปฏิสัมพันธ์อย่างเอนเอียงเช่นนี้สามารถนำไปสู่ปัญหาที่ใหญ่กว่าเดิมในด้านของปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบหนึ่งที่เรียกกันว่า ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) ซึ่งเป็นการใช้ช่องทางแห่งความสัมพันธ์เพื่อผลประโยชน์บางอย่าง (Lambsdorff, 2007) ซึ่งล้วนส่งผลเสียต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ทำให้เกิดความอยุติธรรมในที่ทำงานและความเหลื่อมล้ำในสังคมเพิ่มขึ้น (Gjinovci, 2016) ทำการผลิตแรงงานมีความรู้ลดลงเนื่องจากการขาดแรงจูงใจและบั่นทอนความสามารถทางปัญญาของแรงงาน (Perez-Alvarez & Strulik, 2021) และในประเทศไทยมักจะพบการให้อภิสิทธิ์ต่อคนที่จบมาจากสถาบันเดียวกัน (ลักขณา ปันวิชัย, 2559) การจ้างงานอย่างไม่เป็นธรรมทั้งในด้านมุมมอง (วรากรณ์ สามโกเศศ, 2564) และเอนเอียงไปหาคนที่เป็นเครือญาติ (ต่อสกุล พุทธพักตร์ และสุวิชา เป้าอารีย์, 2564) และต่อมากลายเป็นเหตุให้เกิดหนึ่งในปัญหาใหญ่เกี่ยวกับการทุจริต (Corruption) ขึ้นในที่สุด การศึกษาในเชิงพฤติกรรมต้องมีวิธีการศึกษาเฉพาะในการเก็บข้อมูล และการศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงทดลอง (Experimental Economics) เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ศึกษาพฤติกรรมแฝงของบุคคลได้เนื่องจากวิธีการดังกล่าวใช้การจำลองสภาพสถานการณ์จริงเพื่อควบคุมสภาพบรรยากาศภายในช่วงการเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการได้ (Armantier & Boly, 2008; Gächter, 2010)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้การศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงทดลองเกี่ยวกับพฤติกรรมเอนเอียง ‘กลุ่มใน’ นี้มีความสำคัญในการช่วยให้เห็นภาพรวมของพฤติกรรมเกี่ยวกับการเอนเอียงเข้าข้างกลุ่มใน และช่วยให้ทราบลักษณะรูปแบบของพฤติกรรมนี้และคุณลักษณะของผู้ที่มีพฤติกรรมเอนเอียง และสามารถช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการเลือกปฏิสัมพันธ์ ทั้งผลการศึกษายังมีประโยชน์ในการกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาการอุปถัมภ์ที่อาจเกิดขึ้นได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาแนวโน้มของการเกิดพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในในสังคมไทย
2. ศึกษารูปแบบคุณลักษณะ และบริบททางปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในขึ้นที่สุด โดยการใช้การทดสอบสถิติไคสแควร์ W และ H ตามลำดับ

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ค่าเฉลี่ยของตัวเลือกที่มีพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในในกลุ่มเพศ อายุ และภูมิลำเนาต่างๆ ไม่มีความแตกต่างกัน
2. เพศของผู้ตอบและการเลือกปฏิสัมพันธ์กับเพศเดียวกันมีความสัมพันธ์กัน
3. ค่าสถิติของจำนวนเงินที่มอบให้กับตัวเลือก ‘กลุ่มใน’ ‘เครือญาติ’ ‘จบสถาบันเดียวกัน’ หรือ ‘มีทัศนคติตรงกับตนเอง’ มีค่าน้อยกว่าหรือเท่ากับเกณฑ์การมีพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มใน
4. ค่าสถิติของจำนวนเงินโดยเฉลี่ยที่มอบให้กับคู่ความสัมพันธ์ในแต่ละกลุ่มมีค่าไม่ต่างกัน
5. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ เพศ อายุ ภูมิลำเนา และบริบทคำถามมีผลต่อความน่าจะเป็นที่จะเลือกตัวเลือกกลุ่มใน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาฉบับนี้ทำการศึกษาเชิงทดลองเกี่ยวกับความเอนเอียงทางพฤติกรรมต่อกลุ่มในโดยการสร้างสถานการณ์จำลองที่เกี่ยวข้องกับการเลือกกลุ่ม การเก็บข้อมูลถูกจัดขึ้นโดยใช้ห้องเรียนของคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถานที่ในการทำการทดลองทุกขั้นตอน ผู้ที่เหมาะสมต่อการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งได้แก่ บุคคลที่ไปมาหาสู่ภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นประจำ ประกอบด้วยนิสิตนักศึกษาที่มาจากทุกชั้นปีและทุกคณะศึกษาที่ศึกษาอยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบุคลากรที่ประจำทุกคณะศึกษาที่ทำงานอยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยที่ต้องเป็นเพศชายหรือเพศหญิงที่เป็นกลุ่มคนรุ่น Z (18-27 ปี) และกลุ่มคนรุ่น Y (28-42 ปี) และเป็นผู้มีที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ได้แก่ บริเวณภายในกรุงเทพฯ และปริมณฑล หรือจังหวัดอื่นนอกเหนือจากนี้ที่ยังอยู่ในประเทศไทย

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

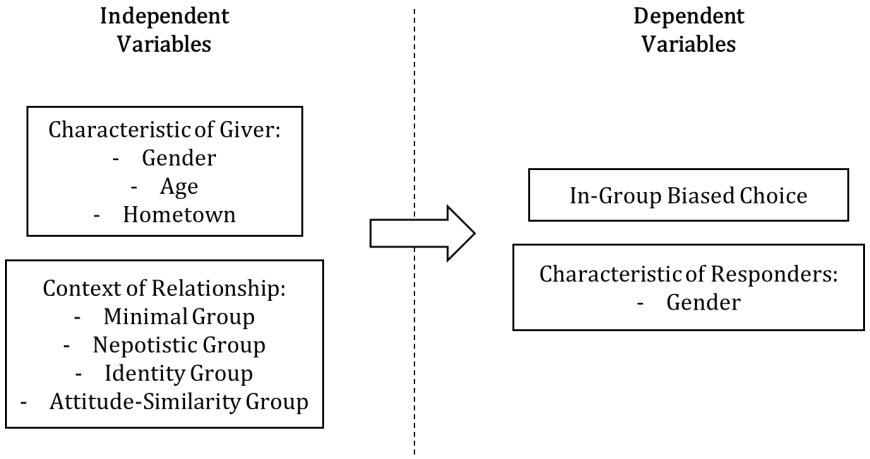

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้ศึกษาเลือกเก็บข้อมูลรูปแบบปฐมภูมิ (Primary Data) ใช้วิธีการทางเศรษฐศาสตร์เชิงทดลอง (Experimental Economics) ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลพฤติกรรมและการตัดสินใจทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อใช้ในการทดสอบสมมติฐาน รวมทั้งในการตอบคำถาม และทฤษฎีต่างๆ โดยผู้ศึกษาใช้วิธีการรูปแบบการวัดผลภายหลังการทดลองเท่านั้น (Posttest-Only Control Group) โดยการสร้างสถานการณ์จำลองที่เกี่ยวข้องกับการเลือกกลุ่ม

1. ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มสำหรับการทดลองโดยแบ่งเป็นจำนวน 2 กลุ่ม กลุ่มละ 40 คน โดยเริ่มต้นจากการที่ผู้ศึกษาให้หน่วยทดลองที่อาสาสมัครเข้ามาเลือกรูปภาพตามความพอใจของตนจาก 1 ใน 2 รูป ซึ่งหน่วยทดลองจะถือว่ากลุ่มที่ตนอยู่คือ 'กลุ่มใน' (หมายถึงกลุ่มที่สมาชิกเลือกรูปภาพเดียวกันกับตน) และกลุ่มที่ตนไม่ได้อยู่คือ 'กลุ่มนอก' (หมายถึงกลุ่มที่สมาชิกเลือกรูปภาพต่างกับตน) จากนั้น ผู้ทำการทดลองจะนำหน่วยทดลองแยกไปยังห้องของแต่ละกลุ่มเพื่อรอการทำการเก็บข้อมูล

งานศึกษานี้ใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลคุณลักษณะพื้นฐาน ได้แก่ เพศ อายุ ภูมิลำเนา กลุ่มที่ตนอยู่ และทัศนคติ (สำหรับแยกกลุ่มคำถามในภายหลัง) และใช้เกมเผด็จการ (Dictator Game) เพื่อวัดพฤติกรรมเอนเอียงในการเลือกปฏิสัมพันธ์โดยการวัดผลลัพธ์จากเกมกระจายทรัพยากรที่หน่วยทดลองมอบเงินสมมติจำลอง (Tokens) ให้คู่ความสัมพันธ์บุคคลสมมติ ผู้ศึกษาให้บทบาทกับหน่วยทดลองเป็น 'ผู้ให้' และให้บุคคลที่สองที่เป็นคู่ความสัมพันธ์บุคคลสมมติเป็น 'ผู้รับ' ผู้ให้จะต้องเลือกจัดสรรทรัพยากรให้กับผู้รับ ผู้ศึกษาได้กำหนดให้ผู้รับนั้นประกอบด้วยบุคคลสมมติ 2 คน ได้แก่ บุคคลหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ให้ที่เป็นผู้แจกจ่ายทรัพยากรในทางใดทางหนึ่ง (หรือมีอัตลักษณ์ที่เป็น "กลุ่มใน" สำหรับผู้ให้) และอีกบุคคลหนึ่งซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องใดๆ (หรือมีอัตลักษณ์ที่เป็น "กลุ่มนอก" สำหรับผู้ให้) และผู้ให้จะต้องเลือกกระจายทรัพยากรตามสัดส่วนที่จะถูกกำหนดให้กับผู้รับ

รูปแบบ	1	2	3	4	5	6
ส่วนแบ่งที่ 1	0	20	40	60	80	100
ส่วนแบ่งที่ 2	100	80	60	40	20	0

ภาพที่ 2 รายละเอียดของส่วนแบ่งของเงินที่จะต้องมอบให้คู่ความสัมพันธ์ตามการออกแบบของ Cadsby และคณะ
ที่มา: Cadsby et al. (2016)

2. ก่อนเริ่มทำแบบสอบถาม หน่วยทดลองจะได้รับแบบสอบถาม 1 ชุด ต่อหน่วยทดลอง 1 คน ก่อนที่จะเริ่มการทดลอง หน่วยทดลองทุกคนในห้องจะต้องรับทราบเงื่อนไข ค่าตอบแทน และข้อตกลงเกี่ยวกับการเป็นอาสาสมัครในการทดลองสำหรับการศึกษานี้จากผู้จัดทำการทดลอง ต่อจากนั้น หลังจากหน่วยทดลองได้รับสัญญาณจากผู้ทำการทดลองให้เริ่มทำแบบสอบถาม หน่วยทดลองจึงสามารถเริ่มกรอกข้อมูลคุณลักษณะส่วนบุคคลทั้งหมดลงไป

3. ในขั้นตอนการแบ่งเงินจำลอง หน่วยทดลองจะพบกับคำถามที่ระบุว่า "สมมติว่าคุณได้รับมอบหมายจากเจ้านายในที่ทำงานของคุณในการจัดสรรทรัพยากร (ได้แก่ เงินให้เปล่าจำนวน 100 บาท) ให้แก่สมาชิกในที่ทำงานเดียวกับท่านจำนวน 2 ท่าน และคุณได้รับสิทธิอำนาจในการจัดสรรเงินดังกล่าวให้กับสมาชิกทั้งสองตามสัดส่วนที่ผู้มีอำนาจได้กำหนดให้ คุณจะตัดสินใจจัดสรรทรัพยากรให้แก่สมาชิกต่อไปนี้ท่านละเท่าไหร่?" โดยหน่วยทดลองต้องเลือกคำตอบสัดส่วนเงินจำลองที่ตนพอใจจากภาพที่ 2 เท่านั้น และใส่คำตอบลงไปในแบบสอบถาม ซึ่งตัวเลือกของแบบสอบถามในส่วนนี้จะต้องแบ่งให้กับตัวเลือก 2 ตัวเลือกที่ปรากฏในข้อคำถามในแบบสอบถาม ได้แก่ บุคคลสมมติที่มาจากกลุ่มเดียวกันกับตนหรือมีสถานะบางอย่างเหมือนกับตนและตัวเลือกบุคคลสมมติอีกตัวเลือกหนึ่งที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มของตนหรือมีสถานะบางอย่างเหมือนกับตน เมื่อหน่วยทดลองใส่จำนวนเงินจำลองลงไปในข้อแบบสอบถามนั้นจึงเป็นการเสร็จการเล่นเกม 1 ครั้ง

เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ผู้ศึกษาได้แบ่งกรณีบริบทคำถามออกเป็น 4 กรณี เพื่อให้เป็นเสมือนตัวแทรกแซงการทดลอง (Experimental Intervention) สำหรับการวัดพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในในบริบทของความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของงานศึกษาที่จะศึกษาปัจจัยทางด้านบริบทที่แตกต่างกันในเรื่องปฏิสัมพันธ์ในสังคม

ซึ่งบริบททั้ง 4 ได้แก่ กรณีที่สมาชิกกลุ่มในมาจากกลุ่มปกติที่ได้ถูกแบ่งในช่วงแรก (Minimal Group) โดยผู้ศึกษากำหนดให้เป็นกรณีควบคุม (Control Group), กรณีเครือญาติ (Nepotistic Group) ที่สมาชิกกลุ่มในสมมติมีความเกี่ยวข้องทางใดทางหนึ่งกับหน่วยทดลองในเชิงเครือญาติ, กรณีสถานะเดียวกัน (Identity Group) ที่สมาชิกกลุ่มในสมมติมีความเกี่ยวข้องกับหน่วยทดลองในด้านสถานะทางสังคม (ในกรณีนี้ผู้ศึกษากำหนดให้เป็นสถาบันการศึกษาที่ตนจบการศึกษามา) และสุดท้ายคือกรณีทัศนคติเหมือนกัน (Attitude-Similarity Group) ซึ่งสมาชิกกลุ่มในสมมติมีความคล้ายกันในเรื่องชุดความคิดและทัศนคติ (ตามที่หน่วยทดลองได้ตอบไว้ในส่วนก่อนหน้านี้) ทั้งหมดมีกรณีละ 20 คำถาม และหน่วยทดลองจะต้องเล่นเกมทั้งหมด 80 ครั้ง โดยคำถามจะถูกจัดเรียงแบบสุ่มคละกัน เมื่อหน่วยทดลองทำแบบสอบถามเสร็จ หน่วยทดลองจะได้รับเงินตอบแทนสำหรับการทดลองจำนวนท่านละ 100 บาท และให้ออกจากบริเวณที่ถูกจัดเพื่อการทดลอง

ผู้ศึกษาใช้แบบจำลองโลจิทสำหรับข้อมูลรายคำถามเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจเลือกกลุ่มใน-นอกต่อตัวแปรคุณลักษณะของผู้ตอบ (เพศ อายุ ภูมิลำเนา) และตัวแปรบริบทของคำถาม (ปกติ สถานะ เครือญาติ ทัศนคติ)

ผลการวิจัย

ข้อมูลที่ผู้ศึกษารวบรวมได้ทั้งหมดได้มาจากหน่วยทดลองที่อาสาสมัครเข้ามาให้ข้อมูลสำหรับการศึกษาและรับค่าตอบแทนทั้งหมดจำนวน 81 คน โดยผลการวิเคราะห์ในการทดสอบและแบบจำลองต่าง ๆ ถูกอธิบายไว้ดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดงการแจกแจงความถี่ของตัวแปรคุณลักษณะ

Variables		Frequency	Frequency (%)
Gender	Female	51	63
	Male	30	37
Age	20 or Below	49	60.5
	Above 20	32	39.5
Hometown	Bangkok Metropolitan	49	60.5
	Otherwise	32	39.5
Total		**81**	**100**

ผลการวิเคราะห์ตามตารางที่ 1 ระบุว่าหน่วยทดลองกว่าครึ่งจากทั้งหมดเป็นเพศหญิงจำนวนร้อยละ 63 และกว่าครึ่งเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครฯและปริมณฑลจำนวนร้อยละ 60.5 และมีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 20 ปีจำนวนร้อยละ 60.5

1) การทดสอบภาวะสารูปสนิทดี

จากผลการวิเคราะห์ตามตารางที่ 2 และ 3 ผู้ศึกษาพบว่าจากผู้ที่มีพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในทั้งหมดนั้นหน่วยทดลองที่มีเพศหญิง และมีอายุ 20 ปีหรือต่ำกว่าคือกลุ่มคนที่มีค่าความถี่ที่จะเกิดพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในมากที่สุดอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ ในขณะที่การวิเคราะห์รายกรณีในแต่ละตัวแปรมีผลออกมาว่าเพศหญิงมีพฤติกรรมเอนเอียงส่วนมากในกรณีทัศนคติตรงกัน ในขณะที่ผู้มีอายุ 20 หรือต่ำกว่ามีพฤติกรรมเอนเอียงในทุกบริบทยกเว้นกลุ่มปกติ

ตารางที่ 2 : แสดงผลการทดสอบภาวะสารูปสนิทดีรายกรณี

Abbreviation	Variable	P-value	Chi-Square	
GenderMG	Minimal Group for Gender	0.172	1.862	
AgeMG	Minimal Group for Age	0.172	1.862	
HometownMG	Minimal Group for Hometown	0.035	4.446	**
GenderNG	Nepotistic Group for Gender	0.044	4.070	**
AgeNG	Nepotistic Group for Age	0.044	4.070	**
HometownNG	Nepotistic Group for Hometown	0.075	3.169	*
GenderIDG	Identity Group for Gender	0.071	3.261	*
AgeIDG	Identity Group for Age	0.041	4.188	**
HometownIDG	Identity Group for Hometown	0.071	3.261	*
GenderASG	Attitude-Similarity Group for Gender	<0.001	15.868	***
AgeASG	Attitude-Similarity Group for Age	0.02	4.245	**
HometownASG	Attitude-Similarity Group for Hometown	0.039	5.453	**

ตารางที่ 3 : แสดงผลการทดสอบภาวะสารูปสนิทดี

Abbreviation	Variable	P-value	Chi-Square	
Gender	Gender	0.022	5.263	**
Age	Age	0.022	5.263	**
Hometown	Hometown	0.108	2.579	

2) การทดสอบความเป็นอิสระระหว่างตัวแปร

จากการทดสอบความเป็นอิสระระหว่างตัวแปรเพศของผู้ตอบแบบสอบถามและเพศคู่ความสัมพันธ์ ผู้ศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ที่มีนัยยะสำคัญทางสถิติเกิดขึ้นในกรณีเป็นบริบทเครือญาติและสถานะเดียวกัน ซึ่งมีเพียงแค่สองกรณีนี้ที่มีผลการทดสอบที่ตรงตามการศึกษาในอดีตว่าบุคคลจะเข้าหาเพศเดียวกันเนื่องจากความคล้ายกันในด้านคุณลักษณะ (ในกรณีนี้คือเพศ) (Bulowski, 2020) ต่างจากอีกสองบริบทที่เหลือซึ่งพบว่าทั้งเพศชายและหญิงมีรูปแบบในการเลือกปฏิสัมพันธ์ในลักษณะเป็นกลาง หรือก็คือ ความถี่ในการเลือกเพศเดียวกันและเพศตรงข้ามไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4 : แสดงผลการทดสอบความเป็นอิสระระหว่างตัวแปร

Abbreviation	Variable	P-value	
GenderMG	Minimal Group for Gender	0.063	*
GenderNG	Nepotistic Group for Gender	0.019	**
GenderIDG	Identity Group for Gender	0.046	**
GenderASG	Attitude-Similarity Group for Gender	0.051	*

3) การทดสอบ Wilcoxon Signed-Rank Test

จากการวิเคราะห์ผลของสถิติเชิงพรรณนาในรายกลุ่ม ผู้ศึกษาพบว่าข้อมูลที่ได้ส่วนใหญ่มีค่าโดดจำนวนหนึ่งและไม่ได้มีการกระจายตัวแบบปกติ และอาจทำให้การทดสอบโดยใช้ค่าเฉลี่ยอาจคาดเคลื่อน ผู้ศึกษาจึงใช้วิธีการทดสอบค่ากลางแทนการใช้ค่าเฉลี่ย โดยจากข้อมูลในตารางที่ 5 ผู้ศึกษาพบว่าบริบทคำถามกลุ่มเครือญาติเป็นบริบทที่มีค่ากลางมากที่สุด ตามด้วยกรณีกลุ่มสถานะเดียวกัน กลุ่มทัศนคติเหมือนกัน และกลุ่มควบคุมปกติ

ต่อมา ในการทดสอบค่ากลางเปรียบเทียบกับเกณฑ์การมีหรือไม่มีพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มใน (โดยการเทียบกับค่ากลางของคำ) ด้วยการทดสอบ Wilcoxon Signed-Rank Test เมื่อดูผลจากในตารางที่ 6 ผู้ศึกษาพบว่าในทุกกรณีคำถามมีค่าสถิติสำหรับการทดสอบที่เกินกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ หรือก็คือ มีพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในเกิดขึ้นในทุกรูปแบบ อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องมีการทดสอบทางสถิติอื่นเพื่อวัดหาบริบทคำถามรูปแบบที่มีความแตกต่างจากรูปแบบอื่นมากที่สุดโดยเปรียบเทียบ

ตารางที่ 5 : แสดงผลสถิติเชิงพรรณนารายกลุ่ม

Group	Mean (Std. Error)	Median	Variance	Std. Deviation	Min	Max
Minimal Group	56.43 (0.91)	55	67.75	8.23	34	78
Nepotistic Group	66.86 (1.89)	65	289.37	17.01	20	100
Identity Group	62.02 (1.17)	60	111.37	10.55	37	87.25
Attitude-Similarity Group	59.75 (1.69)	59	230.14	15.17	24	98

ตารางที่ 6 : แสดงผลการทดสอบ Wilcoxon Signed-Rank Test

Group	Test Statistic	P-value	
Minimal Group	2757.5	<0.000	***
Nepotistic Group	3097.5	<0.000	***
Identity Group	3168.5	<0.000	***
Attitude-Similarity Group	2245	<0.000	***

4) การทดสอบ Kruskal-Wallis Test

ในการทดสอบค่ากลางของค่าเฉลี่ยเปรียบกันระหว่างกลุ่มคำถาม จากตารางที่ 7 ผู้ศึกษาพบว่ากลุ่มเครือญาติเป็นกลุ่มที่มีค่ากลางสูงที่สุด และค่ากลางของทุกกลุ่มมีค่ามากกว่าค่ากลางของกลุ่มปกติอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ ซึ่งนั่นหมายความว่าหน่วยทดลองมีการตอบสนองอย่างเห็นได้ชัดต่อคำถามที่คู่ความสัมพันธ์สมมติมีสถานะนอกเหนือจากกลุ่มที่ตนอยู่ และตอบสนองอย่างมากเป็นพิเศษต่อคู่ความสัมพันธ์ในแบบสอบถามที่มีสถานะว่าเป็นเครือญาติ ซึ่งผลที่ได้นี้เป็นไปตามในทฤษฎีการคัดเลือกเฉพาะเครือญาติ (Kin Selection) (Spranger, 2012) และตามงานศึกษาในอดีต (อคิน รพีพัฒน์, 2548)

ตารางที่ 7 : แสดงผลการทดสอบ Kruskal-Wallis Test

Group	Test Statistic	P-value	
Kruskal-Wallis Test	23.742	<0.001	***

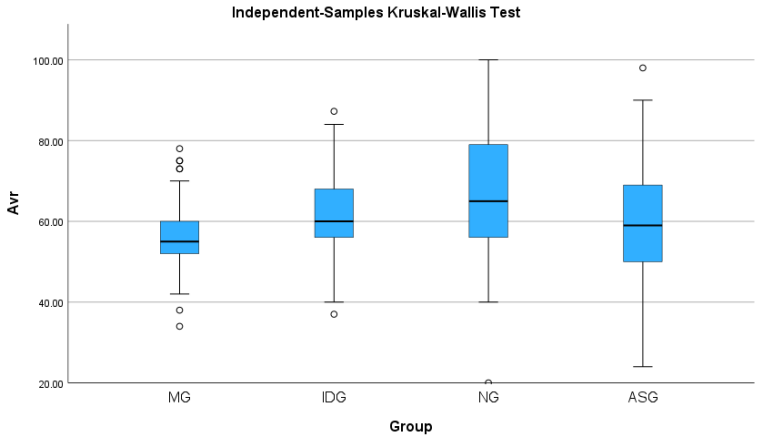

ภาพที่ 3 แผนภูมิกล่องแสดงผลทดสอบโดยวิธี Kruskal-Wallis Test ของข้อมูลค่ากลางของเงินที่ให้กลุ่มใน
โดยเฉลี่ยเทียบกันของทุกกรณีคำถาม

ผลจากการทดสอบค่ากลางเทียบกับเกณฑ์ก็ได้ระบุไว้เช่นกันว่ามีพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในเกิดขึ้นในกลุ่มสถานะเดียวกัน ทัศนคติเดียวกัน และกลุ่มควบคุมคำถามปกติอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติเช่นกันในตามลำดับ ซึ่งผลที่ได้นี้เป็นไปตามในทฤษฎีตัวตนทางสังคม (Social Identity Theory) ซึ่งกล่าวว่าบุคคลจะเข้าหาผู้ที่มีสถานะทางสังคมบางอย่างใกล้เคียงกับตน (Tajfel, 1979) และเป็นไปตามสมมติฐานเรื่องความใกล้เคียงในทัศนคติ (Attitude Similarity) ที่ว่าบุคคลจะเข้าหาผู้ที่ชุดความคิดเดียวกันกับตนเพื่อรักษาภาวะทางบวกของชุดความคิดของตน (Bryne, 1961)

ตารางที่ 8 : แสดงผลแบบจำลองโลจิท

Variable	Main Model	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Constant	1.441 (.194)	0.236 (.338)	3.214 (.388)	3.256 (.426)	3.251 (.401)
FEM	-0.010 (.036)	-0.045 (.105)	0.039 (.131)	-0.207 (.135)	0.226 (.144)
BKM	-0.203 (.063) ***	0.017 (.104)	-0.242 (.134) *	-0.824 (.145) ***	0.084 (.145)
20L	-0.052 (.008) ***	0.001 (.015)	-0.082 (.388) ***	-0.056 (.017) ***	-0.083 (.016) ***
MG		Yes			
IDG	1.154 (.080) ***		Yes		
NG	1.190 (.081) ***			Yes	
ASG	1.461 (.085) ***				Yes
Cox & Snell R-Square	0.068	0.000	0.017	0.024	0.021
Nagelkerke R-Square	0.101	0.000	0.028	0.038	0.036
H-L Test	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001

5) การวิเคราะห์โดยแบบจำลองโลจิท

ในการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยโลจิท โดยพิจารณาเป็นรายคำถาม ทั้งแบบจำลองหลักและแบบจำลองย่อย ผู้ศึกษาพบว่าในแบบจำลองหลักนั้น หากข้อคำถามมีการระบุว่าคู่ความสัมพันธ์สมมติที่มีสถานะอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากกลุ่มที่อยู่ จะทำให้โอกาสที่จะให้เงินจำลองกับกลุ่มในเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังมีตัวแปรอายุที่ระบุว่าหากผู้ตอบมีอายุมากขึ้นจะมีผลต่อโอกาสในการเลือกให้เงินกลุ่มในอย่างมีนัยยะสำคัญ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในแบบจำลองย่อยแยกคำถาม ผู้ศึกษาพบว่ามีตัวแปรอายุที่มีสัมประสิทธิ์ที่เป็นทิศทางเดียวกันกับแบบจำลองหลัก และมีนัยยะสำคัญทางสถิติในทุกแบบจำลองย่อยยกเว้นของกลุ่มปกติ แต่ในแบบจำลองของกลุ่มเครือญาติเท่านั้นที่ผู้ศึกษาพบว่าตัวแปรภูมิลำเนามีนัยยะสำคัญทางสถิติมากที่สุด จึงทำให้ข้อค้นพบในข้อนี้เป็นข้อค้นพบใหม่เฉพาะในแบบจำลองนี้และในแบบจำลองหลัก โดยแบบจำลองย่อยนี้มีกำลังในการอธิบายมากที่สุดเมื่อเทียบกับแบบจำลองในกลุ่มอื่น ผลที่ได้ค่อนข้างสนับสนุนผลการทดสอบก่อนหน้านี้เกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของบทบาทคู่ความสัมพันธ์สมมติในข้อคำถาม

สรุปและอภิปรายผล

1. ผลการทดสอบภาวะสารูปสนิทดีได้ระบุว่าเพศหญิงที่มีอายุ 20 ปีหรือต่ำกว่า (และอยู่ในกรุงเทพมหานครฯ และปริมณฑลเป็นบางกรณี) คือกลุ่มคนที่มีความถี่ของการเกิดพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในมากที่สุด ซึ่งผลที่ได้มานั้นต่างจากการศึกษาเดิมในประเด็นที่คล้ายเคียงทั้งหมด (Alatas, 2006; Boonmanunt, 2023; Fiske et al., 2002, as cited in Chasteen, 2005) อย่างไรก็ตาม ข้อมูลยังไม่มีความกว้างของอายุมากพอในการอธิบายพฤติกรรมในภาพใหญ่มากกว่านี้

2. ผลการทดสอบโดยวิธี Kruskal-Wallis ระบุมาว่ากลุ่มเครือญาติมีค่ากลางของจำนวนเงินที่หน่วยทดลองมอบให้โดยเฉลี่ยสูงสุดอย่างมีนัยยะสำคัญ และผลจากแบบจำลองโลจิทอธิบายว่าการที่มีตัวเลือกเกี่ยวกับเครือญาติปรากฏในแบบสอบถามทำให้มีความน่าจะเป็นที่จะเลือกคนกลุ่มในมากขึ้น ทั้งแบบจำลองย่อยดังกล่าวยังมีกำลังในการอธิบายที่มากที่สุดในทุกกลุ่ม ผู้ศึกษาสันนิษฐานโดยอ้างอิงจากงานเขียนในอดีตและจากทฤษฎีว่าอาจเกิดมาจากสังคมที่เป็นพื้นหลังที่มีอิทธิพลมาจากค่านิยมเรื่องความกตัญญูกตเวที จึงมีความเป็นไปได้ว่าอาจเกิดจากการมีพฤติกรรมต่างตอบแทนต่อคนที่เป็น ‘เครือญาติ’ กับตนเพราะอิทธิพลของค่านิยมเรื่องการตอบแทนบุญคุณ (อคิน รพีพัฒน์, 2548) และอาจมีความเกี่ยวข้องตามทฤษฎีการคัดเลือกเฉพาะเครือญาติ (Kin Selection) ที่ได้กล่าวว่าบุคคลเลือกที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับเครือญาติเหตุผลทางชีววิทยาเกี่ยวกับการเข้าคนที่มีความคล้ายกันทางสายเลือด (Spranger, 2012)

ข้อเสนอแนะ

1. พฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มในเป็นหนึ่งในปัญหาย่อยที่เกี่ยวข้องกับความเอนเอียงในกระบวนการขบคิด (Cognitive Bias) ซึ่งเป็นปัญหาเชิงจิตวิทยาที่ฝังอยู่ในความคิดของมนุษย์ทุกคน และทำงานโดยตัวเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การนำเสนอความรู้เกี่ยวกับการมีอยู่ของความเอนเอียงชนิดนี้ เพื่อให้บุคคลมีการตระหนักรู้และเป็นเสมือนการสร้างกระบวนการเตรียมการรับรู้ (Priming Effect) โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่วัยรุ่นและในวัยทำงาน

2. หน่วยทดลองส่วนมากมีความอ่อนไหวต่อข้อคำถามเชิงเครือญาติเป็นอย่างมาก ซึ่งผลดังกล่าวสะท้อนถึงความเป็นไปได้ของอิทธิพลที่อาจมาจากค่านิยมของการตอบแทนบุญคุณและการต่างตอบแทนในเครือญาติตามบริบทของสังคมไทยตามงานศึกษาเก่า และผลกระทบของการเลือกปฏิบัติในลักษณะนี้ยังเป็นที่เห็นได้ชัดเจนในปัจจุบัน การสร้างการตระหนักรู้ และความง่ายในการการอุปถัมภ์ในลักษณะนี้จึงอาจเป็นการลดความน่าจะเป็นที่จะมีช่องทางดังกล่าวได้เกิดขึ้นในที่ทำงาน

3. การสร้างการตระหนักรู้เกี่ยวกับการมีอยู่ของพฤติกรรมเอนเอียงกลุ่มใน (โดยเฉพาะรูปแบบการเลือกปฏิบัติต่อเครือญาติ) ให้แก่กลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานเริ่มต้นอาจมีความเพียงพอที่จะเป็นเสมือนกระบวนการเตรียมการรับรู้ (Priming Effect) เพื่อให้ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นน้อยลงได้

เอกสารอ้างอิง

ต่อสกุล พุทธพักตร์, และสุวิชา เป้าอารีย์. (2564). **ระบบอุปถัมภ์ในคติเห็นแก่เครือญาติ กับการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งหนึ่ง ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา**. วารสารการเมืองการปกครอง, 11(1), 21-41.

ลักขณา ปันวิชัย. (2559). **คำ ผกา : คนนะไม่ใช่ "น้อง" จะรับอะไรนักหนา**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_8154

วรากรณ์ สามโกเศศ. (2564). **12 ความเอนเอียง (Cognitive Bias)**. สืบค้นจาก https://www.bangkokbiznews.com/columnist/970615

อคิน รพีพัฒน์. (2548). ระบบอุปถัมภ์กับการพัฒนาสังคม. In อคิน รพีพัฒน์ (Ed.), **การแสดงปาฐกถาพิเศษ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ครั้งที่ 9** (pp. 53-100). คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Alatas, V., Cameron, L., Chaudhuri, A., Erkal, N., & Gangadharan, L. (2009). **Gender and Corruption: Insights from an Experimental Analysis**. Southern Economic Journal, 75(3), 663-680.

Armantier, O., & Boly, A. (2008). **Can Corruption Be Studied in the Lab? Comparing a Field and a Lab Experiment**. CIRANO - Scientific Publications, 26.

Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M., & Sommers, S. R. (2015). **Social Psychology**. Pearson Education.

Boonmanunt, S., & Meier, S. (2023). **The effect of financial constraints on in-group bias: Evidence from rice farmers in Thailand**. Journal of Economic Behavior & Organization, 207, 96-109. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jebo.2023.01.012

Bukowski, W. M., & DeLay, D. (2020). **Studying the Same-Gender Preference as a Defining Feature of Cultural Contexts [Conceptual Analysis]**. Frontiers in Psychology, 11. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01863

Byrne, D. (1961). **INTERPERSONAL ATTRACTION AND ATTITUDE SIMILARITY**. Journal of Abnormal and Social Psychology, 62(3), 713-715.

Chasteen, A. L. (2005). **Seeing Eye-to-Eye: Do Intergroup Biases Operate Similarly for Younger and Older Adults?**. The International Journal of Aging and Human Development, 61(2), 123-139. https://doi.org/10.2190/07Q7-BWYT-NC9E-51FX

Gächter, S. (2010). Experimental Economics. In **Building on Progress: Expanding the Research Infrastructure for the Social, Economic, and Behavioral Sciences** (pp. 563-580). (RatSWD), German Data Forum.

Gjinovci, A. (2016). **The impact of nepotism and corruption on the economy and HR**. Economic and Environmental Studies, 421-434.

Greenwald, A. G., & Pettigrew, T. F. (2014). **With malice toward none and charity for some: ingroup favoritism enables discrimination**. American Psychologist, 69(7), 669–684. https://doi.org/10.1037/a0036056

Lambsdorff, J. G. (2007). **The Institutional Economics of Corruption and Reform: Theory, Evidence, and Policy**. Cambridge University Press.

Perez-Alvarez, M., & Strulik, H. (2021). **Nepotism, human capital and economic development**. Journal of Economic Behavior & Organization, 181, 211-240.

Spranger, J. L., Colarelli, S. M., Dimotakis, N., Jacob, A. C., & Arvey, R. D. (2012). **Effects of kin density within family-owned businesses**. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 119(2), 151-162. https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2012.07.001

Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P., & Flament, C. (1971). **Social categorization and intergroup behaviour**. European Journal of Social Psychology, 1(2), 149-178.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). **An integrative theory of intergroup conflict**. In S. W. E. W. G. Austin (Ed.), The social psychology of intergroup relations (pp. 33-37).

เมื่อฝ่ายในไปเมืองนอก: การเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสตรี พ.ศ. 2433-2475
Foreign Travels of Siamese Princesses, 1890-1932

วีระยุทธ ปีสาลี[1]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสตรีสมัยรัตนโกสินทร์ ระหว่าง พ.ศ. 2433-2475 หรือนับตั้งแต่ปีที่เจ้านายสตรีได้ตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสรอบแหลมมลายูไปจนถึงสิงคโปร์เป็นครั้งแรก ถึงปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยพิจารณา 2 ประเด็น ได้แก่ ปัจจัยที่ทำให้เจ้านายสตรีมีโอกาสเสด็จต่างประเทศ และวัตถุประสงค์ของการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสตรี

ผลการศึกษาพบว่า การเปิดประเทศรับวิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและธรรมเนียมในราชสำนัก เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เจ้านายสตรีมีโอกาสเสด็จต่างประเทศ การเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสตรีในช่วงเวลาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ คือ 1) การเสด็จต่างประเทศเพื่อตามเสด็จพระมหากษัตริย์ 2) การเสด็จต่างประเทศเพื่อรักษาพระองค์ 3) การเสด็จต่างประเทศเพื่อการศึกษา และ 4) การเสด็จต่างประเทศเพื่อการท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ทั้ง 4 ประการแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิต สถานะ และบทบาทของเจ้านายสตรีในระยะเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมสมัยใหม่

***คำสำคัญ**: การเสด็จต่างประเทศ เจ้านายสตรี สมัยรัตนโกสินทร์*

Abstract

This article aims to study the foreign travels of Siamese Princesses during the Rattanakosin period from 1890 to 1932, spanning from the year when Siamese Princesses first embarked on overseas journeys following His Majesty King Chulalongkorn, Rama V, during his visit to the Malaya Peninsula and Singapore, up until the Siamese Revolution of 1932. The study focuses on two main aspects: the factors contributing to Siamese Princesses' opportunities for foreign travel and the objectives behind their journeys.

The findings of the study reveal that the opening of the country to Western knowledge and culture, along with changes in concepts and customs within the Siamese court, is an important factor that provides Siamese Princesses with the opportunity to travel abroad. During this period, the foreign travels of Siamese princesses served four primary purposes: 1) traveling abroad to accompany the King, 2) seeking medical treatment, 3) pursuing education, and 4) leisure travel. These objectives demonstrate changes in the lifestyle, status, and role of Siamese Princesses during the transition to modern society.

***Keywords**: Foreign travels, Siamese Princesses, Rattanakosin Period*

[1] ครูวิชาการ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของไทยที่เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ โดยเสด็จประพาสสิงคโปร์และชวาในปี พ.ศ. 2413 และสิงคโปร์ พม่า อินเดีย ในปี พ.ศ. 2414 เพื่อทรงศึกษาวิธีการปกครอง ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอาณานิคมตะวันตก แล้วนำมาใช้ในการปฏิรูปประเทศ กงสุลอเมริกันได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการเสด็จประพาสอินเดียของรัชกาลที่ 5 ไว้ในหนังสือราชการฉบับลงวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1871 ว่า “พระเจ้าแผ่นดิน... ได้เสด็จลงเรือพระที่นั่งไปในการเดินทางที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ไม่เคยมีพระมหากษัตริย์สยามพระองค์ใดเสี่ยงภัยเสด็จออกนอกพระราชอาณาเขตในรัชสมัยของพระองค์” (สัจฉิทานันท สหาย, 2559, 41) การเดินทางที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนนี้เป็นเรื่องใหม่สำหรับกษัตริย์และพระราชวงศ์สยาม เนื่องจากกฎมณเฑียรบาลไม่อนุญาตให้เจ้านายหรือพระราชวงศ์เสด็จออกนอกพระราชอาณาเขต เว้นแต่จะไปเพื่อการศึกสงครามเท่านั้น

ที่จริงแล้วแนวคิดเรื่องการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสยามมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวคือ เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ขณะยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎและผนวชเป็นพระภิกษุ ได้มีพระสหายเชิญเสด็จเยือนนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา แต่พระองค์มีพระราชหัตถเลขาตอบว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ “เพราะประเพณีไม่ดีของรัฐบาลโง่เขลาเบาปัญญาของเรา ทั้งแต่ก่อนแลเวลานี้ ห้ามไม่ให้พระราชวงศ์เช่นข้าพเจ้า ออกนอกพระราชอาณาจักร นอกจากออกไปในราชการสงคราม” (สัจฉิทานันท สหาย, 2559, 41-42) ครั้นเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริจะเสด็จพระราชดำเนินเยือนสิงคโปร์ แต่สวรรคตไปเสียก่อน

การเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสยามเกิดขึ้นหลังจากสยามเปิดประเทศทำสนธิสัญญาเบาว์ริงและรับวิทยาการจากโลกตะวันตก ธรรมเนียมปฏิบัติหลายประการได้รับการปรับเปลี่ยน เช่น ลักษณะการปกครอง การเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ การศึกษา การแต่งกาย การพักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงการเดินทางออกนอกพระราชอาณาจักร เจ้านายฝ่ายหน้าหลายพระองค์ได้เสด็จไปศึกษายังต่างประเทศเพื่อนำความรู้มาปรับปรุงบ้านเมือง บางพระองค์เสด็จไปในหน้าที่ราชการทำการติดต่อเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ขณะที่บางพระองค์เสด็จต่างประเทศเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ กษัตริย์และเจ้านายฝ่ายหน้าในฐานะศูนย์กลางอำนาจรัฐเป็นผู้นำในการปฏิบัติตามแบบแผนใหม่ ๆ ก่อนที่จะขยายสู่กลุ่มเจ้านายฝ่ายใน เจ้านายฝ่ายในมีโอกาสเสด็จต่างประเทศครั้งแรกในคราวที่ตามเสด็จพระราชดำเนินรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งเสด็จประพาสรอบแหลมมลายูและเลยไปถึงเมืองสิงคโปร์ ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ใน พ.ศ. 2433

ในสมัยจารีต กฎมณเฑียรบาลระบุว่า “อนึ่ง พระราชกุมารี พระราชบุตรี นักเทษขันที จ่าในเรือนค่อมเตี้ย ออกไปนอกขนอนนอกด่าน ผิดอายการ” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2548, 137) ข้อความนี้ห้ามถึงการออกไปนอกขนอนนอกด่านก็คือห้ามออกไปนอกพระราชอาณาเขต ทว่าในความเป็นจริงข้อห้ามนี้หมายรวมถึงการออกนอกพระบรมมหาราชวังด้วย เจ้านายผู้หญิงจึงถูกเก็บพระองค์ให้อยู่ในราชสำนักฝ่ายใน การออกไปนอกพระบรมมหาราชวังเกิดขึ้นได้เมื่อตามเสด็จพระมหากษัตริย์ไปในงานพระราชพิธีทางศาสนา อย่างเช่น การถวายผ้าพระกฐินหรือการไปนมัสการพระพุทธบาท ดังที่ ซิมอน เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยาบันทึกไว้ว่า “บรรดานารีในพระบรมมหาราชวังนั้น จะออกไปข้างนอกไม่ได้เลย นอกจากตามเสด็จพระราชดำเนิน” (ซิมอน เดอ ลาลูแบร์, 2552, 302-303) หรือ ฌัง-บัปติสต์ ปาเลกัวซ์ พระสังฆราชแห่งคณะมิสซังสยามตะวันออกสมัยรัชกาลที่ 3-รัชกาลที่ 4 บันทึกไว้ว่า “บรรดาหญิงเหล่านี้ใช้ชีวิตของนางอยู่ภายในกำแพงล้อมสามชั้น มีโอกาสออกไปภายนอกยากเต็มที นอกจากจะไปซื้อสิ่งของหรือนำของไปวัดเท่านั้น” (ฌัง-บัปติสต์ ปาเลกัวซ์, 2549, 190) วรพร ภู่พงศ์พันธุ์ ตั้งข้อสังเกตว่า การห้ามเจ้านายฝ่ายในมิให้ออกไปนอกพระบรมมหาราชวังหรือนอกพระราชอาณาจักรมีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่เรื่องชู้สาวเป็นสำคัญ แต่ก็มิอาจมองข้ามประเด็นความหวาดระแวงทางการเมืองได้เช่นกัน (วรพร ภู่พงศ์พันธุ์, 2549, 307-308)

ในสมัยอยุธยา การเดินทางออกนอกพระราชอาณาจักรของเจ้านายฝ่ายในมักเป็นไปเพราะเหตุผลทางการเมือง ดังกรณีของพระเทพกษัตรีย์และพระสุพรรณกัลยาถูกส่งไปเป็นบาทบริจาริกาแด่กษัตริย์ของอาณาจักรใกล้เคียง หรือเมื่อคราวกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่สอง เจ้านายผู้หญิงหลายพระองค์ถูกกวาดต้อนไปถวายพระเจ้ากรุงอังวะ ครั้งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ก็ปรากฏกรณีของหม่อมเจ้าฉวีวาด ปราโมช ซึ่งเสด็จหนีไปกรุงกัมพูชาหลังวิกฤตการณ์ความขัดแย้งระหว่างวังหลวงกับวังหน้าในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เล่าไว้ว่า

> “เมื่อเกิดเหตุขึ้นแล้ว รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งท่านป้าฉวีวาดก็ว่าจ้างเรือสำเภาหนึ่งลำขนทรัพย์สมบัติลงเรือ แล้วนำละครของเจ้าจอมมารดาอำภา ซึ่งตกมาถึงท่านนั้นลงเรือทั้งโรงพร้อมด้วยเครื่องละครและดนตรีปี่พาทย์รวมเป็นคนหลายสิบคน ท่านลงเรือที่แม่น้ำใกล้ ๆ วังหน้าตอนใกล้ค่ำแล่นเรือไปทั้งคืนพอเช้ามืดก็ออกปากน้ำ...
>
> ในสมัยนั้น กรุงเทพพระมหานครยังมีเสาหินปักเป็นอาณาเขตอยู่ทั้งสี่ทิศ... พระบรมวงศานุวงศ์จะเสด็จจากพระนครเกินเสาหินเหล่านั้นออกไปโดยไม่ได้กราบถวายบังคมลาและได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตไม่ได้ ถ้าขืนเสด็จออกไปโดยพลการถือว่าเป็นโทษกบฏ ท่านป้าฉวีวาดท่านเป็นเจ้านายข้างใน ซึ่งมีจารีตคุ้มครองหนักหนากว่าเจ้านายฝ่ายหน้าอยู่แล้ว เมื่อท่านมิได้ไปเพียงนอกเสาหินโดยมิได้รับพระบรมราชานุญาต แต่ล่วงเลยออกนอกพระราชอาณาจักรไปถึงเมืองเขมร โทษของท่านก็เป็นอุกฤษฎ์โทษโดยมิต้องพิจารณาแต่อย่างใดเลย” (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2548, 61-62)

จะเห็นได้ว่าการเสด็จออกนอกพระนครและนอกพระราชอาณาจักรของพระราชวงศ์ต้องได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ แม้เมื่อหลังการเปิดประเทศและธรรมเนียมต่าง ๆ เริ่มคลี่คลายลงแล้วก็ตาม การเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงที่ปรากฏตั้งแต่ทศวรรษ 2430 จึงเป็นการตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสสถานที่ต่าง ๆ และตามเสด็จเจ้านายฝ่ายหน้า ก่อนที่จะสามารถเสด็จต่างประเทศเพียงพระองค์เดียวได้หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

งานศึกษาเกี่ยวกับเจ้านายสตรีที่ผ่านมามักกล่าวถึงประเด็นการปรับตัวต่อกระแสวัฒนธรรมตะวันตกและความเป็นสมัยใหม่ในช่วงรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 7 เช่น งานศึกษาของ วรรณพร บุญญาสถิตย์ เรื่อง **จอมนางแห่งสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 กับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก** (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2553) ศึกษาการปรับตัวของเจ้านายผู้หญิงต่อวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิตตามพระราชนิยมแบบตะวันตก ทั้งการแต่งกาย การใช้สิ่งของจากตะวันตก การเล่นกีฬา การรักษาพยาบาล การปรับบทบาทในการต้อนรับแขกเมือง การเข้าร่วมสมาคมและมีบทบาทต่อสาธารณะ งานศึกษาของ วีระยุทธ ปีสาลี ศึกษาการเสด็จไปศึกษาที่ต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงในเรื่อง **ขัตติยนารีศึกษา: การศึกษาของเจ้านายสตรีจากวิถีจารีตสู่วิถีสมัยใหม่** (วีระยุทธ ปีสาลี, 2565) งานศึกษาเหล่านี้เป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเจ้านายผู้หญิงให้สอดรับกับโลกสมัยใหม่ อย่างไรก็ดี ยังไม่มีการกล่าวถึงประเด็นเรื่องการเสด็จต่างประเทศ อาจเป็นเพราะการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงมักจะมิได้เกี่ยวข้องกับงานราชการและการพัฒนาบ้านเมืองเฉกเช่นเจ้านายผู้ชาย จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงสอดคล้องกับบริบททางสังคมอย่างไร บทความวิจัยนี้ต้องการศึกษาการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงระหว่าง พ.ศ. 2433-2475 ซึ่งจะช่วยสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทยในยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองไปสู่ความเป็นสมัยใหม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เจ้านายสตรีมีโอกาสเสด็จต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษาวัตถุประสงค์ของการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสตรีระหว่าง พ.ศ. 2433-2475

สมมติฐานของการวิจัย

1. การเปิดประเทศรับวิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและธรรมเนียมในราชสำนักเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เจ้านายสตรีมีโอกาสเสด็จต่างประเทศ

2. การเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสตรีระหว่าง พ.ศ. 2433-2475 มีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ ได้แก่ 1) การเสด็จต่างประเทศเพื่อตามเสด็จพระมหากษัตริย์ 2) การเสด็จต่างประเทศเพื่อรักษาพระองค์ 3) การเสด็จต่างประเทศเพื่อการศึกษา และ 4) การเสด็จต่างประเทศเพื่อการท่องเที่ยว

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา คำว่า การเสด็จต่างประเทศ หมายถึง การเสด็จไปในดินแดนที่อยู่นอกเขตพระราชอาณาจักรสยาม ไม่นับรวมดินแดนที่เป็นรัฐบรรณาการของสยาม เช่น หัวเมืองมลายูในสมัยรัชกาลที่ 5

2. ขอบเขตด้านบุคคล เจ้านายสตรี ในงานวิจัยชิ้นนี้ หมายถึง เจ้านายผู้หญิงที่มีพระยศตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป

3. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสตรีในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2433-2475 หรือนับตั้งแต่ปีที่เจ้านายสตรีได้ตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสรอบแหลมมลายูไปจนถึงสิงคโปร์เป็นครั้งแรก ถึงปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร (documentary research) ทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง โดยเฉพาะเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศและบันทึกการเดินทางที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิง โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความ แล้วนำเสนอข้อมูลแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description)

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ทำให้เจ้านายสตรีมีโอกาสเสด็จต่างประเทศ

การเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงเป็นเรื่องใหม่ในสยาม นอกจากต้องได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ให้เสด็จไปต่างประเทศได้แล้ว ยังมีบริบททางสังคมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เจ้านายผู้หญิงมีโอกาสเสด็จต่างประเทศคือการเปิดประเทศและรับวิทยาการตะวันตก กระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาในสยามตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและธรรมเนียมต่าง ๆ ส่งผลให้เจ้านายผู้หญิงมีโอกาสเสด็จต่างประเทศ ได้แก่

1) การปรับเปลี่ยนธรรมเนียมการเข้าสมาคมของเจ้านายผู้หญิง กล่าวคือ หลังการเปิดประเทศ สยามมีการติดต่อสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศต่าง ๆ เจ้านายหรือคณะทูตจากต่างประเทศได้เดินทางมาเยือนเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีมากขึ้น การต้อนรับคณะทูตตามธรรมเนียมตะวันตกจะปรากฏบทบาทของผู้นำประเทศและภริยา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงทรงริเริ่มให้เจ้านายผู้หญิงมีส่วนร่วมในการออกต้อนรับแขกต่างประเทศด้วย ดังที่ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าพรรณราย พระมเหสี เสด็จออกรับคำนับจากคณะทูตอังกฤษที่มาเยือนกรุงเทพฯ นอกจากนั้นยังทรงสนับสนุนให้เจ้านายผู้หญิงเรียนรู้ภาษาอังกฤษและธรรมเนียมการเข้าสมาคมจากภรรยามิชชันนารีและครูต่างประเทศที่ทรงจ้างมาสอน ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ก็ได้รับโอกาสในการออกต้อนรับแขกต่างประเทศเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าเจ้านายผู้หญิงเริ่มปรากฏพระองค์และมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะต่างจากการวางพระองค์แบบจารีตที่ต้องเก็บพระองค์อยู่ในพื้นที่ส่วนตัว การเข้าสมาคมของเจ้านายผู้หญิงยังส่งผลไปถึงการยกเลิกธรรมเนียมการกั้นม่านเวลาเจ้านายผู้หญิงเสด็จออกอีกด้วย การผ่อนคลายธรรมเนียมดังกล่าวทำให้เจ้านายผู้หญิงสามารถเสด็จไปต่างประเทศพบปะผู้คนและร่วมสมาคมกับบรรดาเจ้าเมืองที่ถวายการต้อนรับได้ ดังปรากฏภาพถ่ายหมู่ในการเสด็จประพาสสิงคโปร์และชวาเมื่อ พ.ศ. 2439 ที่ทำเนียบรัฐบาลเมืองสิงคโปร์ ซึ่งมีสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ทรงร่วมฉายด้วย

2) แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ สยามรับแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวผ่านกลุ่มพ่อค้า นักการทูต และมิชชันนารีที่เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยเฉพาะมิชชันนารีที่เป็นหมอได้แนะนำให้คนไข้ไปท่องเที่ยวพักผ่อนตากอากาศเพื่อฟื้นฟูสุขภาพจากโรคภัยไข้เจ็บตามความเชื่อของชาวตะวันตกที่ว่าน้ำทะเลมีสรรพคุณในการรักษาโรค การท่องเที่ยวจึงมีนัยยะของการเดินทางเพื่อความสุขสำราญใจ (ปิ่นเพชร จำปา, 2550, 51-56) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับแนวคิดดังกล่าวโดยเสด็จประพาสหัวเมืองเพื่อเปลี่ยนอากาศและพักผ่อนอิริยาบถอยู่เสมอ ทั้งหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ตะวันตก และหัวเมืองปักษ์ใต้ รวมถึงดินแดนนอกพระราชอาณาจักรอย่างสิงคโปร์และชวา โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายผู้หญิงร่วมเสด็จพระราชดำเนินประพาสในที่ต่างๆ ด้วย แม้เจ้านายผู้หญิงที่ตามเสด็จจะมิได้เจ็บป่วยเสียทีเดียว แต่ก็ได้ท่องเที่ยวเยี่ยมชมภูมิประเทศ บ้านเมือง และจับจ่ายซื้อของเพื่อความสำราญใจ

3) การยอมรับวิธีการรักษาแบบตะวันตก แนวทางการรักษาทางการแพทย์แบบตะวันตกได้เข้ามาในสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 โดยกลุ่มมิชชันนารี ในช่วงแรกมิชชันนารีได้นำวิธีการรักษาแบบใหม่เข้ามาคือการปลูกฝีเพื่อป้องกันไข้ทรพิษ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 แพทย์ตะวันตกเห็นว่าการทำคลอดและการอยู่ไฟแบบเดิมของสยามนั้นเป็นความป่าเถื่อนที่ผู้หญิงต้องทนทุกข์ทรมานและอัตราการเสียชีวิตของมารดาหลังคลอดอยู่ในเกณฑ์สูง ถึงกระนั้นก็ยังไม่มีใครยอมเปลี่ยนแปลงวิธีการคลอดแบบใหม่ จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นผู้นำในการทำคลอดแบบใหม่และยกเลิกการอยู่ไฟหลังคลอด จนทำให้ข้าราชสำนักเริ่มปฏิบัติตาม (มัลคอล์ม สมิธ, 2537, 66-70) วิธีการรักษาแบบใหม่ที่เริ่มได้รับความนิยมอีกวิธีหนึ่งคือการผ่าตัด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารทรงเคยเข้ารับการรักษาพระอันตะติ่งอักเสบด้วยวิธีการผ่าตัดที่ประเทศอังกฤษมาก่อน เมื่อชนชั้นนำสยามยอมรับวิธีการรักษาแบบใหม่จากตะวันตกมากขึ้นก็เกิดความนิยมในการเดินทางไปรักษาที่ต่างประเทศ สำหรับเจ้านายผู้หญิงมีโอกาสเสด็จไปรักษาพระองค์ที่ประเทศแถบยุโรปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6

4) การขยายตัวของการศึกษา เดิมทีเจ้านายผู้หญิงได้รับการศึกษาตามขนบกุลสตรีในสำนักต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวังอยู่ก่อนแล้ว ครั้นเมื่อเปิดประเทศรับวิทยาการตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจ้างครูชาวต่างประเทศมาสอนให้เจ้านายผู้หญิงได้รับความรู้สมัยใหม่ เช่น ภาษาอังกฤษ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น จนเป็นการสร้างความสนใจและแรงบันดาลใจให้เจ้านายผู้หญิงอยากเรียนรู้เกี่ยวกับโลกภายนอก ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับผู้หญิงขึ้น เจ้านายผู้หญิงชั้นหม่อมเจ้าหลายพระองค์จึงได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียน ขณะที่เจ้านายผู้หญิงชั้นสูงอย่างสมเด็จเจ้าฟ้าหรือพระองค์เจ้ายังคงศึกษาอยู่ที่วังของตน การขยายตัวของการศึกษาทำให้เจ้านายผู้หญิงได้พัฒนาความรู้จนสามารถสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงได้ แต่ไม่ได้รับโอกาสให้ไปศึกษายังต่างประเทศ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ความนิยมในการส่งบุตรธิดาไปเรียนต่างประเทศเพิ่มสูงขึ้น จึงพบว่ามีเจ้านายผู้หญิงบางพระองค์ได้รับโอกาสและการสนับสนุนจากครอบครัวให้เดินทางไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ

2. วัตถุประสงค์ของการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายสตรีระหว่าง พ.ศ. 2433-2475

การเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงระหว่าง พ.ศ. 2433-2475 มีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ ดังนี้

1) การเสด็จต่างประเทศเพื่อตามเสด็จพระมหากษัตริย์

เจ้านายผู้หญิงมีโอกาสเสด็จต่างประเทศครั้งแรกจากการตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งเสด็จประพาสรอบแหลมมลายูและสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2433 ตามด้วยเสด็จประพาสสิงคโปร์และชวาใน พ.ศ. 2439 และ พ.ศ. 2444 ในการเสด็จประพาสทั้งสามคราวนี้เป็นการเสด็จพระราชดำเนินส่วนพระองค์ มีจุดประสงค์เพื่อท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจเปลี่ยนอิริยาบถเป็นหลัก ดังพระราชนิพนธ์ถึงจุดประสงค์ของการเสด็จประพาสรอบแหลมมลายูและสิงคโปร์เมื่อ พ.ศ. 2433 ว่า “ความประสงค์ที่จะมาเที่ยวครั้งนี้ได้ปรารถมาแต่เมื่อออกมาเที่ยวปีกลายนี้ ด้วยได้ไปเที่ยวหัวเมืองตามฝั่งข้างตะวันออกแหลมทั่วแล้ว ยังไม่ทั่วแต่ข้างตะวันตก” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2507, 1) และจุดประสงค์ของการเสด็จประพาสชวาเมื่อ พ.ศ. 2439 ความว่า

> “การที่คิดจะไปเที่ยวเมืองชวาครั้งนี้ เพราะเหตุที่หายเจ็บขึ้นแล้วยังไม่เปนปกติได้ ไม่มีทางอื่นที่จะแก้ไขให้เร็วกว่าไปเที่ยวเสียในที่ไกลให้ได้เปลี่ยนที่อยู่และความประพฤติออกไปพ้นจากหมกมุ่นทั้งหลาย ปล่อยกายและใจให้สงบเงียบเสียครั้งหนึ่ง บรรดาหมอแลคนทั้งปวงเปนอันมากเห็นพร้อมกันดังนี้” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2555, 1)

เจ้านายผู้หญิงที่มีโอกาสตามเสด็จประพาสสิงคโปร์และชวาส่วนใหญ่เป็นเจ้านายชั้นสูงระดับพระมเหสีและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่ใกล้ชิด ได้แก่ สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าไลยอลงกรณ์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดารา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภานพดล พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพยนิภา และพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าสุจิตราภรณี รวมถึงเจ้านายฝ่ายในที่เป็นนางสนองพระโอษฐ์คือหม่อมเจ้าถนอม อุไรพงศ์ และหม่อมเจ้าสารภี ลดาวัลย์

จากบันทึกการเสด็จประพาสสิงคโปร์และชวาฉบับต่าง ๆ พบว่า การตามเสด็จพระราชดำเนินรัชกาลที่ 5 ทำให้เจ้านายผู้หญิงมีโอกาสร่วมสมาคมกับบรรดาเจ้านายและขุนนางคนสำคัญของเมืองที่เสด็จไปเยือน เป็นการสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศในอีกทางหนึ่ง แต่หากมิได้เป็นการเสด็จออกสมาคมแล้ว กิจกรรมส่วนใหญ่ของเจ้านายผู้หญิงคือ การเสด็จไปเยี่ยมชมบ้านเมือง ถนนหนทาง ตลาด หมู่บ้านในท้องถิ่น สถานที่สำคัญทางราชการ พิพิธภัณฑ์ โรงเรียน โรงพยาบาล สวนพฤกษศาสตร์ รับประทานอาหารตามโฮเต็ลต่าง ๆ ซื้อของตามห้างร้านของคนจีน แขก ฝรั่ง และชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น (ดู พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2507. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2555. และ **ลายพระหัตถ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินีถวายสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต และ บันทึกรายวันตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสเกาะชวา ครั้งที่ 2 ร.ศ. 120 ของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์**, 2501) โดยมีเจ้านายผู้ชายหรือขุนนางเป็นผู้ดูแลและอำนวยความสะดวกในการเสด็จไปในสถานที่ต่าง ๆ เช่น กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดาและกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยทรงทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเจ้านายผู้หญิงเมื่อคราวเสด็จประพาสชวา พ.ศ. 2444

สมเด็จเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ทรงเป็นเจ้านายผู้หญิงพระองค์แรก ๆ ที่เริ่มพระนิพนธ์บันทึกการเดินทางในคราวตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสเกาะชวาเมื่อ พ.ศ. 2444 บันทึกรายวันนี้เป็นเอกสารสำคัญที่แสดงให้เห็นกิจวัตรประจำวันของเจ้านายผู้หญิงขณะเสด็จประพาส นับตั้งแต่ประทับเรือพระที่นั่งมหาจักรีออกจากท่าราชวรดิฐจนถึงวันเดินทางกลับรวม 80 คืน

ในระหว่างเสด็จประพาส กฎระเบียบและธรรมเนียมต่าง ๆ ของฝ่ายในไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเคร่งครัดเพื่อความสะดวกต่อการเดินทางและการท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ สมเด็จเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ทรงบันทึกไว้ว่า “การที่อยู่กินนอนแลความประพฤติในเวลานี้ดูคล้ายกับชาวบ้านขุนนางฤๅเจ้านายผู้ชายนอกวัง ไม่มียศศักดิ์ธรรมเนียมข้างน้ำข้างในเหมือนอยู่ในกรุงเทพฯ” และ “ออกจากโฮเต็ลไปตามถนนใหญ่ แวะซื้อของเหมือนคนธรรมดาดูสนุกดี” (**ลายพระหัตถ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินีถวายสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต และ บันทึกรายวันตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสเกาะชวา ครั้งที่ 2 ร.ศ. 120 ของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์**, 2501, 38 และ 28)

บันทึกรายวันดังกล่าวยังฉายภาพให้เห็นการตอบสนองและปรับตัวต่อสิ่งใหม่ที่เจ้านายผู้หญิงได้ประสบ อาทิ การเสวยพระกระยาหารร่วมกับขุนนางข้าราชการและชาวต่างชาติที่ไม่ทรงคุ้นเคย การแต่งกายแบบฝรั่งฮอลันดาก่อนเสด็จลงไปเสวยพระกระยาหารค่ำเมื่อมาถึงเมืองบุยเต็นซอร์ค ธรรมเนียมการนอนกลางวันแบบชาวฮอลันดาในชวา รวมถึงการร่วมงานเลี้ยงต้อนรับของสุสุหุนัน เจ้าผู้ครองนครโซโล เจ้านายผู้หญิงจึงได้เรียนรู้การปฏิบัติตนตามวิถีสมัยใหม่ ในบันทึกยังกล่าวถึงการเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบกับสิ่งที่เคยได้เห็นมาในกรุงเทพฯ เช่น ตึกรามบ้านช่องและถนนหนทางที่สิงคโปร์กับกรุงเทพฯ สวนพฤกษศาสตร์ที่สิงคโปร์และชวากับสวนดุสิต เป็นต้น นอกจากนั้น การซื้อของในห้างร้านต่าง ๆ ของเจ้านายผู้หญิงไม่เพียงเป็นการบริโภคเชิงวัตถุแต่ยังสะท้อนการบริโภคทางวัฒนธรรมด้วย (**ลายพระหัตถ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินีถวายสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต และ บันทึกรายวันตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสเกาะชวา ครั้งที่ 2 ร.ศ. 120 ของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์**, 2501)

จะเห็นได้ว่าการตามเสด็จพระมหากษัตริย์เยือนต่างประเทศ แม้จะเป็นการเสด็จพระราชดำเนินส่วนพระองค์ แต่ก็ช่วยเปิดโลกทัศน์ให้เจ้านายผู้หญิงได้เรียนรู้และมีประสบการณ์โดยตรงผ่านการเดินทางและท่องเที่ยวในต่างแดน ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้เจ้านายผู้หญิงเสด็จต่างประเทศในโอกาสต่อ ๆ ไป

การตามเสด็จพระมหากษัตริย์เยือนต่างประเทศที่สำคัญของเจ้านายผู้หญิงปรากฏอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งสามารถพิจารณาผ่านบทบาทของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี กล่าวคือ การปรับเปลี่ยนบทบาทของเจ้านายผู้หญิงให้ออกมามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมการเสด็จพระราชดำเนินเคียงคู่ของพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระอัครมเหสี ในสมัยรัชกาลที่ 7 มีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับสมเด็จพระอัครมเหสีหลายประการ ที่สำคัญคือ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีได้ตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออกในโอกาสต่าง ๆ เช่น การต้อนรับแขกชาวต่างประเทศ และการพระราชพิธีสำคัญโดยทรงเลิกการเฝ้าอยู่ในที่เฉพาะของพระราชวงศ์ฝ่ายใน ทรงประทับพระราชอาสน์เคียงข้างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่มีการทอดพระราชอาสน์สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีประทับเคียงข้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังที่ ดินาร์ บุญธรรม ตั้งข้อสังเกตว่า “สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นสมเด็จพระบรมราชินีตามแบบสากลคือ ปฏิบัติพระองค์เป็น ‘สุภาพสตรีหมายเลขหนึ่ง’ ของประเทศสยามมากกว่าการวางพระองค์เป็น ‘นางกษัตริย์’ ตามแบบวิถีจารีต” (ดินาร์ บุญธรรม, 2547, 3.12-3.14)

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีได้ตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไปเยือนนานาประเทศเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีและทอดพระเนตรความเจริญของบ้านเมืองแล้วนำกลับมาพัฒนาประเทศ รวม 4 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 1 เสด็จฯ สิงคโปร์ ชวา บาหลี ใน พ.ศ. 2472 ครั้งที่ 2 เสด็จฯ อินโดจีน ใน พ.ศ. 2473 ครั้งที่ 3 เสด็จฯ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา ใน พ.ศ. 2474 และครั้งที่ 4 เสด็จฯ ฝรั่งเศส อิตาลี วาติกัน อังกฤษ เดนมาร์ก เยอรมนี เบลเยี่ยม เชคโกสโลวะเกีย ฮังการี สวิตเซอร์แลนด์ ใน พ.ศ. 2476-2477 โดยการเสด็จฯ สามครั้งแรกเป็นการเสด็จฯ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในการตามเสด็จแต่ละครั้งทรงวางพระองค์เป็นสมเด็จพระราชินีแบบสากล ต่างจากสมัยรัชกาลที่ 5 ที่สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถยังทรงวางพระองค์ตามแบบจารีต

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีทรงเคยมีประสบการณ์เสด็จฯ ต่างประเทศมาก่อนหน้านี้โดยทรงตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะยังไม่ได้ขึ้นครองราชย์ไปรักษาพระองค์ที่ยุโรป จึงทำให้ทรงคุ้นเคยกับวิถีชีวิตของชาวตะวันตกและธรรมเนียมการเข้าสมาคมแบบตะวันตก ทรงวางพระองค์อย่างยิ้มแย้ม ปราศจากความขวยเขินขณะเสด็จพระราชดำเนินผ่านผู้คนและอยู่ท่ามกลางสื่อมวลชน นอกจากนี้ทรงมีโอกาสเสด็จฯ ออกแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงพระประชวร ให้คณะผู้แทนรัฐบาลแคนาดาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท นับเป็นครั้งแรกในต่างประเทศที่สมเด็จพระราชินีของสยามได้แสดงสถานะและบทบาทในระดับสากล หนังสือพิมพ์ของแคนาดารายงานว่า

> “สมเด็จพระบรมราชินีแห่งสยามประเทศทรงเป็นศูนย์กลางความสนใจและตกตะลึงของบรรดาผู้เข้าเฝ้าฯ พระองค์ในฉลองพระองค์สีเทาอ่อนคลุมด้วยขนสัตว์ ทรงพระดำเนินอย่างราบเรียบขึ้นบันไดกว้างของเรือเอมเปรสออฟแจแปนมาเพื่อให้ผู้คนจำนวนร้อยได้เฝ้าฯ ตามระเบียงและห้องโถงซึ่งเป็นทางผ่านเข้าไปยังห้องรับรองสีทองกับแดงชาดอันหรูหรา บนพระดัชนี (นิ้วมือ) พระธำมรงค์เม็ดเดียวส่องประกายอยู่ พระอุระ (หน้าอก) ประดับด้วยเข็มกลัดฝังเพชรหลายเม็ด ไม่มีเพชรนิลจินดาเครื่องประดับอื่นใดเลย สมกับที่ทรงมีพระราชนิยมในความพอเหมาะพอควรมาตลอด และแน่นอนว่าทรงแย้มพระสรวล...
>
> พระอิริยาบถไม่แสดงพระอาการกระดากอายแม้แต่น้อย แม้ว่าแท้จริงแล้ว สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีทรงเป็นบุคคลที่ค่อนข้างจะขี้อาย ทรงพระดำเนินตรงไปยังข้าราชการชาวแคนาดาผู้แต่งเครื่องแบบสีทองกับแดงเข้มซึ่งยืนสง่าอยู่เป็นแถว ตากล้องกดชัตเตอร์เปิดแฟลชส่องแสงแวววาว สมเด็จฯ ไม่ได้ทรงสะทกสะท้านแต่อย่างใด กลับทรงพระดำเนินต่อไปอย่างสง่างามสู่ผู้ที่เข้าแถวรออยู่ ทรงทักทายแต่ละคนพร้อมแย้มพระสรวล แล้วทรงพระดำเนินต่อไปที่ประตู” (ม.ร.ว. พฤทธิสาณ ชุมพล, 2559, 87-88)

บทบาทของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีสะท้อนภาพลักษณ์สมัยใหม่และเป็นแบบอย่างให้กับสมเด็จพระราชินีในสมัยต่อมา การเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงจึงเริ่มเกี่ยวเนื่องกับงานราชการ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เจ้านายผู้หญิงจะมีบทบาทในการเสด็จต่างประเทศเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศมากยิ่งขึ้น

2) การเสด็จต่างประเทศเพื่อรักษาพระองค์

สืบเนื่องจากการยอมรับในวิทยาการการแพทย์และการรักษาแบบตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 6 เจ้านายผู้หญิงจึงเสด็จออกไปรักษาพระองค์ที่ยุโรป เริ่มจากสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์เสด็จไปรักษาโรคพระวักกะ (ไต) ด้วยวิธีการผ่าตัดที่ประเทศอังกฤษและฟื้นฟูพระองค์ต่อที่ประเทศในภาคพื้นยุโรป โดยเสด็จไปพร้อมกับสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช พระอนุชา ซึ่งสมเด็จเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาทรงเล่าไว้ว่า “สมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ประชวรพระวักกะ (ไต) ทูลหม่อมและแม่จึงเสด็จกลับมากรุงเทพฯ เพื่อตามเสด็จออกไปประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2465 เพื่อให้แพทย์ทำการผ่าตัดถวาย” (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา, 2549, 128) หากพิจารณาจากพระประวัติของสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์แล้วจะพบว่าพระองค์ทรงเป็นเจ้านายฝ่ายในที่ทันสมัย ทรงเป็นผู้นำในการปรับตัวตามวัฒนธรรมตะวันตก เช่น การแต่งกายอย่างฝรั่ง จนข้าราชสำนักเรียกพระองค์ว่า ‘ทูลกระหม่อมฟ้าหญิงแหม่ม’ ทรงสนพระทัยในการศึกษาวิทยาการของตะวันตกและทรงส่งเสริมการศึกษาของสตรี ด้วยเหตุนี้จึงสมัครพระทัยที่จะเสด็จไปรักษาพระองค์ที่ต่างประเทศ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร อัครราชทูต ทรงมีรายงานเกี่ยวกับพระอาการของสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ว่า

> “สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร เพิ่งส่างจากพระโรค ยังเป็น (คอนวะเลสเซนต์) ผู้ส่างไข้อยู่ หมอได้ส่งให้ไปรักษาพระองค์อยู่ที่ริเวียรา (ชายทะเลข้างใต้เมืองฝรั่งเศส) เพื่อจะได้เสด็จอยู่ในอากาศอุ่นและหมอว่าไม่สมควรจะเสด็จกลับคืนไปอีกปีหนึ่ง ด้วยเหตุว่าหมอจะต้องตรวจดูพระโรคไปอีกทุกสามเดือนครั้งหนึ่ง เพื่อให้ทราบว่าพระโรคจะกลับเป็นขึ้นอีกฤๅไม่ พระโรคนี้เป็นโรคที่ยังไม่ทราบกันดี หมอจึงไม่สามารถที่จะกล่าวว่าหายพระโรคแน่นอนแล้ว นอกจากการผ่าตัดที่หมอได้ทำแล้วเป็นการใหญ่นั้น พระอาการนั้นยังต้องการความระวังเอาใจใส่ไปจนกว่าที่หมอจะแสดงว่าพ้นจากอันตรายได้แน่นอนเด็ดขาดแล้ว” (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6.12/2** สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร์เสด็จยุโรป พ.ศ. 2464-2465)

สมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ทรงประทับรักษาพระองค์อยู่จนถึง พ.ศ. 2467 จึงเสด็จกลับ ครั้นถึง พ.ศ. 2478 ทรงเสด็จไปรักษาพระองค์ที่ยุโรปอีกครั้งหนึ่ง (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6.12/7** หม่อมเจ้าสมัยเป็นหนี้ค่าจ้างเขียนพระรูปสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร์, พ.ศ. 2471-2478) เจ้านายผู้หญิงที่เสด็จไปรักษาพระองค์ที่ต่างประเทศอีกพระองค์หนึ่งคือหม่อมเจ้าชวลิตโอภาศ รพีพัฒน์ เสด็จไปรักษาวัณโรคที่ประเทศฝรั่งเศส แต่ว่าทรงมีโรคอื่นแทรกซ้อนจึงสิ้นชีพิตักษัยที่กรุงปารีสเมื่อ พ.ศ. 2475 (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6/72** หม่อมเจ้าชวลิตโอภาศ กิติยากร สิ้นชีพตักษัยที่กรุงปารีส, พ.ศ. 2475)

3) การเสด็จต่างประเทศเพื่อการศึกษา

ความพยายามในการปฏิรูปประเทศของรัชกาลที่ 5 ส่งผลให้เจ้านายผู้ชายมีโอกาสเสด็จไปต่างประเทศเพื่อศึกษาวิชาความรู้มากกว่าเจ้านายผู้หญิง เพราะเจ้านายผู้ชายต้องนำวิชาความรู้นั้นกลับมารับราชการเพื่อพัฒนาประเทศต่อไป ขณะที่การศึกษาของเจ้านายผู้หญิงยังผูกติดอยู่กับค่านิยมแม่บ้านแม่เรือนแบบเดิม ความรู้สมัยใหม่จึงอาจไม่จำเป็นเท่าใดนัก ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อธรรมเนียมต่าง ๆ สำหรับเจ้านายผู้หญิงเริ่มผ่อนคลายและความนิยมในการศึกษาในต่างประเทศเพิ่มสูงขึ้น เจ้านายผู้หญิงจึงได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวให้เสด็จไปศึกษาที่ต่างประเทศได้ หม่อมเจ้าฤดีวรวรรณ วรวรรณ พระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงเป็นเจ้านายผู้หญิงพระองค์แรกที่ได้เสด็จไปศึกษาที่ต่างประเทศ โดยทรงเข้าศึกษาที่โรงเรียนประจำในประเทศอังกฤษ แต่ไม่ทรงจบการศึกษาและเสด็จกลับประเทศไทยในอีก 4 ปีต่อมา

ในสมัยรัชกาลที่ 7 มีเจ้านายผู้หญิงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเสด็จออกไปศึกษาในต่างประเทศมากขึ้น ได้แก่ หม่อมเจ้ากมลปราโมทย์ กิติยากร เสด็จไปศึกษาวิชาบำรุงรักษาเด็ก (a non-university course in infant welfare) ที่เมืองอ๊อกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ หม่อมเจ้ากัลยาค์สมบัติ กิติยากร เสด็จไปศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยอ๊อกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษเช่นกัน หม่อมเจ้าพรพิลาส ดิศกุล ทรงศึกษาวิชาพยาบาลที่เมืองมะนิลา ประเทศฟิลิปินส์ หม่อมเจ้าอุบลพรรณี วรวรรณ ทรงศึกษาด้านสาธารณสุขที่ประเทศอังกฤษ และหม่อมเจ้าอรอำไพ เกษมสันต์ เสด็จไปศึกษาหลักสูตรระยะสั้นที่ประเทศอังกฤษ จะเห็นได้ว่าวิชาที่เจ้านายผู้หญิงเสด็จไปศึกษาจะเน้นวิชาชีพเฉพาะทางหรือเป็นการเรียนหลักสูตรระยะสั้น อาทิ วิชาครู พยาบาล และการเลี้ยงดูเด็ก เป็นต้น (วีระยุทธ, 2565, 69-78) ซึ่งเนื้อหาวิชาที่เรียนอาจไม่เกี่ยวข้องกับการทำงานราชการ แต่สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ในอนาคต

การที่เจ้านายผู้หญิงมุ่งหวังจะได้ไปศึกษาที่ต่างประเทศ เพราะมีจุดประสงค์เพื่อให้มีความรู้ติดตัวสามารถนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ ดังที่ หม่อมเจ้าอุบลพรรณี วรวรรณ ทรงเขียนหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า

> “พระราชอาญาเป็นพ้นเกล้า นานมาแล้วข้าพระพุทธเจ้ามีความหวังใคร่จะไปยุโรปสักครั้งหนึ่ง เพื่อได้ชมพูมิประเทศ และเล่าเรียน แต่ความหวังนี้ยังมิได้เหมาะโอกาสที่จะสำเร็จ บัดนี้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระบรมราโชปถัมภ์ให้เจ้าพี่ดำรัสดำรงค์ และพี่หญิงอรทิพยประพันธ์เสด็จยุโรป ข้าพระพุทธเจ้าจึงปรารภขอไปด้วย เพราะเป็นโอกาสครั้งเดียวในชีวิตของข้าพเจ้าที่จะได้เปิดหูเปิดตา และได้ร่ำเรียนให้เกิดความรู้พอสมควรที่จะเรียนได้ เจ้าพี่ทั้ง 2 พระองค์ทรงยินดีรับจะพาไป และจัดให้ได้ร่ำเรียนตามควร” (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 7 กรมราชเลขาธิการ **ร.7 รล. 10.2/52** หม่อมเจ้าหญิงอุบลพรรณี วรวรรณ, 15 มิถุนายน-1 พฤศจิกายน 2472)

หรือตามที่ หม่อมเจ้าจันทรจำรัส เกษมสันต์ พระเชษฐภคินีของหม่อมเจ้าอรอำไพ เกษมสันต์ ทรงเขียนหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตว่า

> “ด้วยหม่อมเจ้าหญิงอรอำไพผู้น้องได้ปรารภแก่ข้าพระพุทธเจ้ามานานแล้วว่า การที่เธอได้เล่าเรียนอยู่บัดนี้ นอกจากรู้หนังสือแลภาษาแล้ว ไม่มีวิชาอันใดที่จะสนับสนุนเลย เมื่อเติบใหญ่ถึงคราวที่จะต้องเลี้ยงชีพด้วยตนเอง และอุปการคุณผู้ที่ควรอุปการะด้วยแล้ว ก็มีอยู่ทางเดียวที่จะรับจ้างเป็นครูในสถานที่บางแห่งเท่านั้น จะไปรับจ้างห้างร้านเช่นคนสามัญหาได้ไม่ เมื่อชะนี้แล้วถ้ารายได้ไม่พอจะทำประการใด การที่เป็นผู้หญิงและต้องรักษาเกียรติยศให้เป็นไปตามสมควรนั้น เพียงแต่รู้หนังสือพูดภาษาได้หาพอไม่ เวลานี้เธอก็มีทุนพอใคร่จะไปเล่าเรียนวิชาในประเทศยุโรป ทั้งเป็นโอกาสอันดีที่หม่อมเจ้าชัชวลิต พี่ชายของเธอก็อยู่ประเทศอังกฤษแล้ว...
>
> ในกาลบัดนี้ ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เจ้าผู้หญิงไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ เธอจึงได้เตือนและวิงวอนข้าพระพุทธเจ้าขอให้นำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ได้ไปเล่าเรียนวิชา ณ ประเทศยุโรปโดยทุนส่วนตัวของเธอ” (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 7 กรมราชเลขาธิการ **ร.7 รล.10.2/49** หม่อมเจ้าหญิงอรอำไพ เกษมสันต์, 27 พฤศจิกายน-20 กุมภาพันธ์ 2473)

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงเห็นด้วยกับการส่งเจ้านายผู้หญิงไปศึกษาที่ต่างประเทศ พระองค์มีพระราชบันทึกแจ้งให้หัวหน้าราชสกุลต่าง ๆ ทราบถึงพระราชนิยมว่าแม้ทรงยินยอมให้ไปแต่ก็มิได้เห็นด้วยทั้งหมด เนื่องจากทรงกังวลเรื่องการใช้ชีวิตของเจ้านายผู้หญิงในต่างประเทศ แต่หากมีเจ้านายผู้ชายไปด้วยหรือมีผู้ดูแลที่น่าเชื่อถือไว้วางใจได้ก็ต้องทรงยินยอมให้ไป (วีระยุทธ ปีสาลี, 2565, 72-74)

4) การเสด็จต่างประเทศเพื่อการท่องเที่ยว

เจ้านายผู้หญิงเคยมีประสบการณ์เสด็จต่างประเทศเพื่อท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจจากการตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มาแล้ว ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 พบว่า เจ้านายผู้หญิงได้เสด็จต่างประเทศเพื่อท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ดังกรณีสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี หรือสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จประพาสอินโดจีนและฮ่องกงใน พ.ศ. 2454 ตามที่คณะแพทย์ได้ถวายคำแนะนำให้เสด็จพระราชดำเนินทางทะเลชมภูมิประเทศเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ ฟื้นฟูพระพลานามัยที่ทรุดโทรมลงจากความเศร้าโศกที่รัชกาลที่ 5 สวรรคต และเพื่อส่งเสด็จสมเด็จเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก และสมเด็จเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์เสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อในคราวเดียวกัน โดยมีเจ้านายฝ่ายในที่ตามเสด็จคือสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ได้ประพาสเมืองไซ่ง่อน ไฮฟอง ฮานอย ตูรัน คัมราน และกำปอด ซึ่งเป็นเมืองในคาบสมุทรอินโดจีนของฝรั่งเศส และเมืองฮ่องกง

ของอังกฤษ (อุทุมพร, 2552, 176-179) เมื่อเสด็จถึงเมืองไซ่ง่อน สมเด็จฯ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ผู้ทรงทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในขบวนเสด็จกับทางกรุงเทพฯ มีลายพระหัตถ์รายงานกลับไปว่า “สมเด็จพระบรมราชินีนารถ พระพันปีหลวง เสวยได้ บรรทมได้ ทรงสบายขึ้นเปนอันมาก” (วิมลพรรณ ปีตธวัชชัย, 2547, 620-621)

สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา หรือสมเด็จพระพันวัสสามาตุจฉาเจ้าในรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 เสด็จประพาสแหลมมลายูและสิงคโปร์ใน พ.ศ. 2469 โดยมีเจ้านายผู้หญิงตามเสด็จ ได้แก่ สมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ พระองค์เจ้าแขไขดวง พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์ พระองค์เจ้าเยาวภาพงษ์สนิท หม่อมเจ้านราวดี เทวกุล และหม่อมเจ้าภิรมย์สงวน ไชยันต์ ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ให้กราบบังคมทูลความปรารถนาต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “การที่ฉันจะไปเที่ยวนอกพระราชอาณาเขตครั้งนี้ ถ้าว่าฉันจะพบปะกับผู้ใดที่เป็นชาวต่างประเทศก็เพียงแต่จะพูดจาปราศรัยปฏิสันถารเท่านั้น แม้จะมีใครเชิญไปในที่สโมสรหรือที่ประชุมใด ๆ ฉันจะไม่รับเชิญเข้าไปในที่ประชุมนั้นเป็นอันขาด” เนื่องจากทรงไม่โปรดการสมาคมและมองว่าพระองค์นั้นเป็นคนพ้นสมัยเสียแล้ว และทรงมีลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการเตรียมเครื่องแต่งกายว่า “ในการที่จะไปเที่ยวสิงคโปร์กันคราวนี้ จะมีพวกนุ่งถุงอยู่สามคนคือ ลูกหญิง องค์หญิงเยาวภา และหญิงภิรม จะต้องไปพักอยู่ที่โฮเตล พวกผู้หญิงนอกนั้นจะนุ่งผ้า และพวกผู้ชายก็นุ่งกางเกงตามแบบอย่างที่พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 5-6 เคยมาแล้วนั้น” (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 7.5/1** สมเด็จพระพันวัสสาฯ เสด็จประพาสแหลมมลายูและสิงคโปร์, พ.ศ. 2469)

ต่อมาสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ได้เสด็จไปเยี่ยมชมนครวัด และกรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา และเมืองไซ่ง่อนของเวียดนาม โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินและพระชายาตามเสด็จ พร้อมด้วยพระองค์เจ้านงลักษณ์ทัศนีย์ (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6.12/6** สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร์เสด็จนครวัด-พนมเปญ ไซ่ง่อน, พ.ศ. 2469-2471) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์และพระนางเธอลักษมีลาวัณเสด็จสิงคโปร์และปีนังเพื่อเปลี่ยนอากาศและรับหม่อมเจ้าสกลวรรณากร หม่อมเจ้าหัชชากร หม่อมเจ้าโวฆยากร หม่อมเจ้าวรรณีศรีสมร และหม่อมเจ้าฤดีวรวรรณเสด็จกลับจากต่างประเทศ (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6/37** พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปฯ และพระนางเธอลักษมีลาวัณเสด็จสิงคโปร์และปีนัง, พ.ศ. 2471) หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล หม่อมเจ้าพิไลยเลขา ดิศกุล และหม่อมเจ้าพัฒนายุ ดิศกุล ทรงตามเสด็จสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จประพาสนครวัด กัมพูชา ใน พ.ศ. 2467 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545) และเสด็จประพาสยุโรป ใน พ.ศ. 2473 หม่อมเจ้าสิบพันพารเสนอ โสณกุล ตามเสด็จพระองค์เจ้าธานีนิวัต พระเชษฐาไปราชการในประเทศแถบตะวันออก ได้แก่ มลายู ฮ่องกง ฟิลิปินส์ จีน เกาหลี ญี่ปุ่น และอินโดจีน เมื่อ พ.ศ. 2469 ทั้งหม่อมเจ้าพูนพิศมัยและหม่อมเจ้าสิบพันพารเสนอได้ทรงนิพนธ์บันทึกการเดินทางไว้ด้วย หม่อมเจ้าพูนพิสมัยทรงกล่าวถึงความนิยมในการเดินทางไปต่างประเทศในหมู่ชนชั้นนำสยามที่ปรากฏมากขึ้นว่า

> “ตั้งแต่ชาวตะวันออกได้รับการศึกษาอย่างชาวตะวันตกแล้ว ความนิยมตามอย่างก็เจริญขึ้นตามลำดับของความรู้นั้น ๆ ซึ่งในที่สุดก็เกิดความปรารถนาอันแรงกล้าขึ้นอย่างหนึ่ง คือการไปเมืองนอก เราเรียกกันว่า “โรคเมืองนอก” ความปรารถนานี้มีต่าง ๆ กัน เช่น บางคนอยากไป (ยุโรป) เพราะต้องการความสนุกและโก้เก๋ ด้วยหวังเอาผ้าผูกคอ (Necktie) กลับมาเป็นที่พึ่งให้ชูชีพอยู่ในสมาคมได้ บางคนอยากไปด้วยความเชื่ออย่างรุนแรง เช่น ชาวมหหมัดต้องไปเมืองเมกกะจึงจะนับว่าเป็นคน บางคนอยากไปด้วยได้อ่านเรียนไว้มาก ก็อยากไปดูให้เห็นเท็จจริงด้วยตาตนเอง ข้าพเจ้าอยู่ในจำพวกที่ได้รับการเล่าเรียน ตามแบบชาวตะวันตกด้วยอย่างน้อยครึ่งหนึ่ง ฉะนั้นจึงมิได้พ้นไปจากการกระหายที่จะไปเมืองนอกในจำพวกใดจำพวกหนึ่งที่ได้กล่าวไว้ข้างบนนี้” (หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล, 2495, ก)

สรุปและอภิปรายผล

การเปิดประเทศจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและธรรมเนียมต่าง ๆ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนธรรมเนียมการเข้าสมาคม แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การยอมรับวิธีการรักษาแบบตะวันตก และการขยายตัวของการศึกษา เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เจ้านายผู้หญิงมีโอกาสเสด็จต่างประเทศ เจ้านายผู้หญิงเสด็จต่างประเทศครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2433 โดยตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสรอบแหลมมลายูและสิงคโปร์ การตามเสด็จในครั้งนั้นส่งผลให้เจ้านายผู้หญิงได้เรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในต่างประเทศและผลักดันให้เสด็จต่างประเทศด้วยวัตถุประสงค์ที่หลากหลายในเวลาต่อมา เช่น การเสด็จไปรักษาพระองค์ การเสด็จไปศึกษา และการเสด็จไปท่องเที่ยว ซึ่งปรากฏอย่างแพร่หลายในช่วงรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ครั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้วปัจจัยและวัตถุประสงค์ในการเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงย่อมเปลี่ยนแปลงไปในอีกลักษณะหนึ่งตามบริบททางสังคม อย่างไรก็ดี การเสด็จต่างประเทศของเจ้านายผู้หญิงยังมีประเด็นให้ศึกษาต่อไป เช่น ผลของการเสด็จต่างประเทศ หรือการวิเคราะห์บันทึกการเดินทางของเจ้านายผู้หญิง

เอกสารอ้างอิง

กัลยาณิวัฒนา, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. (2549). **แม่เล่าให้ฟัง: พระราชประวัติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พ.ศ. 2443-2481** (พิมพ์ครั้งที่ 11). เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม บุคส์.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. (2548). **โครงกระดูกในตู้** (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2555). **ระยะทางเที่ยวชวากว่าสองเดือน**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ (2507). **ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก 109 เล่ม 1**. พระนคร: คุรุสภา.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ (2507). **ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก 109 เล่ม 2**. พระนคร: คุรุสภา.

ดินาร์ บุญธรรม. (2547). **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี: พระคู่ขวัญกับวิถีใหม่ในราชสำนักสยาม**. ฯพระปกเกล้าฯ-รำไพพรรณี: พระคู่ขวัญแผ่นดินสยาม: เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการ การแข่งขันตอบปัญหา และนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี วันอังคารที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2547 ณ ห้อง 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์. กรุงเทพฯ: หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2545). **นิราศนครวัด**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ปาเลกัวซ์, ฌัง-บัปติสต์. (2549). **เล่าเรื่องกรุงสยาม** (พิมพ์ครั้งที่ 3). แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ปิ่นเพชร จำปา. (2545). **วัฒนธรรมการท่องเที่ยวของคนไทย พ.ศ. 2394-2544**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พฤทธิสาณ ชุมพล, หม่อมราชวงศ์. (2559). **การสังเคราะห์ประวัติศาสตร์บอกเล่าในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 7 : รายงานวิจัย**. กรุงเทพฯ: พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า.

พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2495). **ข้าพเจ้าเที่ยวยุโรป**. พระนคร: โอเดียนสโตร์.

รูท อดัมส์ ไนท์. (2544). **บันทึกท่านหญิง–ม.จ. หญิงฤดีวรวรรณ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). แปลโดย แก้วสุวรรณ. กรุงเทพฯ: ดับเบิ้ลนายน์.

ลาลูแบร์, ซิมอน เดอ. (2552). **จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม** (พิมพ์ครั้งที่ 3). แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ลายพระหัตถ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินีถวายสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต และบันทึกรายวันตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสเกาะชวา ครั้งที่ 2 ร.ศ. 120 ของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์. (2501). พระนคร: โรงพิมพ์จันหว่า.

วรพร ภู่พงศ์พันธุ์. (2549). **กฎมณเทียรบาลในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาถึง พ.ศ. 2348**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรรณพร บุญญาสถิตย์. (2553). **จอมนางแห่งสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 กับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. (2548). **กฎมณเทียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วิมลพรรณ ปีตธวัชชัย. (2547). **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984).

วีระยุทธ ปีสาลี. (2565). **ขัตติยนารีศึกษา: การศึกษาของเจ้านายสตรีจากวิถีจารีตสู่วิถีสมัยใหม่**. ศิลปวัฒนธรรม 43, 9 (กรกฎาคม 2565): 54-87.

สมิธ, มัลคอล์ม. (2537). **ราชสำนักสยามในทรรศนะของหมอสมิธ**. แปลโดย ศุกลรัตน์ ธาราศักดิ์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

สัจฉิทานันท สหาย. (2559). **ยุวกษัตริย์ รัชกาลที่ 5 เสด็จอินเดีย** (พิมพ์ครั้งที่ 2 ปรับปรุงใหม่). แปลโดย กัณฐิกา ศรีอุดม. กรุงเทพฯ: มติชน.

สิบพันพารเสนอ โสณกุล, หม่อมเจ้า. (2515). **เที่ยวตะวันออก ตะวันตก**. นครหลวงฯ: ศิวพร.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6/37** พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปฯ และพระนางเธอลักษมีลาวัณเสด็จสิงคโปร์และปีนัง (พ.ศ. 2471).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6/72** หม่อมเจ้าชวลิตโอภาศ กิติยากร สิ้นชีพตักษัยที่กรุงปารีส (พ.ศ. 2475).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6.12/2** สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร์เสด็จยุโรป (พ.ศ. 2464-2465).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6.12/6** สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร์เสด็จนครวัด-พนมเปญ ไซ่ง่อน (พ.ศ. 2469-2471).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 6.12/7** หม่อมเจ้าสมัยเป็นหนี้ค่าจ้างเขียนพระรูปสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร์ (พ.ศ. 2471-2478).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ **กต. 7.5/1** สมเด็จพระพันวัสสาฯ เสด็จประพาสแหลมมลายูและสิงคโปร์ (พ.ศ. 2469).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 7 กรมราชเลขาธิการ **ร.7 รล.10.2/49** หม่อมเจ้าหญิงอรอำไพ เกษมสันต์ (27 พฤศจิกายน-20 กุมภาพันธ์ 2473).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 7 กรมราชเลขาธิการ **ร.7 รล.10.2/52** หม่อมเจ้าหญิงอุบลพรรณี วรวรรณ (15 มิถุนายน-1 พฤศจิกายน 2472).

อุทุมพร. (2552). **สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

มัตสยาวตาร : การดัดแปลงลิลิตนารายณ์สิบปาง สู่วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร[1]

Matsayavatara: Adaptation of "Lilit Narai Sip Pang" to the Narai Avatar Comic Books

ณัฐพงค์ อินสตุล[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดัดแปลงด้านรูปแบบ และเนื้อเรื่องของปางอวตารมัตสยาวตารจากลิลิตนารายณ์สิบปางมาเป็นวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร ผลการศึกษาพบว่า มัตสยาวตารในการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการดัดแปลงด้านรูปแบบคำประพันธ์และรูปแบบการนำเสนอโดยการใช้ภาพประกอบซึ่งมีต้นแบบมากจากลิลิตนารายณ์สิบปาง และยังดัดแปลงภาพประกอบให้มีลักษณะร่วมสมัยสอดคล้องกับบริบทสังคมไทย นอกจากนี้มัตสยาวตารในการ์ตูนนารายณ์อวตารยังมีการดัดแปลงด้านเนื้อเรื่องจากลิลิตนารายณ์สิบปาง โดยมีการตัด การเพิ่ม และการเปลี่ยนเหตุการณ์หรือรายละเอียดบางประการ การดัดแปลงด้านรูปแบบและเนื้อเรื่องของมัตสยาวตารในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารนั้นเพื่อให้เป็นวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน และเพื่อสอดแทรกแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9)

คำสำคัญ: *ลิลิตนารายณ์สิบปาง มัตสยาวตาร การดัดแปลง*

Abstract

This article is aimed to study the adaptations of patterns and stories of Matsayavatara from "Lilit Narai Sip Pang" to the Narai Avatar comic books. The result showed that Matsayavatara as the Narai Avatar comic books had adaptations in authorship pattern and presentation. Pictures were influenced by "Lilit Narai Sip Pang" and were made comtemporary to suit the context of Thai society. Moreover, Matsayavatara as the Narai Avatar comic books had adaptations of content compared to "Lilit Narai Sip Pang" by missing sequences, adding new sequences, and changing details in some sequences. The adaptations in presentation and content of Matsayavatara as the Narai Avatar comic books were aimed as children's and young adult literature and to honor and praise His Majesty King Rama IX.

Keywords: *Lilit Narai Sip Pang, Matsayavatara, Adaptation*

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องการดัดแปลงลิลิตนารายณ์สิบปางสู่วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[2] นักศึกษาหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

เรื่องนารายณ์สิบปางเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องตามความเชื่อในศาสนาฮินดูซึ่งเชื่อว่าพระนารายณ์หรือพระวิษณุคือมหาเทพผู้จะอวตารมาปกป้องคุ้มครองประชาชนบนโลกมนุษย์ ซึ่งรากฐานแนวความคิดนี้กลายเป็นความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นองค์อวตารของพระนารายณ์อันกลายเป็นแนวคิดสำคัญในสังคมไทยสืบต่อมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยาจนกระทั่งปัจจุบัน

พระราชนิพนธ์ลิลิตนารายณ์สิบปางในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นวรรณกรรมร้อยกรองขนาดยาวที่ประพันธ์เป็นลิลิต คือ ประพันธ์ด้วยโคลงผสมกับร่าย โดยมีเนื้อเรื่องเป็นเรื่องนารายณ์อวตาร หรือการอวตารทั้ง 10 ปางของพระนารายณ์ ได้แก่ ปางที่ 1 มัตสยาวตาร ทรงอวตารเป็นปลา ปางที่ 2 กูรมาวตาร ทรงอวตารเป็นเต่า ปางที่ 3 วราหาวตาร ทรงอวตารเป็นหมูป่า ปางที่ 4 นรสิงหาวตาร ทรงอวตารอมนุษย์นาม นรสิงห์ ปางที่ 5 วามนาวตาร ทรงอวตารเป็นพราหมณ์ ปางที่ 6 ปรศุรามาวตาร ทรงอวตารเป็นพราหมณ์ชื่อราม ปางที่ 7 รามจันทราวตาร ทรงอวตารเป็นกษัตริย์ชื่อราม ปางที่ 8 กฤษณาวตาร ทรงอวตารเป็นพระกฤษณะ ปางที่ 9 พุทธาวตาร ทรงอวตารเป็นพระพุทธเจ้า และปางที่ 10 กัลกยาวตาร จะทรงอวตารเป็นบุรุษขี่ม้าขาวชื่อกัลกีในอนาคตกาล

ลิลิตนารายณ์สิบปางเป็นวรรณกรรรมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแปลมาจากหนังสือ Hindu Mythology by J. W. Wilkins เพื่อให้ได้เนื้อเรื่องนารายณ์อวตารที่มีความละเอียดมากขึ้นกว่าฉบับอื่นและมีที่มาจากคัมภีร์ทางศาสนาฮินดูอย่างชัดเจน ผนวกกับการตีพิมพ์หนังสือ “อธิบายและอภิธานในหนังสือนารายณ์สิบปาง” เพื่อใช้อ่านประกอบเรื่องลิลิตนารายณ์สิบปางในปีเดียวกัน (พ.ศ. 2466) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ลิลิตนารายณ์สิบปางมีพลังในการอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับการอวตารของพระนารายณ์ได้ดีกว่าวรรณกรรมนารายณ์สิบปางฉบับอื่น ทำให้ในระยะต่อมามีการผลิตซ้ำเนื้อเรื่องนารายณ์สิบปางด้วยวาทกรรมเดียวกับลิลิตนารายณ์สิบปางอีกหลายฉบับ (บาหยัน อิ่มสำราญ, 2548) นอกจากลิลิตนารายณ์สิบปางจะกลายเป็นวาทกรรมหลักในการอธิบายความรู้เรื่องนารายณ์สิบปางที่มีผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมนารายณ์สิบปางในสมัยหลังแล้ว ลิลิตนารายณ์สิบปางยังสนับสนุนแนวความคิดเรื่องกษัตริย์เป็นองค์อวตารของพระนารายณ์ที่เป็นต้นแบบสำคัญให้มีการสร้างสรรค์วรรณกรรมนารายณ์สิบปางในหลายรูปแบบโดยเฉพาะสื่อสมัยใหม่ที่เป็นการ์ตูนในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันมีวรรณกรรมการ์ตูนที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับนารายณ์อวตารได้รับการผลิตเผยแพร่ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน “วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร” เป็นการนำเนื้อเรื่องนารายณ์อวตารมาเล่าโดยใช้รูปแบบของภาพการ์ตูนและข้อความ โดยจำแนกรูปแบบการเล่าเรื่องได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ นิทานภาพ คือ เน้นการเล่าเรื่องโดยใช้ภาพการ์ตูนที่มีขนาดใหญ่ และคำบรรยายประกอบ การ์ตูนคอมมิค คือ เน้นการเล่าเรื่องโดยใช้ภาพการ์ตูนที่แบ่งเป็นช่อง ๆ โดยมีช่องคำพูดหรือช่องบรรยายแทรกในเรื่อง และรูปแบบผสม คือ การเล่าเรื่องโดยใช้รูปแบบนิทานภาพ แต่ภาพการ์ตูนจะใช้รูปแบบการ์ตูนคอมมิค แม้รูปแบบของการ์ตูนจะมีลักษณะเด่นที่แตกต่างกัน แต่ทุกรูปแบบจะเหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ โดยมีการดัดแปลงจากเรื่องลิลิตนารายณ์สิบปางให้มีลักษณะทันสมัย และสนุกสนานมากขึ้น

ปางอวตารมัตสยาวตารเป็นปางสำคัญหนึ่งซึ่งเป็นการอวตารปางแรกของพระนารายณ์ มีเนื้อเรื่องย่อกล่าวถึงยุคปัทมกัปป์ใกล้สิ้นสุด เกิดเหตุการณ์พรหมราตรี พระพรหมบรรทมหลังจากสร้างสรรพสิ่ง พระเวทไหลออกจากพระโอษฐ์ของพระพรหม และจะเกิดน้ำท่วมโลกเพื่อทำลายสรรพสิ่ง อสูรหัยครีพจึงขึ้นมาขโมยพระเวทของพระพรหมลงไปไว้ใต้มหาสมุทร พระนารายณ์จึงอวตารเป็นปลาศะผะริ เพื่อมาเตือนพระสัตยพรตให้เตรียมพร้อมกับการรับมือน้ำท่วมโลก โดยให้เชิญฤษีทั้งเจ็ดพร้อมนำสัตว์ชนิดละ 1 คู่ และพืชพันธุ์ต่าง ๆ ลงเรือใหญ่ แล้วเมื่อถึงกำหนดปลาศะผะริก็มาช่วยลากเรือจนพ้นภัย จากนั้นปลาศะผะริจึงไปสังหารอสูรหัยครีพแล้วนำพระเวทกลับมาคืนพระพรหม

ปางอวตารมัตสยาวตารนอกจากจะนำเสนอเนื้อเรื่องของการอวตารในยุคเริ่มต้นการสร้างโลกมนุษย์และจักรวาลที่พระนารายณ์ทรงเป็นผู้ปกป้องเผ่าพันธุ์มนุษย์โลกให้รอดพ้นภัยพิบัติแล้ว ยังมีลักษณะการดัดแปลงเนื้อเรื่องให้มี

ลักษณะร่วมสมัย สนุกสนานในลักษณะของวรรณกรรมเยาวชน นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระมหากษัตริย์ไว้ในเรื่องอย่างชัดเจนอีกด้วย ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงลักษณะการดัดแปลงจากวรรณกรรมร้อยกรองมาเป็นวรรณกรรมการ์ตูนที่มีลักษณะเป็นวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน และยังสอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพระมหากษัตริย์ไว้ในเรื่องอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการดัดแปลงด้านรูปแบบ และเนื้อเรื่องของปางอวตารมัตสยาวตารจากลิลิตนารายณ์สิบปางเป็นวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร

ขอบเขตในการวิจัย

ผู้วิจัยจะศึกษากลวิธีการดัดแปลงในปางอวตารมัสยาวตารจากลิลิตนารายณ์สิบปางมาเป็นวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารทั้ง 4 ฉบับ ดังนี้

1. นารายณ์อวตาร มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งตรีมูรติ ของสำนักพิมพ์: บริษัท บีเวล พับลิชชิ่ง จำกัด
2. พระนารายณ์ อวตารพิชิตมาร ของสำนักพิมพ์: บริษัท แอคชั่นเฟรม
3. นารายณ์สิบปาง อวตารแห่งมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ ของสำนักพิมพ์: บริษัท บีเวล พับลิชชิ่ง
4. NARAI AVATAR สิบภพสยบอสูร ของสำนักพิมพ์: บริษัท บันลือ พับลิเคชั่นส์ จำกัด

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาด้วยวิธีการอ่านละเอียดและนำปางอวตารมัตสยาวตารจากลิลิตนารายณ์สิบปางและวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมาเปรียบเทียบเพื่อศึกษากลวิธีการดัดแปลงจากปางอวตารมัตสยาวตารลิลิตนารายณ์สิบปางมาเป็นวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับลิลิตนารายณ์สิบปาง และการดัดแปลงวรรณกรรมไทยเป็นวรรณกรรมการ์ตูน
2. นำเนื้อเรื่องปางอวตารมัตสยาวตารจากตัวบทวรรณกรรมลิลิตนารายณ์สิบปางมาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร 4 ฉบับ
3. ศึกษาวิเคราะห์การดัดแปลงด้านรูปแบบ และเนื้อเรื่องในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารโดยพิจารณาควบคู่ไปกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม
4. เรียบเรียงผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปอภิปรายผลเพื่อเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่าปางอวตารมัตสยาวตารในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีลักษณะการดัดแปลงจากลิลิตนารายณ์สิบปาง ดังต่อไปนี้

1. การดัดแปลงด้านรูปแบบ

1.1 การดัดแปลงรูปแบบคำประพันธ์ ปางอวตารมัตสยาวตารในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารใช้รูปแบบคำประพันธ์ต่างไปจากลิลิตนารายณ์สิบปาง กล่าวคือ ลิลิตนารายณ์สิบปางเป็นวรรณกรรมร้อยกรองประเภทลิลิตดั้นโดยเนื้อความใน ปางอวตารมัตสยาวตารพบการใช้คำประพันธ์ประเภทร่ายดั้น โคลงสองดั้น โคลงสามดั้น และโคลงสี่ดั้น

วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่ใช้รูปแบบการนำเสนอแบบ “การ์ตูน” โดยเน้นการเล่าเรื่องภาพการ์ตูนประกอบเรื่องราวร้อยแก้ว แต่มีการแทรกคำประพันธ์ร้อยกรองที่ดัดแปลงมาจากเนื้อความในลิลิตนารายณ์สิบปางมาใช้ในการเล่าเรื่องบางส่วน ดังตัวอย่างในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : การดัดแปลงเนื้อความจากลิลิตนารายณ์สิบปางมาใช้ในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร

ลิลิตนารายณ์สิบปาง	วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร
องค์ดังทองเนื้อเก้า ครีบนั้นเล่าเปล่งปลั่ง ดังราชาวดี แหวกชลธีว่องว่าย น้ำกระจายราวเพ็ชร ตละเม็ดพราวพรรณ อันกายาปลาไชร้ ใหญ่ยาวราวล้านโยชน์ เยี่ยมยิ่งโขดเขาหลวง ทั้งปวงในโลกนี้ อีกมีหงอนมหิมา ชูร่าเหนือฟองสมุท สูงสุดยิ่งต้นยาง ตั้งอยู่กลางศิระ (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,พระบาทสมเด็จพระฯ, 2514)	เมื่อได้ฟังคำวิงวอนของพระสัตยพรตราชา พระนารายณ์ก็รีบเสด็จลงมาในร่างของมัศยาปลาอวตารคือ “มีร่างดั่งทองเนื้อเก้า ใหญ่ยาวราวล้านโยชน์ เยี่ยมยิ่งโยดเขาหลวง ทั้งปวงในโลกนี้ อีกมีหงอนมหึมา ชูร่าเหนือฟองสมุทร สูงสุดยิ่งต้นยาง ตั้งอยู่กลางศีรษะ” (บีเวล กรุ๊ป, 2549)

จากตารางที่ 1 การดัดแปลงเนื้อความจากลิลิตนารายณ์สิบปางมาใช้ในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร แม้วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารจะใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วเป็นหลัก แต่ในการกล่าวถึง “ร่างอวตาร” ของพระนารายณ์ก็มีการดัดแปลงบทร้อยกรองจากลิลิตนารายณ์สิบปางมาใช้โดยเปลี่ยนคำบางคำให้สะกดตามความนิยมในปัจจุบันเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น และแสดงให้เห็นอิทธิพลของลิลิตนารายณ์สิบปางที่มีต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมนารายณ์อวตารในยุคต่อมา

1.2 การดัดแปลงรูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอของปางอวตารมัตสยาวตารในลิลิตนารายณ์สิบปาง นอกจากจะใช้คำประพันธ์ประเภทลิลิตดั้น ผู้วิจัยพบว่า ปางอวตารมัตสยาวตารในลิลิตนารายณ์สิบปางยังแทรกภาพเขียนผลงานของพระยาอนุศาสน์จิตรกรประกอบการเล่าเรื่องจำนวน 5 ภาพ ได้แก่ ภาพพระสัตยพรตช่วยเหลือปลาศะผะริ ภาพปลาศะผะริขนาดใหญ่ ภาพพระสัตยพรตเข้าไหว้ฤาษีทั้งเจ็ด ภาพปลาศะผะริลากเรือยักษ์ และภาพปลาศะผะริคาบอสูรหัยครีพ ภาพเขียนที่ใส่ลงในเนื้อเรื่องเป็นภาพเขียนสีขาวดำ ลายเส้นแบบศิลปะไทย เน้นเล่าเหตุการณ์สำคัญของเรื่องเป็นหลัก และมีการตัดคำประพันธ์จากเนื้อเรื่องมาบรรยายไว้ใต้ภาพทุกภาพ ดังตัวอย่างภาพที่ 1 ภาพเขียนพระสัตยพรตช่วยเหลือปลาศะผะริ พร้อมคำประพันธ์ใต้ภาพว่า “เปนปลาศะผะรี อันกายีกระจ้อย”

ภาพที่ 1 ภาพเขียนพระสัตยพรตช่วยเหลือปลาศะผะริ
ที่มา: พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2514)

รูปแบบการนำเสนอของปางอวตารมัตสยาวตารในลิลิตนารายณ์สิบปางมีการใช้รูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรองผสมกับการแทรกภาพเขียนสีขาวดำประกอบคำบรรยายใต้ภาพ แต่ในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอสมัยใหม่โดยการใช้ภาพประกอบและคำประพันธ์ร้อยแก้ว ผู้วิจัยได้จำแนกรูปแบบของวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ นิทานภาพ การ์ตูนคอมมิค และรูปแบบผสม ดังตัวอย่างภาพที่ 2 – 5

ภาพที่ 2 นิทานภาพ
ที่มา: บีเวลกรุ๊ป (2549)

ภาพที่ 3 รูปแบบผสม
ที่มา: วรัชญ์ วานิชวัฒนากุล (2549)

ภาพที่ 4 การ์ตูนคอมมิค
ที่มา: ส. สิรกร (2555)

ภาพที่ 5 การ์ตูนคอมมิค
ที่มา: เฟน สตูดิโอ (2561)

จากตัวอย่างภาพที่ 2 - 5 เป็นรูปแบบการนำเสนอปางอวตารมัตสยาวตารในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร เป็นเหตุการณ์เดียวกันคือ พระสัตยพรตช่วยเหลือปลาน้อยศะผะริ โดยใช้การนำเสนอรูปแบบที่ต่างกัน ได้แก่ ภาพที่ 2 รูปแบบนิทานภาพ ตัวอย่างจากฉบับนารายณ์อวตาร มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งตรีมูรติ (2549) รูปแบบนิทานภาพจะเน้นการเล่าเรื่องโดยให้ความสำคัญกับภาพประกอบเป็นหลัก ภาพประกอบที่ใช้จะมีขนาดใหญ่ และมีเนื้อเรื่องบรรยายใต้ภาพเสมอ

ภาพที่ 3 รูปแบบผสม ตัวอย่างจากฉบับพระนารายณ์อวตารพิชิตมาร (2549) รูปแบบผสม คือ การใช้รูปแบบนิทานภาพผสมกับรูปแบบการ์ตูนคอมมิค จะเน้นภาพประกอบขนาดใหญ่เป็นหลักและมีคำบรรยายอยู่ด้านล่างหรือด้านข้างของภาพ เช่นเดียวกับนิทานภาพ แต่ภาพประกอบจะมีการแบ่งช่องเหตุการณ์และมีช่องคำพูดคล้ายกับรูปแบบการ์ตูนคอมมิค ผู้เขียนจึงเรียกรูปแบบนี้ว่ารูปแบบผสม และภาพที่ 4 - 5 รูปแบบการ์ตูนคอมมิค ตัวอย่างจากฉบับนารายณ์สิบปาง อวตารแห่งมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ (2555) และฉบับNARAI AVATAR สิบภพสยบอสูร (2561) ใช้รูปแบบการนำเสนอแบบการ์ตูนคอมมิค เน้นการเล่าเรื่องด้วยภาพประกอบแต่จะแบ่งเป็นช่อง เล่าเหตุการณ์จากช่องมุมบนซ้ายไปขวาและจากบนลงล่าง ในหนึ่งหน้าจะแบ่งช่องเป็นสัดส่วน มีช่องแสดงคำพูดของตัวละคร และคำบรรยาย แทรกอยู่ในแต่ละช่องเหตุการณ์ การเขียนการ์ตูนรูปแบบการ์ตูนคอมมิคได้รับความนิยมมากในปัจจุบันซึ่งได้รับอิทธิพลจากการ์ตูนญี่ปุ่นประเภทมัง (นิตยา แก้วคัลณา, 2566)

จากภาพที่ 1 - 5 เป็นภาพแสดงเหตุการณ์เดียวกันในปางอวตารมัตสยาวตาร คือ เหตุการณ์พระสัตยพรตช่วยเหลือปลาน้อยศะผะริของลิลิตนารายณ์สิบปางและวรรณกรรมการ์ตูนนาราารายณ์อวตาร 4 ฉบับ โดยพบว่า วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการดัดแปลงรูปแบบการใช้ภาพประกอบมาจากลิลิตนารายณ์สิบปาง แต่ดัดแปลงโดยใช้รูปแบบการ์ตูนที่ทันสมัยขึ้นตามความนิยมในยุคนั้น ๆ และเปลี่ยนวิธีการเล่าเรื่องให้สนุกสนานอ่านเข้าใจง่าย เหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชน เพื่อทำให้เรื่องนารายณ์อวตารที่มีขนาดยาวและอ่านยากสามารถผลิตซ้ำได้อย่างน่าสนใจอยู่เสมอ

1.3 การดัดแปลงภาพประกอบให้เข้ากับบริบทสังคม

“ภาพประกอบ”เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารซึ่งได้รับอิทธิพลจากภาพเขียนที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่องของลิลิตนารายณ์สิบปาง แต่วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการพัฒนารูปแบบการนำเสนออยู่เสมอจากนิทานภาพสู่การ์ตูนคอมมิค นอกจากการพัฒนารูปแบบการนำเสนอให้ทันสมัยแล้วนั้น ผู้เขียนภาพประกอบในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารยังได้ดัดแปลงรายละเอียดของภาพการ์ตูนให้เข้ากับกระแสความนิยมหรือบริบททางสังคมในแต่ละช่วงเวลา ได้แก่ การดัดแปลงภาพประกอบจากเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ การดัดแปลงภาพประกอบจากเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9 และการดัดแปลงภาพประกอบจากเดอะลิตเติลเมอร์เมด

1.3.1 การดัดแปลงภาพประกอบจากเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์

วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารทั้ง 4 ฉบับ ได้แก่ นารายณ์อวตารมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งตรีมูรติ (2549) พระนารายณ์อวตารพิชิตมาร (2549) นารายณ์สิบปางอวตารแห่งมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ (2555) และNARAI AVATAR สิบภพสยบอสูร (2561) พบว่า วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารตีพิมพ์ในช่วงวโรกาสสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ได้แก่ พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2554 และพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2560

วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารฉบับนารายณ์อวตาร มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งตรีมูรติ (ตีพิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม 2549) ดัดแปลงภาพประกอบจากภาพประวัติศาสตร์ที่ประชาชนคนไทยต่างจดจำได้ดี คือภาพพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงโบกพระหัตถ์ทักทายประชาชนขณะเสด็จออกสีหบัญชร ในวโรกาสพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี เมื่อวันที่ 9 มิ.ย. 2549 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต (ตามภาพที่ 6-7)

ภาพที่ 6 พระสัตยพรตโบกพระหัตถ์
ที่มา: บีเวลกรุ๊ป (2549)

ภาพที่ 7 พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงโบกพระหัตถ์ ขณะเสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม
ที่มา: ทีวีดิจิทัลช่อง 18 (2560)

การวาดภาพการ์ตูนในลักษณะของการเสด็จออกสีหบัญชร พร้อมกับยกพระหัตถ์ทักทายประชาชนของพระสัตยพรต ตามภาพที่ 6 อีกทั้งประชาชนต่างพนมมือแสดงความเคารพอย่างเนืองแน่นเช่นเดียวกับเหตุการณ์ขณะพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) เสด็จออกสีหบัญชร ในวโรกาสพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี (ภาพที่ 7) นี้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารฉบับนารายณ์อวตาร มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งตรีมูรติที่ตีพิมพ์ในช่วงเดียวกันมีนัยแห่งการยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ว่าทรงเป็นดังพระสัตยพรตในปางอวตารมัตสยาวตาร กษัตริย์ผู้ทรงคุณธรรมอันเป็นผู้นำพาปวงประชาชนและเหล่าสรรพสัตว์ให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และปกครองดูแลประชาชนของพระองค์ให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขการดัดแปลงภาพเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ครั้งนี้ลงมาในปางอวตารมัตสยาวตาร นอกจากวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารจะเป็นการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้วยังมีนัยแห่งการสอดแทรกแนวคิดการยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) อีกด้วย

1.3.2 การดัดแปลงภาพประกอบจากเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9

วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารฉบับนารายณ์อวตาร มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งตรีมูรติ ตีพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนกรกฎาคม 2549 หลังพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 พบการดัดแปลงภาพประกอบของเรือใหญ่ที่พระนารายณ์เตรียมไว้เพื่อช่วยเหลือพระสัตยพรตให้รอดพ้นจากเหตุการณ์น้ำท่วมโลกจากพรหมราตรี ในปางที่ 1 มัตสยาวตาร ให้กลายเป็น “เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9” ดังข้อมูลเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9 ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธี (ม.ป.ป.) ความว่า“นารายณ์ทรงสุบรรณ มีความหมายเดียวกันกับ พระวิษณุทรงครุฑ เนื่องจาก นารายณะ (ไทยเรียก นารายณ์) เป็นพระนามหนึ่งของพระวิษณุ ส่วนสุบรรณ ก็เป็นชื่อเรียก ครุฑ หรือพญาครุฑ พาหนะของพระวิษณุ ส่วนที่เติมสร้อยว่า รัชกาลที่ 9 เพื่อสื่อให้ประจักษ์ว่าเรือลำนี้สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9”

ภาพที่ 8 ภาพเรือใหญ่
ที่มา: บีเวลกรุ๊ป (2549)

ภาพที่ 9 ภาพเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ
ที่มา: คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งาน
พระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ม.ป.ป.)

ภาพที่ 8 เรือใหญ่ในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการดัดแปลงมาจากเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9 (ภาพที่ 9) เพื่อนำมาใช้เป็นตัวแทนของพระนารายณ์ซึ่งสอดคล้องกับบริบทสังคมในเดือนมิถุนายน 2549 ที่มีการจัดพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต โดยพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) เสด็จออกมหาสมาคมรับการถวายพระพรชัยมงคลจากพสกนิกรชาวไทย การเลือกดัดแปลงเรือพระราชพิธีนารายณ์ทรงสุบรรณสอดคล้องกับหลักความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ฮินดูว่ากษัตริย์คือพระนารายณ์อวตาร ดังข้อมูล “เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9” พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเรือพระราชพิธี (ม.ป.ป.) ความว่า

> . . .หัวเรือพระที่นั่งจำหลักรูปพระวิษณุประทับยืนบนครุฑบ่งบอกอิทธิพลศาสนาฮินดูตามคัมภีร์ปุราณะจากอินเดียที่มีต่อประเพณีนิยมและศิลปกรรมไทยพระวิษณุเป็นหนึ่งในเทพเจ้าสำคัญที่สุด 3 องค์ อีก 2 องค์ คือพระพรหมและพระศิวะ พระวิษณุเป็นเทพเจ้าแห่งการพิทักษ์รักษาพระองค์ถือกำเนิดบนโลกมนุษย์ในรูปร่างต่าง ๆ เรียกว่า อวตาร เชื่อกันว่าทรงแบ่งภาคลงมากำเนิดเป็นพระราชาได้ในทุกสถานที่และทุกกาลเวลา ในพุทธศตวรรษที่ 19 ราชสำนักไทยได้รับเอาแนวคิดเช่นนี้มาสร้างให้เกิดความเชื่อในหมู่ประชาชน ซึ่งเกื้อหนุนสถานภาพของพระมหากษัตริย์ให้สูงส่งประหนึ่งเทพ”

การวาดรูปการ์ตูนโขนเรือเป็นรูปนารายณ์ทรงสุบรรณจึงเป็นการเชื่อมโยงเพื่อเน้นย้ำว่าพระสัตยพรตเปรียบเหมือนพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ผู้มีพาหนะคือเรือนารายณ์ทรงสุบรรณอันเป็นพาหนะที่พระนารายณ์เป็นผู้คอยปกป้องคุ้มครองเพื่อพาประชาชนให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารซึ่งตีพิมพ์ในช่วงวโรกาสสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) เช่น พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 จึงมีการดัดแปลงภาพประกอบในปางมัตสยาวตารให้สอดคล้องกับความนิยมและกระแสสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดกษัตริย์เป็นองค์อวตารของพระนารายณ์เพื่อยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9)

1.3.3 การดัดแปลงภาพประกอบจากเดอะลิตเติลเมอร์เมด

ปางอวตารมัตสยาวตารในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารดัดแปลงภาพประกอบของ“ร่างอวตาร” และ “หัยครีพ” มาจาก “เงือกน้อยเมอร์เมด” และ “เออร์ซูล่า” ซึ่งเป็นตัวการ์ตูนสำคัญในภาพยนตร์เรื่อง The Little Mermaid ออกเผยแพร่ครั้งแรก พ.ศ. 2532 จนเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมในกลุ่มเด็กและเยาวชนอย่างยิ่ง โดยวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารฉบับ NARAI AVATAR สิบภพสยบอสูร ได้ดัดแปลง “ร่างอวตาร” ให้มีลักษณะคล้ายเงือกท่อนบนเป็นมนุษย์ท่อนล่างเป็นปลา และดัดแปลง “หัยครีพ” ให้มีลักษณะคล้ายตัวละครเออร์ซูล่า (Ursula) ซึ่งเป็นตัวละครร้ายในภาพยนตร์เรื่องนี้ ดังภาพที่ 10 และ 11

ภาพที่ 10 ร่างอวตารกับหัยครีพ
ที่มา: เฟน สตูดิโอ (2561)

ภาพที่ 11 เงือกน้อยเมอร์เมดกับเออร์ซูล่า
ที่มา: Tom Smyth (2023)

การดัดแปลงภาพประกอบของตัวละครร่างอวตารและหัยครีพในปางอวตารมัตสยาวตารจากภาพยนตร์เงือกน้อยผจญภัย หรือ The Little Mermaid ซึ่งได้รับความนิยมจากเยาวชนเป็นอย่างมากนั้น เพื่อทำให้เนื้อเรื่องมีลักษณะที่น่าสนใจ ทันสมัย โดยนำตัวละครที่เป็นที่รู้จักในสังคมมาใช้สื่อสารแทนตัวละครเดิมที่มีความจริงจังและผู้อ่านจินตนาการภาพได้ยาก เดิมในลิลิตนารายณ์สิบปางตัวละคร ร่างอวตาร และหัยครีพ ตามภาพเขียน เป็นเพียงร่างปลายักษ์ที่มีหงอนและอสูรที่มีร่างกายคล้ายมนุษย์ ตามภาพที่ 12

ภาพที่ 12 ร่างอวตารปลาศะผะริต่อสู้กับอสูรหัยครีพ
ที่มา: พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2514)

การดัดแปลงภาพประกอบจากเดอะลิตเติลเมอร์เมดจึงเป็นการเชื่อมโยงภาพจำของตัวละครที่ได้รับความนิยมมาใช้แทนตัวละครร่างอวตารและอสูรหัยครีพซึ่งเป็นตัวละครในเนื้อเรื่องนารายณ์สิบปางที่เด็ก ๆ อาจไม่คุ้นเคย เพื่อทำให้เนื้อเรื่องในปางอวตารมัตสยาวตารซึ่งเป็นเนื้อเรื่องปางแรกของเนื้อเรื่องนารายณ์สิบปางมีความน่าสนใจ และดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเนื้อเรื่องในปางต่อ ๆ ไปจนจบ

2. การดัดแปลงด้านเนื้อเรื่อง

เมื่อนำเนื้อเรื่องปางอวตารมัตสยาวตารจากตัวบทวรรณกรรมลิลิตนารายณ์สิบปางมาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร 4 ฉบับ พบว่า วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการดัดแปลงด้านเนื้อเรื่อง 3 วิธี คือ การตัดเหตุการณ์หรือรายละเอียดบางประการ การเพิ่มเหตุการณ์หรือรายละเอียดบางประการ และการเปลี่ยนเหตุการณ์หรือรายละเอียดบางประการ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 การตัดเหตุการณ์และรายละเอียดบางประการ

วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการตัดเหตุการณ์ การตัดรายละเอียดปลีกย่อย หรือการลดรายละเอียดบางประการจากลิลิตนารายณ์สิบปาง แต่ยังคงรายละเอียดสำคัญไว้ และพบการตัดรายละเอียดที่ไม่ได้ส่งผลเสียต่อเนื้อเรื่องหลัก การตัดเหตุการณ์หรือรายละเอียดบางประการเหล่านี้เพื่อทำให้เนื้อเรื่องสั้น กระชับ อ่านเข้าใจง่าย สอดคล้องกับลักษณะของวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน โดยพบว่ามีการตัดเหตุการณ์และรายละเอียด ได้แก่ การตัดที่มาของเรื่อง การตัดสาเหตุของการอวตารบางประการออก และการตัดโองการของพระนารายณ์

2.1.1 การตัดที่มาของเรื่อง ลิลิตนารายณ์สิบปางจะเริ่มต้นเนื้อเรื่องโดยกล่าวถึงที่มาของปางอวตารมัตสยาวตารนี้ว่ามาจากคัมภีร์ภาควตปุราณะ ดังความว่า *“จักดำเนินตำนาน **ตามโบราณคัมภีร์ อันมีนามภาคะวัต** จัดเปนตำหรับเลิด กล่าวกำเนิดวิษณู ผู้ผดุงโลกนี้”* (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2514) แต่วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์สิบปางทั้ง 4 ฉบับตัดการกล่าวถึงที่มาของเรื่องออกทั้งหมด แต่จะเริ่มต้นเนื้อเรื่องทันที การตัดที่มาของเรื่องออกไม่ทำให้เนื้อเรื่องในปางอวตารมัตสยาวตารเสียหายและทำให้การดำเนินเรื่องกระชับขึ้น เพราะที่มาที่ปรากฏในลิลิตนารายณ์สิบปางเป็นเพียงการกล่าวถึงชื่อคัมภีร์ที่เป็นเค้าที่มาของเนื้อเรื่องในปางนั้น ๆ

2.1.2 การตัดสาเหตุการอวตารบางประการ สาเหตุของการอวตารเป็นองค์ประกอบสำคัญของเนื้อเรื่องนารายณ์อวตาร เพราะในการอวตารทุกปางของพระนารายณ์ย่อมมีมูลเหตุสำคัญ เช่น การช่วยเหลือมนุษย์หรือเทวดา การปราบอสูรหรือการปราบมนุษย์ผู้ทำชั่ว สาเหตุของการอวตารปางที่ 1 ในลิลิตนารายณ์สิบปาง มี 2 ประการ ประการแรกคือ อวตารลงมาปราบหัยครีพ อสูรผู้ขโมยพระเวทของพระพรหมไป

วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารฉบับนารายณ์อวตารพิชิตมารตัดสาเหตุการอวตารเพื่อปราบอสูรหัยครีพออกทั้งหมดตั้งแต่เหตุการณ์พรหมราตรี โดยจะกล่าวถึงสาเหตุของการอวตารเพียงประการเดียวเท่านั้น คือ การอวตารเพื่อช่วยเหลือพระสัตยพรตจากเหตุการณ์น้ำท่วมโลกเท่านั้น ดังเนื้อความว่า “พระนารายณ์ได้ทรงรู้ล่วงหน้าว่าจะเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมโลก ***จึงอวตารลงมายังโลกมนุษย์เพื่อช่วยเหลือกษัตริย์พระองค์หนึ่งนามว่า พระสัตยพรต*** ซึ่งเป็นผู้ที่ประกอบแต่คุณงามความดีตลอดมา” (วรัชญ์ วานิชวัฒนากุล, 2549) การตัดสาเหตุของการอวตารเพื่อปราบหัยครีพ แต่คงไว้เพียงการอวตารเพื่อช่วยเหลือพระสัตยพรตจากเหตุการณ์น้ำท่วมโลก เป็นการคงไว้เฉพาะเหตุการณ์สำคัญของเรื่องเพื่อให้สอดคล้องกับรูปลักษณ์การอวตารเป็นปลาศะผะริ และเชื่อมโยงกับการประพฤติตัวของกษัตริย์ที่ดีหรือกษัตริย์ผู้ประพฤติดีย่อมได้รับการคุ้มครองจากพระนารายณ์ นอกจากนี้ยังช่วยเน้นย้ำความเชื่อเรื่องตรีมูรติของพระนารายณ์ว่าเป็นเทพเจ้าผู้มีหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองโดยเฉพาะคนที่กระทำคุณงามความดี

2.1.3 การตัดโองการของพระนารายณ์ ลิลิตนารายณ์สิบปางในช่วงท้ายเรื่องของปางอวตารมัตสยาวตาร พระนารายณ์มีโองการให้พระสัตยพรตปกครองประชาชนด้วยธรรมสืบต่อไป ดังตัวอย่างโองการของพระนารายณ์ความว่า

๏ มีโองการแด่ท้าว สัตยพรตอะคร้าว
ต่อไป ดังนี้ ฯ
๏ ภูวนัยนฤนาถเจ้า จอมภพ
ผู้สัตยธรรมธร เที่ยงแท้
ท่านจงประเสริฐสบ สรรพะสุข
ปวงศัตรูพ่ายแพ้ เศิกกษัย
๏ การกุศลอย่าเว้น บำเพ็ญ
กรณียะปวง อย่าค้าง
ถึงแม้จะลำเค็ญ คับจิต
ก็อย่าได้รารำง เริดงาน
๏ โองการพอจบซ้ำ อวยชัย
แด่พระมนูองค์ อะคร้าว
แล้วเสด็จกลับไว กูณฐ์เทพย์ สถานแฮ
ทวยเทพบำเรอท้าว จักรี
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2514)

แต่ในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีทั้งการตัดเหตุการณ์นี้ออกและลดรายละเอียดส่วนนี้ให้กระชับ เช่น พระนารายณ์ให้โองการเพียงว่า “ขอให้ท่านจงประสบแต่ความสุขความเจริญ จงหมั่นทำความดี ช่วยเพาะพันธุ์ไม้และมวลมนุษย์ให้คงอยู่สืบไป” (ส. สิรกร, 2555) เพื่อทำให้เนื้อเรื่องกระชับ และไม่ทำให้เนื้อเรื่องสูญเสียเหตุการณ์สำคัญของปางอวตารมัตสยาวตารที่มุ่งนำเสนอเนื้อเรื่องพระนารายณ์อวตารเป็นปลาศะผะริเพื่อช่วยเหลือมนุษย์จากเหตุน้ำท่วมโลกให้มนุษย์ สัตว์และพืชพันธุ์ต่าง ๆ ยังสามารถมีชีวิตสืบไปได้

2.2 การเพิ่มเหตุการณ์หรือรายละเอียดบางประการ

การเพิ่มเหตุการณ์หรือรายละเอียดบางประการที่ไม่มีอยู่ในลิลิตนารายณ์สิบปางโดยวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการเพิ่มตัวละคร เหตุการณ์ หรือรายละเอียดบางประการ ได้แก่ การเพิ่มตัวละครสามสหายผจญภัย การเพิ่มรายละเอียดพระเวทและพรหมราตรี และการเพิ่มเหตุการณ์โทรเรียกพญาครุฑ

2.2.1 การเพิ่มตัวละครสามสหายผจญภัย ปางอวตารมัตสยาวตาร ในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร ฉบับ NARAI AVATAR สิบภพสยบอสูรได้เพิ่มตัวละครสามสหายผจญภัย ได้แก่ เจดีย์ ฟาน และเฟิน เด็กทั้งสามผู้เดินทางเข้าไปผจญภัยในเนื้อเรื่องปางอวตารปางนี้ การเพิ่มตัวละครทั้ง 3 คนนั้นเพื่อใช้เป็นตัวละครหลักทำหน้าที่ดำเนินเรื่อง โดยผู้เขียนสร้างให้ตัวละครทั้งสามเข้าไปใช้บริการห้องสมุดมหัศจรรย์ของเทวดาแห่งความรู้ซึ่งเด็ก ๆ จะสามารถเข้าไปผจญภัยในหนังสือเล่มต่าง ๆ ได้ พร้อมกับเจ้าหนังสือพูดได้ชื่อว่า “พี่ปัญญา” ที่จะคอยเป็นผู้ช่วยตลอดการเดินทาง เนื้อเรื่องในตอนต้นของปางอวตารมัตสยาวตารจะแสดงให้เห็นจุดเริ่มต้นการเดินทางของทั้งสามคนว่ามาจากการชมภาพยนตร์เรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในการอวตารทั้งสิบปางของพระนารายณ์ โดยมีพี่เจดีย์เป็นคนริเริ่มพาน้อง ๆ เข้าไปที่ห้องสมุดมหัศจรรย์ที่ผู้อ่านสามารถเข้าไปผจญภัยในหนังสือเล่มที่ตนสนใจ โดยตัวละครสามสหายได้เลือกเข้าไปผจญภัยในหนังสือวิเศษชื่อว่า “พระนารายณ์อวตาร”

การเพิ่มตัวละครสามสหายผจญภัย เป็นการสร้างตัวละครใหม่ที่เป็นเสมือนตัวแทนของผู้อ่านที่จะเข้าไปผจญภัยในเนื้อเรื่องนารายณ์อวตาร ผู้อ่านจะได้รับทั้งความรู้จากเจ้าหนังสือพูดได้ที่จะค่อยเสริมเกร็ดความรู้เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ตัวละคร หรือรายละเอียดอื่น ๆ อยู่เสมอ และผู้อ่านจะได้รับความสนุกสนานไปกับการผจญภัยของสามสหายตลอดทั้งเรื่อง ทำให้การดำเนินเรื่องในปางอวตารมัตสยาวตารน่าสนใจ แปลกใหม่ และแตกต่างจากการเล่าเรื่องในลิลิตนารายณ์สิบปางฉบับอื่น

นอกจากนี้การเพิ่มตัวละครสามสหายผจญภัยยังเป็นผลมาจากการตีพิมพ์เนื้อเรื่องของเฟน สตูดิโอ เดิมเนื้อเรื่องนารายณ์สิบปางแต่ละปางจะถูกตีพิมพ์ลงนิตยสารมหาสนุก ฉบับ “สาวดอกไม้กะนายกล้วยไข่” ของสำนักพิมพ์บันลือสาส์น ตั้งแต่ฉบับ 275 เดือนมิถุนายน 2560 ถึงฉบับ 284 พฤษภาคม 2561 จำนวนทั้งสิ้น 9 ฉบับ โดยการตีพิมพ์ลงในนิตยสารมหาสนุกฉบับ “สาวดอกไม้กะนายกล้วยไข่” นั้นจะเริ่มเนื้อเรื่องนารายณ์อวตารที่ปางที่ 1 มัตสยาวตารในเดือนมิถุนายนและต่อด้วยเนื้อเรื่องปางที่ 2 กูรมาวตารในเดือนกรกฎาคม ไปเรื่อย ๆ จนจบ ทำให้ผู้เขียนใช้ตัวละครสามสหายเป็นเสมือนผู้เล่าที่คอยเชื่อมโยงเนื้อเรื่องทั้ง 10 ปางให้ต่อเนื่องและน่าสนใจ

2.2.2 การเพิ่มรายละเอียดพระเวทและพรหมราตรี ปางอวตารมัตสยาวตารในลิลิตนารายณ์สิบปางกล่าวถึงพระเวทของพระพรหมเพียงว่า เป็นกระแสพระเวทที่ไหลออกจากปากของพระพรหมขณะหลับ ดังความว่า “ปรากฏพรหมะราตรี เมื่อนั้นมือสุรา ผู้เปนทานพราช สามารถฤทธิเรืองราม มีนามว่าหัยครีพ ยังชีพอยู่ในสมุท ผุดขึ้นจากมหรรณพพบองค์พระพรหมา นิทราสนิทแน่ แล***กระแสรพระเวท*** วิเศษล้ำโลกัย หลั่งไหลจากโอษฐท่าน” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2514) แต่ปางอวตารมัตสยาวตารในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารฉบับนารายณ์อวตาร มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งตรีมูรติ (2549) และและนารายณ์สิบปางอวตารแห่งมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ (2555) ได้เพิ่มรายละเอียดของพระเวทว่าเป็นพระเวทอันประเสริฐที่ประกอบด้วย 4 พระเวท ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท และอาถรรพเวท ดังความว่า “พระองค์คิดไว้ว่าเมื่อตื่นจากบรรทมจะสร้างโลกต่อไป แต่ขณะที่ทรงบรรทมอยู่นั้น ***พระเวทอันประเสริฐทั้งสี่ คือ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท และอาถรรพเวท*** ได้ไหลออกจากพระโอษฐ์ตกลงสู่มหาสมุทร” (บีเวล กรุ๊ป, 2549) ซึ่งการเพิ่มรายละเอียดของพระเวทซึ่งเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญของฮินดูเป็นการสอดแทรกความรู้ให้กับผู้อ่านที่ส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชน

เหตุการณ์พรหมราตรีอันเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดน้ำท่วมโลกและอสูรหันครีพมาขโมยพระเวทนั้น เกิดขึ้นในตอนต้นของปางอวตารมัตสยาวตาร ในลิลิตนารายณ์สิบปางไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์พรหมราตรี กล่าวเพียงว่าเมื่อพระพรหมหลับก็จะเกิดน้ำท่วมทั้งสามโลกจนกว่าจะครบพรหมราตรี ดังนี้ “ดังนั้นไซร้พรหมา ก็นิทราหลับไหลบัดนั้นไตรโลกสลาย สัตว์มลายวายชนม์ ทั่วสากลระทม จมอยู่ในมหรรณพ กว่าจะครบกำหนด ปรากฏ “***พรหมะราตรี***” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2514) แต่ปางอวตารมัตสยาวตารในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารฉบับ NARAI AVATAR สิบภพสยบอสูร พี่ปัญญาหนังสือพูดได้เป็นผู้ให้รายละเอียดเพิ่มเกี่ยวกับเหตุการณ์พรหมราตรีว่า “***การที่พระพรหมบรรทมจะเป็นการเริ่มต้นของพรหมราตรีซึ่งเป็นช่วงที่โลกขาดการดูแลของพระพรหม จึงทำให้เกิดกาลวิบัติน้ำท่วมโลกล้างทุกอย่างที่พระพรหมสร้างจนสิ้นซาก และเมื่อพระพรหมตื่นขึ้นมาก็ต้องเริ่มสร้างสิ่งเรานั้นใหม่อีกครั้งจะเป็นเช่นนี้ตลอดไป (1 คืนหรือ 1 วันของพระพรหมเท่ากับเวลาหลายล้านปีของโลกมนุษย์)***” (เฟน สตูดิโอ, 2561)

การเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับคัมภีร์พระเวทและพรหมราตรีเป็นการดัดแปลงเพื่อให้เกร็ดความรู้เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องนารายณ์อวตาร ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เพิ่มเติมไปอย่างแยบยล นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงรากเหง้าของเรื่องนารายณ์สิบปางว่ามีที่มาจากความเชื่อในศาสนาฮินดู

2.2.3 การเพิ่มเหตุการณ์โทรเรียกพญาครุฑ ท้ายเรื่องปางอวตารมัตสยาวตารในลิลิตนารายณ์สิบปางหลังจากให้โองการแก่พระสัตยพรตแล้ว พระนารายณ์ก็เสด็จกลับไวกูณฐ์ แต่ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดการเดินทาง แต่ปางอวตารมัตสยาวตารในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการเพิ่มเหตุการณ์พระนารายณ์โทรเรียกพญาครุฑมารับเพราะพระนารายณ์ขี้เกียจเหาะ เพิ่มเติมลงในเนื้อเรื่องเพื่อสร้างอารมณ์ขันให้ผู้อ่านในช่วงท้ายของปางอวตารมัตสยาวตาร ตามภาพที่ 12

ภาพที่ 13 พระนารายณ์โทรเรียกพญาครุฑมารับ
ที่มา: เฟน สตูดิโอ (2561)

การแทรกเหตุการณ์โทรศัพท์เรียกพญาครุฑมารับเป็นวิธีการแสดงความสัมพันธ์ให้ผู้อ่านได้รับความรู้ว่าพญาครุฑซึ่งเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เป็นพาหนะของพระนารายณ์ นอกจากนี้หากพิจารณาเนื้อเรื่องที่เกิดขึ้นในปางอวตารมัตสยาวตาร ตั้งแต่การเกิดเหตุการณ์พรหมราตรีจนน้ำท่วมโลก จนไปถึงการสิ้นสุดเหตุการณ์พรหมราตรี ผู้อ่านมิอาจทราบได้เลยว่าอยู่ในช่วงกี่ล้านปีย้อนหลัง เนื้อเรื่องในปางนี้เป็นเนื้อเรื่องที่อยู่ในยุคสมัยอันไกลจากปัจจุบันมากเกินจะคำนวณได้ แต่ผู้เขียนก็สร้างภาพที่ตัดกันเป็นภาพที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและไม่สมดุล ความตัดกันของความเก่าและความใหม่ ตรงกับคำว่า anacironism โดย Sinclair (2001 อ้างในศิลป์ศุภา แจ้งสว่าง, 2554) อธิบายคำนี้ไว้ในสองความหมาย ความว่า “1) เราสามารถเรียกสิ่งหนึ่งว่าเป็น "สิ่งที่ผิดที่ผิดทาง" ต่อเมื่อเราคิดว่าสิ่งนั้นพ้นจากยุคสมัยหรือล้าหลัง 2) "สิ่งที่ผิดที่ผิดทาง" หมายถึงสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่จริงในช่วงเวลาหรือสมัยของเรื่องราวที่อยู่ในหนังสือ บทละคร หรือภาพยนตร์ แต่กลับปรากฏให้เห็นอยู่ในเรื่อง” ในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารคือการเพิ่มการใช้โทรศัพท์ซึ่งไม่น่าจะมีในช่วงเวลานั้นเพื่อสร้างความรู้สึกผิดที่ผิดทาง ซึ่งเป็นวิธีการสร้างอารมณ์ขันให้กับเรื่องราวนารายณ์อวตาร และสามารถเชื่อมโยงผู้อ่านเข้ากับเนื้อเรื่องที่ศักดิ์สิทธิ์และมีความเก่าแก่ ลดความจริงจังของเนื้อเรื่อง ทำให้ผู้อ่านอยากติดตามและสนุกสนานไปกับเรื่องราวในเรื่องได้

2.3 การเปลี่ยนเหตุการณ์ หรือรายละเอียดบางประการ

วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีการเปลี่ยนจากเหตุการณ์หนึ่งดัดแปลงเป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งแทน ได้แก่ การเปลี่ยนการขโมยพระเวท และการเปลี่ยนการสังหารหัยครีพ ดังนี้

2.3.1 การเปลี่ยนการขโมยพระเวท ลิลิตนารายณ์สิบปาง กล่าวถึงการขโมยพระเวทของหัยครีพไว้ว่า พระพรหมหลับพระเวทก็ไหลออกจากปากของพระพรหม หัยครีพก็มารองรับพระเวทไว้จนเสร็จสิ้น ดังความว่า “เมื่อนั้นมี

อสุรา ผู้เปนทานพราช สามารถฤทธิเรืองราม มีนามว่าหัยครีพ ยังชีพอยู่ในสมุท ผุดขึ้นจากมหรรณพ พบองค์พระพรหมา นิทราสนิทแน่ แลกระแสรพระเวท วิเศษล้ำโลกัย หลั่งไหลจากโอษฐท่าน ***ขุนยักษ์หาญสมปอง รองรับพระเวทไว้*** จบเสร็จสำเร็จได้ สิทธิ์สรรพ์" (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2514) แต่เหตุการณ์นี้ในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร ฉบับนารายณ์สิบปาง อวตารแห่งมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ (2555) เปลี่ยนเหตุการณ์ให้น่าตื่นเต้นและมีเนื้อเรื่องซับซ้อนมาขึ้น กล่าวคือ พระพรหมหลับ พระเวทกำลังจะไหลลงสู่มหาสมุทรแต่เหล่าเทวดาก็ไปเก็บรวบรวมมาไว้บนสวรรค์เพื่อรอพระพรหมตื่น อสูรหัยครีพเห็นพระเวทไหลลงมหาสมุทรก็อยากได้เพื่อยึดครองสามโลก เมื่อหัยครีพเห็นว่าได้โอกาสดีที่พระเวทกับพระพรหมแยกกันจึงรีบเหาะไปบนสวรรค์และเป่ายาสลบใส่เทวดาแล้วก็รีบขโมยพระเวทกลับมายังบาดาล ตามภาพที่ 14

ภาพที่ 14 หัยครีพบุกสวรรค์ใช้ยาสลบเป่าใส่เทวดาเพื่อขโมยพระเวท

ที่มา: ส. สิรกร (2555)

การเปลี่ยนการขโมยพระเวท สอดคล้องกับรูปแบบการนำเสนอแบบการ์ตูนคอมมิคที่มีช่องในการเล่าเรื่องได้มากกว่าการใช้นิทานภาพที่เน้นภาพแสดงเหตุการณ์สำคัญเพียงเหตุการณ์เดียวและเน้นการใช้คำบรรยายใต้ภาพ นอกจากนี้ทำให้ผู้อ่านได้เห็นบทบาทของตัวละครร้ายอย่างหัยครีพเพิ่มมากขึ้นว่าการขโมยพระเวทนั้นไม่ใช่ความบังเอิญอย่างในลิลิตนารายณ์สิบปางที่พระเวทไหลลงมาในที่ที่ตนอยู่ แต่เพิ่มเจตนาที่ไม่ดีของหัยครีพที่ต้องการจะใช้พระเวทในการยึดครองทั้งสามโลก อันเป็นเหตุให้พระนารายณ์ต้องอวตารมาปราบและนำพระเวทไปคืน

2.3.2 การเปลี่ยนการสังหารหัยครีพ ลิลิตนารายณ์สิบปางกล่าวถึงการสังหารหัยครีพในปางอวตารมัตสยาวตารว่าปลาศะผะริใช้ฟันกัดและคาบหัยครีพไปจนเสียเลือดและตายในที่สุด ดังความว่า

๏ ฝ่ายปลาบ่ได้เจ็บ	อินทรีย์
ฟันขบขุนยักษ์พลาง	ฟาดซ้ำ
มิใยยักษ์จะตี	ตุบตุบ
บ่มิได้เจ็บช้ำ	ชอกกาย

๏ ยักษ์ร้ายโลหิตโอ้ อาบองค์
อีดอัดดิ้นเท่าใด สุดดิ้น
กำลังก็อ่อนลง เหลือที่ ทนนา
ที่สุดก็สุดสิ้น ชีพพลัน
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2514)

วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารฉบับNARAI AVATAR สิบภพสยบอสูร กล่าวถึงปลาศะผะริใช้หงอนแทงหัยครีพจนตาย ดังภาพที่ 15 แตกต่างจากเนื้อเรื่องในลิลิตนารายณ์สิบปาง ภาพที่ 16

ภาพที่ 15 ปลาศะผะริใช้หงอนแทงหัยครีพจนตาย
ที่มา: เฟน สตูดิโอ (2561)

ภาพที่ 16 ปลาศะผะริกำลังคาบหัยครีพ
ที่มา: พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2514)

จากตัวอย่างภาพที่ 15 มีการดัดแปลงโดยการเปลี่ยนการสังหารจากใช้ฟันกัดและคาบมาเป็นการใช้หงอนแทงหัยครีพจนตายสอดคล้องกับรูปลักษณ์พิเศษของปลาศะผะริที่ต่างจากปลาทั่วไป สามารถใช้ลากเรือยักษ์ของพระสัตยพรตได้ และให้สอดคล้องกับการดัดแปลงรูปลักษณ์ตัวละครปลาศะผะริที่ผสมผสานกับเงือกที่มีส่วนล่างเป็นปลาส่วนบนเป็นมนุษย์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการดัดแปลงตัวละครเงือกน้อยเมอร์เมดจากภาพยนตร์ The Little Mermaid มาใช้สร้างสรรค์เป็นตัวละครร่างอวตารปลาศะผะริ

สรุปและอภิปรายผล

ลิลิตนารายณ์สิบปางเป็นวรรณกรรมนารายณ์อวตารที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมนารายณ์อวตารในสมัยหลัง โดยเฉพาะปางอวตารมัสยาวตารในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารที่มีการดัดแปลงทั้งด้านรูปแบบและเนื้อเรื่องจากลิลิตนารายณ์สิบปางกล่าวคือ **การดัดแปลงด้านรูปแบบ** พบว่าวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมี**การดัดแปลงด้านรูปแบบคำประพันธ์**จากวรรณกรรมร้อยกรองมาเป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว แต่เนื้อความในวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารยังมีการดัดแปลงคำประพันธ์จากลิลิตนารายณ์สิบปางมาแทรกในเนื้อเรื่องเพื่อใช้อธิบายรูปลักษณ์ของร่างอวตาร **การดัดแปลงด้านรูปแบบการนำเสนอ** พบว่า ลิลิตนารายณ์สิบปางใช้คำประพันธ์ร้อยกรองในการเล่าเรื่องและมีการแทรกภาพเขียนที่แสดงเหตุการณ์สำคัญในแต่ละปางไว้ในเนื้อเรื่อง ภาพเขียนที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่องลิลิตนารายณ์สิบปางเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์เป็นภาพประกอบการ์ตูนวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร แต่มีการพัฒนารูปแบบให้ทันสมัยและสอดคล้องกับความนิยมของ

ผู้อ่านในปัจจุบัน ได้แก่ นิทานภาพ การ์ตูนคอมมิค และรูปแบบผสม และ**การดัดแปลงภาพประกอบให้เข้ากับบริบทสังคม** พบว่า มีการดัดแปลงภาพประกอบที่ใช้ให้เข้ากับบริบทสังคมร่วมสมัยมากขึ้น ได้แก่ การดัดแปลงภาพประกอบจากเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ การดัดแปลงภาพประกอบจากเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9 การดัดแปลงภาพประกอบจากเดอะลิตเติลเมอร์เมด นอกจากเพื่อความทันสมัยแล้วการดัดแปลงภาพประกอบให้เข้ากับบริบทสังคมร่วมสมัยยังมีความยึดโยงกับการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร์ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) โดยการใช้ภาพเหตุการณ์ หรือองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องมาใช้เพื่อเฉลิมพระเกียรติผ่านสื่อสมัยใหม่เพื่อให้เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชน **การดัดแปลงด้านเนื้อเรื่อง** เนื่องจากลิลิตนารายณ์สิบปางเป็นวรรณกรรมร้อยกรองขนาดยาวและมีคำศัพท์ที่ยาก ทำให้การอ่านหรือการผลิตซ้ำเนื้อเรื่องนารายณ์อวตารต้องมีการดัดแปลงเนื้อเรื่องให้เข้ากับยุคสมัยและรูปแบบสื่อสมัยใหม่ โดยพบว่ามีการดัดแปลงโดยการตัด การเพิ่ม และการเปลี่ยนเหตุการณ์หรือรายละเอียดบางประการ การดัดแปลงด้านรูปแบบและเนื้อเรื่องของวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารดัดแปลงเพื่อให้เนื้อเรื่องความกระชับ มีความสนุกสนาน และให้ความรู้ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารมีต้นแบบมาจากลิลิตนารายณ์สิบปางและยังคงนำเสนอเรื่อง“นารายณ์สิบปาง” ตามเค้าเรื่องที่เป็นคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ฮินดูดั้งเดิม หากแต่มีการดัดแปลงรูปแบบการนำเสนอให้สนุกสนาน ปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องให้กระชับ เข้าใจง่าย เพื่อให้เป็นหนังสือที่มีลักษณะเป็นวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนที่มุ่งให้ความรู้ควบคู่กับความบันเทิงสำหรับผู้อ่านด้วย นอกจากนี้วรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารยังเป็นพื้นที่สำคัญในการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังสอดแทรกเพื่อสืบทอดแนวคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระนารายณ์อวตารลงมาเพื่อปกป้องคุ้มครองประชาชนในสังคมไทย มัตสยาวตารจึงเป็นปางอวตารปางหนึ่งที่แสดงให้เห็นการดัดแปลงและสืบทอดแนวคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเพียงลักษณะเด่นบางประการของวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตาร ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่ายังมีองค์ประกอบอื่นของวรรณกรรมการ์ตูนนารายณ์อวตารที่น่าสนใจศึกษาร่วมด้วยอีกหลายองค์ประกอบ เช่น การใช้ภาษาวาทกรรม หรือบทบาทของวรรณกรรม ซึ่งจะทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก. (ม.ป.ป.). **เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9** สืบค้นจาก http://phralan.in.th/Coronation/finalceremoniesdetail.php?id=938.

ทีวีดิจิทัลช่อง 18. (2561). **9 มิ.ย. 2549 60 ปีครองราชย์ ที่สุดแห่งแผ่นดินไทย.** สืบค้นจาก https://www.newtv.co.th/news/7123

นิตยา แก้วคัลณา. (2566). **สืบสรรค์วรรณคดีไทยในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย.** ปทุมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บาหยัน อิ่มสำราญ. (2548). **การศึกษาวาทกรรมเรื่องนารายณ์สิบปาง: การรื้อสร้างองค์ความรู้เรื่องเทพปกรณัมฮินดูในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: ตุลารำลึก.

บีเวล กรุ๊ป. (2549). **นารายณ์อวตาร มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งตรีมูรติ.** กรุงเทพฯ: บีเวล.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธี. (ม.ป.ป.). **เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9**. สืบค้นจาก http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/royalbarges/index.php/th/hilight/เรือพระราชพิธี/42-เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ-รัชกาลที่-๙.html

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2514). **ลิลิตนารายณ์สิบปาง** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย.

เฟน สตูดิโอ. (2561). **NARAI AVATAR สิบภพสยบอสูร.** กรุงเทพฯ: บันลือบุ๊คส์.

วรัชญ์ วานิชวัฒนากุล. (2549). **พระนารายณ์ อวตารพิชิตมาร.** บุรพัฒน์ คอมิคส์.

สมทรง ชีวะพันธุ์. (2520). **วิเคราะห์บทพระราชนิพนธ์ลิลิตนารายณ์สิบปางในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.** วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ส. สิรกร. (2555). **นารายณ์สิบปาง อวตารแห่งมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่.** กรุงเทพฯ: บีเวล.

ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา. (2552). **ศักดิ์ศรีนิพนธ์.** โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิลป์ศุภา แจ้งสว่าง. (2557). **ลักษณะเด่นและบทบาทของการ์ตูนรามเกียรติ์ ฉบับรามาวตาร**. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Tom Smyth. (2023). **The LittleKnown Drag Origins of The Little Mermaid's Ursula.** Retrieved from https://www.vogue.com/article/ursula-little-mermaid-drag

Geography

แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร

Trends in Marine Ecotourism Among Migrant Workers in Mueang Samut Sakhon District

คชตรัย เจริญสุข[1]
ชารินทร์ เกษร[2]

บทคัดย่อ

ภายใต้บริบทปัจจุบันแรงงานข้ามชาติได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามสภาพแวดล้อมของหมุดหมายปลายทางการย้ายถิ่น เกิดปรากฏการณ์การท่องเที่ยวที่แรงงานข้ามชาติต่างถิ่นวิลหา เพื่อลดความตึงเครียดจากการทำงาน สอดรับกับพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาครที่มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลในฐานะหน่วยแสดงทางธรรมชาติ นำมาสู่วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ว่า เพื่อศึกษาลักษณะการท่องเที่ยวในปัจจุบันของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการท่องเที่ยวของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ และพิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง 39 ตัวอย่าง ผ่านการพิเคราะห์เชิงพรรณนา พบว่า (1) ปัจจุบันแรงงานข้ามชาติมีการปรับตัวได้ดี เมื่อว่างเว้นจากการทำงาน มีความต้องการออกไปท่องเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลกันมากขึ้น ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม (2) ปัจจัยด้านการปรับตัวในมิติสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การมีเครือข่ายทางสังคมระหว่างเพื่อนร่วมชาติ รวมถึงการเดินทาง การสื่อสาร เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยส่งผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว และ (3) การจับจ่ายใช้สอยจากการท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับผู้ประกอบการ ตลอดจนส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนที่สร้างสรรค์สังคมและสร้างความยั่งยืนให้กับท้องถิ่น

คำสำคัญ: *การท่องเที่ยว สังคมท้องถิ่น เศรษฐกิจท้องถิ่น ความยั่งยืน การปรับตัว*

Abstract

International migrant workers must adjust their lifestyles to adapt to the environments of their destination countries. Tourism has developed among international migrant workers to alleviate work-related stress. This trend is particularly evident in the coastal tourism areas of Mueang Samut Sakhon district, which serve as nature recreation destinations. This research studied current tourism patterns among international migrant workers, identified factors influencing travel decisions, and analyzed social and economic impacts on the Mueang Samut Sakhon district community. Qualitative research was done with data gathered by in-depth interviews with 39 samples and thematically analyzed. Results were that international migrant workers showed a strong inclination towards leisure tourism, especially in coastal recreational areas, to relax and distract themselves from work. Social, economic, and cultural factors significantly influencing travel decisions included social networks among compatriots, transportation, communication, and environmental technology. Tourism expenses boosted entrepreneurial income and fostered sustainable community tourism initiatives, benefiting local communities.

Keywords: *Tourism, Local community, Local economy, Sustainability, Adaptation*

[1] นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
[2] นักวิชาการอิสระ

บทนำ

จังหวัดสมุทรสาครนับเป็นจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมากที่สุดของประเทศไทย จากข้อมูลของสำนักงานแรงงานจังหวัดสมุทรสาคร (2566) ระบุว่าปัจจุบันมีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครจำนวน 334,295 คน การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่เป็นการเข้ามาแบบครอบครัว ในจำนวนของแรงงานข้ามชาติยังมีกลุ่มบุตรหลานของแรงงานข้ามชาติที่เกิดในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งถือเป็นทายาทรุ่นที่ 2 (หรือรุ่นมากกว่านั้น) ของแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาสร้างครอบครัวบนพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร (พวงเพชร์ ธนสิน, 2554) โดยในปี 2566 มีจำนวนเด็กแรกเกิดจากครอบครัวแรงงานข้ามชาติจำนวน 4,550 (กรมการปกครอง, 2567) ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี สถานการณ์จำนวนบุตรหลานแรงงานข้ามชาติดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นทายาทรุ่นที่ 3 ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดชุมชนหรือย่านที่อยู่อาศัยของแรงงานข้ามชาติที่กระจายตัวอยู่ในอำเภอเมืองสมุทรสาคร ซึ่งการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของแรงงานข้ามชาติมักจะหาที่พักอาศัยใกล้กับสถานที่ทำงาน เพื่อให้ง่ายต่อการเดินทางไปทำงานและไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

แรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาครล้วนมีความกดดันจากการทำงานหนัก รวมถึงได้รับค่าตอบแทนที่ค่อนข้างต่ำไม่เหมาะสมกับลักษณะเนื้องาน เมื่อว่างเว้นจากการทำงานแรงงานส่วนใหญ่จะหากิจกรรมทำร่วมกับครอบครัวในบริเวณใกล้เคียงกับที่พักอาศัย (ทรงชัย ทองปาน, 2564) การท่องเที่ยวในวันหยุดจึงเป็นช่วงเวลาที่มีค่าทำให้แรงงานข้ามชาติรู้สึกมีพื้นที่ส่วนตัว การพักผ่อนจึงมีความสำคัญในการรักษาสุขภาพจิตของแรงงานข้ามชาติ ทั้งยังส่งผลดีต่อร่างกายและจิตใจของแรงงานข้ามชาติ นับว่าเป็นกิจกรรมใหม่สำหรับแรงงานข้ามชาติอันแตกต่างจากในช่วงแรกของการเข้ามาทำงาน เมื่อมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทสังคมในพื้นที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานผ่านเครือข่ายของกลุ่มเพื่อนและญาติ (บุษยรัตน์ กาญจนดิษฐ์, 2550) ทั้งนี้ การศึกษาของ คริษฐา พานาสันต์ (2557) ชี้ให้เห็นว่าแรงงานข้ามชาติกล้าออกไปใช้ชีวิตนอกที่พักอาศัยโดยเฉพาะการท่องเที่ยวพักผ่อนในวันหยุดมาจากปัจจัยความต้องการหลีกเลี่ยงความตึงเครียด ความกดดันจากการทำงาน วันหยุดจึงเป็นโอกาสที่แรงงานข้ามชาติสามารถหลุดพ้นจากกิจวัตรประจำวัน และมีโอกาสปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อรับรู้สิ่งใหม่ ๆ (กนกกานต์ แก้วนุช, 2564) นอกจากนี้ การท่องเที่ยวในวันหยุดยังเกี่ยวข้องกับแนวโน้มทางสังคมและกิจกรรมพักผ่อนในการท่องเที่ยว เนื่องจากสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มแรงงานข้ามชาติในการพักผ่อนส่งเสริมความเข้าใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้ง การท่องเที่ยวในวันหยุดยังเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม สะท้อนให้เห็นการปรับตัวของกลุ่มแรงงานข้ามชาติผ่านการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป

แนวโน้มในปัจจุบันนักท่องเที่ยวกลุ่มแรงงานข้ามชาติจำนวนมากมีความสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาสัมผัสประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (กรมการท่องเที่ยว กองพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, 2559) สอดคล้องตามเจตนารมณ์ขององค์การการท่องเที่ยวโลก (The World Tourism Organization) ที่มุ่งสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวได้สังเกตและชื่นชมธรรมชาติ ตลอดจนการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น (ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2565) โดยอำเภอเมืองสมุทรสาครแห่งนี้งดงามด้วยแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล อันประกอบไปด้วย เส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนพันท้ายนรสิงห์ จุดชมปลาโลมาสะพานแดง และสะพานสีรุ้งชายทะเลกาหลง ในฐานะหน่วยแสดงทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลทั้ง 3 แห่งนี้เป็นเสมือนหมุดหมายสำคัญของนักท่องเที่ยวกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ได้ใช้เวลาว่างแสวงหาความสุขและความเพลิดเพลินจากแหล่งท่องเที่ยวที่ไปเยี่ยมเยือน เป็นการช่วยผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า และความตึงเครียดจากภาระการทำงาน

จากลักษณะกายภาพของจังหวัดสมุทรสาครที่เหมาะสมต่อการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ผู้ประกอบการมีความต้องการแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอำเภอเมืองสมุทรสาคร ส่งผลทำให้เกิดเป็นชุมชนแรงงานข้ามชาติที่กระจุกตัวอยู่อย่างหนาแน่น แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ล้วนมีภาวะความกดดัน ความเครียดจากการทำงานในโรงงาน

อุตสาหกรรมที่ต้องทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน ส่งผลทำให้เกิดการปรับตัวและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาปรากฏการณ์การท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงพิเคราะห์หาเหตุปัจจัยที่ส่งต่อการตัดสินใจในการท่องเชิงนิเวศทางทะเลของกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ส่งต่อเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อเป็นฐานข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการท่องเที่ยวปัจจุบันของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร
3. เพื่อพิเคราะห์ผลทางสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของแรงงานข้ามชาติ

สมมุติฐานของการวิจัย

การปรับตัวของแรงงานข้ามชาติส่งผลต่อลักษณะการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ (1) ปัจจัยการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติที่ประกอบด้วย การปรับตัวทางสังคม การปรับตัวทางเศรษฐกิจ การปรับตัวทางวัฒนธรรม และเครือข่ายเพื่อนร่วมชาติ และ (2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย การเดินทาง การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เทคโนโลยีวิทยาการ การตลาดในพื้นที่ และสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่น

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร” มุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร โดยมีการกำหนดขอบเขตการวิจัยออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากเอกสารต่าง ๆ เช่น แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร บทความ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น เพื่อกำหนดกรอบความคิดที่ใช้วิจัย นำไปสู่การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ด้วยการสัมภาษณ์ประเด็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร เกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันทางการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงของลักษณะการท่องเที่ยว ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการท่องเที่ยว รวมถึงผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร

2. ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการศึกษา การวิจัยครั้งนี้ศึกษาข้อมูลที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่มหลัก คือ แรงงานข้ามชาติที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร และผู้ประกอบการบริเวณพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลในอำเภอเมืองสมุทรสาคร

3. ขอบเขตด้านสถานที่ ศึกษาจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของอำเภอเมืองสมุทรสาครที่มีนักท่องเที่ยวแรงงานข้ามชาติ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ (1) เส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนพันท้ายนรสิงห์ ตำบลพันท้ายนรสิงห์ (2) จุดชมปลาโลมาสะพานแดง ตำบลพันท้ายนรสิงห์ และ (3) สะพานสีรุ้งชายทะเลกาหลง ตำบลกาหลง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสาคร, 2566)

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – เดือนเมษายน รวมระยะเวลาในการวิจัยทั้งสิ้น 6 เดือน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

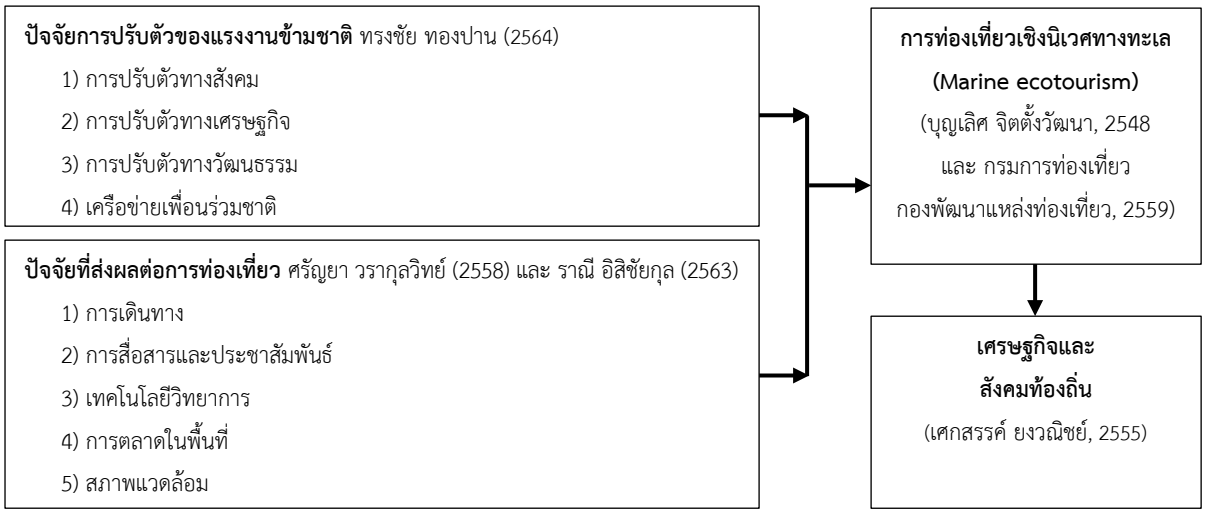

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยกำหนดให้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method Research) เพื่อเป็นการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร โดยครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับ สถานการณ์ทางการท่องเที่ยวในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของลักษณะการท่องเที่ยว ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว รวมถึงผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของกลุ่มแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล สรุปผล พิเคราะห์ผล และนำเสนอผลการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์เชิงลึก คณะผู้วิจัยได้มีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการเก็บข้อมูลในการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร โดยเลือกใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) (ชาย โพธิสิตา, 2562) ประกอบด้วย แรงงานข้ามชาติที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาครทั้ง 3 สถานที่ สถานที่ละ 10 คน รวมจำนวนแรงงานข้ามชาติ 30 คน และผู้ประกอบการบริเวณพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลในอำเภอเมืองสมุทรสาครทั้ง 3 สถานที่ สถานที่ละ 3 คน รวมจำนวนผู้ประกอบการ 9 คน โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ทั้งสิ้น 39 คน

2. ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการศึกษาเชิงคุณภาพที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่มีข้อคำถามเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน, 2563) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกลุ่มนักท่องเที่ยวแรงงานข้ามชาติและผู้ประกอบการในประเด็นแนวโน้มและลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลบริเวณพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร จากนั้นสรุปผลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในรูปแบบเชิงพรรณนา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยทำการถอดข้อความจากบันทึกเสียงของการสัมภาษณ์ เพื่อทบทวนความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูล หลังจากนั้นศึกษาทำความเข้าใจเพื่อวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) (รัตนะ บัวสนธ์, 2558 และ ชาย โพธิสิตา, 2562) โดยการจัดเป็นประเด็นความคิด วิเคราะห์ประเด็นสำคัญแล้วเขียนพรรณนา ซึ่งกระทำโดยคำนึงถึง

ความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้ของข้อมูลเป็นหลัก จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบร่วมกับการสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อเรียบเรียงผลการวิจัยสำหรับการนำเสนอ

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 : จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	จำนวน	ร้อยละ
แรงงานข้ามชาติเพศชาย	15	38.46
แรงงานข้ามชาติเพศหญิง	15	38.46
ผู้ประกอบการ	9	23.08
รวม	39	100.00

1. ปัจจุบันแนวโน้มการท่องเที่ยวของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาครมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

1.1 การท่องเที่ยวของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาครที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ลักษณะการท่องเที่ยวของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาครเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาแนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงลักษณะการท่องเที่ยวของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ โดยจากการศึกษาพบว่า ช่วงระยะเริ่มต้นของการเข้ามาอยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร แรงงานข้ามชาติมีช่วงเวลาการปรับตัวเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับบริบทพื้นที่ สังคม ผู้คน และชีวิตความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างน้อย แรงงานข้ามชาติจะไม่ค่อยออกจากที่พักหรือเดินทางไปสถานที่ต่าง ๆ ที่ไม่ไกลจากที่พักอาศัย เนื่องจากความหวาดกลัว ความไม่คุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่น กลุ่มแรงงานข้ามชาติที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร จึงดำรงชีวิตวนเวียนอยู่ใกล้บริเวณที่พักอาศัย ซึ่งการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของแรงงานข้ามชาติมักจะหาที่พักอาศัยใกล้กับสถานที่ทำงาน เพื่อให้ง่ายต่อการเดินทางและไม่เสียค่าใช้จ่ายจากการเดินทาง เมื่อมีเวลาว่างหรือถึงช่วงวันหยุดประจำสัปดาห์จะใช้เวลาหมดไปกับการทำความสะอาดห้องพัก อาจมีบางโอกาสที่ได้เดินทางออกไปซื้อของอุปโภคบริโภคจากตลาด หรือห้างสรรพสินค้าบริเวณใกล้เคียง และเมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาแรงงานข้ามชาติจะเดินทางไปประกอบกิจกรรมทางศาสนาตามวัดที่อยู่ใกล้ที่พักอาศัย หรือย่านชุมชนที่อยู่อาศัย โดยมีการรวมกลุ่มกับเพื่อนจนเกิดเป็นเครือข่ายทางสังคมในการทำกิจกรรมร่วมกันที่วัดอยู่อย่างเป็นประจำ

ห้วงระยะเวลาต่อมา เมื่อกลุ่มแรงงานข้ามชาติมีระยะเวลาอยู่ในอำเภอเมืองสมุทรสาครนานขึ้น เริ่มมีการปรับตัว และเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมโดยมีการรวมกลุ่มกับเพื่อนร่วมชาติจนเกิดเป็นเครือข่ายสังคม ทำให้กล้าตัดสินใจออกไปเผชิญหน้ากับสังคมหรือถิ่นฐานใหม่ ๆ แรงงานข้ามชาติได้เริ่มใช้เวลาว่างเว้นจากการทำงาน หรือวันหยุดประจำสัปดาห์ออกเดินทางไปพักผ่อนตามสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีให้เลือกในอำเภอเมืองสมุทรสาคร สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลจึงเป็นตัวเลือกสำคัญที่แรงงานข้ามชาติต้องการไปพักผ่อนกับครอบครัว และพบปะเพื่อน ๆ จึงทำให้เห็นภาพของแรงงานข้ามชาติจำนวนมากจับกลุ่มเดินเล่น จับกลุ่มพูดคุย นั่งล้อมวงร่วมรับประทานอาหารกันอย่างเพลิดเพลินตามจุดต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ท่องเที่ยวจัดไว้ให้ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการท่องเที่ยวของแรงงานข้ามชาติที่มีความสำคัญต่อการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวในสถานที่ และยังเป็นแนวทางสำหรับการสนับสนุน ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนของกลุ่มแรงงานข้ามชาติในอนาคตด้วย

นอกจากนี้ การลงพื้นที่ยังพบว่า หนึ่งในจำนวนแรงงานข้ามชาติที่ท่องเที่ยวเป็นกลุ่มบุตรหลานรุ่นที่ 2 รุ่นที่ 3 หรือรุ่นมากกว่านั้นของแรงงานข้ามชาติที่ถือกำเนิดในจังหวัดสมุทรสาคร โดยได้รับการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยทั้งภาษา วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่กำเนิด ทำให้กลุ่มบุตรหลานแรงงานข้ามชาติที่เกิดในจังหวัดสมุทรสาครได้เปรียบกลุ่มที่ตัดสินใจอพยพย้ายถิ่นเข้ามาภายหลัง การเรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมใหม่ ส่งผลให้กลุ่มบุตรหลานแรงงานข้ามชาติที่เกิดใน

จังหวัดสมุทรสาครสามารถดำเนินชีวิตต่าง ๆ ได้อย่างปกติสุข ซึ่งบุตรหลานของแรงงานข้ามชาติเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างปรากฏการณ์การท่องเที่ยวอีกลักษณะหนึ่ง เนื่องจากกลุ่มบุตรหลานแรงงานข้ามชาติจะเชื้อเชิญกลุ่มเพื่อนร่วมชาติ ให้กล้าตัดสินใจออกมาท่องเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มมากขึ้น

1.2 ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติอำเภอเมืองสมุทรสาครในปัจจุบัน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาครเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่จะเลือกเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ไม่ห่างไกลออกจากย่านที่พักอาศัยมากนัก เนื่องจากข้อจำกัดด้านการเงิน รวมถึงยานพาหนะสำหรับการเดินทางที่มีเพียงรถจักรยานยนต์ กลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลในบริเวณอำเภอเมืองสมุทรสาครจึงเลือกเดินทางด้วยการขับขี่รถจักรยานยนต์ไปเป็นกลุ่ม จากการสัมภาษณ์ได้ข้อค้นพบว่า ส่วนใหญ่แรงงานข้ามชาติที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่จะเดินทางมากับกลุ่มเพื่อนเป็นลักษณะของกลุ่มวัยทำงานที่ต้องการหาสถานที่พักผ่อน มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เดินทางมากันเป็นครอบครัว และมีจำนวนน้อยมากที่จะพาบุตรหลานเดินทางมาด้วย ซึ่งไม่ค่อยมีความหลากหลายทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้ แรงงานข้ามชาติบริเวณพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาครได้ตัดสินใจใช้วันหยุดประจำสัปดาห์ นั่นคือ วันอาทิตย์ เพื่อเดินทางไปตามสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล ลักษณะการท่องเที่ยวจะเป็นการนั่งรับลม ชมความสวยงามของธรรมชาติชายฝั่งทะเล มีการพบปะพูดคุยกับเครือข่ายสังคมในกลุ่มเพื่อนร่วมชาติ นอกจากนี้ยังมีการสร้างเรื่องราวความประทับใจ โดยบันทึกความทรงจำผ่านการถ่ายรูป และถ่ายวีดีโอ พร้อมเผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์ตามช่องทางต่าง ๆ อีกทั้งยังมีการติดต่อสื่อสารออนไลน์ไปยังญาติ หรือกลุ่มเพื่อนที่อยู่ต่างพื้นที่ ณ ประเทศต้นทางให้ได้ชื่นชมบรรยากาศโดยรอบ

สำหรับเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนพันท้ายนรสิงห์ ตำบลพันท้ายนรสิงห์มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวจากการให้อาหารปลา ซึ่งผู้ที่มาท่องเที่ยวสามารถหาซื้อได้จากชาวบ้านที่ตั้งร้านคอยให้บริการ เช่นเดียวกับจุดชมปลาโลมาสะพานแดง ตำบลพันท้ายนรสิงห์ที่มีกิจกรรมให้อาหารนก ส่วนสะพานสีรุ้งชายทะเลกาหลง ตำบลกาหลงไม่มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยภาพรวมของกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวมักไม่ได้รับความสนใจจากกลุ่มแรงงานข้ามชาติมากนัก เนื่องจากกลุ่มแรงงานข้ามชาติต้องการมาท่องเที่ยวเพื่อเป็นการผ่อนคลายจากภาวะความกดดันในการทำงานที่เหน็ดเหนื่อย นอกจากนี้กลุ่มแรงงานข้ามชาติที่มาท่องเที่ยวมองว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่เสียค่าใช้จ่ายทำให้สิ้นเปลือง จึงเลือกที่จะซื้ออาหารรับประทานกันเองตามจุดนั่งพักที่ทางสถานที่ท่องเที่ยวได้จัดไว้ ผู้ประกอบการจึงได้กำไรจากการขายอาหารมากกว่าการขายกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนั้น ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาครจึงเน้นที่การสัมผัสกับธรรมชาติ ซึมซับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น พร้อมเติมเต็มพลังใจจากการพักผ่อนอย่างเหมาะสมในช่วงระยะเวลาอันสั้นของวันหยุด

สำหรับแรงงานข้ามชาติที่มีความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลส่งผลต่อความสำคัญทางร่างกายที่ได้พักผ่อนให้หายเหนื่อยจากการทำงาน โดยช่วยลดความเครียดและสร้างความสุขในชีวิตด้วยการสัมผัสกับธรรมชาติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อันจะส่งผลต่อจิตใจให้มีแรงสู้กับงานเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยวของแรงงานข้ามถือว่าเป็นทิศทางที่ดีต่อแรงงานในภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดสมุทรสาคร ทั้งยังช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดการตื่นตัว และยังเป็นการส่งเสริมความร่วมมือจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการท่องเที่ยวของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร

2.1 ปัจจัยส่วนบุคคลเกี่ยวกับการปรับตัว

ปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแรงงานข้ามชาติมาจากการเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับบริบทแวดล้อม เพื่อความอยู่รอดในจังหวัดสมุทรสาคร จากการลงพื้นที่พูดคุยแลกเปลี่ยนกับแรงงานข้ามชาติทั้งในพื้นที่เส้นทาง

ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนพันท้ายนรสิงห์ จุดชมปลาโลมาสะพานแดง และสะพานสีรุ้งชายทะเลกาหลง พบว่า กลุ่มแรงงานที่มาท่องเที่ยวอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 20-30 ปี ซึ่งย้ายถิ่นเข้ามาทำงานที่อำเภอเมืองสมุทรสาครเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี โดยกลุ่มดังกล่าวให้ข้อมูลว่าในช่วงแรกที่ย้ายเข้ามาจะไม่กล้าออกจากที่พักหรือที่ทำงาน เนื่องจากยังไม่คุ้นเคยกับสถานที่ ภาษา สังคม ผู้คน เมื่อเวลาผ่านไปเริ่มมีการปรับตัวจนคุ้นชินกับสังคม วัฒนธรรมไทยที่รายล้อมอยู่รอบตัว จากการทำงานที่หนักหน่วง กลุ่มแรงงานข้ามชาติจึงมองหาสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนในช่วงวันหยุดที่ดีกว่าการนอนพักในห้องพัก จนกระทั่งได้รู้จักสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าวที่เปิดให้บริการอย่างอิสระและไม่มีการเก็บค่าเข้าชม ผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ที่เครือข่ายเพื่อนร่วมชาติแบ่งปัน เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูป ติ๊กต็อก ไลน์ เป็นต้น

2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยว

จากการทบทวนวรรณกรรม คณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย ด้านการเดินทาง ด้านการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ด้านเทคโนโลยีวิทยาการ ด้านการตลาดในพื้นที่ และด้านสภาพแวดล้อม โดยจากการสัมภาษณ์กลุ่มแรงงานข้ามชาติสามารถสรุปได้ดังนี้

(1) ด้านการเดินทาง กลุ่มแรงงานข้ามชาติที่เลือกท่องเที่ยวพักผ่อนในช่วงวันหยุดตามสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลอย่างเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนพันท้ายนรสิงห์ จุดชมปลาโลมาสะพานแดง และสะพานสีรุ้งชายทะเลกาหลง เนื่องจากอยู่ไม่ไกลที่พักมากนัก สามารถใช้พาหนะที่ตนเองมี คือ จักรยานยนต์ในการเดินทาง ซึ่งเส้นของสถานที่ท่องเที่ยวจะต้องเป็นเส้นทางที่เดินทางง่าย สะดวก และใช้ระยะเวลาการเดินทางไม่เกิน 30 นาที

(2) ด้านการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มแรงงานข้ามชาติส่วนมากจะรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ที่เครือข่ายเพื่อนร่วมชาติในพื้นที่ส่งต่อกันมา ซึ่งรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมานานแล้ว โดยในช่วงแรกมักจะไม่กล้าเดินทางท่องเที่ยว เพราะกังวลเรื่องการปรับตัว เรื่องการเงิน เมื่อมีความพร้อมจึงตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวยังสถานที่ดังกล่าว เมื่อได้มาสัมผัสกับแหล่งท่องเที่ยวกลุ่มแรงงานข้ามชาติรู้สึกชื่นชอบจึงตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวอีกเมื่อมีโอกาส ส่วนมากจะมีประสบการณ์ในการท่องเที่ยวแต่ละที่มากกว่า 3 ครั้งขึ้นไป

(3) ด้านเทคโนโลยีวิทยาการ กลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ได้มีโอกาสออกไปท่องเที่ยวพักผ่อนในวันหยุดนอกสถานที่พักจะรู้สึกมีความสุขมากที่ได้ผ่อนคลายจากการทำงาน ได้ไปสัมผัสธรรมชาติ ได้นัดพบปะกับเพื่อน ญาติ หรือกลุ่มคนที่ย้ายถิ่นมาจากชาติเดียวกัน จึงมักจะบันทึกภาพถ่าย และบันทึกวิดีโอแบ่งปันให้กับผู้อื่นผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้เห็นภาพแรงงานข้ามชาติกำลังเพลิดเพลินกับการพักผ่อนโดยที่ไม่ลืมแบ่งปันเรื่องราวบนโลกออนไลน์ด้วยโทรศัพท์มือถือ นับว่าเป็นภาพที่จะพบเห็นได้ในทุกสถานที่ท่องเที่ยวที่ทางคณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล

(4) ด้านการตลาดในพื้นที่ ปัจจัยจากแหล่งท่องเที่ยวอย่างการขายสินค้าและบริการในพื้นที่เป็นหนึ่งในสิ่งจูงใจให้แรงงานข้ามชาติมีแนวโน้มท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลมากขึ้น การมีสินค้าอาหารคอยให้บริการ โดยเป็นร้านค้าจากชาวบ้านในพื้นที่ สำหรับหนึ่งครั้งในการท่องเที่ยวพักผ่อนของแรงงานข้ามชาติจะใช้เวลามากกว่า 3 ชั่วโมง ดังนั้น อาหารจึงเป็นที่ต้องการของแรงงานข้ามชาติที่ไปท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ด้านราคาขายอาหารหรือสินค้าทั้งหมดจะเป็นราคาปกติตามท้องตลาดที่แรงงานข้ามชาติสามารถจับต้องได้ โดยลักษณะการซื้อขายจะเป็นรูปแบบซื้อคนละเล็กน้อยและนำมาร่วมแบ่งปันกัน

(5) ด้านสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มแรงงานข้ามชาติเลือกท่องเที่ยวในสถานที่ดังกล่าว โดยแรงงานข้ามชาติจะเลือกท่องเที่ยวตามสถานที่ที่มีบรรยากาศร่มรื่น มีลมพัดผ่าน มีอากาศไม่ร้อน ได้สัมผัสชื่นชมกับธรรมชาติริมฝั่งทะเล สามารถนั่งพักพูดคุยหรือรับประทานอาหารได้ตามจุดต่าง ๆ ที่สถานที่ท่องเที่ยวได้มีการจัดเตรียมไว้ให้ รวมถึงสถานที่ดังกล่าวไม่มีนโยบายการเก็บค่าเข้าชมสถานที่

ประสบการณ์ การเรียนรู้ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติที่สามารถดำรงชีพอยู่ร่วมกับความหลากหลายที่เชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการตัดสินใจเลือกใช้ชีวิตใน

รูปแบบต่าง ๆ ทั้งการเดินทาง ความเป็นอยู่ การกิน การท่องเที่ยว เพื่อดิ้นรนให้ตนเองสามารถดำรงอยู่ได้ในสถานที่จุดหมายปลายทางของการย้ายถิ่น สำหรับประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ทางคณะผู้วิจัยหยิกยกขึ้นมาศึกษา ทำให้เห็นได้ว่ากลุ่มแรงงานข้ามชาติทำงานหนัก มีความกดดันจากการทำงานจึงแสวงหาการผ่อนคลายผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล เนื่องจากลักษณะภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสาครนั้นเป็นปากอ่าวเชื่อมต่อแม่น้ำท่าจีนสู่ทะเลอ่าวไทย แหล่งท่องเที่ยวที่รายล้อมด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติทางทะเลชายฝั่งจึงดึงดูดแรงงานข้ามชาติให้ตัดสินใจท่องเที่ยว

3. ผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร

3.1 สังคมท้องถิ่น

เมื่อกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครเป็นเวลานาน เริ่มมีประสบการณ์การเรียนรู้ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและปรับตัวให้เป็นไปตามบริบทสังคมของพื้นที่อำเภอเมือสมุทรสาคร กิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มแรงงานข้ามชาติมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างชัดเจน จากเดิมที่กลุ่มแรงงานข้ามชาติมักจะใช้วันหยุดพักผ่อนบริเวณที่พักหรือเดินทางไปตลาด ห้างสรรพสินค้า ทำบุญที่วัด แต่ในปัจจุบันกลุ่มแรงงานข้ามชาติเริ่มแสวงหาสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนในวันหยุดที่มากกว่าเดิม สิ่งนี้ย่อมเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลต่อสังคมท้องถิ่นทั้งในสังคมที่มีกลุ่มแรงงานข้ามชาติพักอาศัยอยู่ และสังคมในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวที่แรงงานข้ามชาตินิยมไปในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการค้าขายในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 3 แห่ง พบว่า การเพิ่มขึ้นของจำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลช่วยส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น สร้างโอกาสในการร่วมกิจกรรมระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับแรงงานข้ามชาติ เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนผ่านการให้บริการต่าง ๆ เช่น การรับฝากรถ การให้บริการห้องสุขา การขายสินค้าและบริการ เป็นต้น ที่ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นของสถานที่ท่องเที่ยวได้จัดเตรียมไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน เป็นการสร้างพื้นที่สังคมสำหรับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับแรงงานข้ามชาติที่เข้าไปท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ให้กับคนชุมชนท้องถิ่น และสร้างโอกาสในการพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

การเปิดรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากย่อมส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศภายในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ในสถานการณ์ที่นักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มขึ้น การจัดการท่องเที่ยวจึงต้องการควบคุมผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยความร่วมมือระหว่างนักท่องเที่ยว ชุมชนเจ้าของพื้นที่ หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความสวยงามเหมาะสมกับการท่องเที่ยว โดยจะเป็นผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับแรงงานข้ามชาติที่มาท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนและช่วยเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในพื้นที่ ส่วนแรงงานข้ามชาติจะได้ประโยชน์จากการมีสถานที่พักผ่อนช่วงวันหยุด ซึ่งเป็นคุณประโยชน์ทางสังคมและมีความยั่งยืนในระยะยาว

3.2 เศรษฐกิจท้องถิ่น

ผลกระทบเชิงบวกทางเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาครเป็นการสร้างโอกาสและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจพื้นที่ โดยสร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการท้องถิ่น จากการเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปท่องเที่ยวในเชิงนิเวศทางทะเลด้วยเช่นกัน ถือว่ากิจกรรมท่องเที่ยวทางทะเลในพื้นที่มีการเติบโตมากขึ้น เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงการเพิ่มรายได้ให้กับธุรกิจท้องถิ่นจากการขายสินค้าและบริการเมื่อแหล่งท่องเที่ยวตามชุมชนท้องถิ่นได้รับความนิยม มีกระแสตอบรับที่ดีจากนักท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้จะสามารถส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นได้ เช่น การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การสร้างสถานที่ท่องเที่ยว การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาท่องเที่ยว เป็นต้น สำหรับการพูดคุยกับผู้ประกอบการจากแหล่งท่องเที่ยวของคณะผู้วิจัย พบว่า ส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่

เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ทำให้คนในพื้นที่เห็นโอกาสในการสร้างงานสร้างอาชีพเป็นผู้ประกอบการค้าขายสินค้าอาหารทำงานในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการลดอัตราการว่างงาน ส่งเสริมความเจริญเติบโตของชุมชนโดยที่ไม่ต้องออกไปทำงานนอกพื้นที่

อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลในพื้นที่ยังถือเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่มีการรักษาสิ่งแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนส่งผลให้มีการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เป็นไปตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนของ UNCLOS เป้าหมาย 14 ดังที่สะท้อนอยู่ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเลและทรัพยากรทางทะเลและทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปและอภิปรายผล

1. ปัจจุบันแนวโน้มการท่องเที่ยวของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาครมีการเปลี่ยนแปลงไปจากการท่องเที่ยวรูปแบบเดิม

แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่มักเลือกท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียงกับสถานที่พักอาศัย เนื่องจากข้อจำกัดทางการเงินและการเดินทาง โดยจะเลือกเดินทางเป็นกลุ่มเมื่อว่างเว้นจากการทำงานในวันอาทิตย์ ซึ่งโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ในอำเภอเมืองสมุทรสาครจัดให้เป็นวันหยุดประจำสัปดาห์ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของกลุ่มแรงงานข้ามชาติมีรูปแบบลักษณะการท่องเที่ยวเป็นการนั่งรับลมชมความสวยงามธรรมชาติชายฝั่งทะเล และมีเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ รูปแบบการท่องเที่ยวเน้นการสร้างประสบการณ์และความทรงจำผ่านการถ่ายภาพและบอกเล่าเรื่องราวบนสื่อสังคมออนไลน์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมทรง นุ่มนวล และคณะ (2564) ที่ได้อธิบายถึงด้านนันทนาการว่า แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมามีกิจกรรมยามว่าง ได้แก่ เล่นฟุตบอล ชนไก่ ดูโทรทัศน์ ท่องเที่ยว ฯลฯ กิจกรรมดังกล่าวเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ คลายเครียดจากภาวะกดดันและความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน ซึ่งการท่องเที่ยวของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาครมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยเป็น กล่าวคือ ระยะแรกเริ่มของการย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาครยังคงมีความหวาดกลัวต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากไม่มีเอกสารที่ถูกต้องตามกฎหมาย ระยะต่อมาเมื่อแรงงานข้ามชาติได้ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ จึงมีแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลสะท้อนการปรับเปลี่ยนการท่องเที่ยวเมื่อแรงงานข้ามชาติมีการปรับตัวในการใช้ชีวิต ณ ถิ่นพื้นที่ปลายทางอย่างช้า ๆ

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการท่องเที่ยวของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาครประกอบด้วย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของกลุ่มแรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาครมาจากการปรับตัวในสังคมและสภาพแวดล้อมใหม่ รวมถึงการสร้างกลุ่มเครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติ ที่ตัดสินใจย้ายถิ่นมาอาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร ซึ่งต้องใช้เวลาอย่างน้อย 5 ปี ในการปรับตัวรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมในถิ่นอพยพปลายทาง จึงกล้าตัดสินใจออกไปใช้ชีวิตท่องเที่ยวที่แตกต่างไปจากการย้ายถิ่นเข้ามาในช่วงระยะแรกของการย้ายเข้ามา กล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลที่ได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ สอดคล้องกับกการวิจัยของพิริยา เชยชิด (2562) ที่อธิบายไว้ว่า การท่องเที่ยวกลุ่ม Gen Y มีวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนมากที่สุด โดยจะท่องเที่ยวด้วยรูปแบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวในช่วงวันหยุดเป็นทางเลือกที่ดีของแรงงานข้ามชาติ เพื่อผ่อนคลายและสัมผัสธรรมชาติ ซึ่งมักจะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และเลือกไปเที่ยวพักผ่อนตามสถานที่ที่อยู่ไม่ไกลจากที่พักมากนัก เส้นทางสะดวก เดินทางง่ายไม่สลับซับซ้อน มีการใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการเผยแพร่ข้อมูลหรือเรื่องราวเกี่ยวกับท่องเที่ยว รวมถึงบันทึกเรื่องราวความทรงจำระหว่างการท่องเที่ยว สอดคล้องกับการวิจัยของ

รักพงษ์ ขอลือ และคณะ (2564) ซึ่งอธิบายไว้ว่า รูปแบบส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวสามารถพิจารณาได้ 3 ประเด็นสำคัญ โดยหนึ่งในประเด็นนั้น คือ ด้านการประชาสัมพันธ์และการบอกต่อเรื่องราวการท่องเที่ยว ให้ครอบคลุมและทั่วถึงทุกช่องทาง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ จตุรงค์ ศรีวงษ์วรรณะ (2563) ได้สรุปไว้ว่า ศักยภาพด้านลบที่ต้องพัฒนา ประกอบด้วย ศักยภาพด้านการตลาด ศักยภาพด้านการประชาสัมพันธ์ ศักยภาพของสถานประกอบการในส่วนของธุรกิจที่พัก ศักยภาพการเดินทางระหว่างแหล่งท่องเที่ยวค่อนข้างลำบาก เพื่อตอบสนองความต้องการทางการท่องเที่ยว และงานวิจัยของ สมทรง นุ่มนวล และคณะ (2564) อธิบายไว้ว่า แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมามีการสร้างพื้นที่เครือข่ายความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการสื่อสารยุคดิจิทัลด้วยโทรศัพท์มือถือที่มีความสำคัญเสมือนปัจจัยที่ห้า ทางด้านปัจจัยจากแหล่งท่องเที่ยวอย่างการขายสินค้าและบริการในพื้นที่ท่องเที่ยว รวมถึงสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มแรงงานข้ามชาติเลือกไปเที่ยวในสถานที่ดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ วัชราภรณ์ ขายม (2567) ที่อธิบายได้ว่า อิทธิพลของการแสวงหาความแปลกใหม่ การร่วมสร้างประสบการณ์ ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการบอกต่อผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับประสบการณ์ที่น่าจดจำและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

3. ผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของแรงงานข้ามชาติในอำเภอเมืองสมุทรสาคร

รูปแบบวิถีการดำรงชีวิตที่ปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้แรงงานข้ามชาติปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในถิ่นอพยพปลายทาง ส่งผลเชิงบวกต่อสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยเฉพาะด้านการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยวในปัจจุบัน แรงงานข้ามชาติพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาครให้ความสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล ถือเป็นการส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ในด้านเศรษฐกิจมีผลทำให้เกิดโอกาสใหม่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจให้กับผู้ประกอบการในพื้นที่ สร้างรายได้ให้กับธุรกิจท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ คณิน เชื้อดวงผุย และคณะ (2566) ที่อธิบายลักษณะการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจและสังคมไว้ว่า แรงงานข้ามชาติมีการทำงานนอกเหนือจากงานประจำเพื่อเพิ่มรายได้สำหรับนำมาใช้ดำรงชีวิตในรูปแบบที่เปลี่ยนไป มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน เช่น พิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา การท่องเที่ยว การซื้อขายสินค้า เป็นต้น และการรวมกลุ่มของแรงงานสัญชาติเดียวกันเพื่อดูแลซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืนเป็นสำคัญ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลในระยะยาว ด้วยการสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ท่องเที่ยว ชุมชนเจ้าของพื้นที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวที่จะเป็นประโยชน์กับทั้งชุมชนท้องถิ่นและแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลิมเกียรติ นวลปาน และ สืบพงศ์ สุขสม (2564) ที่เสนอแนะข้อค้นพบที่น่าสนใจไว้ว่า แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการบูรณาการร่วมกันของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม พร้อมทั้งมุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยอาศัยกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 มิติ คือ (1) ด้านเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ (2) ด้านสังคมเข้มแข็งด้วยทุนทางสังคมและสำนึกรักท้องถิ่น (3) ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (4) ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชุมชน (Korez-Vide, 2013) ภายใต้กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สร้างความยั่งยืนให้ชุมชน

ดังนั้น เพื่อเป็นการรองรับการขยายตัวของกลุ่มนักท่องเที่ยว พร้อมกับส่งเสริมเศรษฐกิจในท้องถิ่น การพัฒนาให้แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสาครเป็นปลายทางการท่องเที่ยวที่ทุกกลุ่มเข้าถึงได้ จำเป็นจะต้องนำจุดเด่นที่มีทั้งทางธรรมชาติ หรือที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อความดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงได้ง่ายจากการสืบค้นข้อมูล รวมถึงการเข้าไปยังสถานที่ท่องเที่ยวจริงอย่างสะดวกสบาย โดยผ่านการประชาสัมพันธ์ที่ดีเกี่ยวกับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวและ

บริการเสริม (Buhalis, 2000) เหล่านี้จะส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวประสบความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ทุกมิติต้องปรับเปลี่ยน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งถัดไป

1.1 การสำรวจความพึงพอใจ ความต้องการในการท่องเที่ยว และเศรษฐกิจของกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่สนับสนุนรายได้ในท้องถิ่น การใช้จ่ายในกิจกรรมท่องเที่ยว โดยพิจารณาผลกระทบทางเศรษฐกิจท้องถิ่นจากกิจกรรมท่องเที่ยวของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ

1.2 ศึกษาการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์การท้องถิ่น สถานที่ท่องเที่ยว และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการท่องเที่ยวในระยะยาว รวมถึงการสนับสนุนการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติในพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมผ่านการสนับสนุนการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและท้องถิ่น

2.2 สร้างการตลาดเชิงรุก การตลาดออนไลน์ โดยเน้นการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่จัดจำหน่ายตามสถานที่ท่องเที่ยวให้ครอบคลุมถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวแรงงานข้ามชาติ เพื่อขยายฐานจำนวนนักท่องเที่ยว

2.3 สนับสนุนพื้นที่ในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น เน้นการบริหารจัดการ การรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาเพื่อความที่ยั่งยืนของสถานที่ท่องเที่ยว การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กนกกานต์ แก้วนุช (2564). ***การจัดการการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนการท่องเที่ยวภายใต้พลวัตโลก.*** กรุงเทพฯ: ฟรีมายด์ พับลิชชิ่ง.

กรมการท่องเที่ยว กองพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว. (2559). ***หลักสูตรการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.*** กรุงเทพฯ: ที.เอส.พรินท์ติ้ง 2002.

กรมการปกครอง สำนักบริหารการทะเบียน. (2567). ***สถิติจำนวนเด็กต่างด้าวที่เกิดในประเทศไทยรายปี ตั้งแต่ปี 2560-2566.*** ปทุมธานี: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.

คณิน เชื้อดวงผุย และคณะ. (2566). การเคลื่อนย้ายและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติ: กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติสัญชาติลาวในเขตอำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม. ***วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 42***(6), 859-872.

คริษฐา พานาสันต์. (2557). ***คุณภาพชีวิตกับความเครียดในกลุ่มแรงงานต่างด้าวเมียนมาร์.*** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์และสุขภาพ) บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.

จตุรงค์ ศรีวงษ์วรรณะ. (2563). แนวทางในการพัฒนาเพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติอย่างยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานี. ***วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 7***(2), 455-472.

เฉลิมเกียรติ นวลปาน และ สืบพงศ์ สุขสม. (2564). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาครัฐและเอกชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาอุทยานธรณีสตูล. ***วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6***(10), 327-342.

ชาย โพธิสิตา. (2562). ***ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์.*** พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

ทรงชัย ทองปาน. (2564). ***องค์ความรู้ว่าด้วยแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย.*** กรงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). ***อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว.*** นนทบุรี: เพรส แอนด์ ดีไซน์.

บุษยรัตน์ กาญจนดิษฐ์. (2550). ***ยุทธศาสตร์การอยู่รอดของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร.*** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชนบทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.

พวงเพชร์ ธนสิน. (2554). ***ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า: สถานการณ์และการอพยพโยกย้าย.*** (รายงานการวิจัย) เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พิริยา เชยชิด. (2562). ***พฤติกรรมการท่องเที่ยวในประเทศกับการเปิดรับสื่อ ของกลุ่ม Gen Y ในกรุงเทพมหานครกับการตัดสินใจท่องเที่ยว หลังภาวะวิกฤต Covid-19.*** (การค้นคว้าอิสระปริญญาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการสื่อสารองค์กร คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

รักพงษ์ ขอลือ และคณะ. (2564). รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติจังหวัดระนอง. ***วารสารสมาคมนักวิจัย, 26***(1), 57-70.

รัตนะ บัวสนธ์. (2558). ***วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา.*** กรงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราณี อิสิชัยกุล. (2563). ***เอกสารการสอนชุดวิชา ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว.*** นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. น. 8-32 – 8-37

วัชราภรณ์ ขายม. (2567). บุพปัจจัยที่ส่งผลต่อการบอกต่อทางอิเล็กทรอนิกส์ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเมืองรอง “พหุวัฒนธรรม” การท่องเที่ยวโดยชุมชนหลังวัดโรมัน จังหวัดจันทบุรี: บทบาทของตัวแปรส่งผ่านประสบการณ์ที่น่าจดจำและความพึงพอใจ. ***วารสารรัชต์ภาค, 18***(56), 37-54.

ศรัญยา วรากุลวิทย์. (2558). ***อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว.*** กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดแวววาว พริ้นติ้ง. น. 81-87

เศกสรรค์ ยงวณิชย์. (2555). ***การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน แนวคิดหลักการและการจัดการ.*** ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. (2565). ***การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.*** สืบค้นเมื่อ วันที่ 24 เมษายน 2567 จาก https://www.sdgmove.com/2021/07/31/sdg-vocab-41-sustainable-tourism/.

สมทรง นุ่มนวล และคณะ. (2564). พื้นที่วัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติชาวพม่าในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. ***วารสารนาคบุตรปริทรรศน์, 13***(2), 20-31.

สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรสาคร. (2567). ***จำนวนนักท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสาคร ปี 2566.*** สมุทรสาคร: สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา.

สำนักงานแรงงานจังหวัดสมุทรสาคร. (2566). ***รายงานสถานการณ์แรงงานข้ามชาติจังหวัดสมุทรสาคร รายปี 2566.*** สมุทรสาคร: สำนักงานแรงงานจังหวัดสมุทรสาคร.

สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน. (2563). ***การวิจัยเชิงคุณภาพทางการท่องเที่ยว: แนวคิดและวิธีวิจัย.*** กรงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสาคร. (2566). ***มนต์เสน่ห์การท่องเที่ยว @สมุทรสาคร.*** สมุทรสาคร: ฝ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยว สำนักงานปลัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสาคร.

Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination in the Future. ***Tourism Management, 21***(2000), 97-116.

Korez-Vide, R. (2013). Promoting Sustainability of Tourism by Creative Tourism Development: Howfar is Slovenia?. ***Innovative Issues and Approaches in Social Sciences, 6***(1), 77-102.

การลงทุนของไทยในเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำใน สปป. ลาว : กรณีศึกษาเขื่อนไซยะบุรี

Thai Investment in Hydropower Dams in Laos: A Case Study of the Xayaburi Hydropower Dam

ณัชชา เหลืองเอี่ยม[1]
วัชรพงศ์ รติสุขพิมล[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ เพื่อศึกษาวิวัฒนาการการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำเขื่อนไซยะบุรีใน สปป. ลาว และเพื่อศึกษาบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองที่ส่งผลการลงทุนเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำเขื่อนไซยะบุรีของไทยใน สปป. ลาว. งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การวิจัยเชิงเอกสารมาวิเคราะห์และสรุปเป็นภาพรวม โดยการเขียนพรรณนาข้อมูล บทความนี้ใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง เป็นหลักในการวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงต่างๆ และความทับซ้อนทางผลประโยชน์ ผลการวิจัยพบว่า สปป. ลาว) เป็นประเทศที่มีศักยภาพในการผลิตไฟฟ้าพลังงานน้ำ มีพรมแดนติดกับประเทศไทย โดยมีจุดเชื่อมโยงโครงข่ายไฟฟ้าระหว่างกัน (ภาคอีสาน) แรงงานราคาถูก และยังมีกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและการตรวจสอบจากสาธารณะที่ไม่เข้มงวด จึงเป็นประเทศเป้าหมายของนักลงทุนไทยในการลงทุนเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำเพื่อส่งไฟฟ้ามาขายในประเทศไทย โดยมีบริษัทพลังงานไทย บริษัทก่อสร้างของไทย และธนาคารในประเทศ ลงทุนโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำในสปป.ลาว อย่างไรก็ตาม ภาคประชาสังคมได้ตั้งข้อสังเกตถึงการอนุมัติการทำสัญญาซื้อขายไฟฟ้าระหว่างการไฟฟ้าฝ่ายผลิตกับภาคเอกชน ซึ่งเป็นการทำสัญญาในระยะยาว และมีการทำสัญญาที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ ตั้งแต่การรัฐประหารปี พ.ศ. 2549 และกำลังไฟฟ้าสำรองที่ล้นเกินในระบบเพิ่มขึ้น

คำสำคัญ: *เขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำ นักลงทุนไทย สาธารณรัฐประชาชนประชาธิปไตยลาว*

Abstract

This study aims to achieve two primary objectives: first, to examine the development and progression of the Xayaburi hydroelectric dam construction in the Lao People's Democratic Republic (Lao PDR), with a particular focus on the Xayaburi Dam; and second, to investigate the political and economic contexts t hat influence Thai investors investing in the Xayaburi Hydroelectric Power Dam.This study adopts a qualitative methodology, utilizing documentary research to systematically examine and summarize relevant information, providing descriptive insights. The analysis is grounded in political economy theory, with the objectives of uncovering the power dynamics among various actors and identifying conflicts of interest.The staudy found that the research has identified the Lao People's Democratic Republic (Lao PDR) as a country with significant potential for hydroelectric power production. Due to its shared border with Thailand, there exists a connection point to the electricity network between the two countries, specifically in the Northeastern region of Thailand, which benefits from relatively

[1] นิสิตในหลักสูตรศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

inexpensive labor. Additionally, Lao PDR's weak environmental regulations and public inspection frameworks make it an attractive target for Thai investors seeking to develop hydroelectric dams with the intention of exporting electricity to Thailand. These investments involve Thai energy companies, construction firms, and local banks. The civil society sector has underscored the necessity for approval of the power purchase agreement between the Electricity Generating Authority of Thailand and the private sector, which constitutes a long-term contract. There has been a significant increase in the number of contracts awarded since the 2006 coup in Thailand, and the excess reserve power in the system has also increased.

Keywords: *hydroelectric dam, Thai investors, Lao People's Democratic Republic.*

บทนำ

การเปลี่ยนผ่านทางพลังงาน (Energy Transition) ของโลกจากเชื้อเพลิงฟอสซิล (Fossil fuel) เป็นเชื้อเพลิงที่ปล่อยคาร์บอนเป็นศูนย์ (net zero) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบพลังงานและภูมิรัฐศาสตร์ของโลกอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้ประเทศหรือภูมิภาคที่พึ่งพาการส่งออกเชื้อเพลิงฟอสซิล เช่น ตะวันออกกลางหรือรัสเซียจะมีอำนาจลดลง โดยประเทศที่ก้าวเข้ามามีบทบาทนำด้านพลังงานแทนมหาอำนาจในตะวันออกกลางจากการเปลี่ยนผ่านการใช้พลังงานคาร์บอนต่ำ ได้แก่ จีน สหรัฐอเมริกา บราซิล แคนาดา และอินเดีย โดยการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานทดแทนมีหลายรูปแบบ ได้แก่ พลังงานลม พลังงานน้ำ พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานชีวมวล พลังงานชีวภาพ พลังงานใต้พิภพ เป็นต้น

ในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งมีสมาชิกประกอบด้วย ไทย เมียนมา มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ เวียดนาม สปป.ลาว กัมพูชา และบรูไน ได้กำหนดเป้าหมายร่วมกันในการใช้พลังงานทดแทน ร้อยละ 23 (ไม่รวมการใช้พลังงานชีวมวลแบบดั้งเดิม) ของการใช้พลังงานขั้นพื้นฐานทั้งหมดภายในปี ค.ศ. 2025 ในแผนปฏิบัติการความร่วมมือด้านพลังงานอาเซียน (ASEAN Plan of Action for Energy Co-operation) ซึ่งประเทศสมาชิกอาเซียนได้นำไปกำหนดในแผนยุทธศาสตร์ชาติของประเทศสมาชิกอาเซียน ดังจะเห็นได้ว่า ในภูมิอาเซียนยังมีความต้องการในการลงทุนด้านพลังงานทดแทน และโครงข่ายเชื่อมโยงไฟฟ้า เพื่อบรรลุเป้าหมายการใช้พลังงานทดแทน ร้อยละ 23

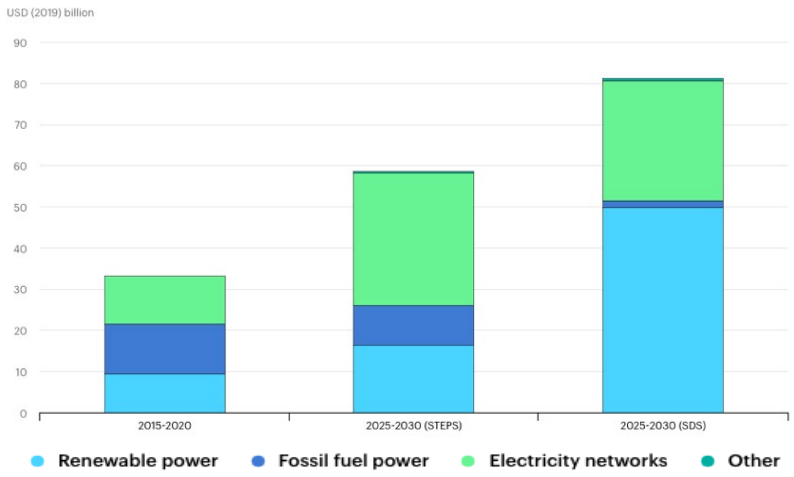

ภาพที่ 1 การลงทุนภาคพลังงานในเอเชียตะวันออกฉียงใต้เปรียบเทียบกับแบบจำลองค่าเฉลี่ยการลงทุนรายปีกับนโยบายของประเทศและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ปี ค.ศ. 2015-2030

ที่มา: IEA (2020), World Energy Outlook 2020.

ประเทศสมาชิกอาเซียนมีสัดส่วนพลังงานสะอาดของอาเซียนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ14 ในปี 2563 โดยมี 3 ประเทศผู้ผลิตหลัก ได้แก่ เวียดนามผลิตพลังงานแสงอาทิตย์ สปป.ลาว ผลิตพลังงานน้ำ อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ผลิตพลังงานความร้อนใต้พิภพ

จากข้อมูลดังกล่าว สปป.ลาว เป็นประเทศที่มีศักยภาพในการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานน้ำและผลิตไฟฟ้าจากพลังงานน้ำมากที่สุดในอาเซียน จากข้อได้เปรียบทางภูมิรัฐศาสตร์ตั้งอยู่บนพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่เป็นศูนย์กลางของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Sub-region: GMS) และอยู่ในเส้นทางภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ One Belt, One Road Initiative ของจีน และมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำไหลผ่าน 11 สาย รวมถึงแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำนานาชาติไหลผ่านเหมาะสำหรับการสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำ และมีที่ตั้งอยู่ท่ามกลางประเทศจีนและประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีความต้องการใช้พลังงานมาก ทำให้ สปป. ลาวประสบความสำเร็จในการพัฒนาเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำในลุ่มน้ำโขงและไฟฟ้ากลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของ สปป.ลาว นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรมและป่าไม้ การพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำยังเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การเจริญเติบโตและขจัดความยากจนแห่งชาติ เพื่อขจัดความยากจน ถึงปี 2020 (Zhong and Hao, 2017) โดยมียุทธศาสตร์เป็น“แบตเตอรี่ของเอเชีย”

หลังจากการปฏิรูประบบเศรษฐกิจในสาธารณรัฐประชาชนประชาธิปไตยลาว (สปป. ลาว) เมื่อปี พ.ศ. 2529 สปป. ลาวได้เปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ทำให้มีกลุ่มทุนหลายประเทศ รวมถึงกลุ่มทุนไทย เข้าไปลงทุนในสปป. ลาว ในสาขาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการลงทุนสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำ ซึ่ง สปป. ลาวมีความโดดเด่นทางภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงและมีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย จึงมีศักยภาพเหมาะกับการสร้างเขื่อนผลิตไฟฟ้า โดยในปัจจุบันมีกลุ่มทุนจากหลายประเทศเข้าไปลงทุนในการก่อสร้างเขื่อนใน สปป. ลาว อาทิ จีน เวียดนาม ไทย มาเลเซีย โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนต่อการลงทุนหลายประการด้วยกัน เช่น การมีเสถียรภาพทางการเมืองสูงที่มีระบอบการปกครองแบบระบบสังคมนิยมประชาธิปไตย มีพรรคการเมืองเดียว จึงไม่มีปัญหาด้านมวลชน มีความปลอดภัยทางด้านชีวิตและทรัพย์สิน แรงงานราคาถูก เป็นต้น

ประเทศไทยมีข้อจำกัดไม่สามารถสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำขนาดใหญ่ในประเทศได้ เนื่องจากจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และการต่อต้านของภาคประชาสังคมจากผลกระทบทางสุขภาพและระบบนิเวศ รัฐบาลจึงต้องแสวงหาแหล่งพลังงานจากต่างประเทศ โดย สปป. ลาว เป็นประเทศที่มีศักยภาพในการผลิตไฟฟ้าพลังงานน้ำ มีพรมแดนติดกับประเทศไทย และยังมีกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและการตรวจสอบจากสาธารณะที่ไม่เข้มงวด จึงเป็นประเทศเป้าหมายของนักลงทุนไทยในการลงทุนเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำเพื่อส่งไฟฟ้ามาขายในประเทศไทย

นอกจากนี้ การเร่งพัฒนาเศรษฐกิจตามยุทธศาสตร์การเป็น “แบตเตอรี่ของเอเชีย” ของสปป.ลาว ส่งผลต่อเศรษฐกิจในเรื่องการกระจายรายได้ที่ไม่ทั่วถึง ทำให้อัตราความเลื่อมล้ำของเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ประชาชนที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพในบริเวณแม่น้ำโขง บางส่วนต้องย้ายที่อยู่อาศัยหรือสูญเสียชีวิตจากกรณีเขื่อนแตก นอกจากนี้ในในมิติด้านสิ่งแวดล้อม ประเด็นความหลากหลายทางชีวภาพในลุ่มแม่น้ำโขง ความหลากหลายพันธุ์ปลาต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในชีวิตและความมั่นคงทางอาหาร โดยในหลายกรณีปรากฏการณ์น้ำแล้งบริเวณหลังเขื่อน จากการเปลี่ยนแปลงของระดับแม่น้ำ ตะกอน และเส้นทางปลาอพยพ เพราะจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรกว่า 60 ล้านคนที่พึ่งพาแม่น้ำโขงทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและทำการเกษตร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำเขื่อนไซยะบุรี ใน สปป. ลาว
2. เพื่อศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ และการเมืองที่ส่งผลต่อการลงทุนเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำของไทยใน สปป. ลาว

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

บทความฉบับนี้ใช้การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง เพื่อชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ และความทับซ้อนทางผลประโยชน์ในการลงทุนเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำในของไทยใน สปป. ลาว

ทฤษฎีเกี่ยวกับการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (Rent-seeking)

การแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (Rent-seeking) เป็นศัพท์ใหม่ของวงการเศรษฐศาสตร์โดยศาสตราจารย์ Anne O. Krueger เสนอศัพท์นี้ขึ้นมาเมื่อต้นศตวรรษ 1970 แต่สาระสำคัญของแนวคิดนี้ถูกนำเสนอก่อนหน้าโดยศาสตราจารย์ Gordon Tullock ความสำคัญของ rent seeking ก็คือ ความพยายามของนักเศรษฐศาสตร์ที่จะทำความเข้าใจบทบาทของรัฐที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ เนื่องจากเกือบทุกประเทศมิได้ปล่อยให้กลไกเศรษฐกิจทำงานอย่างเสรี หากแต่ทำหน้าที่กำกับและควบคุมเศรษฐกิจบางอย่างอย่างเข้มงวด

“การแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ” เป็นคู่ขนานของอำนาจผูกขาดในการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจกับอำนาจผูกขาดในกระบวนการทางการเมืองหรือการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย เช่น การได้มาหรือการให้เช่าทรัพย์สินของรัฐหรือเอกชนในราคาถูก การออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองหรือให้ทุนอุดหนุนกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่ม การซื้ออิทธิพลทางการเมืองด้วยการบริจาคเงินให้พรรคการเมือง ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นวิธีการทางการเมืองที่ทำให้กลุ่มผลประโยชน์สามารถผูกขาดทำอะไรตามใจชอบในขณะเดียวกันก็ปล่อยให้กลุ่มผลประโยชน์ปล้นเงินภาษีของประชาชน และยังมีวิธีปฏิบัติที่ฉ้อฉลในการกอบโกยกำไรด้วยวิธีการกึ่งถูกกฎหมาย เช่น ค่าธรรมเนียมซ่อนเร้น รวมถึงวิธีปฏิบัติที่หมิ่นเหม่หรือถึงขั้นฝ่าฝืนกฎหมาย

โดยในงานวิจัยชิ้นนี้จะใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (Rent-seeking) ในการวิเคราะห์ผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายด้านพลังงานที่ส่งผลต่อการตัดสินใจนักลงทุนไทยลงทุนในเขื่อนไซยะบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการค้นคว้าด้านเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) โดยใช้เอกสารชั้นรองทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ได้แก่ งานวิจัย ปริญญานิพนธ์ สารนิพนธ์หนังสือ บทความที่มีความเกี่ยวข้อง และใช้เอกสารที่สืบค้นผ่านฐานข้อมูลออนไลน์ เช่น หนังสือพิมพ์ บทความ และกระทู้ในเว็บบอร์ด โดยนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ด้วยการวิเคราะห์ตีความในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นหลักในการวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงต่างๆ และความทับซ้อนทางผลประโยชน์ในการลงทุนเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำในของไทยใน สปป. ลาว

ผลการวิจัย

วิวัฒนาการและประวัติศาสตร์การสร้างเขื่อนในลุ่มแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำนานาชาติที่มีต้นกำเนิดจากการละลายของภูเขาหิมะบริเวณมณฑลชิงไห่ ประเทศจีน และบริเวณเทือกเขาทางทิศเหนือของทิเบต โดยแบ่งลุ่มแม่น้ำโขงออกเป็น 2 ส่วน คือ ลุ่มน้ำโขงตอนบน (Upper Mekong Basin, UMB) ไหลจากทางทิเบต และประเทศจีน และลุ่มน้ำโขงตอนล่าง (Lower Mekong Basin, LMB) แม่น้ำโขงช่วงที่ไหลผ่านประเทศจีนชาวจีนเรียกว่า “แม่น้ำหลานชางเจียง” (Lancang Jiang) ไหลผ่านภูเขาและที่ราบสูงในประเทศจีนเริ่มตั้งแต่มณฑลยูนนานในประเทศจีนไหลผ่านประเทศในภูมิภาคเอเชีย ได้แก่ พม่า ลาว ไทย กัมพูชา ตามลำดับ ก่อนจะไหลออกสู่ทะเลจีนใต้ที่เวียดนาม มีระยะกว่า 4,800 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่รับน้ำกว่า 795,000 ตารางกิโลเมตร แม่น้ำโขงมีความสำคัญเป็นแหล่งน้ำที่ความอุดมสมบูรณ์ในแง่ของความหลากหลายทางชีวภาพ รองจากแม่น้ำอเมซอนในอเมริกาใต้ เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในอนุภูมิภาค และมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ

และสังคมวัฒนธรรม อีกทั้งมีความสำคัญด้านภูมิรัฐศาสตร์และด้านความมั่นคงอาหารในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำโขงได้สนับสนุนกิจกรรมประมงน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคและพื้นที่ปลูกข้าวที่เหมาะสมมากที่สุดของเวียดนาม ได้แก่ บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (Brocheux, 1995)

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์แม่น้ำโขงจากการทำเกษตรกรรมไปสู่การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้า มีจุดเริ่มต้นมาจากสหรัฐอเมริกา ในทศวรรษ 1960 ได้ส่งอิทธิพลต่อแนวคิดในการสร้างเขื่อนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาจากแนวนโยบาย New Deal ของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา แฟรงคลิน ดี. โรเซอเวลต์ ในช่วงทศวรรษที่ 1930 ที่เน้นการลงก่อสร้างขนาดใหญ่ของภาครัฐเพื่อช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ (Great Depression) โดยนำ Model มาจากโครงการก่อสร้างเขื่อนริมแม่น้ำเทนเนสซี ของ Tennessee Valley Authority ซึ่งโครงการดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในภูมิภาค และยังเป็นต้นแบบของความพยายามของสหรัฐอเมริกาในการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนา อย่างไรก็ตาม โครงการก่อสร้างเขื่อนต้องหยุดชะงักต้องหยุดชะงักไปในช่วงสงครามอินโดจีนและสงครามเย็น กระทั่งในทศวรรษที่ 1990 หลังสิ้นสุดสงครามอินโดจีนและสันติภาพในกัมพูชา ได้เปลี่ยนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากแนวหน้าของสงครามเย็นสู่ระเบียงการค้า ญี่ปุ่นในขณะนั้นได้มีบทบาทในการจัดตั้งกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion Economic Cooperation - GMS) ซึ่งประกอบด้วยประเทศในภูมิภาคเอเชียที่มีลุ่มแม่น้ำโขงไหลผ่าน 6 ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานผ่านเงินกู้และเงินให้เปล่า โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) ซึ่งเป็นสถาบันการเงินระหว่างประเทศโดยมีญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ให้การสนับสนุนด้านการเงิน สนับสนุนการวางแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถนนสะพาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเขื่อน ได้มีการริเริ่มแผนพัฒนาพลังน้ำจำนวนมากในแม่น้ำโขง โดยแม่น้ำโขงมีลักษณะสำคัญเป็นตลิ่งสูงชันทั้งสองข้างทางน้ำ มีกระแสน้ำไหลจากทางเหนือลงสู่ทางใต้ตลอดทั้งปี เหมาะสำหรับการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำโดยสร้างเป็นเขื่อนผลิตไฟฟ้าตลอดทั้งสายแม่น้ำ ศักยภาพไฟฟ้าพลังน้ำโดยประมาณของลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง คือ 30,000 เมกะวัตต์ โดยโครงการที่ธนาคาร ADB ให้การสนับสนุนเงินทุน ได้แก่ เขื่อนเทิน-หินบุน (Theun Hinboun dam) เขื่อนซงบุง 4 (Song Bung 4 dam) ในประเทศเวียดนาม และเขื่อนน้ำเทิน 2 (Nam Theun 2 dam) ใน สปป. ลาว ซึ่งเป็นเขื่อนผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่ของประเทศลาว เพื่อจะขายไฟฟ้าส่วนใหญ่ให้กับประเทศไทย โครงการนี้ดำเนินการโดย "บริษัทพลังงานน้ำเทิน2จำกัด" (NTPC) ซึ่งร่วมลงทุนโดยสถาบันการเงินต่างๆ เช่น บริษัท EDF สากลแห่งฝรั่งเศส (ร้อยละ 35) รัฐบาลลาว (ร้อยละ 25) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (ร้อยละ 25) และ บริษัทอิตาเลียน-ไทย (ร้อยละ 15)

เขื่อนถูกมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ 20 โดยเฉพาะกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าสนองต่อเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นตัวอย่างของการผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำที่ยั่งยืน สามารถนำเงินกำไรที่ได้ไปลดทอนความยากจนและและปกป้องสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิรัฐศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการจัดสรรอำนาจทางอุดมการณ์และยุทธศาสตร์ใหม่หลังสงครามเย็น พร้อมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและการบูรณาการในระดับภูมิภาค (Hirsch, 2016) ทั้งนี้การวางแผนและก่อสร้างเขื่อนได้เปลี่ยนจากการระดมทุนสาธารณะเป็นหุ้นส่วนเความร่วมมือเชิงพาณิชย์ระหว่างภาครัฐและบริษัทเอกชนที่นำมาซึ่งเงินทุนสำหรับการก่อสร้างโครงการเขื่อน (Grumbineet al., 2012; Kondolf et al., 2014; Pearse-Smith, 2012). โดยจีนเป็นประเทศแรกที่ได้ริเริ่มโครงการสร้างเขื่อนแห่งแรกบนแม่น้ำโขงสายหลัก คือ เขื่อนมานวาน (Manwan) เปิดใช้งานเมื่อปี พ.ศ 2539 และเริ่มต้นขยายการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทศวรรษที่ 21 จีนมีความต้องการใช้พลังงานอย่างมากจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ก้าวกระโดด ส่งผลให้มีการสร้างเขื่อนจำนวนมากบนแม่น้ำโขงทั้งการสร้างเขื่อนในประเทศจีนและการลงทุนสร้างเขื่อนในประเทศเพื่อนบ้าน โดยจีนได้เข้าไปลงทุนด้านพลังงานใน สปป. ลาว กัมพูชาและเมียนมา เนื่องจากมีเงื่อนไขการลงทุนที่ยืดหยุ่น และทั้ง สปป. ลาวและกัมพูชาต่างมีความ

เปราะบางทางเศรษฐกิจ จึงมีข้อจำกัดในทางเลือกการรับการลงทุน ขณะที่สหรัฐอเมริกามีบทบาทในการเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่ประเทศในอนุภูมิภาค แม่น้ำโขงจึงเป็นพื้นที่แข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา

ภาพที่ 2 แผนที่โครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำในลุ่มแม่น้ำโขง
ที่มา: Mymekong.org (2023)

ในปี พ.ศ. 2538 ได้มีการก่อตั้งคณะกรรมาธิการแม่น้ำโขงหรือ Mekong River Commission (MRC) ภายใต้กรอบข้อตกลง Mekong Agreement โดยมีสมาชิกประกอบด้วยไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา เพื่อแสวงหากระบวนทัศน์การพัฒนาการใช้แม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากประเทศฝั่งตะวันออก พร้อมกันนี้จีนได้ผลักดันกรอบเศรษฐกิจใหม่ Lancang-Mekong Economic Belt ซึ่งครอบคลุมใน 5 ประเด็นย่อย ได้แก่ การขยายการค้าและการลงทุน การพัฒนาความเชื่อมโยงด้านกายภาพและกฎระเบียบ การส่งเสริมความร่วมมือทางการเงิน การส่งเสริมความร่วมมือด้านทรัพยากรน้ำและการจัดการน้ำ การส่งเสริมความร่วมมือด้านพลังงาน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน เช่นเดียวกับในภูมิภาค GMS ที่มองว่าไฟฟ้าพลังน้ำเป็นแหล่งพลังงานหมุนเวียนที่มีการจำกัดการปล่อยคาร์บอน และเล็งเห็นถึงประโยชน์ร่วมกันในการส่งเสริมขายพลังงานข้ามพรมแดนในภูมิภาคและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ มีการจัดทำข้อตกลงระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการซื้อขายไฟฟ้าในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Inter-Government Agreement on Regional Power Trade in the GMS : IGA) เพื่อเป็นกลไกระหว่างประเทศเพื่อประสานในเรื่องการซื้อขายไฟฟ้าตามข้อตกลง IGA ซึ่งในในอาเซียนก็ได้มีโครงการ ASEAN Power Grid เพื่อเชื่อมต่อสายส่งไฟฟ้าในกลุ่มประเทศอาเซียน

เขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำกับการพัฒนาเศรษฐกิจใน สปป. ลาว

สปป.ลาว เป็นประเทศที่ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1971 (พ.ศ. 2514) จากความล้าหลังทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชากร (United Nations, 2008)

ระบบเศรษฐกิจของลาวเป็นแบบพึ่งพาตนเอง (Self-Sufficient) เน้นการยังชีพเป็นหลัก ในปี พ.ศ. 2529 สปป.ลาว ได้เริ่มกระบวนการปฏิรูประบบเศรษฐกิจเสรี โดยการใช้ “นโยบายจินตนาการใหม่” (NEM: New Economic Mechanism) ซึ่งเน้นให้ความสำคัญของระบบราคาที่เป็นไปตามกลไกตลาด และปรับปรุงกฎระเบียบด้านการลงทุนมาเป็นระยะ โดยในปี พ.ศ. 2552 ได้ประกาศใช้กฎหมายส่งเสริมการลงทุน (Law on the Investment Promotion) ซึ่งเป็นการรวมกฎหมายการลงทุนในประเทศและการลงทุนของต่างชาติเข้าด้วยกัน ทำให้นักลงทุนในประเทศและต่างชาติมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น และกฎหมายส่งเสริมการลงทุนที่ประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. 2560 ยังได้เพิ่มสิทธิประโยชน์ให้แก่นักลงทุนมากขึ้น โดยนักธุรกิจที่เข้ามาลงทุนจะได้รับการยกเว้นภาษีกำไรเป็นระยะเวลา 4-10 ปี ไม่รวมถึงสิทธิประโยชน์ทางภาษีอื่น ๆ ตามเงื่อนไขการลงทุนอีกด้วย นอกจากนี้ สปป. ลาวได้กำหนดอุตสาหกรรมเป้าหมายที่รัฐบาลให้การสนับสนุนไว้ชัดเจน ซึ่งรวมถึงภาคการผลิตไฟฟ้า รัฐบาล สปป.ลาว ได้มุ่งเน้นการพัฒนาการไฟฟ้าพลังงานน้ำเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติ นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรมและป่าไม้ (Menon and Warr, 2013; Middleton, 2017; Geheb and Suhardiman, 2019) ซึ่งทิศทางการขับเคลื่อนที่ชัดเจน ทำให้ทุนต่างชาติเข้าไปลงทุนใน สปป. ลาว มากขึ้น โดยการลงทุนจากต่างประเทศโดยตรง (Foreign Direct Investment :FDI) มีส่วนสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของ สปป. ลาว การลงทุนจากต่างประเทศได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ตามสถิติของรัฐบาลลาว การทำเหมืองและการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำคิดเป็นร้อยละ 95.7 ของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) และการเกษตรคิดเป็นเพียงร้อยละ 2 ของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2564 ประเทศจีน ไทย เวียดนาม ฝรั่งเศสและญี่ปุ่นเป็นแหล่งการลงทุนจากต่างประเทศที่ใหญ่ที่สุด โดยจีนมีส่วนแบ่งที่สำคัญของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศทั้งหมดในสปป. ลาว คิดเป็นร้อยละ 87.7ของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ หรือประมาณ 967.7 ล้านเหรียญสหรัฐ อันดับสองเป็นการลงทุนจากประเทศไทยร้อยละ 4.9 และอันดับสามเวียดนามร้อยละ 2.5

รัฐบาล สปป. ลาว ได้ตั้งเป้าหมาย เป็น “แบตเตอรี่แห่งเอเชีย (Battery of Asia)” หรือแหล่งพลังงานสำรองในอนุภูมิภาค ซึ่งมีเป้าหมายการผลิต 24,022 เมกะวัตต์ และจะส่งออกไฟฟ้าร้อยละ 85 ของกำลังการผลิตทั้งหมด หรือประมาณ 20,400 เมกะวัตต์ ภายในปี 2563 (ค.ศ. 2020) ปัจจุบันใน สปป.ลาว มีเขื่อนที่อยู่ระหว่างดำเนินการ 78 แห่ง และได้ลงนามบันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการเขื่อนผลิตไฟฟ้าพลังงานน้ำกว่า 246 ฉบับ (2021) การแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ ถือเป็นแง่มุมหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงภูมิศาสตร์การเมืองในระดับภูมิภาค เนื่องจากแหล่งน้ำมีความสำคัญมากขึ้นในเศรษฐศาสตร์การเมืองในระดับภูมิภาค “ความร่วมมือระดับภูมิภาคในเรื่องทรัพยากรน้ำจะเป็นศูนย์กลางในการขยายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านปีที่กำลังจะมาถึง” (Hirsch, 1995, p. 253) เขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำเป็นพลังงานสะอาด ต้นทุนต่ำ มีอายุการใช้งานยาวนาน และค่าบำรุงรักษาน้อย จึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการลงทุนด้านพลังงานสะอาดเพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ประเทศไทยมีความต้องการใช้ไฟฟ้าเพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ แต่มีข้อจำกัดในด้านการพัฒนาโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ภายในประเทศ เนื่องจากเหตุผลด้านปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการต่อต้านของประชาสังคม จึงส่งผลให้ต้องแสวงหาแห่งพลังงานจากต่างประเทศ โดยไฟฟ้าที่ผลิตครึ่งหนึ่งของ สปป. ลาว ถูกส่งมาขายยังประเทศไทย โดยนักลงทุนไทยได้มองเห็นถึงวิสัยทัศน์ของ สปป. ของลาวในการเป็น "แบตเตอรี่แห่งเอเชีย" ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้นักลงทุนเพิ่มผลกำไรสูงสุดจากการลงทุนใน สปป. ลาว และรัฐบาลไทยมองว่าผลผลิตของเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำจะมีส่วนสำคัญช่วยให้ประเทศไทยบรรลุเป้าหมายของประเทศในการได้รับพลังงานหมุนเวียน ร้อยละ 30 ภายในปี 2580

สำหรับความร่วมมือด้านพลังงานระหว่างรัฐบาลไทยและลาวได้ลงนามบันทึกความเข้าใจระหว่างไทยและ สปป. ลาว เรื่องความร่วมมือในการพัฒนาไฟฟ้า ใน สปป. ลาว (MOU) เพื่อส่งเสริมและให้ความร่วมมือในการพัฒนาไฟฟ้าในลาวสำหรับจำหน่ายให้ไทยจำนวน 1,500 MW ภายในปี 2543 (2536) และได้ขยายกรอบการรับซื้อไฟฟ้าเรื่อยมา 3,000 MW

(2539) 7,000 MW ภายในปี 2558 (2550) 9,000 MW (2559) และล่าสุดขยายกรอบเป็น 10,500 MW (2564) เนื่องจากต้นทุนการนำเข้าพลังงานไฟฟ้าจาก สปป. ลาว ถูกกว่าต้นทุนการผลิตในประเทศไทยเท่าตัว มีระยะทางที่ไม่ไกล มีจุดเชื่อมโยงโครงข่ายไฟฟ้าระหว่างกัน (ภาคอีสาน) และความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของทั้งสองประเทศ สอดคล้องกับ “แผนพลังงานชาติ” ที่มีเป้าหมายการมุ่งสู่เศรษฐกิจและสังคมคาร์บอนต่ำเพิ่มกำลังการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานสะอาดในรูปแบบต่าง ๆ และสอดคล้องกับทิศทางพลังงานโลก ที่มุ่งเน้นพลังงานสะอาด ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก นอกจากนี้ ประเทศไทยมีนโยบายเป็นศูนย์กลางด้านพลังงานของอาเซียนภายใต้แผนพัฒนากำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศ (Power Development Plan: PDP) พ.ศ. 2561-2580 หรือ PDP2018 เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเครือข่าย/การซื้อขายไฟฟ้าในภูมิภาค (Grid Connectivity Hub หรือ Regional Energy Trading Hub) โดยเป็นทั้งผู้รับซื้อและผู้ขายไฟฟ้าต่อให้แก่ประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

จากการศึกษาจากบทความเรื่อง Circuits of power: Environmental injustice from Bangkok’s shopping malls to Laos’ hydropower dams ของ Danny Marks และ Jun Zhang (2019) พบว่า ผู้มีบทบาทในการกำหนดทิศทางนโยบายในการนำเข้าไฟฟ้าพลังงานน้ำในประเทศไทย แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีแรงจูงใจและเหตุผลของตนเองที่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตไฟฟ้า กลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของไทยและองค์กรเอกชนเพื่อสาธารณประโยชน์ (Non-governmental Organization; NGO) และกลุ่มบริษัทพลังงาน บริษัทการก่อสร้าง และกลุ่มสถาบันทางการการเงินของไทย(Marks & Zhang, 2019) โดยในการวิเคราะห์ผู้เขียนได้ใช้แนวคิดทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์การเมืองในการวิเคราะห์ 1) ผู้ผลิตไฟฟ้า มีส่วนร่วมในกิจกรรมแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (Rent-seeking) โดยใช้การเชื่อมโยงกับบุคคลสำคัญทางการเมือง เพื่อให้เข้าถึงสิทธิประโยชน์และการเป็นผู้ขายน้อยรายในตลาด (Phongpaichit & Baker, 2015) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจได้รับการคุ้มครองจากรัฐมาเป็นเวลานาน ทำให้สามารถรักษาการผูกขาดทั้งการผลิตและการขายไฟฟ้า แม้จะมีความพยายามในการปฏิรูปมาก่อนหน้านี้ แต่กฎระเบียบที่ไม่เพียงพอ การขาดการติดตามกฎระเบียบ และการแข่งขันภายในประเทศที่ไม่เพียงพอ ทำให้ กฟผ. สามารถควบคุมการพัฒนาไฟฟ้าของประเทศได้อย่างมีนัยสำคัญ 2) กลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของไทยและองค์กรเอกชนเพื่อสาธารณประโยชน์ (Non-governmental Organization; NGO) นับตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1980 กลุ่มนักเคลื่อนไหวในชุมชนและกลุ่ม NGO ในประเทศไทย ได้ต่อต้านการสร้างโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่แห่งใหม่ในประเทศไทย รวมถึงการประท้วงต่อต้านเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำปากมูลและโรงไฟฟ้าถ่านหินแม่เมาะ บทบาทของภาคประชาสังคมประสบความสำเร็จอย่างมากในการเรียกร้องให้รัฐบาลจัดประชาพิจารณ์เกี่ยวกับโรงไฟฟ้าใหม่ในประเทศ (Middleton, 2012) 3) บริษัทพลังงาน บริษัทการก่อสร้าง และกลุ่มสถาบันทางการการเงินของไทย ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนการลงทุนด้านไฟฟ้าพลังน้ำในประเทศลาว บริษัทเหล่านี้มองหาโอกาสในการลงทุนระดับภูมิภาค รวมถึงโรงไฟฟ้าพลังน้ำ ซึ่งพิสูจน์ได้ว่ามีผลกำไรเนื่องจากเงื่อนไขของสัญญา ทำให้สามารถส่งออกไฟฟ้าเข้ามาในประเทศไทยได้ในราคาถูก โดยเฉลี่ยค่าไฟในไทยหน่วยละ 3 บาท แต่นำเข้าได้หน่วยละ 1.7 บาทใน สปป.ลาว ในภาคส่วนสถาบันทางการเงินของไทยได้ให้ความสำคัญกับผลกำไรของผู้ถือหุ้น เนื่องจากมีการรับประกันอัตราผลตอบแทนที่สูงจากการกู้ยืม ทำให้เกิดแรงจูงใจในการผลักดันโครงการเหล่านี้

ในมุมมองของผู้วิจัยมองว่านอกจากตัวแสดงทั้ง 3 ตัวแสดงดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยพบว่าข้าราชการประจำ เป็นอีกหนึ่งตัวแสดงสำคัญ โดยเฉพาะข้าราชการระดับสูงในกระทรวงพลังงาน ซึ่งทำหน้าที่กำหนดนโยบายด้านพลังงานและแผนพัฒนากำลังการผลิตไฟฟ้า พบว่าข้าราชการดังกล่าวมีบทบาทเป็นคณะกรรมการในบริษัทพลังงานอีกด้วย อาทิเช่น ปลัดกระทรวงพลังงาน เป็นกรรมการอยู่ในคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (กพช.), คณะกรรมการบริหารนโยบายพลังงาน (กบง.) และเป็นประธานคณะกรรมการปรับปรุงแผน PDP โดยตำแหน่ง ขณะเดียวกันก็เป็นประธานกรรมการ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และเป็นกรรมการในการไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) และผู้อำนวยการสำนักนโยบายและแผนพลังงานเป็นกรรมการใน กพช. และ กบง. และเป็นกรรมการ กฟผ. ด้วย เกิดการทับซ้อนระหว่างผลประโยชน์ของรัฐและเอกชน (นพนันท์ วรรณเทพสกุล, 2555) นับตั้งแต่ปี รัฐประหาร ปี พ.ศ. 2549 จะเห็นได้ว่ามีการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวกับพลังงาน

หลายฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2550 ได้มีการแก้ไข พ.ร.บ.คุณสมบัติมาตรฐาน สำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ (ฉบับที่ 5 และ 6) พ.ศ. 2550 เพื่อเปิดทางให้ข้าราชการระดับสูงไปนั่งเป็นกรรมการในบริษัทลูกของรัฐวิสาหกิจได้หลายแห่งโดยไม่ผิดกฎหมาย แต่มีข้อแม้ว่า แต่งตั้งเป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจที่เป็นบริษัทแม่ก่อน จากนั้นคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจถึงจะส่งชื่อไปนั่งในบริษัทลูกที่เป็นเครือข่ายได้

นักวิชาการและภาคประชาสังคมได้ตั้งข้อสังเกตว่าการพยากรณ์ความต้องการใช้ไฟฟ้า (Load Forecast) โดยใช้หลักอ้างอิงการเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) ของประเทศ เพื่อจัดทำแผนพัฒนากำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศ (Power Development Plan : PDP) ซึ่งเป็นแผนแม่บทในการผลิตไฟฟ้าของประเทศว่าด้วยการจัดหาพลังงานไฟฟ้าในระยะยาว 15 -20 ปี มีการพยากรณ์สูงเกินจริง โดยการประมาณการอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจมาจากความปรารถนาทางการเมืองของนักการเมือง ซึ่งนำไปสู่การลงทุนสร้างโรงไฟฟ้าล้นเกินความต้องการ ไฟฟ้าล้นระบบ และประชาชนต้องแบบรับภาระค่าไฟฟ้า ยกตัวอย่างแผน PDP2010 ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 3 พบว่า กระทรวงพลังงานไม่มีการปรับค่าพยากรณ์ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงแม้ว่าความต้องการไฟฟ้าจริงต่ำกว่าค่าพยากรณ์ ในปี พ.ศ. 2554 และ พ.ศ. 2555 แต่กระทรวงพลังงานเลือกใช้ตัวเลขคาดการณ์การเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงถึงร้อยละ 5.0-6.0 ต่อปี ในช่วงปี 2555-2558 ซึ่งสูงกว่าการคาดการณ์ในแผนเดิมที่กำหนดไว้ร้อยละ 4.1-4.8 ทำให้การพยากรณ์ความต้องการไฟฟ้าในปี 2573 สูงขึ้นไปอีก 2,860 เมกะวัตต์ และทำให้ต้องลงทุนสร้างโรงไฟฟ้าเพิ่มขึ้นอีกอย่างน้อย 100,000 ล้านบาท (นายศุภกิจ นันทะวรการ นักวิจัย มูลนิธินโยบายสุขภาวะ และที่ปรึกษาคณะอนุกรรมาธิการเสริมสร้างธรรมาภิบาลด้านพลังงาน, 2564)

โครงการฟื้นฟูนิเวศในภูมิภาคแม่น้ำโขง (TERRA, 2551) พบว่า การพยากรณ์ความต้องการใช้ไฟฟ้าผิดพลาด ทำให้ประเทศไทยมีปริมาณไฟฟ้าสำรองสูงเกินจริง และไม่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ กพช. ต้องทำสัญญาซื้อขายไฟฟ้าจากโครงการเขื่อนไซยะบุรี เนื่องจากประเทศไทยมีปริมาณไฟฟ้าสำรองในสัดส่วนที่สูงกว่าร้อยละ 25 ซึ่งอาจเป็นภาระที่ผู้ใช้ไฟฟ้าในประเทศไทยต้องแบกรับ

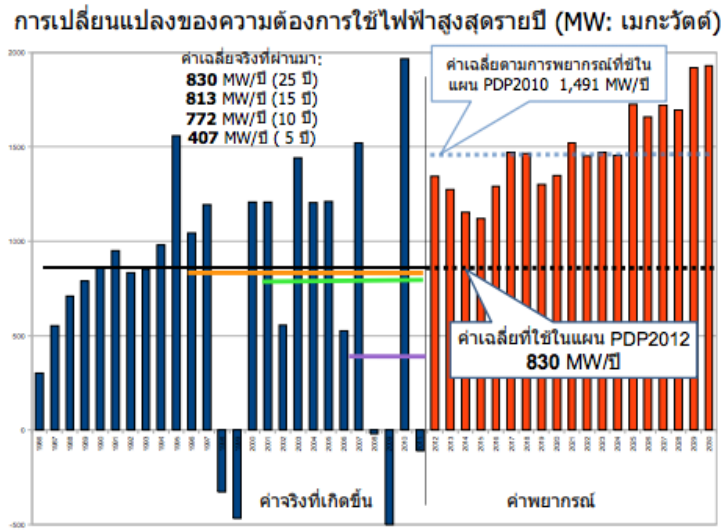

ภาพที่ 3 ปริมาณความต้องการไฟฟ้าสูงสุดที่เพิ่มขึ้นจริงรายปี หน่วยเป็นเมกะวัตต์: เปรียบเทียบค่าพยากรณ์ในแผนพีดีพี 2010 กับข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงในอดีตและค่าเฉลี่ยที่ผ่านมา ความแตกต่างระหว่างค่าพยากรณ์การเติบโตของแผนพีดีพี 2010 กับค่าเฉลี่ยของการใช้ไฟฟ้าสูงสุดที่เกิดขึ้นจริงในอดีต อยู่ที่ประมาณ 660 เมกะวัตต์ในความต้องการสูงสุดต่อปี หรือเท่ากับโรงไฟฟ้าถ่านหินหนึ่งโรงต่อปี
ที่มา: ข้อเสนอแผนพัฒนากำลังการผลิตไฟฟ้า 2555-2573 (แผนพีดีพี 2012) และกรอบเพื่อการพัฒนาความรับผิดชอบตรวจสอบได้ของการวางแผนภาคพลังงานไฟฟ้า

ทุนไทยกับการลงทุนข้ามแดนในเขื่อนไซยะบุรี

โครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำไซยะบุรี (Xayaburi dam) เป็นโครงการก่อสร้างเขื่อนโครงการขนาดใหญ่โครงการแรกบนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง โดยมีลักษณะเป็นเขื่อนผลิตไฟฟ้าพลังน้ำแบบน้ำไหลผ่านตลอดปี (run-of-river) สร้างกั้นแม่น้ำโขงสร้างกั้นแม่น้ำโขงตอนล่าง ตั้งอยู่ในแขวงไซยะบุรีของ สปป.ลาว อยู่บริเวณท้ายน้ำลงมาจากเมืองหลวงพระบางราว 80 กิโลเมตร โครงการมีกำลังการผลิตติดตั้ง 1,280 เมกะวัตต์ จะขายให้ไทยที่ชายแดน 1,220 เมกะวัตต์ ผลิตพลังงานเฉลี่ยต่อปี 7,400 กิกะวัตต์ชั่วโมง นับเป็นเขื่อนแรกที่เริ่มก่อสร้างบนแม่น้ำโขงตอนล่าง โดยแต่เดิมนั้นการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ล้วนต้องอาศัยทุนจากธนาคารโลก ธนาคาร ADB ซึ่งมีรัฐบาลสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นเป็นผู้สนับสนุนหลัก แต่โครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำไซยะบุรีเป็นเขื่อนแรกที่ใช้เงินทุนจากสถาบันการเงินภายในประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าเป็นเขื่อนของทุนไทยที่ใช้สถานที่ตั้งในพื้นที่ของ สปป. ลาว

บริษัท ไซยะบุรี พาวเวอร์ จำกัด เป็นผู้พัฒนาโครงการ จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายของ สปป.ลาว มีทุนจดทะเบียนเริ่มต้น 25,000,000 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่ง บมจ. ช.การช่าง ถือหุ้นร้อยละ 95 และ บจก. พีทีคอนสตรัคชั่นแอนด์อิริเกชั่น ถือหุ้นร้อยละ 5 การจัดตั้งบริษัทดังกล่าวเพื่อเป็นบริษัทร่วมทุนและทำสัญญาสัมปทาน (Concession Agreement) กับรัฐบาลแห่งประชาธิปไตยประชาชนลาว ในรูปแบบสัญญาประเภทการโอนกรรมสิทธิ์ในระบบผลิตและระบบจ่ายให้แก่รัฐบาลของ สปป. ลาว เมื่อสัญญาสิ้นสุดลง (Build-Own-Operate and Transfer: BOOT) เพื่อออกแบบ พัฒนา ก่อสร้าง และดำเนินการโครงการไฟฟ้าพลังน้ำไซยะบุรี โดยเมื่อปี พ.ศ. ปี 2565 สปป. ลาว มีรายได้จากการส่งออกไฟฟ้าขายไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ ไทย เวียดนาม กัมพูชา สิงคโปร์ จีน และพม่า 1,760 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือราว 61,000 ล้านบาท เพิ่มขึ้น 7.5% โดยเมื่อสัญญาสัมปทานจะสิ้นสุดพร้อมกับสัญญาซื้อขายไฟฟ้า เมื่อหมดสัญญาเขื่อนจะตกเป็นของรัฐบาลสปป. ลาว

โครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำไซยะบุรี มีกำลังการผลิตติดตั้งรวม 1,285 เมกะวัตต์ จะถูกส่งให้กับ 2 หน่วยงาน ภายใต้อำนาจสัญญาซื้อขาย (Power Purchase Agreement :PPA) 1) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตการไฟฟ้าแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ในประเทศไทย จำนวน 1,225 เมกะวัตต์ นับตั้งแต่เริ่มจ่ายไฟฟ้าเชิงพาณิชย์ ส่วนที่เหลืออีก 60 เมกะวัตต์จะขายให้กับรัฐวิสาหกิจไฟฟ้าลาว (Electricité du Laos :EDL) เป็นระยะเวลา 31 ปี นับตั้งแต่เริ่มจ่ายไฟฟ้าเชิงพาณิชย์ สำหรับเงินทุนในการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำไซยะบุรี มูลค่าเงินลงทุนประมาณ 1.15 แสนล้านบาท มาจากเงินกู้โดยธนาคารในไทย 6 แห่ง ได้แก่ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารทิสโก้ และธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (EXIM Bank)

การที่ธนาคารในประเทศไทยให้เงินกู้กับโครงการก่อสร้างเขื่อน เนื่องมาจากหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ปี 2540 ธนาคารไทยเข้มงวดในการปล่อยเงินกู้ ทำให้เงินออมมีค่อนข้างมาก ธนาคารจึงต้องหาแหล่งลงทุนและพบว่า การลงทุนในธุรกิจไฟฟ้าเป็นการลงทุนที่ได้กำไรสูงมาก โดยใช้หนังสือสัญญาซื้อ-ขายไฟของ กฟผ. เป็นหลักค้ำประกันเพื่อขอสินเชื่อจากสถาบันการเงินไทย ซึ่งปัจจัยหลักที่นำไปสู่การก่อสร้างเขื่อน หากไม่มีสัญญาซึ่งการันตีว่าในตลาดจะมีผู้รับซื้อไฟฟ้า ก็เป็นไปได้น้อยมากที่เขื่อนขนาดใหญ่อย่างไซยะบุรีจะได้รับเงินกู้ที่จำเป็นในการดำเนินการก่อสร้าง ดังนั้น ผลประโยชน์ของบริษัทเอกชนจึงเริ่มต้นตั้งแต่วันที่มีการลงนามในสัญญาซื้อขายไฟฟ้ากับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ซึ่งเป็นการรับรองจากภาครัฐว่าจะต้องรับซื้อไฟฟ้าที่ผลิตได้ทั้งหมดตามข้อตกลง และเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อภาระค่าไฟฟ้าของประชาชน เนื่องจากสัญญาระยะยาวทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการปรับแผน หากปริมาณไฟฟ้ามีล้นเกินความต้องการใช้ในประเทศ จะส่งผลให้ประชาชนต้องแบกรับภาระค่าไฟฟ้าจากต้นทุนการผลิตไฟฟ้าที่เพิ่มขึ้นและทำให้ไม่สามารถเพิ่มการรับซื้อไฟฟ้าเข้าระบบจากเอกชนผู้ผลิตไฟฟ้ารายเล็กและรายย่อยได้ ผลประโยชน์ผูกขาดกับเอกชนผู้ผลิตไฟฟ้ารายใหญ่ซึ่งมีสัญญาซื้อ-ขายไฟกับรัฐในระยะยาว

หลังจากมีมติอนุมัติสัญญาซื้อขายไฟฟ้า บจก. ไซยะบุรี พาวเวอร์ ได้ขายหุ้นให้ผู้ร่วมทุน ทำให้มีสัดส่วนผู้ถือหุ้น ดังนี้ บมจ.ซีเค พาวเวอร์ (บริษัทย่อยของ บมจ. ช.การช่าง) คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 42.50 ของจำนวนหุ้น บจก.นที ซินเนอร์ยี่

(ซึ่งเป็นบริษัทย่อยของบริษัท โกลบอล เพาเวอร์ ซินเนอร์ยี่ จำกัด (มหาชน) ในเครือบริษัท ปตท.) คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 25 ของจำนวนหุ้น บริษัท ผลิตไฟฟ้า-ลาว มหาชน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20 และ บมจ.ผลิตไฟฟ้า (บริษัทในกลุ่ม กฟผ.) คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 12.5 ดังนั้น จะเห็นได้ว่าในบริษัทร่วมทุนเป็นบริษัทในเครือบริษัทพลังงานขนาดใหญ่ซึ่งมีสถานะเป็น “องค์กรกึ่งรัฐ-กึ่งเอกชน” ได้แก่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และ กฟผ. ซึ่งมีข้าราชการกระทรวงพลังงานระดับสูงเป็นกรรมการบริษัทเอกชนและบุคคลเดียวกันที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายพลังงานและแผนพัฒนากำลังการผลิตไฟฟ้า ทำให้เกิดความทับซ้อนทางผลประโยชน์ นอกจากนี้ ยังหน่วยงานที่เป็นผู้ซื้อและผู้ขายในสัญญาเดียวกัน กรณี กฟผ. กับบริษัทผลิตไฟฟ้า จำกัด ซึ่งมีหุ้นในบริษัท ไซยะบุรีพาวเวอร์ ร้อยละ 12.5

การลงทุนในโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำในประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้ไทยมีความมั่นคงทางพลังงานและได้ใช้พลังงานราคาถูกที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามได้ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน ทำลายวิถีชีวิตของชุมชนริมแม่น้ำ ทำลายระบบนิเวศน์ของแม่น้ำที่ประชาชนหลายล้านคนต้องอาศัยพึ่งพิง ทำให้ปลาในแม่น้ำโขงอย่างน้อย 103 สายพันธุ์ จาก 877 สายพันธุ์ ไม่สามารถอพยพไปยังต้นน้ำเพื่อวางไข่ โดยเขื่อนไซยะบุรีเป็นโครงการแรกที่ใช้ข้อตกลง MRC ในการจัดการ แต่รัฐบาลลาวกลับอนุมัติให้ก่อสร้างเขื่อนนี้ทั้งที่กัมพูชาและเวียดนามไม่เคยให้ความเห็นชอบ และผลการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงกลยุทธ์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) ของ MRC ได้เสนอให้ชะลอโครงการนี้ออกไป 10 ปี เพื่อทำการประเมินผลกระทบเพิ่มเติม (สฤณี, 2014)

สมมติฐานของการวิจัย

1. การแข่งขันทางอิทธิพลระหว่างกลุ่มผู้ผลิตไฟฟ้า กลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของไทยและองค์กรเอกชนเพื่อสาธารณประโยชน์ (Non-governmental Organization; NGO) และกลุ่มผลประโยชน์ (บริษัทพลังงาน บริษัทการก่อสร้าง และกลุ่มสถาบันทางการการเงินของไทย) และรัฐบาล ส่งผลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายในการกำหนดนโยบายพลังงาน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการประจำกับเครือข่ายบริษัทเอกชนด้านพลังงาน ภายใต้บทบาทหน้าที่ของกรรมการบริษัท โดยเฉพาะเครือข่ายของบริษัท ซึ่งมีสถานะเป็น “องค์กรกึ่งรัฐ-กึ่งเอกชน” ทำให้เกิดการเอื้อประโยชน์ต่อการผูกขาดของบริษัทพลังงานขนาดใหญ่

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิวัฒนาการการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำใน สปป. ลาว และปัจจัยต่อการลงทุนของไทยในโครงการเขื่อนเขื่อนผลิตไฟฟ้าพลังน้ำใน สปป. ลาว โดยเน้นศึกษาโครงการเขื่อนไซยะบุรี

สรุปและอภิปรายผล

ปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจในภูมิภาคส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์แม่น้ำโขงจากการทำเกษตรกรรมไปสู่การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าและการลงทุนของไทยในเขื่อไฟฟ้าพลังงานน้ำ สปป. ลาว โดย สปป. ลาว เป็นประเทศที่มีศักยภาพในการผลิตไฟฟ้าพลังงานน้ำ และ สปป. ลาว ยังมีส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศและสิทธิพิเศษในการลงทุนและนโยบายส่งเสริมการลงทุนเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำในประเทศ รวมถึง กฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและการตรวจสอบจากสาธารณะที่ไม่เข้มงวด ทำให้นักลงทุนไทยไปลงทุนในเขื่อนไฟฟ้าพลังงานนน้ำใน สปป. ลาว เพื่อส่งขายไฟฟ้ามายังประเทศไทย โดยภาคเอกชนทำสัญญาซื้อขายไฟกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ซึ่งรับรองว่าภาครัฐว่าจะต้องรับซื้อไฟฟ้าที่ผลิตได้ทั้งหมดตามข้อตกลง อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาสัดส่วนผู้ถือหุ้นพบว่าอาจเกิดการทับซ้อนกันของผลประโยชน์

ซึ่งหน่วยงานที่เป็นผู้ซื้อและผู้ขายในสัญญาเดียวกัน กรณี กฟผ. กับบริษัท ผลิตไฟฟ้า จำกัด ซึ่งมีหุ้นในบริษัท ไซยะบุรีพาวเวอร์ ร้อยละ 12.5 ทั้งนี้ การทำสัญญาซื้อขายกับเขื่อนไซยะบุรี ได้ถูกตั้งข้อสังเกตว่าการการทำสัญญาซื้อขายโดยไม่จำเป็น เนื่องจากประเทศไทยมีสัดส่วนปริมาณไฟฟ้าสำรองในระบบมากกว่าที่กฎหมายกำหนดแล้ว นอกจากนี้ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และกระทบต่อวิถีชีวิตของคนริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยเฉพาะกิจกรรมภาคการเกษตรและการประมง การคัดค้านของกลุ่ม NGOs ต่อผลกระทบของเขื่อนไซยะบุรีนั้น ไม่เป็นผล เนื่องจากรัฐบาลลาวจะต้องจ่าค่าเสียหายจากการผิดสัญญา หากมีการหยุดดำเนินการ แห่งประเทศไทย (กฟผ.) ซึ่งมีสถานะเป็นผู้ผูกขาดการรับซื้อไฟฟ้าและสายส่งของประเทศ แลละเป็นนักลงทุน

แม่น้ำโขงกลายเป็นภูมิภาคที่มีความตื่นตัวในการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำในโลก ในขณะเดียวกันการสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำได้ส่งผลกระทบของการผลิตไฟฟ้า การประมง และประชาชน การดำรงชีวิต ความจำเป็นในการพัฒนาและการประเมินผลกระทบร่วมกันเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำที่ยั่งยืน มาตรการบรรเทาผลกระทบที่สม่ำเสมอและเป็นธรรม และเพื่อคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ เช่น การประมงข้ามพรมแดนและผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐบาลควรมีการปฏิรูปโครงสร้างกิจการพลังงานไทย สร้างการแข่งขันในกิจการพลังงาน ไม่ให้เกิดการเอื้อประโยชน์ระหว่างรัฐบาลกับบริษัทพลังงานรายใดรายหนึ่ง

2. รัฐบาลควรส่งเสริมให้มีการใช้กลไกทางการเงินให้เกิดการลงทุนแบบมีความรับผิดชอบ โดยนำประเด็นผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการพิจารณาสินเชื่อโครงการใหญ่ อาทิ ชุดหลักอีเควเตอร์ หรือบูรณาการการประเมินความเสี่ยงด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าไปในกระบวนการกลั่นกรองสินเชื่อด้วยตนเอง

3. รัฐบาลควรผลักดันบทบาทคณะกรรมาธิการแม่น้ำโขงในการบูรณาการการพัฒนาลำน้ำโขงอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ชื่นชม สง่าราศรี และ ดร.คริส กรีเซน. (2555) **ข้อเสนอแผนพัฒนากำลังการผลิตไฟฟ้า 2555-2573 (แผนพีดีพี 2012) และกรอบเพื่อการพัฒนาความรับผิดชอบตรวจสอบได้ของการวางแผนภาคพลังงานไฟฟ้า**

เณศรา สุขพานิช. (2561). **สปป.ลาว: การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ.** สืบค้นจาก http://aseanwatch.org/2018/10/08/สปป-ลาว-การลงทุนโดยตรงจ/

ทักษิณา ข่ายแก้ว (2018). **ธนาคารโลกถูกวิจารณ์หนัก กรณีส่งเสริมการสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำในลาว.** สืบค้นจาก https://www.voathai.com/a/laos-dams-bank-tk/4623362.html

ธนิษฐา สุกกล่ำ. (2564). **การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออก: กรณีศึกษาภูมิทัศน์ด้านพลังงานในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.** วิเทศปริทัศน์ International studies center ฉบับที่ 4/2564 | พฤษภาคม 2564

นพนันท์ วรรณเทพสกุล (2012) **เจาะขุมอำนาจการเมือง-เครือข่ายข้าราชการ ครอบงำธุรกิจพลังงาน.** สืบค้นจาก https://thaipublica.org/2012/08/the-dominant-political-power-and-network-officials/

ภัชชา ธำรงอาจริยกุล. (2566). **อาเซียนกับการเปลี่ยนผ่านพลังงาน** หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ Section : First Section/World Beat ปีที่ 36 ฉบับที่ 12306 วันพุธที่ 1 กุมภาพันธ์ 2566 หน้า 8 (ซ้าย) คอลัมน์ “Asean Insight”

เยี่ยมยุทธ สุทธิฉายา. (2564). **เจาะกรอบความร่วมมือสหรัฐฯ - จีนบนแม่น้ำโขง สมรภูมิการเมืองยกใหม่ในภูมิภาค** สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2021/02/91533

วรลักษณ์ ศรีไย (2555). **แฉเบื้องหลังสร้าง'โรงไฟฟ้า'-รวยถ้วนหน้า ปั้นแผนPDP-ระดมหุ้นปั่นราคาก่อนเทขาย โยงใยครบทั้ง'ขรก.-บรรษัท-นักการเมือง'** สืบค้นจาก https://www.tcijthai.com/news/2012/09/scoop/1142

สฤณี อาชวานันทกุล (2014) **โครงการจัดทำรายงานและสร้างเครือข่าย Sustainable Banking Thailand** สืบค้นจาก https://salforest.com/knowledge/sustainable-banking

สำนักข่าวชายขอบ. (2566) **วิจารณ์แซดฉวยสถานการณ์ก่อนยุบสภาลงนามสัญญาซื้อขายไฟฟ้าเขื่อนยักษ์กั้นแม่โขง-ห่างจากแดนไทย 100 กม. อดีตประธาน กมธ.จวกเร่งรีบจนส่อพิรุธ** สืบค้นจาก https://transbordernews.in.th/home/?p=33594

Bertil Lintner. (2019). **China winning new Cold War on the Mekong.** Retrieved from https://asiatimes.com/2019/06/china-winning-new-cold-war-on-the-mekong/

Brocheux, P. (1995). The Mekong Delta: ecology, economy, and revolution, 1860-1960. *(No Title)*.

Danny Marks and Jun Zhang (2019). **Circuits of power: Environmental injustice from Bangkok's shopping malls to Laos' hydropower dams.** Asia Pacific Viewpoint Volume 60. Number 3. December 2019 pages. 296-309

Geheb, K., & Suhardiman, D. (2019). The political ecology of hydropower in the Mekong River Basin. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, *37*, 8-13.

Hirsch, P. (1995). Thailand and the new geopolitics of Southeast Asia. Counting the costs: Economic growth and environmental change in Thailand, 235-259.

Hirsch, P. (2016). The shifting regional geopolitics of Mekong dams. *Political Geography*, *51*, 63-74.

IEA. (2021) **Current power sector investment in Southeast Asia compared with annual average investment in the Stated Policies and Sustainable Development scenarios, 2015-2030.** Retrieved from https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/current-power-sector-investment-in- southeast-asia-compared-with-annual-average-investment-in-the-stated-policies-and-sustainable- development-scenarios-2015-2030Marks, D., & Zhang, J. (2019). Circuits of power: Environmental injustice from Bangkok's shopping malls to Laos' hydropower dams. *Asia Pacific Viewpoint*, *60*(3), 296-309.

Menon, J., & Warr, P. (2013). The L ao Economy: Capitalizing on Natural Resource Exports. Asian Economic Policy Review, 8(1), 70-89.

Middleton, C. (2017) Water, rivers and dams, in P. Hirsch (ed.), Routledge handbook of the environment in Southeast Asia, pp. 204–223. Oxon: Routledge.

Phongpaichit, P., & Baker, C. (2015). *Unequal Thailand: Aspects of income, wealth and power*. NUS Press.

Zhong, C., & Hao, L. (2017). Dilemmas of hydropower development in Laos. *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, *12*(6), 570-575.

Business & Marketing

พัฒนาการธุรกิจซีรีส์วายไทย บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี พ.ศ. 2559 – 2565

The Development of Y Series Business Produced by GMMTV Company, from 2016 – 2022 in Thailand

กัลย์กมล ประมูลทรัพย์[1]
ญาณินี ไพทยวัฒน์

บทคัดย่อ

งานวิจัย เรื่อง พัฒนาการธุรกิจซีรีส์วายไทย บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี พ.ศ. 2559 – 2565 จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุ ประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้บริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี ริเริ่มผลิตซีรีส์วายไทยจนประสบความสำเร็จสูงสุด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 – 2565 ศึกษาความเป็นมาของบริษัทจีเอ็มเอ็มแกรมมี่ จำกัด (มหาชน) ศึกษาปัจจัยการผลิตผลงานของบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีที่นำไปสู่การผลิตและส่งออกซีรีส์วายในยุคเริ่มต้นจนประสบความสำเร็จ การศึกษาพบว่า ซีรีส์วายเรื่องแรกเกิดขึ้น พ.ศ.2557 ซึ่งเป็นช่วงที่เปลี่ยนผ่านระบบโทรทัศน์จากระบบแอนาล็อคเป็นระบบโทรทัศน์ดิจิทัล โดย พ.ศ. 2559 บริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี จึงมีความต้องการที่จะผลิตซีรีส์แนวใหม่ที่มีเนื้อเรื่องที่แตกต่าง และส่งผลการพัฒนาอย่างต่อเนื่องใน พ.ศ. 2563 ที่ธุรกิจซีรีส์วายประสบความสำเร็จสูงสุด โดยในช่วงปีนั้นเกิดสถานการณ์โควิด19 ทางบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีได้พัฒนากลยุทธ์และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้บริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีเป็นผู้ผลิตที่ประสบความสำเร็จในธุรกิจบันเทิงซีรีส์วาย

คำสำคัญ: *ธุรกิจซีรีส์วาย บริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี*

Abstract

This research aims to study foctors behind GMM TV ‘s decision to produce Y series from 2016 – 2022. The findings are the first Y series in Thailand were produced in 2014 which was in the transformation from analog to digital television. In 2016, GMMTV produced the Y series and changed the story telling. In 2020, it was the pinnacle of Y series produced by GMMTV because of the outbreak of COVID-19. GMMTV developed the strategy and adjustment to the outbreak, leading to the success of Y series business produced by GMMTV company.

Keywords: *Y series business, GMMTV*

บทนำ

คำว่า ซีรีส์วาย นั้นเกิดขึ้นมาจาก คำว่า วาย โดยมีคำย่อมาจาก ยาโอย (Yaoi) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมวายตั้งแต่ พ.ศ. 2540 – 2549 วัฒนธรรมวายปรากฏในการ์ตูนผู้หญิงของประเทศญี่ปุ่น เริ่มต้นมาจากหนังสือการ์ตูนคอมิก มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับชายรักชาย จากจุดเริ่มต้นที่เกิดกระแสชายรักชายจากการ์ตูน (สิทธิศักดิ์ บุญมั่น,2564) หลังจากได้รับกระแสความนิยมของกลุ่มคนที่ชื่นชอบ จึงถูกนำมาเขียนเป็นนิยาย สู่การสร้างซีรีส์วายที่มีเนื้อหาเรื่องราวตั้งแต่จุดเริ่มต้น ปมปัญหา

[1] ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ชีวิต ตลอดจนจบบริบูรณ์เป็นครั้งแรกโดยที่ตัวซีรีส์จะดำเนินเนื้อเรื่องที่มีตัวละครหลักเป็นเพศเดียวกัน เป็นเรื่องราวความสัมพันธ์ความรักชายรักชาย หรือจะเรียกว่า Boys' love โดยส่วนใหญ่แล้วเรื่องราวจะเป็นความรักในวัยเรียนหรือวัยทำงาน ซึ่งตัวซีรีส์นั้นจะมีการสร้างมาจากนิยายที่วัยรุ่นชื่นชอบ (Krungsri Plearn Plearn, 2564) เนื่องจากโครงเรื่องซีรีส์วายที่มาจากชีวิตวัยเรียนของวัยรุ่นที่เป็นเส้นเรื่องในการดำเนินเรื่องราว มักจะสอดแทรกชีวิตจริงของวัยรุ่นทั้งชายและหญิงผ่านตัวละคร

ใน พ.ศ 2557 ประเทศไทยมีละครซีรีส์วาย เรื่องแรก รักวุ่น วัยรุ่นแสบ (Love Sick The Series) ทางช่อง 9 เป็นซีรีส์เรื่องแรก (Sanook, 2557) ได้เริ่มเปิดพื้นที่เรื่องของเพศสภาพ ทำให้ซีรีส์วายได้กลายเป็นที่นิยมในหมู่ผู้ชมประกอบกับทศวรรษ 2550 สังคมไทยมีการยอมรับเปิดกว้างมีทัศนะต่อชาย-ชายอย่างเปิดเผย ส่งผลให้การผลิตสื่อ อย่างซีรีส์ ละคร รวมถึงภาพยนตร์ เรื่องราวชายรักชายมาผลิตให้ผู้ชมได้รับชมมากยิ่งขึ้น หรือที่หลายคนนั้นรู้จักกันในนาม ซีรีส์วาย ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระแสความนิยามซีรีส์วายเพิ่มสูงขึ้น ผู้ผลิตจึงได้นำนิยายวายมาดัดแปลงสร้างเนื้อหาที่หลากหลายเพื่อดึงการเจาะตลาดความนิยมของคนดูในประโยชน์เชิงธุรกิจ ทำให้เกิดกลุ่มแฟนคลับวายที่แสดงตัวตนกันมากขึ้นในส่วนของพื้นที่ออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม เว็บไซต์บอร์ดเขียนนิยาย (นันทิชา ลือพืช, 2560)

บริษัทสื่อบันเทิงที่ผลิตละครซีรีส์วายในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นหลายบริษัทไม่ว่าจะเป็น GMMTV (2538), Wabi Sabi (2561), Domundi (2561), Copy A Bangkok (2561) , Me mind Y (2561) , Rookie Thailand (2562) , Mchoice (2563) , Be on cloud (2564) แต่ละบริษัทต่างแข่งขันกันผลิตซีรีส์วายออกสู่ตลาด ลักษณะเนื้อหาเรื่องราวซีรีส์และลักษณะการดูแลนักแสดงในสังกัด รวมถึงสร้างเนื้อหาละคร จุดเด่นของการทำละครที่แตกต่างกัน ร่วมถึงเทคนิควิธีการทางการตลาดที่แตกต่าง ในแต่ละปีนั้นค่ายต่าง ๆ จะนำผลงานการผลิตของตนที่มีเนื้อหาหลากหลายรูปแบบและมีจุดเด่นเฉพาะตัว เป็นการแข่งขันกันในตลาดสื่อซีรีส์วายไทย แต่ละบริษัททำละครซีรีส์วายเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากตั้งแต่ ปี 2563 – 2565 จนมีส่วนทำให้เกิดเนื้อหาซึ่งได้พัฒนามาจากเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น วัยทำงาน จนกลายเป็นกระแสหลักซึ่งผลที่ตามมานั้นมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อการสร้าง Y Economy หรือ กลุ่มธุรกิจตลาดผลงานจากซีรีส์วาย (รัตน์ชนก วงษ์สมบัติ, 2564) บริษัทที่ผลิตซีรีส์วายนั้นยังได้ส่งออกนักแสดงไปยังตลาดต่างประเทศ จากข้อมูลวันที่ 29-30 มิถุนายน 2564 กระทรวงพาณิชย์จัดโครงการส่งเสริมผู้ผลิตคอนเทนต์ซีรีส์วายไทย ที่ประเทศญี่ปุ่น มีผู้ประกอบการคอนเทนต์วายของไทยเข้าร่วมจำนวน 10 ราย สามารถทำรายได้กว่า 360 ล้านบาท ซีรีส์วายไทยได้รับความสนใจอย่างมากในตลาดต่างประเทศ อาทิ จีน ญี่ปุ่น ไต้หวัน ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และลาตินอเมริกา มีมูลค่าตลาดรวมกว่า 1,000 ล้านบาท ถือได้ว่าประเทศไทยเป็นหนึ่งในผู้นำด้านการผลิตคอนเทนท์ซีรีส์วายระดับโลกและเป็นอันดับหนึ่งในเอเชีย ซึ่งใน พ.ศ. 2563 มีผู้ชมเพิ่มขึ้นกว่า 328 % ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ (กรุงเทพธุรกิจ, 2566)

จากความสำเร็จดังกล่าวมีส่วนทำให้บริษัท จีเอ็มเอ็ม แกรมมี่ ที่เป็นสื่อที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ที่จะผลิตละคร ซีรีส์ เนื่องด้วยในอดีตบริษัท จีเอ็มเอ็ม แกรมมี่ จะทำธุรกิจทางด้านดนตรี สื่อ ภาพยนตร์ สถานีโทรทัศน์ สถานีวิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ และ อีเวนต์เมเนจเม้นท์ บริษัท จีเอ็มเอ็มแกรมมี่ เป็นผู้นำในอุตสาหกรรมบันเทิงไทยตั้งแต่พ.ศ. 2544 จนถึงปัจจุบัน ในพ.ศ. 2559 บริษัทจีเอ็มเอ็มแกรรมี่ ประกอบธุรกิจสถานีโทรทัศน์ในระบบดิจิทัลทีวี และมีบริษัท เดอะ วัน เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นกิจการร่วมค้าของบริษัท จีแอ็มเอ็มแกรมมี่ ได้เป็นตัวแทนในการสร้าง จัดหาลูกค้าและจัดจำหน่ายเวลาโฆษณาให้กับ ช่อง จะเป็น GMM25 และเป็นตัวแทนในการจำหน่ายซีรีส์วาย (กรุงเทพธุรกิจ, 2566)

สำหรับบริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี นั้น ชื่อเดิม จีเอ็มเอ็ม เทเลวิชั่น ซึ่งเป็นหนึ่งในเครือของ บริษัท จีเอ็มเอ็ม แกรมมี่ จำกัด เกิดขึ้นได้เนื่องจากการที่ผู้บริหารของจีเอ็มเอ็ม แกรมมี่ เล็งเห็นถึงศักยภาพที่จะพัฒนาให้ธุรกิจโทรทัศน์เติบโต จึงได้แยกฝ่ายการตลาดของบริษัทออกมาเป็นบริษัทย่อยในเครือเพื่อบริหารงานทางด้านธุรกิจโทรทัศน์โดยเฉพาะ และมีการผลิตรายการของบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีเกมโชว์และรายการเพลงต่าง ๆ ให้แก่สถานีโทรทัศน์ระบบแอนะล็อกจำนวน 5 ช่อง เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์

พ.ศ. 2552 (วิกิพีเดีย, 2566) นอกจากนี้บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี เริ่มดำเนินกิจการสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมและเคเบิลทีวีในชื่อ แบงแชนแนล (Bang channel) โดยย้ายรายการบางส่วนที่เคยผลิตสำหรับออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 มาไว้ในช่องของ GMM 25 และเริ่มผลิตรายการโทรทัศน์ประเภทใหม่ ๆ รวมถึงซีรีส์ที่หลากหลาย (วิกิพีเดีย, 2566) ทางบริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี ได้จัดทำซีรีส์ผสม คือ จัดทำซีรีส์ที่เป็นพระเอก นางเอก ชายหญิง และ นำนักแสดงวายคู่ชายชาย แสดงในบทบาทคู่พระรองเพื่อโปรโมท จึงเป็นจุดเริ่มต้นการเกิดกลุ่มแฟนคลับได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ใน พ.ศ. 2559 ในซีรีส์ที่มีชื่อว่า **พี่ว้ากตัวร้ายกับนายปีหนึ่ง (Sotus The Series)** นำแสดงโดย ปราชญา เรืองโรจน์ และ พีรวัส แสงโพธิรัตน์ จนเกิดกลุ่มแฟนคลับที่สนับสนุนซีรีส์ดังกล่าว จากความนิยมดังกล่าวทำให้บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี จึงจุดเริ่มต้นให้บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี เริ่มผลิตซีรีส์วายเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ประมาณ 1 – 2 เรื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา ทางบริษัทจึงได้แสวงหาเนื้อเรื่องเพื่อสร้างซีรีส์วาย (Brand inside, 2563) การผลิตสื่อซีรีส์วายของบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี นอกจากประเทศไทยแล้วนั้นกระแสความนิยมไม่แพ้ประเทศเกาหลีใต้และประเทศญี่ปุ่น ผลที่ตามมานั้นบริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี เกิดกลุ่มแฟนคลับนักแสดงทั่วเอเชีย เกิดกระแส **ไทยคัลเจอร์** ตีตลาดซีรีส์ของโลก เทียบเท่ากับ **เคป็อป** อีกทั้งบริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี นั้นได้นำนักแสดงออกไปจัดงานแสดงโชว์ในต่างประเทศเช่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และเมียนมาร์

ธุรกิจอุตสาหกรรมวายเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว รายได้ของบริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี ที่เรียกได้ว่าเป็นผู้ผลิตซีรีส์วายที่ใหญ่ที่สุดในไทย ในพ.ศ. 2564 ที่ มีรายได้ตามลำดับดังนี้ รวม 1,290,435,991 บาท โตขึ้นจากปี 2563 อยู่ที่ร้อยละ 33.97 มีรายจ่ายรวมอยู่ที่ 1,058,462,245 บาท ทำให้ในปี 2564 มีกำไรรวมอยู่ที่ 185,691,467 บาท จึงเห็นได้ว่า ตลาดซีรีส์วายไทยนั้น เป็นคอนเทนต์ผลงานในระดับชั้นดีที่สามารถสอดแทรก อำนาจละมุน ของไทยได้อย่างกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย (Brand inside, 2563) แต่อย่างไรก็ตาม ช่วงสถานการณ์โควิด 19 ในปี 2563 นั้นหลาย ๆ ธุรกิจประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ แต่กระแสซีรีส์วายใน พ.ศ. 2563 นั้นกลับได้รับความนิยมเพิ่มสูงขึ้นจากเดิม บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี ผลิตซีรีส์วาย ชื่อเรื่องว่า เพราะเราคู่กัน (คั่นกู) เวลานั้น "ซีรีส์วาย" ได้กลายเป็นหัวข้อที่ถูกพูดในสังคมออนไลน์ คั่นกู ทำให้นักแสดงนำอย่าง วชิรวิชญ์ ชีวอารี (ไบร์ท) และ เมธวิน โอภาสเอี่ยมขจร (วิน) 2 นักแสดงนำ ที่ได้รับยอดผู้ติดตามในโลกโซเชียลที่เพิ่มสูงขึ้นหลายเท่าตั้งแต่ พ.ศ. 2563 (BBC news, 2563) แต่ระหว่าง พ.ศ. 2563 – 2565 ที่มีสถานการณ์โควิด 19 ระบาด ซีรีส์วายของบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีได้เติบโตอย่างก้าวกระโดด (คมชัดลึกออนไลน์, 2566)

จากความสำเร็จที่กล่าวมาข้างต้น ด้วยเหตุนี้ในฐานะที่ธุรกิจซีรีส์วายไทยผลิตโดยของบริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี ที่ประสบความสำเร็จและมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจและตลาดสื่อวงการบันเทิงทั้งในประเทศและนอกประเทศ ผู้ทำวิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพัฒนาธุรกิจ ซีรีส์วายไทยที่ผลิตโดยบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีว่ามีลักษณะอย่างไร ตั้งแต่ พ.ศ. 2559 – 2565 จนถึงปัจจุบัน ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในช่วงเวลานั้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของธุรกิจซีรีส์วายไทยของบริษัท GMMTV ตั้งแต่ พ.ศ. 2559 – 2565 ซึ่งเป็นช่วงที่ธุรกิจซีรีส์วายกำลังเกิดขึ้นในไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ซีรีส์วายไทยประสบความสำเร็จ กรณีศึกษาบริษัท GMMTV ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 - 2565

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจพัฒนาการของธุรกิจซีรีส์วายไทยของบริษัท GMMTV ตั้งแต่ พ.ศ. 2559 – 2565 ซึ่งเป็นช่วงที่ธุรกิจซีรีส์วายกำลังเกิดขึ้นในไทย
2. เข้าใจปัจจัยที่ทำให้ซีรีส์วายไทยของบริษัท GMMTV ประสบความสำเร็จ

ขอบเขตของงานวิจัย

ก.ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาองค์กรบริษัท จีเอ็มเอ็มแกรมมี่ จุดเริ่มต้นการผลิตสื่อบันเทิง สู่การก่อตั้งบริษัทในเครือ อย่างบริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี ที่ได้สร้างผลิตงานสื่อละคร เพลง และภาพยนตร์ในรูปแบบที่หลากหลาย สู่การผลิตสื่อ ซีรีส์วายไทยจนเกิดกลุ่มแฟนคลับและจำหน่ายซีรีส์วาย 17 เรื่อง

ข.ขอบเขตด้านเวลา

ศึกษาตั้งแต่บริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี ผลิตละครซีรีส์วายเรื่องแรกในพ.ศ. 2559 จนซีรีส์วายของบริษัทประสบความสำเร็จสูงสุด ในพ.ศ. 2565

วิธีการศึกษาวิจัย

งานศึกษาเรื่องนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยใช้การวิจัยด้วยการศึกษาหาข้อมูลค้นเอกสารเป็นหลัก ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่มีความเกี่ยวข้อง รวมไปถึงหลักฐานชั้นต้นประเภทคลิปวีดีโอ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยพัฒนาการธุรกิจซีรีส์วายไทยบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี พ.ศ. 2559 – 2565 ก็จะพบว่าธุรกิจซีรีส์วายของบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี นั้นเติบโตอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปี 2559 ที่เริ่มผลิตซีรีส์วายเรื่องแรก จนประสบความสำเร็จในที่สุด โดยวิจัยฉบับนี้นั้นช่วงต้นจะเป็นการกล่าวถึง การเกิดขึ้นของบริษัทจีเอ็มเอ็มแกรมมี่ จำกัด (มหาชน) เกิดการสร้างช่องในระบบโทรทัศน์ดิจิทัลภายใต้บริษัทจีเอ็มเอ็มแกรมมี่ สู่การเกิดขึ้นของบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี

ในประเด็นพัฒนาการของธุรกิจซีรีส์วายไทย บริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี ปี 2559 – 2565 การเกิดขึ้นของซีรีส์วายนั้นเกิดจากการเข้ามาของวัฒนธรรมยาโอย จากประเทศญี่ปุ่น เข้ามาสู่ในประเทศไทย เมื่อพ.ศ. 2540 และเกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมนักอ่านในปี 2553 ที่หันมาสนใจนวนิยายวาย โดยในปี 2557 เกิดซีรีส์วายเรื่องแรก คือ รักวุ่น วัยรุ่นแสบ ทางทีวีดิจิทัลช่อง 9 กลุ่มวัยรุ่นในช่วงเวลานั้นให้ความสนใจเป็นอย่างมาก จึงส่งผลให้บริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี ได้เกิดการพัฒนาแสวงหาซีรีส์วัยรุ่นแนวใหม่ จึงแบ่งยุคพัฒนาการธุรกิจซีรีส์วายไทย บริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีได้ 2 ยุค

ยุคเริ่มต้นการผลิต ปี 2559 – 2562 เป็นช่วงแรกที่มีการเริ่มต้นผลิตซีรีส์วายไทยของบริษัทจีเอ็มเอ็ม ทีวี ซีรีส์วายเรื่องแรก คือ เรื่อง พี่ว้ากตัวร้ายกับนายปี 1 และได้กระแสตอบรับดีเกินคาดที่บริษัทตั้งไว้ ในช่วงแรกนั้นยังเป็นช่วงที่ยังไม่เห็นผลกำที่แน่ชัด

ยุคประสบความสำเร็จ ปี 2563 – 2565 เป็นช่วงยุคที่ซีรีส์วายไทยที่ผลิตโดยบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีประสบความสำเร็จในแง่ของธุรกิจมากยิ่งขึ้น ได้เกิดการต่อยอดนักแสดงนำ เช่น ไบร์ท วชิรวิญช์ ชีวอารี และ วินเมธวิน โอภาสเอี่ยมขจร ในวงการพรีเซ็นเตอร์สินค้าในแบรนด์ดังทั้งในไทยและต่างประเทศ สามารถทำรายได้ให้กับบริษัทอย่างมาก

เมื่อซีรีส์วายไทยของบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีได้ถูกพัฒนาและต่อยอด ก็ส่งผลให้เกิดกระแสตอบรับซีรีส์วายได้รับความนิยมสูงสุดทราบได้จากยอดผู้รับชมบน แอพพลิเคชั่นต่าง ๆ ที่เข้าร่วมให้ซีรีส์วายออกอากาศ ทำให้เห็นว่าซีรีส์วายของบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีได้ทำสถิติรายได้สูงสุดตั้งแต่ปี 2563 จึงทำให้ในปี 2564 – 2565 บริษัทจีเอ็มทีวี ได้สร้างผลงานวีรีส์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ซีรีส์วายได้สร้างปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงกับอุตสาหกรรมซีรีส์วายตั้งแต่ช่วง 2563 ก่อให้เกิดวัฒนธรรม Y Economy ในปี 2564 ประเทศไทยถือเป็นอันดับ 1 ในด้านการผลิตซีรีส์วายไทย ที่ส่งออกนักแสดงไปยังต่างประเทศ ซีรีส์วาย

ของประเทศไทยได้รับความนิยมมากในไต้หวัน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ รวมถึงประเทศในลาตินอเมริกา เห็นถึงคุณภาพและความเป็นผู้นำด้านการผลิตคอนเทนต์เพื่อความบันเทิงที่มีศักยภาพของประเทศไทย

จากการศึกษาพัฒนาการธุรกิจซีรีส์วายไทยบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี ปี 2559 – 2565 สามารถตอบคำถามวิจัยได้ ดังนี้

ซีรีส์วายไทยของบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีนั้นประสบความสำเร็จได้ เนื่องจากมีปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้การสร้างและจัดจำหน่ายซีรีส์วาย โดยแบ่งปัจจัยได้ดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลในยุคเริ่มต้น ปี 2559 – 2562

เริ่มต้นจากการคัดเลือกนักแสดงวาย โดยจะพิจารณาคุณสมบัติเบื้องต้นรูปร่างหน้าตาและต่อด้วยความสามารถความพร้อมขององค์กรที่จะตีตลาดกับบริษัทคู่แข่ง บริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีจะมีเทคนิคและลักษณะบทซีรีส์ที่มีเนื้อหาที่แตกต่างไม่เน้นความรุนแรงในเรื่องการเมือง และฉากเลิฟซีน การสร้างฐานระบบแฟนคลับ เมื่อมีซีรีส์วาย ก็ต้องมีกลุ่มสาววายที่มีความชื่นชอบ ถือว่าว่ากลุ่มแฟนคลับเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้ซีรีส์วายต้องพัฒนาต่อ การสร้างและนำเสนอซีรีส์วายบนแพลตฟอร์มออนไลน์ การนำเสนอและออกอากาศเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดยอดผู้ชมที่หลากหลาย

ยุคประสบความสำเร็จ ปี 2563 – 2565

โดยมีปัจจัยภายใน คือ เนื้อเรื่องบทละครซีรีส์วาย เป็นเนื้อเรื่องที่ดัดแปลงจากนวนิยายดังที่ขายดี มีการปรับรูปแบบและพัฒนาให้เข้ากับยุคกับสมัยมากยิ่งขึ้น โดยเนื้อหาจะจัดอยู่ในระดับความเหมาะสมของรายการโทรทัศน์ ระดับที่ 2 อายุน้อยกว่า 13 ปีควรได้รับความแนะนำ การต่อยอดสร้างนักแสดงให้เป็นไอดอล ได้มีการต่อยอดนักแสดง และ พัฒนานักแสดงจากยุคเริ่มต้นมากยิ่งขึ้น และรวมไปถึงปัจจัยภายนอก คือ สถานการณ์โลกปัจจุบัน ช่วงนี้เป็นช่วงที่เกิดสถานการณ์โควิด 19 ส่งผลให้ทางบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวีต้องมีการปรับตัว โดยเข้าร่วมการ Streaming บนโลกออนไลน์มากยิ่งขึ้นส่งผลให้คนทั่วโลกสามารถรับชมซีรีส์วายได้หลากหลายช่องทาง

ดังนั้นการศึกษาวิจัยพัฒนาการธุรกิจซีรีส์วายไทยบริษัทจีเอ็มเอมทีวี ปี 2559 – 2565 พบว่าในช่วง ปี 2563 เริ่มมีการเปลี่ยนเป็นบริษัทผู้นำการผลิตและส่งออกซีรีส์วายไทยและสามารถสร้างรายได้ถึงหลัก 1000 ล้านบาท และยังมีการส่งออกต่อยอดนักแสดงศิลปินให้มียอดผู้ติดตามสูงสุดในวงการบันเทิงวาย

ข้อเสนอแนะ

พัฒนาการธุรกิจซีรีส์วายไทยบริษัทจีเอ็มเอ็มทีวี พ.ศ. 2559 – 2565 ถือเป็นการศึกษาที่ใหม่ต่อวงการประวัติศาสตร์ธุรกิจของไทย การศึกษาในเรื่องของธุรกิจซีรีส์วายยังคงมีหลายมุมมองที่อยากจะเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาดังกล่าว คือ รัฐบาลยุคปัจจุบันผลักดันและสนับสนุนการผลิตซีรีส์วายไทย เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในประเทศไทย และถึงแม้ว่ากระแสซีรีส์วายไทยจะได้รับความนิยมต่อเนื่องแต่กฎหมายที่สนับสนุนการสมรสเท่าเทียมยังไม่ผ่านการพิจารณา ดังนั้นทางภาครัฐควรให้การยอมรับและพิจารณาสมรสเท่าเทียม

เอกสารอ้างอิง

กรุงเทพธุรกิจ. (2566). **“ซีรีส์วาย” คอนเทนต์พันล้าน สื่อนอกจับตา อาจเทียบชั้น “K-POP”.** สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2566, จากhttps://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/entertainment/1062305

กรุงเทพธุรกิจ. (2560). **“จบสวย” วอเตอร์บอยเดอะซีรีส์ดังถึงจีน.** สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2566, จาก https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/763771

กรุงเทพธุรกิจ. (2565). **ฟีเวอร์ “คุณหมีปาฏิหาริย์” ส่องวิวัฒนาการ "ซีรีส์วาย" จากรักวัยเรียน สู่พล็อตแฟนตาซี.** สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2566 , จาก https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/763771

ครูบ้านนอก. (2551). **ประวัติโทรทัศน์ไทย.** สืบค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2566 , จาก https://www.kroobannok.com/1582

คมชัดลึก. (2566). **รวมคู่จิ้นซีรีส์วายมาแรงปี 65 พลิกสนั่นจากปี 64 พร้อมวิเคราะห์ปี 66 ใครจะมา.** สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2566, จาก https://www.komchadluek.net/entertainment/thai-entertainment/540235

คมชัดลึกออนไลน์. (2565). **"ออฟ นพณัช" อีกเบื้องหลังความสำเร็จซีรีส์วาย GMMTV เข้าชิงคมชัดลึก เพียบ.** สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2566 , จาก https://www.komchadluek.net/entertainment/502773

ดาราเดรี่. (2563). **ปังไม่ไหว เซ้นศุภพงษ์ขึ้นแท่นเป็นซุปเปอร์สตาร์ asia pacific .** สืบค้นเมื่อ 4 พฤศจิกายน 2566, จาก https://www.daradaily.com/news/89580/read

เดลินิวส์. (2566). **Fc แห่ดีใจบริษัทGmmTVจ่อเอาผิดสื่อพาดพิงนักแสดงในสังกัด.** สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2566, จาก https://www.dailynews.co.th/news/2144278/

เดอะวัน เอ็นเตอร์ไพรส์. (2559). **นโยบาบการแข่งขันกลยุทธ์ของบริษัทจีเอ็มเอ็มแกรมมี่.** สืบค้นเมื่อ 14 กันยายน 2566, จาก https://www.gmmgrammy.com/th/cg.html

ธนาคารกรุงเทพ. (2564). **โควิดเร่งตลาด Streaming โอกาสคอนเทนต์ไทยสู่ตลาดโลก.** สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2566, จาก https://www.bangkokbanksme.com/en/streaming-opportunities-thai-content-global-market

ธันวา ว่องนราธิวัฒน์. (2562). **กระบวนการคัดเลือก บทบาทนักแสดงและการเพิ่มมูลให้กับนักแสดงวาย.** สารนิพนธ์. (นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นัฐทิยา มงคล. (2563). **ปัจจัยภาพลักษณ์ของนักแสดงซีรีส์วายที่มีผลต่อความพึงพอใจต่อกลุ่มแฟนคลับในเขตกรุงเทพมหานคร.** วิจัย. (วิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์). กรุงเทพ: คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

นัทธนัย ประสานนาม. (2563). นวนิยายยาโออิของไทย : **การเมืองวัฒนธรรมของเพศสถานะและเพศวิถี ในโรมานซ์ประชานิยม.** วิจัย. (วรรณคดี). กรุงเทพ: คณะมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นัทธนัย ประสานนาม. (2565). **วิวัฒนาการของซีรีส์วายจากคนดูฉพาะกลุ่มจนขยายวงกว้าง.** สืบค้นเมื่อ 3 กันยายน 2566, จาก https://feedforfuture.co/feed-people/41387/

นันทิชา ลือพืช. (2560). **การสร้างความหมายและแสดงตัวตนของสาววายในพื้นที่ออฟไลน์และพื้นที่ออนไลน์.** วิทยานิพนธ์ นศ.ม. (ธรรมศาสตร์). กรุงเทพ : ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาลัยธรรมศาสตร์.

รัตนา ปรีฎาพาก. (2561). **แนวทางการบริหารจัดการสถานีโทรทัสน์ดิจิทัลในช่วงการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคโทรทัศน์ดิจิทัล กรณีศึกษา สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 วิทยานิพนธ์**. นศ.ม. (สถาบันบัณฑิต). กรุงเทพ : นิเทศศาสตร์และนวัตกรรมจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วาสนา แซจั่น. (2564). **ความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมแฟนคลับวายไทย 2550 – 2564 : กรณีศึกษาซีรีส์วายเรื่องนับสิบจะจูบ.** วิจัย. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพ : ศิลปะศาสตร์ มหาวิทศรีนครินทรวิโรฒ.

ศูนย์ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2566). **ภาวะเศรษฐกิจเจริญเติบโตในระดับสูงและการผ่อนคลายข้อจำกัดในระบบการเงินครั้งใหญ่**. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2566 , จาก https://www.botlc.or.th/item/archive_collection/00000179021

สถาพร พานิชรักษาพงษ์. (2565). **จุดเริ่มต้นการผลิตซีรีส์วายผ่านบิ๊กบอส GMMTV.** สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2566, จาก https://web.facebook.com/watch/?v=74351216005018

สถาพร พานิชรักษาพงษ์. (2565). **ความลับซีรีส์วาย ซอฟพาวเวอร์พันล้าน.** สืบค้นเมื่อ 4 พฤศจิกายน 2566, จาก https://web.facebook.com/watch/?v=702216927995987

สำนักงาน กสทช. (2557). **สื่อ-วิทยุโทรทัศน์ความเป็นมา.** สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2566, จาก https://bcp.nbtc.go.th/th/lists/2017-01-23-17-40-21

สำนักงาน กสทช. (2556). **แนวทางการจัดระดับความเหมาะสมของรายการโทรทัศน์.** สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2566, จาก https://www.nbtc.go.th/Services/academe/%E0%B8

สำนักงาน กสทช. (2557). **กสทช.ประกาศหมายเลขลำดับการให้บริการโทรทัศน์ในระบบดิจิทัล.** สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2566, จาก https://www.nbtc.go.th/News/Press-Center/%E0%B8%AA%E0%B8%B3%E0%B8%99%E0

สิทธิศักดิ์ บุญมั่น. (2564). **ภาพจำของซีรีส์วายในประเทศ : เมื่อความเป็นจริงไม่ได้ปรากฏบนหน้าจอ.** สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2566, จาก https://www.amnesty.or.th/latest/blog/923/

อลิน ทองประสม. (2563). [รีวิวซีรีส์] แปลรักฉันด้วยใจเธอ : ที่สุดแห่งมิตรภาพ ความรัก ที่งดงามดีต่อใจ. สืบค้นเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2566, จาก https://www-beartai-com.webpkgcache.com/doc/s/www.beartai.com/lifestyle/500104

BBC news. (2563). **เพราะเราคู่กัน : วัฒนธรรมวายคืออะไร ทำไม #คั่นกู จึงเพิ่มความสนใจต่อ ซีรีส์ "คู่จิ้นชาย-ชาย".** สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2566 , จาก https://www.bbc.com/thai/features-52240707

Brand inside. (2563). **#คั่นกู จากความสำเร็จซีรีส์ Y สู่การต่อยอดธุรกิจที่ “ได้มากกว่า”ของ GMMTV.** สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2566 , จาก https://brandinside.asia/brightwin-2gether/

Decode. (2565). **ซีรีส์วายยังต้องไปต่อไม่รอเพศสภาพ.** สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2566, จาก https://decode.plus/20220708/

GMM GRAMMY. (2559). **Content Provider อันดับ 1 ใน Digital Platform และ Social Media ยอดนิยม.** สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2566 , จาก https://www.gmmgrammy.com/th/index.html

Kapook. (2564). **เรื่องย่อแฟนผมเป็นประธานนักเรียน.** สืบค้นเมื่อ 11 สิงหาคม 2566, จาก https://drama.kapook.com/view262576.html

Krungsri Plearn Plearn. (2564). **5 ซีรีส์ดังที่สร้างมาจากนิยายวายสุดปัง.** สืบค้นเมื่อ 11 สิงหาคม 2566, จาก https://www.krungsri.com/th/plearn-plearn/series-y-from-novel

Madan fun. (2563). **10 คู่จิ้นสุดฮอตจากซีรีส์วายที่ FOLLOWERS บน INSTAGRAM แตะหลักล้าน.** สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2566 , จาก https://madan.fun/instagram-followers-imaginedcouple/

Marketeer. (2566). **อากู๋กำลังจะพาGMMเข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์.** สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2566, จาก https://marketeeronline.co/archives/316680

RYT9. (2564). **Soft Power ปลุกเศรษฐกิจไทยด้วยพลังซีรีส์วาย.** สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2566, จาก https://www.ryt9.com/s/prg/3274043

Sanook. (2557). **รักวุ่น วัยรุ่นแสบ Love Sick The Series เรื่องย่อ.** สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2566, จาก https://www.sanook.com/movie/40457/

Sanook. (2563). **คุยกับ "จิตติ" กับจุดกำเนิดพล็อต "คั่นกู" ที่แฝงอยู่ในเพลงของ Scrubb.** สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2566, จาก https://www.sanook.com/movie/98289/

Sanook. (2563). **ฟินก็พอได้ แต่ซีรีส์วาย ก็อาจกลายเป็นปัญหากับ LGBT เสียเอง.** สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2566,

จาก https://www.sanook.com/movie/94341/

Spring. (2560). **6 คู่วายสุดฟินแห่งปี 2560 ที่แฟนๆ แห่ลงเรือ.** สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2566, จาก https://www.springnews.co.th/news/166216

The modernist. (2566). **ซีรีส์วายกู้เศรษฐกิจไทยยุคโควิด-19ต่อเนื่องหลังโควิดคลี่คลาย.** สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2566, จาก https://www.springnews.co.th/news/166216

The secret sauce. (2566). **ความลับซีรีส์วาย ซอฟต์พาวเวอร์พันล้าน จิ้นกันทั้งโลก.** สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2566, จาก https://thestandard.co/podcast/thesecretsauce674/

The Track. (2566). **เปิดรายได้GMMTV พร้อมปั้นนักแสดง .** สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2566, จาก https://www.thetrackth.com/gmmtv-financial2023/

Trueid. (2562). **รีวิวเรื่องเขามาเช้งเม้งข้าง ๆ หลุมผม ดีทุกสัมผัส.** สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2566, จาก https://entertainment.trueid.net/detail/x4Vwkey9WKjJ

Trueid. (2563). **รีวิวนิยายกลรักรุ่นพี่ เรื่องย่อ .** สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2566, จาก https://entertainment.trueid.net/detail/evlK8llozXpg

Trueid. (2564). **รีวิวนิยายนิทานพันดาว.** สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2566, จาก https://entertainment.trueid.net/detail/rV1pdWrPYg8v

กลยุทธ์ 4E Marketing ที่มีต่อผลการตัดสินใจเข้ารับบริการคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์

The Affecting of 4E Marketing Mix to the decision towards selecting beauty clinic of Mueang kalasin District

ชนัษฎา ณ กาฬสินธุ์[1]

สุพจน์ ดีบุญมี[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษากลยุทธ์ 4E Marketing ของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ที่มีต่อผู้ใช้บริการ 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยกลยุทธ์ 4E Marketing ที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ โดยกลุ่มตัวอย่างงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ใช้บริการคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ทั้งหมด 218 คน ด้วยการเก็บแบบสอบถามออนไลน์

ผลวิจัยครั้งนี้พบว่า ระดับกลยุทธ์การตลาดแบบ 4E Marketing ในมุมมองของผู้ใช้บริการ อยู่ในระดับมากทุกรายการ โดยกลยุทธ์ด้านประสบการณ์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด $\bar{x}$= 4.13 รองลงมาได้แก่ด้านการเข้าถึงผู้บริโภค $\bar{x}$ = 4.12 และระดับการตัดสินใจเข้ารับบริการคลินิกเสริมความงาม อยู่ในระดับมากทุกรายการ โดยกระบวนด้านตัดสินใจ มีความสำคัญที่สุด $\bar{x}$= 4.49 รองลงมาได้แก่ด้านการค้นหาข้อมูล $\bar{x}$ = 4.48 ปัจจัยกลยุทธ์ 4E Marketing ด้านการเข้าถึงผู้บริโภค มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ: กลยุทธ์ 4E Marketing *การตัดสินใจ คลินิกเสริมความงาม*

Abstract

This research aims to: 1) Study the 4E Marketing strategies of beauty clinics in Mueang Kalasin District as perceived by service users. 2) Investigate the decision-making behavior of customers regarding receiving services at beauty clinics in Mueang Kalasin District. 3) Examine the factors of 4E Marketing strategies influencing customers' decision-making regarding receiving services at beauty clinics in Mueang Kalasin District. The research sample consisted of 218 service users of beauty clinics in Mueang Kalasin District, collected through online questionnaires.

The findings revealed that the level of 4E Marketing strategy from the perspective of service users was rated highly in all aspects. Strategies related to experience had the highest average score ($\bar{x}$ = 4.13), followed by accessibility to consumers ($\bar{x}$ = 4.12). Moreover, the level of decision-making regarding receiving services at beauty clinics was also rated highly overall, with the decision-making process being the most

[1] นักศึกษาประจำสาขาบริหารธุรกิจ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

[2] อาจารย์ประจำสาขาบริหารธุรกิจ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

significant ($\bar{x}$ = 4.49), followed by information search ($\bar{x}$ = 4.48). The 4E Marketing strategy factor related to consumer accessibility significantly influences the decision to use aesthetic clinic services in the Mueang Kalasin district, with statistical significance.

Keywords: *4E Marketing strategy, decision making, beauty clinics*

บทนำ

ตลาดเสริมความงามของไทยขยายตัวจากแรงหนุนสำคัญ ทั้งจากกลุ่มลูกค้าชาวไทย และกลุ่ม Medical Tourism อ้างอิงรายงานของ ISAPS ระบุว่า ไทยเป็นประเทศที่มีการเสริมความงามมากที่สุดเป็นอันดับที่ 14 ของโลก และอุตสาหกรรมเสริมความงามในไทยเติบโตได้ดีกว่าตลาดโลก เนื่องจากไทยมีชื่อเสียงและคุณภาพการรักษาเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ ค่ารักษาพยาบาลถูกกว่าหลายประเทศ ซึ่งไทยมีมูลค่ากว่า 7.51 พันล้านดอลลาร์ หรือประมาณ 2.48 แสนล้านบาท โตเฉลี่ย 16.6% ขณะที่ตลาดโลกโตเพียง 13.9% ดังนั้นการตกแต่งเสริมความงามในไทยยังคงเป็นที่นิยม (TheBusinessplus, 2023) ปัจจัยสนับสนุนสำคัญของตลาดเสริมความงาม คือ ความต้องการเสริมภาพลักษณ์ให้ดูดี ความวิตกกังวลกับริ้วรอยและความหย่อนคล้อยของผิวหน้าอันบ่งบอกถึงสัญญาณแห่งวัย เทคโนโลยีด้านความงามที่ทันสมัย ปลอดภัย เห็นผลลัพธ์การรักษาที่ชัดเจน และยังมีแรงหนุนสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความวิตกกังวลกับริ้วรอยและความหย่อนคล้อยของผิวหน้าอันบ่งบอกถึงสัญญาณแห่งวัยเมื่อมีอายุมากขึ้น ซึ่งสัญญาณแห่งวัย เช่น ริ้วรอย ผิวขาดความยืดหยุ่น หย่อนคล้อย และจุดด่างดำ จึงส่งผลบวกให้ตลาดเสริมความงามมีโอกาสเติบโตอย่างมีนัยสำคัญ (marketeeronline, 2022)

จากค่านิยมและกระแสสังคมในปัจจุบัน ทำให้ธุรกิจเกี่ยวกับสุขภาพและความงามยังคงเป็นธุรกิจที่มาแรงและน่าจับตามอง เห็นได้จากผลสรุปเทรนด์ธุรกิจที่มาแรง หรือธุรกิจดาวรุ่ง ในแต่ละปีธุรกิจการแพทย์ สุขภาพและความงามมักจะอยู่ในอันดับต้น ๆ เสมอ จึงไม่น่าแปลกใจหากจะเห็นคลินิกความงามเปิดใหม่จำนวนไม่น้อย และอยู่ในหลายพื้นที่ ทั้งบนห้างสรรพสินค้า คอมมูนิตี้มอลล์ หรือในรูปแบบสแตนอโลน (Suwatcharee Pormbunmee, 2023) คลินิกเสริมความงามในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ มีจำนวนโดยประมาณ 9 สถานที่ ได้แก่ 3D Clinic, วีรพรรณคลินิกกาฬสินธุ์, SC clinic, RealV Clinic, Dr.Natcha Clinic, The Face Clinic, นิติพลคลินิก, we r clinic, Themaster Clinic ซึ่งเอกลักษณ์การประชาสัมพันธ์จะแตกต่างกันออกไป (1) Clinic, SC clinic, we r clinic, Themaster Clinic เปิดเพจประชาสัมพันธ์ผ่านโซเชียลแบบยิงแอดโฆษณา (2) นิติพลคลินิก เปิดเพจประชาสัมพันธ์ผ่านโซเชียลแบบธรรมดา (3) The Face Clinic มีการออกบูธตามห้างสรรพสินค้า (beauty.town, 2023)

แนวคิดทางส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) นั้นมีการพัฒนาแนวคิดอยู่เรื่อยมา เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ทางการที่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของผู้บริโภคที่มีอยู่อย่างไม่สิ้นสุด โดยเริ่มจากในปี 1960 E. Jerome McCarthy ได้คิดการตลาดแบบ 4Ps (Product, Price, Place, Promotion) ที่เป็นเน้นไปเรื่องการคิดแบบ Business Centric ต่อมาเมื่อตลาดมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการขาย จึงทำให้ Robert F. Lauterborn ได้มีการพัฒนาแนวการตลาดแบบ Customer Centric หรือที่เรียกว่าการตลาดแบบ 4Cs (Consumer, Cost, Convenience, Communication) และปัจจุบันได้มีการพัฒนาเป็นยุคการตลาดแบบยุคใหม่หรือที่เรียกว่าการตลาดดิจิตัล ทำให้ Brian Fetherstonhaugh จากบริษัท Ogilvy & Mather เขาเสนอแนวคิด "4E Marketing" ประกอบไปด้วย Experience, Everywhere, Exchange และ Evangelism ซึ่งเป็นวิธีในการพัฒนาและดำเนินกิจกรรมการตลาดที่มุ่งเน้นการสร้างความรู้และความสัมพันธ์กับลูกค้า ซึ่งช่วยให้องค์กรสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและมั่นคงกับลูกค้า รวมทั้งสร้างความพึงพอใจและความพึงพอใจให้กับลูกค้าในระยะยาว และส่งผลให้เกิดการเพิ่มมูลค่าและการเชื่อมั่นในแบรนด์ได้ในที่สุด (Fetherstonhaugh, 2015)

จากแนวคิดของ Brian Fetherstonhaugh (2015) ทำให้เห็นว่าการใช้หลักการ 4E Marketing จะช่วยให้คลินิกเสริมความงามสร้างความติดต่อและความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้า สร้างความเชื่อมั่นและเป็นที่ต้องการในตลาดคลินิกเสริมความงามที่มีการแข่งขันอย่างแรง นอกจากนี้ยังช่วยสร้างชุมชนของลูกค้าที่มีความสนใจและมีส่วนร่วมในการแนะนำและแบ่งปันประสบการณ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นการโปรโมทแบรนด์และเสริมสร้างฐานลูกค้าใหม่โดยตรง โดยแยกเป็น 4 ด้านดังนี้ 1) Experience (ประสบการณ์): การสร้างประสบการณ์ที่ดีและน่าจดจำให้กับลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการที่คลินิก เช่น การให้บริการที่มีคุณภาพ, การให้คำปรึกษาที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์, การสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและสะดวกสบาย 2) Everyplace (การเข้าถึงผู้บริโภค): การเข้าถึงลูกค้าในทุกช่องทาง ไม่ว่าจะเป็นการโฆษณาออนไลน์, การตลาดผ่านโซเชียลมีเดีย 3) Exchange (ความคุ้มค่า): การสร้างความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนระหว่างคลินิกและลูกค้า โดยการให้บริการที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าอย่างเหมาะสม 4) Evangelism (การสร้างความจงรักภักดี): การสร้างฐานลูกค้าที่มีความมุ่งมั่นและเชื่อมั่นต่อคุณภาพของบริการ โดยการสร้างประสบการณ์ที่ดีและน่าพอใจแก่ลูกค้า ซึ่งอาจทำให้ลูกค้ากลายเป็นนักประชาสัมพันธ์หรือที่เรียกว่าการบอกปากต่อปาก ที่สนับสนุนและแนะนำคลินิกให้กับคนอื่น ๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลยุทธ์ 4E Marketing ของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ที่มีต่อผู้ใช้บริการ
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์
3. เพื่อศึกษาปัจจัยกลยุทธ์ 4E Marketing ที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าของคลินิกเสริมความงามในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์

สมมุติฐานของการวิจัย

กลยุทธิ์ 4E Marketing ได้แก่ ประสบการณ์ การเข้าถึงผู้บริโภค ความคุ้มค่า การสร้างความจงรักภักดี มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าของคลินิกเสริมความงามในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา กลยุทธ์ 4E Marketing และการตัดสินใจเข้ารับบริการ
2. ขอบเขตด้านสถานที่ ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา 1 ปี

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

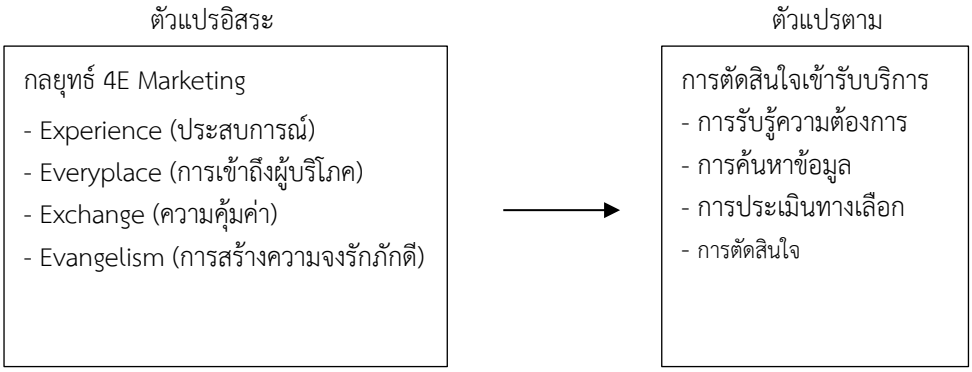

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณด้วยการสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามมีรายละเอียดวิธีการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้คือ ผู้ใช้บริการคลินิกเสริมความงาม ในอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งมีจำนวน 9 คลินิก ได้แก่ 3D Clinic, วีรพรรณคลินิกกาฬสินธุ์, SC clinic, RealV Clinic, Dr.Natcha Clinic, The Face Clinic, นิติพลคลินิก, we r clinic, Themaster Clinic ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แท้จริง ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างกรณีไม่ทราบจำนวนประชากรตามสูตรของ (Cochran, 1977) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และระดับค่าความคลาดเคลื่อนหรือผิดพลาดที่ยอมรับได้ร้อยละ 5 หรือที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 218 คน จากนั้นสุ่ม ตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบสมัครใจ (Volunteer Sampling)

จากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ใน การศึกษาครั้งนี้คือ แบบสอบถาม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 คัดกรองผู้ใช้บริการจริง ด้วยการถามว่าเคยใช้บริการหรือไม่ ถ้าใช่ จะมีแบบสอบถามต่อไป หากถ้าไม่ใช่จะจบแบบสอบถามโดยทันที

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้บริการคลินิกเสริมความงาม ในอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ จำนวน 5 ข้อ ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การตลาดแบบ 4E Marketing ได้แก่ ประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับกลยุทธ์ด้านการสร้าง ประสบการณ์ด้านการเข้าถึงผู้บริโภค ด้านความคุ้มค่า และด้านการสร้างความจงรักภักดี จำนวน 20 ข้อ ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตรประมาณค่า (Rating Scale)

ส่วนที่ 4 การตัดสินใจเข้ารับบริการ ได้แก่ ขั้นรับรู้ความต้องการ ขั้นค้นหาข้อมูล ขั้นประเมินทางเลือก ขั้นตัดสินใจ จำนวน 20 ข้อ ลักษณะข้อ คำถามเป็นแบบมาตรประมาณค่า (Rating Scale)

โดยส่วนที่ 3 และ 4 เป็นตัวเลือกแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่

5 หมายถึง มากที่สุด

4 หมายถึง มาก

3 หมายถึง ปานกลาง

2 หมายถึง น้อย

1 หมายถึง น้อยที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลด้วยตัวเองร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย จำนวน 1 ท่าน ร่วมกับการเก็บข้อมูลแบบออนไลน์ โดยขอความร่วมมือกับผู้ใช้งานที่หน้าคลินิก และคนในกลุ่มคนกาฬสินธุ์ให้ร่วมทำแบบสอบถามผู้ใช้บริการแล้วคัดกรองผู้ที่ใช้งานจริง เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเวลาเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม 2567 เมื่อรวบรวมแบบสอบถามได้ครบสมบูรณ์แล้วจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม สำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล และอธิบายผลการศึกษาในรูปแบบตาราง โดยใช้ค่าสถิติบรรยายเชิง พรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์เส้นทางอิทธิพลของตัวแปร (Path Analysis) วิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ (Enter multiple regression analysis)

ผลการวิจัย

จากผลสำรวจพบว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 90.3 อายุ 21-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 55.3 มีสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ 67.5 ระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 66 ประกอบอาชีพนักเรียน-นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 56.8 รายได้เฉลี่ยที่ 10,001-20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 60.7

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่ออธิบายกลยุทธ์ 4E Marketing ของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ที่มีต่อผู้ใช้บริการ

ตารางที่ 1 : กลยุทธ์ 4E Marketing ที่มีต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์

กลยุทธ์ 4E Marketing	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
Experience (ประสบการณ์)	4.13	.38	มาก
Everyplace (การเข้าถึงผู้บริโภค)	4.13	.38	มาก
Exchange (ความคุ้มค่า)	4.10	.41	มาก
Evangelism (การสร้างความจงรักภักดี)	4.09	.44	มาก
รวม	4.11	.30	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่ากลยุทธ์ 4E Marketing ของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ที่มีต่อผู้ใช้บริการระดับความคิดเห็นในภาพรวมของผู้ใช้บริการต่อกลยุทธ์การตลาดแบบ 4E Marketing อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11 โดยความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การตลาดแบบ 4E พบว่าปัจจัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านประสบการณ์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.13 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับรูปแบบการให้บริการ มีการให้บริการและประสบการณ์ที่พิเศษแตกต่างจากที่อื่น รองลงมาได้แก่ ด้านการเข้าถึงผู้บริโภค มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.13 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการใช้บริการจากคลินิกเสริมความงามเพราะเห็นในโฆษณา ลำดับถัดไปได้แก่ ด้านความคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.10 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าเมื่อเทียบกับสิ่งที่ได้รับ ลำดับสุดท้ายได้แก่ ด้านการสร้างความจงรักภักดี มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.09 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับความอยากแชร์หรือบอกต่อให้ผู้อื่นเข้าไปใช้บริการเหมือนกับท่าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่ออธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์

ตารางที่ 2 : พฤติกรรมการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์

กลยุทธ์ 4E Marketing	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
การรับรู้ความต้องการ	4.43	.39	มาก
การค้นหาข้อมูล	4.45	.40	มาก
การประเมินทางเลือก	4.45	.40	มาก
การตัดสินใจ	4.47	.39	มาก
รวม	4.45	.34	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่าพฤติกรรมการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.45 โดยความคิดเห็นต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้า พบว่า

ปัจจัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.47 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการตัดสินใจได้จากความคุ้มค่าและประโยชน์ที่จะได้รับสูงสุดของคลินิกเสริมความงาม รองลงมาได้แก่ ด้านการค้นหาข้อมูล มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.45 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการค้นหาข้อมูลของคลินิกเสริมความงามจากการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในสื่อประเภทต่าง ๆ ลำดับถัดไปได้แก่ ด้านการประเมินทางเลือก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.45 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับประเมินทางเลือกการให้บริการของคลินิกเสริมความงามจากความน่าชื่อเสียงและเชื่อถือ ลำดับสุดท้ายได้แก่ ด้านการรับรู้ความต้องการ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.43 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการต้องการใช้บริการจากคลินิกเสริมความงามเนื่องจากได้คำแนะนำจากคนรอบข้าง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาปัจจัยกลยุทธ์ 4E Marketing ที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์

ตารางที่ 3 เพื่อศึกษาปัจจัยกลยุทธ์ 4E Marketing ที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าของคลินิกเสริมความงามในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ด้วยการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณวิธีนำเข้าทั้งหมด (Enter multiple regression analysis)

ตัวแปรต้น	b	SE	Beta	t-value	p-value
ค่าคงที่ (Constant)	2.655	.314			
ด้านประสบการณ์ (x_1)	.104	.067	.113	1.550	.123
ด้านการเข้าถึงผู้บริโภค (x_2)	.139	.069	.155	2.007*	.046
ด้านความคุ้มค่า (x_3)	.108	.072	.127	1.504	.134
ด้านการสร้างความจงรักภักดี (x_4)	.087	.063	.111	1.366	.173

SE_{est} = .321, R = .383, R^2 = 0.147, F = 8.631

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 การทดสอบผลกระทบของกลยุทธ์ 4E Marketing ที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ พบว่ากลยุทธ์ 4E Marketing ด้านการเข้าถึงผู้บริโภค (x_2) มีค่า Sig น้อยกว่า 0.05 แสดงว่ามีผลกระทบต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ สามารถร่วมทำนายการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ได้ร้อยละ 14.7

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 218 คน พบว่า ผู้ตอบแบบส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 90.3 อายุ 21-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 55.3 มีสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ 67.5 ระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 66 ประกอบอาชีพนักเรียน-นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 56.8 รายได้เฉลี่ยที่ 10,001-20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 60.7 เช่นเดียวกันกับผลการศึกษาของ พิมพ์ภัสสร สุธงษา (2023) ที่ศึกษาเรื่อง ภาพลักษณ์และการสื่อสารการตลาดของคลินิกเสริมความงามต่อการทำศัลยกรรมเสริมความงามของวัยรุ่นจังหวัดเชียงใหม่ ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 22 ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี ทำอาชีพนักศึกษารายได้ต่อเดือน 15,001 -20,000 บาทขึ้นไป จากผลสำรวจข้างต้นสามารถสรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่สนใจทำศัลยกรรมเป็นวัยรุ่นเพศหญิง อายุ 22 ปี โดยส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาปริญญาตรีซึ่งถือว่าอยู่ในช่วงอายุกำลังสนใจในเรื่องของความสวยความงามการดูแลตัวเองและมีรายได้เป็นของตนเอง โดยรายได้ต่อเดือนอยู่ที่ 15,001 -20,001 บาทขึ้นไป

กลยุทธ์ 4E Marketing ของคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ที่มีต่อผู้ใช้บริการระดับความคิดเห็นในภาพรวมของผู้ใช้บริการต่อกลยุทธ์การตลาดแบบ 4E Marketing อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11 โดยความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การตลาดแบบ 4E Marketing พบว่าปัจจัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านประสบการณ์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.13 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับรูปแบบการให้บริการ มีการให้บริการและประสบการณ์ที่พิเศษแตกต่างจากที่อื่น รองลงมาได้แก่ ด้านการเข้าถึงผู้บริโภค มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.13 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการใช้บริการจากคลินิกเสริมซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมกณภัทร ธรรมสอน และจุฑาทิพย์ เดชยางกูร (2020) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (4E's) ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่น อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย หลังการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด 19 ของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า ด้านประสบการณ์ (Experience) มีระดับความสำคัญมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า การที่บุคคลได้รับประสบการณ์ที่ดีและเป็นไปตามความคาดหวังในการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการเลือกสถานที่ในการท่องเที่ยว

พฤติกรรมการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้าคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.45 โดยความคิดเห็นต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเข้ารับบริการของลูกค้า พบว่าปัจจัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.47 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการตัดสินใจได้จากความคุ้มค่าและประโยชน์ที่จะได้รับสูงสุดของคลินิกเสริมความงาม รองลงมาได้แก่ ด้านการค้นหาข้อมูล มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.45 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการค้นหาข้อมูลของคลินิกเสริมความงามจากการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในสื่อประเภทต่าง ๆ ลำดับถัดไปได้แก่ ด้านการประเมินทางเลือก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.45 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับประเมินทางเลือกการให้บริการของคลินิกเสริมความงามจากความน่าชื่อเสียงและเชื่อถือ ลำดับสุดท้ายได้แก่ ด้านการรับรู้ความต้องการ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.43 โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการต้องการใช้บริการจากคลินิกเสริมความงาม เนื่องจากได้คำแนะนำจากคนรอบข้าง ซึ่งสอดคล้องกับ ณัชชา วงค์นากลาง และสโรชินี ศิริวัฒนา (2023) ที่ศึกษาเรื่อง กระบวนการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านแอพพลิเคชั่น Shopeeของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร พบว่า การตัดสินใจ ยังเป็นการเลือกทางเลือกที่เป็นไปได้จากทางเลือกต่างๆ ที่มีอยู่ เป็นกระบวนการในการหาโอกาส และหาทางเลือกที่พอเป็นไปได้จากทางเลือกที่มี ถือเป็นการชี้ขาดทางเลือกที่มีอยู่มากกว่าหนึ่งทางและยังเป็นการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดจากทางเลือกทั้งหมดที่มีอยู่

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการใช้ 4E Marketing จะช่วยให้คลินิกเสริมความงามสร้างความติดต่อและความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้า สร้างความเชื่อมั่นและเป็นที่ต้องการในตลาดคลินิกเสริมความงามที่มีการแข่งขันอย่างแรง นอกจากนี้ยังช่วยสร้างชุมชนของลูกค้าที่มีความสนใจและมีส่วนร่วมในการแนะนำและแบ่งปันประสบการณ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นการโปรโมทแบรนด์และเสริมสร้างฐานลูกค้าใหม่โดยตรง โดยแยกเป็น 4 ด้านดังนี้

1) Experience (ประสบการณ์): การสร้างประสบการณ์ที่ดีและน่าจดจำให้กับลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการที่คลินิก เช่น การให้บริการที่มีคุณภาพ, การให้คำปรึกษาที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์, การสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและสะดวกสบาย

2) Everyplace (การเข้าถึงผู้บริโภค): การเข้าถึงลูกค้าในทุกช่องทาง ไม่ว่าจะเป็นการโฆษณาออนไลน์, การตลาดผ่านโซเชียลมีเดีย

3) Exchange (ความคุ้มค่า): การสร้างความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนระหว่างคลินิกและลูกค้า โดยการให้บริการที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าอย่างเหมาะสม

4) Evangelism (การสร้างความจงรักภักดี): การสร้างฐานลูกค้าที่มีความมุ่งมั่นและเชื่อมั่นต่อคุณภาพของบริการโดยการสร้างประสบการณ์ที่ดีและน่าพอใจแก่ลูกค้า ซึ่งอาจทำให้ลูกค้ากลายเป็นนักประชาสัมพันธ์หรือที่เรียกว่าการบอกปากต่อปาก ที่สนับสนุนและแนะนำคลินิกให้กับคนอื่น

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

ถ้าการศึกษาในครั้งต่อไป ควรศึกษาให้ลึกซึ้งเกี่ยวกับการทำกลยุทธ์ 4E ในตลาดเสริมความงามกับปัจจัยอื่น ๆ และกับธุรกิจอื่น

นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ควรเขียนเกี่ยวกับ (x_2) การเข้าถึงผู้บริโภค เพราะเป็นปัจจัยเดียวที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการคลินิกเสริมความงาม ในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์

เอกสารอ้างอิง

ณัชชา วงค์นากลาง และสโรชินี ศิริวัฒนา. (2023). ***กระบวนการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านแอพพลิเคชั่น Shopee ของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร.*** https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JMSD/article/view/267506/ 179150

บุษยมาศ วงศ์เรียน. (2023). ***กลยุทธ์ทางการตลาด 4E's ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการโรงแรมในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย.*** http://dspace.bu.ac.th/bitstream/123456789/5382/1 /bootsayamas_wong.pdf

พิมพ์ภัสสร สุธงษาและ กรวรรณ กฤตวรกาญจน์. (2023). ***ภาพลักษณ์และการสื่อสารการตลาดของคลินิกเสริมความงามต่อการทำศัลยกรรมเสริมความงามของวัยรุ่นจังหวัดเชียงใหม่.*** https://so02.tci-thaijo.org /index.php/jmsr/article/view/257994/178930

สมกณภัทร ธรรมสอน และจุฑาทิพย์ เดชยางกูร. (2020). ***ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (4 E's) ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่น อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย หลงการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด 19 ของนักท่องเที่ยวชาวไทย.*** http://www.ba-abstract.ru.ac.th/AbstractPdf/2563-5-12_1629779167.pdf

สุภัทรา อุณหพัฒนา,พีรญา ชื่นวงศ์และ กษิดิศ ใจผาวัง. (2023). ***อิทธิพลของกลยุทธ์การตลาดแบบ 4E และการรับรู้คุณค่าตราสินค้าที่ส่งผลต่อความภักดีของผู้ใช้บริการสถานีบริการฐ้ามัน ปตท. ในเขตเทศบาลนครเชียงราย จังหวัดเชียงราย.*** https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jsa-journal/article/view/264981/180839

อุมาวรรณ วาทกิจ. (2023). ***ส่วนประสมทางการตลาด 4Esที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าสินค้าอุปโภคบริโภค ของผู้บริโภคผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์.*** https://so04.tci-thaijo.org/index.php/neuarj /article/view/ 262430/178654

Fetherstonhaugh, B. (2015). ***The 4E's of Marketing: Creating Value for Customer, Company and Society. Forbes.*** https://www.forbes.com/sites/brianfetherstonhaugh/2015/06/29/the-4-es-of-marketing-creating-value-for-customer-company-and-society/?sh=26d3cf2a4faa

marketeeronline. (2023). ***ผู้หญิงอย่าหยุดสวย ดัน 'ตลาดเสริมความงาม' ไทยโต 16.6% รับอานิสงส์เปิดประเทศ.*** https://marketeeronline.co/archives/292227

TheBusinessplus. (2023). ***ตลาดเสริมความงามไทย โตกว่าตลาดโลก อีก 4 ปี มูลค่าแตะ 2.5 แสนล้านบาท.*** https://www.thebusinessplus.com/surgery/

การพัฒนากรอบการทำงานแบบบูรณาการในการดำเนินโครงการเกี่ยวกับ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่น

Development of an Integrated Framework for Business Process Automation and Hyperautomation Project Implementation

ปรัชวัณวิทย์ เชาว์เหนือ[1]
วศินี หนุนภักดี[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงกระบวนการในการดำเนินโครงการเกี่ยวกับระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ (Business Process Automation) และไฮเปอร์ออโตเมชั่น (Hyper Automation) ภายในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการศึกษางานวิจัย ร่วมด้วยกับการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญในการทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่น ภายในองค์กร บริษัท S ซึ่งเป็นองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจใช้รวมทั้งหมด 5 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้วิจัยศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้สรุปออกมาเป็นกรอบการวิจัย เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางในการพัฒนากรอบการทำงานแบบบูรณาการสำหรับการประยุกต์ใช้งานระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและไฮเปอร์ออโตเมชั่น ในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ ออกเป็น 7 ขั้นตอน 1.การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ, 2. การลดขั้นตอนในกระบวนการ, 3. การคัดเลือกเทคโนโลยี, 4. การดำเนินการโครงการ, 5.การฝึกอบรมผู้ใช้งานและการวางแผนการเปลี่ยนแปลง, 6.การติดตามผลและการปรับแต่งกระบวนการ, 7.การทำการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง 2) การนำกรอบการทำงานที่ได้จากการศึกษาไปสัมภาษณ์กับผู้เชี่ยวชาญ พบว่าทั้ง 5 ท่าน มีความเห็นด้วยกับกรอบการทำงานที่ได้จากการศึกษา 3) จากการศึกษาข้อมูลจากโครงการพบว่าสิ่งที่มีผลต่อการสำเร็จของโครงการมากที่สุดคือ การวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ที่จะได้รับ ซึ่งอยู่ในกระบวนการขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ

***คำสำคัญ**: ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ, ไฮเปอร์ออโตเมชั่น, กรอบการทำงานแบบบูรณาการ, องค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ*

Abstract

This research aimed to study the process of implementing projects related to business process automation systems and hyperautomation within a conglomerate organization. This was a qualitative research study conducted through a literature review, along with, interviewing a total of 5 experts from Company S who working on such projects.

[1] นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการแปรรูปธุรกิจทางดิจิทัลวิชาเอกนโยบายและการบริหารดิจิทัล วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาโทการแปรรูปธุรกิจทางดิจิทัล วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

The research findings were: 1) The researchers summarized the relevant literature into a research framework to create guidelines for developing an integrated framework for applying business process automation systems and hyperautomation in conglomerate organizations, consisting of 7 steps: 1. Project planning and analysis, 2. Process streamlining, 3. Technology selection, 4. Project implementation, 5. User training and change management planning, 6. Monitoring and process adjustment, 7. Continuous process improvement. 2) When this framework was presented to the 5 experts during interviews, they all agreed with the framework derived from the study. 3) From studying the project data, it was found that the factor having the greatest impact on project success was cost-benefit analysis, which falls under step 1: Project planning and analysis.

***Keywords**: Business Process Automation, Hyper Automation, Integrated Framework, Conglomerate Organization*

บทนำ

ในโลกธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมีการแข่งขันสูงในยุคดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงและการปรับปรุงกระบวนการทางธุรกิจกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ไม่สามารถมองข้ามได้ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น คือแนวทางธุรกิจอย่างเป็นระบบที่องค์กรใช้ในการค้นหา คัดเลือก และทำขั้นตอนทางธุรกิจและ IT ให้ทำงานได้อย่างอัตโนมัติให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Gartner, 2019) ไฮเปอร์ออโตเมชั่น ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้องค์กรสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่ยังเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และเพิ่มมูลค่าให้กับลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการที่จะก้าวไปเป็นผู้นำในอุตสาหกรรม ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจจึงไม่เป็นเพียงแค่แนวทาง แต่เป็นความจำเป็นสำหรับองค์กรที่ต้องปรับตัวและเพื่อการอยู่รอดในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้

ตัวเร่งสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดิจิทัลและการปรับปรุงกระบวนการภายในองค์กรคือการเกิดขึ้นของแพลตฟอร์ม low-code และ no-code แพลตฟอร์มเหล่านี้ช่วยให้ผู้ใช้ทางธุรกิจ แม้แต่ผู้ที่ไม่มีความรู้ด้านการเขียนโปรแกรมมากนัก สามารถพัฒนาและปรับใช้แอปพลิเคชัน การทำงานอัตโนมัติ และการเชื่อมต่อระบบต่าง ๆ ด้วยการพึ่งพากระบวนการพัฒนา IT แบบดั้งเดิมน้อยลง แพลตฟอร์ม low-code/no-code ช่วยให้การสร้างต้นแบบอย่างรวดเร็ว การพัฒนาแอปพลิเคชันได้อย่างคล่องตัว และการรวมข้อมูลและกระบวนการได้อย่างราบรื่น ส่งเสริมวัฒนธรรมของนวัตกรรมและความคล่องตัวภายในองค์กร

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแพลตฟอร์ม low-code/no-code จะดูน่าสนใจและมีแนมโน้มที่จะเป็นตัวแปรสำคัญในการพัฒนาองค์กรให้มีความก้าวหน้าในโลกยุคดิจิทัล แต่องค์กรมักพบกับความท้าทายในการดำเนินการเหล่านี้ หนึ่งในปัญหาหลักก็คือความซับซ้อนในการจัดการแพลตฟอร์มที่มีความกระจัดกระจายภายในองค์กร ในขณะที่ภาคธุรกิจนำแพลตฟอร์ม low-code/no-code ต่าง ๆ มาใช้ การรวมระบบ การจัดการข้อมูล และการควบคุมเวอร์ชั่นกลายเป็นงานที่ท้าทาย แพลตฟอร์มที่แตกต่างกันอาจนำไปสู่การแยกข้อมูล การจำกัดการทำงานร่วมกัน และการลดการมองเห็นกระบวนการจากต้นจนจบ ซึ่งขัดขวางการเข้าถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบบูรณาการ

นอกจากนี้ แพลตฟอร์มเดิมอย่าง ระบบวางแผนทรัพยากรองค์กร (ERP) ที่องค์กรต่างๆ ได้นำมาใช้งานอย่างยาวนานหลายทศวรรษ เริ่มมีความล้าสมัยและไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งในแง่การดำเนินธุรกิจและความต้องการของลูกค้า ระบบวางแผนทรัพยากรองค์กร (ERP) มักจะถูกปรับแต่งอย่างหนักและทำให้เหมาะกับกระบวนการธุรกิจบางกระบวนการเท่านั้น

โดยเฉพาะการนำเอาระบบวางแผนทรัพยากรองค์กร (ERP) มาใช้ในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ ซึ่งเป็นองค์กรประเภทหนึ่งที่ประกอบด้วยองค์กรธุรกิจที่แตกต่างกันและไม่เกี่ยวข้องกันหลายแห่ง ซึ่งดำเนินงานในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ภายใต้กลุ่มบริษัทเดียว การนำเอาระบบวางแผนทรัพยากรองค์กร (ERP) มาใช้ในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจนั้นทำให้ยากต่อการปรับแก้และตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าและการเปลี่ยนแปลงของตลาด โครงสร้างที่ไม่ยืดหยุ่นของแพลตฟอร์มเดิมอาจกลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อความสามารถในการเปลี่ยนแปลงกระบวนการได้อย่างยืดหยุ่นขององค์กร รวมถึงการขยายตัวเพื่อเตรียมรับลูกค้าที่มากขึ้นจากช่องทางที่หลากหลายและจากความต้องการของลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคปัจจุบัน

ในการที่จะแก้ไขความท้าทายเหล่านี้ องค์กรจำเป็นที่จะต้องมีกรอบการทำงานแบบบูรณาการที่รวมการปรับปรุงกระบวนการทางธุรกิจ รวมถึงการนำเทคโนโลยีไฮเปอร์ออโตเมชั่นมาใช้ เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการได้อย่างครบถ้วนและมีประสิทธิภาพ ลดความไม่จำเป็นในค่าใช้จ่าย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงกระบวนการในการดำเนินโครงการเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและไฮเปอร์ออโตเมชั่นภายในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจจะมีส่วนช่วยให้องค์กรได้ทราบถึงกรอบการทำงานที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพสามารถนำมาใช้ได้จริง รวมถึงได้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาต่อยอดไปยังโครงการที่มีความแตกต่างกันในหน้างาน อาทิเช่นด้านการขายการบริการลูกค้า การจัดการภายในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งรูปแบบงานทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้องค์กรนั้นสามารถอยู่รอด และพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงในยุคที่ลูกค้ามีความต้องการที่เปลี่ยนไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาถึงกระบวนการในการดำเนินโครงการเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นภายในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ

2. เพื่อเสนอกรอบการทำงานแบบบูรณาการสำหรับการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและการประยุกต์ใช้งานไฮเปอร์ออโตเมชั่นในองค์กรแบบระบบแยกกลุ่มธุรกิจ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาการศึกษา มุ่งเน้นศึกษาวิธีการการดำเนินโครงการด้านการปรับปรุงกระบวนการทางธุรกิจระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นใน บริษัท S ซึ่งเป็นองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง บุคลากรในองค์กรที่มีส่วนร่วมกับการดำเนินโครงการด้านการปรับปรุงกระบวนการทางธุรกิจ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นใน ในบริษัท S ซึ่งเป็นองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีกระบวนการทางธุรกิจ ศึกษาเกี่ยวกับ ลำดับกิจกรรมที่มีโครงสร้างและการวัดผล ซึ่งองค์กรใช้ในการเปลี่ยนข้อมูล (อินพุต) ให้กลายเป็น ผลลัพธ์ที่ต้องการ (เอาต์พุต) ทฤษฎีนี้เน้นที่ "วิธี" ในการทำงาน มากกว่าเพียงแค่ "สิ่งที่ทำ" (ผลิตภัณฑ์และบริการ) ทฤษฎีนี้ช่วยให้องค์กร เข้าใจ วิเคราะห์ ปรับปรุง และเพิ่มประสิทธิภาพ การทำงานภายใน เพื่อเพิ่มประสิทธิผล ความพึงพอใจของลูกค้า และความสำเร็จโดยรวม

โดยรากฐานของทฤษฎีกระบวนการทางธุรกิจ สามารถสืบย้อนไปถึงยุคแรกของ การจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (scientific management) ในปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 บุคคลสำคัญอย่าง เฟรเดอริค วินสโลว์ เทย์เลอร์

(Taylor, 1911) และ เฮนรี่ ฟอร์ด (Ford, 1922) มุ่งเน้นที่ ประสิทธิภาพ (Effciency) และ การทำให้เป็นมาตรฐาน (Standardization) ของงาน อย่างไรก็ตาม การกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการของทฤษฎีเกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20

ไมเคิล แฮมเมอร์ และ เจมส์ แชมปี้ (1993): ผู้เขียนหนังสือทรงอิทธิพล "Reengineering the Corporation" สนับสนุนการ ออกแบบกระบวนการทางธุรกิจใหม่ทั้งหมด (radical redesign) เพื่อให้บรรลุปรับปรุงอย่างมาก (Hammer & Champy, 1993)

ว. เอ็ดเวิร์ดส์ เดมิง (Deming, W. E. (1986): ผู้สนับสนุน การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง หลักการ การบริหารคุณภาพอย่างทั่วถึง (Total Quality Management: TQM) ของเดมิง เน้นการวิเคราะห์และปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่องเพื่อความสำเร็จในระยะยาว (Deming, 1986)

ปีเตอร์ ดรัคเกอร์ (ที่ปรึกษาการจัดการ): ดรัคเกอร์ เน้นย้ำถึงความสำคัญของ การจัดกระบวนการทางธุรกิจให้สอดคล้องกับกลยุทธ์โดยรวมขององค์กร เขาเชื่อว่ากระบวนการที่มีประสิทธิภาพมีความสำคัญต่อการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Drucker, 1993)

ในส่วนของระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ เป็นการพัฒนาต่อยอดในการนำเทคโนโลยีมาใช้กับการจัดการกระบวนการทางธุรกิจ (Business Process Management) นั้นคือการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อนำงานที่ทำด้วยมือและงานที่ซ้ำซากจำเจภายในกระบวนการทางธุรกิจที่กำหนดไว้ไปสู่ระบบอัตโนมัติ

ในส่วนของไฮเปอร์ออโตเมชั่น ที่เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นภายหลัง Gartner บริษัทวิจัยและที่ปรึกษาด้านไอทีชั้นนำให้คำจำกัดความของ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น ว่าเป็นกลยุทธ์การนำเทคโนโลยีขั้นสูงต่างๆ มาประยุกต์ใช้ ไม่ว่าจะเป็นปัญญาประดิษฐ์ (AI) ระบบบริหารกระบวนการทำงานด้วยหุ่นยนต์ (RPA) และ แพลตฟอร์มบูรณาการบริการ (iPaaS) เพื่อเพิ่มระดับการทำงานอัตโนมัติ ให้กับกระบวนการธุรกิจและไอทีมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (Gartner, 2019) ไฮเปอร์ออโตเมชั่นจะครอบคลุมการทำงานในวงกว้างมากขึ้น

ตัวอย่างเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับไฮเปอร์ออโตเมชัน:

1. ระบบบริหารกระบวนการทำงานด้วยหุ่นยนต์ (RPA): ระบบซอฟต์แวร์อัตโนมัติที่เลียนแบบพฤติกรรมของมนุษย์ในการทำงานที่ซ้ำซาก ตัวอย่างเช่น การกรอกข้อมูลในเอกสาร การตอบคำถามที่พบบ่อย หรือการประมวลผลใบแจ้งหนี้

2. ปัญญาประดิษฐ์ (AI) การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning - ML) เพื่อช่วยตัดสินใจและทำงานที่ซับซ้อน ตัวอย่างเช่น การวิเคราะห์ข้อมูลลูกค้า การคาดการณ์ความเสี่ยง หรือการเขียนข้อความอัตโนมัติ เทคโนโลยีที่ช่วยวิเคราะห์ข้อมูล คาดการณ์ผลลัพธ์ และตัดสินใจ

3. แพลตฟอร์มบูรณาการบริการ (iPaaS): เครื่องมือที่เชื่อมต่อเทคโนโลยีและบริการต่างๆ เพื่อสนับสนุนการทำงานอัตโนมัติ

4. การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (NLP) การจดจำเสียงและภาพ: เทคโนโลยีที่ช่วยทำงานอัตโนมัติที่เกี่ยวข้องกับภาษาหรือข้อมูลภาพ

5. ตัวแทนเสมือน (Virtual Agent): ระบบอัตโนมัติที่สามารถโต้ตอบกับมนุษย์ได้อย่างเป็นธรรมชาติ

6. สถาปัตยกรรมซอฟต์แวร์ที่ขับเคลื่อนด้วยเหตุการณ์ (Event-Driven Software Architecture): ระบบที่สามารถตอบสนองต่อเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงข้อมูลได้แบบเรียลไทม์

7. เทคโนโลยีดิจิทัลทวิน (Digital Twin Technology): แบบจำลองเสมือนของกระบวนการ ผลิตภัณฑ์ หรือบริการที่ใช้สำหรับวิเคราะห์ จำลอง และควบคุม

ข้อมูลทั่วไปและโครงสร้างของกรณีศึกษา

บริษัท S เป็นบริษัทที่เก่าแก่ดำเนินธุรกิจในประเทศไทยมาอย่างยาวนาน โดย โครงสร้างบริษัทจะเป็นบริษัทแบบแยกธุรกิจ (Conglomerate Organization) ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มธุรกิจต่างๆ ที่มีลักษณะการดำเนินธุรกิจที่แตกต่างกัน

มีผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกันซึ่งภายใต้กลุ่มธุรกิจนั้นก็จะมีบริษัทย่อย ๆ อีกเป็นจำนวนมาก บริษัท S ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2456 ในฐานะโรงงานผลิตปูนซีเมนต์แห่งแรกของประเทศไทย จากจุดเริ่มต้นอันน้อยนิดนี้ บริษัทก็ได้เติบโตและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นกลุ่มบริษัทยักษ์ใหญ่ที่ประกอบธุรกิจหลากหลายสาขา

เมื่อเข้าสู่ช่วงทศวรรษ 2530 กลุ่มบริษัทได้มีการปรับโครงสร้างองค์กรใหม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการและขยายธุรกิจไปยังตลาดต่างประเทศอย่างจริงจัง โดยเริ่มจากการตั้งฐานการผลิตในหลายประเทศของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากนั้นก็ได้แพร่ขยายไปยังจีน ญี่ปุ่น และบางประเทศในเอเชียใต้และตะวันออกกลาง

กลุ่มบริษัทได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความแข็งแกร่งให้กับกลุ่มธุรกิจหลักในเวลาเดียวกันก็ขยายไปสู่ธุรกิจใหม่ ๆ อย่างคอนกรีตผสมเสร็จ และเคมีเฉพาะทางสำหรับอุตสาหกรรม ช่วงเวลาแห่งการเติบโตทางธุรกิจอย่างก้าวกระโดดนี้ได้ช่วยผลักดันกลุ่มบริษัทให้เป็นผู้นำในหลากหลายธุรกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งในปัจจุบันได้พัฒนาและขยายธุรกิจอย่างกว้างขวางไปยังหลากหลายสาขา จนกลายเป็นกลุ่มบริษัทที่ประกอบธุรกิจหลัก 3 กลุ่มใหญ่

กลุ่มธุรกิจที่ 1 คือปูนซีเมนต์และวัสดุก่อสร้าง ซึ่งยังคงเป็นธุรกิจหลักและมีความแข็งแกร่ง ครอบคลุมถึงการผลิตคอนกรีต วัสดุมุงหลังคา และวัสดุตกแต่งอาคารอีกด้วย

กลุ่มธุรกิจที่ 2 คือธุรกิจเคมีภัณฑ์ที่หลากหลาย ตั้งแต่ปิโตรเคมีพื้นฐานไปจนถึงผลิตภัณฑ์เคมีเฉพาะทางที่ทันสมัยสำหรับอุตสาหกรรมต่างๆ อาทิ พลาสติก เคมีเกษตร สารเคมีสำหรับงานก่อสร้าง งานอุตสาหกรรมทั่วไป และสาขาอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

กลุ่มธุรกิจที่ 3 คือบรรจุภัณฑ์ ซึ่งรวมไปถึงการผลิตบรรจุภัณฑ์หลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นจากกระดาษ พลาสติก และแม้แต่อลูมิเนียม สำหรับบรรจุผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภคและสินค้าอุตสาหกรรมต่างๆ

บริษัท S นี้มีการดำเนินงานผ่านบริษัทในเครือและบริษัทร่วมทุนจำนวนมาก รวมแล้วกว่า 130 บริษัททั่วประเทศไทยและหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยังมีฐานการผลิตและดำเนินธุรกิจในบางประเทศของทวีปเอเชียอื่น ๆ อีกด้วย เช่น จีนและญี่ปุ่น มีพนักงานทั้งสิ้นกว่า 55,000 คนทำงานอยู่ทั่วโลกซึ่งทำให้โครงสร้างการบริหารงานของแต่ละบริษัทแต่ละกลุ่มธุรกิจมีความแตกต่างกันโดย นำมาซึ่งกระบวนการทางธุรกิจที่มีความซับซ้อน ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่มธุรกิจ อีกทั้งยังมีกลุ่มบริษัทที่เป็นลักษณะการลงทุนร่วมทั้งในและต่างประเทศทำให้การดำเนินการทางธุรกิจและกระบวนการต่างๆมีความแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาคอีกด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อศึกษาโครงการด้านการปรับปรุงกระบวนการทางธุรกิจ ระบบสำหรับอัตโนมัติกระบวนการทางธุรกิจและ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น นั้นเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยผู้วิจัยได้ศึกษาถึงข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและเก็บรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นในการออกแบบกรอบการทำงานแบบบูรณาการในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่น โดยใช้วิธีการศึกษาจากวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์เดี่ยว จากผู้เชี่ยวชาญที่ได้มีประสบการณ์การดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับระบบสำหรับอัตโนมัติกระบวนการทางธุรกิจและ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น ใน บริษัท S ที่เป็นองค์กรแบบระบบแยกส่วน เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วนในการพัฒนากรอบการทำงานแบบบูรณาการในการดำเนินโครงการเกี่ยวกับ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่น สำหรับองค์กรที่ต้องการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและการประยุกต์การใช้งานไฮเปอร์ออโตเมชั่นในองค์กรของตัวเอง ต่อไปในอนาคต โดยมีกระบวนการดำเนินการดังนี้

1. การศึกษาจากวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาเพื่อทำงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้มีการศึกษาจากวรรณกรรมร่วมสมัยหลายชิ้น ทั้งที่อยู่ในรูปแบบงานวิจัย และบทความวิชาการต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนากรอบการทำงานแบบบูรณาการสำหรับการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และการประยุกต์ใช้งานไฮเปอร์ออโตเมชั่น ในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ

2. การสัมภาษณ์เดี่ยว โดยงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้สัมภาษณ์เดี่ยวร่วมด้วยเพื่อให้ได้รับข้อมูลเพิ่มเติมจากส่วนที่ผู้วิจัยไม่สามารถปฏิบัติงานได้ด้วยตนเองและเพื่อเป็นการเปรียบเทียบว่ากระบวนการการดำเนินโครงการ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นแต่ละโครงการ ซึ่งมีเนื้องานที่แตกต่างกันในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจนั้นมีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ซึ่งในจำนวนการสัมภาษณ์ที่เหมาะสมในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นไม่มีตัวเลขที่แน่ชัดแต่ขึ้นอยู่กับโครงสร้างของงานวิจัยซึ่งในแต่ละงานวิจัยมักจะมีจุดอิ่มตัวของตนเองที่เรียกว่าความอิ่มตัวทางทฤษฎี (Theoretical saturation) คือจุดที่แม้ว่าจะสัมภาษณ์เพิ่มเติมก็มิได้ทำให้พบคุณสมบัติขนาดหรือความสัมพันธ์ใหม่ใหม่ขึ้นมาแต่อย่างใด โดยจำนวนที่ผู้วิจัยใช้เลือกในการสัมภาษณ์ของงานวิจัยนี้คือ 5 คนซึ่งเป็นจำนวนที่ได้รับความนิยมในงานวิจัยเชิงคุณภาพ

นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญมีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ในการปฏิบัติงานจริงที่ไม่สามารถสรุปรวบรวมได้อย่างครบถ้วนในเอกสารต่างๆ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นช่องทางในการเข้าถึงองค์ความรู้เชิงปฏิบัติที่แฝงอยู่ รวมถึงบทเรียนและข้อคิดเห็นจากผู้มีประสบการณ์ตรง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนากรอบแนวทางที่มีความแข็งแกร่งและสามารถนำไปใช้งานได้จริง

2.1 เกณฑ์การคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้การสัมภาษณ์เชิงลึกมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องเลือกผู้เชี่ยวชาญที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากเกณฑ์ดังต่อไปนี้

2.1.1 ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Domain Expertise) ผู้เชี่ยวชาญควรมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นครอบคลุมทั้งแนวคิด หลักการ เทคนิค เครื่องมือและมาตรฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงมีความรู้ด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบสารสนเทศ ระบบอัตโนมัติ ปัญญาประดิษฐ์ เป็นต้น

2.1.2 ประสบการณ์ตรง (Practical Experience) ผู้เชี่ยวชาญควรมีประสบการณ์จริงในการออกแบบพัฒนา และนำระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นไปใช้กับองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่มีความหลากหลาย ครอบคลุมกระบวนการทำงานในลักษณะต่าง ๆ เช่น การเงิน การขาย การผลิต ทรัพยากรบุคคล เป็นต้น รวมถึงมีประสบการณ์ทำงานไม่ต่ำกว่า 5 ปี ในสายงานที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงกระบวนการ การพัฒนาเทคโนโลยี หรือการบริหารธุรกิจ

2.1.3 ความสามารถในการสื่อสาร (Communication Skills) ผู้เชี่ยวชาญควรสามารถสื่อสารความคิดเห็นแนวทาง และประสบการณ์ได้อย่างชัดตรงประเด็น สามารถอธิบายแนวคิด กระบวนการ และเครื่องมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นได้อย่างเข้าใจง่าย รวมถึงสามารถตอบคำถามเชิงวิเคราะห์ได้อย่างรอบด้าน ไม่เพียงแต่ให้ความรู้ แต่ยังสามารถชี้แนะแนวทาง และเสนอมุมมองที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากรอบการดำเนินการ

2.1.4 ความเป็นกลาง (Objectivity) ผู้เชี่ยวชาญควรมีความสามารถในการแยกแยะข้อเท็จจริงกับความคิดเห็นส่วนตัว หลีกเลี่ยงการชี้นำ หรือผลักดันแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากผู้เชี่ยวชาญเคยมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับบริษัท เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถประเมินข้อมูล และวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ได้อย่างรอบด้าน รวมถึงมีความซื่อตรงทางวิชาการ ไม่นำเสนอข้อมูลที่เกินจริง หรือบิดเบือนข้อเท็จจริง เพื่อรักษาความน่าเชื่อถือของข้อมูล และผลงานวิจัย

2.1.5 ความทันสมัย (Up-to-date Knowledge) ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นเป็นศาสตร์ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยี เครื่องมือ และแนวทางปฏิบัติใหม่ ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผู้เชี่ยวชาญควรติดตามความเคลื่อนไหว และอัพเดทความรู้ โดยอาศัยแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น วารสารวิชาการ การประชุมวิชาการ เว็บไซต์ของผู้ผลิตเทคโนโลยี หรือองค์กรวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง นอกจากความรู้เชิงทฤษฎีแล้ว ผู้เชี่ยวชาญควรมีความรู้เกี่ยวกับแนวโน้ม และเทรนด์การประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นในอุตสาหกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความเกี่ยวข้อง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบริบทปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยจากเกณฑ์การคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญสามารถคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญได้ออกมาเป็นข้อมูลรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : แสดงรายละเอียดของผู้เชี่ยวชาญที่ให้การสัมภาษณ์

ผู้เชี่ยวชาญ	ตำแหน่ง	ระดับตำแหน่ง	ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง (ปี)
1	Head of Technology Solution	Management	15
2	Senior Architect – Technology Solution	Supervisor	15
3	Technology Partnership Assistant Manager	Supervisor	11
4	Technology Partnership Assistant Manager	Supervisor	10
5	Business Development Manager	Supervisor	8

ผลการวิจัย

1. ผู้วิจัยศึกษาวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้สรุปโครงสร้างในการทำวิจัยทั้งหมดออกมาเป็นกรอบการวิจัย เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางในการพัฒนากรอบการทำงานแบบบูรณาการสำหรับการประยุกต์ใช้งานระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น ในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ

โดยผลการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อสามารถสรุปได้เป็นขั้นตอนการประยุกต์ใช้ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและ ไฮเปอร์ออโตเมชั่นได้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 : แสดงขั้นตอนการประยุกต์ใช้ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและ ไฮเปอร์ออโตเมชั่นจากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

	บทความที่กล่าวถึง														
ขั้นตอนการประยุกต์ใช้ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น	Patrusova & Vahrusheva, 2020	Scheer et al. (2004)	Bagaeva et al. (2023)	Nori (2003)	Sikdar & Payyazhi (2014)	Gaafar & Keats (1992)	Szelągowski (2019)	Stopar, 2009	Bae, H., Lee, S., & Moon, I. (2014)	Paper, D., Mok, W., & Rodger, J. (2004)	Mendes et al., 2016	Corallo et al., 2019	Perdana & Arisandi, 2021	Pufahl & Weske, 2019	König, M., Bein, L., Nikaj, A., & Weske, M. (2020)
ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ (Planning and Analysis)		X	X	X	X	X		X					X		X
ขั้นตอนที่ 2 การลดขั้นตอนในกระบวนการ (Process Decomposition)			X	X			X	X	X					X	
ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกเทคโนโลยี (Selection of Appropriate Technology)		X		X											
ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการโครงการ (Implemention)	X	X	X				X	X		X	X	X	X		X
ขั้นตอนที่ 5 การฝึกอบรมผู้ใช้งานและการวางแผนการเปลี่ยนแปลง (Tranining and Change Management)	X	X		X			X	X		X					
ขั้นตอนที่ 6 การติดตามผลและการปรับแต่งกระบวนการ (Monitoring and Optimization)	X	X	X	X			X	X	X		X	X		X	X
ขั้นตอนที่ 7 การทำการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง (Iterative Improvement)	X	X	X	X	X	X		X				X			

จากตารางที่ 1 จากที่ได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยพบว่าในงานวิจัยต่างๆ ได้มีการกล่าวถึงขั้นตอนการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น ที่มีความเหมือนกันในรายละเอียดการประยุกต์ ผู้วิจัยจึงได้ทำการสรุปออกมาเป็นขั้นตอนการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและไฮเปอร์ออโตเมชั่นดังปรากฏในตารางที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ (Planning and Analysis) คือ ขั้นตอนที่เจ้าของโครงการมีการวางแผน กำหนดเวลาในการดำเนินการโครงการ ติดต่อประสานงานกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการวิเคราะห์ต้นทุนประโยชน์ที่จะได้รับจากการดำเนินโครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การลดขั้นตอนในกระบวนการ (Process Decomposition) คือ ขั้นตอนในการทำความเข้าใจขั้นตอนการปรับปรุงกระบวนการ และการเพิ่มความเป็นอัตโนมัติในกระบวนการ

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกเทคโนโลยี (Selection of Appropriate Technology) คือ ขั้นตอนในการประเมินและคัดเลือกเทคโนโลยีและพาร์ทเนอร์ การทดสอบความเป็นไปได้ของโครงการ การพิจารณาการเชื่อมต่อกับระบบอื่น

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการโครงการ (Implemention) คือ ขั้นตอนการดำเนินโครงการ และการบริหารจัดการโครงการ การออกแบบโซลูชัน และการทดสอบผู้ใช้งาน

ขั้นตอนที่ 5 การฝึกอบรมผู้ใช้งานและการจัดการการเปลี่ยนแปลง (Tranining and Change Management) คือ ขั้นตอนการประเมินและการวางแผนการจัดการการเปลี่ยนแปลง การวางแผนการอบรมผู้ใช้งาน และ การบริหารจัดการการยอมรับของผู้ใช้งาน

ขั้นตอนที่ 6 การติดตามผลและการปรับแต่งกระบวนการ (Monitoring and Optimization) คือขั้นตอนการตั้งเป้าหมายและการติดตามผลงาน รวมถึงการปรับแต่งกระบวนการให้ทำงานได้ดียิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 7 การทำการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง (Iterative Improvement) คือขั้นตอนการเรียนรู้จากโครงการ มีการวิเคราะห์ถึงปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไขที่เกิดขึ้นในโครงการต่างๆ รวมถึงการจัดตั้งศูนย์ผู้เชี่ยวชาญในการให้การสนับสนุนโครงการอื่นๆ

หลังจากที่ได้ศึกษาวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้สรุปโครงสร้างในการทำวิจัยทั้งหมดออกมาเป็นกรอบการวิจัย เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางในการพัฒนากรอบการทำงานแบบบูรณาการสำหรับการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และการประยุกต์ใช้งานไฮเปอร์ออโตเมชัน ดังภาพที่ 1

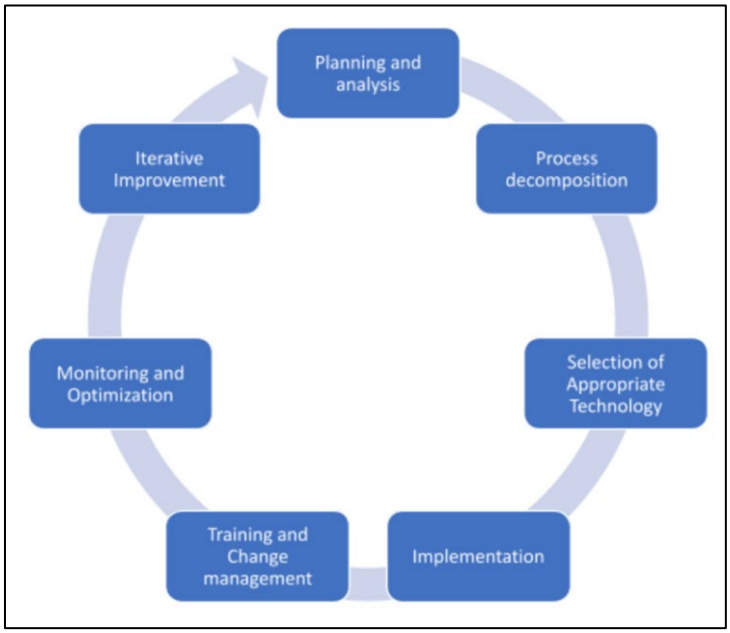

ภาพที่ 1 กรอบการทำงานแบบบูรณาการสำหรับการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและไฮเปอร์ออโตเมชัน

2. การนำกรอบการทำงานที่ได้จากการศึกษาไปตรวจสอบและสัมภาษณ์กับผู้เชี่ยวชาญ พบว่าผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้ง 5 ท่าน มีความเห็นด้วยกับกรอบการทำงานที่ได้จากการศึกษาว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้งานในการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชันได้

ตารางที่ 3 : แสดงขั้นตอนการดำเนินโครงการระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน

ขั้นตอนการดำเนินโครงการระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น	รายละเอียดเพิ่มเติมที่ผู้เชี่ยวชาญกล่าวถึง	ผู้เชี่ยวชาญ 1 : ตำแหน่ง Head of technology Solution	ผู้เชี่ยวชาญ 2 ตำแหน่ง Senior Architect - Technology Solution	ผู้เชี่ยวชาญ 3 ตำแหน่ง Technology Partnership Assitant Manager	ผู้เชี่ยวชาญ 4 ตำแหน่ง Technology Partnership Assitant Manager	ผู้เชี่ยวชาญ 5 ตำแหน่ง Business Development Mananger
ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ (Planning and Analysis)	ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านให้ความเห็นตรงกันว่าขั้นตอนนี้มีส่วนสำคัญและเป็นขั้นตอนแรกที่จำเป็นต่อการดำเนินการให้ประสบความสำเร็จโดยมีการกล่าวถึงการวิเคราะห์ข้อมูลโครงการรวมถึงการติดต่อประสานงานกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้โครงการนั้นนั้นสามารถดำเนินต่อไปได้	X	X	X	X	X
ขั้นตอนที่ 2 การลดขั้นตอนในกระบวนการ (Process Decomposition)	ในขั้นตอนนี้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านได้ให้ความเห็นคล้ายกันว่าขั้นตอนนี้ตัวแปรหลักที่จะทำให้โครงการสามารถได้รับการอนุมัติให้ดำเนินโครงการต่อไปได้โดยขั้นตอนสำคัญภายใต้ขั้นตอนนี้ก็คือการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนที่จะได้รับจากการทำโครงการนี้ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้โครงการได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการ	X	X	X	X	X
ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกเทคโนโลยี (Selection of Appropriate Technology)	ในขั้นตอนการคัดเลือกเทคโนโลยีและพาร์ตเนอร์ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นตรงกันว่าควรคัดเลือกพาร์ทเนอร์ที่มีประสบการณ์การทำงานและมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาในโครงการนั้น ๆ เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ได้โซลูชั่นที่ตอบโจทย์ธุรกิจมากที่สุด	X	X	X	X	X
ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการโครงการ (Implemention)	ผู้เชี่ยวชาญกล่าวว่าในขั้นตอนการดำเนินการโครงการควรมีการจัดการโครงการที่ดีมีการกำหนดแผนงานกำหนดกรอบเวลาและการมอบหมายงานอย่างเหมาะสมเป็นสิ่งที่พึงกระทำนอกจากนี้มีการออกแบบโซลูชั่นร่วมกับเจ้าของโครงการและควรมีการทดสอบผู้ใช้งานร่วมด้วยเพื่อให้ได้โซลูชั่นที่ตอบโจทย์มากที่สุด	X	X	X	X	X
ขั้นตอนที่ 5 การฝึกอบรมผู้ใช้งานและการจัดการการเปลี่ยนแปลง (Trainining and Change Management)	ในขั้นตอนที่ 5 การฝึกอบรมผู้ใช้งานถือเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งขั้นตอนที่จะทำให้เกิดการยอมรับในโซลูชั่นที่ได้รับการออกแบบรวมถึงการจัดการการฝึกอบรมการใช้งานที่ดีนั้นมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการยอมรับเทคโนโลยีที่มีการใช้งานในโครงการมากยิ่งขึ้น	X	X	X	X	X
ขั้นตอนที่ 6 การติดตามผลและการปรับแต่งกระบวนการ (Monitoring and Optimization)	ในขั้นตอนการติดตามผลและปรับแต่งกระบวนการผู้เชี่ยวชาญทุกท่านให้ความเห็นตรงกันว่าการตั้งเป้าหมายที่ดี การตั้งตัวชี้วัดที่ดีจะทำให้เกิดการพัฒนาของโครงการและต่อยอดไปได้ไกลรวมถึงการติดตามผลการรายงานให้ผู้บริหารได้รับทราบจะทำให้เกิดการยอมรับในวงกว้างและมีการต่อยอดนำเอาโครงการนั้น ๆ ขยายผลไปยังโครงการอื่นใกล้เคียงได้	X	X	X	X	X
ขั้นตอนที่ 7 การทำการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง (Iterative Improvement)	ในขั้นตอนนี้การปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่องผู้เชี่ยวชาญสองท่านได้เห็นว่าเป็นขั้นตอนที่ที่มีความสัมพันธ์กับการเติบโตของโครงการเป็นอย่างมาก หากมีการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่องจะทำให้โครงการนั้นนั้นสามารถขยายผลไปยังธุรกิจอื่น ๆ ได้ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญอีกสามท่านมองว่าการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่องน่าจะอยู่ในกระบวนการทุกกระบวนการมากกว่า	X	X			

จากตารางที่ 2 จากที่ได้ศึกษาวรรณกรรมและได้วิเคราะห์ออกมาเป็นขั้นตอนการประยุกต์ใช้ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและ ไฮเปอร์ออโตเมชั่น ผู้วิจัยจึงได้นำเอาขั้นตอนที่ได้ไปสัมภาษณ์กับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านพบว่าผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่านได้มีการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจและไฮเปอร์ออโตเมชั่น คลายกับขั้นตอนที่ได้จากการศึกษาวรรณกรรมนี้จริง แต่ในขั้นตอนที่ 7 การทำการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง (Iterative Improvement) นั้นมีผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ที่ไม่ได้กล่าวถึงในขั้นตอนการดำเนินโครงการของผู้เชี่ยวชาญ

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากโครงการที่เกี่ยวข้องระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชันพบว่ากระบวนการที่มีผลต่อการสำเร็จของโครงการมากที่สุดคือ การวิเคราะห์ต้นทุนและ

ผลประโยชน์ที่จะได้รับ ซึ่งอยู่ในกระบวนการขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ (Planning and Analysis) ซึ่งตรงกับการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดย Gaafar & Keats (1992) เน้นย้ำการวางแผนและการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อควบคุมความแปรปรวนของกระบวนการ ซึ่งมีความสำคัญต่อการควบคุมกระบวนการทางในภาพรวม Bae, Lee, & Moon (2014) พูดถึงความจำเป็นในการวางแผนและการวิเคราะห์อย่างละเอียดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการ และ Stopar (2009) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์กระบวนการปัจจุบันและการวางแผนการปรับปรุงอย่างเป็นระบบเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการปรับตัวขององค์กร Perdana & Arisandi (2021) ยังย้ำถึงความสำคัญของการวางแผนและการวิเคราะห์ในขั้นตอนการทำความเข้าใจและวิเคราะห์กระบวนการทางธุรกิจในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีระบบบริหารกระบวนการทำงานด้วยหุ่นยนต์

สรุปและอภิปรายผล

1. จากศึกษาวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้สรุปโครงสร้างในการทำวิจัยทั้งหมดออกมาเป็นกรอบการวิจัยเพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางในการพัฒนากรอบการทำงานแบบบูรณาการสำหรับการประยุกต์ใช้งานระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชันในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ ออกเป็น 7 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ (Planning and Analysis), ขั้นตอนที่ 2 การลดขั้นตอนในกระบวนการ (Process Decomposition), ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกเทคโนโลยี (Selection of Appropriate Technology), ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการโครงการ (Implemention), ขั้นตอนที่ 5 การฝึกอบรมผู้ใช้งานและการวางแผนการจัดการการเปลี่ยนแปลง (Tranining and Change Management), ขั้นตอนที่ 6 การติดตามผลและการปรับแต่งกระบวนการ (Monitoring and Optimization), ขั้นตอนที่ 7 การทำการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง (Iterative Improvement)

2. กรอบการทำงานดังกล่าวได้รับการยืนยันความเหมาะสมจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ซึ่งมีประสบการณ์ในการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติและไฮเปอร์ออโตเมชัน โดยผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นด้วยกับกรอบการทำงานที่นำเสนอ แม้ว่าในขั้นตอนที่ 7 การปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง จะไม่ถูกกล่าวถึงในโครงการของผู้เชี่ยวชาญสามท่าน แต่ทุกท่านยอมรับว่าการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งอาจดำเนินการหลังจากโครงการเสร็จสิ้นแล้วระยะหนึ่ง เพื่อให้โครงการมีความยั่งยืนและสามารถขยายผลไปยังกลุ่มธุรกิจอื่น ๆ ได้

การวิเคราะห์วรรณกรรมจาก Scheer et al. (2004) และ Sikdar & Payyazhi (2014) เน้นย้ำถึงความสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในกระบวนการอัตโนมัติและการออกแบบกระบวนการใหม่ โดย Scheer et al. (2004) ชี้ให้เห็นว่าการปรับปรุงแบบวนซ้ำช่วยให้องค์กรสามารถปรับปรุงกระบวนการโดยการทดสอบและปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งลดความเสี่ยงของความล้มเหลวในภาพใหญ่และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ในทำนองเดียวกัน Sikdar & Payyazhi (2014) สนับสนุนการใช้วิธีการแบบวนซ้ำเพื่อช่วยให้การนำเทคโนโลยีมาใช้นั้นสามารถมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงและเพื่อให้กระบวนการที่ออกแบบใหม่สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร

นอกจากนี้ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญยังชี้ให้เห็นว่า การวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ที่จะได้รับ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของโครงการ โดยโครงการใดที่ขาดการวิเคราะห์ในส่วนนี้มีแนวโน้มที่จะไม่ประสบความสำเร็จ

โดยสรุป การศึกษานี้ได้นำเสนอกรอบการทำงานที่ได้รับการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญว่ามีความเหมาะสมสำหรับการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชันในองค์กรแบบระบบแยกธุรกิจ โดยมีข้อเสนอแนะสำคัญคือ ควรให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ในขั้นตอนการวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ รวมทั้งดำเนินการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. งานวิจัยฉบับนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินโครงการที่มีการประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่นภายในองค์กรต่างๆ ได้ แต่ควรมีศึกษาเพิ่มเติมหากต้องการนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการประเภทอื่นๆ ที่นอกเหนือจากประยุกต์ใช้ระบบอัตโนมัติสำหรับกระบวนการทางธุรกิจ และไฮเปอร์ออโตเมชั่น

2. การนำเอากรอบการทำงานที่ได้จากการศึกษาไปประยุกต์ใช้กับองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรแบบระบบแยกส่วน ควรมีการศึกษารายละเอียดการดำเนินโครงการเพิ่มเติม เพราะอาจจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดในแต่ละขั้นตอน ซึ่งอาจจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับรูปแบบโครงสร้างขององค์กรและรูปแบบของธุรกิจที่ดำเนินการ

เอกสารอ้างอิง

Bae, H., Lee, S., & Moon, I. (2014). **Planning of business process execution in Business Process Management environments**. Inf. Sci., 268, 357-369.

Bagaeva, A., Danilchenko, Y., Stupina, A., Glinscaya, A., & Fedorova, N. (2023). **Application software for business process automation**. E3S Web of Conferences.

Conference Series: Materials Science and Engineering, 753. Retrieved from https://doi.org/10.1088/1757-899X/753/8/082028.

Corallo, A., Crespino, A., Lazoi, M., Margarito, A., & Sanseverino, C. (2019). **Using Process Automation for Optimizing Engineering Practice**, 341-350.

Deming, W. E. (1986). **Out of the crisis**. MIT Press.

Drucker, P. F. (1993). **Management: Tasks, responsibilities, practices**. HarperBusiness.

Ford, H. (1922). **My life and work**. Doubleday, Page & Company.

Gaafar, L., & Keats, J. (1992). **Statistical Process Control: A Guide for Implementation**. International Journal of Quality & Reliability Management, 9.

Gartner (2019). **Hyperautomation**. Retrieved from https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/hyperautomation

Hammer, M., & Champy, J. (1993). **Reengineering the corporation: A manifesto for business revolution**. Harper Perennial.

König, M., Bein, L., Nikaj, A., & Weske, M. (2020). **Integrating Robotic Process Automation into Business Process Management**. , 132-146.

Mendes, C., Silva, N., Silva, M., & Silva, M. (2016). **Automated Business Process Management**. , 287-298.

Nori, A. (2003). **Business process management systems**. Proceedings 19th International Conference on Data Engineering (Cat. No.03CH37405), 804-804.

Paper, D., Mok, W., & Rodger, J. (2004). **Building Automation into Existing Business Processes**. Journal of Cases on Information Technology, 6, 177-194.

Perdana, A., & Arisandi, D. (2021). **Automation at Truveil: Business Process Understanding and Analysis in RPA Implementation**. Journal of Emerging Technologies in Accounting.

Patrusova, A., & Vahrusheva, M. (2020). **Process Management: Some Implementation Aspects**. IOP

Conference Series: Materials Science and Engineering, 753.

Pufahl, L., & Weske, M. (2019). **Batch activity: enhancing business process modeling and enactment with batch processing**. Computing, 1-25.

Scheer, A., Abolhassan, F., Jost, W., & Kirchmer, M. (2004). **Business Process Automation**.

Sikdar, A., & Payyazhi, J. (2014). **A process model of managing organizational change during business process redesign**. Bus. Process. Manag. J., 20, 971-998.

Stopar, D. (2009). **Business process management**.

Szelągowski, M. (2019). **The Implementation of Dynamic Business Process Management**. Lecture Notes in Networks and Systems.

Taylor, F. W. (1911). **The principles of scientific management**. Harper & Brothers.

Public Administration

ลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม

Characteristics of the work environment that affect work efficiency of Bo Phlap Subdistrict Municipality Nakhon Pathom Province

บรรพต กิติสุนทร[1]

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ประกอบด้วย ประการที่หนึ่ง เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงาน ประการที่สอง เพื่อศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และประการที่สาม เพื่อศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้าราชการและพนักงานประจำของเทศบาลตำบลบ่อพลับจำนวน 40 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคุณแบบขั้นตอน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า ระดับสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงาน อยู่ในระดับมาก และระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ในการทดสอบสมมติฐาน พบว่าปัจจัยด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเองส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ร้อยละ 28.6 โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: *สภาพแวดล้อมในการทำงาน, ประสิทธิภาพ, การปฏิบัติงาน*

Abstract

Study of Characteristics of the working environment that affect the efficiency of operations of Bo Phlap Subdistrict Municipality, Nakhon Pathom Province. There are 3 objectives, consisting of: first To study the working environment that promotes happiness at work. Second, to study operational efficiency. And thirdly To study the characteristics of the work environment that promotes happiness at work that affects work efficiency. A questionnaire was used as a tool to collect data from 40 civil servants and regular employees of Bo Phlap Subdistrict Municipality. Statistics used in data analysis were frequency, percentage, mean, and stepwise multiple regression analysis. with statistical significance at the .05 level

The results of this study found that Level of the working environment that promotes happiness at work at a high level and level of efficiency in work at a high level To test the hypothesis It was found that the factor of opportunity to control work by oneself affects the efficiency of work of Bo Phlap Subdistrict Municipality. Mueang Nakhon Pathom District Nakhon Pathom Province, 28.6 percent, with statistical significance at the .05 level.

Keywords: *working environment, efficiency, performance*

[1] อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

บทนำ

ในปัจจุบัน มนุษย์ต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เทคโนโลยี หรือแม้กระทั่งการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ที่ส่งผลต่อความรู้สึกภายในจิตใจ ก่อให้เกิดความเครียด และความเครียดนี้ ยังส่งผลในทางลบต่อชีวิตและการปฏิบัติงาน ทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นกำลังสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานขององค์กรเพราะองค์กรต้องการบุคลากรที่ปฏิบัติงานอย่างมีความสุข หากบุคคลากรได้ปฏิบัติงานที่รู้สึกว่ามีความสุขนั้นจะก่อให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย สนุกกับงานที่ได้ปฏิบัติและยังเป็นการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน รู้สึกถึงความมั่นคงในงาน การเจริญเติบโตก้าวหน้า มีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนร่วมงาน ลดความเครียดและความขัดแย้งภายในองค์กรซึ่งจะช่วยให้องค์กรเจริญก้าวหน้าและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Dasa, 2009 อ้างถึงใน ภัทรดนัย ฉลองบุญ ,2561) จะเห็นได้ว่าการสร้างความสุขในการทำงานจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก ในการปฏิบัติงานในองค์กร องค์กรจะขับเคลื่อนไปในทิศทางลบหรือทิศทางบวกขึ้นอยู่กับ ความสุขในการทำงาน เพราะถ้าคนในองค์กรไม่มีความสุขในการทำงาน จะทำให้การปฏิบัติงานใน องค์กรเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ และไม่เกิดผลเท่าที่ควร แล้วถ้างานไม่มีประสิทธิภาพก็จะส่งผลเสียให้เกิดขึ้นแก่องค์กรเป็นอย่างมาก (ศุภวัฒน์ วิรักขะโม, 2553)

เทศบาลตำบลบ่อพลับมีภารกิจหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะและดูแลความสงบเรียบร้อยของประชาชนในท้องถิ่น เทศบาลตำบลบ่อพลับจึงต้องคำนึงถึงความสุขในการทำงานของบุคลากร เพื่อให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรสามารถพัฒนาองค์กรและดูแลประชาชนในท้องถิ่นได้ จากการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม พบว่าบุคลากรนั้นเกิดความเครียดจากการปฏิบัติงานเนื่องจากสภาพแวดล้อมหลายด้านทั้งความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ค่าตอบแทนที่ไม่เพียงพอ ค่านิยมและ สังคม สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติและการใช้ชีวิต รวมทั้งสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโควิด -19 ที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้บุคลากรขาดความสุขในการปฏิบัติงาน อีกทั้งปริมาณงานได้รับจากในองค์กรและภารกิจจากหน่วยงานต่าง ๆ มีมากเกินไป ประกอบกับบุคลากรขาดความรู้ทางด้านการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งอาจทำให้บุคลากรส่วนใหญ่ไม่สมารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลกรในองค์กร

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม โดยคาดหวังว่าผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์กับองค์กร โดยนำข้อมูลไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับองค์กร เพื่อทราบถึงระดับความสุขในการทำงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ว่ามีมากน้อยเพียงใด และศึกษาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาเป็นแนวทางที่ใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากรในเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ให้เกิดความสุขในการทำงานซึ่งส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและนำองค์กรไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยด้านลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงานส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ข้าราชการและพนักงานประจำของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม

2. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย ตัวแปรต้น ได้แก่ ลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงาน ด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง ด้านลักษณะงานหลากหลาย ด้านผู้บังคับบัญชาให้การสนับสนุน และด้านการได้รับการยอมรับนับถือ ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ด้านความฉับไว ด้านความถูกต้องแม่นยำ ด้านความรู้ ด้านประสบการณ์ และด้านความคิดสร้างสรรค์

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

จากการศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิด ลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมทำให้เกิดความสุขในการทำงานของ Diener และ Biswas- Diener (2008,อ้างถึงใน สุภารัตน์ ศรีปฏิมากร,2562) และแนวคิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของสมพิศ สุขแสน (2556)

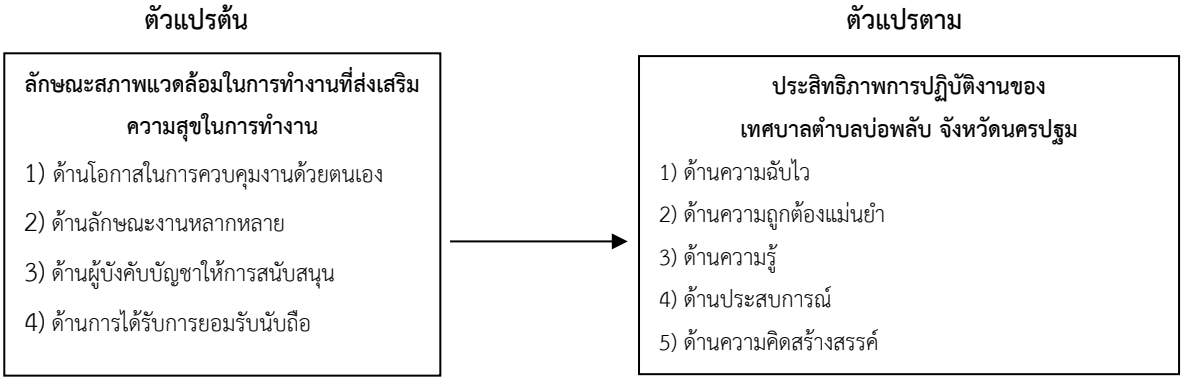

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ข้าราชการและพนักงานประจำทั้งหมดของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม จำนวน 40 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ข้าราชการและพนักงานประจำทั้งหมดของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม จำนวน 40 ตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม แบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้

2.1 ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ฝ่าย และอายุงาน ทั้งหมดเป็นจำนวน 6 ข้อ

2.2 ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงาน ได้แก่ โอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง ลักษณะงานหลากหลาย ผู้บังคับบัญชาให้การสนับสนุน และการได้รับการยอมรับนับถือ ทั้งหมดเป็นจำนวน 20 ข้อ

2.3 ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ได้แก่ ด้านความฉับไว ด้านความถูกต้องแม่นยำ ด้านความรู้ ด้านประสบการณ์ และด้านความคิดสร้างสรรค์ ทั้งหมดเป็นจำนวน 25 ข้อ

สำหรับตอนที่ 2-3 มีการใช้ Likert's scale เป็นมาตรวัด (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2553) มีเกณฑ์การให้คะแนนแบ่ง ออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด (ระดับคะแนน เท่ากับ 5), มาก (ระดับคะแนน เท่ากับ 4), ปานกลาง (ระดับคะแนน เท่ากับ 3), น้อย (ระดับคะแนน เท่ากับ 2) และน้อยที่สุด (ระดับคะแนน เท่ากับ 1) โดยใช้คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างแบ่งระดับ ออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 1.00 – 2.33), ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.34 – 3.66) และระดับมาก (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.67 – 5.00)

3. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

3.1 ดำเนินการสร้างแบบสอบถามฉบับร่างโดยขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องและตรงประเด็นที่จะศึกษาวิจัย

3.2 นำแบบสอบถามไปปรับปรุงแก้ไขสำนวนภาษาที่ใช้ตลอดจนตรวจสอบเนื้อหาให้ครอบคลุม

3.3 การหาค่าความเที่ยงตรง โดยนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของคำถามในแต่ละข้อว่าตรงตาม จุดมุ่งหมายของการศึกษาครั้งนี้หรือไม่หลังจากนั้นนำมาแก้ไขปรับปรุงเพื่อดำเนินการในขั้นต่อไป การหาค่าความเชื่อมั่น โดยผู้ศึกษาจะนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น เป็นรายข้อ และใช้วิธีการหาความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency Method) ใช้สูตร Pearson's Product Moment Correlation Coefficient และหาค่าความเชื่อมั่นรวมโดยใช้วิธีการของ Cronbach โดยมีการปรับปรุงแบบสอบถามสำหรับคำถามข้อที่มีค่า Item Total Correlation ต่ำเรียบร้อยแล้ว ซึ่งผลการวิเคราะห์ทำให้ได้แบบสอบถามรวมสัมประสิทธิ์อัลฟ่า .916

3.4 จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงาน และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean)

4.3 การวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise multiple regression analysis) ใช้ทดสอบระหว่างตัวแปรต้นทุกตัวกับความคิดเห็นของบุคลากรเทศบาลนครนครปฐม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม โดยผู้วิจัยได้กำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้กำหนดไว้ที่ระดับ .05

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ข้าราชการและพนักงานประจำของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 29 คน (ร้อยละ 72.5) มีช่วงอายุอายุ 31 – 40 ปี จำนวน 17 คน (ร้อยละ 42.5) มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 22 คน (ร้อยละ 55) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 30,001 – 50,000 บาท จำนวน 15 คน (ร้อยละ 37.5) ปฏิบัติงานอยู่ที่สำนักปลัดเทศบาลเป็นส่วนใหญ่ จำนวน 15 คน (ร้อยละ 37.5) และมีอายุงานอยู่ที่ 10 ปีขึ้นไป จำนวน 18 คน (ร้อยละ 45)

2. ปัจจัยสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงาน พบว่า ข้าราชการและพนักงานประจำของเทศบาลตำบลบ่อพลับ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสุขในการทำงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.07) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านผู้บังคับบัญชาให้การสนับสนุน อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.14) รองลงมาคือ ด้านลักษณะงานหลากหลาย อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.07) ด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.06) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.02) ตามลำดับ

3. ปัจจัยประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน พบว่า ข้าราชการและพนักงานประจำของเทศบาลตำบลบ่อพลับ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.05) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านความถูกต้องแม่นยำ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.15) รองลงมาคือ ด้านประสบการณ์ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.07) ด้านความรู้ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.05) ด้านความฉับไว อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.02) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านความคิดสร้างสรรค์ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.00) ตามลำดับ

4. การทดสอบสมมติฐานการศึกษา

ตารางที่ 1 : แสดงตัวแปรที่มีประสิทธิภาพเข้าสมการพยากรณ์หรืออธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม

ตัวแปรพยากรณ์	R	R^2	R^2 change	F
X_1	.535	.286	.286	15.239***

*** P < .001

จากตารางที่ 1 พบว่า ตัวแปรที่มีประสิทธิภาพเข้าสมการพยากรณ์หรืออธิบายลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม พบว่ามี 1 ตัวแปร ได้แก่ ด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง (X_1)

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างกลุ่มตัวแปรพยากรณ์ทั้งหมด 1 ตัวแปร กับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับปานกลาง (R = .535) แสดงว่าตัวแปร 1 ตัว ดังกล่าวข้างต้นมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม

ตารางที่ 2 : แสดงรูปแบบสมการพยากรณ์และตัวแปรที่มีผลต่อระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม

ตัวแปรพยากรณ์	b	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	2.485	.404		6.145	.000***
ด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง (X_1)	.387	.099	.535	3.904	.000***

R = .535 R^2 = .286 Adj. R^2 = .267

*** P < .001

จากตารางที่ 2 พบว่า ด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง (b=.387, t=3.904, p-value=.000) ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .000

จากการวิเคราะห์ลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ดังที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สมการพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม โดยใช้คะแนนดิบสามารถเขียนได้ดังนี้ Unstandardized $\hat{Y}$ = 2.485 + 0.387(X_1)

จากสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ สามารถอธิบายความหมายได้ว่า ถ้าตัวแปรด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง มีหน่วยเพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะทำให้ระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม เพิ่มขึ้น .387 หน่วย ตามลำดับ โดยให้ตัวแปรอื่น ๆ มีค่าคงที่ จากสมการถดถอย ($\hat{Y}$) สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง (X_1) มีค่านัยสำคัญทางสถิติ เท่ากับ .000 ดังนั้น ด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้น สมการพยากรณ์ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม โดยใช้คะแนนมาตรฐานสามารถเขียนได้ดังนี้ Standardized $\hat{Y}$ = 0.535(X_1)

สรุปและอภิปรายผล

1. พบว่า ข้าราชการและพนักงานประจำของตำบลบ่อพลับ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงาน พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเห็นว่าเทศบาลตำบลบ่อพลับให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้บุคลากรปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุข ซึ่งเกิดจากการที่บุคลากร ได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชา สามารถควบคุมการปฏิบัติงานได้ด้วยตนเอง สามารถคิดและปรับปรุงการปฏิบัติงานได้อย่างอิสระ และได้ปฏิบัติงานที่หลากหลาย อีกทั้งยังได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน รวมไปถึงผู้บังคับบัญชาให้ความสำคัญมีการกล่าวยกย่องชมเชย สิ่งเหล่านี้จึงส่งผลให้มีบุคลากรของเทศบาลตำบลบ่อพลับเกิดความสุขในการทำงาน การซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนูร์ปาซียะห์ กูนา (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความสุขในการทำงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี พบว่าผลการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านความสุขในการทำงาน ด้านสัมพันธภาพในที่ทำงาน ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการ และด้านลักษณะงาน ตามลำดับ เนื่องจากการทำงานของบุคลากร องค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอเมืองปัตตานี นั้นยังมีอีกหลายปัจจัยที่ทำให้บุคลากรเกิดความสุข หากผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความสุขยิ่งขึ้นไป หรือทำให้มีความสุขไปถึงระดับมีความสุขมาก จะส่งผลต่อประสิทธิภาพและคุณภาพในการทำงานเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากความสุขมีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการทำงาน

2. ปัจจัยประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน พบว่า ข้าราชการและพนักงานประจำของเทศบาลตำบลบ่อพลับมีความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเห็นว่าเทศบาลตำบลบ่อพลับ มีระบบโครงสร้างการบริหารงานที่ดี มีการกำหนดแผนงาน โครงการที่สอดคล้องกับแนวนโยบายของผู้บริหาร บุคลากรสามารถคิดริเริ่มสร้างสรรค์กลวิธีการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบุคลากรมีความชำนาญในการปฏิบัติงานจากการสั่งสมประสบการณ์ อีกทั้งผู้บังคับบัญชาให้ความสำคัญกับผลงานที่บุคลากรได้ปฏิบัติต้องมีคุณภาพ ถูกต้อง แม่นยำ ครบถ้วน ทั้งยังส่งเสริมให้บุคลากรหมั่นแสวงหา เพิ่มพูนทักษะ ความรู้ ความสามารถมาปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น สามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงานให้งานนั้นบรรลุเป้าหมาย และบุคลากรยังต้องใส่ใจกับการให้บริการประชาชน เพื่อเพิ่มความสะดวกรวดเร็ว และง่ายต่อการบริการประชาชน การซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพฤธิสิทธิ์ อุทุม (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว พบว่าผลการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ระดับมากทุกด้าน ด้านคุณภาพงาน รองลงมา

คือด้านค่าใช้จ่าย ด้านเวลา และด้านปริมาณงาน ตามลำดับ เนื่องจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว มีการทำงานอย่างเป็นระบบ ในขณะเดียวกันก็ต้องเป็นไปตามระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกทั้งผู้บังคับบัญชายังมีการ มอบหมายงานให้กับ บุคลากรได้ตรง กับความรู้ความสามารถ และเปิดโอกาสให้ได้เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูน ความรู้ ทักษะและทัศนคติที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาความสามารถและทัศนคติให้ เหมาะสมกับงาน ส่งผลให้ข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว มีความเข้าใจในงานที่ ได้รับมอบหมายและสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนเองได้เป็นอย่างดี

3. สมมติฐานในการศึกษาครั้งนี้ คือ ลักษณะสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมความสุขในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ผลการทดสอบ สมมติฐานพบว่า ตัวแปรที่จะพยากรณ์ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม มี 1 ตัวแปร คือ ด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง ตัวแปร 1 ตัวนี้ สามารถพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ร้อยละ 28.6

ทั้งนี้จึงอธิบายได้ว่าสาเหตุที่ตัวแปรที่ได้กล่าวมาข้างต้น มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ในด้านโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง เนื่องจากเทศบาลตำบลบ่อพลับมีการให้อิสระแก่พนักงานและลูกจ้างประจำในการบริหารจัดการงานที่แต่ละบุคคลได้รับมอบหมายได้อย่างอิสระ สามารถจัดการลำดับความสำคัญของงานได้ด้วยตนเอง และผู้บังคับบัญชายังให้ความสำคัญกับบุคลากร ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติงานในทุก ๆ ด้านไม่กดดันการปฏิบัติงาน ทำให้มีบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ สามารถคิด ออกแบบการปฏิบัติงานได้อย่างอิสระ ซึ่งเป็นผลให้บุคลากรเกิดรู้สึกมีความสุขในการทำงาน นำไปสู่การปฏิบัติงานที่ดี มีคุณภาพทั้งบุคลากรยังปฏิบัติงานด้วยความถูกต้อง แม่นยำ ตรวจสอบความเรียบร้อยของงานทุกครั้งก่อนที่จะเสนอผู้บังคับบัญชาทำให้งานที่ได้ปฏิบัติมีประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลลิตา จันทร์งาม (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การของพนักงาน ธนาคารออมสิน สำนักงานใหญ่กลุ่มลูกค้าบุคคล จากผลการวิจัย พบว่า ความผูกพันต่อองค์การโดยรวมอยู่ใน ระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.681 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยด้านมีค่าเฉลี่ยสูงคือ ด้านความปรารถนาที่จะอยู่ในองค์การ รองลงมาคือ ด้านการมาทำงาน ด้านการรักษาพนักงานไว้ในองค์การ และลำดับสุดท้าย ด้านความมีอิสระในการทำงาน ตามลำดับ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะลักษณะงานที่ปฏิบัติเป็นงานที่ส่งเสริม ให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีอิสระ บุคลากรสามารถบริหารจัดการงานและควบคุมงานของตนเองได้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Gavin และ Mason (2004,อ้างถึงใน ธนัชพร เลขวัต, 2558) ที่ได้กล่าวไว้ว่าความสุขประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ 1) ความมีอิสระ 2) ความรู้ 3) ความสามารถ โดยมีองค์ประกอบที่ 1 ที่สอดคล้องในเรื่องโอกาสในการควบคุมงานด้วยตนเอง มาอธิบาย ดังนี้ ความมีอิสระ คือการที่บุคคลมีเสรีภาพในการตัดสินใจ สามารถที่จะคิดและเลือกในสิ่งที่ตนเองต้องการ ทำให้เกิดความพึงพอใจ สามารถควบคุมและกำหนดการกระทำของตนเองได้ซึ่งจะก่อให้เกิดความสุข

ดังนั้น ตัวแปรข้างต้นจะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาและสอดคล้องกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม ที่ดีมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1) เทศบาลตำบลบ่อพลับควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรได้ มีโอกาสในการปฏิบัติงานได้อย่างมีอิสระ โดยให้บุคลากรสามารถบริหารจัดการงานของตนเองได้ สามารถคิดโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่ตำบล และสามารถกำหนดระยะเวลาการปฏิบัติงานซึ่งสอดคล้องกับแผนงานที่กำหนดไว้ เป็นต้น

2) เทศบาลตำบลบ่อพลับควรพิจารณากำหนดแนวนโยบายที่ส่งเสริมให้บุคลากรมีการปฏิบัติงานด้วยความสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น โดยจัดให้มีการให้บริการประชาชนผ่านระบบออนไลน์ ประชาชนสามารถลงทะเบียนจองคิวรับบริการล่วงหน้า และขอใบคำร้องต่าง ๆ ผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3) เทศบาลตำบลบ่อพลับควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรมีการปฏิบัติงานด้วยความถูกต้องแม่นยำมากยิ่งขึ้น โดยจัดให้แต่ละกองมีการตรวจงานแบบ Double Check ก่อนเสนอผู้บังคับบัญชาทุกครั้ง และติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน เพื่อลดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

4) เทศบาลตำบลบ่อพลับควรมอบหมายงาน และโครงการให้กับบุคลากรได้ปฏิบัติงานที่มีความท้าทายมากยิ่งขึ้น และมีการเตรียมความพร้อมโดยการเพิ่มสมรรถนะ ทักษะความรู้ ให้กับบุคลากรเพื่อนำใช้ในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

5) เทศบาลตำบลบ่อพลับควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรได้เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อเพิ่มพูนทักษะความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน และจัดให้มีการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์สูงให้แก่เจ้าหน้าที่รุ่นต่อไปที่จะสามารถเข้ามาปฏิบัติหน้าที่แทนได้ เป็นต้น

6) เทศบาลตำบลบ่อพลับควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรสามารถคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน โดยนำความรู้ทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาปรับปรุงการทำงานเพื่อให้ลดขั้นตอนการทำงานเช่น การนำเทคโนโลยีด้าน Cloud Computing มาปรับใช้ในการเก็บข้อมูล เพื่อลดความยุ่งยากในการติดตั้งระบบ ลดต้นทุนในการดูแลระบบ ซึ่งจะสามารถช่วยพัฒนาปรับปรุงขั้นตอนการปฏิบัติงาน ในองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2553). **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS**. กรุงเทพฯ:วี.อินเตอร์พริ้นท์.

นูร์ปาซียะห์ กูนา. (2562). **ความสุขในการทำงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี.** หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

พฤธิสิทธิ์ อุทุม. (2559). **ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว**. หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ภัทรดนัย ฉลองบุญ. (2561). **ความสุขในการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ**.วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์,มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 6 (ฉบับพิเศษ), 590-599.

ลลิตา จันทร์งาม. (2559).**ปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การของพนักงานธนาคารออมสินสำนักงานใหญ่กลุ่มลูกค้าบุคคล.** หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศุภวัฒน์ วิรักขะโม. (2553). **ความสุขในการทำงานของเจ้าหน้าที่ในเทศบาลตำบลหนองเบน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์.** หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมพิศ สุขแสน. (2556). **เทคนิคการวางแผนกลยุทธ์.อุตรดิตถ์.มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.**เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเขียนโครงการ.

สุภารัตน์ ศรีปฏิมากร. (2562). **ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรค การรับรู้การสนับสนุนจากองค์การ และความตั้งใจคงอยู่ในงานของพนักงาน โดยมีความสุขในการทำงานเป็นตัวแปรกำกับ**. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการด้านดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพิจารณาปัจจัยอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุนร่วมกับผลตอบแทนทางสังคม: กรณีศึกษาหน่วยงานการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

A Value Assessment Method of Digital Government Projects for Sustainable Developmental Goals (SDGs) Based on BCR and SROI: A Case Study of the Industrial Estate Authority of Thailand

ธนาธร ทะนานทอง[1]
ณพงส์ อาริยวัฒน์[2]
นวฤกษ์ ชลารักษ์[3]
ศราวุธ แรมจันทร์[4]
ปพน เมืองงาม[5]
พงษ์พันธุ์ มานุพีรพันธ์[5]

บทคัดย่อ

การพัฒนาองค์กรเพื่อไปสู่เป้าหมายตามแผนยุทธศาสตร์จะเห็นว่าการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยในการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ดีการพัฒนาองค์กรเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนก็เป็นโจทย์สำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน ดังนั้นการกำหนดกลยุทธ์เพื่อดำเนินโครงการดิจิทัลจึงเป็นต้องพิจารณาปัจจัยและผลกระทบอย่างรอบด้าน งานวิจัยชิ้นจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความคุ้มค่าโครงการทางด้านดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐ และพัฒนาวิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลที่มีการพิจารณาถึงอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน ความคุ้มค่าทางด้านสังคม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เป็นตัวอย่างกรณีศึกษา ในงานวิจัยนี้ทีมผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย และได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อพัฒนาวิธีการในการคำนวณความคุ้มค่าโครงการด้านดิจิทัลที่มีความเหมาะสมกับหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา จากนั้นได้นำวิธีการที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้ไปใช้ประเมินความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลที่สำคัญที่อยู่ในแผนปฏิบัติการดิจิทัล ฉบับปีงบประมาณ 2566-2570 ซึ่งผลลัพธ์การประเมินความคุ้มค่าสะท้อนถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทขององค์กรที่เน้นพัฒนาโครงการด้านดิจิทัลเพื่อปรับปรุงกระบวนการทำงาน โดยอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสม

คำสำคัญ: *การประเมินความคุ้มค่า โครงการดิจิทัล การบริหารโครงการ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย*

[1] หัวหน้าหน่วยวิจัยด้านนวัตกรรมข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ: tantorn@sci.tu.ac.th)

[2] ผู้อำนวยการฝ่ายดิจิทัล การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.)

[3] รองหัวหน้าหน่วยวิจัยด้านนวัตกรรมข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[4] ผู้อำนวยการสำนักงานศูนย์เทคโนโลยีและการสื่อสาร และ รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำวิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[5] นักวิจัย หน่วยวิจัยด้านนวัตกรรมข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

The development of organizations toward their goals based on strategic plans shows that the application of digital technology plays a vital role in driving organizations toward their goals quickly and efficiently. However, developing organizations for sustainable development goals is a very important problem today. Therefore, formulating strategies to implement digital projects requires comprehensive consideration of factors and their impacts. The objective of this research is to analyze and synthesize factors related to the worthiness of digital projects of government agencies. Another objective is to develop a method for evaluating the digital project's worthiness that considers cost-benefit ratios, social return on investment, and sustainable development goals. The study uses the Industrial Estate Authority of Thailand (IEAT) as a case study. A data collection was conducted to gather information from experts using in-depth interviews and focus groups. The collected data was analyzed and synthesized to develop a method for evaluating the worthiness of digital projects that is appropriate for the case study organization. The methodology developed in this research was then used to assess the worthiness of important digital projects included in the IEAT digital action plan, fiscal year 2023-2027. The results reflect the suitability and consistency with the organization context that focuses on developing digital projects to improve work processes by using appropriate technology.

***Keywords**: Value assessment, Digital project, Project management, Industrial Estate Authority of Thailand*

บทนำ

การพัฒนาประเทศโดยให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรมในอดีตนั้นส่งผลให้ทรัพยากรถูกนำไปใช้จำนวนมาก ประชาคมโลกจึงหันมาให้ความสนใจผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและปัญหาที่ตามมาเกิดเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนนำเสนอโดยองค์การสหประชาชาติ มุ่งเน้นให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (กัณญาณัฐ เสียงใหญ่ และ ศิริวรรณ วิสุทธิรัตนกุล, 2564) องค์กรจะต้องมีกลยุทธ์เพื่อดำเนินกิจการให้บรรลุเป้าหมาย มีการดำเนินการสู่ความเป็นเลิศให้ธุรกิจมีความมั่นคง ยั่งยืนและน่าเชื่อถือ จัดให้มีกระบวนการปรับปรุงประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ลดต้นทุน มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากร การวางแผนเชิงกลยุทธ์ (วิสุทธิ์ หนูงาม และ ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2564) ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนาและอยู่ท่ามกลางการแข่งขันสูงในภูมิภาค ความสามารถในการดึงดูดการลงทุนของภาคอุตสาหกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

การขับเคลื่อนองค์กรโดยอาศัยการดำเนินโครงการด้านดิจิทัลมีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดสำหรับองค์กรในยุคปัจจุบันที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้แสดงให้เห็นว่าสามารถสนับสนุนการพัฒนาองค์กร ส่งเสริมประสิทธิภาพการทำงาน และเพิ่มประสิทธิผล อาทิเช่น โครงการเปลี่ยนแปลงโรงไฟฟ้าปัจจุบันสู่โรงไฟฟ้าดิจิทัล (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2562) โครงการพัฒนาแพลตฟอร์มตลาดกลางซื้อขายพลังงานไฟฟ้าระบบ Peer-to-Peer โดยเทคโนโลยีบล็อกเชน (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2565) โครงการยกระดับการบริการด้วย Digital Service (การประปานครหลวง, 2566) โครงการศูนย์กลางด้านนิคมอุตสาหกรรมอัจฉริยะและ Digital Twin (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2566) โครงการศึกษา

ความเป็นไปได้ในการบูรณาการระบบ e-PP ร่วมกับ ERP และแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสม (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2566) เป็นต้น การกำหนดกลยุทธ์การดำเนินโครงการด้านดิจิทัลจึงต้องมีการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วน เพื่อให้การลงทุนและการดำเนินกิจการที่เกี่ยวข้องกับโครงการประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายตามที่องค์กรกำหนดไว้

การดำเนินโครงการต่าง ๆ จะต้องจัดให้มีการประเมินผลเพื่อสามารถติดตามความคืบหน้าของโครงการและตรวจสอบผลการดำเนินการ การคำนวณความคุ้มค่าทางสังคม (Social Return on Investment: SROI) (Banke-Thomas *et al.*, 2015; Corvo *et al.*, 2022) เป็นแนวทางหนึ่งในการประเมินโครงการให้ทราบถึงประโยชน์ที่ได้รับในด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ จากตัวอย่างการศึกษาความคุ้มค่าทางสังคมของการลงทุนสร้างทางเดินลอยฟ้าแสดงให้เห็นว่า ความคุ้มค่าทางสังคมนั้นสามารถคำนวณเป็นตัวเลขและนำมาเปรียบเทียบกับความคุ้มค่าการลงทุนที่เป็นตัวเงินได้ (รำจวน เบญจศิริ, 2558) นอกจากการประเมินความคุ้มค่าทางสังคมแล้ว ในปัจจุบันประชาคมโลกได้หันมาให้ความสำคัญกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) (Hák *et al.*, 2016; Sachs *et al.*, 2019) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนารูปแบบใหม่ที่จะลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมีการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม โดยมีการศึกษาซึ่งนำเอาแนวคิดเพื่อการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการองค์กร (สานิตย์ หนูนิล, 2566) สำหรับประเทศไทยมีความพยายามในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นผู้รับผิดชอบหลัก โดยมีเป้าหมายด้านอุตสาหกรรมนวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน (SDG 9) ที่มีแนวโน้มจะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ (ไกรศร วันละ และ เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร, 2564) โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นยังถูกนำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์การเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังที่ได้มีการศึกษาพบว่าอัตราการจ้างงานประชากรอายุมากกว่า 15 ปี ส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศอาเซียน (ภัทร จองถวัลย์ และคณะ, 2564) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและตัวเลขทางเศรษฐกิจ การเงิน อัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน (Benefit Cost Ratio: BCR) (Devarakonda, 2019) เป็นอีกแนวทางหนึ่งสำหรับประเมินความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับโครงการหลายประเภท เช่น การประเมินโครงการทางด้านเทคโนโลยี โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และโครงการวิจัยและพัฒนาด้านเกษตรกรรม (การุณย์ ชัยวณิชย์ และคณะ, 2561; พรรณ์ธิดา เหล่าพวงศักดิ์ และคณะ, 2566; Rosegrant *et al.*, 2023) อย่างไรก็ตามยังไม่พบว่ามีการประยุกต์ใช้ SROI, SDGs, BCR ร่วมกันในการประเมินโครงการด้านดิจิทัล

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เป็นองค์กรรัฐวิสาหกิจที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนภาคอุตสาหกรรมของประเทศ โดยมีภารกิจที่สำคัญตามนโยบายการพัฒนาประเทศ คือ การพัฒนาพื้นที่พร้อมสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมและภาคบริการ และตามที่ กนอ. ได้กำหนดวิสัยทัศน์ “นำนิคมอุตสาหกรรมสู่มาตรฐานสากล ด้วยนวัตกรรมอย่างยั่งยืน” จากแผนวิสาหกิจ กนอ. (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2566) โดยมุ่งมั่นในการดำเนินการบริหารจัดการนิคมอุตสาหกรรมสู่สากล มีพันธกิจที่ต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ และสนองตอบต่อผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงานของ กนอ. ได้แก่1) พัฒนานิคมอุตสาหกรรมครบวงจรอย่างยั่งยืน 2) ยกระดับความได้เปรียบในการแข่งขันแก่นักลงทุน และ 3) เพิ่มคุณค่าให้แก่ผู้มีส่วนได้เสีย สังคม และสิ่งแวดล้อมบนหลักธรรมาภิบาล อันเป็นพันธกิจที่มีความท้าทายและมีคุณลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างจากหน่วยงานอื่น ๆ ดังนั้นการประเมินความคุ้มค่าโครงการที่ กนอ. ดำเนินการจึงต้องคำนึงถึงทฤษฎี หลักการ แนวคิด และปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ซึ่งประกอบไปด้วย เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ต้นทุน (Cost) ที่เกี่ยวข้องในหลายรูปแบบ ผลประโยชน์ (Benefit) ที่จะได้รับในปัจจัยต่าง ๆ ผสานรวมกันและสะท้อนให้เห็นมูลค่าทางผลประโยชน์ของโครงการ

ในการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาพบว่ามีการนำแนวคิดความคุ้มค่าทางสังคมและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนใช้ในการบริหารจัดการโครงการในลักษณะบริบทต่าง ๆ (Castor *et al.*, 2020; Maier *et al.*, 2016; Mansell *et al.*, 2021; Yates and Marra, 2017) แต่ยังไม่พบว่ามีการประยุกต์ใช้ความคุ้มค่าทางสังคมและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันในการประเมินโครงการด้านดิจิทัล งานวิจัยชิ้นนี้นำเสนอแนวทางในการประยุกต์ใช้ความคุ้มค่าทางสังคมและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันในการประเมินโครงการด้านดิจิทัลของหน่วยงานกรณีศึกษาคือ กนอ. โดยงานวิจัยชิ้นนี้ได้สำรวจรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ พัฒนาวิธีการในการประเมินความคุ้มค่าโครงการด้านดิจิทัลโดยพิจารณาเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ปัจจัยอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน และปัจจัยผลตอบแทนทางสังคมจากนั้นได้นำวิธีการที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้ไปใช้ประเมินความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลที่สำคัญที่อยู่ในแผนปฏิบัติการดิจิทัล ฉบับปีงบประมาณ 2566-2570 (ทบทวนปีงบประมาณ 2567)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความคุ้มค่าโครงการทางด้านดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐของประเทศไทย
2. เพื่อพัฒนาวิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลที่มีการพิจารณาถึงอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน ความคุ้มค่าทางด้านสังคม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. เพื่อนำวิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลไปประยุกต์ใช้จริงในการประเมินความคุ้มค่าของโครงการทางด้านดิจิทัลตามแผนปฏิบัติการดิจิทัล ฉบับปีงบประมาณ 2566-2570 (ทบทวนปีงบประมาณ 2567) ของหน่วยงานการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.)

สมมุติฐานของการวิจัย

1. การประเมินความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐในประเทศไทยจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการประเมินค่าเชิงบวกหรือลบของโครงการ ซึ่งอาจประกอบไปด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น ต้นทุนการดำเนินโครงการและประโยชน์ทางการเงิน รวมถึงปัจจัยทางสังคม
2. การพัฒนาวิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลที่มีการพิจารณาถึงอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน ความคุ้มค่าทางด้านสังคม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการประเมินค่าของโครงการดิจิทัล เพื่อให้การตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนในโครงการดิจิทัลสามารถวัดผลความคุ้มค่าได้อย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมในมิติที่สำคัญ
3. การนำวิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลไปใช้จริงในการประเมินความคุ้มค่าของโครงการทางด้านดิจิทัลตามแผนปฏิบัติการดิจิทัลของหน่วยงานการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) จะช่วยให้องค์กรสามารถประเมินระดับความสำคัญและความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลต่าง ๆ ได้อย่างมีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์กรและสามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาประสิทธิภาพของวิธีการดังกล่าวได้ในอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิเคราะห์และสร้างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความคุ้มค่าของโครงการทางด้านดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐในประเทศไทย ในงานวิจัยนี้ได้พิจารณาปัจจัยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ปัจจัยอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน และปัจจัยด้านผลตอบแทนทางสังคม

2. ในงานวิจัยนี้พัฒนาวิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการดิจิทัลโดยใช้หน่วยงานตัวอย่างกรณีศึกษาคือ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) และวิธีการดังกล่าวได้พัฒนามาจากการพิจารณาเนื้อหาของโครงการทางด้านดิจิทัลตามแผนปฏิบัติการดิจิทัล ฉบับปีงบประมาณ 2566-2570 (ทบทวนปีงบประมาณ 2567)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยนี้นำเสนอกรอบพัฒนาการประเมินความคุ้มค่าโครงการทางดิจิทัล โดยพิจารณาองค์ประกอบสำคัญที่สอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) ที่กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล และสอดคล้องกับนโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (พ.ศ. 2561-2580) ที่กำหนดโดยกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม มุ่งเน้นในการพัฒนาประเทศไทยให้เข้าสู่การเป็น “ดิจิทัลไทยแลนด์ (Digital Thailand)” ที่สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลในการพัฒนาและขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ผู้วิจัยจึงได้พิจารณา 3 องค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการพัฒนาวิธีการประเมินความคุ้มค่าโครงการทางดิจิทัล ได้แก่ ปัจจัยต้นทุน ผลตอบแทนทางสังคม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังแสดงรายละเอียดในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบพัฒนาการประเมินความคุ้มค่าโครงการด้านดิจิทัลของหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาวิธีการประเมินความคุ้มค่าโครงการทางดิจิทัลในครั้งนี้ ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลสำคัญประกอบไปด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้บริหารระดับสูงขององค์กร และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กับกลุ่มผู้บริหารระดับกลางและระดับต้น จากนั้นนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อพัฒนาวิธีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการด้านดิจิทัล และนำวิธีการที่ได้พัฒนาขึ้นไปประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการ และนำผลที่ได้มาปรับปรุง จากนั้นนำวิธีการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการประเมินความคุ้มค่าของโครงการของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ปีงบประมาณ 2567 ซึ่งในปีงบประมาณนี้ กนอ. มีโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับทางด้านดิจิทัล ที่มีความท้าทายในการคำนวณความคุ้มค่าให้สามารถสอดคล้องตามนโยบายของผู้บริหารและสะท้อนให้

เห็นถึงความคุ้มค่าตามเป้าวัตถุประสงค์ของโครงการและหน่วยงานในองค์กร และไม่สามารถประเมินความคุ้มค่าด้านการเงินของโครงการได้โดยตรง โดยกรอบพัฒนาการประเมินความคุ้มค่าโครงการด้านดิจิทัลมีรายละเอียดดังแสดงในภาพประกอบ 1 ซึ่งประกอบไปด้วย แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องนำมาพิจารณาประกอบเข้าด้วยกัน เช่น อัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน (BCR) การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (BCG Economy Model) และ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ให้ได้มาซึ่งแนวคิดการคำนวณเป็นมูลค่าทางผลประโยชน์ของโครงการ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

โครงการวิจัยนี้อาศัยข้อมูลกรณีศึกษาองค์กรหน่วยงานรัฐวิสาหกิจในประเทศไทยซึ่งได้มีการดำเนินโครงการด้านดิจิทัล มีการกำหนดกลยุทธ ยุทธศาสตร์ และแผนพัฒนาองค์กรขับเคลื่อนด้วยโครงการด้านดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาในปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ บุคลากร (People) กระบวนการ (Process) และเทคโนโลยี (Technology) โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยนั้นมีการดำเนินการใน 2 ลักษณะ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยโครงการวิจัยนี้ได้ทำการกำหนดขอบเขตของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยมีเงื่อนไขนำเข้าคือ เป็นผู้เชี่ยวชาญ ดำรงตำแหน่งระดับผู้บริหารหน่วยงานขององค์กร มีหน้าที่กำกับดูแลหรือปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการกำหนดแนวทาง วางแผนงาน และติดตามการดำเนินงานโครงการดิจิทัลภายในองค์กร โดยสามารถกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้จากแผนผังโครงสร้างองค์กรและกรอบความรับผิดชอบของตำแหน่งงาน จากข้อกำหนดขอบเขตของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว โครงการวิจัยนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากคณะผู้บริหารของหน่วยงานมีทีมผู้บริหารระดับสูงร่วมให้ข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวนทั้งสิ้น 8 ท่าน และคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแผนปฏิบัติการดิจิทัลของ กนอ. มีผู้เชี่ยวชาญร่วมให้ข้อมูลด้วยวิธีการประชุมกลุ่มย่อยจำนวนทั้งสิ้น 72 ท่าน มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : หน่วยงานผู้เชี่ยวชาญที่ร่วมการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)

ชื่อหน่วยงาน	ผู้บริหาร/ ตัวแทน จำนวน
ฝ่ายยุทธศาสตร์ (ฝยศ.) และ ฝ่ายกำกับและดูแลกิจการ (ฝกก.)	10
ฝ่ายตรวจสอบภายใน (ฝตน.) และฝ่ายกฎหมาย (ฝกม.)	10
ฝ่ายการตลาดและลูกค้าสัมพันธ์ (ฝตล.) และ ฝ่ายทรัพยากรบุคคล (ฝทบ.)	8
ฝ่ายบริการผู้ประกอบการ (ฝบก.) และ ฝ่ายชุมชนสัมพันธ์ (ฝชส.)	8
สำนักผู้ว่าการ (สผก.) และ ฝ่ายดิจิทัล (ฝดจ.)	7
สำนักงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด (สนพ.) สำนักงานท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด	7
ฝ่ายพัสดุและอาคารสถานที่ (ฝพส.)	5
ฝ่ายสิ่งแวดล้อมความปลอดภัยและอาชีวอนามัย (ฝสอ.) และ ฝ่ายพัฒนาเมืองอุตสาหกรรม	5
ฝ่ายอำนวยปฏิบัติการ 1 ฝ่ายอำนวยปฏิบัติการ 2 และ ฝ่ายอำนวยปฏิบัติการ 3	5
ฝ่ายการเงินและบัญชี (ฝงบ.) และ ฝ่ายพัฒนาและวิศวกรรม (ฝพว.)	4
ฝ่ายพัฒนาองค์กร (ฝพอ.)	3

1.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการ In-depth interview (Minichiello, Aroni, & Hays, 2008) เพื่อทำความเข้าใจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการกำหนดกลยุทธ์และแผนการดำเนินงานขององค์กรจากผู้บริหารระดับสูงซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการกำกับดูแลการดำเนินโครงการด้านดิจิทัล ผู้วิจัยได้แลกเปลี่ยนและอภิปรายในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวทางการบริหารองค์กรและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความคุ้มค่าโครงการ นอกจากนี้ยังได้สอบถามผู้เชี่ยวชาญถึงหลักการ แนวคิด และเหตุผลความจำเป็นต่าง ๆ ด้านการบริหารจัดการโครงการดิจิทัล

1.2 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการ Focus group (Morgan, 1998; Rabiee, 2004) เพื่อรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการด้านดิจิทัล ผู้วิจัยได้จัดเตรียมรายการคำถามเพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบการประชุมกลุ่มย่อย โดยรายการคำถามดังกล่าวได้รับคำแนะนำและปรับปรุงจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูงซึ่งเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ด้านการประเมินความคุ้มค่าโรงการ จากนั้นเชิญชวนให้ผู้เชี่ยวชาญได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้อง โดยรายการคำถามประกอบไปด้วยเรื่อง การนำแผนงานเกี่ยวกับโครงการด้านดิจิทัลไปสู่การลงมือปฏิบัติของหน่วยงาน การติดตามสถานะความคืบหน้าของโครงการด้านดิจิทัล และประเด็นปัญหา อุปสรรค หรือข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างข้อคำถามซึ่งถูกใช้เป็นแนวทางในการประชุมกลุ่มย่อย มีรายละเอียดแสดง ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : ตัวอย่างข้อคำถามในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อเก็บข้อมูล

ประเด็นที่เกี่ยวข้อง	ตัวอย่างข้อคำถาม
การนำแผนงานเกี่ยวกับโครงการด้านดิจิทัลไปสู่การลงมือปฏิบัติของหน่วยงาน	- ท่านทราบข้อมูลเกี่ยวกับแผนงานโครงการด้านดิจิทัลและการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติในองค์กรหรือไม่ อย่างไร - หน่วยงานของท่านมีแนวทางในการดำเนินการตามโครงการด้านดิจิทัลอย่างไร ให้บรรลุสู่เป้าหมายที่วางไว้
การติดตามสถานะความคืบหน้าของโครงการด้านดิจิทัล	- จากโครงการด้านดิจิทัลในปีที่ผ่านมามีสถานการณ์ดำเนินงานโครงการอย่างไรบ้าง - มีโครงการด้านดิจิทัลเกิดขึ้นใหม่ที่ไม่ได้อยู่ในแผนงานเดิมหรือไม่ และมีรายละเอียดอย่างไร (หากมี)
ประเด็นปัญหา อุปสรรค หรือข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้อง	- จากการดำเนินโครงการด้านดิจิทัลที่ผ่านมาของหน่วยงาน พบปัญหาอุปสรรค หรือมีคำแนะนำอย่างไรหรือไม่ - จากประสบการณ์ของท่านหรือจากข้อมูลที่ท่านรับทราบ การพัฒนาด้านดิจิทัล หรือ กระบวนการ ของหน่วยงานใด ที่ควรนำมาศึกษามาเทียบเคียงเป็นตัวอย่าง เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการดำเนินงานของหน่วยงานของท่านในปัจจุบัน

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยถูกรวบรวมและจัดทำเป็นรายงานเสนอต่อ กนอ. โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิค Thematic Analysis (Braun & Clarke, 2012) จากข้อมูลดังกล่าวมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมองค์กร สามารถสรุปเป็นประเด็นย่อย ๆ ตลอดจนแนวทางการปรับปรุง และข้อเสนอแนะที่ผู้ให้ข้อมูลได้มีการกล่าวถึง ได้แก่ การรับรู้ถึงการมีสถาปัตยกรรมองค์กร สถาปัตยกรรมด้านกระบวนการดำเนินงาน สถาปัตยกรรมด้านข้อมูล สถาปัตยกรรมด้านระบบงาน และสถาปัตยกรรมด้านเทคโนโลยีและความปลอดภัย

2. การออกแบบและพัฒนาแนวทางการประเมินความคุ้มค่าโครงการดิจิทัล

การประเมินความคุ้มค่าโดยพิจารณาปัจจัยต้นทุน ปัจจัยผลประโยชน์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งหมายถึง การใช้และการบริหารจัดการทรัพยากร ทั้งบุคลากร งบประมาณ เครื่องมือ และเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับเป้าหมายที่ได้มีการกำหนดวางไว้ ให้เกิดความมีประสิทธิผลและความมีประสิทธิภาพ ทำให้ผลผลิตที่ได้มีมูลค่าหรือผลประโยชน์มากกว่าค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน รวมถึงการมีความสามารถในการแข่งขันเพื่อให้องค์กรดำรงอยู่ได้ในระยะยาว ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (โชติกา ภาษีผล, 2560) การพิจารณาความคุ้มค่าจะต้องพิจารณาทั้งระบบพร้อมทั้งคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม การวิเคราะห์ความคุ้มค่าของโครงการที่ดำเนินการนั้นอาศัยการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังปรากฏในตารางที่ 3 ซึ่งรวมถึงปัจจัยด้านกระบวนการ (Process) และปัจจัยด้านเทคโนโลยี (Technology) โดยประเมินระดับผลกระทบของปัจจัยแต่ละด้านเพื่อคำนวณความคุ้มค่า (Worthiness) ทั้งนี้สามารถคำนวณค่าเฉลี่ยน้ำหนักความคุ้มค่าจากปัจจัยที่สำคัญ ($Factor_{Weight}$) ได้ตามสูตรในสมการที่ (1) โดยใช้ระดับคะแนนของปัจจัยที่ใช้ในการพิจารณาแต่ละตัวร่วมกับสูตรคำนวณ ดังนี้ ค่าน้ำหนักความคุ้มค่าจากปัจจัยที่สำคัญ ($Factor_{Weight}$) ค่าระดับปัจจัยด้านกระบวนการ ($Factor_{Process}$) และค่าระดับปัจจัยด้านเทคโนโลยี ($Factor_{Technology}$) และนำไปสู่การคำนวณหาค่ามูลค่าทางผลประโยชน์ของโครงการ (*Benefit*) ซึ่งเกิดจากการนำเอาดัชนีความคุ้มค่าจากปัจจัยสำคัญมาคำนวณร่วมกับการดึงดูดการลงทุน งบประมาณที่ใช้ในโครงการ และอัตราเงินเฟ้อ ดังแสดงตามสูตรในสมการที่ (2)

สูตรการหา:

$$Factor_{Weight} = (Factor_{Process} + Factor_{Technology}) / 2 \quad (1)$$

ค่าน้ำหนักการดึงดูดการลงทุน	*Investment*
ต้นทุนงบโครงการ	*Cost*
มูลค่าทางผลประโยชน์ของโครงการ	*Benefit*
อัตราเงินเฟ้อ	*Inflation*
จำนวนปีที่ดำเนินโครงการ	*Time*

สูตรการหา:

$$Benefit = Factor_{Weight} * Investment * Cost\ (1 - (Inflation / 100)) / Time \quad (4)$$

ตารางที่ 3 : ปัจจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับการประเมินความคุ้มค่าโครงการดิจิทัล

ปัจจัย	รายละเอียด
$Factor_{Process}$	ปัจจัยด้านกระบวนการ
$Factor_{Technology}$	ปัจจัยด้านเทคโนโลยี
Investment	ค่าน้ำหนักการดึงดูดการลงทุน
Cost	ต้นทุนงบโครงการ
Benefit	มูลค่าทางผลประโยชน์ของโครงการ
Inflation	อัตราเงินเฟ้อ
Time	จำนวนปีที่ดำเนินโครงการ

ผลการวิจัยในการประยุกต์ใช้วิธีการประเมินความคุ้มค่ากับโครงการด้านดิจิทัลของ กนอ.

จากวิธีการประเมินความคุ้มค่าโครงการที่ได้พัฒนาขึ้นมานั้น ทีมวิจัยได้นำวิธีดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการประเมินโครงการด้านดิจิทัล ดังมีตัวอย่างโครงการและการประเมินความคุ้มค่าปรากฏในตารางที่ 4 ซึ่งประกอบไปด้วยตัวอย่างโครงการที่เน้นให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านต่าง ๆ เช่น โครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการบูรณาการระบบปฏิบัติงาน ที่เน้นผลกระทบด้านกระบวนการทำงานทำให้เกิดความคุ้มค่าคิดเป็น 2.05 เท่าของการลงทุน โครงการศูนย์เทคโนโลยีอัจฉริยะเน้นผลกระทบด้านเทคโนโลยีทำให้เกิดความคุ้มค่าคิดเป็น 1.56 เท่าของการลงทุน ในขณะที่โครงการจัดตั้ง One-Stop Service เน้นการดึงดูดการลงทุนทำให้เกิดความคุ้มค่าคิดเป็น 2.44 เท่าของการลงทุน จะเห็นได้ว่าความคุ้มค่าของแต่ละโครงการมีความแตกต่างกันแม้จะมีงบลงทุนเท่ากัน แนวทางประเมินความคุ้มค่าโครงการดิจิทัลที่นำเสนอนั้นถูกพัฒนาขึ้นภายใต้บริบทขององค์กรซึ่งมีเป้าหมายการดึงดูดการลงทุนเป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักขององค์กร ดังนั้นโครงการใดที่เน้นการดึงดูดการลงทุนสะท้อนให้เห็นความคุ้มค่าสูงกว่า เมื่อเทียบกับโครงการที่เน้นผลกระทบด้านกระบวนการและเทคโนโลยี ทั้งนี้ มีต้นแบบเครื่องมือสำหรับการประเมินความคุ้มค่าโครงการดิจิทัลสามารถทดลองใช้งานได้ที่ https://shorturl.at/filMZ

ตารางที่ 4 : ตัวอย่างโครงการด้านดิจิทัลและการประเมินความคุ้มค่าโครงการของ กนอ. (Industrial Estate Authority of Thailand, 2023)

โครงการ	งบลงทุน (ล้านบาท)	กระบวนการ	เทคโนโลยี	การดึงดูดการลงทุน	ความคุ้มค่า	จำนวนเท่าการลงทุน
โครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการบูรณาการระบบ e-PP ร่วมกับ ERP	300	4	3	3	614.25	2.05
โครงการศูนย์กลางด้านนิคมอุตสาหกรรมอัจฉริยะ	200	4	4	4	624.00	3.12
โครงการพัฒนาทักษะดิจิทัลให้กับบุคลากร	25	3	3	3	43.88	1.76

จากข้อมูลในตารางที่ 4 แสดงให้เห็นถึงการนำวิธีการประเมินความคุ้มค่าโครงการด้านดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการประเมินความคุ้มค่าโครงการต่าง ๆ ของ กนอ. ดังมีรายละเอียดของแต่ละโครงการดังต่อไปนี้ โครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการบูรณาการระบบ e-PP ร่วมกับ ERP และแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสม ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรที่เกี่ยวข้องโดยทางอ้อม เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์กระบวนการทำงานเพื่อการบูรณาการระบบสองระบบเข้าด้วยกัน ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานไปสู่ดิจิทัล โครงการนี้ศึกษาเกี่ยวกับระบบงานซึ่งเป็นเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมโดยตรง การดำเนินการโครงการนี้สามารถช่วยส่งเสริมให้เกิดการลงทุนในระดับประเทศ โดยมีกระบวนการดิจิทัลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ โดยโครงการนี้มีมูลค่าทางผลประโยชน์ 614.25 ล้านบาท คิดเป็น 2.05 เท่าของงบลงทุน

โครงการศูนย์กลางด้านนิคมอุตสาหกรรมอัจฉริยะ (SMART Industrial Estate) และ Digital Twin ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรเฉพาะที่เกี่ยวข้องโดยทางอ้อมที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานไปสู่กระบวนการดิจิทัลโดยตรง โครงการนี้มีการศึกษา วิเคราะห์ และดำเนินการอยู่บนระบบดิจิทัลเป็นระบบงานหลัก (Digital

Twin) การดำเนินการโครงการนี้จะสามารถช่วยส่งเสริมให้เกิดการลงทุนทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศ โดยโครงการนี้มีมูลค่าทางผลประโยชน์ 624.00 ล้านบาท คิดเป็น 3.12 เท่าของงบลงทุน

โครงการพัฒนาทักษะดิจิทัลให้กับบุคลากร (Digital Capability Building) และสื่อสารการแปลงแผนสู่การปฏิบัติตลอดจนการอบรมเพื่อซักซ้อมความเข้าใจโปรแกรมประยุกต์ (Application) ในปัจจุบัน เป็นโครงการพัฒนาทักษะให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ให้มีทักษะทางดิจิทัลเพื่อสามารถนำแผนงานสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ โครงการมีผลกระทบต่อมิติด้านกระบวนการหรือการเปลี่ยนแปลงสู่กระบวนการดิจิทัลอย่างจำกัด ในโครงการนี้เป็นการนำเอาเทคโนโลยีดิจิทัลหรือนวัตกรรมที่ทันสมัยมาช่วยในการส่งเสริมสมรรถนะของบุคลากรโดยตรง โครงการนี้เป็นการพัฒนาทักษะบุคลากรซึ่งอาจช่วยส่งเสริมให้เกิดการดึงดูดการลงทุนในระดับปานกลาง โดยโครงการนี้มีมูลค่าทางผลประโยชน์ 43.88 ล้านบาท คิดเป็น 1.76 เท่าของงบลงทุน

ทั้งนี้ในการนำเอาแนวทางการประเมินความคุ้มค่าโครงการด้านดิจิทัลไปประยุกต์ใช้นั้น แต่ละหน่วยงานจำเป็นจะต้องคำนึงถึงบริบทการดำเนินกิจการ แผนการดำเนินงาน และการกำหนดวิสัยทัศน์ของหน่วยงานซึ่งมีโอกาสส่งผลต่อปัจจัยต่าง ๆ สำหรับคำนวณความคุ้มค่าโครงการ กล่าวคือสำหรับหน่วยงานที่กำหนดวิสัยทัศน์แตกต่างกันย่อมส่งผลให้ความสำคัญของแต่ละปัจจัยในการคำนวณความคุ้มค่ามีน้ำหนักความสำคัญแตกต่างกันตามไปด้วยด้วย

สรุปและอภิปรายผล

ในงานวิจัยนี้ได้พัฒนาวิธีการประเมินความคุ้มค่าเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพิจารณาปัจจัยอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุนร่วมกับผลตอบแทนทางสังคม โดยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากทีมผู้บริหารและหัวหน้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาพัฒนาเป็นวิธีการวิธีการประเมินความคุ้มค่า และได้นำวิธีการดังกล่าวที่ได้พัฒนาขึ้นไปประยุกต์ใช้จริงในการประเมินความคุ้มค่าโครงการด้านดิจิทัลของ กนอ. และผลประเมินความคุ้มค่าโครงการที่ได้จากวิธีการในงานวิจัยนี้ได้นำไปเป็นส่วนหนึ่งของเอกสารแผนปฏิบัติการดิจิทัลของ กนอ. ฉบับปีทบทวนปี 2567 ซึ่งแนวทางการประเมินที่ได้นำเสนอนั้นมีความเหมาะสมกับแนวทางการขับเคลื่อนองค์กรของ กนอ. ซึ่งมีพันธกิจเกี่ยวข้องกับการดึงดูดการลงทุน และมีวิสัยทัศน์เชื่อมโยงกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและความคุ้มค่าทางสังคม

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความคุ้มค่าโครงการด้านดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐนั้นมาจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจประกอบกับปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี รวมถึงระยะเวลาการดำเนินโครงการ ปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้สามารถสะท้อนถึงความคุ้มค่าของโครงการด้านดิจิทัลได้ นอกจากนี้อัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุนความคุ้มค่าทางด้านสังคม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนยังสามารถนำมาคำนวณร่วมในการประเมินความคุ้มค่าโครงการเพิ่มเติมจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจได้อีกด้วย

จากผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางการประเมินความคุ้มค่าโครงการด้านดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารระดับสูงขององค์กรต่าง ๆ ที่สามารถนำเอาแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้และปรับปรุงการนำปัจจัยต่าง ๆ มาร่วมพิจารณาความคุ้มค่าของโครงการที่ดำเนินการโดยหน่วยงาน ประกอบการวางแผนเชิงกลยุทธ์และกระบวนการตัดสินใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรและมีความเป็นเลิศด้านการบริหารจัดการ อย่างไรก็ดีงานวิจัยนี้ยังคงมีข้อจำกัด กล่าวคือเป็นการศึกษาวิจัยจากกรณีศึกษาหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ กนอ. ดังนั้นข้อมูลที่ได้มาอาจมีความจำเพาะและสอดคล้องกับเป้าหมายของ กนอ. เป็นหลัก ด้วยเหตุดังกล่าวการศึกษาวิจัยในอนาคตจึงควรพิจารณาปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่อาจมีความเกี่ยวข้องกับโครงการดิจิทัล ตามบริบทขององค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินโครงการ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กร เพื่อให้แนวทางการประเมินความคุ้มค่านั้นมีความเหมาะสมมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยวิจัยด้านนวัตกรรมข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

กัณญาณัฐ เสียงใหญ่ และ ศิริวรรณ วิสุทธิรัตนกุล. (2564). ความสำเร็จของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. ***วารสารรัชต์ภาคย์, 15***(43), 14-24.

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2566). ***แผนวิสาหกิจ กนอ. ปีงบประมาณ 2566 – 2570 (ทบทวนปีงบประมาณ 2567).*** https://www.ieat.go.th/th/strategic-plan-enterprise-plan/

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2566). ***แผนปฏิบัติการดิจิทัลของ กนอ. ปีงบประมาณ 2566 - 2570.*** https://ieat.go.th/th/digital-plan

การประปานครหลวง. (2566). ***แผนวิสาหกิจการประปานครหลวง ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2566-2570).*** https://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER2/DRAWER038/GENERAL/DATA0001/00001519.PDF

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2562). ***กฟผ. ขยับปรับสู่โรงไฟฟ้าดิจิทัล.*** https://www.egat.co.th/egattoday/images/pr-egat/egatnews/EGATNEWS-62-03.pdf

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2565). ***กฟผ. ดึงแพลตฟอร์ม Peer-to-Peer Energy Trading หนุนโครงการ SolarPlus ในการเชื่อมระบบการซื้อขายไฟกันเอง ครั้งแรกในไทย.*** https://www.egat.co.th/home/20220816-pre02/

การุณย์ ชัยวณิชย์, พุทธดี อุบลศุข, และ มนตรี สังข์ทอง. (2561). การประเมินการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์จากการผลิตพลังงานไฟฟ้าด้วยเซลล์แสงอาทิตย์แบบติดตั้งบนพื้นดินภายในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า**. *วารสารวิชาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 10***(12), 35-46.

ไกรศร วันละ และ เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2564). การขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย. ***วารสาร มจธ บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 7***(3), 56-66.

โชติกา ภาษีผล. (2560). การประเมินผลตอบแทนทางสังคม. ***วารสารครุศาสตร์, 45***(4), 342-352.

พรรณ์ธิดา เหล่าพวงศักดิ์, นพพร จันทรนำชู, และ ณัฐกฤตย์ ดิฐวิรุฬห์. (2566). การวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์ของโรงการสายแยกทางหลวงหมายเลข 331 - บ้านหนองคล้า อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. ***วารสารวิทยาการจัดการ, 30***(1), 1-22.

ภัทร จองถวัลย์, เฉลิมพล จตุพร, และ อภิญญา วนเศรษฐ. (2564). การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มประเทศอาเซียน. ***Journal of Modern Learning Development, 6***(1), 118-129.

ราชกิจจานุเบกษา. (2561). **ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580).** https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF

รำจวณ เบญจศิริ. (2558). ความคุ้มค่าทางสังคมของการลงทุนสร้างทางเดินลอยฟ้าในกรุงเทพมหานคร. ***วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 7***(2), 77-106.

วิสุทธิ์ หนูงาม และ ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2564). กลยุทธ์การจัดการสู่ความเป็นเลิศในภาคธุรกิจอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน. ***วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 31***(1), 144-157.

สานิตย์ หนูนิล. (2566). การขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร. ***วารสารนักบริหาร, 43***(1), 99-113.

Banke-Thomas, A. O., Madaj, B., Charles, A., & van den Broek, N. (2015). Social Return on Investment (SROI) methodology to account for value for money of public health interventions: a systematic review. ***BMC public health, 15***(1), 1-14.

Braun, V., & Clarke, V. (2012). ***Thematic analysis.*** In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological. American Psychological Association, 57–71, https://doi.org/10.1037/13620-004

Castor, J., Bacha, K., & Nerini, F. F. (2020). SDGs in action: A novel framework for assessing energy projects against the sustainable development goals. ***Energy research & social science, 68***, 101556.

Corvo, L., Pastore, L., Mastrodascio, M., & Cepiku, D. (2022). The social return on investment model: A systematic literature review. ***Meditari Accountancy Research, 30***(7), 49-86.

Devarakonda, S. (2019). Calculating the Economic Viability of Corporate Trainings (Traditional & eLearning) using Benefit-Cost Ratio (BCR) and Return On Investment (ROI)**.** ***International Journal of Advanced Corporate Learning, 12***(1), 41-57.

Hák, T., Janoušková, S., & Moldan, B. (2016). Sustainable Development Goals: A need for relevant indicators. ***Ecological indicators, 60***, 565-573.

Maier, S. D., Beck, T., Francisco Vallejo, J., Horn, R., Söhlemann, J.-H., & Nguyen, T. T. (2016). Methodological approach for the sustainability assessment of development cooperation projects for built innovations based on the SDGs and life cycle thinking. ***Sustainability, 8***(10), 1006.

Mansell, P., Van Rooyen, D., Philbin, S., & Sabini, L. (2021). Infrastructure projects' assessment through sdg targets: Towards a comprehensive framework. ***Engineering Project Organization Journal, 10***(2).

Morgan, D. L. (1998). The focus group guidebook. SAGE Publications, Inc., https://doi.org/10.4135 9781483328164

Rabiee, F. (2004). Focus-group interview and data analysis. ***Proceedings of the nutrition society, 63***(4), 655-660.

Rosegrant, M. W., Wong, B., Sulser, T. B., Dubosse, N., & Lybbert, T. J. (2023). Benefit–cost analysis of increased funding for agricultural research and development in the global south**.** ***Journal of Benefit-Cost Analysis, 14***(S1), 181-205.

Sachs, J. D., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M., Messner, D., Nakicenovic, N., & Rockström, J. (2019). Six transformations to achieve the sustainable development goals. ***Nature sustainability, 2***(9), 805-814.

Yates, B. T., & Marra, M. (2017). Social Return On Investment (SROI): Problems, solutions… and is SROI a good investment?. ***Evaluation and Program Planning, 64,*** 136-144.

Economics

แบบจำลองการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อผลการสอบสำหรับการพัฒนากลยุทธ์การเรียนรู้และการสอนวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ

An analytical model of factors affecting teaching management that influence exam results for developing learning and teaching strategies in Business Administration Information Systems

ประจักษ์ เฉิดโฉม[1]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาแบบจำลองการทำนายผลการสอบวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจจากการวิเคราะห์วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลการจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อผลการสอบสำหรับการพัฒนากลยุทธ์การเรียนรู้และการสอนทั้งนี้ข้อมูลที่ใช้สำหรับการสร้างแบบจำลองได้จากการแบบบสอบถามของผู้เรียนในภาคการศึกษา 2565/1 และ 2566/1 มีทั้งสิ้น 11 ตัวแปร เทคนิคที่ใช้คือการตัดสินใจด้วยต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree Algorithm) ด้วยวิธี Information Gain และ Gain Ration ผลวิจัยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อผลการสอบวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจคือ การกำหนดเกณฑ์การประเมินผลที่กระตุ้นการเรียนการสอน ระยะเวลาในการเรียนต่อครั้ง และสื่อการเรียนการสอน รวมทั้งเนื้อหา และงานที่ได้รับมอบหมายในชั้นเรียนอิทธิพลต่อผลการสอบอย่างมีนัยสำคัญต่อผลลัพธ์ของนักเรียน โดยค่าที่ได้จากโมเดลแบบจำลองบอกถึง จำนวนรายการที่ถูกจำแนกอย่างถูกต้องคือ 81 รายการ หรือ 83.50% ของทั้งหมดที่ทดสอบ ซึ่งแสดงถึงความแม่นยำของโมเดลในการทำนายผลการค้นพบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแจ้งการพัฒนากลยุทธ์การเรียนรู้และการสอนที่มีประสิทธิผลซึ่งปรับแต่งเพื่อเพิ่มความสำเร็จทางวิชาการในขอบเขตเฉพาะด้านนี้

คำสำคัญ: *การวิจัยในชั้นเรียน การทำเหมืองข้อมูล ต้นไม้การตัดสินใจ การทำนายผลการสอบ ปัจจัยที่ส่งผลการจัดการเรียนการสอน*

Abstract

This research article aimed to develop a predictive model for exam results in the Business Administration Information Systems course by analyzing factors that influenced teaching management impacting exam outcomes for the development of learning and teaching strategies. The data used to create the model were collected from student questionnaires in the 2022/1 and 2023/1 semesters, encompassing a total of 11 variables. The technique used was the Decision Tree Algorithm, utilizing Information Gain and Gain Ratio methods. The research findings revealed that the factors affecting teaching management that significantly influenced exam results in the Business Administration Information Systems course included the criteria for assessment that stimulated teaching and learning, the duration of each class session, and the use of teaching media, including content and class assignments. These factors significantly impacted the exam outcomes. The model indicated that the number of correctly classified items was 81 out of the

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการค้าสมัยใหม่และนวัตกรรมบริการ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ

total tested, or 83.50%, demonstrating the model's accuracy in predicting results. These findings aimed to inform the development of effective learning and teaching strategies tailored to enhance academic success in this specific field.

Keywords: *Classroom Research, Data Mining, Decision Tree Algorithm, Exam results prediction Factors Affecting Teaching Management*

บทนำ

วิชาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการธุรกิจเป็นวิชาที่บูรณาศาสตร์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและกระบวนการขององค์กรเพื่อรองรับการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสำหรับองค์กรที่จัดการการค้าสมัยใหม่ วิชานี้มุ่งเน้นไปที่การให้ความรู้แก่ผู้เรียนเกี่ยวกับระบบสารสนเทศควบคู่ไปกับเนื้อหาการจัดการธุรกิจ รวมถึงการตลาด การบัญชี การเงิน การผลิต และที่เกี่ยวข้อง จุดมุ่งหมายคือเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ของตนและนำไปใช้กับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงแบบไดนามิก (Dynamic) ด้วยจริยธรรมและความซื่อสัตย์ ความสำคัญของข้อมูลปรากฏชัดเจนในยุคปัจจุบัน ซึ่งมักเรียกกันว่า “ยุคแห่งสารสนเทศและการสื่อสาร” องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต่างต้องการข้อมูลที่ถูกต้องและทันเวลามากขึ้นเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ สิ่งนี้นำไปสู่ความต้องการที่เพิ่มขึ้นสำหรับผู้สำเร็จการศึกษาที่มีความรู้และทักษะในการประยุกต์เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อปรับให้เข้ากับภูมิทัศน์ธุรกิจทั่วโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ในยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือที่สำคัญฦ้งวงการธุรกิจและการศึกษา การจัดการและประมวลผลข้อมูลมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารธุรกิจที่มีประสิทธิภาพและการพัฒนาทักษะของผู้เรียนในสังคมเรียนรู้ ซึ่งการประเมินและทำนายผลการเรียนเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ผู้สอนทำการตัดสินใจที่ถูกต้องและวางแผนปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ (Ballou et al., 2018: 14) การวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มระดับความรู้ตามชั้นเกรด 8 ระดับตัวอย่างเช่น A (Excellent) B+ (Very Good) C+ (Satisfactory) C (Adequate) จนถึงระดับ F โดยข้อมูลเกรดจะเป็น Label ที่ใช้ Prediction และถือเป็นคลาสของชุดข้อมูลแบบหลายค่า (Multi-Class) ดังนั้นการวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้คือการหาปัจจัยที่ส่งผลของการเรียนการสอนในห้องเรียนที่ส่งผลต่อระดับความรู้ (เกรด) ปัญหาวิจัยที่สำคัญที่พบคือยังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลการจัดการเรียนการสอนของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนและผลกระทบที่มีต่อผลการเรียน (เกรด) ของนักศึกษา แม้ว่าจะมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการเรียนการสอน แต่ยังไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนว่าอะไรคือปัจจัยที่ส่งผลต่อผลการเรียนของพวกเขา ข้อมูลเกรดจะเป็น Label ที่ใช้ในการพยากรณ์และถือเป็นคลาสของชุดข้อมูลแบบหลายค่า (Multi-Class) การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการที่สำคัญเพื่อการตัดสินใจที่มีความเหมาะสมและมีพื้นฐานทางข้อมูลที่แข็งแรงมีไว้สำหรับตัดสินใจทางธุรกิจ ในงานวิจัยนี้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการตัดสินใจด้วยต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree Algorithm) ซึ่งเทคนิคนี้ ช่วยให้ทราบถึงปัจจัยที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอนและความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน (Hora et al., 2017: 392)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเทคนิคการทำเหมืองข้อมูลและพัฒนาแบบจำลองปัจจัยที่ส่งผลการจัดการเรียนการสอนการจัดการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อผลการสอบวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจและนำมาประยุกต์ใช้ในงานด้านการศึกษา
2. เพื่อทราบถึงความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ
3. นำผลลัพธ์ที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปผลเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมกับวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลการจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อผลการสอบ
2. วิธีการสอนส่งผลต่อความพึงพอใจการจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อผลการสอบ
3. งานที่ได้รับมอบหมายในวิชาส่งผลต่อความพึงพอใจการจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อผลการสอบ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา: การวิจัยเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลการจัดการเรียนการสอนการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญที่ส่งผลต่อผลการสอบวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจจากแบบสอบถามออนไลน์ (google Form) โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ส่วนดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเช่น เพศ รายได้ ระดับชั้นปี เกรดที่ได้ของวิชาสารสนเทศเพื่อการจัดการธุรกิจการค้าสมัยใหม่ ส่วนที่ 2 และ 3 ข้อมูลความคิดเห็น เป็นระดับความคิดเห็น (Likert Scale 1 ถึง 5 โดยที่ 5 = ดีมาก 1 =ควรปรับปรุง) ตัวอย่างของส่วนที่ 2 เช่น วิชานี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในวิชาอื่นด้วย สื่อการสอนและเอกสารประกอบการสอน เกณฑ์การประเมินผล เนื้อหาของวิชาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการทำงาน วิธีการสอนเป็นต้น ตัวอย่างของส่วนที่ 3 เช่น ข้อมูลความคิดเห็นสาเหตุที่ไม่ส่งงาน/การบ้าน เช่น งานที่ได้รับยากเกินไป งานไม่สัมพันธ์กับเนื้อหาที่เรียน มีเวลาน้อย ไม่เพียงพอในการทำงาน อาจารย์อธิบายเร็วไม่เข้าใจ ไม่มีคนให้คำปรึกษาในการทำ ลืมทำ

2. ขอบเขตด้านประชากรและการเก็บรวบรวมข้อมูล: ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือข้อมูลผู้เรียนวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการธุรกิจการค้าสมัยใหม่ ปีการศึกษา 2565/1 และ 2566/1 มหาวิทยาลัยรัฐแห่งหนึ่งในภาคใต้ ระดับชั้นปีที่ 3 และ 4 จำนวน 97 คน (รายการ) และ 11 ตัวแปร

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

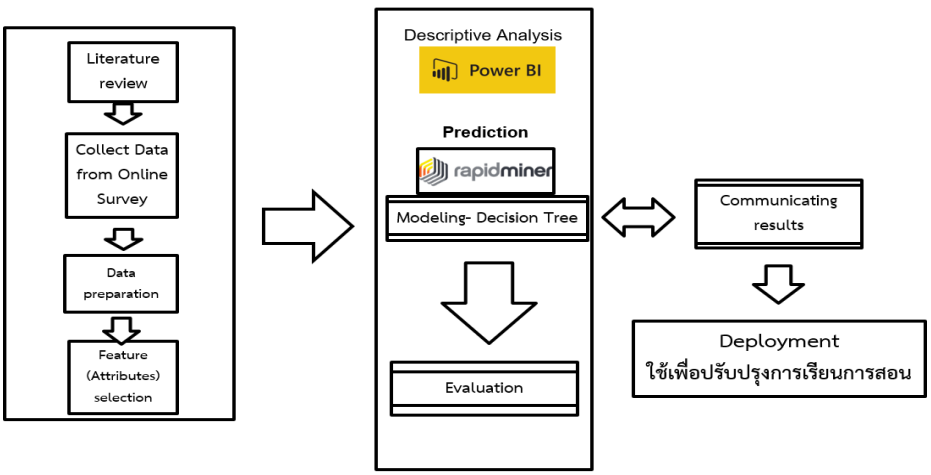

ภาพที่ 1 กรอบการวิจัย (Research Framework)

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่ทันสมัยและหลากหลายเพื่อดำเนินการวิจัยทางด้านการวิเคราะห์ข้อมูลและเหมืองข้อมูล โดยได้รวมรวมเครื่องมือสำคัญ 3 ตัวดังนี้: Power BI ใช้สำหรับการวิเคราะห์และสร้างรายงานข้อมูลเบื้องต้นเชิงพรรณา (Descriptive Analysis) และ Data Mining Rapid Miner เครื่องมือที่มีความสามารถในการทำ Data Mining และ Machine Learning โดยกระบวนการเตรียมข้อมูล (Data Preparation) เป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและ

การประมวลผลข้อมูล ซึ่งมีผลต่อคุณภาพของการวิเคราะห์และโมเดลที่จะสร้างขึ้น กระบวนการนี้มักจะเน้นการทำความสะอาดข้อมูล, การจัดรูปแบบข้อมูล, และการเตรียมข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์หรือการนำเข้าสู่โมเดลทางสถิติหรือ การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) (Ayele, W. Y., 2020: 20)

ตารางที่ 1 : แสดงการเปลี่ยนค่าตัวแปร (Attributes) จากภาษาไทยให้เป็นภาษาอังกฤษ

หัวข้อการสำรวจ	ค่าตัวแปรใน Rapid miner
1. สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในวิชาอื่นด้วย	Used in other subjects
2. เนื้อหาของวิชาเหมาะกับสาขาวิชาที่นิสิตเรียนอยู่	Suitable for the field of study
3. เนื้อหาของวิชาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการทำงาน	Practically used in work
4. วิธีการสอน	Teaching methods
5. สื่อการสอนและเอกสารประกอบการสอน	Teaching media and teaching materials
6. เกณฑ์การประเมินผล	Evaluation criteria
7. ความเข้าใจในเนื้อหา	Understanding of content
8. ช่วงเวลาการเรียน	Study period
9. จำนวนชั่วโมงในการเรียน	Number of hours of study
10. ความพึงพอใจงานที่ได้รับมอบหมายในวิชา	Satisfaction with work assigned in the subject

วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับวิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้นำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการทำเหมืองข้อมูลด้วยเทคนิควิธีการตัดสินใจด้วยต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree Algorithm) ซึ่งเป็นเป็นวิธีการเทคนิคที่มีความสามารถในการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลอย่างชัดเจน และช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ มาทำการศึกษา และสร้างโมเดลต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree) ที่สามารถทำนายผลลัพธ์ตามเงื่อนไขที่กำหนด ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญของข้อมูลและความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน (Hamsa et al., 2016: 326; Sunday et al., 2020: 127) โดยสมการคือ

สูตรเอนโทรปี (สำหรับการจำแนกประเภท) (Entropy (for classification)) :

$$H(X) = \Sigma_{i=1}^{c} = pi \cdot \log 2\,(pi)$$

สูตรลดความแปรปรวน (สำหรับการถดถอย) (Variance Reduction Formula (for regression)) :

$$\mathrm{Var}(X) = {}^{1}/_{n}\,\Sigma_{i=1}^{n}(x_i - \bar{x})^2$$

โดยที่ *Xi* คือค่าตัวแปรเป้าหมาย (the target variable value) *n* คือจำนวนตัวอย่าง (the number of samples) และ $\bar{x}$ คือค่าเฉลี่ยของตัวแปรเป้าหมาย (the mean of the target variable)

นอกจากนี้ผู้วิจัยนำกระบวนการทำเหมืองข้อมูลในรูปแบบ (Cross Industry Standard Process for Data Mining: CRISP-DM) [10] ดังภาพที่ 1 กรอบการวิจัย (Research Framework) มาประกอบการดำเนินงาน (Martínez-Plumed, F et al., 2019: 3048)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics)

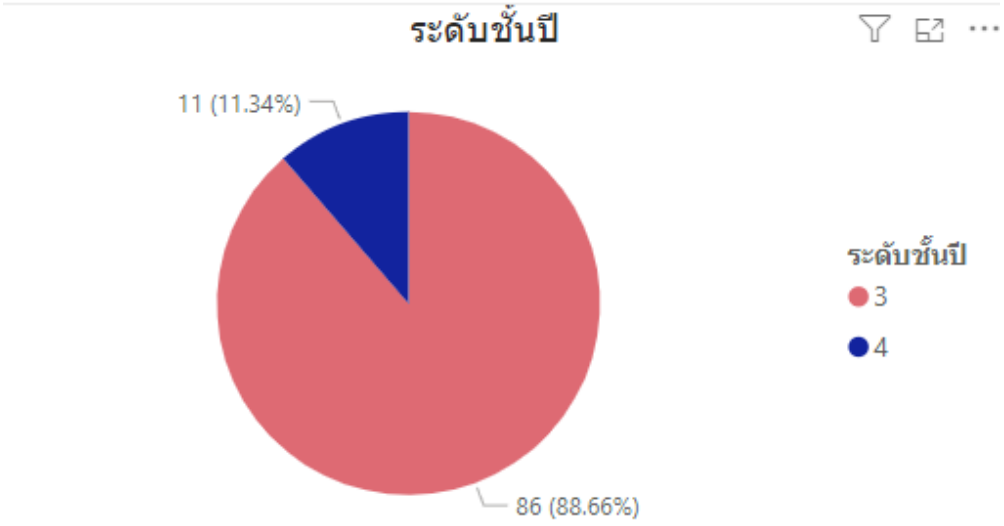

ภาพที่ 2 กราฟแสดงประชากรผู้ตอบแบบสอบถาม ปีการศึกษา 2562-2564 แยกตามระดับชั้นปี

ภาพที่ 2 แสดงประชากรผู้ตอบแบบสอบถาม ปีการศึกษา 2565/1-2566/1 แยกตามระดับชั้นปี จัดทำโดย POWER BI โดยแสดงจำนวนผู้เรียนที่เรียนที่วิชาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการธุรกิจการค้าสมัยใหม่ โดยผลรวมของจำนวนผู้เรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมดคือ 97 คนและแบ่งตามระดับชั้นปีดังนี้ระดับชั้นปีที่ 3 เท่ากับ 86 คนและระดับชั้นปีที่ 4 เท่ากับ 11 คน และมีจำนวนผู้เรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเท่ากับ 97 คน

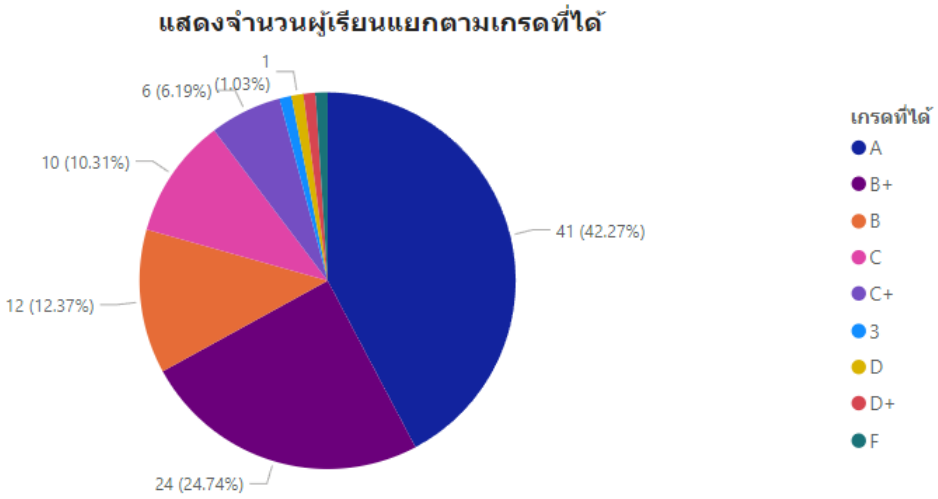

ภาพที่ 3 กราฟแสดงประชากรจำนวนผู้เรียนแยกตามเกรด

ภาพที่ 3 เป็นกราฟแสดงจำนวนผู้เรียนแยกตามเกรดที่ได้ จำนวนนักเรียนที่ได้เกรดแต่ละระดับคือ เกรด A เท่ากับ 41 คน เกรด B+ เท่ากับ 24 คน เกรด B เท่ากับ 13 คน เกรด C+ เท่ากับ 6 คน เกรด C เท่ากับ 10 คน เกรด D+ เท่ากับ1 คน เกรด D เท่ากับ1 คน และ เกรด F เท่ากับ 1 คน

ตารางที่ 2 : แสดงค่าเฉลี่ยการประเมินการเรียนการสอนจาก 7 มุมมอง (ระดับ 5 = ดีมาก 4 = ดี 3 = ปานกลาง 2 = พอใช้ 1 = ควรปรับปรุง)

เกรดที่ได้	จำนวนผู้เรียน	สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในวิชาอื่นด้วย	เนื้อหาของวิชาเหมาะกับสาขาวิชาที่นิสิตเรียนอยู่	เนื้อหาของวิชาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการทำงาน	วิธีการสอน	เกณฑ์การประเมินผล	ความพึงพอใจงานที่ได้รับมอบหมายในวิชา	เฉลี่ย
A	41	4	4	4	4	4	4	4.00
B	13	5	4	5	5	4	5	4.67
B+	24	5	5	5	4	5	5	4.83
C	10	5	4	5	5	5	5	4.83
C+	6	4	5	5	5	4	5	4.67
D	1	4	4	4	5	5	5	4.50
D+	1	4	4	5	3	3	4	3.83
F	1	5	4	5	4	3	4	4.17
รวม	97	4.50	4.25	4.75	4.38	4.13	4.63	

จากตารางที่ 2 แสดงเกรดที่นักเรียนได้รับตามผลการเรียนที่แสดงความรู้และความสามารถในวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการธุรกิจการค้าสมัยใหม่ โดยค่าเฉลี่ยของการประเมินผลของนักเรียนจาก 7 มุมมองที่แตกต่างกัน, โดยทุกรายการถูกประเมินตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้จาก ระดับ 5 = ดีมาก 4 = ดี 3 = ปานกลาง 2 = พอใช้ 1 = ควรปรับปรุง จากค่าเฉลี่ยแต่ละด้านพบว่าผู้เรียนให้คะแนนโดยเฉลี่ยในระดับดี ถึงดีมาก จากค่าเฉลี่ย 4.13 ถึง 4.75 อย่างไรก็ตามเมื่อมาพิจารณาตามเกรดและมุมมอง พบว่าผู้เรียนที่ได้เกรด D+ และ F จะให้คะแนนพอใช้สำหรับเกณฑ์การประเมินผลและวิธีการสอน

2. การทำโมเดลเทคนิควิธีการตัดสินใจด้วยต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree Algorithm)

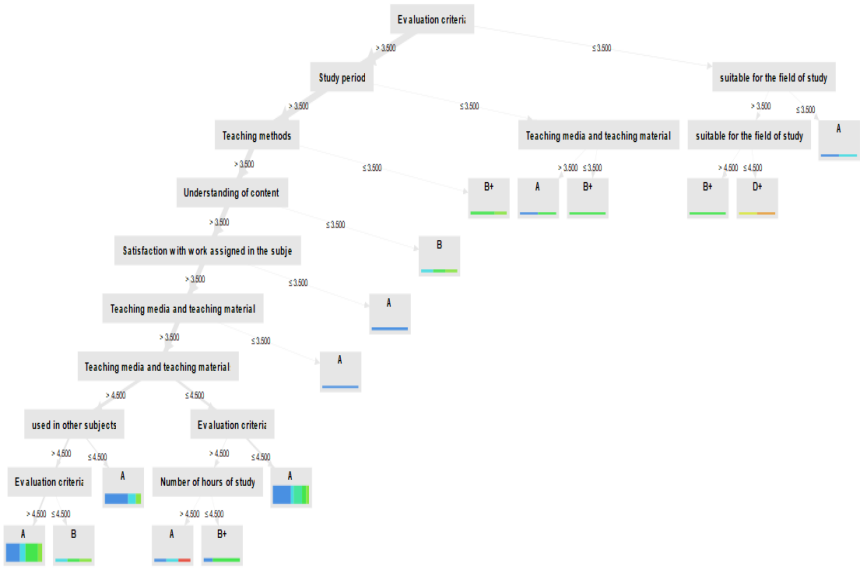

ภาพที่ 4 การทำโมเดลเทคนิควิธีการตัดสินใจด้วยต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree Algorithm)

จากภาพที่ 4 การทำโมเดลเทคนิควิธีการตัดสินใจด้วยต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree Algorithm) และค่าที่ได้จากโมเดลแบบจำลอง

Correctly Classified Instances	81	83.50 %
Incorrectly Classified Instances	16	16.49 %
Kappa statistic	0.7652	
Mean absolute error	0.0507	
Root mean squared error	0.1592	
Relative absolute error	27.44 %	
Root relative squared error	52.76 %	
Total Number of Instances	97	

จากต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree Algorithm) แสดงในภาพที่ 4 ซึ่งวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม Rapid Miner สามารถอธิบายได้ดังนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับการเรียนที่ดี (A B+ และ B) จากการประเมินปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนสูงสุด คือ เกณฑ์การประเมินผล รองลงมาคือช่วงเวลาการเรียนและเนื้อหาของวิชาเหมาะกับสาขาวิชาที่นิสิตเรียนอยู่ ซึ่งก็คือด้านบริหารธุรกิจนอกจากนี้ปัจจัยอื่น ๆ ที่สนับสนุนให้เกิดผลการเรียนที่ดีคือวิธีการสอน ความเข้าใจในเนื้อหา งานที่ได้รับมอบหมายในวิชา สื่อการสอนและเอกสารประกอบการสอนและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในวิชาอื่นด้วย โดยค่าที่ได้จากโมเดลแบบจำลองบอกถึง จำนวนรายการที่ถูกจำแนกอย่างถูกต้องคือ 81 รายการ หรือ 83.50% ของทั้งหมดที่ทดสอบ ซึ่งแสดงถึงความแม่นยำของโมเดลในการทำนายผล ค่า Kappa statistic เทียบความแม่นยำของโมเดลกับความแม่นยำที่คาดหวังจากโอกาสสุ่ม มีค่าเท่ากับ 0.7652 ซึ่งหมายถึงมีความสอดคล้องกันดี และค่าคลาดเคลื่อนรากที่สองของโมเดลมีค่าเท่ากับ 0.1592 ซึ่งแสดงถึงความคลาดเคลื่อนระหว่างค่าทำนายและค่าที่คาดหวังมีค่าต่ำ

สรุปและอภิปรายผล

1. สำหรับวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาเทคนิคการทำเหมืองข้อมูลและพัฒนาแบบจำลองความปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญที่ส่งผลต่อผลการสอบวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจและนำมาประยุกต์ใช้ในงานด้านการศึกษา จากข้อมูลโมเดลเทคนิควิธีการตัดสินใจด้วยต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree Algorithm) ที่ได้สามารถนำมาพัฒนาแบบจำลองทำนายปัจจัยที่ส่งผลต่อผลการสอบวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วีระยุทธ พิมพาภรณ์ และพยุง มีสัจ (2012: 107) Hamsa et al. (2016: 326) และ Hoque et al. (2020: 115) ที่มีการเสนอให้ใช้เทคนิคเหมืองข้อมูลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสถาบันการศึกษา โดยใช้เทคนิคเหมืองข้อมูลการทำนาย (Prediction) เช่น ต้นไม้การตัดสินใจ (Decision Tree) และการจำแนกประเภทและการทำนาย (Classification) ไปใช้กับกระบวนการทางการศึกษาของสถาบันการศึกษา ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนการสอนของนักเรียนได้

2. สำหรับวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อทราบถึงความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการเรียนการสอนและความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนที่ส่งผลต่อผลการสอบวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับ นิตยา จันตะคุณ (2017: 1) และธเรศ ศุภดล และโษฑศ์รัตตธรรม บุษดี (2017: 101) ที่อธิบายถึงรูปแบบการเรียนการสอน และคุณลักษณะสิ่งแวดล้อมและครูผู้สอนของการสอนมีอิทธิพลต่อระดับความรู้ในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ และ O-NET ตามลำดับ

3. สำหรับวัตถุประสงค์ที่ 3 นำผลลัพธ์ที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปผลเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมกับ วิชาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นุชจรีย์ หงส์เหลี่ยม (2015:

10) และ Bienkowski, et al., (2012: 46) ต่อไปนี้คือการจัดการเรียนการสอนที่จะกระตุ้นความสนใจจากผู้เรียนที่เป็นเป้าหมายและส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของเกรดในวิชาเรียน ดังตัวอย่างเช่น

3.1 ใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และสาขาวิชาโดยเฉพาะวิชาด้านสารสนเทศ คือการวัดผลจากโครงการหรืองานที่ต้องทำ เพื่อวัดทักษะทางปฏิบัติมากกว่าทฤษฎีที่ไม่เห็นผลจริงว่า ผู้เรียนทำได้หรือไม่

3.2 ให้โอกาสในการโต้ตอบและการทำกิจกรรมในห้องเรียน ให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนทุกครั้งและควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปรับปรุงแก้ไขผลงานของตนเอง

3.3 ให้รางวัลหรือส่วนลดเป็นกำลังใจสำหรับนักเรียนที่มีผลงานดี เพื่อสร้างแรงจูงใจในการพยายามและการปรับปรุงตนเอง

3.4 ใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย โดยนำเสนอข้อมูลผ่านหลายช่องทาง เช่น การใช้ภาพประกอบ วิดีโอ และกิจกรรมปฏิบัติ

3.5 นำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ โดยออกแบบบทเรียนให้มีความน่าสนใจและเกี่ยวข้องกับประสบการณ์และความสนใจของผู้เรียนและใช้ตัวอย่างจากชีวิตประจำวันหรือสถานการณ์จริงเพื่อเข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ได้เสนอเทคนิคการเหมืองข้อมูล (Data Mining) เพื่อระบุตัวชีวัดที่สำคัญในการทำนายปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอน และศึกษาเพื่อทบทวนวิธีการนำเทคโนโลยีทำนายผลการสอบเข้าสู่การบริหารธุรกิจและการปรับปรุงผลการจัดการทางการศึกษา

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

มหาวิทยาลัยสามารถนำโมเดลจากการทำนายปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนและการสอบมาเพื่อปรับปรุงกลยุทธ์การเรียนการสอนและนำไปพัฒนาแผนการสอนที่เน้นไปที่ประเด็นผลการทำนายระบุว่าควรปรับปรุง โดยเฉพาะเกณฑ์การประเมินผลสมัยใหม่เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ มากกว่าการท่องจำและทำให้ผู้เรียนไม่อยากศึกษาวิชาที่ยากและไม่อยู่ในด้านบริหารธุรกิจโดยตรง

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เพิ่มขนาดของข้อมูล งานวิจัยในอนาคตจะทำการเพิ่มขนาดของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย เพื่อที่จะได้เห็นภาพรวมที่มีความแท้จริงของโดยอาจทำการเก็บข้อมูลหลายภาคการศึกษาและเพิ่มตัวแปรในการวิเคราะห์ เพื่อเพิ่มมุมมองให้มากขึ้น

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคอื่นเพิ่มเติมและทำการเปรียบเทียบผลลัพธ์ เช่นนำเทคนิควิเคราะห์ข้อมูลอื่น ๆ เช่น การจัดกลุ่ม หรือ Association Rule Mining เข้ามาใช้งานเพื่อเพิ่มความแม่นยำในการวิเคราะห์ข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

นิตยา จันตะคุณ (2017). การศึกษาระดับความรู้และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาศึกษาทั่วไปกลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. วารสารวิชาการเซาธ์อีสท์บางกอก (สาขามนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์), 3(2), 1-13.

นุชจรีย์ หงส์เหลี่ยม (2015). การศึกษาทัศนคติของนักศึกษาแพทย์ชั้นปรีคลินิกต่อการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิตของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล. เวชบันทึกศิริราช, 8(1), 10-18.

วีระยุทธ พิมพาภรณ์ และพยุง มีสัจ (2012). เทคนิคเหมืองข้อมูลสำหรับการพยากรณ์ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาด้วยวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน. Sripatum Review of Science and Technology, 4(1), 107-115.

ธเรศ ศุภดล และโษฑศ์รัตตธรรม บุษดี (2017). แบบจำลองในการหาค่าสหสัมพันธ์และทำนายระดับคะแนน O-NET สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปี ที่ 6 บนพื้นฐานจากคุณลักษณะของครูผู้สอนและโรงเรียน. Veridian E-journal Science and Technology Silpakorn University, 4(3), 101-116.

Ayele, W. Y. (2020). Adapting CRISP-DM for idea mining: a data mining process for generating ideas using a textual dataset. International Journal of Advanced Computer Sciences and Applications, 11(6), 20-32.

Ballou, B., Heitger, D. L., & Stoel, D. (2018). Data-driven decision-making and its impact on accounting undergraduate curriculum. Journal of Accounting Education, 44, 14-24.

Bienkowski, M., Feng, M., & Means, B. (2012). Enhancing Teaching and Learning through Educational Data Mining and Learning Analytics: An Issue Brief. Office of Educational Technology, US Department of Education

Hamsa, H., Indiradevi, S., & Kizhakkethottam, J. J. (2016). Student academic performance prediction model using decision tree and fuzzy genetic algorithm. Procedia technology, 25, 326-332.

Hoque, M. I., Azad, A. K., Tuhin, M. A. H., & Salehin, Z. U. (2020). University students result analysis and prediction system by decision tree algorithm. Adv. Sci. Technol. Eng. Syst. J, 5, 115-122.

Hora, M. T., Bouwma-Gearhart, J., & Park, H. J. (2017). Data driven decision-making in the era of accountability: Fostering faculty data cultures for learning. The Review of Higher Education, 40(3), 391-426.

Martínez-Plumed, F., Contreras-Ochando, L., Ferri, C., Hernández-Orallo, J., Kull, M., Lachiche, N., ... & Flach, P. (2019). CRISP-DM twenty years later: From data mining processes to data science trajectories. IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering, 33(8), 3048-3061.

Sunday, K., Ocheja, P., Hussain, S., Oyelere, S., Samson, B., & Agbo, F. (2020). Analyzing student performance in programming education using classification techniques. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 15(2), 127-144.

การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทย
A Study Of The Impact Of The Covid-19 Pandemic On Informal Workers In The Thai Labor Market.

ภัณฑิลา ธนบูรณ์นิพัทธ์[1]
ธัชนันท์ โกมลไพศาล[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทย โดยจะแบ่งผลลัพธ์ของตลาดแรงงานเป็น 2 ตัว คือ ชั่วโมงการทำงานต่อวัน และค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ และทำการศึกษาผ่านการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Difference-in-Differences (DiD) Regression โดยการศึกษานี้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่มโดยใช้เกณฑ์ระดับความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ในระดับจังหวัดเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม คือ กลุ่มทรีตเมนต์และกลุ่มเปรียบเทียบ และศึกษาผ่านตัวแปรควบคุม ประกอบด้วย ภาคที่อยู่อาศัย เขตการปกครอง อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานะการทำงาน ประเภทอาชีพ และประเภทอุตสาหกรรม การศึกษานี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร (Labor Force Survey: LFS) และการสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2561 พ.ศ. 2562 และ พ.ศ. 2564 ที่จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในส่วนของข้อมูลความรุนแรงของสถานการณ์โควิดระดับจังหวัด ใช้ข้อมูลจากประกาศคำสั่งการกำหนดเขตพื้นที่ตามสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ตามคำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เพื่อประเมินผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อแรงงานนอกระบบ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ Difference-in-Differences (DiD) Regression โดยผลการวิจัย พบว่า การแพร่ระบาดของโควิด 19 นั้นส่งผลกระทบเชิงลบต่อค่าจ้างต่อวันและจำนวนชั่วโมงการทำงานต่อวันของแรงงานนอกระบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดย ค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบในกลุ่มทรีตเมนต์ลดลงเฉลี่ย -53.97 บาท และ ชั่วโมงทำงานต่อวันของแรงงานนอกระบบในกลุ่มทรีตเมนต์ลดลงเฉลี่ย 0.09 ชั่วโมง (5.4 นาที) เมื่อเทียบกับแรงงานนอกระบบในกลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับร้อยละ 1 และระดับร้อยละ 10 ตามลำดับ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีอิทธิผลต่อชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างของแรงงานนอกระบบ พบว่า แรงงานนอกระบบที่ทำงานในกรุงเทพมหานครนั้นจะมีค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวันที่มากกว่าแรงงานนอกระบบในภูมิภาคอื่น ๆ แรงงานเพศหญิงจะมีค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวันที่น้อยกว่าแรงงานเพศชาย นอกจากนี้ในส่วนของระดับการศึกษา พบว่า ระดับการศึกษาของแรงงานมีความสัมพันธ์กับงานที่แรงงานทำ หากมีระดับการศึกษาที่สูงย่อมมีทางเลือกในการเลือกงานที่ทำที่มีระดับของค่าจ้างที่มากกว่าแรงงานที่มีการศึกษาต่ำกว่า เพราะแรงงานนอกระบบที่มีระดับการศึกษาไม่สูงมากอาจมีทางเลือกในการเลือกทำงานที่น้อยกว่า และงานอาจไม่ได้มีความมั่นคงมากนัก ซึ่งการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการเตรียมพร้อมเพื่อรับมือกับโรคอุบัติใหม่ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดมาตรการ แผน และนโยบาย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบ

คำสำคัญ: *โควิด 19, ตลาดแรงงาน, แรงงานนอกระบบ*

[1] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
[2] รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

This research aims to study the impact of the COVID-19 pandemic on informal workers in the Thai labor market. The labor market outcomes are divided into 2 variables: daily working hours and daily wages of informal workers, and the study is conducted through the Difference-in-Differences (DiD) Regression analysis technique. The study divides the sample into two groups based on the severity of the COVID-19 outbreak at the provincial level: the treatment group and the control group. The study analyzes the effects through control variables including residential area, administrative region, age, gender, education level, marital status, employment status, occupation type, and industry type. This study utilizes secondary data from the Labor Force Survey (LFS) and the Informal Employment Survey in 2018, 2019, and 2021 conducted by the National Statistical Office. For the COVID-19 severity data at the provincial level, the information is obtained from the announcements and orders on the designation of areas according to the COVID-19 outbreak situation issued by the Center for COVID-19 Situation Administration. The statistical methods used in the analysis are descriptive statistics and Difference-in-Differences (DiD) Regression. The research findings reveal that the COVID-19 pandemic had a statistically significant negative impact on the daily wages and working hours of informal workers. Specifically, the daily wages of informal workers in the treatment group decreased by an average of -53.97 baht, and the daily working hours of informal workers in the treatment group decreased by an average of 0.09 hours (5.4 minutes) compared to informal workers in the control group, with statistical significance at the 1% and 10% levels, respectively. Furthermore, when considering the factors influencing the working hours and wages of informal workers, it was found that informal workers in Bangkok had higher daily wages and working hours compared to informal workers in other regions. Female workers had lower daily wages and working hours than male workers. Regarding education levels, it was observed that the education level of workers is related to the type of work they perform. Workers with higher education levels tend to have more choices in selecting jobs with higher wages, as informal workers with lower education levels may have fewer job options and less job security. This study will be beneficial for relevant agencies, providing guidance for preparing to address potential future outbreaks of emerging diseases. It can also serve as a basis for formulating measures, plans, and policies to improve the quality of life for informal workers.

Keywords: *Covid-19, Labor Market, Informal Workers*

บทนำ

การระบาดใหญ่ของโควิด 19 ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อตลาดแรงงานทั่วโลก ทั้งในแง่ของสถานะการจ้างงาน ค่าจ้าง และสภาพการทำงานของแรงงานหลายล้านคนในอุตสาหกรรมและประเทศต่าง ๆ สำหรับในประเทศไทยพบผู้ป่วยโควิด 19 รายแรกเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2563 (กลุ่มพัฒนาวิชาการโรคติดต่อ กรมควบคุมโรค, 2564) ในระยะต่อมาจำนวนผู้ป่วยโควิด 19 ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเพื่อควบคุมสถานการณ์การระบาดของโควิด 19 ภาครัฐได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกพื้นที่ทั่วราชอาณาจักรตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2563 และต่อมาได้ปรับระดับความเข้มงวดของการควบคุมโรคเป็นระยะ ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ของตลาดแรงงานไทยตามมา

สำหรับแรงงานนอกระบบ[1] ซึ่งเป็นกลุ่มแรงงานที่มีความเปราะบาง เมื่อมีมาตราการล็อกดาวน์ที่ส่งผลกระทบอย่างมากในภาคการค้าปลีกและการบริการ ส่งผลให้เกิดการเลิกจ้างแรงงานจำนวนมากโดยเฉพาะแรงงานในเขตเมืองอันเป็นแหล่งการจ้างงานหลักของแรงงานนอกระบบ ซึ่งแรงงานนอกระบบนั้นนับเป็นแรงงานส่วนใหญ่ของประเทศไทย อ้างอิงจากการสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2565 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ประเทศไทยมีแรงงานนอกระบบจำนวนมากกว่าแรงงานในระบบ จากผู้มีงานทำทั้งสิ้น 39.6 ล้านคน เป็นแรงงานนอกระบบ 20.2 ล้านคน (ร้อยละ 51) และเป็นแรงงานในระบบ 19.4 ล้านคน (ร้อยละ 49) เมื่อมีมาตรการการเว้นระยะห่างทางสังคม ข้อห้ามต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำงานที่ทำให้แรงงานกว่าครึ่งไม่สามารถทำงานได้ ส่งผลให้แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่มีรายได้ลดลงครึ่งหนึ่ง นอกจากนี้ในช่วงการแพร่ระบาดยังมีแรงงานในระบบบางส่วนเดินทางกลับภูมิลำเนาของตนและเปลี่ยนอาชีพมาเป็นแรงงานนอกระบบ ส่งผลให้ภาคเศรษฐกิจนอกระบบมีขนาดใหญ่ขึ้นในช่วงการระบาดของโควิด 19 (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2564)

การศึกษาเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดของโควิด 19 กับผลกระทบต่อตลาดแรงงานได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยการศึกษาส่วนใหญ่มักพบผลกระทบเชิงลบของการแพร่ระบาดต่อผลลัพธ์ของตลาดแรงงาน ซึ่งรวมถึงการว่างงานที่เพิ่มขึ้นและชั่วโมงการทำงานที่ลดลง (ILO, 2020) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อตลาดแรงงาน แต่การศึกษาเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะศึกษาแรงงานในภาพรวม ในส่วนของการศึกษาที่แยกศึกษาผลกระทบที่มีต่อแรงงานนอกระบบซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางและเป็นแรงงานส่วนใหญ่ในตลาดแรงงานของไทยยังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นการสำรวจในเชิงพรรณนาและศึกษากลุ่มแรงงานนอกระบบเฉพาะพื้นที่เท่านั้น ไม่สามารถอธิบายภาพรวมของผลกระทบที่มีต่อแรงงานนอกระบบได้อย่างครอบคลุม จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางประชากรศาสตร์ของแรงงานนอกระบบในประเทศไทย ประกอบด้วย ภูมิภาค เขตการปกครอง อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานะการทำงาน ประเภทอาชีพ และประเภทอุตสาหกรรม
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างของแรงงานนอกระบบ และศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อชั่วโมงการทำงานต่อวัน และค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ

สมมติฐานของการวิจัย

ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด 19 ส่งผลกระทบเชิงลบต่อค่าจ้างและชั่วโมงทำงานต่อวันของแรงงานนอกระบบอย่างมีนัยสำคัญ

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร (LFS) และการสำรวจแรงงานนอกระบบ โดยใช้ข้อมูลไตรมาสที่ 3 ของ พ.ศ.2561 (ค.ศ.2018) พ.ศ. 2562 (ค.ศ.2019) และ พ.ศ. 2564 (ค.ศ.2021)[2] ที่จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561 2562 และ 2564) จำกัดกลุ่มตัวอย่างไว้เฉพาะผู้เข้าร่วมกำลังแรงงานที่

[1] แรงงานนอกระบบ หมายถึง ผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครอง หรือไม่มีหลักประกันทางสังคมจากการทำงานเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564)

[2] การใช้ข้อมูลปี พ.ศ.2561 พ.ศ. 2562 และ พ.ศ. 2564 เนื่องจากการศึกษานี้ต้องการนำเสนอให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนระหว่างช่วงเวลาก่อนเกิดการแพร่ระบาดของโควิด 19 (ช่วง พ.ศ.2561 และ พ.ศ. 2562) กับ ช่วงหลังการแพร่ระบาดของโควิด 19 (พ.ศ. 2564) ผ่านการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Difference-in-Differences (DiD) Regression

เป็นแรงงานนอกระบบอายุ 15 ถึง 60 ปี และพิจารณาลักษณะส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้อง อาทิ ภูมิภาค เขตการปกครอง อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานะการทำงาน ประเภทอาชีพ และประเภทอุตสาหกรรม เน้นไปที่การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อภาวะการทำงานของแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทยในประเด็นค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวัน โดยการใช้หน่วยเป็นต่อวันเนื่องจากรายได้จากการทำงานของแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ได้รับรายได้ในรูปแบบค่าจ้างรายวัน (สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน กระทรวงแรงงาน, 2564 และ 2565) ในส่วนของข้อมูลความรุนแรงของสถานการณ์โควิดระดับจังหวัด ใช้ข้อมูลจากประกาศคำสั่งการกำหนดเขตพื้นที่ตามสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ตามคำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ม.ป.ป)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นไปเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อภาวะการทำงานของแรงงานนอกระบบ ซึ่งแบ่งผลลัพธ์ของตลาดแรงงานเป็น 2 ตัว คือ ชั่วโมงการทำงานต่อวัน และค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ โดยจะศึกษาผ่านเทคนิค Difference-in-Differences (DiD) Regression โดยมีกลุ่มทรีตเมนต์ คือ แรงงานนอกระบบที่อาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่เคยถูกจัดอยู่ในเขตพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด และ เขตพื้นที่ควบคุมสูงสุด จากคำสั่งของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) ตั้งแต่ 8 คำสั่งขึ้นไป และศึกษาผ่านตัวแปรควบคุมอื่น ๆ ประกอบด้วย ภูมิภาค เขตการปกครอง อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานะการทำงาน ประเภทอาชีพ และประเภทอุตสาหกรรม ซึ่งแสดงดังภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

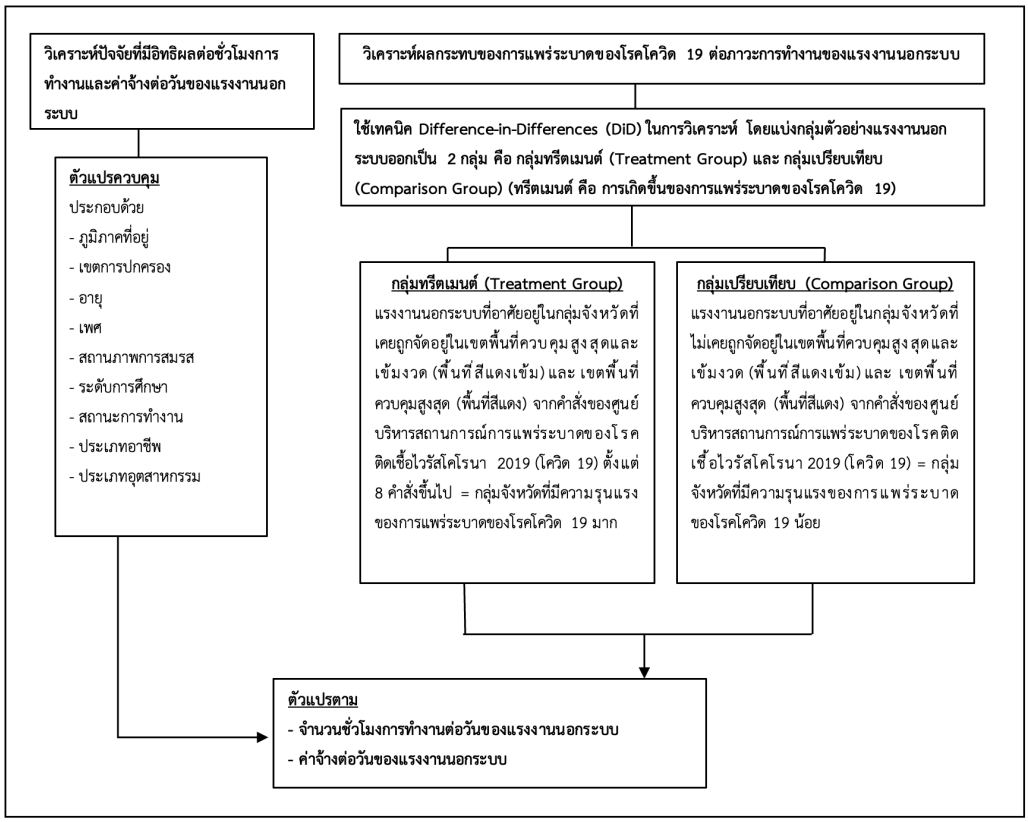

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร (LFS) และการสำรวจแรงงานนอกระบบ โดยใช้ข้อมูลไตรมาสที่ 3 ของ พ.ศ. 2561 (ค.ศ.2018) พ.ศ. 2562 (ค.ศ.2019) และ พ.ศ. 2564 (ค.ศ. 2021) (การเลือกใช้ข้อมูลปี พ.ศ. 2561, พ.ศ. 2562 เนื่องจากเป็นปีก่อนที่โควิด 19 จะแพร่ระบาดในประเทศไทย และพ.ศ. 2564 เป็นปีหลังจากมีการแพร่ระบาดของโควิด 19 ในประเทศไทย) ที่จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยมีจำนวนแรงงานนอกระบบรวมทั้ง 3 ปี มีทั้งสิ้น 169,242 คน ครอบคลุมพื้นที่ 77 จังหวัด

ในส่วนของข้อมูลความรุนแรงของสถานการณ์โควิดระดับจังหวัด ใช้ข้อมูลจากประกาศคำสั่งการกำหนดเขตพื้นที่ตามสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ตามคำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของปี พ.ศ. 2564 จำนวน 13 ฉบับ เพื่อใช้ประเมินความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ของแต่ละจังหวัด (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ม.ป.ป) ทั้งนี้การศึกษานี้กำหนดให้กลุ่มทรีตเมนต์ คือ แรงงานนอกระบบที่อาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่เคยถูกจัดอยู่ในเขตพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด และ เขตพื้นที่ควบคุมสูงสุด จากคำสั่งของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) ตั้งแต่ 8 คำสั่งขึ้นไป ในส่วนของกลุ่มเปรียบเทียบ คือ แรงงานนอกระบบที่อาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่ไม่เคยถูกจัดอยู่ในเขตพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด และ เขตพื้นที่ควบคุมสูงสุดจากคำสั่งของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) และศึกษาผ่านตัวแปรควบคุมอื่น ๆ ประกอบด้วย ภูมิภาค เขตการปกครอง อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานะการทำงาน ประเภทอาชีพ และประเภทอุตสาหกรรม

2. วิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 1 การศึกษาลักษณะเชิงประชาศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทย โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา อธิบายถึงจำนวน ค่าเฉลี่ย และค่าร้อยละ ประกอบด้วย ภูมิภาค เขตการปกครอง อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานะการทำงาน ประเภทอาชีพ และประเภทอุตสาหกรรม

ส่วนที่ 2 การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทยในช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด 19 โดยใช้การวิเคราะห์ด้วยแบบจำลอง Difference-in-Differences (DiD) Regression ซึ่งเป็นวิธีการทางเศรษฐมิติที่ใช้ในการประเมินผลกระทบเชิงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายต่อผลลัพธ์ที่สนใจ เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์ระหว่างกลุ่มทรีตเมนต์ (Treatment Group) ซึ่งเป็นกลุ่มที่สัมผัสกับสิ่งแทรกแซงหรือการเปลี่ยนแปลง และกลุ่มเปรียบเทียบ (Comparison Group) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่สัมผัสกับสิ่งแทรกแซงหรือการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง โดยมีสมมติฐาน Parallel Trends คือ กลุ่มทรีตเมนต์และกลุ่มเปรียบเทียบจะต้องมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เหมือนกัน หากไม่มีการแทรกแซงหรือการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ดังนั้นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นภายหลังเกิดการแทรกแซงหรือกาเปลี่ยนแปลงบางอย่างนั้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเท่านั้น (Card & Krueger, 1994 อ้างถึงใน สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์, 2564) ซึ่งแสดงดังภาพที่ 2

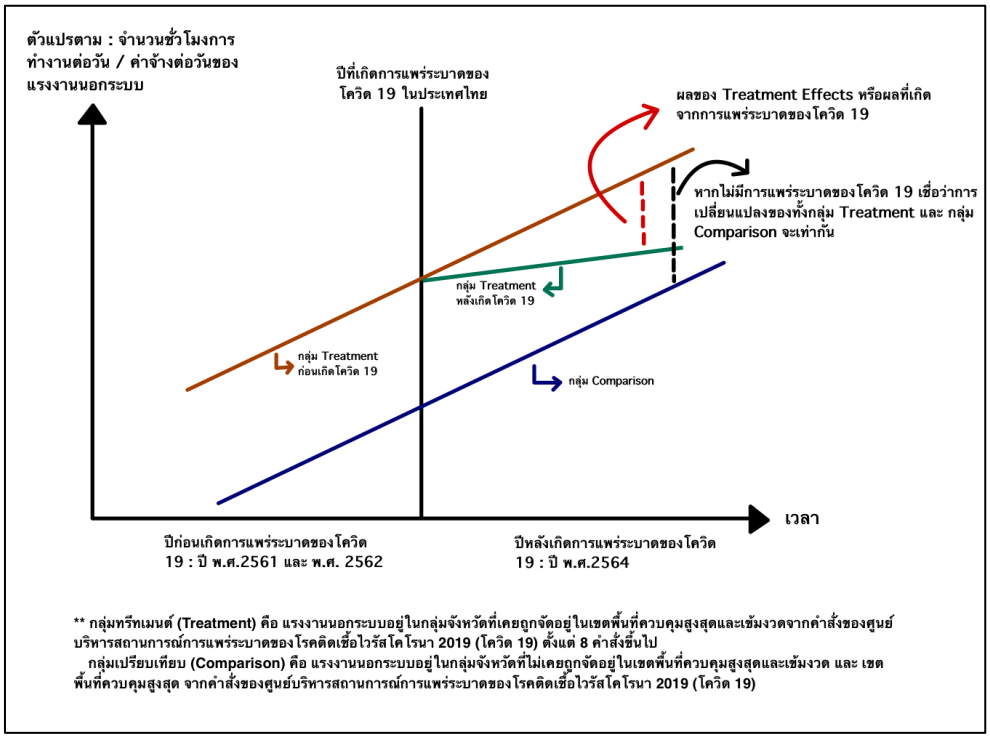

ภาพที่ 2 เทคนิค Difference-in-Differences (DiD)

ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย โดยประยุกต์จาก Fredriksson, A., & Oliveira, G. M. D.,2019, Angrist, J. D., & Pischke, J. S.,2008.

แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา

แบบจำลองทางเศรษฐมิติที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย 2 แบบจำลอง ดังนี้

$$DAILYHOURS = \beta_0 + \beta_1 TREATMENT + \beta_2 TIME + \beta_3 (TREATMENT * TIME) + \alpha \acute{X}_i + \varepsilon_i$$

$$DALIYWAGE = \beta_0 + \beta_1 TREATMENT + \beta_2 TIME + \beta_3 (TREATMENT * TIME) + \alpha \acute{X}_i + \varepsilon_i$$

โดยที่ : $DAILYHOURS$ คือ ตัวแปรตาม : ชั่วโมงการทำงานต่อวันของแรงงานนอกระบบ

$DALIYWAGE$ คือ ตัวแปรตาม : ค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ

$TREATMENT$ คือ ความรุนแรงของสถานการณ์โควิด 19 ระดับจังหวัด เป็นตัวแปรหุ่นที่กำหนดกลุ่มทรีตเมนต์และกลุ่มเปรียบเทียบ โดยในกลุ่มทรีตเมนต์ (Treatment Group) มีค่าเท่ากับ 1 เมื่อแรงงานนอกระบบอาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่เคยถูกจัดอยู่ในเขตพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด และ เขตพื้นที่ควบคุมสูงสุด จากคำสั่งของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) ตั้งแต่ 8 คำสั่งขึ้นไป และในกลุ่มเปรียบเทียบ (Comparison Group) มีค่าเท่ากับ 0 เมื่อแรงงานนอกระบบอยู่ในกรณีอื่น ๆ[3]

$TIME$ คือ ตัวแปรหุ่นช่วงเวลา มีค่า เท่ากับ 1 เมื่อเป็นช่วงเวลาหลังเกิดการแพร่ระบาดของโควิด 19 คือ ปี พ.ศ. 2564 (ค.ศ.2021) (Time Periods After The Treatment) และมีค่าเท่ากับ 0 เมื่อเป็นช่วงเวลาก่อนเกิดการแพร่ระบาดของโควิด 19 คือ ปี พ.ศ. 2561 (ค.ศ.2018) และ พ.ศ. 2562 (ค.ศ.2019) (Time Periods Before The Treatment)

[3] การกำหนดกลุ่มทรีตเมนต์และกลุ่มเปรียบเทียบในการศึกษานี้มาจากการทดสอบ Parallel Trends Test ซึ่งจากการทดสอบ พบว่า การกำหนดกลุ่มทรีตเมนต์และกลุ่มเปรียบเทียบที่ใช้นั้นยอมรับข้อสมมติฐาน Parallel Trends คือ หากไม่มีการแพร่ระบาดของโควิด 19 เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงของจำนวนชั่วโมงการทำงานต่อวันและค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบของทั้งกลุ่มทรีตเมนต์และกลุ่มเปรียบเทียบจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

β_0 คือ ค่าที่บ่งบอกจุดตัดแกน (Intercept) หรือชั่วโมงการทำงานต่อวัน/ค่าจ้างต่อวันเฉลี่ย (The Average Outcome) ของแรงงานนอกระบบในกลุ่มเปรียบเทียบในช่วงก่อนเกิดการแพร่ระบาดของโควิด 19

β_1 คือ ค่าสัมประสิทธิ์สำหรับตัวแปรหุ่นที่กำหนดกลุ่มทรีตเมนต์และกลุ่มเปรียบเทียบ หรือ ขนาดของความแตกต่างโดยเฉลี่ยในชั่วโมงการทำงานต่อวัน/ค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ (Average Treatment Effect) ของกลุ่มทรีตเมนต์กับกลุ่มเปรียบเทียบ ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา

β_2 คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นช่วงเวลา (Time Period) หรือ การเปลี่ยนแปลงโดยเฉลี่ยในชั่วโมงการทำงานต่อวัน/ค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ (The Average Change In The Outcome) ของกลุ่มเปรียบเทียบ ในช่วงเวลาหลังการเกิดการแพร่ระบาดของโควิด 19 กับก่อนเกิดการแพร่ระบาดของโควิด 19 โดยเฉลี่ย

β_3 คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของคู่ปฏิสัมพันธ์ (Interaction Term) แสดงค่าประมาณ Difference-in-Differences (DiD) ระหว่างตัวแปรหุ่นกลุ่มทรีตเมนต์และตัวแปรหุ่นช่วงเวลา โดยมีความหมายถึง ค่าความแตกต่างของชั่วโมงการทำงาน/ค่าจ้างต่อวันเฉลี่ย ระหว่างกลุ่มทรีตเมนต์กับกลุ่มเปรียบเทียบในช่วงหลังการแพร่ระบาดของโควิด 19 ในขณะที่ตัวแปรอื่น ๆ คงที่

$\acute{X}_\iota$ คือ เวกเตอร์ชุดตัวแปรควบคุมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ภูมิภาค เขตการปกครอง อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานะการทำงาน ประเภทอาชีพ และประเภทอุตสาหกรรม

ε_i คือ ค่าความคลาดเคลื่อน (Error Term)

ตารางที่ 1 : สรุปผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด 19 จากการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Difference in Differences (DiD)

	Post COVID 19 ($Time_t = 1$) (A)	Pre COVID 19 ($Time_t = 0$) (B)	Difference (1) – (2)
Treatment Group ($Treatment_i = 1$) (1)	$\beta_0 + \beta_1 + \beta_2 + \beta_3$	$\beta_0 + \beta_1$	$\beta_2 + \beta_3$
Comparison Group ($Treatment_i = 0$) (2)	$\beta_0 + \beta_2$	β_0	β_2
Difference in Differences (A) – (B)	$\beta_1 + \beta_3$	β_1	$\boldsymbol{\beta_3}$

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตารางที่ 2 : ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา และสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรควบคุม

ตัวแปร	งานวิจัยที่ค้นพบความสัมพันธ์
ตัวแปรตาม	
DALIYWAGE	ค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ
DAILYHOURS	ชั่วโมงการทำงานต่อวันของแรงงานนอกระบบ
ตัวแปรควบคุม	
ภูมิภาค ประกอบด้วย ภาคกลาง, ภาคเหนือ, ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร	ทางลบ: การทำงานหรือการอาศัยอยู่ในเขตเมืองและทำงานในกรุงเทพมหานครส่งผลเชิงบวกต่อค่าจ้างแรงงาน เนื่องจากใน

ตัวแปร	งานวิจัยที่ค้นพบความสัมพันธ์
กลุ่มอ้างอิง คือ แรงงานที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานคร	กรุงเทพมหานครมักมีระดับของค่าจ้างขั้นต่ำที่สูงกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ดังนั้นการทำงานในภูมิภาคอื่น ๆ มักจะมีค่าจ้างแรงงานที่ต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานคร (ฐิตาวรรณ อินสะอาด และคณะ, 2565; ปวีณา ลี้ตระกูล, 2554)
เขตการปกครอง ประกอบด้วย นอกเขตเทศบาล และในเขตเทศบาล กลุ่มอ้างอิง คือ แรงงานที่ทำงานอยู่ในนอกเขตเทศบาล	ทางบวก: เนื่องจาก แรงงานที่ทำงานอยู่นอกเขตเมืองหรือชนบทมักประกอบอาชีพที่มีเน้นใช้แรงงานเป็นหลัก และมักได้ได้รับค่าจ้างในระดับที่ต่ำกว่าแรงงานที่ทำงานอยู่ในเขตเมือง (Bhatt, V., Bahl, S., & Sharma, 2021; Paweenawat and Liao ,2022)
เพศ ประกอบด้วย เพศหญิง และ เพศชาย กลุ่มอ้างอิง คือ แรงงานที่เป็นเพศชาย	เป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ: เนื่องจากในบางการศึกษาพบว่าผู้หญิงส่วนใหญ่มักทำงานที่ไม่ได้ใช้แรงงานเป็นหลัก ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนมาทำงานจากที่บ้านได้ง่ายกว่าผู้ชาย แต่ในบางงานพบว่าการเป็นผู้หญิงส่งผลเชิงลบต่อชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างมากกว่าผู้ชายเนื่องจากผู้หญิงมีข้อเสียเปรียบในหลายมิติ เช่น อัตราการรู้หนังสือของผู้หญิงต่ำกว่าผู้ชาย และมักใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการเลี้ยงบุตรมากกว่าผู้ชาย Covid-19 (Vicente Cateia, Savard & Dr Edivo, 2022; Bhatt, V., Bahl, S., & Sharma, 2021)
อายุ	เป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ: เนื่องจากในบางงานพบว่า อายุยิ่งเพิ่มขึ้น มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างของแรงงาน เนื่องจากคนที่อายุเยอะแสดงว่ามีอายุงานที่นานแล้ว และมักทำงานในงานที่มีความยืดหยุ่น หรือตำแหน่งที่สูงที่สามารถปรับตัวมาทำงานที่บ้านได้มากกว่าคนที่พึ่งเริ่มทำงาน (Bhatt, V., Bahl, S., & Sharma,2021) แต่ในขณะที่บางงานพบว่า ผู้ที่อายุมากขึ้นยิ่งได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดเนื่องจากบริษัทหรือผู้จ้างงานกังวลเรื่องปัญหาสุขภาพทำให้อุปสงค์แรงงานในแรงงานกลุ่มนี้ลดลง (Aldan el at., 2021)
สถานภาพการสมรส ประกอบด้วย สถานะสมรสและสถานะโสด กลุ่มอ้างอิง คือ แรงงานที่มีสถานะสมรส	ทางลบ: เนื่องจากคนที่แต่งงานแล้วมักมีภาระที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะคนที่มีบุตร ทำให้ต้องทำงานมากขึ้นเพิ่มให้มีรายได้มากขึ้น (Cai, L., 2009; Paweenawat and Liao ,2022)
ระดับการศึกษา ประกอบด้วย ระดับต่ำกว่าระดับประถมศึกษา,ระดับประถมศึกษา, ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น, ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, ระดับสูงกว่า	ทางบวก: เนื่องจากระดับการศึกษาของแรงงานมักมีความสัมพันธ์กับงานที่แรงงานทำ นอกจากนี้ระดับการศึกษายังมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อระดับค่าจ้างด้วย แต่หากมีระดับ

ตัวแปร	งานวิจัยที่ค้นพบความสัมพันธ์
มัธยมศึกษาตอนปลาย (อนุปริญญา), ระดับปริญญาตรี และ ระดับสูงกว่าระดับปริญญาตรีขึ้นไป กลุ่มอ้างอิง คือ แรงงานแรงงานมีระดับการศึกษาสูงสุด คือ ระดับต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	การศึกษาต่ำย่อมมีทางเลือกในการทำงานในระบบที่มีหลักประกันความมั่นคงในการทำงานน้อยกว่าแรงงานที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า ซึ่งหากทำงานนอกระบบที่ไม่มีหลักประกันในการทำงานในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด ที่หลาย ๆ กิจการต้องปิดทำการ อาจจะทำให้แรงงานนอกระบบได้รับผลกระทบในเรื่องการจ้างงานในเชิงลบ คือ ถูกลดจ้าง ถูกลดชั่วโมงการทำงาน นอกจากนี้จากหลายๆงานพบว่าการศึกษาที่สูงจะมีผลดีต่อการป้องกันการได้รับผลกระทบจากวิกฤตของโควิด 19 ได้ (Paweenawat and Liao ,2021; Taeho Kim el at. ,2021; ฐิตาวรรณ อินสะอาด และคณะ, 2565)
สถานะการทำงาน ประกอบด้วย แรงงานที่มีสถานะการทำงานเป็นลูกจ้างรัฐบาล และ แรงงานที่มีสถานะการทำงานไม่เป็นลูกจ้างรัฐบาล เช่น บุคคลที่ประกอบธุรกิจของตนเอง, บุคคลที่ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง และ บุคคลที่ช่วยธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง กลุ่มอ้างอิง คือ แรงงานที่สถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้างรัฐบาล เช่น ลูกจ้างชั่วคราวของรัฐบาล	ทางลบ: การทำงานในภาครัฐส่งผลเชิงบวกต่อค่าจ้างและชั่วโมงการทำงานมากกว่าแรงงานที่มีสถานะการทำงานไม่เป็นลูกจ้างรัฐบาล (Paweenawat and Liao ,2022)
ประเภทอาชีพ ประกอบด้วย ประเภทอาชีพผู้จัดการข้าราชการระดับอาวุโส และผู้บัญญัติกฎหมาย, ประเภทอาชีพผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่าง ๆ, ประเภทอาชีพเจ้าหน้าที่เทคนิคและผู้ประกอบวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับด้านต่าง ๆ , ประเภทอาชีพเสมียน, ประเภทอาชีพพนักงานบริการ และผู้จำหน่ายสินค้า, ประเภทอาชีพผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตร ป่าไม้ และประมง , ประเภทอาชีพช่างฝีมือและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง, ประเภทอาชีพผู้ปฏิบัติการเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักร และผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ และประเภทอาชีพผู้ประกอบอาชีพงานพื้นฐาน กลุ่มอ้างอิง คือ แรงงานทำงานอยู่ในประเภทอาชีพผู้ประกอบอาชีพงานพื้นฐาน	ทางบวก: การประกอบอาชีพพื้นฐาน อาทิ แรงงานและผู้ช่วยทำความสะอาด แรงงานเหมืองแร่ การก่อสร้าง การผลิต และการขนส่ง ผู้จำหน่ายสินค้าและให้บริการตามถนนและสถานที่ที่คล้ายกัน ผู้ปฏิบัติงานด้านขยะและผู้ประกอบอาชีพงานพื้นฐานอื่น ๆ มักเป็นงานที่ได้รับผลกระทบของโควิด เนื่องจากแรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานรายวัน หรือ แรงงานนอกระบบที่ไม่ได้รับประกันความมั่นคงใด ๆ จากการทำงาน ทำให้มีความเสี่ยงในแง่ของการทำงาน อาจถูกลดชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างลงได้ (ฐิตาวรรณ อินสะอาด และคณะ, 2565; สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2564; ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2564 ; Bangkok Post, 2020)
ประเภทอุตสาหกรรม ประกอบด้วย ภาคเกษตร, ภาคการผลิต และ ภาคบริการและการค้า กลุ่มอ้างอิง คือ แรงงานทำงานอยู่ในภาคเกษตร	ทางบวก: เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วแรงงานนอกระบบจะทำงานในสาขาเกษตกรรมเป็นส่วนใหญ่ และมักมีระดับของค่าจ้างที่ต่ำกว่าแรงงานที่ทำงานในภาคการผลิต และ ภาคบริการและการค้า (ILO,2020; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณา พบว่า จำนวนแรงงานนอกระบบในการสำรวจทั้ง 3 ปี พ.ศ. 2561 (ค.ศ. 2018) พ.ศ. 2562 (ค.ศ.2019) และ พ.ศ. 2564 (ค.ศ.2021) รวมทั้งสิ้นจำนวน 169,242 คน แรงงานนอกแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 56,183 คน คิดเป็นร้อยละ 33.20 อาศัยอยู่ในนอกเขตเทศบาลจำนวน 86,311 คน คิดเป็นร้อยละ 51 แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวน 88,609 คน คิดเป็นร้อยละ 52.36 มีอายุเฉลี่ยอยู่ประมาณ 45 ปี ส่วนใหญ่มีสถานะภาพสมรสจำนวน 141,830 คน คิดเป็นร้อยละ 67.17 มีระดับการศึกษาสูงสุดที่ระดับต่ำกว่าระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาเป็นส่วนใหญ่จำนวน 92,392 คน คิดเป็นร้อยละ 54.59 ในส่วนของอาชีพแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประเภทผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตร ป่าไม้ และประมง จำนวน 57,612 คน คิดเป็นร้อยละ 53.02 ในส่วนของภาคอุตสาหกรรมหรือประเภทกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ทำงานอยู่จะทำงานอยู่ในภาคเกษตรจำนวน 93,773 คน คิดเป็นร้อยละ 55.41 โดยที่แรงงานนอกระบบมักมีสถานะการทำงานที่ไม่ใช่ลูกจ้างรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ จำนวน 168,209 คน คิดเป็นร้อยละ 54.77 ในส่วนของค่าจ้างต่อวันเฉลี่ยอยู่ที่ 334 บาทต่อวัน และชั่วโมงการทำงานต่อวันเฉลี่ยแรงงานนอกระบบอยู่ที่ 8.2 ชั่วโมงต่อวัน

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นต่าง ๆ ต่อค่าจ้างต่อวัน โดยการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลอง Difference-in-Differences (DiD) Regression พบว่า มีตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติทั้งหมด 8 ตัว ได้แก่ ตัวแปรหุ่นเวลา ตัวแปร Difference-in-Differences (DiD) ภูมิภาค เพศ ระดับการศึกษา สถานการณ์ทำงาน ประเภทอาชีพ และภาคอุตสาหกรรม ในส่วนของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นต่าง ๆ ต่อชั่วโมงทำงานต่อวัน โดยการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลอง Difference-in-Differences (DiD) Regression พบว่า มีตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติทั้งหมด 13 ตัว ได้แก่ ตัวแปรหุ่นเวลา ตัวแปรหุ่นกลุ่มทรีตเมนต์ ตัวแปร Difference-in-Differences (DiD) ภูมิภาค เขตการปกครอง อายุ อายุกำลังสอง เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส สถานะการทำงาน ประเภทอาชีพ และประเภทอุตสาหกรรม

3. การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อ ชั่วโมงการทำงานต่อวันและค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ ผ่านการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Difference-in-Difference (DID) พบว่า เมื่อพิจารณาตัวแปร Difference-in-Difference (DID) ซึ่งเป็นตัวแปร Interaction Term ระหว่างความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด 19 รายจังหวัดกับช่วงเวลา พบว่า การแพร่ระบาดของโควิด 19 ส่งผลกระทบเชิงลบต่อแรงงานนอกระบบที่อาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด 19 มาก โดยทำให้มีชั่วโมงการทำงานต่อวันลดลงเฉลี่ย 53.97 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ 1 และ ชั่วโมงการทำงานต่อวันลดลงเฉลี่ย 0.09 ชั่วโมง (5.4 นาที) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ 10 ดังนั้นสรุปได้ว่าหากเปรียบเทียบกันระหว่าง แรงงานนอกระบบที่อาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด 19 มากกับแรงงานนอกระบบที่อาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด 19 น้อย พบว่า การแพร่ระบาดของโควิด 19 ส่งผลกระทบเชิงลบต่อชั่วโมงการทำงานต่อวันและค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบที่อาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด 19 มาก มากกว่า แรงงานนอกระบบที่อาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด 19 น้อย

ตารางที่ 3 : สรุปผลการศึกษาทิศทางความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นต่อค่าจ้างต่อวัน และ ชั่วโมงการทำงานต่อวัน ผ่านการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Difference-in-Difference (DID)

ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	
	ค่าจ้างต่อวัน ของแรงงานนอกระบบ	ชั่วโมงการทำงานต่อวัน ของแรงงานนอกระบบ
ตัวแปรหุ่นเวลา		
ช่วงเวลาหลังเกิดการแพร่ระบาดของโควิด 19	26.827*	-0.773***
ตัวแปรหุ่นกลุ่มทรีตเมนต์		
กลุ่มทรีตเมนต์	-14.053	-0.262***
ตัวแปร Difference-in-Differences (DiD)	-53.971***	-0.093*
อายุ	1.202	0.0958***
อายุกำลังสอง	-0.005	-0.001***
ภูมิภาค (กลุ่มอ้างอิง คือ กรุงเทพมหานคร)		
ภาคกลาง	-121.756***	-0.284***
ภาคเหนือ	-184.756***	0.103*
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-172.872***	-0.998***
ภาคใต้	-150.343***	-1.348***
เขตการปกครอง (กลุ่มอ้างอิง คือ นอกเขตเทศบาล)		
ในเขตเทศบาล	-3.474	0.086***
เพศ (กลุ่มอ้างอิง คือ เพศชาย)		
เพศหญิง	-27.432***	-0.165***
สถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง คือ สมรส)		
โสด	-8.335	-0.261***
ระดับการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง คือ ระดับต่ำกว่าระดับประถมศึกษา)		
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย	13.306**	0.067**
ระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย (อนุปริญญา)	18.902	0.208***
ระดับปริญญาตรีขึ้นไป	88.654***	0.175***
สถานะการทำงาน (กลุ่มอ้างอิง คือ ลูกจ้างรัฐบาล เช่น ลูกจ้างชั่วคราวของรัฐบาล)		
ไม่ใช่ลูกจ้างรัฐบาล	-21.514*	-1.236***
ประเภทอาชีพ (กลุ่มอ้างอิง คือ ประเภทอาชีพผู้ประกอบอาชีพงานพื้นฐาน)		

ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	
	ค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ	ชั่วโมงการทำงานต่อวันของแรงงานนอกระบบ
ผู้จัดการ ข้าราชการระดับอาวุโส และผู้บัญญัติกฎหมาย	66.968*	0.507***
ผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่าง ๆ	250.043***	-0.448***
เจ้าหน้าที่เทคนิคและผู้ประกอบวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับด้านต่าง ๆ	162.043***	0.106
เสมียน	140.577***	0.423**
พนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้า	54.483***	0.796***
ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตร ป่าไม้ และประมง	60.924***	-0.233***
ช่างฝีมือและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง	49.828***	0.427***
ผู้ควบคุมเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักร และผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ	78.082***	0.705***
ประเภทอุตสาหกรรม (กลุ่มอ้างอิง คือ ภาคเกษตร)		
ภาคการผลิต	30.051***	0.418***
ภาคบริการและการค้า	18.397**	0.636***
ค่าคงที่	415.681***	6.929**

หมายเหตุ : * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 10 (P-value < 0.10), ** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 5 (P-value < 0.05) และ *** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 1 (P-value < 0.01)

สรุปและอภิปรายผล

1. จากผลการศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทยในช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด 19 ด้วยการวิเคราะห์ Difference-in-Differences (DiD) Regression ทั้งในกรณีตัวแปรตามเป็นค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวัน พบว่า การแพร่ระบาดของโควิด 19 นั้นส่งผลกระทบทางลบต่อค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวันของแรงงานนอกระบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดย ค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบในกลุ่มทรีตเมนต์ลดลงเฉลี่ย 53.97 บาท และ ชั่วโมงทำงานต่อวันของแรงงานนอกระบบในกลุ่มทรีตเมนต์ลดลงเฉลี่ย 0.09 ชั่วโมง (5.4 นาที) เมื่อเทียบกับแรงงานนอกระบบในกลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับร้อยละ 1 และระดับร้อยละ 10 ตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องจาก แรงงานนอกระบบที่อยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดที่รุนแรงกว่านั้นมักจะได้รับผลกระทบจากมาตรการณ์ต่าง ๆ ของภาครัฐ เช่น มาตรการการเว้นระยะห่างทางสังคมที่มีความเข้มงวดทำให้ค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวันนั้นลดลงมากกว่าแรงงานนอกระบบที่อยู่ในกลุ่มจังหวัดที่การระบาดของโควิด 19 รุนแรงน้อยกว่า

2. การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิผลต่อชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ พบว่า ในส่วนของภูมิภาคนั้น พบว่า แรงงานนอกระบบที่อยู่ในกรุงเทพมหานครนั้นจะมีค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวันที่มากกว่าแรงงานนอกระบบในภูมิภาคอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากในกรุงเทพมหานครมักมีระดับของค่าจ้างขั้นต่ำที่สูงกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ใน

ส่วนของเพศ พบว่า เพศหญิงมักมีระดับของค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวันที่น้อยกว่าเพศชาย ทั้งนี้เนื่องมาจากการเป็นผู้หญิงส่งผลเชิงลบต่อชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างมากกว่าผู้ชายเนื่องจากผู้หญิงมีข้อเสียเปรียบในหลายมิติ เช่น อัตราการรู้หนังสือของผู้หญิงต่ำกว่าผู้ชาย และมักใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการเลี้ยงบุตรมากกว่าผู้ชาย ซึ่งสอดคล้องกับหลายศึกษาที่ผ่านมา ในส่วนของระดับการศึกษา พบว่า ระดับการศึกษาของแรงงานมีความสัมพันธ์กับงานที่แรงงานทำ หากมีระดับการศึกษาที่สูงย่อมมีทางเลือกในการเลือกงานที่ทำที่มีระดับของค่าจ้างที่มากกว่าแรงงานที่มีการศึกษาต่ำกว่า เพราะแรงงานนอกระบบที่มีระดับการศึกษาไม่สูงมากอาจมีทางเลือกในการเลือกทำงานที่น้อยกว่า และงานนั้นอาจมีความไม่มั่นคง มีเวลาการทำงานที่ไม่แน่นอน ในส่วนของประเภทอาชีพ พบว่า ประเภทอาชีพการประกอบอาชีพพื้นฐาน อาทิ แรงงานและผู้ช่วยทำความสะอาด แรงงานเหมืองแร่ การก่อสร้าง การผลิต และการขนส่ง ผู้จำหน่ายสินค้าและให้บริการตามถนนและสถานที่ที่คล้ายกัน ผู้ปฏิบัติงานด้านขยะและผู้ประกอบอาชีพงานพื้นฐานอื่น ๆ มักเป็นงานที่มีระดับของค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวันที่น้อยกว่าประเภทอาชีพอื่น ๆ เนื่องจากแรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ได้รับค่าจ้างเป็นรายวันและไม่ได้รับประกันความมั่นคงใด ๆ จากการทำงาน และในส่วนของประเภทอุตสาหกรรม พบว่า แรงงานนอกระบบที่ทำงานอยู่ในประเภทกิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคเกษตร มักมีค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานที่ต่ำกว่าแรงงานนอกระบบที่ทำงานในประเภทอุตสาหกรรรมอื่น ๆ และในส่วนของสถานะการทำงาน พบว่า แรงงานนอกระบบที่มีสถานะการทำงานอยู่ในสถานะที่ไม่ใช่ลูกจ้างรัฐบาล เช่น บุคคลที่ประกอบธุรกิจของตนเอง, บุคคลที่ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง และ บุคคลที่ช่วยธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง จะมีค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงทำงานต่อวันน้อยกว่าแรงงานนอกระบบที่มีสถานะการทำงานอยู่ในสถานะลูกจ้างรัฐบาล

ข้อเสนอแนะ

1. ควรสนับสนุนในเรื่องการศึกษา เนื่องจากจากผลการศึกษาพบว่า แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่นั้นมีระดับการศึกษาต่ำกว่าระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่งผลต่อการจำนวนชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างของแรงงานนอกระบบ โดยพบว่า แรงงานนอกระบบที่มีการศึกษาที่สูงกว่ามักมีจำนวนชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างค่าที่มากกว่า ดังนั้นเพื่อสนับสนุนในเรื่องนี้ภาครัฐอาจร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำโครงการที่ช่วยสนับสนุนเรื่องการศึกษาและการเรียนรู้ของแรงงานนอกระบบ เช่น โครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ เป็นต้น

2. หากมีเหตุการณ์การแพร่ระบาดเช่นเดียวกับโควิด 19 ในอนาคต ภาครัฐควรมีมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมการแพร่ระบาดในวงกว้าง เนื่องจาก ผลการศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อแรงงานนอกระบบในตลาดแรงงานไทยในช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด 19 แสดงให้เห็นว่าระดับความรุนแรงในการแพร่ระบาดของโควิด 19 ส่งผลกระทบเชิงลบต่อค่าจ้างต่อวันและชั่วโมงการทำงานต่อวันของแรงงานนอกระบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมความเสมอภาคในด้านความคุ้มครองทางสังคม เนื่องจากปัจจุบันแรงงานนอกระบบตามคำนิยามของสำนักงานสถิติแห่งชาตินั้นหมายถึง ผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครอง หรือไม่มีหลักประกันทางสังคมจากการทำงานเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ ซึ่งหมายถึงผู้ที่ไม่ได้อยู่ในความคุ้มครองของประกันสังคมทั้งมาตรา 30, 39 และ 40 ทำให้แรงงานนนอกระบบเหล่านี้มีความเสี่ยงอย่างมากในช่วงที่มีการแพร่ระบาดเพราะไม่มีหลักประกันในการได้รับความคุ้มครองทางสังคม ดังนั้นภาครัฐควรส่งเสริมความเสมอภาคในด้านความคุ้มครองทางสังคม โดยอาจมีมาตรการที่ทำให้แรงงานนอกระบบทุกคนเข้ามาอยู่ภายใต้ความคุ้มครองทางสังคม เพื่อให้แรงงานอกเหล่านี้มีหลักประกันจากการทำงาน รวมถึงได้รับเงินช่วยเหลือโควิดและเงินชดเชยการสูญเสียรายได้ เช่นจากผลการศึกษาพบว่า

แรงงานนอกระบบที่ทำงานอยู่ในประเภทอาชีพผู้ประกอบอาชีพพื้นฐาน อาทิ แรงงานและผู้ช่วยทำความสะอาด แรงงานเหมืองแร่ การก่อสร้าง การผลิต และการขนส่ง เป็นต้น นั้นมีชั่วโมงการทำงานต่อวันและค่าจ้างต่อวันน้อยกว่าประเภทอาชีพอื่น ๆ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับแรงงานในประเภทอาชีพนี้โดยเน้นให้แรงงานกลุ่มนี้สามารถเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคม รวมถึงควรมีการจัดโครงการที่ช่วยเสริมทักษะความรู้ให้กับแรงงานกลุ่มนี้

4. การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเฉพาะกลุ่มแรงงานนอกระบบในภาพรวม ซึ่งเน้นไปที่ศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อจำนวนชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบ และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนชั่วโมงการทำงานและค่าจ้างต่อวันของแรงงานนอกระบบเท่านั้น ดังนั้นการศึกษาในครั้งถัดไปอาจทำการศึกษาแรงงานในระบบด้วยเพื่อเปรียบเทียบผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ต่อผลลัพธ์ของตลาดแรงงานของทั้งสองกลุ่มว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร และเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ อาจมีเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเอง เช่น การเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ผลการวิจัยมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาของหลาย ๆ ท่าน ซึ่งผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ดร.ธัชนันท์ โกมลไพศาล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำตลอดจนติดตามความคืบหน้าของการทำวิจัยมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.กรรณิการ์ ดำรงค์พลาสิทธิ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และ รศ.ดร.ศศิวิมล วรุณศิริ ปวีณวัฒน์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานสถิติแห่งชาติ และผู้จัดทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทุกชิ้นที่ได้กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอบคุณเพื่อน ๆ ในคณะทุกคนที่คอยให้กำลังใจระหว่างการจัดทำวิทยานิพนธ์ ขอบคุณอาจารย์ในคณะเศรษฐศาสตร์ทุกท่านที่คอยอบรมสั่งสอนให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะเศรษฐศาสตร์ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในด้านการประสานงาน จัดการเรื่องเอกสารต่าง ๆ กับทางคณะมาโดยตลอด ตลอดจนขอบคุณตัวเองที่มีความมุ่งมั่น ตั้งใจทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปได้ดี

บรรณานุกรม

กรมควบคุมโรค. **สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มาตรการสาธารณสุข และปัญหาอุปสรรคการป้องกันควบคุมโรคในผู้เดินทาง** [ออนไลน์]. 2564, สืบค้นจาก https://ddc.moph.go.th/uploads/files/2017420210820025238.pdf

ฐิตาวรรณ อินสะอาด และคณะ. (2565). **การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อค่าจ้างแรงงานหญิงในภาคอุตสาหกรรมการผลิต** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://so06.tci-thaijo.org/index.php/kpi_journal/article/download/257342/174216/965630

ปวีณา ลี้ตระกูล. (2554). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างของค่าจ้างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในตลาดแรงงานของ ประเทศไทย**. วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://so01.tci-thaijo.org/index.php/econswu/article/view/75124/60558

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2564**). แรงงานนอกระบบ: ผลกระทบและความท้าทายในยุค COVID-19** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_30Mar2021.aspx

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2564). **วิเคราะห์ผลกระทบของโควิด-19 ต่อแรงงานนอกระบบ**.[ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://tdri.or.th/2021/01/covid-106/

สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป่วยอิ๊งภากรณ์. (2564). **การทดลองตามธรรมชาติ: เครื่องมือทรงพลังที่ธรรมชาติสร้างให้** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://www.pier.or.th/abridged/2021/20/

สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน กระทรวงแรงงาน. (2564). **การรายงานผลการจัดทำดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบ และสำรวจข้อมูลแรงงานนอกระบบ พ.ศ.2564**. สืบค้นจาก https://samutsakhon.mol.go.th/news/รายงานผลการจัดทำดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบและสำรวจข้อมูลแรงงานนอกระบบ-ประจำปีงบประมาณ-พ-ศ-2564

สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน กระทรวงแรงงาน. (2565). **การรายงานผลการจัดทำดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบ และสำรวจข้อมูลแรงงานนอกระบบ พ.ศ.2565**. สืบค้นจาก https://samutsakhon.mol.go.th/news/รายงานผลการจัดทำดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบและสำรวจข้อมูลแรงงานนอกระบบ-ประจำปีงบประมาณ-พ-ศ-2565

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). **รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรไตรมาสที่ 3 : กรกฎาคม-กันยายน 2561** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/survey_detail/9u

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). **รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรไตรมาสที่ 3 : กรกฎาคม-กันยายน 2562** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาแรงงาน/ภาวะการทำงานของประชากร/2562/จังหวัด_Q3-62.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). **รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรไตรมาสที่ 3 : กรกฎาคม-กันยายน 2564** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาแรงงาน/ภาวะการทำงานของประชากร/2564/full_report_q3_64.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). **รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรไตรมาสที่ 3 : กรกฎาคม-กันยายน 2565** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาแรงงาน/ภาวะการทำงานของประชากร/2565/report_q365.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). **การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2562** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาแรงงาน/Informal_work_force/2562/2562_workerOutSum.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). **การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2564** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาแรงงาน/Informal_work_force/2564/summary_64.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). **การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2565** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาแรงงาน/Informal_work_force/2565/summary_65.pdf

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **ศูนย์ปฏิบัติการ ศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด – 19 (ศปก.ศบค.).** [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://www.nsc.go.th/ประกาศ-คำสั่ง-ศูนย์โควิ/

Aldan, A., Çırakl, M. E., & Torun, H. (2021). **Covid 19 and the Turkish labor market: Heterogeneous effects across demographic groups**. *Central Bank Review*, *21*(4), 155-163.

Bangkok Post. (2020). **Thai exports likely to fall by 10% this year**. Retrieved from https://www.bangkokpost.com/business/1992551/thai-exports-likely-to-fall-by-10-this-year

Bhatt, V., Bahl, S., & Sharma, A. (2021). **COVID-19 Pandemic, Lockdown and the Indian Labour Market: Evidence from Periodic Labour Force Survey 2018–2019**. *The Indian Economic Journal*, *69*(4), 750-769.

Cai, L. (2009). **Effects of health on wages of Australian men**. *Economic record*, *85*(270), 290-306.

Kim, A.T., Erickson, M., Zhang, Y. et al. **Who is the "She" in the Pandemic "She-Cession"? Variation in COVID-19 Labor Market Outcomes by Gender and Family Status**. Popul Res Policy Rev 41, 1325–1358 (2022). https://doi.org/10.1007/s11113-021-09693-0 '

Fredriksson, A., & Oliveira, G. M. D. (2019). **Impact evaluation using Difference-in-Differences.** *RAUSP Management Journal*, *54*, 519-532.

ILO (International Labour Organization). (2020). **COVID-19 Employment and Labour Market Impact in Thailand**. Retrieved from https://www.ilo.org/asia/publications/labour-markets/WCMS_747944/lang--en/index.htm

Paweenawat, S. W., & Liao, L. (2021). **A 'She-session'? The Impact of COVID-19 on the Labour Market in Thailand.** Puey Ungphakorn Institute for Economic Research.

Paweenawat, S. W., & Liao, L. (2022). **Who Suffers the Most During the COVID-19 Pandemic? Evidence from Thailand (No. 190).** Puey Ungphakorn Institute for Economic Research.

Sirirat Wong Tai. (2553). **Experiences of baby teeth and permanent teeth caries in children aged 6-12 years**. Master of Education thesis, Faculty of Dentistry, Children's Dentistry, Mahidol University.

Vicente Cateia, J., Savard, L., & de Oliveira Almeida, E. (2022). **Impact of covid-19 on labor force participation in Brazil**. *Cogent Economics & Finance*, *10*(1), 2116788.

Linguistics & Media Studies

การแปรของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษา

Tonal Variation of Korat Thai Dialect Spoken by Khmer Ethnic People in a Multilingual Community

ภัทรวดี เก่งนา[1]
ศุภกิต บัวขาว[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแปรของระบบเสียงวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราช ที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมรตามปัจจัยอายุ และศึกษาระบบเสียงวรรณยุกต์ของภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ในชุมชนหลายภาษา เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาเพศหญิงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แบ่งผู้บอกภาษาเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 3 คน ได้แก่ กลุ่มคนหนุ่มสาว รุ่นอายุ 15 – 25 ปี และกลุ่มผู้สูงอายุ รุ่นอายุ 55-65 ปี โดยใช้ข้อมูลคำพูดเดี่ยวจากรายการคำศัพท์ที่ดัดแปลงจาก Gedney (1972) จำนวน 2 ชุด รายการคำศัพท์ชุดที่ 1 จำนวน 60 คำ ใช้วิเคราะห์ระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราช รายการคำศัพท์ชุดที่ 2 จำนวน 20 คำ ใช้วิเคราะห์ข้อมูลของเสียงและสัทลักษณะของวรรณยุกต์ด้วยวิธีการทางกลสัทศาสตร์โดยใช้โปรแกรม Praat แล้วนำค่าความถี่มูลฐาน (Hertz) ที่ได้มาคำนวณหาค่า semitone (ST) ผลการวิจัยพบว่า ระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษา มีระบบเสียงวรรณยุกต์ 4 หน่วยเสียง เกิดการแยกเสียงรวมเสียง 2 แบบ ได้แก่ (1) A1-234, B123-4, C1-234, DL123-4, DS1234 โดยA123=DS1234, B123=C1=DL123 B4=C234=DL4 (2) A123-4,B123-4, C1-234,DL123-4,DS1234 โดยA123=DS1234, B123=C1=DL123, B4=C234=DL4 พบในผู้พูดทั้ง 2 กลุ่มอายุ เมื่อพิจารณาสัทลักษณะของวรรณยุกต์ พบว่ามีการแปรเกิดขึ้นโดยผู้พูดกลุ่มคนหนุ่มสาวต่างจากกลุ่มผู้สูงอายุ และระบบวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมรยังมีความแตกต่างกันกับระบบวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราชในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

***คำสำคัญ**: การแปรของวรรณยุกต์, ภาษาไทยถิ่นโคราช, ชาติพันธุ์เขมร, ชุมชนหลายภาษา*

Abstract

This paper aims to investigate the variation in tones and tonal characteristics of Korat Thai spoken by Khmer Ethnic People in relation to age factors and investigate the tonal system of Korat Thai dialect spoken by Khmer Ethnic People. Data were collected through interviews with female speakers in Ban Suan Yai, Lam Plai Mat Sub-district, Lam Plai Mat District, Buriram Province. Two age groups were interviewed: young people aged 15 to 25 and elderly people aged 55 to 65. We used two sets of word lists adapted from Gedney's (1972) work. Set 1 included 60 words for analyzing the tonal system of the Korat Thai dialect and set 2 consisted of 20 words to examine the phonetic characteristics of tones. The fundamental frequency values of tones were analyzed using the Praat program, and then converted to semitone (ST)

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
[2] อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

values. The research results revealed that the tonal system of the Korat Thai dialect spoken by the Khmer ethnic group in a multilingual community consists of four phonemes, resulting in two types of tonal merger and split distinctions: (1) A1-234, B123-4, C1-234, DL123-4, DS1234, and A123=DS1234, B123=C1=DL123, B4=C234=DL4. (2) A123-4, B123-4, C1-234, DL123-4, DS1234, and A123=DS1234, B123=C1=DL123, B4=C234=DL4. When considering the phonetic characteristics of tones, the results indicated that the tone characteristics of young speakers differed from those of the elderly. Furthermore, it was observed that the tone system of the Korat Thai dialect spoken by the Khmer ethnic
group differs from the tone system of the Korat Thai dialect spoken by the Thai Korat ethnic group in Nakhon Ratchasima Province.

Keywords: *Tonal Variation, Korat Thai Dialect, Khmer Ethnic, Multilingual Community.*

บทนำ

สังคมไทย เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในภูมิภาคต่าง ๆ ประชากรสามารถพูดได้หลายภาษาไม่เพียงแค่ภาษาไทยมาตรฐานในการสื่อสาร แต่ยังสามารถพูดภาษาประจำภูมิภาคหรือภาษาถิ่นอื่นได้ บางชุมชนมีประชากรที่พูดภาษาอื่นได้หลายภาษาในเวลาเดียวกัน (อมรา ประสิทธิ์รัตนสินธุ์, 2542) จึงมีผู้สนใจศึกษาภาษาในชุมชนหลายภาษา เช่น Kiatyuddhajati (2018) ศึกษาความสามารถในการใช้ภาษาและการเลือกภาษาของประชากรบ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ : กรณีศึกษาความเปลี่ยนแปลงจากปี 2549 ถึงปี 2560 พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงด้านจำนวนประชากร เช่นในปี 2549 มีจำนวนประชากร 302 คน 70 หลังคาเรือน ต่อมาในปี 2560 มีจำนวนประชากร 300 คน 76 หลังคาเรือน จำนวนประชากรที่ลดลงเกิดจากการเสียชีวิตของผู้สูงอายุ แต่มีจำนวนหลังคาเรือนเพิ่มขึ้นจากการแต่งงานและสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ มีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์เกิดขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแวดวงการใช้ภาษา เช่น ในปี 2549 แต่ละครอบครัวมีกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันยังใช้ภาษาชาติพันธุ์ของตนเองสื่อสารกัน เมื่อมีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์หากพ่อชาติพันธุ์ไทยโคราช แม่ชาติพันธุ์เขมร ลูกที่เกิดมาก็จะสอนให้พูดภาษาไทยถิ่นโคราชเป็นภาษาแรก ต่อมาปี 2560 จึงพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์เขมรลดลง แต่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราชเพิ่มขึ้น เพราะประชากรมักเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นโคราชแทนภาษาชาติพันธุ์ของตน

ผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่บ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกันกับอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา โดยสอบถามผู้นำชุมชน และชาวบ้านในบริเวณ พบว่ามีการใช้ภาษาไทยถิ่นโคราชเป็นภาษากลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ส่วนใหญ่ภาวะหลายภาษาเกิดขึ้นในวัยผู้สูงอายุ ส่วนคนหนุ่มสาวสามารถพูดได้เพียงภาษาถิ่นโคราชที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และภาษาไทยมาตรฐานที่ใช้ในโรงเรียน จึงตั้งสมมติฐานว่าระบบวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราช ที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมร มีระบบวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ต่างกันเนื่องจากอิทธิพลของระบบเสียงในภาษาแม่ คือภาษาเขมรถิ่นไทย ซึ่งเป็นภาษาที่มีลักษณะของระบบเสียงที่ไม่มีวรรณยุกต์จัดอยู่ในภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก แตกต่างกันกับภาษาไทยถิ่นโคราช รวมถึงภาษาลาวอีสาน และภาษาไทยมาตรฐานในชุมชนที่มีลักษณะเป็นระบบเสียงที่มีวรรณยุกต์จัดอยู่ในภาษาตระกูลไท-กะได อีกทั้งสมมติฐานว่าวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราช ที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมร มีระบบวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ต่างกันเนื่องจากปัจจัยด้านอายุของผู้บอกภาษา เพราะภาษาในชุมชนยังมีความหลากหลายอยู่ และประชากรในชุมชนยังคงใช้ภาษามากกว่าหนึ่งภาษาในการติดต่อสื่อสารกัน จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเสียงนำมาวิเคราะห์เบื้องต้นของผู้พูดกลุ่มชาติพันธุ์เขมรช่วงอายุในผู้ที่มีอายุมาก ที่ใช้ภาษาไทยถิ่นโคราชในการติดต่อสื่อสาร ดังข้อมูลภาพที่ 1

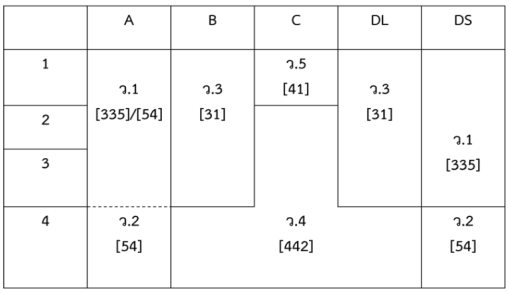

ภาพที่ 1 การแยกเสียงและรวมเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

ภาพที่ 1 คือระบบวรรณยุกต์ของภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยผู้บอกภาษากลุ่มชาติพันธุ์เขมรในตำแหน่งวรรณยุกต์ช่อง C1 ไม่เกิดการรวมเสียงกับช่อง B123 DL123 และ DS4 ทำให้ภาษาไทยถิ่นโคราชมีวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง เมื่อพิจารณาสัทลักษณะของวรรณยุกต์ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยผู้บอกภาษาชาติพันธุ์เขมรมีความแตกต่างจากงานของรพีพร สิทธิ (2549) วิจินตน์ ภานุพงศ์ (2527) และ พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล (2546) ที่พบว่าภาษาไทยถิ่นโคราชเป็นระบบวรรณยุกต์ที่ประกอบด้วย 4 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ ดังภาพที่ 2

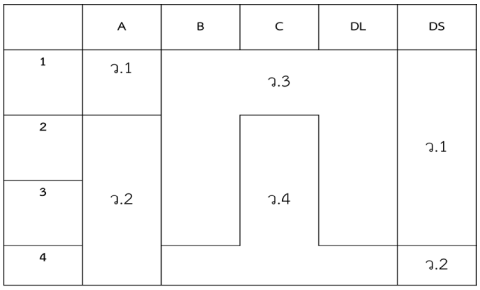

ภาพที่ 2 ระบบวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราช
ที่มา: ดัดแปลงจาก รพีพร สิทธิ (2549)

หากศึกษาภาษาไทยถิ่นโคราชจากกลุ่มคนที่มีอายุน้อยกว่าหรือคนหนุ่มสาวกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่สามารถพูดได้เพียงภาษาไทยถิ่นโคราชที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และภาษาไทยมาตรฐานที่ใช้ในโรงเรียน อาจทำให้เห็นผลการวิเคราะห์ที่แตกต่างกล่าวคือ สัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชอาจเหมือนกันกับภาษาของคนชาติพันธุ์โคราชที่พูดภาษาไทยถิ่นโคราชโดยกำเนิด ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาภาษาไทยถิ่นโคราชของชุมชนหลายภาษาบ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จากกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ตามปัจจัยอายุที่อาจทำให้ทราบเกี่ยวกับระบบเสียงวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชในชาติพันธุ์เขมร รวมถึงรูปแบบการแปรเปลี่ยนทางภาษา ซึ่งสามารถเป็นแนวทางในการคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางภาษาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระบบเสียงวรรณยุกต์ของภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ในชุมชนหลายภาษา
2. เพื่อศึกษาการแปรของระบบเสียงวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราช ที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมรตามปัจจัยอายุ

สมมุติฐานของการวิจัย

ระบบเสียงวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมร น่าจะแปรตามอายุของผู้พูด

ขอบเขตของการวิจัย

1. เก็บข้อมูลภาษาไทยถิ่นโคราช บ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

2. วิเคราะห์ระบบเสียงวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ ภาษาไทยถิ่นโคราช บ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จากคำพูดเดี่ยวเท่านั้น

3. วิเคราะห์การแปรของภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยผู้บอกภาษากลุ่มชาติพันธุ์เขมรจากปัจจัยทางสังคม ด้านอายุเท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. คัดเลือกจุดเก็บข้อมูล

1.1 ผู้วิจัยต้องการศึกษาภาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ที่มีความสามารถในการพูดได้หลายภาษาอาศัยอยู่ในชุมชนที่มีผู้พูดภาษาอื่นอยู่ด้วย และมีการผสมกลมกลืนกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ หลายกลุ่ม โดยภาษากลางที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารคือภาษาไทยถิ่นโคราช จากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ชุมชนบ้านส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นชุมชนหลายภาษา โดยภาษาตามชาติพันธุ์ มี 4 ภาษาคือ ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาไทยถิ่นโคราช ภาษาลาวอีสาน ซึ่งเป็นภาษาตระกูลไท-กะได และภาษาเขมรถิ่นไทยเป็นภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก โดยภาษากลางที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารคือภาษาไทยถิ่นโคราช

2. คัดเลือกผู้บอกภาษา

2.1 ผู้บอกภาษาสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้พูดภาษาไทยถิ่นโคราชในการติดต่อสื่อสารจากกลุ่มชาติพันธุ์ เขมรที่ยังมีการใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันในครอบครัว จำนวนทั้งหมด 6 คน ประกอบด้วย ผู้บอกภาษาเพศหญิงรุ่นอายุ 55-65 ปี จำนวน 3 คน และผู้บอกภาษาเพศหญิงรุ่นอายุ 15-25 ปี จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นผู้ไม่มีความผิดปกติของอวัยวะที่ใช้ในการออกเสียง อัธยาศัยดีพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ทำการวิจัยแต่กำเนิด และไม่เคยโยกย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่นเป็นเวลานานเกิน 10 ปี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.1 รายการคำในการเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ระบบวรรณยุกต์ ได้เลือกคำจากรายการคำตามแนวคิดกล่องวรรณยุกต์ของ Gedney (1972) ดังนั้นรายการคำชุดที่ 1 จึงมีคำทั้งหมด 60 คำ เพื่อการวิเคราะห์สัทลักษณะของวรรณยุกต์ดังภาพที่ 3

วรรณยุกต์	*A	*B	*C	*DL	*DS
1	1. ขา	13. เข่า	25. เสื้อ	37. ขวด	49. หก
	2. หู	14. สี่	26. ข้าว	38. สาก	50. สุก
	3. หัว	15. ถั่ว	27. ห้า	39. ศอก	51. สิบ
2	4. ปลา	16. ไก่	28. เก้า	40. ปาก	52. เปิด
	5. กิน	17. เต่า	29. ป้า	41. ตาก	53. กบ
	6. ตีน	18. ป่า	30. ตู้	42. กอด	54. เจ็ด
3	7. ดำ	19. บ่ม	31. อ้า	43. บีบ	55. เบ็ด
	8. เอว	20. โอ่ง	32. เอื้อย	44. ดอก	56. อก
	9. แดง	21. บ่า	33. อ้าย	45. อาบ	57. บิด
4	10. งา	22. แม่	34. น้ำ	46. ราก	58. วัด
	11. แมว	23. ว่าว	35. ม้า	47. ลูก	59. นก
	12. งู	24. นั่ง	36. ลิ้น	48. เลือด	60. เล็บ

ภาพที่ 3 รายการทดสอบคำศัพท์
ที่มา: ดัดแปลงจาก Gedney (1972)

ในส่วนของการเก็บข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์สัทลักษณะของวรรณยุกต์ ผู้วิจัยได้ใช้รายการคำชุดที่ 1 (60 คำ) ซึ่งดัดแปลงจาก Gedney (1972) เก็บข้อมูลจากผู้พูดทั้ง 6 คน (รุ่นอายุ 55-65 ปี จำนวน 3 คน และ รุ่นอายุ 15-25 ปี จำนวน 3 คน) โดยระหว่างการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยแสดงท่าทางประกอบ กับให้ผู้บอกภาษาดูรูปภาพเป็นหลัก และให้ผู้บอกภาษาออกเสียงแต่ละคำในลักษณะสุ่ม เช่น ขา กิน แดง งู เข่า เป็นต้น

3.2 คำทดสอบชุดที่ 2 ได้นำคำมาจากชุดเทียบเสียงคล้ายของพิณรัตน์ อัครวัฒนากุล (2546) จำนวนคำทั้งหมด 20 คำ ประกอบด้วยคำพยางค์เป็น 12 คำ และคำพยางค์ตาย 12 คำ ดังภาพที่ 4

	*A	*B	*C	*DL	*DS
1	ขา	ข่า	ข้าว	ขาด	ขัด
2	ปา	ป่า	ป้า	ปาด	ปัด
3	บาน	บ่า	บ้า	บาด	บัตร
4	คา	ค่า	ค้า	คาด	คัด

ภาพที่ 4 รายการคำชุดเทียบเสียงคล้าย
ที่มา: พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล (2546)

การเก็บข้อมูลจากรายการคำชุดที่ 2 เพื่อยืนยันผลการวิเคราะห์เสียงวรรณยุกต์ในส่วนที่ 1 นี้นำมาบันทึกเสียงของผู้บอกภาษาเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีทางกลสัทศาสตร์ เนื่องจากรายการคำในชุดเทียบเสียงคล้ายของ พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล (2546) นี้มีเสียงพยัญชนะและสระเหมือนหรือคล้ายเคียงกันมากที่สุดและไม่มีอิทธิพลของพยัญชนะต้นและสระที่ต่างกันเข้ามามีบทบาทต่อค่าความถี่มูลฐาน (F0) ของคำ ในการเก็บข้อมูลส่วนนี้จะต้องฝึกซ้อมให้ผู้บอกภาษาเคยชินกับการดูภาพประกอบ และแสดงท่าทางรวมถึงบอกนิยามของคำที่ผู้วิจัยเตรียมไว้ก่อนการบันทึกการออกเสียงของผู้บอกภาษา ในส่วนนี้ผู้บอกภาษาจะต้องออกเสียงคำทดสอบคำละ 5 ครั้ง เพื่อคัดเลือกเหลือ 3 ครั้งที่มีคุณภาพดีที่สุด รวมการออกเสียงทั้งหมดเป็น ผู้บอกภาษา 18 คน x ออกเสียงคำทั้งหมด 20 คำ x คำละ 5 ครั้ง = 1,800 คำทดสอบ คัดเลือกการบันทึกเสียงเหลือ 1,080 คำทดสอบ ในการวัดและวิเคราะห์หาค่าทางกลสัทศาสตร์เพื่อใช้ช่วยยืนยันสัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ได้ยิน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ระบบวรรณยุกต์ตามแนวคิดกล่องวรรณยุกต์ของ William J. Gedney โดยใช้การฟังเป็นหลักและวิเคราะห์การแปรสัทลักษณะของวรรณยุกต์โดยใช้การวิเคราะห์ค่าความถี่มูลฐานของเสียงวรรณยุกต์โดยใช้โปรแกรม Praat รายละเอียดดังนี้

4.1 วิเคราะห์ระบบเสียงวรรณยุกต์ จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษาเสียงวรรณยุกต์ภาษาถิ่นตระกูลไท การวิเคราะห์เพื่อหาระบบเสียงที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพที่สุดทำได้โดยการวิเคราะห์ตามแนวคิดกล่องวรรณยุกต์ของ William J. Gedney โดยใช้การฟังเป็นหลัก ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จะใช้แนวทางเดียวกัน เพื่อวิเคราะห์ความเหมือน ความต่างของเสียงวรรณยุกต์ และลักษณะการแยกเสียงรวมเสียง โดยนับจำนวนหน่วยเสียงวรรณยุกต์แถว A B และ C เป็นหน่วยเสียงหลัก ส่วนลักษณะการแยกเสียงรวมเสียงและจำนวนของเสียงวรรณยุกต์ในแถว DL และ DS ซึ่งเป็นพยางค์ตายนั้นจะถือว่าเป็นเสียงย่อยของเสียงวรรณยุกต์ในพยางค์เป็น การวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมร โดยนำข้อมูลที่เก็บจากชุดคำที่ 1 จำนวน 60 คำ นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนหรือความต่างของวรรณยุกต์ในผู้บอกภาษาทั้ง 6 คน แบ่งเป็น 2 ช่วงอายุ คือ อายุ 15-25 ปี 3 คน และ 55-65 ปี 3 คน

4.2 วิเคราะห์การแปรสัทลักษณะของวรรณยุกต์ การวิเคราะห์สัทลักษณะของวรรณยุกต์ในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้การวิเคราะห์ค่าความถี่มูลฐานของเสียงวรรณยุกต์โดยใช้โปรแกรม Praat ทุก ๆ 10% เริ่มจากช่วงเวลาที่ 0% - 100% ของ

ระยะเวลาแบบปรับค่าตั้งแต่จุดเริ่มต้นของเสียงสระ (vowel onset) จนถึงจุดสิ้นสุดเสียงสระ (vowel offset) จากคำทดสอบ 20 คำคำละ 5 ครั้ง ขั้นตอนถัดมาคือแปลงผลการวัดค่าความถี่มูลฐานซึ่งมีหน่วยคือเฮิรตซ์ (hertz) เป็นค่าเซมิโทน (semitone) ST =12*log (ค่าความถี่มูลฐานที่ต้องการคำนวณ/ค่าความถี่มูลฐานอ้างอิง)/log(2) ค่าอ้างอิง = ค่าความถี่มูลฐานต่ำสุดของชุดข้อมูล โดยเป็นวิธีช่วยลดอัตราการแปรของค่าเฮิรตซ์อันเกิดจากความแตกต่างด้านสรีระของผู้พูดและปัจจัยทางสังคมเช่น เพศ อายุ เป็นต้น (ศุจิณัฐ จิตวิริยนนท์, 2555) และนำผลการวิเคราะห์ทางกลสัทศาสตร์มาช่วยในการตีความเกี่ยวกับสัทลักษณะของวรรณยุกต์

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยประกอบด้วยการแยกเสียงและรวมเสียงของวรรณยุกต์และการแปรสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษา ตามปัจจัยอายุ ดังต่อไปนี้

1.การแยกเสียงและรวมเสียงของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษา

การวิเคราะห์ตามแนวคิดกล่องวรรณยุกต์ของ William J. Gedney โดยใช้การฟังเป็นหลักเพื่อวิเคราะห์ความเหมือนความต่างของเสียงวรรณยุกต์ และลักษณะการแยกเสียงรวมเสียง ผลการวิจัยพบว่า ระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษาทั้ง 6 คน (อายุ 15-25 ปี 3 คน และ 55-65 ปี 3คน) มีระบบเสียงวรรณยุกต์ 4 หน่วยเสียง ซึ่งพบในผู้พูดทั้ง 2 รุ่นอายุ ดังภาพที่ 5

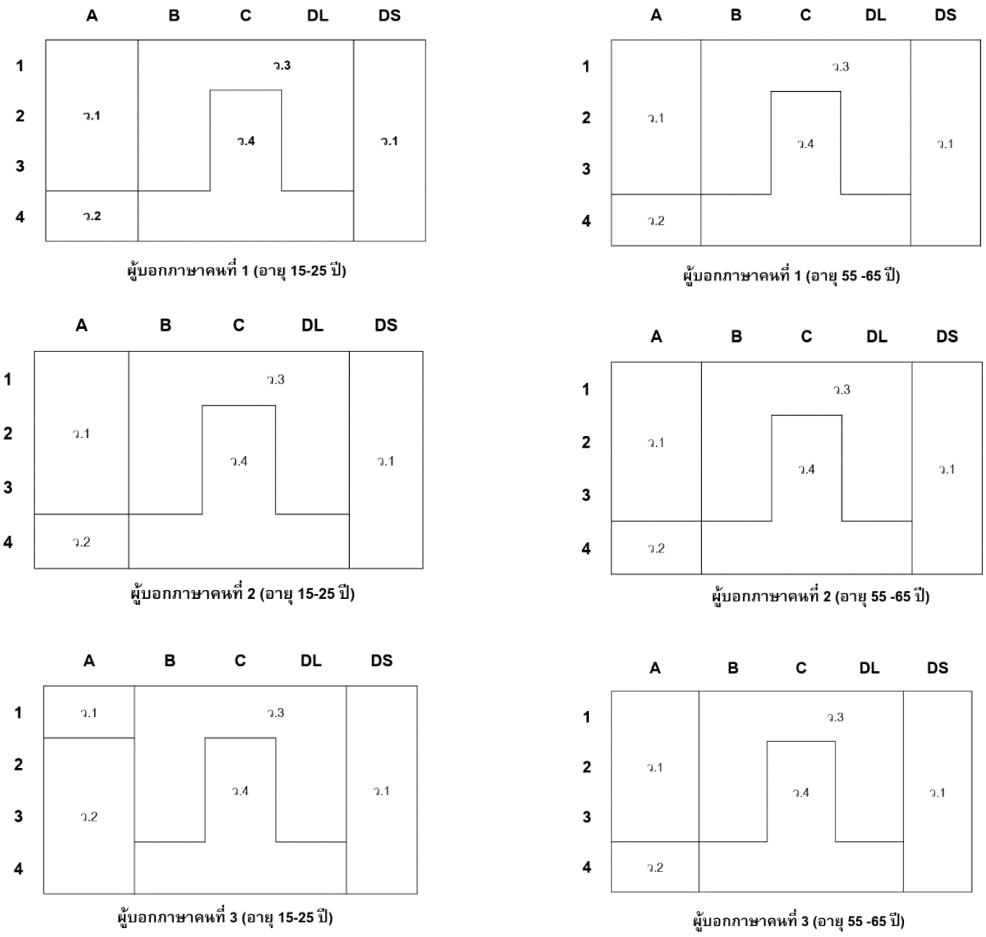

ภาพที่ 5 ลักษณะการแยกเสียงรวมเสียงของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษาทั้ง 6 คน (อายุ 15-25 ปี 3 คน และ 55-65 ปี 3 คน)

จากการวิเคราะห์ลักษณะการแยกเสียงรวมเสียงของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมร ในชุมชนหลายภาษาของผู้พูดทั้ง 2 รุ่นอายุ พบว่าเกิดการแยกเสียงรวมเสียง 2 แบบ ได้แก่ (1) A1-234, B123-4, C1-234, DL123-4, DS1234 โดยA123=DS1234, B123=C1=DL123 B4=C234=DL4 (2) A123-4,B123-4, C1-234,DL123-4,DS1234 โดยA123=DS1234, B123=C1=DL123, B4=C234=DL4 ดังภาพที่ 6

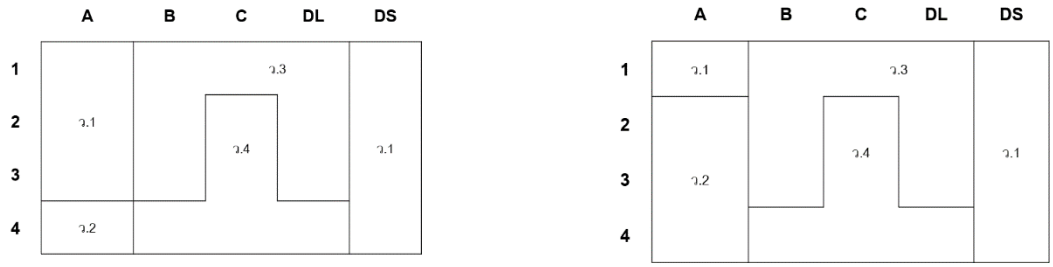

แบบที่ 1 **แบบที่ 2**

ภาพที่ 6 รูปแบบการแยกเสียงรวมเสียงของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราช
ที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมร

เมื่อพิจารณารูปแบบของระบบวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในภาพที่ 6 พบการแปรในแบบที่ 1 โดยมีการแยกเสียงพยางค์เป็นในช่อง A แบบ A123-4 และรวมเสียงกับพยางค์เป็นในช่อง A คือในวรรณยุกต์ที่ 1 แบบ A123=DS1234 มีความแตกต่างกันกับระบบวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราชในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ที่เคยมีผู้ศึกษาไว้แล้ว เช่น รพีพร สิทธิ (2549) วิจินตน์ ภานุพงศ์ (2527) และ พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล (2546) ที่ช่อง DS ซึ่งเป็นพยางค์ตายเกิดการแยกเสียงแบบ A1-234 และรวมเสียงกับพยางค์เป็นในช่อง A คือในวรรณยุกต์ที่ 1 แบบ A1=DS123 และ วรรณยุกต์ที่ 2 แบบ A234=DS4

ข้อค้นพบ ในแบบที่ 1 ภาพที่ 6 พบว่าเป็นสำเนียงภาษาไทยถิ่นโคราชไม่เคยปรากฏมาก่อน จึงได้นำมาวิเคราะห์สัทลักษณะของวรรณยุกต์ด้วยวิธีการวิเคราะห์ค่าความถี่มูลฐานของเสียงวรรณยุกต์โดยใช้โปรแกรม Praat รายละเอียดดังนี้

แบบที่ 1 การแยกเสียงพยางค์เป็นในช่อง A แบบ A123-4 พบในผู้พูดคนที่ 1, 2, 4, 5 และ 6 ดังภาพ

	วรรณยุกต์ที่ 1	วรรณยุกต์ที่ 2	วรรณยุกต์ที่ 3	วรรณยุกต์ที่ 4
ผู้บอกภาษาคนที่ 1 (อายุ 15 – 25 ปี)	[314] กลาง-ตก-ขึ้น	[54] สูง-ตก	[31] กลาง-ตก	[51] สูง-ตก
ผู้บอกภาษาคนที่ 2 (อายุ 15 – 25 ปี)	[314] กลาง-ตก-ขึ้น	[54] สูง-ตก	[31] กลาง-ตก	[52] สูง-ตก
ผู้บอกภาษาคนที่ 4 (อายุ 55 – 65 ปี)	[215] กลางค่อนต่ำ-ตก-ขึ้น	[23] กลางค่อนต่ำ-ระดับ	[21] กลางค่อนต่ำ-ตก	[32] กลาง-ตก
ผู้บอกภาษาคนที่ 5 (อายุ 55 – 65 ปี)	[314] กลาง-ตก-ขึ้น	[44] กลางค่อนสูง-ระดับ	[21] กลางค่อนต่ำ-ตก	[53] สูง-ตก
ผู้บอกภาษาคนที่ 6 (อายุ 55 – 65 ปี)	[35] กลาง-ขึ้น	[32] กลาง-ตก	[31] กลาง-ตก	[53] สูง-ตก

ภาพที 7 สัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถินโคราชแบบที 1

เมื่อพิจารณาจากผลสรุปภาพที่ 7 พบว่า สัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ 1 มีการขึ้น-ตก 3 ลักษณะได้แก่ 1) ในผู้พูดคนที่ 1 และ 2 (อายุ 15-25 ปี) และคนที่ 5 (อายุ 55-65 ปี) สัทลักษณะนี้เป็นเสียงกลาง-ตก-ขึ้น [314]/[313] ต่อมา 2) พบในผู้พูดคนที่ 4 (อายุ 55-65 ปี) เป็นเสียงกลางค่อนต่ำ-ตก-ขึ้น [215] ส่วน 3) พบในผู้พูดคนที่ 6 (อายุ 55 - 65 ปี) เป็นเสียงกลางขึ้น [35] ดังภาพที่ 8

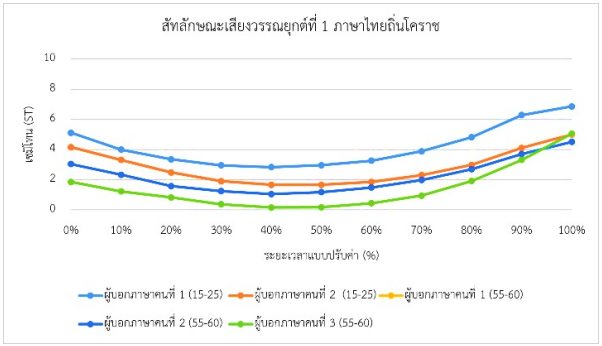

ภาพที่ 8 กราฟแสดงสัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ 1 ภาษาไทยถิ่นโคราช

สัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ 2 พบว่ามีการขึ้น-ตก 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) ในผู้พูดคนที่ 1 และ 2 (อายุ 15-25 ปี) สัทลักษณะเป็นเสียงสูง-ตก [54] ต่อมา 2) พบในผู้พูดคนที่ 4 (อายุ 55-65 ปี) สัทลักษณะเป็นเสียงกลางค่อนข้างต่ำ-ระดับ [22]/[23] ทางด้าน 3) พบในผู้พูดคนที่ 5 (อายุ 55- 65 ปี) สัทลักษณะเป็นเสียงกลางค่อนสูง-ระดับ [44] ส่วน 4) พบในผู้พูดคนที่ 6 (อายุ 55-65 ปี) สัทลักษณะเป็นเสียงกลาง-ตก [32] ดังภาพที่ 9

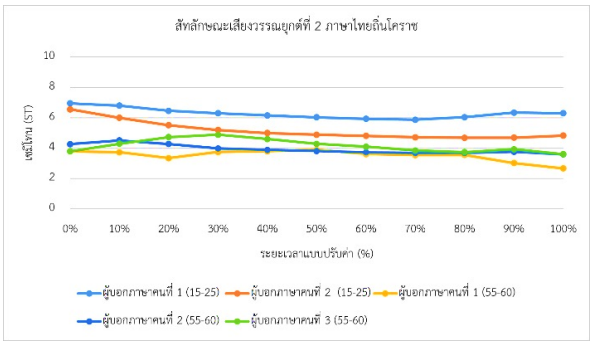

ภาพที่ 9 กราฟแสดงสัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ 2 ภาษาไทยถิ่นโคราช

สัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ 3 พบว่ามีการขึ้น-ตก 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ในผู้พูดคนที่ 1 และ 2 (อายุ 15-25 ปี) และผู้พูดคนที่ 6 (อายุ 55-65 ปี) สัทลักษณะเป็นเสียงกลาง-ตก [31] ส่วน 2) ในผู้พูดคนที่ 4 และ 5 (อายุ 55-65 ปี) สัทลักษณะเป็นเสียงกลางค่อนต่ำ-ตก [21] ดังภาพที่ 10

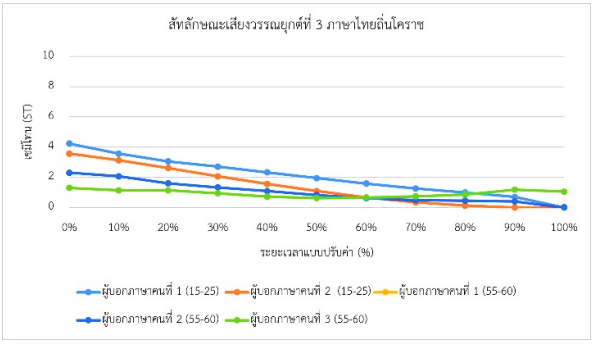

ภาพที่ 10 กราฟแสดงสัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ 3 ภาษาไทยถิ่นโคราช

สัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ 4 พบว่ามีการขึ้น-ตก 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ในผู้พูดส่วนมากทั้งหมด 4 คน คือ ผู้พูดคนที่ 1 และ 2 (อายุ15-25ปี) และผู้พูดคนที่ 5 และ 6 (อายุ 55-65 ปี) สัทลักษณะเป็นเสียงสูง-ตก [51]/[52]/[53] ส่วน 2) พบในผู้พูดคนที่ 4 (อายุ 55-65 ปี)) สัทลักษณะเป็นเสียงกลาง-ตก [32] ดังภาพที่ 11

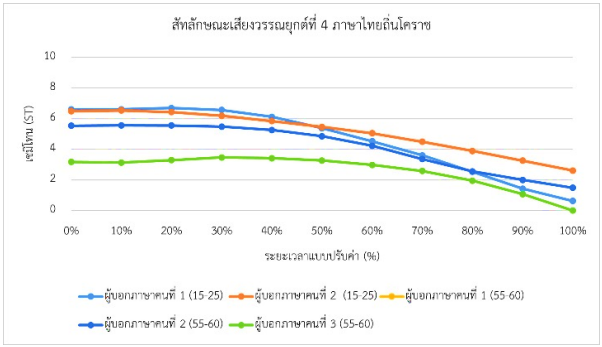

ภาพที่ 11 กราฟแสดงสัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ 3 ภาษาไทยถิ่นโคราช

แบบที่ 2 การแยกเสียงพยางค์เป็นในช่อง A แบบ A1-234 พบในผู้พูดคนที่ 3

แบบที่ 2 ในภาพที่ 6 พบว่ามี 4 วรรณยุกต์ มีลักษณะการแยกเสียงและรวมเสียงวรรณยุกต์แบบ A123-4, B123-4, C1-234, DL123-4, DS1234 โดย A123=DS1234, B123=C1=DL123, B4=C234=DL4 ดังภาพ

	วรรณยุกต์ที่ 1	วรรณยุกต์ที่ 2	วรรณยุกต์ที่ 3	วรรณยุกต์ที่ 4
ผู้บอกภาษาคนที่ 3 (อายุ 15 – 25 ปี)	[313] กลาง-ตก-ขึ้น	[22] กลางค่อนต่ำ-ระดับ	[21] กลางค่อนต่ำ-ตก	[53] สูง-ตก

ภาพที่ 12 สัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชแบบที่ 2

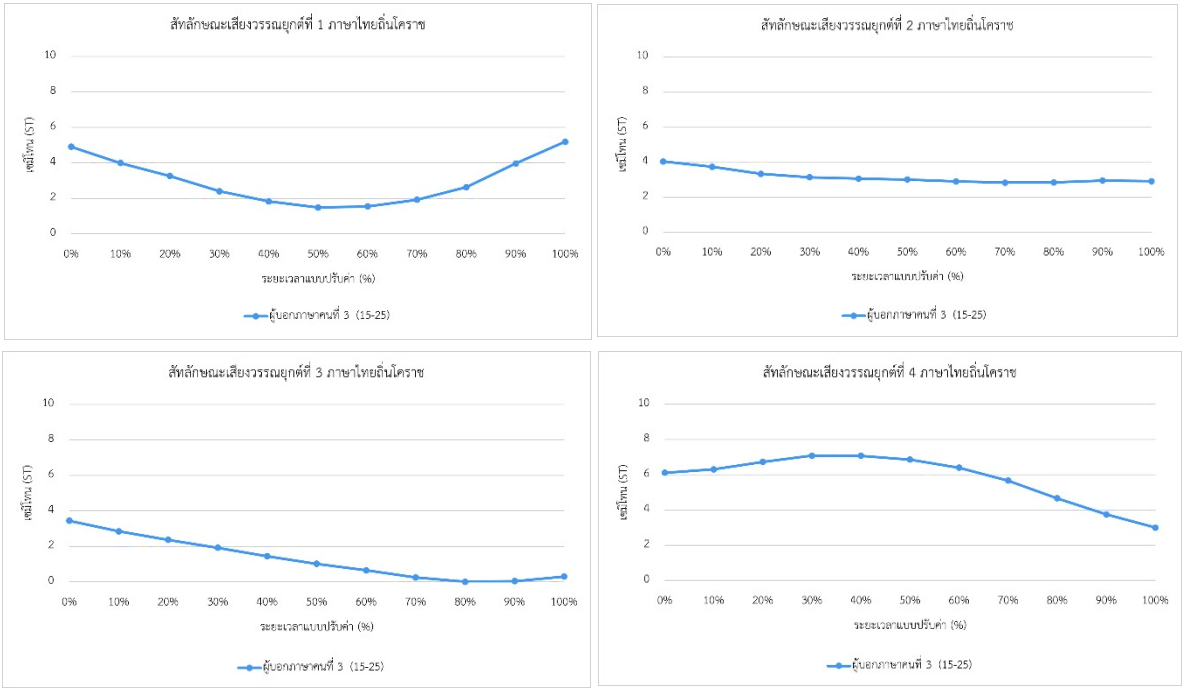

ภาพที่ 13 กราฟแสดงสัทลักษณะของวรรณยุกต์ที่ 1 - 4 ภาษาไทยถิ่นโคราชแบบที่ 2

2. การแปรสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษา

รูปแบบการแยกเสียงรวมเสียงของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมร พบว่ามี 2 รูปแบบ แตกต่างกันที่การแยกเสียงในแนวตั้งช่องวรรณยุกต์ A คือ แบบที่ 1 ลักษณะการแยกเสียงแบบ A123-4 ส่วน แบบที่ 2 ลักษณะการแยกเสียงแบบ A1-234 ทั้งนี้ในแบบที่ 2 พบว่ามีลักษณะการแยกเสียงรวมเสียงคล้ายกันกับระบบเสียงในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จึงได้นำมาเปรียบเทียบสัทลักษณะของเสียงวรรณยุกต์โดยใช้เครื่องมือทางกลสัทศาสตร์เพื่อวิเคราะห์การแปร ผลปรากฏว่าลักษณะการขึ้น-ตก ของเสียงวรรณยุกต์ทั้ง 4 วรรณยุกต์มีความคล้ายกันมาก รายละเอียดดังภาพที่ 9-10

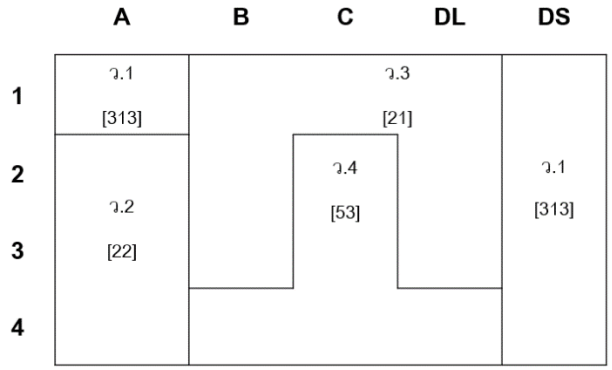

	วรรณยุกต์ที่ 1	วรรณยุกต์ที่ 2	วรรณยุกต์ที่ 3	วรรณยุกต์ที่ 4
ผู้บอกภาษาคนที่ 3 (อายุ 15 – 25 ปี)	[313] กลาง-ตก-ขึ้น	[22] กลางค่อนต่ำ-ระดับ	[21] กลางค่อนต่ำ-ตก	[53] สูง-ตก

ภาพที่ 9 การแยกเสียงรวมเสียงและสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราช
ที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมร (ผู้พูดคนที่ 3 อายุ 15-25 ปี)

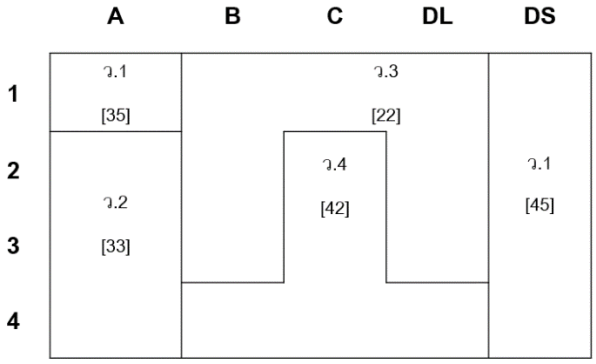

	วรรณยุกต์ที่ 1	วรรณยุกต์ที่ 2	วรรณยุกต์ที่ 3	วรรณยุกต์ที่ 4
ผู้บอกภาษา อ.เมือง จ.นครราชสีมา	[35]/[45] กลาง-ขึ้น	[33] กลาง-ระดับ	[22] กลางค่อนต่ำ-ระดับ	[42] สูง-ตก

ภาพที่ 10 เสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราช อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ของ Wanna Podhithanakul
ที่มา : ดัดแปลงจาก Wanna Podhithanakul (1979อ้างถึงใน มนัส โกมลฑา, 2538)

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการแยกเสียงและรวมเสียงของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษาตามปัจจัยอายุจากการฟังพบว่า รูปแบบของการแยกเสียงรวมเสียงของคนทั้ง 2 รุ่นอายุ มี 2 รูปแบบ พบการแปรในแบบที่ 1 ซึ่งไม่แปรตามปัจจัยอายุ แต่การแปรดังกล่าวมาจากปัจจัยการสัมผัสภาษา โดยเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนหลายภาษา โดยแต่ละภาษามีอิทธิพลต่อกันทำให้เกิดการแปรหรือการเปลี่ยนแปลงได้ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2556) สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

รูปแบบการแยกเสียงรวมเสียงแบบที่ 1

เมื่อพิจารณารูปแบบการแยกเสียงรวมเสียงในแบบที่ 1 พบว่ามีความแตกต่างกันกับระบบวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราชในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา และไม่แปรตามปัจจัยอายุ ทั้งนี้อาจเป็นผลจากการที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีแนวโน้มการเลือกใช้ภาษาที่ต่างไปจากเดิมโดยสอนให้สมาชิกใหม่ในครอบครัวพูดภาษาโคราชสำเนียงใหม่ สอดคล้องกับ Kiatyuddhajati (2018) ที่ได้ศึกษาพบว่า มีความเปลี่ยนแปลงด้านจำนวนประชากร โดยในปี 2560 มีจำนวนประชากรที่ลดลงเกิดจากการเสียชีวิตของผู้สูงอายุ แต่มีจำนวนหลังคาเรือนเพิ่มขึ้นจากการแต่งงานและสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ มีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์เกิดขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแวดวงการใช้ภาษา เช่น ในปี 2549 แต่ละครอบครัวมีกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันยังใช้ภาษาชาติพันธุ์ของตนเองสื่อสารกัน เมื่อมีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์หากพ่อชาติพันธุ์ไทยโคราช แม่ชาติพันธุ์เขมร ลูกที่เกิดมาก็จะสอนให้พูดภาษาไทยถิ่นโคราชเป็นภาษาแรก ต่อมาปี 2560 จึงพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์เขมรลดลง แต่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราชเพิ่มขึ้น เพราะประชากรมักเลือกสอนให้สมาชิกใหม่ในครอบครัวใช้ภาษาที่มีศักดิ์ศรีมากกว่าภาษาตามชาติพันธุ์ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราชที่สอนให้ลูกพูดภาษาไทยโคราชสำเนียงใหม่ที่เหน่อน้อยลง กลุ่มชาติพันธุ์ลาวจะสอนให้ลูกพูดภาษาไทยถิ่นโคราชสำเนียงใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรก็จะสอนให้ลูกพูดภาษาโคราชสำเนียงใหม่ เป็นต้น ดังนั้น จึงเกิดรูปแบบของการแยกเสียงรวมเสียงในรูปแบบใหม่ในพื้นที่ชุมชนหลายภาษา บ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ต่างจากผลการศึกษาของ รพีพร สิทธิ (2549) วิจินตน์ ภานุพงศ์ (2527) และ พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล (2546) ที่เคยศึกษาไว้ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา

รูปแบบการแยกเสียงรวมเสียงแบบที่ 2

ผลการศึกษาที่พบผู้พูดจำนวน 1 คนในรุ่นอายุ 15-25 ปี ในแบบที่ 2 ที่มีลักษณะการแยกเสียงรวมเสียงคล้ายกันกับผู้พูดในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมาในผลการศึกษาของ Wanna Podhithanakul (1979 อ้างถึงใน มนัส โกมลฑา, 2538) ในลักษณะนี้สามารถเกิดขึ้นได้เนื่องจากชุมชนบ้านสวนใหญ่มีลักษณะเป็นชุมชนหลายภาษาอาจส่งผลให้เกิดความสับสนในการออกเสียงของผู้พูด หรือปัจจัยอื่น ๆ เช่น ประสบการณ์ของผู้พูดที่ได้สัมผัสกับภาษาอื่นนอกเหนือจากภาษาและสำเนียงใหม่ที่ใช้ในชุมชน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากสัทลักษณะโดยใช้เครื่องมือทางกลสัทศาสตร์ในการวิเคราะห์ไม่พบการแปร โดยพิจารณาการขึ้น-ตก ของวรรณยุกต์พบว่ามีความคล้ายกันจนไม่เกิดการแปรในสัทลักษณะของเสียงวรรณยุกต์

การแปรของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชที่พูดโดยคนชาติพันธุ์เขมรในชุมชนหลายภาษา รวมถึงรูปแบบของระบบเสียงวรรณยุกต์ที่พบในกลุ่มตัวอย่างผู้พูดส่วนใหญ่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาไทยถิ่นโคราชในรูปแบบเดิมที่ปรากฏใช้ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา โดยผู้พูดกลุ่มชาติพันธุ์เขมรส่วนใหญ่มีระบบเสียงวรรณยุกต์เดียวกันจนเกิดเป็นภาษาไทยถิ่นโคราชสำเนียงใหม่ขึ้นในชุมชนบ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบใหม่ที่ได้ ผู้วิจัยศึกษาเพียงกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเพียงกลุ่มเดียว ดังนั้นในการวิจัยครั้งถัดไปควรมีการศึกษาระบบวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชุมชนหลายภาษา บ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เพราะจะทำให้ทราบได้ว่าระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นโคราชในพื้นที่ชุมชนมีลักษณะหรือรูปแบบอย่างไร อาจทำให้เห็นภาษาไทยถิ่นโคราชสำเนียงใหม่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากข้อค้นพบในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล. (2546). **การเปลี่ยนแปลงของวรรณยุกต์ : กรณีศึกษาภาษากลุ่มลาว**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์หาวิทยาลัย.

มนัส โกมลฑา. (2539). **เสียงวรรณยุกต์ภาษาโคราช : การศึกษาเชิงกลสัทศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาศาสตร์, คณะคณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รพีพร สิทธิ. (2549). **การแปรของคำศัพท์และวรรณยุกต์ในภาษาไทยถิ่นโคราช ตามรุ่นอายุ และความสะดวกของการคมนาคม**.วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจินตน์ ภานุพงษ์. (2529). **รายงานผลการวิจัยภูมิศาสตร์คำศัพท์ในจังหวัดนครราชสีมา: โครงการนำร่อง**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์หาวิทยาลัย.

ศุจิณัฐ จิตวิริยนนท์. (2555). **การปรับค่าความถี่มูลฐานโดยการแปลงค่าเฮิตรซ์เป็นเซมิโทน : แนวทางในการนำเสนอผลการวิเคราะห์วรรณยุกต์.** The Journal of Faculty of Arts, 8(2), 19-45.

สุชาดา เกียรติยุทธชาติ. (2018). **ความสามารถในการใช้ภาษาและการเลือกภาษาของประชากรบ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ : กรณีศึกษาความเปลี่ยนแปลงจากปี 2549 ถึงปี 2560.** วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 28(1), 95-117.

สุชาดา วัฒนะ. (2550). **ภาวะหลายภาษาในบ้านสวนใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2542). **ภาษาในสังคมไทย : ความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนา.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2556). **ภาษาศาสตร์สังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Gedney, W. J. (1972). **A checklist for determining tones in Tai dialects.** Studies in linguistics in honor of George L. Trager, 423-437.

การเมืองวัฒนธรรมของสิ่งเหนือธรรมชาติในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา*

The Cultural Politics of Supernatural Components in Thai Medical Drama *Make A Wish*

ธงชัย แซ่เจี่ย[1]

บทคัดย่อ

ละครแนวการแพทย์เป็นประเภทของละครซึ่งมีเนื้อหานำเสนอเรื่องราวของตัวละครที่เป็นบุคลากรทางการแพทย์หรือผู้ป่วยที่ต้องเข้ารับการรักษาและมีฉากท้องเรื่องอยู่ในโรงพยาบาลเป็นหลัก อย่างไรก็ดี ละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* มีลักษณะแตกต่างจากละครแนวการแพทย์ทั่ว ๆ ไป เนื่องจากมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างภูตผีวิญญาณ และเทวดา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การเมืองวัฒนธรรมของสิ่งเหนือธรรมชาติที่นำเสนออยู่ในละครเรื่องดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า เมื่อพิจารณาด้วยแนวคิดเรื่องการเมืองวัฒนธรรม ผู้ผลิตละครเรื่องนี้ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อสื่อสารประเด็นทางการแพทย์เรื่องการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ การสื่อสารประเด็นดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อยืนยันจุดยืนของผู้ผลิตละครและแพทย์นักประพันธ์ที่เป็นทั้งผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมต้นฉบับและเป็นที่ปรึกษาทางการแพทย์ของละครท่ามกลางข้อถกเถียงเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของแพทย์ในสังคมไทย นอกจากนี้ การใช้สิ่งเหนือธรรมชาติยังสัมพันธ์กับการสื่อสารจุดยืนของแพทย์ท่ามกลางข้อถกเถียงเรื่องสิทธิการปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วยอีกประการหนึ่งด้วย

คำสำคัญ: *การเมืองวัฒนธรรม การสื่อสารประเด็นทางการแพทย์ ละครแนวการแพทย์ สิ่งเหนือธรรมชาติ*

Abstract

Medical drama is defined as drama in which the majority of the action takes place in a hospital and the characters, who are typically medical professionals, may participate in those events. However, *Make A Wish*, a Thai medical drama, stands apart from other dramas due to its use of supernatural themes like ghosts and angels. This article examine the cultural politics of supernatural components portrayed in this drama. As a result, the producer of the drama employed supernatural components alongside a storyline conveying a message about adherence to medical ethics, as revealed by the lens of cultural politics. In the midst of the discourse surrounding the role and obligations of physicians in Thai society, the aim of those communications is to highlight the medical viewpoint of the drama's producer and physician-author, who also serves as the drama's medical consultant and composer of the original literature. Furthermore, the inclusion of supernatural components ties into a doctor's medical perspective regarding a patient's right to refuse medical treatment.

Keywords: *cultural politics, medical communication, medical drama, supernatural components*

[1] อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยเพื่ออาชีพ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

บทนำ

ละครแนวการแพทย์ (Medical Drama) หมายถึง ละครที่มีเนื้อหาเกิดขึ้นในโรงพยาบาลเป็นหลัก และเหตุการณ์เหล่านั้นสัมพันธ์กับการพัฒนาเรื่องราวของตัวละครสำคัญซึ่งมักเป็นแพทย์ พยาบาล แพทย์ฝึกหัด หรือผู้ป่วย นอกจากนี้ ละครแนวการแพทย์ยังหมายถึงประเภทของละครที่นำเสนอเรื่องราวที่ตัวละครสำคัญเข้าไปมีส่วนร่วมกับอุบัติการณ์ทางการแพทย์ สัมพันธภาพเชิงวิชาชีพ หรือเหตุการณ์เร้าอารมณ์ (Rocchi, 2019, p. 71) ละครแนวการแพทย์ได้รับความนิยมในหลาย ๆ ประเทศ เช่น เรื่อง *The Good Doctor* ของสหรัฐอเมริกา เรื่อง *Hospital Playlist* ของเกาหลีใต้ ในประเทศไทยก็มีละครแนวนี้เช่นกัน เช่นเรื่อง *I See You พยาบาลพิเศษ เคสพิศวง* เรื่อง *Med in Love รักเธอคุณหมอฝึกหัด* เป็นต้น เรื่องราวในละครแนวการแพทย์ไทยที่กล่าวถึงข้างต้นมีจุดเน้นร่วมกันที่การนำเสนอสัมพันธภาพของตัวละครซึ่งเป็นบุคลากรทางการแพทย์กับตัวละครอื่น ๆ อย่างไรก็ดี มีละครแนวการแพทย์ของไทยเรื่องหนึ่งที่แม้จะนำเสนอเรื่องราวสัมพันธภาพของตัวละคร แต่ก็มีลักษณะบางประการที่แตกต่างไปจากละครที่กล่าวถึงข้างต้น คือ เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา*

ละครเรื่องดังกล่าวนำเสนอเรื่องราวของนายแพทย์ภาคภูมิ ผู้ที่ต้องใช้ชีวิตอย่างยากลำบากเนื่องจากเขามองเห็นสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างภูตผี วิญญาณ และเทวดา ได้ตั้งแต่เด็ก เมื่อทำงานเป็นแพทย์ในโรงพยาบาลก็มองเห็นผีผู้ป่วยด้วย วันหนึ่งเขาต้องการเลิกเห็นผีจึงไปขอพรจากเทวดากฤตย์ เทวดากฤตย์ตอบตกลง แต่มีเงื่อนไขให้นายแพทย์ภาคภูมิหาร่างมนุษย์เพื่อให้เทวดากฤตย์เข้าร่าง ประจวบเหมาะกับช่วงเวลานั้นนักศึกษาแพทย์ชื่อ ปวเมษ เกิดอุบัติเหตุปริศนาจนเป็นเจ้าชายนิทราและดวงจิตหลุดออกจากร่างแต่ก็ไม่สามารถกลับเข้าร่างได้ ปวเมษจึงยินดีให้เทวดากฤตย์ใช้ร่างของเขาเพื่อช่วยให้นายแพทย์ภาคภูมิเลิกเห็นผีและช่วยไขปริศนาเรื่องอุบัติเหตุของปวเมษด้วย อย่างไรก็ดี เทวดาฉาน ผู้เป็นหัวหน้าของเทวดากฤตย์ให้เวลาเทวดากฤตย์ในการทำภารกิจเพียง 6 วัน ในที่สุด ปริศนาเรื่องอุบัติเหตุของปวเมษก็คลี่คลายลงและพลังมองเห็นสิ่งเหนือธรรมชาติของนายแพทย์ภาคภูมิก็หายไป

ละครแนวการแพทย์เรื่องนี้สร้างขึ้นจากเรื่องสั้นของแซมม่อน (Sammon) ซึ่งเป็นนามปากกาของแพทย์หญิงอิสรีย์ ศิริวรรณกุลธร ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เฮอร์มิท (Hermit) อย่างไรก็ดี ฉบับเรื่องสั้นมิได้วางจำหน่ายโดยทั่วไปเนื่องจากเป็นสินค้าจัดรายการสำหรับแลกซื้อ ส่วนฉบับละครเป็นผลงานของบริษัท วากะ ครีเอทีฟ จำกัด กำกับการแสดงโดยชาปุญญ์ จำเริญสาร (2566) ได้รับกระแสตอบรับเป็นอย่างดีตั้งแต่เผยแพร่ภาพตัวละครและตัวอย่างฉบับทดลอง (Pilot/Mock Trailer) เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2565 (เมลโลป๊อป, 2565) ส่วนตัวอย่างฉบับจริงเผยแพร่เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 และได้รับกระแสตอบรับจากผู้ชมจนขึ้นเทรนด์ทวิตเตอร์อันดับที่ 3 ส่วนฉบับละครเริ่มออกอากาศตอนแรกเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2566 (กูรูกันซ่า24, 2566) นอกจากในประเทศไทยแล้ว ละครเรื่องนี้ยังออกอากาศทาง RakutenTV ซึ่งเป็นแอปพลิเคชันสำหรับดูทีวีออนไลน์อันดับหนึ่งในประเทศญี่ปุ่นด้วย (วากะครีเอทีฟ, 2566) กล่าวได้ว่าละครแนวการแพทย์เรื่องนี้ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีทั้งในประเทศไทยและในประเทศญี่ปุ่น

เมื่อพิจารณางานวิจัยในประเทศไทยพบว่ามีการศึกษาละครแนวการแพทย์ของไทยอยู่บ้าง ดังเช่นบทความเรื่อง “เสียงจากศพ: อาชญากรรมกับการดัดแปลงใน *พฤติการณ์ที่ตาย*” (ธงชัย แซ่เจี่ย, 2566ก) และบทความเรื่อง ““เสียชีวิตเวลาสี่ทุ่มห้าสิบห้านาที”: อาชญากรรมกับการดัดแปลงใน *ทริอาช*” (ธงชัย แซ่เจี่ย, 2566ข) บทความทั้งสองเรื่องศึกษาละครแนวการแพทย์เรื่อง *พฤติการณ์ที่ตาย* และเรื่อง *ทริอาช* ซึ่งดัดแปลงมาจากนวนิยายชื่อเดียวกัน นวนิยายทั้งสองเรื่องเป็นผลงานของแซมม่อน ความโดดเด่นที่ปรากฏร่วมกันในการดัดแปลงจากฉบับนวนิยายเป็นฉบับละครก็คือ อาชญากรรมที่เพิ่มเข้ามาในฉบับละคร ละครทั้งสองเรื่องนำเสนอภาพบุคลากรทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม อันสื่อนัยวิพากษ์บุคลากรในโรงพยาบาลที่ไม่ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ ขณะเดียวกัน ตัวบทละครฉบับดัดแปลงก็เป็นพื้นที่ให้นักแสดงและผู้ผลิตละครได้แสดงศักยภาพในอุตสาหกรรมสื่อบันเทิงยาโออิที่กำลังเติบโตด้วย เนื่องจากมีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นทางการแพทย์ที่ต้องแสดงให้สมจริงและน่าเชื่อถือมากกว่าละครที่มีเนื้อหาทั่วไป

จากการทบทวนงานวิจัยที่ศึกษาละครแนวการแพทย์ของไทยดังที่กล่าวข้างต้น พบว่า ยังไม่มีผู้ใดศึกษาละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ขณะที่จุดเด่นอันน่าสนใจของละครเรื่องนี้ คือ สิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะการที่ตัวละครมองเห็นภูตผี วิญญาณ และเทวดา เนื่องจากองค์ประกอบดังกล่าวเป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ตามหลักวิชาวิทยาศาสตร์ ขณะที่เรื่องราวทางการแพทย์มีลักษณะตรงกันข้ามเพราะมีความเป็นวิทยาศาสตร์ที่พิสูจน์ได้ การใช้สิ่งเหนือธรรมชาติทำให้ละครแนวการแพทย์เรื่องนี้แตกต่างไปจากละครแนวการแพทย์เรื่องอื่น ๆ เป็นอย่างมาก ประการสำคัญ คือ แซมม่อน (Sammon) หรือแพทย์หญิงอิสรีย์ ศิริวรรณกุลธร ซึ่งเป็นผู้เขียน *ภารกิจนายเทวดา* ฉบับเรื่องสั้น ยังรับหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางการแพทย์ (Medical Consultant) ให้กับฉบับละครทั้งยังร่วมแสดงเป็นแพทย์ในเรื่องด้วย นับว่ามีนัยสำคัญต่อละครแนวการแพทย์เรื่องนี้และน่าที่จะนำมาพิจารณาด้วยแนวคิดเรื่องการเมืองวัฒนธรรม ดังจะได้อภิปรายต่อไปข้างหน้า

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์การเมืองวัฒนธรรมของสิ่งเหนือธรรมชาติที่นำเสนออยู่ในละครเรื่อง *ภารกิจนายเทวดา*

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ผลงานการกำกับการแสดงของชาปุญญ์ จำเริญสาร (2566) จากแอปพลิเคชันวิว (VIU) จำนวน 6 ตอน

การทบทวนวรรณกรรมและกรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในสหรัฐอเมริกา ละครแนวการแพทย์ปรากฏสู่สาธารณชนบนหน้าจอโทรทัศน์เป็นครั้งแรกในช่วงทศวรรษ 1950 ละครเรื่องแรก คือ *City Hospital* ออกฉายเมื่อปี ค.ศ. 1952 ในระยะนี้ ละครแนวการแพทย์มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ป่วยที่ต้องทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วย การทำหน้าที่ของแพทย์และพยาบาล รวมไปถึงสภาพแวดล้อมในโรงพยาบาล โดยนำเสนอในรูปแบบสมจริงเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชม (Jacobs, 2001, p. 24) ละครแนวนี้ได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงทศวรรษ 1950-1980 ก่อนที่ในเวลาต่อมาจะมีพัฒนาการของการนำเสนอเนื้อหาที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเปลี่ยนจุดเน้นของเรื่องที่เล่าเป็นการเล่าชีวิตของแพทย์และพยาบาลในฐานะที่เป็นมนุษย์มากขึ้นมีการนำเสนอภาพชีวิตของบุคลากรทางการแพทย์ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ (Turow, 2010, p. 339) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการผสมผสานความเป็นวิชาชีพในการทำงานกับอารมณ์ความรู้สึกในฐานะมนุษย์ ทำให้ละครแนวการแพทย์มีเนื้อหาสาระหลากหลายมากขึ้น ผู้ชมมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับละครได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ได้สำรวจตรวจสอบละครแนวนี้ด้วยมุมมองหรือทฤษฎีที่หลากหลายมากขึ้นด้วย

พัฒนาการก้าวต่อมาของละครแนวการแพทย์มุ่งเน้นให้ละครมีความถูกต้องเที่ยงตรงมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ไม่ละเลยความบันเทิงของผู้ชมด้วย ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคนิคการถ่ายภาพและอุปกรณ์ เช่น กล้องกันสั่น (Steadycam) เพื่อแช่ภาพฉากบางฉากในละครและเพื่อความสมจริง การใช้บุคลากรทางการแพทย์เป็นส่วนหนึ่งของละครที่ถ่ายทำ รวมถึงการให้แพทย์ในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นส่วนหนึ่งของฝ่ายเขียนบท วิธีการเหล่านี้แม้จะเป็นรายละเอียดเล็กน้อยแต่ก็สร้างความสมจริงให้กับละครได้มาก ทั้งยังให้ความรู้ควบคู่ความบันเทิงแก่ผู้ชมด้วย (Baer, 1996) กระทั่งหลังปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา ละครแนวนี้จึงได้ลดทอนความเป็น “วีรบุรุษ” ของตัวละครที่เป็นบุคลากรทางการแพทย์ลง มีการนำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับผู้ป่วย สถานการณ์เปราะบางที่บุคลากรทางการแพทย์พบในชีวิตประจำวัน หรือไม่ก็อาจเป็นเหตุการณ์ที่แพทย์ต้องตัดสินใจภายใต้กรอบศีลธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ ทำให้ละครแนวการแพทย์นำเสนอความเป็นมนุษย์ของบุคลากรทางการแพทย์มากขึ้นกว่าอดีต ทั้งยังช่วยลดระยะห่างกับผู้ชมด้วย (Rocchi, 2019, p. 72)

ในแง่ของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับละครแนวการแพทย์สามารถทำได้หลายวิธี ในระยะแรกที่ละครประเภทนี้ถือกำเนิดขึ้น นักวิจัยพุ่งความสนใจไปที่บริบทแวดล้อมการผลิตละครแนวการแพทย์ ประเด็นและมุมมองที่ปรากฏเฉพาะในละครแนวการแพทย์จำนวนมากและทำให้แตกต่างจากละครประเภทอื่น ๆ จนละครแนวนี้ก่อรูปขึ้นมาเป็นประเภทหนึ่งของละคร

ยิ่งละครแนวการแพทย์มีคุณภาพและความสร้างสรรค์มากขึ้น กอปรกับการแพร่หลายไปสู่สื่ออื่น ๆ ก็ยิ่งทำให้เกิดการศึกษาวิจัยเพิ่มขึ้นตามไปด้วย (Rocchi, 2019, p. 72) ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน มีนักวิชาการเสนอทัศนะว่า การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับละครแนวการแพทย์ควรให้ความสนใจกับประเด็นเรื่องความหมายหรือสารที่ละครนำเสนอด้วย เนื่องจากละครแนวนี้มักปรากฏตัวละครแพทย์ซึ่งมีลักษณะเป็นสากล ทั้งยังมีเนื้อหาซับซ้อนและส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของคนในสังคมเป็นวงกว้าง (Grignaffini and Pozzato, 2007) โดยนัยนี้ ละครแนวการแพทย์จึงควรได้รับการสำรวจตรวจสอบและศึกษาวิจัยด้วยมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย (Rocchi, 2019, p. 73)

ในแง่หนึ่ง ละครแนวการแพทย์อาจศึกษาในมิติเพศภาวะและเพศวิถีได้ ดังที่ฟิลิปส์ (Philips, 2000, p. 50) ได้แสดงให้เห็นพัฒนาการของการนำเสนอตัวละครแพทย์ว่า ในระยะแรก ๆ ละครแนวการแพทย์มักปรากฏเฉพาะแพทย์ที่เป็นเพศชายและได้รับบทบาทเสมือนวีรบุรุษ แต่จากการศึกษาในระยะหลังพบว่า บทบาทดังกล่าวปรากฏทั้งแพทย์ที่เป็นเพศชายและเพศหญิง (Rocchi, 2019, p. 74) ในอีกแง่หนึ่ง ละครแนวการแพทย์ยังสามารถศึกษาในเชิงสหวิทยาการผ่านแว่นวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งจะช่วยวิเคราะห์เนื้อหาในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม รวมไปถึงอุดมการณ์เบื้องหลังการผลิตละครแนวนี้ด้วย (Rossmann, 2003)

นอกจากนี้ การศึกษาละครแนวการแพทย์ในเชิงมานุษยวิทยาสื่อมวลชนก็เป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่น่าสนใจ นักวิจัยหลายคนศึกษาละครแนวดังกล่าวด้วยทฤษฎีมานุษยวิทยาสื่อมวลชนเพื่อพิจารณาประสบการณ์ของผู้รับสารที่รับชมละครแนวการแพทย์ การรับสารเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาวะและความป่วยไข้ รวมทั้งผลกระทบของเรื่องราวระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยในละครแนวการแพทย์ที่มีต่อความสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบระหว่างแพทย์และผู้ป่วยในชีวิตจริง (Rocchi, 2019, p. 75) ขณะที่นักวิจัยด้านภาษาอาจพิจารณาละครแนวการแพทย์ในมิติการสื่อสารศัพท์เฉพาะกลุ่ม เช่น การถ่ายทอดศัพท์ทางการแพทย์ไปสู่ผู้ชม หรืออาจพิจารณาการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมผ่านการพากย์หรือคำบรรยายเมื่อละครแนวนี้เดินทางออกไปเผยแพร่ในต่างประเทศ (Rocchi, 2019, pp. 75-76) นอกจากที่กล่าวมาแล้ว กระบวนทัศน์ล่าสุดที่ปรากฏในการศึกษาละครแนวการแพทย์คือการศึกษาผ่านกระบวนทัศน์ “ระบบนิเวศของเรื่องเล่า” (Narrative Ecosystem) กล่าวคือ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตละครแนวการแพทย์ บริบทที่แวดล้อม กับการรับชมของผู้รับสารและปฏิกิริยาตอบกลับของของผู้รับสารที่มีต่อละครที่ได้รับชม เพื่อสำรวจตรวจสอบองค์ประกอบในละครแนวการแพทย์ที่ทำให้ละครแนวนี้ประสบความสำเร็จ การศึกษาแนวนี้อาจต้องเข้าไปในพื้นที่สื่อออนไลน์เพื่อรับทราบถึงปฏิกิริยาของผู้ชมด้วย (Rocchi, 2019, p. 76)

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ละครแนวการแพทย์และการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับละครแนวนี้ในโลกวิชาการตะวันตกสามารถศึกษาได้ทั้งในแง่องค์ประกอบที่ทำให้เป็นประเภทหนึ่งของละคร การศึกษาในแง่ความหมายและการสื่อความหมาย การศึกษาในมิติเพศภาวะและเพศวิถี การศึกษาด้วยกระบวนทัศน์วัฒนธรรมศึกษา รวมไปถึงการศึกษาในเชิงมานุษยวิทยาสื่อมวลชน

ส่วนกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยนั้น ด้วยเหตุที่กลวิธีการเล่าเรื่องในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างไปจากละครแนวการแพทย์เรื่องอื่น ๆ เป็นอย่างมาก นับว่ามีนัยสำคัญต่อละครแนวการแพทย์เรื่องนี้และน่าที่จะนำมาพิจารณาด้วยแนวคิดเรื่องการเมืองวัฒนธรรมได้

การเมืองวัฒนธรรม (Cultural Politics) เป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการแสวงหาแนวทางการศึกษาที่มุ่งพิจารณาความสัมพันธ์อันเลื่อนไหลในหลากหลายระดับ เป็นแนวคิดที่ได้พัฒนามาจากแนวทางวัฒนธรรมศึกษา นัยสำคัญของแนวทางวัฒนธรรมศึกษา คือ การยืนยันว่าวัฒนธรรมไม่สามารถลดทอนให้กลายเป็นกลไกรองรับความชอบธรรมให้กับมิติอื่น ๆ เช่น แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดที่มักละเลยมิติทางวัฒนธรรม แต่ในความเป็นจริงเราไม่สามารถแยกวัฒนธรรมออกจากมิติอื่น ๆ ได้ การเมืองวัฒนธรรมจึงเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการเมืองของการสร้างความหมายซึ่งมองภาษาไม่เป็นเพียงแต่เป็นกระจกสะท้อนความเป็นจริงข้างนอก แต่ภาษาเป็นกลไกในการสร้างและเกี่ยวโยงกับโลกภายนอกที่รอบล้อมตัวเราอย่างแยกไม่ออก (Barker & Galasinski, 2001) นอกจากนี้ แนวคิดการเมืองวัฒนธรรมไม่ได้มีจุดมุ่งหมายหลักในการสร้างทฤษฎีซึ่งมีการสังเคราะห์และขมวดเป็นบทสรุปรวบยอดอย่างเด่นชัด แต่เป็นความพยายามในการแสวงหาวิธีวิทยาเพื่อการศึกษาความเป็นจริงทางสังคม

แนวความคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ อันโตนิโอ กรัมชี่ (Antonio Gramsci) ที่อธิบายการครอบงำของอุดมการณ์ทางความคิด (Hegemony) ของชนชั้นนำ นายทุนและรัฐใช้ในการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการปกป้องผลประโยชน์ของตน ทำให้ประชาชนต้องเสียประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ซึ่งให้ความสำคัญกับปฏิบัติการของอุดมการณ์ผ่านประสบการณ์ชีวิตของปัจเจกบุคคลมาสู่ความเชื่อให้มนุษย์มีความเป็นอัตวิสัย เนื่องจากอุดมการณ์มีลักษณะเป็นนามธรรมจะเห็นได้ก็ต่อเมื่ออุดมการณ์แสดงออกมาในปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยอุดมการณ์หลักคือ อุดมการณ์เพื่อรับใช้ในระบบอำนาจ เป็นอุดมการณ์ที่สามารถครองความเป็นเจ้าเหนืออุดมการณ์อื่นและอุดมการณ์เพื่อการต่อต้านระบบ หรืออุดมการณ์ต้านเป็นอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อทำลายระบบเดิมโดยนำเสนอภาพของสังคมที่ดีกว่าผ่านการสร้างกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมขึ้นเป็นพื้นที่แห่งการต่อสู้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์กับการเมืองที่ต้องอาศัยองค์กรหรือสถาบัน เช่น สถาบันการเมือง สถาบันศาสนา มาเชื่อมความสัมพันธ์ของอุดมการณ์ทั้งสองประเภท (Hall. 1996, p. 411) การต่อสู้ทางอุดมการณ์จึงเป็นไปใน 2 แนวทาง คือ การต่อสู้เคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐ หรือที่เรียกว่า “สงครามแห่งการช่วงชิงอำนาจรัฐ” เช่น การต่อสู้ในการเลือกตั้ง การอภิปรายไม่ไว้วางใจ และการทำสงครามเพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของประชาชนและพื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคม ซึ่งเป็นการต่อสู้เล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือที่เรียกว่า “การเมืองในชีวิตประจำวัน” อันเป็นการเมืองในระดับจุลภาค ที่แนวคิดด้านการเมืองวัฒนธรรมให้ความสนใจในการศึกษา

แนวคิดการเมืองวัฒนธรรมจึงมีการผสมผสานและข้ามไขว้แนวทางความรู้อันแตกต่างหลากหลายในเชิงสหวิทยาการ ทั้งยังมีการเลือกหยิบยืม คัดสรร ตีความ ผนวกบางด้านของกระแสความคิดอื่น ๆ พร้อมไปกับการวิพากษ์ความคิดนั้น ๆ ไปในเวลาเดียวกัน ทำให้แนวคิดการเมืองวัฒนธรรมมีทั้งจุดเหมือนและจุดแตกต่างจากแนวคิดการศึกษาอื่น ๆ แม้ว่าการเมืองวัฒนธรรมประกอบไปด้วยความคิดที่หลากหลายทิศทางแต่มีลักษณะร่วมที่สำคัญคือ ประการแรก เป็นแนวทางที่พยายามชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ได้กระทำกันในเวทีของการต่อสู้เพื่อแย่งชิงความหมายเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวิถีความเป็นอยู่ การต่อสู้จึงไม่ใช่ความขัดแย้งระหว่างผู้มีอำนาจกับคู่ตรงข้าม แต่เป็นความขัดแย้งของชุดอุดมการณ์ที่นำมาสู่การช่วงชิงความหมายในทางสังคมวัฒนธรรม ประการที่สอง การเมืองวัฒนธรรมสนใจการแสวงหาความหมายที่เป็นพหุพจน์ที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของเสียงพูดและสำนวน (Multiplicity of voices and meaning) ดังนั้น การตีความตัวบทจึงสามารถกระทำได้หลากหลายวิถีทาง ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความรู้ของผู้อ่านอันสัมพันธ์กับแนวทางรื้อสร้างตัวบท รวมไปถึงความพยายามในการนำบริบทแวดล้อมรอบตัวบทมาพิจารณาร่วมด้วย ประการสุดท้าย แนวทางการเมืองวัฒนธรรมให้ความสำคัญกับการสร้างภาพแทนความจริงในบริบทต่าง ๆ ความหมายต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายที่ถูกผลิตโดยสื่อสมัยใหม่จะถูกคัดสรรออกมาเพื่อใช้ต่อสู้ ช่วงชิงความหมายและเปิดโอกาสให้มีการตีความได้ตลอดเวลา

แนวคิดเรื่องการเมืองวัฒนธรรมสามารถนำมาวิเคราะห์สิ่งเหนือธรรมชาติที่นำเสนออยู่ในละครเรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ได้ เนื่องจากสิ่งเหนือธรรมชาติมีลักษณะเป็นขั้วตรงข้ามกับวิทยาศาสตร์และการแพทย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักในละครแนวการแพทย์ การที่แพทย์นักประพันธ์ซึ่งเป็นทั้งผู้เขียนวรรณกรรมต้นฉบับและเป็นที่ปรึกษาทางการแพทย์ของละครเรื่องนี้เลือกใช้สิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อนำเสนอเนื้อหาในละครแนวการแพทย์จึงเป็นไปด้วยความตั้งใจและน่าที่จะมีนัยสำคัญทั้งต่อเนื้อเรื่องและต่อการสื่อความหมายบางประการที่นำเสนอผ่านละครแนวการแพทย์เรื่องนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบความคิดที่ใช้ในการวิจัย
2. วิเคราะห์สิ่งเหนือธรรมชาติในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ตามแนวคิดเรื่องการเมืองวัฒนธรรม
3. สรุปผลการวิเคราะห์ อภิปรายผล และนำเสนอ

ผลการวิจัย

ละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* มีสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนำเสนอให้ตัวละครนายแพทย์ภาคภูมิสามารถมองเห็นผีได้ตั้งแต่เด็ก เมื่อเป็นแพทย์ในโรงพยาบาลก็มองเห็นวิญญาณผู้ป่วยที่เสียชีวิตแล้วตลอดเวลา นอกจากนี้ภาคภูมิยังมองเห็นเทวดากฤตย์เมื่อไปขอพรให้มองไม่เห็นวิญญาณผีอีกต่อไปด้วย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 นายแพทย์ภาคภูมิกับวิญญาณที่เขามองเห็นในโรงพยาบาล
ที่มา: ชาปุญญ์ จำเริญสาร (2566)

จากภาพที่ 1 จะเห็นว่า เมื่อประตูลิฟต์เปิดออก นายแพทย์ภาคภูมิต้องเผชิญหน้ากับวิญญาณสี่ตนที่วนเวียนอยู่ในโรงพยาบาลที่เขาทำงานอยู่ แสดงให้เห็นถึงสิ่งเหนือธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในละครเรื่องนี้ เมื่อพิจารณาละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* จะพบว่าตัวละครแพทย์และสิ่งเหนือธรรมชาติปรากฏควบคู่กันไปเกือบตลอดทั้งเรื่อง เว้นเฉพาะในตอนสุดท้ายเมื่อนายแพทย์ภาคภูมิมองไม่เห็นวิญญาณแล้วจึงไม่ปรากฏสิ่งเหนือธรรมชาติและบทบาทต่อเนื้อหาในละครอีก ขณะที่ลักษณะขัดแย้งกันที่ปรากฏควบคู่ไปตลอดทั้งเรื่อง คือ การที่ตัวละครทั้งที่เป็นแพทย์และสิ่งเหนือธรรมชาติเกี่ยวข้องกับการยึดหรือไม่ยึดในกฎระเบียบ ลักษณะดังกล่าวทำให้สามารถนำสี่เหลี่ยมสัญศาสตร์ (semiotic square) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในทฤษฎีโครงสร้างของเอ เจ เกรมาส และการเมืองวัฒนธรรม มาช่วยในการวิเคราะห์การสื่อความหมายของละครเรื่องนี้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากสี่เหลี่ยมสัญศาสตร์สามารถใช้ในการพิจารณาโครงสร้างระดับลึกของเรื่องเล่าที่สื่อความหมายต่างๆ อยู่ภายในเรื่อง (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, 2539, หน้า 132-159) สิ่งที่นักสัญศาสตร์โครงสร้างแสวงหา คือ คู่แย้งสำคัญที่สุดเพียงคู่เดียวซึ่งเป็นหัวใจแห่งระบบของเรื่องเล่า คู่แย้งนั้นกำหนดให้เป็นอรรถลักษณ์ A และ B จากนั้นจึงเหนี่ยวนำให้เกิดคู่แย้งเชิงปฏิเสธ คือ non A และ non B ซึ่งจัดวางไขว้สลับกับคู่แย้งแรกและเกิดเป็นระบบสี่ขั้วที่เรียกว่า สี่เหลี่ยมสัญศาสตร์ จากนั้นขั้วต่าง ๆ ในระบบจะจับคู่สลับกันไปมาเกิดเป็นองค์ประกอบที่ปรากฏในเรื่องเล่า (นพพร ประชากุล, 2552, หน้า 254-256) เมื่อวิเคราะห์การนำเสนอตัวละครในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ด้วยสี่เหลี่ยมสัญศาสตร์แล้วสามารถแสดงภาพได้ดังนี้

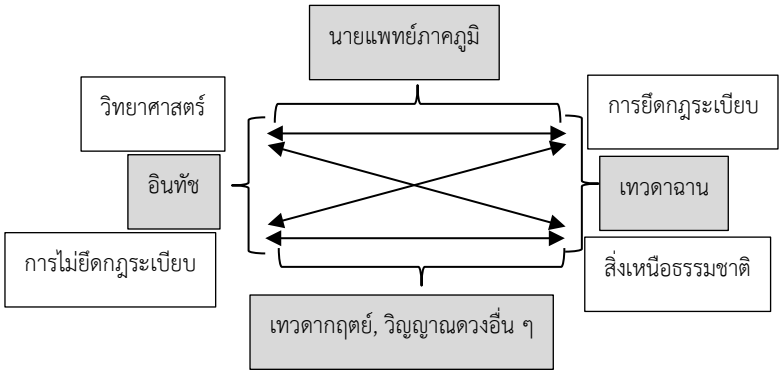

ภาพที่ 2 การวิเคราะห์ตัวละครในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* สี่เหลี่ยมสัญศาสตร์
ที่มา: ธงชัย แซ่เจี่ย (2567)

จากภาพที่ 2 จะเห็นว่า เมื่อพิจารณาด้วยสี่เหลี่ยมสัญศาสตร์โดยกำหนดให้ A คือ วิทยาศาสตร์ และ B คือ การยึดกฎระเบียบ และเหนี่ยวนำให้เกิดคู่แย้งเชิงปฏิเสธ คือ non A สิ่งเหนือธรรมชาติ และ non B การไม่ยึดกฎระเบียบ จะสามารถจัดวางบุคลักลักษณะของตัวละครในละครเรื่องนี้ได้อันแสดงให้เห็นว่าละครแนวการแพทย์เรื่องนี้สร้างตัวละครแพทย์และสิ่งเหนือธรรมชาติให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ แม้นายแพทย์ภาคภูมิจะเป็นตัวละครแพทย์ที่สามารถมองเห็นสิ่งเหนือธรรมชาติได้ แต่เขาก็คือแพทย์ที่เป็นตัวแทนของวิทยาศาสตร์และเป็นคนที่ยึดในกฎระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยึดในจรรยาบรรณแพทย์ (ดังจะได้อภิปรายต่อไปข้างหน้า) ขณะที่เทวดากฤตย์และวิญญาณดวงอื่น ๆ คือตัวละครเหนือธรรมชาติที่ไม่ยึดกฎระเบียบ เพราะเทวดากฤตย์มักไม่ปฏิบัติแบบเดียวกับเทวดาองค์อื่น ๆ ภายในเรื่อง ขณะที่ดวงวิญญาณที่นายแพทย์ภาคภูมิพบก็มักจะคอยก่อกวนเขาอยู่เสมอ ในอีกด้านหนึ่ง ละครเรื่องนี้ก็สร้างตัวละครเทวดาฉานในฐานะสิ่งเหนือธรรมชาติที่ยึดในกฎระเบียบของโลกเทวดาและคอยกำกับพฤติกรรมของเทวดากฤตย์อยู่เสมอ ขณะเดียวกันก็สร้างตัวละครอินทัชในฐานะแพทย์ที่ไม่ยึดกฎระเบียบเท่ากับแพทย์คนอื่น ๆ ในเรื่อง

เมื่อพิจารณาด้วยแนวคิดเรื่องการเมืองวัฒนธรรม การกำหนดความหมายให้กับตัวละครต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาสัมพันธ์กับการสื่อสารจุดยืนในประเด็นทางการแพทย์ 2 ประเด็น ได้แก่ การยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ และสิทธิการปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์

แพทย์คือผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมภายใต้พระราชบัญญัติและข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพโดยมีแพทยสภาทำหน้าที่กำกับดูแล อย่างไรก็ดี มิใช่แพทย์ทุกคนจะยึดถือปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด ดังเช่นกรณีที่มีข่าวผู้ป่วยรายหนึ่งอ้างว่าถูกแพทย์ไล่ออกจากโรงพยาบาลแม้กำลังอยู่ระหว่างรักษาอาการโควิด หรือกรณีที่นายแพทย์คนหนึ่งโพสต์เฟซบุ๊กว่าไม่รับรักษาผู้ร่วมชุมนุมทางการเมือง เป็นต้น กรณีเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดกระแสสังคม ตามมาด้วยการตั้งคำถามถึงจรรยาบรรณแพทย์ (ประชาชาติธุรกิจ, 2564)

ท่ามกลางข้อถกเถียงเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของแพทย์ในสังคมไทย ละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติมาสร้างความหมายตามการวิเคราะห์ด้วยสี่เหลี่ยมสัญศาสตร์ข้างต้นเพื่อสื่อสารประเด็นว่าด้วยการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 นายแพทย์ภาคภูมิขณะช่วยผู้ป่วยที่มีภาวะหัวใจหยุดเต้นเฉียบพลัน
ที่มา: ชาปุญญ์ จำเริญสาร (2566)

ภาพข้างต้นเป็นภาพจากละครตอนที่ 1 นายแพทย์ภาคภูมิกำลังพยายามช่วยผู้ป่วยที่มีภาวะหัวใจหยุดเต้นเฉียบพลันด้วยการใส่ท่อให้ช่วยหายใจและปั๊มหัวใจเพื่อให้หัวใจของผู้ป่วยกลับมาทำงานอีกครั้ง อย่างไรก็ดี วิญญาณผู้ป่วยซึ่งออกจากร่างแล้วกลับพูดกับนายแพทย์ภาคภูมิหลายครั้ง เช่น “อย่า หมอย่าทำนะ ผมทนกับไอ้มะเร็งปอดมาตั้งนานแล้ว ปล่อยให้ผมจากไปอย่างสงบเถอะ” และ “อย่า อย่าเลย อย่ายื้อผมเลย บอกแล้วไง ปล่อยให้ผมตาย อย่ายื้อ ไม่ต้องยื้อผม ผมอยากตายแล้ว”

นายแพทย์ภาคภูมิต้องทำเป็นไม่ได้ยินข้อความที่วิญญาณผู้ป่วยพูดและพยายามช่วยผู้ป่วยอย่างสุดความสามารถจนกระทั่งหัวใจกลับสู่ภาวะปกติอีกครั้ง (ชาปุญญ์ จำเริญสาร, 2566) จะเห็นได้ว่า ผู้ผลิตละครเรื่องนี้ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติอย่างวิญญาณผู้ป่วยเพื่อบอกให้นายแพทย์ภาคภูมิไม่ต้องรักษาอย่างเต็มที่และปล่อยให้เสียชีวิตไป ข้อเรียกร้องดังกล่าวของวิญญาณผู้ป่วยขัดกับข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม ข้อ 10 ที่ว่า “ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมต้องรักษามาตรฐานของการประกอบวิชาชีพเวชกรรมภายใต้ความสามารถและข้อจำกัดตามภาวะ วิสัย และพฤติการณ์ที่มีอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ” (แพทยสภา, 2565) แต่ในขณะเดียวกัน ละครก็นำเสนอว่านายแพทย์ภาคภูมิเป็นแพทย์ที่ยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ จึงทำเป็นไม่ได้ยินข้อเรียกร้องดังกล่าวและรักษาต่อจนผู้ป่วยพ้นขีดอันตราย กล่าวได้ว่าการใช้สิ่งเหนือธรรมชาติอย่างวิญญาณผู้ป่วยในละครตอนที่ 1 มีนัยของการท้าทายวิธีคิดเรื่องจรรยาบรรณแพทย์ของตัวละคร ทั้งยังสัมพันธ์กับการสื่อสารประเด็นทางการแพทย์เรื่องการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ที่ละครเรื่องนี้ต้องการนำเสนอ

ไม่เพียงเท่านั้น ในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ตอนที่ 3 ก็ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อสื่อสารประเด็นว่าด้วยการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ด้วยเช่นกัน ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 นายแพทย์ภาคภูมิขณะช่วยผู้ประสบอุบัติเหตุจนไปถึงโรงพยาบาล
ที่มา: ชาปุญญ์ จำเริญสาร (2566)

ภาพข้างต้นเป็นภาพจากละครตอนที่ 3 นายแพทย์ภาคภูมิกำลังพยายามช่วยผู้ประสบอุบัติเหตุรถชนตั้งแต่ในที่เกิดเหตุ จนไปถึงโรงพยาบาล เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้นายแพทย์ภาคภูมิกับเทวดากฤตย์มีปากเสียงกันเล็กน้อย เนื่องจากเทวดากฤตย์ที่อยู่ในร่างของปวเรศต้องการไปเดินซื้อของมากกว่าจะช่วยคนที่ประสบอุบัติเหตุ ดังบทละครที่ว่า

นายแพทย์ภาคภูมิ: งั้นผมขอเป็นหมอเห็นผีที่ได้ช่วยชีวิตคน ดีกว่าเป็นหมอที่ให้คนไข้ตายไปต่อหน้าต่อตา
เทวดากฤตย์: ก็คุณมัวแต่ช่วยใครก็ไม่รู้
นายแพทย์ภาคภูมิ: แล้วจะให้ผมทิ้งเขาได้ยังไง
เทวดากฤตย์: ช่วยเสร็จก็ปล่อยเขาไปสิ
นายแพทย์ภาคภูมิ: ทั้ง ๆ ที่ผมต้องช่วยให้ถึงที่สุดเนี่ยนะ นั่นชีวิตคนนะ

(ชาปุญญ์ จำเริญสาร, 2566)

จะเห็นได้ว่า ผู้ผลิตละครเรื่องนี้ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติอย่างเทวดากฤตย์มาสร้างความขัดแย้งกับนายแพทย์ภาคภูมิกล่าวคือ ขณะที่ละครเรื่องนี้วางบทบาทของเทวดาให้เป็นผู้ช่วยเหลือมนุษย์ที่อธิษฐานขอพรตั้งแต่ต้นเรื่อง ละครเรื่องนี้กลับนำเสนอว่าเทวดากฤตย์ต้องการใช้ชีวิตแบบมนุษย์จนลืมสนใจสิ่งอื่นโดยเฉพาะอุบัติเหตุที่เกี่ยวข้องกับความเป็นความตายของมนุษย์ ส่วนนายแพทย์ภาคภูมิยืนยันที่จะช่วยผู้ประสบอุบัติเหตุให้ถึงที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการปฐมพยาบาลไปจนถึงปั๊มหัวใจเมื่อเกิดภาวะหัวใจหยุดเต้นเฉียบพลันตั้งแต่บนรถฉุกเฉินจนกระทั่งถึงโรงพยาบาล การกระทำของนายแพทย์ภาคภูมิเป็นไปตาม

ข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม ข้อ 18 ที่ว่า “ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมต้องไม่ปฏิเสธการประกอบวิชาชีพเวชกรรมแก่บุคคลอื่นเมื่อตนอยู่ในภาวะ วิสัย และพฤติการณ์ที่จะช่วยได้ เว้นแต่บุคคลนั้นไม่อยู่ในสภาวะฉุกเฉินอันจำเป็นเร่งด่วนและเป็นอันตรายต่อชีวิต” (แพทยสภา, 2565) แสดงให้เห็นว่า นายแพทย์ภาคภูมิเป็นผู้ที่ยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ เนื่องจากถือการช่วยชีวิตคนเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าการซื้อของ กล่าวได้ว่าการใช้สิ่งเหนือธรรมชาติอย่างเทวดากฤตย์ในละครตอนที่ 3 มีนัยตรงข้ามกับบทบาทเทวดาที่วางไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อขับเน้นการสื่อสารประเด็นทางการแพทย์เรื่องการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ผ่านตัวละครนายแพทย์ภาคภูมิให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ตอนที่ 5 ยังใช้สิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อสื่อสารประเด็นว่าด้วยการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์อีกด้วย ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 นายแพทย์ภาคภูมิขณะห้ามการวิวาทของนักศึกษาแพทย์ในโรงพยาบาล
ที่มา: ชาปุญญ์ จำเริญสาร (2566)

ภาพข้างต้นเป็นภาพจากละครตอนที่ 5 นายแพทย์ภาคภูมิกำลังห้ามการวิวาทของนักศึกษาแพทย์ในโรงพยาบาล เนื่องมาจากเมื่อเทวดากฤตย์สืบหาความจริงเกี่ยวกับอุบัติเหตุปริศนาที่เกิดขึ้นกับปวเมษ เทวดากฤตย์พบว่าแม้เหตุการณ์นั้นจะเป็นอุบัติเหตุจริง แต่อินทัช นักศึกษาแพทย์ที่อยู่ร่วมเหตุการณ์เดียวกันกลับไม่เล่าความจริงให้ใครฟังเนื่องจากกลัวจะส่งผลต่อการศึกษาต่อวิชาแพทย์เฉพาะทาง ขณะที่ดาว นักศึกษาแพทย์ที่บังเอิญมาเห็นบางส่วนของเหตุการณ์ก็ไม่สามารถพูดความจริงให้ใครทราบได้ อีกทั้งอินทัชยังขู่บังคับไม่ให้ดาวแพร่งพรายออกไปด้วย ภาคภูมิที่อยู่ในเหตุการณ์การวิวาทดังกล่าวจึงพูดขึ้นว่า “เรื่องเรียนสำคัญกว่าชีวิตคนมากขนาดนั้นเลยหรือ พวกเราเป็นหมอ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการช่วยชีวิตคน แต่นี่อะไร พวกเธอกลับกำลังทำลายชีวิตของคนคนหนึ่ง แล้วทำให้คนรอบข้างของเขาต้องทนทุกข์ทรมานขนาดไหน เคยรู้บ้างไหม ที่สำคัญเลยนะคนคนนี้เขาเป็นเพื่อนพวกเธอไม่ใช่หรือ” (ชาปุญญ์ จำเริญสาร, 2566) จะเห็นได้ว่า ผู้ผลิตละครเรื่องนี้ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติอย่างการให้เทวดากฤตย์เข้าสิงร่างของปวเมษเพื่อสืบสวนหาความจริงเกี่ยวกับปริศนาอุบัติเหตุของปวเมษและเปิดเผยให้เห็นการกระทำของอินทัชและดาวซึ่งเป็นผู้ที่รู้เห็นเหตุการณ์ ทั้งสองไม่ได้ปฏิบัติตามข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม ข้อ 10 และข้อ 18 ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรักษาผู้ป่วยอย่างสุดความสามารถและไม่ปฏิเสธการรักษาผู้ป่วยดังที่กล่าวอ้างแล้วในตอนต้น นอกจากนี้ยังขัดกับแนวทางการปฏิบัติตนต่อผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมและผู้ร่วมงานตามข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม ข้อ 25 ที่ว่า “ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมต้องไม่กระทำการในลักษณะให้ร้าย ทับถม ดูถูก เหยียดหยาม กลั่นแกล้ง ล่วงเกิน หรือการกระทำอื่นใดในทำนองเดียวกันต่อผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมและผู้ร่วมงาน” (แพทยสภา, 2565) เนื่องจากการกระทำของทั้งสองเป็นการล่วงเกินต่อปวเมษ กล่าวได้ว่าการใช้สิ่งเหนือธรรมชาติอย่างเทวดากฤตย์ในละครตอนที่ 5 มีนัยสำคัญต่อการสื่อสารประเด็นทางการแพทย์เรื่องการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ ไม่ว่าจะเป็นแพทย์ที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงพยาบาลหรือนักศึกษาแพทย์ที่กำลังจะก้าวเข้าสู่วิชาชีพอย่างเต็มตัวก็จำเป็นต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์เฉกเช่นเดียวกัน

2. สิทธิการปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วย

เมื่อกล่าวถึงสิทธิของผู้ป่วย ผู้คนในสังคมไทยอาจนึกถึงสิทธิการรักษาพยาบาลที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติเป็นลำดับแรก ขณะที่สิทธิการปฏิเสธการรักษา (Right to Refuse Medical Treatment) ของผู้ป่วยกลับไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก เนื่องจากยังเป็นประเด็นถกเถียงของสังคมไทยในหลากหลายแง่มุม ทั้งแง่กฎหมาย การแพทย์ และศีลธรรม แม้ว่าในหลาย ๆ ประเทศจะให้การยอมรับว่าเป็นสิทธิของผู้ป่วยที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง (นภัส คำนวน, 2558, หน้า 3-5)

นอกจากการกำหนดความหมายให้กับตัวละครต่าง ๆ จะสัมพันธ์กับการนำเสนอประเด็นเรื่องการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ดังที่กล่าวมาแล้ว การกำหนดความหมายให้กับตัวละครในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ยังสัมพันธ์กับการสื่อสารประเด็นว่าด้วยสิทธิการปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วย ท่ามกลางข้อถกเถียงเกี่ยวกับสิทธิการปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วยในสังคมไทย ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 วิญญาณผู้ป่วยขอร้องไม่ให้นายแพทย์ภาคภูมิรักษาจนต้นายแพทย์ภาคภูมิองสนทนากับญาติผู้ป่วย
ที่มา: ชาปุญญ์ จำเริญสาร (2566)

ภาพข้างต้นเป็นภาพจากละครตอนที่ 1 วิญญาณผู้ป่วยซึ่งออกจากร่างแล้วพูดกับนายแพทย์ภาคภูมิถึง 4 ครั้งว่า

“อย่า หมอย่าทำนะ ผมทนกับไอ้มะเร็งปอดมาตั้งนานแล้ว ปล่อยให้ผมจากไปอย่างสงบเถอะ”

“หมอ ปล่อยผมไปเถอะ อย่ารั้งไว้เลย มันทรมานและเหนื่อยด้วยนะ”

“หยุดเถอะหมอ หยุดได้แล้ว ผมอยู่มาปูนนี้แล้วนะ ปล่อยผมตายซักทีเถอะ”

“อย่า อย่าเลย อย่ายื้อผมเลย บอกแล้วไง ปล่อยให้ผมตาย อย่ายื้อ ไม่ต้องยื้อผม ผมอยากตายแล้ว”

คำพูดข้างต้นของวิญญาณผู้ป่วยมีลักษณะร่วมกัน คือ ต้องการปฏิเสธการรักษาและเลือกที่จะเสียชีวิตอย่างสงบ เนื่องจากไม่ต้องการทนทุกข์ทรมานจากมะเร็งปอดและการพยายามยื้อชีวิตของแพทย์ แม้นายแพทย์ภาคภูมิจะทำเป็นไม่ได้ยินและพยายามช่วยผู้ป่วยอย่างสุดความสามารถ แต่เมื่อผู้ป่วยพ้นขีดอันตรายแล้ว นายแพทย์ภาคภูมิก็ออกมาพูดกับญาติผู้ป่วยว่า “ขอโทษนะครับ คนไข้เคยพูดเรื่องการไม่อยากถูกยื้อชีวิตไหมครับ ถ้าทราบว่าคนไข้ต้องการอะไร ผมว่าครอบครัวควรทำในสิ่งที่คนไข้ต้องการนะครับ” (ชาปุญญ์ จำเริญสาร, 2566) จะเห็นได้ว่า ผู้ผลิตละครเรื่องนี้ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติอย่างวิญญาณผู้ป่วยเพื่ออ้างสิทธิในการปฏิเสธการรักษาในขณะที่แพทย์กำลังรักษาร่างกายของตนอยู่ อันเป็นการท้าทายให้ตัวละครแพทย์ในเรื่องละทิ้งกฎระเบียบหรือจรรยาบรรณแพทย์ แต่ขณะเดียวกันตัวละครนายแพทย์ภาคภูมิเลือกที่จะปฏิเสธความต้องการของวิญญาณผู้ป่วย เนื่องจากต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์และรักษาผู้ป่วยอย่างสุดความสามารถ กล่าวได้ว่า ท่ามกลางข้อถกเถียงเกี่ยวกับสิทธิการปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วยในสังคมไทย ละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติ ในแง่หนึ่งก็เพื่อสื่อสารประเด็นการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ ในอีกแง่หนึ่งก็เพื่อสื่อสารว่า สิทธิการปฏิเสธ

การรักษาของผู้ป่วยสามารถเป็นไปได้เมื่อญาติผู้ป่วยเป็นผู้ตัดสินใจปฏิบัติตามเจตจำนงของผู้ป่วยเท่านั้น แพทย์ไม่สามารถเป็นผู้ตัดสินใจแทนหรือตัดสินใจโดยพลการได้

สรุปและอภิปรายผล

ละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* มีจุดเด่นที่น่าสนใจและแตกต่างไปจากละครแนวการแพทย์เรื่องอื่น ๆ คือ การใช้สิ่งเหนือธรรมชาติอย่างภูตผี วิญญาณ และเทวดา เมื่อใช้สี่เหลี่ยมสัญศาสตร์ซึ่งเป็นหนึ่งในทฤษฎีที่ใช้ศึกษาการเมืองวัฒนธรรมมาพิจารณาการสร้างความหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และการยึดกฎระเบียบให้แก่บุคลิกลักษณะของตัวละครในเรื่อง พบว่า ละครเรื่องนี้สร้างตัวละครแพทย์และสิ่งเหนือธรรมชาติให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องที่มุ่งสื่อสารประเด็นทางการแพทย์ 2 ประเด็น ได้แก่ การยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ และสิทธิการปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วย

การใช้สิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อสื่อสารประเด็นทางการแพทย์ดังกล่าวเป็นผลมาจาก “แพทย์นักประพันธ์” หรือก็คือ แพทย์หญิงอิสรีย์ ศิริวรรณกุลธร ผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้เขียน *ภารกิจนายเทวดา* ฉบับเรื่องสั้นและในฐานะที่ปรึกษาทางการแพทย์ (Medical Consultant) ของละครเรื่องนี้ด้วย การสร้างบุคลิกลักษณะของตัวละครและการใช้สิ่งเหนือธรรมชาติในละครแนวการแพทย์เรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* เปิดเผยให้เห็นบทบาทของแพทย์นักประพันธ์ในการนำเสนอจุดยืนของแพทย์ที่มีต่อประเด็นทางการแพทย์ ทั้งในเรื่องการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ และ สิทธิการปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วย การประกอบสร้างความหมายดังกล่าวของแพทย์นักประพันธ์ไม่เพียงเป็นการนำเสนอเนื้อหาละครแนวการแพทย์แบบที่ละครทั่วไปนำเสนอเท่านั้น หากยังเป็นการยืนยันจุดยืนของแพทย์นักประพันธ์ที่ต้องการสื่อสารว่า แพทย์คือผู้ที่ต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ในการรักษาผู้ป่วยอย่างสุดความสามารถและไม่อาจปฏิเสธการรักษาผู้ป่วยได้ ขณะเดียวกัน แพทย์ก็ต้องมีจรรยาบรรณแพทย์กับเพื่อนร่วมวิชาชีพด้วย นอกจากนี้ ความเป็นไปได้ของการที่ผู้ป่วยจะปฏิเสธการรักษาเกิดขึ้นจากเจตจำนงของผู้ป่วยและการตัดสินใจของญาติ มิใช่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจของแพทย์ ทั้งนี้เนื่องมาจากแพทย์ต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์เป็นสำคัญ

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว การสื่อสารทั้งสองประเด็นผ่านละครเรื่องนี้ยังเป็นการยืนยันจุดยืนของผู้ผลิตละครในช่วงเวลาที่สังคมตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และจรรยาบรรณของแพทย์ โดยมีสื่ออย่างละครเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดและเผยแพร่ความคิดและอุดมการณ์เกี่ยวกับการยึดมั่นในจรรยาบรรณแพทย์ออกไปในวงกว้าง เพื่อเป็นการยืนยันว่าแม้ในช่วงเวลาที่สังคมไทยมีแพทย์หรือการกระทำของแพทย์ที่ชวนให้กังขา แต่กระนั้นสังคมก็ยังโหยหาแพทย์ที่ยึดมั่นในจรรยาบรรณอยู่ เมื่อย้อนกลับไปพิจารณางานวิจัยที่ศึกษาละครแนวการแพทย์ในประเทศไทยที่กล่าวถึงในตอนต้น (ธงชัย แซ่เจี่ย, 2566ก; ธงชัย แซ่เจี่ย, 2566ข) แล้วพบว่า ตัวบททั้งสามเชื่อมโยงกันด้วยประเด็นเรื่องจรรยาบรรณแพทย์ด้วยน้ำเสียงที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ขณะที่งานวิจัยที่มีมาก่อนหน้าเปิดเผยให้เห็นว่าละครแนวการแพทย์เรื่อง *พฤติการณ์ที่ตาย* และ *ทริอาช* วิพากษ์บุคลากรในโรงพยาบาลที่ไม่ปฏิบัติตามจรรยาบรรณแพทย์ ละครเรื่อง *ภารกิจนายเทวดา* กลับแสดงความหวังต่อแพทย์ที่มีจรรยาบรรณว่าจะเป็นผู้ที่คลี่คลายสถานการณ์ความน่ากังขาในวงการแพทย์ได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาละครแนวการแพทย์เรื่องอื่น ๆ เพิ่มเติม เนื่องจากเป็นตัวบทที่ยังมีผู้ศึกษาน้อย

เอกสารอ้างอิง

กูรูกันซ่า24. (2566). **กระแสดี Official Trailer Make a Wish ภารกิจนายเทวดา เดอะซีรีส์ ฮอตติดเทรนด์ทวิตเตอร์**. สืบค้นจาก https://www.gurugunza24.com/content/30387

ชาปุญญ์ จำเริญสาร. (2566). **Make A Wish ภารกิจนายเทวดา**. สืบค้นจาก https://www.viu.com/ott/th/th/vod/2096972

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. (2539). “วัฒนธรรมการสะสม” ใน **เชิงอรรถวัฒนธรรม** (หน้า 132-159). กรุงเทพฯ: มติชน.

ธงชัย แซ่เจี่ย. (2566ก). เสียงจากศพ: อาชญากรรมกับการดัดแปลงใน *พฤติการณ์ที่ตาย*. ใน **การประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ 15 มนุษยศาสตร์สดับสรรพเสียง: ถกเถียงเพื่ออยู่ร่วม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ธงชัย แซ่เจี่ย. (2566ข). “เสียชีวิตเวลาสี่ทุ่มห้าสิบห้านาที”: อาชญากรรมกับการดัดแปลงใน *ทริอาช*. ใน **การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 34 และนานาชาติ ครั้งที่ 1 มหาวิทยาลัยทักษิณ ประจำปี 2566 การวิจัยและนวัตกรรมสังคมมุ่งสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน**. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

นพพร ประชากุล. (2552). “คำนำเสนอในแล่เนื้อ เถือหนัง เล่มสอง ‘สัญศาสตร์โครงสร้างกับการวิจักษณ์ภาพยนตร์’.” ใน **ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์** (หน้า 235-262). กรุงเทพฯ: อ่าน.

นภัส คำนวน. (2558). **ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับหน้าที่และจริยธรรมของแพทย์เมื่อผู้ป่วยใช้สิทธิปฏิเสธการรักษาในวาระสุดท้าย**. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ประชาชาติธุรกิจ. (2564). **จรรยาบรรณแพทย์มีอะไรบ้าง ? ทบทวนในวันดราม่าหมอ-ผู้ป่วย เต็มโซเชียล**. สืบค้นจาก https://www.prachachat.net/spinoff/health/news-720846

แพทยสภา. (2565). **ข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพ พ.ศ. 2565**. สืบค้นจาก https://tmc.or.th/pdf/tmc-04-09122565.pdf

เมลโลป๊อป. (2565). **Make a Wish ภารกิจนายเทวดา เดอะซีรีส์ เปิดตัว 5 โปสเตอร์คาแรคเตอร์สุดอลเวง**. สืบค้นจาก https://mellowpop.mcot.net/article/2267/2267

วากะครีเอทีฟ. (2566). **Make A Wish 楽天 TV で全 6 話配信中！**. สืบค้นจาก https://www.facebook.com/photo.php?fbid=377190371498385&set=pb.100076222749281.-2207520000&type=3

Baer, N. (1996). **Cardiopulmonary resuscitation on television: Exaggerations and accusations**. New England Journal of Medicine, 334 (24), 1604-1605.

Barker, C. and Galasinski, D. (2001). **Cultural Studies and Discourse: A Dialogue on Language and Identity Analysis**. London: Sage.

Grignaffini, G. & Pozzato, M. P. (2007). **Mondi seriali. Percosi semiotici nella fiction**. Milano: Link Ricerca RTI.

Hall, S. (1996). Gramsic s’ relevance for the study of race and ethnicity in Morley, D. & Chen, K. H. (Eds.). **Critical Dialogical in Cultural Studies**. New York: Routledge.

Jacobs, j. (2001). Hospital drama. In G. Creeber (Ed.), **The Television Genre Book** (pp. 24-26). London: Bloomsbury Publishing.

Philips, D. (2000). Medicated Soap: The Woman Doctor in Television Medical Drama. In B. Carson & M. Llewwllyn-Jones (Eds.), **Frames and Fictions on Television: The politics of identity within drama**. Exeter: Intellect Books.

Rocchi, M. (2019). **History, Analysis and Anthropology of Medical Dramas: A Literature Review**. Cinergie – Il Cinema e le altre Arti, 15 (2019), 69-84.

Rossman, C. (2003). **Sabine Krajewski: Life Goes on. Sometimes It Doesn't. A Comparative Study of Medical Drama in the US, Great Britain and Germany**. Frankfurt: Lang.

Turow, J. (2010). **Playing Doctor: Television, Storytelling, and Medical Power** (2nd ed.). Ann Arbor: University of Michigan Press.

Management Science

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบของการตรวจเงินของแผ่นดินของประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ

A Comparative study of the State Audit of Thailand and other countries

วัลภา ไทรย้อย[1]
วัชรพงศ์ รติสุขพิมล[2]

บทคัดย่อ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ประกอบกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน พุทธศักราช 2561 ได้กำหนดให้การตรวจสอบการใช้จ่ายเงินของแผ่นดินตลอดจนการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์และประสิทธิภาพในการใช้จ่ายเงินของหน่วยงานภาครัฐ ล้วนเป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน โดยตรวจสอบให้เป็นไปตามนโยบายและหลักเกณฑ์มาตรฐานที่เกี่ยวกับการตรวจเงินของแผ่นดินที่กำหนดขึ้น และยังต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยวินัยการเงินการคลังภาครัฐ สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินจึงเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการถ่วงดุลอำนาจของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับระบบการตรวจเงินแผ่นดินของประเทศไทย

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาการตรวจเงินของแผ่นดินในแต่ละประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อเปรียบเทียบหาจุดอ่อน จุดแข็ง ของระบบตรวจเงินของแผ่นดินโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของระบบและกระบวนการตรวจสอบของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน และทำการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างองค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศฝรั่งเศส 2. เพื่อศึกษาหาแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องและ/ หรือปัญหาในการตรวจสอบเงินของแผ่นดิน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมการใช้อำนาจทางการบริหารงานของภาครัฐ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการตรวจเงินของแผ่นดินในการเพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิผล คุณภาพ และบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามเจตนารมย์ของการบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญ

คำสำคัญ: *เงินของแผ่นดิน, การตรวจเงินของแผ่นดิน, ความเป็นอิสระและความเป็นกลาง*

Abstract

The Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2017, pursuant to the Organic law of the State Audit, B.E. 2018, stipulates the inspection of the spending of state funds as well as the inspection of the achievement and efficiency in spending of money by government agencies. As states are under the authority of the Office of the Auditor General of Thailand, they must be inspected in accordance with the policies and standard criteria regarding state auditing that have been established with the law on public financial discipline. The Office of the Auditor General of Thailand is therefore an independent constitutional organization the plays an important role in balancing the power of the government sector related to Thailand's state audit system.

We therefore studied the state audit of each country that was successful in economic and social development in order to compare and contrast the State Audit System of this study. The objectives are:

[1] สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน
[2] คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. To study the history of the auditing system and process of the Office of the Auditor General of Thailand. and comparing the similarities and differences of the State Audit Organizations in various countries such as the United Kingdom. United States and France. 2. To study and find ways to resolve deficiencies and/or problems in auditing the state budget. These organization are used as a tool to control the use of administrative power in the government sector. that can be applied to the State Audit in increasing efficiency, effectiveness, quality, and achieving results according to the spirit of public administration according to the constitution.

Keyword: *State money, State treasury, Independence and neutrality*

บทนำ

แนวคิดเกี่ยวกับการตรวจสอบมีพื้นฐานมาจากความต้องการแสวงหาหลักประกันความปลอดภัย ความเชื่อมั่นอันเนื่องมาจากความผิดพลาดและไม่แน่นอนจากการกระทำของมนุษย์ ทำให้เกิดแนวคิดเชิงหลักการและเหตุผลที่นำไปสู่การกำหนดกระบวนการและกลไกการตรวจสอบ อย่างเป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติ ทั้งนี้การมีระบบตรวจสอบที่ทรงประสิทธิภาพ หรือการมีระบบ กฎหมายที่สามารถป้องกันและ/ หรือแก้ไขปัญหาการทุจริตได้ การกำหนดรูปแบบและกระบวนการตรวจสอบของแต่ละประเทศมักจะกำหนดให้สอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครอง ระบบการใช้อำนาจรัฐของประเทศนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้การตรวจสอบบรรลุเป้าหมายการเป็นหลักประกัน และสร้างความเชื่อมั่นให้คนในสังคมในฐานะผู้เสียภาษีเจ้าของประเทศได้

เงินของแผ่นดิน คือ เงินงบประมาณของแผ่นดินที่คนทุกคนในชาติได้ร่วมกันเสียสละด้วยความสมัครใจตามขีดความสามารถของการทำมาหาได้ของประชาชนแต่ละคนในแต่ละปีในลักษณะของเงินภาษีอากรหรือลักษณะอื่นเพื่อให้รัฐบาลนำไปจัดสรรใช้จ่ายในกิจกรรมการพัฒนาประเทศตามภารกิจ แนวนโยบายของชาติหรืออีกความหมายหนึ่งที่เด่นชัดปรากฏในพระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานไว้ในโอกาสครบรอบ 80 ปี ของการ สถาปนาสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน ความตอนหนึ่งว่า “ เงินแผ่นดินนั้นคือเงินของประชาชน ทั้งชาติ” (สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน, 2550: 106) อันแสดงให้เห็นว่าเงินแผ่นดินมีความสำคัญยิ่ง และทุกคนในชาติร่วมเป็นเจ้าของ และจำนวนเงินของแผ่นดินแต่ละปีมีอยู่อย่างจำกัดมีจำนวนมากน้อยตามขีดความสามารถในการหารายได้ของคนในชาติ

ดังนั้นการใช้จ่ายเงินงบประมาณของแผ่นดินของรัฐบาล จึงจำเป็นต้องดำเนินการด้วยความโปร่งใส ความเป็นธรรม และสามารถตรวจสอบได้ตามหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) จากทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรอิสระซึ่งเป็นกลไกของประเทศที่ถูกออกแบบมา ภายใต้รัฐธรรมนูญเพื่อให้ทำหน้าที่หลักในการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินงบประมาณของแผ่นดินของรัฐบาล

การตรวจเงินของแผ่นดิน จึงเป็นหน้าที่ของสถาบันการตรวจเงินแผ่นดินแห่งชาติ ซึ่งมีหน้าที่ เป็นกลไกการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจทางการบริหารด้านการใช้จ่ายเงินงบประมาณของแผ่นดิน เพื่อเป็นหลักประกันให้กับคนในชาติต่อความรับผิดชอบผลสัมฤทธิ์ของผลงานที่รัฐบาลได้ดำเนินการไปตามภารกิจแนวนโยบายแห่งรัฐว่า มีการดำเนินการโดยประหยัด มีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล และความคุ้มค่า และความรับผิดชอบต่อกระบวนการบริหารจัดการภาครัฐ ในการใช้จ่ายเงินงบประมาณของแผ่นดิน โดยให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และหลักการบริหารจัดการภาครัฐ ป้องกันมิให้เกิดการทุจริตและความเสียหายต่อเงินงบประมาณของแผ่นดิน

บรรยากาศเสรีทางการเมืองตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนที่ใช้บังคับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่ใช้บังคับในปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดข้อขัดแย้งในระหว่างกลุ่มการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และทำให้สถาบันศาลต้องเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ชี้ถูกผิดในพฤติกรรมการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยลักษณะเฉพาะของสังคมไทยที่วัฒนธรรมทางกฎหมายยังไม่ถูกปลูกฝังให้มั่นคง ทำให้เป็นเรื่องปกติที่ผู้มีอำนาจทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองจะเข้ามาแทรกแซงกระบวนการใช้อำนาจรัฐ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของฝ่ายตนเอง (อุดม รัฐอมฤต, 2552) จึงมีคำกล่าวที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ผู้ตรวจสอบต้องมีคุณสมบัติความเป็นอิสระปราศจากอคติความเที่ยงธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสประเทศต่างๆในยุโรปในปี พ.ศ. 2418 ทรงนำแนวทางพระราชดำริการพัฒนาการใช้จ่ายเงินแผ่นดิน ทรงก่อตั้ง Audit Office และต่อมาก็คือ สำนักงานคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน เมื่อเกิดแนวคิดองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ปัจจุบันก็คือ สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ได้มีการส่งข้าราชการไปศึกษาอบรมในสรัฐอเมริกา (Office of the Auditor General) และการอบรมในประเทศสหราชอาณาจักร รวมทั้งแนวคิดการเกิดของระเบียบว่าด้วยวินัย การเงินการคลัง และงบประมาณจาก สตง. ฝรั่งเศส จึงได้ทำการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศทั้งสามนี้มาศึกษาเปรียบเทียบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของระบบและกระบวนการตรวจสอบของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน และทำการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างองค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศฝรั่งเศส
2. เพื่อศึกษาหาแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องและ/ หรือปัญหาในการตรวจสอบเงินของแผ่นดิน

กรอบแนวคิด

จรรยาบรรณของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตโดยนัยประกาศสภาวิชาชีพบัญชี ผู้ตรวจสอบและรับรองบัญชีต้องรักษาจรรยาบรรณ และมีความรับผิดชอบต่อวิชาชีพของตนเองด้วยความเป็นอิสระ ความเที่ยงธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต (พระราชบัญญัติวิชาชีพบัญชี พ.ศ. 2547)

ดังนั้นผู้ตรวจสอบและรับรองบัญชีต้องรักษาจรรยาบรรณ และมีความรับผิดชอบต่อวิชาชีพของตนเอง ดังนี้

1. ไม่รับตรวจสอบและรับรองบัญชีในกิจการที่ตนขาดความเป็นอิสระ
2. ไม่รับตรวจสอบและรับรองบัญชีในกิจการที่ตนขาดความเป็นกลางโดยมีผลประโยชน์ หรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับกิจการนั้น หรือโดยมีเหตุอื่นที่อาจจะก่อให้เกิดความลำเอียงและส่งผลให้มีการละเว้นการเสียภาษีหรือเสียภาษีน้อยกว่าความเป็นจริง
3. ปฏิบัติงานตรวจสอบและรับรองบัญชีด้วยความเที่ยงธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต
4. ไม่ปกปิดข้อเท็จจริงหรือบิดเบือนความจริงอันเป็นสาระสำคัญของงบการเงินที่ตนลงลายมือชื่อรับรองไว้ในรายงาน ซึ่งอาจทำให้เกิดการหลงผิดและอาจเสียหายแก่กิจการที่ตรวจสอบ และรับรองบัญชีนั้น หรือแก่กรมสรรพากร หรือแก่บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง
5. ไม่เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการซื้อ ขาย ออก หรือใช้ใบกำกับภาษีที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย
6. ไม่เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการลงบัญชีหรือการทำเอกสารประกอบการลงบัญชี ซึ่งเป็นเหตุให้กิจการที่ตรวจสอบและรับรองบัญชีนั้นมิต้องเสียภาษีหรือเสียภาษีน้อยลงกว่าที่ควรเสีย

7. ไม่เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและรับรองบัญชีของกิจการใด ซึ่งมีเหตุผลเชื่อได้ว่ามีข้อมูลที่ผิดหรือบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริงและมีการละเว้นหรือปิดบังข้อมูลที่จำเป็นต้องยื่นต่อกรมสรรพากร

8. ไม่รับรองบัญชีที่ตนเป็นผู้จัดทำขึ้นเองหรือช่วยเหลือเป็นผู้จัดทำบัญชีชุดอื่นขึ้นเพื่อเจตนาหลีกเลี่ยง ภาษีอากร

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย จากการวิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้

1. ได้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักการ แนวคิดและทฤษฎี ประวัติความเป็นมา รูปแบบและกระบวนการตรวจสอบเงินของแผ่นดิน การพัฒนาสถาบันการตรวจเงินแผ่นดินและผลกระทบที่เกิดขึ้นในส่วนของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินและคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

2. ได้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงผลกระทบจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองต่อระบบและกระบวนการตรวจสอบเงินของแผ่นดิน

3. ได้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงปัญหาและอุปสรรคของระบบและกระบวนการตรวจสอบในปัจจุบัน และแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการตรวจสอบ โดยให้อำนาจสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินและคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินทำหน้าที่ตรวจสอบและสืบเนื่องเป็นพนักงานสอบสวน พิจารณาโทษปรับวินัยทางบัญชี งบประมาณการเงินและการคลัง ในกรณีทุจริตสามารถนำคดีส่งอัยการสูงสุดเพื่อฟ้องต่อศาลและสามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลได้เอง

นิยามศัพท์เฉพาะ ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ให้นิยามศัพท์เพื่อใช้อธิบายถึงกระบวนการวิจัยข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

1. ระบบการตรวจสอบ หมายถึง กระบวนการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมและประเมินหลักฐาน เพื่อที่จะพิจารณาว่าการใช้จ่ายเงินของแผ่นดินโดยอำนาจรัฐนั้น ชอบด้วยกฎระเบียบ ข้อบังคับหรือไม่

2. สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) หมายถึง องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ซึ่งกำหนดนโยบายของ สตง. ได้รับการออกแบบให้ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินเป็นองค์กรถ่วงดุลอำนาจกับคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

3. ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน (ผตง.) หมายถึง ผู้บังคับบัญชาข้าราชการและลูกจ้าง รับผิดชอบการบริหารทั่วไปเกี่ยวกับการตรวจเงินของแผ่นดินเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐและเป็นผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

4. คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน (คตง.) หมายถึง องค์กรที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการวางนโยบายการตรวจเงินของแผ่นดิน การกำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐานเกี่ยวกับการตรวจเงินแผ่นดิน การกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีพิจารณาในเรื่องวินัยทางงบประมาณ การเงินและการคลัง การให้คำปรึกษา และคำแนะนำ การเสนอแนะให้มีการแก้ไขข้อบกพร่องเกี่ยวกับการตรวจเงินของแผ่นดิน การกำหนดโทษวินัยทางบัญชี งบประมาณ การเงินและการคลัง การพิจารณาวินิจฉัยความผิดวินัยทางงบประมาณ การเงินและการคลังในฐานะที่เป็นองค์กรสูงสุด การดำเนินการอื่นตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ

5. การตรวจเงินของแผ่นดิน หมายถึง กระบวนการตรวจสอบที่กระทำตามกฎหมายว่าด้วย การตรวจเงินของแผ่นดิน ผู้ใช้อำนาจนี้คือ สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน แบ่งออกเป็นการตรวจสอบหลายลักษณะ เช่น การตรวจสอบทางด้านการเงิน (Financial Audit) การตรวจสอบดำเนินงาน (Performance Audit) การตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้าง (Procurement Audit) และการตรวจสอบสืบสวน (Investigative Audit)

6. การบริหารการเงินและการคลัง หมายถึง การรับ การเบิก การจ่าย การใช้จ่าย การใช้ประโยชน์ การเก็บรักษาและการจัดการซึ่งเงิน ทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ใด ๆ ของหน่วย รับตรวจที่ได้มาจากเงินงบประมาณ เงินนอกงบประมาณ เงินกู้ เงินอุดหนุน เงินบริจาค และเงิน ช่วยเหลือจากแหล่งในประเทศหรือต่างประเทศ อันเนื่องมาจากการปฏิบัติ

หน้าที่ตามกฎหมาย หรือตามวัตถุประสงค์ของหน่วยรับตรวจ ทั้งนี้ให้หมายความรวมถึงเงิน ทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ดังกล่าวที่หน่วยรับตรวจ มีอำนาจ หรือสิทธิในการใช้จ่ายหรือใช้ประโยชน์ด้วย

7. มาตรการเกี่ยวกับการควบคุมการเงินของรัฐ หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับการบริหาร การเงินและการคลังที่ออกตามความในกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ หรือข้อกำหนดอื่นใด ซึ่งการฝ่าฝืนเป็นความผิดวินัยทางงบประมาณ การเงินและการคลัง และมีโทษปรับวินัยทางบัญชี งบประมาณ การเงินและการคลัง ตามระเบียบนี้

8. หน่วยรับตรวจ หมายถึง หน่วยงานต่าง ๆ ประกอบด้วย

8.1 กระทรวง ทบวง กรม สวนราชการที่เรียก กระทรวง ทบวงหรือกรม

8.2 หน่วยงานของราชการส่วนภูมิภาค

8.3 หน่วยงานของราชการส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล อบจ รวมถึง กทม. และเมืองพัทยา

8.4 รัฐวิสาหกิจตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณหรือตามกฎหมายอื่น

8.5 หน่วยงานอื่นของรัฐ

8.6 หน่วยงานที่ได้รับเงินอุดหนุนหรือกิจการที่ได้รับเงินหรือทรัพย์สินลงทุน จากหน่วยรับตรวจ เช่น องค์กรมหาชน

8.7 หน่วยงานอื่นใดหรือกิจการที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐที่มีกฎหมายกำหนดให้สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้ตรวจสอบ เช่น เงินทุนหมุนเวียนต่าง ๆ

9. ตรวจสอบ หมายถึง การตรวจ การบัญชี การรับ การใช้จ่าย การใช้ประโยชน์ การเก็บรักษาและการบริหารซึ่งเงิน ทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ของหน่วยรับตรวจที่ได้มาจากเงิน งบประมาณ เงินนอกงบประมาณ เงินกู้ เงินอุดหนุน เงินบริจาค และเงินช่วยเหลือจากแหล่งในประเทศหรือต่างประเทศ อันเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามวัตถุประสงค์ของหน่วยรับตรวจ ทั้งนี้ไม่ว่าเงิน ทรัพย์สิน สิทธิ หรือผลประโยชน์ดังกล่าวจะเป็นของหน่วยรับตรวจ หรือหน่วยรับตรวจมีอำนาจหรือสิทธิในการใช้จ่ายหรือใช้ประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อให้การดังกล่าว เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ มติคณะรัฐมนตรี และแบบแผนการปฏิบัติราชการอันจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารการเงินของรัฐและเป็นมาตรการป้องกันการทุจริต และให้หมายความรวมถึงการตรวจสอบอื่นอันจำเป็นแก่การตรวจสอบดังกล่าวด้วย

10. ความเสียหายแก่รัฐ หมายถึง ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ เนื่องจากการฝ่าฝืนมาตรการเกี่ยวกับการควบคุมการเงินของรัฐ ไม่ว่าจะสามารถคำนวณความเสียหายนั้นเป็นตัวเงินได้หรือไม่ก็ตาม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์จากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ

ผลการวิจัย

1. องค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินของแต่ละประเทศ

1.1 องค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหราชอาณาจักร (United Kingdom)

สำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหราชอาณาจักร (The National Audit Office) จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ National Audit Act 1983 มีผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดิน (The Comptroller and Auditor General) เป็นผู้บังคับบัญชา และมีเจ้าหน้าที่สำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหราชอาณาจักร เป็นผู้ช่วยในการปฏิบัติหน้าที่ ผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินได้รับการแต่งตั้งจากสมเด็จพระราชินีอังกฤษโดยคำแนะนำของสภาผู้แทนราษฎรและมีฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎร (National Audit Act 1983, มาตรา 1(2)) การดำรงตำแหน่งของผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหราชอาณาจักรนั้นจะสิ้นสุดลงเมื่อ ตาย ลาออก หรือเมื่อทั้งสภา

ผู้แทนราษฎรและวุฒิสภามีมติปลดออกจากตำแหน่งเพราะเหตุความประพฤติเสื่อมเสียและเสนอมตินั้นต่อสมเด็จพระราชินีเพื่อทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปลดออกจากตำแหน่ง (Exchequer and Audit Departments Act 1866, มาตรา 3) ส่วนเงินค่าตอบแทนการปฏิบัติงานนั้นจะเป็นไปตามที่สภาผู้แทนราษฎรกำหนด แต่ก่อนที่สภาผู้แทนราษฎรจะกำหนด กฎหมายบัญญัติให้ผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินได้รับค่าตอบแทนในอัตราที่เทียบเท่าข้าราชการพลเรือนที่ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวง (Permanent Secretary) (National Audit Act 1983, มาตรา 1(2)) สำหรับเจ้าหน้าที่ของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินนั้นมาจากการแต่งตั้งของผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินตามที่ผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินเห็นว่าเหมาะสมและจำเป็นต่อการปฏิบัติงาน โดยให้ได้รับค่าตอบแทนตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่ผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินกำหนด

อำนาจหน้าที่ขององค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินประเทศสหราชอาณาจักร (United Kingdom) อำนาจหน้าที่ของผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหราชอาณาจักร แบ่งเป็น 2 หน้าที่ คือ (1) ตรวจสอบบัญชีและ (2) ตรวจสอบสถานะประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินการทางการเงินของส่วนราชการภาครัฐ

(1) การตรวจสอบบัญชีเป็นไปตามพระราชบัญญัติ Exchequer and Audit Departments Act 1866 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดให้มีผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินเป็นฉบับแรกของประเทศสหราชอาณาจักร และได้บัญญัติว่าผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินมีอำนาจที่จะตรวจสอบบัญชีของฝ่ายบริหาร (Public Account) (National Audit Act 1983, มาตรา 5) โดยที่ส่วนราชการต่างๆจะต้องส่งบัญชีการใช้จ่ายงบประมาณรายจ่ายประจำปี บัญชีงบดุลและบัญชีแสดงรายจ่ายจริงของส่วนราชการนั้น ๆ ให้ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินตรวจสอบ (National Audit Act 1983, มาตรา 22,25 และ 28) โดยที่กฎหมายได้กำหนดให้ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินมีอำนาจในการตรวจสอบสมุดบัญชี (Book of Account) และเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ของส่วนราชการได้ตามที่เห็นว่าเป็นการสมควร ในพระราชบัญญัติ Exchequer and Audit Departments Act 1921 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินไว้โดยละเอียดยิ่งขึ้น กว่า Exchequer and Audit Departments Act 1866 โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- ให้มีหน้าที่ตรวจสอบบัญชีรับจ่ายเงินงบประมาณ (appropriation account) ในนามของสภาผู้แทนราษฎร และต้องรายงานผลการตรวจสอบต่อสภาผู้แทนราษฎร หากผลการตรวจสอบปรากฏว่ารายจ่ายรายการใดที่ต้องได้รับการอนุมัติจาก Treasury ในที่นี้หมายถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลเรื่องงบประมาณเสียก่อน แต่การใช้จ่ายเงินงบประมาณกลับมิได้มีการอนุมัติเช่นที่ว่านั้น ให้ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินต้องรายงานข้อเท็จจริงดังกล่าวต่อ Treasury และให้ถือว่าการที่มิได้รับอนุมัติเช่นนั้นเป็นการใช้จ่ายเงินงบประมาณของแผ่นดินที่ไม่สอดคล้องกับการอนุมัติของสภา ซึ่งถ้า Treasury มิได้มีการดำเนินการลงโทษ (sanction) ให้ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินรายงานผลการตรวจสอบที่พบต่อสภาผู้แทนราษฎร (Exchequer and Audit Departments Act 1921, มาตรา 1)

- ให้มีหน้าที่ตรวจสอบบัญชีรายรับของรัฐในนามของสภาผู้แทนราษฎร ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินมีหน้าที่ตรวจสอบบัญชีรายรับของรัฐที่จัดเก็บโดยกรมศุลกากรและสรรพสามิต (Department of Customs and Excise) และบัญชีรายรับอื่นซึ่งตามกฎหมายจะต้องนำส่งกระทรวงการคลัง (Exchequer) และจะต้องเสนอรายงานผลการตรวจสอบที่พบต่อสภาผู้แทนราษฎรด้วย (National Audit Act 1983, มาตรา 2)

- ให้มีหน้าที่ตรวจสอบบัญชีเงินสด (Cash accounts) ของบุคคลหรือนิติบุคคลใด ๆ ตามกฎกระทรวง (Statutory instrument ที่ออกโดย Treasury แต่การออกกฎกระทรวงที่ว่านี้จะต้องได้รับการอนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อน (National Audit Act 1983, มาตรา 3)

- ให้มีหน้าที่ตรวจสอบบัญชีพัสดุ (stock and store accounts) ของทางราชการในนามของสภาผู้แทนราษฎร ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินการทั้งหลายเกี่ยวกับการพัสดุของส่วนราชการต่าง ๆ นั้น มีความรัดกุมหรือไม่เพียงใด ซึ่งเมื่อ

ตรวจสอบเสร็จแล้วผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินจะต้องรายงานผลการตรวจสอบที่พบต่อสภาผู้แทนราษฎร (National Audit Act 1983, มาตรา 4)

เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวของผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดิน กฎหมายได้บัญญัติว่าในแต่ละปีงบประมาณนั้น ๆ ส่วนราชการจะต้องจัดเตรียมบัญชีรายการที่แสดงถึงรายรับและรายจ่ายเกี่ยวกับการต่อเรือ (Shipbuilding) การผลิต การค้า หรือการให้บริการทางพาณิชยกรรมอื่นๆ รวมทั้งบัญชีงบดุลและเอกสารแสดงกำไรขาดทุนที่ส่วนราชการนั้นดำเนินการอยู่ตามแบบที่ Treasury กำหนดแล้วส่งให้ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินตรวจสอบในนามของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเมื่อผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินตรวจสอบเสร็จให้เสนอรายงานผลการตรวจสอบผลการดำเนินงานต่อรัฐสภา (Parliament) (National Audit Act 1983, มาตรา 5)

(2) การตรวจสอบสถานะ ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการดำเนินการทางการเงินของส่วนราชการ โดยหน้าที่ดังกล่าวของผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินเป็นไปตาม National Audit Act 1983 ที่กำหนดให้ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินสามารถที่จะเข้าไปตรวจสอบสถานะ ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการดำเนินการทางการเงินของส่วนราชการต่าง ๆ (Public department) และองค์กรอื่นที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลในแต่ละปีเกินกว่ากึ่งหนึ่งของงบประมาณขององค์กรนั้น ๆ ในการนี้ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินมีอำนาจที่จะเรียกเอกสารต่าง ๆ ที่อยู่ในความครอบครองของส่วนราชการ องค์กรของรัฐ หรือองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้องมาเพื่อประกอบการพิจารณาได้ และเมื่อตรวจสอบเสร็จก็จะต้องรายงานผลการดำเนินการต่อสภาผู้แทนราษฎรด้วย (National Audit Act 1983, มาตรา 6-9)

อนึ่ง ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ตรวจสอบทั้งสองข้างต้นนี้ ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดิน อาจมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการแทนตนได้ (Exchequer and Departments Act 1957 , มาตรา 2)

ความเป็นอิสระและเป็นกลางขององค์กรและรับผิดชอบต่อสังคมองค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหราชอาณาจักร (United Kingdom)

กฎหมายของประเทศสหราชอาณาจักรมีการประกันความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินไว้หลายประการดังต่อไปนี้ ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งโดยสมเด็จพระราชินีอังกฤษ และเสนอชื่อเพื่อทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยสภาผู้แทนราษฎร ((National Audit Act 1983, มาตรา 1(1)) และกฎหมายได้กำหนดให้ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินเป็นเจ้าหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเท่ากับเป็นการยืนยันว่า ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินและเจ้าหน้าที่ของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินมีความเป็นอิสระในการปฏิบัติงานจากองค์กรของรัฐฝ่ายบริหาร นอกจากนี้กฎหมายยังได้กำหนดอีกว่าทั้งผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินและเจ้าหน้าที่ของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินนั้นไม่ถือว่าเป็นข้าราชการของสมเด็จพระราชินีหรือปฏิบัติหน้าที่ในนามของสมเด็จพระราชินี ((National Audit Act 1983, มาตรา 3(5)) กฎหมายให้อำนาจแก่ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินในการที่จะแต่งตั้งโยกย้ายเจ้าหน้าที่ของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดิน และเป็นผู้กำหนดอัตราค่าตอบแทนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ โดยกฎหมายกำหนดไว้เพียงว่าในการกำหนดอัตราค่าตอบแทนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ โดยกฎหมายกำหนดไว้เพียงว่าในการกำหนดอัตราค่าตอบแทนการปฏิบัติงานดังกล่าวนั้น ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินจะต้องกำหนดให้สอดคล้องกับค่าตอบแทนการปฏิบัติงานที่ข้าราชการทั่วไปได้รับงบประมาณของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหราชอาณาจักรนั้นมิได้รับการอุดหนุนจากฝ่ายบริหารแต่จะได้รับจากสภาผู้แทนราษฎร (National Audit Act 1983, มาตรา 4) ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินมีดุลพินิจอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ ((National Audit Act 1983, มาตรา 1(3))

1.2 องค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา

สำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา (General Accounting Office-GAO) มีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐสภาสหรัฐ (United States Congress) หรือสภา Congress ซึ่งเป็นสภานิติบัญญัติสูงสุดในรัฐบาลกลางสหรัฐ ซึ่งเป็นระบบสภาคู่อันประกอบด้วย วุฒิสภา (Senate) และสภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) มีที่ประชุมที่อาคารรัฐสภาสหรัฐ สมาชิกของทั้งสองสภามาจากการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ The Budget and Accounting Act, 1921 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นหน่วยงานที่จะช่วยสภาในการตรวจการดำเนินการทางการเงินและตรวจสอบบัญชีของฝ่ายบริหาร (Executive Branch)

ทั้งนี้เพื่อให้มีการใช้งบประมาณอย่างถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ สำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาอยู่ภายใต้การควบคุมและกำกับของผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดิน (Comptroller General of the United States) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากประธานาธิบดีตามคำแนะนำและยินยอมของวุฒิสภา ในการคัดเลือกบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินนั้น กฎหมายกำหนดให้มีคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งซึ่งประกอบด้วยสมาชิกของทั้งสองสภาเป็นผู้เลือกสรรบุคคลที่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดิน จำนวน 3 คน เสนอต่อประธานาธิบดีเพื่อพิจารณาคัดเลือก

อย่างไรก็ตามประธานาธิบดีอาจเสนอให้แต่งตั้งจากบุคคลอื่นที่ตนเห็นสมควรก็ได้ ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 15 ปี แต่จะต้องเกษียณเมื่ออายุครบ 70 ปี นอกจากนี้ ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินอาจพ้นจากตำแหน่งได้โดย

- ถูก Impeachment (ถูกกล่าวโทษ)
- เมื่อรัฐสภาสหรัฐมีมติให้ปลดออกจากตำแหน่งเพราะเหตุพิการ ทุพลภาพอย่างถาวรไร้ความสามารถละทิ้งการปฏิบัติหน้าที่ กระทำความผิดอาญา หรือมีความประพฤติเสื่อมเสียและขัดต่อศีลธรรมผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินที่พ้นจากตำแหน่งไปแล้วไม่อาจได้รับการแต่งตั้งซ้ำอีก

อำนาจหน้าที่องค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา

สำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการสอบสวนเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรับ การจ่าย และการใช้จ่ายเงินของรัฐ (Public Money) และอำนาจในการตรวจสอบบัญชีค่าใช้จ่ายของส่วนราชการทั้งหลาย โดยสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการตรวจสอบหนังสือ เอกสารหรือบันทึกใด ๆ ของส่วนราชการดังกล่าวได้ด้วย

ในการนี้ หน่วยงานต่าง ๆ มีหน้าที่จะต้องให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์กร การดำเนินการ และรายละเอียดการใช้จ่ายเงินของหน่วยงานตามที่ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินร้องขอ ในกรณีที่หน่วยงานไม่ส่งข้อมูลดังกล่าวแก่ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินภายในเวลาอันสมควร ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินอาจส่งคำร้องขอเป็นหนังสือไปยังหน่วยงานนั้น ถ้าหน่วยงานยังไม่ส่งข้อมูลมาให้ภายใน 20 วัน นับแต่วันที่ได้รับหนังสือดังกล่าว ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดิน อาจร้องขอต่อศาลเพื่อบังคับให้ส่งเอกสารดังกล่าวมาได้

เมื่อมีการเปิดสมัยประชุมของรัฐสภาสหรัฐ ผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินจะต้องเสนอรายงานผลการดำเนินการต่อรัฐสภาสหรัฐหรือสภา Congress

ความเป็นอิสระและเป็นกลางขององค์กรและรับผิดชอบต่อสังคมองค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา

เจ้าหน้าที่ของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศสหรัฐอเมริกา สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะได้รับผลกระทบจากฝ่ายบริหารที่ตนเข้าไปตรวจสอบ เนื่องจากสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา

สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะได้รับผลกระทบจากฝ่ายบริหารที่ตนเข้าไปตรวจสอบเนื่องจากสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศสหรัฐอเมริกามีระบบบริหารงานบุคคลเป็นของตนเองไม่ได้ขึ้นตรงกับคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนของฝ่ายบริหาร โดยมีผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินมีอำนาจตามกฎหมายในการแต่งตั้ง กำหนดอัตราเงินเดือน ให้ความดีความชอบ และถอดถอนเจ้าหน้าที่และลูกจ้างของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดิน และมีอำนาจที่จะกำหนดระบบบริหารงานบุคคลขึ้นภายในสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินสหรัฐอเมริกาเอง นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดให้มีระบบการร้องทุกข์ภายในสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินสหรัฐอเมริกาด้วย โดย GAO Personnel Appeal Board ซึ่งประกอบด้วยกรรมการ 5 คน ที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าการตรวจเงินของแผ่นดินมีอำนาจที่จะพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดเรื่องราวร้องทุกข์ภายในสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดิน ซึ่งถ้าเจ้าหน้าที่ของสำนักงานตรวจเงินของแผ่นดินไม่พอใจคำตัดสิน ก็สามารถเสนอคดีของตนต่อศาลเพื่อให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาดได้

1.3 อำนาจหน้าที่ขององค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศฝรั่งเศส

จากการศึกษาการควบคุมการบังคับใช้งบประมาณและบริหารการคลังโดยองค์กรศาลในระบบการคลังสาธารณะฝรั่งเศส โดยอรพิน ผลสุวรรณ์ สบายรูป (2536) พบว่า ศาลบัญชีในประเทศฝรั่งเศสเป็นองค์กรตุลาการที่ทำหน้าที่ตรวจสอบการบริหารการคลังของหน่วยงานของรัฐ โดยการตรวจสอบบัญชี รายรับ-รายจ่าย ศาลบัญชี (La Cour des comptes) และมีศาลว่าด้วยวินัยทางงบประมาณ และทางการคลัง (La Cour de discipline budgetaire et financiere) ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาลงโทษผู้ที่กระทำความผิดทางงบประมาณและการคลังที่มิได้อยู่ในอำนาจของศาลบัญชี การจัดการองค์กรของศาลบัญชี ประกอบด้วยองค์กรผู้พิพากษา (Orange de judgement) และแผนกอัยการ (Parquet) ศาลบัญชีมีอำนาจกำหนดบทลงโทษได้แต่เฉพาะผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการงบประมาณ ที่ทำหน้าที่เป็นสมุห์บัญชีเท่านั้น แต่หากเป็นผู้อื่นที่กระทำความผิดเกี่ยวกับงบประมาณของแผ่นดิน โดยเฉพาะผู้มีอำนาจสั่งจ่าย (Ordonnateur) ศาลบัญชีมีอำนาจเพียงเสนอแนะแก่ผู้ที่มีอำนาจลงโทษเท่านั้น เพื่อป้องกันการเกิดการทุจริตที่อาจจะเกิดขึ้นฝ่ายนิติบัญญัติจึงเสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรที่มีอำนาจลงโทษผู้กระทำความผิดทางงบประมาณ และการคลังของรัฐขึ้นมา ได้แก่ ศาลว่าด้วยวินัยทางงบประมาณและทางการคลัง

ความเป็นอิสระและเป็นกลางขององค์กรและรับผิดชอบต่อสังคมองค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินแห่งประเทศฝรั่งเศส

ศาลว่าด้วยวินัยทางงบประมาณ จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติฉบับลงวันที่ 25 กันยายน 1948 (พ.ศ. 2491) 1) เพื่อพิพากษาลงโทษผู้บริหาร (Administrateurs) ที่กระทำผิดทางงบประมาณ ซึ่งมีหน้าที่พิจารณาพิพากษาบรรดาผู้บริหารต่อมาในปี ค.ศ1963 (พ.ศ. 2506) ได้มีการขยายขอบเขตอำนาจของศาลออกไปอีก และเปลี่ยนชื่อเป็นศาลว่าด้วยวินัยทางงบประมาณและทางการคลัง ศาลบัญชีในประเทศฝรั่งเศสมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการควบคุมตรวจสอบความถูกต้องของการบัญชีของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและรวมถึงการตรวจสอบเพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพและคุณภาพในการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐด้วย ศาลบัญชีในประเทศฝรั่งเศสเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญและเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพในการทำงานไม่มีอำนาจโยกย้ายผู้พิพากษาได้ 2) เนื่องจากมีการปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องกันมาเป็นร้อยปีทำให้ศาลบัญชีในฝรั่งเศสมีการสะสมทุนความรู้ ประสบการณ์มายาวนาน และ 3) ศาลบัญชีเกิดความเชี่ยวชาญเฉพาะของศาลที่เกี่ยวกับการควบคุมการบัญชี ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้รัฐมีการใช้จ่ายเงินที่เป็นไปโดยประหยัด คุ้มค่า มีประสิทธิภาพ ป้องกันการทุจริตจากอิทธิพลทางการเมืองอันเกิดจากผลประโยชน์ทางการเมืองที่มีร่วมกันระหว่างรัฐบาลกับรัฐสภา

ระบบการควบคุมการบัญชีของหน่วยงานของรัฐโดยองค์กรศาลนั้น น่าจะเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และเป็นสิ่งที่ดีเพราะในฝรั่งเศสประสบความสำเร็จในภารกิจศาลบัญชีมามากกว่า 200 ปีแล้ว ซึ่งจะต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูง และมีอุปกรณ์พร้อมครบครัน และที่สำคัญองค์กรการตรวจสอบนั้นจะต้องมีความเป็นอิสระและเป็นกลางอย่างเต็มที่ ในปัจจุบัน

2. การตรวจเงินของแผ่นดินในต่างประเทศกับการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศไทย

ในประเทศไทยระบบการตรวจเงินของแผ่นดินจะทำการตรวจสอบรายงานทางการเงินหรือการตรวจสอบบัญชี (Financial Audit) ตรวจสอบการปฏิบัติตามกฎหมายหรือที่เรียกว่าการตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ (Procurement Audit) การตรวจสอบสืบสวน (Investigative Audit) หากพบว่ามีการทุจริต และการตรวจสอบดำเนินงาน (Performance Audit) ในกรณีที่มีการใช้จ่ายเงินงบประมาณตามโครงการใหญ่ของรัฐบาล

องค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศไทยนั้น ได้นำแนวคิดระบบการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศสหราชอาณาจักรและประเทศสหรัฐอเมริกามาปรับใช้การตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศไทยจะต้องตระหนักถึงคำสำคัญดังต่อไปนี้

คุณภาพของเจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดิน หมายถึง การปฏิบัติงานการตรวจสอบเงินของแผ่นดินตามมาตรฐานการสอบบัญชีรหัส ๒๔๐ ความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับการพิจารณาการทุจริตในการตรวจสอบงบการเงิน มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส ๕๘๐ หนังสือรับรองมาตรฐานการตรวจสอบบัญชีภาครัฐ พระราชบัญญัติ การจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. ๒๕๖๐ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

คุณธรรมของเจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดิน หมายถึง การปฏิบัติงานการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดินต้องเป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและต้องสอดคล้องกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยเฉพาะ มาตรา ๔ มาตรา ๕๓ และมาตรา ๕๙ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

ความรับผิดชอบต่อสังคมไทยของเจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดิน ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดินจะต้องมีความเป็นมืออาชีพและการปฏิบัติงานการตรวจเงินของแผ่นดินต้องอยู่ในกรอบของคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ เจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดินต้องตระหนักถึงภาระหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมไทยด้วยการรายงานผลการตรวจสอบให้กับผู้มีส่วนได้เสีย เช่น หน่วยรับตรวจ เจ้าหน้าที่ผู้รับการตรวจ ภาคธุรกิจที่ทำกิจกรรมร่วมกับภาครัฐ สภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา สื่อมวลชน และประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากรายงานผลการตรวจสอบ มาตรา ๔ มาตรา ๕๓ และมาตรา ๕๙ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

งานการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดิน เป็นการปฏิบัติงานการตรวจสอบเพื่อควบคุมป้องกันการใช้อำนาจของภาครัฐ การใช้อำนาจทางการเมือง เพื่อให้การใช้จ่ายเงินของแผ่นดินเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและคุ้มค่า ซึ่งรายงานการตรวจสอบเงินของแผ่นดินต้องเป็นรายงานการตรวจสอบที่เป็นไปตามข้อเท็จจริง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการบริหารราชการแผ่นดินอย่างสูงสุด

หน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดิน เจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดินต้องปฏิบัติงานการตรวจสอบเงินของแผ่นดินให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยเฉพาะมาตรา ๔ มาตรา ๕๓ และมาตรา ๕๙ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง งานการตรวจสอบเงินของแผ่นดิน เจ้าหน้าที่ตรวจเงินของแผ่นดินจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามหลักแห่งคุณธรรมและปฏิบัติงานการตรวจสอบเงินของแผ่นดินที่ต้องมีศักยภาพสูงเป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพ

เมื่อเปรียบเทียบความเหมือนระหว่างการตรวจเงินของแผ่นดินระหว่างประเทศไทยและประเทศสหราชอาณาจักรแล้ว จะพบว่าระบบการตรวจสอบเงินของแผ่นดินในประเทศไทยได้รับอิทธิพลมาจากประเทศสหราชอาณาจักร กล่าวคือการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศไทยมีความคล้ายคลึงกับประเทศสหราชอาณาจักรมาก และในส่วนของระบบการตรวจเงินของแผ่นดินของประเทศสหรัฐอเมริกานั้น ประเทศไทยรับอิทธิพลการตรวจสอบดำเนินงาน (PERFORMANCE AUDIT) มาจาก

ประเทศสหรัฐเมริกา และประเทศไทยรับแนวคิดเกี่ยวกับการตรวจสอบสืบสวนมาจากการตรวจสอบการควบคุมและการใช้จ่ายเงินงบประมาณและการบริหารการคลังโดยองค์กรศาลในระบบการคลังของประเทศฝรั่งเศส

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าระบบการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศไทยจะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินของแผ่นดินจากประเทศต่าง ๆ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในเรื่องข้อกฎหมายและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาประเทศไทยให้มีความเจริญ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนนั้น องค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศไทยต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูง ต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมไทยอย่างสูง จึงจะทำให้องค์กรการตรวจเงินของแผ่นดินในประเทศไทยมีความเข้มแข็งทัดเทียมกับนานาอารยประเทศได้

สรุปและอภิปรายผล

กาลเวลาที่ผ่านมา ผู้บริหาร สตง. และฝ่ายนิติบัญญัติได้ร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ตรวจพบว่ามีการรั่วไหลของงบประมาณแผ่นดิน ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ (Fraud and error) จนได้บทสรุปของการจัดตั้งศาลวินัยทางบัญชีงบประมาณ การเงินและการคลังของประเทศไทย แม้สุดท้ายปรากฏเป็นศาลทุจริตในปัจจุบัน แนวคิดจากบทสรุปการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ดังนี้

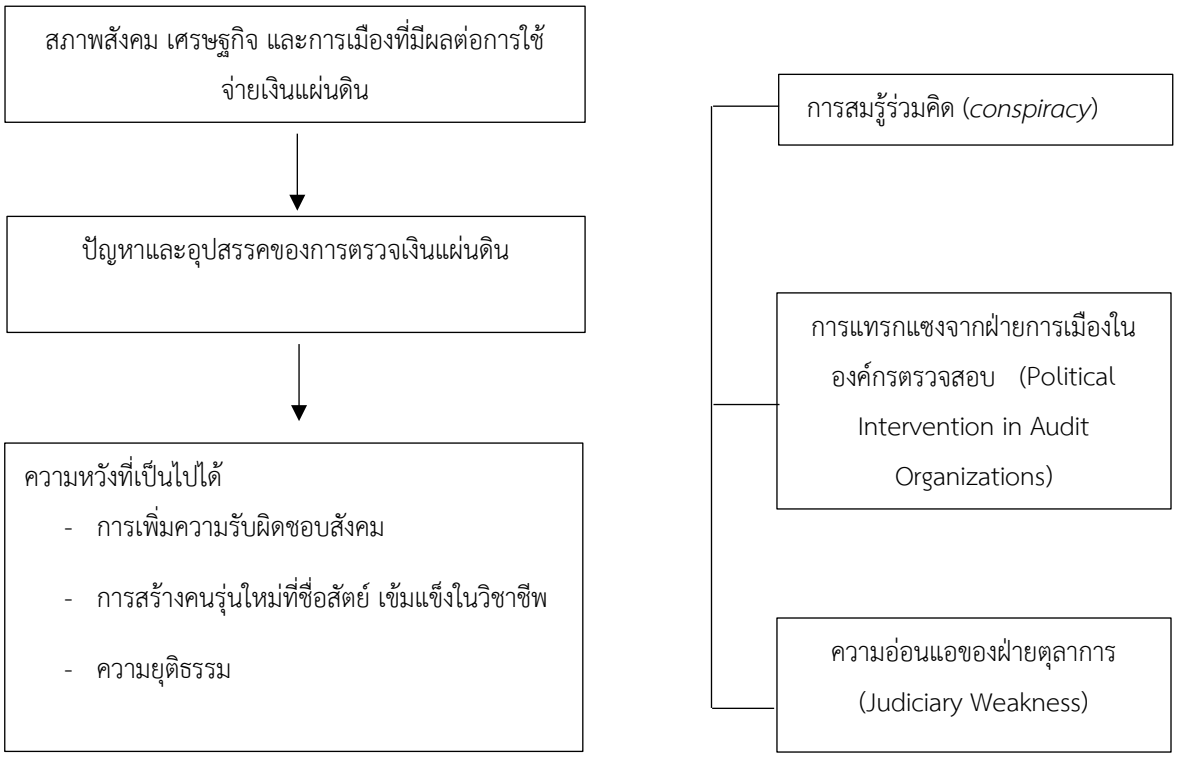

ข้อเสนอแนะ

การสร้างความเข้มแข็งให้นโยบาย (Policy Strengthening) หมายถึง การวางนโยบายการตรวจสอบนำไปสู่การส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ดังนี้

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี

1. ต้องเป็นการป้องกันหรือลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น โดยส่งเสริมให้สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินและหน่วยรับตรวจมีการควบคุมตนเองและพัฒนาระบบการควบคุมภายในให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ต้องเสริมสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนทางด้านวิชาการ งบประมาณ และการปฏิบัติงานของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

3. ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยรับตรวจมีการบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดี

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเนื่องจากความกรุณาและความให้การช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชรพงศ์ รติสุขพิมล ท่านได้เสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งในการให้คำปรึกษาการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนได้ตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ในการจัดทำบทความวิจัยนี้ ตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนกระทั่งดำเนินการเสร็จสมบูรณ์ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณหญิง ดร.จารุวรรณ เมณฑกา รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคุณพ่อชำเลือง ไทรย้อย ที่ได้ให้กำลังใจและส่งเสริมสนับสนุนกำลังทรัพย์ในการศึกษาเล่าเรียนครั้งนี้จนสำเร็จการศึกษา

ขอขอบคุณผู้ตอบคำถามจากแบบสอบถามทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม ที่ได้ให้ความร่วมมือทางด้านขอมูลประกอบการจัดทำบทความวิจัยนี้

คุณค่าและประโยชน์ของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาบุพการี บูรพาจารย์ และผู้ที่มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนส่งเสริมให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

เอกสารอ้างอิง

_____. (ม.ป.ป.). **พระราชบัญญัติวิชาชีพบัญชี พ.ศ. 2547**. นนทบุรี: สวัสดิการกรมพัฒนาธุรกิจการค้า.

สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน. (2550) **รายงานการปฏิบัติงาน สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2550**. กรุงเทพฯ:สำนัก.

อรพิน ผลสุวรรณ์ สบายรูป. (2535). **การควบคุมบังคับใช้งบประมาณและการบริหารการคลังโดยองค์กรศาลในระบบการคลังสาธารณะฝรั่งเศส**. ในรวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 80 ปี ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อุดม รัฐอมฤต. *(2552).* **ตำราหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง กลุ่มวิชาที่ 8 ระบบควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ.** นนทบุรี: วิทยาลัย การเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า.

Exchequer and Audit Departments Act 1921

Exchequer and Departments Act 1957

Exchequer and Audit Departments Act 1866

National Audit Act 1983

The Budget and Accounting Act 1921

คุณลักษณะของที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องของข้าราชการพลเรือนสามัญ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

House feature of Continuing Care Retirement Community for Common Civil Service in the Bangkok Metropolitan and Perimeters

กฤติน อัศววิชัย[1]
พัชรี ผาสุข[2]

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อคุณลักษณะของอยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องของข้าราชการพลเรือนสามัญในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สำรวจข้อมูลจากกลุ่มข้าราชการในฝ่ายพลเรือนจำนวน 284 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสุ่มตามความสะดวก การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปด้วยสถิติเชิงพรรณนา เพื่อสรุปภาพรวมของกลุ่มตัวอย่าง และคุณลักษณะที่สำคัญของที่อยู่อาศัยที่ผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องด้วยแบบจำลองถดถอยโลจิสติก แบบทางเลือกต่อเนื่อง (1) ผลการศึกษาพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 47 ปี มีรายได้เฉลี่ย 41,549 บาท (2) คุณลักษณะของที่อยู่อาศัยสูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องมีการแบ่งระดับราคาจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ตามการเทียบเคียงกับระดับราคาของที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องในปัจจุบัน สำหรับคุณลักษณะที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของกลุ่มผู้ซื้อในระดับราคาต่ำกว่า 4 ล้านบาทประกอบด้วย ขนาดห้องนอน ระยะทางจากโครงการถึงโรงพยาบาล ถนนสายหลัก และทางด่วน ในขณะที่คุณลักษณะที่ส่งผลต่อกลุ่มผู้ซื้อในระดับราคาสูงกว่า 4 ล้านบาทประกอบด้วย ขนาดพื้นที่หน่วยอาศัย อ่างอาบน้ำ จำนวนชั้น ห้องนอนสำหรับบุคลภายนอก ระยะทางจากโครงการถึงห้าง สวนสาธารณะ สถานีรถไฟฟ้า การอนุญาติให้เลี้ยงสัตว์ สระว่ายน้ำ และนักกายภาพบำบัดภายในโครงการ โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

***คำสำคัญ**: ที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่อง ข้าราชการพลเรือนสามัญ ผู้สูงอายุ*

Abstract

The purpose of this study is to investigate the characteristics of housing for the elderly with Continuing Care Retirement Community by Civil Service within the Bangkok Metropolitan and Perimeters. Data was collected from a sample group of 284 civil servants through a questionnaire survey conducted conveniently. Data analysis is divided into two parts: Overall information analysis using descriptive statistics to summarize the sample group and important characteristics of Continuing Care Retirement Community using ordered logistic regression models. (1) The study found that the majority of questionnaire respondents were male, with an average age of 47 years and an average income of 41,549 baht. (2) Overall, features influencing decision-making for purchasing among low-priced housing buyers (below 4 million baht) include bedroom size, distance from the project to hospitals, main roads, and expressways. On the other hand,

[1] นักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

features influencing high-priced housing buyers (above 4 million baht) include unit area size, bathtub availability, number of floors, external guest rooms, distance from the project to malls, parks, subway stations, pet permissions, swimming pools, and physical therapy facilities within the project with statistical significance at the 0.05 level.

Keywords: *Continuous Care Retirement Community, Common Civil Service, Eldery*

บทนำ

ในหลายประเทศกำลังเผชิญกับสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ซึ่งหมายถึงสังคมที่มีจำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมด และในอนาคตอันใกล้เข้ามา 35 ปีข้างหน้า สังคมทั่วโลกจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ โดยมีส่วนแบ่งของประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี เกินร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ดังนั้น ทุกประเทศจะต้องเผชิญกับวิกฤติสังคมที่เกิดจากสังคมผู้สูงอายุ (กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์, 2560) ในบทความนี้ ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรที่สำคัญในประเทศไทย เมื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) โดยในปี 2564 ประเทศไทยได้เข้าสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) ซึ่งผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปี มีส่วนแบ่งเกินร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ โดยในปี 2562 มีผู้สูงอายุเป็นร้อยละ 16.7 ของประชากร ซึ่งมีจังหวัดที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุมากที่สุด ได้แก่ สิงห์บุรี ลำปาง ลำพูน แพร่ และสมุทรสงคราม (กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2563) จากการศึกษาพฤติกรรมของประชากรแต่ละช่วงวัยมีกิจกรรมและความต้องการและโครงสร้างทางสังคมและครอบครัว ค่านิยมที่เปลี่ยนไปจึงนำมาสู่ความต้องการที่เปลี่ยนไปของที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่ทำให้จำนวนผู้สูงวัยเพิ่มมากขึ้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563)

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น ประเทศไทยควรเตรียมความพร้อมในการรับมือกับประชากรที่กำลังจะเข้าสู่วัยสูงอายุ และการพัฒนาการส่งเสริมสุขภาพของประชากรก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุเป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อลดผลกระทบและเสี่ยงจากปัญหาในการดำรงชีวิต การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมที่เติบโตขึ้นอายุที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพควรมีการเตรียมความพร้อมในด้านที่สำคัญ 4 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านที่อยู่อาศัย และด้านสังคม (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2563) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านที่อยู่อาศัย ถึงแม้ว่าจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นแต่โครงการบ้านพักผู้สูงอายุหลายโครงการมิได้ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรในด้านที่กล่าวไปในข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านที่อยู่อาศัยโดยปัญหาในการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุมาจากการวางแผนทางการเงินสำหรับช่วงวัยเกษียณที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และจากงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ขาดการวางแผนการเงินเพื่อวัยเกษียณและมีโอกาสที่เงินออมจะไม่เพียงพอในการใช้ช่วงวัยเกษียณ (ลิศรา เตชะเสริมสุขกูล, 2558) นอกจากนี้งานวิจัยของ Quashie และ Pothisiri (2018) ระบุว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรมีสุขภาวะทางจิตที่แย่และโอกาสเกิดโรคซึมเศร้าสูงกว่า สังคมไทยกำลังเปลี่ยนจากสังคมสังคมพ่อแม่ลูกไปสู่สังคมไร้บุตรหลานอย่างรวดเร็ว จึงเป็นจำเป็นที่ต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับสังคมสูงวัยไร้บุตรหลาน ในอนาคตผู้สูงวัยจะต้องอาศัยการวางแผนเพื่อดูแลตัวเอง เป็นที่พึ่งสุดท้ายที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุไทยในอนาคต นอกจากนี้แล้วการมีกลุ่มเพื่อนฝูงในวัยใกล้เคียงกันคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็น่าจะมีส่วนสำคัญในลดปัญหาการเข้าสู่สังคมสูงวัยไร้บุตรหลานได้ (Mair, 2019) ซึ่งนำไปสู่ความจำเป็นที่ต้องให้ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยประเภท CCRC เพื่อผู้สูงอายุที่เหมาะกับสภาพสังคม นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่อาศัยในบ้านพักคนชราในประเทศไทยต้องการอุณหภูมิที่สูงกว่าคนไทยทั่วไปและผู้สูงอายุในต่างประเทศ (กฤติน อัศววิชัย, 2014) ดังนั้นที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุจึงควรออกแบบด้วยหลักการที่เฉพาะตัวและต่างจากที่อยู่อาศัยบุคคลทั่วไป

ในประเทศไทยได้พบว่ามีการจัดตั้งศูนย์ที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ โดยโครงการบางส่วนได้เข้าสู่ขั้นตอนการดำเนินงานแล้ว โดยโครงการที่น่าสนใจคือ "Senior Complex" ซึ่งเป็นผลงานของกรมธนารักษ์ ที่ได้นำพื้นที่ในที่ดินของราชพัสดุมาใช้ในการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างสำหรับเป็นที่พักอาศัยของผู้สูงอายุ โครงการนี้ได้รับการดำเนินการในหลายจังหวัด

เช่น ชลบุรี นครนายก เชียงราย และเชียงใหม่ การดำเนินงานเบื้องต้นได้เริ่มขึ้นที่ย่านบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีเป้าหมายในการรองรับผู้สูงอายุถึงจำนวน 1,000 ยูนิต ที่ถูกแบ่งออกเป็น 3 โซน คือ โซน Hospice, โซน Senior Housing, และโซน Nursing Home ตามที่แสดงในภาพที่ 1 ศูนย์ที่พักอาศัยเหล่านี้มุ่งเน้นการให้บริการแก่ชุมชนผู้สูงอายุในแนวคิดของระบบดูแลต่อเนื่อง (CCRC) ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมสิทธิและอิสระในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในขณะที่มีการรักษาความปลอดภัยในด้านการดูแลสุขภาพในระยะยาว เป็นที่อยู่อาศัยที่ให้บริการกิจกรรมทางสังคมและบริการอื่น ๆ ตามค่าใช้จ่ายรายเดือนให้กับผู้ใช้บริการ

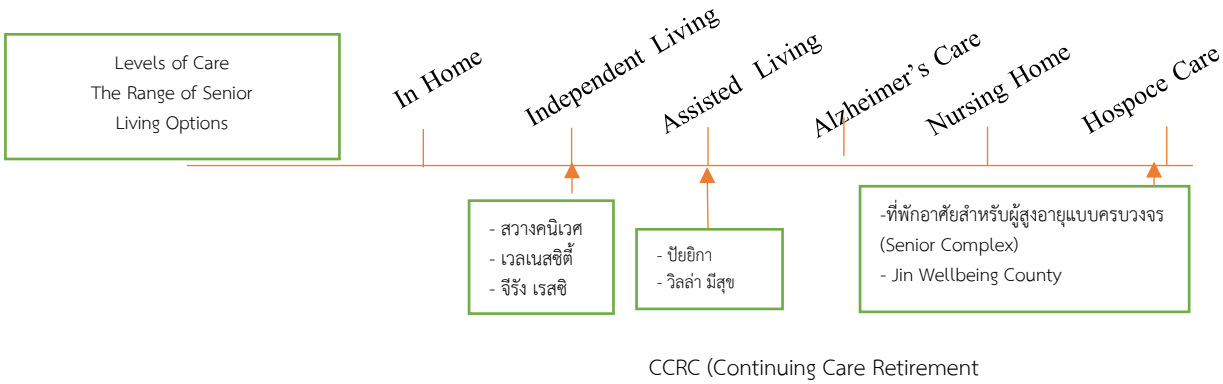

ภาพที่ 1 ระดับโครงการที่พักอาศัย ที่เหมาะสำหรับการอยู่อาศัย ระดับต่าง ๆ
ปรับปรุงจาก: ไตรรัตน์ จารุทัศน์ (2560)

CCRC (Continuing Care Retirement Community) จึงเป็นที่เลือกที่ดีที่สุดสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการที่อยู่อาศัยที่ดีเหมาะสม ใน CCRC นั้น ผู้สูงอายุที่เข้าอาศัยจะต้องมีสุขภาพแข็งแรงและไม่มีโรคร้ายแรง ส่วนใหญ่ของผู้อยู่อาศัยใน CCRC มักจะเป็นผู้ที่ย้ายมาในช่วงเวลาที่ยังมีสุขภาพดี โครงการมีรูปแบบที่อยู่อาศัยที่หลากหลาย เช่นอพาร์ทเมนต์และทาวน์โฮม มีสิ่งอำนวยความสะดวกและกิจกรรมให้บริการ ค่าบริการเดือนละครองตั้งแต่เริ่มต้น (ค่าธรรมเนียมซื้อเช่า) ผู้ที่ตัดสินใจที่จะเข้าร่วม CCRC ควรรับคำแนะนำทางการเงินและกฎหมายก่อนลงนามสัญญา ราคาขึ้นอยู่กับพื้นที่ ขนาด และแผนบริการ เนื่องจากการอาศัยใน CCRC เป็นการทำสัญญาระยะยาว ควรได้รับการปรึกษาเกี่ยวกับการเงินและกฎหมายก่อนเข้าร่วมสัญญา บริการและระดับการดูแลอาจแตกต่างกันไปตามแต่ละสถานที่ (Lynn & Wang, 2008) ปัจจุบันในประเทศไทยมี CCRC รองรับผู้สูงอายุได้ไม่เกิน 20,000 คน และในจำนวนนี้ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯและปริมณฑลมากถึง 435 แห่ง คิดเป็นสัดส่วนการกระจุกตัว 57% รองรับได้ไม่เกิน 12,000 คน สัดส่วน 61.4% ของภาพรวมทั่วประเทศ แสดงให้เห็นถึงความต้องการของตลาด CCRC ที่กระจุกตัวอยู่ในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล อีกทั้งมีไม่เพียงพอ ที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุเป็นเรื่องปกติสำหรับผู้สูงอายุของประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวตะวันตกที่ต้องการใช้อาศัยอยู่ในช่วงเวลาหลังจากเกษียณอายุ ปัจจุบันซึ่งโครงการดังกล่าวมีค่าใช้จ่ายประกอบด้วยค่าส่วนกลาง ค่ากิจกรรม ค่าอาหารฯลฯ โดยกลุ่มผู้เกษียณอายุที่มีรายได้หลังเกษียณอายุที่แน่นอนได้แก่กลุ่มข้าราชการบำนาญ ที่เคยเป็นข้าราชการประจำต่างๆ อาทิ ข้าราชการพลเรือนสามัญ ข้าราชการตำรวจ ข้าราชการท้องถิ่น ฯลฯ

สำหรับกลุ่มข้าราชการประเภทพลเรือนสามัญนั้นเป็นกลุ่มข้าราชาการที่มีสัดส่วนมากที่สุดเมื่อเทียบกับข้าราชการกลุ่มอื่นและเป็นผู้ที่มีรายได้ประจำและได้รับสวัสดิการต่าง ๆ ที่ภาครัฐจัดให้นั้น นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีสถานะทางอาชีพที่มั่นคง หลายหน่วยงานมีบ้านพักสวัสดิการให้สามารถใช้อยู่อาศัยได้ขณะดำรงตำแหน่ง แต่หากขาดความตระหนักในการเตรียมพร้อมด้านที่อยู่อาศัยสำหรับการเกษียณอายุ ก็อาจประสบปัญหาการใช้ชีวิตในบั้นปลายได้ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2555) ได้ทำการสำรวจภาวการณ์ครองชีพของข้าราชการพลเรือนสามัญโดยพบว่ามีข้าราชการพลเรือนสามัญที่ปฏิบัติงานในกรุงเทพฯ และ

เขตปริมณฑลถึงร้อยละ 49.9 เช่าอาศัยหรืออยู่ในบ้านพักสวัสดิการของทางหน่วยงาน นอกจากนี้ยังพบว่าร้อยละ 44.5 ของข้าราชการพลเรือนสามัญในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑลมีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2565) ได้สรุปข้อมูลว่าข้าราชการพลเรือนสามัญที่ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีจำนวน 93,639 คน จากข้อมูลดังกล่าวจะพบว่าข้าราชการพลเรือนสามัญในกรุงเทพฯและปริมณฑลในปัจจุบันและอนาคตที่เกษียณอายุจะประสบปัญหาด้านที่อยู่อาศัยจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทย พฤติกรรมการบริโภคอสังหาริมทรัพย์ และค่านิยมในการอยู่อาศัยดำรงชีวิตประจำวัน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาและนำไปสู่ข้อมูลสำหรับการจัดทำนโยบายและโครงการที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องเพื่อรองรับข้าราชการในพลเรือนสามัญที่อยู่ในวัยทำงานซึ่งกำลังพัฒนาสู่การเป็นผู้สูงอายุ ในพื้นที่ของกรุงเทพฯและปริมณฑล เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ข้าราชการพลเรือนและครอบครัวอาศัยอยู่ถึงร้อยละ 44.14 และเช่าอาศัยถึงร้อยละ 49.9

ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาคุณลักษณะของอยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องในกลุ่มข้าราชการพลเรือนสามัญเพื่อเป็นแนวทางและข้อมูลสำคัญในการวางแผนพัฒนาที่ที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุชุมชนเกษียณอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องภายใต้คุณลักษณะสำคัญและราคาเพื่อให้สอดรับกับความต้องการของข้าราชการพลเรือนสามัญที่ปฏิบัติงานในกรุงเทพฯเมื่อเกษียณเป็นผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาคุณลักษณะของที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องของข้าราชการพลเรือนสามัญในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางและข้อมูลสำคัญในการวางแผนพัฒนาที่ที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุชุมชนเกษียณอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องภายใต้คุณลักษณะสำคัญและราคาเพื่อให้สอดรับกับความต้องการของข้าราชการฝ่ายพลเรือนที่ปฏิบัติงานในกรุงเทพฯเมื่อเกษียณเป็นผู้สูงอายุ หน่วยงานรัฐอาทิ การเคหะแห่งชาติ กรมธนารักษ์ เป็นต้น และองค์กรเอกชนอาทิ โรงพยาบาลเอกชน กลุ่มธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ เป็นต้น

2. เพื่อเป็นฐานข้อมูลแก่นักวิชาการในการต่อยอดองค์ความรู้ในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ต่อไป

กรอบแนวคิด

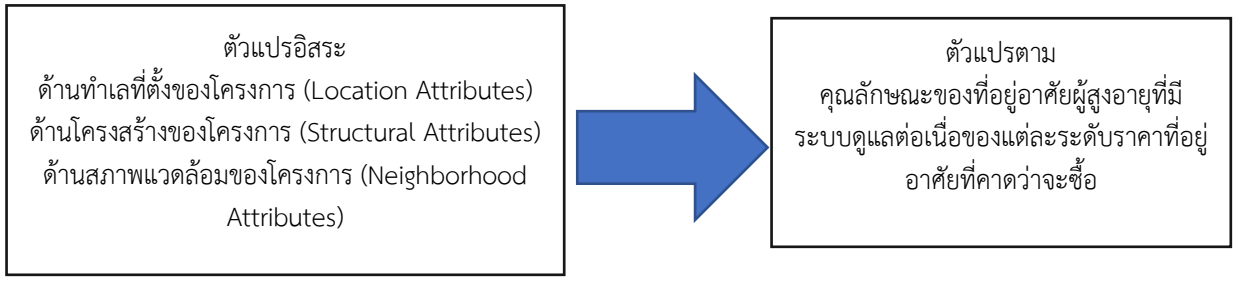

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(1) ประชากร คือ ข้าราชการพลเรือนสามัญที่ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 93,639 คน (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2565) และข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์เป็นราคาที่มีการซื้อขายจริงในตลาดที่อยู่

อาศัยผู้สูงอายุชุมชนคนเกษียณอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่อง จากใบเสนอราคาที่โครงการฯ และนำเสนอเป็นตัวเลือกช่วงระดับราคาแก่ผู้ให้ข้อมูลในแบบสอบถาม (2) กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา มีจำนวน 284 คน ผู้วิจัยดำเนินการกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป G*Power (Fual, et al., 2007) โดยใช้การทดสอบจากค่าความเหมาะสมของแบบจำลองด้วยค่าสถิติสแควร์ ณ ค่าองศาอิสระเท่ากับ 5 (เกิดจากจำนวนสมาชิกในเวกเตอร์-1) มีขนาดอิทธิพล (Effect size) เท่ากับ 0.3 โดยยอมรับค่าความคลาดเคลื่อนอยู่ที่ร้อยละ 5 ผลปรากฏว่า จำนวนตัวอย่างในแต่ละกลุ่มมีค่าเท่ากับ 111 (ภาพที่ 2) ประกอบกับการสุ่มแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงสำรวจ

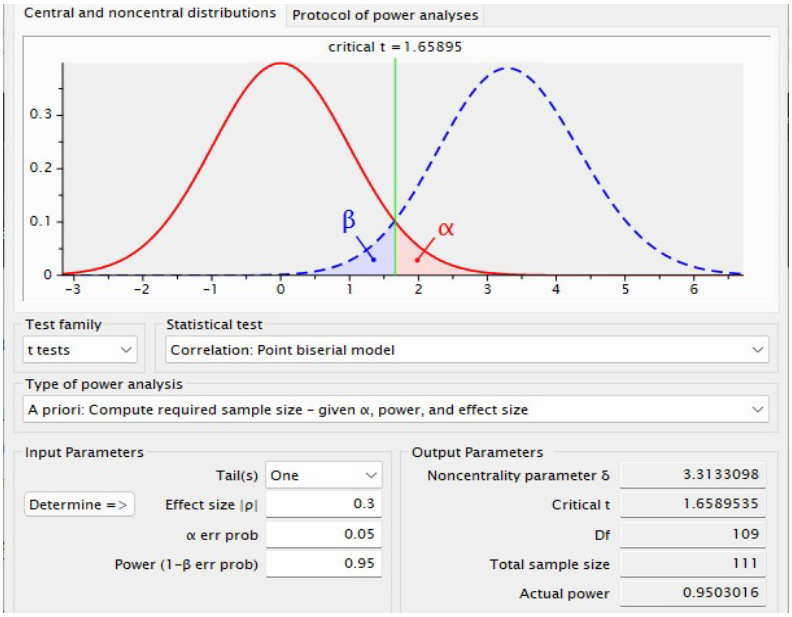

ภาพที่ 2 แสดงผลการคำนวนขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยโปรแกรมสถิติ

ในการเก็บข้อมูลจะใช้แบบสอบถามออนไลน์ของ Google Form และใช้วิธีการสุ่มตามความสะดวก (Convenience Sampling) ในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม โดยมีรายละเอียดเนื้อหาประกอบไปด้วย 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม รายการข้อมูลบุคคลสำหรับจัดทำแบบสอบถาม (Check List) ประกอบด้วย สังกัดหน่วยงาน อายุ ระดับการศึกษา ระดับเงินเดือน รายได้พิเศษ สถาณภาพ ที่พักอาศัยเดิม และจำนวนผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยร่วม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลคุณลักษณะที่อยู่อาศัยรายการข้อมูลผลิตภัณฑ์ซึ่งตัวเลือกในการเก็บข้อมูลนำมาจากโครงการที่ให้บริการอยู่จริงทั้ง 7 เป็นตัวตั้งต้น สำหรับจัดทำแบบสอบถาม (Check List) ประกอบด้วย ขนาดพื้นที่หน่วยอาศัย ขนาดห้องนอน ห้องน้ำเพื่อผู้สูงอายุ อ่างอาบน้ำ จำนวนชั้น ห้องนอนบุคคลภายนอก ห้องครัว เฟอร์นิเจอร์บิ้วอิน ระยะทางจากโครงการถึงโรงพยาบาล ระยะทางจากโครงการถึงห้างสรรพสินค้า ระยะทางจากโครงการถึงสวนสาธารณะ ระยะทางจากโครงการถึงถนนสายหลัก ระยะทางจากโครงการถึงทางด่วน ระยะทางจากโครงการถึงสถานีรถไฟฟ้า กิจกรรมพิเศษในโครงการ การอนุญาติเลี้ยงสัตว์ พื้นที่สีเขียวในโครงการมากกว่าร้อยละ 25 ของพื้นที่ พื้นที่โครงการทั้งหมด จำนวนหน่วยที่พักในโครงการ หน่วยการแพทย์ในโครงการ สระว่ายน้ำในโครงการ และ นักกายภาพบำบัด

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่ 1) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อสรุปภาพรวมของกลุ่มตัวอย่าง และคุณลักษณะที่สำคัญของที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่อง 2) วิเคราะห์คุณลักษณะที่สำคัญของที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่อง ใช้แบบจำลองถดถอยโลจิสติกส์แบบทางเลือกต่อเนื่อง (Ordered Logistic Regression) โดยสามารถแสดงแบบจำลองได้ดังนี้

$$\theta_i = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{22} \beta_i \lambda_i + \omega_i$$

โดยที่

θ_i คือ ราคาที่อยู่อาศัยในอัตราที่แตกต่างกัน

α_0 คือ ค่าคงที่

ω_i คือ ค่าคลาดเคลื่อน

β_i คือ เวกเตอร์ของพารามิเตอร์ที่ประมาณค่า

λ_i คือ เวกเตอร์ของคุณลักษณะบ้าน

โดยที่ i = 1 ; ขนาดพื้นที่หน่วยอาศัย (ตร.ม.) i = 2 ; ขนาดห้องนอน (ตร.ม.)
i = 3 ; ห้องน้ำเพื่อผู้สูงอายุ i = 4 ; อ่างอาบน้ำ
i = 5 ; จำนวนชั้น (ชั้น) i = 6 ; ห้องนอนบุคคลภายนอก
i = 7 ; ห้องครัว i = 8 ; เฟอร์นิเจอร์บิ้วอิน
i = 9 ; ระยะทางจากโครงการถึงโรงพยาบาล (กม.) i = 10 ; ระยะทางจากโครงการถึงห้างสรรพสินค้า (กม.)
i = 11 ; ระยะทางจากโครงการถึงสวนสาธารณะ (กม.) i = 12 ; ระยะทางจากโครงการถึงถนนสายหลัก (กม.)
i = 13 ; ระยะทางจากโครงการถึงทางด่วน (กม.) i = 14 ; ระยะทางจากโครงการถึงสถานีรถไฟฟ้า (กม.)
i = 15 ; กิจกรรมพิเศษในโครงการ i = 16 ; การอนุญาตเลี้ยงสัตว์
i = 17 ; พื้นที่สีเขียวในโครงการมากกว่าร้อยละ25 i = 18 ; พื้นที่โครงการทั้งหมด (ไร่)
i = 19 ; จำนวนหน่วยที่พักในโครงการ (หน่วย) i = 20 ; หน่วยการแพทย์ในโครงการ
i = 21 ; สระว่ายน้ำในโครงการ i = 22 ; นักกายภาพบำบัด

การประมาณค่าในแบบจำลองจะใช้วิธีการหาภาวะความน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum likelihood Estimation : MLE) และทดสอบความเหมาะสมของแบบจำลองด้วย Chi-Squared test ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และ Pseudo-R-Squared เพื่อประเมินความสามารถในการบรรยายของแบบจำลอง

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 47.2 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่เป็นปริญญาโทหรือเทียบเท่า รายได้ที่ได้จากการทำงานต่อเดือนเฉลี่ยเท่ากับ 41,549.02 บาท รายได้พิเศษต่อเดือนเฉลี่ยเท่ากับ 6,327 บาท สถานภาพ

สมรสส่วนใหญ่โสด ภูมิลำเนาเดิมส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด อายุราชการก่อนเกษียณเฉลี่ยเท่ากับ 32.44 ปี จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปเฉลี่ยเท่ากับ 2 คน ความเพียงพอของรายได้ต่อการดำรงชีพต่อเดือนเฉลี่ยเท่ากับ 6 จาก 10 ระดับ ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะเช่าอาศัย ต้องการซื้อที่อยู่อาศัยที่มีราคาระหว่าง 4.01 - 6.00 ล้านบาท

สำหรับข้อมูลคุณลักษณะที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลแบบต่อเนื่องที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีความประสงค์พบว่าส่วนใหญ่ต้องการที่อยู่อาศัยที่มีขนาดพื้นที่หน่วยอาศัยเฉลี่ยอยู่ที่ 102.40 ตารางเมตร ขนาดห้องนอนเฉลี่ยอยู่ที่ 21.18 ตารางเมตร ห้องน้ำเพื่อผู้สูงอายุมี อ่างอาบน้ำมี จำนวนชั้นเฉลี่ยอยู่ที่ 12 ชั้น ห้องนอนบุคคลภายนอกมี ห้องครัวมี เฟอร์นิเจอร์บิ้วอินมี ระยะทางจากโครงการถึงโรงพยาบาล ห้างสรรพสินค้า สวนสาธารณะ ถนนสายหลัก ทางด่วน สถานีรถไฟฟ้า เฉลี่ยอยู่ที่ 3.85, 5.00, 3.92, 1.06, 1.55, 2.06 กิโลเมตรตามลำดับ กิจกรรมพิเศษในโครงการ เช่น ลีลาศ โยคะ มีการอนุญาตเลี้ยงสัตว์มีพื้นที่สีเขียวในโครงการมากกว่าร้อยละ 25 มีพื้นที่โครงการทั้งหมดเฉลี่ยอยู่ที่ 11.32 ไร่ จำนวนหน่วยที่พักในโครงการเฉลี่ยอยู่ที่ 209 หน่วย หน่วยการแพทย์ในโครงการมี สระว่ายน้ำในโครงการมี และนักกายภาพบำบัดมี ตามลำดับ

2. คุณลักษณะที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่อง

ในการศึกษาคุณลักษณะสำคัญของที่อยู่อาศัยที่ผู้สูงอายุต้องการได้ทำการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลอง Ordered logistic Regression จะแบ่งพิจารณาตามเวคเตอร์คุณลักษณะ 3 ด้านได้แก่ คุณลักษณะด้านโครงสร้าง คุณลักษณะด้านทำเลที่ตั้งของโครงการ และคุณลักษณะด้านสภาพแวดล้อมของโครงการ ผลการศึกษาในด้านโครงสร้างที่อยู่อาศัยพบว่าคุณลักษณะที่ต้องการในด้านโครงสร้างของโครงการ ประกอบไปด้วย ปัจจัยด้านขนาดพื้นที่หน่วยอาศัย ห้องน้ำผู้สูงอายุ อ่างอาบน้ำ จำนวนชั้น และห้องนอนบุคคลภายนอก ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : แสดงผลการประมาณค่าปัจจัยด้านโครงสร้างของโครงการต่อราคาที่อยู่อาศัย ที่มา : กฤติน อัศววิชัย

	Coeff.	Std. Err.
ขนาดพื้นที่หน่วยอาศัย	0.03900***	0.0039
ขนาดห้องนอน	-0.0319	0.0175
ห้องน้ำผู้สูงอายุ	2.3244***	0.9693
อ่างอาบน้ำ	1.69399***	0.3645
จำนวนชั้น	0.1896***	0.0244
ห้องนอนบุคคลภายนอก	1.9190***	0.6067
ห้องครัว	-2.2356	1.2581
เฟอร์นิเจอร์บิ้วอิน	-0.1705	0.3745
LR chi2(8)	= 203.09	
Prob > chi2	= 0.0000	
Pseudo R2	= 0.3328	

หมายเหตุ : *** : P < 0.05

สำหรับคุณลักษณะด้านทำเลที่ตั้งของโครงการ พบว่า ปัจจัยด้านระยะทางของโครงการถึงโรงพยาบาล ระยะทางของโครงการถึงสวนสาธารณะ ระยะทางของโครงการถึงถนนสายหลัก ระยะทางของโครงการถึงทางด่วน และระยะทางของโครงการถึงสถานีรถไฟฟ้า ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : แสดงผลการประมาณค่าปัจจัยด้านด้านทำเลที่ตั้งของโครงการต่อราคาที่อยู่อาศัย ที่มา : กฤติน อัศววิชัย

	Coeff.	Std. Err.
ระยะทางของโครงการถึงโรงพยาบาล	-0.2940***	0.1029
ระยะทางของโครงการถึงห้างสรรพสินค้า	0.1040	0.0829
ระยะทางของโครงการถึงสวนสาธารณะ	0.4660***	0.0705
ระยะทางของโครงการถึงถนนสายหลัก	-0.8656***	0 .1469
ระยะทางของโครงการถึงทางด่วน	-0.1407***	0.4639
ระยะทางของโครงการถึงสถานีรถไฟฟ้า	0.3283***	0.9581
LR chi2(6)	= 101.15	
Prob > chi2	= 0.0000	
Pseudo R2	= 0.1657	

หมายเหตุ : *** : P < 0.05

ในส่วนของคุณลักษณะด้านสภาพแวดล้อมของโครงการ พบว่า ปัจจัยด้านการอนุญาตให้นำสัตว์เลี้ยงเข้าโครงการ และมีสระว่ายน้ำในโครงการ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : แสดงผลการประมาณค่าปัจจัยด้านด้านสภาพแวดล้อมของโครงการต่อราคาที่อยู่อาศัย ที่มา : กฤติน อัศววิชัย

	Coeff.	Std. Err.
กิจกรรมพิเศษภายในโครงการ	-0.1852	0.7361
อนุญาตให้นำสัตว์เลี้ยงเข้าโครงการ	3.7948***	0.6511
พื้นที่สีเขียวในโครงการ	1.4958	2.1882
พื้นที่โครงการทั้งหมด	0.0007	0.0048
จำนวนหน่วยที่พัก	0.0018	0.0011
หน่วยการแพทย์ในโครงการ	23.7558	1.7330
สระว่ายน้ำในโครงการ	-0.0989***	0.2889
นักกายภาพบำบัด	-1.5121	1.2823
LR chi2(8)	= 66.48	
Prob > chi2	= 0.0000	
Pseudo R2	= 0.1089	

หมายเหตุ : *** : P < 0.05

มากไปกว่านั้นการพิจารณาค่าส่วนเพิ่ม (Marginal Effect) เพื่อแสดงการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจตามระดับราคา พบว่าราคาที่อยู่อาศัยมากกว่า 4 ล้านบาท มีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความต้องการ คือ ขนาดที่อยู่อาศัย ห้องน้ำผู้สูงอายุ อ่างอาบน้ำ จำนวนชั้น และห้องนอนบุคคลภายนอก ระยะทางของโครงการถึงสวนสาธารณะ การอนุญาตให้นำสัตว์เลี้ยงเข้า

โครงการ และการมีสระว่ายน้ำในโครงการ พบว่าราคาที่อยู่อาศัยไม่เกิน 4 ล้านบาท มีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความต้องการคือ ระยะทางของโครงการถึงโรงพยาบาล ระยะทางของโครงการถึงถนนสายหลัก และระยะทางของโครงการถึงทางด่วน

ตารางที่ 6 : ราคาที่คาดว่าจะซื้อที่อยู่อาศัยของตัวแปรทั้งหมดที่มีนัยสำคัญทางสถิติจำแนกตามช่วงราคาของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ที่มา : กฤติน อัศววิชัย

ราคาที่อยู่อาศัย / ปัจจัย	น้อยกว่า 1.50 ล้านบาท	ระหว่าง 1.50 - 2.50 ล้านบาท	ระหว่าง 2.51 - 4.00 ล้านบาท	ระหว่าง 4.01 - 6.00 ล้านบาท	ระหว่าง 6.01 - 8.00 ล้านบาท	มากกว่า 8 ล้านบาท
ขนาดพื้นที่หน่วยอาศัย				+	+	+
ห้องน้ำผู้สูงอายุ				+	+	
อ่างอาบน้ำ				+	+	
จำนวนชั้น					+	+
ห้องนอนบุคคลภายนอก					+	+
ระยะทางของโครงการถึงโรงพยาบาล	+	+	+			
ระยะทางของโครงการถึงสวนสาธารณะ				+	+	
ระยะทางของโครงการถึงถนนสายหลัก	+	+	+			
ระยะทางของโครงการถึงทางด่วน	+	+	+			
ระยะทางของโครงการถึงสถานีรถไฟฟ้า				+	+	
อนุญาตให้นำสัตว์เลี้ยงเข้าโครงการ				+	+	
สระว่ายน้ำในโครงการ				+	+	

หมายเหตุ : + หมายถึงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในเชิงบวก ณ ระดับราคานั้น ๆ

สรุปและอภิปรายผล

ผลลัพธ์การศึกษาชี้ให้เห็นว่าคุณลักษณะที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องราคาไม่เกิน 4 ล้านบาท ประกอบด้วยขนาดห้องนอน ระยะทางของโครงการถึงโรงพยาบาล ระยะทางของโครงการถึงถนนสายหลัก และระยะทางของโครงการถึงทางด่วน โดยข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Wai & Wei (2010); รณกร ลีไพบูลย์ และ กองกูณฑ์ โตชัยวัฒน์ (2554) ที่พบว่าที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุควรมีการคำนึงถึงระยะทางของที่อยู่อาศัยกับสถานพยาบาล และร้านค้าอาทิ ซุปเปอร์มาเก็ต มากไปกว่านั้นยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ Joseph & Hollet (1992) ที่ระบุว่าขนาดของที่อยู่อาศัยและห้องนอนเป็นเกณฑ์สำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

ส่วนคุณลักษณะที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่องราคาสูงกว่า 4 ล้านบาทประกอบด้วยขนาดพื้นที่หน่วยอาศัย ห้องน้ำผู้สูงอายุ อ่างอาบน้ำ จำนวนชั้น ห้องนอนบุคคลภายนอก ระยะทางของโครงการถึงสวนสาธารณระยะทางของโครงการถึงสถานีรถไฟฟ้า อนุญาตให้นำสัตว์เลี้ยงเข้าโครงการและสระว่ายน้ำภายในโครงการ โดยข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ Joseph & Hollet (1992) ที่ระบุว่าขนาดของที่อยู่อาศัยและห้องนอนเป็นเกณฑ์สำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุและการศึกษาของ Iman et al. (2012) ที่ระบุว่าผู้สูงอายุต้องการที่อยู่อาศัยใกล้แหล่งธรรมชาติ มากไปกว่านั้นงานศึกษาของ กรพรหม สาตรพันธุ์ (2560) ที่ระบุว่าผู้สูงอายุมีต้องการที่ออกกำลังกายกลางแจ้งในโครงการหรือสวนสาธารณะ

ข้อเสนอแนะ

สำหรับผู้พัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่ต้องการพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยในกรุงเทพฯ และปริมณฑลสามารถนำคุณลักษณะที่สรุปได้จากการศึกษานี้ไปใช้และจัดทำแนวทางในการพัฒนาที่อยู่อาศัยตามคุณลักษณะและระดับราคาให้เหมาะสม ทำการสร้างโครงการให้มีคุณลักษณะเป็นไปตามราคาที่ผู้วิจัยศึกษาได้มา ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเพิ่มรายละเอียดรูปภาพตัวอย่าง ค่าใช้จ่ายรายปี และรายละเอียดการชำระเงินรวมถึงสิทธิ์ในการครอบครองและเงื่อนไขการส่งต่อสิทธิ์การเข้าอยู่หรือเป็นเจ้าของเพื่อการส่งต่อสิทธิ์ โดยค่าใช้จ่ายส่วนกลางที่ไม่สูงกว่าเดือนละ 10,000 บาท เป็นระดับที่กลุ่มข้าราชการพลเรือนสามัญที่เกษียณแล้วสามารถรองรับได้ หากคิดจากฐานเงินบำนาญเฉลี่ยจากกลุ่มตัวอย่างโดยไม่รวมเงินออมและเงินบำเน็จจากกองทุน กบข. ซึ่งหากคิดจากเงินเดือนเฉลี่ยปัจจุบันของกลุ่มตัวอย่างที่ 41,549.02 บาท เงินบำนาญซึ่งเป็นรายได้ต่อเดือนจะเท่ากับ 29,085 บาท โดยในความเป็นจริงจะเป็นตัวเงินที่สูงกว่านี้ เนื่องจากฐานเงินที่นำมาคำนวนเป็นเงินเงินเดือนเฉลี่ยในปัจจุบัน ยังมิใช่เงินเดือนสุดท้าย

สำหรับข้อเสนอแนะครั้งถัดไปในการศึกษาปัจจัยเรื่องความล้มเหลวของตลาดและนำมาวิเคราะห์ร่วมด้วย เนื่องจากผลการวิจัยพบว่ามีการเกิดความอสมมาตรของข้อมูล การที่ผู้บริโภคได้รับข้อมูลไม่ครบหรือไม่เท่าเทียมกัน สินค้าที่ผลิตออกมาไม่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค เกิด death weight loss ซึ่งจะสัมพันธ์กับการศึกษาของ Lee & Kim (2015) พบว่าจากการวิเคราะห์อรรถประโยชน์บ้านผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มผู้บริโภคย่อยประเทศเกาหลีใต้ แม้จะมีการผลิตที่อยู่อาศัยจำนวนมากในเกาหลีใต้ แต่จากการศึกษาพบว่าที่อยู่อาศัยที่มีจำหน่ายในตลาดเป็นที่อยู่อาศัยลักษณะเดียวกันทั้งหมด ซึ่งอาจไม่สามารถแสดงถึงความต้องการที่แท้จริงของผู้อยู่อาศัยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุ จึงได้มีการศึกษาเพื่อระบุคุณลักษณะที่อยู่อาศัยของผู้บริโภคกลุ่มผู้สูงอายุที่ที่ต้องการและสามารถเข้าถึงได้ และเพื่อตรวจสอบว่าการวิเคราะห์แบบกลุ่มสามารถระบุกลุ่มของผู้พักอาศัยที่มีความต้องการที่อยู่อาศัยที่สามารถเข้าถึงได้ที่คล้ายกันหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์. (2560). **รับมือสังคมผู้สูงอายุ: ตัวอย่างจากต่างประเทศ.** สืบค้นจาก https://themomentum.co/happy-life-aging-society/.

กรพรหม สาตรพันธุ์. (2560). **ความเต็มใจที่จะจ่ายเงินในการใช้บริการศูนย์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ**, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะ พาณิชยศาสตร์และการบัญชี, สาขาธุรกิจอสังหาริมทรัพย์

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2021), **สถิติของผู้สูงอายุในประเทศไทยทั้ง 77 จังหวัด ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2563**. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/1099

กฤติน อัศววิชัย. (2557). **สภาวะน่าสบายเชิงอุณหภาพสำหรับผู้สูงอายุภายในบ้านพักคนชราในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไตรรัตน์ จารุทัศน์. (2560). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ **การพัฒนาแนวทางการก่อสร้างและปรับปรุงที่อยู่อาศัยและ**

สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

รณกร ลีไพบูลย์ และ กองกูณฑ์ โตชัยวัฒน์. (2554). **ความต้องการด้านรูปแบบของโครงการบ้านจัดสรรสำหรับผู้สูงอายุ.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ลิศรา เตชะเสริมสุขกูล. (2558). **การวางแผนเพื่อการเกษียณ**. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. 35(2), 204-222.

สำนักงาน ก.พ. (2565). **กำลังคนภาครัฐในฝ่ายพลเรือน 2565**. สืบค้นจาก https://www2.ocsc.go.th/sites/default/files/document/thai-gov-manpower_2565.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563), **เปิดข้อมูลโครงสร้าง 'ประชากรไทย' จะเข้าสู่ 'สังคมผู้สูงอายุ' เต็มรูปแบบในปี 2564.** สืบค้นจาก https://www.onlinenewstime.com/onlinenewstime-data

Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A-G.& Buchner, A. (2007). **G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences**. Behavior Research Methods, 39, 175-191.

Iman, P., Gan. (2012). **A conjoint Analysis of Buyers' Preferences for Residential Property**. International Real Estate Review, 15 (1), 73-105.

Joseph, A., & Hollett, R. (1992). **When I'm 65: The Retirement Housing Preferences of the Rural Elderly.** Canadian Journal, 1992(0705-4580), 1-19. doi: 10.1126/science.119.3085.3a

Lee, S., & Kim, J. (2015). **A Study on the Market Segmentation of Accessible Housing or the Elderly Using Conjoint Analysis.** Journal of The Korean Housing Association, 26 (4), 11-21.

Lynn, D. and Wang, T, (2008). **The US senior housing opportunity**: Investment strategies. Real estate issues, 33(2), pp. 43–51.

Mair, C. A. (2019). **Alternatives to aging alone?:"Kinlessness" and the importance of friends across European contexts.** The Journals of Gerontology: Series B, 74(8), 1416-1428.

Quashie, N. T., & Pothisiri, W. (2018). **Parental status and psychological distress among older Thais**. Asian Social Work and Policy Review, 12(3), 130-143. doi:10.1111/aswp.12145

Wai, C., & Wei, C. (2010). **Preferred Housing Attributes among Elderly in Malaysia**. The Pacific Rim Real Estate Society Journal, doi: 10.1002/9780470151808.sc02f01s12

History

จากการแพทย์พื้นบ้านสู่การแพทย์แบบยาอังกฤษ : การปะทะและประสานกันของระบบการแพทย์ในพม่าสมัยอาณานิคม[1]

From traditional medicine to English medicine: Confrontation and Collaboration of medicine systems in colonial Burma

พงษ์นรัตน์ ใจเรือง[2]
ชาติชาย มุกสง[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจความเปลี่ยนแปลงของระบบการแพทย์ในพม่า (Burma) หรือชื่อในปัจจุบันคือ เมียนมา (Myanmar) โดยผู้วิจัยเสนอบริบทโดยภาพรวมของสุขอนามัย การแพทย์ โรคระบาดและโรคประจำถิ่นในดินแดนเอเชียอาคเนย์ ผ่านสายตาของชาวตะวันตกที่มีการบันทึกเอกสารก่อนการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยม การเปลี่ยนแปลงของการแพทย์ในดินแดนพม่าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะจากการแพทย์พื้นบ้านตั้งแต่ยุคจารีตที่ยึดโยงกับความเชื่อไสยศาสตร์ ต่อมาจึงมีการผสมผสานกับพุทธศาสนา และแยกไม่ออกจากอำนาจของกษัตริย์ อิทธิพลของการแพทย์แบบอายุรเวทอินเดียที่ได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักพม่า พบว่ามีการรวบรวมองค์ความรู้เป็นตำราการแพทย์ รวมทั้งการส่งพระสงฆ์และแพทย์พื้นบ้านไปศึกษาวิชาแพทย์แบบอายุรเวทที่อินเดีย ผู้ที่ทำหน้าที่ในการรักษาอาการเจ็บป่วยในราชสำนักจะเป็นหมอหลวง ขณะที่พื้นที่ชนบท พระสงฆ์ มีบทบาทในการรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้าน การเข้ามาของเจ้าอาณานิคมอังกฤษได้นำเอาการแพทย์แบบสมัยใหม่หรือยาอังกฤษเข้ามา จึงเกิดการปะทะกันขององค์ความรู้ระหว่างการแพทย์แบบดั้งเดิม เนื่องจากรัฐบาลอาณานิคมพยายามผลักดันให้เป็นการแพทย์สมัยใหม่เป็นการแพทย์กระแสหลักในดินแดนพม่า โดยเจ้าอาณานิคมมองว่าการแพทย์แบบพื้นบ้านพม่าแพทย์ที่หลอกลวง การรักษาที่ล้าหลัง และไม่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีการพยายามลดบทบาทของพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในด้านการเป็นศูนย์กลางของชุมชนและด้านรักษาอาการเจ็บป่วย โดยการผลิตบุคลากรทางแพทย์สมัยใหม่แทนที่ นอกจากนี้ยังเกิดการประสานกันขององค์ความรู้จากการพยายามเรียนรู้การแพทย์พื้นบ้านของแพทย์ชาวอังกฤษและการพยายามของรัฐบาลอาณานิคมนำแพทย์พื้นบ้านมาเรียนรู้การแพทย์สมัยใหม่เพื่อกระจายความรู้การแพทย์สมัยใหม่สู่ชาวพื้นเมือง นอกจากนี้ประเด็นสุดท้ายคือทัศนคติของชาวตะวันตกโดยส่วนมากที่มองชาวพื้นเมืองนั้นมีความป่าเถื่อน ล้าหลัง แต่จากการศึกษาพบว่ามีแพทย์ชาวตะวันตกส่วนหนึ่งนั้นกลับมีทัศนคติเชิงบวกต่อการแพทย์แบบพื้นบ้านพม่า

คำสำคัญ: *ระบบการแพทย์พม่า การแพทย์พื้นบ้านพม่า การแพทย์แบบตะวันตก การปะทะและการประสาน*

Abstract

This article aims to consider the changes in the medical system in Burma, now known as Myanmar, by arguing the overall context for hygiene, medicine, epidemics, and endemic diseases in Southeast Asia through the perspective of Westerners from documented before the arrival of imperialism. The changes in

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญานิพนธ์ เรื่อง อิงกะเล็ดเซ (การแพทย์อังกฤษ): รัฐบาลอาณานิคมกับแพทยศาสตร์ศึกษาและการจัดบริการสุขภาพในพม่ายุคอาณานิคม ค.ศ. 1907-1948

[2] นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตศึกษา สาขาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

[3] รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

medicine in Burma are unique from traditional medicine since the traditional era was tied to superstition. Later, it (traditional medicine) was mixed with Buddhism. And inseparable from the power of the king. Influence of Indian Ayurvedic medicine supported by the Burmese royal court. It was found that knowledge was compiled into medical textbooks, Including sending monks and local doctors to study Ayurvedic medicine in India. Royal doctors are treating illnesses in the royal court. In rural areas, some monks treated people. The arrival of the British colonizer brought modern medicine or English medicine, thus creating a clash of knowledge between traditional and modern medicine. The colonial government tried to push modern medicine into the mainstream of Burmese medicine; the colonizer viewed Burmese traditional medicine as a deceptive doctor, lagging treatment, and inefficient. The colonial government's efforts are being made to reduce the role of monks, essential in being the center of the community and treating illnesses, by producing modern medical personnel instead. In addition, there was a coordination of knowledge from the British doctors' attempts to learn traditional medicine and the colonial government's attempts to bring traditional doctors to know modern medicine to spread modern medical knowledge to the native people. In addition, the last point is the attitude of Western people, who found that there was a positive attitude toward British doctors who viewed traditional Burmese medicine.

***Keywords**: Burmese medical systems, Traditional Burmese medicine, Western medicine, Confrontation and Collaboration*

บทนำ

ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยต้องการอธิบายบทความนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงของการแพทย์ของพม่าตั้งแต่ยุคจารีตมาสู่ยุคอาณานิคม จากการแพทย์ดั้งเดิมที่เชื่อมโยงกับไสยศาสตร์และพุทธศาสนา และแยกไม่ออกจากอำนาจของกษัตริย์ ซึ่งต่อมาได้รับอิทธิพลการแพทย์อายุรเวทของอินเดีย จนถึงยุคที่ถูกปกครองโดยจักรวรรดิอังกฤษ กระบวนการส่งผ่านของการแพทย์แบบสมัยใหม่นั้นไม่ได้ส่งผลให้ชาวพื้นเมืองเปลี่ยนแปลงตนเองตามแบบตะวันตกทันทีทันใด หากแต่มีการปะทะประสาน ต่อสู้ต่อรองขององค์ความรู้ โดยผู้วิจัยเสนอประเด็นศึกษาเรื่องการประทะกันขององค์ความรู้ที่อังกฤษพยายามนำนวัตกรรมแบบใหม่มาใช้กับชาวพื้นเมือง เพื่อทำให้การแพทย์แบบตะวันตกเป็นการแพทย์กระแสหลักในพื้นที่อาณานิคม รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการควบคุมและจัดการกับชาวพื้นเมืองในขณะเดียวกัน โดยแสดงให้เห็นผ่านโยบายการฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดของรัฐบาลอาณานิคม การผลิตบุคลากรทางการแพทย์แบบตะวันตกเพื่อมาดำเนินการรักษาโรคภัยไข้เจ็บแทนพระสงฆ์หรือหมอพื้นบ้านเดิม นอกจากนี้การแลกรับปรับใช้ขององค์ความรู้ด้านการแพทย์จนก่อร่างขึ้นเป็นระบบการแพทย์ที่เป็นพหุลักษณ์ของระบบการแพทย์ในพม่ามาจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงการพัฒนาแพทยศาสตร์ศึกษาและการจัดบริการสุขภาพในพม่ายุคอาณานิคม ค.ศ. 1907-1948
2. เพื่อให้เห็นพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐบาลอาณานิคมกับพลเมืองผ่านการพัฒนาแพทยศาสตร์ศึกษาและการจัดบริการสุขภาพในพม่ายุคอาณานิคม ค.ศ. 1907-1948

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานศึกษาชิ้นนี้มุ่งนำเสนอการพัฒนาการแพทย์แบบตะวันตกในพม่ายุคอาณานิคม ผ่านการดำเนินนโยบายการสถาปนาแพทยศาสตร์ศึกษาแบบสมัยใหม่ในสังคมพม่า และการจัดบริการสุขภาพให้แก่พลเมือง

2. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาในช่วง ค.ศ. 1907-1948 โดยเริ่มศึกษาจากปี ค.ศ. 1907 เริ่มมีการจัดการเรียนการสอนแพทยศาสตร์ศึกษาสมัยใหม่ที่เมืองร่างกุ้ง (Rangoon) อย่างเป็นทางการ อ้างอิงจาก Report on the working of the Government Medical School, Rangoon for the year 1907 และจบการศึกษาที่ ค.ศ. 1948 ที่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดของ “มิเชล ฟูโกต์” (Michel Foucault) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการแพทย์และรัฐ โดยวิเคราะห์ผ่านแนวคิด “การปกครองชีวญาณ” (Governmentality) โดย ชิเกฮารุ ทานาเบ แปลคำนี้เป็นภาษาไทยครั้งแรก (ชิเกฮารุ ทานาเบ, 2551: 57-61) ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2547) อธิบายว่า รูปแบบของความคิดในการปกครอง (Mentality of rule) หน้าที่ของรัฐคือการดูแลคนในพื้นที่การปกครอง รัฐจะต้องบริหารชีวิตของผู้คนทั้งหลาย ให้มีชีวิตที่ดี เพื่อสร้างรัฐที่มีกลไกในการปกครองนั้นเป้าหมายสำคัญคือการควบคุมดูแลชีวิต ทั้งนี้การดูแลชีวิต ที่มีคุณภาพเป็นสิ่งที่สำคัญมากในกรอบความคิดเรื่องการเป็นทรัพยากรมนุษย์ (Human resources) เพราะการเป็นทรัพยากรย่อมหมายถึงการเสริมสร้างผลผลิตที่จะนำไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น สำหรับการปกครองชีวญาณ ถือว่าเป็นการจัดการมนุษย์ในฐานะของการเป็นทรัพยากรแบบหนึ่งก็เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของวิธีการในการจัดการสรรพสิ่งหรือวัตถุต่าง ๆ การปกปกครองชีวญาณ หากเปรียบเทียบกับการปกครองเรือ จะหมายความว่า กัปตันจะต้องดูแลลูกเรือ ตัวเรือ สินค้าในเรือ ทำอย่างไรถึงจะรักษาและดูแลคนในเรือให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น สินค้าในเรือในระวางเรือจะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ เพราะต้องนำสินค้าเหล่าให้ถึงจุดหมายปลายทาง ซึ่งการที่จะต้องจะนำสินค้าไปส่งถึงท่าก็จำเป็นต้องดูแลเรือและลูกเรือเป็นอย่างดี เพราะว่าสถานะของมนุษย์ เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าที่จะนำไปสู่ระบบการผลิตและการแลกเปลี่ยนในตลาดได้ โดยมีผลตอบแทนที่งดงาม ในการปกครองชีวญาณนั้นกลไกการคาดคำนวณผลลัพธ์ที่จะได้รับกลับคืนมาเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะในการปกครองนั้นจำเป็นที่จะต้องมีวิถีทางและเป้าหมายชัดเจน โดยเป้าหมายของการปกครองที่กล่าวคือ สารธณประโยชน์มากเท่าๆ กับประโยชน์ของปัจเจกบุคคล ทั้งนี้หากพิจารณาผลประโยชน์ และวิธีทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายแห่งการปกครอง (political rationality of government)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษาชิ้นนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Aproach) โดยใช้วิธีการวิจัยด้วยการค้นคว้าด้านเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) ทั้งหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง ดังนี้

หลักฐานชั้นต้น ได้แก่ เอกสารรายงานอาณานิคม และนิตยสารทางการแพทย์ ได้แก่ Indian medical gazette และ British medical journal

หลักฐานชั้นรอง งานวิจัย หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาประวัติศาสตร์การแพทย์ในพม่า และงานศึกษาประวัติศาสตร์การแพทย์ในยุคอาณานิคมในบริเวณอื่นที่ร่วมสมัย รวมถึงแหล่งข้อมูลออนไลน์ การนำเสนอผลการค้นคว้าเหล่านี้ด้วยการวิเคราะห์ตีความ และนำเสนอลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytic Description)

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาประวัติศาสตร์การแพทย์พื้นบ้านที่พัฒนาไปตามแนวทางแบบอายุรเวทของอินเดีย งานศึกษาของ Rao (1968) ได้อธิบายประวัติศาสตร์การแพทย์พม่าไว้ในงานเรื่อง The History of Medicine in India and Burma ซึ่งสอดคล้องกับงานของ U Win Ko (2011) ในงานศึกษาเรื่อง A Drop of Rain in Asia: A Brief Introduction to Traditional Burmese Medicine พบว่าการแพทย์พื้นบ้านของพม่าได้รับการสนับสนุนจากกษัตริย์พม่าและมีพัฒนาการไปตามแบบการแพทย์อายุรเวทของอินเดีย ตั้งแต่ราชวงศ์ตองอู (ค.ศ. 1486-1752) องค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านพม่าได้มีการพัฒนาและรวบรวมเป็นตำรา ต่อมาในสมัยราชวงศ์คองบอง (ค.ศ. 1752-1885) พบการรวบรวมตำราการแพทย์พื้นบ้าน 7 ตำราด้วยกัน การพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านในช่วงนี้สะท้อนอิทธิพลของการแพทย์อารุยเวทอย่างชัดเจน

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้การรักษาและผู้รับการรักษา ศึกษาจาก งานของ นภนาถ อนพงศ์พัฒน์ เรื่อง การแพทย์ดั้งเดิมเมียนมา (พม่า) กับพระพุทธศาสนา พระภิกษุสงฆ์ของพม่า มีความสัมพันธ์กับชุมชนในหลายมิติ ทั้งในแง่การอบรมสั่งสอนศาสนา การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งการใช้วิชาโหราพยากรณ์ และการรักษาโรคด้วยความรู้ทางการแพทย์ดั้งเดิมให้กับชาวบ้าน (นภนาถ อนพงศ์พัฒน์, 2561) พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในแง่ของการเป็นผู้นำทางชุมชนของพม่าด้วย สอดคล้องกับงานของ งานของ เทพินทร์ พัชรานุรักษ์ บทความเรื่อง การพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านพม่า: มาตรฐานการรักษาและโอกาสของคนจน ใน วัฒนธรรมสุขภาพในสังคมอาเซียน เสนอว่า พัฒนาการของการแพทย์พื้นบ้านพม่าอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของราชสำนัก มีวัดทำหน้าที่รวบรวมและถ่ายทอดความรู้ด้านการแพทย์ และมีพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่รักษาโรคให้กับชาวบ้านในท้องถิ่น บาทบาทที่น่าสนใจของพระสงฆ์คือเมื่อพม่าตกเป็นของอังกฤษ พระสงฆ์บางรูปได้ลาสิกขาออกมาทำหน้าที่หมอพื้นบ้านและมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำชาวบ้านในการต่อต้านอำนาจจักรวรรดินิยมอังกฤษ (เทพินทร์ พัชรานุรักษ์, 2558)

ในสมัยการปกครองของอังกฤษการแพทย์สมัยใหม่ได้ถูกนำเข้ามาเผยแพร่และทำให้การแพทย์พื้นบ้านของพม่ามีสถานภาพตกต่ำ ในช่วงนี้การแพทย์สมัยใหม่มักถูกชาวบ้านเรียกว่า “ยาอังกฤษ” หรือ English Medicine หรือ อิงกะเล็ดเซ (In Ga Lay Zay) ในภาษาพม่า แต่อย่างไรก็ดีอังกฤษไม่ได้มีเจตจำนงในการพัฒนาการแพทย์และการศึกษาทางการแพทย์สมัยใหม่ในพม่าไม่ว่าจะเป็นการแพทย์สมัยใหม่หรือการแพทย์พื้นบ้าน โจนาธาน สะหะ (Jonathan Saha) ได้กล่าวไว้ในงานเรื่อง ‘Uncivilized Practitioners’ : Medical Subordinates, Medico-legal Evidence and Misconduct in Colonial Burma, 1875-1907 มีความพยายามของอังกฤษในการเปิดโรงเรียนแพทยศาสตร์ศึกษา โดยใน ค.ศ. 1875 อังกฤษได้เปิดการสอนแพทย์สมัยใหม่แก่ชาวพม่า โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาชาวพม่าในพื้นที่ทั่วประเทศเข้าเรียนก็ตาม แต่จำนวนนักศึกษาพม่าที่เข้าเรียนก็ลดลงไปเรื่อยๆ และการเรียนการสอนนี้ก็หยุดไปในเวลารวดเร็วคือไม่ถึงปี แม้ว่าเดิมอังกฤษมุ่งหวังที่จะใช้โครงการการเรียนการสอนแพทยศาสตร์ศึกษานี้เพื่อเป็นการนำร่องในการเปิดโรงเรียนแพทย์ที่พม่าก็ตาม (Saha, 2012) นอกจากนี้อังกฤษได้นำเครื่องมือองค์ความรู้แบบตะวันตกเข้ามา คือ การใช้สถิติมาช่วยในการสำมะโนประชากรในอาณานิคม การดำเนินนโยบายด้านสาธารณสุขของอังกฤษกระทบต่อการแพทย์ดั้งเดิมของพม่า งานของ จูดิท แอล ริเชล (Judith L. Richell) เรื่อง Disease and Demography in Colonial Burma มีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาการแพทย์แบบตะวันตกในพม่า การจัดการด้านสาธารณสุข การสร้างสถานพยาบาลและผลิตบุคลากรเพื่อทำการรักษาพลเมืองในบริเวณของอาณานิคม และกล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประชากรพม่า ค.ศ. 1852-1941 (Richell, 2006)

อังกฤษดำเนินนโยบายด้านสาธารณสุขต่างๆ ขึ้น เช่น โครงการฉีดวัคซีนแสดงให้เห็นว่าความพยายามของอังกฤษในการชักชวนให้ชาวพม่าพาบุตรหลานมาฉีดวัคซีนเป็นไปด้วยความยากลำบากและไม่ประสบความสำเร็จ แอดสุโกะ นาโอโนะ (Atsuko Naono) ในงาน Vaccination Propaganda : The Politics of Communicating Colonial Medicine in Nineteenth Century Burma เสนอภาพทีมแพทย์อังกฤษที่แม้จะไปถึงบ้านแต่ก็ไม่สามารถฉีดวัคซีนได้ด้วยเหตุต่าง ๆ เช่น แม่ได้บอกแก่ทีมแพทย์ว่าให้รอพ่อเด็กอนุญาตก่อน แต่พ่อเด็กนั้นไม่อยู่บ้าน ขอให้กลับมาใหม่อีกครั้ง หรือบางบ้านก็มีการบรรยายว่า

ให้มาใหม่เพราะเด็กตอนนี้อยู่ที่ป่าละเมาะ หรือเมื่อกลับไปอีกอีกครั้งก็ได้รับคำตอบว่า เด็กได้ไปอยู่กับญาติที่เมืองอื่น เป็นต้น (Nao, 2006) ความล้มเหลวของโครงการฉีดวัคซีนของแพทย์อังกฤษได้ถูกระบุไว้ว่าเกิดจาก 2 สาเหตุหลัก ประการแรกคือแนวทางในการดำเนินการที่สั่งการและมักใช้การบีบบังคับ อันเป็นผลเนื่องมาจากนโยบายของอังกฤษในการปกครองดินแดนของชาวพม่าแท้ อยู่บนฐานของการบังคับและการใช้อำนาจกำลังทหาร แต่ในพื้นที่ชายแดนหรือเทือกเขาสูงอังกฤษจะให้สิทธิการปกครองตนเอง งบประมาณของอังกฤษที่ใช้ในพม่าส่วนกลางจึงเน้นที่งบประมาณด้านตำรวจและเรือนจำ ในขณะที่งบประมาณด้านสุขภาพ การศึกษา และการเกษตรมีน้อย ประการที่สองเกิดจากความไม่สามารถในการสื่อสารระหว่างทีมแพทย์อังกฤษและชาวบ้านได้ (Rudland, 2003)

ผลการวิจัย

ความผาสุกทางกาย : บทสำรวจสุขอนามัย การแพทย์ โรคระบาดและโรคประจำถิ่น ในเอเชียอาคเนย์

> “คนไม่พวกนี้ไม่คุ้นเคยกับการใช้น้ำเชื่อม หรือยาถ่าย และยังไม่รู้วิธีการเอาเลือดออก ยาของพวกนี้มีแต่สมุนไพรพื้น ๆ ที่รู้จักกันทั่วไป และน้ำที่คั้นจากสมุนไพรเหล่านี้ เมื่อมีไข้ก็จะแช่ตัวในน้ำเย็นแค่คอ... จะไม่เย็บแผล แต่จะรักษาด้วยหัวปลีปิ้ง และจุ่มลงไปในน้ำมันขณะกำลังร้อน”
>
> Galvao (1544 อ้างโดย รีด, 2548)

ก่อนการศึกษาประวัติศาสตร์การแพทย์และสุขภาพในดินแดนพม่า หากลองสำรวจภาพกว้างๆ ของการแพทย์และสุขภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดินแดนแหล่งนี้ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้ที่มาจากสองดินแดนมหาอำนาจที่ขนาบข้าง คือ จีนและอินเดีย ทฤษฎีการแพทย์แบบจีนมีอิทธิพลต่อดินแดนเวียดนามเป็นหลัก แต่ก็มีกระจายในดินแดนอื่นในภูมิภาคที่มีประชาชนจีนปะปนอยู่เช่นกัน ในขณะที่ทฤษฎีการแพทย์แบบอินเดียนั้นแพร่หลายอยู่ในดินแดนชวา สยาม และพม่า นอกจากนี้ ยังมีอิทธิพลของทฤษฎีการแพทย์แบบกรีกและอาหรับผ่านมาทางศาสนาอิสลาม ดังนั้นเราจะพบแนวคิดเรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่เป็นปัจจัยสำคัญขององค์ประกอบของร่างกาย หรือแนวคิดเรื่องร้อนและเย็น ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดแบบ “หยิน” หรือ “หยาง” ของการแพทย์ของจีน กระจายอยู่ในดินแดนต่าง ๆ ทั่วภูมิภาค (แอนโทนี รีด, 2548: 57)

การบันทึกของชาวตะวันตกที่ได้เดินทางยังภูมิภาคนี้ ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ถึง คริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้บันทึกเรื่องราวของประชาชนได้อย่างน่าสนใจ ชาวยุโรปหลายคนมองเห็นว่า อาการเจ็บป่วยส่วนใหญ่ของชาววพื้นเมืองนั้น หากทำการรักษาด้วยหมอพื้นถิ่นจะได้ผลการรักษาดีกว่าการรักษาแบบตะวันตก และยังเห็นว่า วิถีการกินอยู่แบบดั้งเดิมตามวัฒนธรรมท้องถิ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีส่วนไม่น้อยในการทำให้สุขภาพโดยทั่วไปของชาวบ้านในภูมิภาคนี้แข็งแรงต่อสู้กับโรคภัยได้อย่างดี เช่น การกินหมากที่มีทั้งปูนขาว ปูนแดง และใบพลู ที่หากสันนิษฐานตามหลักการแพทย์สมัยใหม่ มีสรรพคุณในการฆ่าเชื้อตามความรู้การแพทย์สมัยใหม่ ช่วยป้องกันและควบคุมปรสิตและแบคทีเรียหลายชนิด รวมทั้งป้องกันเชื้อโรคที่มาพร้อมกับน้ำได้หลายชนิด

เหล่าบรรดาหมอชาวพื้นเมืองที่รักษาตามแบบการแพทย์ดั้งเดิมในเอเชียตะวันออกฉียงใต้ นอกจากจะรักษาโรคทางกายและมักจะรักษาโรคในมิติทางจิตวิญญาณควบคู่ไป การรักษาอาการต่าง ๆ จะมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการเสริมพลังชีวิต หรือป้องกันการแทรกแซงจากอำนาจเหนือธรรมชาติจากภายนอก เช่น จากภูตผีปีศาจหรือความชั่วร้ายอื่นๆ ยิ่งถ้าหากเป็นความทุกข์ทางจิตใจและโรคระบาดร้ายแรง พิธีกรรมจะเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อกระบวนการรักษาโรค อาจจำเป็นต้องใช้ผู้รักษาที่สามารถทางจิตวิญญาณได้ อย่างเช่น คนทรงหรือหมอผี นอกเหนือไปจากผู้มีความรู้ทางการแพทย์โดยปกติทั่วไป กล่าวโดยรวมคือ การแพทย์พื้นบ้านในภูมิภาคนี้เป็นการแพทย์ที่อ้างอิงหรือเชื่อมโยงไปกับทฤษฎีการแพทย์ที่

ได้รับมาจากอารยธรรมอื่น ในลักษณะที่ไม่ต้องทดลองให้เห็นผลเชิงประจักษ์ ผนวกกับความรู้ทางการแพทย์ที่มาจากความรู้เชิงประสบการณ์และเวทมนต์คาถาต่าง ๆ (แอนโทนี รีด, 2548: 57-63)

โรคระบาดและโรคประจำถิ่น จากบันทึกของผู้สังเกตการณ์ชาวยุโรปสตวรรษที่ 17 บางคนเชื่อว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปลอดโรคระบาดที่ฆ่าชีวิตผู้คนไปจำนวนมหาศาลในยุโรปสมัยนั้น ในความเป็นจริงอาจเป็นเพราะวงจรของของโรคระบาดไม่ได้รุนแรงมากนัก การที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่เปิดให้กับการเดินทางค้าขายของโลก ชาวพื้นเมืองคงจะสร้างภูมิคุ้มกันจากโรคระบาดร้ายแรงเป็นส่วนใหญ่แล้ว ก่อนการมาของชาวยุโรป ตรงกันข้ามกับสภาพการณ์ของโลกใหม่ ออสเตรเลีย และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกที่ชาวพื้นเมืองล้มตายจากโรคที่มาพร้อมกับชาวยุโรป ยิ่งกว่านั้นนิสัยเรื่องการอาบน้ำและรูปแบบความเป็นอยู่ของหมู่บ้านที่อยู่กันเป็นหย่อม ๆ ห่างกันไป แม้แต่ในเมืองใหญ่ก็อาจสกัดกั้นการแพร่ของโรคติดต่อในเมืองที่ร้ายแรงที่สุดของยุโรปและอินเดีย เช่น กาฬโรค และไทฟอยด์

ข้อมูลก่อนการแพร่กระจายของโรคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนศตวรรษที่ 16 มีน้อยมาก การอ้างถึงในวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีอยู่ก็มาจากสมัยหลังและให้ข้อคิดว่าไข้ทรพิษและโรคที่ทำให้เสียโฉม โรคเรื้อน และคุดทะราด หรือซิฟิลิส เป็นโรคที่ชาวบ้านกลัวกันมากในช่วงศตวรรษที่ 16 – 17 ซึ่งเป็นช่วงที่มีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นชัดว่าไข้ทรพิษ (Small pox) เป็นโรคระบาดที่น่ากลัวที่สุดในภูมิภาคนี้ มีบันทึกที่เมืองหงสาวดี ในพม่า มีการระบาดของไข้ทรพิษ ทันทีที่มีคนป่วยเป็นโรคนี้ในหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ยังมีสุขภาพดีจะทิ้งคนป่วยไว้ และอพยพย้ายไปปลูกบ้านในที่ใหม่ห่างออกไปสองถึงสามไมล์

นอกจากนี้ยังพบโรคประจำถิ่นมีไม่กี่โรคที่เป็นเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โรคที่แปลกมากสำหรับชาวยุโรปคือ โรคเหน็บชา ชื่อที่ใช้เรียกนี้ว่า เบรี่-เบรี่ (อ้างว่ามาจากภาษาสิงหล) สันนิษฐานว่าโรคนี้ทำให้ขาหมดแรง และคนเจ็บเดินเตาะแตะเหมือนลูกแกะ และยังพบบันทึกการรายงานว่ามีการพบคนป่วยโรคนี้ในศตวรรษที่ 17 เนื่องจากในปัจจุบันเรารู้ว่าโรคเหน็บชาเกิดจากการขาดไทอะมิน (วิตามินบี 1) ซึ่งมีอยู่ในเปลือกข้าวและธัญพืชอื่นๆ จึงพอจะเข้าใจได้ว่าเหตุใดโรคนี้ปรากฏในภูมิภาคตามท้องที่ห่างไกลที่ไม่ได้ปลูกข้าว และอาหารหลักไม่ใช่ข้าวแต่เป็นสาคู (แอนโทนี รีด, 2548: 63-67)

ไสยศาสตร์ พุทธศาสตร์ และอายุรเวทกับการแพทย์พื้นบ้านของพม่า

ย้อนกลับมามาดูการศึกษาประวัติศาสตร์การแพทย์พื้นบ้านพม่า ก่อนการเข้ามาของการแพทย์แบบตะวันตก การดูแลสุขภาพพื้นบ้านของชาวพื้นเมืองที่ยึดโยงกับความเชื่อเหนือธรรมชาติ รวมถึงความเชื่อเรื่องผี Nat (နတ်) หรือ นัท เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน (กฤติธี ศรีเกตุ, 2564; องค์ บรรจุน, 2564) แม้ว่าในสมัยอาณาจักรพุกาม (ค.ศ. 1044) พระเจ้าอโนรธา (King Anawratha) มีประสงค์จะสนับสนุนการเผยแพร่พุทธศาสนานิกายเถรวาทและพยายามแยกความเชื่อเกี่ยวกับภูติผีและไสยศาสตร์ออกจากพุทธศาสนา รวมถึงการที่พระองค์ไม่พอใจนักบวชในสมัยนั้น คือ Ari monk ซึ่งมีพฤติกรรมโอ้อวดอิทธิปาฏิหาริย์และดื่มกินอย่างฟุ่มเฟือย (Maung Htin Aung, 1967: 32) แต่ชาวพม่าในเขตชนบทที่ห่างไกลจากการปกครองของราชสำนักที่แสดงตนว่านับถือพุทธศาสนาก็ยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเทพเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติควบคู่กันไป ในยุคนี้ปรากฏหลักฐานการสักตามร่างกายของชาวพื้นเมืองโดยพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์เรียนรู้บาลี สันสกฤต และการสักนั้นกระทำผ่านพิธีกรรมที่อาศัยอำนาจแห่งพระพุทธคุณ อิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ที่จะเชื่อว่าจะสามารถป้องกันภยันตรายและเหตุร้ายรวมถึงความเจ็บป่วย นอกจากนี้ ยังพบตำราที่มีรายชื่อสมุนไพรและผลไม้ที่ใช้ในการรักษาโรคและอาการเจ็บป่วยได้ และยังพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการรักษาความเจ็บป่วยของประชาชน โดยใช้โหราศาสตร์และการเทศนา การสวดมนต์ เพื่อรักษาร่วมกับการใช้สมุนไพร (เทพินทร์ พัชรานุรักษ์, 2558: 73) นอกจากความเชื่อทางพุทธศาสนาและไสยศาสตร์เข้ากับการรักษาแล้ว ในพื้นที่ของยะไข่ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับอินเดียก็ปรากฏวิธีการรักษาแบบพื้นบ้านที่หลากหลาย เช่น การผสมผสานความเชื่อระหว่างฮินดูและพุทธศาสนา ที่เรียกว่า แนวคิดวิทยาธร (Weikza, Weizzadhara หรือ bodaw (ဝိဇ္ဇာ) เป็นการผสานอำนาจพุทธคุณผ่านการทำสมาธิกับอำนาจเหนือธรรมชาติในการรักษา

ผู้ป่วย ตำแหน่งของ Weikza ยึดตามแบบพุทธศาสนา แต่วิธีการรักษาไม่ได้เป็นไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด (Codery, 2012; Crosby, 2014)

การพื้นบ้านพม่าได้รับการพัฒนาไปตามแบบอายุรเวทของอินเดีย จากการสนับสนุนจากกษัตริย์ งานศึกษาของ U Win Ko ระบุว่าการแพทย์พื้นบ้านได้รับการสนับสนุนและพัฒนาจากกษัตริย์ตั้งแต่ราชวงศ์ตองอู (ค.ศ. 1486-1752) การรักษาผู้ป่วยมักกล่าวถึงสมุนไพรเป็นหลัก จนกระทั่งยุคอังวะมีการค้นพบแท่นหินที่มีการจารึกเหตุโรคต่าง ๆ บนแท่งหิน และมีการค้นพบตำราการแพทย์พื้นบ้านพม่าที่สำคัญโดยการรวบรวมขึ้นตามคำสั่งของ พระเจ้าอโนเพตตุน แบ่งเป็น 5 ตำรา คือตำราว่าด้วยคำอธิบายของธาตุ ตำราว่าด้วยการรวมกันของธาตุ ตำราว่าด้วยการเกิดของกายธาตุของสิ่งมีชีวิต ตำราชั้นสูงเกี่ยวกับธาตุต่าง ๆ และตำราเกี่ยวกับหลักสำคัญของธาตุทั้ง 8 (เทพินทร์ พัชรานุรักษ์, 2558: 75)

องค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในยุคต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงราชวงศ์คองบอง (ค.ศ. 1752-1885) โดยในสมัยพระเจ้าอลองพญา มีพระสงฆ์นามว่า “ฉิ่น นายา” ได้รวบรวมตำราพื้นบ้านไว้ถึง 7 ตำรา คือ Dwadarasi, Dwadathasinta Nakkhat, Adicappa, Sanawuti, Ahtitidat, Angavijjatika และ Kawaisara ในยุคเดียวกันพบหลักฐานมีแพทย์พื้นบ้าน นามว่า อู เมียด ตันได้เขียนตำราการักษาโรคทางนรีเวช โรคเด็ก การรักษาอาการไข้ ริดสีดวงทวาร โรคฝีดาษ อีสุกอีใส อุจจาระร่วง การรักษาแผล รวมทั้งการรักษาอาการผิดปกติทางจิต ต่อมาในสมัยพระเจ้าปดุง หรือพระเจ้าโบดอพญา ได้ส่งพระสงฆ์และแพทย์พื้นบ้านพม่าไปเรียนรู้การแพทย์แบบอายุรเวทที่อินเดีย ใน ค.ศ. 1785 และได้ถูกแปลเป็นภาษาพม่าเพื่อง่ายต่อการศึกษา โดยพระสงฆ์ชื่อ มองตาว (Maunghtaung Sayadaw) พบการบันทึกชื่อสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคภัยไข้เจ็บมากถึง 700 ชนิด (เทพินทร์ พัชรานุรักษ์, 2558: 73)

การปะทะประสานระหว่างจักรวาลวิทยาพื้นบ้านกับการแพทย์ตะวันตกในระบบการแพทย์พม่า

การเข้ามาปกครองอาณานิคมพม่าในช่วงแรกของอังกฤษ ใช้แนวทางภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยม และลัทธิการค้าเสรี ทำให้รัฐบาลอาณานิคมถูกคาดหวังการบริหารอาณานิคมไปตามระเบียบ บังคับใช้กฎหมาย จัดเก็บรายได้ และปล่อยให้ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม (ธนภาษ เดชพาวุฒิกุล, 2550) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมพม่าเป็นอยากมาก ผลจากการเดินทางมาสู่โลกใหม่นั้น แน่นอนว่าชาวตะวันตกต้องเผชิญกับโรคใหม่ ๆ ขณะเดียวกันก็นำเอาโรคใหม่ ๆ เข้าไปสู่โลกอื่นที่ตัวเองเดินทางไปเยือนด้วยการปะทะกับโลกอื่น สังคมอื่น วัฒนธรรมอื่น อารยธรรมอื่น ทำให้ชาวตะวันตกสะสมความรู้จากโลกอื่น และตกผนึกทางความคิดเป็นความรู้ที่นำไปสู่การคิดค้นเทคโนโลยีใหม่มารับใช้มนุษย์ และด้วยความเหนือกว่าในด้านเทคโนโลยีทำให้ชาวตะวันตกมีอำนาจในการเข้ายึดครองและขูดรีดผู้ในโลกอื่น เป็นชุดของความสัมพันธ์แบบจักรวรรดิกับดินแดนอาณานิคม และเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การยึดครอง ตะวันตกก็ใช้วิธีปลูกจิตสำนึกด้วยวาทกรรมในเรื่องความเหนือกว่าของอารยธรรมตะวันตก พร้อม ๆ กับการเหยียดผู้คนในดินแดนอาณานิคมว่าล้าหลังป่าเถื่อน เป็นผู้รอคอยความปราณีและความเอื้อเฟื้อจากนายผิวขาว ผู้นำความเจริญและอารยธรรมมามอบให้คนพื้นเมือง (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2558: 37)

โดยชาวอังกฤษมีทัศนะการถือเอายุโรปเป็นศูนย์กลาง (Euro-centric) มองว่าอาณานิคมพม่ามีความป่าเถื่อน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของชาวอังกฤษที่จะนำความศิวิไลซ์หรือความเจริญมาสู่อาณานิคม ตามแนวคิดที่ว่าด้วย “ภาระคนขาว” หรือ “The White Man’s Burden” เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้านทั้งด้านการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงอีกด้านที่มีความสำคัญไม่น้อยด้านอื่น ๆ คือ การพัฒนาด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ในบริบทของประเทศที่เคยเป็นอาณานิคม การแพทย์มักถูกระบุว่าเป็นพื้นที่ของการปะทะและเป็นเครื่องมือทางอำนาจชนิดหนึ่งของจักรวรรดินิยม Arnold (1988, อ้างโดย ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2561) การแพทย์แบบพื้นบ้านพม่าที่ราชสำนักให้การสนับสนุนที่อิงตามแนวทางของแพทย์อายุรเวทแต่เดิม กลับถูกนิยามว่า “เป็นการแพทย์ที่หลอกลวง การแพทย์พื้นบ้านในสายตาของแพทย์อังกฤษ คือ การรักษาที่

ล้าสมัย ไม่มีประสิทธิภาพและไม่ปลอดภัย แต่การเข้าปกครองพม่าในระยะแรกด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคคลกรในการปฏิบัติงานด้านสาธารณสุข รัฐบาลอาณานิคมได้ใช้วิธีการให้แพทย์พื้นบ้านพม่าเป็นกำลังคนสนับสนุนการแพทย์สมัยใหม่ในการควบคุมโรคในพื้นที่ห่างไกล

บทบาทของรัฐบาลอาณานิคมที่ส่งผลต่อการพัฒนาการแพทย์ในช่วงแรกของการปกครองพม่าที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก คือ การผลักดันแนวคิดการแพทย์แบบสมัยใหม่แบบวิทยาศาสตร์ให้เป็นระบบการแพทย์กระแสหลัก ประการที่สอง คือ การจำกัดบทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชน

บทบาทประการแรกของของรัฐบาลรัฐอาณานิคมต่อการพัฒนาการแพทย์ คือ การผลักดันแนวคิดการแพทย์แบบสมัยใหม่แบบวิทยาศาสตร์ให้เป็นระบบการแพทย์กระแสหลัก การเผยแพร่การแพทย์สมัยแบบตะวันตกนั้นก่อในเกิดการขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่อาณานิคมและชาวพื้นเมืองบ่อยครั้งจากบันทึกการรายงานการฉีดวัคซีนที่เจ้าหน้ามักตัดพ้อและเอือมระยาต่อชาวพื้นเมือง และเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ต่อมาชาวพื้นเมืองจะใช้ประเด็นด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในการต่อสู้กับเจ้าอาณานิคม

ผลจากการเสียชีวิตจำนวนมากของทั้งเจ้าอาณานิคมและพลเมือง รัฐบาลอาณานิคมจึงริเริ่มโครงการฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาด เช่น การดำเนินการฉีดวัคซีนป้องกันโรคอีสุกอีใสในระยะแรก ที่อังกฤษอาศัยผู้ช่วยแพทย์ชาวอินเดียเป็นผู้ดำเนินการ แต่ปรากฏว่า สามารถฉีดวัคซีนได้เฉพาะกลุ่มชนชั้นสูงและชาวอินเดียด้วยกันในเขตเมืองเท่านั้น รัฐบาลอาณานิคมจึงต้องอาศัยผู้นำชุมชนพม่า ข้าราชการท้องถิ่นและกลุ่มมิชชันนารีเป็นสื่อกลางในการชักชวนชาวพื้นเมืองในเขตชนบทเข้ามารับการฉีดวัคซีนแบบตะวันตก

ตัวอย่างของความขัดแย้งในกรณีของวิธีการป้องกันโรคไข้ทรพิษ (Smallpox) โดย Michael W. Chamey นักวิชาการชาวอังกฤษ ได้ชี้ประเด็นความปะทะกันระหว่างองค์ความแบบดั้งเดิมและแบบตะวันตกเกี่ยวกับปัญหานี้ว่าเกิดความไม่พอใจต่อรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษของชาวบ้านในเขตชนบท ประการหนึ่ง คือ ความไม่พอใจต่อการสถานาความรู้ทางการแพทย์ของเจ้าอาณานิคม โดยเฉพาะความรู้นั้นมาพร้อมกับโรคระบาดร้ายแรงอย่างไข้ทรพิษ การปลูกทรพิษ (inoculation) เป็นการนำเอาเชื้อจากผู้ป่วยใส่เข้าไปในร่างกายของคนที่ยังไม่ป่วย เช่น การแพทย์แบบจีน ที่พบหลักฐานว่ามีการเริ่มเข้ามาเผยแพรในดินแดนพม่า ตั้งแต่ ค.ศ. 1869 โดยการปลูกทรพิษตามการแพทย์ของจีนจะใช้หนองของผู้ป่วยมาทำให้แห้งเป็นผงแล้วเป่าเข้าไปทางจมูกของผู้ที่ต้องการปลูกทรพิษ การปลูกฝีแบบนี้เป็นเรื่องที่สามารถพบเห็นในเขตชนบทของพม่าตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 และในช่วงที่อังกฤษเข้ามาปกครอง วิธีการปลูกทรพิษนี้กลายเป็นวิธีการที่ถูกเลือกใช้ป้องกันการระบาดของไข้ทรพิษ หากแต่รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษมองข้าม เพราะเห็นการแพทย์แบบดั้งเดิมเป็นเรื่องหลอกลวง จึงชอบที่จะกำหนดให้ป้องกันไข้ทรพิษระบาดโดยวิธีการฉีดวัคซีน (Vaccination) มากกว่า หากดูผิวเผินวิธีการทั้งสองดูคล้ายคลึงกันมาก แต่กระบวนการในรายละเอียดต่างกันอยู่ หากมองในมุมมองของชาวพื้นเมืองพม่าการเลือกวิธีการรักษาจากหมอพื้นบ้านมาทำการปลูกทรพิษ เป็นที่ยอมรับในเรื่องของวิธีแห่งการรักษามากกว่าที่จะยอมรับสู่การเปลี่ยนแปลงสู่การรักษาแบบตะวันตกที่เข้ามาใหม่ ในขณะที่มุมมองของเจ้าอาณานิคมพยายามขัดขวางไม่ให้ชาวพื้นเมืองสามารถทำการปลูกทรพิษโดยหมอพื้นบ้านได้ตามต้องการ ด้วยการออกกฎหมายบังคับให้มาปลูกฝี การดำเนินนโยบายมิได้เป็นการพยายามโน้มน้าวใจที่จะให้ชาวพื้นเมืองเปลี่ยนใจหันมานิยมการปลูกฝีแบบตะวันตก ด้วยการนำเสนอความรู้และข้อมูลว่าการปลูกฝีนั้นดีอย่างไร แต่ดำเนินการไปในแนวทางบังคับชาวพื้นเมือง ชาวพม่าต้องเผชิญกับการปรับเงินหรือคุมขังเพื่อกดดันให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นประเด็นเรื่องของการปลูกฝี จึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ชาวพื้นเมืองลุกขึ้นมาจัดตั้งองค์กรต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ในช่วงทศวรรษ 1920 (Charney, 2009)

การดำเนินนโยบายชักชวนให้ชาวพม่าพาบุตรหลานมาฉีดวัคซีนป้องกันไข้ทรพิษนั้นเต็มไปด้วยความยากลำบาก Naono (2006) นำเสนอภาพของทีมแพทย์ชาวอังกฤษที่ดำเนินการรณรงค์ด้านการฉีดวัคซีนที่แม้จะไปถึงบ้านของชาวพื้นเมือง

ก็ไม่สามารถฉีดวัคซีนแก่บุตรหลานของชาวบ้านได้จากหลากหลายสาเหตุ มีการระบุความล้มเหลมของโครงการฉีดวัคซีนเกิดแนวทางที่มีลักษณะสั่งการและบีบบังคับชาวบ้าน (Rudland, 2003) รวมทั้งเกิดจากอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างแพทย์ชาวอังกฤษกับคนพื้นเมือง สอดคล้องกับรายการการฉีดวัคซีนของในอาณานิคมที่มักอธิบายว่าชาวพม่าไม่เต็มใจที่จะรับการฉีดวัคซีนจากเจ้าอาณานิคม เช่น กรณีของเจ้าหน้าที่ เวลล์ (Well) ซึ่งเป็นผู้ช่วยเภสัชกรและผู้ดูแลการฉีดวัคซีนของเมืองมะละแหม่ง (ชื่อเรียกสมัยอาณานิคม คือ Maulmain) อธิบายว่า หลังจากการใช้ระยะเวลาหลายชั่วโมงในการอธิบายประโยชน์และความจำเป็นของการฉีดวัคซีนแก่เด็ก แต่เขากลับพบการความพยายามของเข้านั้นกลับไร้ผล

> “(ฉัน) รู้สึกสึกเบื่อหน่ายพอสมควรเมื่อถูกบอกว่า ให้กลับมาใหม่อีกครั้ง เนื่องจากเด็กหรือพ่อเด็กเข้าป่า หรือแม่เด็กไม่สบาย หรือเด็กอยู่ในความดูแลของตาหรือปู่ เมื่อกลับไปอีกครั้งก็ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใหญ่บ้าน (Kyedangyee) ซึ่งไม่ค่อยอยู่หรือจะมักจะหาหนทางขัดขว้างไม่ให้มาพบในครั้งที่สอง หรือบางครั้งมีการส่งเด็กไปอยู่กับญาติที่เมืองอื่น”
>
> Well (แปลโดยผู้วิจัย)

คำอธิบายถึงการเอือมระยาของเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของนักบริหารอาณานิคมคนหนึ่งได้กล่าวว่า ชาวพม่านั้นมีนิสัยชอบ ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ไม่ทางใดทางหนึ่ง กล่าวโดยพลโท Albert Fytche ข้าหลวงใหญ่ประจำมณฑลพม่า (British Burmah) ซึ่งเป็นผู้เขียนรายงานทั่วไปเกี่ยวกับการฉีดวัคซีนโดยอิงตามรายงานของเจ้าหน้าที่การแพทย์ในชนบท ในช่วงทศวรรษ 1860 นั้น “ชาวพม่ามีความเชื่อถือในการฉีดวัคซีนเพียงเล็กน้อยหรือแทบจะไม่มีเลย และชาวพื้นเมืองจำนวนมากไม่ชอบเทคโนโลยีใหม่ที่ดูอันตราย” (Fytche, 1986: 167) หมอแมลโดนัลล์ (Keith Norman MacDonald) เป็นศัลแพทย์พลเรือนประจำที่เมืองแปร (ชื่อเรียกสมัยอาณานิคม คือ Prome) กล่าวว่าเป็นการยากที่การชนะใจชาวพม่าให้เข้ามารับการฉีดวัคซีน เขาเขียนสารภาพในรายงานต่อผู้ข้าหลวงใหญ่ว่า “ผมเกรงว่าจะต้องใช้เวลาหลายปีกว่าชาวพม่าจะเข้าใจถึงความสำคัญของการฉีดวัคซีน เพราะพวกเขามีความเห็นในแง่การต่อต้านอย่างมากต่อเทคโนโลยีจากต่างชาติ...” (MacDonald, 1986: 36-37) สถานการณ์ดังกล่าวของข้างต้นเหมือนกันกับพื้นที่พม่าตอนบน ชาวพม่าค้นเคยกับการปลูกฝี หรือ Variolation (Inoculation เป็นวิธีฉีดวัคซีนแบบตะวันออก โดยใช้สารที่ได้ตุ่มหนองของคนไข้ฝีดาษ) และ “ชาวพม่า เป็นพวกอนุรักษ์นิยมในวิถีทางของตนเองและชอบใช้สิ่งของเก่า ๆ ของตนเองด้วย และมักจะมองสิ่งของใหม่ ๆ จากต่างชาติในแง่ร้าย” โดยลักษณะนิสัยดังกล่างตรงกันข้ามกับชาวพม่าที่ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ ที่พวกเขามักจะเปิดใจรับฟังและยอมรับการฉีดวัคซีน และหวังว่าการฉีดวัคซีนนั้นจะพัฒนาหลังการศึกษาแบบอังกฤษที่ยังพัฒนาได้ล่าช้าในพื้นที่พม่า เพื่อที่จะเผยแพร่ความรู้สู่ชาวพื้นเมือง

> “หวังว่าด้วยการแพร่กระจายของการศึกษา ประชาชนจำนวนมากจะสามารถยอมรับข้อดีของการฉีดวัคซีนได้ดีขึ้นและการทำงานของผู้ฉีดวัคซีนเป็นเรื่องยากมากในสถานการณ์ปัจจุบันก ซึ่งจะทำงานง่ายขึ้นและเอือมระอาน้อยลง” MacDonald (1899 อ้างอิงโดย Naono, 2006)
>
> Keith Norman MacDonald (แปลโดยผู้วิจัย)

ข้อจำกัดในการการดำเนินการของโครงการฉีดวัคซีนในช่วงแรกๆ นั้นเป็นผลมาจากกรณีการทดลองของ แอนเดอร์สันที่เมืองมะริด (ชื่อเรียกสมัยอาณานิคม คือ Mergui) ปี ค.ศ. 1837 ซึ่งมีผู้เสียชีวิตจากการดำเนินงานดังกล่าว ซึ่งอาจเป็นผลทำให้ชาวพม่าไม่เชื่อมั่นในการฉีดวัคซีนในบุตรหลานของตนเอง เนื่องจากอัตราความล้มเหลวของการฉีดวัคซีนค่อนข้างสูง สาเหตุ

มาจากสารต่อมน้ำเหลือง (lymph ที่ได้จากผู้ป่วยไข้ทรพิษ) ไม่มีประสิทธิภาพ ชาวพม่าจึงไม่มั่นใจในประสิทธิภาพของการฉีดวัคซีน ประกอบกับยังมีข้อสงสัยในความปลอดภัยของการฉีดวัคซีนมีส่วนทำให้เกิดความล่าช้าในการยอมรับโครงการฉีดวัคซีนของชาวพื้นเมือง ในฐานะบัญชาการของ เมืองพะโค (Pegu) R.D. Ardagh ได้ตั้งข้อสังเกต ใน ค.ศ. 1868 ว่า “ความต้องการความมั่นใจทั้งในระบบและในการปฏิบัติงาน” ผลการล้มเหลวในช่วงต้นของโครงการฉีดวัคนั้น ทำให้ประชาชนสูญเสียความมั่นใจ (Nao, 2006: 32) ถึงแม้ว่าจะพัฒนาสารต่อมน้ำเหลือง (lymph) ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ผลความล้มเหลวของการฉีดวัคซีนส่งผลต่อทัศนติด้านลบต่อการตัดสินใจฉีดวัคซีนของชาวพม่า

ตารางที่ 1 : การสำรวจประชาชนที่เสียชีวิตจาก อหิวาตกโรค กาฬโรค และไข้ทรพิษ ที่มาดัดแปลงจาก Judith L. Richell. (2006). Disease and Demography in Colonial Burma. p. 190.

Period	อหิวาตกโรค	กาฬโรค	ไข้ทรพิษ
	จำนวน	จำนวน	จำนวน
1902-11	64,222	49,081*	33,407
1912-21	59,498	56,801	21,023
1922-31	43,634	38,291	20,758
1932-39	15,465	17,778	9,956

Note: * ข้อมูลระหว่าง ค.ศ. 1905-11

จากตารางข้างต้น ถึงแม้ว่าโครงการฉีดวัคซีนจะดำเนินการอย่างยากลำบากในช่วงแรก แต่จากจำนวนผู้เสียชีวิตจากโรคระบาด เช่น อหิวาตกโรค (Cholera) กาฬโรค (Plague) และไข้ทรพิษ (Smallpox) ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ยังพบจำนวนผู้เสียชีวิตจำนวนมาก และเริ่มลดลงเรื่อยๆ จากโครงการฉีดวัคซีนและการพัฒนาด้านการแพทย์แบบสมัยใหม่ในพื้นที่พม่า

บทบาทประการที่สองของของรัฐบาลรัฐอาณานิคมต่อการพัฒนาการแพทย์ คือ การจำกัดบทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชน รวมถึงการยกเลิกเงินอุปถัมภ์รายปีแก่วัด และต่อมาจึงมีการจัดการเรียนการสอนแพทยศาสตร์สมัยใหม่ขึ้น เพื่อผลิตบุคลากรทางการแพทย์ทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ สาเหตุที่ต้องดำเนินการลดบทบาทพระสงฆ์เนื่องจากในยุคจารีต วัดคือสถานที่เป็นสถาบันการศึกษาด้านการแพทย์ โดยพบว่ามีโรงเรียนสอนการแพทย์พื้นบ้าน หรือภาษาพม่าเรียกว่า Pwe Kyaung อยู่ภายในวัด รับบุคคลที่สนใจเข้าไปศึกษาการแพทย์แบบอายุรเวท โดยใช้เวลาศึกษาทั้งสิ้น 5 ปี การเรียนมีทั้งการเรียนทฤษฎีและการปฏิบัติ (Rudlang, 2003: 190) ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทอย่างมากในฐานะผู้รักษาและผู้นำของชุมชนด้วย ในช่วงการทำสงครามกับอังกฤษ พระสงฆ์จึงเป็นที่พึ่งของชาวพื้นเมืองพม่า แต่ภายหลังการถูกอังกฤษปกครอง บทบาทพระสงฆ์ก็ถูกจำกัดลงเหลือเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับศาสนกิจเท่านั้น พระสงฆ์หลายรูป เช่น อูวิสาละและอูอุตามะ ได้ลาสิกขาออกมาทำหน้าที่หมอพื้นบ้านดูแลรักษาชาวพื้นเมืองโดยใช้สมุนไพร เวทมนต์และการสักตามร่างกาย มีชาวบ้านให้ความศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมากและได้เป็นผู้นำชาวบ้านต่อต้านอำนาจการปกครองของอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดกบฏสะยาซัน (Saya San) ในช่วงปลายปี 1930 กบฏครั้งนี้มีชาวบ้านพม่าเข้าร่วมเป็นจำนวนมากและอังกฤษต้องใช้เวลานานถึง 2 ปีในการควบคุมการต่อต้านในครั้งนี้

การดำเนินการลดบทบาทพระสงฆ์ในบทบาทผู้รักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ นั้นถูกแทนที่ด้วยการพัฒนาการแพทย์และการศึกษาทางการแพทย์แบบตะวันตกขึ้นมาแทน ในช่วงแรกของการเข้ามาปกครองดินแดนพม่านั้นไม่ได้มีการพัฒนาการเรียนการสอนแพทยศาสตร์ในพม่าขึ้น อันเป็นผลจากข้อกำจัดทางด้านงบประมาณ รัฐบาลอาณานิคมตัดสินใจส่งชาวพม่าไปเรียนในโรงเรียนแพทย์ที่อังกฤษพัฒนาขึ้นแล้วในอินเดีย ในพื้นที่ของอินเดียอังกฤษมีการสร้างโรงพยาบาลมาตั้งแต่ ค.ศ. 1679

คือ Madras General Hospital ที่เมืองมัทราส ต่อมา ค.ศ. 1796 สร้างโรงพยาบาลที่เมืองกัลกัตตา คือ The Presidency General Hospital การขยายสร้างโรงพยาบาลอีก 4 แห่ง ในเมืองมัทราส ช่วง ค.ศ. 1800-1820 ยิ่งต้องทำให้มีความต้องการบุคคลากรทางการแพทย์ในการปฏิบัติงานในโรงพยาบาล เป็นผลให้มีการสถาปนาสถาบันการศึกษาแพทยศาสตร์ขึ้น การสถาปนาวิทยาลัยแพทยศาสตร์แห่งเมืองกัลกัตตาขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1835 ถือได้ว่าเป็นสถาบันการศึกษาแพทยศาสตร์แบบตะวันตกเป็นที่แรกในเอเชีย (Mushtaq, 2009) ต่อมาในพื้นที่พม่าอังกฤษมีความพยายามจะเปิดโรงเรียนแพทยศาสตร์ขึ้นใน ค.ศ. 1875 แต่ก็ต้องปิดตัวไปในเวลาอันรวดเร็วคือเปิดทำการอยู่ไม่ถึงปี การยกเลิกการเรียนการสอนของโรงเรียนแพทยศาสตร์ก่อให้เกิดปัญหาแก่แพทย์ชาวอังกฤษที่ประจำการในพื้นที่ของพม่าขาดบุคลากรสายสนับสนุนในการให้บริการรักษาอาการเจ็บป่วย รัฐบาลอาณานิคมจึงดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ โดยวิธีการแรก ทำการอบรมความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ให้แก่แพทย์พื้นบ้านที่มีอยู่แล้วในท้องที่ต่างๆ เป็นการลดบทบาทพระสงฆ์ที่เป็นผู้รักษาเดิม วิธีที่สองคือ การรับผู้ช่วยแพทย์ชาวอินเดียที่จบการศึกษาจากโรงเรียนแพทย์อินเดียที่อังกฤษสถาปนาขึ้นมาก่อนแล้ว เข้ามาทำงานร่วมกับแพทย์ชาวอังกฤษ

รัฐบาลอาณานิคมให้ความสำคัญในการอบรมความรู้ด้านการแพทย์แก่ชาวพม่าที่จะเป็นผู้ช่วยเหลือแพทย์ โดยเป้าหมายคือการให้ผู้ช่วยแพทย์ชาวพื้นเมืองพม่าเหล่านี้กระจายองค์ความรู้และวิธีการรักษาสมัยใหม่แก่ชาวพม่าในท้องที่ชนบท รวมทั้งการทำให้การแพทย์สมัยใหม่แบบตะวันตกเข้ามาเป็นการแพทย์หลักในดินแดนอาณานิคมแทนการแพทย์แบบพื้นบ้านของพม่า แพทย์ชาวอังกฤษส่วนมากไม่เชื่อมั่นในองค์ความรู้และวิธีการของการแพทย์พื้นบ้านทำให้ชาวอังกฤษไม่ยอมรับคำวินิจฉัยของแพทย์พื้นบ้านในการพิสูจน์คดี ยกตัวอย่าง กรณีคดีความที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1882 เมื่อศัลยแพทย์อังกฤษได้ทักท้วงผลชันสูตรศพของแพทย์พื้นบ้านในกรณีการตายของภรรยาเสมียนตราคนหนึ่งในเมืองร่างกุ้ง โดยแพทย์พื้นบ้านระบุสาเหตุของการเสียชีวิตว่าเกิดจากโรคหัวใจ แต่เนื่องจากสามีของผู้ตายแสดงอาการพิรุธ ศัลแพทย์อังกฤษจึงได้ขอให้มีการชันสูตรศพอีกครั้ง ผลชันสูตรปรากฏว่าผู้ตายเสียชีวิตจากกระดูกซี่โครงหักและไปทิ่มตับ เป็นผลให้เสมียนตราสามีของผู้ตายถูกจับดำเนินคดีฐานฆ่าคนตายและถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิต (Saha, 2012: 423-443)

ภาพที่ 1 การตรวจคนไข้ที่ติดกาฬโรค ที่เมืองมัณฑะเลย์ ในปี 1906 แสดงให้เห็นถึงการออกตรวจโรคระบาดโดยเจ้าหน้าที่ที่รับการเรียนและปฏิบัติตามแบบการแพทย์สมัยใหม่
ที่มาภาพ Criouleansky & Marshall. An outdoor examination of a plague patient in Mandalay, 1906. (Online).

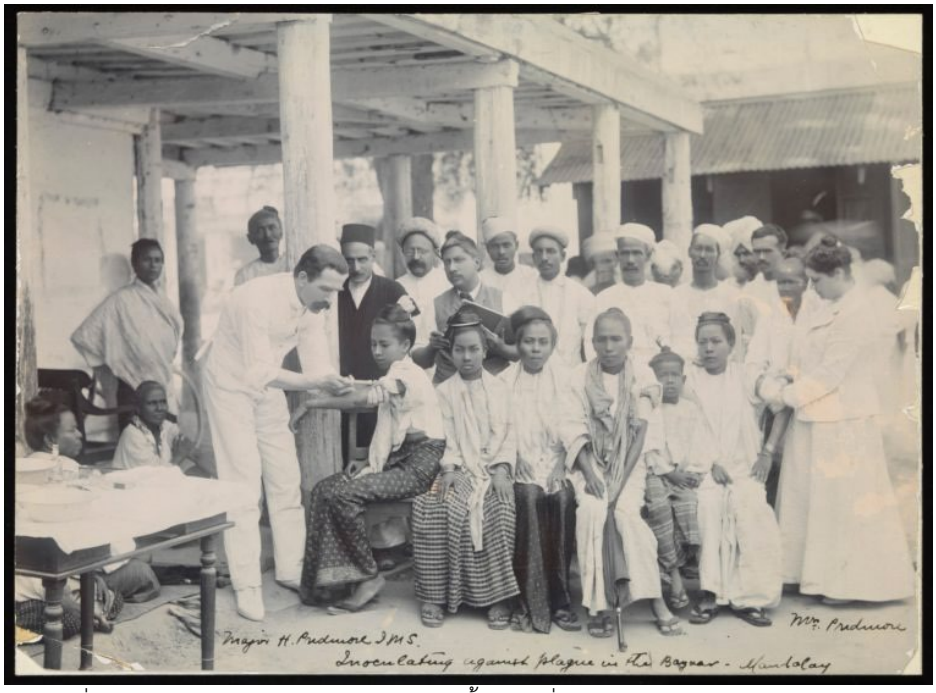

ภาพที่ 2 การฉีดวัคซีนป้องกันกาฬโรคแก่ชาวพื้นเมืองที่ตลาดสด เมืองมัณฑะเลย์ ในปี 1906
ที่มาภาพ welcome collection. A group of people being inoculated against the plague in a bazaar in Mandalay, 1906. (Online)

ช่วงต้นทศวรรษ 1900 เป็นต้นมา อังกฤษเริ่มให้ความสำคัญในการพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่พม่า โดยในปี ค.ศ. 1907 รัฐบาลอาณานิคมดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนแพทยศาสตร์ ณ เมืองร่างกุ้ง (Medical School, Rangoon) ขึ้นอีกครั้ง พันเอกลิตเติล (Colonel Little) ผู้อำนวยการโรงพยาบาลร่างกุ้งในขณะนั้น เป็นผู้ริเริ่มโครงการดังกล่าว (Barry, 1908: 1) แต่ถึงกระนั้นการพัฒนาบุคลากรเพื่อทำงานด้านการแพทย์นั้นก็ถือว่าพัฒนาช้าเมื่อเปรียบเทียบกับอินเดีย อันเนื่องมาจากสถานะความสำคัญของพม่าในโครงสร้างการบริหารอาณานิคมของอังกฤษ

การจัดการและบริหารภายในชุมชนต่าง ๆ ในช่วงทศวรรษ 1910 อังกฤษจัดทำคู่มือสำหรับผู้ใหญ่บ้าน (Kyedangyee) เพื่อกำหนดบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบของผู้นำชุมชน โดยมีเนื้อหาบทหนึ่งที่เกี่ยวกับการจัดการโรคติดต่อหรือโรคติดเชื้อทั้งในมนุษย์และวัว กรณีหากมีการพบระบาดของโรคระบาด เช่น อหิวาตกโรค ไข้ทรพิษ ผู้นำชุมชนต้องดำเนินการส่งรายงานไปยังนายอำเภอ (Towship Officer) หรือ รองข้าหลวง (Deputy Commissioner) รวมถึงระบุอำนาจหน้าที่ของผู้นำชุมชนในการกำหนดในการสั่งห้ามบุคคลที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเข้ามายังบริเวณหมู่บ้าน หรือผู้ป่วยอยู่ชุมชนผู้ใหญ่บ้านต้องดำเนินย้ายหรือกำหนดพื้นที่ให้ผู้ป่วย จนกว่าผู้ป่วยจะหายดีขึ้นจึงจะให้เข้าหมู่บ้าน ซึงการดำเนินการตามโครงการสร้างการบริหารงานแบบใหม่ ทำให้รัฐบาลอาณานิคมสามารถจัดการกับปัญหาโรคระบาดได้อย่างทันถ่วงที (Office of superintendent, Government printing, Burma, 1910: 18-21; Office of superintendent, Government printing, Burma, 1912: 17-20)

มุมมองบวกต่อการแพทย์ดั้งเดิมของพม่าผ่านเลนส์สายตาของแพทย์ตะวันตก

มุมมองของแพทย์ตะวันตกต่อการแพทย์แบบดั้งเดิมของพม่า มีการบันทึกการสำรวจสภาพการณ์ด้านการแพทย์และการสาธารณสุขของชาวพื้นเมืองพม่า ใน ค.ศ. 1848 โดยแพทย์ชาวอังกฤษ ชื่อ เอ็ดมันด์ อเล็กซานเดอร์ พาร์กส์ (Edmund Alexander Parkes) ที่รับราชการในสังกัดข้าราชการพลเรือนของบริติชอินเดีย (British India)

หมอพาร์กส นำเสนอว่า การแพทย์ที่เขาเห็นในพม่าช่วงนั้น แบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ การแพทย์ที่ทำการรักษาโดยฆราวาสหรือประชาชนทั่วไป และการรักษาที่โดยพระภิกษุในพุทธศาสนา เนื่องจากชาวพื้นเมืองนับถือพุทธศาสนาส่วนมาก ดังนั้นความรู้ทางด้านการแพทย์จึงผนวกรวมไปอยู่ในองค์ความรู้ของศาสนา การฝึกฝนหัตถการต่าง ๆ ทางการแพทย์จึงอยู่ในหมู่พระสงฆ์ รวมทั้งอาศัยความรู้ในเรื่องโหราศาสตร์และพยากรณ์ร่วมด้วย (Parkes, 1851: 408-409) ขณะในส่วนของฝั่งฆราวาสหรือประชาชนทั่วไป หมอพื้นบ้านในพม่า ไม่ได้ทำหน้าที่หมออย่างเดียวแต่ประกอบอาชีพอย่างอื่นด้วย หมอพาร์กส กล่าวว่า หมอพื้นบ้านที่ให้ข้อมูลเขานั้น อาชีพหลักเป็นครูในชุมชน องค์ความรู้ทางด้านการแพทย์มักถูกส่งต่อในครอบครัว ไม่มีการสอบเพื่อขอใบอนุญาตเหมือนการเรียนแบบแพทยศาสตร์สมัยใหม่ แต่คนพื้นเมืองก็ให้การยอมรับผู้ที่สืบทอดองค์ความรู้ทางการแพทย์พื้นบ้าน โดยการศึกษาการแพทย์แบบพื้นบ้านนั้น ผู้ที่จะฝึกวิชาจะถูกส่งไปเรียนที่วัดตั้งแต่เล็ก ๆ โดยผู้สอนจะเป็นพระสงฆ์ เมื่อเรียนจบจากวัดก็ต้องกลับมาเรียนวิชาแพทย์กับบิดาที่จะเป็นหมอพื้นบ้าน หรือ Sathamar จนกว่าจะชำนาญ

การฝึกฝนขณะเข้ารับการเรียนวิชาแพทย์ ผู้ที่ฝึกฝนเมื่อเข้าไปอาศัยอยู่วัด พวกเขาจะได้เรียนรู้เรื่องการสังเกตโรคและอาการต่าง ๆ ของโรค แต่ก็ไม่มีการเรียนการสอนเรื่องกายวิภาคและสรีรวิทยา รวมถึงไม่มีความเข้าใจเรื่องเคมี แต่ความรู้เรื่องยาที่ใช้กับอาการทางกายมีอย่างหลากหลาย โดยสูตรปรุงยานั้นมีเป็นของตนเอง ซึ่งการปรุงยาจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางร่างกายของผู้ป่วยแต่ละคน รวมถึงอิทธิพลของสภาพลมฟ้าอากาศที่มีผลต่ออาการนั้นด้วย ตำราแพทย์ของพม่านั้น หมอพาร์กสบันทึกว่ามีอยู่จำนวนมากและมีความยึดโยงกับธรรมเนียมที่ต้องใช้ภาษาศักดิ์สิทธิ์ คือ ภาษาบาลีในการบันทึก แต่มีภาษาสันกฤตปะปนอยู่บ้าง หากแต่อักษรที่ใช้บันทึกเป็นภาษาพม่าจารไว้บนใบลาน ตำราแพทย์ต่าง ๆ มักขึ้นต้นด้วยบนสวดสรรเสริญพระพุทธคุณ เมื่อเข้าสู่เนื้อหาของตำราก็จะเริ่มต้นด้วยการอธิบาย “ธาตุทั้ง 5” ที่จะกระจายไปอยู่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในสัดส่วนที่ไม่เท่ากัน ขณะเดียวกันก็ยังแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคลหรือแต่ละฤดู ซึ่งไม่ปรากฏออกมาทางกายภาพ แต่อธิบายว่ามาจากน้ำดีที่มากเกินไป หรือเสมหะที่มากเกินไป เมื่อสิ่งเหล่านี้มากไปก็ทำให้นำไปสู่การเสียสติได้ การมีมากหรือน้อยเกินไปในธาตุต่าง ๆ จะเป็นสาเหตุของโรค ขณะเดียวกันปัจจัยภายนอกก็เป็นเหตุของความผิดปกติ ไม่ว่าจะมาจากฤดูกาลหรือจากภูมิผีปีศาจ (Parkes, 1851: 411)

บันทึกเกี่ยวกับโรคที่ชาวพม่ารู้จักนั้น หมอพาร์สก เสนอว่า โรคที่ชาวพื้นเมืองรู้จักนั้นต่างจากโรคของชาวตะวันตก โรคที่พบมากก็มี อาการลำไส้ผิดปกติ ไข้ป่า ข้ออักเสบ ไข้ทรพิษ กามโรค โรคเรื้อน ที่ไม่ค่อยพบคือ โรคเบรี่-เบรี่ โรคหลอดอักเสบ ปอดบวม วัณโรค โรคที่เป็นกันในโลกตะวันตกที่เกิดจากการพัฒนาต่าง ๆ ก็ไม่พบ โรคเสียจริตหรือโรคประสาทก็ไม่ค่อยพบ โรคท้องอืด ท้องเฟ้อ หรือโรคตับก็พบน้อย หมอพาร์กส สังเกตหมอพื้นบ้านของพม่าใช้ยาจำนวนมากที่แพทย์ชาวตะวันตกไม่รู้จัก ที่ชาวตะวันตกจะรู้จักบ้าง ได้แก่ ฝิ่น กัญชา สีเสียด ไม้จำพวกทองกวาว รง การบูร หมาก กระวาน และพวกเครื่องเทศ ยี่หร่า ดินสอพอง พลวง สารหนู ปรอท น้ำมันละหุ่ง ยาสูบ และตำรับยาก็ซับซ้อนบางตำรับใช้ยาถึง 60 ชนิด วิธีปรุงยาก็มีทั้งการใช้ในรูปของยาเม็ดและยาต้ม

นอกจากนี้ ยังพบว่าแพทย์ชาวอังกฤษบางคนสนใจทำการศึกษาประสิทธิภาพการรักษาของการแพทย์พื้นบ้านพม่า เช่น หมอแมคโดนัลด์ (MacDonald) ได้เปรียบเทียบคำอธิบายพื้นฐานเกี่ยวกับความผิดปกติในระบบเลือดว่าคล้ายคลึงกับคำอธิบายของฮิปโปเครติส และคำอธิบายของพม่าเกี่ยวกับการรักษาอาการไข้โดยการอาบน้ำเย็นก็เป็นในลักษณะเดียวการแพทย์แบบตะวันตกในยุคก่อน ส่วนในด้านการทดลองใช้สมุนไพร หมอแมคโดนัลด์ (MacDonald) และหมอคัลลิมอร์ Cullimore ได้ยอมรับถึงประสิทธิภาพของการรักษาแบบพื้นบ้านพม่าในบางโรค เช่น การใช้สารโลหะบางชนิดเพื่อลดอาการหอบ การใช้ฝิ่นเพื่อลดความเจ็บปวดระหว่างการสัก รวมถึงมีการกล่าวถึงการนวดของพม่าว่ามีประสิทธิภาพและมีความเป็นวิทยาศาสตร์ (Edward, 2010: 31-33)

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาประวัติศาสตร์การแพทย์ของพม่า โดยการเริ่มศึกษาภาพกว้าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ก่อนยุคล่าอาณานิคมของชาวตะวันตกผ่านมุมมอง ทัศนคติ ของชาวตะวันตกที่สำรวจเกี่ยวกับสุขอนามัย การแพทย์ รวมทั้งประเด็นโรคระบาดและโรคประจำถิ่นของชาวพื้นเมืองในภูมิภาคนี้ พบว่าวัฒนธรรมและองค์ความรู้เรื่องของการรักษาโรคภัยและอาการเจ็บป่วยนั้นได้รับอิทธิพลจากดินแดนของมหาอำนาจที่ขนาบข้าง คือ อินเดียและจีน ผสมผสานองค์ความรู้ของแพทย์พื้นถิ่นของแต่ละพื้นที่ ก่อเกิดเป็นองค์ความรู้เฉพาะในการรักษาอาการเจ็บป่วยของท้องถิ่น ชาวยุโรปหลายคนมองว่าการรักษาแบบหมอท้องถิ่นในบางครั้งดีกว่าการรักษาแบบตะวันตก และโดยทั่วไปชาวพื้นเมืองในภูมิภาคนี้แข็งแรงต่อสู้กับโรคภัยได้อย่างดี การระบาดของโรคระบาดที่เกิดขึ้นหลาย ๆ โรคที่ฆ่าชีวิตผู้คนในยุโรปจำนวนมหาศาลนั้นกลับพบผู้ชาวพื้นเมืองภูมิภาคกลับเสียชีวิตน้อยกว่า คงเนื่องมาจากภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เปิดให้กับการค้าโลกมาอย่างยาวนาน ชาวพื้นเมืองคงจะสร้างภูมิคุ้มกันกับโรคระบาดร้ายแรงไปเสียส่วนใหญ่แล้ว ประกอบการจัดการกับโรคระบายของภูมิภาคนี้ที่เมื่อเกิดการระบาดของโรคร้ายแรงมักจะการับมือโดยการทิ้งคนป่วยไว้ในพื้นที่เดิม และอพยพโยกย้ายไปตั้งหมู่บ้านใหม่ในพื้นที่ห่างออกไป

การศึกษาประวัติศาสตร์การแพทย์พม่า พบว่าเดิมทีการรักษาแบบพื้นบ้านยึดโยงเกี่ยวกับความเชื่อเหนือธรรมชาติ รวมทั้งความเชื่อเรื่องนัท ต่อมาเมื่อราชสำนักพม่าได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท จึงมีการผสมผสานพิธีกรรมทางศาสนาที่ว่าอาศัยอำนาจแห่งพุทธคุณ อิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติที่เชื่อว่าจะสามารถป้องกันภัยต่าง ๆ และพบการรักษาร่วมกับสมุนไพร พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการรักษาความเจ็บป่วยของประชาชน ต่อมาการรักษาแบบพื้นบ้านของพม่าพัฒนาไปตามแบบการแพทย์อายุรเวทของอินเดียโดยได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักพม่า ขณะที่พื้นที่ชนบทพระสงฆ์ยังมีบทความสำคัญในฐานะศูนย์กลางของชุมชนและผู้รักษาความเจ็บป่วย เมื่อพม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ รัฐบาลอาณานิคมดำเนินนโยบายด้านสาธารณสุขโดยการพยายามผลักดันการแพทย์แบบสมัยใหม่แบบวิทยาศาสตร์ให้เป็นการแพทย์กระแสหลัก และมีความพยายามที่กำจัดบทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาสุขภาพของประชาชน ขณะที่ทัศนคติของชาวตะวันตกโดยส่วนมากมองว่าการแพทย์แบบพื้นบ้านของพม่าว่า เป็นการแพทย์ที่หลอกลวง การรักษาที่ล้าหลัง และไม่ประสิทธิภาพและความปลอดภัย แต่จากบันทึกของชาวตะวันตกส่วนหนึ่งก็มีทัศนติที่เชิงบวกต่อการแพทย์แบบพื้นบ้านของพม่า

ข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาการเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการแพทย์ในพม่า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอังกฤษในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบการแพทย์จากยุคจารีตสู่การแพทย์แบบตะวันตกในพื้นที่อื่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งที่ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ หรืออาณานิคมของตะวันตกชาติอื่น แล้วนำมาเปรียบเทียบกันกับกรณีของพม่า จะช่วยให้เกิดความเข้าใจและเห็นความเหมือน ความแตกต่างของการเปลี่ยนแปลงของระบบการแพทย์ที่มีลักษณะเฉพาะและมีความเป็นพหุลักษณ์ทางการแพทย์ของแต่ละพื้นที่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นหนึ่งของปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ เรื่อง “อิงกะเล็ดเซ (การแพทย์อังกฤษ): รัฐบาลอาณานิคมกับแพทยศาสตร์ศึกษาและการจัดบริการสุขภาพสังคมพม่า ค.ศ. 1907-1948” บทความนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากหลายส่วน ขอขอบคุณ Miss Htet Htet Win (พิ่กชกร) ผู้ค่อยให้ความช่วยเหลือด้านภาษาพม่า ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน รวมทั้งรองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย มุกสง อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ที่กรุณาคอยให้คำแนะนำ ชี้แนะ ปรับแก้ และสนับสนุนให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการบทความฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

เอกสารอ้างอิง

กฤติธี ศรีเกตุ. (2564, กรกฎาคม-สิงหาคม). นัตพม่ากับการเมืองวัฒนธรรม: ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองวัฒนธรรมในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตในประเทศพม่า. **Journal of MCU Peace Studies**. 9(5).

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. (2558). **วัฒนธรรมสุขภาพในสังคมอาเซียน**. นนทบุรี : สุขศาลา สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.

ชิเกฮารุ ทานาเบ. (2551). **ชุมชนกับการปกครองชีวญาณ: กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีในภาคเหนือของไทย.** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2558). **ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์การแพทย์และการแพทย์พื้นบ้านในอินโดนีเซีย**. ใน โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. (2558). วัฒนธรรมสุขภาพในสังคมอาเซียน. นนทบุรี : สุขศาลา สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.

ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2561). **เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม: ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : Illuminations Editions.

เทพินทร์ พัชรานุรักษ์. (2558). **การพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านพม่า: มาตรฐานการรักษาและโอกาสของคนจน**. ใน โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. (2558). วัฒนธรรมสุขภาพในสังคมอาเซียน. นนทบุรี : สุขศาลา สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.

ธนภาษ เดชพาวุฒิกุล. (2550). **การศึกษาการพรรณนาเรื่องชาติพันธุ์ในงานประวัติศาสตร์พม่าที่เขียนโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ค.ศ. 1880-1950**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชีย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2547). **แนวคิดเรื่องความชอบธรรม (The concept of legitimacy).** นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. (2561). **การแพทย์ดั้งเดิมเมียนมา (พม่า) กับพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสุขภาพไทย.

องค์ บรรจุน. (2564). **สำรวจความเชื่อนัต ระบบผีท้องถิ่นนิยมในเมียนมา ที่พุทธศาสนาเอาชนะไม่ได้**. (ออนไลน์).

แอนโทนี รีด. (2548). **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ. 1450-1680: เล่มหนึ่ง ดินแดนใต้ลม**. พงษ์ศรี เลขะวัฒนะ แปล. เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม.

Barry, C. (1908). **Report on the working on the government medical school, Rangoon for the year1097**. Rangoon: Office of superintendent, Government printing, Burma.

Charney, Michael W. (2009). **A history of modern Burma**. Cambridge : Cambridge University Press.

Crosby, Kate. (2014). **The Other Burmese Buddhism. In Champions of Buddhism : Weikza cults in comtemporary Burma**. Singapore : NUS Press.

Codery. (2012). The Weika's Role in Arakanese Healing Pratices. **Journal of Burma Studies**, 16(2).

Edward, Penny. (2010). Bitter pills: colonialism, medicine and nationalism in Burma, 1870-1940. **Journal of Burma Studies**. 14.

Fytche, Albert. (1986). **Report on the Administration of the Province of British Burma for 1867-68**. Rangoon: Office of superintendent, Government printing, Burma.

Rao, M.S. (1968). The History of Medicine in India and Burma. **Medical History**. 12(1).

Richell, Judith L. (2006). **Disease and Demography in Colonial Burma**. Singapore : NUS Press.

Rudland, E. (2003). **Political Triage: Health and the State in Myanmar (Burma)**. PhD. Dissertation of Political and Social Chang, Australian National University.

Saha, Jonathan. (2012). Uncivilized Practioners: Medical Subordinate, Medico-legal Evidence and Misconduct in Colonial Burma, 1875-1907. **South East Asia Reseach**, 20(3).

MacDonald, Keith Norman. Keith Norman MacDonald. (1986). **Report on Vaccination in the Town and Vicinity of Prome for the Year Ending 31st March 1868 in Vaccination Report 1867-68**. Rangoon: Office of superintendent, Government printing, Burma.

Maung Htin Aung. (1967). **A History of Burma**. Columbia : Columbia University Press.

Mushtaq, Muhammmad Umair. (2009). Public health in British India: a brief account of the history of medical service and disease prevention in colonial India. **Indian Journal of Community Mediccine**, 34(1).

Naono, Atsuko. Vaccination Propaganda : The Politics of Communicating Colonial Medicine in Nineteenth Century Burma. **SOAS Bulletin, SBBR**, 4(1).

Parkes, E.A. (May, 1851). On the State of Medicine among the Burmese. **London Journal of Medicine**, 3(29).

The lower Burma headman's manual. (1910). Rangoon: Office of superintendent, Government printing, Burma.

The Upper Burma headman's manual. (1912). Rangoon: Office of superintendent, Government printing, Burma.

U Win Ko. (2013). **A Drop of rain in asia : a brief introduction to traditional Burmese medicine**. Lulu.com.

การศึกษาภาพลักษณ์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2516-2524

A study of the image of the People's Republic of China in Thai social studies textbooks between 1973-1981

วิษณุ เพาะพืชบวรชัย[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการนำเสนอภาพลักษณ์สาธารณรัฐประชาชนจีนในแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ตั้งแต่ พ.ศ. 2516-2524 โดยศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน และการเปลี่ยนแปลงจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยการศึกษาจะใช้หลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองเพื่อนำมาพรรณนาวิเคราะห์ จากการศึกษาพบว่าในอดีตภาพลักษณ์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้รับการถ่ายทอดผ่านพื้นที่สื่อว่าเป็นภัยความมั่นคงต่อประเทศไทย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงของการเมืองระหว่างประเทศและเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการศึกษามากยิ่งขึ้นอันเป็นปัจจัยต่อการเปิดกว้างภาพลักษณ์จีนในสังคม รวมทั้งการปรับปรุงหลักสูตรจากความร่วมมือหลายหน่วยงานนำไปสู่การบรรจุเรื่องสาธารณรัฐประชาชนจีนในหลักสูตรมัธยมศึกษาและแบบเรียน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

คำสำคัญ: *ภาพลักษณ์สาธารณรัฐประชาชนจีน แบบเรียนมัธยมตอนปลาย หลักสูตร*

Abstract

This article examines the presentation of the image of the People's Republic of China in high school textbooks from 1973 to 1981, which studies within the context of changing relations between Kingdom of Thailand and the People's Republic of China, as well as the political incident on October 14, 1973. This research applies the historical method, which is based on primary sources and secondary sources to conduct. The result found that in the past, the image of the People's Republic of China was portrayed through media as a threat to Thailand's national security. However, changing international politics between countries and following political incident on October 14, 1973. People gained more freedom in education, leading to a broader representation of People's Republic of China in society. Curriculum enhancements through cooperation between various government organizations led to the inclusion of narratives related to the People's Republic of China in the high school curriculum and textbooks on various dimensions such as politics, economy, and society, unlike before.

Keywords: *Image of People's Republic of China, High School textbooks, Curriculum*

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

ภายหลังจากการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนใน พ.ศ. 2492 รัฐไทยมีมุมมองต่อจีนคอมมิวนิสต์ว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากการสนับสนุนการเคลื่อนไหวคอมมิวนิสต์ในประเทศ การสร้างโฆษณาชวนเชื่อ และความสัมพันธ์ร่วมกับชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย จากปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลไทยดำเนินการต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างชัดเจน ผ่านการออกกฎหมายห้ามจำหน่ายสินค้าที่มาจากสาธารณรัฐประชาชนจีน (“ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 53”, 2502, น. 1-3). การปราบปรามกลุ่มหัวก้าวหน้าและฝ่ายซ้าย ใน พ.ศ. 2501 (สยามนิกร, น. 1). หรือการนำเสนอภาพลักษณ์ “โจรจีน” และการต่อสู้กับกลุ่มคอมมิวนิสต์และพบอุปกรณ์ เช่น การปรากฏเครื่องอัดสำเนา เอกสารเผยแพร่คอมมิวนิสต์ ระเบิดมือ และอาวุธลักษณะร่วมคล้าย “จีนแดง” (ธงนรินทร์ นามวงศ์, 2563, น. 106-109). โดยรัฐบาลต่อต้านคอมมิวนิสต์เรื่อยมาเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงภัยความมั่นคงต่อประเทศตลอดจนถึงต้นทศวรรษ 2520

จุดเปลี่ยนทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอก คือ การเปลี่ยนแปลงบริบททางการเมืองโลกจากความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนส่งผลให้สหรัฐอเมริกาปรับนโยบายเข้าหาจีนคอมมิวนิสต์เพื่อถ่วงดุลทางการเมืองโลก และสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตร่วมกัน ส่วนปัจจัยภายใน คือ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ประเทศไทยมีรัฐบาลที่มาจากพลเรือนและเกิดปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศซึ่งนำไปสู่สถาปนาความสัมพันธ์ทั้งสองประเทศใน พ.ศ. 2518

จากความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองโลก การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมัธยมศึกษาซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นำไปสู่การประกาศใช้หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 ซึ่งมีการกำหนดวิชาที่เกี่ยวข้องกับภูมิภาคเป็นครั้งแรก คือ วิชาเอเชียตะวันออก ภาพลักษณ์สาธารณรัฐประชาชนจีนได้รับการอธิบายในแบบเรียนในทางด้านจุดเด่นและจุดบกพร่องผ่านระบอบการเมืองภายใน การอธิบายดังกล่าวเพื่อให้ผู้เรียนมีมุมมองต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศในเอเชียตะวันออกเพื่อเปรียบเทียบกับประเทศไทยผ่านมิติต่าง ๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการอธิบายการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนในสังคมที่เกิดมาจากปัจจัยภายใน คือ เหตุการณ์ทางการเมืองในประเทศและปัจจัยภายนอกประเทศจากความเปลี่ยนแปลงการเมืองโลกช่วง พ.ศ. 2516-2524
2. เพื่อศึกษาภาพลักษณ์จีนในแบบเรียนผ่านหนังสือเรียนชั้นมัธยมศึกษา ที่ครอบคลุมประเด็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม อันเป็นผลการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ภาพลักษณ์จีนในสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนภายหลังการเปลี่ยนแปลงการเมืองโลกและเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ส่งผลให้ประชาชนมีเสรีภาพในการศึกษาโดยเฉพาะการรับรู้เรื่องสาธารณรัฐประชาชนจีน และการเติบโตของฝ่ายซ้ายต่อการออกหนังสือเกี่ยวข้องกับจีน ส่งผลต่อการรับรู้ของประชาชนไม่ถูกจำกัดโดยรัฐเหมือนก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516
2. หลักสูตรและแบบเรียนที่บรรจุเรื่องราวของสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้รับการบรรจุลงในหลักสูตรและแบบเรียนเป็นผลของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ตอบสนองต่อผู้เรียน เรื่องราวของสาธารณรัฐประชาชนจีนจึงถูกบรรจุเป็นหนึ่งในประเทศซึ่งให้ผู้เรียนศึกษาผ่านวิชาเอเชียตะวันออก

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยนี้ใช้หลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองเพื่อนำมาพรรณนาวิเคราะห์ จากแบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาจากราชการและเอกชน หนังสือ หนังสือพิมพ์ วารสาร เอกสารราชการกระทรวงศึกษาธิการ

2. ช่วงเวลาที่ศึกษา จะถือเอาช่วงระหว่าง พ.ศ. 2516-2524 โดยถือว่าเป็นช่วงเวลาที่เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศที่นำไปสู่เสรีภาพในการรับรู้ของประชาชนและส่งผลต่อการออกแบบหลักสูตรมัธยมศึกษาฉบับใหม่ ขณะที่บริบทการเมืองโลกที่เกิดความเปลี่ยนส่งผลกระทบสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งช่วงเวลาการศึกษาในบทความสิ้นสุดใน พ.ศ.2524 เนื่องจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ถูกใช้ถึง พ.ศ. 2533 จึงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมัธยมศึกษาฉบับใหม่

3. ภาพลักษณ์สาธารณรัฐประชาชนจีน ผู้ศึกษาเรียนรู้จากการมองมิติการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของจีนที่ปรากฏในแบบเรียน โดยศึกษาผ่านอธิบายเนื้อหาที่ยกเข้ามาประกอบการวิเคราะห์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาจากเอกสารเป็นหลักผ่านหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง เพื่อทำความเข้าใจพลวัตความเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เกิดขึ้นในสังคมไทย รวมทั้งเข้าใจการบรรจุเรื่องราวของจีนในแบบเรียนของวิชาสังคมศึกษาที่เกิดขึ้นในระหว่าง พ.ศ. 2516-2524 โดยความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลทางอ้อมจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ต่อการรับรู้เรื่องจีน ผู้ศึกษาอาศัยแหล่งข้อมูลจากหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฯลฯ

ทบทวนวรรณกรรม

เมื่อทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษาภาพลักษณ์ในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาที่ผ่านมา พบงานศึกษาภาพลักษณ์จากการวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนไทย โดยยกตัวอย่างงานศึกษาที่ผ่านมาโดยแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก งานศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในแบบเรียน ซึ่งตีความหมวดหน้าที่พลเมืองในวิชาสังคมศึกษาต่อการปลูกฝังแนวคิดพลเมืองดีต่อนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา (กรวรรณ เกียรติไกรวัลศิริ, 2554). และงานเรื่อง ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ (นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์, 2564). อธิบายว่า รัฐปลูกสำนึกเรื่องชาติผ่านระบบการศึกษาแบบใหม่ในแบบเรียนต่อการกล่อมเกลาทางด้านจิตสำนึก เช่น อุดมการณ์เรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งนำเสนอผ่านวิชาสังคมศึกษา โดยงานกลุ่มนี้มุ่งวิเคราะห์แนวคิดพลเมืองที่สอดแทรกในเนื้อหาแบบเรียนเป็นหลัก และศึกษาเนื้อหาพลเมืองดีตามที่รัฐพึงปรารถนาต่อผู้เรียน

งานกลุ่มที่สอง งานศึกษาชาตินิยมไทยในแบบเรียน เช่น งานของสุเนตร ชุตินธรานนท์ (2552, น. 9). อธิบายมุมมองของแบบเรียนไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านผ่านมิติประวัติศาสตร์ สังคม และการเมืองที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในอดีตซึ่งแฝงอคติและการเล่าให้สถานะของ “สยาม” นั้นเหนือกว่าประเทศเพื่อนบ้าน และงานศึกษาของ ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัลย์ (2561, น. 74). มุ่งประเด็นศึกษาการเรียนประวัติศาสตร์ไทยในแบบเรียนโดยวิเคราะห์จากแผนการศึกษาแห่งชาติ ในฐานะหน่วยย่อยของหมวดสังคมศึกษาที่เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2503 พร้อมทั้งบรรยายมุมมองต่อประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านหนังสือประวัติศาสตร์ที่ใช้เรียน

แม้ว่างานทั้งสองกลุ่มในข้างต้นจะไม่มีความเกี่ยวข้องกับสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยตรง อย่างไรก็ตามงานศึกษาภาพลักษณ์ในแบบเรียนทั้งสองประเด็น สามารถนำมาปรับใช้เพื่ออธิบายเนื้อหาการสอดแทรกเรื่องราวของสาธารณรัฐประชาชนจีนลงในหลักสูตรและแบบเรียนที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2518 เพื่อศึกษาชุดคำอธิบายเรื่องราวของสาธารณรัฐประชาชนจีนผ่านช่วงเวลาดังกล่าวในวิชาสังคมศึกษา

ผลการวิจัย

ภายหลังการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนใน พ.ศ. 2492 ประเทศไทยตระหนักถึงภัยความมั่นคงของประเทศเนื่องจากระบอบการปกครองที่แตกต่างและการเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งในประเทศและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลไทยดำเนินงานปราบปรามกลุ่มคอมมิวนิสต์ ร่วมกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศและพัฒนาประเทศผ่านการสนับสนุนทางการเงินจากสหรัฐอเมริกาในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน (สินีนาฏ เวชแพทย์, 2539, น.140-145).

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ไทยกับไต้หวันมีความใกล้ชิดผ่านชนชั้นนำทั้งสองประเทศในฐานะเป็นประเทศกลุ่มโลกเสรี จากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนไต้หวันของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุยเดชมหาราช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิตติ์ พระบรมราชินีนาถ ใน พ.ศ. 2506 ทรงเห็นใจกับสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศและทรงมั่นใจต่อชัยชนะของไต้หวันต่อคอมมิวนิสต์ (สำนักราชเลขาธิการ, 2517, น. 711). และเดินทางของเฉียงฉิงกั๋ว ใน พ.ศ. 2512 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมไต้หวัน เพื่อยืนยันความสัมพันธ์เพื่อร่วมต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ร่วมกัน (“Minister Chiang Ching-kuo in Thailand”, 1969). ขณะที่จุดยืนเรื่องตัวแทนจีนในสหประชาชาติ รัฐบาลไทยได้สนับสนุนให้ไต้หวันคงเป็นตัวแทนผู้แทนจีนต่อไป ผ่านแถลงการณ์ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยที่ 25 ณ สหประชาชาติ วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2513 (กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2529, 203).

เมื่อพิจารณาถึงจำนวนเหล่าปัญญาชนของไทยขยายตัวมากขึ้น ภายหลังการตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาคเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2507 (พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2507, น.25). มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. 2509 (พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2509, น. 62). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. 2511 (พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2511, น. 127). พ.ศ. 2514 ก่อตั้ง “มหาวิทยาลัยรามคำแหง” ในฐานะมหาวิทยาลัยตลาดวิชา (พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514, น. 90). นอกจากนี้เหล่าคณาจารย์ได้รับทุนการศึกษาต่างประเทศในช่วงสงครามเย็นและกลับมาสอนมหาวิทยาลัยในประเทศไทย เช่น ดร.ปราโมทย์ นาครทรรพ ดร.กมล สมวิเชียร ดร.บุญสนอง บุญโยทยาน (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2564, น. 59). มีส่วนต่อการกระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ระบอบเผด็จการทหารจากบรรดาเหล่าปัญญาชน และการตระหนักรู้ถึงปัญหาที่สะท้อนผ่านความเหลื่อมล้ำของประชาชนในประเทศ

บทบาทของนักศึกษาก่อตัวจากการขับเคลื่อนสังคมเพื่อเรียกร้องแก้ไขปัญหาแก่ประชาชน อาทิ พ.ศ. 2511-2512 นักศึกษาประท้วงการปรับขึ้นราคาค่าโดยสารรถประจำทางในกรุงเทพมหานคร การประท้วงเพื่อให้ลดราคาเนื้อหมู การสอบสวนข้าราชการ ทำให้บทบาทของนักศึกษาดังกล่าวประสบความสำเร็จและได้รับการสนับสนุนจากประชาชน เกิดการจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยใน พ.ศ. 2513 (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2564, น. 63). ซึ่งต่อมาเหล่านักศึกษาตั้งคำถามต่อความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองหลวงกับต่างจังหวัด รวมทั้งการปกครองภายหลังการทำรัฐประหารรัฐบาลตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นการขยายอำนาจทางการเมืองของตนให้คงต่อไป

การเคลื่อนไหวของนักศึกษายกระดับไปสู่การเดินแจกใบปลิวเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ แต่ถูกจับกุมโดยตำรวจนครบาลในวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นำไปสู่การเดินประท้วงของนักศึกษาและประชาชนเพื่อเรียกร้องให้ตำรวจปล่อยตัวผู้ที่จับกุม และขยายตัวไปสู่ประท้วงรัฐบาลในวันที่ 9-14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ทั้งนี้ เกิดการปราบปรามอย่างรุนแรงจากเจ้าหน้าที่รัฐพร้อมถ้อยแถลงว่า “มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ส่งพลพรรคมีอาวุธร้ายแรงสวมรอยเข้ามา” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2556, น. 87). นำไปสู่หลั่งไหลของประชาชนเพื่อสนับสนุนการประท้วงของนักศึกษา ผลที่ตามมาคือการใช้ความรุนแรงในการปราบปรามผู้ประท้วงที่บานปลายจากเจ้าหน้าที่รัฐ จนนำไปสู่การจบเหตุการณ์ลงด้วยแรงกดดันให้จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพลเอกณรงค์ กิตติขจร เดินทางออกนอกประเทศ ซึ่งถือเป็นการปิดฉากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และนำมาสู่การผ่อนคลายบรรยากาศทางการเมืองอันมาพร้อมกับเสรีภาพของประชาชน

ภาพลักษณ์จีนในช่วงเวลานี้ ได้รับการเผยแพร่ว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศและตัวแทนของคอมมิวนิสต์ที่กำลังคุกคามสังคมในประเทศไทยที่สะท้อนผ่านการแถลงการณ์ของรัฐบาลและผู้มีอำนาจในสังคม ภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เรื่องราวของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้รับความสนใจจากประชาชนอย่างที่ไม่เคยปรากฏในยุคที่มีการควบคุมและจำกัดเสรีภาพของประชาชนต่อการแสวงหาความรู้ดังเช่นในช่วงทศวรรษต้น 2500

1. รุ่งอรุณเบิกฟ้า: การเปิดกว้างเรื่อง “ภาพลักษณ์จีน” ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา

ภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เหตุการณ์สร้างความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ขณะที่ในทางการเมืองเกิดความเปลี่ยนแปลงจากรัฐบาลเผด็จการทหารสู่รัฐบาลพลเรือน ส่งผลให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนเพิ่มมากขึ้นจากยุคก่อน เรื่องราวการศึกษาขยายตัวสู่ประชาชนในประเด็นสิทธิ ประชาธิปไตย รวมทั้งเรื่องราวของสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งเคยเป็นหนึ่งในประเด็นต้องห้ามในสังคม ต่างเป็นที่สนใจจากประชาชนผ่านการจัด “นิทรรศการจีนแดง” ดังนี้

การจัด “นิทรรศการจีนแดง” โดยองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 23 มกราคม – 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ภายในนิทรรศการมีการแสดงประวัติและแนวคิดของบุคคลสำคัญคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับจีนในทางด้านการเมือง การปกครอง การศึกษา การแพทย์ เศรษฐกิจ กีฬา ความสัมพันธ์ต่างประเทศ และภาพยนตร์นำเสนอแก่ผู้ที่สนใจสามารถเข้าชม (“จัดนิทรรศการจีนแดงที่ มธ. ตร. สันติบาลส่งคนคอยเฝ้าดู”, 2517, น. 1). รวมทั้ง การอภิปรายประเด็นการยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันคอมมิวนิสต์ที่ถูกใช้กลั่นแกล้งประชาชนจากอดีต ส.ส.และสื่อ (“การจัดนิทรรศการจีนแดง”, 2517). นิทรรศการดังกล่าวสร้างความสนใจให้กับประชาชนจำนวนมากและนำไปสู่การถกเถียงในหลายภาคส่วน ทั้งจากเจ้าหน้าที่รัฐ ประชาชน และสื่อมวลชนต่อการจัดงานในครั้งนี้

นายพ่วง สุวรรณรัฐ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ให้ความเห็นว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ (“นิทรรศการจีนแดงผิด ก.ม. คอมมิวนิสต์,” 2517, น.1). ส่วนพลตำรวจเอก อารีย์ กะรีบุตร ให้เจ้าหน้าที่สันติบาลสำรวจการฉายภาพยนตร์ของนิทรรศการว่ามีการโน้มเอียงเข้าข่ายเชิญชวนทางการเมืองหรือไม่ ทั้งที่มีพระราชบัญญัติป้องกันคอมมิวนิสต์แต่อนุโลมให้จัดนิทรรศการตามการผ่อนคลายทางการเมือง (สยามรัฐ, 2517, น.1). ทางพลตำรวจเอกประจวบ สุนทรางกูร มองว่าการจัดงานในครั้งนี้เป็นการจัดงานเชิงวิชาการ และเชื่อมั่นต่อนักศึกษาว่าจะไม่นำไปสู่การเผยแพร่ลัทธิหรือการทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม (“จัดนิทรรศการจีนแดงที่ธรรมศาสตร์”, 2517). ทั้งนี้นิทรรศการได้รับการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่สันติบาลอย่างละเอียด ผ่านการสอดแนมข้อมูลนิทรรศการ ประเภทผู้ชม หนังสือในงาน และมีความเห็นต่อนิทรรศการว่าเป็นการนำด้านดีมาเสนอเพียงด้านเดียว (“สรุปผลสดับตรับฟัง”, 2517).

ทรรศนะของหนังสือพิมพ์อย่าง “สยามรัฐ” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้รับความนิยมจากชนชั้นกลาง ข้าราชการ และปัญญาชน (เขียน ธีระวิทย์ และคณะ, 2521, 53). ให้ความเห็นสวนทางต่อกระแสนิทรรศการจีนแดงที่เกิดขึ้นเนื่องจากการปกครองของจีน สังคม เศรษฐกิจมีความแตกต่างจากไทย นอกจากนี้บรรณาธิการใช้วาทกรรมการสร้าง “ความเป็นอื่น” ผ่านข้อความต่อผู้ชมนิทรรศการว่า “คนจีนเสียเป็นส่วนใหญ่ที่เข้าชมนิทรรศการ” และประเมินความรู้นิทรรศการดังกล่าวว่า “เป็นสิ่งที่ได้งอกเงยจากที่เคยรู้มาก็พูดได้ว่าเพียงน้อยนิด จะพูดว่ารู้เท่าเดิมก็ว่าได้” (ศิระ ดีระพัฒน์, 2517, น. 5). ซึ่งผู้เขียนประเด็นนี้เป็นหนึ่งในตัวแทนความคิดของชนชั้นกลางที่สะท้อนผ่านพื้นที่สื่อในประเด็นที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนช่วงนั้น

อย่างไรก็ตาม การเปิดเผยของนายพีรพล ตรียะเกษม นายกองค์การนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อประเด็นเรื่องฟิล์มภาพยนตร์และสไลด์เรื่องราวของจีนแดงที่นำมาฉายให้ประชาชนนั้นได้รับความช่วยเหลือจากนายแพทย์วีกิต วีรานุวัฒน์ นายพิชัย วาสนาส่ง รวมทั้งพลตำรวจโทชุมพล โลหะชาละ (“จัดนิทรรศการ”, 2517, น.16) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยอีกท่าน ซึ่งสนับสนุนข้อมูลและมีมุมมองต่างจากนายพ่วง สุวรรณรัฐ ในประเด็นเรื่องการจัดนิทรรศการ นอกจากนี้ องค์การนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับจีนในนิทรรศการจีนแดงจัดทำเป็นหนังสือเผยแพร่ต่อประชาชนเพื่อประชาสัมพันธ์องค์ความรู้เรื่องจีนแดง (องค์การนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517)

ประการที่สอง หนังสือที่เขียนเกี่ยวกับจีนและการเรียนการสอนได้รับการเผยแพร่มากขึ้นภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เช่น จดหมายจากเมืองจีน เพื่อเล่าถึงชีวิตภายหลังจากการปฏิวัติทางวัฒนธรรมผ่านการเดินทางของชาวไทยที่เดินไปสาธารณรัฐประชาชนจีน (ทอง น้ำปาว, 2517). หนังสือเรื่องนโยบายต่างประเทศ จีนคอมมิวนิสต์ ของ ศ. เขียน ธีระวิทย์ (2515). เป็นหนังสือนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เป็นนโยบายเอกเทศแตกต่างออกไป ซึ่งมีนโยบายต่างประเทศต่อประเทศโลกเสรีและประเทศกำลังพัฒนาแตกต่างกัน เป็นต้น

การแปลและตีพิมพ์หนังสือเรื่อง จีน: แผ่นดินแห่งการปฏิวัติตลอดกาล ที่ได้รับการแปลโดยสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การจัดพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ ได้รับกระแสตอบรับจากประชาชนเป็นจำนวนมากซึ่งสามารถจำหน่ายหนังสือหมดในระยะเวลาอันสั้น หนังสือแปลดังกล่าวนำมาแก้ไขข้อมูล แปลส่วนที่ขาดหายไปและจัดทำตีพิมพ์อีกครั้งในเดือนมกราคม พ.ศ. 2517 ซึ่งเนื้อหาย่อของหนังสือเรื่องนี้ กล่าวถึงการเดินทางของ Gun Kessle และ Jan Myrdal (2517). เยือนจีนระหว่าง พ.ศ. 2505-2506 พบถึงสภาพความเป็นจริงของชาวจีนที่แตกต่างจากการโฆษณาชวนเชื่อจากโลกเสรี ซึ่งนำเสนอในมุมมองที่ต่างออกไปผ่านวิถีชีวิตของชาวจีนและเมืองจีนที่เป็นอยู่ ส่งผลให้หนังสือได้รับความนิยมในหมู่ชาวต่างชาติและนำมาแปลจำหน่ายในฉบับภาษาไทยให้แก่ผู้ที่สนใจให้ได้รับรู้อีกด้านหนึ่งของจีนแดงจากมุมมองชาวตะวันตกที่ไปอาศัยอยู่โดยตรง

นอกจากนี้ บรรยากาศการเรียนการสอนเรื่องจีนในระดับอุดมศึกษาขยายตัวมากขึ้น จากเดิมเรื่องราวของจีนเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังเรื่องการสอนเรื่องราวของจีนคอมมิวนิสต์หรือภาษาจีนในมหาวิทยาลัย โดยการเรียนเรื่องจีนคอมมิวนิสต์และภาษาจีนได้รับการเผยแพร่ครั้งแรกที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากการสำรวจระหว่าง พ.ศ. 2520-2521 พบมหาวิทยาลัยที่สอนภาษาจีน 3 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยรามคำแหง (เขียน ธีระวิทย์ และคณะ, 2521, 54). ปรากฏการสอนวิชาประวัติศาสตร์จีน ส่วนเรื่องภูมิศาสตร์จีนนอกจากบรรจุในสามมหาวิทยาลัยในข้างต้น พบเรื่องจีนในเนื้อหาภูมิศาสตร์เอเชียของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ส่วนเรื่องการปกครองของจีน พบในทุกมหาวิทยาลัยในข้างต้นยกเว้นมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ

ประการที่สาม สาธารณรัฐประชาชนจีนมีบทบาทในการเมืองโลกมากขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างจีนและโซเวียตทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง เขตแดน และการเปลี่ยนผู้นำของสหภาพโซเวียต คือ นาย Nikita Sergeyevich Khrushchev ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายของโซเวียต (Luthi, 2008, p. 273-274). เป็นเหตุให้สหรัฐอเมริกาจึงสบโอกาสในการเข้าหาจีนเพื่อถ่วงดุลทางการเมืองโลกของโซเวียต และให้การยอมรับจีนคอมมิวนิสต์ให้เข้าเป็นตัวแทนชาวจีนในสหประชาชาติจากผลโหวตของทุกประเทศอีกครั้งใน พ.ศ. 2514 ในครั้งนี้ ท่าทีของประเทศไทย คือ “งดออกเสียง” เพื่อรักษาความสัมพันธ์กับไต้หวันและไม่กีดกันการเข้ามาเป็นสมาชิกสหประชาชาติของสาธารณรัฐประชาชนจีน

ประการที่สี่ ขณะการเดินทางของบุคคลที่เดินทางเยือนจีนช่วงก่อนการสถาปนาความสัมพันธ์ทั้งสองประเทศอย่างเป็นทางการ เช่น อารีย์ สุขาโต พ.ศ. 2499 การเข้าพบกับตัวแทนฝ่ายจีนของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ณ การประชุมเอเชีย-แอฟริกา (สิริ เปรมจิตต์, 2515, น. 95). หรือการที่นายปรีดี พนมยงค์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจีนรับอาสาเพื่อช่วยรัฐบาลติดต่อกับรัฐบาลจีน พ.ศ. 2515 (สิริ เปรมจิตต์, 2515, น. 99-100). ซึ่งได้รับการนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์นครหลวง การเดินทางของบุคคลและคณะดังกล่าวได้รับการเผยแพร่ผ่านสื่อแสดงถึงความพยายามของไทยที่จะลดความขัดแย้งกับสาธารณรัฐประชาชนจีนจากการมีความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ รวมทั้งลดผลกระทบที่จะเกิดในสงครามอินโดจีน

การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์จีนประกอบด้วยปัจจัยภายนอก คือ ความเปลี่ยนแปลงการเมืองโลก ที่ส่งผลต่อสถานะทางการเมืองของจีนคอมมิวนิสต์ รวมทั้งปัจจัยภายใน คือ เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลที่มีความเป็นพลเรือนซึ่งส่งผลต่อเสรีภาพในการรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่ไม่ได้จำกัดโดยรัฐอีกต่อไป การพิมพ์หนังสือเรื่องราวเกี่ยวกับจีน ข่าวสารการเดินทางของเหล่าบรรดาข้าราชการไทย ซึ่งทั้งไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนพัฒนาความสัมพันธ์จนนำมาสู่การสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 ทั้งนี้ ภายหลังจาก

การปรับเปลี่ยนหลักสูตร พ.ศ. 2518 หลักสูตรมีความน่าสนใจคือ การเพิ่มเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภูมิภาคและเรื่อง “สาธารณรัฐประชาชนจีน” ในประเด็นหนึ่งของวิชาสังคมศึกษาซึ่งไม่ปรากฏในหลักสูตรและแบบเรียนฉบับก่อน

2. ความผันผวนการเมืองไทยและหลักสูตร ช่วง พ.ศ. 2518-2524

ระหว่าง พ.ศ. 2516-2518 นับว่าเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงด้านเสรีภาพที่หลากหลาย ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ภาคส่วนของการศึกษาเคลื่อนไหวผ่านการจัดสัมมนาการถึงปัญหาการเรียนการสอนในอดีต ซึ่งได้ข้อสรุปว่าจำเป็นต้องพัฒนาระบบการศึกษาให้เป็นประชาธิปไตยเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน (“ครู-นักเรียน 300 แห่งร่วมสัมมนาประชาธิปไตยในวงการศึกษา”, 2517, น. 3). สัมมนาครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากครู คณะกรรมการฝ่ายสังคมศึกษา กรมวิชาการ กรมสามัญศึกษา เพื่อให้การศึกษามีความทันสมัยและสอดคล้องกับปัจจุบัน แม้ภาครัฐวางแผนร่างหลักสูตรใหม่ใน พ.ศ. 2514 แต่เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองส่งผลให้การร่างหลักสูตรต้องชะลอออกไป และเมื่อถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมจึงมีการจัดสัมมนาทางการศึกษาเพื่อทบทวน จนนำมาสู่การประกาศใช้หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2518). นับตั้งแต่ปีการศึกษา พ.ศ. 2518 เป็นต้นไป

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาฉบับนี้เพิ่มวิชาที่เกี่ยวข้องกับภูมิภาคเป็นครั้งแรกคือ ส 023 วิชาเอเชียตะวันออก ซึ่งศึกษาในมิติการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศ นับเป็นครั้งแรกที่สถานะของภูมิภาคเอเชียตะวันออกได้รับการยกระดับเป็นวิชาเลือกในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายโดยกระทรวงศึกษาธิการ มีการบรรจุเรื่องราวของ “สาธารณรัฐประชาชนจีน” ร่วมด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2518). และเป็นวิชาที่ใช้ในการเรียนภายต่อมาถึงทศวรรษที่ 2530 อย่างไรก็ตาม โรงเรียนสามารถเลือกสอนวิชานี้หากความพร้อมทางบุคลากรและอุปกรณ์การเรียนให้แก่ผู้เรียน หรือเลือกสอนตามวิชาเลือกอื่นที่ปรากฏวิชาสังคมศึกษาตามความสะดวกของโรงเรียนที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม มิติการเมืองภายใต้การบริหารงานของรัฐบาลหม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช เกิดปัญหามากมายที่สะท้อนผ่านปัญหาต่าง ๆ คือ ปัญหาเรื่องนักศึกษาต่อต้านฐานทัพเรือสหรัฐอเมริกาหลังจากเหตุการณ์ปฏิบัติการยึดเรือ SS Mayaguez จากกองกำลังเขมรแดง (“พร้อมตัดสัมพันธ์สหรัฐประท้วงรุนแรง”, 2518, น. 1). ส่งผลให้ไทยตัดสินใจต่อการดำเนินนโยบายการต่างประเทศต่อสหรัฐอเมริกา ปัญหาการกลับเข้าไทยของจอมพลถนอม กิตติขจร ใน พ.ศ. 2519 ที่นำไปสู่การประท้วงของประชาชนสู่เหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จากการกล่าวหานักศึกษาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนการคอมมิวนิสต์”(ปฐม มณีโรจน์, 2520, น. 1). และเหตุการณ์สิ้นสุดจากการทำรัฐประหารซึ่งมี นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่สนับสนุนฝ่ายขวาทางการเมืองและการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ส่งผลต่อความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนต้องชะงักงันเนื่องจากนโยบายปราบปรามฝ่ายซ้ายของรัฐบาล

ภายหลังจากการทำรัฐประหาร กระทรวงศึกษาธิการประกาศเปลี่ยนหลักสูตรสังคมศึกษาใน พ.ศ. 2520 โดยหลักสูตรใช้เพื่อสร้างอุดมการณ์ต่อผู้เรียนเพื่อธำรงสถาบันหลักของชาติ คือ การเปลี่ยนหลักสูตรและเนื้อหาเพื่อเน้นเรื่องพลเมืองดี เน้น “สถาบันหลักของชาติ” ความสำคัญของการปกครองประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขซึ่งได้รับการบรรจุเป็นครั้งแรก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520). โดยปรากฏทั้งในวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พ.ศ. 2520

ทั้งนี้ ความวุ่นวายทางการเมืองนำไปสู่การรัฐประหารอีกครั้งและตั้งรัฐบาลใหม่ที่มีพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์เป็นนายกรัฐมนตรี ในทางด้านหลักสูตรได้รับการพัฒนาโดยอาศัยจากหลักสูตรสังคมศึกษา พ.ศ. 2520 ซึ่งคงเป้าหมายเรื่องสถาบันหลักของชาติ พลเมืองดี และเพิ่มวิชาเรียนเพิ่มเติม ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนหลายหลายตามความถนัดมากยิ่งขึ้น นำไปสู่การประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 ในส่วนของวิชาสังคมศึกษาในฐานะวิชาบังคับ เน้นใน

เรื่องการศึกษาเกี่ยวกับประเทศไทยด้านความเป็นมาของชนชาติไทย ความเป็นพลเมืองดี ความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ศึกษาเรื่องประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเพื่อเปรียบเทียบกับประเทศไทย ศึกษามิติความสัมพันธ์ของอาณาจักรอยุธยากับเพื่อนบ้านในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ศึกษาการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ นอกเขตทวีปเอเชีย เพื่อเข้าใจลักษณะความเป็นอยู่และปัญหาของประชากรทั่วโลกในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2521, น. 74-78).

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 เป็นส่วนที่ต่อจากหลักสูตรหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีเป้าประสงค์ที่เน้นความสำคัญของสถาบันหลักของชาติเช่นกัน ในส่วนของวิชาสังคมศึกษาในฐานะวิชาบังคับ ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เน้นเรื่องระบอบการปกครองของไทยที่เจาะลึกมากยิ่งขึ้น เรื่องหน้าที่พลเมืองดี สิทธิเสรีภาพและการปลูกฝังค่านิยมคุณธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เน้นการศึกษาด้านภูมิศาสตร์ของประเทศ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประชากร สังคม การศึกษาปัญหายาเสพติดอาชญากรรมและปัญหาความมั่นคงของชาติ ระบบการเงินและการธนาคาร (กระทรวงศึกษาธิการ, 2531, น.122-129). ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เรียนเรื่องประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน การกำเนิดศาสนา นอกจากนี้มีวิชาเลือกที่ต่อเติมจากหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 และปรับตัวเลขรายวิชาแทนวิชาเก่า คือ ส 022 เอเชียตะวันออกในโลกปัจจุบัน ส 023 เอเชียใต้ในยุคปัจจุบัน

3. ภาพลักษณ์สาธารณรัฐประชาชนจีนผ่านแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ภาพลักษณ์สาธารณรัฐประชาชนจีนในแบบเรียนก่อนหลักสูตร พ.ศ. 2518 พบว่าเนื้อหาถูกกล่าวอย่างกระจัดกระจายในประเด็นการค้ากับชาวตะวันตกผ่านรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กรมวิชาการ, 2512) ประเด็นภูมิศาสตร์อารยธรรมจีนสมัยโบราณตั้งแต่ยุคราชวงศ์ชางมาจนถึงยุคสงครามฝิ่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2517) ต่อมาช่วงระหว่าง พ.ศ. 2518-2524 ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร เน้นย้ำความสำคัญของภูมิภาคเอเชียมากยิ่งขึ้นผ่านการบรรจุวิชาเอเชียตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และได้เผยแพร่ผ่านหนังสือเรียนจากภาครัฐและเอกชนเข้ามาประกอบ

เมื่อพิจารณารายนามผู้เขียนหนังสือเรียนในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับแวดวงวิชาการสายสังคมศาสตร์โดยตรง ยกตัวอย่างผู้เขียนหนังสือเรียนช่วงระหว่าง พ.ศ. 2521-2524 คือ สืบแสง พรหมบุญ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยรังสิต, ม.ป.ป.). นอกจากนี้ผู้เขียนอีกท่าน สมร นิติทัณฑ์ประภาศ อาจารย์ภาควิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา รวมทั้งอาจารย์มหาวิทยาลัยหลายท่าน ดังนั้น ภาพลักษณ์จีนจึงถูกนำเสนอผ่านมุมมองผู้เชี่ยวชาญทางด้านสายสังคมศาสตร์เข้ามาประกอบต่อการสร้างภาพลักษณ์จีนในแบบเรียนแก่ผู้เรียน

การอธิบาย “ภาพลักษณ์จีน” ในแบบเรียนจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ผู้ศึกษาศึกษาผ่านหนังสือเรียน ส 022 เอเชียตะวันออกในโลกปัจจุบัน โดย สืบแสง พรหมบุญ ซึ่งมีการอธิบายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกหลากหลายมิติ โดยผู้เขียนหนังสือเรียนเล่มนี้วิเคราะห์และจำแนกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่เพียงเฉพาะเรื่องจีนเท่านั้น หากครอบคลุมถึงไต้หวัน เกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น และภาพลักษณ์จีนที่ปรากฏในแบบเรียนเพื่อนำมาวิเคราะห์นี้จึงยกตัวอย่างการอธิบายเนื้อหาที่ปรากฏในแบบเรียนผ่านประเด็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการศึกษาช่วง พ.ศ. 2492-2496

ส่วนแรก ด้านการเมือง คือการกล่าวความยุ่งยากระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งภายใต้การนำของ เจียงไคเช็ค และพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของ เหมาเจ๋อตุง ซึ่งทั้งสองกำลังแข่งขันเพื่อขยายอุดมการณ์ (สืบแสง พรหมบุญ, 2532, น.4) ภายหลังในสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลก๊กมินตั๋งมุ่งเพียงการปราบฝ่ายคอมมิวนิสต์ในฐานะฝ่ายตรงข้ามรัฐบาล ขณะที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถเข้าถึงมวลชนมากกว่าและเน้นการปฏิรูป เช่น ที่ดิน การศึกษา การเกษตร ความเสมอภาคระหว่างสตรี

และบุรุษ สิ่งนี้ส่งผลให้ได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านในชนบทจำนวนมาก รวมทั้งได้รับการสนับสนุนอาวุธจากโซเวียตจนสามารถบุกยึดพื้นที่ประเทศส่วนใหญ่ ขณะที่อำนาจรัฐบาลก๊กมินตั๋งอ่อนแอลดลงและลี้ภัยไปสู่เกาะไต้หวัน นำไปสู่การที่พรรคคอมมิวนิสต์ประกาศจัดตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2492 ซึ่งส่งผลผ่านมิติต่าง ๆ ต่อมา

ในทางเศรษฐกิจ การดำเนินงานรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ภายหลังจากการสถาปนาประเทศคือยกเลิกระบบเงินตราของรัฐบาลก๊กมินตั๋งและใช้เงินตราที่กำหนดโดยรัฐบาลใหม่ และรัฐบาลจำกัดการหมุนเงินตราในท้องตลาดผ่านวิธีการยกเลิกเงินตราต่างประเทศ ควบคุมสินเชื่อผ่านธนาคารของรัฐ โดยความสำเร็จของรัฐบาลได้รับการถ่ายทอดผ่านข้อความต่อไปนี้

> ... ปฏิรูประบบการทำงบประมาณให้เข้าสู่ดุล จัดตั้งธนาคารแห่งชาติขึ้น รับประกันการออมทรัพย์และเงินฝากในธนาคาร รักษาเสถียรภาพของราคาสินค้าและค่าจ้างแรงงาน การจ่ายค่าจ้างและเงินเดือนเป็นหน่วยจำนวนหรือน้ำหนักของเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น เช่น ข้าว น้ำมันพืช ถ่านหิน แป้ง เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ปรากฏว่ารัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหาเงินเฟ้อได้สำเร็จในกลางปี ค.ศ. 1950 ... (สืบแสง พรหมบุญ, 2532, น.29).

นอกจากนี้ รัฐบาลเหมาเจ๋อตุงสร้างและปรับปรุงสาธารณูปโภค อาทิ ทางรถไฟ ทางน้ำ และทางถนนเป็นการใหญ่ทั่วประเทศ แก้ไขและเร่งรัดการผลิตทางการเกษตรกรรม จัดการปฏิรูปที่ดิน จัดระบบการปันส่วนอาหาร ออกกฎหมายให้กิจการเอกชนและกิจการของชาวต่างชาติเข้ามาเป็นกิจการของรัฐ ซึ่งความสำเร็จได้รับการเผยแพร่ผ่านข้อความ “คิดเป็นมูลค่าของรายได้ประชาชาติแล้ว ค.ศ. 1952 เพิ่มสูงกว่า ค.ศ. 1949 ถึงร้อยละ 70 หรือเพิ่มมากกว่า ค.ศ. 1933 ถึงร้อยละ 20” (สืบแสง พรหมบุญ, 2532, น. 30).

ในทางด้านสังคม พรรคคอมมิวนิสต์จีนเล็งเห็นถึงความจำเป็นต่อการปฏิรูปสังคมเพื่อให้การปฏิวัตินั้นสามารถดำเนินอย่างต่อเนื่อง โดยสังคมที่กำลังอยู่ในจุดเสื่อมถอย ขณะที่การปฏิรูปนี้ยิ่งเป็นตัวการเร่งให้สังคมเสื่อมถอยมากขึ้น โดยผู้เขียนระบุว่า

> ... พรรคคอมมิวนิสต์ต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ระบบครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมต่าง ๆ เช่น การเคารพในความอาวุโส การเคารพบูชาบรรพบุรุษ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างเครือญาติ อันที่จริงก่อน พ.ศ.2492 ค่านิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีดังกล่าวและความสำคัญของระบบครอบครัวตามลัทธิขงจื๊อก็กำลังถึงจุดเสื่อมอยู่มากแล้ว เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์เป็นตัวเร่งให้เสื่อมเร็วขึ้น ... (สืบแสง พรหมบุญ, 2532, น. 30)

รัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนใช้สงครามเกาหลีเป็นข้ออ้างในการกำจัดอิทธิพลต่างประเทศในสังคมจีน ผ่านการรณรงค์ให้ชาวจีนเกลียดชังสหรัฐอเมริกาและผู้นิยมวัฒนธรรมตะวันตก รวมทั้งผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ เหล่าบรรดามิชชันนารีต่างประเทศถูกจำคุกหรือขับไล่ นอกจากนี้ หลักการรัฐบาลคอมมิวนิสต์รณรงค์หลักการ ‘สามช่วยตัวเอง’ (Three Self-help Movement) คือการปกครองตนเอง พึ่งตนเอง ประกาศศาสนาตนเอง (สืบแสง พรหมบุญ, 2532, น. 30). ซึ่งรณรงค์ให้ผู้ที่นับถือศาสนาตัดขาดจากโลกภายนอกและยอมอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ และรัฐบาลกวาดล้างเหล่าผู้ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการปฏิวัติของพรรคผ่านการอาศัยความร่วมมือระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้าง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่-ผู้น้อย บิดา-มารดา-บุตร และใช้มาตรการต่าง ๆ การดำเนินงานผ่านอาศัยความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถกำจัดศัตรูของรัฐบาลอย่างเป็นจำนวนมากและมีประสิทธิภาพ

ในการเปลี่ยนอุดมการณ์และคำนิยมของสังคมนั้น รัฐบาลใช้สื่อมวลชนในการควบคุมของรัฐบาล ผ่านการรวบรวมประชาชนเป็นองค์การต่าง ๆ เพื่อให้การอบรมด้านอุดมการณ์และค่านิยมใหม่ให้แก่มวลชนจีนทุกกลุ่ม ในการปรับเปลี่ยนความคิดของมวลชนที่ได้รับการถ่ายทอดจากรัฐ โดยผู้เขียนที่ระบุว่า

> ... ส่วนการปฏิรูปทางความคิดนั้นรัฐบาลใช้หลักจิตวิทยาเข้าช่วยซึ่งเป็นกรรมวิธี “ล้างสมอง” มีหลักสูตรดังกล่าวมีทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดย ใช้ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พรรค ปัญญาชน และประชาชน ในค่ายพักที่ตัดขาดจากโลกภายนอกโดยสิ้นเชิง เนื้อหาของหลักสูตรผสมผสานกันระหว่างการทำงานหนัก ศึกษาอุดมการณ์ของมาร์กซ์ เลนิน และเหมาเจ๋อตุง มีการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองและผู้อื่น จนกระทั่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเชื่อว่าควรรับใช้พรรคดีกว่าการต่อต้านพรรค ... (สืบแสง พรหมบุญ, 2532, น. 31).

ในทางด้านการศึกษา ช่วง พ.ศ. 2492-2496 รัฐทำการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ โดยยุบเลิกสถาบันการศึกษาของเอกชนทั้งหมด ภาครัฐเน้นการศึกษาในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพในทางวิชาการ เพื่อมุ่งผลิตนักต่อสู้ที่ดีแก่มวลชนและมีความจงรักภักดีต่อพรรค รัฐบาลได้ยกเลิกวิธีการสอนหลักสูตรและตำราอิทธิพลตะวันตก พร้อมทั้งทดแทนด้วยตำราเรียนตามแบบโซเวียต ปรับปรุงแก้ไขพยัญชนะจีนเสียใหม่ให้เขียนง่ายขึ้น ส่งผลต่อการศึกษาและการเขียนภาษาจีนสะดวกและเข้าถึงประชาชนโดยง่าย นอกจากนี้ รัฐบาลสนับสนุนการศึกษาระดับผู้ใหญ่และการศึกษาแบบครึ่งเวลาเพื่อรณรงค์แก้ไขอัตราการไม่รู้หนังสือให้ลดลงอย่างน่าพึงพอใจ

จากในข้างต้น หนังสือเรียน ส 022 เอเชียตะวันออกในโลกยุคปัจจุบัน โดย สืบแสง พรหมบุญ นำเสนอภาพลักษณ์จีนผ่านแบบเรียนทั้งในด้านประสบความสำเร็จและด้านไม่สำเร็จของรัฐบาลจีน เนื้อหาดังกล่าวอธิบายต่อผู้เรียนเป็นที่ประจักษ์ว่าระบอบคอมมิวนิสต์ต่างจุดเด่นในเรื่องของการรวมอำนาจเสร็จสรรพโดยตรง และความง่ายต่อการบริหารประเทศซึ่งแตกต่างกับรัฐบาลก๊กมินตั๋ง ในทางตรงข้าม ระบอบนี้แสดงถึงการใช้อำนาจอย่างไร้การตรวจสอบและใช้เพื่อสร้างความจงรักภักดีต่อรัฐบาลควบคู่กับการกำจัดศัตรูทางการเมือง ซึ่งผู้เขียนนำมาให้ผู้เรียนพิจารณาถึงความเหมาะสมต่อโครงสร้างทางสังคมและการปกครองของรัฐไทยผ่านการวิเคราะห์เนื้อหา โดยมี “จีน” เป็นหนึ่งในประเทศตัวแทนของประเทศโลกที่สองซึ่งให้ผู้เรียนศึกษาผ่านแบบเรียนในวิชาเอเชียตะวันออกในโลกปัจจุบัน

สรุปและอภิปรายผล

ภายหลังจากการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน พ.ศ. 2492 ไทยมีทัศนะต่อจีนคอมมิวนิสต์ว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ ส่งผลต่อการออกนโยบายเพื่อดำเนินการต่อต้านการแพร่ขยายคอมมิวนิสต์ผ่านนโยบายต่าง ๆ รวมทั้งการบรรจุเรื่องราวภาพลักษณ์จีนในแบบเรียนในช่วงในช่วงก่อน พ.ศ. 2518 กล่าวถึงเพียงแง่อารยธรรมโบราณและความสัมพันธ์ชาวจีนกับรัฐจารีตในอุษาคเนย์ ประเด็นด้านการเมืองการปกครองไม่ได้ถูกกล่าวถึงในแบบเรียนซึ่งเป็นประเด็นที่ภัยต่อความมั่นคงของประเทศ อย่างไรก็ตาม ผลจากเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ส่งผลให้เกิดเสรีภาพในการศึกษารวมทั้งเรื่อง“คอมมิวนิสต์” และ “สาธารณรัฐประชาชนจีน” ที่ได้นำเสนอผ่านเหล่าปัญญาชนในสังคม บรรยากาศประชาธิปไตยเอื้อต่อการศึกษาและออกแบบหลักสูตรมัธยมศึกษาผ่านผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ครู นักเรียน ที่นำมาสู่การการปรับเปลี่ยนหลักสูตรมัธยมศึกษาใน พ.ศ. 2518 โดยเพิ่มเรื่องราวภูมิภาคเอเชียตะวันออกที่มีเรื่องราวของ “จีน” ลงในแบบเรียนร่วมและหลักสูตรท่ามกลางช่วงเวลาสาธารณรัฐประชาชนจีนกำลังมีบทบาทบนการเมืองโลกโดยสหรัฐอเมริกาเพื่อถ่วงดุลอำนาจของสหภาพโซเวียต

ทั้งนี้ วิชาเอเชียตะวันออกได้รับการบรรจุในฐานะเป็นหนึ่งในวิชาเลือกของวิชาสังคมศึกษาของชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ภาพลักษณ์สาธารณรัฐประชาชนจีนได้รับการเผยแพร่ผ่านด้านความสำเร็จทางด้านการปฏิรูปทางการเมือง

สาธารณูปโภค เศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ทางด้านสังคม ภาพลักษณ์ได้รับการนำเสนอว่าระบอบคอมมิวนิสต์นั้นเป็นตัวช่วยเร่งให้สถาบันทางสังคมเสื่อมถอยเร็วยิ่งขึ้น สิทธิเสรีภาพของประชาชนมีอย่างจำกัด ซึ่งได้รับการเผยแพร่ผ่านระบอบการเมืองของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ปรากฏในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออก เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักรู้ถึงคุณค่าของระบอบประชาธิปไตยให้ธำรงไว้คู่สังคมไทยตามแนวคิดความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏผ่านวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2517). **หนังสือประกอบการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยและต่างประเทศ.** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพ: ครุสภาลาดพร้าว.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2518) **หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518.** กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2520) **หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงศึกษาธิการ (2521). **หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2531) **หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524**, (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. (2529). **รวมสุนทรพจน์ของหัวหน้าคณะผู้แทนไทย ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญครั้งที่ 2 ถึง ครั้งที่ 40 (พ.ศ. 2490-2528).** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์.

กรมวิชาการ. (2512). **หนังสือประกอบการเรียนวิชาสังคมศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ ๒๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒.** กรุงเทพ: กรมวิชาการ.

กรวรรณ เกียรติไกรวัลศิริ. (2554). **การสร้างการเป็นพลเมืองผู้ตื่นรู้ตามระบบประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา.** วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. คณะรัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เขียน ธีรวิทย์, ยุพเรศ สรณอัตต์, อรณี นวลสุวรรณ์, วิภาวรรณ ตุวยานนท์, ประทุมพร วัชรเสถียร, วิวัฒน์ มุ่งการดี, ชาตรี ฤทธารมณ์, อภิญญา รัตนมงคลมาศ, วินิตา ไกรฤกษ์, กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, และอำพล นะมาตร์. (2521). **ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในทรรศนะของคนไทย.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2556). **14 ตุลา: บันทึกประวัติศาสตร์. ตุลา-ตุลา สังคม-รัฐไทยกับความรุนแรงทางการเมือง.** ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

(2517). **ครู-นักเรียน 300 แห่งร่วมสัมมนาประชาธิปไตยในวงการศึกษา.** *สยามรัฐ,* 26 มกราคม 2517, *24(8344)*, 3.

(2517). **จัดนิทรรศการ.** *สยามรัฐ,* 23 มกราคม 2517, *24(8341)*, 16.

(2517). **จัดนิทรรศการจีนแดงที่ธรรมศาสตร์ อ.ต.ร. ว่าถ้ามีโฆษณาลัทธิต้องจัดการ.** *ประชาธิปไตย,* 24 มกราคม 2517. *23(41),* 1

(2517). **จัดนิทรรศการจีนแดงที่ มธ. ตร. สันติบาลส่งคนคอยเฝ้าดู.** *สยามรัฐ,* 23 มกราคม 2517, *24(8341)*, 1.

ธงนรินทร์ นามวงศ์. (2563). โฆษณาชวนเชื่อในนิตยสารเสรีภาพ พ.ศ.2497-2518. ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 45, 106-109

นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์. (2564). **ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มติชน.

ปฐม มณีโรจน์. (2520) **การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน: ประมวลเอกสารสำคัญการเมืองระหว่าง 6 ตุลาคม-22 ตุลาคม 2519**, บรรณาธิการ สุนทร เกิดแก้ว. กรุงเทพฯ: โครงการผลิตเอกสารประกอบการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 53 (17 มกราคม 2502). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 96 ตอนที่ 11. 3.

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (21 มกราคม 2507) ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 81 ตอนที่ 7. 25.

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยขอนแก่น. (25 มกราคม 2509) ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 83 ตอนที่ 8. 62.

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (12 มีนาคม 2511) ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 85, ตอนที่ 24. 127.

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2 มีนาคม 2514). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 88, ตอนที่ 24. 89.

(2518). **พร้อมตัดสัมพันธ์สหรัฐประท้วงรุนแรง.** *ประชาชาติ,* 18 พฤษภาคม 2518, *1(292)*, 1.

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัลย์. (2561). **ประวัติศาสตร์สำเหนียก**. นนทบุรี: มติชน.

ศิระ ศีระพัฒน์, **"คนไทย "ไม่ร้อนไม่หนาว" หรอกเกี่ยวกับจีนแดง**, *สยามรัฐ*, 31 มกราคม 2517, *24(8349)*, 5

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2564). **เมื่ออรุณจะรุ่งฟ้า ขบวนการนักศึกษาไทย พ.ศ. 2513-2519.** กรุงเทพฯ: อิลลูมิเนชั่นส์ เอดิชันส์.

(2517). **นิทรรศการจีนแดงผิด ก.ม. คอมมิวนิสต์.** *สยามรัฐ*, 29 มกราคม 2517, *24(8347),* 1.

สิริ เปรมจิตต์. (2515). **บทบาทเมืองจีน.** กรุงเทพฯ: ประจักษ์วิทยา.

สินีนาฎ เวชแพทย์. (2539). **แนวคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. คณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุเนตร ชุตินธรานนท์และคณะ. (2552). **ชาตินิยมในแบบเรียนไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน.

สำนักราชเลขาธิการ. (2517). **ประมวลพระราชดำรัสในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนนานาประเทศ พุทธศักราช 2502-2510**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด

สืบแสง พรหมบุญ. (2532). **หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา 022 เอเชียตะวันออกในโลกปัจจุบัน.** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพ: อักษรเจริญทัศน์.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยรังสิต. (ม.ป.ป.). **ประวัติ ผศ.ดร.สืบแสง พรหมบุญ**. สืบค้นจาก https://archives.rsu.ac.th/biography.html.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **B 5.2.2/8 การจัดนิทรรศการจีนแดงและอภิปรายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.** คำให้การพยานโจทก์เกี่ยวกับเคลื่อนไหวของนักศึกษา. (6 กุมภาพันธ์ 2517).

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **B 5.2.2/11 สรุปผลการสดรับตรับฟังเรื่อง "การจัดนิทรรศการจีนแดง" ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.** เอกสารคำให้การพยานโจทก์เกี่ยวกับเคลื่อนไหวของนักศึกษา. (11 มีนาคม 2517).

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2517). *วารสาร อ.ม.ธ. นิทรรศการจีนแดง*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

Gun Kessle และ Jan Myrdal. (2517). **จีน: แผ่นดินแห่งการปฏิวัติตลอดการ** (มโน มั่นในธรรม) (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการ สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Lorenz M. Luthi. (2008). **The Sino-Soviet split Cold War in the communist world**. United Kingdom: Princeton University Press.

Taiwan Today. (1969, 1 June). **Minister Chiang Ching-kuo in Thailand**. Retrieved from https://taiwantoday.tw/news.php?unit=4&post=5941

Literature

การเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลก[1]

The Journey in Nirat Para Lok Literature

วรณัน จักรา[2]

บทคัดย่อ

"วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลก" เป็นวรรณกรรมที่เล่าถึงการเดินทางของตัวละครไปสู่ปรโลกหรือโลกหลังความตาย คือสวรรค์และนรก วรรณกรรมกลุ่มนี้จึงมีลักษณะเด่นชัดซึ่งแตกต่างจากนิราศทั่วไป ทำให้การเดินทางที่ปรากฏในเรื่องแตกต่างกับนิราศเรื่องอื่น บทความนี้จึงมุ่งหมายที่จะศึกษาการเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกได้แก่เรื่องนิราศดาวดึงษ์สวรรค์ของนายอยู่ นิราศนรก ไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ของโรงพิมพ์ศิริวัฒนา นิราสสวรรค์ ไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ของโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ นิราศนรก ของจวบ หงสกุล นิราศนรก ของแก้ว ลายทอง และนิราศปรโลก ของพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ เพื่อให้เห็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมกลุ่มนี้ ผลการศึกษาพบว่าการเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกมี 3 ช่วง คือการเดินทางไปยังปรโลก การเดินทางภายในปรโลก และการเดินทางกลับมายังโลกมนุษย์ การเดินทางไปและกลับมีความสอดคล้องกันคือหลับและตื่นจากฝัน วิญญาณออกจากร่างและกลับเข้าร่าง เดินไปด้วยตนเอง และเดินทางด้วย "บาลูน" (บอลลูน) การเดินทางที่แตกต่างจากนิราศทั่วไปนี้เกิดจากวรรณกรรมกลุ่มนี้มีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำสอนพุทธศาสนา โดยกวีมีจุดมุ่งหมายในการประพันธ์เพื่อเตือนสติให้มนุษย์รู้จักทำความดีและเกรงกลัวต่อบาปหากตายจากการเป็นมนุษย์จะได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี แต่อาศัยกลวิธีการพรรณนาตามขนบวรรณกรรมนิราศเพื่อนำเสนอคำสอนทางพุทธศาสนา วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกจึงเป็นวรรณกรรมที่ทั้งสืบทอดขนบวรรณกรรมนิราศในอดีต คือ มีการเดินทาง มีการครำ่ครวญ และมีการบรรยายธรรมชาติหรือสิ่งที่พบเห็นระหว่างทางและสร้างสรรค์ลักษณะเด่นขึ้นมาคือเป็นการเดินทางสมมติไปในสวรรค์และนรกภาพที่เห็นจึงแตกต่างจากรรรณกรรมนิราศทั่วไปจึงทำให้วรรณกรรมกลุ่มนี้มีคุณค่าและน่าสนใจ

คำสำคัญ: *นิราศ วรรณกรรมไทย วรรณกรรมพุทธศาสนา*

Abstract

Nirat Para Lok literature is a unique genre that narrates the protagonist's journey into the afterlife, encompassing both heaven and hell. This distinct characteristic sets it apart from traditional Nirat literature, resulting in a voyage that deviates from the norms of other Nirat works. This article aims to explore of the journeys depicted in Nirat Para Lok literature to uncover the distinctive features of this genre. The study reveals that the journeys in Nirat Para Lok literature can be categorized into three phases: the journey to the afterlife, the journey within the afterlife, and the journey back to the human world. The transitions between these phases are often portrayed as the act of falling asleep and awakening from a dream, the soul leaving and returning to the body, independent travel, and transportation by means of a "balloon." This distinctive form of travel stems from the inherent nature of Nirat Para Lok literature as Buddhist didactic works. The poets' primary objective in crafting these pieces is to serve as a stark reminder to humanity of

[1] บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง "วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลก : การศึกษาแนวคิดและกลวิธีประพันธ์"

[2] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

the importance of virtuous actions and the consequences of sin. They emphasize the notion that upon death, one's actions determine their rebirth into either a favorable or unfavorable realm. However, the poets employ the narrative techniques of traditional Nirat literature to effectively convey these Buddhist teachings. Nirat Para Lok literature, therefore, stands as a testament to the preservation of Nirat literary traditions while simultaneously introducing innovative elements. This harmonious blend of the old and the new imbues the genre with immense value and enduring appeal.

Keywords: *Nirat, Thai literature, Buddhist literature*

บทนำ

นิราศเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีการประพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนมาถึงปัจจุบัน วิวัฒนาการทำให้นิราศมีขอบเขตที่กว้างมากขึ้นมากตามยุคสมัย พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2552 (2552) ได้อธิบายไว้ว่านิราศมี 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อแสดงความรักความอาลัยของกวีซึ่งต้องจากนางผู้เป็นที่รักไว้เบื้องหลัง ถึงแม้จะไม่ได้จากกันจริง ก็อาจคร่ำครวญทำนองจากกันก็ได้ ลักษณะที่สองคือ เป็นวรรณกรรมจดหมายเหตุประสบการณ์การเดินทาง เช่น นิราศลอนดอน ของหม่อมราโชทัย นิราศตังเกี๋ย ของหลวงเนติบัญชากิจ (แวว) นอกจากนี้ยังมีนิราศหลายเรื่องที่เรียกชื่อว่านิราศโดยให้ความสำคัญการพรรณนาความรักหรือการเดินทางโดยมิได้มีการเดินทางจริง เช่น นิราศษีดาหรือราชาพิลาปคำฉันท์ ในสมัยอยุธยา นิราศอิเหนา ของสุนทรภู่ นิราศเดือน ของนายมี ในสมัยรัตนโกสินทร์ นิราศเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีผู้นิยมแต่งกันอย่างมาก ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมนิราศยังแต่งด้วยคำประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง (สุปาณี พัดทอง, 2552)

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2544) ได้กล่าวถึงเนื้อหาของวรรณกรรมประเภทนิราศไว้ว่า “ตัวเรื่องซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของบทนิราศทั่วไปจะกล่าวถึงการเดินทางและการพรรณนาคร่ำครวญ โดยกลวิธีการแสดงออกสำคัญดังนี้ 1. การกล่าวถึงสถานที่และการเดินทาง 2. การคร่ำครวญอาลัยรัก 3.การพรรณนาธรรมชาติ” เช่นเดียวกับ ลักษณา โตวิวัฒน์ (2531) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของนิราศไว้ว่า “นิราศเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาของการพลัดพรากและคร่ำครวญเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นแก่นของนิราศ แต่อย่างไรก็ตามนิราศก็ยังมีเนื้อหา หรือสาระสำคัญอื่นๆ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ 1. มีการเดินทาง 2. มีการจากนาง 3. มีการคร่ำครวญ”

กล่าวได้ว่านิราศคือวรรณกรรมที่มีลักษณะเนื้อหาสำคัญและถือเป็นขนบในการประพันธ์คือ มีการเดินทาง มีการคร่ำครวญถึงคนรัก และมีการบรรยายธรรมชาติหรือสิ่งที่พบเห็นระหว่างทาง

วรรณกรรมที่ใช้คำว่านิราศเป็นชื่อเรื่องกลุ่มหนึ่งที่มีความน่าสนใจและมีลักษณะโดดเด่นแตกต่างจากนิราศตามความหมายทั่วไป คือวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลก ลักษณะเด่นที่แตกต่างจากนิราศทั่วไปคือตัวละครหลักจะเดินทางไปยังปรโลกได้แก่ไปสวรรค์หรือไปนรก หรือไปทั้งสวรรค์และนรก วรรณกรรมนิราศกลุ่มนี้ประกอบไปด้วยนิราศทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ นิราศดาวดึงษ์สวรรค์ ของนายอยู่ นิราศนรก ไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ของโรงพิมพ์ศิริวัฒนา นิราสสวรรค์ ไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ของโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (วัดเกาะ) นิราศนรก ของจวบ หงสกุล นิราศนรก ของแก้ว ลายทอง และนิราศปรโลก ของพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ ผู้วิจัยจึงขอเรียกวรรณกรรมนิราศกลุ่มนี้ว่า “วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลก”

“วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลก” เป็นชื่อเรียกวรรณกรรมนิราศกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะการใช้ขนบของวรรณกรรมนิราศคือ มีขนบการเดินทาง ขนบการคร่ำครวญ และขนบการบรรยายธรรมชาติหรือสิ่งที่พบเห็นระหว่างทางในปรโลกโดยเป็นการการบรรยายเพื่อนำเสนอความเชื่อเรื่องบุญ บาป สวรรค์ และนรก ซึ่งสิ่งที่พบเห็นในสวรรค์มักเป็นภาพวิมาน เทวดา นางฟ้าที่

ได้รับทิพยสมบัติต่าง ๆ และภาพที่เห็นในนรกมักเป็นภาพสัตว์นรกที่ได้รับโทษจากการทำบาปอย่างทุกข์ทรมาน ซึ่งทั้งหมดเป็นการเดินทางไปในปรโลกไม่ได้เป็นการเดินทางในโลกมนุษย์ ภาพที่เห็นระหว่างการเดินทางจึงแตกต่างจากวรรณกรรมนิราศทั่วไป

การเดินทางไปสู่ปรโลกซึ่งเป็นดินแดนในจินตนาการทำให้วรรณกรรมกลุ่มนี้แตกต่างจากวรรณกรรมนิราศทั่วไปที่มักเดินทางไปในสถานที่ที่มีอยู่จริงซึ่งเป็นการเดินทางในโลกมนุษย์เท่านั้น แต่วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกได้ดัดแปลงขนบการเดินทางดังกล่าวมาใช้ในการเดินทางไปปรโลก การที่ตัวละครมีการเดินทางไปสู่ดินแดนที่อยู่ในจินตนาการนี้ทำให้ลักษณะการเดินทางและสถานที่ที่ปรากฏในเรื่องแตกต่างออกไป บทความนี้จึงมุ่งศึกษาการเดินทางในวรรณกรรม 6 เรื่องดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการดัดแปลงขนบเรื่องการเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกจำนวน 6 เรื่อง

สมมุติฐานของการวิจัย

วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกใช้ขนบการเดินทางของวรรณกรรมนิราศเพื่อนำเสนอความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยเนื้อหาของเรื่องเป็นการเดินทางสมมติไปในปรโลกคือสวรรค์และนรก จึงมีลักษณะแตกต่างจากนิราศทั่วไปที่เป็นการเดินทางในโลกมนุษย์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้กำหนดที่จะศึกษาวรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์จำนวน 6 เรื่อง ที่มีการเดินทางไปสวรรค์หรือนรกหรือทั้ง 2 แห่ง โดยศึกษาเฉพาะที่มีต้นฉบับตีพิมพ์เผยแพร่สมบูรณ์ ซึ่งไม่รวมนิราศที่เป็นออนไลน์ ได้แก่

1. นิราศดาวดึงษ์สวรรค์ ประพันธ์โดยนายอยู่ ร.ศ. 112 โรงพิมพ์วัชรินทร์บริษัท (พ.ศ. 2437) เนื้อเรื่องกล่าวถึงกวีหลับฝันว่าพระอินทร์ให้เทพมาตลีมารับตนเพื่อไปเที่ยวชมสวรรค์ โดยเทพมาตลีจะพากวีไปชมวิมานและเหล่าเทวดานางฟ้าตามจุดต่าง ๆ เมื่อชมทั่วทั้งสวรรค์ชั้นดาวดึงษ์แล้วพระอินทร์ได้สอบถามกวีว่าถ้าจะแบ่งสมบัติให้เพื่อให้กวีมาอยู่ในสวรรค์แห่งนี้จะรับไหม กวีตอบไปว่าไม่รับเพราะยังคิดถึงนางอันเป็นที่รักที่อยู่ในโลกมนุษย์อยู่ ขอแค่พระอินทร์ให้กลับไปหานางก็ถือว่าเป็นบุญคุณมากแล้ว พระอินทร์จึงให้เทพมาตลีไปส่งกวีหนุ่มกลับ เมื่อกลับมายังโลกมนุษย์กวีก็ตื่นจากฝันทันที

2. นิราศนรก ไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ โรงพิมพ์ศิริวัฒนา (พ.ศ. 2468) เนื้อเรื่องกล่าวถึงกวีได้กล่าวว่าตนเองเดินทางอยู่ในป่าแล้วก็มียมบาลมารับตัวเขาไปในนรกตามคำสั่งของพระยายมราช เมื่อไปถึงเมืองนรกได้เห็นภาพสัตว์นรกถูกลงโทษเพราะเคยทำความผิดต่างๆ ต่อมากวีได้เจอกับพระยายมราช พระยายมราชบอกว่าเขายังไม่ถึงเวลาตายจึงให้ยมบาลพามาส่งเขาที่ป่าตามเดิม

3. นิราสสวรรค์ ไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (วัดเกาะ) (พ.ศ. 2492) เนื้อเรื่องกล่าวถึงกวีนั่งบาลูน[3]ไปสวรรค์ เมื่อไปถึงสวรรค์ได้ลงจากบาลูนแล้วไปเที่ยวชมสวรรค์และพรหมชั้นต่าง ๆ ได้เห็นภาพวิมาน เทวดา นางฟ้าและธรรมชาติในสวรรค์ เมื่อไปถึงพรหมชั้นสุดท้าย หมดชั้นพรหมต่อไปก็เป็นชั้นนิพพานแล้ว กวีไม่สามารถไปต่อได้ และสุดท้ายกวีบังเอิญเจอลูกบาลูนที่อาศัยมาติดค้างพอดีกวีก็รีบขึ้นไปยังบาลูนเพื่อกลับบ้านมาโลกมนุษย์ได้ในที่สุด

4. นิราศนรก ประพันธ์โดยจวบ หงสกุล จากหนังสือรวมนิราศของพลเรือตรี จวบ หงสกุล จัดพิมพ์โดยองค์การค้าของครุสภา (พ.ศ. 2525) เนื้อเรื่องกล่าวถึงกวีป่วยไข้แล้ววิญญาณออกจากร่างไปนรก พระยายมราชให้อาลักษณ์ตรวจสอบแล้วปรากฏว่าเขายังไม่ถึงเวลาตาย จึงให้ยมบาลพาไปเที่ยวชมนรกเพื่อที่จะได้กลับไปเล่าให้คนฟัง ยมบาลพากวีไปดูสัตว์นรกที่

[3] หมายถึง บอลลูน ในที่นี้เขียนเป็น บาลูน ตามต้นฉบับ

ได้รับการลงโทษจากการทำผิดศีล 5 ข้อต่าง ๆ จนครบ 5 ข้อ จากนั้นก็พามาส่งที่โลกมนุษย์ กวีจึงฟื้นตื่นขึ้นแล้วเล่าเรื่องที่ไปนรกให้คนในบ้านฟัง

5. นิราศนรก ประพันธ์โดยแก้ว ลายทอง สำนักพิมพ์นิรันดร (พ.ศ. 2532) เนื้อเรื่องกล่าวถึงกวีเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตของตนเองจากนั้นจึงวิงวอนขอเทวดาฟ้าดินให้ช่วยพาเขาไปเมืองนรก จากนั้นก็เกิดฟ้าผ่าและแผ่นดินก็แยกเป็นช่อง เขาจึงกระโจนลงไปในช่องทางนั้นเพื่อไปนรก เมื่อไปถึงพระยายมราชก็ได้พาเขาไปดูนรกบ่าวขุมต่าง ๆ ทั้ง 16 ขุม กวีได้เห็นสัตว์นรกถูกลงโทษอย่างทรมาน เมื่อชมนรกบ่าวครบทั้ง 16 ขุมแล้ว พระยายมราชก็ได้บอกกวีไปว่าหมดเวลาของเขาในนรกแล้ว กวีจึงกลับขึ้นมาบนโลกมนุษย์ตามเดิม

6. นิราศปรโลก ประพันธ์โดยพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2542) เนื้อเรื่องกล่าวถึงกวีป่วยไข้แล้ววิญญาณออกจากร่างไปท่องเที่ยวในนรกและสวรรค์ตามลำดับ เมื่อไปถึงนรกได้เห็นภาพสัตว์นรกถูกลงโทษอย่างทุกข์ทรมาน ส่วนเมื่อไปสวรรค์ก็ได้เห็นเหล่าเทวดานางฟ้าสุขสบายอยู่ในวิมานและได้รับทิพยสมบัติต่าง ๆ กวีเดินทางในสวรรค์จนกระทั่งพบกับแม่ของตน แม่ของกวีบอกว่าเขายังไม่ถึงเวลาตายแล้วก็ส่งเขาลงปราสาทกลับไปยังโลกมนุษย์ กวีจึงได้ตื่นฟื้นจากไข้แล้วเขาก็เล่าเรื่องทั้งหมดให้แก่นางอันเป็นที่รักของเขาฟัง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมนิราศที่มีการเดินทางไปสู่ปรโลก
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมนิราศ
3. วิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์การเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกทั้งหมดจำนวน 6 เรื่อง และนำเสนอผลการศึกษา
4. สรุปผลการวิจัย อภิปลายผลการวิจัย

ทบทวนวรรณกรรม

วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกใช้ชื่อเรื่องว่านิราศเป็นคำสำคัญในการสื่อถึงกลวิธีการประพันธ์แบบนิราศ ในที่นี้ผู้วิจัยจึงทบทวนงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับนิราศ ที่จากการศึกษาพบว่ามีผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมนิราศจำนวนมากแต่ยังไม่มีการศึกษาวรรณกรรมในกลุ่มนิราศปรโลก ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาลักษณะเด่นของวรรณกรรมนิราศแต่ละสมัยหรือลักษณะเด่นของวรรณกรรมนิราศของนักประพันธ์แต่ละคนดังจะยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยของพจนีย์ เห็นพิทักษ์ (2515) ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411) ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กวีจะใช้การเขียนนิราศที่ต้องจากนางอันเป็นที่รักเป็นหลัก โดยอาจมีตัวตนจริง ๆ หรือไม่ก็ได้ เนื้อความในนิราศอาจมาจากการใช้เนื้อหาในวรรณคดีหรือการพรรณนาฤดูกาล บางครั้งเป็นการบันทึกเหตุการณ์

ในปี 2516 รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ ได้ศึกษาเรื่อง นิราศคำโคลง : การวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น มุ่งศึกษานิราศที่แต่งด้วยโคลง ผลการศึกษาพบว่านิราศคำโคลงมีลักษณะเฉพาะเด่นชัดมากกว่านิราศที่แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดอื่น และมีลักษณะเป็นแบบแผนและมีวิวัฒนาการน้อยมากทั้งในด้านโครงสร้างและเนื้อหา และสรุปว่านิราศคำกลอนมีวิวัฒนาการจากนิราศคำโคลง โดยนำเอาแบบการพรรณนาและเนื้อหาของเรื่องมาแต่งด้วยคำประพันธ์อีกชนิดหนึ่งที่เหมาะสมกับสมัยและสังคมมากขึ้น

นอกจากงานของพจนีย์ เห็นพิทักษ์ และ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ แล้ว ยังมีงานของรัตนา โอษฐ์ยิ้มพราย (2528) ที่ได้ศึกษาเรื่อง นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ศึกษานิราศ 112 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า ในด้านรูปแบบคำประพันธ์ มีรูปแบบคำประพันธ์ 2 ประเภท คือ กลอนล้วน กับกลอนและมีคำประพันธ์

ประเภทอื่นแทรก มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ บทนำ บทตัวเรื่อง และบทลงท้าย ส่วนผลของการเปรียบเทียบนิราศคำกลอนที่แต่งก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กับนิราศคำกลอนที่แต่งตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2528) สรุปได้ว่ามีทั้งส่วนที่เหมือนและต่างกัน เช่น ด้านแก่นเรื่องและกลวิธีการนำเสนอเรื่อง แก่นเรื่องของนิราศคำกลอนบางเรื่องเหมือนกันคือใช้การคร่ำครวญเป็นแก่นเรื่อง บางเรื่องต่างกันคือใช้การบันทึกการเดินทางเป็นแก่นเรื่อง

สุดท้ายงานวิจัยของ สุภาพร พลายเล็ก (2541) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ : การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นจำนวนมากสืบทอดขนบในการแต่งจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรหลายลักษณะ และมีทั้งที่ปฏิบัติตามขนบนิราศที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและเปลี่ยนแปลงไปจากแนวการเขียนเดิม ลักษณะของนิราศสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องจึงมีทั้งการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักร่วมกับการพรรณนาสภาพการเดินทาง และบางเรื่องก็มีขอบเขตเนื้อหาที่กว้างมากขึ้นกว่าเดิม คือมุ่งจะบรรยายเกี่ยวกับภูมิประเทศและสิ่งที่พบเห็นต่าง ๆ ตลอดการเดินทางเป็นสำคัญ งานวิจัยของ สุภาพร พลายเล็ก แสดงให้เห็นว่านิราศมีขอบเขตเนื้อหาที่เพิ่มมากขึ้นตามยุคสมัยและนิราศมีทั้งที่สืบขนบวรรณคดีนิราศในสมัยอยุธยาและมีที่สร้างสรรค์ปรับเปลี่ยนขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์

จากการทบทวนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมประเภทนิราศพบว่ายังไม่มีผู้ศึกษาวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลก ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวรรณกรรมนิราศกลุ่มนี้ ซึ่งพบว่าวรรณกรรมในกลุ่มนี้มีเนื้อหาเป็นวรรณกรรมคำสอนทางพุทธศาสนาที่ยืมขนบของวรรณกรรมนิราศมาใช้เพื่อนำเสนอความเชื่อและคำสอนตามหลักพุทธศาสนา ขนบของวรรณกรรมนิราศที่ได้นำมาใช้และมีความเด่นชัดว่าแตกต่างจากวรรณกรรมนิราศในกลุ่มอื่น ๆ คือ ขนบการเดินทาง ในบทความนี้ผู้วิจัยจะศึกษารูปแบบการเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนี้ เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะที่ทำให้วรรณกรรมที่มีชื่อว่านิราศเป็นวรรณกรรมคำสอนพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกมีการเดินทางไปในปรโลกซึ่งเป็นการเดินทางสมมติไปในจินตนาการผสมกับความเชื่อเรื่องสวรรค์และนรกของกวี ซึ่งแตกต่างจากนิราศโดยทั่วไปที่มักเป็นการเดินทางไปยังสถานที่นั้น ๆ จริง ๆ การเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกยังมีการเดินทางที่แบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 คือการเดินทางจากโลกมนุษย์ไปยังปรโลก ช่วงที่ 2 คือ การเดินทางในปรโลก ช่วงที่ 3 คือการเดินทางจากปรโลกกลับมาสู่โลกมนุษย์ โดยจะแสดงรายละเอียดแต่ละช่วงการเดินทางดังต่อไปนี้

1. การเดินทางจากโลกมนุษย์ไปยังปรโลก

วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกในแต่ละเรื่องมีการเดินทางในช่วงแรกจากโลกมนุษย์ไปปรโลก การเดินทางทั้งหมดเป็นการเดินทางไปในจินตนาการ มีอยู่ 4 รูปแบบการเดินทาง ได้แก่ เดินทางไปโดยการหลับฝัน เดินทางโดยวิญญาณออกจากร่าง เดินทางไปด้วยตัวเอง และเดินทางไปโดยบาลูน

1.1 เดินทางไปโดยการหลับฝัน

การเดินทางจากโลกมนุษย์ไปยังปรโลกโดยการหลับฝันพบในนิราศดาวดึงษ์สวรรค์ ของนายอยู่เพียงเรื่องเดียว ในนิราศดาวดึงษ์สวรรค์เริ่มกล่าวถึงการเดินทาง ดังนี้

แถลงปางเรียมแนบน้อง ในรา ตรีเฮย
กรกอดพนิดา นิ่มน้อย
หลับสนิทเกิดมหา นิมิตเหตุ เห็นแฮ
เทพยหนึ่งขับรถคล้อย คลาศเมื้อมาเรือน

(นายอยู่, 2437)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่กวีจะเริ่มกล่าวถึงการไปสวรรค์โดยเนื้อเรื่องกล่าวว่าขณะที่กวีกำลังนอนหลับกอดนางอันเป็นที่รักอยู่ ได้มีเทพมาตลี (ชื่อเทวดาผู้เป็นสารถีของพระอินทร์) ขับรถมารับตนเพื่อไปสวรรค์

1.2 เดินทางโดยวิญญาณออกจากร่าง

กวีเดินทางไปปรโลกด้วยการป่วยไข้แล้ววิญญาณออกจากร่างไปยังปรโลกพบในนิราศ 2 สำนวนคือนิราศนรกของจวบ หงสกุล และนิราศปรโลกของพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ โดยในนิราศนรกของจวบ หงสกุล ได้กล่าวไว้ดังความที่ว่า

อัสสาสะระรวยระทวยระทด แสนกำสรดสั่งลาน้ำตาไหล
เจ็บครั้งนี้ชีวันคงบรรลัย ขอลาไปไกลแล้วนะแก้วตา

.....

สั่งเสียเสร็จสิ้นปราณสว้านขึ้น มืดทะมึนวูบวับเหมือนหลับใหล
วิญญาณออกนอกร่างไปห่างไกล ยังอาลัยโลกีย์ไม่มีเลือน

(จวบ หงสกุล, 2525)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่กวีป่วยไข้แล้ววิญญาณได้ออกจากร่างเพื่อไปยังนรก ซึ่งเหมือนกับนิราศปรโลกของพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ ที่ตัวกวีป่วยไข้แล้ววิญญาณออกจากร่างเพื่อไปยังปรโลกเช่นกันโดยได้เริ่มไปที่นรกก่อนแล้วจึงไปสวรรค์ในภายหลัง ดังตัวอย่างความตอนที่ว่า

ยามสายัณห์ตะวันรอนจรจากบ้าน ดวงวิญญาณลอยล่องไร้ผองเพื่อน
เหลือร่างนิ่งอิงหมอนนอนในเรือน ญาติมาเยือนเยี่ยมไข้ร้องไห้โฮ
ออกจากทับเดินทางมากลางเถื่อน รวดเร็วเหมือนหมู่นกเที่ยวผกโผ
ลุเมืองหนึ่งพึงใจยาวใหญ่โต แต่พอโผล่ประตูหดหู่ใจ

(พระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ, 2542)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่กล่าวว่าดวงวิญญาณของกวีออกจากร่างไปปรโลกด้วยเพราะเป็นไข้แล้วสลบไปวิญญาณออกเดินทางมากลางป่าจนมาถึงเมืองนรก พอเข้าไปเห็นนรกแล้วก็รู้สึกหดหู่ใจ

1.3 เดินทางไปด้วยตัวเอง

การเดินทางไปปรโลกด้วยตนเองพบในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกจำนวน 2 สำนวนคือ เรื่องนิราศนรกของโรงพิมพ์ศิริวัฒนา และนิราศนรกของแก้ว ลายทอง ในนิราศนรกของโรงพิมพ์ศิริวัฒนา กวีเดินอยู่ในป่าแล้วพบยมบาลจึงเดินตามยมบาลไปดังความที่ว่า

> เมื่อวันได้ไปเห็นเปนวิบัติ ฉวยมีดขัดหลังพลันด้วยหรรษา หวังเที่ยวลัดตัดไม้ในพนาจากเคหา แล้วตรงเข้าดงดอน...ไม่ช้าพลันมีชายร้ายพิกล สรีระกายสูงได้เก้าศอกกว่า นัยนากลอกกลับดูสับสน อ้วนกำยำดำเป็นหมึกพิลึกคน สำแดงตนคึกคักเหมือนยักษ์มาร...นามของกูผู้มีฤทธิรุทร์ ศิริคุตอำมาตย์ดั่งราชสีห์ ได้สิทธิขาดราชการงานบุรี อเวจีโลกันต์ทั้งนั้นไป ด้วยบัดนี้มีพระสิงหนาทยมราชจอมจักร์ถือศักดิ์ใหญ่ ทรงเดชาอานุภาพปราบเกรียงไกร กับท้าวไททรงเดชเวสสุวัณ รับสั่งให้ไปเฝ้าเจ้าอย่าช้า...เดินงุ่มง่ามตามฝ่ายนายปีศาจ ข้ามห้วยหาดเขาเขินเนินไศล หนทางเลี่ยนเตียนรื่นเปนพื้นไป แสงอุทัยร้อนเริงดั่งเพลิงกาล
>
> (โรงพิมพ์ศิริวัฒนา, 2468)

การเดินทางไปด้วยตนเองตอนนี้ ยมบาลมารับตัวกวีตามคำสั่งพระยายม โดยที่กวียังมีสติสัมปชัญญะ ต่างกับการหลับฝันหรือวิญญาณออกจากร่าง จึงรู้ตัวตลอดขณะเดินตามยมบาลไปเรื่อย ๆ จนถึงเมืองนรก

นิราศอีกเรื่องหนึ่งที่กวีเดินทางไปด้วยตัวเองคือนิราศนรกของแก้ว ลายทอง กวีได้ครำ่าครวญถึงการไม่อยากมีชีวิตอยู่ในโลกใบนี้และร้องขอให้พระยายมราชมารับตัวเขาไปนรก เมื่อพูดเสร็จโลกสะเทือน ฝนก็ตกลงมา ฟ้าก็ผ่า แผ่นดินก็แยกเป็นช่องทาง เขาจึงได้กระโจนลงไปในช่องทางนั้นเพื่อไปสู่นรก ดังความที่ว่า

ข้าย่างเท้าก้าวย่างไปข้างหน้า
มิหมายมาดปรารถนาในสรรพสิ่ง
หากนรกคือเรือนรักแหล่งพักพิง
จะสู่สิงมิย้อนเยือนโลกมายา
ข้ากระโจนโผลงในช่องทางนั้น
นานเหมือนชั่วกัปกัลป์ในใจข้า
รอบกายมืดดำดับไปกับตา
ก่อนจัดจ้ากระจ่างแดงด้วยแสงเพลิง

(แก้ว ลายทอง, 2532)

การเดินทางไปนรกในเรื่องนี้ กวียังมีสติสัมปชัญญะเช่นกัน และรู้ว่าตัวเองกำลังเดินทางไปยังนรก และสามารถอธิบายสิ่งที่เห็นหรือรู้สึกได้ เช่น “นานเหมือนชั่วกัลป์” “รอบกายมืดดับไปกับตา ก่อนจัดจ้าแดงด้วยแสงเพลิง”

1.4 เดินทางไปโดยบาลูน

“บาลูน” ในบทประพันธ์หมายถึงบอลลูน (balloon) ซึ่งเป็นอากาศยานประเภทหนึ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเพื่อเดินทางไปในอากาศตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 การเดินทางไปด้วยบาลูนพบในนิราสสวรรค์ของโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (วัดเกาะ) เพียงเรื่องเดียว ดังความที่ว่า

> แลไปเห็นบาลูนศูนย์เจ้าของ ตกลงต้องภูผาพนาสี ติดกิ่งไทรใน หว่างกลางคีรี ร่มก็มีสำหรับกางลงทางตอน...เราจำใจจะไปบาลูนบ้าง ถ้าถึงยังเมืองสวรรค์ชั้นดุสิต ชมสุรางค์นางฟ้าเทวาฤทธ์ ที่สถิตพิมานสำราญครัน...แล้วเกาะเกี่ยวเหนี่ยวบาลูนเพิ่มพูลจิตต์ น้ำใจคิดสู่สวรรค์เหมือนมั่นหมาย ขึ้นนั่งเปลเอ้กี่ที่สะบาย ลมก็ชายพัดฮือกระพือพา
>
> (โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ, 2492)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่กวีกำลังจะเดินทางไปสวรรค์ โดยวันที่จะไปนั้นก็เกิดพายุปั่นป่วน กวีได้เห็นบาลูนตกลงมากลางภูเขา กวีเห็นว่าบาลูนมีกำบังที่นั่งนอนสามารถเดินทางข้ามแม่น้ำหรือลอยไปบนฟ้าได้จึงตัดสินใจขึ้นไปบาลูนนี้เพื่อที่จะไปยังสวรรค์ จัดว่าเป็นการเดินทางด้วยความรู้ตัวเช่นเดียวกับนิราศนรกของโรงพิมพ์ศิริวัฒนา และนิราศนรกของแก้ว ลายทอง

2. การเดินทางในปรโลก

การเดินทางในปรโลก ได้แก่ การเดินทางในสวรรค์จากจุดหนึ่งไปจุดหนึ่งหรือเดินทางจากนรกจากจุดหนึ่งไปจุดหนึ่งหรือการเดินทางจากนรกแล้วไปสวรรค์ นิราศในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกทุกสำนวนมีการเดินทางไปด้วยกันหมดทุกเรื่อง ตัวละครจะเดินทางไปสวรรค์หรือนรก หรือไปทั้งสวรรค์และนรกก็แล้วแต่กวีจะประพันธ์ไว้ในแต่ละเรื่อง

การเดินทางในสวรรค์หรือนรกนั้นทำให้เห็นภาพความสุขความสวยงามในสวรรค์และความทุกข์ทรมานในนรก ในบางเรื่องกวีจะมีผู้นำทางซึ่งจะทำหน้าที่ตอบคำถามว่าเทวดานางฟ้าหรือสัตว์นรกนั้นกระทำอะไรไว้จึงได้ขึ้นสวรรค์หรือตกนรกนั้น ๆ ดังจะยกตัวอย่าง เช่น

ก่อนจะผ่านยมบาลท่านสั่งเสีย ห้ามคลอเคลียกคลุกคลีผีที่ไหน
หากสงสัยจะไต่ถามความอะไร จงถามได้ที่ข้าผู้พาดู

.....

เห็นพวกแรกแปลกใจทำไมนั่น จึงพากันสำรวลนั่งสรวลเส
ยังเข้าขื่อเข้าคากลับฮาเฮ ผู้คุมเร่เข้ากระหน่ำหวดซ้ำไป
ตีด้วยแส้สะหนามน่าขามนัก เลือดทะลักพรั่กพรั่งลงหลั่งไหล
กลับหัวร่องอหายสบายใจ เออกระไรใยมาเป็นไปเช่นนี้
จึงไต่ถามความดูให้รู้แจ้ง ทำไมแกล้งหัวร่อไม่พอที่
ให้เขาหวด ปวด ดิ้นเจ็บอินทรีย์ อยู่ดีดีไม่ชอบโปรดตอบมา
พวกนี้หรือโทษทัณฑ์มันเบาแล้ว จึงผ่องแผ้วแช่มชื่นหื่นหรรษา
เหลือโทษโบยเท่านั้นอีกพันครา มันจึงกล้ายั่วเย้าให้เขาโบย

(จวบ หงสกุล, 2525, น. 330)

ในนิราศบางเรื่อง กวีเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เอง เมื่อถึงเวลาก็จึงได้กลับโลกมนุษย์ เช่นนิราศปรโลก ของพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ กวีเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ด้วยตัวเอง แล้วกล่าวถึงผลบุญหรือบาปเองเนื่องจากกวีเป็นพระภิกษุจึงมีความรู้ในการอธิบายบุญบาปได้ ดังต่อไปนี้

เห็นงิ้วงามหนามหนาน่าหวาดหวั่น ขึ้นลดหลั่นเรียงรายทั้งซ้ายขวา
หมู่หญิงชายป่ายปีนจนตีนชา ทั่วกายาเปลือยเปล่าหนังเน่าพอง

.....

ลอบคบชู้คู่เขาเมาตัณหา ไม่รักษาศีลสัตย์น่าบัดสี
คิดนอกใจใฝ่เสน่ห์ประเวณี วายชีวีปีนงิ้วริ้วรอยลาย

(พระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ, 2542)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่กวีไปเห็นสัตว์นรกทั้งผู้หญิงและผู้ชายปีนต้นงิ้วร้องไห้โหยหวน เพราะถูกหอกแทงและหนามจากต้นงิ้วคอยทิ่มแทง จึงกล่าวถึงเหตุที่สัตว์นรกเหล่านี้ได้รับโทษทัณฑ์เช่นนี้ว่าเพราะเมื่อครั้งเป็นมนุษย์เคยคบชู้ประพฤติผิดในกามจึงได้รับโทษดังกล่าว

ในการเดินทางในสวรรค์ในนิราศปรโลกของพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ กวีก็ได้พรรณนาถึงความสวยงามความสุขและผลบุญที่ทำให้ได้มาเกิดในสวรรค์ ดังต่อไปนี้

เทพกัญญายิ้มแย้มแฉล้มลักษณ์ พิมลพักตร์เพียงจันทร์พรรณผ่องใส
เนาวิมานกาญจนาสุราลัย มวลดอกไม้ประดับระยับตา
นำนางฟ้าหน้านวลชมสวนศรี เก็บมาลีแรกแย้มแซมเกศา
เทพอัปสรฟ้อนเล็บมาลา กล่อมกานดารื่นเริงบันเทิงใจ
ชาติก่อนชอบตักบาตรอังคาสพระ อาสนะประดิษฐ์จิตเลื่อมใส
ถวายวัดศรัทธากล้าเกินใคร ครบเครื่องใช้ของฉันจัดสรรมา
สร้างโรงธรรมโรงทานการกุศล สงเคราะห์คนทุคตะอนาถา
ซ่อมวิหารถานทำล้ำศรัทธา กุศลพาพบสวรรค์อันรื่นรมย์

(พระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ, 2542)

ในนิราสสวรรค์ฉบับโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญก็มีการกล่าวถึงสวรรค์ที่กวีเดินทางไปถึงด้วยบาลูนโดยไม่มีใครพาไป จึงได้เที่ยวชมสวรรค์ เห็นความสวยงามต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

> ถึงมายาผาสุกสนุกสนาน ทิพย์วิมานลอยเร่บนเวหน เทวบุตร์สุดประเสริฐเลิศสกล งามโสภณสาระพางค์ สำอางตา เสียงสังคีตดีดสีปี่ไฉน อนงค์ในบำเรอเสนอหน้า ล้วนสุรางค์นางสวรรค์ชั้นมายา ประเสริฐกว่าตาวะติงษ์สิ่งสำราญ
>
> (โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ, 2492)

การเดินทางในสวรรค์และนรกนี้เป็นกลวิธีที่กวีใช้ในการสอนเรื่องบุญบาป คือการแสดงให้เห็นผลของการทำบุญและทำชั่วครั้งยังมีชีวิต เมื่อตายแล้วได้รับผลอย่างไร ทำให้วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกมีเนื้อหาสอดคล้องกับลักษณะวรรณกรรมคำสอนพุทธศาสนา โดยทุกสำนวนมีการสืบขนบวรรณกรรมนิราศในเรื่องของการเดินทางเป็นสื่อในการดำเนินเรื่องซึ่งช่วงของการเดินทางที่มีความสำคัญและเห็นได้ชัดเจนว่ามีการผสมผสานระหว่างประเภทของวรรรกรรมนิราศและวรรณกรรมคำสอนพุทธศาสนาคือการเดินทางในช่วงที่ 2 นี้ซึ่งเป็นการเดินทางในปรโลก การเดินทางในช่วงนี้กวีได้สอดแทรกแนวคิดเรื่องบุญบาป สวรรค์ และนรก ตามความเชื่อทางพุทธศานาไปด้วย และภาพที่เห็นของการเดินทางในปรโลกนี้จะเป็นภาพในจินตนาการซึ่งเป็นภาพบรรยากาศในสวรรค์ เช่น เทวดา นางฟ้า วิมาน ประสาททอง ส่วนบรรยากาศในนรกจะเป็นภาพต้นงิ้ว กระทะทองแดง หรือสัตว์นรกที่กำลังได้รับโทษอย่างทุกข์มรมาน โดยจะแตกต่างกับนิราศทั่วไปที่เป็นภาพบรรยากาศในโลก ซึ่งมักจะเป็นภาพบ้านเรือน ผู้คน หรือสถานที่ต่าง ๆ ในโลกมนุษย์

3. การเดินทางจากปรโลกกลับมาสู่โลกมนุษย์

วรรณกรรมนิราศโดยทั่วไปมักไม่กล่าวถึงการเดินทางกลับ มีน้อยเรื่องที่จะกล่าวถึงการเดินทางกลับด้วย เช่น นิราศลอนดอนของหม่อมราโชทัย เป็นที่น่าสนใจว่าวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกมีการกล่าวถึงการเดินทางกลับมาสู่โลกมนุษย์ด้วย ถือเป็นการเดินทางช่วงสุดท้ายที่ทำให้กวีสามารถนำเรื่องราวที่พบเจอในสวรรค์และนรกมาบอกเล่าต่อได้ การเดินทางจากปรโลกกลับมายังโลกมนุษย์ก็มี 4 วิธีสอดคล้องกับการเดินทางไป ดังจะแสดงรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 เดินทางกลับโดยการตื่นจากฝัน

การเดินทางกลับโดยการตื่นจากฝันพบในนิราศดาวดึงษ์สวรรค์ของนายอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับการเดินทางไปที่กวีหลับแล้วฝัน โดยจะยกตัวอย่างความดังต่อไปนี้

> มาตลีฟังพจน์ยิ้ม จิตรยิน ดีเฮย
> ลาขับรถจากดิน สู่ฟ้า
> ครั้นองค์เทพลาลิน ลาศลับ แล้วเฮย
> เรียมตื่นตกใจว้า หวาดสดุ้งปลุกสุดา
>
> (นายอยู่, 2437)

บทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่ากวีเดินทางกลับจากสวรรค์ด้วยการตื่นจากฝัน โดยก่อนตื่นจากฝันกวีได้ฝันว่าเทพมาตลีขับรถมาส่งที่ห้องนอนของตนเอง กวีได้กล่าวขอบคุณมาตลี แล้วเมื่อกวีตื่นจากฝันก็ได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้กับนางอันเป็นที่รักฟัง

3.2 เดินทางกลับโดยวิญญาณกลับเข้าร่าง

การเดินทางกลับโลกมนุษย์โดยวิญญาณกลับเข้าร่างพบในนิราศจำนวน 2 เรื่อง เรื่องแรกคือนิราศนรก ของจวบ หงสกุล เรื่องที่สองคือนิราศปรโลก ของพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ การที่วิญญาณกลับเข้าร่างนั้นเกิดจากการที่กวีหายป่วยไข้แล้ววิญญาณกลับเข้าร่างจึงฟื้นคืนสติขึ้นมา ในนิราศนรกของจวบ หงสกุลได้กล่าวถึงการที่วิญญาณกลับเข้าร่างดังความต่อไปนี้

จึงเร่งผีที่พามาทั้งสอง ให้ประคองเข้าไปข้างในบ้าน
พอถึงร่างกลางหอไม่รอนาน ส่งวิญญาณกลับคืนก็ฟื้นพลัน

.....

จึงรู้ว่าข้าฟื้นตื่นขึ้นแล้ว ใจผ่องแผ้วหยอดน้ำลูบคลำหัว
เรียกลูกหลานโวยวายเป็นรายตัว รู้กันทั่วทุกคนวิ่งลนลาน

(จวบ หงสกุล, 2525)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่ยมบาลกำลังพาวิญญาณของกวีกลับมาเข้าร่างโดยการพามาส่งถึงที่บ้าน พอกวีฟื้นตื่นขึ้นมาญาติมิตรก็พากันตกใจนึกว่าผีหลอก มีเสียงเอะอะได้ยินถึงแม่ของกวี แม่เขาจึงรีบเข้ามาดูจึงรู้ว่ากวีฟื้นตื่นจากไข้แล้ว

ส่วนนิราศปรโลกของพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ ที่กล่าวถึงการให้วิญญาณกลับเข้าร่างโดยฟื้นตื่นจากไข้ด้วยเช่นกัน ดังความตอนที่ว่า

แม่เอื้อมมือลูบผมก้มกล่าวถ้อย ว่าลูกน้อยจงฟังแม่สั่งสอน
ชีวิตเจ้าเยาว์วัยยังไม่มรณ์ เพียงแต่นอนสลบไปเพราะไข้แรง

.....

รู้สึกตัวตื่นนอนตอนตีหนึ่ง หวนคิดถึงความหลังสิ้นกังขา
บาปบุญนี้มีแน่แท้ทำมา เห็นกับตาต้องเชื่อแม่เนื้อนวล

(พระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ, 2542)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่กวีเจอแม่ในสวรรค์แล้วแม่ของกวีบอกว่าเขายังไม่ถึงที่ตายแค่สลบไปเพราะป่วยไข้ แม่กวีจึงส่งวิญญาณของเขาลงปราสาทจากนั้นวิญญาณของกวีก็กลับเข้าร่างฟื้นจากการป่วยไข้แล้วกวีก็เล่าเรื่องที่ไปพบเห็นมาในนรกและในสวรรค์ให้กับนางอันเป็นที่รักของเขาฟัง

3.3 เดินทางกลับด้วยตนเอง

นิราศเรื่องที่ตัวละครมีการเดินทางกลับมาด้วยตนเองคือนิราศนรกของโรงพิมพ์ศิริวัฒนา และนิราศนรกของแก้ว ลายทอง นิราศนรกของโรงพิมพ์ศิริวัฒนากวีเดินทางกลับมาโลกมนุษด้วยตนเองดังความตอนที่ว่า

> ส่วนตัวฉันท่านไขว่าอ้ายนี่ บาปไม่มีแน่ประจักษ์เปนหลักฐาน บุญของมันนั้นก็พอประมาณ ไม่ถึงกาลมรณังดอกครั้งนี้ แล้วสั่งให้ท่านนายปีศาจใหญ่ รีบส่งไปทางแนวแถวิถี จนถึงทางกลางป่าพนาลี ในถิ่นที่ตัดไม้ชายคงคา ฉันกราบลงตรงบาทอำมาตย์ท่าน แล้วผายผันกับปีศาจที่อาจกล้า ดั่งลมปลิวลิ่วลับคืนกลับมา ถึงที่ป่าตัดไม้ไผ่ยังไม่พลบ เจ้าประคุณบุญช่วยไม่ม้วยชีพ ไม่ก็รีบสูญหายกายเปนศพ อันบาปกรรมทำอย่างไรก็ได้พบ จึงปรารภด้วยบุญนั้นทุกวันมา
>
> (โรงพิมพ์ศิริวัฒนา, 2468)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่กวีเล่าว่าพระยายมราชกล่าวว่าตนเองว่ายังไม่ถึงเวลาตาย จึงให้ยมบาลเดินทางมาส่งกลางป่าซึ่งสอดคล้องกับตอนกวีมานรกในตอนต้นเรื่องคือมีการเดินทางผ่านป่าผ่านเขามายังนรกตอนกลับยมบาลจึงมาส่งกวีที่กลางป่าตามเดิม

ส่วนนิราศนรกของแก้ว ลายทองนั้น กวีได้กลับจากนรกมาสู่โลกมนุษย์โดยการเดินทางกลับขึ้นมาเองโดยการอธิษฐานจิต การเดินทางกลับจึงไม่มีรายละเอียดมากนักแต่เล่าว่าเดินทางกลับขึ้นมาจากนรกโดยรวดเร็ว ดังความตอนที่ว่า

ข้าพริ้มตาลงอำลานรกานต์
บัดเดี๋ยวใจก็ล่วงผ่านนรกระบม
ข้ากลับคืนขึ้นมาแล้วจากนรก

(แก้ว ลายทอง, 2532)

บทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่ากวีเดินทางกลับขึ้นมาจากนรกมาสู่โลกมนุษย์จากช่องที่ตนเองเคยลงไปในนรกซึ่งสอดคล้องกับตอนไปนรกในช่วงแรกที่กวีกระโจนไปในช่องทางนั้น

3.4 เดินทางกลับด้วยบาลูน

นิราศที่มีการเดินทางจากปรโลกกลับสู่โลกมนุษย์โดยบาลูนมีเพียงนิราศเรื่องเดียวคือนิราสสวรรค์ของโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (วัดเกาะ) ดังข้อความต่อไปนี้

> ออกจากห้องชวากผาทางคลาไคล เดชะบุญบาลูนที่มานั้น ยังเกี่ยวพันกิ่งพฤกษาฉันคว้าได้
> ขึ้นนั่งเปลเอ้กาลมพาไป ล่องครรไลพัดส่งรีบตรงมา เป็นสามวันดั้นเมฆวิเวกจิตต์ เพียงปลดปลิดชีวาตม์
> ขาดสังขาร์ คอยส่องกล้องมองทางกลางมรรคา ใกล้สุธาจะใคร่ครรไลลง
>
> (โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ, 2492)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนจบของเรื่องคือกวีกำลังจะเดินทางจากสวรรค์กลับสู่โลกมนุษย์โดยเขาได้อาศัยบาลูนกลับซึ่งสอดคล้องกับตอนไปสวรรค์ในตอนแรกที่ได้นั่งบาลูนไปเมื่อไปถึงสวรรค์ จากนั้นเขาก็ลงจากบาลูนแล้วเดินชมสวรรค์ด้วยตนเอง ส่วนตอนกลับบังเอิญเห็นบาลูนที่เคยนั่งมานั้นเกาะเกี่ยวกับต้นไม้อยู่เลยตัดสินใจนั่งบาลูนอันเดิมนี้กลับไปยังโลกมนุษย์

สรุปได้ว่าการเดินทางกลับมายังโลกมนุษย์ของแต่ละเรื่องคือการเดินทางไปและเดินทางกลับจะสอดคล้องกันคือถ้าเดินทางไปปรโลกด้วยวิธีใดก็จะกลับมายังโลกมนุษย์ด้วยวิธีนั้น ได้แก่ ถ้าไปด้วยการหลับฝันก็จะกลับมาด้วยการตื่นจากฝัน ถ้าไปด้วยการที่วิญญาณออกจากร่างก็จะกลับมาด้วยการที่วิญญาณกลับเข้าร่าง ถ้าเดินทางไปด้วยตนเองก็จะเดินกลับมาด้วยตนเอง ถ้าไปด้วยบาลูนก็จะกลับมาด้วยบาลูน

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกมีการสืบทอดและดัดแปลงขนบการเดินทางของวรรณกรรมนิราศในเรื่องของการเดินทาง อย่างไรก็ตามการเดินทางในวรรณกรรมนิราศทั่วไปเป็นการเดินทางในโลกความเป็นจริง กวีมักจะเดินทางโดยสารไปด้วยยานพาหนะโดยเฉพาะเรือ และส่วนใหญ่จะเป็นการเดินทางจริงไปยังสถานที่นั้น ๆ เมื่อไปถึงจุดหมายปลายทางแล้วก็จบเรื่อง ไม่มีการแต่งต่อถึงการเดินทางกลับ แต่วรรณกรรมในกลุ่มนิราศปรโลกเป็นการเดินทางสมมติไปในสวรรค์และนรกตามแนวคิดพุทธศาสนา เพื่อเล่าถึงเทวดานางฟ้าและสัตว์นรกในปรโลก ทำให้มีเนื้อหาเป็นวรรณกรรมสอนศาสนา ดังนั้นการเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนี้จึงแสดงถึงการเดินทางจากโลกมนุษย์ไปปรโลกโดยที่ยังไม่เสียชีวิต การเดินทางในปรโลกเพื่อพรรณนาผลกรรมที่ได้รับหลังจากเสียชีวิต และการเดินทางกลับจากปรโลกมาสู่โลกมนุษย์เพื่อนำคำสอนมาเผยแพร่ ซึ่งก็คือตัววรรณกรรมนั้นเอง

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกเป็นวรรณกรรมที่ใช้ชื่อว่านิราศแต่แตกต่างจากนิราศทั่วไป คือตัวละครหลักจะเดินทางไปดินแดนสมมติที่ไม่มีอยู่ในโลกความเป็นจริง คือปรโลกได้แก่สวรรค์และนรก การเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกมี 3 ช่วง คือ 1. การเดินทางไปยังปรโลก กวีจะใช้วิธีให้ตัวละครหลักเดินทางไปปรโลกโดยมีการหลับฝัน การป่วยไข้แล้วทำให้วิญญาณออกจากร่างไปชั่วคราว การเดินทางไปด้วยตนเอง และการเดินทางไปด้วยบอลลูน 2. คือการเดินทางภายในปรโลกเป็นการเดินทางในสวรรค์และนรก หรือทั้งสวรรค์และนรก การเดินทางช่วงนี้จึงเป็นการเดินทางที่สำคัญที่สุดในวรรณกรรมนิราศกลุ่มนี้และทำให้วรรณกรรมนิราศกลุ่มนี้มีความโดดเด่นจากวรรณกรรมนิราศทั่วไปเพราะกวีได้ผสมผสานขนบการเดินทางของวรรณกรรมนิราศเข้ากับขนบของวรรณกรรมคำสอนพุทธศาสนา โดยการถ่ายทอดแนวคิดเรื่องบุญ บาป สวรรค์และนรก ซึ่งหากเดินทางในสวรรค์จะเห็นภาพเทวดานางฟ้าได้รับความสุขสบาย และหากเดินทางในนรกจะเห็นภาพสัตว์นรก

ได้รับโทษอย่างทุกข์ทรมาน การจะได้ไปที่ใดในปรโลกหรือโลกหลังความตายนี้ก็ขึ้นอยู่กับการประพฤติตนขณะมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ หากทำบุญก็จะได้ไปสวรรค์หากทำบาปก็จะได้ไปนรก การนำเสนอภาพสวรรค์และนรกเหล่านี้เป็นการเตือนสติให้ผู้อ่านเกรงกลัวต่อบาป รู้จักทำความดีละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นการสอนความเชื่อทางพุทธศาสนารูปแบบหนึ่ง การเดินทางในช่วงที่ 2 นี้จึงเป็นการเดินทางช่วงที่สำคัญที่สุด 3. การเดินทางกลับจากปรโลกมายังโลกมนุษย์ ซึ่งตัวละครจะมีการเดินทางกลับที่สอดคล้องกับการเดินทางไป ได้แก่ กลับโลกมนุษย์โดยการตื่นจากฝัน กลับโลกมนุษย์โดยการหายจากการป่วยไข้แล้ววิญญาณจึงกลับเข้าร่าง การเดินทางกลับด้วยตนเอง และเดินทางกลับด้วยบอลลูน วิธีการเดินทางไปและกลับมี 4 รูปแบบ สอดคล้องกันในการไปและกลับสู่โลกมนุษย์ คือหลับและตื่นจากฝัน วิญญาณออกจากร่างและกลับเข้าร่าง เดินไปและกลับด้วยตนเอง และเดินทางไปและกลับด้วยโดยอาศัย “บาลูน” (บอลลูน) การเดินทางไปโลกสมมติเช่นนี้เป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้การเดินทางในวรรณกรรมกลุ่มนี้แตกต่างจากวรรณกรรมนิราศทั่วไป

อภิปรายผล

การใช้ขนบนิราศมีความสำคัญในการประพันธ์วรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกเพราะเนื้อหาสำคัญของวรรณกรรมกลุ่มนี้คือการพรรณนาภาพสวรรค์และนรกตามคำสอนพุทธศาสนา ซึ่งหากเขียนเป็นวรรณกรรมคำสอนพุทธศาสนาโดยตรงอาจจะไม่ชวนอ่านเท่าใดนัก กวีจึงดัดแปลงเนื้อเรื่องให้ตัวละครคือกวีเองมีการเดินทางไปสวรรค์หรือนรกและมีการบรรยายสิ่งที่พบเห็น การเดินทางแบบนิราศที่กวีนำมาใช้ช่วยในการดำเนินเรื่องและใช้ในการนำเสนอภาพในสวรรค์และในนรก การเดินทางไปสวรรค์และเห็นภาพของวิมาน เทวดา นางฟ้าที่สุขสบายทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกอยากทำความดีเมื่อตายไปจะได้ไปอยู่ในสวรรค์ที่แสนสุขสบาย ส่วนการเดินทางในนรกทำให้เห็นภาพของสัตว์นรกที่ถูกลงโทษอย่างทุกข์ทรมานทำให้ผู้อ่านเกิดความเกรงกลัวที่จะทำบาปเพราะไม่อยากตายแล้วไปอยู่ในนรกนั่นเอง จุดมุ่งหมายในการประพันธ์จึงเพื่อสั่งสอนให้คนรู้จักทำความดีและเกรงกลัวต่อบาป

นอกจากนี้เป็นที่น่าสนใจว่าการเดินทางไปสวรรค์และนรกในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องการเดินทางไปสวรรค์และนรกนั้นพบในวรรณคดีโบราณเรื่องพระมาลัย ซึ่งเป็นตำนานว่าด้วยพระมาลัยพระอัครสาวกองค์หนึ่งของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์เดินทางไปโปรดสัตว์ในนรกแล้วเหาะไปสวรรค์ ได้พบพระศรีอาริยเมตไตรย หรือที่เรียกกันว่าพระศรีอาริย์ ซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จึงได้ถามถึงการทำบุญที่จะทำให้มนุษย์ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริยเมตไตรย เป็นที่มาของการกล่าวถึงผลของการทำบุญลักษณะต่าง ๆ (ชมรมนักเรียนเก่าแอลเอสอี, 2536) ตำนานพระมาลัยนี้จัดเป็นคัมภีร์นอกนิบาต ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในไทยมีการแต่งเป็นกลอนสวดหลายฉบับและมีฉบับคำหลวงคือพระมาลัยคำหลวงซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งโดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศหรือเจ้าฟ้ากุ้ง จากการศึกษาผู้วิจัยเห็นว่าเป็นไปได้ว่าวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกน่าจะได้รับอิทธิพลเรื่องการเดินทางไปนรกและสวรรค์จากเรื่องพระมาลัยนี้โดยนำมาใช้ในการสื่อสารเนื้อหาเรื่องบุญบาปและนรกสวรรค์ แต่สังเกตได้ว่าวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกมิได้กล่าวถึงพระศรีอาริย์ซึ่งเป็นสาระสำคัญของเรื่องพระมาลัย จึงอาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมกลุ่มนี้มุ่งเพียงเนื้อหาคำสอนเรื่องการทำดีและทำชั่วโดยใส่เรื่องสวรรค์และนรกเป็นแรงจูงใจให้คนอ่านทำความดีละเว้นความชั่วเท่านั้น โดยไม่ได้มุ่งถึงนิพพานหรือโลกพระศรีอาริย์

2. การเดินทางไปสวรรค์และนรกโดยการหลับฝันหรือการป่วยไข้สลบไปแล้ววิญญาณออกจากร่างนั้นสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องการถอดจิต ซึ่งเชื่อกันว่าดวงจิตและร่างกายเป็นคนละส่วนกัน หากกายหยาบนั้นตายไปแต่ดวงจิตนั้นยังคงอยู่และสามารถล่องลอยไปยังภพภูมิต่าง ๆ ได้ ประสาน ต่างใจ (2537) ได้อธิบายไว้ว่า ลักษณะและรูปแบบของการถอดจิตถอดวิญญาณที่พอจะสรุปที่เป็นสูตรสำเร็จก็คือ ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ในสภาพอย่างใดอย่างหนึ่งที่กล่าวมาแล้ว ไม่ว่าฝัน หรือ

สมาธิ ทันทีทันใดก็รู้สึกเหมือนกับว่าตัวเองได้หลุดลอยออกจากร่างที่นั่งหรือนอนอยู่ ผู้ที่ถอดจิตมักจะเล่าว่าเหมือนลอยล่องไปในอากาศและมองเห็นร่างเดิมของตนได้อย่างชัดเจน และอาจจะนึกจะลอยไปที่ไหนก็ได้ เช่น เพื่อนของผู้เขียนคนหนึ่งเล่าว่าในขณะที่กำลังเคลิ้มจากการตื่นนอนใหม่ๆ มันเริ่มเหมือนมีแสงสว่างจ้าเป็นดวงกลมมาลอยอยู่ที่หน้าผาก และรู้สึกว่าเหมือนกับลอยออกมาเห็นอะไรต่ออะไรที่อยู่ข้างนอก การที่ตัวละครในวรรณกรรมกลุ่มนิราศปรโลกกล่าวว่าตัวละครฝันหรือเจ็บไข้และวิญญาณออกจากร่างและกลับเข้าร่างนั้นจึงอยู่ในกลุ่มแนวคิดนี้ ซึ่งพบใน 3 เรื่อง ได้แก่ นิราศดาวดึงส์สวรรค์ของนายอยู่ นิราศนรก ของจวบ หงสกุล และนิราศปรโลก ของพระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ

3. การเดินทางด้วยบอลลูนไปปรโลกนั้นเป็นแนวคิดที่แปลกไปจากความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับการเดินทางไปสวรรค์หรือนรก ซึ่งมักต้องเดินทางไปด้วยจิต มิใช่ด้วยร่างกาย การเดินทางด้วยบอลลูนนั้นนับเป็นเรื่องใหม่ของสังคมไทยในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เรื่องนิราสสวรรค์นี้แต่งขึ้น การเดินทางในอดีตทั้งในนิราศและโลกความเป็นจริงนั้นนิยมเดินทางด้วยเรือ แต่ในเรื่องนิราสสวรรค์ ฉบับโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (วัดเกาะ) ปี พ.ศ. 2492 กวีให้ตัวละครเดินทางด้วยบอลลูนสอดคล้องกับการพัฒนาด้านอากาศยานของโลกซึ่งวีทิต วรรณเลิศลักษณ์ (2560) ได้กล่าวถึงประวัติของบอลลูนไว้ว่ามีการประดิษฐ์ขึ้นโดยนายโจเซฟ (Joseph) และนายเอเตียน (Ettienne) 2 พี่น้องตระกูลมองต์โกลฟิเย (Montgolfier brothers) ได้ออกแบบและสร้างในเดือนกันยายน ปี ค.ศ. 1783 (พ.ศ.2326) หลังจากนั้นราว 2 เดือนในเมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส มาควิส ฟรังซัว ดาร์ลองส์ (Marquis Francois d'Arlandes) หัวหน้าหน่วยทหารราบ และนายปิลาร์ต เดอ โรซิเย (Pilatre de Rozier) นักฟิสิกส์ชาวฝรั่งเศสเป็นมนุษย์ 2 คนแรกที่ได้ทดลองบินขึ้นสู่ท้องฟ้า สำหรับในประเทศไทยนั้น ไม่มีประวัติเรื่องของการใช้บอลลูนในการเดินทาง แต่คนไทยอาจรู้จักการเดินทางด้วยบอลลูนจากวรรณกรรมเช่น Around the world in eighty days หรือ 80 วันรอบโลก ของจูลส์ เวิร์น (Jules Verne) ซึ่งแต่งเรื่องนี้ในปี 1872 ส่วนการเดินทางในอากาศนั้นเท่าที่ค้นได้ พบว่าในปี พ.ศ. 2470 พ.ท.หลวงเวชยันต์รังสฤษฎ์ (มุนี มหาสันทนะ) ซึ่งเป็นผู้บังคับฝูง กองโรงงานกรมอากาศยานได้ออกแบบเครื่องบินเอง ซึ่งนับเป็นเครื่องบินลำแรกที่ไทยออกแบบเอง (โรม บุนนาค, 2554) การที่เรื่องนิราสสวรรค์ให้ตัวละครเดินทางด้วยบอลลูนนั้นสะท้อนให้เห็นว่า คนไทยมีความคาดหวังว่าเราสามารถเดินทางไปในอากาศด้วยยานพาหนะนี้ และคิดถึงสวรรค์ในแง่ที่เป็นดินแดนเชื่อมต่อกับโลกมนุษย์โดยตรง จึงสามารถเดินทางไปได้ด้วยวัตถุ เช่น บอลลูน

เอกสารอ้างอิง

แก้ว ลายทอง. (2532). **นิราศนรก**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิรันดร.

จวบ หงสกุล. (2525). **รวมนิราศของพลเรือตรี จวบ หงสกุล**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ชมรมนักเรียนเก่าแอลเอสอี (ตรวจชำระและลงเชิงอรรถโดย นาวาตรีทองย้อย แสงสินชัย). (2536). **พระมาลัยกลอนสวด**. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

นายอยู่. (2437). **นิราศดาวดึงส์สวรรค์**. กรุงสยาม: โรงพิมพ์วัชรินทร์.

นิราศนรก. (2468). ราชบุรี: โรงพิมพ์ศิริวัฒนา.

นิราสสวรรค์. (2492). พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (วัดเกาะ).

ประสาน ต่างใจ. (2537). **ชีวิตหลังตายวิเคราะห์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: กรีนพีช.

พระมหาธัญวัฒน์ กิตฺติญาโณ. (2542). **นิราศปรโลก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พจนีย์ เห็นพิทักษ์. (2515). **การวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัท ยูเนียน อุลตร้าไวโอเร็ต จำกัด.

รัตนา โอษฐ์ยิ้มพราย. (2528). **นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2516). **นิราศคำโคลง : การวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2544). **ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น จำกัด.

โรม บุนนาค. (2554). **100 แรกมีในสยาม**. กรุงเทพฯ: สยามบันทึก.

ลักษณา โตวิวัฒน์. (2531). **วรรณกรรมไทยประเภทร้อยกรองลิลิตและนิราศ**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

วีทิต วรรณเลิศลักษณ์. (2560). **ฟิสิกส์รอบตัว ตอน บอลลูน**. สืบค้นจาก https://www.scimath.org/lesson-physics/item/7307-2017-06-14-15-22-05#:~:text=%E0%B8%9A%E0%B8%AD%E0%B8%A5

สุปาณี พัดทอง. (2552). **“เรือ” ในวรรณคดีนิราศ : มโนทัศน์กับการสร้างวรรณศิลป์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาพร พลายเล็ก. (2541). **นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ : การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร.** วิทยานิพนธ์อักษรศษสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การประกอบสร้างสังคมโรงเรียนในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอม

The Construction of School Society in Youth Literature: Muean Hun Hua Hom

วรรษมน เพียรเสมอ[1]

ปทิตตา พูพะเนียด[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างสังคมโรงเรียนในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอม โดยใช้แนวคิดการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เห็นโลกแห่งความหมายของผู้เขียนที่สร้างสังคมโรงเรียนขึ้นมาในงานวรรณกรรมเยาวชน ผลการศึกษาพบว่าผู้เขียนได้ประกอบสร้างสังคมโรงเรียนในเรื่องด้วยการสร้างความหมาย 4 ด้าน ได้แก่ 1) นักเรียน ซึ่งมีความหลากหลายด้านฐานะทางสังคม ด้านรูปลักษณ์ ด้านสุขภาพ และด้านเชื้อชาติ 2) การเรียนการสอน 3) ครู และ 4) สภาพแวดล้อม

การประกอบสร้างสังคมโรงเรียนที่ปรากฏในเรื่องไม่ได้มาจากโลกแห่งความจริงทั้งหมด หากแต่เป็นการสร้างโลกแห่งความหมายของผู้เขียน โดยอาศัยปัจจัย 2 ประการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอก คือ สังคม และปัจจัยภายใน อันประกอบไปด้วยประสบการณ์ ทัศนคติ และความคิดเห็นของผู้เขียน ทั้งนี้ปัจจัยดังกล่าวล้วนส่งผลให้วรรณกรรมสามารถทำหน้าที่ปลูกฝังแนวคิดให้เยาวชนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สังคมและผู้เขียนต้องการ

คำสำคัญ: *การประกอบสร้าง วรรณกรรมเยาวชน สังคมโรงเรียน*

Abstract

This article aims to study the construction of school society in youth literature: Muean Hun Hua Hom. Using the concept of Social Construction of Reality for data analysis. The goal is to reveal the world of meaning created by the author in constructing a school society within the context of youth literature. The study found that the author constructs the school society in four dimensions: 1) Students: Diverse in social status, appearance, health, and ethnicity 2) Curriculum and Teaching 3) Teachers and 4) Environment

However, the construction of the school society that appears in the story does not come entirely from the real world, but is the creation of the world of meaning by the author, using two factors: external factors, which are society, and internal factors, which include the experiences, attitudes, and opinions of the author. These factors all result in literature being able to act to instill ideas in youth to have desirable characteristics as desired by society and the author.

Keywords: *construction, youth literature, school society*

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยเพื่ออาชีพ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยเพื่ออาชีพ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

บทนำ

วรรณกรรม หมายถึง หนังสือทุกประเภทที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อสื่อสารให้เกิดการรับรู้เรื่องราวร่วมกัน รวมถึงเพื่อสืบทอดเรื่องราวส่งต่อไปยังชนรุ่นหลัง วรรณกรรมสามารถจำแนกได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์การพิจารณาที่ผู้จำแนกเลือกใช้ โดยอาจจำแนกตามเนื้อหา เช่น วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมประวัติศาสตร์ จำแนกตามกลวิธีการประพันธ์ เช่น วรรณกรรมร้อยแก้ว วรรณกรรมร้อยกรอง หรืออาจจำแนกตามผู้รับสารเป้าหมาย เช่น วรรณกรรมผู้ใหญ่ วรรณกรรมเยาวชน การจำแนกวรรณกรรมตามเกณฑ์ผู้รับสารเป้าหมายนี้เป็นเกณฑ์การพิจารณาที่มุ่งให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงระหว่างวรรณกรรมกับผู้รับสาร โดยผู้เขียนต้องใช้ความสามารถในการสร้างสรรค์องค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ โครงเรื่อง ฉาก ตัวละคร แก่นเรื่อง และท่วงทำนองการเขียนให้เหมาะสมกับผู้รับสารมากที่สุด

วรรณกรรมเยาวชนมีจุดเริ่มต้นมาอย่างยาวนานในประเทศแถบตะวันตก โดยในศตวรรษที่ 14 มีเหตุการณ์สำคัญคือการบุกเบิกการผลิตและการพิมพ์หนังสือสำหรับเด็ก โดยผู้บุกเบิกการพิมพ์คนแรกของอังกฤษและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อวงการหนังสือสำหรับเด็ก คือ วิลเลียม แคกซ์ตัน (William Caxton) David L. Russell (อ้างถึงใน นิตยา วรรณกิตร์, 2559, หน้า 48) และในเวลาต่อมา คือหลังศตวรรษที่ 14 จนถึงศตวรรษที่ 17 ได้กำเนิดหนังสือแนวเทพนิยายโดยนักเขียนชาวฝรั่งเศส คือ ชาส์ล เพอร์รอลต์ (Charles Perrault) เขาได้เขียนเทพนิยายสำหรับเด็กหลายเรื่องเป็นภาษาฝรั่งเศส แม้ในขณะนั้นการเขียนหนังสือสำหรับเด็กจะยังไม่เป็นที่ยอมรับแต่ในปัจจุบันผลงานเรื่องต่าง ๆ ของเขามีอิทธิพลต่อเด็กทั่วโลกอย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็น The Sleeping Beauty (เจ้าหญิงนิทรา) Little Red Riding Hood (หนูน้อยหมวกแดง) Cinderella (ซินเดอเรลล่า) เป็นต้น

สำหรับวิวัฒนาการของวรรณกรรมเยาวชนในประเทศไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศตะวันตก กล่าวคือ วรรณกรรมของไทยก็มีจุดเริ่มต้นมาจากการเล่าด้วยปากเปล่าหรือวรรณกรรมมุขปาฐะ ตัวอย่างเช่น เพลงกล่อมเด็ก บทขับร้องต่าง ๆ นิทานคำกลอน เพลงพื้นบ้าน เป็นต้น และในภายหลังจึงมีการบันทึกวรรณกรรมเหล่านี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ในปี พ.ศ. 2491 – 2501 เป็นยุคที่หนังสือสำหรับเยาวชนของไทยเริ่มแพร่หลาย เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นคือกระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยการจัดทำตำราเรียนในปี พ.ศ. 2493 กำหนดว่าหนังสือแบบเรียนที่จะใช้สำหรับเด็กจำเป็นที่จะต้องเป็นหนังสือที่ชนะการประกวดหรือเป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการมอบหมายให้เป็นผู้เรียบเรียง โดยมีคณะกรรมการพิจารณาแบบเรียน ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 มีการจัดตั้งกรมวิชาการขึ้น เป็นการส่งเสริมและกระตุ้นให้จัดทำหนังสือสำหรับเด็กด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดการประกวดและส่งเสริมให้เอกชนแต่งหนังสือสำหรับเด็ก ส่งผลให้มีหนังสือสำหรับเด็กเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก รวมถึงยังมีการแปลนวนิยายสำหรับเด็กของต่างประเทศมากขึ้น เช่น สี่ดรุณี และ สี่ดรุณ แปลจาก Little Women และ Little Men ของ ลุยซา เมย์ อัลคอตต์ (Louisa May Alcott) (นิตยา วรรณกิตร์, 2559, หน้า 73)

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสนับสนุนให้มีการผลิตและเผยแพร่วรรณกรรมสำหรับเยาวชนก็คือการประกวดวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ดังตัวอย่างในปี พ.ศ.2506 ที่มีการจัดประกวดรางวัลหนังสือดีขององค์การยูเนสโก โดยฝ่ายวัฒนธรรมสำนักเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ หรือในปี พ.ศ.2516 ที่มีการจัดประกวดหนังสือดีเด่น โดยคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งยังคงดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของภาคเอกชนก็มีการจัดประกวดวรรณกรรมเยาวชนรางวัลต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก ได้แก่ รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ของบริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง รางวัลแว่นแก้ว ของสำนักพิมพ์นานมีบุ๊ค รางวัลเซเว่นบุ๊ค อวอร์ด ของบริษัท ซี.พี. เซเว่นอีเลฟเว่น จำกัด (มหาชน) การเติบโตของแวดวงรางวัลวรรณกรรมดังที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของวรรณกรรมเยาวชนทั้งยังเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนไทยหันมาสนใจการอ่านและมีนิสัยรักการอ่านได้มากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันวรรณกรรมเยาวชนหลายเล่มเป็นที่รู้จักเพราะผ่านการประกวดและได้รับรางวัลในหลายเวที วรรณกรรมดังกล่าวนอกจากจะแพร่หลายในกลุ่มผู้อ่านรวมถึงสถานศึกษาแล้ว ยังได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในแวดวงงานวิจัยเพื่อ

นำเรื่องราวจากวรรณกรรมมาศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ตัวอย่างการศึกษาที่ปรากฏแบ่งได้เป็นหลายลักษณะ เช่น การศึกษาองค์ประกอบ การศึกษาแนวคิดและคำสอน การศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ดังตัวอย่างเรื่อง “ตัวละครเด็กในวรรณกรรมรางวัลหนังสือดีเด่น ของ มกุฎ อรดี” (2548) โดย กัลยานันท์ สิงจันทึก ผลการศึกษาพบว่า มกุฎ อรดี ใช้หลักจิตวิทยาในการสร้างตัวละครให้เหมาะสมกับระดับและสถานการณ์แวดล้อมของตัวละคร ส่งผลให้ตัวละครมีความสมจริงทั้งในด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ การเลียนแบบ การมองโลกในแง่ดี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น โดยตัวละครเด็กส่วนใหญ่ในเรื่องจะมีลักษณะร่วมกัน คือ การเติบโตในสิ่งแวดล้อมไม่ดี หรือมีครอบครัวไม่สมบูรณ์ แต่ตัวละครก็สามารถแสดงพฤติกรรมและมีลักษณะนิสัยที่ดีได้ รายละเอียดข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า มกุฎ อรดี ต้องการสร้างตัวละครเพื่อสะท้อนสังคมของเด็กที่เกิดขึ้นจริง โดยแฝงแนวคิดต่าง ๆ เรื่องการปลูกฝังเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคมต่อไป

การศึกษาเรื่อง “องค์ประกอบของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีที่ได้รับรางวัลชนะเลิศรางวัลหนังสือดีเด่นของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน รางวัลแว่นแก้ว และรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ระหว่างปีพุทธศักราช 2546 – 2555” (2558) โดย กุณฑิกา ชาพิมล มาโนช ดินลานสกุล และนิดา มีสุข การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ การสร้างโครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา แก่นเรื่อง ฉาก และมุมมองการเล่าเรื่อง ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะของวรรณกรรมเยาวชนโดยส่วนใหญ่มักมีโครงเรื่องไม่ซับซ้อน นิยมตัวละครแบบสมจริง สร้างบทสนทนาเพื่อการดำเนินเรื่อง มักนำเสนอแก่นเรื่องโดยการกระทำของตัวละคร เน้นการสร้างฉากแบบสมจริง และนิยมการสร้างมุมมองการเล่าเรื่องโดยบุรุษที่หนึ่ง ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์ลักษณะกลวิธีการแต่งวรรณกรรมเยาวชนทั้งสามรางวัลมีลักษณะกลวิธีการแต่งใกล้เคียงกัน

การศึกษาด้านแนวคิดและคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรม ด้วยพื้นฐานความคิดว่าวรรณกรรมเยาวชนย่อมมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อปลูกฝังสั่งสอนให้เยาวชนมีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ ส่งผลให้พบการศึกษาด้านนี้เป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างการศึกษาเรื่อง “น้ำใจ” ที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน (2559) ของ จีรภัทร อาดนารี ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์คำสอนในวรรณกรรมเยาวชนระหว่างปี 2544 – 2556 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาของวรรณกรรมเยาวชนมีข้อความที่กล่าวถึงคุณธรรมด้านน้ำใจมากถึงร้อยละ 41.43 โดยสามารถแบ่งได้เป็นน้ำใจด้านการให้ การช่วยเหลือ และการเห็นอกเห็นใจ ตามลำดับ หรือผลงานเรื่อง “การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีในปี พ.ศ.2547” ของ นวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา (2550) ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาของวรรณกรรมเยาวชนในช่วงเวลาดังกล่าวมุ่งนำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตท้องถิ่น ปัญหาความยากจน ความผูกพันกับธรรมชาติ ประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงพฤติกรรมของมนุษย์ โดยมีแนวคิดสำคัญคือ แนวคิดด้านคุณธรรม ด้านอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม และด้านสงครามและสันติภาพ และการศึกษาเรื่อง “วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ประเภทนวนิยาย ปี พ.ศ.2553 – 2556” ของ ปาริฉัตร วงศ์ดียิ่ง (2560) ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมุ่งนำเสนอแนวคิดหลักเรื่องความพอเพียง การเข้าใจและยอมรับปัญหาชีวิต การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิม และการอนุรักษ์ธรรมชาติ

นอกจากแนวทางการศึกษาข้างต้นแล้ว การประกอบสร้างก็เป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมและได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในปัจจุบัน ด้วยเหตุที่การประกอบสร้างเป็นการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นการสร้างโลกในมุมมองที่ผู้เขียนต้องการถ่ายทอด ซึ่งอาจแตกต่างไปจากโลกปกติที่พบเห็น ดังที่ Schutz ได้เสนอแนวคิดเรื่องโลกที่ห่อหุ้มมนุษย์ไว้ 2 ชิ้น คือ โลกทางกายภาพและโลกแห่งความหมาย (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2557) โลกทางกายภาพอาจเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย แต่โลกแห่งความหมายจะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตัวอย่างเช่น ความหมายของการแต่งงานในสังคมไทยในนิทางพื้นบ้านจะพบว่า ความหมายของการแต่งงานเกิดจากการกระทำของเทพอุ้มสม พรหมลิขิต เสี่ยงพวงมาลัย แต่ต่อมาความหมายนี้เปลี่ยนมาเป็นความรักและการตัดสินใจของหนุ่มสาว เป็นต้น แนวคิดข้างต้นจึงเป็นที่มาของหลักการสำคัญเรื่อง การประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality)

นักทฤษฎีแนวโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยมสนใจเรื่องงานเขียนและตัวบท เนื่องจากงานเขียนและตัวบทเป็นการสร้าง “โลก” อีกใบจากมุมมองและประสบการณ์ของผู้เขียนโดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงโลกทางกายภาพเลย งานเขียนไม่ได้สะท้อนสังคมเหมือนกระจกเงาและไม่ได้เชื่อมโยงกับโลกภายนอก แต่มีความหมายอยู่ในตัวเอง (closure) ในรูปแบบของความสัมพันธ์ของงานเขียนชิ้นนั้นกับงานเขียนชิ้นอื่น ๆ หรือสัมพันธบท (intertextuality) ดังนั้น แนวคิดเรื่องการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมจะทำให้ผู้อ่านขบคิดใหม่เพื่อเข้าใจโลกแห่งความหมายโดยอาศัยประสบการณ์ของตนเองด้วย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) งานวรรณกรรมจึงสามารถสร้างหรือนิยามโลกแห่งความหมายขึ้นมาใหม่ โดยที่ผู้รับสารอาจไม่เคยได้มีส่วนร่วมโดยตรงกับโลกทางกายภาพ ทำให้คนได้เห็นความเป็นจริงในสังคมมากขึ้น นอกจากนี้แล้วยังส่งผลต่อความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ในการสร้างความเป็นจริงของผู้รับสาร เช่นเดียวกับวรรณกรรมเยาวชนที่ทำหน้าที่ปลูกฝังแนวคิดต่าง ๆ แก่ผู้อ่าน

ตัวอย่างการศึกษาที่ปรากฏแนวคิดเรื่องการประกอบสร้างที่น่าสนใจ ได้แก่ การศึกษาเรื่อง “ภาพแทนและการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติในนวนิยายแนวจินตนิมิตของไทย” (2562) โดย อรวรรณ ฤทธิ์ศรีธร ผลการศึกษาพบว่านวนิยายแนวจินตนิมิตที่นำมาศึกษาถูกนำไปใช้ในการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติหลายชุดความจริง ซึ่งมีทั้งการสถาปนาให้ธรรมชาติเหนือกว่ามนุษย์และการนิยามความหมายให้มนุษย์มีอำนาจเหนือกว่าธรรมชาติ การศึกษาครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นว่าอำนาจของมนุษย์และอำนาจของธรรมชาติต่างไม่ได้นำมาซึ่งชัยชนะต่อกันและกันอย่างเบ็ดเสร็จ นอกจากนี้ยังพบว่านวนิยายแนวจินตนิมิตนำไปสู่การชี้ให้เห็นถึงวิธีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติตามภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏ เมื่อเห็นว่าธรรมชาติไม่ใช่สิ่งงดงามและเป็นสิ่งที่คุกคามมนุษย์ มนุษย์พร้อมที่จะเอาชนะธรรมชาติ หากธรรมชาติเป็นสิ่งงดงามเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ มนุษย์จะมุ่งมั่นรักษาธรรมชาติเพื่อดำรงไว้ซึ่งการนิยามถึงความดีในตัวมนุษย์ หรือในการศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของอมนุษย์ในป่าหิมพานต์จากนวนิยายชุดหิมวันต์รัญจวน” (2565) โดย บุษยมาส นวนงาม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของอมนุษย์ปรากฏทั้งในทางกายภาพและพฤติกรรม ซึ่งส่งผลให้ตัวละครอมนุษย์มีอัตลักษณ์โดดเด่น น่าประทับใจ สร้างความซับซ้อนทางบุคลิกภาพของตัวละครได้สมเหตุสมผลและสมจริง ทั้งยังส่งผลต่อคุณค่าทางวรรณศิลป์และคุณค่าทางปัญญาของวรรณกรรมอีกด้วย

จากแนวคิดและตัวอย่างการศึกษาข้างต้นเป็นที่น่าสังเกตว่าประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบสร้างมักให้ความสำคัญกับการศึกษาองค์ประกอบภายในเรื่อง เช่น ตัวละคร หรือฉากเป็นหลัก ทั้งยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลายในวรรณกรรมเยาวชน ส่งผลให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการประกอบสร้างสังคมโรงเรียนที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน โดยเป็นการศึกษาวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอม ผลงานของสองขา ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดหนังสือดีเด่นของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และรางวัล 7 book awards ในปี พ.ศ. 2566 ด้วยเหตุที่วรรณกรรมเรื่องนี้ยังไม่เคยมีผู้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการประกอบสร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกล่าวถึงสังคมเฉพาะกลุ่ม คือสังคมโรงเรียน ที่เต็มไปด้วยความแตกต่างอย่างหลากหลาย การศึกษาครั้งนี้จะทำให้เห็นการประกอบสร้างความหมายของสังคมโรงเรียนที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนที่ผู้เขียนสร้างขึ้น อันจะนำไปสู่การรับรู้ความจริงของโลกในอีกมุมมองหนึ่ง ที่อาจแปรเปลี่ยนได้อยู่เสมอ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการประกอบสร้างสังคมโรงเรียนในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “เหมือนหั่นหัวหอม”

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาเนื้อหาในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “เหมือนหั่นหัวหอม” ของ สองขา จัดพิมพ์ในปี พ.ศ.2565

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษาครั้งนี้เลือกใช้แนวคิดการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เห็นโลกแห่งความหมายของผู้เขียนที่สร้างสังคมโรงเรียนขึ้นมาในงานวรรณกรรมเยาวชน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551, หน้า 399) กล่าวถึงทัศนะแบบการประกอบสร้างว่า วัตถุต่าง ๆ ไม่ได้บรรจุความหมายหรือถ่ายทอดความหมายไว้ได้ด้วยตัวของมันเอง หากแต่มนุษย์เป็นผู้ประกอบสร้างความหมายผ่านภาษาหรือภาพตัวแทนไว้ ดังนั้น โลกความเป็นจริงจะเป็นเช่นไรจึงไม่สำคัญเท่ากับว่าแต่ละคนประกอบสร้างความเป็นจริงหรือความหมายเหล่านั้นออกมาอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Document Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสร้าง
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเยาวชน
3. ศึกษาวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอม
4. วิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอมในประเด็นการประกอบสร้างสังคมโรงเรียนที่ปรากฏในวรรณกรรม
5. นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอมโดยใช้แนวคิดการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม พบว่าผู้เขียนได้ประกอบสร้างสังคมโรงเรียนที่ไม่ได้มาจากโลกแห่งความจริงทั้งหมด หากแต่เป็นการสร้างโลกแห่งความหมายของผู้เขียน โดยอาศัยปัจจัย 2 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยนอกบุคคลซึ่งหมายถึงผู้เขียน โดยมีผลต่อการตัดสินใจในการคัดเลือกข้อมูล จากการศึกษาพบว่าปัจจัยด้านสังคมเป็นปัจจัยเพียงประการเดียวที่มีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างนักเรียนในงานวรรณกรรมเรื่องนี้

2. ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยภายในบุคคลซึ่งหมายถึงทัศนคติ ประสบการณ์ และความคิดเห็นของผู้เขียนที่มีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างเนื้อหาในงานวรรณกรรม จากการศึกษาพบว่าผู้เขียนประกอบสร้างมิติ การเรียนการสอน ครู และสภาพแวดล้อม มาจากปัจจัยภายใน

ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ประกอบสร้างความหมายด้านต่าง ๆ จากวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอม ได้แก่ นักเรียน การเรียนการสอน ครู และสภาพแวดล้อม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. นักเรียน

ผู้เขียนได้สร้างให้นักเรียนซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในเรื่องมีลักษณะหลากหลาย สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ได้แก่ ด้านฐานะทางสังคม ด้านรูปลักษณ์ ด้านสุขภาพ และด้านเชื้อชาติ ดังนี้

1.1 ด้านฐานะทางสังคม หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ที่ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของบุคคล ผู้เขียนได้สร้างความหลากหลายในด้านฐานะทางสังคมโดยปรากฏอย่างชัดเจนในการบรรยายชีวิตของตัวละครในเรื่อง คือ แก้ม ที่มีโอกาสได้ใช้ของดี ราคาแพง และทันสมัยตลอดเวลา ดังความที่ว่า

ใคร ๆ ก็มองว่าแก้มโชคดีที่เป็นลูกคนรวย ได้ใช้ของสวย ๆ งาม ๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นของดีมีราคา ตั้งแต่ตอนแก้มเด็ก ๆ เริ่มด้วยของใช้เล็ก ๆ อย่างยางลบ ดินสอ กล่องดินสอ และของค่อย ๆ ใหญ่ขึ้น แพงขึ้นตามอายุของแก้ม ทั้งเสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋านักเรียน คิดดูก็แล้วกันว่าขนาดแว่นสายตาของแก้มยังมีสำรองอีกตั้งสองอัน

พอขึ้น ป.4 พ่อแม่ซื้อของชิ้นใหญ่ ๆ ให้แก้ม ทั้งคอมพิวเตอร์ เกมรุ่นใหม่ ๆ รวมทั้งไอแพด ไอโฟน แก้มได้ของเหล่านี้เป็นรางวัลเมื่อเกรดดี คล้ายกับว่าเป็นการแลกเปลี่ยนกันอย่างเงียบ ๆ ภายในครอบครัวของแก้ม

(สองขา, 2565, หน้า 29)

หรือตัวอย่างที่กล่าวถึงความพร้อมในการเรียนของแก้ม ที่ผู้ปกครองมีกำลังในการสนับสนุนอย่างเต็มที่ในทุก ๆ ด้าน

พ่อแม่จึงทุ่มเทเพื่อการเรียนของแก้ม แก้มต้องไปเรียนพิเศษทุกวันหลังเลิกเรียน รวมทั้งวันเสาร์อาทิตย์ด้วย ทั้งยังมีการจ้างติวเตอร์ส่วนตัวเพื่อติวเข้มก่อนสอบ

(สองขา, 2565, หน้า 28)

ในทางตรงกันข้าม วิน ตัวละครเพื่อนร่วมชั้นของแก้ม เป็นตัวละครที่ผู้เขียนสร้างให้มีฐานะยากจนกว่าครอบครัวของวินประกอบอาชีพขายอาหารอยู่ในบริเวณใกล้กับโรงเรียน วินจึงรู้สึกอายและไม่เคยภาคภูมิใจในครอบครัวของตน ดังตัวอย่างที่ว่า

ที่จริงเขาอยากเป็นนักเรียนในโรงเรียนของลูกชาวบ้านที่อยู่ไกลบ้านมากกว่า ไม่ใช่แบบที่เป็นอยู่อย่างนี้ ที่ทั้งเพื่อนทั้งครูรู้จักเด็กร้านข้าวแกงกันทั้งโรงเรียน ไม่เห็นจะโก้สักนิด และที่สำคัญ เขาไม่อยากเป็นเด็กที่ยากจนที่สุดในโรงเรียนสาธิตที่มีแต่ลูกคนรวย ๆ แทบทั้งนั้น

(สองขา, 2565, หน้า 19 - 20)

หรือตัวอย่างที่กล่าวถึงความไม่พร้อมของครอบครัววิน ที่ผู้ปกครองไม่ได้มีกำลังมากพอที่จะสนับสนุนสิ่งต่าง ๆ ให้แก่วิน ทั้งยังให้เหตุผลว่าสิ่งที่วินร้องขอเป็นสิ่งไม่จำเป็น ดังตัวอย่างที่ว่า

เมื่อเห็นเพื่อน ๆ มีคอมพิวเตอร์ ไอแพด ไอโฟน และอีกสารพัดอย่าง วินนึกอยากมีบ้าง วินเคยขอให้พ่อซื้อไอโฟนให้ แต่พ่อไม่เห็นความจำเป็น

“เอ็งจะเอาไปทำไม ที่เพื่อน ๆ เขามีเพราะบ้านอยู่ไกลโรงเรียน ต้องเดินทาง หรือไม่ก็ต้องนัดหมายกับพ่อแม่ตอนมารับกลับตอนเย็น นี่บ้านเราอยู่หน้าโรงเรียน เอ็งไม่มีธุระอะไรที่ต้องใช้อย่างเขา”

พ่อพูดถูกอย่างที่วินเถียงไม่ออก ได้แต่ร่ำร้องอยู่ในใจว่าโทรศัพท์มือถือไม่ได้มีไว้แค่โทรเข้าออก แต่มันยังถ่ายรูปได้ เล่นเน็ต เล่นเกมได้ เอาไว้แชตกับเพื่อน ๆ ก็ได้ด้วย ทั้งหน้าจอยังมีสารพัดแอป ดูโก้ ดูทันสมัย ที่สำคัญมันช่วยให้ดูไม่ห่างไม่ต่างจากเพื่อน ๆ และคนอื่น ๆ จนเกินไปนัก

(สองขา, 2565, หน้า 22 - 23)

จากตัวอย่างความหลากหลายข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เขียนมุ่งสร้างตัวละคร “แก้ม” และ “วิน” ให้มีลักษณะคู่ตรงข้าม เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างตัวละครในด้านฐานะทางสังคมอย่างชัดเจน

1.2 ด้านรูปลักษณ์ หมายถึง รูปร่างลักษณะภายนอกที่สามารถมองเห็นได้ ผู้เขียนสร้างความหลากหลายด้านรูปลักษณ์ของตัวละครปรากฏอย่างชัดเจนในเหตุการณ์ที่ครูนภากล่าวถึงนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ชื่อธันว์ ด้วยลักษณะ

ของธันว์ที่เป็นคนเงียบจึงมักถูกเพื่อน ๆ ล้อเลียนว่าเป็น “ไอ้เอ๋อ” และด้วยช่วงวัยที่กำลังเข้าสู่วัยรุ่นทำให้มีสิวขึ้นบนใบหน้า เพื่อน ๆ จึงมักล้อเลียนว่าเป็น “ไอ้สิว” ดังตัวอย่างที่ว่า

ธันว์ถูกเพื่อนล้อว่าเป็น “ไอ้เอ๋อ” แถมบางทีก็ถูกเรียกว่า “ไอ้สิว” แม้ว่าคนล้อไม่ได้คิดอะไร แต่คนถูกล้อคงจะจำไม่ลืม คำล้อนั้นขยายกลายเป็นบาดแผลที่ถูกทำร้ายซ้ำ ๆ จนธันว์เครียดสะสมถึงกับมีภาวะซึมเศร้า

(สองขา, 2565, หน้า 148)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ครูนภาจึงได้ชักชวนให้นักเรียนนำหัวหอมมาคนละหนึ่งหัว เพื่อให้หัวหอมบอกความรู้สึกของนักเรียนที่เคยถูกเพื่อนล้อเลียนในลักษณะต่าง ๆ เหตุการณ์นี้ผู้เขียนมุ่งให้เห็นว่าในห้องเรียนมีนักเรียนหลายคนที่มีรูปลักษณ์แตกต่างกันออกไป และแต่ละคนต่างเคยถูกล้อเลียนมาแล้วทั้งสิ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“อย่าเรียกเราว่า ไอ้บิ่น ไอ้ฟันบิ่น อีก เราชื่อบาส” ตุ๊บ! หัวหอมหัวที่สองถูกหย่อนลงในโหล

“อยากให้รู้ว่าเราเสียใจนะที่ถูกเรียกว่า ไอ้มืด ไอ้ถ่าน ไอ้เสื้อลอย เราแค่เกิดมาผิวคล้ำเท่านั้นเอง”

อีกคนก็รู้สึกคล้าย ๆ กัน “ทำไมคนตัวดำต้องถูกล้อออกแนวเหยียด ๆ ว่าสกปรก ดูต้อยต่ำด้วย” คำพูดของอั้มพรั่งพรูออกมาพร้อมน้ำตา “ตอนเด็ก ๆ เราเคยพยามเอาแปรงเอาสบู่มาถูแขนแรง ๆ แต่มันล้างไม่ออก สีผิวมันขัดไม่ออก” พร้อมขอร้องว่า “เลิกเรียกเราว่า เป็ด อย่าล้อว่าเป็น อีดำตับเป็ด อีก

คนขาวก็ถูกล้อเหมือนกัน “เลิกเรียกเราว่า อีเผือก หรือ อีวอก ซะที ชื่อเรามีให้เรียก”

(สองขา, 2565, หน้า 149 - 150)

1.3 ด้านสุขภาพ หมายถึง ภาวะความสมบูรณ์พร้อมทางร่างกาย คือ การไม่เป็นโรค ไม่พิการ และไม่มีความผิดปกติใด ๆ ทางร่างกาย การนำเสนอความหลากหลายในด้านสุขภาพของตัวละครปรากฏอย่างชัดเจนในตัวละคร โม่ ที่ผู้เขียนสร้างให้เป็นเด็กที่มีภาวะน้ำหนักเกิน หรือ โรคอ้วน โดยในเนื้อเรื่องในกล่าวอธิบายถึงลักษณะของโม่ด้วยการเปรียบเทียบน้ำหนักตัวว่ามากกว่าเพื่อนถึงสองเท่า ดังความที่ว่า

โม่ไม่ได้ชั่งน้ำหนักมาหลายเดือนแล้ว “59 หรือ 60 กิโลมั้ง”

“เยอะเนอะ สองเท่าของเราเลย” อั้มอุทานอย่างตกใจ

(สองขา, 2565, หน้า 121)

ทั้งยังบรรยายการรับประทานอาหารแต่ละมื้อของโม่ว่ามีรายการอาหารจำนวนมาก และล้วนแต่เป็นอาหารที่ให้พลังงานสูงทั้งสิ้น

“ข้าวเย็นเมื่อวานโม่กินอะไรบ้าง” วินถาม

“หลายอย่าง” โม่ค่อย ๆ นึก

“เป็ดพะโล้กับหมี่หยก คะน้าหมูกรอบ ขาหมู ไก่ทอด ปลาทอดสามรส แล้วมีตือฮวนไว้ซดให้คล่องคอ” แม้อาม่าจะไม่อยู่แล้ว แต่เรื่องกินในบ้านโม่ไม่เคยไม่เต็มโต๊ะ เพราะลูกหลานอาม่าถูกบำรุงบำเรอด้วยของกินมานานจนชิน

(สองขา, 2565, หน้า 121)

กล่าวได้ว่าโม่เป็นตัวละครหนึ่งที่ผู้เขียนมุ่งสร้างให้มีปัญหาด้านสุขภาพอย่างชัดเจน จนเพื่อน ๆ ในห้องต้องช่วยกันหาวิธีให้โม่ลดน้ำหนักเพื่อดูแลสุขภาพ

สุดท้ายแทบทั้งห้องเห็นตรงกันว่า “โม่ต้องลดความอ้วน”

“ไม่เอา เราไม่อยากผอม” โม่มีเหตุผลของโม่

“ถ้าเราผอม ป๊า แม่ ลุง ป้า น้า ยาย และอาม่าเราคงเสียใจ เพราะกว่าจะเลี้ยงให้เราอ้วนเท่านี้ได้ ไม่ง่าย”

“อ้าว!” เพื่อน ๆ งงจนพูดไม่ออก ไม่เคยรู้ว่าคนคิดอย่างนี้ก็มีด้วยแฮะ

“ไม่ใช่ให้ลดจนผอม แต่ให้ลดความอ้วนลง เพื่อที่จะได้ดูดี มีสุขภาพดีไงล่ะ” แก้มผู้มีพ่อเป็นหมออธิบายให้ฟัง “อ้วนเกินไปมาก ๆ ไม่ดีหรอก เหนื่อยง่าย หิวง่าย เกิดโรคแทรกซ้อนได้ง่าย อย่างโรคหัวใจ ความดัน ไขมันในเลือดสูง เบาหวาน พออ้วนมาก ๆ ก็ลำบากกับกระดูกและข้อต่อที่ต้องรับน้ำหนักเพิ่ม”

(สองขา, 2565, หน้า 121)

หรือตัวละคร ข้าวปั้น ที่ผู้เขียนสร้างให้มีลักษณะผิดปกติเกี่ยวกับโรคผิวหนัง คือ “โรคด่างขาว” ทำให้ ข้าวปั้นถูกล้อเลียนมาตลอดว่าเป็น “ไอ้ด่าง”

“หยุดเรียกเราว่า ไอ้ด่าง ซะที หมอบอกว่าผิวหนังที่มือเราไม่สร้างเซลล์เม็ดสีอย่างปกติเหมือนที่อื่น ๆ ของร่างกาย เราเป็นโรคด่างขาว” ข้าวปั้นบอก “แค่ถูกมองเราก็รู้สึกแย่พอแล้ว เพื่อน ๆ อย่าล้อเราเลยนะ”

(สองขา, 2565, หน้า 150)

1.4 ด้านเชื้อชาติ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ เผ่าพันธุ์ โดยผู้เขียนสร้างความหลากหลายด้านเชื้อชาติให้กับตัวละคร ดังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในตัวละคร โม่ ที่มีเชื้อสายจีน แนวคิดและวิธีปฏิบัติของโม่จึงต่างไปจากเพื่อนในห้อง ดังตัวอย่างที่บรรยายถึงการรับประทานอาหารแบบครอบครัวชาวจีนของโม่ ที่ต้องมีอาหารจำนวนมากในหนึ่งมื้อ

“ข้าวเย็นเมื่อวานโม่กินอะไรบ้าง” วินถาม

“หลายอย่าง” โม่ค่อย ๆ นึก

“เป็ดพะโล้กับหมี่หยก คะน้าหมูกรอบ ขาหมู ไก่ทอด ปลาทอดสามรส แล้วมีตือฮวนไว้ซดให้คล่องคอ” แม้อาม่าจะไม่อยู่แล้ว แต่เรื่องกินในบ้านโม่ไม่เคยไม่เต็มโต๊ะ เพราะลูกหลานอาม่าถูกบำรุงบำเรอด้วยของกินมานานจนชิน

(สองขา, 2565, หน้า 121)

นอกจากนี้ครอบครัวของโม่ยังปลูกฝังค่านิยมเรื่องการเป็นเด็กที่มีร่างกายสมบูรณ์ เพื่อแสดงให้เห็นการมีฐานะที่ดี เป็นครอบครัวที่ไม่ขัดสน ดังความที่ว่า

จากเด็กตัวเล็ก ๆ ผอม ๆ อาม่าขุนหลานชายจนอ้วนกลมเป็นซาลาเปา โม่มีเนื้อมีหนังขึ้นมากจนยุ้ยย้วยไปทั้งตัว ไม่ต้องกลัวใครมาว่าบ้านนี้ครัวนี้ไม่มีเงิน ไม่มีปัญญาหาของดี ๆ ให้ลูกหลานกิน แม้จะเป็นหนี้เป็นสินจากการกินอยู่อย่างฟุ่มเฟือยเกินตัวไปบ้าง แต่ผู้ใหญ่ที่บ้านโม่ไม่ถือว่าเสียหาย เกิดมาชาติหนึ่งควรได้กินดี ๆ กินของดี ๆ

(สองขา, 2565, หน้า 78)

นอกจากการกล่าวถึงโม่ที่มาจากครอบครัวชาวจีนแล้ว ผู้เขียนยังสร้าง มูซา ตัวละครชาวมุสลิม ที่เป็นหนึ่งในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 บทบาทของมูซาปรากฏในตอนที่นักเรียนทุกคนร่วมกันนำหัวหอมมาประกอบอาหาร เมื่อมูซาได้กลิ่นของไข่เจียวหัวหอม ก็กล่าวออกมาว่า

“ยม อะซัล ยม บะซัล”

เพื่อนร่วมห้องที่สงสัยจึงกล่าวถาม จนเกิดเป็นบทสนทนาที่นำไปสู่ข้อคิดที่ได้จากการหั่นหัวหอม

“บัง เอ๊ย! มูซา พูดอะไรน่ะ”

“ยม อะซัล ยม บะซัล” มูซาพูดซ้ำอีกครั้ง

“เป็นสำนวนในภาษาอาหรับ แปลว่า วันหนึ่งน้ำผึ้ง วันหนึ่งหัวหอม”

บางวันหวานล้ำ บางวันน้ำตาไหล

เราสุขใจในวันดี ๆ และพร้อมที่ยอมรับกับวันที่ยากลำบาก ชีวิตก็เป็นเช่นนี้ หลายคนพยักหนาอย่างยิ้มรับและเห็นด้วย

(สองขา, 2565, หน้า161)

2. การเรียนการสอน

ผู้เขียนสร้างให้มีเนื้อหาวิชาที่นักเรียนต้องเรียนรู้เป็นจำนวนมาก ความปรากฏในตอนที่กล่าวถึงความสามารถของแก้ม นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่สามารถเรียนได้ดีในทุกวิชา

แก้มเก่งทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กพอ. สปช. สลน. และความรู้รอบตัว

(สองขา, 2565, หน้า28)

นอกจากกล่าวถึงรายวิชาแล้ว รายละเอียดอีกประการหนึ่งที่ผู้เขียนบรรยายให้เห็นภาพอยู่เสมอ คือบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน ที่ครูจะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมกันอภิปรายและแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง ดังตัวอย่างที่กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ที่ผู้เขียนบรรยายให้เห็นบรรยากาศการวิพากษ์ตัวละครในเรื่องสังข์ทอง ความว่า

“พระสังข์ตายไปจะตกนรกไหมคะ” อั้มยกมือถามครูด้วยความสงสัย

“เพราะนอกจากจะทำให้แม่เลี้ยงใจดีต้องตายแล้ว พระสังข์ยังขโมยรูปเงาะ เกือกแก้ว และไม้เท้าของนางพันธุรัตมาด้วย ทั้งขโมยทั้งอกตัญญู” หลายคนพยักหน้าเห็นด้วย

แต่วินแย้งขึ้นมาว่า “ถ้าอยู่ต่อไป วันไหนนางยักษ์หิวก็อาจจะจับพระสังข์กิน”

“ไม่หรอก ไม่มีพ่อแม่ที่ไหนกินลูก” โม่ยืนยัน

“และถ้ากิน คงจะกินตั้งแต่ยังเด็กแล้ว ไม่เลี้ยงมาจนโตอย่างนี้หรอก เด็ก ๆ น่าจะเนื้อหวานกระดูกกรุบกรอบ เคี้ยวง่ายกว่าตั้งเยอะ”...

หลายครั้งในหลายวงสนทนา โอกาสที่ความเห็นไม่ตรงกันแล้วขัดแย้งลุกลามจนทะเลาะกันอาจมีไม่น้อย แต่ไม่ใช่ที่นี่ ห้องเรียนแห่งนี้ ที่ทุกคนทั้งนักเรียนและครูเรียนรู้ที่จะเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน

(สองขา, 2565, หน้า 66)

3. ครู

ผู้เขียนสร้างภาพของครูซึ่งเป็นอีกหนึ่งตัวละครในเรื่องโดยจำแนกเป็นครูประจำชั้น ครูผู้สอน ครูฝ่ายปกครองและครูเวร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ครูประจำชั้น คือ ครูผู้ดูแลชั้นเรียน มีหน้าที่แนะนำ สั่งสอน และให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนในทุกด้าน บทบาทครูประจำชั้นที่ปรากฏในเรื่อง ได้แก่ ครูนภา ผู้เขียนได้สร้างบทบาทความเป็นครูประจำชั้นที่เป็นผู้กระตุ้นเตือนให้ผู้เรียนคิด

และทำในสิ่งที่ถูกต้อง คือการนึกถึงจิตใจผู้อื่น ทั้งยังแสดงให้เห็นจิตวิทยาของการให้คำปรึกษา ที่ครูนภาให้ผู้เรียนทุกคนร่วมทำกิจกรรมเพื่อบอกความในใจของตน ดังตัวอย่างที่ว่า

“พรุ่งนี้ให้เอาหัวหอมมาคนละหัวนะคะ ให้หัวหอมพูดพร้อมกับเรา พูดกับเพื่อน ๆ ของเรา พูดให้เพื่อน ๆ ได้รับรู้ในเรื่องที่เราเสียใจ ในเรื่องที่เราถูกล้อ ครูก็มีหัวหอมของครูเหมือนกัน”...

“ใครอยากพูดความในใจที่ทำให้น้ำตาไหล ก็ขอให้ยืนขึ้น ถือหัวหอมไว้ในมือ พูดความในใจออกมา พอพูดเสร็จก็หย่อนหัวหอมลงในโหลใส ๆ แบบนี้จ้ะ”

(สองขา, 2565, หน้า 66)

บางคนเพิ่งตระหนักได้ว่าการล้อหรือวิจารณ์เพื่อนในเรื่องส่วนตัว โดยเฉพาะเรื่องทางร่างกายที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด อย่างที่เจ้าตัวไม่สามารถเลือกอยู่หรือเลือกเป็นได้ แสดงให้เห็นว่าคนล้อคิดน้อยเกินไป และไม่มีเหตุผลที่ดีพอที่จะตำหนิว่าถึงความคิด คำพูด หรือการกระทำของคนที่ถูกล้อ

(สองขา, 2565, หน้า 152)

3.2 ครูผู้สอน คือ ครูผู้รับผิดชอบจัดการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชา บทบาทครูผู้สอนที่ปรากฏในเรื่อง ได้แก่ ครูนภา ผู้รับผิดชอบสอนวิชาภาษาไทย ผู้เขียนได้สร้างบทบาทความเป็นครูผู้สอนในรายวิชาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่กำลังศึกษาอย่างเต็มที่ ดังตัวอย่างที่ว่า

ครูนภาให้เวลาเด็ก ๆ ได้พูดคุย ได้มองเห็น และได้เรียนรู้หลาย ๆ มุมมองจากการพูดคุย แม้จะกระโดดข้ามไปเรื่องอื่นก็ไม่เป็นไร เพราะสมองของคนแล่นปรู๊ดปร๊าดไปได้ไกล เมื่อพูดถึงเรื่องหนึ่งก็เชื่อมโยงไปถึงอีกเรื่องหนึ่งได้ การถกเถียงกันอย่างนี้ช่วยให้การเรียนวรรณคดีมีชีวิตชีวามากขึ้น ช่วยเปิดใจนักเรียนให้ได้เรียนรู้ที่จะรับฟังพร้อมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนอื่นที่เห็นต่างออกไปอย่างไมโกรธเคืองกัน ทั้งยังช่วยฝึกความคิดให้ได้มุมมองต่าง ๆ ที่กว้างออกไป ครูเห็นว่าการพูดคุยกันอย่างนี้เป็นประโยชน์มากกว่าแค่ที่จะท่องจำบทอาขยานปาว ๆ

(สองขา, 2565, หน้า 69 - 70)

3.3 ครูฝ่ายปกครองและครูเวร คือ ครูที่มีหน้าที่ดูแลความประพฤติของผู้เรียนในโรงเรียน ผู้เขียนสร้างบทบาทครูฝ่ายปกครองและครูเวรดังที่ปรากฏในเหตุการณ์ที่ มาย แก้ม และโม่ เผาตู้ไปรษณีย์ใกล้โรงเรียนเพราะไม่อยากให้จดหมายที่ตนเขียนถูกส่งออกไป เนื้อความในเหตุการณ์กล่าวถึงบทบาทของครูบุญทอง *“ครูเวรที่ดุที่สุดของโรงเรียน”* (สองขา, 2565, 60) ที่เดินเข้ามาสอบถามเหตุการณ์กับเด็กทั้งสามคนด้วยท่าทางน่ากลัว ดังความที่ว่า

“ใครเป็นคนทำ” เสียงครูบุญครองดังจนต้นไม้สั่นสะเทือน ดังจนมายและเพื่อน ๆ ต้องออกมา...

รับผิด

“ตามครูมา! ไปที่ห้องครูฝ่ายปกครองกันเดี๋ยวนี้!”

(สองขา, 2565, หน้า 60)

เมื่อเข้ามาถึงห้องครูฝ่ายปกครอง ทั้งครูบุญครองและครูฝ่ายปกครองต่างซักถามเด็กทั้งสามคนเพื่อให้ได้คำตอบจากสิ่งที่เกิดขึ้น แม้บรรยากาศในช่วงแรกจะเต็มไปด้วยความอึดอัดและคาดคั้น แต่เมื่อมาย ที่รู้สึกว่าตนเองต้องรับผิดชอบเพราะเป็นคนส่งจดหมายฉบับแรก ได้ตอบครูประคองขวัญ ครูฝ่ายปกครองไปว่าตนไม่อยากส่งจดหมายฉบับนั้นแล้ว พร้อมกับที่แก้มได้อธิบายเพิ่มเติมถึงจดหมายของมายว่า มายเขียนจดหมายถึงพ่อ เพราะตั้งแต่เกิดมามายยังไม่เคยพบพ่อสักครั้ง บรรยากาศในห้องจึงผ่อนคลายลง แต่คุณครูทั้งสองก็ต้องอธิบายถึงความผิดที่เด็ก ๆ ได้กระทำขึ้น และให้เด็ก ๆ ได้มีส่วนรับผิดชอบ ดังความที่ว่า

“ครูเชื่อในคำยืนยันของพวกเธอ และหวังว่าจะไม่ทำอะไรอย่างนี้อีก ทีหน้าทีหลังต้องดูให้ดี คิดให้รอบคอบ อย่ามองแคบ ๆ แค่เรื่องของตน ต้องดูว่าการกระทำของเราจะมีผลทำให้คนอื่นเดือดร้อนด้วยไหม ครูอยากให้พวกเธอเขียนชี้แจงและขอโทษต่อไปรษณีย์ รวมทั้งเจ้าของจดหมายที่ได้รับความเสียหายด้วย”

(สองขา, 2565, หน้า 61)

4. สภาพแวดล้อม

ผู้เขียนได้สร้างสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ได้แก่ สนามเด็กเล่นและบริเวณหน้าโรงเรียน ดังตัวอย่างที่กล่าวถึงแก้มและมายที่ชอบมานั่งเล่นทรายตอนพักเที่ยง

ตอนพักเที่ยงหลายคนชอบเล่นทราย แก้มกับมายก็ชอบ ชอบที่ได้เล่นด้วยกัน ชอบก่อภูเขาทราย ชอบขุดอุโมงค์ในภูเขา ที่สนุกและได้ลุ้นที่สุดก็ตอนที่ขุดอุโมงค์จากคนละฝั่งของภูเขาทรายแล้วมือมาแตะกันในอุโมงค์อย่างไม่รู้ตัว ทุกครั้งที่มือแตะกัน รอยยิ้มก็ผลิแย้ม

(สองขา, 2565, หน้า 30)

การเล่นทรายที่สนามเด็กเล่นไม่ได้ช่วยสร้างเพียงความสนุกสนานแก่เด็กทั้งสองคนเท่านั้น หากแต่สนามเด็กเล่นยังเป็นที่ที่ช่วยให้แก้มได้ระบายความรู้สึกที่มีออกมาให้มายได้ฟัง ดังในเนื้อความที่มายถามแก้มถึงความฝันขณะกำลังเล่นทรายอยู่ แก้มไม่สามารถตอบมายได้ว่าความฝันของตนคืออะไร แต่แก้มขอแค่เพียงอยากมีฝันเป็นของตัวเอง ความว่า

“แล้วแก้มฝันอยากเป็นอะไร” มายอยากรู้

“แก้มไม่รู้” แต่ที่รู้คือ “แก้มไม่อยากให้มีฝันร้ายอีก”

แก้มนึกถึงความฝันที่น่ากลัว

ฝันร้ายที่พ่อแม่กลายเป็นหมูที่จ้องจะกินแต่ใบเกรดของลูก โดยลืมนึกไปว่าลูกเป็นลูก และลูกก็เป็นคน เป็นคนที่มีความคิด ความฝัน และมีความชอบของตัวเองที่อาจไม่ถูกใจพ่อแม่ก็ได้

“แก้มแค่ฝันว่าอยากมีฝันของตัวเอง” และนี่เป็นฝันเล็ก ๆ ของเด็ก ป.4 คนหนึ่ง

(สองขา, 2565, หน้า 30)

นอกจากที่ผู้เขียนสร้างสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนแล้ว บริเวณโดยรอบโรงเรียนก็เป็นพื้นที่อีกส่วนหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างการบรรยายภาพหน้าโรงเรียนในเวลาเลิกเรียนที่มีสินค้าจำนวนมากวางขาย ดังความที่ว่า

ที่หน้าโรงเรียนหลังเลิกเรียนมีร้านรถเข็นและร้านรถกระบะหลายเจ้ามาขายของให้นักเรียน ส่วนมากเป็นของกิน มีร้านขายของเล่นอยู่เพียงร้านเดียว ของกินมีหลายร้าน ร้านลูกชิ้นทอดขายดีที่สุด มีลูกชิ้นให้เลือกสองชนิด คือลูกชิ้นปลาสีส้มลูกกลม ๆ กับลูกชิ้นรักบี้ซึ่งเป็นลูกชิ้นสีนวลขาว ลูกยาว ๆ พอทอดพองฟูในกระทะแล้วดูน่ากินมาก ร้านลูกชิ้นปิ้งก็ขายดี มีน้ำจิ้มให้เลือกทั้งน้ำจิ้มเผ็ดและน้ำจิ้มหวาน มีไส้กรอกและเกี๊ยวทอดเสียบไม้วางไว้ในถาดด้วย ถัดไปเป็นร้ายขายขนมฝรั่ง มีทั้งโดนัท แซนด์วิช พิซซ่า แฮมเบอร์เกอร์ ขนมปัง ขนมเค้ก คุกกี้ ร้านขยายเครปก็มี

อีกฝั่งเป็นรถเข็นขายโรตีของอาบัง ใกล้ ๆ กันเป็นจักรยานโรตีสายไหม ที่เด็ก ๆ ชอบมาเสี่ยงด้วยการใช้เหรียญหยอดตู้ให้เข็มหมุน เพื่อลุ้นว่าจะได้โรตีสายไหมกี่ชิ้น ส่วนมากมักจะได้ 1 หรือ 2 ชิ้นแทบทุกครั้ง นาน ๆ จะมีคนโชคดีที่กดได้ 5 ชิ้น หรือได้ “ไข่ดาว” ซึ่งเป็นโรตีสายไหมที่ยัดไส้ แน่น ๆ ลงในแผ่นแป้งกลม ๆ ที่ประกบกันดูแล้วคล้ายไข่ดาว

(สองขา, 2565, หน้า 43)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนสร้างสภาพแวดล้อมนอกเหนือจากในห้องเรียน โดย สภาพแวดล้อมดังกล่าวยังถูกสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่เชื่อมโยงตัวละครในเรื่อง นำไปสู่การอธิบายลักษณะหรือนิสัยที่ปรากฏ ดังตัวอย่างของโม่ที่เป็น *"นักกินและเป็นลูกค้าประจำของหลาย ๆ ร้าน"* (สองขา, 2565, หน้า 44) ก็จะได้รับการกล่าวถึงว่า *"โม่มักจะแวะซื้อแวะกินได้แทบทุกร้าน โม่กินเก่ง กินจุ กินจนตัวอ้วนกลม กินจนกลายเป็นเด็กที่อ้วนที่สุดและเป็นเด็กประถมที่มีน้ำหนักมากที่สุดในโรงเรียน"* (สองขา, 2565, 44) หรือวิน ที่เห็นร้านชูชิแล้วลูกศึกอยากลองชิมให้ครบทุกหน้า แต่วินก็เปลี่ยนใจ เพราะ *"วินเสียดายสตางค์ที่ตั้งใจว่าจะเก็บไว้ซื้อเสื้อตัวใหม่หรือเก็บไว้ไปกินอาหารในห้างดีกว่า"* (สองขา, 2565, หน้า 44)

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาการประกอบสร้างสังคมโรงเรียนในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเหมือนหั่นหัวหอม ผลการศึกษาพบว่าผู้เขียนได้ประกอบสร้างสังคมโรงเรียนภายในเรื่องด้วยการสร้างความหมายด้านต่าง ๆ ได้แก่ นักเรียน การเรียนการสอน ครู และสภาพแวดล้อม สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

การประกอบสร้างความหมายให้กับนักเรียนซึ่งเป็นตัวละครหลักในเรื่อง ให้มีความหลากหลายด้านฐานะทางสังคม รูปลักษณ์ สุขภาพ และเชื้อชาติ แสดงให้เห็นเจตนาของผู้เขียนที่ต้องการประกอบสร้างตัวละครภายในเรื่องให้มีความแตกต่างเพื่อให้สอดคล้องกับปัจจัยภายนอกด้านสังคมของโลกแห่งความเป็นจริงหรือโลกทางกายภาพที่ในปัจจุบันมีลักษณะแบบพหุสังคม (Plural Society) กล่าวคือ สังคมที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ที่อาจหมายรวมไปถึงวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผู้อ่านสามารถพบได้ทั่วไป การทำความเข้าใจสังคมที่ปรากฏในเรื่องนี้ย่อมมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้ผู้อ่านสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันได้อย่างเป็นปกติสุข สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค มีทักษะการใช้ชีวิต และอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความเข้าใจอันดีต่อกัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2550)

ในด้านการเรียนการสอน ผู้เขียนประกอบสร้างเนื้อหาวิชาจำนวนมาก ที่นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ต้องเรียน ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กพอ. สปช. สลน. ความรู้รอบตัว และพลศึกษา ความน่าสนใจของการประกอบสร้างเนื้อหาวิชาของผู้เขียนที่ปรากฏในเรื่องประการหนึ่งคือการเลือกกล่าวถึงวิชาที่ไม่ปรากฏในหลักสูตรการเรียนการสอนในปัจจุบัน ได้แก่ วิชากพอ. (การงานพื้นฐานอาชีพ) วิชา สปช. (สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต) และสลน. (สร้างเสริมลักษณะนิสัย) ซึ่งเป็นวิชากลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ปรากฏในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 – 2545 ทั้งนี้ อาจมาจากประสบการณ์ของผู้เขียนซึ่งเป็นปัจจัยภายในในการประกอบสร้างความจริงด้านเนื้อหาวิชา ด้านการจัดการเรียนการสอนแต่ละรายวิชา ผู้เขียนประกอบสร้างบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนที่ครูจะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมกันอภิปรายและแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง รายละเอียดเหล่านี้แสดงให้เห็นความต้องการของผู้เขียนในการประกอบสร้างสังคมในห้องเรียนที่นำไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนในโลกแห่งความเป็นจริง หน่วยงานทางการศึกษาพยายามสนับสนุนให้ห้องเรียนมีบรรยากาศที่ ท้าทาย (Challenge) กระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงออกทางความคิดอย่างเชื่อมั่น รวมถึงมีอิสระ (Freedom) กล่าวคือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดและตัดสินใจโดยปราศจากความกังวล สอดคล้องกับแนวคิดห้องเรียน CCE (กีรติ คุวสานนท์, 2560, หน้า 8) ที่กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนแบบสนับสนุนนักเรียนตามศักยภาพ ให้เกียรติ รับฟัง มีบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ รวมถึงการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียน

การประกอบสร้างตัวละครครูที่ปรากฏในเรื่อง ได้แก่ ครูประจำชั้น ครูผู้สอน ครูฝ่ายปกครองและครูเวร ล้วนได้รับการประกอบสร้างจากผู้เขียนให้เป็นผู้กระตุ้นเตือนผู้เรียนให้คิดและทำในสิ่งที่ถูกต้อง อีกทั้งผู้เขียนยังแสดงให้เห็นจิตวิทยาของการให้คำปรึกษา บทบาทเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนประกอบสร้างครูให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์จากประสบการณ์และอุดมคติของตน ซึ่งสอดคล้องกับความคาดหวังทางสังคมในโลกทางกายภาพ ทั้งในด้านการคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนแต่

ละคน การรับฟัง เป็นที่ปรึกษา และช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น (กีรติ คุวสานนท์, 2560, หน้า 8) นำไปสู่การมีสัมพันธภาพอันดีระหว่างครูและผู้เรียนในระยะยาว นอกจากนี้ยังสะท้อนได้อีกนัยหนึ่งว่าเมื่อผู้เรียนประสบปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาเรื่องการเรียน เรื่องครอบครัว หรือเรื่องส่วนตัว ครูคือบุคคลอันดับต้นนอกเหนือจากครอบครัว ที่ผู้เขียนเลือกให้ความสำคัญในการประกอบสร้างความหมายให้เป็นผู้ช่วยเหลือและผู้สนับสนุนที่ดีของเยาวชน

สภาพแวดล้อมที่ปรากฏในเรื่องมีความน่าสนใจคือผู้เขียนมิได้มุ่งแต่เพียงประกอบสร้างสังคมโรงเรียนไว้ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังสร้างพื้นที่ที่เป็นภาพจำในโรงเรียนอีกสถานที่หนึ่ง นั่นก็คือสนามเด็กเล่น ดังจะเห็นได้จากที่ผู้เขียนสร้างสนามเด็กเล่น ให้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่นักเรียนกล้าที่จะระบายความรู้สึกคับข้องใจบางประการให้ผู้อื่นฟัง ในขณะที่โลกแห่งความเป็นจริงหน้าที่ของสนามเด็กเล่นเป็นพื้นที่ที่ให้ความสนุกสนาน นอกจากนี้บริเวณหน้าโรงเรียนที่ผู้เขียนสร้างให้เป็นพื้นที่ที่นักเรียนได้เลือกซื้ออาหารตามความต้องการของแต่ละคน ยังเป็นการสนับสนุนว่าผู้เขียนได้เน้นย้ำถึงความหลากหลายของนักเรียนในโลกแห่งความหมาย ซึ่งการประกอบสร้างสภาพแวดล้อมในเรื่องนี้เป็นภาพที่ประกอบสร้างขึ้นจากปัจจัยภายในของผู้เขียนที่ไม่ต้องการให้ภาพจำในวัยเด็กของตนสูญหายไป (Thinkingradio, 2566) อย่างไรก็ดีโลกแห่งความหมายของสภาพแวดล้อมที่ผู้เขียนประกอบสร้างขึ้นก็ยังสอดคล้องกับโลกแห่งความจริงบางส่วน เช่น การปรากฏของสนามเด็กเล่นที่เหมือนกันหากต่างกันในบทบาทหน้าที่ พื้นที่บริเวณหน้าโรงเรียนที่ขายอาหารเหมือนกันแต่ต่างกันที่ชนิดของอาหาร เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้วิจัยอาจเลือกศึกษาเปรียบเทียบการประกอบสร้างกับวรรณกรรมเยาวชนเรื่องอื่น ๆ ที่มีเนื้อหานำเสนอภาพสังคมโรงเรียน
2. ผู้วิจัยอาจเปลี่ยนกลุ่มตัวอย่างการประกอบสร้าง จากสังคมโรงเรียนเป็นกลุ่มอื่น ๆ เช่น ชุมชนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2557). ***ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา***. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). ***สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา***. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

กีรติ คุวสานนท์. (2560). **การจัดการเรียนรู้สู่วิถีผู้เรียนเป็นสำคัญ**. ปทุมธานี: นัชชาวัตน์.

จีรภัทร อาดนารี. (2559). **"น้ำใจ" ที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน**. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 10 (2), 104 – 118.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). ***สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์***. กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2545) **การเขียนวรรณกรรมสำหรับเด็ก**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา. (2550). ***การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีในปี พ.ศ.2557***. สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.

นัทธนัย ประสานนาม และ ธีระ รุ่งธีระ. (2557). ***เพื่อก้าวข้ามสะพานที่พาดข้าม การศึกษารวบรวมบทคัดย่อและบรรณานุกรมงานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย***. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.

นาฏอนงค์ พวงสมบัติ และกอบกาญจน์ วิเศษรัมย์. (2564). **การใช้ข้อคิดที่ได้จากวรรณกรรมเป็นแนวทางที่ส่งเสริมพฤติกรรมของเยาวชน**. *วิวิธวรรณสาร*. 5 (3), 171 – 201.

นิตยา วรรณกิตร์. (2559). ***วรรณกรรมสำหรับเด็ก***. นนทบุรี: อินทนิล

บุษยมาส นวนงาม. (2565). ***วิเคราะห์การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของอมนุษย์ในป่าหิมพานต์จากนวนิยายชุดหิมวันต์รัญจวน***. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ปทิตตา พูพะเนียด. (2561). ***วรรณกรรมเยาวชน***. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ปิมปภา วิเศษศิริ. (2562). ***ตัวละครวัยรุ่นในวรรณกรรมเยาวชน***. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภัทรขวัญ ทองเถาว์. (2554). ***ภาพคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน***. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เยาวภา มูลเจริญ. (2562). ***องค์ประกอบของนวนิยายที่ได้รับคัดเลือกเข้ารอบสุดท้ายรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี 2558***. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา. 7 (2), 75 – 87.

รุจิเรข บุญญราศรี และทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ. (2564). ***รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ หัวข้อ "ภาษาและวัฒนธรรมไทยในวิถีโลกใหม่"***. 16 ธันวาคม 2564, 861 – 884.

วชิราภรณ์ สุวรรณวรางกูร. (2554). **“การวิเคราะห์รางวัลวรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว พ.ศ.2546-2552”**. การค้นคว้าอิสระปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วรรณธิรา วิระวรรณ. (2562). **แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องบ้านชายทุ่ง**. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. 11 (1), 83 – 108.

วัศรนันทน์ ชูทัพ. (2560). **จากวิถีดั้งเดิมสู่วิถีของคนยุคใหม่ : ภาพสะท้อน การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในวรรณกรรมเด็กชายเล**. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. 9 (1), 173 – 196.

วิริยะ สิริสิงห. (2551). ***การสร้างสรรค์วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน***. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

ศิริลักษณ์ บัตรประโคน. (2552). **การสืบทอดภูมิปัญญาไทยและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมเยาวชนไทยช่วง พ.ศ. 2546-2549**. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*. 11 (1), 25 – 47.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2550). **ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานของโรงเรียนเอกชนนานาชาติระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร.

อรวรรณ ฤทธิ์ศรีธร. (2562). ***ภาพแทนและการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติในนวนิยายแนวจินตนิมิตของไทย***. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

Thinkingradio. (2566). **คิดระหว่างบรรทัด เหมือนหั่นหัวหอม**. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=3y9ZiLRzhlc

Community & Social Movements

การส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Promoting community strength using community way of life Case study: Ways of life of the Muslim community of Khlong Ku Cham, Samphao Lom Subdistrict Phra Nakhon Si Ayutthaya District Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

พิมพ์รภัทร์ ขันธพัฒน์[1]

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยวิถีชีวิตชุมชนเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า 1) ด้านความเป็นอยู่ คนในชุมชนได้ใช้มัสยิดซึ่งเป็นสถานที่สำคัญประกอบพิธีกรรมทางด้านศาสนาเป็นศูนย์รวมใจของพี่น้องชาวมุสลิมในชุมชน 2) ด้านสังคม สิ่งสำคัญในสังคมมุสลิมมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น การทักทาย (การให้สลาม) เป็นแนวทางปฏิบัติในชุมชน 3) ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของมุสลิม มีการยึดหลักปฏิบัติและหลักศรัทธาของศาสนาอิสลาม 4) ด้านเศรษฐกิจชุมชน ส่วนใหญ่คนในชุมชนมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ขับรถบริการ แม่บ้าน ส่วนอาชีพที่ทำรายได้ให้กับชุมชนคือการทำโรตีสายไหม 5) ด้านกองทุนชุมชนเป็นกองทุนเล็ก ๆ กองทุนออมทรัพย์หมู่บ้านช่วยเหลือชาวบ้าน 6) ด้านสวัสดิการ การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ทั้งนี้ การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนคลองคูจามโดยมีลักษณะที่สำคัญ คือ ความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน กองทุนชุมชน และสวัสดิการชุมชน ช่วยส่งเสริมทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง โดย เครื่องมือในการสนับสนุน 1) การเรียนรู้ของชุมชน คนในชุมชนคลองคูจาม มีการเรียนรู้ทุกช่วงวัย มีศูนย์อบรมจริยธรรมสอนอัลกรุอ่านสอนภาษาอาหรับนำไปสู่การส่งเสริมความรู้ภายในชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนกิจกรรมกับพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา ชุมชมได้ใช้มัสยิดซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีศาสนาเป็นศูนย์รวมใจของพี่น้องชาวมุสลิม เป็นสถานที่เรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน สอนและเน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งตอนตั้งแต่การคิด วางแผน ลงมือปฏิบัติซึ่งสอดคล้องไปกับหลักคำสอนของศาสนา มีจุดร่วมกันเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง 3) ชุมชนจิตวิญญาณ ชุมชนคลองคูจาม ด้วยความมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานคนในชุมชนมีความห่วงแหน ความจงรักภักดี ซึ่งเป็นการปลูกฝังความรักและความสามัคคีของคนในชุมชนให้รัก เอื้อเฟื้อ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง 4) ชุมชนที่มีสันติภาพความแตกต่างทางศาสนา ในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ชุมชนสื่อออกมา คือการให้เกียรติซึ่งกันและกัน เคารพทุกศาสนา เพื่อมุ่งเน้นพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ ต่อส่วนรวม มุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

***คำสำคัญ**: ชุมชนคลองคูจาม วิถีชีวิตชุมชน การส่งเสริมความเข้มแข็ง*

[1] นักศึกษาปริญญาโทหลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

Researching of “Promoting community strength using community way of life. A case study of the way of life of the Muslim community of Khlong Ku Cham, Samphao Lom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province” has the objective of studying the promotion of community strength through community way of life. It is a qualitative study. Use study methods from related documents. Focus Group and in-depth interview. Found 1) Living aspect existence, people in the community utilize mosques, which are important venues for religious ceremonies, as the focal point of unity for Muslim brothers and sisters in the community. 2) Social aspect. Important things in Muslim society have a unique form, such as greetings (giving salaam) as a practice in the community. 3) Cultural aspect, customs and traditions. of Muslims There is adherence to the principles and beliefs of Islam. Whether it is an important day or various activities within the community. 4) Community economy, The most of the people in the community have jobs raising animals, driving service vehicles, and being housewives. The job that generates income for the community is making cotton candy roti. 5) Community funds It is a small fund, a village savings fund. Help the villagers Borrow at a low interest rate 6) Welfare It is an initiative from the community fund. is to create insurance for the stability of people in the community. Make people in the community have a better life. Help and support each other. Including promoting the strength of the Khlong Ku Cham community. In this regard, promoting the strength of the Khlong Ku Cham community has important characteristics: 1) Community Learning The people of Khlong Khoo Cham community engage in lifelong learning. There are training centers that teach morality, Quranic reading, and Arabic language to promote knowledge within the community. 2) Community Engagement in Religious Activities and Ceremonies: The community actively participates in religious activities and ceremonies using mosques as places of worship. These mosques serve as the focal point for Muslim brothers and sisters to come together, learn, and emphasize community involvement at every stage, aligning with religious teachings. There is a common goal to strengthen the community. 3) Spiritual Community With a long history, the people of Khlong Khoo Cham community exhibit care, affection, and solidarity, fostering love and mutual assistance. This contributes to the community's resilience. 4) Peaceful Coexistence Despite Religious Differences: In cohabitation, the community emphasizes mutual respect for all religions, aiming for self-reliance and mutual benefit, thus striving for overall community development.

***Keywords**: Khlong Ku Cham community, Community way of life, Promote strength*

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นไปตามกรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืนในหลากหลายมิติ อาทิ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาคน เนื่องจากการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดในระดับสากล ทำให้ประเทศไทยจำเป็นจะต้องเพิ่มขีดความสามารถให้ทัดเทียมกับความนิยมในระดับโลก (Modernization) ซึ่งลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยส่งผล

ให้เกิดการสื่อสารไร้อย่างไร้พรมแดน ทำให้เศรษฐกิจของแต่ละประเทศเติบโตขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง อันนำมาสู่การแข่งขันเพื่อผลประโยชน์จนเกิดความเห็นแก่ตัวในที่สุด ประเทศไทยที่เป็นไปตามกระแสยุคโลกาภิวัฒน์ทำให้ความสัมพันธ์ของเพื่อนมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติที่ลดน้อยลง มีความโดดเดี่ยวมากยิ่งขึ้น อันเนื่องมาจากระบบอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจที่มีการกำหนดเส้นทางให้แรงงานต้องออกไปทำงานนอกบ้าน หรือนอกชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ก็อาจนำมาสู่ความอ่อนแอของการอาศัยร่วมกันในลักษณะชุมชน และนำไปสู่ความอ่อนแอด้านความสัมพันธ์ของชุมชนในที่สุด และสำหรับเรื่องของวัฒนธรรมไทยนั้น ที่ดูเหมือนจะถูกครอบงำจากการแทรกแซงให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ดีก็ยังมีวัฒนธรรมประเพณี หรือศาสนา ที่ยังคงนำหลักธรรมคำสอนให้ยึดมั่นและเห็นคุณค่าของสิ่งที่ตนมีอยู่เพื่อดำรงสืบไป

ชุมชนเข้มแข็งในความหมายของ ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543) ได้กล่าวว่า ความเข้มแข็งของชุมชนนั้น เกิดจากการที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาหาร่วมกันของชุมชนจนเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ทั้งนี้ ซึ่งแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนเกิดจากการพึ่งพาอาศัยกัน การร่วมมือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกับการดำเนินวิถีชีวิตชุมชน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) ได้ให้ความหมายวิถีชีวิตชุมชนคือแนวทางการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ โดยทั่วไปแล้วแต่ละชุมชนจะมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนแตกต่างกันไป

วิถีชีวิตชุมชนมุสลิมคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานมีสถานที่สำคัญ คือ คลองปทาคูจาม หรือคลองคูจาม มีพวกแขกจามอาศัยตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่มานาน จนได้เรียกคลองสายนี้ว่า “คลองปทาคูจาม” พวกแขกจามในอดีตมีอาชีพสานเสื่อลันไตขนาดต่าง ๆ สานภาชนะสำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ (สมุก) จำหน่าย และรับจ้างทั่วไป (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2544, น. 60) คลองปาทาคูจามเป็นคลองขุด ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 6 ตำบลสำเภาล่ม ฝั่งตรงข้ามก็จะตรงกับหลังมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เป็นคลองที่อยู่เกือบกึ่งกลางระหว่างวัดใหม่บางกะจะกับวัดพุทไธศวรรย์ เป็นคลองที่ขุดขึ้นเพื่อการคมนาคมทางเรือ คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม รองลงมา ศาสนาพุทธ และ ศาสนาคริสต์ วิถีชีวิตคนชุมชนมุสลิมเป็นสังคมเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ มีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ลักษณะครอบครัวเป็นแบบขยาย และครอบครัวเดี่ยวในเมือง นอกจากนี้การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและศาสนสถานมักนิยมอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ เนื่องจากสะดวกในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและศาสนกิจ

ดังนั้นการศึกษาการส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน ของชุมชนคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นชุมชนที่ดำรงวิถีชีวิตตามหลักศาสนาอิสลาม มีกิจกรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและมีการบริหารจัดการชุมชนที่เข้มแข็ง จึงเป็นองค์ความรู้ชุมชนเข้มแข็งและเป็นแนวทางในการส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งโดยใช้วิถีชีวิตชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยวิถีชีวิตชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งและแนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งกับวิถีชีวิตชุมชน
2. นำแนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งกับวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมมาปรับใช้กับชุมชนอื่น ๆ

ระเบียบวิธีการดำเนินงานวิจัย

การส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาวิถีชีวิตมุสลิมชุมชน คลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย การศึกษา 3 ส่วน คือ 1) การศึกษาจากเอกสาร 2) การลงพื้นที่สัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ และ 3) การจัดประชุมกลุ่มเป้าหมายในการจัดเก็บข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

1. ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้อาวุโสในชุมชน ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 4 ท่าน
2. ผู้นำศาสนาและคณะกรรมการมัสยิด ได้แก่ อิหม่ามประจำมัสยิด และกรรมการมัสยิดผู้ให้ข้อมูล จำนวน 4 ท่าน
3. คนในชุมชน ได้แก่ สมาชิกกลุ่มต่าง ในชุมชน และอาสาสมัครในชุมชนผู้ให้ข้อมูล จำนวน 12 ท่าน

ประเด็นในการศึกษา

ส่วนที่ 1 การศึกษาบริบทชุมชน

- ประวัติความเป็นมา

ส่วนที่ 2 วิถีชีวิตชุมชน

- ความเป็นอยู่
- สังคม
- วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณี
- เศรษฐกิจชุมชน
- กองทุนชุมชน
- สวัสดิการชุมชน

ส่วนที่ 3 ชุมชนเข้มแข็ง

- กระบวนการในการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งโดยใช้วิถีชีวิตเป็นเครื่องมือสนับสนุน
- การเรียนรู้ของชุมชน
- การมีส่วนร่วมของชุมชน
- ชุมชนจิตวิญญาณ
- ชุมชนที่มีสันติภาพ

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร
2. การสัมภาษณ์ (Interview)
3. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group)

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ความคิดเห็นผู้นำชุมชนและคณะกรรมการมัสยิดอิสลามวัฒนาและคนในชุมชนคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่มตลอดจนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ในการวิจัย ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองหลังจากผู้ให้ข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้วเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงประเด็นและครบถ้วน มีความสมบูรณ์ของข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน: กรณีศึกษา วิถีชีวิตชุมชนมุสลิมคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยวิถีชีวิตชุมชน มีผลการศึกษาดังนี้

1. บริบทชุมชน

บริบทชุมชนคลองคูจามในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ข้อมูลชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

ประวัติความเป็นมา

คลองคูจาม หรือคลองปทาคูจาม ในแผนที่กรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำโดยช่างแผนที่ฝรั่งเศสที่ชื่อ ฌัก นีกอลา เบแล็ง ระบุตำแหน่งคลองคูจามว่า คูจามน้อย คู่กับคลองคูจามใหญ่หรือคลองตะเคียน โดยระหว่างคลองคูจามทั้งสองเป็นที่ตั้งของเวียงเหล็ก คูจาม ตามหลักฐานพบใหม่มีในแผนที่กรุงศรีอยุธยาทำโดยช่างแผนที่ชาวยุโรป หมายถึงคลอง 2 สาย ได้แก่ คูจามใหญ่ กับคูจามน้อย อยู่นอกเกาะเมืองอยุธยาด้านทิศใต้และตะวันตกแม่น้ำเจ้าพระยา คูจามใหญ่ ตรงกับปัจจุบันเรียก “คลองตะเคียน”

ข้อมูลชุมชน

1) ชุมชนคลองคูจาม ประกอบไปด้วย 2 หมู่บ้าน ได้แก่

- หมู่ที่ 6 ผู้ใหญ่บ้าน นายชูชาติ ขันธพัฒน์
- หมู่ที่ 7 ผู้ใหญ่บ้าน นายหวัง จันทะนิตย์

2) จำนวนประชากร ชุมชนคลองคูจาม

หมู่ 6 ประชากรชาย จำนวน 503 คน และหญิง จำนวน 561 คน รวม 1,064 คน จำนวนครัวเรือน ทั้งสิ้น 237 หลังคาเรือน

หมู่ 7 ประชากรชาย จำนวน 542 คน และหญิง จำนวน 523 คน รวม 1,065 คน จำนวนครังเรือน ทั้งสิ้น 248 หลังคาเรือน

3) อาชีพและรายได้

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมา ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม ค้าขาย รับราชการ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่าคนละ 30,000 บาทต่อปี (จปฐ.ปี 2565-2566)

4) ศาสนา

ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม

5) สถาบันทางศาสนา

มัสยิดมีจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ มัสยิดอิสลามวัฒนา มัสยิดอาลียินนูรอย์ มัสยิดอะห์มาดียะฮ์ ตุลซอลีฮา

6) สถานที่สำคัญ

6.1 มัสยิดอิสลามวัฒนา

มัสยิดอิสลามเดิมชื่อ “มัสยิดคลองพูจาม” ชาวบ้านทั่วไป เรียกว่า มัสยิดบ้านในคลอง สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ใดไม่ปรากฏแน่ชัด มัสยิดหลังปัจจุบันสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2493 ในพิธีเปิดอาคารมัสยิด จุฬาราชมนตรี อัจยีต่วน สุวรรณสาส์น ได้เดินทางมาเปิดและตั้งชื่อว่า “มัสยิดอายาตุ้ลอิสลาม” หรือ “มัสยิดอิสลามวัฒนา” ราวปี พ.ศ. 2510 โรงเลี้ยงและหอกลางชำรุดและทรุดโทรมมาก ไม้และเสาซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากมัสยิดหลังเดิมผุกร่อน จึงทำการรื้อและก่อสร้างใหม่อีกครั้ง ราวปี พ.ศ. 2518 มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของมัสยิดอีกครั้ง มีการก่อสร้างมัสยิดหลังใหม่ ก็คือ มัสยิดหลังปัจจุบัน

จนกระทั่งราวปี พ.ศ. 2532-2533 จึงทำการรื้อมัสยิดหลังเก่าอาคารโรงเลี้ยงยังไม่รื้อ ราวปี พ.ศ. 2539 จึงทำการรื้ออาคารโรงเลี้ยง เพื่อนำไม้และวัสดุที่ยังพอใช้ได้มาก่อสร้าง “อาคารศูนย์อบรมจริยธรรมอิสลามวัฒนา” ผู้ดำรงตำแหน่งอิหม่ามปัจจุบันคือ “อิหม่ามอัจยีอิสมาแอน เจ๊ะโอ๊ะ”

6.2 กุโบร์ ความหมายว่า สุสานมุสลิม ยืมจากภาษามลายู กุโบรฺ จากกุโบรฺ ปัจจุบันกุโบร์มัสยิดอิสลามวัฒนาถือว่าเป็นศาสนสถานสำคัญในชุมชนชาวมุสลิมคลองคูจาม เพราะเป็นสถานที่ฝังศพของชาวมุสลิมร่วมกันถึง 3 มัสยิด คือ มัสยิดอะห์มาดียะฮ์ตุสซอลีฮาต (สุเหร่าเหนือ) มัสยิดอาลียินนูรอยน์ (สุเหร่ากลาง) และมัสยิดอิสลามวัฒนา (สุเหร่าใต้) กุโบร์แห่งนี้นอกเหนือจากการเป็นสถานที่ฝังศพของชาวมุสลิมในชุมชนคลองคูจามแล้ว ยังมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง นั่นคือ เป็นสถานที่ฝังศพพระยาจุฬาราชมนตรี (เชน) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยา

2. วิถีชีวิตชุมชน

การศึกษาวิถีชุมชนคลองคูจามในด้านความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม ขนมธรรมเนียม ประเพณี เศรษฐกิจชุมชน กองทุนชุมชน และสวัสดิการชุมชน ดังนั้น

ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตมีความเป็นอยู่ของชุมชนคลองคูจาม พบว่า ความเป็นมาของชุมชนไม่มีหลักฐานจากการบันทึก แต่จากคำบอกเล่าของคนผู้สูงอายุในชุมชนคลองคูจาม เล่าว่า ในช่วงระหว่างที่อิหม่าม ฮัจยีอับดุลรอมาน ขันธ และทำหน้าที่อิหม่ามอยู่นี้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ กล่าวคืออิหม่ามและคณะกรรมการมัสยิดในสมัยนั้นเห็นว่ามัสยิดชำรุดทรุดโทรมมาก สถานที่จะใช้ประกอบพิธีทางศาสนาก็คับแคบ ไม่พอกับสัปปุรุษ ที่มาร่วมกันประกอบ ศาสนกิจ จะขยายให้ใหญ่กว่าเดิมก็ทำไม่ได้เพราะเนื้อที่มีจำกัด ที่สำคัญมัสยิดของเราอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำและชุมชน ฮัจยีอับดุลลอห์ ขันธปราชญ์ ซึ่งเป็นคอเต็บในขณะนั้นและญาติพี่น้องได้มอบที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาส่วนหนึ่ง ซึ่งอยู่ที่ หมู่ 6 ตำบลสำเภาล่ม เพื่อก่อสร้างมัสยิดหลังใหม่ (แต่ไม่ใช่หลังปัจจุบัน)

วิถีชีวิตชุมชนคลองคูจาม สรุปได้ดังนี้

1. ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตมีความเป็นอยู่ของชุมชนคลองคูจาม พบว่า ความเป็นมาของชุมชนไม่มีหลักฐานจากการบันทึก แต่จากคำบอกเล่าของคนผู้สูงอายุในชุมชนคลองคูจาม กี เล่าว่า ในช่วงระหว่างที่อิหม่าม ฮัจยีอับดุลรอมาน ขันธและทำหน้าที่อิหม่ามอยู่นี้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ กล่าวคือ อิหม่ามและคณะกรรมการมัสยิดในสมัยนั้นเห็นว่ามัสยิดชำรุดทรุดโทรมมาก สถานที่จะใช้ประกอบพิธีทางศาสนาก็คับแคบ ไม่พอกับสัปปุรุษ ที่มาร่วมกันประกอบ ศาสนกิจ จะขยายให้ใหญ่กว่าเดิม ก็ทำไม่ได้เพราะเนื้อที่มีจำกัด ที่สำคัญมัสยิดของเราอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำและชุมชน

2. สังคม สภาพสังคมสังคมอิสลามจะมีรูปแบบที่ สามารถกลมกลืนกับทุก ๆ สังคม ซึ่งถ้าเกี่ยวข้องกับศาสนาถือว่าการปฏิบัติตัวตามหลัดศาสนาของตน ในตำบลสำเภาล่มมี 3 ศาสนาที่อยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม โดยพื้นฐานมีแนวทางปฏิบัติตามแนวตามประเทศไทยทั่ว ๆ ไปมีแนวคิดวัฒนธรรมอย่างไรปฏิบัติไปตามนั้น

3. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณี

วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีที่มีความหลากหลาย ส่วนใหญ่วัฒนธรรมภายในชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลกและทางธรรมทั้งในเรื่องของหลักปฏิบัติและหลักศรัทธาเข้าด้วยกัน ซึ่งกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมนั้นมาจากหลักของศาสนาอิสลาม ที่นำไปสู่การกำหนดกรอบวัฒนธรรมหรือแนวทางปฏิบัติของคนในชุมชน เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งทำให้เกิดการร่วมตัวกันในชุมชน

4. เศรษฐกิจชุมชน วิถีชีวิตชุมชนคลองคูจามด้านเศรษฐกิจของชุมชน กล่าวได้ว่า คนส่วนใหญ่ทำอาชีพ ทำโรตีสายไหม เป็นสินค้าอัตลักษณ์ชุมชน

5. กองทุนชุมชน

1) กองทุนออมทรัพย์หมู่บ้าน ช่วยเหลือชาวบ้าน กู้ยืมในดอกเบี้ยต่ำ จัดตั้งเมื่อ 12 ตุลาคม 2552 จำนวนสมาชิก 120

2) มีเงินปันผลประจำปีให้กับสมาชิก มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันคือ การประชุมชนสมาชิกกองทุนออมทรัพย์ประจำปี กองทุนเพื่อการผลิต รวมกลุ่มสตรี แม่บ้าน เย็บผ้า ส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

6. สวัสดิการ

1) สวัสดิการชุมชนในกรณีเสียชีวิต นับถือศาสนาพุทธจะได้รับพวกหรีดพร้อมเงิน จำนวน 2,000 บาท

2) ศาสนาอิสลามจะได้รับเงิน จำนวน 3,000 บาท

ชุมชนเข้มแข็ง

การศึกษาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนคลองคูจามในด้าน ชุมชนเข้มแข็งตามหลักศาสนา มีรายละเอียดดังนี้ ผู้นำชุมชนกล่าว “ชุมชนเข้มแข็งตามหลักศาสนา สิ่งที่จะทำให้ชุมชนดีได้ การศึกษา เราสามารถวางรากฐานของสังคมได้ ได้รับการศึกษาเป็นประโยชน์ของชุมชน การจัดการของมัสยิดอิสลามวัฒนา สิ่งที่คำนึง คือ เรื่องของศาสนา เป็นการพัฒนา ในส่วนของเกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรม โดยพื้นฐานแล้วความเชื่อของเราในแง่ของการจัดการต่าง ๆ สิ่งที่ดีได้พัฒนาไปได้ต้องมีรากฐานของคุณธรรมที่ดีในชุมชน การพัฒนาไปด้วยความร่วมมือ ทุกคนมีเป้าหมายที่จะสร้างสรรค์ชุมชน สังคม ให้ดีเพราะท้ายที่สุดแล้ว เพราะถ้าสังคมดีทุกคนก็จะได้รับความดีไปด้วยซึ่งมันเกิดจากการมีคุณธรรมเป็นหลัก เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนา”

การเรียนรู้ชุมชน

การเรียนรู้ภายในชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ในหลักอิสลามนั้นถือว่าเป็นการบังคับ เป็นความรับผิดชอบของผู้นำชุมชนกล่าวว่า “ในจัดการเรียนการสอนภายในชุมชน เป็นความรับผิดของสังคมในด้านของการศึกษา ทางศาสนาถือว่าเป็นภาคบังคับ ที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ ทางมัสยิดรับผิดชอบในส่วนนี้ โดยมีการเปิดสอนศูนย์อบรม จริยธรรม เปิดโรงเรียนสอนภาษาให้กับเยาวชน ตั้งแต่อายุ 5 ขวบ จนสามารถประกอบศาสนกิจได้”ซึ่งนอกจากนี้มีการเรียนรู้ในชุมชน โครงการศึกษาผู้ใหญ่มีการสอนให้กับมุอัลลัฟ (มุสลิมใหม่) ซึ่งงบประมาณมาจากผู้เรียนที่บริจาคและงบประมาณจากมัสยิด ยังมีศูนย์การเรียนรู้อาชีพให้กับกลุ่มแม่บ้านภายในชุมชน คือ การเย็บกระเป๋า ทำให้คนในชุมชน เกิดการกลุ่มกันสร้างอาชีพพร้อมทั้งผลักดันสินค้าสู่สังคม

ลักษณะการเรียนรู้ของชุมชนคลองคูจาม

1. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นรากฐานแห่งการเรียนรู้ อาณาบริเวณรอบชุมชนที่อยู่อาศัย ผู้คนและระบบความสัมพันธ์ครอบครัว เครือญาติ มิตรสหาย คนในชุมชน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เรียนรู้หลักคำสอนและหลักปฏิบัติที่ศาสนาบัญญัติไว้

2. ชุมชมแห่งการเรียนรู้ทางอาชีพ เกิดจากการรวมตัว รวมกลุ่ม รวมใจ ร่วมเรียนรู้และอาชีพภายในชุมชนพร้อมผลักดันสู่สังคม

3. เรียนรู้ศาสนา ชุมชมให้สำคัญกับการศึกษาศาสนา ภายในชุมชนจึงจัดศูนย์อบรมให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน และโครงการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับมุอัลลัฟ (มุสลิมใหม่) โดยได้รับการสนับสนุนจากมัสยิดและคนในชุมชน เพื่อให้เยาวชนและคนในชุมชนได้เรียนรู้ศาสนา

การมีส่วนร่วมชุมชน

ผู้นำในชุมชนกล่าวว่า “การร่วมตัวของมุสลิม สิ่งสำคัญคือมัสยิดการสร้างสังคมและสัญลักษณ์ วิถีชีวิตที่มีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง จากเรียนรู้ภายในชุมชนนั้น ต้องมีทั้งนักเรียนและครู ครูจะมีโอกาสในการสอนได้ต้องมีปัจจัยที่ทางมัสยิดสนับสนุน

ปัจจัยที่เกิดขึ้นได้มาจากการจัดงาน ซึ่งเป็นคสิ่งที่บรรพชน ในอดีตได้ ทำกันไว้อย่างยาวนาน งบประมาณหลักที่ได้มาจากส่วนนี้หลักจากการบริหารมัสยิด การจัดงานวันรวมน้ำใจ มัสยิดอิสลามวัฒนา นั้นมีประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านงบประมาณ ความร่วมมือของคนในชุมชน ความเป็นหนึ่งอันเดียวกัน และดึงศักยภาพในแต่ละด้านของคนในชุมชนได้มาแสดงออกในช่วงของงาน การมอบทรัพย์ให้กับมัสยิด มอบกำลังกาย เอาความสามารถมาร่วมระดมทุนให้แก่มัสยิดอิสลามวัฒนาได้ ซึ่งจะเกิดความรัก ความสามัคคี”

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนคลองคูจาม

1) กิจกรรมกับพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา ที่สอนและเน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งตอน ตั้งแต่การคิด วางแผน ลงมือปฏิบัติซึ่งสอดคล้องไปกับหลักคำสอนของศาสนา รวมถึงความแตกต่างของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม มีจุดร่วมกันเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง

2) กิจกรรมของชุมชน

งานประจำปี วันรวมพลังน้ำใจสู่อิสลามวัฒนา เพื่อหารายได้เข้ามัสยิดมัสยิดอิสลามวัฒนา โดยภายในงานมีผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ สมาชิก อบต. สำเภาล่ม พี่น้องมุสลิมในพื้นที่ตำบลสำเภาล่มและใกล้เคียง พี่น้องมุสลิมในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพี่น้องมุสลิมที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดเพื่อมาร่วมงานดื่มน้ำชาการกุศลประจำปี เพื่อหารายได้ ไว้เป็นค่าใช้จ่าย ของทางมัสยิดฯ ค่าใช้จ่ายทางด้านการศึกษา และไว้ใช้จ่ายเกี่ยวกับการต่อเติมอาคารของมัสยิดให้กว้างขึ้นในการปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนา

3) กิจกรรมส่งเสริมอาชีพให้กับกลุ่มสตรี แม่บ้านในชุมชน โดยมีการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ ชุมชนส่วนใหญ่มีแม่บ้านจะถนัดการตัดเย็บเสื้อผ้า เลยเกิดเป็นโครงการขึ้นมาเพื่อส่งเสริมอาชีพให้กับสตรีภายในชุมชน

ชุมชนจิตวิญญาณ

ผู้นำในชุมชนกล่าวว่า “ชุมชนคลองคูจาม เป็นชุมชนคือมีประวัติศาสตร์ยาวนาน เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เป็นที่น่าสนใจของผู้คนภายนอกชุมชนและคนในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนชุมชนมีความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของชุมชน ต้องดูแลรักษาคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน มีการยอมในความแตกต่างและยอมรับในศักยภาพของกันและกัน มองให้เห็นว่าคนในชุมชนมีจิตสำนึกรักชุมชนพร้อมช่วยเหลือชุมชนอย่างเต็มใจ และรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนอย่างแท้จริง”

ชุมชนคลองคูจาม มีจิตวิญญาณของชุมชน ด้วยความมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน คนในชุมชนมีความห่วงแหน ความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น มัสยิด วัด เครือญาติ หรือความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ความสัมพันธ์ในชุมชน มีความสนิทสนม มีความสัมพันธ์แบบครอบครัวใหญ่ สมาชิกในชุมชนรู้จักกันทุกบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชมุชนแน่นแฟ้น มีความรู้สึกเป็นอย่างเดียวกัน มีการพบปะสังสรรค์กันอย่างเสมอ และร่วมปฏิบัติศาสนากิจด้วยกันอยู่เป็นประจำ

ชุมชนที่มีสันติภาพ

ผู้นำในชุมชนกล่าวว่า “การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนคลองคูจาม มีการร่วมกันแบบเครือญาติ แม้ว่าคนในชุมชนจะมีความแตกต่างในเรื่องการนับถือศาสนา แต่ผู้คนในชุมมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเกิดความรักและผูกผัน การอยู่ร่วมกันโดยไม่แบ่งแยกหรือทะเลาะกัน เพราะทุกคนยึดหลักการให้เกียรติกัน อยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา ยอมรับความแตกต่างและช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้ชุมชนเกิดความสงบสุขภายในชุมชน”

ชุมชนคลองคูจาม เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ

ความแตกต่างทางศาสนาในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ชุมชนสื่อออกมา คือ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน เคารพทุกศาสนาและรับฟังปัญญาพร้อมแก้ไขทางออกร่วมกันในชุมชน พร้อมพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ด้วยตนเอง เพื่อมุ่งเน้นพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อส่วนรวม มุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

ความเข้มแข็งของชุมชนคลองคูจาม

ด้วยชุมชนใช้หลักปฏิบัติในศาสนาอิสลาม ในการดำรงชีวิตเป็นส่วนใหญ่ โดยในหลักคำสอนศาสนาอิสลามได้ในอัลกรุอ่านกล่าวไว้ว่า “ในการดำเนินชีวิตจงเลือกสรรเฉพาะสิ่งที่ดี อันเป็นที่ยอมรับของสังคมจงทำตนให้เป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรม พัฒนาตนเองไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี เป็นคนที่รู้จักหน้าที่ ห่วงใยมีเมตตา มีความรัก ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น รู้จักปกป้องสิทธิของตน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และหมั่นใฝ่หาความรู้” รวมทั้งคนในชุมชนร่วมมือกันในวันสำคัญทางศาสนาอิสลามมาร่วมกันทำบุญ ร่วมแรง ร่วมใจ ให้มัสยิดได้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน เด็ก ๆ ได้เรียนอัลกรุอาน คนในชุมชนได้มีสถานที่เรียนรู้ในชุมชน ทุกคนยึดหลักการให้เกียรติกัน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พร้อมพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน มีลักษณะสำคัญดังนี้

ด้านการเรียนรู้ มีการสอนศูนย์อบรมจริยธรรมให้กับเยาวชนในชุมชน เรียนอัลกรุอ่านสอนภาษาอาหรับ รวมทั้งมีโครงการศึกษาผู้ใหญ่ มุอัลลัฟ (มุสลิมใหม่) โดยได้รับการสนับสนุนจากมัสยิดและคนในชุมชน เพื่อให้เยาวชนและคนในชุมชนได้เรียนรู้ศาสนา มีการส่งเสริมอาชีพให้แก่กลุ่มสตรีในชุมชนโดยมีการสนับสนุนจากภาครัฐให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้พร้อมทั้งสร้างอาชีพ รายได้ให้กับชุมชน

ด้านการมีส่วนร่วมกิจกรรมกับพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ที่เน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งตอน ตั้งแต่การคิด วางแผน ลงมือปฏิบัติซึ่งสอดคล้องไปกับหลักคำสอนของศาสนาเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม พร้อมทั้งพบปะกันงานประจำปี วันรวมพลังน้ำใจสู่อิสลามวัฒนาคนในชุมชนรวมกลุ่มกันเปิดขายอาหารคาว-หวาน เพื่อหารายได้เข้ามัสยิดมัสยิดอิสลามวัฒนา

ด้านชุมชนจิตวิญาณ คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติจึงทำให้มีความผูกพันกันกันชุมชนคลองคูจาม ด้วยความมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน คนในชุมชนมีความห่วงแหน ความจงรักภักดี ต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ด้านชุมชนที่มีสันติภาพ ความหลากหลายของศาสนาภายในชุมชน พุทธ คริสต์ อิสลาม การให้เกียรติซึ่งกันและกัน เคารพทุกศาสนา และรับฟังปัญญาพร้อมแก้ไขทางออกร่วมกัน ในชุมชน พร้อมพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ด้วยตนเอง เพื่อมุ่งเน้นพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อส่วนร่วม มุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยวิถีชีวิตชุมชน

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเป็นรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ชุมชนคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาผู้ศึกษาเริ่มต้นศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยเอกสารควบคู่กับการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสทนากลุ่ม เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มผู้นำในชุมชน มีทั้งผู้ที่เป็นทางการและผู้ที่ไม่เป็นทางการ กลุ่มองค์กรภายในชุมชน สมาชิกในชุมชน เป็นต้น นำเสนอผลการศึกษาโดยการเขียนพรรณนาและวิเคราะห์เชื่อมโยงปราฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผนวกเข้ากับ

แนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ซึ่งสามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา

คลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์และความเป็นมาที่ยาวนาน โดยเป็นชุมชนมุสลิมตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษของชุมชน นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาอพยพถิ่นฐานเข้าสู่พื้นที่นี้ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา มีความหลากหลายในการดำเนินชีวิต

วิถีชีวิตชุมชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยที่มีผลต่อการสร่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนคลองคูจาม โดยการนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่ได้รับจากการลงวิจัยในพื้นที่

1) ด้านความเป็นอยู่ การที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างมัสยิดที่เป็นสถานที่สำคัญในการประกอบศาสนกิจ ร่วมกันสร้างจากเงินบริจาคและน้ำพักน้ำแรงของคนในชุมชน จากอาคารใหม่หลังเก่าที่ทรุดโทรมมาเป็นอาคารปูนหลังใหม่และใหญ่ขึ้นกว่าเดิมเพื่อรองรับจำนวนผู้ที่มาละหมาด หลังจากสร้างมัสยิดก็ได้สร้างอาคารเรียน ศูนย์อบรมจริยธรรมอิสลามวัฒนา เพื่อให้เด็ก ๆ และคนในชุมชนศึกษาอัลกรุอานและภาษาอาหรับ

2) ด้านสังคม สิ่งสำคัญในสังคมมุสลิมที่มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น การทักทาย (การให้สลาม) เป็นแนวทางปฏิบัติในชุมชน ซึ่งทำให้สร้างความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชนร่วมถึงการอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างทางด้านศาสนา ทั้ง 3 ศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม และยังคงอีดหลักการให้เกียรติซึ่งกันและกัน

3) ด้านวัฒนธรรม ขนมธรรมเนียม ประเพณีของมุสลิมที่หยึดหลักปฏิบัติและหลักศรัทธาของศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นวันสำคัญหรือกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น การละหมาดวันศุกร์ เดือนรอมฎอนวันอีดฎิ้ลตริ วันอีดิ้ลอัฎฮา พิธีแต่งงาน การจัดการศพตามวิถีอิสลาม ล้วนเป็นสิ่งที่หลักศาสนาบัญญัติไว้ ซึ่งแต่ละพิธีมีความสำคัญ คนในชุมชนร่วมกันจัดและมีส่วนร่วมเพราะสานสัมพันธ์ภายในชุมชนที่แน่นแฟ้นทำ

4) ด้านเศรษฐกิจชุมชน ส่วนใหญ่คนในชุมชนมีอาชีพ เลี้ยงสัตว์ ขับรถ ตุ๊กตุ๊ก รับจ้าง แม่บ้านส่วนอาชีพที่ทำรายได้ให้กับชุมชนการทำโรตีสายไหม เป็นจุดเด่นทำให้คนได้ชุมชนมีรายได้มากขึ้น มีเงินหมุนเวียนภายในชุมชน

5) ด้านกองทุนชุมชน เป็นกองทุนเล็ก ๆ กองทุนออมทรัพย์หมู่บ้าน ช่วยเหลือชาวบ้าน กู้ยืมในดอกเบี้ยต่ำ จำนวนสมาชิก 120 มีเงินปันผลประจำปีให้และของชำร่วยราคา 100 บาท เช่น น้ำตาล น้ำมัน เพื่อส่งเสริมชุมชนให้มีการบริหารจัดการระบบการเงินและส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน

6) ด้านสวัสดิการ เป็นการริเริ่มจากกองทุนชุนชม คือ การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงเกี่ยวกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตายโดยให้สวัสดิการชุมชนในกรณีเสียชีวิต นับถือศาสนาพุทธจะได้รับพวกหรีดพร้อมเงิน จำนวน 2,000 บาท นับถือศาสนาอิสลามจะได้รับเงิน จำนวน 3,000 บาท โดยคนที่รวมกองทุนต้องมีความ ซื่อตรง ความรับผิดชอบ

การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนคลองคูจาม

1) การเรียนรู้ของชุมชน คนในชุมคลองคูจาม มีการเรียนรู้ตั้งแต่เล็กยันโต มีศูนย์อบรมจริยธรรมสอนอัลกรุอ่านสอนภาษาอาหรับนำไปสู่การส่งเสริมความรู้ภายในชุมชน ที่เน้นการแลกเปลี่ยน ความร่วมมือในชุมชนตลอดจนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน

2) การมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมกับพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ที่สอนและเน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกครั้งตอน ตั้งแต่การคิด วางแผน ลงมือปฏิบัติซึ่งสอดคล้องไปกับหลักคำสอนของศาสนา ร่วมถึงความแตกต่างของศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม มีจุดร่วมกันเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง

3) ชุมชนจิตวิญญาณ ชุมชนคลองคูจาม ด้วยความมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน คนในชุมชนมีความห่วงแหน ความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น มัสยิด วัด เครือญาติ หรือความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

4) ชุมชนที่มีสันติภาพ ความแตกต่างทางศาสนาในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่ชุมชนสื่อออกมา คือ การให้เกียติซึ่งกันและกัน เคารพทุกศาสนา และรับฟังปัญหาพร้อมแก้ไขทางออกร่วมกัน ในชุมชน พร้อมพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ด้วยตนเอง เพื่อมุ่งเน้นพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อส่วนร่วม มุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

2. อภิปราย

วิถีชีวิตชุมชนของคลองคูจาม

วิถีชีวิตชุมชนของคลองคูจามที่สอดคล้องกับแนวคิด ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) ที่ว่าวิถีชีวิตชุมชนจะมีแนวคิดและการปฏิบัติตนที่ทีความแตกต่างกัน ซึ่งจะมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์ที่ต่างกันไปเช่นเดียวกันกับชุมชนคลองคูจามที่มีวิถีชีวิตที่ดำเนินตามหลักศรัทธาและหลักคำสอน นำมาปฏิบัติของศาสนาอิสลามซึ่งลักษณ์เด่น การร่วมตัว ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ความเป็นเครือญาติรวมถึงเศรษฐกิจในชุมชน กองทุน สวัสดิการต่าง ๆ และสำคัญคือชุมชนมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ทำให้เกิดคุณค่าจากการรวบรวมจากประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและหล่อหลอมกลมกลืนกันในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดแรงผลักดันในการพัฒนาชุมชน จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นวิถีชีวิตชุมชนคลองคูจามมีข้อปฏิบัติและข้อตกลงร่วมกัน ทั้งนี้เป้าหมายเพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

การส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของคลองคูจาม

การส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของคลองคูจาม เพื่อเกิดกระตุ้นการมีส่วนร่วม การรวมกลุ่ม โดยพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน เชื่องโยงระหว่าง คน ความรู้ ทรัพยากรและการพัฒนา มีความสอดคล้องกับแนวคิด โกวิทย์ พวงงาม (2553) กล่าวคือ 1. การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมคิดร่วมทำร่วมรับผิดชอบและรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง 2. การส่งเสริมกระบวนการการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในการสร้างประชาคมภายในชุมชน “ร่วมคิดร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อส่งเสริมคงวามเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุน ชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน

3. ข้อเสนอแนะ

จากการการส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในครั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนองานวิจัยและข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

4) ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. การบูรณาการวิถีชีวิตชุมชน อัตลักษณ์ชุมชนด้านความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี สังคม สามารถนำมาพัฒนาให้ชุมชนมีศักยภาพดึงดูดรายได้เข้าสู่ชุมชนโดยเฉพาะการจัดการการท่องเที่ยวที่นำเงินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของชุมชนได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวแบบนวัตวิถี ซึ่งเกิดการคำว่า นวัตกรรม ผสม กับคำว่าวิถีชีวิต เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่ใช่การนำสินค้าที่มีความโดดเด่นของชุมชนออกไปวาง การท่องเที่ยวโดชุมชน คือ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดการบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทำข้อตกลงเพื่อเป็นหลักปฏิบัติร่วมกันภายในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

2. การส่งเสริมความเข้มแข็ง ตามนโยบายของภาครัฐที่สนับสนุนให้มีการส่งเสริมความเข้มแข้งตามชุมชนโดยการมุ่งเน้น นโยบายการพัฒนาด้านการศึกษาด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาให้ชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ พร้อมยังส่งเสริมการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี พัฒนาแหล่งวัฒนธรรมแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ให้กับ

คนในชุมชน สนับสนุนด้านเศรษฐกิจภายในชุมชนเป็นการสนับสนุนและเพิ่มศักยภาพของกลุ่มให้มีความ เข้มแข้งอย่างยั่งยืน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา สร้างรายได้ให้กับชุมชนพร้อมทั้งพัฒนาด้านสังคมทั้งด้านคุณภาพชีวิต สาธารณสุขและการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

5. ข้อเสนอต่อชุมชน

1. ส่งเสริมการเรียนรู้ ทักษะความเข้าใจให้กับคนในชุมชน พร้อมทั้งพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการแสดงออกของคนในชุมชน โดยมีการประชุมภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ จัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพและนำโครงการ หรือกิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชนมาดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2. สนับสนุนผู้นำชุมชนให้มีประสิทธิภาพ พร้อมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

3. พาสมาชิกในชุมชนไปศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนคลองคูจาม

6. ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

จากที่ได้ดำเนินการศึกษาการส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้วิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมคลองคูจาม ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีการศึกษาประเด็น ดังนี้

1. ศึกษาการเสริมพลังชุมชนเพื่อมีการกระตุ้นให้คนในชุมชนตื่นตัว ให้มีความพร้อมที่จะร่วมมือกันช่วยพัฒนาชุมชน

2. การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อค้นหาจุดเด่นของชุมชน ศักยภาพ และความสามารถของคนในชุมชน

3. ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกันคิด กันทำ แผนชุมชนและร่วมแก้ไขปัญหาภายในชุมชน

4. การศึกษาแนวคิดชุมชน โดยการปลูกฝังให้คนในชุมชนทุกกลุ่มวัยจัดการปัญหาด้วยตนเอง และให้ความรู้

5. ศึกษาการสร้างให้คนรุ่นใหม่เกิดจิตสำนึกความเป็นเอกลักษณ์ชุมชน

6. การศึกษาตนเองของชุมชน ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยผ่านกระบวนการเรียรู้ร่วมกันภายในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (2542). **คณะกรรมการนโยบาย วิจัย และประเมินผลแผนหลักการวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน พ.ศ.2542-2545**. รายงานการวิจัย. กรมการพัฒนาชุมชน ร่วมกับ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์.

โกวิทย์ พวงงาม. (2545). **การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.** ม.ป.พ.

โกวิทย์ พวงงาม. (2562). **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: ธรรมสารจำกัด.

จิดาพร แสงนิล. (2548). **การศึกษาชุมชนมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 19-23).** กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จีรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2530). **การพัฒนาชุมชน.** (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ฉวีวรรณ สุวรรณาภา. (มกราคม-เมษายน 2553). การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยมิติทางศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี วารสารบัณฑิตศึกษา. ***วารสารบัณฑิตศึกษา, 6***(1), 300-301.

ทธิเดช ทองจันทร์. (2563). **ประติมากรรมปูนปั้นหน้าบันวัดเวิ็ด: ศิลปะลูกผสมไทย–ยุโรป สมัยอยุธยา.** สืบค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2566 จาก https://www.finearts.go.th/main/view/19210/

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2544). **อธิบายภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา 417 ปี แลครั้งบ้านเมืองดี**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

รพีพรรณ มูหะหมัด. (2556). **อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร.** สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์.

สถาบันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน, มหาวิทยาลัยนเรศวร (2552). **การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนพิษณุโลก.** ทิพย์เสนาการพิมพ์.

สนธยา พลศรี. (2542). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนพัฒนา. **เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. (2540-2544)**. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2564). **จาม ‘ปท่าคูจาม’อยู่เวียงเหล็ก ขุมกำลังของพระเจ้าอู่ทอง (สุพรรณภูมิ)**. สืบค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2566 จาก https://www.matichonweekly.com/sujit/article_425637

อรุณ บุญชม. (2559). **ซะกาตตามหลักการศาสนาอิสลาม.** สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 2566, จาก https://www.islamicbangkok.or.th/

ข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมไทยของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562

Proposals for Reforming Thai Society from Civil Society Movements After the General Election of Members of the House of Representatives 2019

นงนาฎ สุธีรวัฒนานนท์[1]

บทคัดย่อ

งานศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมไทยที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาของสังคมผ่านบทบาทของภาคประชาสังคม เพื่อให้เห็นถึงข้อเสนอที่ภาคประชาสังคมได้ออกมาเรียกร้อง ภายใต้ช่วงเวลาหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562 โดยภาคประชาสังคมที่ได้ทำการศึกษามีอยู่ 5 กลุ่ม คือ กลุ่มนักศึกษา กลุ่มนักเรียน กลุ่มดาวดิน สมัชชาคนจน และกลุ่ม We Fair

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มนักศึกษา และสมัชชาคนจนมีข้อเรียกร้องหลักที่เหมือนกันคือการแก้ไขรัฐธรรมนูญ การกลับมามีบทบาทจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาครั้งนี้ยังมีข้อเสนอในการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ จากการร่างข้อเสนอเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นเป็นครั้งแรกอย่างที่ไม่เคยมีกลุ่มไหนทำมาก่อน ทำให้เกิดการตั้งคำถามในสังคมอย่างมากมาย และความคิดเห็นของคนในสังคมถูกแบ่งแยกอย่างสิ้นเชิง กลุ่มนักเรียนกับการยื่นข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษา เนื่องจากตัวของนักเรียนเองพบว่าเด็กนักเรียนไม่มีสิทธิในร่างกายของตัวเองขั้นพื้นฐาน อย่างเช่นเรื่องทรงผมที่ถูกบังคับให้สั้น การถูกก้อนผมในโรงเรียน กลายเป็นการรณรงค์เรื่องสิทธิในร่างกายขั้นพื้นฐาน ซึ่งตัวเด็กนักเรียนเองก็เห็นด้วยกับสิทธิในส่วนนี้ เนื่องจากเป็นเรื่องพื้นฐานนั่นคือสิทธิในร่างกาย ประกอบกับอำนาจกดทับในโรงเรียน กลุ่มดาวดินมีข้อเรียกเสนอในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อเป็นการแก้ปัญหาของชาวบ้านได้รวดเร็วมากขึ้น เนื่องจากจากภาคการทำงานของรัฐมีการเอารัดเอาเปรียบจากข้อกฎหมายในการยึดครองทรัพยากรส่วนรวม รวมถึงผลกระทบจากการพัฒนาโครงการต่างๆ ของภาครัฐโดยมิได้คำนึงถึงปัญหาของคนในพื้นที่ เป็นปัญหาที่คนท้องถิ่นต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหากันเอง กลุ่ม We Fair มีข้อเสนอในการสร้างสวัสดิการรัฐที่เท่าเทียม ครอบคลุมในทุกๆ ด้าน เนื่องจากความเหลื่อมล้ำที่เป็นปัญหาหลักที่เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาในอดีต ที่นโยบายเอื้อต่อนายทุน การผูกขาด อำนาจรัฐกดทับ เนื่องจากการปกครองที่ไม่มีเสถียรภาพมาอย่างยาวนาน ซึ่งตัวแทนจากภาคประชาสังคมทั้ง 5 กลุ่มนี้สามารถสะท้อนภาพของปัญหาของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการทำงานของภาคประชาสังคมเป็นการลงสนามจริง จากคนในพื้นที่ปัญหาจริง ซึ่งสามารถบอกได้ว่าเป็นตัวแทนจากประชาชน ข้อเรียกร้องที่เกิดขึ้นจึงเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ มีความสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยต่อไป หากภาครัฐได้สะท้อนข้อเสนอที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาของสังคมเหล่านี้ นำมาทำนโยบายที่ช่วยแก้ปัญหาผ่านการร่างรัฐธรรมนูญ ก็จะสามารถแก้ปัญหาที่มาจากรากของปัญหาจริงๆ ได้ จากการทำงานของภาคประชาสังคมเหล่านี้

คำสำคัญ: *การปฏิรูป ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม ภาคประชาสังคม*

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

This study examines social reform proposals in Thailand emerging from civil society groups following the 2019 general election. Five key groups are analyzed: school student group, college student group, Dao Din, Assembly of the Poor and We Fair.

The focus lies on how their proposals address pressing social issues. The calls for reform reveal a multifaceted picture of Thai society's needs. Amending the constitution is a central demand for both student groups and the Assembly of the Poor. Notably, student groups propose reforms related to the monarchy, marking a significant shift in public discourse. Dao Din, representing rural communities, advocates for decentralization to empower local decision-making. They cite instances where legal loopholes exploited by the state have disadvantaged these communities, highlighting the need for development strategies that prioritize local needs. Social inequality is another key concern. We Fair proposes a comprehensive state welfare system to bridge the widening gap. They argue that past policies favoring capitalists and monopolies under an unchecked state have exacerbated inequalities. The school student group tackles a different aspect of social justice, seeking to enhance student rights, particularly regarding bodily autonomy. Citing restrictions on hairstyles as an example, they emphasize the importance of basic rights and advocate for a reduction in school control.

These proposals provide a critical window into the most pressing social issues in Thailand. Civil society groups' work is grounded in real-world experiences, representing the voices of those most affected by social problems. Addressing these proposals can significantly contribute to Thailand's development. By incorporating them into the policymaking process, particularly during constitutional drafting, Thailand can work towards lasting solutions and build a more equitable and sustainable future. This collaborative approach, driven by both government and civil society, has the potential to create a Thai society that addresses its citizens' concerns and fosters a more just and prosperous future.

***Keywords**: reform, social movement, civil society*

บทนำ

เศรษฐกิจไทยตั้งแต่หลัง 14 ตุลาคม ปี พ.ศ. 2516 จนถึงปัจจุบัน ได้เจริญเติบโตขึ้นอย่างมาก เป็นการเติบโตแบบพึ่งพาการลงทุนและการค้ากับต่างประเทศ กลายเป็นเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมผูกขาดที่เป็นที่ดำรงอยู่ได้โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานของเกษตรกร คนงาน และผู้ประกอบการรายย่อย การเติบโตของเศรษฐกิจทำให้นายทุนและชนชั้นกลางร่ำรวยขึ้นมาก แต่คนส่วนใหญ่ยังคงมีรายได้ต่ำและยากจน การที่สังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางทรัพย์สินรายได้ การศึกษา ฐานะทางสังคม ฯลฯ มาก ทำให้อำนาจรัฐอยู่ในมือของรัฐบาลชนชั้นนำ ที่ส่วนใหญ่มาจากการเลือกตั้งแบบซื้อขายเสียง, การใช้อำนาจ ระบบอุปถัมภ์ นโยบายประชานิยมมาตลอด ทำให้ประเทศไทยหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมืองสังคมและความขัดแย้งตามมามากมาย และมีความสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้น (วิทยากร เชียงกูล, 2557, น. 17-18)

บทบาทภาคประชาสังคมจึงเกิดขึ้นในเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ของบ้านเมืองที่มีคุณค่าและมีพลัง ดังเช่นจากการต่อสู้ในการคัดค้านรัฐประหารในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ปี พ.ศ. 2535 และร่วมกันผลักดันการปฏิรูปการเมืองต่อมา โดยประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง จนก่อเกิดรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เป็นการปักหลักสำคัญในการให้ประชาชนทุกคนทุกกลุ่มได้รับการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ ทั้งปัจเจก สิทธิชุมชน และการกระจายอำนาจ รวมทั้งตรวจสอบการใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองได้ทุกระดับ ขณะที่ให้มีกลไกองค์กรอิสระทำงานตรวจสอบควบคู่กับประชาชนด้วย (สุนีย์ ไชยรส, 2561, น. 8)

จากการรัฐประหารครั้งที่ 13 วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 สังคมไทยมีการแบ่งแยกทางอุดมการณ์ออกเป็นขั้วอย่างเห็นได้ชัด จนท้ายที่สุด พลเอกประยุทธ จันท์โอชา ได้ทำการรัฐประหารรัฐบาลยิ่งลักษณ์ในนามของ คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ คสช. (นภาพร อติวานิชยพงศ์, น.12) จนเกิดการแช่แข็งทางการเมืองที่ไม่มีประชาธิปไตย เข้าสู่บรรยากาศของอำนาจเผด็จการทหารอีกครั้งนานถึง 5 ปี จนเข้าสู่การเลือกตั้งใน พ.ศ. 2562 พรรคอนาคตใหม่คือพรรคการเมืองทางเลือกของเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งครั้งแรกของนักศึกษาที่เกิดในปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา แต่ถูกศาลรัฐธรรมนูญตัดสินยุบพรรคอนาคตใหม่จากกลไกของกลุ่มอำนาจเก่า (คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2566 น. 417) จึงเกิดการประท้วงในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2563 เกิดการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นมากมาย มีการชุมนุมเล็ก ๆ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระจายวงกว้างจนใหญ่ขึ้นตามลำดับ นักศึกษาได้เป็นการจุดติดความคิดของนักศึกษาให้กลับมาสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอีกครั้ง

ภายใต้การเรียกร้องของทั้งกลุ่มนักเรียนนักศึกษาและภาคประชาสังคมนี้ มีความชัดเจนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยเป็นอย่างมาก ข้อเสนอนี้จึงมีน้ำหนักมากพอให้สังคมกลับมาตั้งคำถามในสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ ข้อเรียกร้องของนักศึกษานั้นมีความสำคัญในการปกครองในระบอบประชาธิไตยโดยตรงเนื่องจากนักศึกษาได้มีการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้มาอย่างยาวนาน รวมถึงกลุ่ม We Fair ที่ขับเคลื่อนรัฐสวัสดิการถ้วนหน้า เพื่อคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ทุกคนพึงได้รับอย่างเท่าเทียม สมัชชาคนจนที่เป็น “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” ของคนยากจนที่มีบทบาทสำคัญและได้รับความสนใจอย่างมากในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากมีกิจกรรม/การเคลื่อนไหวที่โดดเด่น เดินขบวนเพื่อเรียกร้องกดดันให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน หรือที่เรียกกันในเวลาต่อมาว่า “การเมืองบนท้องถนน” (อุเชนทร์ เชียงเสน, 2566) รวมถึงกลุ่มดาวดินที่มีบทบาทอย่างต่อเนื่องในการเป็นปากเสียงเรื่องทรัพยากรที่ดินให้กับชาวอีสานและยังเป็นกลุ่มสำคัญที่เข้าร่วมกับกลุ่มนักศึกษาในการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญนี้ด้วย นับเป็นจุดเริ่มของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองครั้งสำคัญหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมไทยของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม หลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562
2. เพื่อศึกษาที่มาของข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมไทยของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม หลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562
3. เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม หลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเวลา

ศึกษาข้อเสนอเพื่อการพัฒนาสังคมไทยของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป ปี พ.ศ. 2562 ความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมไทยช่วงหลังการเลือกตั้ง ปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นไป

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ข้อเสนอการปฏิรูปสังคมไทย หลักการแนวคิดที่มีต่อสังคมการเมืองไทยของภาคประชาสังคมในการเคลื่อนไหวครั้งนี้ผ่านช่วงเวลาหลังจากเกิดการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2562 จนถึงการชุมนุมเคลื่อนไหวในปี พ.ศ. 2563 จนถึงปัจจุบันปี พ.ศ. 2567 โดยเนื้อหาทั้งหมดเกี่ยวข้องกับการดำเนินการเคลื่อนไหวในแต่ละครั้ง โดยข้อเสนอหลัก แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มหลัก คือ 1. ข้อเสนอของกลุ่มนักศึกษา 2. กลุ่มนักเรียน 3. กลุ่มดาวดิน 4. สมัชชาคนจน 5. กลุ่ม We Fair ซึ่งในข้อเสนอในการเรียกร้องเพื่อปฏิรูปสังคมไทยเป็นข้อเรียกร้องที่แตกต่างกัน แต่ครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนา และมีความหลากหลายในแง่ของนโยบายของแต่ละกลุ่ม

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่เน้นทางด้านข้อมูลแบบเจาะลึก ในแง่มุมความคิดเห็น การแสดงออกทางความคิดเห็นที่มีต่อสังคมไทยที่ทางด้านผู้ศึกษาเน้นกลุ่มเป้าหมายไปที่กลุ่มนักศึกษา กลุ่มนักศึกษา กลุ่มดาวดิน สมัชชาคนจน และกลุ่ม We Fair ทั้งหมด 5 กลุ่ม ในช่วงปี 2562-2563

สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างจากคำถามปลายเปิด (1) กลุ่มนักศึกษา 5 คน (2) กลุ่มนักเรียน 5 คน (3) กลุ่มดาวดิน 1 คน นายนิติกร ค้ำชู สมาชิกกลุ่มดาวดิน ผู้ประสานงานขบวนการอีสานใหม่ องค์กรศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษย์เพื่อสังคม (4) สมัชชาคนจน 1 คน นายบารมี ชัยรัตน์ ผู้ประสานงานสมัชชาคนจน (5) กลุ่ม We Fair นายนิติรัฐ ทรัพย์สมบูรณ์ ผู้อำนวยการเครือข่ายรัฐสวัสดิการและความเท่าเทียมและเป็นธรรม ระยะเวลาในการสัมภาษณ์เริ่ม 19 มีนาคม 2567 จนถึง 19 เมษายน 2567 และการเก็บข้อมูลทางเอกสาร

ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญและการวิเคราะห์ข้อมูล ในเรื่องข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมไทยของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562 โดยได้นำข้อมูลการตอบคำถามจากตัวแทนกลุ่มประชาสังคมต่างๆ มาวิเคราะห์ข้อมูลนี้

1. ข้อเสนอต่อการปฏิรูปสังคมไทยของขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม หลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562

ภาคประชาสังคมทั้ง 5 กลุ่ม ที่เข้ามามีบทบาทในช่วงหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562 มีกลุ่มนักศึกษา กลุ่มนักเรียน กลุ่มดาวดิน สมัชชาคนจน และกลุ่ม We Fair ทั้ง 5 กลุ่ม มีข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมไทยที่แตกต่างกันและเหมือนกันตามแต่บริบทของกลุ่ม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มนักศึกษา

ข้อเสนอของกลุ่มนักศึกษา ภายใต้กลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร 2563” เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของข้อเสนอ 3 ข้อเสนอหลักคือ ยุบสภา หยุดคุกคามประชาชน ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ 2 จุดยืน คือไม่เอารัฐบาลแห่งชาติและรัฐประหาร และ 1 ความฝัน คือการมีสถาบันกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. นายกรัฐมนตรีลาออกและยุบสภา

2. แก้รัฐธรรมนูญ

3. ปฏิรูปสถาบันกษัตริย์

ข้อเสนอ 10 ข้อว่าด้วยการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์

1) ยกเลิกมาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญ 2) ยกเลิกประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 3) ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของประชาชน ประชาชนจึงไม่มีสิทธิเข้าชื่อกันเสนอ 3) ยกเลิกพ.ร.บ.จัดระเบียบทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ พ.ศ.2561 4) ตัดลดงบประมาณแผ่นดินที่จัดสรรให้กับสถาบันกษัตริย์ 5) ยกเลิกส่วนราชการในพระองค์ 6) ยกเลิกการบริจาคและรับบริจาคโดยเสด็จพระราชกุศลทั้งหมด 7) ยกเลิกพระราชอำนาจในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในที่สาธารณะ8) ยกเลิกการประชาสัมพันธ์และการให้การศึกษาที่เชิดชูสถาบันกษัตริย์แต่เพียงด้านเดียวจนเกินงาม 9) สืบหาความจริงเกี่ยวกับการสังหารเข่นฆ่าราษฎร 10) ห้ามมิให้ลงพระปรมาภิไธยรับรองการรัฐประหารครั้งใดอีก (โครงการอินเตอร์เนตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw))

กลุ่มนักเรียน

ข้อเสนอของกลุ่มนักเรียนเกิดจากเรื่องสิทธิเสรีภาพทางด้านร่างกาย เช่น ทรงผม เครื่องแต่งกาย บทลงโทษนักเรียน อำนาจกดทับภายในโรงเรียน การล่วงละเมิดทางเพศ แล้วจึงขยายวงกว้างออกมาเป็นข้อเรียกร้อง 10 ข้อ ทำขึ้นมาเพื่อนำไปยื่นให้กระทรวง ทั้ง 10 ข้อคือปัญหาที่นักเรียนพบเห็นได้ทั่วไปทุกโรงเรียนซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานมากๆ หลังจาก พ.ศ. 2562-2564 กลุ่มนักเรียนเลวก็พยายามทำข้อเสนอให้ครบถ้วนมากขึ้น เช่น มีแคมเปญเรื่องของ พระราชบัญญัติ เราอยากยื่น พรบ. ในการรับประกันสิทธิ Human Right ของเด็กในโรงเรียนทุกคนควรถูกประกันสิทธิตรงไหนบ้าง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของจิตใจ ในเรื่องของร่างกาย ในเรื่องของเสรีภาพในการชุมนุม เสรีภาพในการแสดงออกต่างๆ ข้อเสนอทั้ง 10 ข้อคือ 1) ยกเลิกกฎระเบียบล้าหลัง 2) หยุดคุกคามนักเรียน 3) ปฏิรูปหลักสูตร 4) พัฒนาระบบการวัดผล 5) ยกระดับคุณภาพครู 6) กระจายอำนาจสู่โรงเรียน 7) ปฏิรูปการศึกษา 8) ปฏิรูประบบทุนการศึกษา 9) พัฒนาระบบการศึกษาพิเศษ 10) ปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการ (โครงการอินเตอร์เนตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw))

ข้อเสนอทั้ง 10 ข้อนี้ครอบคลุมในทุกมิติของการพัฒนาด้านการศึกษาของไทยที่ควรต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อลดช่องว่างระหว่างเจนเนอเรชั่น ให้นักเรียนในยุคสมัยเปลี่ยนผ่านไม่รู้สึกตั้งคำถามกับโครงสร้างการพัฒนาในปัจจุบัน ข้อเสนอทั้งหมดจะส่งผลดีต่อทั้งตัวนักเรียนและโครงสร้างโดยรวม

กลุ่มดาวดิน

ดาวดินนอกจากนอกจากมีข้อเสนอเหมือนกับกลุ่มนักศึกษาแล้ว ยังมีข้อเสนอของกลุ่มที่ขับเคลื่อนอยู่คือ เรื่องการกระจายอำนาจสู่ชุมชน ข้อเสนอนี้มาจากการได้ทำงานกับชุมชนแล้วพบเจอปัญหาความล่าช้าของการแก้ไขปัญหา การละเมิดสิทธิชุมชน การนำทรัพยากรในชุมชนมาเป็นของนายทุน ชุมชนไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมและจัดสรรเพื่อคนในชุมชนได้ เหล่านี้เป็นต้น จึงเป็นที่มาของข้อเสนอการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ตอง ดาวดิน หรือ นิติกร ค้ำชู ได้กล่าวว่า “แท้จริงแล้วกลุ่มดาวดินมีข้อเสนอเป็นของกลุ่มเองที่เน้นให้ความสำคัญคือ ข้อเสนอการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นให้มากขึ้น โดยแบ่งอำนาจระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นให้ชัดเจน ยกเลิกกลไกส่วนภูมิภาค ถ่ายโอนอำนาจให้กับจังหวัด จังหวัดมีอำนาจบริหารจัดการตนเอง กำหนดทิศทางเศรษฐกิจ นโยบายพื้นฐาน การศึกษา สาธารณสุข ทรัพยากร กลุ่มดาวดินมีข้อเสนอ 4 คือ ข้อ 1) แบ่งอำนาจระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นให้ชัดเจน 2) ปรับโครงสร้างองค์กรท้องถิ่น 3) ปรับระบบการเงิน 4) กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกลางกับท้องถิ่น” นิติกร ค้ำชู (สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2567)

สมัชชาคนจน

สมัชชาคนจนมีข้อเสนอเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญ มีการเคลื่อนไหวมาอย่างยาวนาน มีข้อเสนอเรียกร้องให้เขียนรัฐธรรมนูญใหม่ที่สะท้อนเจตนารมย์และตอบสนองปัญหาและความต้องการของประชาชน 7 ข้อ คือ

1. สวัสดิการพื้นฐานแบบถ้วนหน้า
2. สิทธิการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต
3. การคุ้มครองการมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี
4. สิทธิในการแสดงออกและสิทธิในการชุมนุม ไม่ใช่ต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ของรัฐก่อน
5. การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม
6. สิทธิการปกครองที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจ และลักษณะภูมิศาสตร์
7. การปรับปรุงแก้ไขกลไกและกระบวนการครอบงำสถาบันตัวแทนประชาชน (สามชาย ศรีสันต์, 2567, น.28)

สมัชชาคนจนมีข้อเสนอที่เป็นของกลุ่มที่เรียกว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชนที่ร่างเสนอออกมาแล้วยังช่วยสนับสนุนข้อเสนอของกลุ่มนักศึกษาด้วย เนื่องจากเป็นข้อเสนอที่มีใจความเดียวกันนั่นคือการแก้ไขรัฐธรรมนูญทุกหมวดทุกมาตรา รวมถึงข้อเสนอในการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ที่ผนวกไว้ในรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นของกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรมนี้ด้วย

กลุ่ม We Fair

ชุดข้อเสนอนโยบายรัฐสวัสดิการถ้วนหน้า จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน เพื่อการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ และการคุ้มครองทางสังคม โดยทางกลุ่ม We Fair ประเมินจากสถานการณ์หลักของสังคมไทยคือ

1. สถานการณ์ความยากจน
2. สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย
3. เรื่องสถานการณ์ความเปราะบางในสังคมไทย

ทางกลุ่มมีข้อเสนอดังกล่าวเพราะกรอบคิดที่ทางกลุ่มวางไว้ดังนี้ 9 ด้าน คือ 1) ด้านเด็กและเยาวชน 2) ด้านการศึกษา 3) ด้านสุขภาพ 4) เรื่องที่อยู่อาศัยและที่ดิน 5) เรื่องงานและรายได้ 6) เรื่องประกันสังคม 7) เรื่องบำนาญ 8) เรื่องสิทธิทางสังคม มี 3 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นเรื่องคนพิการ ส่วนที่ 2 ก็คือค่าใช้จ่ายของผู้ช่วยคนพิการ (PA -Personal Assistant) ส่วนที่สามข้อเรียกร้องเกี่ยวกับ LGBT เป็นเรื่องสิทธิการข้ามเพศให้เข้าระบบ สปสช. 9) การปฏิรูประบบภาษีและงบประมาณ นิติรัฐ ทรัพย์สมบูรณ์ (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2567)

2. ที่มาของข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมไทยของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม หลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562

การเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองมีสาเหตุจากความไม่พอใจการบริหารประเทศโดยรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชาทั้งด้านเศรษฐกิจและในช่วงวิกฤติในช่วงการระบาดโควิด19 และความไม่พอใจนี้เพิ่มมากขึ้นหลังการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 และต่อมาศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่ ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2563 ทำให้เกิดปรากฏการณ์ใหญ่ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาสังคมกลุ่มต่างๆ ดังต่อไปนี้

ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษา

การชุมนุมที่ถือว่าเป็นครั้งสำคัญของนักศึกษาคือการชุมนุม “เสกคาถาผู้พิทักษ์ปกป้องประชาธิปไตย” จัดโดยกลุ่มมหานครเพื่อประชาธิปไตย และกลุ่มมอกะเสด วันที่ 3 สิงหาคม 2563 ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มีการปราศรัยประเด็นสถาบันกษัตริย์อย่างตรงไปตรงมา บุคคลที่ปราศรัยในครั้งนี้คือ ทนายอานนท์ นำภา ผู้เคยทำคดีให้นักเคลื่อนไหวหลายคดี การปราศรัยเรื่องสถาบันกษัตริย์ครั้งนี้เห็นว่าควรทำให้ตรงประเด็นด้วยเหตุผลถึงการแก้ไข มีเนื้อหาตามหลักวิชาการ เปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้าถึง ใจความสำคัญคือการขยายพระราชอำนาจออกไปห่างไกลจากระบอบประชาธิปไตยมากขึ้นจากการ

แก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2560 ที่มีการแก้กฎหมายการจัดการทรัพย์สินพระมหากษัตริย์และการโอนกำลังพล มีเป้าหมายเพื่อให้สถาบันกษัตริย์ดำรงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างถูกต้องชอบธรรมตามระบอบประชาธิปไตย ไม่ได้เป็นไปเพื่อล้มล้างสถาบันกษัตริย์ (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566, น. 123-125) และมีการย้ำประเด็นข้อเสนอเรื่องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ ข้อเสนอนี้มี 10 หัวข้อ โดยกลุ่ม “แนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุม” ภายใต้ชื่องาน “ธรรมศาสตร์จะไม่ทน” วันที่ 10 สิงหาคม 2563 โดยแกนนำนักศึกษาคือ รุ้ง ปนัสยา สิทธิจิรวัฒนกุล เป็นผู้ปราศรัย จนทำให้การชุมนุมครั้งนี้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในเรื่องการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ หลังจากการชุมนุมยื่นข้อเสนอของกลุ่มนักศึกษาครั้งนั้น มีการชุมนุมเคลื่อนไหวอีกหลายครั้งที่สำคัญ จนนำมาสู่การจับกุมแกนนำเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2563 ที่ทำเนียบรัฐบาล จากการที่ พลเอกประยุทธ์ นายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ทำให้การชุมนุมแบบลงถนนและมีแกนนำสิ้นสุดลงในครั้งนี้ การเคลื่อนไหวของนักศึกษาจึงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบเป็นแบบไร้แกนนำและดาวกระจาย การเคลื่อนไหวถูกตำรวจสลายการชุมนุมโดยใช้รถฉีดน้ำแรงดันสูงผสมสารเคมีและการปราบปรามอย่างหนักทุกครั้ง รวมถึงการไล่จับกุมแกนนำมากขึ้นอีก ทำให้การชุมนุมเคลื่อนไหวของนักศึกษากลุ่มหลักซบเซาลงในช่วงปลายปี 2563 (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566, น. 128-129)

บทบาทการเคลื่อนไหวของนักศึกษากลับมาอีกครั้งในช่วง พ.ศ. 2563 มีข้อเสนอจัดทำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 จนโยงใยไปสู่เรื่องข้อเรียกร้องในการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นข้อเรียกร้องครั้งแรกในสังคมไทย นักศึกษาเลือกที่จะนำเสนอข้อเรียกร้องนี้เกิดขึ้นเพื่อดันเพดานเรื่องนี้ให้จุดประเด็นในสังคมไทยให้วงกว้างขึ้น ถือเป็นการออกมาแสดงความกล้าหาญมากกว่าเลือกที่จะเก็บไว้ ในตัวนักศึกษาเองรู้ดีว่าข้อเสนอนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมไทยในเร็ววัน แต่บทบาทของนักศึกษาก็ได้แสดงพลังของช่วงวัยออกได้อย่างมีพลังผ่านการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ สร้างปรากฏการณ์ให้สังคมเกิดการตั้งคำถามและนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงไม่ทางตรงก็เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางอ้อมต่อไป

ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียน

บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียน นับเป็นครั้งแรกที่ออกมาเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมจนเป็นที่รับรู้ของสังคม กลุ่มนักเรียนที่เป็นแกนนำหลักเราเรียกว่า “กลุ่มนักเรียนเลว” มีการเคลื่อนไหวคู่ขนานไปกับกลุ่มนักศึกษาด้วยเพื่อเป็นการประสานพลังร่วมกัน และมีการเคลื่อนไหวที่เป็นกลุ่มของตัวนักเรียนเอง โดยมีการเคลื่อนไหวทั้งการชุมนุมและสื่อโซเชียลสร้างกระแสการชุมนุมไปทั่วภูมิภาค กลุ่มนักเรียนเลวจึงได้ยื่นหนังสือขอความชัดเจนในการบังคับใช้กฎการไว้ทรงผมของนักเรียน ซึ่งมีคำร้องเรียนประเด็นนี้มากกว่า 300 กรณี และมีหมุดหมายสร้างประชาธิปไตย ร่วมแฟลชม็อบไล่เผด็จการไปด้วยกัน (BBC, 2563)

มีจัดกิจกรรมเด่นคือ "ชู 3 นิ้วระหว่างเคารพธงชาติ" และ "ผูกโบว์ขาวต้านเผด็จการ" โดยใช้สัญลักษณ์ของโบว์ขาวแทนความบริสุทธิ์ เคลื่อนไหวด้วยการเรียกร้องการใส่ชุดไปรเวทมาโรงเรียน รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องที่เป็นอำนาจสั่งการจากทางโรงเรียน กิจกรรมทั้งหมดทั้งมวลนี้อยู่ภายใต้ข้อเรียกร้องในการปฏิรูประบบการศึกษาของไทยนั่นเอง การเคลื่อนไหวของนักเรียนมัธยมขยายตัวอยู่เฉพาะกลุ่ม ไม่มีประชาชนเข้าร่วมดั่งเช่นกลุ่มนักศึกษา การชุมนุมเริ่มเบาบางลงหลังมีการสลายการชุมนุมคณะราษฎร 2563 เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566, น 43-150)

บทบาทของกลุ่มนักเรียนต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้มาจากโลกทัศน์ที่ต่างจากคนยุคก่อน มีความคิดหวัง ความกังวลจากการรับรู้ปัญหา สิ่งที่ท้าทาย มีแรงปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงและสร้างสังคมใหม่ (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2564 น. 23) ทำให้เกิดปรากฏการณ์การรวมตัวกันของกลุ่มนักศึกษา เพื่อขับเคลื่อนข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปสังคมไทยที่กลั่นกรองข้อเสนอในกลุ่มของตนเองจากประสบการณ์ตรงที่ได้ประสบมาตัวเอง บทบาทในครั้งนี้อาจมองเป็นความแข็งข้อ หากแต่ในความเป็นจริงแล้วกลุ่มนักเรียนเหล่านี้ได้สร้างคำถามแก้ผู้เกี่ยวข้องว่าการศึกษาไทยสมควรแก่การเปลี่ยนแปลงแล้วหรือไม่

กลุ่มดาวดิน

กลุ่มดาวดินคือกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาที่เกิดจากการรวมตัวของนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เพื่อเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมพร้อมกับงานขับเคลื่อนสร้างความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมมนุษยชนหลังหารรัฐประหาร 2557 กลุ่มดาวดินมาเคลื่อนไหวประเด็นการเมืองเชิงโครงสร้างเพื่อช่วยขับเคลื่อนสังคมอีกทางหนึ่ง (พิพิธภัณฑ์สามัญชน, 2565) เราจึงเห็นบทบาทของกลุ่มดาวดินหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562 เข้ามาเข้าร่วมกลุ่มคณะราษฎรด้วย โดยมีแกนนำคือ ไผ่ดาว ดิน เข้าร่วมในฐานะตัวแทนจากในภาคอีสาน กลุ่มดาวดินจึงมีบทบาทต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกับกลุ่มนักศึกษา และบทบาทในการขับเคลื่อนขบวนการเคลื่อนไหวในภาคอีสาน เนื่องจากในภาคอีสานเป็นภูมิภาคในการต่อต้านอำนาจมาตั้งแต่ในอดีต พวกเขามองการชุมนุมเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์การต่อสู้อำนาจของรัฐไทยในภาคอีสานด้วย แรงจูงใจในการร่วมชุมนุมคือการสานต่อภารกิจที่ยังไม่ลุล่วง (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566 น. 13)

สมัชชาคนจน

สมัชชาคนจน (Assembly of the poor) เป็นองค์การนอกภาครัฐในประเทศไทย ซึ่งมุ่งช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ได้รับประโยชน์จากโครงการของรัฐบาล สมัชชาคนจน” เป็น “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” ของคนยากจนที่มีบทบาทสำคัญและได้รับความสนใจอย่างมากในรอบหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากมีกิจกรรม/การเคลื่อนไหวที่โดดเด่น โดยเฉพาะเรื่องการชุมนุม “การเมืองบนท้องถนน” จนได้รับการยอมรับเป็นที่รู้จัก หรือกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง ทั้งจากสื่อมวลชนและนักวิชาการ ในฐานะองค์กรมวลชนที่มี “ชีวิตทางการเมือง” มากว่า 10 ปี กล่าวได้ว่า สมัชชาคนจน เป็น “องค์กร”ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีอายุยืนยาว มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมากองค์กรหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรที่มีลักษณะใกล้เคียงกันที่เกิดขึ้น ในช่วงประวัติศาสตร์การเมืองไทยหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 (อุเชนทร์ เชียงเสน, 2023)

กลุ่ม We Fair

กลุ่ม We Fair คือ ภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคม และเครือข่ายประชากรกลุ่มเฉพาะ ที่จะร่วมกันผลักดันและเสนอชุดข้อเสนอเชิงนโยบาย จัดทำชุดข้อเสนอ “รัฐสวัสดิการถ้วนหน้า จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” จากฐานคิดการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้า (Universal Approach) ทุกคนบนผืนแผ่นดินไทยต้องเข้าถึงรัฐสวัสดิการ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคม ไม่ว่าจะมีเชื้อชาติ เพศสภาพ ฐานะ ความพิการ ดังที่ อ.ป๋วย อึ้งภากรณ์ เคยกล่าวถึงในปฏิทินแห่งความหวัง “จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” เพื่อสร้างรัฐสวัสดิการถ้วนหน้าครบวงจรอันเป็นหัวใจของประชาธิปไตยและเป็นของประชาชนโดยแท้จริง (We Fair, 2018) กลุ่ม We Fair มีบทบาทการขับเคลื่อนโดยแนวทางของกลุ่มอย่างชัดเจน แม้ไม่ได้เข้าร่วมการขบวนการเคลื่อนไหวด้วยการชุมนุมอย่างเป็นทางการ แต่ด้วยพันธกิจที่ต้องการจะขับเคลื่อนสังคม กลุ่ม We fair จึงเป็นกลุ่มภาคประชาสังคมหนึ่งที่มีบทบาทในช่วงหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป พ.ศ. 2562 ด้วยความที่กลุ่ม We Fair เพิ่งจัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการจัดตั้งการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบทั่วไป จากการสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่ม We Fair คุณ นิติรัฐ ทรัพย์สมบูรณ์ ได้กล่าวถึงบทบาทในช่วง พ.ศ. 2562 “ตอนช่วงอุ่นเครื่อง ทางกลุมไปดู Google Trend พบว่าเรื่องรัฐสวัสดิการมันกระโดดเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ ตอนนั้นมันเป็นกระแส ตอนนั้นก็ทุกพรรค พ.ศ. 2562 ใช้คำนี้ได้เลยว่าพรรคการเมืองมีการประชันขันแข่งทางนโยบายด้านสวัสดิการสูงสุดเลยที่มีมา” นิติรัฐ ทรัพย์สมบูรณ์ (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2567) นิติรัฐ ใช้วิธีการขับเคลื่อนข้อเสนอของกลุ่มไปยังพรรคการเมืองต่าง ๆ ซึ่งการขับเคลื่อนด้วยวิธีนี้เป็นวิธีที่สอดคล้องในการที่จะผลักดันข้อเสนอนี้ให้เกิดขึ้นได้จริง หากข้อเสนอนี้ไม่ได้เป็นไปเพียงเพื่อนโยบายหาเสียงแต่หากพรรคการเมืองที่เป็นฝ่ายรัฐบาลให้ความสำคัญ ก็จะเกิดประโยชน์ในวงกว้างแก่ประชาชนเพราะเป็นข้อเสนอที่กลั่นกรองมาจากภาคประชาสังคมซึ่งไม่มีผลประโยชน์ทางการเมืองเข้ามาแทรกแซง

3. ความสอดคล้องของข้อเสนอในการปฏิรูปสังคมของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม หลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562

หลังจากการทำรัฐประหารในปี 2557 นำไปสู่การประกาศ ใช้รัฐธรรมนูญ 2560 ซึ่งสร้างปัญหามากมายให้กับประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกร แรงงาน กลุ่มชาติพันธุ์ เยาวชน หนุ่มสาว ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกทำให้เป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐ รัฐธรรมนูญได้ลิดรอนสิทธิเสรีภาพ ทำให้เสียงของประชาชนไม่มีความหมาย และไม่สามารถเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้ดังที่เขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ ทหารได้เข้าไปควบคุมกำกับภายใต้การจัดวางความสัมพันธ์ของรัฐกับประชาชนใหม่ ปัญหาที่สั่งสมมาของคนจน ไม่ได้รับการแก้ไขแต่กลับยิ่งหนัก หน่วงรุนแรงยิ่งขึ้นโดยเฉพาะความเหลื่อมล้า (สามชาย ศรีสันต์, 2567, น.201-202) ความไม่มีเสถียรภาพของด้านการเมือง จากรัฐธรรมนูญปี 60 ที่เพิ่มอำนาจให้กับชนชั้นปกครองและจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน รัฐธรรมนูญไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงมีส่วนร่วม กลุ่มนักศึกษาจึงเสนอแก้รัฐธรรมนูญ เป็นการแก้ทุกหมวด ทุกมาตรา (จุฑาทิพย์ ศิริขันธ์ สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2567) เช่นเดียวกับสมัชชาคนจนที่เห็นปัญหาเรื่องรัฐธรรมนูญฉบับ 2560 เนื่องจากการขับเคลื่อนทางภาคประชาสังคมทางอย่างยาวนาน “การแก้รัฐธรรมนูญถือว่าเป็นข้อเสนอใหญ่สมัชชาคนจน กฎหมายแม่บททุกอย่างอยู่ในรัฐธรรมนูญ คือต้องทำกติกาหลักให้ดีเป็นอันดับแรก นโยบายอื่นๆ เรื่องอื่นๆ มันก็เป็นเรื่องตามมา โดยอยากให้เกิดการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นเรื่องหลัก ซึ่งเราก็เชื่อว่าถ้าเกิดประชาชนมีสิทธิเสรีภาพที่ดี มีความมั่นคงแล้ว ประเทศชาติ รัฐก็มีความมั่งคงด้วยเช่นกัน” (บารมี ชัยรัตน์ สัมภาษณ์ 19 มีนาคม 2567) กลุ่มนักศึกษาและสมัชชาคนจนมองเห็นปัญหาเรื่องของรัฐธรรมนูญตรงกัน จึงมีข้อเสนอเพื่อปฏิรูปสังคมไทยต่อไป

ในแนวคิดวัฒนธรรมการเมือง การเมืองวัฒนธรรมไทยใช้แนวคิดให้ประชาชน โดยเฉพาะในชนบท เป็นคน “โง่ จน เจ็บ” แล้วเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นผู้คอยแก้ไขปัญหาสารทุกข์ สุกดิบให้ประชาชน แท้จริงแล้วอำนาจในการพัฒนาจริงๆ คือต้องมาจากการทำงานของรัฐบาล แนวคิดนี้จึงสามารถบอกได้ว่าเป็นการดึงเอาสถาบันพระมหากษัตริย์มาแทรกแซงการพัฒนาสังคม (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558, น.13) สถาบันมหากษัตริย์ เกิดการเปลี่ยนแปลงของการเปลี่ยนผ่านรัชสมัย เป็นไปได้ว่าความนิยมในสถาบันพระมหากษัตริย์แตกต่างไปอย่างสิ้นเชิง การประมวลเหตุการณ์ที่เกี่ยวเนื่องเรื่องการออกมาปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ของนักศึกษาคือ สังคมจะเห็นว่ารูปแบบที่เคยเป็นมาเก่าจากรัชสมัยเดิมเปลี่ยนแปลงไป นั่นคือการไม่ยืนเคารพเพลงสรรเสริญพระบารมีในโรงภาพยนตร์ การที่นักศึกษามีค่านิยมไม่เข้ารับการรับพระราชทานปริญญาบัตร การออกมาวิพากษ์วิจารณ์เรื่องขบวนเสด็จผ่านสังคมออนไลน์อย่างตรงไปตรงมา และประเด็นสำคัญคือพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ผ่านการออกกฎหมาย 2 ฉบับ ทั้งการโอนย้ายทรัพย์สินและการโอนย้ายอัตรากำลังพล ตามมาด้วยด้วยการแก้กฎหมายมาตรา 112 (ณัฐนิช ดวงมุสิทธิ์, 2567) ที่เป็นการห้ามออกมาวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์นั่นเอง ซึ่งเป็นสิ่งสามารถบอกได้ว่าสังคมไทยขาดเสรีภาพในการพูดและแสดงออก การจับกุมแกนนำในมาตรา 112 นำมาซึ่งบรรยากาศแห่งความหวาดกลัวที่จะพูดถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะเปรียบเสมือนการล้มล้างการปกครอง การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในสังคมไทยจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย เพราะในเรื่องของรัฐธรรมนูญและพระราชอำนาจในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นั้นมีความยึดโยงกันจนไม่สามารถนำสังคมไปสู่คำว่าปฏิรูปได้

จากปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนที่มีครูตีเด็ก ครูทำร้ายเด็ก ครูสั่งงานการบ้าน แล้วครูด่าเด็กด้วยถ้อยคำหยาบคาย เรื่องการตัดผม ทำให้เกิดการตั้งคำถามเรื่องสิทธินักเรียน “ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเครื่องแต่งกาย ทรงผม ใบหน้า ทุกวันนี้ในโรงเรียนไทยมีการที่ครูเอากรรไกรมาก้อนผมเด็ก ครูเอาน้ำมาล้างนักเรียนหญิงที่แต่งหน้าได้ ครูที่ตีเด็กรวมถึงการใช้ความรุนแรงกับเด็กได้ ดังนั้นจุดแรกที่เราเริ่ม เราเริ่มจากเราเห็นว่าในโรงเรียนมีการละเมิดสิทธิ Human Right ของเด็กในแง่ของร่างกาย เรื่องอำนาจนิยมในโรงเรียน ลามไปถึงมาตรฐานการเรียนรู้ เรื่องของคุณภาพการศึกษา ความยุติธรรมในการเข้าถึงการศึกษาในกลุ่ม มีความเหลื่อมล้ำ มีมาตรฐานการศึกษาที่ไม่มีคุณภาพ และในตัวศักยภาพของเด็กที่ถูกปิดกั้น เราเป็นผลผลิตที่

ผิดพลาดจากการพัฒนาของระบบนี้ กับที่เราอยู่มา จากที่เราผ่านมา 10 กว่าปี ถ้ายังเกิดไม่มีการแก้ปัญหาซักที เด็กไทยในอนาคตหรือตัวเราเองก็ไม่ได้อยากอยู่ในสังคมนี้แล้วครับผม” มีน นามแฝง กลุ่มนักเรียนเลว (สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2567) โครงสร้างของการศึกษาไทยมีอำนาจ มีอิทธิพลเหนือโครงสร้างทางการเมืองในเกือบทุกมิติ กลุ่มอำนาจนิยมต่างกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงและความคิดที่แตกต่าง (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2564 น. 296) จะเห็นว่าเรื่องทั้งเรื่องสิทธิส่วนตัวของเด็กนักเรียน ระบบการศึกษา แผนการศึกษา ล้วนแต่ขาดการปฏิรูปทั้งสิ้น จนนำมาสู่ปัญหาทางการศึกษาที่ล้าหลัง จนกระทั่งกลุ่มนักเรียนเลวออกมาสู่ขบวนการเคลื่อนไหว เพื่อสร้างข้อเสนอไปสู่การปฏิรูปสังคมไทยไปพร้อมๆ กับภาคประชาสังคมอื่นๆ ด้วย

สังคมไทยมีความไม่เสมอภาคมาอย่างยาวนาน วาทกรรมว่าด้วยเรื่องการพัฒนาชนบท “โง่ จน เจ็บ” ที่ดูถูกคนชนบทก่อตัวขึ้นมาหลังช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งมีผลในการลดทอนความชอบธรรมของเสียงข้างมากของประชาชน แนวคิดสังคมไม่เสมอภาค ที่ครอบงำสังคมไทยคือ “คนเราเกิดมาไม่เท่ากัน” (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558, น.7) ทำให้สังคมชนบทถูกขับออกจากการพัฒนามาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน ไม่มีการปฏิรูปสังคมด้วยการกระจายอำนาจมามาสู่ชุมชนและท้องถิ่นทำให้รัฐบาลแก้ปัญหาไม่ตรงจุด หากท้องถิ่นมีโอกาสได้เรียนรู้ พัฒนาตนเอง มีบทบาทและอำนาจ ได้งบประมาณในการแก้ปัญหาในชุมชนตนเอง ได้เลือกผู้นำด้วยตนเอง ทำให้ชุมชนมีทุนทางสังคม (Social Capital) ก็จะสามารถช่วยปฏิรูปสังคมอย่างบูรณาการ (เสรี พงพิศ, 2553, น. 77) จึงเป็นแนวคิดหลักให้กลุ่มดาวดินจึงขับเคลื่อนเรื่องการกระจายอำนาจจะช่วยให้การแก้ปัญหามีประสิทธิภาพมากขึ้น

รศ.ดร.ษัษฐรัมย์ ธรรมบุษดี อาจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มองปัญหารัฐสวัสดิการคืองบประมาณสำหรับผู้สูงอายุหรือเด็กที่เป็นระบบถ้วนหน้าไม่สามารถคอร์รัปชันได้ เนื่องจากจะส่งตรงสู่คนทั่วไป ไม่เหมือนกับงบการสร้างถนนหรือโครงการขนาดใหญ่ที่สามารถยักยอกงบประมาณจากเงินทอน ดังนั้นการกลับไปสู่ระบบพิสูจน์ความจนจะเป็นช่องทางการคอร์รัปชันมหาศาล และทำให้คนที่ยากจนจริงๆ ตกออกไปจากการสำรวจในส่วนนี้ งบประมาณของเบี้ยผู้สูงอายุปัจจุบันอยู่ราวๆ 7 หมื่นล้านบาท แต่ถูกจัดสรรไม่ทั่วถึง วิธีการที่ยุติธรรมที่สุดคือคืนกลับมาให้ทุกคนได้สิทธิพื้นฐานที่เท่ากัน ไม่ต้องพิสูจน์ความจน ประชาชนต้องเสียภาษีอยู่แล้ว ทุกคนก็ได้สร้างมูลค่าให้แก่ประเทศไทยทั้งสิ้น ถึงแม้ไม่เสียภาษีรายได้ แต่ก็เสียภาษีมูลค่าเพิ่มซึ่งถือว่าทุกครั้งของการจับจ่ายประชาชนได้ส่งเงินภาษีเข้าสู่รัฐแล้ว (ศรุต อดิการิ, 2566) “เรื่องมายาคติหากพูดถึงเรื่องรัฐสวัสดิการทำให้คนขี้เกียจ ทำให้ประเทศอาจจะล่มสลาย ชุดความคิดนี้ฝังหัวผู้คนมานาน ทำให้ประเทศไทยไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งบางครั้งคนจนก็เป็นห่วงรัฐบาลว่าจะเอาเงินจากไหนมาจ่าย ก็ถ้าเปรียบเทียบสวัสดิการของข้าราชการมันเหลื่อมล้ำกับประชาชนมากเลย ถ้ารัฐสวัสดิการจริง ๆ ต้องปฏิรูปภาษี ตัวระบบภาษีของไทยยังไม่มีบทบาททำให้สร้างความเท่าเทียมเป็นธรรมทางสังคม” (สัมภาษณ์ นิติรัฐ ทรัพย์สมบูรณ์, 15 มีนาคม 2567) สังคมไทยมีการพัฒนามาตลอดและมั่งคั่งขึ้นมาก แต่ความมั่งคั่งดังกล่าวก็ไม่ได้มีการกระจายอย่างเพียงพอจนสามารถนำไปสู่ความเท่าเทียมกันของสวัสดิการพื้นฐานได้ สาเหตุอาจมาจากความกังวลของผู้กำหนดนโยบายและภาคส่วนอื่นในสังคมในเรื่องการจัดสรรงบประมาณภาครัฐว่าจะเพียงพอหรือไม่ อย่างไร รวมทั้งความกังวลว่าหากให้สวัสดิการอย่างพร่ำเพรื่อและมากเกินไปจะทำให้ผู้รับสวัสดิการขาดแรงจูงใจในการทำงาน อันจะนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจในระยะยาวได้ (สมชัย จิตสุชน, 2555)

สรุปและอภิปรายผล

นักศึกษากลับมาตื่นตัวอีกครั้งด้วยการมีบทบาทในการเคลื่อนไหวข้อเสนอเกี่ยวกับการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นข้อเสนอที่เกิดขึ้นครั้งแรกนับเป็นการปลุกกระแสสังคม นอกจากนี้กลุ่มนักเรียนยังมีบทบาทครั้งแรกในการเคลื่อนไหวเพื่อเสนอข้อเรียกร้องในรูปแบบของตัวเอง บทบาทของการเคลื่อนไหวมีระยะเวลาสั้นเนื่องจากสถานะของการเป็นนักเรียนมีช่วงเวลาที่จำกัด จึงขาดความต่อเนื่องของบุคลากรเพราะการเปลี่ยนแปลงไปสู่สถานะอื่น กลุ่มดาวดินมีข้อเสนอของกลุ่มที่

ขับเคลื่อนอยู่คือ เรื่องการกระจายอำนาจสู่ชุมชน ข้อเสนอนี้มาจากการได้ทำงานกับชุมชนแล้วพบเจอปัญหาความล่าช้าของการแก้ไขปัญหา การละเมิดสิทธิชุมชน การนำทรัพยากรในชุมชนมาเป็นของนายทุน ชุมชนไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมและจัดสรรเพื่อคนในชุมชนได้ ตามมาด้วยสมัชชาคนจน ด้วยความที่สมัชชาคนจนเป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่มีมาอย่างยาวนาน การเคลื่อนไหวจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีองค์กรที่เกี่ยวข้องครอบคลุมทั่วประเทศ การเคลื่อนไหวมีหลักการมีรูปแบบ มีการแถลงการณ์ก่อน หลังจากนั้นจึงเคลื่อนไหวประท้วงหากไม่เป็นไปตามเงื่อนไข มีการติดตามผลงาน มีความต่อเนื่องและวัดผลได้ เช่นเดียวกับกลุ่ม We Fair ที่มีการวิเคราะห์ปัญหาของสังคมไทยอย่างมีหลักการสากล แล้วนำมาวิเคราะห์เป็นข้อเสนอที่มีหลักการณ์ เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน บทบาทการเคลื่อนไหวมีแบบแผน เช่นการนำนโยบายไปเสนอต่อพรรคการเมือง และการเข้าไปเป็นกรรมาธิการในเรื่องที่เกี่ยวข้อง เป็นการช่วยเสริมการขับเคลื่อนในท้องถนนของกลุ่มอื่น ๆ ได้ในอีกทางหนึ่งด้วย และข้อเสนอรัฐสวัสดิการถ้วนหน้า เป็นข้อเสนอที่ครอบคลุม มาจากการวิเคราะห์สถานการณ์สังคม ได้อย่างสมเหตุสมผล มีชุดข้อมูลที่เชื่อถือได้

ประเด็นหลักคือเรื่องการแก้ไขและ/หรือการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ความไม่มีเสถียรภาพของด้านการเมืองจากรัฐธรรมนูญปี 60 ที่เพิ่มอำนาจให้กับชนชั้นปกครองและจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน รัฐธรรมนูญไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงมีส่วนร่วม การแก้ไขรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องยากในการแก้ไขในระยะเวลาอันสั้น

ประเด็นที่ย่อนลงมาคือปัญหาที่นำมาสู่ข้อเสนอเรื่องการปฏิรูปสถาบันมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นวาทกรรมแนวคิดวัฒนธรรมการเมืองที่ดึงเอาสถาบันพระมหากษัตริย์มาแทรกแซงการพัฒนาสังคม แล้วกดประชาโดยเฉพาะในชนบทให้เป็นคน “โง่ จน เจ็บ” ทำให้แนวคิดนี้ฝังรากลึกในสังคมไทยมายาวนานทำให้การปฏิรูปสถาบันกษัตริย์เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากในสังคมไทย เห็นได้จากการที่รัฐไม่มีการตอบสนองหรือแม้กระทั่งเปิดพื้นที่พูดคุยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทั้งยังปราบปรามการพูดถึงแบบเด็ดขาดไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างดังที่กลุ่มนักศึกษาได้เผชิญจากการถูกจับในข้อหามาตรา 112 อย่างเข้มงวด

ส่วนปัญหาการปฏิรูปการศึกษา, การกระจายอำนาจ, รัฐสวัสดิการถ้วนหน้า นั้นจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปแบบพลิกโฉมสังคมไทย การแก้ปัญหาจะเป็นการแค่อุดรูรั่วของข้อเสนอแบบแก้ปัญหาเฉพาะหน้า สังคมไทยจะไม่เปลี่ยนแปลง หากไม่มีการแก้ปัญหารัฐธรรมนูญซึ่งถือเป็นสารตั้งต้นในการปฏิรูปสังคม การทำงานจะเป็นไปตามกรอบรูปแบบเดิมๆ ที่รัฐบาลได้วางไว้ ซึ่งจะทำให้ข้อเสนอของภาคประชาสังคมนั้นสูญเปล่าทั้งๆ ที่เป็นข้อเสนอที่เหมาะสมกับบริบทการพัฒนาสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการทำงานของภาคประชาสังคมต่อไป เพื่อเป็นการตรวจสอบ คานอำนาจรัฐ รัฐบาลควรส่งเสริมการทำงานของภาคประชาสังคมให้มีบทบาทที่เท่าเทียมในการร่างกฎหมายต่างๆ กำหนดนโยบายต่างๆ เนื่องจากภาคประชาสังคมเป็นภาคส่วนที่มาจากประชาชนโดยตรง ไม่มองเป็นศัตรู หากแต่ให้มองเป็นพันธมิตรในการทำงานควบคู่กันเพื่อช่วยกำหนดข้อเสนอต่างๆ ที่มาจากรากของปัญหาจริงๆ ภาคประชาสังคมต้องมีส่วนในการเข้าไปช่วยเหลือรัฐเพราะภาคประชาสังคมมีการทำงานที่ใกล้ชิดกับพื้นที่และเข้าใจปัญหาในพื้นที่กับคนในพื้นที่อย่างแท้จริง

สร้างพื้นที่ปลอดภัยในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดโดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน และนักศึกษา กลุ่มนักศึกษาและกลุ่มนักเรียนควรใช้การโน้มน้าวสังคม มากกว่าใช้ความแข็งกร้าวที่เคยแสดงออก อาจเป็นการขับเคลื่อนแบบมีมีข้อมูลมารองรับอย่างเป็นเหตุเป็นผลเหมือนสมัชชาคนจนและกลุ่ม We Fair รวมถึงการขับเคลื่อนร่วมกันแบบเครือข่ายเหมือนลักษณะการทำงานของสมัชชาคนจน มีการทำงานที่เข้มแข็งและต่อเนื่องยาวนานพอที่จะช่วยสร้างการปฏิรูปให้เกิดขึ้นในสังคม

เอกสารอ้างอิง

กนกรัตน์ เลิศชูวงศ์สกุล. (2564). **สงครามเย็น (ใน) ระหว่างโบว์ขาว** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน

คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2566). **A HISTORY OF THAILAND** (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน

ณัฐนิช ดวงมุสิทธิ์. (2567). **รายงานเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง เรื่องการปฏิรูปสถาบัน ในช่วงหลัง พ.ศ. 2563** วิชา ปพส. 455 วิทยาลัยป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นภาพร อติวานิชยพงศ์. **เอกสารคำสอน: วิชา ปพส. 203 เศรษฐศาสตร์การเมืองกับการพัฒนาสังคม เรื่อง ศึกษาการเมืองไทย ผ่านการทำรัฐประหารหลังการปฏิวัติ 2475 ถึงปัจจุบัน**

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). **การเมืองวัฒนธรรมไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 1). นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). **ประชาธิปไตยในยุคเปลี่ยนผ่าน** (พิมพ์ครั้งที่ 1). นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน

พิพิธภัณฑ์สามัญชน. (22 มิถุนายน 2565). **The Movements: ดาวดิน เสียงจากดาวที่ไม่อยากอยู่บนฟ้า.** สืบค้นจาก https://commonmuze.com/node/434

วิทยากร เชียงกุล (2557). **ขบวนการประชาชน: ปัญหาและทางออกของประเทศไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา

ศรุต อติการิ. (16 สิงหาคม 2566). **ษัษฐรัมย์ ฉายภาพรัฐสวัสดิการไทย ชี้ระบบพิสูจน์ความจนคือช่องทางคอร์รัปชันมหาศาลมากกว่าระบบถ้วนหน้า**. สืบค้นจาก https://thestandard.co/sustarum-talks-thai-welfare-state/

สุนีย์ ไชยรส. (2561). **บทบาทภาคประชาสังคม: เราคือการเมืองภาคประชาชน** (พิมพ์ครั้งที่ 1). ปทุมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต

สามชาย ศรีสันต์. (2567). **การสร้างความหมายรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนตามแนวทางรัฐธรรมนูญนิยมทางสังคม.** (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

สมชัย จิตสุชน. (24 ธันวาคม 2556). **ระบบสวัสดิการสังคมถ้วนหน้า: สิ่งที่คนไทยพึงได้รับ.** สืบค้นจาก https://tdri.or.th/2012/12/social-security/

เสรี พงศ์พิศ. (2553). **ปฏิรูปสังคมไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา

อุชเชนทร์ เชียงแสน. **สมัชชาคนจน.** สืบค้นจาก http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%B1%E0%B8%8A%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%84%E0%B8%99%E0%B8%88%E0%B8%99

อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ (2566). **ให้มันจบที่รุ่นเรา** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว

BBC News Thai, **นศ. ธรรมศาสตร์ปลุกใช้การเลือกตั้ง "เปิดประตูบานแรกสู่การอภิวัฒน์ทางสังคม"**. สืบค้นจาก https://www.bbc.com/thai/articles/ce9jg03e5z3o

iLaw. **10 ข้อเสนอปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ ใช้รัฐสภาแก้กฎหมายได้ 5 ข้อ เมื่อ 8 พ.ย. 2563**. สืบค้นจาก https://ilaw.or.th/node/5779

We Fair. **เปิดชุดข้อเสนอนโยบายรัฐสวัสดิการถ้วนหน้าจากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน โดย เครือข่าย WE FAIR.** สืบค้นจาก https://wefair.org/

ผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด - 19 ต่อพฤติกรรมการเล่นพนันในกลุ่มนักพนันชาวไทย

The Impact of Covid-19 Pandemic on Gambling Behavior among Thai Gamblers

สุรางคนางค์ อยู่เย็น[1]
ธัชนันท์ โกมลไพศาล[2]

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1. ศึกษาพฤติกรรมการเล่นพนันในช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเป็นนักพนันที่มีปัญหา และ 3. ศึกษาผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย โดยใช้ข้อมูลจากโครงการศึกษาสถานการณ์ พฤติกรรม และผลกระทบการพนันในประเทศไทย ประจำปี 2562 และปี 2564 ประกาศคำสั่งการกำหนดเขตพื้นที่ตามสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ข้อมูลจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านและจำนวนสถานีตำรวจของแต่ละจังหวัดมาใช้วิเคราะห์ร่วมกัน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ Logistic Regression Model ร่วมกับเทคนิค Difference in Differences (DID) ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการเล่นพนันของนักพนันชาวไทย ในช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 มีลักษณะใกล้เคียงกัน ทั้งในแง่ของความถี่ในการเล่น จำนวนเงินวางเดิมพัน และประเภทของการพนัน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ เขตที่พักอาศัย จังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน และจำนวนสถานีตำรวจ นอกจากนี้ การแพร่ระบาดของโควิด-19 ยังส่งผลให้ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาลดลงในระดับประเทศ แต่เมื่อพิจารณาในระดับจังหวัด พบว่า นักพนันที่อยู่ในจังหวัดที่มีความรุนแรงในการแพร่ระบาดของโควิด-19 มากกว่ามีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาสูงกว่านักพนันที่อยู่ในจังหวัดที่มีความรุนแรงในการแพร่ระบาดของโควิด-19 น้อย

***คำสำคัญ**: โควิด-19 การพนัน นักพนันชาวไทย นักพนันที่มีปัญหา*

Abstract

The objectives of this study: 1. To study gambling behavior before and after the COVID-19 pandemic, 2. To study the factors influencing problem gambling, and 3. To study the impact of the COVID-19 pandemic on problematic gambling. The study uses data from the project investigating the situation, behavior, and impacts of gambling in Thailand for the years 2019 and 2021, the announcement of the order to define areas according to the COVID-19 outbreak situation, border province data, and police station data were also used for analysis. The statistical methods used for analysis include descriptive statistics and logit regression models with the Difference in Differences (DID) technique. The results show that Thai gamblers' behavior before and after the COVID-19 pandemic was similar in terms of gambling frequency, betting amounts, and types of gambling. Factors influencing the probability of being problem gamblers among Thai

[1] นิสิตหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
[2] รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

gamblers include gender, age, marital status, education, occupation, income, residential area, border provinces, and the number of police stations. Additionally, the COVID-19 pandemic led to a decrease in the probability of being a problem gambler at the national level. However, at the provincial level, gamblers living in provinces with more severe COVID-19 outbreaks had a higher probability of being problem gamblers compared to those in provinces with less severe COVID-19 outbreaks.

Keywords: *COVID-19, Gambling, Thai gamblers, Problem Gambler*

บทนำ

การแพร่ระบาดของโควิด-19 (COVID-19 Pandemic) ในช่วงปี พ.ศ. 2563-2564 ได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่ออุตสาหกรรมการพนันทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพนันในบ่อนแบบมีที่ตั้ง (On-site) เนื่องจากภาครัฐมีมาตรการในการลดการแพร่ระบาดของโควิด-19 คือ การเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) ลดการรวมตัวกันในที่สาธารณะ ทำให้บ่อนพนันต้องปิดการดำเนินการชั่วคราวไปจนกว่าความรุนแรงจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศจะดีขึ้นและขึ้นอยู่กับความเข้มข้นในการใช้มาตรการนี้ของภาครัฐด้วย ภาพรวมของการพนันในประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ถึงแม้จะมีมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม แต่ยังมีนักพนันจำนวนมากที่ลักลอบเล่นการพนันอยู่จนทำให้เกิดเป็นคลัสเตอร์ใหม่ของการแพร่ระบาดของโควิด-19 นอกจากนั้นแล้วความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้ระบบอินเทอร์เน็ตแพร่หลายอย่างกว้างขวางและมีคุณภาพจึงเป็นส่วนทำให้การเล่นพนันผ่านทางออนไลน์ที่เกิดขึ้นมาแล้วหลายปีเติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในช่วงที่ผ่านมาจึงพบเห็นโฆษณาที่เกี่ยวกับการพนันออนไลน์ตามเว็บไซต์ต่างๆ เพิ่มขึ้น โดยโฆษณาดังกล่าวจะชักชวน จูงใจทำให้นักพนันที่ไม่สามารถเล่นการพนันในบ่อนได้ หรือคนที่ไม่เคยเล่นการพนันมาก่อนเกิดความสนใจอยากเข้าไปเล่นการพนันประเภทนี้มากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนพฤติกรรมจากการเล่นพนันแบบออฟไลน์มาเป็นเล่นพนันออนไลน์นี้ทำให้นักพนันมีคะแนน PGSI[3] สูงขึ้น ซึ่งคะแนนนี้จะสะท้อนถึงการเป็นนักพนันที่มีปัญหา[4] ที่เพิ่มขึ้น (Gambling Commission, 2021) ประกอบกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากการระบาดของโควิด-19 เช่น การตกงานและรายได้ที่ลดลง ดังนั้นการเข้ามาเล่นพนันเพื่อผ่อนคลายความเครียด และหวังจะได้เงินมาใช้อย่างรวดเร็ว จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งในการเพิ่มขึ้นของปัญหาจากการเล่นพนันจนอาจทำให้นักพนันเหล่านั้นกลายเป็นนักพนันที่มีปัญหาได้

สถานการณ์การเล่นพนันในประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังของการเกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 จะเห็นได้ว่าเมื่อมีการระบาดของโควิด-19 ทำให้การพนันในบ่อนแบบมีที่ตั้งซบเซา แต่ในทางตรงกันข้ามการพนันประเภทออนไลน์กลับเติบโตอย่างมากเป็นประวัติการณ์ ในปี พ.ศ. 2564 คนไทยเล่นพนันออนไลน์ประมาณ 1.95 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 135.8 หรือประมาณ 1.12 ล้านคน จากปี พ.ศ. 2562 ในจำนวนนี้เป็นผู้เล่นหน้าใหม่เพิ่มขึ้นถึง 1 แสนคน และมีวงเงินของการเล่นพนันออนไลน์อยู่ที่ 107,078 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 431.3 หรือประมาณ 86,926 ล้านบาท แสดงให้เห็นว่า แม้มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่ยังมีการเล่นพนันที่เพิ่มขึ้น ในส่วนของนักพนันที่มีปัญหา พบว่า ในปี พ.ศ. 2564 มีนักพนันที่ถูกประเมินว่าเป็นนักพนันที่มีปัญหาจำนวนทั้งสิ้น 3.512 ล้านคน ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงมาก และยังพบว่านักพนันกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชน (อายุ 15-25 ปี) ประมาณ 6 แสนคน โดยการพนันประเภทออนไลน์มีจำนวนนักพนันที่มีปัญหาสูงที่สุด คือ ร้อยละ 37.1 หรือประมาณ 7 แสนคน นอกจากนี้ยังพบว่า ร้อยละ 15.1 ของนักพนันหรือประมาณ 5 ล้านคนได้รับ

[3] The Problem Gambling Severity Index (PGSI) คือ ดัชนีความรุนแรงจากการพนันที่มีปัญหา ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อวัดปัญหาการพนันในประชากรทั่วไป (Ferris & Wynne, 2001)

[4] นักพนันที่มีปัญหา คือ นักพนันที่มีพฤติกรรม ทัศนคติ วิธีคิดและปัญหา ในการควบคุมตนเองจากการเล่นพนันจนทำให้เกิดผลกระทบต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาทางด้านการเงิน ปัญหาสุขภาพกาย ปัญหาสุขภาพจิต และปัญหาความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว เป็นต้น

ผลกระทบจากการเล่นพนัน ประสบปัญหาการเงินและเป็นหนี้พนัน มีปัญหาสุขภาพและการใช้ชีวิตประจำวัน แล้วยังมีปัญหาความสัมพันธ์และภาพลักษณ์ทางสังคมอีกด้วย (ศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมและธุรกิจ, 2565) ดังจะเห็นได้จากข่าวที่ปรากฏออกมา เช่น เล่นการพนันจนสูญเงินหมดตัว คิดสั้นทำร้ายตนเองและคนรอบข้าง คิดฆ่าตัวตายหรือแม้แต่ก่ออาชญากรรมเพื่อนำเงินมาใช้หนี้พนัน เป็นต้น

ปัญหาจากการพนันที่กล่าวมานั้นเป็นปัญหาสำคัญที่ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเร่งแก้ไข และจากข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะทำการศึกษาพฤติกรรมการเล่นพนันของนักพนันชาวไทย รวมไปถึงศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทยในภาพรวมทั้งประเทศ เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวทางในการออกนโยบายของภาครัฐ และเป็นข้อมูลให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบรรเทาและแก้ไขปัญหา จากการพนัน รวมทั้งควบคุมดูแลนักพนันที่มีปัญหากลุ่มนี้ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเล่นพนัน เช่น อายุที่เริ่มเล่นพนัน ประเภทการพนันที่เล่น จำนวนเงินที่ใช้ในการเล่นพนันเฉลี่ยต่อเดือน และความถี่ในการเล่นพนันก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของนักพนันชาวไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย
3. เพื่อศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย

สมมุติฐานของการวิจัย

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากหลายแหล่ง เพื่อมาประยุกต์ใช้ร่วมกันในการวิเคราะห์ผลการศึกษา โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามีดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิแบบภาคตัดขวางจากการสำรวจของโครงการศึกษาสถานการณ์และผลกระทบการพนันในประเทศไทยประจำปี พ.ศ. 2562 และ ปี พ.ศ. 2564 ที่จัดทำโดยศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมและธุรกิจ ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ นักพนันที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ที่เล่นพนันในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา และมีข้อมูลของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครบถ้วน โดยข้อมูลในปี พ.ศ. 2562 เป็นการสำรวจการเล่นพนันทั่วประเทศไทย ทั้งหมด 77 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 23,982 คน และในปี พ.ศ. 2564 เป็นการสำรวจการเล่นพนันครอบคลุมพื้นที่ 24 จังหวัด ดังต่อไปนี้ กรุงเทพมหานคร เชียงราย เชียงใหม่ ชลบุรี ชุมพร ขอนแก่น นครราชสีมา นครศรีธรรมราช นครสวรรค์ นนทบุรี พัทลุง เพชรบุรี พิษณุโลก พระนครศรีอยุธยา ปราจีนบุรี ราชบุรี สมุทรปราการ สงขลา ตาก อุดรธานี นครพนม เลย ร้อยเอ็ด และสุรินทร์ จำนวนทั้งสิ้น 4,148 คน

2. ข้อมูลจากประกาศคำสั่งการกำหนดเขตพื้นที่ตามสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ตามคำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของปี พ.ศ. 2564 จำนวนทั้งหมด 13 ฉบับ (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ม.ป.ป.) เพื่อใช้ในการระบุความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของแต่ละจังหวัด เพื่อใช้ประเมินผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย

3. ข้อมูลรายชื่อจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน จากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

4. ข้อมูลจำนวนสถานีตำรวจของแต่ละจังหวัด จากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดการศึกษานี้เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้เพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย โดยจะศึกษาตัวแปรตาม คือ ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย ผ่านตัวแปรอธิบายหลัก คือ ความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 รายจังหวัด ซึ่งใช้เป็น Proxy Variable ของตัวแปร COVID-19 และผู้วิจัยยังทำการศึกษาผ่านตัวแปรควบคุมซึ่งเป็นตัวแปรอธิบายด้านเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพการสมรส การมีบุตร ระดับการศึกษาที่สำเร็จชั้นสูงสุด อาชีพ รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน และเขตที่พักอาศัย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้ข้อมูลการเป็นจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน และจำนวนสถานีตำรวจของแต่ละจังหวัดมาใช้วิเคราะห์ในแบบจำลองด้วย เพื่อศึกษาว่าอาจจะมีปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย ซึ่งแสดงดังภาพต่อไปนี้

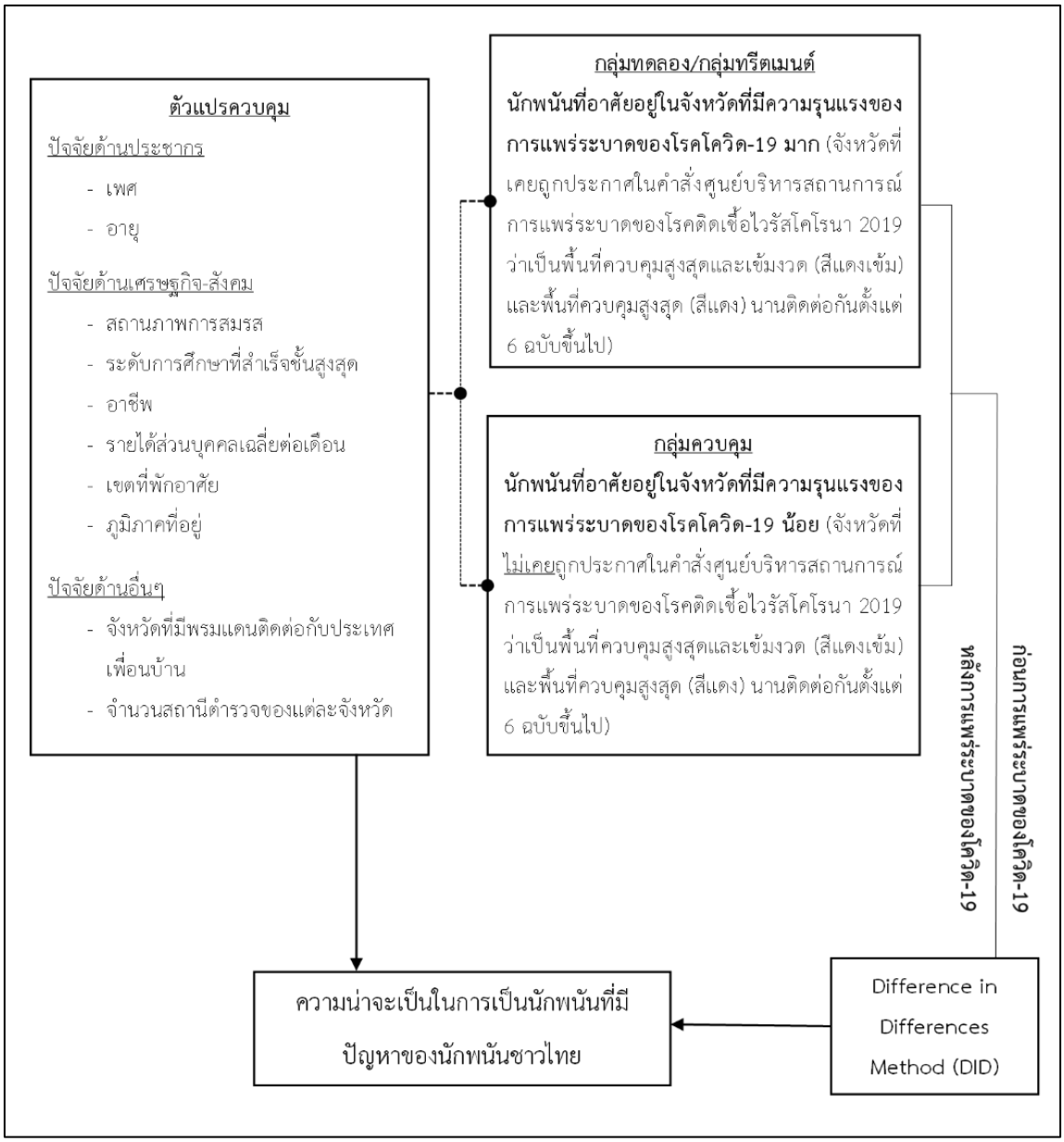

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ที่มา: จัดทำโดยผู้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิแบบภาคตัดขวางจากการสำรวจของโครงการศึกษาสถานการณ์และผลกระทบการพนันในประเทศไทยประจำปี พ.ศ. 2562 และ ปี พ.ศ. 2564 ที่จัดทำโดยศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมและธุรกิจ ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ นักพนันที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ที่เล่นพนันในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา โดยข้อมูลในปี พ.ศ. 2562 เป็นการสำรวจการเล่นพนันทั่วประเทศไทยทั้งหมด 77 จังหวัด และในปี พ.ศ. 2564 เป็นการสำรวจการเล่นพนันครอบคลุมพื้นที่ 24 จังหวัด และเพื่อให้เห็นผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทยอย่างชัดเจน ผู้วิจัยได้จัดทำข้อมูลในช่วงก่อนและหลังของการแพร่ระบาดของโควิด-19 (ปี พ.ศ. 2562, ปี พ.ศ. 2564) ให้เป็นจำนวน 24 จังหวัดเท่ากัน ดังนั้นในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนที่ 2 จะใช้ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 13,188 คน

และได้ใช้ข้อมูลจากประกาศคำสั่งการกำหนดเขตพื้นที่ตามสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ตามคำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของปี พ.ศ. 2564 จำนวนทั้งหมด 13 ฉบับ เพื่อใช้ในการระบุความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของแต่ละจังหวัด โดยจะระบุว่าจังหวัดที่เคยถูกประกาศในคำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ว่าเป็นพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด (สีแดงเข้ม) และพื้นที่ควบคุมสูงสุด (สีแดง)[5] นานติดต่อกันตั้งแต่ 6 ฉบับขึ้นไป ถือว่าจังหวัดนั้นเป็นจังหวัดที่มีความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 มาก (กลุ่มทดลอง) และจังหวัดที่ไม่เคยถูกประกาศในคำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ว่าเป็นพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด (สีแดงเข้ม) และพื้นที่ควบคุมสูงสุด (สีแดง) นานติดต่อกันตั้งแต่ 6 ฉบับขึ้นไป ถือว่าจังหวัดนั้นเป็นจังหวัดที่มีความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 น้อย (กลุ่มควบคุม)

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 1 ศึกษาพฤติกรรมการเล่นพนันของนักพนันชาวไทย ในช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) อธิบายถึงลักษณะทางประชากรศาสตร์ของนักพนัน และพฤติกรรมการเล่นพนันภาพรวมของนักพนันชาวไทย เช่น อายุที่เริ่มเล่นพนัน ประเภทการพนันที่เล่น จำนวนเงินที่ใช้ในการเล่นพนันเฉลี่ยต่อเดือน และความถี่ในการเล่นพนัน รวมถึงพฤติกรรมการเล่นพนันในช่วงล็อกดาวน์และช่วงการระบาดใหม่

ส่วนที่ 2 ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย โดยใช้แบบจำลองการวิเคราะห์ Logistic Regression Model ร่วมกับการศึกษาผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย โดยใช้การวิเคราะห์ Difference in Differences (DID) ซึ่งเป็นวิธีการทางเศรษฐมิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ผลกระทบเชิงนโยบาย ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์ที่สนใจระหว่างประชากร 2 กลุ่มได้แก่ ประชากรที่เป็นกลุ่มทดลอง (Treatment Group) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับการเปลี่ยนแปลง และประชากรที่เป็นกลุ่มควบคุม (Control Group) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลง ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 2 ช่วง (ก่อนและหลังการได้รับการเปลี่ยนแปลง) ซึ่งวิธี DID มีข้อกำหนดสำคัญ คือ แนวโน้มผลลัพธ์ของทั้ง 2 กลุ่มจะต้องเหมือนกันหากไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ (Paralell Trend Assumption[6]) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ให้กับกลุ่มทดลองนั้นจะทำให้แนวโน้มของผลลัพธ์ (Trend) เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเท่านั้น ซึ่งจะต้องควบคุมตัวแปรอื่นๆ ที่อาจจะส่งผลต่อผลลัพธ์ไว้ด้วย แสดงดังภาพ

[5] การกำหนดเขตพื้นที่ตามสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 : จังหวัดที่เป็นพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด (สีแดงเข้ม) คือ จังหวัดที่มีจำนวนผู้ติดเชื้อรายใหม่ (สะสมต่อสัปดาห์) มากกว่า 900 รายต่อสัปดาห์ (มากกว่า 15 รายต่อล้านประชากรต่อสัปดาห์) และจังหวัดที่เป็นพื้นที่ควบคุมสูงสุด (สีแดง) คือ จังหวัดที่มีจำนวนผู้ติดเชื้อรายใหม่ (สะสมต่อสัปดาห์) อยู่ที่ 300-900 รายต่อสัปดาห์ (5-15 รายต่อล้านประชากรต่อสัปดาห์)

[6] การทดสอบ Paralell Trend Assumption เพื่อดูแนวโน้มผลลัพธ์ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมว่าเป็นอย่างไร หากไม่เกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 ถ้าแนวโน้มของทั้ง 2 กลุ่มเหมือนกัน ซึ่งจะเป็นไปตาม Paralell Trend Assumption จึงสามารถทำการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค DID ร่วมกับแบบจำลอง Logistic Regression ได้

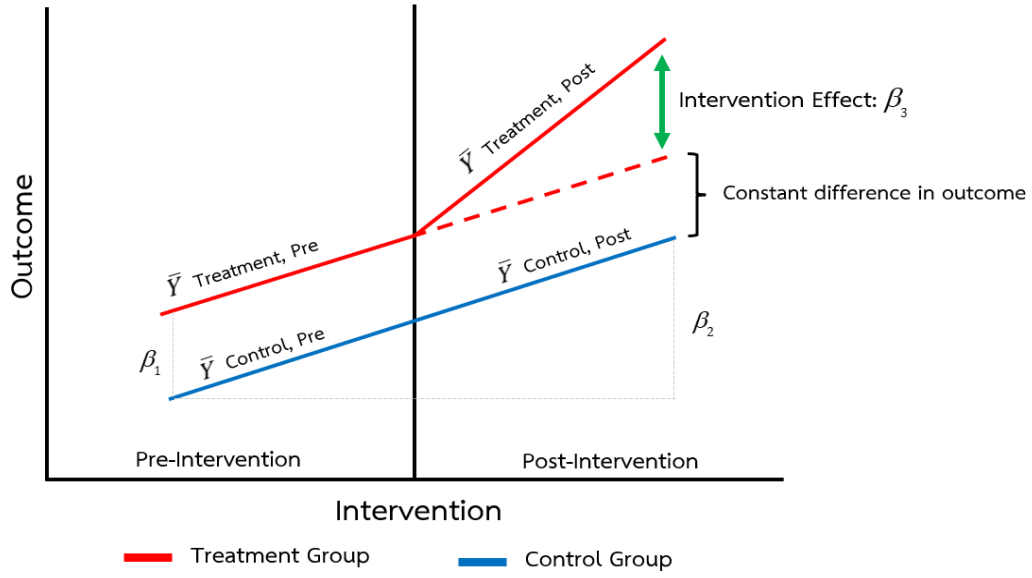

ภาพที่ 2 เทคนิค Difference in Differences (DID)

ที่มา: จัดทำโดยผู้วิจัย โดยอ้างอิงจาก Fredriksson & Oliveira, 2019 และ Greene & Liu, 2020

3. แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา

การประเมินผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษาเป็นดังต่อไปนี้

$$PGSI_{it}^{*} = \beta_0 + \beta_1 Province_i + \beta_2 Time_t + \beta_3 (Province_i * Time_t) + \alpha X_i' + \varepsilon_{it}$$

โดยที่

$PGSI_{it}^{*}$ คือ ตัวแปรหุ่นที่มีค่าเท่ากับ 1 เมื่อนักพนันคนนั้นได้รับการประเมินว่าเป็นนักพนันที่มีปัญหา และมีค่าเท่ากับ 0 ในกรณีอื่นๆ

$Province_i$ คือ ความรุนแรงของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 รายจังหวัด (ตัวแปรแทนหรือ Proxy Variable ของตัวแปร COVID-19) ซึ่งเป็นตัวแปรหุ่นที่ใช้กำหนดว่าเป็นกลุ่มทดลองหรือกลุ่มควบคุม โดยกลุ่มทดลองจะมีค่าเท่ากับ 1 เมื่อเป็นนักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 มาก (จังหวัดที่เคยถูกประกาศในคำสั่งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ว่าเป็นพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด (สีแดงเข้ม) และพื้นที่ควบคุมสูงสุด (สีแดง) นานติดต่อกันตั้งแต่ 6 ฉบับขึ้นไป) และกลุ่มควบคุมมีค่าเท่ากับ 0 เมื่อเป็นนักพนันที่อยู่ในกรณีอื่นๆ

$Time_t$ คือ ตัวแปรช่วงเวลา ซึ่งเป็นตัวแปรหุ่นที่มีค่าเท่ากับ 1 เมื่อเป็นช่วงเวลาหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในที่นี้คือปี พ.ศ. 2564 และมีค่าเท่ากับ 0 เมื่อเป็นช่วงเวลาก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในที่นี้คือปี พ.ศ. 2562

$Province_i * Time_t$ คือ ตัวแปรที่เป็นคู่ปฏิสัมพันธ์หรืออิทธิพลร่วม (Interaction term) ระหว่างตัวแปรความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 รายจังหวัดกับตัวแปรช่วงเวลา

β_1 คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นที่กำหนดกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม หรือ ค่าความแตกต่างของความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยเฉลี่ย

β_2 คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นที่เป็นช่วงเวลา หรือ ค่าความแตกต่างของความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของกลุ่มควบคุมในช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยเฉลี่ย

β_3 คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของคู่ปฏิสัมพันธ์หรืออิทธิพลร่วม (Interaction Term) ระหว่างตัวแปรความรุนแรงของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 รายจังหวัดกับตัวแปรช่วงเวลา หรือ ค่าความแตกแตกต่างของความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมในช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในขณะที่ตัวแปรอื่นๆ คงที่ ซึ่งในที่นี้จะเป็นค่าประมาณที่ได้จากวิธี Difference in Differences (DID) ซึ่งก็คือ ผลจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 เท่านั้น

X_i' คือ เวกเตอร์ของตัวแปรควบคุมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษาที่สำเร็จชั้นสูงสุด สถานภาพสมรส การมีบุตร อาชีพ รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน เขตที่พักอาศัย ภูมิภาค จังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน และจำนวนสถานีตำรวจ

ε_{it} คือ ค่าความคลาดเคลื่อน

จากภาพที่ 2 และแบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา สามารถเขียนสรุปผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้ดังตาราง

ตารางที่ 1 : ผลลัพธ์จากเทคนิค Difference in Differences (DID)

	Post_COVID-19 ($Time_i = 1$) (1)	Pre_COVID-19 ($Time_i = 0$) (2)	Difference (1) – (2)
Treatment Group ($Province_i = 1$) (A)	$\beta_0+\beta_1+\beta_2+\beta_3$	$\beta_0+\beta_1$	$\beta_2+\beta_3$
Control Group ($Province_i = 0$) (B)	$\beta_0+\beta_2$	β_0	β_2
Difference (A) – (B)	$\beta_1+\beta_3$	β_1	Difference in Differences (DID) : β_3

ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาชาวไทยที่ได้จากเทคนิค DID[7]

$$\begin{aligned} DID &= (\overline{PGSI}_{Treatment,post} - \overline{PGSI}_{Treatment,pre}) - (\overline{PGSI}_{Control,post} - \overline{PGSI}_{Control,pre}) \\ &= (\beta_2 + \beta_3) - \beta_2 \\ &= \beta_3 \end{aligned}$$

หรือ

$$\begin{aligned} DID &= (\overline{PGSI}_{Treatment,post} - \overline{PGSI}_{Control,post}) - (\overline{PGSI}_{Treatment,pre} - \overline{PGSI}_{Control,pre}) \\ &= (\beta_1 + \beta_3) - \beta_1 \\ &= \beta_3 \end{aligned}$$

[7] ทั้งนี้ในการประเมินผลกระทบของสถานการณ์หรือนโยบายให้เป็นรูปธรรม เราจำเป็นต้องใช้ข้อมูลทุติยภูมิและแบบจำลองทางสถิติเพื่อที่การวัดผลที่คำนวณได้ซึ่งจะมีทฤษฎีทางสถิติรองรับ และสามารถนำไปสรุปได้ว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นผลที่เกิดกับกลุ่มตัวอย่างในระดับประเทศ

4. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตารางที่ 2 : ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา และสมมติฐานความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ที่มาจากการทบทวนวรรณกรรม

ตัวแปร	งานวิจัยที่พบความสัมพันธ์
ตัวแปรตาม	
PGSI	The Problem Gambling Severity Index (PGSI) หรือ ดัชนีความรุนแรงจากการพนันที่มีปัญหา ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อวัดปัญหาการพนันในประชากรทั่วไป (Ferris & Wynne, 2001) ประกอบด้วยข้อคำถาม 9 ข้อ โดย 4 ข้อที่ประเมินพฤติกรรมการพนันที่มีปัญหา มีดังนี้ 1.บ่อยแค่ไหน ที่ท่านเล่นพนันด้วยเงินจำนวนมากกว่าที่มีจ่าย 2.บ่อยแค่ไหน ที่ท่านต้องเพิ่มจำนวนเงินเดิมพัน เพื่อให้ได้ความรู้สึกตื่นเต้น เร้าใจ หรือได้ลุ้นเหมือนเดิม 3.บ่อยแค่ไหน ที่ท่านหวนกลับไปเล่นพนันแก้มือ เพื่อหวังจะได้เงินที่เสียไปคืนมา 4.บ่อยแค่ไหนที่ ท่านต้องหยิบยืมเงินผู้อื่นหรือขายสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้เงินมาเล่นพนัน และอีก 5 ข้อที่ประเมินผลกระทบด้านลบของการพนัน มีดังนี้ 5.บ่อยแค่ไหน ที่ท่านรู้สึกว่า อาจมีปัญหาจากการเล่นพนัน 6.บ่อยแค่ไหน ที่มีคนวิพากษ์วิจารณ์ หรือบอกว่า ท่านมีปัญหาจากการเล่นพนันซึ่งท่านคิดว่าจริงหรือจริงก็ได้ 7.บ่อยแค่ไหน ที่ท่านรู้สึกผิดกับการเล่นพนัน หรือผลที่ตามมาจากการเล่นพนัน 8.บ่อยแค่ไหน ที่ท่านมีปัญหาสุขภาพ ความเครียดหรือวิตกกังวลจากการเล่นพนัน 9. บ่อยแค่ไหนที่ การพนันทำให้ท่านหรือคนในครอบครัวเกิดปัญหาทางการเงิน สำหรับแต่ละข้อผู้ตอบคำถามจะตอบด้วยมาตราส่วนทางเลือก 4 แบบ คือ 0 = ไม่เคย , 1 = บางครั้ง, 2 = บ่อยครั้ง และ 3 = เกือบตลอดเวลา ซึ่งการคำนวณคะแนนประเมินจะใช้คะแนนจากทุกคำตอบมารวมกัน โดยคะแนนจะมีค่าระหว่าง 0-27 คะแนน และการแปลผลคะแนนจะมีเกณฑ์ดังต่อไปนี้ 0 คะแนน คือ กลุ่มที่ไม่ใช่นักพนัน (Non-Gambler) กล่าวคือคนที่ไม่เคยเล่นพนันตลอดชีวิต หรือกลุ่มนักพนันที่ไม่มีปัญหา (Non-Problem Gambler) คือ คนที่ตอบว่า “ไม่เคย” ในทุกข้อคำถาม 1-2 คะแนน คือ นักพนันที่มีความเสี่ยงต่ำที่จะเป็นนักพนันที่มีปัญหา (Low Risk Gamblers) 3-7 คะแนน คือ นักพนันที่มีความเสี่ยงปานกลางที่จะเป็นนักพนันที่มีปัญหา (Moderate Risk Gamblers) 8 คะแนนขึ้นไป คือ นักพนันที่มีเป็นนักพนันที่มีปัญหา (Problem Gamblers) คือ นักพนันที่ประสบปัญหาจากการเล่นพนัน และอาจสูญเสียการควบคุมพฤติกรรมการเล่นพนันของตนเอง แต่ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้เกณฑ์ในการแบ่งการเป็นนักพนันที่มีปัญหาตามงานของ Marmurek et al., (2014) ดังนี้ บุคคลที่มีคะแนน PGSI ตั้งแต่ 0-2 คะแนนจะ

ตัวแปร	งานวิจัยที่พบความสัมพันธ์
	ถูกจัดประเภทเป็นนักพนันที่ “ไม่มีปัญหา” และผู้ที่มีคะแนน PGSI ตั้งแต่ 3 คะแนนขึ้นไป จะถูกจัดประเภทเป็นนักพนันที่ “มีปัญหา”
ตัวแปรควบคุม	
เพศ ประกอบด้วย เพศชาย และเพศหญิง กลุ่มอ้างอิง คือ นักพนันที่เป็นเพศหญิง	ผลทางบวก นักพนันเพศชายมีอัตราการเป็นนักพนันที่มีปัญหาสูงกว่าเพศหญิง หรือก็คือ พนักพนันเพศหญิงมีโอกาสในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาน้อยกว่าผู้ชาย เนื่องจากเพศชายเป็นเพศที่ชอบความเสี่ยงและรับความเสี่ยงได้มากกว่าเพศหญิง (Nicholas Biddle, 2020; Jenkinson R. et al., 2020; Livazović G. et al., 2019)
อายุ เป็นข้อมูลเฉพาะกลุ่มตัวอย่าง ไม่แยกช่วงวัย	ผลทางบวก เมื่อนักพนันมีอายุเพิ่มขึ้น โอกาสในการเล่นพนันก็จะสูงขึ้น และโอกาสในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาก็จะเพิ่มขึ้นด้วย (Welte et al., 2011; ธัชนันท์ โกมลไพศาล, 2565)
สถานภาพสมรส ประกอบด้วย นักพนันที่มีสถานะโสด สถานะสมรส และสถานะหม้าย/หย่าร้าง กลุ่มอ้างอิง คือ นักพนันที่มีสถานะสมรส	ผลทางบวก ในนักพนันเพศหญิงการเป็นนักพนันที่มีปัญหามักจะเป็นผู้ที่สถานะโสดมากกว่าสถานภาพสมรสอื่น (Afifi et al., 2010) และในบางการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่ไม่มีคู่ครอง มีแนวโน้มที่จะเล่นการพนันเนื่องจากความเหงา และมีปัญหาในการเล่นการพนันสูงกว่าผู้ที่แต่งงาน (Elton-Marshall et al., 2018) และผู้ที่หย่าร้างจะมีโอกาสที่เป็นนักพนันที่มีปัญหาสูงกว่าเมื่อเทียบกับผู้ที่แต่งงานแล้ว (ธัชนันท์ โกมลไพศาล, 2565)
ระดับการศึกษาที่สำเร็จประกอบด้วย นักพนันที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา/ไม่ได้เรียน ระดับมัธยมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาสายอาชีพ ปวช./ปวส. และระดับปริญญาตรีขึ้นไป กลุ่มอ้างอิง คือ นักพนันที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป	ผลทางบวกและทางลบ ในการศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการเป็นนักพนันที่มีปัญหาในประเทศไทย พบว่าคนที่มีการศึกษาสูงจะมีโอกาสในการเป็นนักพนันที่มีปัญหามากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ (ธัชนันท์ โกมลไพศาล, 2565) แต่ในบางงานศึกษากลับพบว่า ผู้ที่มีการศึกษาค่อนข้างสูงจะมีความเสี่ยงที่จะเป็นนักพนันที่มีปัญหาน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ (Nicholas Biddle, 2020)
การมีบุตรของนักพนันประกอบด้วย มีบุตร และไม่มีบุตร กลุ่มอ้างอิง คือ นักพนันที่มีบุตร	ผลทางบวก นักพนันที่มีบุตรแล้วย่อมมีการย่อมมีโอกาสในการเล่นพนันที่ น้อยกว่าเนื่องจากมีภาระในการเลี้ยงดูและเก็บออมเงินไว้ใช้ในจ่ายครอบครัว ต่างจากนักพนันที่ไม่มีบุตรที่มีความสามารถเล่นการพนันได้มากกว่าและยอมรับความเสี่ยงของการพนันที่มากกว่า
อาชีพ ประกอบด้วย นักพนันที่ประกอบอาชีพ และไม่ได้ประกอบอาชีพ/ว่างงาน กลุ่มอ้างอิง คือ นักพนันที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ/ว่างงาน	ผลทางลบ ผู้ที่มีอาชีพเป็นหลักแหล่งย่อมมีโอกาสในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาต่ำกว่าผู้ที่ไม่มีงานทำหรือว่างงาน (Afifi et al., 2010; Wardle et al., 2021; ธัชนันท์ โกมลไพศาล, 2565)

ตัวแปร	งานวิจัยที่พบความสัมพันธ์
รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน ประกอบด้วย นักพนันที่มีรายได้ไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน, รายได้ 5,001 - 10,000 บาทต่อเดือน, รายได้ 10,001 - 20,000 บาทต่อเดือน และรายได้มากกว่า 20,000 บาทต่อเดือน กลุ่มอ้างอิง คือ นักพนันที่มีรายได้ไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน	ผลทางบวกและทางลบ ผู้ที่มีรายได้สูงจะมีโอกาสในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาสูงกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำ (ธัชนันท์ โกมลไพศาล, 2565; Johansson et al., 2009) เนื่องจากเป็นผู้ที่มีรายได้สูงสามารถรับความเสี่ยงได้มากกว่าจึงสามารถเล่นการพนันได้มากกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำ และในบางงานวิจัย พบว่า ผู้ที่มีรายได้ปานกลางถึงต่ำมักจะเป็นนักพนันที่มีปัญญา (Afifi et al., 2010; van der Maas, 2016)
เขตที่พักอาศัย ประกอบด้วย นักพนันที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล กลุ่มอ้างอิง คือ นักพนันที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร	ผลทางลบ นักพนันที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตกรุงเทพมหานครหรือพื้นที่ในเขตเทศบาลจะมีความเสี่ยงที่จะได้รับการประเมินว่าเป็นนักพนันที่มีปัญหาสูงกว่าผู้ที่อยู่นอกเขตเทศบาล เนื่องจากผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวย่อมมีรายได้ที่ สูงกว่า มีแหล่งการพนันให้เข้าถึงได้มากกว่าพื้นที่นอกเขตเทศบาล ทำให้คนที่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวมีการเข้าถึงการพนันที่สูงกว่า (Nicholas Biddle, 2020; Browne et al., 2020)
ภูมิภาค ประกอบด้วย นักพนันที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ, ภาคกลาง, ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มอ้างอิง คือ นักพนันที่อาศัยอยู่ในภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ผลทางลบ ผลการสำรวจการเล่นพนัน พบว่า ภาคอีสานมีสัดส่วนคนเล่นการพนันเทียบกับประชากรในภูมิภาคสูงที่สุด (ศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมและธุรกิจ, 2562, 2565) เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่มีขนาดใหญ่และมีพื้นที่ติดกับชายแดนประเทศเพื่อนบ้านหลายจังหวัด จึงทำให้นักพนันที่อาศัยอยู่ในภาคนี้ย่อมมีโอกาสในการเป็นนักพนันที่สูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ ตามไปด้วย
จังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบด้วย นักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน และนักพนันที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่มอ้างอิง คือ นักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน	ผลทางลบ เนื่องจากการพนันในประเทศไทยยังเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายอยู่ แต่ยังคงมีคนไทยจำนวนมากที่ต้องการเล่นการพนัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุให้มีการลักลอบเปิดบ่อนและเล่นการพนันกันเรื่อยมา นอกจากลักลอบเปิดบ่อนในพื้นที่แต่ละจังหวัดทั่วประเทศแล้ว พื้นที่ตามแนวชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นพื้นที่สำคัญที่มีการเปิดบ่อนการพนันจำนวนมาก (รัตพงษ์ สอนสุภาพ, 2555) ดังนั้น นักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านย่อมมีโอกาสในการเล่นการพนันที่สูงกว่า และความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาย่อมสูงกว่านักพนันที่อาศัยนอกจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน
จำนวนสถานีตำรวจ	ผลทางลบ จังหวัดใดที่มีจำนวนสถานีตำรวจมากย่อมส่งผลต่อการเล่นพนันที่ลดลงและลดโอกาสในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันในจังหวัดนั้นๆ เนื่องจากตำรวจมีการควบคุมปริมาณของการเล่นพนันได้

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของนักพนันชาวไทย พบว่า ในช่วงก่อนและหลังของการแพร่ระบาดของโควิด-19 (ปี พ.ศ. 2562 และปี พ.ศ. 2564) นักพนันมีลักษณะทั่วไปที่ค่อนข้างใกล้เคียงกันมาก คือ มีสัดส่วนเพศของนักพนันใกล้เคียงกัน (เพศหญิงร้อยละ 50.55, ร้อยละ 50.98) นักพนันมีอายุเฉลี่ย 43 ปี โดยอายุเฉลี่ยที่เริ่มเล่นพนัน 23 ปี (อายุน้อยที่สุดที่เริ่มเล่นพนัน คือ อายุ 7 ปี) ส่วนใหญ่มีสถานสมรส (ร้อยละ 72.18, ร้อยละ 71) มีบุตร (ร้อยละ 72.81, ร้อยละ 71.69) มีการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา (ร้อยละ 52.09, ร้อยละ 52.04) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายรายย่อย/ธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 36.55, ร้อยละ 37.03) รองลงมาประกอบอาชีพเกษตรกร/รับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 33.19, ร้อยละ 31.63) ทั้งนี้ผู้ที่ว่างงาน (ร้อยละ 12.41, ร้อยละ 13.03) รายได้เฉลี่ยของนักพนันส่วนใหญ่อยู่ที่ 10,001 - 20,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 45.16, ร้อยละ 45.24) ในส่วนของเขตพื้นที่อาศัยนักพนันส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคกลาง (ร้อยละ 32.88, ร้อยละ 33.79) และมากกว่าครึ่งอาศัยอยู่ในนอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 69.29, ร้อยละ 62.26) ส่วนของพฤติกรรมการเล่นพนัน พบว่า นักพนันส่วนใหญ่เริ่มเล่นพนันครั้งแรกที่อายุเฉลี่ย 23 ปี (ต่ำสุดคือ 7 ปี) ประเภทของการพนันที่นิยมเล่นส่วนใหญ่จะเป็นสลากกินแบ่งรัฐบาลและหวยใต้ดิน (ในปี พ.ศ. 2562: ร้อยละ 28, ร้อยละ 27.3 ตามลำดับ และในปี พ.ศ. 2564: ร้อยละ 29.7, ร้อยละ 24.9 ตามลำดับ) ในขณะที่จำนวนเงินที่ใช้ในการเล่นพนันโดยเฉลี่ยประมาณ 1,400 บาทต่อเดือน และนักพนันส่วนใหญ่เล่นการพนันเดือนละ 1-2 ครั้ง (ร้อยละ 73.1, ร้อยละ 61.2) นอกจากนี้ในช่วงของการล็อกดาวน์ครั้งแรก (26 มีนาคม-30 มิถุนายน พ.ศ. 2563) นักพนันส่วนใหญ่เล่นพนันน้อยลง (ร้อยละ 57.5) แต่ในช่วงการแพร่ระบาดครั้งใหม่ (ตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2563) พบว่า นักพนันส่วนใหญ่ยังคงเล่นพนันเท่าเดิม (ร้อยละ 55.8)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย โดยใช้การวิเคราะห์ Logistic Regression พบว่า เพศชายมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหามากกว่าเพศหญิงอยู่ที่ร้อยละ 4.4 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 เมื่ออายุของนักพนันเพิ่มขึ้น 1 ปี จะส่งผลทำให้ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาลดลงร้อยละ 0.1 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 นักพนันที่มีสถานภาพโสดและหย่าร้างจะมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาต่ำกว่านักพนันที่มีสถานภาพสมรส โดยมีค่าความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาอยู่ที่ร้อยละ 4.1 และร้อยละ 4.8 ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 นักพนันที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือไม่ได้เรียน , การศึกษาระดับมัธยมศึกษา และการศึกษาระดับมัธยมศึกษาสายอาชีพ ปวช./ปวส. จะมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาสูงกว่านักพนันที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป โดยมีค่าความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาอยู่ที่ร้อยละ 9.7, ร้อยละ 9.1 และร้อยละ 8.9 ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 นักพนันที่มีงานทำมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหามากกว่านักพนันที่ไม่ได้ทำงานหรือว่างงานอยู่ที่ร้อยละ 3.6 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 นักพนัน ที่มีรายได้ 5,001 - 10,000 บาทต่อเดือน, รายได้ 10,001 - 20,000 บาทต่อเดือน และรายได้มากกว่า 20,000 บาทต่อเดือนขึ้นไปล้วนมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหามากกว่านักพนันที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน โดยมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาอยู่ที่ร้อยละ 4.5 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05, ร้อยละ 3.6 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.1 และร้อยละ 6.1 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 นักพนันที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลจะมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาต่ำกว่านักพนันที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีค่าความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาอยู่ที่ร้อยละ 31.9 และร้อยละ 38.2 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 นักพนันที่อาศัยอยู่ในภาคกลาง, ภาคเหนือ และภาคใต้จะมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาต่ำกว่านักพนันที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีค่าความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาอยู่ที่ร้อยละ 31.9, ร้อยละ 11.7 และร้อยละ 28.5 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 นักพนันที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านจะมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาต่ำกว่านักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอยู่ที่ร้อยละ 9.4 มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 และเมื่อมีจำนวนสถานีตำรวจเพิ่มขึ้น 1 แห่ง จะทำให้ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาลดลงร้อยละ 0.7 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 แสดงดังตารางที่ 3

3. การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย โดยใช้การวิเคราะห์ Logistic Regression ร่วมกับเทคนิคการวิเคราะห์ Difference in Differences (DID) พบว่า ในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 นักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 มาก มีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาโดยเฉลี่ยมากกว่านักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 น้อย อยู่ที่ร้อยละ 15.1 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 และในช่วงหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่า ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาโดยเฉลี่ยของนักพนันทั้ง 2 กลุ่มลดลง โดยนักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 มาก มีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาโดยเฉลี่ยลดลงร้อยละ 15.7 และนักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของ โควิด-19 น้อย มีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาโดยเฉลี่ยลดลงร้อยละ 20.4 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 เมื่อเทียบกับในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่เมื่อพิจารณาตัวแปร DID ซึ่งเป็นตัวแปร interaction term ระหว่างความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 รายจังหวัดกับช่วงเวลา พบว่า การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลทำให้นักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 มาก มีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหามากกว่านักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 น้อย อยู่ที่ร้อยละ 4.7 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.1 แสดงดังตารางที่ 4

จากที่กล่าวมาจะสรุปได้ว่า การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลทางลบทำให้ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาโดยเฉลี่ยของนักพนันชาวไทยลดลงทั่วประเทศ แต่เมื่อเปรียบเทียบในระดับจังหวัดตามการแบ่งพื้นที่ที่มีความรุนแรงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่า การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลทางบวกทำให้ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 มาก มากกว่าความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 น้อย กล่าวคือ นักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่รุนแรงกว่าย่อมมีผลทำให้มีโอกาสในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาสูงขึ้นตามไปด้วย

ตารางที่ 3 : ค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect) ของตัวแปรอธิบายที่มีผลต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทยอย่างมีนับสำคัญทางสถิติ

ตัวแปรอธิบาย	ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย
ตัวแปรหุ่นกลุ่มทดลอง	
กลุ่มทดลอง	0.151***
ตัวแปรหุ่นเวลา	
ช่วงเวลาหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19	- 0.204***
ตัวแปร Difference in Differences (DID)	0.047*
เพศของนักพนัน (กลุ่มอ้างอิง คือ เพศหญิง)	
เพศชาย	0.044***
อายุของนักพนัน (ปี)	- 0.001**
สถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง คือ สมรส)	
โสด	- 0.041**
หม้าย/อย่าร้าง	- 0.048**

ตัวแปรอธิบาย	ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย
การมีบุตร (กลุ่มอ้างอิง คือ ไม่มีบุตร)	
มีบุตร	- 0.023
ระดับการศึกษาที่สำเร็จสูงสุด (กลุ่มอ้างอิง คือ ระดับปริญญาตรีขึ้นไป)	
ระดับประถมศึกษา/ไม่ได้เรียน	0.097***
ระดับมัธยมศึกษา	0.091***
ระดับมัธยมศึกษาสายอาชีพ ปวช./ปวส.	0.089***
อาชีพ (กลุ่มอ้างอิง คือ ไม่ได้ประกอบอาชีพ/ว่างงาน)	
ประกอบอาชีพ/มีงานทำ	0.036**
รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน (กลุ่มอ้างอิง คือ ไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน)	
5,001 - 10,000 บาทต่อเดือน	0.045**
10,001 - 20,000 บาทต่อเดือน	0.036*
มากกว่า 20,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป	0.061**
เขตที่พักอาศัย (กลุ่มอ้างอิง คือ กรุงเทพมหานคร)	
ในเขตเทศบาล	- 0.319***
นอกเขตเทศบาล	- 0.382***
ภูมิภาค (กลุ่มอ้างอิง คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)	
ภาคกลาง	- 0.319***
ภาคเหนือ	- 0.117***
ภาคใต้	-0.285***
จังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน (กลุ่มอ้างอิง คือ มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน)	
ไม่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน	- 0.094***
จำนวนสถานีตำรวจ	- 0.007***

หมายเหตุ: *Significant at 10% level (P-value < 0.10), ** Significant at 5% level (P-value < 0.05), ***Significant at 1% level (P-value < 0.01) ข้อมูลทั้ง 2 ช่วงที่นำมาใช้ได้ผ่านการทดสอบ Paralell Trend Assumption แล้ว พบว่าข้อมูลความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของประชากรมีแนวโน้มในลักษณะที่เหมือนกัน และการตีความจะตีความในรูปแบบของร้อยละ คือ การนำค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect) ของแต่ละตัวแปรจากตารางคูณด้วย 100

ตารางที่ 4 : แสดงผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ Logistic Regression ร่วมกับเทคนิคการวิเคราะห์ Difference in Differences (DID)

	หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 (1)	**ก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 (2)**	**Difference (1) – (2)**
จังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 มาก (A)	$\beta_0+\beta_1+\beta_2+\beta_3$ = -0.6	$\beta_0+\beta_1$ = 15.1	$\beta_2+\beta_3$ = -15.7
จังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 น้อย (B)	$\beta_0+\beta_2$ = -20.4	β_0 = 0	β_2 = -20.4
Difference (A) – (B)	$\beta_1+\beta_3$ = 19.8	β_1 = 15.1	Difference in Differences (DID) : β_3 = 4.7

หมายเหตุ: ค่าที่ได้แสดงในตารางนี้ คือ การนำค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect) ของแต่ละตัวแปรจากตารางคูณด้วย 100 ซึ่งจะถูกตีความในรูปแบบร้อยละ

สรุปและอภิปรายผล

1. จากผลการศึกษาพฤติกรรมการเล่นการพนันในช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่า อายุของนักพนันที่เริ่มเล่นการพนันครั้งแรกทั้ง 2 ช่วงมีอายุต่ำกว่า 15 ปี โดยอายุน้อยที่สุดที่เริ่มเล่นพนัน คือ อายุ 7 ปี แสดงให้เห็นว่าคนที่อายุน้อยเริ่มเล่นพนันเร็วขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากความเจริญของเทคโนโลยีทำให้การเข้าถึงการพนันออนไลน์เป็นเรื่องง่ายและสะดวก เด็กจึงสามารถเข้าถึงการพนันรูปแบบต่าง ๆ ได้มากขึ้นด้วย นอกจากนั้นการเล่นพนันในช่วงของการล็อกดาวน์ครั้งแรก (26 มีนาคม- 30 มิถุนายน พ.ศ. 2563) นักพนันส่วนใหญ่เล่นพนันน้อยลง อาจเกิดจากบางคนรายได้ลดลงหรือตกงานหรือต้องการสำรองเงินไว้ใช้ในการดำรงชีวิต แต่ก็มีนักพนันอีกจำนวนหนึ่งที่ยังคงเล่นพนันเท่าเดิม และบางคนเล่นพนันมากขึ้น ซึ่งอาจเกิดจากช่วงล็อกดาวน์มีเวลาว่างมากขึ้นทำให้สามารถเล่นพนันออนไลน์ได้บ่อยครั้ง ในช่วงการแพร่ระบาดครั้งใหม่ (ตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2563) พบว่า นักพนันส่วนใหญ่ยังคงเล่นพนันเท่าเดิม บางคนเล่นน้อยลงและหยุดเล่นการพนันไป แต่ก็ยังมีนักพนันบางกลุ่มยังคงเล่นการพนันมากขึ้น อาจเนื่องมาจากรายได้ลดลงจึงต้องการหารายได้จากการเล่นพนันและเปลี่ยนพฤติกรรมไปเล่นการพนันออนไลน์ ซึ่งทำให้ได้เล่นพนันบ่อยขึ้น

2. การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย พบว่า นักพนันเพศชายมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหามากกว่านักพนันเพศหญิง ซึ่งผลเป็นไปตามการศึกษาส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่า หากนักพนันชาวไทยมีอายุเพิ่มขึ้นจะมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาที่ลดลง นักพนันที่แต่งงานแล้วมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาสูงกว่านักพนันที่มีสถานะอื่น นักพนันที่มีระดับการศึกษาที่สูงจะมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาต่ำกว่า กล่าวคือ การศึกษาที่ดีสามารถเป็นเกราะป้องกันนักพนันจากการเป็นนักพนันที่มีปัญหาได้ ในส่วนของรายได้ พบว่า นักพนันที่มีรายได้สูงจะมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหามากกว่านักพนันที่มีรายได้ต่ำ เนื่องจากสามารถเล่นพนันและยอมรับความเสี่ยงจากการเล่นพนันได้มากกว่า และนักพนันที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาสูงที่สุด เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่มีขนาดใหญ่ มีนักพนันจำนวนมากและมีหลายจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีการลักลอบเล่นพนันในบ่อน สอดคล้องกับผลการศึกษาที่ว่า นักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านจะมีความน่าจะเป็นใน

การเป็นนักพนันที่มีปัญหามากกว่านักพนันที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ยังพบว่า จำนวนสถานีตำรวจก็ส่งผลทางลบทำให้ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วย

3. ในส่วนของการศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย พบว่า ความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาโดยเฉลี่ยของนักพนันชาวไทยทั่วประเทศลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเทียบกับช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่เมื่อเปรียบเทียบผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 รายจังหวัดระหว่างกลุ่มของนักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 มากกับนักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 น้อย พบว่า การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลทางบวกต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือ นักพนันที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่รุนแรงจะได้รับผลกระทบที่ทำให้นักพนันที่อาศัยในจังหวัดดังกล่าวมีความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาที่สูงตามไปด้วย ซึ่งแต่เดิมแล้วปัญหาส่วนใหญ่ที่นักพนันพบจากการเล่นพนันจะเป็นปัญหาทางการเงิน เป็นหนี้ มีปัญหาสุขภาพ เกิดความเครียดเสียสุขภาพจิต และมีปัญหาความสัมพนธ์กับคนในครอบครัวและคนรอบข้าง แล้วเมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 อาจตอกย้ำทำให้ปัญหาที่มีอยู่เหล่านี้รุนแรงมากขึ้น ปัญหาในกลุ่มของนักพนันที่มีปัญหานี้ถือว่าเป็นปัญหาสาธารณสุขประเภทหนึ่งที่ต้องได้รับการแก้ไข ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ทำหน้าที่ออกนโยบายเพื่อควบคุมหรือบรรเทาปัญหาในกลุ่มนักพนันที่มีปัญหา เช่น จัดตั้งหน่วยงานบำบัดผู้เป็นนักพนันที่มีปัญหาหรือทำการออกนโยบายควบคุมการเข้าถึงการเล่นพนันในสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการให้ข้อมูลความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการพนัน ปัญหาและผลกระทบจากการพนันทั้งต่อสุขภาพกาย จิตใจ ครอบครัว เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนแนวทางในการป้องกันตนเองและคนในครอบครัวไม่ให้ติดการพนันจนกลายเป็นนักพนันที่มีปัญหา อีกสิ่งที่น่ากังวล คือ นักพนันชาวไทยเริ่มเล่นพนันตั้งแต่อายุยังน้อยเฉลี่ยต่ำกว่า 20 ปี ดังนั้นการพิจารณามาตรการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นโดยดำเนินการนำความรู้เรื่องการพนันไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน โดยชี้ให้เห็นว่าการเล่นพนันนั้นมีผลเสียมากกว่าผลดี ซึ่งผลเสียที่ได้จากการเล่นพนัน เช่น ปัญหาทางด้านการเงิน ปัญหาสุขภาพกาย ปัญหาสุขภาพจิต และปัญหาความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ซึ่งผลเสียดังกล่าวนี้สามารถสะท้อนให้เห็นว่าการเล่นพนันเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง นอกจากนั้นอาจมีการทำความเข้าใจในกลุ่มผู้ปกครองถึงแนวทางในการเลี้ยงดูบุตรหลาน การเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อสร้างการรับรู้และซึมซับถึงโทษและภัยจากการเล่นพนัน

2. ภาครัฐควรทบทวนกฎหมายการพนันให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับสถานการณ์การพนันในปัจจุบัน รวมถึงมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังและต่อเนื่อง มีมาตรการควบคุม ปราบปรามการพนันอย่างเข้มงวด และควรพิจารณาปัญหาการพนันว่าเป็นปัญหาด้านสาธารณสุขอย่างหนึ่งที่ต้องได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นนักพนันที่มีปัญหา ตลอดจนเพิ่มบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้คำปรึกษาผู้ที่ประสบปัญหาจากการเล่นพนันประเภทต่างๆ รวมถึงพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเล่นพนัน แนวทางในการแก้ไขปัญหาสำหรับผู้ที่มีปัญหาจากการเล่นพนันที่เข้าถึงง่าย โดยการประชาสัมพันธ์ รณรงค์ให้คนในสังคมได้รับรู้ว่ามีหน่วยงานที่คอยให้คำปรึกษาอยู่

3. การศึกษาในครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาพฤติกรรมการเล่นของนักพนันชาวไทยในภาพรวม ซึ่งเน้นไปที่การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทย ตลอดจนผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อความน่าจะเป็นในการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันชาวไทยในภาพกว้างเท่านั้น ดังนั้นในการศึกษาในอนาคตควรทำการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพนันที่ได้รับการประเมินว่าเป็นนักพนันที่

มีปัญหาด้วย เพื่อจะได้รับทราบถึงปัญหาเชิงลึกที่แท้จริง ซึ่งจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผน รับมือ หากเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดในอนาคต เช่น โรคระบาด นอกจากนี้ยังใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อควบคุมและดูแลนักพนันกลุ่มนี้ด้วย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจากความกรุณาของหลายๆ ท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ดร.ธัชนันท์ โกมลไพศาล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพธ์ที่สละเวลาให้คำปรึกษารวมทั้งชี้แนะแนวทางที่ดีสำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์ตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.ธานี ชัยวัฒน์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ดร.สมทิพ วัฒนพงษ์วานิช กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และผศ.ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และทรงคุณค่าสำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่อนุญาตให้ใช้ข้อมูลการสำรวจของโครงการศึกษาสถานการณ์และผลกระทบการพนันในประเทศไทยมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รวมทั้งขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์การพนันที่ให้คำแนะนำและความรู้เกี่ยวกับการพนันมาโดยตลอด และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในการประสานงาน ดำเนินการเรื่องเอกสารและอำนวยความสะดวกทุกด้านตลอดระยะเวลาการทำวิทยานิพนธ์ ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเกิดคุณประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อบกพร่องประการใด ข้าพเจ้าขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2557). **รายชื่อจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน**. สืบค้นจาก https://www.dla.go.th/upload/asean/2014/6/1402286830288.pdf

ธัชนันท์ โกมลไพศาล. (2565). **การศึกษาการเป็นนักพนันที่มีปัญหาของนักพนันทั่วประเทศไทยจากสำรวจสถานการณ์พฤติกรรม และผลกระทบจากการพนันในประเทศไทย ประจำปี 2562**. สืบค้นจาก https://www.gamblingstudy-th.org/document_research/213/6/4/problem-gambling-prevalence-rates-among-thai-population/

รัตพงษ์ สอนสุภาพ. (2555). **บ่อนพนันตามแนวชายแดน ผลกระทบและแนวทางการจัดการ**. สืบค้นจาก https://www.gamblingstudy-th.org/imgadmins/research_file/Rattapong_Dec2555.pdf

ศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมและธุรกิจ. (2562). **การศึกษาสถานการณ์ พฤติกรรม และผลกระทบการพนันในประเทศไทย ประจำปี 2562**. สืบค้นจาก https://www.gamblingstudy-th.org/document_research/181/9/4/cgs-national-survey-2108/

ศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมและธุรกิจ. (2565). **การศึกษาสถานการณ์ พฤติกรรม และผลกระทบการพนันในประเทศไทย ประจำปี 2564**. สืบค้นจาก https://www.gamblingstudy-th.org/document_research/217/9/4/cgs-thailand-national-survey-on-gambling-2564/

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **ข้อมูลสถานีตำรวจ**. สืบค้นจาก https://www.royalthaipolice.go.th/station.php

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **ศูนย์ปฏิบัติการ ศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (ศปก.ศบค.)**. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก https://www.nsc.go.th/ประกาศ-คำสั่ง-ศูนย์โควิ/

Afifi, T. O., Cox, B. J., Martens, P. J., Sareen, J., & Enns, M. W. (2010). **Demographic and social variables associated with problem gambling among men and women in Canada**. Psychiatry Research, 178(2), 395-400.

Browne, M., Rawat, V. S., Newall, P. W. S., Begg, S., Rockloff, M. J., & Hing, N. (2020). **A framework for indirect elicitation of the public health impact of gambling problems**. BMC Public Health, 20.

Elton-Marshall, T., Wijesingha, R., Sendzik, T., Mock, S. E., van der Maas, M., McCready, J., Mann, R. E., & Turner, N. E. (2018). **Marital Status and Problem Gambling among Older Adults: An Examination of Social Context and Social Motivations**. Canadian Journal on Aging / La Revue canadienne du vieillissement, 37(3), 318-332.

Ferris, J. A., & Wynne, H. J. (2001). **The Canadian Problem Gambling Index**. Canadian Centre on Substance Abuse, 1-59.

Fredriksson, Anders & Oliveira, Gustavo. (2019). **Impact evaluation using Difference-in-Differences**. RAUSP Management Journal. 54. 519-532.

Gambling Commission. (2021). **Exploring the impact of Covid-19 on gambling behaviour.** Retrieved from https://www.gamblingcommission.gov.uk/statistics-and-research/publication/exploring-the-impact-of-covid-19-on-gambling-behaviour#key-facts

Greene, W. H., & Liu, M. (2020). **Review of Difference-in-Difference Analyses in Social Sciences: Application in Policy Test Research.** In HANDBOOK OF FINANCIAL ECONOMETRICS, MATHEMATICS, STATISTICS, AND MACHINE LEARNING (4255-4280).

Jenkinson, Rebecca & Jatkar, Uma & Khokharand, Tayyab & Sakata, Kei & Tajin, Rukhsana & Australian Gambling Research Centre, issuing body & Australian Institute of Family Studies, issuing body. (2020). **Gambling in Australia during COVID-19 : research summary Retrieved April 21, 2024**. Retrieved from http://nla.gov.au/nla.obj-2932332180

Johansson, A., Grant, J. E., Kim, S. W., Odlaug, B. L., & Götestam, K. G. (2009). **Risk Factors for Problematic Gambling: A Critical Literature Review**. Journal of Gambling Studies, 25(1), 67-92.

Livazović, G.,& Bojčić, K. (2019). **Problem gambling in adolescents: what are the psychological, social and financial consequences?**. BMC Psychiatry 19, 308.

Marmurek, H. H., Switzer, J., & D'Alvise, J. (2014). **A comparison of university student and community gamblers: Motivations, impulsivity, and gambling cognitions**. Journal of behavioral addictions, 3(1), 54–64.

Nicholas Biddle. (2020). **Gambling during the COVID-19 pandemic**. Retrieved from https://csrm.cass.anu.edu.au/sites/default/files/docs/2020/12/Gambling_during_the_ COVID-19_pandemic.pdf

van der Maas, M. (2016). **Problem gambling, anxiety and poverty: an examination of the relationship between poor mental health and gambling problems across socio-economic status**. International Gambling Studies, 16(2), 281-295.

Wardle H., Donnachie C., Critchlow N., Brown A., Bunn C., Dobbie F., Gray C., Mitchell D., Purves R., Reith G., Stead M., Hunt K. (2021). **The impact of the initial Covid-19 lockdown upon regular sports bettors in Britain: Findings from a cross-sectional online study**. Addictive Behaviors, Volume 118, 106876.

Welte, J.W., Barnes, G.M., Tidwell, M.O., & Hoffman, J.H. (2011). **Gambling and Problem Gambling Across the Lifespan**. Journal of Gambling Studies, 27, 49-61.

Environment & Sustainability

Sustainable Supply Chain Management of Recycled Plastic Pellets as Business Practices
การจัดการอุปทานเม็ดพลาสติกรีไซเคิลอย่างยั่งยืนตามแนวปฏิบัติเชิงธุรกิจ

Atisan Phuwasaktanasri[1]

Abstract

Thailand ranks 12th globally and 3rd in ASEAN for plastic waste. To manage this, the Thai government has banned plastic waste imports, effective in 2025, and is regulating plastic product types. Plastic waste is the main raw material for recycled plastic, but ensuring a sustainable supply remains challenging.

This mixed-methods research investigates the causes and effects within the plastic waste and recycled plastic value chain. Primary research involved direct phone interviews with representatives from network organizations, plastic waste businesses, and recycled plastic manufacturers. Secondary research utilized data from relevant government agencies, NGOs, and leading companies in this industry, applying supply chain principles to understand the market.

Responses were received from 51 out of 305 organizations, representing 16.72% of this industry. Findings reveal that existing companies have established channels for sourcing plastic waste as raw material and have regular customers for recycled plastic pellets. These companies have no plans to accept new customers or expand production capacity. Some operators have changed their businesses or adjusted their directions.

Furthermore, the produced recycled plastic pellets are categorized as PP (Polypropylene) and PE (Polyethylene), with various colors. The selling price depends on market prices and negotiations between buyers and sellers. Regular customers continuously purchase products, making sellers reluctant to expand or accept new customers, despite the scarcity of recycled plastic pellets and the difficulty in securing a consistent source of raw materials.

Therefore, buyers should conduct due diligence on suppliers and agree on long-term sustainable procurement of plastic pellets. Finally, the researcher recommends further in-depth research on specific types of recycled plastic pellets and specific areas of study to gain clearer insights into the market and supply chain.

Keywords: *Recycled Plastic, Plastic Pellets, Waste Management, Sustainability*

[1] Dr. Atisan Phuwasaktanasiri, Faculty Member of the Graduate School, Bangkok University

บทคัดย่อ

ประเทศไทยติดอันดับที่ 12 ของโลกที่มีขยะพลาสติกมากที่สุด และเป็นอันดับที่ 3 ในกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อควบคุมและจัดการขยะพลาสติก รัฐบาลไทยได้มีการห้ามนำเข้าขยะพลาสติก ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ในปี 2568 (2025) นอกจากนี้ยังมีการควบคุมประเภทของผลิตภัณฑ์พลาสติกอีกด้วย ขยะพลาสติกถือเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตพลาสติกรีไซเคิล แต่การบริหารจัดการแหล่งที่มาที่ยั่งยืนของขยะพลาสติกรีไซเคิลยังเป็นความท้าทาย งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษาสาเหตุและผลกระทบภายในห่วงโซ่คุณค่าของอุตสาหกรรมขยะพลาสติกและพลาสติกรีไซเคิล โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยปฐมภูมิ ผ่านการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์โดยตรงกับตัวแทนของบริษัทในเครือข่ายองค์กร และผู้ประกอบการธุรกิจขยะพลาสติกและผู้ผลิตพลาสติกรีไซเคิล การวิจัยทุติยภูมิ จากข้อมูลของหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร และบริษัทชั้นนำในกลุ่มอุตสาหกรรมนี้ โดยใช้หลักการห่วงโซ่อุปทานในการเข้าใจตลาดและอุตสาหกรรม ผู้วิจัยได้รับคำตอบจากองค์กร 51 องค์กร จากทั้งหมด 305 บริษัท คิดเป็น 16.72% ของกลุ่มอุตสาหกรรมนี้ ผลการวิจัยพบว่า บริษัทที่มีอยู่เดิมมีช่องทางจัดหาขยะพลาสติกเป็นวัตถุดิบและมีลูกค้าประจำสำหรับรับซื้อเม็ดพลาสติกอยู่แล้ว บริษัทเหล่านี้ไม่มีแผนรับลูกค้าใหม่หรือขยายกำลังการผลิต ผู้ประกอบการบางรายที่รายชื่อมีการเปลี่ยนธุรกิจหรือปรับเปลี่ยนทิศทางการดำเนินธุรกิจ นอกจากนี้ยังพบว่า ผลิตภัณฑ์เม็ดพลาสติกรีไซเคิลที่ผลิตได้ จำแนกประเภทเป็น พลาสติก PP (Polypropylene) และ PE (Polyethylene) โดยมีสีสันต่าง ๆ ราคาขายของเม็ดพลาสติกรีไซเคิลขึ้นอยู่กับราคาตลาดและราคาที่ผู้ซื้อและผู้ขายตกลงกัน ลูกค้าประจำมักจะซื้อผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้ขายไม่เต็มใจที่จะขยายกำลังการผลิตหรือรับลูกค้าใหม่ แม้ว่าเม็ดพลาสติกรีไซเคิลจะมีความขาดแคลนและการจัดหาแหล่งที่มาของวัตถุดิบอย่างต่อเนื่องเป็นไปได้ยาก แต่ข้อเสนอแนะก็คือ ผู้ซื้อควรทำการตรวจสอบผู้จัดจำหน่ายอย่างเหมาะสม และตกลงสำหรับการจัดหาเม็ดพลาสติกอย่างยั่งยืนในระยะยาวถือเป็นแนวทางที่ถูกต้อง สุดท้ายนี้ นักวิจัยเสนอแนะให้ทำการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับประเภทของผลิตภัณฑ์เม็ดพลาสติกรีไซเคิลที่เฉพาะเจาะจงและพื้นที่ศึกษาที่เฉพาะเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับตลาดและห่วงโซ่อุปทานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: *พลาสติกรีไซเคิล เม็ดพลาสติก การจัดการขยะ ความยั่งยืน*

Introduction

In the wake of the COVID-19 pandemic, sustainability has emerged as a critical global concern. Thailand, with its plastic waste accounting for 12% of total waste or roughly 2 million tons annually, faces a mounting environmental challenge. The majority of this waste consists of single-use plastics such as bags, cups, straws, and food boxes. Alarmingly, during the pandemic, plastic waste surged by 15%, reaching 6,300 tons per day, and continues to rise due to shifts in work patterns and increased online delivery.

Thailand's total waste market, encompassing all types of waste, amounts to 27 million tons annually. Non-biodegradable items like foam boxes, plastic cups, and straws contribute significantly, accounting for 10% of all waste. Projections indicate that adhering to the plastic recycling plan could enable Thailand to recycle 0.78 million tons per year, saving 3,900 million Thai Baht annually. Additionally, this would conserve landfill space of 2,500 Rai (416.67 hectares) and reduce greenhouse gas emissions by 1.2 million tons of carbon dioxide equivalent (CO_2e). Alternatively, converting plastic waste into energy

could generate energy comparable to producing new materials, saving up to 43.6 million BTUs or the equivalent of 7.55 million barrels of crude oil, valued at 30,000 million Thai Baht.

The International market prior to COVID-19, Thailand import plastic waste from various countries, some illegal trafficking of waste plastics into Thailand. as in Fig.1

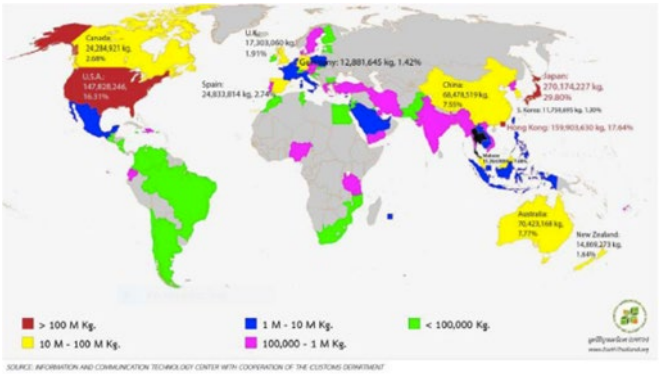

Fig. 1 Amount Import of Plastic Waste Globally

Source: Information and Communication Technology Center with Corporation of the Customs Department

Nevertheless, Thailand's plastic waste problem extends beyond domestic consumption. In 2018, Thailand imported 552,912 tons of plastic waste. The country ranks 12th globally and 3rd in ASEAN for plastic waste imports (BLT, 2019), becoming a destination for plastic waste from developed countries. (Green Peace, 2022)

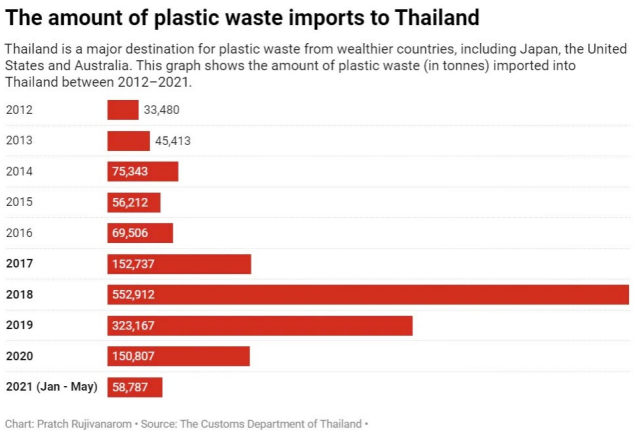

Fig. 2 The amount of plastic waste imports to Thailand

Source: The Customs Department of Thailand

To address sustainability concerns, the Thai government recently announced a ban on importing recycled plastic waste, effective from January 1, 2025. This impending ban, coupled with the existing domestic plastic waste of 1.93 million tons per year, poses a significant challenge for the recycling industry

and necessitates a shift towards reusing and recycling existing unrecycled plastic waste within the country. Consequently, the structure and supply chain of business operators in this sector will be directly affected.

Import of Thailand (HS Code 3915) Waste, parings and scrap, of plastics Between 2019 - 2023 (until May)

Year	Quantity (kg)	Value (USD)
2019	323,167,065	45,448,761
2020	150,861,952	25,013,192
2021	158,646,004	40,603,870
2022	179,259,767	47,122,368
2023	88,929,607	25,795,745
2024	xx	xx
2025	Ban of imports	Ban of imports

Source: Information compiled by EARTH. Source of raw data: Information and Communication Technology Centre, Ministry of Commerce with cooperation of the Customs Department. Accessed: July 18th, 2023. http://tradereport.moc.go.th/TradeThai.aspx

Fig. 3 Importation of waste plastic from 2019 – 2025
Source: Information and Communication Technology Center,
Ministry of Commerce with cooperation of the Customs Department.

Objectives of the Study

This research aims to investigate the causes and effects within the plastic waste and recycled plastic value chain, exploring the implications of this changing landscape on the industry and its best practices for supply chain management of recycled plastic pellets. The researcher could not find similar topics for recycled plastic pellets.

Conceptual Framework

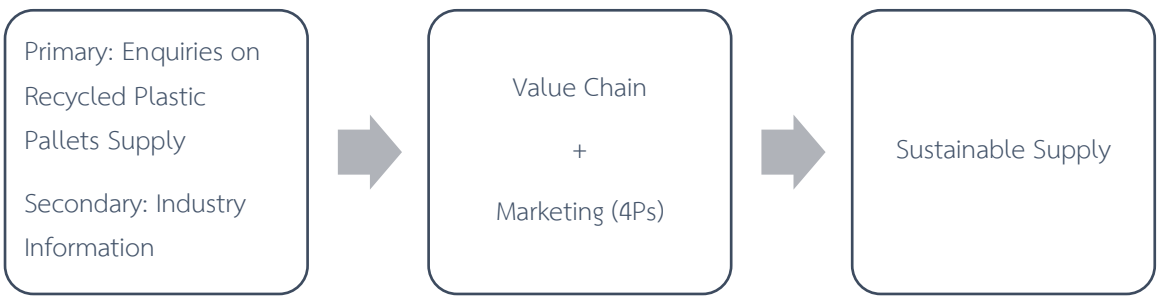

Fig. 4. Conceptual Framework

The researcher concept is to use framework mapping of Value Chain (Porter M. E., 2001) to map the current findings of the existing supply chain of recycled plastic pallets. This to lay down the supply chain understanding of how the recycled plastic pallets flow and its process. Couples with the concept of Marketing Mix – Product, Price, Place and Promotion or 4Ps (Kenton, W., 2024) to input details of the findings into the marketing mix model to see the product types, price ranges, its distributions and how it has been promoted. This to ensure to see the result of sustainable supply of the recycled plastic pallets after the new regulations were enforced.

Methodology of the Study

The researcher conducts primary research by using telemarketing approach through database from the List of Network Companies and Operators of Plastic Waste and Recycled Plastic Pallets, in which, comprise of 305 entities/companies in order to get direct feedback from the industry expert to understand the supply chain and feedback on the supply chain of the industry. Secondly, the researcher study through secondary information available through various sources to understand the supply chain and how does the industry effect from the new regulations.

Research Outcome

The impact of recycle plastic supply chain for PP (Polypropylene) and PE (Polyethylene) pallets, through telemarketing method using in Thailand's list of Operators in Plastic Waste and Recycled Business Network total of 305 companies as primary study materials and the researcher has researched through secondary data of information in various aspect available yield in results as followed:

Regulatory landscape influencing the recycling market

Plastic Banned Roadmap of Thai Government (2018 – 2030) from Sustainable Development Goals – SDGs involved banned of the following plastics usage and recycling them:

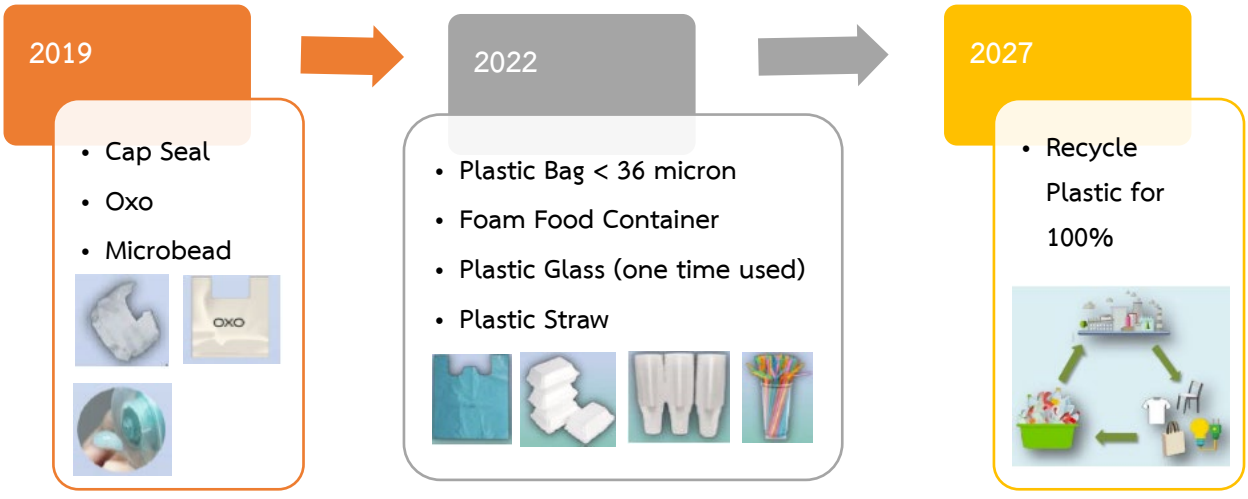

Fig. 4. Plastic Banned Roadmap of Thai Government (2018 – 2030)

Source: Pollution Control Department

Illustration: Dr. Atisan Phuwasaktanasiri

Legislation and Regulations.

Previously, the importation of HS CODE 3915 and the bonded warehouse area that control hazardous waste regulation are allowed Thailand to import waste recycle plastics, however the new regulation since 21 February 2023 was announced prohibited plastic recycle waste to be imported to Thailand from 1 January 2025 onwards as shown in Fig. 3.

Government Policies Affecting Sourcing.

The new policy for Industrial Manufacturing development focus on pushing each industry sector into Carbon Neutral. This encourages various existing recycle manufacturers to increase the capacity of recycling or enhanced the current production from recycle plastics to recycled Post-Consumer Recycled (PCR). Some large players such as PTT or IRPC extended to another step for food-grade Post-Consumer Recycled (PCR). This effect to sourcing of raw materials plastic waste such as fluff or flakes.

Waste collection policies.

There are Ministry of health act 2535 b.c. law section 20, 54, 55, 58, 63 and 65 define details of authorization for each municipality to have the methodology and details in waste collection and management in couple with municipality act 2496 b.c. up to date. This to diminished the amount of waste left over the residences or community of each municipality area in systematics with routines and routes to collect waste and put into each municipality waste pit.

Recycling Incentives.

There are no recycling incentives from the government set for plastic waste yet.

Compliance.

The new standard for recycled plastics industry has been published in Rachakitja (Royal Gazette or Government Gazette) on 29 September 2023 the article on MTC-9 (มตช-9) standard by the Thai Industrial Standard Institute (TISI) stated: “All recycle product life cycle and circulation that consist of recycled plastic as a composition can be specified and traced back, this included the recycled plastic waste collector industry, waste separator and cleaner industry, recycled plastic production for raw material industry, recycled plastic and products that used recycled plastic pallets as composition”. This is to standardized, track and trace back, as well as control the quality in the Thai recycled plastic industry.

Using the value chain mapping, and secondary research, the Plastic Recycle Supply Chain in Thailand could be described as in the following diagram:

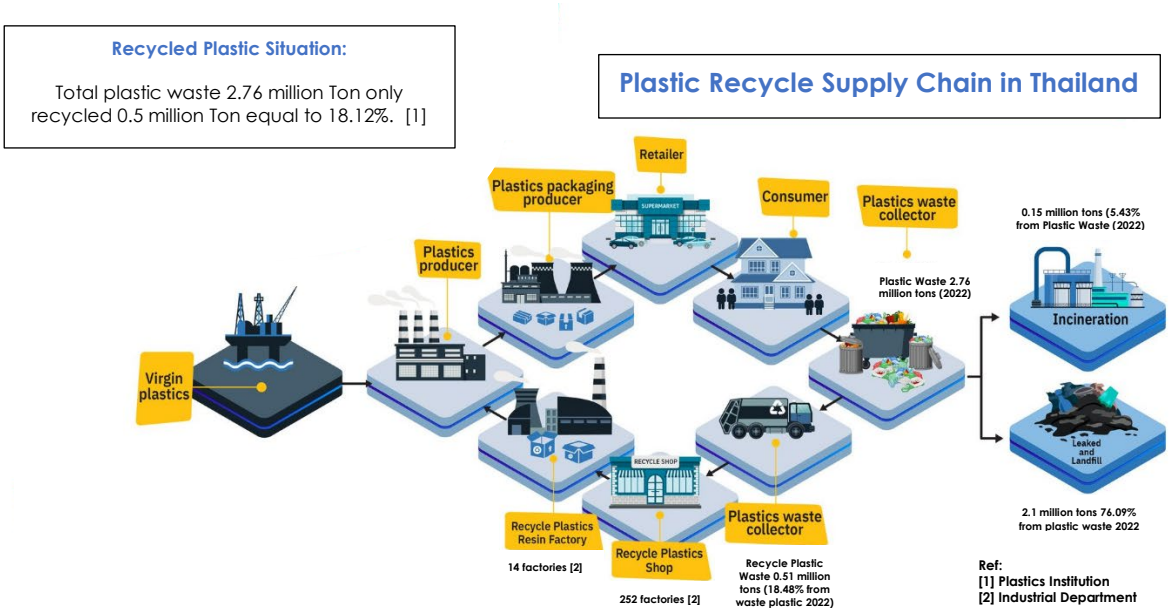

Fig. 5. Plastic Recycle Supply Chain in Thailand

Source: Plastic Institution and Industrial Department

The plastics waste collector normally collects and sell waste to the recycle plastics shop and normally they will process the recycle plastic waste purchased into the usable raw materials for recycle plastics resin factory. Then sell them by application of usage to the regular purchaser who are plastics producers.

Secondly the researcher used market tools to analyst and classified the findings and information as followed:

PRODUCTS:

The recycled plastic pallets can be classified into grades A, B, and C, it is also by industry standard classified through types of plastics PP (Polypropylene) and PE (Polyethylene). For PP, it classified into grades A, B, C depends on how the process of impurified the raw materials prior to recycled would be and normally sell in 20- or 25-kilograms bags. For PE its classified into High Density Polyethylene (HDPE) and Low-Density Polyethylene (LDPE) respectively. Lastly the classification of HDPE can be classified by colors such as clear, white, gray, black, blue, red and other colors. In addition, the recycled plastic supply chain for low-grade plastic pallets is reducing, whilst, the food-grade recycled plastics has grown from large entity in the industry

PRICE:

Researcher identified the process and infrastructure of Recycle waste and plastic in Thailand, also identified 51 respondence companies out of 305 companies that response to the initial requirement of the Buyer. That can provide Plastic Pallets for 1-10 Tons per month that is not match to the requirements. The market price of PP is from 14-30 Thai Baht per 1 Kilograms (0.40 – 0.86 USD/Kg) and market price of HDPE is 17-25 Thai Baht per 1 Kilograms (0.49 – 0.72 USD/Kg), nonetheless, researcher cannot obtain price of recycle pallet of PE and LDPE due to the hesitation to provide information from the respondents. Then after the buyer feedback on 27th February, the sourcing for raw plastic waste, fluff and flakes boiled down to 2 major suppliers/operators from the 51 lists of respondents Wongpanit and Group 79. Nevertheless, after initial discussion, both are not selling raw plastic. Only Wongpanit sell fluff/flakes that already been cleaned and grinded. The amount availability on a daily basis is matched to the requirements of the Buyer and the price need to be negotiated and agreed upon quality and the specification of the Seller and Buyer, consultant then can facilitate the negotiation to help to archive the mutual benefits.

Market Survey:

The researcher contacts and collects information of the plastic pallet product information, market price, and distribution through telemarketing to all the identified 305 recycled plastics operators/suppliers mostly included, which are located scattered in various provincial of Thailand.

From the contacted and verified 305 recycled plastics suppliers, researcher received feedback of 51 suppliers that are still in functions, nonetheless, most of them have regular customers and unable to provide extra capacity, or has plan to expand their capacity. Majority on the networking listed are not operating or no longer operate after COVID-19 situations or change their business to do something else.

The researcher found that most of the companies could only provide PP and HDPE estimate price, since there are not many customers' orders for PE and LDPE.

Table 1: Market price survey for pellet (granules)* Source: Researcher Telemarketing

	PP (Black, White, Blue, Green, Red, Clear, Mix)	**PE**	**HDPE**	**LDPE**
1 kg	14-30 THB (0.40 – 0.86 USD)	N/A	17-25 THB (0.49 – 0.72 USD)	N/A

*Most of the Plastics Pallets producers are only selling in 20-25 kg bags.

Table2: Medium Price list from Collector (date: 11 March 2024)* Source: wongpanit.com

Plastic type / Plastic							
Product type	Price/unit	Product type	Price/unit	Product type	Price/unit	Product type	Price/unit
Clear/colored PVC bottle	0.40.-	Plastic saline bottle (cork cut)	5.00.-	Foam (clean)	4.50.-	No.2 PET water bottle (green)	2.00.-
PVC rubber shoes	5.50.-	Future board (color)	2.00.-	Floating PP straps (including colors)	1.00.-	colored plastic	3.00.-
Hard rubber hose	0.00.-	Large PVC cable sheath (black)	2.00.-	Fertilizer bag scraps (not wet, clean)	0.70.-	Plastic saline bottle (no stopper cut)	2.00.-
No.3 Clear PET water bottle (screened)	3.50.-	All types of black plastic	1.00.-	PVC boots	8.00.-	Future board (black)	1.00.-
Plastic VCD disc	9.00.-	plastic fish sauce stopper	1.00.-	PP plastic	7.00.-	green hose	0.50.-
Clear PET water bottles from the Pepsi brand	14.00.-	Small PVC cable sheath (black)	1.00.-	PP.TD10,20(semi-submersible, semi-floating)	0.00.-	Plastic sunken frame (large piece)	0.50.-
White-opaque water bottle (HDPE)	5.00.-	Headlights, taillights (PC)	1.00.-	Blue PVC S-lon pipe	5.00.-	plastic dvd disc	4.00.-
plastic acrylic nameplate	3.00.-	PE plastic	8.00.-	Clear PS plastic, CD box	1.00.-	No.1 Clear PET water bottle	13.00.-
PVC cable sheath, included colors	0.50.-	Mountain Dew colored PET water bottles from the Pepsi brand	3.00.-	PET strap(clear green)	0.50.-	20 liter white-cloudy water tank (HDPE)	1.50.-
Soft rubber hose	2.00.-	Yellow PVC S-Lon pipe	2.00.-	Gray PVC S-Lon pipe	0.00.-		

*Price is changing daily and this is only median price, the price at actual purchased at the small collector can be varies.

PLACE:

Current Plastic Sourcing Landscape:

The existing sources of post-consumer plastic waste in Thailand, there are total of 305 business entity listed as entrepreneurs/companies in plastic waste and recycle landscape of Thailand (SCG, 2020), mainly located in Bangkok, Ayutthaya, Samutprakarn, Chonburi, Rayong, Samutsakorn and Nakorn Pathom provinces.

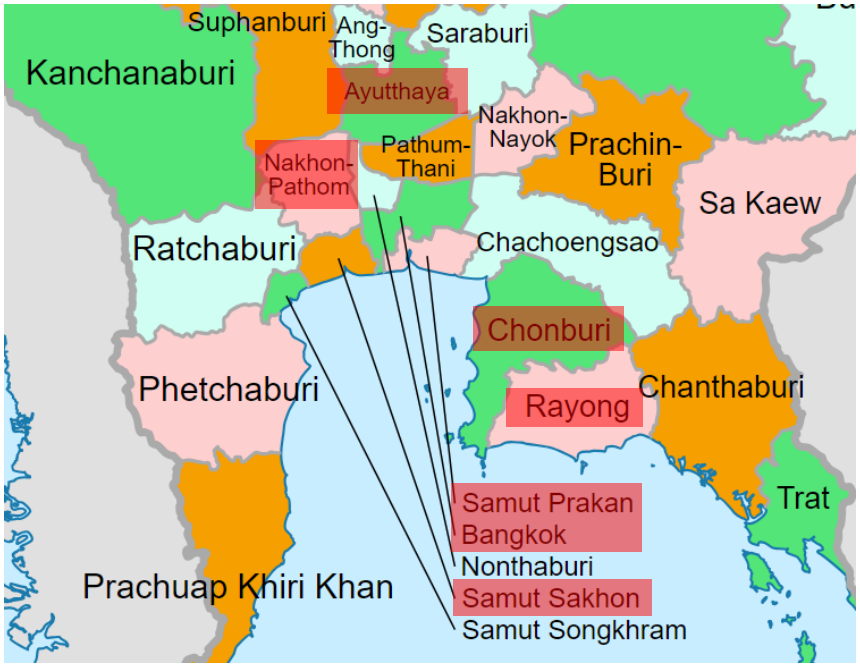

Fig. 6. Map of Major Sourcing Allocation

Source: Wikimedia.org and SCG.

PROMOTION:

There is no promotion for raw plastic waste since most of the companies does not sell, they only buy and keep as part of their raw material to produce plastic pallets.

PROCESS:

Normally, in the process, the buyers of plastic pallets should specify their application for usage of the recycled plastic pallets prior to procure the order. Next the buyers should inspect the quality of the product prior to purchase. The purchase agreement is needed to be made for all the parties to agree on the same base and understanding. Then to collectively secure raw recycled plastic with consistency of supply for recycled fluff and flakes in order to produce recycled plastic pallets.

One of the largest raw plastic waste collector and processor is Wongpanit which is also listed in the networking list among the 305 companies, it has located their distribution center in Ayutthaya. Researcher has opportunity to visit their facilities and understand that all the raw plastic waste were separated and packed from Wongpanit centers around Bangkok and near by area then sent to this distribution center. Then it will be sent to Wongpanit Processing Factory in Pisanulok Province.

Fig. 7. Packed Raw Plastic Waste

Source: Dr. Atisan's Photo in March, 2024

Collection Networks

Transportation Logistics

For large collector and processor such as Wongpanit they have their own transport and logistics however they are focus on delivery between their collection points, distribution center and the processing factory.

Fig. 8. Transport and Logistics Truck

Source: Dr. Atisan's Photo in March, 2024

The Efficiency of Waste Management Systems.

Wongpanit has good process of separating the type of wastes and allocate to different area in their facilities. Wongpanit do direct collection from household, buying from regular waste collectors which buying from small collectors. From the interview with manager of the distribution center, Wongpanit is expanding its capacity to process the plastics pallets due to the customers from both local and overseas has higher demand. Yet there is no impact toward Wongpanit operation from the new regulations.

Two of the largest collector/processor Wongpanit and Group 79 both focus on recycled plastic waste. However, Wongpanit washed and grinded recycled plastic to fluff and flakes to sell to buyers from overseas and local processor to make plastic pallets for various applications. For Group 79, they are processing their waste plastic to be part of their power plant and sell the energy back to municipality or government body.

Summary and Analysis of the Outcome

From the study, the researcher finds that the impact from the new regulations has no direct effect for large collector/processor such as Wongpanit. Nonetheless, smaller players or some of the recycled plastics producers (SME) are closed down or change their business directions due to the new regulations. The sustainable supply of recycled plastic raw materials is the key to the regular supply of recycled plastic pallets.

Price and Availability Issues

There was mediation price to purchasing of raw materials in various type listing and there are many small collectors that has a regular buyer's sources. Therefore, the price is critical to the producers and collector, another critical issue is availability of the plastics, since producers only supply to their regular customers there are limitation to increase capacity or take up more waste plastic to make more recycled plastic pallets.

Sourcing of Supply Challenges

Sourcing of recycled plastic pallets become more difficult due to regular supply of the existing producers and processors towards buyers. Sourcing of plastic recycled plastic from the waste collector, there are gap between the price and there was a different focus for each of the process such as collectors and the processors and plastic pallet sellers. The plastic pellet for PP/HDPE selling at 17-30 baht depends on colors and grade of the recycled plastic process. In Thailand most of the processors are buyers and they are not selling their raw materials, hence the raw non-process plastic pack in cubic. The processors will sell processed recycled plastic pallet by kilogram in 20-25 plastic bags. While the collectors are selling to their regular processors, some of the processors are also collectors and they are not selling the collected raw plastic waste as well.

Suggestion

It is suggested that the proper detailed research analysis should be carried out focus at the specific collectors or provinces to determine the effect from the new regulations toward the area in a specific industry. Moreover, the new solutions or methodology should be defined in order to reduce the number of plastic wastes in the Thai domestics' market and reduce the process of raw materials waste plastics to become the recycled plastic pallets.

References

ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล (2021), ***20 อันดับประเทศที่ไทยนำเข้า "ขยะอิเล็กทรอนิกส์" และ "เศษพลาสติก" มากที่สุด ช่วง 4 เดือนแรกของปี 2564***. https://www.sarakadee.com/2021/06/21/ขยะอิเล็กทรอนิกส์/

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2021). ***โครงการศึกษาเพื่อจัดทำนโยบายสาธารณะปฏิรูประบบการจัดการขยะและส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน***

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ). (2022). ***มตช-9 มาตรฐานที่ผู้ผลิตและผู้ใช้งานพลาสติกรีไซเคิลต้องรู้ เพื่อยกระดับอุตสาหกรรมให้ทัดเทียมนานาชาติ.*** https://psmplasitech.com/tcas9-recycle-plastic-standard/

ผู้จัดการออนไลน์. (2019). ***ไทยนำเข้า 'ขยะพลาสติก' พุ่ง 7,000% เหตุหลัก 'จีน' แบน 'ญี่ปุ่น' ส่งออกมากที่สุด***. https://mgronline.com/greeninnovation/detail/9620000104423

ผู้จัดการออนไลน์. (2023). ***รถรับซื้อขยะถึงบ้าน "WasteBuy delivery" เปิดบริการแล้ว 120 คัน.*** https://mgronline.com/greeninnovation/detail/9660000080480

Brand Inside. (2022, March 14). ***ขยะพลาสติกไทย ติดอันดับ 12 ของโลก ปริมาณ 4.8 ล้านตันต่อปี หลักๆ จากความนิยม Food Delivery | Brand inside. Brand Inside.*** https://brandinside.asia/plastic-pollution/

Chemihouse. (2022). ***Recycled Plastics.*** https://www.chemihouse.com/การรีไซเคิ้ลพลาสติก-recycled-plastics/

Green Network. (2019). ***อินโดรามา เวนเจอร์ส โชว์ศักยภาพโรงงานรีไซเคิลโพลีเอสเตอร์แห่งแรกในไทย.*** https://www.greennetworkthailand.com/โรงงานรีไซเคิลพลาสติก-pet/

Green Peace. (2020). ***Southeast Asia's Struggle Against the Plastic Waste Trade – A Policy Brief for Asean Member States***. Green Peace Waste Trade Report 2020.

Kenton, W. (2024, January 30). ***Marketing mix: The 4 PS of marketing and how to use them.*** Investopedia. https://www.investopedia.com/terms/m/marketing-mix.asp

Mongkolchai Asawadithanlerd and et al. (2022). **Recycled Plastic Pallet Factory, adaptation to sustainability and safety production**, Environment Journal, 26, (2nd published) search from URL: https://ej.eric.chula.ac.th/

Manop Donmuen et al. (2022). Efficiency Improvement in Plastic Recycle Process. ***วารสารวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2***(1). 36-47.

Nestle (Thailand). (2024). **The waste you have what should be managed before recycle properly?**. https://www.nestle.co.th/th/csv/environment/reduce-plastic-food-packaging

Pornpun Panyapong. (2022). **Plastic Waste**. Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning

Pratch Rujivanarom. (2023). ***Thailand's Plastic Waste Conundrum***. https://www.thailand-business-news.com/environment/95154-thailands-plastic-waste-conundrum

Pollution Control Department. (2021). ***คู่มือปฏิบัติการ การติดตามตรวจสอบ การดำเนินกิจการที่เกี่ยวข้องกับพลาสติก***, 2021

Porter, M.E.. (2001). ***The Value Chain and Competitive Advantage. Understanding Business: Processes***. 50-66.

seangrungrueng plastics. (2024). ***Recycled Plastics Pallets***. http://www.เม็ดพลาสติกรีไซเคิล.com

Tanya Lee Roberts-Davis et al (2023), ***Trading Away Health and the Environment: The Toxic Business of Waste Imports into Thailand,*** 2nd Edition, July 2023

Thai Mangorn Plastics. (2024). ***Process of Recycle Plastics.*** http://www.เม็ดพลาสติก.net/ขั้นตอนการรีไซเคิ้ลพลาสติก

Thai Publica. (2022). **GC เปิดตัว 'ENVICCO' รง.ผลิตเม็ดพลาสติกรีไซเคิล Food Grade 60,000 ตัน/ปี ใหญ่สุดในเอเชียต.อ/ใต้**. https://thaipublica.org/2022/09/gc-envicco-circular-economy/

The Office of Industrial Economics. (2024). Mindset for Sustainability. ***Industrial Economics Journal, 19***(74), 8-12.

World Bank 2022. ***Plastic Waste Material Flow Analysis for Thailand – Summary Report. Marine Plastics Series, East Asia and Pacific Region***. Washington DC.

List of Network Companies and Operators of Plastic Waste and Recycled

เครือข่ายองค์กรและผู้ประกอบการขยะพลาสติกและรีไซเคิล

ลำดับ	ชื่อบริษัท	ที่อยู่	จังหวัด
1	บมจ.อินโดรามา โพลีเอสเตอร์ อินดัสตรีส์	75/92 อาคารโอเชียนทาวเวอร์ 2 ชั้น 35 ซอยสุขุมวิท 19 (วัฒนา) ถนนอโศก แขวงคลองเตยเหนือ วัฒนา กรุงเทพมหานคร 10110	กรุงเทพมหานคร
2	บจก.ยูเนี่ยน เจ.พลัส (ไทยแลนด์)	120-122 ถ.พระรามา2 ซ.60 แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
3	บจก.อุตสาหกรรม มงคลไพศาลพลาสติก	53 ซ.เทียนทะเล 20 ถ.บางขุนเทียน-ชายทะเล แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
4	บจก.สามชาย อินดัสตรีส์	11,11/1-6 ซ.เอกชัย ถ.เอกชัย แขวงบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
5	บจก.ตั้งมั่นคงกิจ (ไทยแลนด์)	5 ซ.เทียนทะเล 22 แยก 5 ถ.ชายทะเลบางขุนเทียน แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
6	หจก.สมชาย พลาสติก	48/7 ม.1 ซ.เทียนทะเล 20 แยก 11 แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
7	บจก.แก้วกรุงไทย	589 อาคารวิชุวรรณ ซ.สุทธิพร ถ.ประชาสงเคราะห์ แขวงดินแดง ดินแดง กรุงเทพมหานคร 10400	กรุงเทพมหานคร
8	บจก.เอเชียไพบูลย์วงศ์	26-28 ม.5 ซอยอ่อนนุช 61 ถ.อ่อนนุช ประเวศ กรุงเทพมหานคร 10250	กรุงเทพมหานคร
9	โรงงาน รุ่งแสง พลาสติก	*11 หมู่บ้านเศรษฐกิจ แขวงบางไผ่ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร10160*	กรุงเทพมหานคร
10	บจก.แพน สยาม โซนิค	47 ชั้น 1 ซ. บางบอน 4 บางบอน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
11	บจก.หลวงนคร พลาสติก	468 ถ.เลียบคลองภาษีเจริญ แขวงหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร 10160	กรุงเทพมหานคร
12	บจก.ไท้ฮวดโพลีเมอร์	11/32 ม.2 ถ.เพชรเกษม แขวงหนองค้างพลู เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร 10160	กรุงเทพมหานคร
13	บจก.แบล็ค แบค แพค รีไซเคิล	149 ซ.เอกชัย 110 ถ.เอกชัย แขวงบางบอนเหนือ เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
14	โรงงาน แสวง พลาสติก	60, 62 ซ.เอกชัย 83/1 แขวงคลองบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
15	หจก.พงษ์วัฒน์ พลาสติก	38 ซ.เอกชัย 91 แขวงบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
16	บจก.สินเจริญชัย พลาสติก	74/141 หมู่ 7 ซ.วัดท่าข้าม ถ.พระราม 2 บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
17	หจก.มหาชัย พาราโพลี เทรด	11 ซ.เพชรเกษม 73 แยก 4 ถ.เพชรเกษม แขวงหนองค้างพลู เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร 10160	กรุงเทพมหานคร
18	โรงงาน เอเชีย พลาสติก	26,28 อ่อนนุช ซ.61 แขวงประเวศ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร 10250	กรุงเทพมหานคร
19	โรงงาน มหานคร พลาสติก	41/8 ม.5 ถ.เชื่อมสัมพันธ์ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร 10530	กรุงเทพมหานคร
20	บจก.ฟีดดิ้ง ฟู้ดแวร์ จำกัด	23/2 ม.8 ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงบางแวก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร 10160	กรุงเทพมหานคร
21	บจก.บี เค เค พลาสติก	38/188 ม.1 ถ.สุขาภิบาล 1 แขวงบางแค เขตบางแค กรุงเทพมหานคร 10160	กรุงเทพมหานคร
22	บจก. ป.ขัยมงคล	156 ซ.ทิพย์วารี ถ.ศรีเพชร แขวงรังบุรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร	กรุงเทพมหานคร
23	บจก.เค แอนด์ วี พลาสติก	26/1 ถ.สุขสวัสดิ์ 66 ต.บางครุ อ.พระประแดง สมุทรปราการ 10130	สมุทรปราการ
24	หจก.มั่นคงพลาสติก	85 ซ.25 ถ.พระราม 2 แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
25	หจก.ทีเอฟ พลาสติก	227/14 ม.1 ถ.หลวงแพ่ง แขวงทับยาว เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร 10520	กรุงเทพมหานคร
26	โรงงาน กู่เกียรติ พลาสติก	9/26 ถ.สุขาภิบาล 1 แขวงบางแค เขตบางแค กรุงเทพมหานคร 10160	กรุงเทพมหานคร
27	โรงงาน พลาสติก เจี่ยฮงเส็ง	6/10 ถ.จอมทอง แขวงจอมทอง เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
28	บจก.เจริญนพสุข	11/24 ม.2 ถ.เพชรเกษม แขวงหนองค้างพลู เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร 10160	กรุงเทพมหานคร
29	บจก.ไสธรกิจพลาสติก	11 ซ.บางขุนเทียน 10 บางบอน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
30	ร้านสมชัยพลาสติก	83/17 ม.6 แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
31	บจก.เทพชัย พลาสติก	88/57 ม.7 ซ.เฮงหลี แขวงบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
32	บจก.วุฒิชัย อชิโด รีไซเคิล	11 ถ.สิริบุตร แขวงทับยาว เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร 10520	กรุงเทพมหานคร
33	บจก.ส.พงษ์วัฒน์ อุตสาหกรรม	42 ซ.เอกชัย 91 ถ.เอกชัย แขวงบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
34	โรงงาน ไทย ฮวด พลาสติก แฟคตอรี่	8/9 ม.5 ซ.คลองมะเดื่อ 17 ต.ดอนไก่ดี อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74100	สมุทรสาคร
35	บจก.นิวสามชัย พลาสติก (1989)	32/7 ซ.สุขสวัสดิ์ 2 แขวงจอมทอง เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
36	บจก.วีเอ็นพี อุตสาหการ	173 ซ.สุขสวัสดิ์ 22 แขวงบางปะกอก เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร 10140	กรุงเทพมหานคร
37	บจก.ซีอีโอ พลาส	116/37 ม.6 แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร 10210	กรุงเทพมหานคร
38	โรงงาน ทองเลื่อน พลาสติก	109/38 ม.1 ซ.จุลพงษ์ ถ. บางกระดี่ แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
39	ร้าน ไล่ดีรีไซเคิล	49/25 ถ.สุวินทวงศ์ แขวงลำผักชี เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร 10530	กรุงเทพมหานคร
40	บจก.สตาร์ แอนด์ สตาร์	38/75 ม.9 แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร 10220	กรุงเทพมหานคร
41	หจก.ดุงชิ่ง พลาสติก	6/5 ม.2 ถ.สุขาภิบาล 5 แขวงออเงิน เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร 10220	กรุงเทพมหานคร
42	บจก. นิค อินเตอร์ คอร์ปอเรชั่น	79/29 ม.19 ถ.เทพารักษ์ ต.บางพลีใหญ่ อ.บางพลี สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
43	หจก. เอ.พี.ไอ. เจริญปิโตร-กรุ๊ป	888/135 ถ.สุขาภิบาล 5 แขวงออเงิน เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร 10220	กรุงเทพมหานคร
44	หจก. เค.ซี.รีไซเคิล	13 ซ.เทียนทะเล 17 ถ.บางขุนเทียน-ชายทะเล แขวงแสมดำเขตเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
45	หจก. ก้วยเจ่ง รีไซเคิล	74 ซ.อ่อนนุช 86 แยก 1 แขวงประเวศ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร 10250	กรุงเทพมหานคร
46	บริษัท ชัยชาญพลาสติก แอนด์ รีไซเคิล	650/7 ถ.บางขุนเทียน- ชายทะเล แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 10150	กรุงเทพมหานคร
47	บริษัท อีคากา เวสต์ แมนเนจเมนท์ จำกัด	27 ซ.บางนา – ตราด 25 ถ.บางนา – ตราด แขวงบางนาเหนือ เขตบางนา กรุงเทพมหานคร 10260	กรุงเทพมหานคร
48	บจก.เบสท์ เอ็กซ์ตร้า	20 ซ.รามอินทรา 21 แยก 26 แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร 10220	กรุงเทพมหานคร
49	บจก.สินธารา 2005	22/5 ม.8 ถ.สุวินทวงศ์ แขวงลำผักชี เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร 10530	กรุงเทพมหานคร
50	บจก.เชาว์เจริญ พลาสติก	289 ม.2 ต.กระทุ่มล้ม อ.สามพราน นครปฐม 73320	นครปฐม
51	บจก.เบสท์ ควอลิตี้ เคมีคัลส์	77/23 ม.7 ต.คลองโยง อ.พุทธมณฑล นครปฐม 73170	นครปฐม
52	บจก.คอนเน็คท์ ทรีเทค	103 ม.13 ต.ไร่ขิง อ.สามพราน นครปฐม 73210	นครปฐม
53	โรงงาน พลาสติก รุ่งมิตร	42/91 ม.5 ถ.เพชรเกษม ต.ไร่ขิง อ.สามพราน นครปฐม 73120	นครปฐม
54	บจก.ประสิทธิ์รีไซเคิล	52 ม.2 ต.มาบแค อ.เมือง นครปฐม 73000	นครปฐม
55	โรงงาน ไชคชัยทรี รีไซเคิล	68/3 ม.6 ต.นครปฐม อ.เมือง นครปฐม 73000	นครปฐม
56	โรงงาน นิคม	29 ม.2 ต.ท่ากระชับ อ.นครชัยศรี นครปฐม 73120	นครปฐม
57	บจก.เอี่ยมพุลทรัพย์	67/1-2 ต.ท่าตำหนัก อ.นครชัยศรี นครปฐม 73120	นครปฐม
58	บจก. ไทยสมบูรณ์ รีไซเคิล	26 ม.3 ต.บางเลน อ.บางเลน นครปฐม 73130	นครปฐม
59	บริษัท ไร่ขิงพลาสติก รีไซเคิล จำกัด	99/9 ม.7 ต.ไร่ขิง อ.สามพราน นครปฐม 73210	นครปฐม
60	บจก. เจนเฮง	69/13 ม.4 ต.หอมเกร็ด อ.สามพราน นครปฐม 73110	นครปฐม
61	บจก.เบสท์ โพลิเมอร์ อินเตอร์เนชั่นแนล	97 ม.2 ซ.วัดเพลินเพชร ถ.พุทธมณฑลสาย 4 ต.กระทุ่มล้ม อ.สามพราน นครปฐม 73220	นครปฐม
62	บจก. พี ที พลาสติก	89/9 ม.5 ต.ท่าข้าม อ.สามพราน นครปฐม 73110	นครปฐม
63	บจก.ดี แดง พลาสโปรดักส์	8/18 ม.10 ต.บางช้าง อ.สามพราน นครปฐม 73110	นครปฐม
64	บริษัท ทีพีบีไอ จำกัด (มหาชน)	42/174 หมู่ 5 ต.ไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม 73210	นครปฐม
65	บจก.มาสเตอร์-เทค เคมีคอล	85/195 ม. 3 ต.บางรักพัฒนา อ.บางบัวทอง นนทบุรี 11110	นนทบุรี
66	โรงงาน เอ พลัส โพลิเมอร์	20/2 ม.10 ต.หนองเพรางาย อ.ไทรน้อย นนทบุรี 11150	นนทบุรี
67	โรงงาน ไทรน้อย รีไซเคิล	81/2 ม.1 ถ.บางกรวย- ไทรน้อย ต.ไทรน้อย อ.ไทรน้อย นนทบุรี 11150	นนทบุรี
68	บจก.ที อาร์ ที พลาสติก แอนด์ รีไซเคิล	29/37 ม.2 ถ.ทางหลวง หมายเลย 345 ต.ลำโพ อ.บางบัวทอง นนทบุรี 11110	นนทบุรี
69	โรงงาน สุทธิรักษา พลาสติก	36/1 ม.4 ถ.ฤชุพันธ์ ต.ไทรใหญ่ อ.ไทรน้อย นนทบุรี 11150	นนทบุรี
70	โรงงานธีระ รีไซเคิล	33/18 ม.1 ต.ราษฎร์นิยม อ.ไทรน้อย นนทบุรี 11150	นนทบุรี
71	บจก.สยาม เออีซี 2016	59/39 ม.2 ต.ไทรน้อย อ.ไทรน้อย นนทบุรี 11150	นนทบุรี
72	บริษัท เอ็นไวรอนพลาสท์ จำกัด	29/1 ม.9 ต.คลองข่อย อ.ปากเกร็ด นนทบุรี 11120	นนทบุรี
73	บจก. 888 ไลอ้อน	16/5 ม.17 ต.ลำลูกกา อ.ลำลูกกา ปทุมธานี 12150	ปทุมธานี
74	หจก.อุทัยพลาสติก	53/14 ม.2 ถ.ติวานนท์ ต.บางกระดี่ อ.เมือง ปทุมธานี 12000	ปทุมธานี
75	บจก. ไทย รีไซเคิล แอนด์ เซอร์วิส	2/4 ม.5 ต.บางพูน อ.เมือง ปทุมธานี 12000	ปทุมธานี
76	บริษัท ลำลูกกา พลาสติก และขนส่ง จำกัด	9/20 ม.6 ต.คลองสาม อ.คลองหลวง ปทุมธานี 12120	ปทุมธานี
77	บจก.ส.ภัญญา รีไซเคิล	22/3 ต.คลองสี่ อ.คลองหลวง ปทุมธานี 12120	ปทุมธานี
78	บจก.พีเอสเจ เทรดดิ้ง	1/19 ม.8 ต.หน้าไม้ อ.ลาดหลุมแก้ว ปทุมธานี 12140	ปทุมธานี
79	บจก.สยามคาวาซึมา	1141 ม.13 ซ.สามารถ ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง ปทุมธานี 12120	ปทุมธานี
80	โรงงาน วงษ์วาณิชย์ พลาสติก	40/2 ม.5 ถ.เลียบคลอง ต.บึงบา อ.หนองเสือ ปทุมธานี 12170	ปทุมธานี
81	บจก.เค ที รีไซเคิล	223/1 ม.4 ถ.รังสิต-นครนายก ต.รังสิต อ.ธัญบุรี ปทุมธานี 12110	ปทุมธานี
82	นายปราโมทย์ เกศจุฑารัตน์	1/9 ม. 2 ต.บางเดื่อ อ.เมือง ปทุมธานี 12000	ปทุมธานี
83	ห้างหุ้นส่วนจำกัด ลีโอพลาสติก	29/9 ม.2 ต.ลำลูกกา อ.ลำลูกกา ปทุมธานี 12150	ปทุมธานี
84	บริษัท พี.อี. คอนเทนเนอร์ ซัพพลาย จำกัด	79/34 ม.7 ถ.ปทุมธานี-สามโคก ต.บางเดย อ.สามโคก ปทุมธานี 12160	ปทุมธานี
85	บจก. ปรายขยะ รีไซเคิล	888 ต.ลาดหลุดแก้ว อ.ลาดหลุมแก้ว ปทุมธานี 12140	ปทุมธานี
86	บจก.อิโซโนะ โพลีวัน	50/26-27 ม.1 ถ.บางนา-ตราด ต.ศรีษะจระเข้ใหญ่ อ.บางเสาธง สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
87	บจก.รุ่งเอ็นจิเนียริ่ง พลาสท์	69/2 ม.19 ต.บางพลีใหญ่ อ.บางพลี สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
88	บจก.เอ.พี.ดับเบิ้ลยู. อินเตอร์เนชั่นแนล	81/5 ม.9 ถ.เทพารักษ์ ต.บางปลา อ.บางพลี สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
89	โรงงาน ช.เจริญกิจ พลาสติก	50/14 ม.13 ซ.สุขสวัสดิ์ 70 ถ.สุขสวัสดิ์ ต.บางครุ อ.พระประแดง สมุทรปราการ 10130	สมุทรปราการ
90	บจก. คุณพลาสติคส์ จำกัด	13/26-8 ม.4 ถ.บางนา-ตราด ต.บางบ่อ อ.บางบ่อ สมุทรปราการ 10560	สมุทรปราการ
91	หจก.สวารินทร์	33/1 ม.4 ต.บางหัวเสือ อ.พระประแดง สมุทรปราการ 10130	สมุทรปราการ
92	หจก.บี.เอ.เอส. อินดัสเตรียล	73/4 ม.3 ซ.สุขสวัสดิ์ 74 ถ.สุขสวัสดิ์ ต.บางครุ อ.พระประแดง สมุทรปราการ 10130	สมุทรปราการ
93	บจก.จีฟุพลาสติก	123/4 ม.2 ถ.เทพารักษ์ ต.บางเสาธง อ.บางเสาธง สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
94	บจก.เกรท แอนด์กู๊ด	319/3 ม.2 ซ.ร่มเย็น ถ.สุขสวัสดิ์ ต.นาเกลือ อ.พระสมุทรเจดีย์ สมุทรปราการ 10290	สมุทรปราการ
95	บจก.นารายณ์ อินเตอร์แมท	27/39 ถ.บางนา-ตราด กม.23 ต.บางเสาธง อ.บางเสาธง สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
96	บจก.นิฮอน เอ็มทีซี	76-77 ม.2 นิคมอุตสาหกรรมบางพลี 26 ถ.เทพารักษ์ ต.บางเสาธง อ.บางเสาธง สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
97	บจก.ไวทัล พาร์ทเนอร์ส	333/73 ม.2 ซ.ก้องแก้ว 14/1 ถ.ศรีนก้าว ต.ราชาเทวะ อ.บางพลี สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
98	โรงงาน ชัยพฤกษ์ พลาสติก	249 ม.10 ซ.ประชาอุทิศ 90 ต.ในคลองบางปลากด อ.พระสมุทรเจดีย์ สมุทรปราการ 10290	สมุทรปราการ
99	บจก.บิลเลี่ยน เอ็นเตอร์ไพรส์	408 ม.2 ต.บ้านคลองสวน อ.พระสมุทรเจดีย์ สมุทรปราการ 10290	สมุทรปราการ
100	บจก.บิลเลี่ยน คอมพาวด์ดิ้ง	408 ม.2 ต.บ้านคลองสวน อ.พระสมุทรเจดีย์ สมุทรปราการ 10290	สมุทรปราการ

101	หจก.ยุ่นเส็ง กรุ๊ป	968 ม. 4 ถ.แพรกษา 12 ต.แพรกษา อ.เมือง สมุทรปราการ 10280	สมุทรปราการ
102	โรงงาน ส.พลาสติก	181/2 ม. 3 ซ.สุขสวัสดิ์ 74 ถ.สุขสวัสดิ์ ต.บางจาก อ.พระประแดง สมุทรปราการ 10130	สมุทรปราการ
103	บจก.เค.เอ็น.เอส. พลาสติก	408 ม.2 ต.แพรกษาใหม่ อ.เมือง สมุทรปราการ 10280	สมุทรปราการ
104	บจก.สหกิจในล่อน พลาสติก	28/8 ม. 2 ถ.สุขุมวิท ต.บางเมือง อ.เมือง สมุทรปราการ 10120	สมุทรปราการ
105	ร้าน เพชรตราแมว พลาสติก	103 ซ.ลาดกระบัง 14/1 ถ.อ่อนนุช-ลาดกระบัง ต.ราชาเทวะ อ.บางพลี สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
106	โรงงาน หล่อฟ้าทอง	9/8 ม.12 ต.ราชาเทวะ อ.บางพลี สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
107	โรงงาน รุ่งวัฒนชัย พลาสติก	31 ต.สายลวด อ.เมือง สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
108	โรงงาน สาครการช่าง	343 ม.4 ต.ท้ายบ้านใหม่ อ.เมือง สมุทรปราการ 10270	สมุทรปราการ
109	บจก.โง่วเจียบไทย	399 ม. 6 ถ.แพรกษา ต.แพรกษา อ.เมือง สมุทรปราการ 10280	สมุทรปราการ
110	บจก.กรีนพลัส พลาสติก	189/15 ม.1 ถ.เทพารักษ์ ต.บางเสาธง อ.บางเสาธง สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
111	บจก.แอล.เอส.เค. มาร์เก็ตติ้ง	30/5 ม.14 ซ.รร.เปรมฤทัย ถ.บางนา-ตราด ต.บางแก้ว อ.บางพลี สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
112	บริษัท อีโค อินดัสเตรียล แอนด์ เอ็กซ์พอร์ต จำกัด	88/93 ม.15 ต.บางเสาธง อ.บางเสาธง สมุทรปราการ 10570	สมุทรปราการ
113	บจก. ยุ่นซี พลาสติก	98/1 ม.2 ซ.สุนทรวิภาค ถ.บางพลี-ตำหรุ ต.แพรกษาใหม่ อ.เมือง สมุทรปราการ 10280	สมุทรปราการ
114	บริษัท บิ๊ก ทรี โปรเกรส จำกัด	209 ม.1ซ.เทศบาลบางปู 88 ต.บางปูใหม่ อ.เมือง สมุทรปราการ 10280	สมุทรปราการ
115	บจก. ซี.พี.เค. อินเตอร์ พลาส	286 ม.1 ต.บ้านคลองสวน อ.พระสมุทรเจดีย์ สมุทรปราการ 10290	สมุทรปราการ
116	หจก.กรกิจพัฒน์	36/16-17 ม.3 ต.บางปลา อ.บางพลี สมุทรปราการ 10540	สมุทรปราการ
117	บ.ยูนิค อุตสาหกรรม พลาสติก	323 ม.2 ถ.พุทธรักษา ต. แพรกษาใหม่ อ.เมือง สมุทรปราการ 10280	สมุทรปราการ
118	บจก.ศิริวิลัย 2558	113 ม.2 ซ.สายลม ต.แพรกษาใหม่ อ.เมือง สมุทรปราการ 10280	สมุทรปราการ
119	บริษัท เพิญน่าชัย จำกัด	270/1 ม.3 ถ.สุขุมวิท ต.บางปูใหม่ อ.เมือง สมุทรปราการ 10280	สมุทรปราการ
120	บจก.พีเอ็ม โพลีเมอร์ อินดัสตรี้ส์	18/41 ม. 5 ซ.พีวเจอร์มาร์ค ถ.เศรษฐกิจ 1 ต.นาดี อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
121	บจก.วิชัยพลาสติก อินดัสเตรียล	41,41/2-3 ม.6 ซ.วัดพันธุวงษ์ ถ.เศรษฐกิจ 1 ต.นาดี อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
122	หจก.ธำรงค์กิจทรี	42/7 ม.6 ต.บางน้ำจืด อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
123	โรงงาน วรพลพลาสติก	9/101 ม.4 ซ.กลิ่นสุวรรณ ถ.เอกชัย ต.คอกกระบือ อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
124	บจก.รวยอินเตอร์จำกัด	50/8-9 ม.2 ต.ท่าเสา อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
125	บจก.เพิญเจริญชัย พลาสติก	9/102 หมู่ 4 ต.คอกกระบือ อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
126	บจก.มาโนชพลาสติก	149/4 ม.1 ต.แควราย อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
127	บจก.นิธิ พลาสติก	134 ม.4 ต.แควราย อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
128	หจก.ณเรงค์เวทย์ พลาสติก	1/17 ม.7 ซ.122 ถ.เพชรเกษม ต.อ้อมน้อย อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74130	สมุทรสาคร
129	บจก.ศิริมหาชัย พลาสติก	63/2 ต.นาดี อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
130	บจก.เคก้า ศิลเลอร์โปร	95 ม.3 ต.แควราย อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
131	หจก.ดี แอล พลาสติก (2004)	1/7 หมู่ 6 ซ.ทรัพย์ไพศาล ถ.เลียบคลองสี่วา ต.คอกกระบือ อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
132	หจก.มั่นคงกี่พลาสติก	99/99 ม.6 ต.อ้อมน้อย อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74130	สมุทรสาคร
133	บจก.เกื้อพลาสติก อินดัสตรี้	25/12 ม.3 ซ.ทวีสุข ถ.เลียบคลองสี่วาพาสวัสดิ์ ต.นาดี อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
134	นางสาว เพ็ญทิพย์ สุขถิ่นไทย	5/5 หมู่ 9 ถนนเอกชัย คอกกระบือ เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
135	บจก.สยามไนท์	111-213 ม.7 ถนนเศรษฐกิจ 1 ต.ท่าไม้ อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
136	บจก.ที.โอ.พี. (กระดาษหมุนเวียน)	68/11 ม.4 ต.คอกกระบือ อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
137	บจก.ประเสริฐผล	57/13 ม.1 ต.ดอนไก่ดี อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
138	โรงงานโพลีนกิจ	129/23 หมู่ 4 ต.อ้อมน้อย กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74130	สมุทรสาคร
139	โรงงาน ฉลองการรอสิทธิ์	9/2 ม.8 ต.บ้านเกาะ อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
140	โรงงาน เอ็นอาร์ โพลีเมอร์	446/4 ต.คลาดกระทุ่มแบน อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
141	นาง สิริวรรณ แซ่เจิน	93/3 ม.6 ต.บางน้ำจืด อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
142	โรงงาน จิรพาณิชย์	1/29 ม. 7 ซ.เพชรเกษม 22 ถ.เพชรเกษม ต.อ้อมน้อย อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74130	สมุทรสาคร
143	บจก.เจที่เอส ฟอร์วาร์ด	93/1 ม.2 ต.บางน้ำจืด อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
144	บจก.ไชเดิลพลาส	9/18 ม.3 ต.นาดี อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
145	บจก.พีเอสที โพลีเมอร์	84/9 ม.3 ต.ท่าเสา อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74130	สมุทรสาคร
146	หจก.กชพรพัฒนา	18/52 ม.5 ต.นาดี อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
147	บจก.เอส เอส เอ็กซ์ เซลเลนท์ เน็ตเวิร์ค จำกัด	119 ม.7 ต.คลองมะเดื่อ อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
148	บจก.ชาตรี พลาสติก (1998)	66/68 หมู่3 ต.แควราย กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
149	บจก.ภัทรสุนทร อุตสาหกรรมพลาสติก	55/5 ม.1 ต.แควราย อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
150	บจก.เอ.เอ็น.ซี พลาสติก	38 ม.8 ต.คลองมะเดื่อ อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
151	บจก.เจ็งซิน เทรดดิ้ง	185/28 ม.1 วัดสุวรรณเจัดบาราม อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
152	บจก.ซิงไท่หยวน	63/91 ม.2 ถ.เลียบคลองสี่วา พาสวัสดิ์ ต.นาดี อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
153	บริษัท ซีโนไทย กรุ๊ปจำกัด	77/4 ม. 2 ต.โรงเข่ สมุทรสาคร อ.บ้านแพ้ว สมุทรสาคร 74120	สมุทรสาคร
154	บจก.ไท่ ยวี่ เฟิง อินเตอร์เนชั่นแนล เทรดดิ้ง	8/88 ม.3 ต.นาดี อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
155	หจก.จิราภา รีไซเคิล 2019	13/7 ม.5 ต.คอกกระบือ อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
156	บริษัท เอ็น.บี.เจ. โพลิเมอร์ (ประเทศไทย) จำกัด	23/8, 23/10 ม.3 ต.ท่าทราย อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
157	บริษัท วรากร พลาสจำกัด	84/11 ม.3 ต.ท่าเสา อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
158	บจก. ชวนไท่ เทรดดิ้ง	99/85 ม.2 ต.ท่าเสา อ.กระทุ่มแบน สมุทรสาคร 74110	สมุทรสาคร
159	บจก. กรีนเทคโน พลาส	64/17 ม.5 ต.หลักสาม อ.บ้านแพ้ว สมุทรสาคร 74120	สมุทรสาคร
160	บจก.พลาสติก โปรดักชั่น	18/10 ม. 9 ต.นาดี อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
161	บจก.จินสือ เทรดดิ้ง	8/8 ม.4 ต.ชัยมงคล อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
162	บจก.สยาม พีเอฟแอล พลาสติก รีไซเคิล	59/4 ม.1 ต.ท่าทราย อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
163	บริษัท เค.พี.พี. รีไซเคิลจำกัด	80/5-6 ม.1 ต.บ้านเกาะ อ.เมือง สมุทรสาคร 74000	สมุทรสาคร
164	บจก.ไทยรุ่งเรือง อุตสาหกรรมพลาสติก	201 ม.8 ถ.นครสวรรค์- พิษณุโลก ต.บางม่วง อ.เมือง นครสวรรค์ 60000	นครสวรรค์
165	บจก.เอสพีซี อินดัสเทรียล	52 ต.บางไทร อ.บางไทร พระนครศรีอยุธยา 13190	พระนครศรีอยุธยา
166	บจก.คัดแยกขยะเพื่อ รีไซเคิล วงษ์พาณิชย์	19/9 ม.3 ต.ท่าทอง อ.เมือง พิษณุโลก 65000	พิษณุโลก
167	บจก.พาสโพลิเมอร์	15/2 ม.7 ต.บางกระสั้น อ.บางปะอิน พระนครศรีอยุธยา 13160	พระนครศรีอยุธยา
168	บจก. เอ็ม เอ็ม อี เอ็นจิเนียริ่ง แอนด์ เซอร์วิส	136 ม.8 ต.ลำตาเสา อ.วังน้อย พระนครศรีอยุธยา 13170	พระนครศรีอยุธยา
169	เจริญทรัพย์มหาศาล	230/1-3 ม.2 ถ.พหลโยธิน ต.ชะแมบ อ.วังน้อย พระนครศรีอยุธยา 13170	พระนครศรีอยุธยา
170	บจก. โปรพีท พลาสติก รีไซเคิล	1/6 ม.7 ต.บ้านข้าง อ.อุทัย พระนครศรีอยุธยา 13210	พระนครศรีอยุธยา
171	บจก.เพิ่มพุลทวี	104 ม.8 ต.สากเหล็ก อ.กิ่งสากเหล็ก พิจิตร 66160	พิจิตร
172	บจก.อำนาจพลาสติก	99 ม.8 ต.วัดโบสถ์ อ.วัดโบสถ์ พิษณุโลก 65160	พิษณุโลก
173	โรงงาน ซี ดับบลิว พลาสติก	70/29 ม.4 ต.วัดจันทร์ อ.เมือง พิษณุโลก 65000	พิษณุโลก
174	โรงงานจุฬ้าลักษณ์ รีไซเคิล	70 หมู่ 4 ต.บ้านน้อย พรหมพิราม พิษณุโลก 66130	พิษณุโลก
175	ร้าน ธำรงกิจพลาสติก รีไซเคิล	48 ถ.สระบุรี-หล่มสัก ต.ท่าพล อ.เมือง เพชรบูรณ์ 67250	เพชรบูรณ์
176	นาย ปรีชา กุมพล	230 ม.2 ต.หนองกระเบียน อ.บ้านหมี่ ลพบุรี 15500	ลพบุรี
177	โรงงาน ศรีเพชร ทรัพย์ทวี	9/1 ม.14 ต.โคกตูม อ.เมือง ลพบุรี 15210	ลพบุรี
178	โรงงาน กฤษิพัฒน์ บ่อย พลาสติก	11/2 ม.7 ต.หนองแก พระพุทธบาท สระบุรี 18120	สระบุรี
179	หจก.สุรพล พลาสติก	133 ม.5 ถ.พหลโยธิน ต.พุแค อ.เมือง สระบุรี 18240	สระบุรี
180	ยิ่งเจริญทรัพย์ พีวีซี	100 ม.2 ต.พุแค อ.เฉลิมพระเกียรติ สระบุรี 18240	สระบุรี
181	โรงงานชวัญดาว พลาสติก	4/3 ม.5 ต.จ้ำราย อ.อินทร์บุรี สิงห์บุรี 16110	สิงห์บุรี
182	หจก.มั่งมีรีไซเคิล	18/1 ม.5 ต.บ้านหม้อ อ.พรหมบุรี สิงห์บุรี 16120	สิงห์บุรี
183	บจก.ไทยเชิงพลาสติก อินดัสทรีส์	125 ม.5 ต.หนองบ่อ อ.สองพี่น้อง สุพรรณบุรี 72190	สุพรรณบุรี
184	โรงงาน พี.เค.พลาสติก	178 ม.4 ถ.อู่ทอง-นครปฐม ต.สระยายโสม อ.อู่ทอง สุพรรณบุรี 72220	สุพรรณบุรี
185	โรงงาน ทรัพย์ทวี พลาสติก	16/2 ต.สระยายโสม อ.อู่ทอง สุพรรณบุรี 72220	สุพรรณบุรี
186	โรงงาน อรัญโพลีพลาส	18 ม.4 ต.วังลึก อ.สามชุก สุพรรณบุรี 72130	สุพรรณบุรี
187	ร้าน กิจสถาพร	383/1 ม.3 ต.อู่ทอง อ.อู่ทอง สุพรรณบุรี 72160	สุพรรณบุรี
188	โพธิ์ทองรีไซเคิล	68 ม.4 ต.บ่อแร่ อ.โพธิ์ทอง อ่างทอง 14120	อ่างทอง
189	โรงงาน ธีราพลาสติก	13 ม.6 ถ.สาย 333 ต.หาดทนง อ.เมือง อุทัยธานี 61000	อุทัยธานี
190	โรงงาน เอส.เอส.เอ พลาสติก	3 หมู่8 ต.วังศาลา อ.ห่ามง กาญจนบุรี 71130	กาญจนบุรี
191	บริษัท เอสแอนด์วาย โฮม 2012 จำกัด	129/8 ม.6 ต.วังหิน อ.เมือง ตาก 63000	ตาก
192	นายสามารถ บุญมีโชติ	178/1 ม.8 ถ.ประมงเจริญ ต.บ้านแหลม อ.บ้านแหลม เพชรบุรี 76110	เพชรบุรี
193	บจก.แวกซ์ กาเบ้ว รีไซเคิล เซ็นเตอร์	54/1 ม. 8 ต.รางบัว อ.จอมบึง ราชบุรี 70150	ราชบุรี
194	บจก.รักษ์ 69	111 ม.5 ต.พงสวาย อ.เมือง ราชบุรี 70000	ราชบุรี
195	หจก.ยิ่งเจริญพลาสติก	64 ม.2 ต.ท่าผา อ.บ้านโป่ง ราชบุรี 70110	ราชบุรี
196	บจก.ยูราเทค อินดัสทรี	90/3 ถ.บางนาตราด กม.40 ต.บางวัว อ.บางปะกง ฉะเชิงเทรา 24180	ฉะเชิงเทรา
197	ร้าน เรไรพลาสติก	71/1 ม.9 ถ.กบินทร์บุรี-สัตหีบ ต.เกาะขนุน อ.พนมสารคาม ฉะเชิงเทรา 24150	ฉะเชิงเทรา
198	นาย ณเรงค์ สุริโยรัตนโนภาส	28/1 ม.2 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว ฉะเชิงเทรา 24190	ฉะเชิงเทรา
199	บจก.ทัสนีย์ภัณฑ์	95/1 ม.3 ถ.แปดริ้ว-บางปะกง ต.แสนภูดาษ อ.บ้านโพธิ์ ฉะเชิงเทรา 24140	ฉะเชิงเทรา
200	บจก.ไฮดรอนแพ็คเกจจิ้ง	99/9 ม.7 ต.คลองเปรง อ.เมือง ฉะเชิงเทรา 24000	ฉะเชิงเทรา

201	บจก.สยามมิตร โกลเด้น อินดัสตรี้	105/17 ม.3 ถ.บางนา-ตราด กม.52 ต.ท่าข้าม อ.บางปะกง ฉะเชิงเทรา 24130	ฉะเชิงเทรา
202	บจก.ชินเสียง ทอยส์	83/16 หมู่ 5 ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ 10550	สมุทรปราการ
203	บจก.ชิงหวอไท่	69/3 ต.หนองปลาไหล อ.บางละมุง ชลบุรี 20150	ชลบุรี
204	บจก.โฟร์ซันส์ (ประเทศไทย)	121/4 ม.3 ถ.วีฑูรย์ดำรี ต.บ้านบึง อ.บ้านบึง ชลบุรี 20170	ชลบุรี
205	บจก.บางพลีพลาสติก	69 ม.9 ถ.ปุนเถ้าม่า-พานทอง ต.มาบโป่ง อ.พานทอง ชลบุรี 20160	ชลบุรี
206	บจก.พูนทวีสินทรัพย์	515/13 ม.4 ถ.ศรีราชา-หุบบอน ต.หนองขาม อ.ศรีราชา ชลบุรี 20110	ชลบุรี
207	บจก.เค.พี.เอส. รีไซเคิ้ล	234/13 ม.4 ต.บ่อวิน อ.ศรีราชา ชลบุรี 20230	ชลบุรี
208	บจก.อิ้งไถ่	46/5 ม.3 ต.หนองชำมะกาก อ.บ้านบึง ชลบุรี 20170	ชลบุรี
209	บจก.รวมทิพย์ รีเทค	80 ม.2 สวนอุตสาหกรรม หนองบอน ถ.สุขุมวิท-พานทอง ต.พานทอง อ.พานทอง ชลบุรี 20160	ชลบุรี
210	บจก.โปร เอเวอรริช	46/109 ม.3 ถ.บ้านบึง ต.บ้านบึง อ.บ้านบึง ชลบุรี 20170	ชลบุรี
211	บจก. เอ็ม บี.เอ.ธุรกิจ	50/21 ม.5 ต.สัตหีบ อ. สัตหีบ ชลบุรี 20180	ชลบุรี
212	บจก.เคเอสไรเคิล	77/2 ม.5 ต.บ่อวิน อ.ศรีราชา ชลบุรี 20230	ชลบุรี
213	หจก. บุญอุดมรีไซเคิล	100/42 ม.10 ต.บึง อ.ศรีราชา ชลบุรี 20230	ชลบุรี
214	บมจ.พีเอ็นพีรีไซเคิล	30/20 ม.1 ต.หนองรี อ.เมือง ชลบุรี 20000	ชลบุรี
215	บริษัท ไอเอาร์พีซีจำกัด (มหาชน)	299 ม.5 ถ.สุขุมวิท ต.เชิงเนิน อ.เมือง ระยอง 21000	ระยอง
216	บจก.จีเอส อีเลคทรอนิคส์ เมทัล	320 ม.4 ต.หนองอิรุณ อ.บ้านบึง ชลบุรี 20220	ชลบุรี
217	บริษัท ฮ่องเต๋ พลาสติก จำกัด	7 ม.15 ต.นาเริก อ.พนัสนิคม ชลบุรี 20140	ชลบุรี
218	บจก. เอส ดับบลิว ดี อินเตอร์พลาส	132 ม.1 ต.เขาไม้แก้ว อ.บางละมุง ชลบุรี 20150	ชลบุรี
219	บริษัท เรีย เฟิง จำกัด	81 ม.5 ต.หนองชำยาก อ.บ้านบึง ชลบุรี 20170	ชลบุรี
220	บจก.มี ซีพพลาย แอนด์ เซอร์วิส	169/5 ม.4 ต.เสม็ด อ.เมือง ชลบุรี 20000	ชลบุรี
221	บจก.เอเชีย รีไซเคิล แอนด์ เซอร์วิส	56/2 ม.1 ต.มาบไผ่ อ.บ้านบึง ชลบุรี 20170	ชลบุรี
222	บริษัท รชต พลาสติก อินเจ็คชั่น จำกัด	515 ม.2 ต.หนองขาม อ.ศรีราชา ชลบุรี 20110	ชลบุรี
223	บจก.ฟุ่งง พลาสติก	389/8 ม.7 ต.คลองกิ่ว อ.บ้านบึง ชลบุรี 20220	ชลบุรี
224	บจก. ไชยทิวัฒน์	102 ม.10 ซ.3 ต.หนองเหียง อ.พนัสนิคม ชลบุรี 20140	ชลบุรี
225	บจก. อีโค แมเนจเม้นท์ อินดัสเตรียล	56/8 ม.1 ต.มาบไผ่ อ.บ้านบึง ชลบุรี 20170	ชลบุรี
226	ห้างหุ้นส่วนจำกัด พี.เอส.เอส รีไซเคิล	13/3 ม.3 ต.เสม็ดใต้ บางคล้า ฉะเชิงเทรา 24100	ชลบุรี
227	บริษัท ชัยสมุทร พลาสติก จำกัด	2/6 ม. 3 ต.บ้านบึง อ.บ้านบึง ชลบุรี 20170	ชลบุรี
228	บจก.ไกลบอล พลาส เซ็นเตอร์	224 ม.2 ต.หนองบอนแดง อ.บ้านบึง ชลบุรี 20170	ชลบุรี
229	บริษัท ไอ แคน รีไซเคิล จำกัด	391 ม.7 ต.ท่าบุญมี อ.เกาะจันทร์ ชลบุรี 20240	ชลบุรี
230	บจก.ไทยเจริญพัฒนา การพิมพ์	99 ม.5 ต.หนองหงษ์ อ.พานทอง ชลบุรี 20160	ชลบุรี
231	บจก. ทีทีซี โพลีเมอร์	5/232 ม.5 ต.บ้านบึง อ.บ้านบึง ชลบุรี 20170	ชลบุรี
232	หจก.ไทศาล อินเตอร์ พลาสติก 2002	28 ม.2 ต.สำพันดา อ.นาดี ปราจีนบุรี 25220	ปราจีนบุรี
233	บจก.เอเอสเค อินเตอร์ เอ็นจิเนียริ่ง พลาสติก	32/4 ม.1 ต.มะขามคู่ กิ่ง อ.นิคมพัฒนา ระยอง 21180	ระยอง
234	บจก.ทานากะ อาอิ อินดัสทรีส์ (ประเทศไทย)	64/44 ม.4 นิคมอุตสาหกรรมอีสเทอร์นซีบอร์ด ต. ปลวกแดง อ.ปลวกแดง ระยอง 21140	ระยอง
235	บจก.รวมเศษ	21/6 ต.หางหลวงสาย 36 ต.มาบข่า อ.นิคมพัฒนา ระยอง 21180	ระยอง
236	หจก.เค วี ซีพพลาย (1994)	109/20 ถ.จันทอุดม ต.เชิงเนิน อ.เมือง ระยอง 21000	ระยอง
237	บจก.เอชไอที(บีเคเค)	219 ม.1 ต.มะขามคู่ อ.นิคมพัฒนา ระยอง 21180	ระยอง
238	หจก. ไอ ซี ที โพลีเมอร์	92/1 ม.6 ต.แม่น้ำคู อ.ปลวกแดง ระยอง 21140	ระยอง
239	บจก.ถุงทอง รีไซเคิล	86/3 ม.3 ต.มะขามคู่ อ.นิคมพัฒนา ระยอง 21180	ระยอง
240	บจก.ปุ่ดเซ้ย โฟม	57/1 ม.7 ต.นิคมพัฒนา อ.นิคมพัฒนา ระยอง 21180	ระยอง
241	บจก. ทรัพย์อนันต์ พลาสเทค	66/22 ม.3 ต.หนองบัว อ.บ้านค่าย ระยอง 21120	ระยอง
242	บจก. เพียรท่าดี รีไซเคิล	63/3 ถ.ราษฎรบำรุง ต.ห้วยโป่ง อ.เมือง ระยอง 21000	ระยอง
243	บริษัท ว.วิทยาวัสดุภัณฑ์ จำกัด	550 ม.6 ต.มะขามคู่ อ.นิคมพัฒนา ระยอง 21180	ระยอง
244	บจก.วงศธร รีไซเคิล	252/4 ม.6 ต.มะขามคู่ อ.นิคมพัฒนา ระยอง 21180	ระยอง
245	บจก.ซี เอ็ม อินเตอร์ พลาสติก	249/1 ม.5 ต.มาบยางพร อ.ปลวกแดง ระยอง 21140	ระยอง
246	บจก. ไทพลาส โพลิเมอร์	6/8 ม.1 ต.คลิสิทธิ์ อ.ปลวกแดง ระยอง 21140	ระยอง
247	บจก. สุพิมณ์ พลาสติก เซ็นเตอร์	119/80 ม.5 ต.สำนักท่อน อ.บ้านฉาง ระยอง 21130	ระยอง
248	ร้าน อีสานพลาสติก	71 ม.1 ถ.ยางตลาด-โพนทอง ต.หัวงัว อ.ยางตลาด กาฬสินธุ์ 46120	กาฬสินธุ์
249	โรงงาน ล้อมทอง พลาสติก	43/1 ม.12 ต.หนองกุงศรี อ.หนองกุงศรี กาฬสินธุ์ 46220	กาฬสินธุ์
250	บจก.สมพรเจริญ พลาสติก	181 ม.6 ต.โคกสะอาด อ.ฆ้องชัย กาฬสินธุ์ 41630	กาฬสินธุ์
251	คุณกุลภัสสรณ์ วรกิจสมบูรณ์	372 ม.2 ต.หนองแปน อ.กมลาไสย กาฬสินธุ์ 46130	กาฬสินธุ์
252	โรงงาน ขอนแก่น พลาสติกรีไซเคิล	176 ม.6 ต.โคกสะอาด อ.ฆ้องชัย กาฬสินธุ์ 46130	กาฬสินธุ์
253	โรงงาน เฮงพลาสติก ขอนแก่น	141 ม.9 ต.บ้านค้อ อ.เมือง ขอนแก่น 40000	ขอนแก่น
254	หจก.สหเพื่อนกรุ๊ป	50 ม.11 ถ.ดง-เค็ง ต.หนองสองห้อง อ.หนองสองห้อง ขอนแก่น 40190	ขอนแก่น
255	โรงงานบดพลาสติก วินัยพาณิชย์	190/1 ม.2 บ้านวังชัย ต.วังชัย อ.น้ำพอง ขอนแก่น 40410	ขอนแก่น
256	บจก.ที.เอส.แพคกิ้ง ซัพพลาย แอนด์ เซอร์วิส	4107 หมู่6 ต.โคกสูง อ.อุบลรัตน์ ขอนแก่น 40250	ขอนแก่น
257	โรงงาน จักรัส พลาสติก	206 ม.6 ต.กุดน้ำใส อ.จัตุรัส ชัยภูมิ 36130	ชัยภูมิ
258	โรงงาน จำรุญ พลาสติกเก่า	โฉนดที่ดิน (น.ส.4 จ.) เลขที่ 63854 ต.ลาดใหญ่ อ.เมือง ชัยภูมิ 36000	ชัยภูมิ
259	โรงงาน พรึกชา พลาสติก	114 ม.9 ต.บ้านเล่า อ.เมือง ชัยภูมิ 36000	ชัยภูมิ
260	โรงงาน นครพนม พลาสติก	108/1 ม.1 ต.ท่าอุเทน อ.ธาตุพนม นครพนม 48120	นครพนม
261	โรงงาน ผู้ชนะ พลาสติก	69/1 ม.3 ต.โนนดาล อ.ท่าอุเทน นครพนม 48120	นครพนม
262	หจก.เพลินจิตการ โยธา	89 ม.4 ต.นาคูณใหญ่ อ.นาหว้า นครพนม 48180	นครพนม
263	บจก.เจิง ฟง เอ็นเตอร์ไพรส์	620 ม.6 ต.หนองระเวียง อ.เมือง นครราชสีมา 30000	นครราชสีมา
264	บจก.โคราช ที อาร์ ซี พลาสติก	193 ม.3 ต.หนองบัวศาลา อ.เมือง นครราชสีมา 30000	นครราชสีมา
265	หจก.แชมป์ พลาสติก รีไซเคิล	107 ม.3 ต.ไพธ์กลาง อ.เมือง นครราชสีมา 30000	นครราชสีมา
266	โรงงาน ไนนสูง พลาสติก	259 ม.2 ถ.มิตรภาพ-ไนนสูง ต.ใหม่ อ.ไนนสูง นครราชสีมา 30160	นครราชสีมา
267	หจก.นพนันต์ เอ็นจิเนียริ่ง	616 ม.8 ต.หนองบัวศาลา อ.เมือง นครราชสีมา 30000	นครราชสีมา
268	บจก.พีพี พลาสติก ปากช่อง	718 ม.18 ต.จันรึก อ.ปากช่อง นครราชสีมา 30130	นครราชสีมา
269	ร้าน สมาน	105 หมู่ 6 ต.ประโคนชัย ประโคนชัย บุรีรัมย์ 31140	บุรีรัมย์
270	ร้านเฉลิมพาณิชย์	3322 ม.9 ต.หนองทุ่ม อ.วาปีปทุม มหาสารคาม 44120	มหาสารคาม
271	บจก. ณัฐะ พลาสติก รีไซเคิล	281 หมู่บ้านหนองแวง ม.1 ต.หนองแวง อ.นิคมคำสร้อย มุกดาหาร 49130	มุกดาหาร
272	โรงงาน ส.โชคชัย พลาสติก	20 ม.12 ซ.บ้านยางเลิง ถ.ปัทมานนท์ ต.ดอกไม้ อ.สุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด 45130	ร้อยเอ็ด
286	บจก.พลาสติก ฮโร่	182 ม.2 ต.บัวแดง อ.ปทุมรัตต์ ร้อยเอ็ด 45190	ร้อยเอ็ด
287	โรงงานร้อยเอ็ด พลาสติก.	182 ม.2 ต.บัวแดง อ.ปทุมรัตต์ ร้อยเอ็ด 45190	ร้อยเอ็ด
273	โรงงาน โกปุยกิจเจริญ	150 ม.6 ถ.ไพนทอง-เสลภูมิ ต.สระนกแก้ว อ.ไพนทอง ร้อยเอ็ด 45110	ร้อยเอ็ด
274	ร้าน ราษีรีไซเคิล	154 ม.11 ต.เมืองกง อ.ราษีไศล ศรีสะเกษ 33160	ศรีสะเกษ
275	เพชรดี รีไซเคิล	37 ม.15 ต.น้ำอ้อม อ.กันทรลักษ์ ศรีสะเกษ 33110	ศรีสะเกษ
276	บจก.กิจเจริญ พลาสติก	455 ม.10 ต.สามพร้าว อ.เมือง อุดรธานี 41000	อุดรธานี
277	บจก.เดชะเจริญ รุ่งเรืองเคย	118/1 ม.7 ต.นาดี อ.เมือง อุดรธานี 41000	อุดรธานี
278	โรงงาน ศ.รุ่งเรือง	46/2 ต.หมากแข้ง อ.เมือง อุดรธานี 41000	อุดรธานี
279	บจก.จิงจินเยียง รีไซเคิล 2008	600 ม.16 ต.หนองนาคำ อ.เมือง อุดรธานี 41000	อุดรธานี
280	โรงงาน ศรีอนันต์	56 ม.3 ถ.แจ่งสนิท ต.บ้านกอก อ.เขื่องใน อุบลราชธานี 34320	อุบลราชธานี
281	ร้าน โชคกิตติศักดิ์	145 ม.1 ต.บ้านกอก อ.เขื่องใน อุบลราชธานี 34320	อุบลราชธานี
282	โรงงาน บุญอนันต์ พลาสติก รีไซ	141 ม.1 ถ.เพชรเกษม ต.คลองหิน อ.อ่าวลึก กระบี่ 81110	กระบี่
283	บจก.ส.พลาดชค่าเหล็ก	201 ม.5 ต.วังคีร์ อ.ห้วยยอด ตรัง 92210	ตรัง
284	บจก.เอ.เอ็น.ซี. รีไซเคิล อินดัสตรี้	369/1 ม.8 ต.บานา อ.เมือง ปัตตานี 94000	ปัตตานี
285	บจก.ภาคใต้พลาสติก	74/3 ม.1 ถ.กาญจนวนิช ต.พะตง อ.หาดใหญ่ สงขลา 90230	สงขลา
286	ร้าน พี พี พลาสติก	92/1 ถ.รัถการ ต.หาดใหญ่ หาดใหญ่ สงขลา 90110	สงขลา
287	บจก.เค.บี. อุตสาหกรรมพลาสติก	66 ม.6 ถ.ควนสะตอ ต.ท่าโพธิ์ อ.สะเดา สงขลา 90170	สงขลา
288	หจก.2 เค อุตสาหกรรมพลาสติก	151 ม.3 ถ.ควนสตอ ต.ท่าโพธิ์อ. สะเดา สงขลา 90170	สงขลา
289	บจก.สุทษฎ์พงศ์ เทรดดิ้ง	125 ม.5 ต.ท่าช้าง อ.บางกล่ำ สงขลา 90110	สงขลา
290	โรงงานนางกัญญาณี	31/2 ม.1 ต.ชิงโค อ.สิงหนคร สงขลา 90280	สงขลา
291	บริษัท คลองขลุง รีไซคลิ้ง แอนด์ เทรดดิ้ง จำกัด	759/7 ม.1 ถ.พหลโยธิน ต.คลองขลุง อ.คลองขลุง กำแพงเพชร 62120	กำแพงเพชร
292	บจก.เมืองทอง กรีน อินดัสทรี	155 ม.3 ถ.พหลโยธิน ต.ป่าอ๊อดอนชัย อ.เมือง เชียงราย 57000	เชียงราย
293	นาย นที ชัยรินทร์	41 ม.4 ถ.จันจว้าใต้ อ.แม่จัน เชียงราย 57270	เชียงราย
294	โรงงาน ไทยทรี รีไซเคิล	231 ม.10 ต.เวียงชัย อ.เวียงชัย เชียงราย 57210	เชียงราย
295	โรงงาน นางแล พลาสติก รีไซเคิล	371 ม.14 ซ.วัดนางแลใน ถ.พหลโยธิน ต.นางแล อ..เมือง เชียงราย 57100	เชียงราย
296	บจก.ล้านนา เอ็น-โพลีเมอร์	9 ม.10 ต.บวกค้าง อ.สันกำแพง เชียงใหม่ 50130	เชียงใหม่
297	หจก.ทำวบุญเรือง	25 ม.4 ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง เชียงใหม่ 50160	เชียงใหม่
298	นาย จักรพงษ์ แซ่ลี้	143 ม.8 ถ.โชตนา ต.ขี้เหล็ก อ.แม่ริม เชียงใหม่ 50180	เชียงใหม่
299	โรงงาน โล่เจริญ รีไซเคิล	184 ม.7 ต.ทุ่งโฮ้ง อ.เมือง แพร่ 54000	แพร่
300	โรงงาน พงษ์ลดา พลาสติก	134/1 ม.6 ต.แม่ยางร้อง อ.ร้องกวาง แพร่ 54140	แพร่
301	บจก. เคทีพี 2014	209 ม.19 ต.มะเขือแจ้ อ.เมืองลำพูน 51000	ลำพูน
302	บจก. ไทย-อินเตอร์ พลาสติกอินดัสเตรียล	126/1 ม.7 ต.ป่าเซ่า อ.เมือง อุตรดิตถ์ 53000	อุตรดิตถ์
303	หจก.เปล่งสุริยากาญจน์	16 ซ.15 ถ.บรมอาสน์ ต.ท่าอิฐ อ.เมือง อุตรดิตถ์ 51300	อุตรดิตถ์
304	ณัฐพลพลาสติกไซเคิล	99/1 ม.3 ต.คุ้งตะเภา อ.เมือง อุตรดิตถ์ 53000	อุตรดิตถ์
305	บริษัท เอ็ยเอ็มซีโปลีเมอส์ จำกัด	ชั้น 20 อาคารสาทรซิตี้ทาวเวอร์ 175 ถนนสาทรใต้ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร 10120 ประเทศไทย	กรุงเทพมหานคร

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่ รูปร่างของผลิตภัณฑ์ และขนาดผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์จากกก

Factors influencing fear of new things Product shape and product size Case study of products made from reeds

ภัคพล เจริญตา[1]
อารียา ภูฉายา[2]
สุพจน์ ดีบุญมี[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่ รูปร่างของผลิตภัณฑ์ และขนาดผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์จากกกกรณีศึกษาผลิตภัณฑ์จากกก และเพื่อศึกษาความกลัวสิ่งใหม่ รูปร่างของผลิตภัณฑ์ และขนาดของผลิตภัณฑ์ โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม เก็บข้อมูล จำนวน 212 ชุด ผลการวิจัยพบว่า อาชีพและรายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน มีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่ และขนาดของผลิตภัณฑ์ ส่วนอายุและรายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน มีอิทธิพลต่อรูปร่างของผลิตภัณฑ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: *ความกลัวสิ่งใหม่ รูปร่างผลิตภัณฑ์ ขนาดของผลิตภัณฑ์*

Abstract

This research aims to explain the factors that influence fear of novelty, product shape, and product size, a case study of sedge products, a case study of sedge products, and to study fear of novelty, product shape, and product size, using a questionnaire as the instrument to collect data, totaling 212 sets. The results of the research found that occupation and average monthly personal income influence fear of novelty and product size, while age and average monthly personal income influence product shape, with statistical significance at the .05 level.

Keywords: *Fear of novelty, Product shape, Product size.*

บทนำ

จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วที่ผ่านมาด้านอุตสาหกรรม ที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ ๆ มากขึ้น ความจำเป็นของการใช้ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรงในชีวิตประจำวันจึงลดน้อยลง การที่ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของคนในชุมชนจะคงอยู่และสืบถ่ายภูมิปัญญาได้นั้นจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยโดยมีการพัฒนารูปแบบ รูปทรงและขนาดให้แตกต่างไปจากเดิม

[1] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
[2] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
[3] อาจารย์ สาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

เหมาะกับประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น แต่ที่สำคัญก็ยังคงรักษาภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ท้องถิ่นเอาไว้ด้วย (กัลยาณี ปฏิมาพรเทพ, 2548) โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นรากเหง้าความเป็นไทยที่โดดเด่น ไม่เพียงแสดงถึงความเป็นชาติหากแต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ภาวะวิกฤติของชาติที่เกิดขึ้น ในแต่ละครั้ง ไม่ได้เกิดเพราะภูมิปัญญาถูกใช้มากเกินไป แต่เกิดขึ้นเพราะทอดทิ้งภูมิปัญญาไทยและนิยมในภูมิปัญญาสากล วิกฤติจากการพัฒนาจึงเกิดขึ้นในทุกระดับ โดยเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานของประเทศที่สำคัญกลับได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสมัยใหม่มากมาย แสดงให้เห็นถึงสภาพความอ่อนแอของฐานราก การพัฒนาประเทศที่เข้มแข็งไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยปราศจากความแข็งแกร่งของท้องถิ่น และความแข็งแกร่งของท้องถิ่นก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยปราศจากภูมิปัญญา ดังนั้น การนำภูมิปัญญามาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นจึงสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี (วสันต์ วรเจริญ และคณะ, 2561)

การออกแบบผลิตภัณฑ์ เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ประเภทหนึ่งของมนุษย์มีความสวยงามโดดเด่น โดยใช้องค์ประกอบของทฤษฎีต่าง ๆ และใช้วัสดุนานาชนิดเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิตประจำวันให้มีความสะดวกสบายขึ้น หรือเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทางกายภาพ หรือเพื่อพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้นกว่าเดิม (ชลธิชา วงศ์อ่อนตา, 2557) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การเปลี่ยนรูปลักษณ์ที่มีอยู่เดิม โดยอาจพัฒนารูปแบบใหม่หรือเพิ่มหน้าที่ใช้สอย ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นตอบสนองหน้าที่มากขึ้น (อรพินท์ พานทอง, 2552) การที่ผู้บริโภคเลือกใช้สินค้าและบริการนั้น ๆ เป็นตัวเลือกแรก ซึ่งสิ่งนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคได้ (ชญรรค์กร ทิพย์มณี, 2559) เมื่อจะซื้อสิ่งของต้องคิดก่อนซื้อโดยความจำเป็นก่อนหลัง ความเหมาะสมกับราคา เป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวอย่างแท้จริง (ศุภวิชญ์ จันทิพย์วงษ์,2548)

การทอเสื่อกก เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนที่ใช้เวลาว่างจากการทำไร่ทำนามาถักทอ โดยวัตถุดิบที่ใช้คือต้นกกที่ชาวบ้านปลูกเองจึงหาได้ง่ายในท้องถิ่น ชาวบ้านใช้เวลาว่างทอเสื่อเป็นอาชีพเสริมสร้างงาน สร้างรายได้ให้ครอบครัว การทอเสื่อกกเป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่นำเอาต้นกกมาแปรสภาพให้เป็นเส้น ย้อมสี แล้วสานทอให้เป็นแผ่นผืน เพื่อนำมาใช้ปูลาดรองนั่งหรือนอนหรือทำธุรกรรมต่าง ๆ ตลอดจนทำพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ หนึ่งในปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไข ด่วนที่สุดคือ ปัญหาเรื่อง การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกให้มีรูปแบบใหม่ รูปแบบที่น่าสนใจ และมีความโดดเด่น เนื่องจากในปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกในปัจจุบันที่กลุ่มแม่บ้านผลิตอยู่ จะมีรูปแบบไม่มากนัก เช่น พวงกุญแจ, ที่รองแก้ว, หมอน, รองเท้า, กล่องทิชชู่, แฟ้มเอกสาร เป็นต้น ส่งผลให้ไม่เกิดการกระตุ้นตลาดใหม่ เกิดปัญหาด้านการขาย และไม่เกิดการเปิดตลาดกับกลุ่มผู้ซื้อรายใหม่ (นาวี เปลี่ยวจิตร, 2561) ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเอาองค์ความรู้ด้านหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งหลักการและแนวคิดการออกแบบ โดยเฉพาะการออกแบบผลิตภัณฑ์ แม้ว่าในตอนแรกจะอยู่ภายใต้ศาสตร์การสร้างสรรค์ทางศิลปะ ต้องอาศัยหลักการแขนงอื่นเป็นองค์ประกอบช่วย เช่น การตลาด พฤติกรรมศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ วิทยาศาสตร์ งานประณีตฝีมือ เป็นต้น แต่ต่อมาได้มีการรวบรวม พัฒนา นำไปใช้ และเผยแพร่ เพื่อให้เข้ากับการดำรงชีพตามความต้องการด้านการใช้สอย ความงามและความต้องการพิเศษเฉพาะเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เป็นหลักการและแนวคิดเบื้องต้น สำหรับการออกแบบและการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้เพื่อความเหมาะสมกับยุคสมัย (ฐปนัท แก้วปาน, 2563) และการออกแบบอย่างยั่งยืน มีแนวคิดจะทำการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัสดุเสื่อกก สร้างจุดเด่นของวัฒนธรรมเพิ่มมูลค่าให้กับงานหัตถกรรมพื้นบ้านต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์หัตถกรรมท้องถิ่นเป็นมรดกให้ลูกหลานเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ส่งเสริมรายได้สร้างความเจริญแก่ท้องถิ่นและชุมชน ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นจากการสร้างระบบนิเวศการเพาะปลูกต้นกกนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เกิดความสมดุลของกระบวนการผลิตด้านทรัพยากรวัตถุ และทรัพยากรแรงงานในท้องถิ่นให้เกิดรายได้ สร้างการ หมุนเวียนเศรษฐกิจ (อัษฎางค์ รอไธสง, 2559) จึงเป็นที่มาของการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่ รูปร่างของผลิตภัณฑ์ และขนาดของผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษา ผลิตภัณฑ์จากกก โดยประโยชน์จากการศึกษาในด้านสังคมสามารถนำไป พัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้กับชุมชนได้ ในด้านวิชาการเป็นการพัฒนาและยกระดับองค์ความรู้ด้านการวิจัย ให้มีความหลากหลายมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่ รูปร่างของผลิตภัณฑ์ และขนาดของผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์จากกก

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลมีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่
2. ปัจจัยส่วนบุคคลมีอิทธิพลต่อรูปร่างของผลิตภัณฑ์
3. ปัจจัยส่วนบุคคลมีอิทธิพลต่อขนาดผลิตภัณฑ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ กลุ่มผู้บริโภคที่ใช้ผลิตภัณฑ์ด้านหัตกรรม จำนวน 212 คน
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา
   - 2.1 ปัจจัยส่วนบุคคล
   - 2.2 ความกลัวสิ่งใหม่
   - 2.3 รูปร่างของผลิตภัณฑ์
   - 2.4 ขนาดของผลิตภัณฑ์
3. ขอบเขตด้านเวลา 1 ปี
4. ด้านการเก็บข้อมูล ทั้งออนไซต์และออนไลน์

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

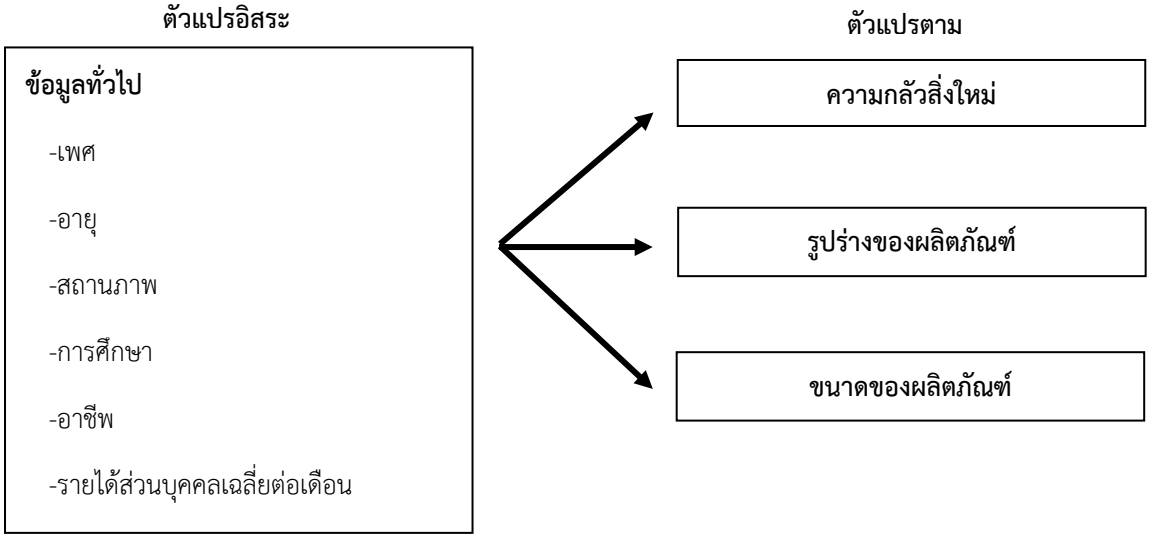

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและในการวิจัยครั้งนี้คือ บุคคลทั่วไป ที่ใช้ผลิตภัณฑ์จักสาน และผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จำนวน 212 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ แบ่งชั้นภูมิ (Stratified Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยแยกประชากรออกเป็นกลุ่มประชากรย่อย ๆ หรือแบ่งเป็นชั้นภูมิก่อน โดยหน่วยประชากร ในแต่ละชั้นภูมิจะมีลักษณะเหมือนกัน (homogenious) แล้วหลังจากนั้นจึงจะสุ่มตัวอย่างโดยวิธีการ สุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของขนาด กลุ่มตัวอย่าง เพื่อคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของยามาเน เมื่อให้ค่าของความคาดเคลื่อนเท่าที่จะยอมรับได้ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ค่าของความคาดเคลื่อนเท่าที่จะยอมรับได้จึงเท่ากับ 0.05 จะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่จะต้องทำการวิจัยโดยการแจกแบบสอบถามอยู่ที่ 212 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม

การหาคุณภาพของเครื่องมือ

การหาความตรงด้านเนื้อหาของเครื่องมือ (Content Validity) แบบสอบถาม โดยมีการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ หลังจากนั้น ผู้ศึกษานำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามและนำไปใช้จริง

การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) ผู้ศึกษานำแบบสอบถามที่ผ่านการหาความตรงตามเนื้อหาเรียบร้อยแล้วไปทดสอบหาความเชื่อมั่น ที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 25 คน แล้วนำมาคำนวณหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยวิธีการหาสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอบบัค (Cronbach)

3.การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลโดยดำเนินงานตามขั้นตอนดังนี้

3.1 การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม

3.1.1 ผู้ศึกษานำแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามให้ครบถ้วน

3.1.2 การแจกแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Facebook Group ที่เกี่ยวข้องกับสินค้าหัตถกรรม สินค้าทำมือ

3.2 ผู้ศึกษาติดต่อขอความร่วมมือในการติดตามแบบสอบถามและเก็บข้อมลเพิ่มเติมในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างลงข้อมูลในแบบสอบถามไม่ครบ หรือในกรณีที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง

3.3 นำแบบสอบถามที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้อง

3.4 เมื่อข้อมูลมีความถูกต้องครบถ้วนแล้ว นำเข้ามูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4.การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป แจกแจงความถี่ และร้อยละ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการยอมรับ วิเคราะห์ ดังนี้

1. วิเคราะห์รายข้อโดยการแจกแจงความถี่ และร้อยละ

2. หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และกำหนดระดับการยอมรับ รายด้านและโดยรวม โดยประเมินค่าเฉลี่ยที่คำนวณได้

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1) สถิติพรรณา (Descriptive Statistics)

2) สถิติวิเคราะห์ (Inferential Statistics)

3) การวิเคราะห์การถดถอย (regression analysis)

ผลการวิจัย

การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการออกแบบบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าที่มีผลต่อการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและความประหยัด กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์จากกก ข้อมูลทั่วไป พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 157 คน คิดเป็นร้อยละ 74.1มีอายุระหว่าง 21-30 ปี จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 41.5 มีสถานภาพโสด จำนวน 161 คน คิดเป็นร้อยละ 75.9 กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 44.3 มีอาชีพนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 42.5 และ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 10,000 บาท จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 48.1

ตารางที่ 1 : แสดงการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ความประหยัด และความกลัวสิ่งใหม่

ความกลัวสิ่งใหม่	เฉลี่ย
ความกลัวสิ่งใหม่	**3.91**
ฉันกลัวที่ใช้ผลิตภัณฑ์ที่ฉันไม่เคยใช้มาก่อน	3.91
ถ้าฉันไม่รู้ว่ามีอะไรอยู่ในผลิตภัณฑ์นั้น ฉันจะไม่ลองใช้	3.92
ฉันไม่ไว้ใจผลิตภัณฑ์ใหม่	3.89

จากตารางที่ 1 พบว่าค่าเฉลี่ย ด้านความกลัวสิ่งใหม่ ค่าเฉลี่ย 3.91 มากที่สุด คือ ถ้าฉันไม่รู้ว่ามีอะไรอยู่ในผลิตภัณฑ์นั้น ฉันจะไม่ลองใช้ ค่าเฉลี่ย 3.92

ตารางที่ 2 : แสดงการยอมรับและการออกแบบผลิตภัณฑ์ตราสินค้า

การยอมรับและการออกแบบผลิตภัณฑ์ตราสินค้า	เฉลี่ย
รูปร่างของผลิตภัณฑ์	**4.07**
ดึงดูดความสนใจ	4.04
ค้นหาง่ายในร้านค้า	4.03
สะดวกสบายในการพกพา	4.09
รูปทรงของบรรจุภัณฑ์สวยงาม	4.13
มีความสะดวกต่อการใช้งาน	4.11
หยิบ/ถือ/จับง่าย	4.08
รูปร่างบรรจุภัณฑ์เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์	4.04
ขนาดของผลิตภัณฑ์	**4.06**
ขนาดบรรจุเหมาะสมกับปริมาณการใช้	4.02
พกพาสะดวก	4.00
ส่งเสริมให้ซื้อสินค้า	4.16

จากตารางที่ 2 พบว่าค่าเฉลี่ยด้านด้านรูปร่างของผลิตภัณฑ์ ค่าเฉลี่ย 4.07 มากที่สุด คือ รูปทรงของบรรจุภัณฑ์สวยงาม ค่าเฉลี่ย 4.13 ค่าเฉลี่ยด้านขนาดของผลิตภัณฑ์ ค่าเฉลี่ย 4.06 มากที่สุด คือ ส่งเสริมให้ซื้อสินค้า ค่าเฉลี่ย 4.16 ด้าน

การทดสอบสมมติฐาน

ตารางที่ 3 : แสดงการวิเคราะห์การถดถอย ความกลัวสิ่งใหม่ ด้วยวิธีนำเข้าทั้งหมด (Enter Selrction)

ตัวแปร	b	SE_b	β	t	p-value
เพศ	.118	.147	.057	.800	.425
อายุ	-.102	.072	-.133	-1.418	.158
สถานะภาพ	-.221	.161.	-.125	-1.370	.172
ระดับการศึกษาในปัจจุบัน/สูงสุด	.031	.064	.042	.479	.632
อาชีพ	.052	.025	.168	2.102	.037
รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน	.228	.076	.213	2.983	.003
ค่าคงที่ 3.525 ; SE_{est} = ±.88 R = .317[a] ; R^2 = .101 ; F = 3.827					

จากตารางที่ 3 พบว่าปัจจัยทางด้านอาชีพและรายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน *= ที่ระดับในยสำคัญทางสถิติที่ .05 มีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่ได้ ปัจจัยทั้งหมดสามารถร่วมกันพยากรณ์ความพึงพอใจในความกลัวสิ่งใหม่ ได้ร้อยละ 10.1

ตารางที่ 4 : แสดงการวิเคราะห์การถดถอย รูปร่างของผลิตภัณฑ์ ด้วยวิธีนำเข้าทั้งหมด (Enter Selrction)

ตัวแปร	b	SE_b	β	t	p-value
เพศ	.157	.129	.086	1.216	.225
อายุ	-.163	.063	-.243	-2.589	.010
สถานะภาพ	-.121	.141	-.078	-.853	.395
ระดับการศึกษาในปัจจุบัน/สูงสุด	-.052	.057	-.080	-.914	.362
อาชีพ	.019	.022	.072	.905	.366
รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน	.212	.067	.226	3.159	.002
ค่าคงที่ 4.123 ; SE_{est} = ±.77 R = .311[a] ; R^2 = .096 ; F = 3.648					

จากตารางที่ 4 พบว่าปัจจัยทางด้านอายุและรายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน อิทธิพลต่อรูปร่างของผลิตภัณฑ์ *= ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี ปัจจัยทั้งหมดสามารถร่วมกันพยากรณ์ความพึงใจในรูปร่างของผลิตภัณฑ์ ได้ร้อยละ 9.6

ตารางที่ 5 : แสดงการวิเคราะห์การถดถอย ขนาดของผลิตภัณฑ์ ด้วยวิธีนำเข้าทั้งหมด (Enter Selrction)

ตัวแปร	b	SE_b	β	t	p-value
เพศ	.042	.139	.021	.302	.763
อายุ	-.214	.068	-.297	-3.165	.002
สถานะภาพ	-.139	.152	-.083	-.914	.362
ระดับการศึกษาในปัจจุบัน/สูงสุด	-.059	.061	-.084	-.962	.337
อาชีพ	.044	.023	.151	1.889	.060
รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน	.147	.072	.146	2.036	.043
ค่าคงที่ 4.500 ; SE_{est} = ±.83 R = .319[a] ; R^2 = .102 ; F = 3.878					

จากตารางที่ พบว่าปัจจัยทางด้านอายุและรายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อบุคคลต่อเดือน ที่สามารถพยากรณ์ขนาดของผลิตภัณฑ์ *=ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p-value .002) ปัจจัยทั้งหมดสามารถร่วมกันพยากรณ์ความพึงใจในขนาดของผลิตภัณฑ์ได้ร้อยละ 10.2

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการออกแบบบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าที่มีผลต่อการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและความประหยัด กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์จากกก ได้สรุปผลการวิจัยตามประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไป พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 157 คน คิดเป็นร้อยละ 74.1มีอายุระหว่าง 21-30 ปี จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 41.5 มีสถานภาพโสด จำนวน 161 คน คิดเป็นร้อยละ 75.9 กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 44.3 มีอาชีพนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 42.5 และ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 10,000 บาท จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 48.1

ค่าเฉลี่ยด้านความกลัวสิ่งใหม่ ค่าเฉลี่ย 3.91 มากที่สุด คือ ถ้าฉันไม่รู้ว่ามีอะไรอยู่ในผลิตภัณฑ์นั้น ฉันจะไม่ลองใช้ ค่าเฉลี่ย 3.92 และด้านรูปร่างของผลิตภัณฑ์ ค่าเฉลี่ย 4.07 มากที่สุด คือ รูปทรงของบรรจุภัณฑ์สวยงาม ค่าเฉลี่ย 4.13 ค่าเฉลี่ยด้านขนาดของผลิตภัณฑ์ ค่าเฉลี่ย 4.06 มากที่สุด คือ ส่งเสริมให้ซื้อสินค้า ค่าเฉลี่ย 4.16

อาชีพและรายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน มีอิทธิพลต่อความกลัวสิ่งใหม่ได้ ปัจจัยทั้งหมดสามารถร่วมกันพยากรณ์ความพึงพอใจในความกลัวสิ่งใหม่ ได้ร้อยละ 10.1 ปัจจัยทางด้านอายุและรายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน อิทธิพลต่อรูปร่างของผลิตภัณฑ์ *= ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี ปัจจัยทั้งหมดสามารถร่วมกันพยากรณ์ความพึงใจในรูปร่างของผลิตภัณฑ์ ได้ร้อยละ 9.6 ปัจจัยทางด้านอายุและรายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อบุคคลต่อเดือน ที่สามารถพยากรณ์ขนาดของผลิตภัณฑ์ *=ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p-value .002) ปัจจัยทั้งหมดสามารถร่วมกันพยากรณ์ความพึงใจในขนาดของผลิตภัณฑ์ได้ร้อยละ 10.2

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการวิจัยต่อยอดเกี่ยวกับรูปแบบการตลาดที่หลากหลาย และตลาดออนไลน์ในชุมชน นอกชุมชน รวมทั้งการขายผลิตภัณฑ์เสื่อกก และกิจกรรมทางการตลาดด้านอื่น ๆ

2. ควรมีการศึกษาในบริบทอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกัน เปรียบเทียบกัน เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่มีความหลากหลายทางวิชาการ

3. ควรมีการขยายขอบเขตของประชากรในการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อศึกษาประชากรในกลุ่มที่ กว้างขึ้นและสามารถเปรียบเทียบความสัมพันธและความแตกต่างได้

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความกรุณาจาก อาจารย์สุพจน์ ดีบุญมี อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือเป็นอย่างดี ในการให้คำแนะนำการศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างสูงที่ทำให้งานวิจัยสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณประธานกลุ่มปัททาสื่อกกและสมาชิกในกลุ่มที่ให้การสนับสนุนการให้ข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ เจ้าของวารสาร เอกสารทางวิชาการทุกท่าน ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษา และนำมาอ้างอิงในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการวิจัย รุ่นพี่BAMK6421 ที่ได้ศึกษาในเรื่องดังกล่าวนี้และได้อนุเคราะห์ข้อมูลการศึกษาก่อนหน้า ให้ผู้วิจัยนำมาต่อยอดจนสามารถนำมาเสนอผลงานในครั้งนี้ได้

ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องนี้ไม่มากก็น้อย และหากผิดพลาดประการใดผู้จัดทำต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

กัลยาณี ปฏิมาพรเทพ. (2545). ***การวิจัยและพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช.*** ในภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน. หน้า 209-240. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ชญรรค์กร ทิพย์มณี. (2559). **การสื่อสารการตลาดที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้ออาหารเพื่อสุขภาพของผู้บริโภคในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา**. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชลธิชา วงศ์อ่อนตา. (2557). ***ความหมายของการออกแบบผลิตภัณฑ์.*** [Online]. http://chonticha13104.blogspot.com/2014/06/blog-post9786.html[2567 มกราคม 11].

ฐปนัท แก้วปาน และคณะ. (2563). หลักการและแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์. ***วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 22***(2). 161-182.

นาวี เปลี่ยวจิตร์. (2561). ***การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเสื่อจันทบูรให้กลุ่มแม่บ้านทอเสื่อ จังหวัดจันทบุรี.*** ชลบุรี: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

นิตยา วงศ์ยศ. (2564). ส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มธุรกิจหัตกรรมจักสานผักตบชวาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. ***วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 26.*** 168 - 178

ปามิกา คชปุติ. (2566). ***ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าน้ำตาลที่มีบรรจุภัณฑ์ขวดในกรุงเทพฯ.***

วสันต์ วรเจริญ และคณะ. (2561). การวิจัยและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์วิสหากิจชุมชนในกลุ่มทอเสื่อกก ตำบลคำไผ่ อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร. ***สังทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.), 24*** (ฉบับพิเศษ). 55-58.

อัษฎางค์ รอไธสงและคณะ. (2559). การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ลวดลายเฉพาะถิ่นงานทอเสื่อกก กลุ่มพนมรุ้งเสื่อกกและหัตถกรรม อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์. ***วารสารวิชาการ AJNU ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. 7***(2), 147-157.

อุษา เทวารัตติกาล. (2565). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคในตลาดน้ำลำพญาจังหวัดนครปฐม. ***สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.), 28***(2). 89 - 102

อรพินท์ พานทอง. (2552). **การออกแบบผลิตภัณฑ์สำหรับชุมชน.** ปาฐกถา “เสาหลักของแผ่นดิน” ชุด “เศรษฐกิจพอเพียง”, 11-13.

นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

The innovations of Local Community for natural resources and environmental management leading to Sustainable Development Goals

สิริภา สงเคราะห์[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษา 1) สถานการณ์ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมชุมชน 2) ระบบคิดเชิงคุณค่าในการสร้างและใช้นวัตกรรมชุมชนเพื่อสร้างกลไกการบริหารจัดการและ (3) การใช้นวัตกรรมชุมชนยกระดับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมิติต่างๆ กรณีศึกษา 6 กรณี ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิจิตร สิงห์บุรี กาญจนบุรี นราธิวาสและสภาองค์กรชุมชนลุ่มน้ำโขง 7 จังหวัดภาคอีสาน วิธีศึกษาคือวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชุดพื้นที่นวัตกรรมชุมชนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ที่จัดพิมพ์ขึ้นในวาระครบรอบ 20 ปี และสรุปผลในเชิงพรรณา

ผลการศึกษาพบว่าสถานการณ์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมต่างๆนำไปสู่การสร้างและพัฒนานวัตกรรมชุมชน โดยช่วยกระตุ้นให้เกิดกลไกการบริหารจัดการเพื่อรับมือกับสถานการณ์วิกฤตด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ 13, 15, 16และ17 ส่วนคุณลักษณะรูปธรรมและระบบคิดเชิงคุณค่าสามารถช่วยจุดประกายสร้างสรรค์นวัตกรรมกลไกบริหารจัดการต่างๆ ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ และทั้งในรูปแบบเฉพาะและแนวทางร่วม เช่น การจัดตั้งและใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีกลาง การสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาชน นอกจากนี้ยังพบว่ามีการนำทุนทางสังคมและวัฒนธรรมจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งต่อยอดและยกระดับประเด็นการพัฒนาให้เป็นวาระร่วมกัน ซึ่งนวัตกรรมชุมชนในการจัดการทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่การยกระดับการพัฒนาชุมชนมีความเชื่อมโยงกับมิติเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ 1, 2, 3 และ 12

บทเรียนการจัดการปัญหาทรัพยากรฯและการสร้างนวัตกรรมชุมชนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากพัฒนามิติด้านเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรฯ โดยเสริมสร้างการใช้ประโยชน์ให้เกิดความหลากหลายทั้งทางตรงและทางอ้อม การบูรณาการการทำงานกับภาคประชาสังคมและยกระดับสถานภาพองค์กรชุมชนต่างๆยังสามารถเสริมศักยภาพให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองทั้งมิติด้านทรัพยากรฯและมิติอื่นๆ ที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความยั่งยืนยิ่งขึ้น

***คำสำคัญ**: นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น การจัดการตนเอง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน*

Abstract

This research studied 1) the crisis of natural resources and the environmental situations leading to create community innovations 2) the tangible and the intangible local wisdom systems leaded to initiating

[1] อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

community innovations to create mechanisms for managing the situations, and 3) the utilization of community innovation to elevate local community development leaded to SDGs. Six case studies were Mae Hong Son Province, Phichit Province, Sing Buri Province, Kanchanaburi Province, Narathiwat Province; and the Mekong River Basin Community Organization Councils of the Northeastern Region. The research methodology involves analyzing content from "The innovations of Local Communities" was published on the 20th anniversary by the Community Organization Development Institute (CODI) and descriptive summary.

The results found that the problem situation and various problem-solving approaches related to natural resources and the environment led to the creation and development of community innovations, helping to stimulate management mechanisms to deal with environmental crisis situations. These findings are aligned with SDGs 13, 15, 16, and 17. Tangible and intangible local wisdom systems have initiated to create innovations the management mechanisms, both in terms of specific and collaborative approaches, such as establishing and utilizing community organization councils as a central forum, creating and linking civil society networks. In addition, social and cultural heritage can be used to address the problems that arise, as well as to build on and elevate development issues so that they become shared agendas. Community innovations in resource and the environment management that lead to community development are linked to the economic dimension related to career creation and improving various aspects of quality of life, which are consistent with (SDGs) 1, 2, 3, and 12.

The knowledges from managing problems and create innovations leading to SDGs included economic development base on resources and also involve strengthening the utilization of resources to create diversity approaches and collaborating with civil societies and elevating the status of various community organizations can strengthen the capacity of local communities to manage resources, environment and other dimensions by themselves, leading to more sustainable quality of life development.

***Keywords**: local community innovation, self-management, natural resources and environmental managements, Sustainable Development Goals*

บทนำ

ในหลาย ๆ พื้นที่ของประเทศไทย ถ้าพิจารณาจากพัฒนาการกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวและดำเนินการต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งแนวทางการปกป้อง ฟื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกและจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน การต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นสภาพกลับมาใหม่และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายที่15 (องค์การสหประชาชาติ ประเทศไทย ,2558.) พื้นที่รูปธรรมความสำเร็จที่เกิดขึ้น นอกจากชาวบ้านในพื้นที่เกิดความตระหนักและมีจิตสำนึกที่จะลุกขึ้นมาปกป้องฐานทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นของตนแล้ว ส่วนหนึ่งเกิดจากการดำเนินงานของหน่วยงานพี่เลี้ยงที่สนับสนุนและหนุนเสริมด้านต่างๆ เช่น จัดเวทีเพื่อสร้างความตระหนัก จุดประกายให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม อาทิสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งด้วยพลังองค์กรชุมชนและ

ประชาสังคม” ทั้งนี้การสร้างนวัตกรรมชุมชน มักมีพื้นฐานจากการรวบรวมความต้องการของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด และรวบรวมเป็นข้อเสนอเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ (สุวัฒน์ คงแป้น,2563)

องค์กรชุมชนทั่วประเทศได้สร้างนวัตกรรมการพัฒนาที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมปรึกษา หารือ ร่วมกันทำงานจนพัฒนาไปสู่สิทธิชุมชนในการจัดการตนเอง และพัฒนาการมากกว่า 40 ปี ได้ทำให้กลุ่มองค์กรชุมชนเหล่านี้มีความรู้ สั่งสมประสบการณ์และเข้าใจบทบาทการจัดการตนเองมากขึ้น จนกลายเป็นพลังทางสังคมและเป็นเป็นพลังใหม่ในรูปแบบภาคประชาสังคมที่เคลื่อนไหวผลักดันเพื่อแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นของตนอย่างต่อเนื่อง เมื่อมาถึงช่วงปีพ.ศ.2549 มีกระแสการปฏิรูปประเทศไทย องค์กรชุมชนทั่วประเทศที่ทำงานร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้จัดเวทีระดมความคิดเห็นเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย 8 เรื่อง หนึ่งในนั้นก็คือ “การยกระดับให้การทำงานขององค์กรชุมชนเป็นอิสระ”นั่นคือการทำให้เกิดสิทธิชุมชนจัดทำแผนพัฒนาจากปัญหาและข้อเท็จจริงในชุมชน จะนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างแท้จริง (สุวัฒน์ คงแป้น, 2563)

สำหรับนวัตกรรมประเด็นที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีตัวอย่าง อาทิ‘สภาลมหายใจเชียงใหม่ เป็นการทำงานร่วมกันของชุมชนที่แก้ปัญหาหมอกควันในจังหวัดเชียงใหม่ การบูรณาการ และเชื่อมทุกภาคส่วนทั้งจากภาคชนบทและเมือง เข้ามาแก้ไขปัญหาร่วมกัน การแก้ไขปัญหาหมอกควันขยายผลไปถึงต้นเหตุปัญหาเรื่องที่ดินทำกินเพื่อยุติการบุกรุกป่าไปพร้อม ๆ กัน ในชื่อว่า ‘แม่แจ่มโมเดล’ หรือ ธนาคารต้นไม้ของจังหวัดชุมพรที่มีฐานคิดจากการปลูกต้นไม้เพื่อป้องกันภัยธรรมชาตินำมาสู่การปลูกต้นไม้เพื่อเป็นหลักประกันการขอสินเชื่อ และปลูกต้นไม้เพื่อใช้เป็นบำนาญยามสูงวัย ของตำบลนาขา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร การบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนมีส่วนร่วมจากตัวอย่างของ‘แพร่โมเดล’ ต้นแบบการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนมีส่วนร่วมของจังหวัดเพชรบุรีที่ใช้บทบาทสภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีกลางให้ทุกภาคส่วนเข้ามาเจรจาและปฏิบัติตามกติกาที่ตกลงไว้ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งและร่วมกันแบ่งเบาความเดือดร้อนเรื่องทรัพยากรน้ำ ที่ชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ตัวอย่างการจัดการภาวะภัยแล้งโดยชุมชนร่วมกันทำธนาคารน้ำใต้ดิน โดยสภาองค์กรชุมชนมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเช่นกัน (สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร ,2563)

จะเห็นว่าถ้าชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ปรับตัวและสร้างสรรค์นวัตกรรมการจัดการปัญหาทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นของตนอย่างเท่าทัน เพื่อเตรียมรับมือกับสถานการณ์สภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวนเขึ้นเรื่อย ๆ จะสามารถพึ่งพาตนเองและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากชุมชนมีฐานทรัพยากรที่จะพัฒนาให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในด้านอื่น ๆ ตามมา การวิจัยนี้จึงสนใจการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายที่ 15 ได้แก่ การปกป้อง ฟื้นฟู และการสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบกอย่างยั่งยืน การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน การต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย และยุติและฟื้นสภาพพื้นที่ที่เสื่อมโทรม และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ โดยศึกษานวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองด้านการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน(เจษฎา มีทรัพย์,2563).

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนพัฒนาการไปสู่การสร้างนวัตกรรมชุมชนในการจัดการทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

2 เพื่อศึกษาระบบคิดเชิงคุณค่า ทั้งรูปธรรม/คุณค่าด้านนามธรรม และแนวทางการใช้นวัตกรรมชุมชนสร้างกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อม

3 เพื่อศึกษาการใช้นวัตกรรมชุมชน ยกระดับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในมิติต่าง ๆ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

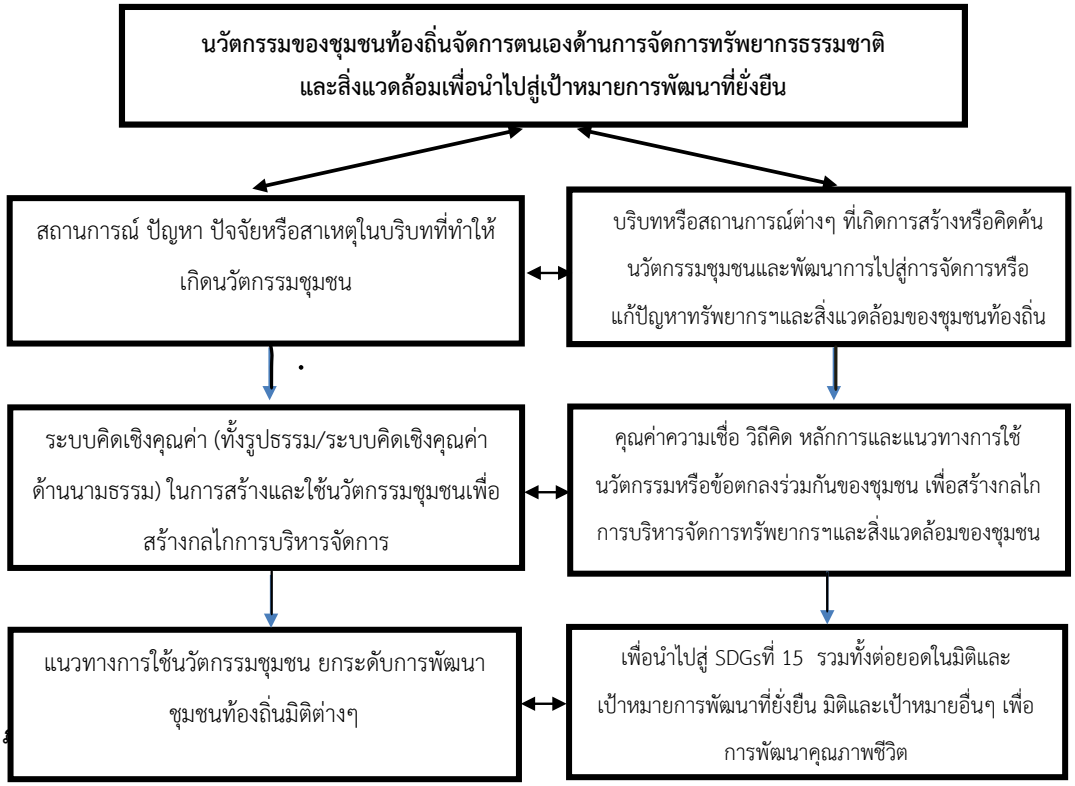

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เลือกตัวอย่างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองที่มีแนวทางการจัดการทรัพยากรฯ และสิ่งแวดล้อม โดยมีระบบคิดเชิงคุณค่ากระตุ้นให้เกิดการพัฒนาในการสร้างและใช้นวัตกรรมชุมชนเพื่อบริหารจัดการและยกระดับการพัฒนาไปสู่มิติอื่น ๆ ที่เห็นผลเป็นรูปธรรมในพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ของแต่ละภาคดังนี้

ภาคเหนือ การจัดการป่าชุมชน ตำบลแม่กิ๊ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาคกลาง เกษตรปลอดภัย“วิชชาลัยชาวนาตำบลหัวดง” ตำบลหัวดง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร และ นวัตกรรมการจัดการขยะของเทศบาลเมืองสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาคตะวันตก การจัดการป่าชุมชน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ภาคใต้ การอนุรักษ์ผืนป่าและที่ดิน อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การค้านเขื่อนกั้นสายน้ำโขงฟื้นฟูวิถีชีวิตปลุกจิตวิญญาณ“เอิ้นปลาคืนวัง เติมน้ำคืนโขง ศึกษาระดับ เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนลุ่มน้ำโขง 7 จังหวัดภาคอีสาน

2. การสร้างและพัฒนาคุณภาพเครื่องมือ

- เก็บรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเพื่อนำมาอธิบายให้เห็นบริบทสถานการณ์ภาพรวม เชื่อมโยงกับความสำคัญของปัญหา

- คัดกรองและเลือกสรรข้อมูลที่สำคัญ ๆ เพื่อให้สามารถตอบโจทย์ปัญหาและวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ข้อ

- เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่ออธิบายรายละเอียดในประเด็นที่เกี่ยวข้องแต่ละกรณีศึกษาทั้ง 6 กรณีศึกษาในพื้นที่ 5 ภาคตามวัตถุประสงค์

- สร้างข้อสรุป จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาตอบโจทย์ปัญหาการวิจัย/วัตถุประสงค์ ทั้ง 3 ข้อ ในภาพรวม

- วิเคราะห์ถึง ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและการใช้นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นเพื่อการจัดการปัญหาทรัพยากรฯ และสิ่งแวดล้อม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนของชุมชนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อเสนอแนะ

3. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

การเก็บและวิธีการรวบรวมข้อมูลทั้ง 6 กรณีศึกษา ได้แก่ 1.การรวบรวมจากเอกสาร (Documentary) โดยรวบรวมจากหนังสือชุดพื้นที่นวัตกรรมชุมชน ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเป็นหลัก รวมทั้งงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย 2. รวบรวมข้อมูลจากแหล่งเว็บไซต์ อินเตอร์เน็ต แหล่งข้อมูลออนไลน์ต่าง ๆ 3.จากการเข้าร่วมประชุมและสัมมนาในเวทีต่าง ๆ ที่จัดโดยหน่วยงานที่มีบทบาทส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานอิสระ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้กระบวนการวิเคราะห์จากเอกสารและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) 6 กรณีศึกษาใน พื้นที่ 5 ภาค โดยอธิบายเชิงบรรยาย (Descriptive)

ขั้นที่ 1 ศึกษาสถานการณ์ โดยวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น สถานการณ์ของกรณีศึกษาในภาพรวม

ขั้นที่ 2. สรุปผล ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3ข้อ จากข้อมูลของ 6 กรณีศึกษา ในพื้นที่ 5 ภาค

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์ผลเพื่ออธิบายงานวิจัย นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองในการจัดการทรัพยากรฯ และสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้ได้ข้อสรุปในภาพรวม

ขั้นที่ 4 ขั้นอภิปรายผล อภิปรายสรุปถึงศักยภาพและแนวทางชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรฯ และสิ่งแวดล้อมผ่านกลไกขับเคลื่อนของชุมชนเพื่อยกระดับและนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติและเป้าหมายอื่น ๆ โดยพัฒนาการการแก้ปัญหาสามารถก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมิติด้านทรัพยากรฯ กับมิติต่าง ๆ ภายใต้บริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ที่มีแนวโน้มนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนกลุ่ม People Prosperity Planet และ Partnership

ผลการวิจัย

1) สถานการณ์และแนวทางแก้ปัญหาต่างๆก่อให้เกิดพัฒนาการการคิดค้นนวัตกรรมชุมชนและเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดกลไกขับเคลื่อนเพื่อแก้วิกฤติปัญหา จากข้อมูลพบว่าทุกกรณีศึกษา สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบสร้างภารกิจและบทบาทให้กับกลุ่มหรือองค์กรชุมชนในพื้นที่เพื่อตั้งรับ เตรียมพร้อมรับมือและรับผิดชอบกับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทุกขณะ หลายๆองค์กรชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพ ออกแบบกลไกและกระบวนการทำงานของตนเองรวมทั้งสร้างโอกาสการเรียนรู้ พัฒนาทักษะชาวบ้านและสามารถประสานความร่วมมือหน่วยงานภาคีภายนอกให้เข้ามาสนับสนุนกระบวนการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ได้แก่ **ตำบลแม่กี๊ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน** (สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร, 2563). การรวมกลุ่ม“ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรตำบลแม่กี๊”เพื่อการจัดการป่าชุมชน เกิดข้อตกลงร่วมกันไม่บุกรุกพื้นที่ จัดการดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของตำบลให้เป็นแหล่งต้นน้ำและแหล่งทรัพยากรที่เชื่อมโยงคุณภาพชีวิตทั้งด้านอาหารและรายได้จากป่า กำหนดพื้นที่หลายโซนเพื่อการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย ฯลฯ **ตำบลหัวดง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร** ปัญหาสารพิษตกค้างลงสู่ดิน ดินขาดความอุดมสมบูรณ์และแหล่งน้ำธรรมชาติปนเปื้อนสารเคมี ส่งผลต่อการดำรงชีวิต “วิชชาลัยชาวนาตำบลหัวดง จึงเกิดขึ้นเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของเกษตรกรและสร้างแหล่งเรียนรู้การทำเกษตรปลอดสารพิษเพื่อนำไปใช้ลดต้นทุนการผลิตและจัดหาปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่นเดียวกับที่**ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัด**

กาญจนบุรี ที่พื้นที่ป่าไม้ลดลง แหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภคแห้งแล้งและปนเปื้อนสารเคมี ผลผลิตการเกษตรเสียหาย เกิดปัญหาหนี้สิน ส่งผลกระทบต่ออาชีพและการดำเนินชีวิต ชาวบ้านจึงนำเพลงเหย่ยภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมปลุกจิตสำนึกผู้คนและนำระบบคุณค่าความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาเป็นกุศโลบายอนุรักษ์ป่าและจัดการป่าชุมชน **เทศบาลเมืองสิงห์บุรี** ปัญหาขยะล้นเมืองที่มาจากหลากหลายสาเหตุ ส่งผลกระทบต่อชุมชนพื้นที่เทศบาล ทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ ด้านท่องเที่ยวและภาพลักษณ์และผลเสียต่อสุขภาพ เทศบาลจึงเปิดโอกาสให้ประชาชนนำเสนอความคิดเห็นเพื่อจัดการขยะและใช้แนวทางการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย นำไปสู่นวัตกรรมการจัดการขยะของเทศบาลสิงห์บุรี **ตำบลปาลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส** เมื่อประกาศเขตอุทยานทับที่ดินทำกิน ชาวบ้านได้รับผลกระทบ จึงเกิดเครือข่ายในการเคลื่อนไหวแก้ไขปัญหาที่ดินเทือกเขาบูโด-สุไหงปาดี เรียกร้องความเป็นธรรมด้วยสันติวิธี ใช้เครื่องมือสำคัญ คือ คน ชุมชน ความรู้ และการมีส่วนร่วมภาคีที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ดินที่อยู่อาศัยและอนุรักษ์ผืนป่าและที่ดินอย่างเป็นระบบ **เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนลุ่มน้ำโขง 7 จังหวัดภาคอีสาน** เนื่องจากการสร้างเขื่อนบนสายน้ำโขงทำให้ประชาชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่ 26 อำเภอ 7 จังหวัดภาคอีสานได้รับผลกระทบตั้งแต่ พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา ความเสียหายส่งผลต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม อาทิ ระดับน้ำผันผวนส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ตลิ่งริมโขงพังทลายชาวบ้านสูญเสียพื้นทีการเกษตร การกักตะกอนดินของเขื่อนตอนบนธาตุอาหารระบบนิเวศแม่น้ำตอนล่างลดลง ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ชาวประมงพื้นบ้านสูญเสียรายได้ อีกทั้งสูญเสียแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวิถีวัฒนธรรมในอดีต เครือข่ายฯจึงลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อรักษาระบบนิเวศน์และฟื้นฟูวิถีชีวิตคนริมโขงที่เคยอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ร่วมกัน

2) ระบบคิดเชิงคุณค่า ทั้งรูปธรรม/คุณค่าด้านนามธรรม นำไปสู่การสร้างและใช้นวัตกรรมชุมชนเพื่อสร้างกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา **ตำบลแม่กิ๊** บริหารจัดการป่า ลักษณะป่าอยู่ได้ คนต้องอยู่ได้ สะท้อนศักยภาพการจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่ที่เข้มแข็ง นำหลักคิดคำสอนที่แทรกอยู่ในนิทานของคนปกาเกอะญอเรื่อง “ได้กินจากป่าต้องรักษาป่า ได้กินจากน้ำต้องรักษาน้ำ” สู่การจัดการที่สร้างความสมดุลย์ระหว่างการดูแลปกป้องฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืน นำระบบความรู้จากภูมิปัญญามาใช้จัดการระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนอย่างต่อเนื่องยาวนาน **ตำบลห้วดง** นำวิสัยทัศน์จากภาคประชาคม การพัฒนาพื้นที่ตำบลให้เป็นสุขภาวะอยู่เย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของจังหวัดพิจิตร รวมทั้งหน่วยงานในพื้นที่และองค์การบริหารส่วนตำบล ระบบคิดคุณค่าเชิงรูปธรรม มีแนวทางการทำงานบูรณาการร่วมกับทุกภาคส่วน บนหลักการคือประชาชนต้องร่วมกันคิดและตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายต่อการดำรงชีวิต คุณลักษณะเชิงคุณค่าที่เป็นรูปธรรมอีกประการหนึ่งได้แก่ การขับเคลื่อนการพัฒนา บนพื้นฐานแนวคิดสำคัญ 4 ฐานคิดหลัก ที่อาศัยพื้นที่เป็นตัวตั้ง ได้แก่ (1) เน้นพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน (2) เน้นพัฒนาอย่างบูรณาการโดยประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา (3) สร้างการเรียนรู้และสร้างอาชีพที่หลากหลาย และ (4) สร้างเครือข่าย 5 ภาคี (ท้องถิ่น ท้องที่ หน่วยงานภาครัฐ ประชาชนและวัด) โดยประชาชนเป็นแกนกลาง และภาคีอื่น ๆ เป็นผู้กระตุ้น อำนวยความสะดวก ส่งเสริม สนับสนุน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน **ตำบลหนองโรง** การที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์หลากหลายจากป่า จึงเกิดแนวคิด วิถีคนอยู่กับป่า “ป่ายังคนอยู่” : คนรักษาป่า ป่ารักษาคน.” โดยใช้ภูมิปัญญาศิลปะเพลงเหย่ย พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อปลูกฝังและเชื่อมจิตสำนึกชาวบ้านให้เกิดกุศโลบายในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า **เทศบาลเมืองสิงห์บุรี** คุณลักษณะรูปธรรมที่นำมาใช้ ได้แก่ “ประชาชนมีส่วนร่วมจัดการขยะ” สนับสนุนให้เกิดจิตอาสาพัฒนาบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมให้ตื่นตัวที่จะเรียนรู้ตลอดเวลา เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมเสนอแนวทางประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อสร้างความมั่นใจว่าความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกการบริหาร งาน **ตำบลปะลุกาสาเมาะ** ประชาชนสำนึกรู้เคารพในตัวตนและสิ่งแวดล้อม ตระหนักถึงบทบาทของตัวเองและลุกขึ้นมาแสดงพลังปกป้องสิทธิและจัดการปัญหาที่ดินทำกินตนเอง เคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยสันติวิธี โดยใช้เครื่องมือสำคัญ คือ คน ชุมชน ความรู้และการมีส่วนร่วม **เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนลุ่มน้ำโขง 7 จังหวัดภาคอีสาน** ผลกระทบจาก

การสร้างเขื่อน สร้างความพยายามในการฟื้นฟูวิถีชีวิต และปลุกจิตวิญญาณคนชายขอบริมโขงผ่านพิธีกรรมโบราณบวงสรวงพญานาค อ่านโองการ “เอิ้นปลาคืนวัง เติมน้ำคืนโขง” เพื่อขอขมาและเอิ้นขวัญน้ำโขงกลับคืนมา โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ร่วมจุดประกายความคิดให้เชื่อมโยงภาคีเครือข่ายความร่วมมือให้เข้มแข็ง เตรียมพร้อมรับมือสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงที่วิกฤติขึ้นเรื่อย ๆ

3) การใช้นวัตกรรมชุมชน ยกระดับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) มิติต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่านวัตกรรมชุมชนในการจัดการปัญหาทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น สามารถยกระดับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ SDGs ที่ 1 การยุติความยากจนทุกรูปแบบ มิติด้านเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับอาชีพและวิถีทำมาหากินเพื่อสร้างรายได้ โดยสร้างความเชื่อมโยงให้เกิดความสมดุลย์ระหว่างมิติด้านทรัพยากรฯกับมิติด้านเศรษฐกิจและอาชีพ เสริมสร้างการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรฯให้มีความหลากหลายทั้งทางตรงและทางอ้อมช่วยให้เกิดการใช้และจัดการทรัพยากรฯ อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ก่อให้เกิดแนวทางการสร้างอาชีพและรายได้ทั้งในระดับองค์กรและชุมชน ซึ่งนำไปสู่ SDGs ที่ 2 การยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร และยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน SDGs ที่ 3 สร้างหลักประกันการมีสุขภาวะที่ดี และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี และSDGs ที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน โดยนวัตกรรมที่สร้างขึ้นใหม่และต่อยอดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมแต่ประยุกต์และปรับให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งนวัตกรรมชุมชนที่เกิดขึ้นมีความหลากหลายทั้งมิติ ประเด็น รูปแบบ แนวทาง กลไก การสร้างกลุ่มองค์กร การสร้างงานวิจัย (ไทบ้าน) เป็นต้น นวัตกรรมชุมชนที่พบจากการศึกษา อาทิ การสร้างชุดองค์ความรู้ใหม่บนพื้นฐานการเรียนรู้สถานการณ์ปัญหาและการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทปัจจุบัน การสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มองค์กรทั้งระดับชุมชนและระดับตำบลเพื่อสั่งสมประสบการณ์และพัฒนาศักยภาพจนนำไปสู่การสร้างกลไกการบริหารจัดการทั้งการป้อง กันและแก้ปัญหาทรัพยากรฯและปัญหาอื่น ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ ที่อยู่อาศัย และพัฒนาคุณภาพชีวิต ฯลฯ มีการสร้างหรือพัฒนากฎระเบียบ กติกาและข้อตกลงร่วมกัน เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างยั่งยืน เนื่องจากสามารถนำไปสู่การต่อยอดการจัดทำแผนบริหารจัดการพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับแผนฯระดับนโยบายของท้องถิ่นในการจัดการดูแลร่วมกันอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาและศักยภาพของพื้นที่นั้น ๆ เกิดผลรูปธรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อชาวบ้าน นวัตกรรมร่วมของทุกกรณีศึกษาได้แก่การใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือการจัดการตนเองด้านทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะบทบาทสำคัญได้แก่เป็นเวทีกลางหรือพื้นที่สาธารณะ ที่ช่วยผลักดันและสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนบริหารจัดการรวมทั้งยกระดับพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ และพัฒนาชุมชนมิติอื่น ๆ และยังเป็นพื้นที่กลางในการหารือเพื่อพัฒนาและยกระดับกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดสวัสดิการ สภาฯยังมีบทบาทหนุนเสริมสถาบันที่สำคัญในชุมชน ได้แก่เป็นที่ปรึกษา สนับสนุนงบประมาณ เป็นฝ่ายจัดโครงการพัฒนาให้ชุมชนจัดการตนเอง พัฒนาทักษะชาวบ้านให้สามารถแก้ปัญหาจากผลกระทบด้านต่าง ๆ สนับสนุนหน่วยงานที่มีหน้าที่แก้ปัญหาต่าง ๆ โดยตรงรวมทั้งเชื่อมโยงภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พัฒนาบุคลากรที่มีบทบาทหนุนเสริมการพัฒนาท้องถิ่นโดยส่งเสริมให้มีทักษะความชำนาญในการแก้ปัญหา

นอกจากนี้นวัตกรรมชุมชนยังเป็นการนำทุนสังคมวัฒนธรรมและศักยภาพด้านต่าง ๆ มาต่อยอดประเด็นการพัฒนาเพื่อยกระดับการจัดการตนเอง ซึ่งนำไปสู่ SDGs ที่ 13 การปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และผลกระทบที่เกิดขึ้น SDGs ที่ 15 การปกป้อง ฟื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้ที่ยั่งยืน ต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ SDGs ที่ 16 การส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิผล รับผิดชอบและครอบคลุมในทุกระดับและ SDGs ที่ 17 การเสริมความแข็งแกร่งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจาก

วิธีดำเนินการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการอาศัยทุนและศักยภาพที่มีอยู่ เริ่มต้นจากสร้างความเข้าใจกับกลุ่มองค์กรในพื้นที่จนนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างแนวทางบริหารจัดการ โดยส่งเสริมให้จัดทำแผนพัฒนาฯ ในการขับเคลื่อนและขยายงานพัฒนาทั้งพัฒนาคนและพัฒนาตำบลเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดขึ้นร่วมกันผ่านกระบวนการจัดเวทีระดับต่าง ๆ นวัตกรรมในการสร้างและเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายต่างๆทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ได้พัฒนาให้เป็นภาคประชาสังคมโดยบูรณาการการทำงานร่วมกันบนหลักการคือสร้างความตระหนักถึงปัญหา รวมทั้งกระบวนการมีส่วนรวมที่ประชาชนและหน่วยงานทุกภาคส่วนร่วมคิดและร่วมกันสร้างแนวทางให้เกิดการจัดการอย่างยั่งยืน เนื่องจากศักยภาพของเครือข่ายภาคประชาสังคมสามารถผลักดันแผนฯให้เกิดผลทางปฏิบัติร่วมกันภายใต้กลไกความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมและยังสามารถช่วยขยายประเด็นการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องได้อีกหลายเรื่อง นอกจากนี้นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพและทักษะการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาเป็นเครื่องมือในการจัดการสามารถช่วยแก้ปัญหาและใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีส่วนร่วม นำไปสู่การจัดทำแผนบริหารจัดการพื้นที่ในการจัดการดูแลร่วมกัน รวมทั้งยังช่วยสร้างเครือข่ายการทำงาน ช่วยให้ชุมชนมีฐานต้นทุนความรู้และชุดข้อมูลของตัวเองเพื่อนำไปสู่การสร้างกลไกการทำงานและสร้างความร่วมมือบนพื้นฐานความเข้าใจและรับรู้ปัญหาร่วมกันกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

สรุปและอภิปรายผล

ผลกระทบจากสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ต่างๆที่มีความวิกฤติขึ้นเรื่อยๆ เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการสร้างนวัตกรรมองค์ความรู้ชุดใหม่ โดยเรียนรู้จากสถานการณ์และการแก้ปัญหาบนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทปัจจุบัน ความรู้ชุดใหม่ได้มาทั้งจากเรียนรู้ ลองผิดลองถูกจากประสบการณ์การแก้ปัญหา การสร้างงานวิจัย(ไทบ้าน) ของตนเองหรือเกิดจากร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆด้านงานวิจัย เพื่อนำชุดข้อมูลหรือคำตอบเป็นแนวทางแก้ปัญหาความเดือดร้อนจากผลกระทบ รวมทั้งเตรียมรับมือกับสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ที่รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งการแก้ปัญหาทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อม ของกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จนอกจากมิติด้านทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมแล้วยังมีการพัฒนาและยกระดับมิติด้านเศรษฐกิจ ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดที่ยังคงมีอยู่ การพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเสริมสร้างการใช้ประโยชน์ให้เกิดความหลากหลาย ทั้งทางตรงและทางอ้อมยังช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมนำไปสู่ความยั่งยืน

ระบบคิดเชิงคุณค่าช่วยสร้างฐานรากของความตระหนักที่นำไปสู่แนวทางการจัดการที่ปรับความสมดุลย์ในการดูแลปกป้องฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อม ทั้งระบบคิดเชิงนามธรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อม อาทิองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ปัญหาตั้งแต่อดีต คติธรรมแนวคิดหลักคำสอนประเพณีความเชื่อโบราณที่ผูกโยงกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในท้องถิ่นรวมทั้งระบบคิดคุณค่ารูปธรรมหรือการสร้างหลักการใหม่เพื่อปลูกฝังและกระตุ้นจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาตั้งแต่ชุมชนระดับหมู่บ้านและตำบลจนถึงปัญหาระดับเครือข่าย

ผลการศึกษาจะเห็นว่าคุณลักษณะทั้งรูปธรรมและระบบคิดเชิงคุณค่าที่แฝงอยู่ในคติความเชื่อ วิสัยทัศน์และหลักการต่าง ๆ นอกจากทำให้เกิดการสร้างแนวทางการแก้ปัญหาทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นที่แล้ว ยังจุดประกายให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรมกลไกบริหารจัดการต่าง ๆ ที่สามารถต่อยอดประเด็นและยกระดับการพัฒนาในมิติอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงและบูรณาการผ่านการสร้างภาคีเครือข่ายและการพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชน ซึ่งการรื้อฟื้นหรือการนำระบบคิดคุณค่าเชิงรูปธรรม รวมทั้งภูมิปัญญาองค์ความรู้ต่าง ๆ สามารถผลักดันเพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนและสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาตั้งแต่ชุมชนระดับหมู่บ้าน ระดับตำบลรวมทั้งปัญหาเชิงประเด็น (ร่วม) ในระดับเครือข่ายระบบภูมินิเวศน์ เนื่องจากระบบคุณค่าเชิงความคิดสามารถสร้างฐานรากความตระหนักที่นำไปสู่แนวทางและกลไกการจัดการที่สร้างความ

สมดุลย์ระหว่างการดูแลปกป้องฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยมีประชาชนเป็นแกนกลาง และภาคีอื่น ๆ เป็นผู้กระตุ้น อำนวยความสะดวก ส่งเสริม สนับสนุน เพื่อให้เกิดเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติอื่น ๆ ซึ่งสามารถนำไปสู่ SDGs ที่ 13 การปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และผลกระทบที่เกิดขึ้น SDGs ที่ 15 การปกป้อง ฟื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้ที่ยั่งยืน ต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ SDGs ที่ 16 การส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิผล รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ และ SDGs ที่ 17 การเสริมความแข็งแกร่งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะ SDGs ที่ 17เครือข่ายทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบายที่เคลื่อนไหวร่วมกับชุมชนเพื่อแก้ปัญหาสามารถช่วยผลักดันหรือจุดประกายให้เกิดการสร้างนวัตกรรมการเคลื่อนไหวเชิงประเด็นจากการเรียนรู้งานทั้ง “ประเด็นเย็น” และ “ประเด็นร้อน” นำผลวิจัยหรือประสบการณ์การเคลื่อนไหวที่ยาวนานมาสร้างชุดความรู้และความเข้าใจกับชุมชนในประเด็นที่จะขับเคลื่อนโดยเชื่อมโยงฐานข้อมูลความรู้จากองค์ประกอบที่หลากหลาย และเมื่อเครือข่ายองค์กรชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบเรียนรู้และเข้าใจปัญหาภายใต้บริบทที่ซับซ้อนและมิติที่หลากหลาย ก็จะสามารถสร้างนวัตกรรมแนวทางการขับเคลื่อนในรูปแบบที่เป็นโมเดลเฉพาะของตนเอง โดยประชาชนเป็นแกนกลาง และภาคีอื่น ๆ ทำหน้าที่กระตุ้น อำนวยความสะดวก ส่งเสริมสนับสนุน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมิติต่าง ๆ

กรณีศึกษาทั้ง 6 กรณีศึกษาในพื้นที่ทั้ง 5 ภาคสะท้อนถึงความสำคัญของสภาองค์กรชุมชนและบทบาทภารกิจที่หลากหลายตั้งแต่เริ่มจัดตั้งสภาฯและพัฒนาการบทบาทและภารกิจ ศักยภาพที่สามารถเรียนรู้ประเด็นปัญหาในพื้นที่ บทบาทสำคัญของสภาฯ เกือบทุกกรณีศึกษาคือเป็นเวทีกลางที่นำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ จนถึงยกระดับการจัดการปัญหาขึ้นเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของชาวบ้านในพื้นที่และประเด็นที่เป็นส่วนรวมผ่านการระดมการมีส่วนร่วมจัดทำแผนพัฒนาตำบลเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมชุมชน และเชื่อมโยงการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพื้นที่กรณีศึกษาสะท้อนถึงแนวโน้มการนำไปสู่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนกลุ่ม Planet **หรือกลุ่มด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** SDGs ที่13 15 16 และ17 ซึ่งจะเกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้นถ้าสามารถสร้างความเชื่อมโยงให้เกิดความสมดุลย์ระหว่าง มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับมิติด้านเศรษฐกิจและสังคม (SDGs ที่1 2 3 และ12) อีกทั้งประสบการณ์และการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาสามารถก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการป่าชุมชน ทรัพยากรฯ และสิ่งแวดล้อมกับมิติเศรษฐกิจภายใต้บริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง สะท้อนถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน**กลุ่ม People Prosperity และ Planet ที่สอดคล้องกับองค์ประกอบหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน**คือ มิติด้าน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนา ควรคำนึงทั้ง 3 ด้านนี้พร้อม ๆ กัน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ Partnership **หรือกลุ่มหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนา** (เป้าหมายที่ 17) ด้วยการสร้างความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาอย่างเป็นปึกแผ่นและเข้มแข็ง โดยส่งเสริมให้ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. แกนนำชุมชนและสภาองค์กรชุมชน

ส่งเสริมและกระตุ้นให้นำระบบคิดเชิงคุณค่า รวมทั้งภูมิปัญญาองค์ความรู้ รวมทั้งทุนทางสังคมในมิติต่าง ๆ ทั้งภูมิปัญญา ศิลปะหัตถกรรม กลุ่มองค์กร ผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้าน ทุนทรัพยากร ฯลฯ มาต่อยอดให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนา

นวัตกรรม รวมทั้งสร้างการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือ หน่วยงานท้องถิ่นและท้องที่ องค์กรชุมชน ประสานการทำงานร่วมกัน โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

2. ภาคประชาสังคมในพื้นที่ (วัด โรงเรียน รพ.สต. กศน. ผู้รู้ของชุมชน บริษัท ห้างร้าน ฯลฯ)

กระตุ้นให้เกิดการสร้างภาคีเครือข่ายที่นำไปสู่การพัฒนาเป็นภาคประชาสังคมทุกระดับในพื้นที่ เพื่อเอื้อให้เกิดการสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อม เริ่มต้นด้วยการให้ความรู้สร้างความเข้าใจแนวทางการจัดการร่วมกัน รวมทั้งสนับสนุนกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้มีความหลากหลายทั้งทางตรงและทางอ้อม เอื้อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน โดยนำฐานต้นทุนเดิมมาสร้างระบบการดูแลจัดการตนเอง ให้เกิดการใช้ทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

3. หน่วยงานพี่เลี้ยง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและสถาบันวิชาการ

ส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มองค์กรชุมชนระดับต่างๆ ที่มีบทบาทในการสร้างกลไกบริหารจัดการทั้งป้องกันและแก้ปัญหาทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมและมิติอื่นๆ ให้มีทักษะและศักยภาพการบริหารจัดการด้านต่างๆเพิ่มขึ้นอาทิการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยการจัดการด้านทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ

กระตุ้นและส่งเสริมให้ชุมชนสร้างชุดข้อมูลจากการวิจัยแนวไทบ้าน และหรือจากการจัดการความรู้เพื่อให้ได้ข้อมูลชุดนวัตกรรมความรู้ใหม่ที่เป็นข้อเท็จจริงจากสถานการณ์ที่เป็นปัจจุบัน โดยเฉพาะประเด็นความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีแนวโน้มได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมอย่างวิกฤติที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ ตามมาในอนาคต

ผลักดันให้สภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีกลางสาธารณะ เพื่อสร้างแนวทางการขับเคลื่อนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ โดยใช้ทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ กลุ่มอาชีพ ทรัพยากรในพื้นที่ ฯลฯ โดยเชื่อมโยงกับหน่วยงานพัฒนาชุมชนระดับอำเภอและหน่วยงานอื่น ๆ นำประเด็นมาปรึกษาผ่านเวทีประชุมสภาฯ

พัฒนาให้เครือข่ายเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยกระตุ้นให้เกิดกลไกการจัดเวทีระดมความคิดทบทวนแนวทางการทำงานเพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีแนวทางทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการแก้ไขปัญหาปากท้องรวมทั้งมิติอื่น ๆ อาทิ สังคมและวัฒนธรรม สวัสดิการ ที่อยู่อาศัย เป็นต้น โดยกำหนดเป้าหมายร่วมกันทั้งพัฒนาคนและพัฒนาพื้นที่เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามปัญหาและความต้องการ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยต้องขอบพระคุณสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นอย่างสูง เนื่องจากข้อมูลงานวิจัยชิ้นนี้เป็นเอกสารต้นฉบับชุดพื้นที่นวัตกรรมชุมชนที่ทางพอช.จัดพิมพ์ขึ้นในวาระครบรอบ 20 ปี มาสรุปวิเคราะห์ เลือกกรณีศึกษาโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ 6 จังหวัดในประเด็นต่าง ๆ โดยแต่ละกรณีศึกษามีพัฒนาการในการบริหารจัดการเชิงรูปธรรมที่ชัดเจน จึงทำการรวบรวมข้อมูล ศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการโดยภาพรวม ซึ่งพบว่าเป็นประโยชน์กับแนวทางการพัฒนาและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

เอกสารอ้างอิง

เจษฎา มีทรัพย์ (2563). ***แผนการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับประเทศไทย (Thailand 's SDG Roadmap)***. file:///C:/Users/Dell/ Documents/วิจัย%20%2064/เอกสารที่เกี่ยวข้อง/สืบสานสู่ปฏิบัติ%20เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย%20.pdf.

สุธิดา บัวสุขเกษม และกองบรรณาธิการ. (2565). ***การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยการดำเนินงานอย่างบูรณาการ.*** กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน .

สุวัฒน์ คงแป้น. (2563). ***12 ปี สภาองค์กรชุมชน ก้าวไปข้างหน้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต.*** กรุงเทพมหานคร :สำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร. (2563ก). ***พื้นที่นวัตกรรมชุมชน ภาคเหนือ.*** (หน้า 84-95, 152-157) **.** กรุงเทพฯ : สำนักงานภาคเหนือ ร่วมกับสำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร. (2563ข*). **พื้นที่นวัตกรรมชุมชน ภาคกลางและตะวันตก.*** (หน้า 6-16, 93-98). กรุงเทพฯ : สำนักงานภาคกลางและตะวันตก ร่วมกับสำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร.(2563ค). ***พื้นที่นวัตกรรมชุมชน ภาคใต้.*** (หน้า 109-112) . กรุงเทพฯ : สำนักงานภาคใต้ ร่วมกับสำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร.(2563ง). ***นวัตกรรมชุมชน ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง.*** (หน้า 130-139).กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

องค์การสหประชาชาติ ประเทศไทย. (2558). **15 *การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก.*** https://www.un.or.th/globalgoals/th/global-goals/life-on-land/

Art, Drama & Music

การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ผ่านงานศิลปะร่วมสมัยหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557

A Contemporary Art Movement for Human Rights and Freedom After the 2014 Thai coup d'état

ชุมพล พินิจธนสาร[1]

บทคัดย่อ

ศิลปะกับการเคลื่อนไหวทางสังคมมีพัฒนาการมาตามยุคสมัยตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ศิลปะเข้าไปมีบทบาท โดยศิลปินเริ่มที่จะให้การยอมรับการเขียนภาพเหตุการณ์ปัจจุบันตามสภาพความเป็นจริงจากธรรมชาติและสังคม ภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 การคุกคามสิทธิ เสรีภาพของประชาชนผู้เห็นต่าง การแสดงออกถึงการวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้านอำนาจรัฐประหารไม่สามารถทำได้ การกดดันจากอำนาจรัฐก่อให้เกิดผลงานศิลปะร่วมสมัยหลากหลายรูปแบบขึ้น งานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผลงานศิลปะร่วมสมัยของศิลปินที่เคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ หลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557 ได้แก่ มานีมีแชร์ ไข่แมวx นิทรรศการขอนแก่นเมนิเฟสโต้และ Ubon Agenda ของถนอม ชาภักดี และศิลปะปลดแอก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างผลงานศิลปะและการสร้างเครือข่ายของศิลปินเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคมและศึกษามุมมอง ทัศนะคติของผู้คนในสังคม รวมทั้งศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพผ่านงานศิลปะร่วมสมัย หลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557 โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด

ผลจากการศึกษาพบว่าความหมายและรูปแบบของศิลปะร่วมสมัยเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมและพื้นที่การแสดงออกทางศิลปะก็มีหลากหลายไม่จำกัด ศิลปินมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายการทำงานแบบหลวม ๆ ไม่มีผู้นำที่ชัดเจน หมุนเวียน ผลัดเปลี่ยนไปตามประเด็นที่ต้องการสื่อสาร การใช้ศิลปะร่วมสมัยในการแสดงออกก่อให้เกิดการรับรู้ และตระหนักในสิทธิเสรีภาพของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการเปิดพื้นที่ทางความคิดให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นโต้แย้งร่วมกัน สร้างแรงกระเพื่อมให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมเป็นการปลูกจิตสำนึกต่อการยอมรับความเห็นต่างให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

คำสำคัญ: *การเคลื่อนไหวทางสังคม สิทธิ เสรีภาพ ศิลปะร่วมสมัย รัฐประหาร*

Abstract

Art and social movements have evolved over time according to the social and cultural conditions. After the 2014 Thai coup d'état, threats to human rights and the freedom to dissent increased. Mass media were banned from presenting news that contradicted the regime. As criticism was suppressed, state pressure inspired different contemporary art forms, including creating newly formatted art spaces in real space and on social media. These became venues for airing grievances against the power elite when direct criticism and other political expression was forbidden, as an emotional reflection produced by a rational process and synthesized symbolically.

[1] สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

This research studied works by contemporary artists active in the human rights and freedom movement after the 2014 coup, including Mani Meechair, Khai Maew X, Khon Kaen Manifesto and The Ubon Agenda by Thanom Chapakdee and Free Art. These artists strove to create their own space to express criticism, opposition, response, and reflections on societal issues. Escaping the institutional art system, they developed a free contemporary art site for communication to motivate societal change and cultivate awareness of accepting different opinions for peaceful coexistence.

Keywords: *Social movements, Rights, Freedom, Contemporary art, Coup d'état*

บทนำ

ในสังคมประชาธิปไตยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนพลเมืองมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก โต้แย้ง ถกเถียง รวมถึงอภิปรายและตั้งคำถามกับอำนาจรัฐในการที่จะแก้ปัญหาความความขัดแย้งร่วมกันให้สามารถยุติลงได้อย่างสันติ การใช้อำนาจรัฐในทางที่จะทำให้พลเมืองรู้สึกเคลือบแคลงสงสัยหรือการจำกัดสิทธิเสรีภาพ ประชาชนในฐานะพลเมืองแห่งรัฐก็สามารถที่จะเรียกร้องสิทธิตามระบอบประชาธิปไตยหรือสิทธิมนุษยชนรวมทั้งใช้สิทธิ์ในการไม่เชื่อฟังรัฐด้วยการรวมกลุ่มคนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยมีเป้าหมายเดียวกันเพื่อแสดงความเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ประท้วงและต่อต้านเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมให้กับตัวเองในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เริ่มมีบทบาทมากขึ้นในยุโรปตะวันตกและอเมริกาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 (พ.ศ. 2513) เพราะสามารถแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนในสังคมสมัยใหม่ได้ การขยายบทบาทของประชาสังคมให้เข้มแข็งและก้าวไกลจนเกิดการยอมรับนี้เรียกว่า “การเมืองแบบใหม่และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่” (the new politic and new social movement) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540, น. 2-5) การรวมตัวของประชาชนก่อให้เกิดพลังที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมในประเด็นต่าง ๆ ที่เรียกร้อง โดยขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่นี้ไม่ได้เคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียวหรือกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งและไม่ได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองอย่างพรรคการเมืองหรือนักการเมือง เป้าหมายของการเคลื่อนไหวเพื่อต้องการสร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิตขึ้นมาใหม่แทนที่จะช่วงชิงอำนาจจากรัฐซึ่งแตกต่างจากขบวนการเรียกร้องของกลุ่มผลประโยชน์หรือองค์กรอาสาสมัครในอดีตที่มุ่งหวังในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ชนชั้น หรือเพื่อยึดครองอำนาจรัฐที่อาจนำไปสู่การเผชิญหน้าและความรุนแรง

แนวคิด “พลังอำนาจอ่อน” (Soft Power) อาจจะเป็นแนวคิดหนึ่งที่ช่วยให้แนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่สามารถที่จะสื่อสารและบอกกล่าวความต้องการตลอดจนโน้มน้าวชักจูงให้คล้อยตามและเกิดการยอมรับจนสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของสังคมได้ โดยการใช้งานศิลปะซึ่งเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Culture) ในการขับเคลื่อนทางสังคมผ่านแนวคิดวัฒนธรรมทางสายตา (Visual Culture) ที่สื่อสารด้วยภาพ ด้วยการใช้สัญญะในการแสดงออกเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนทางสังคมด้วยการสะท้อนมุมมองของศิลปินต่อเหตุการณ์การชุมนุมเรียกร้องถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ความอัดอั้นตันใจต่อการกดขี่ข่มเหง การโหยหาสิทธิ เสรีภาพ สื่อสารออกมาผ่านงานศิลปะร่วมสมัยเพื่อสร้างคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ที่สามารถเข้าถึงและลึกลงไปในระดับจิตใจผ่านการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์สู่สังคมด้วยเครือข่ายของกลุ่มศิลปินที่ร่วมกันสร้างพื้นที่ทางศิลปะที่จะไม่ใช่เฉพาะแต่เพียงพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้นแต่หมายรวมถึงพื้นที่ทางความคิดที่อิสระเสรีและปราศจากความกลัวต่ออำนาจใด ๆ โดยมุ่งหวังให้เกิดแรงกระเพื่อมต่อสังคมเพื่อนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างสันติ

ศิลปะกับการเคลื่อนไหวทางสังคมมีพัฒนาการมาตามยุคสมัยตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ศิลปะเข้าไปมีบทบาท ซึ่งแต่เดิมนั้นการสร้างสรรค์ศิลปะอาจเป็นเพียงเพื่อสะท้อนตัวตนของศิลปินที่รับใช้เชิดชูเทพเจ้า ศาสนา และผู้มีอำนาจ การจะเข้าถึงศิลปะนั้นคงถูกจำกัดเฉพาะชนชั้นนำคนทั่วไปจะดูได้ก็แต่เพียงในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น ศิลปินเองก็ถูกกดทับด้วยระบบอุปถัมภ์ที่ตีค่าผลงานด้วยมูลค่าขาดซึ่งอิสรภาพในการแสดงออก แต่หลังจากสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) จนถึงยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เรียกว่า “ยุคเรืองปัญญา” (Age of Enlightenment) แนวคิดมนุษย์นิยมที่เชื่อมั่นในตัวมนุษย์และสติปัญญาของมนุษย์ก่อกำเนิดศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art) ที่มีทัศนคติต่อมุมมองในอดีตที่เปลี่ยนไป โดยศิลปินเริ่มที่จะให้การยอมรับการเขียนภาพเหตุการณ์ปัจจุบันตามสภาพความเป็นจริงจากธรรมชาติและสังคม (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2554, น. 16) ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยเริ่มมีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อมีการนำเอาการเขียนภาพแบบตะวันตกมาประยุกต์ใช้กับจิตรกรรมไทยประเพณีโดยเทคนิคการแสดงความลึกของภาพด้วยเส้นนำสายตา (Line Perspective) หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแนวคิดเนื้อหาและรูปแบบของศิลปะที่สะท้อนเรื่องราวการต่อสู้ทางสังคมของชนชั้นล่างถูกกล่าวถึงในบทความ “ศิลปะเพื่อชีวิต” ของจิตร ภูมิศักดิ์ และเสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน) ที่เสนอความเห็นว่า “ศิลปะนั้นควรจะเพื่อชีวิต” สอดคล้องกับนโยบายของยูเนสโกในช่วงนั้นที่ประกาศให้ศิลปะมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์โดยตรง (2537, น. 9) แนวคิดนี้ส่งผลต่อกลุ่มศิลปินหัวก้าวหน้าจนเกิดเป็นกลุ่ม “ศิลปะเพื่อชีวิต” และ “ศิลปะเพื่อประชาชน” และขยายเป็น “แนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย” ที่มีบทบาทในเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองเมื่อ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ (พ.ศ. 2535) มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540) ส่งผลให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น นักคิด นักเขียน นักวิชาการ รวมทั้งกลุ่มทางสังคมสามารถแสดงออกวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นทางสังคมได้อย่างหลากหลาย รวมทั้งศิลปินก็มีบทบาทในการทำงานศิลปะทางการเมืองได้หลากหลายขึ้น

เหตุการณ์รัฐประหารขึ้นในปี พ.ศ. 2549 ได้ทำให้เกิดความแตกแยกทางการเมืองและทวีความรุนแรงขึ้นแม้แต่ศิลปะก็แบ่งฝักฝ่ายในการนำเสนอแง่มุมความคิดของผู้สร้างสรรค์ พื้นที่ทางศิลปะถูกแบ่งแยกแต่การปะทะทางความคิดความเห็นต่างยังสามารถวิพากวิจารณ์ได้ จนกระทั่งภายหลังเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้าคณะการจำกัดและคุกคามเสรีภาพของประชาชนผู้เห็นต่างและแสดงออกถึงการต่อต้านอำนาจรัฐมีมากขึ้น การจับกุมคุมขังหรือที่เรียกว่า “การปรับทัศนคติ” ต่อบุคคลผู้เห็นต่างด้วยเครือข่ายอำนาจรัฐอย่างกว้างขวาง สื่อมวลชนไม่สามารถนำเสนอข่าวที่แย้งกับกลุ่มผู้ถืออำนาจในขณะนั้นได้ การวิพากษ์วิจารณ์ถูกปิดกั้น การคุกคาม และการสั่งปิดพื้นที่ทางศิลปะที่ใช้ทำกิจกรรมต่อต้านอำนาจรัฐ การกดดันจากอำนาจรัฐก่อให้เกิดการนำเสนองานศิลปะหลากหลายรูปแบบขึ้น รวมถึงการสร้างพื้นที่ทางศิลปะรูปแบบใหม่ที่นำเสนอทางสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เช่น “มานีมีแชร์” และ “ไข่แมวx” สามารถเป็นกระบอกเสียงความคับข้องใจของประชาชนที่จะสั่นคลอนผู้มีอำนาจในช่วงเวลาที่การวิพากษ์วิจารณ์โดยตรงหรือการแสดงออกทางการเมืองโดยวิธีอื่นไม่สามารถทำได้ การสร้างภาพการ์ตูนในเชิงล้อเลียนบุคคลสำคัญทางการเมืองเพื่อให้ขบขันเป็นการลดทอนความน่าเชื่อถือและเป็นการสะท้อนความรู้สึกผ่านกระบวนการคิดและสังเคราะห์ในรูปแบบของสัญญะที่ไม่ได้ถูกกำหนดด้วยข้อความบ่งบอกถึงการต่อสู้ของคนธรรมดากับผู้มีอำนาจ หรือการจัดนิทรรศการขอนแก่นเมนิเฟสโต้ 61, 63 และ Ubon Agenda 63 ของถนอม ชาภักดี ที่ทำให้รู้ว่าการเข้าถึงและชื่นชมงานศิลปะไม่จำเป็นต้องอยู่ในหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์เสมอไป และทุกคนก็สามารถเป็นศิลปินที่สร้างงานศิลปะได้หลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่สี่แยกปทุมวันเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2563 มีการจับกุมกลุ่มผู้เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเสรีภาพก่อให้เกิดกระแสการต่อต้านขึ้นโดยกลุ่มผู้สร้างงานศิลปะที่เรียกตัวเองว่า “ศิลปะปลดแอก (Free Arts)” มีการนำเสนอผลงานศิลปะในรูปแบบงานเทศกาลภายใต้ชื่อ “ศิลปะราษฎร” ที่สะท้อนถึงความคับแค้นใจจากความอยุติธรรมและการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพ

โดยฝ่ายรัฐบาลการต่อต้านผ่านผลงานศิลปะที่เป็นเสมือนประจักษ์พยานที่บันทึกเรื่องราวสิ่งที่เกิดขึ้นว่าครั้งหนึ่งอำนาจรัฐที่เหนือกว่ากระทำการย่ำยีสิทธิเสรีภาพของประชาชนผู้เห็นต่าง

จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพผ่านขบวนการเครือข่ายเพื่อการสร้างสรรค์งานศิลปะร่วมสมัยที่ศิลปินผู้สร้างงานได้ประสบพบเจอเหตุการณ์ เรื่องราว และการเรียกร้องทางการเมือง โดยผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาในช่วงเหตุการณ์หลังรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2557 ที่กลุ่มศิลปินพยายามสร้างพื้นที่ทางศิลปะของตนเองขึ้นมาเพื่อทำกิจกรรมที่สะท้อนถึงความต้องการอิสระปราศจากการถูกครอบงำทางความคิดมีเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์ การต่อต้านอำนาจที่อยุติธรรม รวมทั้งการพยายามหลีกหนีจากระบบระเบียบของความเป็นสถาบันศิลปะที่ถูกครอบงำด้วยแนวคิดจากส่วนกลาง การสร้างพื้นที่ที่จะนำพาศิลปะไปสู่พื้นที่ใหม่ที่ศิลปะไม่ใช่เรื่องของความสูงส่งแต่มันคือสื่อและพื้นที่อันเสรีที่วิพากษ์วิจารณ์และสะท้อนความเป็นไปในสังคมด้วยเครือข่ายของกลุ่มศิลปินเพื่อให้ผู้คนในชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมให้มากที่สุด การสร้างพื้นที่ทางศิลปะเป็นกระบวนการสร้างพื้นที่เพื่อการแสดงออกปลดปล่อยพลังความคิดของผู้สร้างสรรค์ที่เกิดความอัดอั้นตันใจความเห็นต่างและการต่อต้านความอยุติธรรมโดยปราศจากความเกรงกลัวต่ออำนาจใด ๆ โดยผู้วิจัยได้ตั้งคำถามในการศึกษาครั้งนี้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพหลังเหตุการณ์รัฐประหาร ปี พ.ศ. 2557 นำงานศิลปะร่วมสมัยมาใช้เพื่อการสื่อสารกับสังคมอย่างไร ผลงานศิลปะร่วมสมัยมีรูปแบบอย่างไรและก่อให้เกิดผลต่อการสื่อสารกับผู้คนในสังคมอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยจะทำการศึกษาทั้งในมุมมองของศิลปินผู้สร้างงานและผู้ชมผลงานที่เป็นบุคคลในสังคมเพื่อมุ่งหวังว่าศิลปะจะทำให้เกิดแรงกระเพื่อมและสร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคมรวมทั้งเป็นพื้นที่ในการแสดงออกทางความคิดได้อย่างเสรี ทั้งนี้การศึกษาในเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพผ่านงานศิลปะร่วมสมัยหลังเหตุการณ์รัฐประหาร ปี พ.ศ. 2557 จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมในด้านการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพและเป็นพื้นที่ในการวิพากษ์วิจารณ์ ต่อต้าน ตอบโต้ และสะท้อนมุมมองปัญหาของสังคมเป็นการปลูกจิตสำนึกต่อการยอมรับความเห็นต่างเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาการสร้างผลงานศิลปะและการสร้างเครือข่ายของศิลปินเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคม

2.2 เพื่อศึกษามุมมอง ทัศนะคติของผู้คนในสังคม

2.3 เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ผ่านงานศิลปะร่วมสมัย หลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557

ขอบเขตงานวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ผ่านงานศิลปะร่วมสมัย หลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557 ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาเพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ เครือข่ายทางศิลปะและการสร้างพื้นที่ทางศิลปะ โดยมุ่งเน้นศึกษารูปแบบงานศิลปะร่วมสมัยทางด้านทัศนศิลป์ของศิลปินมานีมีแชร์, ศิลปินไข่แมวx, นิทรรศการขอนแก่นเมนิเฟสโต้ 61, 63 และ Ubon Agenda 63 ของถนอม ชาภักดี รวมทั้งการเคลื่อนไหวของกลุ่มศิลปะปลดแอก (Free Arts)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงแนวทางการทำงานของเครือข่ายศิลปินต่อการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ผ่านงานศิลปะร่วมสมัย หลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557

2. ทำให้สังคมเกิดการรับรู้ เข้าใจ เข้าถึงพื้นที่ในการแสดงออก การวิพากษ์วิจารณ์ ต่อต้านและตอบโต้มุมมองปัญหาด้วยการสื่อความหมายผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ เพื่อลดทอนความรุนแรงในการเผชิญหน้าและสร้างการยอมรับความเห็นต่างได้

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัย (Methodology) โดยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อันประกอบไปด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In–depth interview)

1. แหล่งข้อมูลเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร บทความวิชาการ และงานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

- การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ
- การสร้างพื้นที่ทางศิลปะ
- แนวคิดและทฤษฎีการเคลื่อนไหวทาสังคม (Social Movements)
- ทฤษฎีพลังอย่างประนีประนอมหรืออำนาจแบบอ่อน (Soft Power)
- ทฤษฎีสิทธิ เสรีภาพ
- ทฤษฎีวัฒนธรรมภาพทางสายตา (Visual Culture)
- ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน
- ผลงานศิลปะของศิลปินที่เกี่ยวเกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากอดีตถึงปัจจุบัน

2. แหล่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทางศิลปะ ได้แก่ อาจารย์ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1. ศาสตราจารย์ กมล เผ่าสวัสดิ์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. วนะ วรรลยางกูร ศิลปินอิสระ
4. ธีระวัฒน์ มุลวิไล ศิลปินกลุ่ม B-Floor
5. ภาวิณี สมรรคบุตร ศิลปินกลุ่มศิลปะปลดแอก

3. แหล่งข้อมูลสื่อสารสนเทศ ศึกษาสื่อสารสนเทศและระบบเทคโนโลยีในยุคสมัยปัจจุบัน รวมทั้งสื่อออนไลน์จากการจัดทำขององค์กรที่เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือได้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ เช่น

1. สื่อสังคมออนไลน์ (Facebook) “มานีมีแชร์” และ “ไข่แมวx”
2. ผลงานของนักปฏิบัติการทางศิลปะ ถนอม ชาภักดี
3. กลุ่มศิลปะปลดแอก (Free Arts)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากข้อมูลเชิงเอกสาร ข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีสิทธิเสรีภาพ โดยแยกเป็นประเด็นหลักและประเด็นย่อย ซึ่งเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ในภาพรวมไปสู่ประเด็นย่อยตามหัวข้อของงานวิจัยที่กำหนดขึ้น รวมทั้งผู้วิจัยได้ดำเนินกระบวนการสะท้อน (Reflecting) และพรรณนาข้อมูลตามปรากฏการณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อค้นพบควบคู่ไปด้วยในแต่ละช่วงเพื่อให้กระบวนการวิจัยในครั้งนี้มีความชัดเจนและรายละเอียดของเนื้อหามากยิ่งขึ้น

สิทธิและเสรีภาพ ประกอบด้วยคำสองคำ คือ สิทธิ (Right) และเสรีภาพ (Liberty) โดย “สิทธิ” (Right) หมายถึง อำนาจหรือความสามารถซึ่งกฎหมายรับรองป้องกันให้บุคคลผู้หนึ่งมีอำนาจร้องขอให้ผู้อื่นมีอำนาจที่ต้องเคารพ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเป็นการแสดงออกซึ่งสิทธิและเสรีภาพของศิลปินด้วยศิลปินใช้ความอิสระทางความคิดและจินตนาการเพื่อสร้างสรรค์ผลงานขึ้นมา การตื่นตัวของวงการศิลปะก่อให้เกิดแนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะแบบใหม่ที่ศิลปินสามารถสร้างสรรค์รูปแบบ เทคนิควิธีการ และนำเสนอผลงานได้อย่างอิสระ แนวคิดทางศิลปะที่เปลี่ยนไปจากสิ่งที่สงวนไว้สำหรับคนบางกลุ่มกลายเป็นสิ่งที่สามารถใช้สำหรับสื่อสารกับสังคมได้และพัฒนาไปสู่การใช้ศิลปะเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สามารถนำเสนอมุมมองที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่เมื่อมีการนำผลงานศิลปะนั้นออกสู่สาธารณชนและการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะนั้นเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง หรือเพื่อการสื่อสารประเด็นทางสังคมใด ๆ ก็ตาม ผลงานอาจนั้นส่งผลกระทบกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะชิ้นนั้นจึงอาจจะเป็นการละเมิดต่อสิทธิของบุคคลอื่นด้วย เพราะภายใต้ความอิสระของศิลปะก็ต้องอยู่ภายใต้กรอบของสังคมที่มีทั้งกรอบของขนบธรรมเนียม และกรอบของกฎหมายเช่นกัน

ดังนั้นการทำงานของศิลปินที่ต้องการใช้ผลงานศิลปะเพื่อนำเสนอประเด็นใด ๆ เช่น การประท้วง การเรียกร้อง เพื่อเคลื่อนไหวในสังคมก็จำเป็นที่จะต้องลดทอนรูปแบบที่นำเสนออาจจะเป็นการใช้สัญญะแทนความหมายนั้น ๆ หรือเป็นลักษณะของการตีความ การเปรียบเปรย การเสียดสีประชดประชัน หรือหลบเลี่ยงด้วยการทำให้ตลกขบขันเป็นการซ่อนเร้นเนื้อหาที่ไม่สามารถสื่ออย่างตรงไปตรงมาได้ ในปัจจุบันการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคมในทิศทางเพื่อการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพเกิดขึ้นหลากหลายรูปแบบ และไม่ได้ถูกจำกัดแค่เพียงเฉพาะพื้นที่ที่จัดเพื่อการแสดงผลงานศิลปะเท่านั้น ความหมายของพื้นที่ศิลปะจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วยศิลปินมีอิสระที่สามารถจะสร้างสรรค์ผลงานได้ในทุกพื้นที่หากพื้นที่นั้นถูกใช้เพื่อการรวมกลุ่มของนักเคลื่อนไหวทางสังคมหรือประชาชนทั่วไปที่มารวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อเรียกร้องสิทธิบางอย่างจากรัฐบาลรวมไปถึงพื้นที่ทางสื่อออนไลน์ด้วย แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานจะยึดหลักในเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามความหมาย เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการชุมนุมหรือเดินขบวน ก็ต้องยอมรับในเรื่องกรอบของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญด้วยเช่นกัน ซึ่งหากได้มีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้ รัฐย่อมต้องมีหน้าที่ละเว้นการเข้าแทรกแซง หรือปราบปราม ในทางกลับกันหากบทบัญญัติหรือกฎหมายใดที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนซึ่งเป็นพลเมืองของรัฐ รัฐก็ควรมีหน้าที่ในการรับฟังความคิดเห็นเพื่อหาทางแก้ไขร่วมกันจึงถือว่าการใช้ศิลปะเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นไปเพื่อการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพโดยสมบูรณ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ผ่านงานศิลปะร่วมสมัย หลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557 สามารถสรุปผลงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ได้ดังนี้

การสร้างผลงานศิลปะและการสร้างเครือข่ายของศิลปินเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคม

การสร้างผลงานศิลปะและการสร้างเครือข่ายของศิลปินเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการถูกจำกัด และคุกคามต่อสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออก จึงเกิดการรวมกลุ่มและประสานงานกันในการสร้างพื้นที่ทางศิลปะสำหรับจัดกิจกรรมและแสดงผลงานศิลปะร่วมสมัยเพื่อเป็นการสนับสนุนกลุ่มผู้ชุมนุมและเคลื่อนไหวทางการเมืองซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจของรัฐบาลหลังการรัฐประหารในปี 2557 รวมทั้งสร้างพื้นที่ในการแสดงออก ต่อต้าน และวิพากษ์ วิจารณ์ จนสามารถสร้างแนวร่วมและกลุ่มคนจำนวนมากที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนเพื่อสร้างแรงกระเพื่อมให้เกิดการแก้ไขปัญหาพร้อมทั้งกดดันให้เกิดการยอมรับและเคารพซึ่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชน พลเมือง ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย

การรวมตัวกันของกลุ่มผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยประกอบไปด้วยศิลปิน คนทำงาน นักออกแบบ นักศึกษา และคนทั่วไป รูปแบบของผลงานศิลปะร่วมสมัยมีหลากหลาย เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ศิลปะทางด้านคอมพิวเตอร์ สื่อผสม ภาพถ่าย สื่อวีดีทัศน์ ศิลปะแสดงสด ศิลปะจัดวาง และศิลปะแนวความคิด กลุ่มศิลปินมีการนำเสนอผลงานทั้งในพื้นที่ทางศิลปะโดยเฉพาะ เช่น หอศิลป์และห้องแสดงผลงานศิลปะของเอกชน พื้นที่กิจกรรมของกลุ่มผู้ชุมนุม และพื้นที่ออนไลน์ รวมทั้งการสร้างพื้นที่ทางศิลปะในรูปแบบใหม่ที่สามารถจะเป็นได้ทุกพื้นที่ที่สามารถสื่อสารในประเด็นที่ต้องการนำเสนอกับสังคม โดยการเข้าถึงผลงานศิลปะร่วมสมัยทั้งหมดนี้สามารถเข้าถึงได้โดยง่ายด้วยเครื่องมือสื่อสาร และเทคโนโลยีในปัจจุบันที่เปิดกว้างให้คนทั่วไปได้เข้าถึงโดยไม่จำกัด รูปแบบ เนื้อหา และประเด็นในการนำเสนอจะเป็นไปในลักษณะของการใช้ภาพ สัญญะ การเปรียบเทียบ เปรียบเปรย และเสียดสีให้ตลกขบขันซึ่งแฝงไว้ด้วยการวิพากษ์ วิจารณ์ และต่อต้าน โดยกลุ่มผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยจะมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างเป็นเครือข่ายการทำงาน และประสานงานกันอย่างหลวม ๆ ไม่เป็นทางการ ไม่มีผู้นำที่ชัดเจนแต่เป็นลักษณะของการหมุนเวียน ผลัดเปลี่ยนไปตามประเด็นที่ต้องการสื่อสารภายในกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อหารือร่วมกันในการแบ่งหน้าที่ตามที่แต่ละกลุ่มนั้นมีความถนัดเพื่อสนับสนุนในกิจกรรมของผู้ชุมนุมทางการเมืองที่เป็นกลุ่มคนที่สนใจและให้ความสำคัญต่อการเรียกร้องเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ส่วนกลุ่มผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะในสื่อออนไลน์อาจจะไม่ได้มีการสนับสนุนกิจกรรมของผู้ชุมนุมทางการเมืองโดยตรงแต่จะเป็นการนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องที่กำลังเกิดการวิพากษ์ วิจารณ์ในขณะนั้น หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่มีการชุมนุมทางการเมืองโดยจะนำเสนอในลักษณะของการขยายประเด็นเพื่อให้เกิดการฉุกคิด ตระหนัก รวมทั้งล้อเลียน ประชด ประชันผ่านศิลปะร่วมสมัยทั้งภาพการ์ตูนล้อ ผลงานศิลปะนามธรรม ศิลปะแสดงสด และอื่น ๆ

มุมมอง ทัศนะคติของผู้คนในสังคม

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ ผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย และกลุ่มผู้ชมทั่วไปเพื่อให้ทราบถึงมุมมอง ทัศนคติ ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศิลปะเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ และผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับนิยามและความหมายของ “ทัศนศิลป์” และ “ศิลปะร่วมสมัย” ว่า ทัศนศิลป์ คือ ศิลปะที่สามารถรับรู้ด้วยการมองเป็น Visual Culture ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในปัจจุบันทำให้ศิลปินสามารถสร้างสรรค์ผลงานได้ไม่จำกัดเป็นการขยายขอบเขตเนื้อหาและรูปแบบไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะมากกว่าที่เคยเป็นมา ศิลปะร่วมสมัยไม่ได้มีรูปแบบของศิลปะแบบดั้งเดิม แต่เป็นการนำเสนอด้วยรูปแบบและเนื้อหาที่เป็นสมัยใหม่โดยใช้กรอบทฤษฎีเป็นตัวกำหนดเนื้อหาความเป็นปัจจุบัน ส่วนรูปแบบวิธีการและการนำเสนอจะเป็นตัวกำหนดความเป็นศิลปะร่วมสมัยรวมทั้งแนวคิดที่มีต่อการทำงานของศิลปินที่เปลี่ยนไปจากเดิมเนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน

พื้นที่ทางศิลปะ คือ พื้นที่ที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อนำเสนอผลงานศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ โดยศิลปะทำหน้าที่เป็นสื่อเพื่อสนับสนุนให้กับกลุ่มผู้เรียกร้องทางการเมือง เกิดขึ้นเพราะความต้องการพื้นที่ในการแสดงออกเพื่อการต่อต้านการใช้อำนาจรัฐที่ลิดรอนสิทธิเสรีภาพ การให้คุณค่าของศิลปะเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคมว่ามีคุณค่าทางศิลปะมากน้อยแค่ไหนและเป็นศิลปะหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับเจตนาและจุดประสงค์ ณ ตอนนั้น โดยความสัมพันธ์และความแตกต่างของการสร้างพื้นที่ทางศิลปะมีสองลักษณะ คือ การแสดงงานศิลปะในพื้นที่จริงที่ผู้ชมสามารถเผชิญกับตัวงานได้จริงเกิดการรับรู้ทางผัสสะที่นอกเหนือจากการมองทั้งการรับรู้ได้ถึงขนาด พื้นผิว และการมีปฏิสัมพันธ์กับผลงานและการแสดงงานศิลปะแบบออนไลน์ที่เป็นการรับข้อมูลเป็นหลักมากกว่าการรับรู้ที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้ชม

ศิลปะมีสองแนวทาง คือ ศิลปะเพื่อศิลปะที่ให้คุณค่ากับสุนทรียศาสตร์ และความงามกับศิลปะเพื่อชีวิตและศิลปะเพื่อประชาชนที่ให้คุณค่ากับการรับใช้สังคมกับการเป็นตัวแทนเพื่อการเรียกร้องบางอย่าง และในโลกที่เปลี่ยนแปลงก็ทำให้ศิลปะทั้งสองแนวทางเปลี่ยนไปด้วย อยู่ที่จุดประสงค์ของศิลปินในการที่จะสื่อสารออกมาศิลปินบางกลุ่มอาจจะหยุดนิ่งไม่

เคลื่อนไปพร้อมกับสังคมในขณะที่อีกกลุ่มก็พยายามเคลื่อนที่เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยผู้สร้างงานศิลปะคือศิลปินที่เลือกรูปแบบศิลปะเพื่อนำมาสะท้อน สื่อสารให้เกิดแรงกระเพื่อมให้ผู้คนได้รับรู้และให้ความสนใจในเหตุการณ์ทางการเมืองและสังคมที่กำลังจะเกิดขึ้น การรวมตัวกันของกลุ่มผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยก่อให้เกิดความตระหนักในสิทธิเสรีภาพของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการเปิดพื้นที่ทางความคิดให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น โต้แย้งร่วมกัน เพื่อลดความกดดันในสังคมที่เกิดจากการถูกจำกัด และควบคุมจากภาครัฐ ซึ่งอย่างไรก็ตามในสังคมนั้นมีกฎระเบียบและธรรมเนียมของตัวเองการแสดงออกซึ่งสิทธิ เสรีภาพ ต้องอยู่ภายใต้กรอบของสังคมนั้น ๆ การแสดงออกทางศิลปะไม่ได้มีสิทธิ์พิเศษไปกว่าสิ่งอื่น แต่ศิลปะสามารถแสดงออกในแบบของศิลปะโดยผ่านสัญญะหรืออื่น ๆ ได้ อยู่ที่การตีความ คำว่า “เสรีภาพ” คือ การแสดงออกที่ต้องไม่ไปกระทบต่อเสรีภาพของคนอื่น การใช้ศิลปะเพื่อการวิพากษ์รัฐบาลด้วยลักษณะของการเปรียบเทียบ เปรียบเปรยก็สามารถสื่อสารได้ งานศิลปะทางการเมืองขึ้นอยู่กับว่าจะสามารถจัดการกับภาษาที่สื่อสารออกไปได้อย่างไรขึ้นอยู่กับศิลปินที่จะออกแบบผลงานและสื่อสารไปยังผู้คนในสังคม

ผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ผ่านงานศิลปะร่วมสมัยหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557

จากคนกลุ่มเล็ก ๆ หลายกลุ่มรวมเป็นพลังเพื่อที่จะส่งเสียงไปถึงผู้มีอำนาจให้รับรู้ถึงความต้องการของประชาชนที่มุ่งหวังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม การสื่อสารด้วยผลงานศิลปะร่วมสมัยแม้ว่าจะต้องใช้เวลาในการสร้างการรับรู้ และความเข้าใจที่ไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงได้ในทันที แต่จะเป็นไปในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปที่เมื่อเกิดผลสัมฤทธิ์แล้วจะสามารถลงลึกไปถึงระดับจิตใจที่ทำให้เกิดจิตสำนึกในการที่จะรักษาและหวงแหนซึ่งสิทธิและเสรีภาพ และพร้อมที่จะตอบโต้ โต้แย้งต่อการถูกคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งมีความสนใจในประเด็นปัญหาที่ส่งผลต่อสังคมด้วยการตั้งคำถาม สื่อสารเพื่อให้เกิดการแก้ไขร่วมกัน

ด้วยข้อสรุปข้างต้นจึงสามารถตอบคำถามการวิจัย และข้อสันนิษฐานที่ตั้งไว้ได้ และจากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมทำให้ได้ข้อค้นพบจากงานวิจัย คือ การให้ความสนใจของผู้ชมต่อการนำเสนอผลงานศิลปะในสื่อสังคมออนไลน์ที่การสื่อสารทำได้หลายทางก่อให้เกิดการการรับรู้ การตีความ จนไปถึงการถกเถียง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อาจมีผลต่อมุมมอง ทัศนคติจนอาจที่จะร่วมกันสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ดังเช่น การถกเถียงกันระหว่างผู้สนับสนุนพรรคการเมืองต่างขั้วทำให้เห็นทั้งข้อดีข้อเสียและประเด็นในด้านต่าง ๆ เกิดการเปิดพื้นที่การแสดงความคิดเห็นในหลายรูปแบบ ซึ่งการนำเสนอด้วยผลงานศิลปะร่วมสมัยก็เป็นส่วนหนึ่งในการสื่อสารให้สังคมได้รับในสิ่งที่เกิดขึ้น

อภิปรายผลผลการวิจัย

การเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านงานศิลปะร่วมสมัยถือเป็นพลังอำนาจแบบอ่อน (Soft Power) เป็นพลังอำนาจที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทหาร แต่เป็นการใช้พลังจากทรัพยากรที่มีเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดอำนาจ เป็นชุดค่านิยมและธรรมเนียมที่สร้างความหมายให้กับสังคม หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความสนใจ ดึงดูดใจจนนำไปสู่การยอมรับในเชิงบวก ซึ่งแตกต่างจากพลังอำนาจในแบบอื่น ๆ และด้วยข้อจำกัดในเรื่องของเวลา และความก้าวหน้าในเทคโนโลยีในปัจจุบันการสื่อสารด้วยภาพ (Visual Culture) ได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันมากขึ้น ค่านิยมในสังคมไทยแต่เดิมนั้น “ศิลปะ” ถูกมองว่าเป็นเรื่องของสุนทรียะ ผลงานที่สะท้อนสังคม การเมือง ศาสนา ในแง่มุมที่ตรงกันข้ามกับอีกขั้วจึงไม่ถูกนับว่าเป็นงานศิลปะแต่แท้จริงแล้วงานศิลปะนั้นสามารถสะท้อนและตีแผ่ประเด็นต่าง ๆ ได้ทั้งเชิงบวกและเชิงลบโดยเฉพาะศิลปะร่วมสมัยที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อสื่อสารประเด็นทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งไปสู่ผู้คนโดยเป็นแรงกระเพื่อมให้ผู้คนเกิดความสนใจและฉุกคิดในปัญหาหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่อาจเป็นความต่อเนื่องมาจากอดีต ศิลปินมุ่งที่จะสื่อสารความหมายที่นอกเหนือไปจากการดำรงชีวิตธรรมดา ๆ ของผู้คนในสังคมที่แบ่งชนชั้นแต่นำเสนอภาพชีวิตที่ยากลำบากการกดขี่ ชี้นำและสร้างความหวังเพื่อสื่อความหมายให้ผู้คนได้รับรู้ ตามความหมายของ จิตร ภูมิศักดิ์ หมายถึงศิลปะที่สร้างขึ้น

เพื่อให้ส่งผลสะท้อนอย่างใดอย่างหนึ่งไปยังประชาชนผู้อ่าน ผู้ฟัง ผู้ดู คือศิลปะที่มีบทบาทอันสำคัญต่อชีวิตประชาชนผู้เสพศิลปะ คือศิลปะที่มีความสัมพันธ์อยู่กับชีวิตทางสังคมของมวลประชาชน ศิลปะเพื่อชีวิตในทัศนะของประชาชนคือศิลปะที่ส่งผลสะท้อนอันมีคุณประโยชน์ไปยังชีวิตทางสังคมของมวลประชาชน คือศิลปะที่เปิดโปงให้ประชาชนมองเห็นต้นตอของความเลวร้ายของชีวิตในสังคมคือศิลปะที่ชี้แนะให้ประชาชนมองเห็นทางออกของชีวิตอันถูกต้องและพร้อมกันนี้ก็ยั่วยุให้มวลประชาชนต่อสู้และเคลื่อนไหวไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิตที่ดีกว่า ศิลปะเพื่อชีวิตคือศิลปะที่ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อมีบทบาทอันเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของประชาชนส่วนรวม คือศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อรับใช้ชีวิตทางสังคมของมวลชน

จากศิลปะเพื่อชีวิต สู่ศิลปะเพื่อสังคม และศิลปะเพื่อประชาชน กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกเป็นไปอย่างรวดเร็วตามยุคแห่งเทคโนโลยีและการสื่อสารสมัยใหม่วงการทัศนศิลป์ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน การปรากฏขึ้นของศิลปะแบบหลังสมัยใหม่ (Post-Modernism) หรือที่รู้จักในนาม “ศิลปะจินตทัศน์” (Imagine Art) ในยุคปัจจุบันนับเป็นปรากฏการณ์ของศิลปะแนวใหม่ ที่กำลังเกิดขึ้นและเข้ามาแทนที่ศิลปะกระแสหลักแบบสมัยใหม่ (Modernism) ของไทยศิลปะจินตทัศน์เป็นศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยจินตภาพที่เกิดขึ้นภายในสมองเป็นสำคัญเป็นศิลปะที่เน้นความงามด้วยแนวความคิดหรือปัญญามากกว่าความงามของรูปแบบศิลปะที่คุ้นเคยกัน ศิลปะอาจเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นบนเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ คอมพิวเตอร์ บนรถเมล์และยานพาหนะต่าง ๆ บนเรือนร่างของคนและสัตว์ เกิดขึ้นข้างถนน ในธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อวกาศ และอื่น ๆ อีกมากมาย โดยไม่จำกัดเทคนิควิธีการ ซึ่งอาจเป็นการผสมผสานแนวคิดและเทคนิควิธีการต่าง ๆ เข้าด้วยกันแบบบูรณาการเป็นการปรับตัวเองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์สังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อที่จะนำไปใช้ในกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ และเสรีภาพนำไปสู่ความสุขและสันติภาพได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้สร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ เสรีภาพ ผ่านงานศิลปะร่วมสมัยหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2557 ซึ่งด้วยขอบเขตระยะเวลาของการดำเนินงานวิจัยจึงสามารถทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มที่เลือกเป็นกรณีศึกษาเท่านั้น หากมีผู้ที่สนใจศึกษาในลักษณะงานวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอาจมุ่งประเด็นการศึกษาที่มีเนื้อหาขยายกลุ่มกรณีศึกษาให้กว้างออกไปและครอบคลุมงานศิลปะในหลากหลายแขนงมากขึ้น อีกทั้งควรมีการเก็บข้อมูลในมุมมองของผู้เข้าชมงานทั่วไปทั้งในพื้นที่การแสดงและในสื่อออนไลน์ในลักษณะทำเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นและเก็บเป็นค่าสถิติ

เอกสารอ้างอิง

กำจร สุนพงษ์ศรี. (2554). ***ศิลปะสมัยใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 3).** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). ***ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนาการสถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย* (พิมพ์ครั้งแรก).** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา

ทัศนคติ “ขนหางนกยูง” ที่ปรากฏในวงดนตรี

The “peacock tail feather” attitude that appears in the music band

บุณฑริกา คงเพชร[1]

บทคัดย่อ

บทความ ทัศนคติ “ขนหางนกยูง” ที่ปรากฏในวงดนตรี พบว่า “นกยูง” ถูกนำมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างผลงานศิลปกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากความงดงาม นกยูงยังเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นมงคล โดยอาจมีความหมายที่แตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม และยังมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา วรรณคดี บทเพลง มีความสอดคล้องกับงานวิชาการเรื่องสัญญะที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียนและพหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียน และเกี่ยวข้องกับแนวคิดสัญศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ เป็นการตีความหมายแทนของจริง

“ขนหางนกยูง” เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความสวยงาม หรือเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายถึงความพร้อมเพรียงกัน เป็นข้อตกลงของผู้บรรเลงที่อยู่ในวงดนตรีเดียวกัน สำหรับทัศนคติของกลุ่มผู้บรรเลงดนตรีไม่ได้มีความเชื่อแต่อย่างใดในการนำขนหางนกยูงมาประดับ

คำสำคัญ : *ทัศนคติ, ขนหางนกยูง, วงดนตรี*

Abstract

The article "Peacock Tail Feathers" Attitude that appeared in the band found that "Peacock" has been used as an inspiration for creating various works of art in addition to beauty. The peacock is also a symbol of auspiciousness. It may have different meanings in different cultures. It also has a relationship with Buddhism, literature, songs and consistent with academic work on sign in the ASEAN Peacock dance and multiculturalism appearing in the peacock show ASEAN and related to the concept of semiotics. Which is the science that studies symbols. It is an interpretation instead of the real thing.

“Peacock tail feathers” are just a symbol that indicates beauty or is it something that was created to mean unison. It is an agreement of the musicians who are in the same band. As for the attitude of the group of musicians, they did not believe at all in decorating the peacock's tail with feathers.

Keywords: *Attitude, Peacock Feathers, Music band*

บทนำ

“นก” แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ เนื่องจากมีขนชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “ขนนก” ปกคลุมทั่วตัว ขนนกนี้แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ ในโลกทุกชนิด ขนนกสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ขนอุย ขนคลุมตัว และ ขนเส้น โดยเฉพาะขนคลุมตัวมักจะมีสีสันที่สวยงามและถือว่าเป็นความงามตามธรรมชาติจริง ๆ ขนนกเป็นองค์ประกอบที่เป็นส่วนหนึ่งของร่างกายของนกทุกชนิด

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ไม่ว่าพวกมันจะบินได้หรือไม่ก็ตามและทำหน้าที่ปกคลุมผิวหนังของพวกมันจากความหนาวเย็น ลม น้ำ หรือองค์ประกอบอื่น ๆ ของสิ่งแวดล้อม ทำให้พวกมันสามารถปกป้องตัวเองได้ ขนสามารถพบได้ในนกหลายชั้น ชั้นนอกสุดหนากว่าและชั้นในสุดจะนุ่มกว่า แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงของสีระหว่างชั้น ขนแต่ละตัวรวมกันเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ขนนก” มันสามารถเปลี่ยนแปลงและถูกแทนที่ด้วยขนนกใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง

“ขนนก” มีความเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และความเชื่อของผู้คนในทั่วทุกมุมโลกมาตั้งแต่อดีต ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือ หมวกขนนกของชาวอินเดียนแดง นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับวงการการศึกษา ด้วยเคยถูกใช้ทำเป็นปากกามาก่อนที่โลกจะรู้จักกับปากกาลูกลื่น มันจึงสื่อได้ถึงความรู้และสติปัญญา ภาพและความหมายของขนนกเป็นสิ่งที่พบได้และมีใช้ทั่วไปในแทบทุกวัฒนธรรม ขนนกจึงถูกนำไปประดับทั้งในเครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี และการประดับขนนกก็มักมีความหมายพิเศษ เพราะมักเชื่อมโยงกับพิธีกรรมสำคัญ ตัวขนนกนอกจากจะหมายถึงน้ำหนักที่เบาแล้ว ยังหมายถึงการรักษาสมดุล การสอดประสานและความกลมเกลียว แน่นอนว่านกเป็นสัตว์ที่สง่าผ่าเผย มีอิสระ และพวกมันเป็นสิ่งมีชีวิตที่ใกล้ชิดกับสรวงสวรรค์มากที่สุด ขนนกจึงเป็นตัวแทนของการเชื่อมต่อระหว่างผืนดินและท้องฟ้า ระหว่างโลกมนุษย์และโลกแห่งจิตวิญญาณ (วณัฐย์ พุฒนาค, ออนไลน์) ในทางสัญลักษณ์วิทยาอธิบายว่า ขนนกสื่อความหมายได้มากมาย อาทิ การเดินทาง อิสรภาพ สติปัญญา ความหวัง และความจริง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้คนจำนวนไม่น้อยนำขนนกติดตัวเพื่อเป็นเครื่องราง รวมถึงเป็นเครื่องหมายแสดงออกซึ่งความเชื่อและอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล และ “นกยูง” ถูกกล่าวถึงในวรรณคดี พระพุทธศาสนา บทเพลง ฯลฯ วัตถุประสงค์ในการเขียนบทความนี้เพื่อให้เห็นแนวความคิดในการนำขนหางนกยูงไปใช้เป็นสัญลักษณ์ อาจมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือไม่นั้น ผู้เขียนขออธิบายเป็นลำดับต่อไป

วัตถุประสงค์

ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับขนหางนกยูงที่ปรากฏในวงดนตรี

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของคำว่า “ทัศนคติ”

ทัศนคติ คือ การแสดงออกถึงความชอบหรือไม่ชอบต่อบุคคล สถานที่ สิ่งของ หรือเหตุการณ์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ซึ่งเรียกว่าวัตถุแห่งทัศนคติ) กอร์ดอน ออลพอร์ต นักจิตวิทยาได้อธิบายเกี่ยวกับทัศนคติไว้ว่า “เป็นแนวคิดอันเด่นชัดที่สุดและจำเป็นที่สุดในจิตวิทยาสังคมร่วมสมัย” ทัศนคติสามารถสร้างขึ้นจากประสบการณ์ในอดีตและปัจจุบันของบุคคลหนึ่ง ๆ สามารถตรวจวัดและเปลี่ยนแปลงได้ ส่งผลต่ออารมณ์และพฤติกรรมของบุคคลนั้นด้วย

“ทัศนคติ” เป็นแนวความคิดที่มีความสำคัญมากแนวทางหนึ่ง จิตวิทยาสังคม และ การสื่อสาร มีการใช้คำนี้อย่างแพร่หลาย สำหรับการนิยามคำว่า “ทัศนคติ” ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2545) ให้ความหมายของทัศนคติไว้ว่า คือ สภาวะความพร้อมทางจิตที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึกและแนวโน้มของพฤติกรรมบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของ สถานการณ์ต่าง ๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง และสภาวะความพร้อมทางจิตนี้จะอยู่นานพอสมควร

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ (2541) ให้ความหมายของทัศนคติ ไว้ว่า ทัศนคติ คือ ผลผสมผสานระหว่างความนึกคิด ความเชื่อ ความคิดเห็น ความรู้ และความรู้สึก ของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด คนใดคนหนึ่ง สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งซึ่งออกมาในทางประเมินค่าอันอาจเป็นไปในทางยอมรับหรือปฏิเสธก็ได้ และความรู้สึกเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งขึ้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายของคำว่า “ทัศนคติ” ดังนี้

“ทัศนคติ” เป็นคำสมาส ระหว่างคำว่า ทัศนะ แปลว่า ความเห็น กับ คติ แปลว่า แบบอย่างหรือลักษณะ ซึ่งเมื่อรวมกันแปลว่า ลักษณะของความเห็น ทัศนคติจึงหมายถึง ความรู้สึกส่วนตัวที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า “ทัศนคติ” หมายถึง ความรู้สึก ความคิดหรือความเชื่อและแนวโน้มที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลโดยการประมาณค่า ว่าชอบหรือไม่ชอบ ที่จะส่งผลกระทบต่อการตอบสนองของบุคคลในเชิงบวกหรือเชิงลบต่อบุคคล สิ่งของ ในสภาวะแวดล้อมของบุคคลนั้น ๆ โดยที่ทัศนคตินี้สามารถเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์

บทความวิชาการเกี่ยวกับนกยูง

ธนสิทธิ์ ชมชิด และกรวิภา เลาศรีรัตนชัย (2563) เขียนบทความวิชาการเรื่อง สัญญะที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียน พบว่า สัญญะเป็นศาสตร์ที่ศึกษากระบวนการเกิดสัญญะและความหมายของสัญญะนั้น คือการศึกษาความหมาย การแปรเปลี่ยน รวมทั้งวิเคราะห์ความเห็นจากสิ่งที่ผู้ส่งสารที่อยู่เบื้องหลังวิถีชีวิต ภาพที่เห็นที่เป็นอยู่ดังกล่าว ในทางศิลปะการแสดง นิยมใช้แนวคิดในการสื่อสารด้วยสัญญะที่สื่อสารไปสู่ผู้ชม สัญญะที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียน ซึ่งเป็นการแสดงที่นำนกยูงมาเป็นแกนหลักในเรื่องแนวความคิดมาสร้างสรรค์เป็นการแสดง โดยนกยูงเป็นที่นิยมนำมาสร้างสรรค์เป็นการแสดงในแถบภูมิประเทศอาเซียน เป็นการแสดงที่น่าสนใจในการค้นหาสัญญะและรหัสเพื่อทราบความหมายโดยที่ศิลปินผู้สร้างสรรค์สื่อสารนัยยะของเรื่องราวที่แฝงอยู่ในการแสดงให้แก่ผู้ชม

ธนสิทธิ์ ชมชิด และคณะ (2562) เขียนบทความวิชาการเรื่อง พหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียน พบว่า นกยูงเป็นสัตว์ปีกขนาดใหญ่ที่มีความสง่างาม สามารถพบได้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือประเทศแถบอาเซียน การแสดงนกยูงอาเซียนแสดงให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลพหุวัฒนธรรมจากประเทศใกล้เคียง มีความเชื่อว่านกยูงเป็นสัตว์ที่แทนสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ถูกนำมาสร้างสรรค์เป็นการแสดงเพื่อเป็นเครื่องบรรณาการความสุขและความโชคดีของผู้คนที่มีต่อธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์การเขียนบทความเพื่อแสดงความคิดเห็นและทำความเข้าใจความเหมือนความต่างของการแสดงนกยูงอาเซียน ผลการวิเคราะห์ว่าความเหมือนความต่างที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียนประกอบไปด้วย แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อความศรัทธา รูปแบบของเครื่องแต่งกายที่มีปีกและหางอันสวยงามและท่ารำที่สื่อความหมายเดียวกันอันเกิดจากการผสมผสาน การแพร่กระจายเคลื่อนย้ายของผู้คน เกิดเป็นพหุวัฒนธรรม ซึ่งมีที่มาและต้นกำเนิดศิลปะการแสดงจากธรรมชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับสัญญะวิทยา (Semiology)

กาญจนา แก้วเทพ (2541) และปิยลดา เทวกุล ทวีปรังสีพร (2554) อธิบายว่า สัญญะวิทยา หรือ Semiology มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก Semeio (Sign) + Logia (Theory, Discourse, Science) แปลได้ว่า “ศาสตร์แห่งสัญญะ” (Science of Sign) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการสื่อความหมาย โดยศึกษาเรื่องสัญญะ (Sign) หมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายแทนของจริง/ตัวจริง (Object) ในตัวบท (Text) และในปริบท (Context) หนึ่ง ๆ เช่น “แหวนหมั้น” เป็นสัญญะแทนความผูกพันระหว่างคู่รักในบริบทสังคมตะวันตก หากอยู่ในบริบทสังคมอื่น ๆ ความผูกพันระหว่างคู่รักอาจถูกแทนที่ด้วยสัญญะอื่นได้ตามความเชื่อของแต่ละวัฒนธรรม สิ่งที่นำมาใช้แทนสัญญะนั้น อาจจะเป็นวัตถุสิ่งของ หากแต่สัญญะวิทยามักใช้ “ภาษา” มาวิเคราะห์ความหมายในเชิงของนักภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะ “ภาษา” ที่อยู่ในรูปแบบวรรณกรรม ตำนานและคัมภีร์ทางศาสนา เช่น สามก๊ก สี่แผ่นดิน คัมภีร์ไบเบิ้ล พระไตรปิฎก ซึ่งวรรณกรรมดังกล่าว หากมีการถอดความหรือแปลความร่วมกับบริบทแวดล้อม จะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย รวมทั้งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม และวรรณกรรมเหล่านั้นยังคงดำรงอยู่ ซึ่งความหมายมีอานุภาพในลักษณะ “สัญญะ” จนกระทั่งปัจจุบัน

สัญญะวิทยาจึงเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบของสัญลักษณ์ที่ปรากฏตัวอยู่ในความคิดของมนุษย์ อันถือเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวของเรา สัญลักษณ์อาจได้แก่ ภาษา รหัส สัญญาณ ฯลฯ หรือหมายถึงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายแทนของจริง ตัวจริง ในตัวบทและในบริบทหนึ่ง ๆ ก็ได้ แนวคิดนี้จึงถือได้ว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานสำคัญที่จะนำมาอธิบายการตีความหมายเนื้อหาของสื่อได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ผู้เขียนได้นำแนวคิดเกี่ยวกับสัญญะวิทยา (Semiology) มาใช้ในการอธิบายประกอบเรื่องทัศนคติ “ขนหางนกยูง” ที่ปรากฏในวงดนตรี มีความหมายในเชิงสัญญะอย่างไร โดยจะกล่าวถึงประวัตินกยูง ความเชื่อเกี่ยวกับนกยูง นกยูงในวรรณคดีไทย นกยูง ในดุริยางคดนตรีจากพระพุทธศาสนา และการประดับ “ขนหางนกยูง” ในวงดนตรี ซึ่งผู้เขียนจะอธิบายเป็นลำดับต่อไป

ประวัตินกยูง

นกยูงมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Pavo muticus ชื่อชนิดมาจากรากศัพท์ภาษาละตินคือ muticus แปลว่า ตัดทอนหรือข้อจำกัด ความหมายคือ “นกที่ค่อนข้างสงบเงียบ” พบครั้งแรกที่เกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย ทั่วโลกมีอยู่ 3 สายพันธุ์หลัก ๆ คือ นกยูงอุษาคเนย์ นกยูงอินเดีย และนกยูงแอฟริกา อาศัยอยู่ในป่าดิบแล้งและป่าผลัดใบผสมตามริมลำธารในป่า มีพฤติกรรมมักร้องตอนเช้าหรือพลบค่ำ กินอาหารจำพวกเมล็ดพืช แมลง และสัตว์เล็ก ๆ มีลักษณะพิเศษ คือ ตัวผู้จะมีขนหางยาวที่มีสีสันสวยงาม สามารถแผ่ขยายออกเป็นวงเพื่ออวดเพศเมีย จะมีความสวยงามเป็นอย่างยิ่ง เรียกว่า “การรำแพนหาง” หรือ “รำแพน” เพื่อใช้เกี้ยวพาราสีตัวเมีย มีการกระจายพันธุ์อยู่ทางเหนือของประเทศอินเดียไปทางทิศตะวันออกผ่านพม่า ตอนใต้ของประเทศจีน ไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา มาเลเซียและชวา นกยูงจึงเป็นสัตว์ที่ผู้คนในแถบเอเชียคุ้นเคยเป็นอย่างดีด้วยความสวยงามและลักษณะการรำแพนหางของนกยูงตัวผู้ ทำให้นกยูงถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมของหลาย ๆ วัฒนธรรมมาอย่างช้านาน

ภาพที่ 1 “นกยูง” วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) อ.ศรีสมเด็จ จ.ร้อยเอ็ด
ที่มา: บุณฑริกา คงเพชร (2567)

นกยูงไทย (Green Peafowl) มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Pavo muticus ทั้งเพศผู้และเพศเมียมีขนหงอนเป็นพู่ชี้ตรงอยู่บนหัวมีสีเขียวเหลือบ นกยูงเพศผู้จะมีขนบริเวณหัวและคอเป็นขนสั้น ๆ เหลือบสีเขียวแกมน้ำเงิน สีของผิวหนังบริเวณหน้า

ของนกยูงไทยทั้งสองข้างจะมีสีฟ้าและมีสีดำคาดบริเวณตา บริเวณแก้มมีสีเหลือง ขนคอและบริเวณหน้าอกและขนส่วนบนของหลัง มีปลายขนลักษณะป้านกลม ตรงกลางขนเหลือบ สีน้ำเงินแก่ล้อมรอบด้วยสีเขียวและสีทองแดง ตรงขอบของกลุ่มขนปีกในเพศผู้มีขอบเหลืองเขียวแกมดำมองดูคล้ายเกล็ดปลา หลังเป็นขนสีเหลือบเขียวตรงกลางเป็นสีทองแดงแกมดำ นกยูงเพศเมียมีขนาดเล็กกว่า สีขนโดยทั่วไปไม่สดใสเท่าเพศผู้และมีเดือยสั้นกว่าเดือยของเพศผู้มาก นอกจากนั้นบริเวณขนต่าง ๆ ของเพศเมียมักมีสีน้ำตาล ดำหรือสีน้ำตาลแดงแทรกเป็นคลื่น จึงมองเห็นเป็นลายคลื่นทั่วทั้งลำตัว

ส่วนทางด้านนกยูงอินเดีย (India Peafowl) มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Pavo cristatus เป็นนกยูงที่มีขนาดเล็กกว่านกยูงเขียวหรือนกยูงไทยเล็กน้อย ขนหงอนจะมีลักษณะเป็นรูปพัด สีของผิวหนังบริเวณหน้าจะมีสีขาว และมีสีดำคาดบริเวณตา ขนบริเวณคอและอกมีสีน้ำเงิน ขนบริเวณปีกเป็นลายสีขาวสลับกับสีดำ ขนตามลำตัวจะมีสีเขียวอมน้ำเงิน ด้านหลังเป็นเกล็ดคล้ายใบไม้ ในเพศเมียนั้นจะมีขนาดเล็กกว่าเพศผู้ ขนตามลำตัวเป็นสีน้ำตาล ขนคอและหลังจะมีสีอ่อนกว่าเพศผู้

นกยูงเป็นสัตว์มงคล เนื่องด้วยขนที่แวววาวสวยงามโดยเฉพาะช่วงรำแพนหาง ซึ่งดูเหมือนมีมนต์สะกด ทำให้ผู้คนหลงใหลไปกับความงามนี้ ขนนกยูงจึงถูกนำมาเป็นเครื่องประดับของชนชั้นสูงไม่ว่าจะไทย จีน อินเดีย การสร้างงานศิลปกรรมที่มีนกยูงเป็นองค์ประกอบในประเทศไทยเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-16) โดยได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดีย โดยมีการค้นพบลายปูนปั้นรูปนกยูงที่เจดีย์ ตำบลท่าน้ำอ้อย อำเภอพยุหคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ก่อนที่นกยูงจะปรากฏสืบเนื่องมาถึงสมัยหลัง เช่น ในสมัยสุโขทัย มีการเขียนลายรูปนกยูงลงบนเครื่องสังคโลก ซึ่งนอกจากจะเป็นการตกแต่งเพื่อความสวยงามแล้ว ยังสื่อถึงความหมายในเชิงบวกด้วย เนื่องจากนกยูงได้รับการยกย่องว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัญลักษณ์มงคลในความเชื่อต่าง ๆ ทั่วโลก

ภาพที่ 2 ชามเขียนลายนกยูง ศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19-21)
ที่มา: https://finearts.go.th/sawakhavoranayokmuseum/view/38991-นกยูง

จากความงามสู่ความเชื่อ

ความเชื่อเกี่ยวกับนกยูง

“นกยูง” เป็นราชินีของนกทั้งปวง ถูกยกย่องว่าเป็นสัตว์ที่มีความสง่างาม โดยเฉพาะเมื่อเวลานกยูงตัวผู้รำแพนหางเพื่ออวดตัวเมีย นกยูงมักถูกนำมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างผลงานศิลปกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากความงดงามแล้ว นกยูงยังเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นมงคลต่าง ๆ โดยอาจมีความหมายที่แตกต่างกันไปบ้างในบางพื้นที่ในแต่ละวัฒนธรรม และยังมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา วรรณคดี ความเชื่อของชาติต่าง ๆ ดังนี้

1. นกยูงเป็นสัตว์ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ในนิทานชาดก : มหาโมรชาดก ชาดกว่าด้วยพญานกยูงพ้นจากบ่วง กล่าวถึงเรื่องราวเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นนกยูง หรือในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นกยูงเป็นบริวารของเทพเจ้าหลายองค์ และเป็นสัญลักษณ์ของความโชคดี ความสูงส่ง และความรัก

ยุคสมัยที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ได้มีการกล่าวถึงนกยูงเอาไว้อยู่ในพระคาถา เรียกว่า “คาถาโมรปริตร หรือ คาถายูงทอง” ใช้ในการสวดเพื่อช่วยในเรื่องของการแคล้วคลาดจากภยันตรายต่าง ๆ “โมรปริตร” หรือ “โมรปริตตปาฐะ” เป็นบทสวดมนต์เรียบเรียงไว้เป็นส่วนหนึ่งในภาณวารหรือหนังสือบทสวดมนต์หลวง รวมถึงในบทสวดมนต์ เจ็ดตำนาน และสิบสองตำนาน มาจากเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ หรือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะทรงตรัสรู้ เมื่อครั้งที่ทรงเสวยพระชาติเป็นนกยูง

บทสวดโมรปริตร มีตำนานเล่าว่า ครั้งอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นนกยูง มีสีเหมือนสีทอง ทุก ๆ รุ่งเช้า นกยูงทองจะขึ้นไปบนยอดเขาสูง เฝ้ามองดวงอาทิตย์ขึ้น แล้วกล่าวนมัสการพระอาทิตย์กำลังอุทัย กล่าวนมัสการพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พร้อมทั้งพระคุณของพระองค์ เสร็จแล้วจึงออกเที่ยวหาอาหาร ครั้นตกเย็น นกยูงทองนั้นจะกลับขึ้นไปบนยอดเขาสูง เฝ้ามองดูดวงอาทิตย์กำลังตก แล้วกล่าวนมัสการ พระอาทิตย์กำลังอัสดง กล่าวนมัสการพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมทั้งพระคุณของพระองค์ด้วย แล้วก็เข้าพักผ่อน ด้วยอานุภาพพระปริตรที่กล่าวนมัสการอยู่ทุกเช้าทุกเย็นเช่นนี้ นกยูงทองก็อยู่เป็นสุขและปลอดภัยมาช้านาน ครั้นภายหลังมีพรานผู้หนึ่งท่องเที่ยวไปในป่าหิมพานต์ ได้พบเห็นนกยูงทองจึงเล่าให้บุตรชายของตนฟัง ต่อมาพระมเหสีของพระเจ้าพาราณสีทรงพระสุบินเห็นนกยูงทองแสดงธรรมถวายแก่พระนางพระนางปรารถนาจะได้สดับธรรมของนกยูงทองเหมือนดังในความฝันจึงกราบทูลพระเจ้าพาราณสีให้จับตัวนกยูงทองนั้นมา บุตรชายนายพรานทราบที่อยู่ของนกยูงทองจึงรับอาสา แต่พยายามอยู่ถึงเจ็ดปีก็จับนกยูงทองนั้นไม่ได้ จนตนเองตายอยู่ในป่า พระมเหสีของพระเจ้าพาราณสีก็มิได้ทรงสดับพระธรรมจนสิ้นพระชนม์ พระเจ้าพาราณสีทรงอาฆาตว่า พระมเหสีของพระองค์ต้องสิ้นพระชนม์เพราะนกยูงทอง จึงโปรดให้จารึกอักขระลงลานทองว่า ในป่าหิมพานต์มีภูเขาชื่อฑัณฑกหิรัญ มีนกยูงทองอาศัยอยู่ ผู้ใดได้กินเนื้อของนกยูงทอง ผู้นั้นจะมีอายุยืน ไม่แก่ไม่ตาย จากนั้นโปรดให้บรรจุลานทองจารึกนั้นใส่ในผอบสุวรรณเก็บรักษาไว้ เมื่อพระเจ้าพาราณสี พระองค์นั้นสิ้นพระชนม์แล้ว

พระราชาองค์อื่น ๆ ถัดมาได้อ่านจารึกลานทองนั้น ก็ปรารถนาจะไม่แก่ไม่ตายจึงส่งนายพรานออกไปจับนกยูงทอง พยายามอยู่หลายปีก็จับไม่ได้ จนพรานทั้งหลายตายอยู่ในป่า เป็นดังนี้สืบมาถึงหกชั่วพระราชา ครั้นถึงรัชสมัยพระเจ้าพาราณสีองค์ที่เจ็ด ก็ส่งนายพรานออกไปอีก พรานผู้นี้ทราบเรื่องที่นกยูงทองเหยียบบ่วงแล้วแต่บ่วงกลับไม่คล้องเท้า ทั้งทราบอีกว่านกยูงทองร่ายพระปริตรป้องกันตัวทุกเช้าค่ำ จึงจับนกยูงตัวเมียมาตัวหนึ่งเอามาฝึกหัดให้ฟ้อนรำขับร้องจนชำนาญดีแล้วก็นำติดตัวไปด้วย เช้าวันหนึ่ง ก่อนนกยูงทองจะร่ายพระปริตร นายพรานได้ปักหลักทอดบ่วงไว้เสร็จแล้วให้นางนกยูงขับร้องขึ้นด้วย ฝ่ายนกยูงทองได้ยินเสียงมาตุคามก็มีใจเร่าร้อนด้วยกิเลส มิสามารถร่ายพระปริตรได้เช่นเคย แล่นถลันเข้าไปหา เลยติดบ่วงนายพราน ถูกจับตัวนำไปถวายพระเจ้าพาราณสี พระโพธิสัตว์นกยูงทองได้ทูลพระเจ้าพาราณสีว่า ชาติก่อนตนเคยเป็นพระราชาจักรพรรดิอยู่ในพระนครนี้เช่นกันและได้เคยประทับรถพระที่นั่งประดับด้วยรัตนะ เจ็ดประการ ซึ่งรถคันดังกล่าวฝังอยู่ใต้สระมงคลโบกขรณี เมื่อพระเจ้าพาราณสีไขน้ำออกจากสระก็พบราชรถจริงและทรงเชื่อคำพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์จึงแสดงธรรมถวายพระเจ้าพาราณสี เป็นความว่า “ดูกร มหาราชะ นอกจากอมตะมหานิพพานแล้ว สิ่งทั้งหลายนอกนั้น ล้วนเป็นสิ่งผสมปรุงแต่งขึ้น เป็นของไม่ยั่งยืนถาวร เพราะมีขึ้นแล้วก็หามีไม่เป็นของสิ้นไปเสื่อมไปโดยธรรมชาติ” แล้วทูลให้พระเจ้าพาราณสีรักษาศีลห้า ถวายโอวาท กำชับว่าขอพระองค์ทรงอย่าประมาท หลังจากพักอยู่สองสามราตรี ก็บินขึ้นสู่อากาศกลับไปยังภูเขาฑัณฑกหิรัญตามเดิม (สุพจน์ จูกลิ่น, 2563)

ดังนั้น จึงถือว่า “นกยูง” เป็นสัตว์ชั้นสูงที่มีความเกี่ยวพันกับพระพุทธเจ้า สังเกตได้จากในพิธีกรรมต่าง ๆ มีการนำแพหางนกยูงมาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประกอบพิธี

2. ในวัฒนธรรมจีน ชาวจีนให้ความสำคัญกับนกยูงมาก โดยในสมัยราชวงศ์หมิง การประดับขนนกยูงที่หมวกเป็นการแสดงถึงการมีพระยศที่สูงส่ง นอกจากนี้นกยูงยังถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เป็นบริวารของเจ้าแม่กวนอิม นกยูงจึงเป็นสัญลักษณ์ของความรักและความเมตตา ทั้งแววหางนกยูงยังหมายความถึงพระอาทิตย์ ความสง่างามของนกยูงมีความหมายถึงอำนาจวาสนา ความรัก และความเมตตา จึงมีการปักรูปนกยูงลงบนเสื้อผ้าของชนชั้นสูงเพื่อความเป็นสิริมงคล รวมถึงนำหางนกยูงมาประดับหมวกเพื่อแบ่งลำดับขั้นของขุนนาง คนจีนจึงมีการนำเอาสัญลักษณ์ของนกยูงมาประดับเพื่อช่วยส่งเสริมในเรื่องของความรัก และในตำราของชาวจีนโบราณได้มีการบรรยายความประพฤติที่น่าเอาอย่างของนกยูงเอาไว้ 9 ประการ คือ

1. นกยูงเป็นสัตว์ที่สะอาดสะอ้าน
2. มีเสียงใสกังวาน
3. มีท่วงท่าการเดินที่สง่าและสำรวม
4. มีการวางตัวที่เหมาะสม
5. มีวินัยในการกินอาหารและการดื่มน้ำ
6. นกยูงเป็นสัตว์ที่สุขุม
7. นกยูงจะอยู่กันเป็นกลุ่มไม่แตกแยกออกไปจากฝูง
8. ไม่กระทำลามกอนาจาร
9. นกยูงจะกลับไปหาครอบครัวทุกวัน

3. ในวัฒนธรรมของชาวเปอร์เซีย นกยูงเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นกษัตริย์และพลังอำนาจ โดยคตินี้ได้ถูกถ่ายทอดมาจากอินเดีย ในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิชาห์ชะฮันแห่งอินเดีย พระองค์ได้ทรงสร้างบัลลังก์นกยูงที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งกษัตริย์ และหลังจากนั้นบัลลังนี้ก็ได้ถูกขโมยไปโดยชาห์นาเดอร์ที่เป็นกษัตริย์แห่งเปอร์เซีย จึงทำให้สัญลักษณ์ของนกยูงแพร่หลายขึ้นในหมู่ชาวเปอร์เซีย

4. ชาวกรีก-โรมัน เชื่อว่านกยูงเป็นผู้ลากราชรถของเทพีเฮร่า

5. ชาวคริสต์ เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอมตะ ความเชื่อนี้มาจากชาวกรีกโรมันโบราณที่เชื่อว่านกยูงจะไม่เน่าเปื่อยเมื่อเสียชีวิต และเนื่องจากนกยูงมีการผลัดขนหางทุกปี จึงทำให้นกยูงยังเป็นสัญลักษณ์ของการฟื้นคืนชีพ นอกจากนี้ลวดลายบนขนหางนกยูงที่คล้ายดวงตา เปรียบเสมือนกับสายพระเนตรของพระผู้เป็นเจ้าที่มองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกใบนี้ นกยูงเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญในศาสนาคริสต์มาก เราจึงมักพบศิลปกรรมที่เกี่ยวกับนกยูงในโบสถ์คาทอลิกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรม ศิลปะโมเสก หรืองานปูนปั้น เป็นต้น (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-สวรรควรนายก)

6. ชาวกรีซ เชื่อว่านกยูงเป็นสัญลักษณ์แห่งความอมตะ นกยูงยังเป็นบริวารของเทพผู้ยิ่งใหญ่

7. ชาวฮินดู เชื่อว่านกยูงเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่สื่อถึงความจงรักภักดี การตื่นรู้ การนำทาง และการปกปักษ์รักษา เป็นสัญลักษณ์แห่งความโชคดี ความสูงส่ง และความรัก ตามตำนานนกยูงกำเนิดมาจากขนของพญาครุฑ นกยูงเป็นบริวารของเทพหลายองค์ เช่น พระสรัสวดี พระกฤษณะ พระขันธกุมาร นอกจากนี้นกยูงยังเป็นสัตว์นำโชค นิยมประดับขนหางนกยูงไว้ตามบ้านเรือน เพื่อจะได้นำพาความโชคดีและความมั่งคั่งเข้ามาในชีวิต รวมถึงการใช้ขนหางนกยูงตกแต่งเครื่องแต่งกาย เช่น หมวก เสื้อผ้า ต่างหู เป็นต้น คนฮินดูจะนิยมเก็บขนนกยูงเอาไว้ในบ้านเชื่อว่าจะนำความรุ่งเรืองมาให้

8. บริเวณสิบสองปันนา มีทั้งที่เป็นนกยูงป่าและนกยูงเลี้ยง ชาวไตนับถือนกยูงว่าเป็นนางพญาแห่งนก และนับถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำชนเผ่า จนกลายมาเป็นสัญลักษณ์ของชาวไตสิบสองปันนาอีกอย่างหนึ่ง จนได้รับขนานนามว่า “ดินแดนแห่งนกยูง”

9. นกยูงเป็นพาหนะของพระสุรัสวดี ชายาแห่งพระพรหม ในตำนานเทพปกรณัมฮินดู ซึ่งนอกจากจะเป็นเทพแห่งการดนตรี การวาดเขียน และการเขียนหนังสือ ยังถือเป็นเทวีแห่งปัญญาความรู้ เป็นเทวีแห่งการศึกษา การสร้างสรรค์ และศิลปะในแง่ความเป็นสากลของตราสัญลักษณ์ นกยูงยังเป็นสัญลักษณ์ของความสมบูรณ์ ความเป็นนิรันดร์ และความงาม

10. สำหรับชาวมุสลิม นกยูงเป็นสัญลักษณ์แห่งจักรวาล และหางนกยูงที่แพนออกเป็นสัญลักษณ์แห่งจักรวาลที่สมบูรณ์

11. ในตำนานของลัทธิซูฟี พระผู้เป็นเจ้าได้สร้างพระจิตในรูปของนกยูง อาจกล่าวได้ว่าหางนกยูงเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่เชื่อมโยงความงามกับปัญญา เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางสุนทรียะกับการสร้างสรรค์ทางปัญญา

“นกยูง” จึงเป็นสัตว์ที่มีสัญลักษณ์แฝงทางความเชื่อ แต่ในบางแห่งของโลก ก็เคยมีการปริโภคนกยูงกันมาแล้ว เช่น ในอดีตเนื้อนกยูงเคยเป็นอาหารขึ้นโต๊ะเสวยในบางโอกาสของเจ้านายขุนนางในยุโรป ปัจจุบันจัดเป็นอาหารกูร์เมต์อย่างหนึ่ง แต่ปัจจุบันไม่เป็นที่นิยมแล้ว เนื่องจากผู้คนนิยมเสพความสง่างามของนกยูงแบบมีลมหายใจ มากกว่าที่จะมาอยู่บนจานอาหาร

นกยูงในวรรณคดีไทย

ในวรรณคดีจำนวนมาก เมื่อตัวละครเดินทางจากสถานที่ใดเพื่อไปยังจุดหมายใดจุดหมายหนึ่ง “ป่า” จะเป็นฉากของเรื่องราวที่กวีได้นำมาใช้เพื่อเป็นสื่อกลางของการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครพร้อมกับพรรณนาถึงสัตว์ป่านานาชนิดที่พบได้ในช่วงเวลานั้น และ "นกยูง" ก็จะถูกนำมาเป็นฉากของป่าเพื่อแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติป่าไม้ และแสดงถึงความสวยงามของนกยูง เช่น พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน บทกลอน นิราศ ฯลฯ

“นกยูง” เป็นนกอีกชนิดหนึ่งที่กล่าวถึงในวรรณคดีไทย อาจเนื่องมาจากเป็นนกที่มีลักษณะสวยงาม โดดเด่น และเป็นที่รู้จักของคนไทยมาช้านาน และพฤติกรรมการรำแพนอวดหางก็เป็นเอกลักษณ์ที่คนจดจำได้และถือเป็นเสน่ห์ของนกชนิดนี้ ดังเช่นที่กล่าวถึงในนิทานคำกลอน นิบาตชาดก กาพย์ห่อโคลง และวรรณคดีหลายเรื่อง ดังนี้

1. นิทานคำกลอน เรื่องสิงหไกรภพ บทประพันธ์ของสุนทรภู่ ตอนที่ 12 รามวงศ์พานางแก้วกินรีหนีออกจากเมืองกาลวาศ บทกลอนได้กล่าวถึงพฤติกรรมของนกยูงตัวผู้ที่กำลังร่ายรำอวดหางของมัน ดังความว่า

๏ จะกล่าวความรามวงศ์กับนงลักษณ์ พานางยักษ์ไปในไพรพฤกษา
พอแดดร่มลมเชยรำเพยพา ชมคณานกไม้ในไพรวัน
ที่หว่างเขาเหล่าฝูงนกยูงฟ้อน เป็นคู่ร่อนปีกหางไม่ห่างหัน
บ้างกรีดกรายชม้ายเมียงเข้าเคียงกัน ดูเชิงชั้นสบายร่ายรำเรียง

(วัชรี กาชัย, 2558)

2. พระอภัยมณี บทประพันธ์ของสุนทรภู่ ตอนที่ 31 พระอภัยมณีพบนางละเวง - นางละเวงหนีมาได้ดินถนัน

จากเรื่องพระอภัยมณี การที่สุนทรภู่ได้พรรณนาว่า “นกยูงเป็นฝูงฟ้อน” และ “ที่หุบเขาเหล่าฝูงนกยูงลง” รวมทั้งนำ “นกยูงทอง” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนกชนิดต่าง ๆ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า นอกจากเป็นการนำนกยูงเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินเรื่องในป่าบทชมดงแล้ว ก็ยังสะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าในยุคสมัยของกวี

สันโดษเดี่ยวเหลียวแลเห็นแต่นก ฝูงวิหคเหมราพระยาหงส์
ที่หุบเขาเหล่าฝูงนกยูงลง ฟ้อนเป็นวงเวียนรายชม้ายเมียง
(ดำรงราชานุภาพ, 2544)

ตอนที่ 57 สุดสาครรบกับมังคลา - นางสุนีพามังคลาหนี

ดูไม้สูงฝูงนกวิหคจับ บ้างเรียกรับร้องเร้าริมเขาเขิน
นกแขงแซวแก้วกรอดพูดพลอดเพลิน ที่หว่างเนินนกยูงเป็นฝูงฟ้อน
(ดำรางราชานุภาพ, 2544)

3. โคลงนิราศสุพรรณ บทประพันธ์ของสุนทรภู่

นิราศสุพรรณแต่งขึ้นในราวปี พ.ศ. 2374 ในระหว่างที่สุนทรภู่จำพรรษาอยู่ที่วัดสระเกศ นิราศเรื่องนี้เป็นเพียงเรื่องเดียวที่ท่านแต่งเป็นโคลง วัตถุประสงค์ในการเดินทางคือ เพื่อหาแร่ชนิดหนึ่งที่สามารถนำมาแปรธาตุชนิดอื่นได้ ในระหว่างการเดินทางพบสัตว์หลากหลายชนิด ยกตัวอย่างโคลงที่กล่าวถึง “นกยูง” ดังนี้

๏ ฝ่ายฝูงยูงบ่รู้ สู่สม
สังวาสชาติเช่นพรหม พระพร้อง
ตัวผู้ฟูฟองกลม เมียชื่น กลืนแฮ
เกิดไข่ได้พวกพ้อง เพื่อส้องฟองกสิน ฯ
(จงจิต อรรถยุกติ, 2565)

4. กาพย์เห่เรือ บทชมนก บทประพันธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ

บทเห่ชมนก เป็นการชมนกต่าง ๆ มีนกจำนวน 10 ชนิด คือ นกยูง นกสร้อยฟ้า นกสาลิกา นกนางนวล นกแก้ว ไก่ฟ้า นกแขกเต้า นกดุเหว่า นกโนรี นกสัตวา ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท และตามด้วยกาพย์ยานี 11 จำนวน 12 บท เป็นการพรรณนาชมนกระหว่างการเดินทาง เปรียบเทียบกับความงามและความคิดถึงต่อนางอันเป็นที่รัก ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง “นกยูง” เป็นนกที่มีสีสันสวยงาม มีหงอนเป็นพู่สีขาวชี้ตรงอยู่บนหัว อกขนสีน้ำเงิน ปีกและหางสีเขียวและเหลือง มีลายที่หางเรียกว่า “แวววยุรา” เห็นฝูงนกยูงรำแพนหาง ก็คิดถึงเมื่อตอนที่นางฟ้อนรำให้ดู เห็นนกสร้อยทองกำลังเดินบนดินก็นึกถึงนางตอนเดินนวยนาด

๏ เห็นฝูงยูงรำฟ้อน คิดบังอรร่อนรำกราย
สร้อยทองย่องเยื้องชาย เหมือนสายสวาทนาดนวยจร ฯ
(ธรรมธิเบศ, เจ้าฟ้า, 2552)

5. ลิลิตพระลอ

๏ เสียงโนรีสาริกา สัตวาฝูงดุเหว่า แขกเต้าเคล้าคลิ้งโคลง นกเอี้ยงโองคู่เคียง เสียงแซ่งแซวภูรโดก โคกม้าม่ายนางนวล กระสาสรวลกระสัน กางเขนผันแผ่แพน แอ่นออกจอกจิบกด ขุนยูงชดขนฟ้อน กระหย่อนหางฟฟาย นาง**ยูง**รายรอบเฝ้า ทรายทองเคล้าคู่เคียง ละมั่งเมียงม่ายคู่ (ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, 2545)

ถอดความได้ดังนี้ ได้ยินเสียงนกโนรี นกสาริกา นกสัตวา และนกดุเหว่า นกแขกเต้าอยู่ปะปนกับนกคลิ้งโคลง นกเอี้ยงโองอยู่เคียงคู่ของมัน มีเสียงนกแซงแซวและนกโพระดก นกโคกม้าไม่สนใจนกนางนวล นกกระสาส่งเสียงร้องหาคู่ นก

กางเขนบินไปและแผ่แพนหาง มีนกนางแอ่น นกออก นกกระจอก นกกระจิบ และนกกด พญานกยูงกำลังรำแพนหาง ขยับหางขึ้น ๆ ลง ๆ เป็นจังหวะไปมา มีนางนกยูงทั้งหลายแวดล้อม เนื้อทรายเคล้าอยู่กับคู่ ละมั่งกำลังเมียงมอง

6. ลิลิตตะเลงพ่าย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

ตอนพระมหาอุปราชชมนก

๏ พระยอกรก่ายภักตร์ พลางชำลักชำเลือง เนืองนิกรพิหก อเนกนกนานา หมู่มยุราฟ้อนฟาย กระเรียนรายร้องร่ำ คล่ำคลิ้งโคลงคลอแคล (ปรมานุชิตชิโนรส, 2549)

7. สมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนพระสมุทรโฆษเสด็จประพาสไพร

๏ แคว้งแคว้งแสงหางยูงยง ยาบยาบแดนดง แลแพนพรรณรายรองรอง (มหาราชครู, พระ, 2529)

บทประพันธ์นี้ผู้แต่งทำให้มองเห็นภาพสิ่งที่บรรยายอยู่ในระยะไกล ๆ คือ “นกยูง” แต่ไม่ชัดเจนนัก รู้สึกถึงการเคลื่อนไหว มองเห็นแสงจากแพนหางนกยูงอยู่ในดง แสงทำให้แพนหางเลื่อมพรายสวยงาม

8. กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

บทชมนก เป็นการเดินทางระหว่างที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาท สระบุรี ทรงพรรณนาถึงนกด้วยความเข้าใจธรรมชาติของมันอย่างแท้จริง ภาพของนกยูงตัวผู้รำแพนหางอวดตัวเมียด้วยจังหวะลีลาสง่างาม ถ่ายทอดไว้ในตอนหนึ่งของ “กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง” ว่า

๏ ยูงทองย่องเยื้องย่าง รำรางชางช่างฟ่ายหาง
ปากหงอนอ่อนสำอาง ช่างรำเล่นเต้นตามกัน ฯ
๏ ยูงทองย่องย่างเยื้อง รำฉวาง
รายร่ายฟ่ายเฟื่องหาง เฉิดหน้า
ปากหงอนอ่อนสำอาง ลายเลิศ
รำเล่นเต้นงามหง้า ปีกป้องเปนเพลง ฯ

(ธรรมธิเบศ, เจ้าฟ้า, 2553)

ข้อความ “ยูงทองย่องเยื้องย่าง รำรางชางช่างฟ่ายหาง” ทำให้เห็นภาพนกยูงทองค่อย ๆ เดินย่างเยื้องด้วยลีลากรีดกราย ส่วน “รำฉวาง” คือ คลี่แผ่นหางออกแผ่กว้างราวกับพัดขนาดใหญ่ คำว่า “ฟ่ายหาง” คือ ฟ้อนหาง เป็นสร้อยคำของฟ้อน “ฟ้อนรางชาง” คือ สวยงาม งามเด่น

9. บทละครเรื่องอิเหนา เล่ม 3 สมุดไทย เล่ม 25 ตอน องค์ปะตาระกาหลาแปลงเป็นนกยูงมาล่อย่าหรัน ความว่า สียะตรา อนุชาของนางบุษบา มีความคิดถึงบุษบาและอิเหนา จึงออกอุบายทูลลาท้าวดาหาออกประพาสป่า โดยปลอมตัวเป็นชาวป่า ชื่อ “ย่าหรัน” เที่ยวติดตามหาบุษบาและอิเหนาเป็นเวลานานก็ไม่พบ ทำให้เทพเจ้าปะตาระกาหลา ซึ่งมีศักดิ์เป็นปู่ต้องแปลงพระองค์เป็นนกยูง มาล่อให้ย่าหรันหลงติดตามไปจนถึงเมืองกาหลัง

๏ พระพิศพรรณปักษาในป่าสูง เห็นนกยูงลำยองผ่องใส
รูปร่างประหลาดระวาดระไว ผิดนกที่ในพนาลี
ปีกหางงามรับสลับลาย วงแววแพร้วพรายหลายสี
พระรักจะใคร่ได้สกุณี ไปเลี้ยงไว้เป็นศรีพารา
คิดพลางทางมีบัญชาการ สั่งทหารไพร่นายทั้งซ้ายขวา

จงแยกย้ายรายกันระดมดา จับบุหรงมยุราบัดนี้ ฯ

(พุทธเลิศหล้านภาลัย,พระบาทสมเด็จพระ, 2558)

10. ระบำมยุราภิรมย์

เป็นการแสดงชุดหนึ่งที่ประกอบอยู่ในละครเรื่อง “อิเหนา” ตอน “สียะตราพบนางเกนหลง” (ย่าหรันตามนกยูง) ซึ่งกล่าวถึงนกยูงร่างแปลงของ “องค์ปะตาระกาหลา” ที่ล่อหลอกให้ “ย่าหรัน”หรือ “สียะตรา” ที่ปลอมตัวมา ต้องเดินติดตามไปจนได้พบกับ “วิยะดา” น้องสาวของอิเหนาที่ปลอมเป็น “เกนหลง” ดังนี้

๏ เมื่อนั้น บุหรงสุรารักษ์ปักษี

เห็นย่าหรันดั้นดัดพนาลี ขับควบพาชีกระชั้นมา

จึงโผผินบินไปให้ห่าง แล้วย่องย่างหยุดยืนคอยท่า

ฟ้อนรำทำทีกิริยา ปักษาแกล้งล่อรอรั้ง

ด้วยเดชเทวัญบันดาล วันเดียวถึงด่านเมืองกาหลัง

ก็เลี้ยวลับคลับคล้ายกายกำบัง คืนยังกระยาหงันชั้นฟ้า

(พุทธเลิศหล้านภาลัย,พระบาทสมเด็จพระ, 2558)

11. ระเบง การละเล่นของหลวง

การแสดงระเบง จะสมมติว่าเป็นขบวนของกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระนครเดินทางไปเขาไกรลาสเพื่อจะร่วมพิธีโสกันต์ ซึ่งพระอิศวรจัดให้พระคเณศ กษัตริย์เหล่านั้นเดินขบวนเข้าแถวและร้องเพลงชมนกชมไม้ พร้อมกับเอาลูกศรตีไปตลอดทาง บทร้องทุกบทจะขึ้นต้นว่า โอละพ่อเดินทางจนมาพบพระกาลหรือพระขันธกุมาร ห้ามไว้ไม่ให้เดินทางต่อไป แต่กษัตริย์เหล่านั้นไม่ยอมฟังจะดื้อต่อไปให้ได้ พระกาลจึงสาปให้สลบ แต่แล้วก็เกิดสงสาร จึงสาปให้ฟื้นขึ้น กษัตริย์ทั้งหมดจึงพากันเดินทางกลับพระนครของตน (กรมศิลปากร, 2526)

ส่วนพระกาลหรือพระขันธกุมาร ยังไม่ปรากฏแน่ชัด เนื่องจากบทร้องจะร้องถึงพระกาล แต่หลักฐานจากบทประพันธ์เก่า ๆ กล่าวถึงวิธีแสดงจะกล่าวถึงนกยูง ซึ่งเป็นพาหนะของพระขันธกุมาร แต่พาหนะของพระกาลคือนกแสก

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงประทานความเห็นว่า เนื้อเรื่องในระเบ็งนั้นได้รับอิทธิพลจากอินเดียฝ่ายใต้ คือเป็นพวกทมิฬ ซึ่งนับถือพระขันธกุมารเป็นใหญ่ เป็นเพราะท่านเข้าใจว่า “พระกาล” ในท้องเรื่องนั้นคือ “พระขันทกุมาร” ซึ่งตามปรัมปราคติในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้นระบุว่า เป็นลูกอีกองค์หนึ่งของพระอิศวร โดยนับเป็นพี่ชายของพระคเณศ โดยพระขันทกุมารนั้นมีผู้นับถืออยู่มากทั้งในตอนใต้อินเดีย และรวมไปถึงเกาะลังกา

การแสดงระเบงนั้น พระกาลมีความเกี่ยวข้องกับ “นกยูง” เช่นในปุณโณวาทคำฉันท์ ของพระมหานาค วัดท่าทราย ซึ่งแต่งขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้น มีข้อความระบุว่า

“บัดเบื้องรเบ็งแต่ง กลกายประดุจมง- ครุ่มเทริดบสมทรง กรกุมธนูเมียง

ย่องยิง**มยุร**มรณ์ ก็สอ้อนสเอวเอียง ลูกคู่ก็แตกเสียง โอละพ่อตระหลบเวียน”

(พระมหานาค วัดท่าทราย, 2503)

ข้อความในทำนองเดียวกันยังพบอยู่ใน โคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเรนทร์ ซึ่งเป็นงานในยุคต้นกรุงเทพฯ ดังมีข้อความว่า “ระเบ็งยิงมยุรี ผูกร่าง” (ธนิต อยู่โพธิ์, 2495)

บทประพันธ์ดังกล่าวได้บอกถึงพาหนะ “นกยูง” ซึ่งเป็นพาหนะของพระขันธกุมาร และหลักฐานภาพถ่ายการละเล่นระเบงในงานพระราชพิธีโสกันต์ สมเด็จพระบามโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อ พ.ศ. 2433 ปรากฏว่ามีหุ่นรูปนกยูงประกอบอยู่ในภาพถ่ายการแสดงระเบงด้วย (ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ, ออนไลน์)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ในจำนวนสัตว์ป่าที่กวีนำมาใช้เป็นหนึ่งในตัวละครของการดำเนินเรื่องในป่าของวรรณคดีแต่ละเรื่องทั้งพระอภัยมณี รามเกียรติ์ อิเหนา กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ลิลิตตะเลงพ่าย ฯลฯ “นกยูง” มักจะถูกเลือกให้ปรากฏในบทชมดง ซึ่งเป็นคราวที่ตัวละครกำลังเดินทางอยู่ในป่า สะท้อนให้เห็นว่า ในอดีต “นกยูง” คงเป็นสัตว์ที่พบเห็นได้โดยทั่วไป และยังแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าเมืองไทยในอดีต

นกยูง ในดุริยางคดนตรีจากพระพุทธศาสนา

ในพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงมหาบุรุษลักษณะของพระพุทธเจ้า กล่าวถึงฝ่าพระบาททั้งสองของพระองค์ประดับไปด้วยรูป “อัฏฐตดรสตมงคล” หรือ “มงคล 108 ประการ” ผู้เขียนขอยกมาเป็นบางส่วนเฉพาะที่กล่าวถึงรูปสัตว์ต่าง ๆ คือ รูปช้างเอราวัณ รูปม้าพลาหก รูปโคอสุภราช รูปนกกระเรียน และรูปนกยูง ซึ่งสัตว์ที่กล่าวมานี้เป็นที่มาแห่งเสียง ขาดไป 2 ชนิดคือ นกกาเหว่า และแพะ ซึ่งก็เป็นแบบอย่างของเสียงเหมือนกัน แต่มิได้กล่าวไว้ในมงคล 108 ประการ เรื่องที่มาของเสียงทั้ง 7 ในคัมภีร์วชิรสารัตถะสังคหะ อันเป็นคัมภีร์ใบลานซึ่งพระฎีกาจารย์ท่านได้จารึกไว้เป็นอักษรขอม อาจารย์แย้ม ประพัฒน์ทอง ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้แล้ว

“นกยูง” เป็นเสียงที่ 1 เรียกว่า ฉชฺโช (chajjo) (ฉ (ะ) หมายถึง หก โช หมายถึง เสียง) เป็นเสียงร้องของนกยูง เกิดแต่เสียงหกเสียงมารวมกันเป็นเสียงเดียว คือเสียงสุดท้ายหรืออีกนัยหนึ่งกล่าวได้ว่า ถ้าเรานำเอาเสียงมาแยกออกไปก็จะได้ถึงหกเสียง ตัวอย่างเสียงร้องของนกยูงนั้นอยู่ในเนื้อร้องเพลงเขมรไทรโยค เที่ยวกลับของท่อน 2 ดังนี้

“เสียงนกยูงทอง มันร้องโด่งดัง หูเราฟัง มันดังกระโต้งห่ง มันดัง ก้อก ก้อก ก้อก ก้อก กระ-โต้ง ห่ง”

(1) (2) (3) (4) (5) (6)

จะเห็นได้ว่าเสียง “ห่ง” เป็นเสียงสุดท้ายที่เกิดขึ้นจาก 6 เสียง คล้ายกับคนที่พูดติดอ่าง เสียง “ห่ง” นี้กำหนดให้เป็นระดับเสียงต่ำที่สุดในบรรดาเสียงทั้ง 7 เสียง ฉชฺโช นี้เขียนย่อว่า ฉะ หรือ ษะ (sa) ตรงกับเสียงโด (C) เหตุผลที่นำเอาเสียงร้องของนกยูงมาเป็นหลักเพราะว่า นกยูงเป็นนกขนาดใหญ่ ขนงามเป็นสีเลื่อม ขนหางเป็นแวว มีกล่าวถึงในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ดังนี้

ศาสนาพุทธ มีกล่าวไว้ในมงคลที่ 31 ต โป จ แห่งมงคลสูตร เรื่องพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นพระยานกยูงทอง

ศาสนาพราหมณ์ นับถือว่านกยูงเป็นพาหนะของพระสรัสวดี เจ้าแม่แห่งการดนตรีและขับร้อง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว “ฉชฺโช” จึงเป็นเสียงของนกยูงร้องในเสียงที่ 1 เป็นเสียงแรก นับว่าเป็นเสียงสำคัญที่สุดในบรรดาเสียงทั้ง 7 หมายความว่า ถ้าหากไม่กำหนดเสียงแรกขึ้นแล้ว เสียงต่อไปอีก 6 เสียง ก็ย่อมจัดลำดับแห่งเสียงยาก (อุดม อรุณรัตน์, 2566)

จากการที่ผู้เขียนได้อธิบายถึง “นกยูง” ที่เกี่ยวข้องในบริบทข้างต้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องประวัติของนกยูง ความเชื่อเกี่ยวกับนกยูงของชาติต่าง ๆ นกยูงที่ถูกกล่าวถึงอยู่ในวรรณคดีไทย หรือแม้แต่ “นกยูง” ที่ถูกกำหนดเป็นเสียงที่ 1 ในการกำหนดเสียงทั้ง 7 แล้ว ในอีกมุมมองหนึ่ง กลุ่มบุคคลที่บรรเลงเครื่องดนตรีจะนำขนหางนกยูงมาประดับไว้ที่เครื่องดนตรี ซึ่งในปัจจุบันอาจจะพบเห็นได้บ้างตามงานมงคลและอวมงคล และวงดนตรีบางวงอาจจะนำมาประดับหรือไม่ประดับ ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับความเชื่อ หรืออาจจะเป็นเพียงสัญลักษณ์ ผู้เขียนจะขอกล่าวเป็นลำดับสุดท้ายดังนี้

การประดับ “ขนหางนกยูง” ในวงดนตรี

“มอญ” เป็นชาติที่มีความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมทางด้านภาษา พิธีกรรม การละเล่น ประเพณี วัฒนธรรมหนึ่งที่น่าสนใจของชาวมอญคือ วัฒนธรรมทางด้านดนตรีปี่พาทย์มอญที่ชาวมอญใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมทั้งงานมงคลและอวมงคล เมื่อชาวมอญเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ปี่พาทย์มอญก็นิยมนำมาบรรเลงในงานต่าง ๆ จากหลักฐานเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ของไทย ในสมัยธนบุรีที่กล่าวถึงการใช้ปี่พาทย์มอญในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระแก้วมรกต (พิศาล บุญผูก, 2553) แต่ความนิยมในการใช้ปี่พาทย์มอญในงานมงคลนั้นได้เปลี่ยนไปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ที่ทรงให้ปี่พาทย์มอญบรรเลงในงานพระศพของสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ภายหลังจากงานพระศพดังกล่าว ชาวไทยจึงยึดถือกันว่าปี่พาทย์มอญต้องบรรเลงเฉพาะงานศพเท่านั้น (องค์ บรรจุน, 2549) โดยในสมัยโบราณผู้บรรเลงปี่พาทย์มอญมีแต่ชาวรามัญเท่านั้นเป็นผู้บรรเลง แต่ในสมัยหลังต่อมานักดนตรีปี่พาทย์ไทยได้เริ่มเรียนเพลงมอญและสร้างเครื่องปี่พาทย์มอญกันมากขึ้น ในสมัยปัจจุบันนี้จึงมีผู้บรรเลงปี่พาทย์มอญทั้งชาวรามัญและไทย วงปี่พาทย์มอญ เป็นวงดนตรีของชนชาติมอญที่เข้ามามีบทบาทอยู่ในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน โดยกลายเป็นประเพณีนิยมที่จะนำมาเล่นในงานอวมงคล เช่น งานศพทั้งในพิธีสงฆ์ สวดพระอภิธรรม และฌาปนกิจ (ไพโรจน์ บุญผูก, 2537)

วีระ พันธุ์เสือ (2558) ได้กล่าวไว้ในหนังสือปี่พาทย์มอญว่า หากจะนับถอยหลังไปแล้วชนชาติมอญและชนชาติไทยได้พึ่งพาอาศัยกันมาอย่างยาวนาน การเข้ามาของปี่พาทย์มอญในไทยย่อมมีประวัติศาสตร์อย่างยาวนานไม่แพ้การเกิดของอาณาจักรไทย หากการบันทึกหรือภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่สามารถชี้ชัดเป็นลายลักอักษรนั้นเท่าที่สืบค้นได้อย่างชัดเจนเกิดขึ้นในสมัยอยุธยามีเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์กล่าวถึงปี่พาทย์มอญที่ใช้ในงานพระราชพิธีสำคัญของพระมหากษัตริย์ คือ การใช้ปี่พาทย์มอญประกอบการแสดงมอญรำในงานพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อปีขาล จุลศักราช 1120 (พุทธศักราช 2301) ความว่า “แล้วจึงตั้งโรงงาน การเล่นมหรสพทั้งปวง มีโขน หนัง ละคร หุ่นและมอญรำระบำเทพทองทั้งโมงครุ่ม กุลาตีไม้ สารพัดมี การเล่นต่าง ๆ นานา” หากสันนิษฐานจากข้อความข้างต้นดังกล่าวแล้ว ประเพณีนิยมให้มีการแสดงรำมอญเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยานั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่ามีดนตรีมอญ (ปี่พาทย์มอญ) ประกอบการแสดงด้วย ดังนั้นแนวคิดเรื่องการเข้ามาของดนตรีมอญและปี่พาทย์มอญ (ป้าต) ย่อมเห็นได้ชัดเจนว่ามีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และเนื่องจากการนำปี่พาทย์มอญนี้เข้ามาเป็นเครื่องมหรสพในพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ ย่อมสะท้อนให้เห็นความวิจิตรและประณีตในดนตรีมอญ ซึ่งเข้ามารับใช้พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนสมมติเทพในช่วงสมัยนั้น การคัดสรรดนตรีย่อมคัดแต่สิ่งที่ดีเป็นพิเศษ เพื่อถวายแด่สถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเป็นบทพิสูจน์อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้เรามองเห็นภาพความเจริญรุ่งเรืองของปี่พาทย์มอญผ่านการคัดสรรเพื่อรับใช้และสนองความต้องการของชนชั้นผู้นำ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาปี่พาทย์มอญได้แสดงตนอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานับศตวรรษ โดยรับใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ โดยส่วนมากทั้งงานมงคล และงานอวมงคล ชนชาติมอญได้ใช้วงป้าตทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล พิธีกรรมและการละเล่น โดยจากหลักฐานเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรี ที่กล่าวถึงการใช้ปี่พาทย์มอญในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระแก้วมรกต ในจดหมายความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีและพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า “ในระยะที่ว่างนั้น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พิณพาทย์รามัญและมโหรีไทย มโหรีแขก ฝรั่ง มโหรีจีน ญวน เขมร ผลัดเปลี่ยนกันสมโภช 2 เดือน กับ 12 วัน พระราชทานเบี้ยเลี้ยงผู้ที่มาเล่น นั้น หมื่นราชาราชมโหรีไทย ชาย 2 หญิง 4 พระยาธิเบศบดี มโหรีแขก 2 มโหรีฝรั่ง 3 พระยาราชา เศรษฐีองเชียงชุน มโหรีญวน 15 พระยาราชาเศรษฐีจีน มโหรีจีน 6 พระยารามัญวงศ์ มโหรีมอญ คนเพลงชาย 3 หญิง 4 พิณพาทย์ 9 หลวงพิพิทวาที มโหรีเขมร ชาย 4 หญิง 3 หมื่นเสนาะภูบาล พิณพาทย์ไทย 5 รามัญ 5 ลาว 12”

ภาพที่ 3 วงปี่พาทย์มอญ

ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=2S5PX1e77DI

จากประวัติที่กล่าวถึงวงปี่พาทย์มอญข้างต้น เป็นเพียงการบ่งบอกว่ามีวงปี่พาทย์มอญเข้ามาในประเทศไทยและมีการนำไปรับใช้สังคมทั้งในงานมงคลและอวมงคล ในภายหลังความนิยมในการใช้ปี่พาทย์มอญได้มีการเปลี่ยนแปลง โดยถูกนำไปบรรเลงเฉพาะงานอวมงคล ส่วนในเรื่องขนหางนกยูงในสมัยอดีตไม่ได้มีการระบุถึงการนำขนนกยูงไปประดับในวงดนตรีและไม่ได้มีผู้ใดบันทึกถึงการนำมาใช้ ผู้เขียนคาดว่าคงไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญที่จะนำมาประดับปรือไม่ประดับ พอมาถึงยุคสมัยหลังมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น กลุ่มบุคคลจึงมีความเชื่อ ความศรัทธา การนำมาเป็นสัญลักษณ์ หรือความสวยงามก็ตาม ผู้เขียนได้สัมภาษณ์เพิ่มเติมจากนักดนตรีที่เคยบรรเลงในวงปี่พาทย์และบรรเลงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจะได้ทราบทัศนคติของแต่ละท่านว่ามีความคิดเห็นในเรื่องนี้อย่างไรพอสังเขป

สำหรับการนำขนหางนกยูงมาประดับ เคยเห็นมีและไม่มี ซึ่งขึ้นอยู่กับวงดนตรีนั้น ๆ มีข้อตกลงกันว่าจะนำมาประดับหรือไม่ แต่การไม่ได้ประดับก็ไม่มีความเสียหายแต่อย่างใด เนื่องจากเห็นวงดนตรีบางวงนำมาประดับก็เพื่อความสวยงามและเป็นสัญลักษณ์ที่ทุกเครื่องมีเหมือน ๆ กัน และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่มีความเชื่อแต่อย่างใด (สัมภาษณ์, กฤษณ พงศ์ ทัศนบรรจง : 2567)

การนำขนหางนกยูงมาประดับในวงปี่พาทย์มอญจะมีหรือไม่มีก็ได้ แต่ที่วงของผมมีมาตั้งแต่รุ่นก่อตั้งวงของที่บ้านและทำมาโดยตลอด เนื่องจากเวลาไปบรรเลงออกงานก็จะประดับไว้ทุกครั้ง เพื่อความสวยงามเป็นระเบียบ (สัมภาษณ์, ชัชชัย โพธิ์สุวรรณ : 2567)

การประดับขนหางนกยูง เห็นมาจากการเล่นระเบง เพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วราย และการนำขนนกยูงมาใช้ก็เพื่อความสวยงามโดยส่วนตัวคิดว่าจะมีหรือไม่มีก็ได้ (สัมภาษณ์, พรตพิสุทธิ์ ดุจจานุทัศน์ : 2567)

ขนหางนกยูงที่นำมาประดับในวงดนตรีจะมีหรือไม่มีก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วจากที่เคยสอบถามผู้ที่นำมาประดับก็เพื่อความสวยงามทั้งสิ้น ไม่มีข้อผิดแต่ประการใด และส่วนใหญ่ก็ไม่มีความเชื่อในเรื่องใด (สัมภาษณ์, อมร พุทธานุ : 2567)

จากการสัมภาษณ์นักดนตรีข้างต้นที่บรรเลงในวงปี่พาทย์ ทำให้ผู้เขียนทราบว่า แต่ละท่านมีทัศนคติเกี่ยวกับการนำขนหางนกยูงมาใช้ว่าเป็นสิ่งที่มีหรือไม่มีก็ได้ แต่ที่นำมาประดับเนื่องจากความสวยงาม เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกให้เห็นถึงความพร้อมเพรียงกัน ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องใด

ภาพที่ 4 วงปี่พาทย์มอญในปัจจุบันที่นำขนหางนกยูงมาประดับ
ที่มา: บุณฑริกา คงเพชร (2567)

จากบทความ ทัศนคติ “ขนหางนกยูง” ที่ปรากฏในวงดนตรี พบว่า “นกยูง” ถูกนำมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างผลงานศิลปกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากความงดงาม นกยูงยังเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นมงคลต่าง ๆ โดยอาจมีความหมายที่แตกต่างกันไปบ้างในแต่ละวัฒนธรรม และยังมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา วรรณคดี ความเชื่อ และมีความสอดคล้องกับงานวิชาการเรื่องสัญญะที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียนและพหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียน และเกี่ยวข้องกับแนวคิดสัญญะวิทยา (Semiology) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ การตีความหมายแทนของจริง “ขนหางนกยูง” เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความสวยงาม หรือเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายถึงความพร้อมเพรียงกันเมื่ออยู่ในวงดนตรี เป็นข้อตกลงของผู้บรรเลงที่อยู่ในวงดนตรีเดียวกัน สำหรับทัศนคติของกลุ่มผู้บรรเลงดนตรีไม่ได้มีความเชื่อแต่อย่างใดในการนำขนหางนกยูงมาประดับ

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2541). ***การวิเคราะห์ สื่อ แนวคิดและเทคนิค.*** กรุงเทพฯ: บริษัท อินฟิ นิตี้เพรส จำกัด.

กรมศิลปากร. ***ชามเขียนลายนกยูง ศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19-21).*** สืบค้นจาก https://finearts.go.th/sawakhavoranayokmuseum/view/38991-นกยูง จากความงามสู่ความเชื่อ

กรมศิลปากร. (2526). ***มหรสพของไทย.*** กรุงเทพฯ : กรม.

จงจิต อรรถยุกติ. (2565). ***โคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่.*** กรุงเทพฯ : เยลโล่การพิมพ์.

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2545). ***อ่านลิลิตพระลอ : ฉบับวิเคราะห์และถอดความ.*** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2544). ***พระอภัยมณี ของสุนทรภู่ เล่ม 1.*** กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2544). ***พระอภัยมณี ของสุนทรภู่ เล่ม 2.*** กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร.

ธนิต อยู่โพธิ์. (2495). ***ประเลง ระเบง กับโมงครุ่มและเถิดเถิง.*** พระนคร : กรมศิลปากร.

ธนสิทธิ์ ชมชิด และกรวิภา เลาศรีรัตนชัย. (2563). สัญญะที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียน. ***วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 15***(2), 44-62.

ธนสิทธิ์ ชมชิด และคณะ. (2562). พหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในการแสดงนกยูงอาเซียน. ***วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 9***(3), 248-258.

ธรรมธิเบศ, เจ้าฟ้า. (2552). ***กาพย์เห่เรือ.*** กรุงเทพฯ : ไผ่ มีเดีย เซ็นเตอร์.

ธรรมธิเบศ, เจ้าฟ้า. (2553). ***กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง.*** กรุงเทพฯ : วิสดอม.

บทเรียนดนตรีไทย. ***วงปี่พาทย์มอญ.*** สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=2S5PX1e77DI

ปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. (2549). ***ลิลิตตะเลงพ่าย.*** กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.

ปิยลดา เทวกุล ทวีปรังษีพร. (2554). ***คำ ความคิดสถาปัตยกรรม.*** กรุงเทพฯ : ลายเส้นพับบลิชชิ่ง.

พระมหานาค วัดท่าทราย. (2503). ***ปุณโณวาทคำฉันท์.*** พระนคร : กรมศิลปากร.

ไพโรจน์ บุญผูก. (2537**). เพลงมอญ. *วารสารสยามอารยะ, 2***(23), 54-56.

พิศาล บุญผูก. (2553). ***มหกรรมเพลงมอญมงคล.*** กรุงเทพฯ : เทค โปรโมชั่น แอนด์ แอนเวอร์ไท ซิ่ง.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2558). ***บทละครเรื่อง อิเหนา เล่ม 3.*** นครปฐม : รุ่งศิลป์การพิมพ์.

มหาราชครู, พระ. (2529). ***สมุทรโฆษคำฉันท์.*** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

วัชรี กาชัย. (2558). ***นิทานคำกลอนสุนทรภู่เรื่อง สิงหไกรภพ.*** กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

วีระ พันธุ์เสือ. (2558). ***ปี่พาทย์มอญ.*** กรุงเทพฯ : ศรีเสน่ห์การพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). ***พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.*** กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

วณัฐย์ พุฒนาค. ***ขนนก ความสมดุลและตัวเชื่อมของผืนดินและแผ่นฟ้า.*** สืบค้นจาก https://thematter.co/social/may-the-righteous-hearth-secure-safely-on-the-golden-scale/103433

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2545). **จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการปฏิบัติการ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุวีริยาสาส์น.

ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. ***“ระเบ็ง” พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์โบราณกาล ร่องรอยความขัดแย้งเชื้อวงศ์พระกฤษณะ กับพระอิศวร.*** สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_622775

สุพจน์ จูกลิ่น. (2563). รายงานสืบเนื่องการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ทางด้านศิลปกรรมระดับชาติ “มหกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมสมัย” ครั้งที่ 2, 99-104.

สัมภาษณ์, กฤษณพงศ์ ทัศนบรรจง. 2567

สัมภาษณ์, ชัชชัย โพธิ์สุวรรณ. 2567

สัมภาษณ์, พรตพิสุทธิ์ ดุจจานุทัศน์. 2567

สัมภาษณ์, อมร พุทธานุ. 2567

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ. (2541). ***พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์.*** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

องค์ บรรจุน. (2549). มอญปากเกร็ด. ***วารสารศิลปวัฒนธรรม, 27***(6), 158-170.

อุดม อรุณรัตน์. (2566). ***ดุริยางคดนตรีจากพระพุทธศาสนา.*** นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

“ผู้อัญเชิญไฟ” : กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานละครเวที

“Phoo Anchern Fai” : The process of creating a stage play

ณัฐภรณ์ สถิตวราทร[1]

บทคัดย่อ

ผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีจากบทละครที่ดัดแปลงจากวรรณกรรมร่วมสมัยเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* (The Emissary) ของ โยโกะ ทาวาดะ โดยมุ่งเน้นให้ผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์เกิดการเรียนรู้ในระหว่างการดำเนินงาน ผ่านกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการและการออกแบบองค์ประกอบทางศิลปะเพื่อการจัดการแสดงร่วมกัน โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านฉาก แสง เสียง ภาพ และการแต่งหน้าและการแต่งกาย บนพื้นฐานของการเชื่อมโยงกับแนวคิดหลักของบทละคร

ผลการผลิตงานสร้างสรรค์ละครเวทีพบว่าความพึงพอใจของผู้ชมมีต่อภาพรวมของการแสดง ตลอดจนประเด็นที่ต้องการสื่อสาร อยู่ในเกณฑ์มากที่สุด นอกจากนี้จากการสนทนากลุ่มพบว่าผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานเกิดความเข้าใจในหน้าที่ของตนเองมากขึ้นผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปออกแบบองค์ประกอบทางศิลปะในการจัดการแสดงละครเวที ทั้งด้าน ฉาก แสง เสียง ภาพ การแต่งหน้าและการแต่งกาย โดยสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดหลักของเรื่องที่ต้องการชี้ให้เห็นภาวะของสังคมอันล่มสลาย อันเกิดจากภัยธรรมชาติ เทคโนโลยี และความเสื่อมของศีลธรรมได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: *ละครเวที องค์ประกอบทางศิลปะ สภาพสังคม ศีลธรรม*

Abstract

Creative work of the stage play Phoo Anchern Fai has the purpose to produce a creative work of the stage play adapted from contemporary literature, The Emissary by Yoko Tawada. It focused on participants’ learning outcome during the process including hands-on activity and artistic element design, particularly the sets, lights, sounds, visual, and makeup and costume. Moreover, the main idea of the play is also relatively considered as a process basis.

The results of the stage play were found that the audience’s satisfaction and main idea conveying were in the excellent level. Moreover, by adopting focus group, the result found that the participants in the process understood their duties better through hands-on activities and were able to apply gained knowledges with designing of lights, sound, visual, and makeup and costume. Besides, they were able to connect to the main idea that clearly points out the state of a collapsed society caused by natural disasters, technology, and the deterioration of morality.

Keywords: *a stage play,* designing artistic elements*, social conditions, morality*

[1] อาจารย์ประจำภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาเกิดการพัฒนาทางเทคโนโลยีบนโลกนี้เป็นอย่างมาก มีการคิดค้นอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตทุก ๆ ด้านที่นับว่าเกินกว่าครบครัน หากแต่ในปีคริสต์ศักราช 2020 นี้ กลับเป็นปีที่คนทั้งโลกต้องเผชิญกับความยากลำบาก ด้วยภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ก่อตัวและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องแตกต่างกันไปทั่วทุกมุมโลก ไม่ว่าจะเป็นอัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย ธรณีภัย ภูเขาไฟระเบิด รวมถึงปัญหามลพิษทางอากาศที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ

นอกจากภัยพิบัติทางธรรมชาติแล้ว ใน ค.ศ. 2019 ยังมีการอุบัติขึ้นของเชื้อไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ หรือที่รู้จักกันในชื่อ "โควิด-ไนน์ทีน" (COVID-19) การที่ไวรัสชนิดนี้แพร่กระจายไปยังทุกภูมิภาคของโลกอย่างรวดเร็วและระบาดอย่างไม่มีทีท่าจะสิ้นสุดลงได้โดยง่าย องค์การอนามัยโลก หรือ World Health Organization (2020) จึงได้ประกาศให้การแพร่ระบาดนี้เป็น "การระบาดใหญ่" (Pandemic) จากรายงานขององค์การอนามัยโลกวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2564 แสดงให้เห็นว่าเชื้อไวรัส COVID-19 ได้ระบาดสู่คนแล้วจำนวนกว่า 100.2 ล้านราย และคร่าชีวิตผู้คนไปถึงกว่า 2.15 ล้านคนทั่วโลก หายนะครั้งนี้จึงเป็นปัญหาสำคัญระดับโลกที่ต้องดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

การเกิดโรคระบาดในครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ในทุกด้าน โดยรัฐเข้ามามีบทบาทและใช้อำนาจในการเข้ามาควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดผ่านนโยบายต่าง ๆ อาทิ นโนบายปิดประเทศที่ส่งผลให้แต่ละประเทศต้องอาศัยผลผลิตภายในประเทศเป็นหลัก ตลอดจนการออกมาตรการที่ควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน ซึ่งส่งผลให้การใช้ชีวิตของประชาชนนั้นขาดอิสระเสรี การแพร่ระบาดครั้งนี้ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากเชื้อไวรัส COVID-19 เป็นโรคระบาดที่ติดต่อผ่านระบบทางเดินหายใจและการสัมผัส ส่งผลให้กิจกรรมทางสังคมถูกจำกัด และเกิดวิถีการอยู่ร่วมกันแบบใหม่ที่ต้องรักษาระยะห่างทางกายภาพ (Physical Distancing) รวมถึงการสวมใส่หน้ากากอนามัยและการระมัดระวังในการสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ในที่สาธารณะ

การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ดังที่กล่าวมาข้างต้น เปรียบเสมือนหายนะหนึ่งที่สอดคล้องกับแนวความคิดแบบดิสโทเปีย (Dystopia) ซึ่งเป็นโลกในวรรณกรรมที่กล่าวถึงสังคมที่ไม่พึงปรารถนา ขาดความสมดุล ไม่มีความเสมอภาค ไร้ความสงบสุข และไร้อนาคต โดยมีลักษณะทางสังคม อาทิ การที่พลเมืองถูกสอดส่องและอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐตลอดเวลา การเผยแพร่ข้อมูลและความคิดที่เป็นปัจเจกและอิสระเป็นสิ่งต้องห้าม กระทั่งธรรมชาติก็ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายต่อพลเมือง จากความเชื่อที่ว่าสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นแหล่งก่อเกิดเสรีภาพ ผลงานแบบดิสโทเปียจึงมักแสดงภาพหายนะของสภาพแวดล้อมด้วย จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) เป็นผู้ริเริ่มการใช้คำนี้ในการกล่าวสุนทรพจน์ที่สภาสามัญ เมื่อปี ค.ศ. 1868 โดยแสดงความเห็นเพื่อค้านแนวความคิดแบบยูโทเปีย (Utopia) ว่าเป็นโลกในอุดมคติที่ไม่มีวันเป็นจริง

ลักษณะของโลกดิสโทเปียดังกล่าวปรากฏในนวนิยายร่วมสมัยขนาดสั้นเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* (The Emissary) ที่ได้รับรางวัล National Book Award in Translated Literature 2018 เขียนโดย โยโกะ ทาวาดะ (Yoko Tawada) นักเขียนชาวญี่ปุ่นที่เดินทางไปศึกษาด้านวรรณกรรมและพำนักอยู่ที่ประเทศเยอรมัน วรรณกรรมเรื่องนี้อาศัยฉากของเหตุการณ์เป็นประเทศญี่ปุ่น ภายหลังจากที่เผชิญกับภัยพิบัติครั้งใหญ่และมีการกำหนดนโยบายปิดประเทศเพื่อฟื้นฟูตนเอง โดยใช้ตัวละครหลักสองตัวในการดำเนินเรื่อง คือ โยชิโร ชายสูงอายุผู้เป็นทวด และ มุเมอิ ซึ่งเป็นเหลนชายของเขา การสร้างตัวละครภายในเรื่องนี้สะท้อนถึงประเด็นสำคัญด้วยการนำเสนอภาพตัวละครทวดซึ่งมีอายุถึง 107 ปี และผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ที่เป็นผู้ที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ผู้สูงอายุในเรื่องนี้กลายเป็นกำลังหลักของสังคม สามารถทำงานหนักได้ ในขณะที่มุเมอิ เด็กชายวัยประถมและเยาวชนคนอื่น ๆ ซึ่งได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นอนาคตของชาติ กลับมีร่างกายที่อ่อนแอและเปราะบาง แม้เพียงการเดินหรือการกลืนอาหารก็ยังเป็นเรื่องที่ยากลำบาก ด้วยสุขภาพที่อ่อนแอเช่นนั้นแสดงให้เห็นว่าเด็กและวัยรุ่นภายในสังคมอาจตายได้ทุกเวลา

เหตุการณ์ภายในเรื่องดำเนินไปพร้อมกับการบรรยายถึงบริบทของสังคม สภาพแวดล้อม และปัญหาที่เกิดภายในประเทศ ตั้งแต่การเกิดภาวะเงินเฟ้อ เมืองหลวงที่เคยรุ่งเรืองกลับกลายเป็นเมืองร้าง การตัดขาดจากโลกภายนอกที่ส่งผลให้ต้องอาศัยวัตถุดิบภายในประเทศเพื่อยังชีพ ท่ามกลางสภาพพื้นที่ทำการเกษตรที่น้อยนิด สัตว์ป่าสูญพันธุ์ ตลอดจนระบบการปกครองที่ผู้ปกครองมีอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จ การห้ามใช้ภาษาต่างประเทศ และการทำให้คำที่ใช้ในปัจจุบันกลายเป็นคำที่ตายแล้ว กล่าวคือโลกในวรรณกรรมเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงภาวะวิบัติของสังคมที่ล่มสลาย

แม้วรรณกรรมเรื่องนี้จะเกิดขึ้นจากจินตนาการของผู้เขียน หากแต่เมื่อย้อนกลับมามองสภาวการณ์ของโลกปัจจุบัน เรื่องราวที่อยู่ในนวนิยายเรื่องนี้กลับดูเหมือนเป็นโลกคู่ขนานที่อาจส่องสะท้อนให้เห็นโลกที่เรากำลังมุ่งไปในอนาคตข้างหน้าก็เป็นได้ จากเหตุผลดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำวรรณกรรมเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ (The Emissary)* มาสร้างสรรค์เป็นละครเวที โดยในระหว่างการสร้างละครเวที ผู้วิจัยคาดหมายให้ผู้มีส่วนร่วมได้เรียนรู้และทำความเข้าใจทั้งกระบวนการสร้างละครเวทีและเรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นทางสังคมที่บอกเล่าในบทละครเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* เพื่อกระตุ้นให้ได้ฉุกคิดถึงสภาวะของสังคมที่เป็นอยู่จริง อันจะชี้ให้เห็นว่าผลงานศิลปะที่สร้างขึ้นไม่ได้ก่อให้เกิดเฉพาะความงามเชิงสุนทรียะเท่านั้นแต่ยังส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาทางปัญญาด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อผลิตผลงานสร้างสรรค์จากบทละครเวทีที่ดัดแปลงจากวรรณกรรมร่วมสมัยเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* (The Emissary) ของ โยโกะ ทาวาดะ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะบทละครเวทีเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* ที่ดัดแปลงจากวรรณกรรมเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* ของ โยโกะ ทาวาดะ
2. จัดการแสดงผลงานสร้างสรรค์ รูปแบบละครเวที จำนวน 2 รอบการแสดง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ช่วงก่อนการผลิต (Pre-Production)

ผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกวรรณกรรมเพื่อนำมาสร้างสรรค์เป็นบทละคร โดยผู้วิจัยไสนใจที่จะนำวรรณกรรมเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ (The Emissary)* มาสร้างสรรค์เป็นละครเวที เนื่องจากสาระสำคัญของเรื่องนั้นสะท้อนให้เห็นถึงสภาวการณ์ที่ใกล้เคียงกับโลกปัจจุบันที่ผู้คนคนต้องเผชิญกับความยากลำบาก ด้วยภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ก่อตัวและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องแตกต่างกันไปทั่วทุกมุมโลก ไม่ว่าจะเป็นอัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย ธรณีภัย ภูเขาไฟระเบิด รวมถึงปัญหามลพิษทางอากาศที่ทวีความรุนแรงขึ้นอันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ขาดความใส่ใจสภาวะแวดล้อม ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในประเทศต่าง ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ทั้งการขาดความสมดุล ไม่มีความเสมอภาค ไร้ความสงบสุข และการขาดศีลธรรม ซึ่งอาจนำไปสู่ความล่มสลาย จากนั้นจึงดำเนินการสร้างสรรค์วรรณกรรมออกมาในรูปแบบบทละครเวที

2. ช่วงการผลิต (Production)

2.1 การคัดเลือกนักแสดงและทีมงาน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์เพื่อรับสมัครนักแสดงและทีมงาน โดยการคัดเลือกนักแสดงนั้นได้ดำเนินการทดสอบการอ่านบทละคร (Try out) เพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมตามลักษณะภายนอกและคุณลักษณะนิสัยของตัวละคร

2.2 ค้นคว้าและตีความบทละครเวทีเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ*

ผู้วิจัยสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งเริ่มต้นจากการให้ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์อ่านนวนิยายแปลเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* ของโยโกะ ทาวาดะ เพื่อทำความเข้าใจ “สาร” ของเรื่องในภาพรวม และร่วมพูดคุยกับผู้เขียนบทละคร ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างผู้เขียนบท ผู้กำกับ และฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้ถึงความคิดและสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความความคิดของตัวละครในเรื่องได้ลึกซึ้งมากขึ้น ทั้งยังสามารถเข้าใจถึงเหตุผลในการเลือกใช้บางส่วนมาขยายเพื่อให้เกิดเป็นภาพแสดง เนื่องจากข้อจำกัดของความเป็นละครเวทีที่ไม่สามารถนำสิ่งที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายมานำเสนอได้ทั้งหมด ละครเวทีจึงต้องเลือกนำเสนอด้วยฉากหรือเหตุการณ์ที่สามารถสื่อสารความคิดในเรื่องได้

2.3 การอ่านบทร่วมกันและการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการแก่ฝ่ายต่าง ๆ

การอ่านบทครั้งแรก (First Reading) เป็นขั้นตอนเพื่อให้เข้าใจเรื่องและบทละครโดยรวม ทั้งยังเป็นการพบกันของทีมงานผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายเป็นครั้งแรกด้วย กระบวนการนี้ผู้วิจัย (ในฐานะผู้กำกับ) ได้พยายามกระตุ้นให้เกิดความคิดและกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด เพื่อให้เกิดภาพของละครเป็นภาพเดียวกัน และเพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจต่อการเลือกใช้ รวมไปถึงแนวคิดหลักที่ต้องการสื่อสารด้วย การเลือก (Selected) นี้มีนัยสำคัญต่อการดำเนินเรื่องและการสื่อสารกับผู้ชมที่ทุกฝ่ายต้องเข้าใจตรงกันและทำให้ตัวหนังสือในบทละครเกิดเป็นภาพแสดงที่ถ่ายทอดสารหลักที่บทละครต้องการสื่อไปยังผู้ชมได้จริง

กระบวนการอ่านตัวบทดั้งเดิม การอ่านบทละครดัดแปลง และการพูดคุยแลกเปลี่ยนจึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังกระตุ้นให้เกิดการพูดคุย และแลกเปลี่ยนในระดับการทำงานที่เล็กลงมา กล่าวคือ ผู้วิจัยกระตุ้นให้แต่ละฝ่ายโดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบเชิงองค์ประกอบศิลป์ได้พัฒนาความคิดความเข้าใจผ่านการทำกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งผู้วิจัยพบว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการเชื่อมความเข้าใจที่มีต่อสาระสำคัญของลบทละครและองค์ประกอบด้านการออกแบบให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2.4 การออกแบบองค์ประกอบศิลป์

องค์ประกอบศิลป์ในผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง ผู้อัญเชิญไฟ แบ่งเป็น 5 ส่วน ได้แก่ ฉาก แสง เสียง ภาพ การแต่งหน้าและการแต่งกาย โดยผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงานแต่ละฝ่าย ได้นำเสนอความคิดและเหตุผลในการเลือกใช้สี ขนาด รูปร่าง ฯลฯ เพื่อให้ผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงานซึ่งเป็นนักศึกษา ได้เกิดการพัฒนาทางการเรียนรู้ไปพร้อมกับลงมือปฏิบัติจริง

2.5 การออกแบบการฝึกซ้อม

ออกแบบตามช่วงเวลาที่เหมาะสม โดยระยะเวลาในการฝึกซ้อมนั้นรวม 4 สัปดาห์ ช่วงสัปดาห์ที่ หนึ่งเป็นการร่วมกันอ่านบทละคร ช่วงสัปดาห์ที่สองเป็นการทำความเข้าใจตัวละคร สัปดาห์ที่สามนักแสดงทุกคนฝึกซ้อมร่วมกันทั้งเรื่องและสัปดาห์ที่สี่นักแสดงและทีมงานทุกฝ่ายฝึกซ้อมร่วมกันในโรงละคร

2.6 การจัดการแสดง

ผู้วิจัยวางแผนการจัดแสดงจำนวน 2 รอบ แต่เมื่อถึงวันจัดแสดงปรากฏว่ามีผู้ที่ต้องการชมผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง ผู้อัญเชิญไฟ เป็นจำนวนมาก จึงจัดแสดงรวม 3 รอบ คือ วันที่ 1, 3 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2565 ณ โรงละครวัชรนาฏยสภา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร รอบละประมาณ 150 คน

3. ช่วงหลังการผลิต (Post-Production)

ผู้วิจัยดำเนินการวัดความพึงพอใจของผู้ชม ด้วยแบบประเมินผลความพึงพอใจ และจัดกิจกรรมการถอดบทเรียนผ่านกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระหว่างผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานละครเวทีเรื่อง ผู้อัญเชิญไฟ ที่ทำหน้าที่ในแต่ฝ่าย เพื่อให้เกิดแลกเปลี่ยนความคิด เกิดความเข้าใจร่วมกันหลังการดำเนินงาน และเป็นการสรุปผลการสร้างสรรค์ผลงาน

ละครเวที โดยมุ่งให้ผู้เข้าร่วมการสร้างสรรค์ผลงานซึ่งเป็นนักศึกษา สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการเรียนและการทำงานในอนาคตได้ต่อไป

ผลการวิจัย

กระบวนการสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* ในระยะก่อนการแสดง เป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งาน อันประกอบไปด้วย ผู้กำกับ นักแสดง ฝ่ายฉาก ฝ่ายแสง ฝ่ายเสียง ฝ่ายภาพ ฝ่ายการแต่งหน้าและการแต่งกาย ฝ่ายกำกับเวที รวมไปถึงฝ่ายเบื้องหลังเวที ได้มีส่วนร่วมในการตีความและออกแบบ โดยผู้กำกับทำหน้าที่เป็นตัวกลางเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแสดงความเห็นและแลกเปลี่ยนมุมมองเพื่อให้เกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีผ่านการสนทนาแบบกลุ่ม ซึ่งวิธีการเช่นนี้นำไปสู่ความเข้าใจที่ตรงกัน ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย “เห็นภาพ” ของละครเวทีเรื่องนี้เป็นภาพเดียวกันจนสามารถถ่ายถอดสิ่งที่อยู่ในความคิดออกมาเป็นชิ้นงานที่เป็นรูปธรรมได้

ในการสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ผู้อัญเชิญไฟ” นอกจากนักแสดงซึ่งมีหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารผ่านความเป็นตัวละครแล้ว ยังมีองค์ประกอบที่ทำหน้าที่สื่อสารร่วมกัน ได้แก่ ฉาก แสง เสียง ภาพ และเครื่องแต่งกาย มีแนวทางการออกแบบดังต่อไปนี้

1. ฉาก

รูปแบบที่ผู้สร้างสรรค์เลือกใช้นำเสนอคือแนวมินิมอลลิสม์ (Minimalism) ซึ่งลดทอนรายละเอียดที่ไม่จำเป็นออกไป ด้วยแนวทางของเรื่องที่นำเสนอประเด็นความคิดมากกว่าการกระทำและเรื่องราวเกิดขึ้นในสถานที่และเวลาสมมติ ผู้สร้างสรรค์มีความเห็นว่าภาพแสดงที่มีความสมจริงและรายละเอียดมากเกินไปอาจทำให้จุดสนใจของเรื่องคลาดเคลื่อนไปได้ จึงมุ่งเน้นให้เกิดการใช้อุปกรณ์ประกอบฉากและภาพเพื่อตอบสนองเหตุการณ์และสื่อความหมายแทน ตัวอย่างเช่น ฉากบ้านของโยชิโร ผู้สร้างสรรค์เลือกใช้โต๊ะญี่ปุ่นทรงสี่เหลี่ยมตั้งอยู่กลางเวทีสื่อถึงความเป็นบ้านญี่ปุ่น เป็นพื้นที่ตรงกลาง ที่ใช้สำหรับถ่ายทอดความคิดและบทสนทนาของโยชิโรและมุเมอิซึ่งเป็นสาระสำคัญของเรื่อง และตอบสนองตัวละครมุเมอิที่ร่างกายไม่เอื้อให้การนั่งเก้าอี้ ฉากร้านขนมปังเลือกใช้โต๊ะยาวสูงแทนเคาน์เตอร์ของร้าน โดยออกแบบเป็นทรงคล้ายโทริอิ (Torii) หรือซุ้มประตูศาลเจ้า แสดงถึงความคิดของเจ้าของร้านขนมปังในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ โต๊ะของโยชิโรที่ดูคลายหยดน้ำหรือเมล็ดถั่วแทนการเลื่อนไหลของเวลา หยาดน้ำส้มที่บรรจงคั้นให้แก่เหลน เป็นต้น

ภาพที่ 1 เคาน์เตอร์ร้านขนมปังที่มีทรงคล้ายโทริอิ

ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

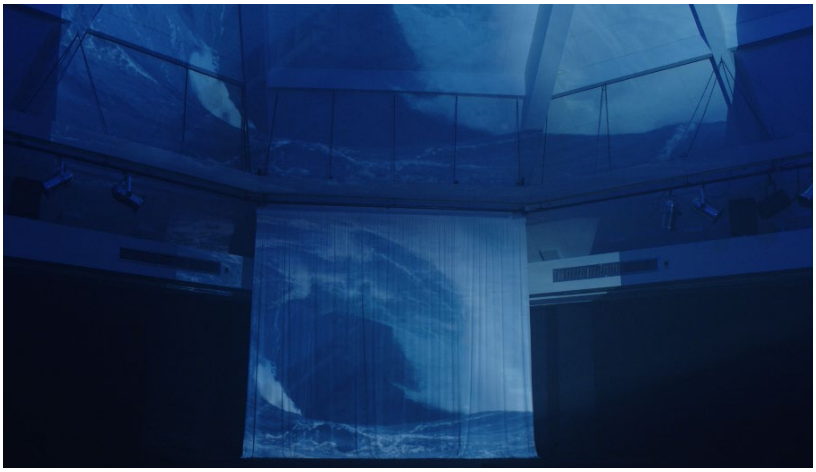

ภาพที่ 2 บริเวณฉากหลักที่ปรับเปลี่ยนเป็นฉากทะเลคลั่ง

ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

2. แสง

แสงมีหน้าที่ในการให้ความสว่าง ในขณะเดียวกันก็เป็นส่วนสำคัญในการสร้างบรรยากาศและสื่อความหมาย ส่วนใหญ่ใช้โทนอุ่น แสดงถึงความอุ่นอวลแห่งความรักที่โยชิโรมีต่อหลาน ในขณะเดียวกันก็หล่อเลี้ยงเป็นพลังที่หวังถึงการเปลี่ยนแปลง

ด้วยพื้นที่แสดงที่กระจายอยู่ทั่วโรงละคร ทิศทางของแสงจึงมีหลากหลาย ทั้งแสงตัด การพาดผ่าน การข้าม แสงท็อปที่กดทับความรู้สึก และมีการแสดงของแสงร่วมกับภาพและเสียงในตอนต้นและท้ายเรื่อง แสง exaggerate งาน representation มีความเฉพาะเจาะจง ขอบของกาลเวลา ตัดเพื่อเชื่อมต่อ สะพานเชื่อมความคิด

ภาพที่ 3 การใช้แสงสีโทนอุ่นยิงจากทิศทางด้านข้างเพื่อสร้างเค้าเงาร่างให้ตัวละคร และแสดงให้เห็นห้วงคำนึงของตัวละคร พร้อมกับช่วยให้ผู้ชมค่อย ๆ เห็นการแสดงของตัวละคร

ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

ภาพที่ 4 การใช้วงไฟเล็งไปที่ตัวละครเพื่อสื่อถึงการตกอยู่ให้ห้วงภวังค์ความคิดของแต่ละคนภายในฉากเดียวกัน
ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

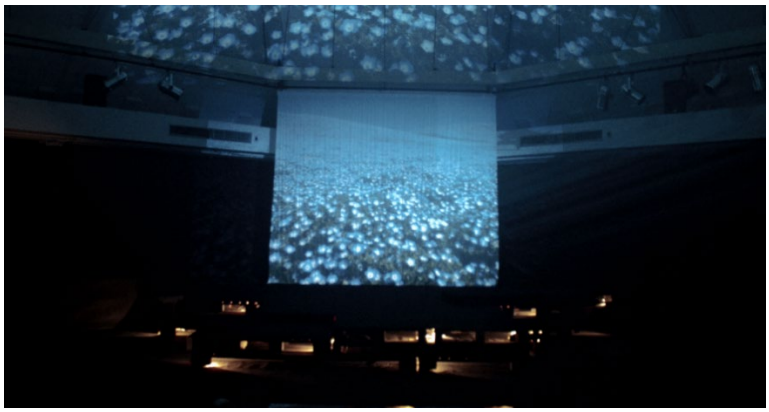

ภาพที่ 5 การส่องไฟจากข้างใต้เวทีการแสดงหลักเพื่อสร้างบรรยากาศให้การแสดง
ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

3. เสียง

เสียงในเรื่องนี้ทำหน้าที่ทั้งการบอกสถานที่และเหตุการณ์ เช่น เสียงคลื่นที่อยู่ไกลออกไป เสียงคลื่นใกล้เข้ามา ในขณะเดียวกันก็สื่อความรู้สึกของตัวละครด้วยเสียงคลื่นที่ซัดโหมกระหน่ำ สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการแสดงจึงเป็นภาพของตัวละครมุเมอิและซุยเร็นที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความหวังและความมุ่งมั่นที่จะเป็นผู้อัญเชิญไฟแก่มนุษยชาติ แต่สภาพร่างกายกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม ทั้งสองอ่อนแรงและพูดได้เพียงเสียงแผ่วเบาราวกับเสียงคลื่นที่สาดซัดอยู่แสนไกล ก่อนจะมีแสียงคลื่นที่โหมกระหน่ำอีกระลอก ที่อาจสื่อถึงทั้งพลังจิตวิญญาณของตัวละคร แต่พร้อมกันนั้นก็ยังหมายถึงสิ่งที่บอกว่าความพยายามของตัวละครนั้นกำลังถูกท้าทายโดยสิ่งรอบตัว พร้อมกับภาพที่ตัวละครค่อย ๆ ล้มตัวลงบนหาดทราย เสียงแผ่วเบาถูกกลืนหายไปพร้อมกลับเสียงคลื่นที่ดังกลบสรรพสิ่ง

ตัวอย่างของการใช้เสียงอีกตัวอย่าง เช่น เสียงอีกาที่มีทั้งใกล้เข้ามา เสียงอีกาที่แว่วอยู่ห่างไกล เสียงกาจิกตีกัน เพื่อเป็นสัญญาณบอกเหตุและชีวิตหรือทำให้ตัวละครหวนระลึกถึงอดีตที่เคยมี เป็นต้น ซึ่งการออกแบบเสียงนี้เริ่มจากการเลือกเสียงอีกาเป็นพื้นหลักก่อนจะใช้เทคนิคการตัดต่อเสียงเพื่อสร้างมิติให้รู้สึกว่าอยู่ห่างไกลร่วมกับการเลือกลำโพงที่อยู่ด้านหลังและไกลจากผู้ชม เพื่อสร้างมิติของจุดกำเนิดเสียง หรือการใช้เทคนิคเสียงอีกาจิกตีกันที่กำหนดให้ผ่านลำโพงแต่ละตัวรอบโรงละคร โดยไม่ได้มีจุดกำเนิดเสียงจากลำโพงเดียวกัน เติมความก้องและสะท้อน เพื่อให้เกิดระยะ จนเกิดบรรยายการของ

การเคลื่อนไหวราวกับมีนกกาจิกตีอยู่รอบตัวผู้ชม เป็นต้น

4. ภาพ

ภาพที่ปรากฏในละครเวทีเรื่อง *ผู้อัญเชิญไฟ* มิได้ถูกใช้เพียงเพื่อแง่มุมทางสุนทรียภาพเท่านั้น แต่ภาพที่ถูกเลือกใช้ในแต่ละช่วงตอนต้องทำหน้าที่สื่อสารหรือส่งเสริมให้แนวคิดของเรื่องชัดเจนมากขึ้นด้วย โดยงานสร้างสรรค์เชิงภาพนี้ทีมภาพเลือกนำเสนอผ่านโปรเจคเตอร์ โดยเลือกใช้ทั้งภาพวาด ภาพถ่าย และภาพเคลื่อนไหวเพื่อแสดงให้เห็นความหลากหลาย ที่สัมพันธ์กับลักษณะนิสัยและความรู้สึกนึกคิดที่มีความซับซ้อนของตัวละคร เช่น

> ไฟเวทีตรงนักแสดงค่อยๆ หรี่ลง ... ภาพบนจอภาพปรากฏขึ้น...อีกครั้ง เป็นภาพใบมีดเฉือนลงไปในวัตถุทรงกลม เห็นน้ำสีส้มไหลออกมา...
>
> จากนั้น... ไฟเวทีสีส้มค่อยๆ สว่างขึ้น เล็งไปที่ โยชิโร ตรงจุดแสดงของเขา... ซึ่งระมัดระวังในการเท น้ำส้มที่ขังในภาชนะ...ใส่แก้วโดยไม่ให้หกเลย แม้แต่หยดเดียว ... แล้วรวบส้มครึ่งที่กลีบแทบว่างเปล่าไว้ในมือขวา คั้นสุดแรงจนถึงหยดสุดท้าย... เขารำพึงกับตัวเอง...เบาๆ แต่จริงจัง
>
> โยชิโร : ...ฉันอยากมีชีวิต...ที่สามารถทำให้น้ำผลไม้สีส้มพรั่งพรูออกมาทุกวัน มันไม่ใช่เลือด ไม่ใช่น้ำตา... หรือความเจิดแจ่ม ความอบอุ่น ความเปรี้ยวจี๊ดอย่างที่อยากห่อตัว... รวมทั้งความหวานที่สีส้ม มีอยู่ ...ฉันอยากนำสิ่งเหล่านี้เข้ามาในตัวของฉัน...เข้ามาในตัวตน... มันจะได้รู้สึกถึงดวงอาทิตย์ ที่ลำไส้...
>
> เสียงของ มุเมอิตัดเข้ามา... พร้อมกับไฟตรงส่วนแสดงของเขา...ค่อยสว่างขึ้นจะเห็นทั้งคู่อยู่แยกกัน ในส่วนแสดงของตน
>
> มุเมอิ : ทำไมทวดไม่ดื่มเองละฮะ
>
> (บทละคร*ผู้อัญเชิญไฟ* หน้า 19)

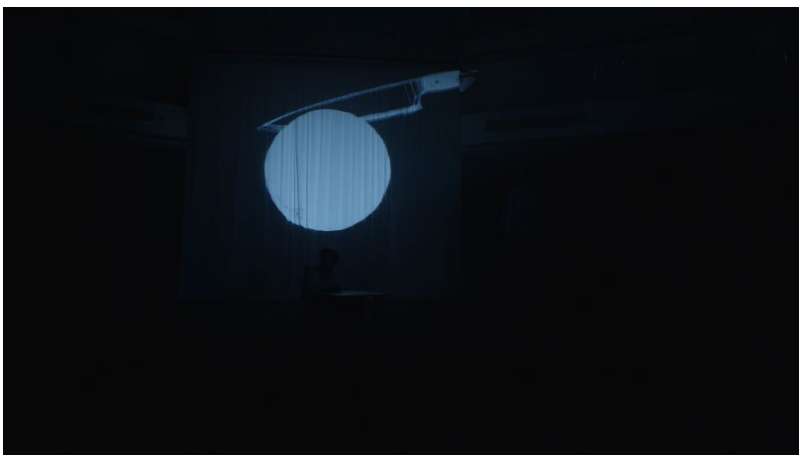

ภาพที่ 6 ภาพมีดที่ตัดเฉือนลงบนวัตถุทรงกลม

ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

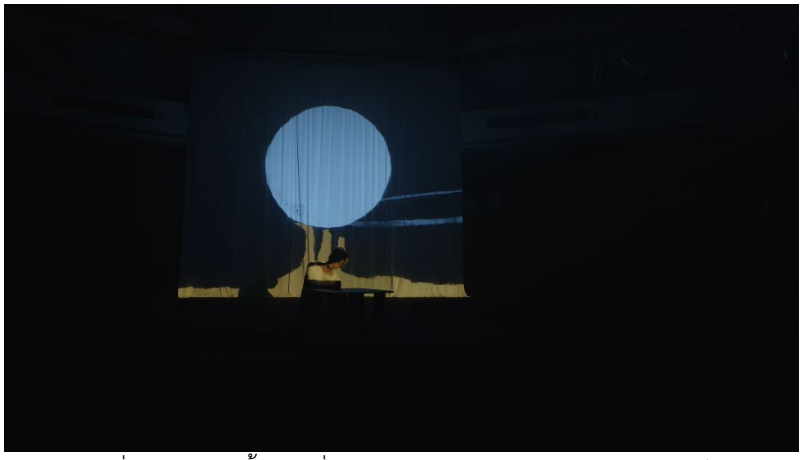

ภาพที่ 7 ภาพของน้ำสีส้มที่ไหลล้นออกมาราวกับอาบตัวละครมุเมอิไว้

ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

จะเห็นได้ว่าฝ่ายภาพได้พยายามถ่ายทอดสิ่งที่ปรากฏในบทละครอย่างครบถ้วน ทั้งยังสามารถทำหน้าที่เชื่อมต่อเข้ากับการแสดงได้อย่างต่อเนื่องกลมกลืน กล่าวคือ ในช่วงต้นของภาพจะเห็นได้ว่าผู้ชมจะเห็นภาพของมีดและวัตถุทรงกลมเท่านั้น จนเมื่อเกิดของเหลวสีส้มหยาดหยดลงมาจนท่วม จึงได้เห็นว่ายังมีตัวละครมุเมอิอยู่ฉากการแสดงด้วย ซึ่งทำให้ตีความได้ว่า น้ำส้มคือแสงหรือพลังแห่งชีวิตของมุเมอิที่ทำให้มุเมอิสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ อันสัมพันธ์กับคำพูดของโยชิโรดังที่ได้กล่าวไปแล้ว หรือการใช้ภาพเคลื่อนไหวที่ล้อไปกับบทพูดของตัวละครผู้บรรยายที่ว่า

> ผู้บรรยาย :ด้วยพระคุณของเทพเจ้าบนฟากฟ้า โลกจึงมีสิ่งรูปร่างประหลาดเกิดขึ้นมากมาย ในตอนนี้... ทั้งแมงกระพรุน ปลาหมึกยักษ์ กิ้งก่าแผงคอ ปู แรด มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอีกหลากหลาย...เปลี่ยนแปลงไปไม่หยุดยั้ง...สืบทอดชีวิตต่อเนื่องจากตัวอ่อนเหมือนเมล็ดถั่วเขียวงอกหน่อออกมา... คลี่คลายเป็นรูปหัวใจ... ลูกอ๊อดรูปร่างเหมือนตัวโน้ตกลายเป็นกบ... หนอนกลายเป็นผีเสื้อ ทารกเหี่ยวย่นกลายเป็นผู้เฒ่าย่นเหี่ยว... ไม่กี่สิบปีให้หลังนี้... สิ่งมีชีวิตมากมายสูญพันธุ์ไป... แต่โลกก็ยังคงอบอุ่นสว่างไสว
>
> (บทละคร*ผู้อัญเชิญไฟ* หน้า 17)

ภาพที่ 8 จากลูกอ๊อดกลายเป็นกบ

ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

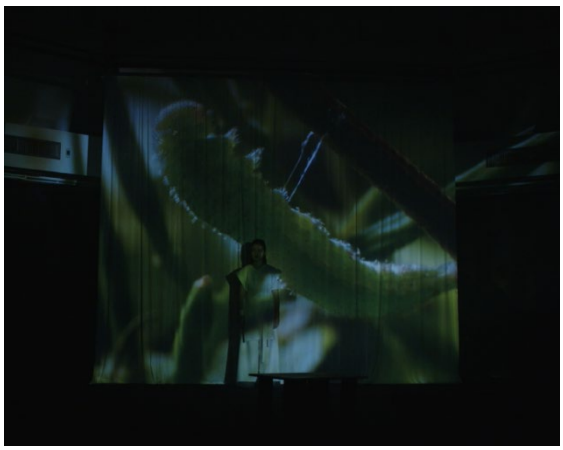
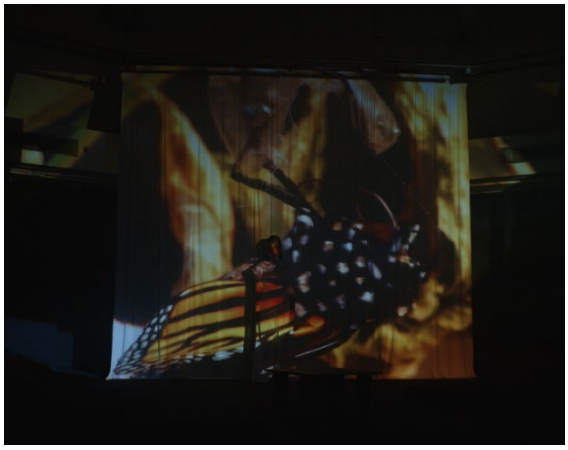

ภาพที่ 9 จากหนอนกลายเป็นผีเสื้อ

ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

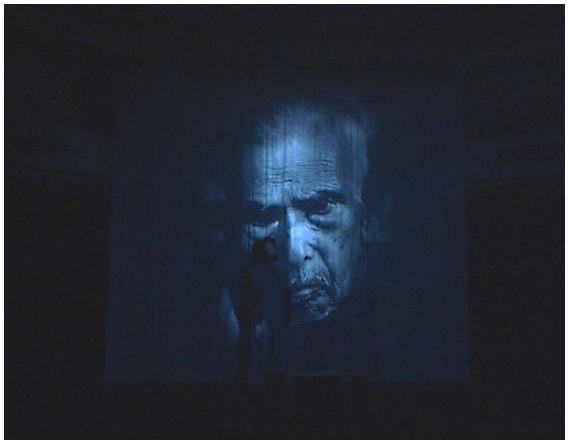

ภาพที่ 10 ทารกเหี่ยวย่นกลายเป็นผู้เฒ่าย่นเหี่ยว

ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

ภาพที่ 8-10 แสดงให้เห็นว่าในระหว่างที่ตัวละครผู้บรรยายกำลังกล่าวถึงสรรพสิ่งและการเปลี่ยนแปลง ภาพจะช่วยทำหน้าที่ในการสื่อสารให้ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนั้น ภาพเคลื่อนไหวยังถูกฉายไปฉากด้านหลังซึ่งทำด้วยผ้าเพื่อให้เกิดความพริ้วไหวด้วย ซึ่งเป็นภาพที่ขัดกับการแสดงของตัวละครที่สงบนิ่ง เยือกเย็น เพื่อแสดงให้เห็นถึงการปะทะกันของความคิดอันวุ่นวายและสับสน ภาพเคลื่อนไหวแสดงถึงการไหลผ่านของชีวิตซึ่งพาดผ่านและทาบทับอีกชีวิตหนึ่งที่อยู่บนเวทีของการแสดง

5. การแต่งหน้าและเครื่องแต่งกาย

เนื่องจากฉากในท้องเรื่องคือประเทศญี่ปุ่น ในยุคที่ความเจริญสูญสิ้น ทุกอย่างกลับสู่ความเรียบง่ายและธรรมชาติที่เหลืออยู่น้อยนิด ใช้ผ้าฝ้ายเป็นหลัก ตัดเย็บใหม่ทั้งหมดและใช้การสวม พัน มัด โดยไม่เน้นความประณีต เพื่อสื่อให้เห็นความล่มสลายของประเทศที่แสดงออกผ่านวิถีชีวิตและปัจจัยพื้นฐานอย่างเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น และการแต่งหน้าจะเน้นที่ความมีอายุของตัวละคร และได้เลือกให้ตัวละครจำนวน 3 ตัวคือ โยชิโร มุเมอิ และซุยเร็นเปลี่ยนสีผมให้เป็นสีเทาประกายเงินเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะที่ปรากฏทั้งในนวนิยายและบทละครดัดแปลง

ยิ่งไปกว่านั้น ทีมการออกแบบเครื่องแต่งกายยังพยายามเลือกสีตามลักษณะของตัวละครโดยอาศัยการตีความจากบทละครเพื่อเพิ่มมิติให้กับเสื้อผ้า เช่น การเลือกสีโทนร้อนให้แก่ตัวละครมาริกะและอามานะ เพื่อช่วยขับเน้นจังหวะการเล่นที่แข็งกร้าวและดุดัน หรือการเลือกสีโทนเข้มให้กับตัวละครครูโยนาทานิที่มีลักษณะของความลึกลับ หรือการตัดเย็บเสื้อของมุมเมอิและซุยเร็นที่ใหญ่เกินขนาดตัวขับเน้นความผิดเพี้ยนของร่างกายก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการออกแบบเสื้อผ้า เป็นต้น

กระบวนการฝึกซ้อม ละครเวทีเรื่อง “ผู้อัญเชิญไฟ” ผู้วิจัยเลือกนำเสนอภาพความล่มสลายของสังคมผ่านตัวละครทั้งหมด 11 ตัวละคร ทั้งนี้รูปแบบการสื่อสารมีทั้งบทพูดคนเดียว (Monologue) และบทสนทนา (Dialogue) จึงมีทั้งการซ้อมแบบแยกซ้อมและฝึกซ้อมร่วมกัน โดยเริ่มต้นจากการอ่านบทร่วมกัน (First Reading) และพูดคุยถึงประเด็นภายในบทละคร ที่มาและข้อมูลเกี่ยวกับบทละครเพื่อให้แนวทางการแสดงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ละครเรื่องนี้ไม่มีการกำหนดพื้นที่แสดงแบบกำหนดตายตัวด้วยต้องการสร้างฉากของเหตุการณ์ขึ้นจากพื้นที่ว่างและเพื่อให้เกิดการทดลองสร้างภาพการแสดงขึ้นจากการทำงานร่วมกัน การซ้อมในขั้นตอนนี้จึงเป็นการซ้อมกำหนดตำแหน่งและการเคลื่อนไหว (Blocking) ที่อาศัยวิธีการค้นหาตำแหน่งร่วมกันระหว่างนักแสดงและผู้กำกับ (In-Rehearsal Blocking) โดยให้นักแสดงทดลองใช้พื้นที่ตามความเข้าใจและขอบเขตของตัวละคร รวมถึงตำแหน่งที่กำหนดไว้ในบทละคร หลังจากการซ้อมทุกครั้งจึงร่วมกันแสดงความคิดเห็น พัฒนา และปรับตำแหน่งจนได้ข้อสรุป โดยมีผู้กำกับบทเป็นผู้บันทึกตำแหน่งแสดง

ภาพที่ 11 โยชิโร free blocking นอกโรงละคร และ blocking ในโรงละคร

ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

หลังจากที่ได้กำหนดตำแหน่งและทิศทางการเคลื่อนไหวของตัวละครแล้ว ผู้กำกับจึงพูดคุยกับนักแสดงเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวละครและบทละครอย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านความหมายและความรู้สึกที่ต้องการสื่อ (Characterization) เพื่อให้การสื่อสารผ่านการแสดงตรงตามเป้าหมาย ละเอียด และคมชัดขึ้น โดยในขั้นตอนนี้จะเป็นการซ้อมร่วมกับฝ่ายภาพและเสียง

การซ้อมในช่วงท้ายจะเป็นการซ้อมทั้งเรื่องโดยไม่มีการหยุดพัก (Run-through) การให้ความเห็นเกี่ยวกับการแสดงจะเกิดขึ้นหลังจากการซ้อมจบ และนำข้อเสนอแนะไปปรับแก้ในการซ้อมครั้งถัดไป

ภาพที่ 12 การซ้อมทั้งเรื่องแบบไม่หยุดพัก และการให้ความเห็นหลังการซ้อมเสร็จสิ้นเพื่อแก้ไขในการซ้อมครั้งถัดไป
ที่มา: Theerapol Klinmongkol (2022)

สรุปและอภิปรายผล

ผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง *"ผู้อัญเชิญไฟ"* ได้รับการจัดแสดงรวม 3 รอบ คือ วันที่ 1, 3 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2565 ณ โรงละครวัชรนาฏยสภา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ละครเวทีที่ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการต้องเข้าใจแนวคิดและเรื่องราวในบทละครในทิศทางเดียวกัน ผู้วิจัยจึงส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานแต่ละฝ่าย โดยเริ่มต้นจากการอ่านนวนิยายฉบับดั้งเดิมก่อนจะให้ผู้มีส่วนร่วมอ่านบทละครฉบับดัดแปลง จากนั้นจัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้แต่ละฝ่ายเข้าใจขอบข่ายและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง

เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้อ่านนวนิยายและบทละคร ร่วมกับเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยจึงมอบหมายให้แต่ละฝ่ายออกแบบฉาก แสง เสียง ภาพ การแต่งหน้าและการแต่งกาย ซึ่งการทำงานระยะนี้เป็นการลองผิดลองถูกเพื่อให้ได้องค์ประกอบของละครเวที ก่อนจะเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรับปรุงแก้ไข จนได้องค์ประกอบของละครเวทีที่เลือกใช้เพื่อทำการแสดง

นอกจากนี้ตลอดระยะเวลาในการออกแบบนั้น กระบวนการอ่านในการอบรมเชิงปฏิบัติการและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายเข้าใจเรื่องราวและ "สาร" ที่ต้องการนำเสนอได้ดีขึ้น ประกอบกับประสบการณ์การทำงานตลอดระยะเวลาการผลิต (Production) ส่งผลให้การเลือกใช้กลวิธี รูปแบบ หรือสไตล์ในการเสนอภาพแสดงสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นละครเวที*เรื่อง ผู้อัญเชิญไฟ*

จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระหว่างผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงาน ที่จัดขึ้นในช่วงหลังการผลิต (Post-Production) ผู้วิจัยพบว่าการอบรมเชิงปฏิบัติการและกระบวนการแลกเปลี่ยนและการลองผิดลองถูกในการสร้างสรรค์ ทำให้ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเข้าใจในหน้าที่ของตนเองมากขึ้นผ่าน และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปออกแบบองค์ประกอบทางศิลปะในการจัดการแสดงละครเวที ทั้งด้าน ฉาก แสง เสียง ภาพ การแต่งหน้าและการแต่งกาย โดยสามารถเชื่อมโยงกับ

แนวคิดหลักของเรื่องที่ต้องการสื่อสารได้ และที่สำคัญคือผู้มีส่วนร่วมได้เกิดการเรียนรู้วิธีการทำงานในภาคส่วนของตัวเองมากกว่าการกำหนดความคิดตายตัวเพื่อให้ปฏิบัติตามคำสั่งเท่านั้น

ทั้งนี้การจัดการแสดงที่เกิดขึ้นจำนวน 3 รอบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวัดผลด้วยแบบประเมินความพึงพอใจ ซึ่งมีผู้ตอบแบบประเมินจำนวน 212 คน จากจำนวนผู้เข้าชม 300 คน คิดเป็นร้อยละ71 โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 : ตารางแสดงผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อผลงานการแสดง (วัดผลจากผู้ชม)

ประเด็นการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ					
	มากที่สุด ร้อยละ (จำนวนคน)	**มาก** ร้อยละ (จำนวนคน)	**ปานกลาง** ร้อยละ (จำนวนคน)	**น้อย** ร้อยละ (จำนวนคน)	**น้อยที่สุด** ร้อยละ (จำนวนคน)	**ภาพรวม ค่าเฉลี่ย (เต็ม 5)**
1. ความเหมาะสมของระยะเวลาในการแสดง	30.66 (65 คน)	53.30 (113 คน)	16.04 (34 คน)	-	-	4.15
2. ความพึงพอใจที่มีต่อนักแสดง	78.77 (167 คน)	18.87 (40 คน)	2.36 (5 คน)	-	-	4.76
3. ความพึงพอใจที่มีต่อองค์ประกอบศิลป์ (ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก)	60.38 (128 คน)	30.66 (65 คน)	8.96 (19 คน)	-	-	4.51
4. ความพึงพอใจที่มีต่อองค์ประกอบศิลป์ (แสงและเสียง)	67.45 (143 คน)	28.30 (60 คน)	4.25 (9 คน)	-	-	4.63
5. ความพึงพอใจที่มีต่อองค์ประกอบศิลป์ (ภาพ Visual)	72.64 (154 คน)	24.53 (52 คน)	2.83 (6 คน)	-	-	4.70
6. ความพึงพอใจที่มีต่อองค์ประกอบศิลป์ (การแต่งหน้าและการแต่งกาย)	58.02 (123 คน)	36.32 (77 คน)	4.72 (10 คน)	0.94 (2 คน)	-	4.51
7. ความพึงพอใจที่มีต่อภาพรวมของการแสดง	78.30 (166 คน)	21.23 (45คน)	0.47 (1 คน)	-	-	4.78
8. ประสบการณ์/สาระ/แนวคิด ที่ได้รับ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง	79.72 (169 คน)	18.40 (39 คน)	1.88 (4 คน)	-	-	4.78
9. ประสบการณ์/สาระ/แนวคิด ช่วยชี้นำให้เห็นถึงภาวะอันล่มสลายของสังคม	83.96 (178 คน)	14.62 % (31 คน)	1.42 (3 คน)	-	-	4.82
ความพึงพอใจโดยเฉลี่ย						**4.62**

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของผลการประเมินข้างต้นจะพบว่าโดยส่วนใหญ่จะมีค่าระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ยกเว้นประเด็นความเหมาะสมของระยะเวลาการแสดงที่อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะโดยส่วนใหญ่ที่ได้รับจากผู้ชมที่ระบุถึงระยะเวลาในการแสดงที่ค่อนข้างนาน

อย่างไรก็ตามค่าเฉลี่ยประเด็นภาพรวมของการแสดงอยู่ที่ระดับ 4.78 และค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของทุกประเด็นที่มีการประเมินอยู่ที่ระดับ 4.62 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์มากที่สุด และที่สำคัญคือประเด็นประสบการณ์ สาระ แนวคิดที่ได้รับ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง รวมถึงประเด็นที่ผลงานเรื่องนี้ต้องการสื่อสารให้เห็นถึงภาวะอันล่มสลายของสังคม อยู่ในเกณฑ์ “มากที่สุด” ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นว่าผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่องนี้ได้สื่อสารให้ผู้ชมได้เกิดความเข้าใจตามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานมุ่งนำเสนอ

ข้อเสนอแนะ

ผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง “ผู้อัญเชิญไฟ” เป็นความพยายามในการละครเวทีด้วยการให้ความสำคัญกับทุกความคิดเห็นของทีมงานผ่านกระบวนการเรียนรู้และฝึกฝนอย่างจริงจัง ซึ่งสามารถนำไปใช้กับการสร้างสรรค์งานชิ้นอื่น หรือละครเวทีเรื่องอื่นได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เด่นดวง พุ่มศิริ. (2527). **ทางสู่ละคร.** นครปฐม : แผนกบริการกลาง สำนักงานอธิการบดี พระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สดใส พันธุมโกมล. (2565). **ศิลปะของการแสดง (ละครสมัยใหม่).** กรุงเทพฯ : เทวา อาร์ต เธียเตอร์ สตูดิโอ.

นพมาส แววหงส์. (2550). “องค์ประกอบของบทละคร”. ใน **ปริทัศน์ศิลปะการละคร.** นพมาส แววหงส์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์.

ฤทธิรงค์ จิวากานนท์. (2550). “ภาพบนเวที”. ใน **ปริทัศน์ศิลปะการละคร.** นพมาส แววหงส์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์.

Aristotle. (384-322 B.C.). **Poetics.** Chicago, Ill. : Great Books Foundation.

Alihodžić, Demir & Veseljevic Jerkovic, Selma. (2016). **The Boundaries of dystopian literature: the genre in context**. Available from: shorturl.at/fnrHN

Madhusudana, (2018). **Hamlet and the Problem of Superfluity in Post-modernist World**. Available from: https://www.ijcrt.org/papers/IJCRT1133120.pdf

Religion & Spirituality

ผลการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

The Process of Promoting the Reconciliation of Religious Leaders in Nakhon Pathom Province by Contemplative Education

วรากรณ์ พูลสวัสดิ์[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเน้นไปที่การนำเสนอผลลัพธ์ของการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา กระบวนการนี้มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความปรองดองสมานฉันท์ระหว่างผู้นำศาสนาจากภูมิหลังทางศาสนาที่หลากหลายของจังหวัดนครปฐม ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันด้วยกิจกรรมสุนทรียสนทนา การฟังอย่างลึกซึ้ง และการเจริญสติ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงผลลัพธ์เชิงบวกที่หลากหลาย ประการแรก ผู้นำศาสนามีความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับความเหมือนและความแตกต่างของศาสนาอื่น ๆ ส่งผลต่อการพัฒนาความเคารพและความเข้าอกเข้าใจต่อกัน ประการที่สอง กระบวนการนี้ช่วยเสริมสร้างการสานเสวนาหว่างศาสนาและความร่วมมือร่วมใจ โดยสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแลกเปลี่ยนอย่างสันติ ประการที่สาม ผู้นำศาสนามีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกในระดับบุคคล โดยมีความยืดหยุ่นและมีทัศนติต่อเพื่อนต่างศาสนาที่เปิดใจกว้างมากขึ้น โดยที่คะแนนเฉลี่ยศาสนิกสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนา มีความรัก ความสามัคคี มีความเข้าใจอันดีต่อกัน มีการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ สนิทสนมคุ้นเคย) ก่อนอบรมอยู่ที่ 3.55 ระดับมาก หลังการอบรม อยู่ที่ 4.68 ระดับมากสุด คะแนนเฉลี่ยความสมานฉันท์ (ความเข้าอกเข้าใจ ความเห็นพ้องต้องกันในด้านความเห็น ความไว้เนื้อเชื่อใจการให้อภัย การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และความสามัคคี) ก่อนการอบรมอยู่ที่ 3.59 ระดับมาก หลังการอบรมอยู่ที่ 4.64 ระดับมากที่สุด โดยสรุป กระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยจิตตปัญญาศึกษาที่พัฒนาขึ้น แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการส่งเสริมความปรองดองสมานฉันท์และความเข้าใจอันดีในหมู่ผู้นำศาสนา กิจกรรมนี้ควรได้รับการสนับสนุนต่อไป เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผู้นำศาสนาและป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

***คำสำคัญ**: ศาสนิกสัมพันธ์ ความสมานฉันท์ ผู้นำศาสนา จิตตปัญญาศึกษา*

Abstract

This article focuses on presenting the outcomes of implementing a process to enhance interfaith relations among religious leaders in Nakhon Pathom province through contemplative education. The aim is to promote mutual understanding and harmony among religious leaders from diverse backgrounds in Nakhon Pathom through exchange and collaborative learning activities, deep listening, and mindfulness practices.

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

The study's results demonstrate various positive outcomes. Firstly, religious leaders developed a deeper understanding of the similarities and differences among different religions, leading to the development of respect and mutual understanding. Secondly, the process facilitated interfaith dialogue and cooperation by creating a safe space for peaceful exchange. Thirdly, there were positive personal transformations among the religious leaders, who became more flexible and open-minded towards their peers from different faiths.

Before the training, the average score for interfaith relations (including love, unity, understanding, communication, and familiarity) was 3.55 (high level). After the training, this score increased to 4.68 (highest level). Similarly, the average score for reconciliation (including empathy, agreement in opinions, trust, forgiveness, acceptance of diversity, and unity) was 3.59 (high level) before the training and increased to 4.64 (highest level) after the training.

In summary, the process of enhancing interfaith relations among religious leaders through contemplative education demonstrates significant potential in promoting reconciliation and mutual understanding. This activity should continue to be supported to strengthen the community of religious leaders and prevent potential future conflicts.

Keywords: *Relational competence, Harmony, Religious leaders, Spiritual intelligence*

บทนำ

ศาสนามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไทย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและแนวทางในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ศาสนาได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงเช่นกัน ศาสนาหล่อหลอมให้ผู้คนนับถือศาสนาเดียวกันรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน แต่ก็อาจสร้างความรู้สึกแบ่งแยกจากผู้นับถือศาสนาอื่น “ในทางสังคมวิทยา ศาสนาคือปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่หล่อหลอมให้คนมีความรู้สึกร่วมกันว่าเขาและเพื่อนพ้องที่นับถือศาสนาเดียวกันกับเขาเป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน ศาสนาจึงเป็นสิ่งหลอมรวมผู้คนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และในขณะเดียวกัน ศาสนาก็อาจสร้างความรู้สึกให้คนในศาสนาหนึ่งรู้สึกว่าคนในอีกศาสนาหนึ่งเป็นคนละพวกกับตน” (ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรมทา, 2543, หน้า 221) ปัญหาความสัมพันธ์ทางศาสนาจึงมีผลกระทบต่อความสงบสุขในสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางศาสนาอย่างจังหวัดนครปฐม การมีความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำศาสนาจะช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แม้ว่าชุมชนศาสนาต่าง ๆ ในจังหวัดนครปฐมจะอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว แต่ก็ยังมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องมีการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในหมู่ผู้นำศาสนา เพราะแม้ว่าความหลากหลายจะเป็นบ่อเกิดของความเข้มแข็ง แต่ก็สามารถนำไปสู่ความตึงเครียดและความเข้าใจผิดได้หากไม่ได้รับการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีความขัดแย้งและความรุนแรงทางศาสนาเกิดขึ้นจากความเชื่อและการปฏิบัติที่แตกต่างกันทั่วโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้ของไทย ดังที่พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ และคณะ (2563 หน้า (3)) กล่าวไว้ในสรุปงานวิจัยเรื่องบทบาทผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพในชายแดนใต้ ศาสนาสัญจรสู่สุขภาวะ 2562 ว่า “ท่ามกลาง สถานการณ์ความไม่ไว้วางใจระหว่างสองกลุ่มศาสนาวัฒนธรรม และชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนใต้ นับตั้งแต่มีพระภิกษุสงฆ์และผู้นำศาสนาอิสลามตกเป็นเป้าหมายของผู้ก่อความรุนแรงเพิ่มจำนวนมากขึ้น” อันนำมาซึ่งความรู้สึกทางลบต่อเพื่อนต่างศาสนาไปทั่วประเทศ

การสร้างความสมานฉันท์และความเข้าใจอันดีทางศาสนาในจังหวัดนครปฐมจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำศาสนาจะต้องมารวมตัวกันด้วยจิตวิญญาณแห่งการปรองดอง ด้วยการส่งเสริมการพูดคุย การเคารพซึ่งกันและกัน และความร่วมมือ ร่วมกันจัดการกับความตึงเครียดไม่ไว้วางใจที่อยู่เบื้องหลัง และสร้างสะพานแห่งความเข้าใจระหว่างชุมชนของตน ผู้นำศาสนาสามารถแสดงคุณค่าของความเห็นอกเห็นใจ ความอดทนอดกลั้น และความสามัคคี ผ่านความร่วมมือกัน ส่งผลให้สังคมจังหวัดนครปฐมมีความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของพัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ และคณะ (2563 หน้า (1)) ที่ว่า “การทำกิจกรรมร่วมที่ไม่ขัดหลักการศาสนาของกันและกันเพื่อเป็นการกระชับถักทอความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน หลังจากที่ความรุนแรงถึงตายชายแดนใต้ได้ก่อให้เกิดช่องว่างทางความสัมพันธ์ และสร้างความห่างเหินไม่ค่อยจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้” อันส่งผลไปถึงคนไทยทั่วประเทศด้วยเช่นกัน

จิตตปัญญาศึกษามุ่งส่งเสริมความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจระหว่างบุคคลจากภูมิหลังทางศาสนาที่หลากหลาย ช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาความซาบซึ้งในประเพณีทางศาสนาของตนเองและผู้อื่น ส่งเสริมความเปิดใจกว้าง อยากรู้อยากเห็น และเห็นอกเห็นใจต่อกัน กระบวนการฝึกอบรมตามแนวจิตตปัญญาศึกษาใช้วิธีต่าง ๆ เช่น การเจริญสติ การสะท้อนตนเอง ฟังอย่างลึกซึ้ง และสุนทรียสนทนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง(สมสิทธิ์ อัสดรนิธี และกาญจนา ภูครองนาค (2560) ,กาญจนา สายพิมพ์ (ม.ป.ป.) ,วรินทร์ลดา จันทวีเมือง (2561))ชี้ให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการอบรมนี้ซึ่งสามารถนำมาพัฒนากระบวนการเสริมสร้างศาสนิสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาได้

บทความนี้จะสำรวจบทบาทสำคัญของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในการเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในหมู่ผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐม โดยจะเริ่มต้นด้วยการตรวจสอบภูมิทัศน์ของความหลากหลายทางศาสนาในปัจจุบันในจังหวัดและความท้าทายที่ชุมชนเผชิญในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ บทความนี้จะเจาะลึกแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและศักยภาพของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในการเชื่อมโยงความแตกแยกและส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา โดยวิเคราะห์ผลการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

สภาพปัจจุบันและปัญหาความสัมพันธ์ทางศาสนาในจังหวัดนครปฐม

1. สภาพปัจจุบัน

นครปฐม ตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย มีความหลากหลายทางศาสนา โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ยังมีศาสนาคริสต์ อิสลาม และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ลาวครั่ง ลาวพวน ลาวเวียง ไททรงดำ มอญ เขมร จีน ปาทาน เป็นต้น นครปฐมมีชื่อเสียงจากองค์พระปฐมเจดีย์ หนึ่งในเจดีย์ที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย สะท้อนถึงอิทธิพลที่ยั่งยืนของพระพุทธศาสนา แม้จะมีผู้คนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก แต่จังหวัดนครปฐมยังเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวคริสต์และมุสลิม โดยมีศาสนสถานของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก 6 แห่ง นิกายโปรเตสแตนต์ 23 แห่ง และศาสนาอิสลาม 1 แห่ง รวมทั้งวัดในพระพุทธศาสนา 224 แห่ง และสำนักปฐมอโศก 1 แห่ง วัตรภิกษุณี 1 แห่ง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม, 2566)

2. ความท้าทายที่ชุมชนศาสนาเผชิญ

เช่นเดียวกับหลายภูมิภาคทั่วโลก จังหวัดนครปฐมเผชิญกับความท้าทายในการส่งเสริมความสามัคคีและความเข้าใจทางศาสนา ความท้าทายเหล่านี้ได้แก่

2.1. ความเข้าใจผิดและทัศนคติแบบเหมารวม ความเข้าใจผิดและทัศนคติที่ฝังลึกเกี่ยวกับกลุ่มศาสนาต่าง ๆ สามารถกระตุ้นให้เกิดความไม่ไว้วางใจและความเกลียดชัง ขัดขวางความพยายามในการปรองดอง

2.2. ความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและการแบ่งแยกทางสังคมอาจทำให้ความตึงเครียดระหว่างชุมชนศาสนารุนแรงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากกลุ่มบางกลุ่มรู้สึกว่าถูกละเลยหรือด้อยโอกาส

2.3. การแทรกแซงทางการเมือง การนำเรื่องศาสนาไปใช้ในทางการเมืองและการสนับสนุนนิกายเฉพาะสามารถแบ่งแยกชุมชนและบ่อนทำลายความพยายามในการเจรจาและความร่วมมือระหว่างศาสนา

2.4. อิทธิพลภายนอก โลกาภิวัฒน์และการแพร่กระจายข้อมูลด้านลบทางสื่อดิจิทัลอาจทำให้ชุมชนได้รับอิทธิพลภายนอกที่ส่งเสริมอุดมการณ์หัวรุนแรงหรือความตึงเครียดระหว่างศาสนา

ในด้านความสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐม ปัจจุบันยังไม่มีความขัดแย้งและความรุนแรงทางศาสนา แต่ความสัมพันธ์ระหว่างกันยังคงอยู่ในระดับต่างคนต่างอยู่ กิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐมักเป็นพิธีการ ไม่ได้สร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้นำศาสนาอย่างแท้จริง ผู้นำศาสนาและผู้รับผิดชอบต้องการให้มีกิจกรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนาอย่างแนบแน่น เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำศาสนาจะมีพลังในการป้องกันปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับข้อเสนอของพัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ ชาญชัย ชัยสุขโกศล และโคทม อารียา (2564) ที่เสนอไว้ในหนังสือข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อความปรองดองในสังคมแตกแยกร้าวลึก บทสรุปผู้บริหารว่า “ความขัดแย้งรุนแรงถึงตายที่สร้างความแตกแยกร้าวลึกในสังคมไทย สะท้อนผ่านอาการบาดเจ็บเรื้อรังที่ชายแดนใต้ ลุกลามเป็นขบวนการ สร้างความเกลียดชังทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม มาจนถึงความแตกร้าวแบ่งฝักฝ่ายในสังคมไทยทางอุดมการณ์และจุดยืนทางการเมืองที่แตกต่างกันนั้น เป็นผลมาจากการที่สังคมไทยไม่มีการถอดบทเรียนเพื่อการเรียนรู้สาเหตุแท้จริงของความขัดแย้งและแก้ไขแปลงเปลี่ยนในระดับการถอนรื้อรากเหง้า ทั้งไม่จดจำ และเฝ้าระวังมิให้เกิดความขัดแย้งแตกแยกขึ้นได้ใหม่ ผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดขึ้นแก่สังคมไทยจึงมิใช่เพียงแค่การบาดเจ็บล้มตาย หากแต่ยังฝากบาดแผลเรื้อรังทางกาย ทางใจ และทางความสัมพันธ์ที่เปราะบางยากจะประสาน”

การเกิดขึ้นของจิตตปัญญาศึกษาในฐานะเครื่องมือสำหรับการปรองดองสมานฉันท์

เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายเหล่านี้ จึงมีความจำเป็นในการหาแนวทางที่เป็นนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมความปรองดองสมานฉันท์และความเข้าใจอันดีในหมู่ผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐม แนวทางหนึ่งคือจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเน้นการใคร่ครวญภายใน การมีสติ และความเห็นอกเห็นใจ เป็นหนทางสู่การเปลี่ยนแปลงส่วนบุคคลและสังคม กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาแสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความอดทนอดกลั้น (ขันติธรรม) และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งจำเป็นสำหรับการสร้างสะพานข้ามความแตกแยกทางศาสนา

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา จิตตปัญญาศึกษาได้เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย และขยายไปสู่สถานศึกษา และการพัฒนาองค์กรต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2549 สภามหาวิทยาลัยมหิดลได้มีมติให้จัดตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษาขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อขับเคลื่อนการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษาในระบบการศึกษาไทย โดยเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนามิติด้านในของมนุษย์ คำว่า "Contemplation" ซึ่งหมายถึงการไตร่ตรองหรือการคิดพิจารณาอย่างลึกซึ้ง การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญอันเป็นที่มาของการแปลเป็นภาษาไทยว่าจิตตปัญญาศึกษา ได้ถูกนำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาแนวคิดนี้ จิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทยได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดของการศึกษาแบบ Contemplative Education ในตะวันตก และจากต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมการศึกษา รวมถึงการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณและศาสนาของไทย การเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทยจึงเริ่มก่อตัวขึ้นอย่างเป็นระบบ ผ่านการทบทวนและสืบค้นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง โดยกลุ่มนักวิชาการทางการศึกษา และได้พัฒนาเป็นศาสตร์ที่สำคัญในระบบการศึกษาไทย (รัตติกรณ์ จงวิศาล และคณะ, 2564, หน้า 72) กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ได้สำรวจความเป็นมนุษย์ที่มีร่วมกันซึ่งอยู่เหนือความแตกต่างทางศาสนา จึงถือเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงเพื่อส่งเสริมการปรองดองสมานฉันท์และสร้างวัฒนธรรมแห่งสันติภาพในหมู่ผู้นำทางศาสนาได้

กระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยจิตตปัญญาศึกษา

1. การออกแบบกระบวนการและการสร้างกิจกรรม

การสร้างกิจกรรมและคู่มือเพื่อจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษานั้นมีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาสังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นำศาสนา 3) ยกร่างแนวทางการจัดกิจกรรมและคูมือการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา 4) นำร่างไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินและให้ผู้นำศาสนาช่วยให้คำแนะนำในการปรับปรุง 5) ปรับปรุงแก้ไขเพื่อนำไปจัดกิจกรรมทดลองฝึกอบรมผู้นำศาสนา 1 ครั้งเพื่อให้ผู้เข้าอบรมประเมินให้ข้อเสนอแนะ และทำการประเมินผล และ6) นำผลมาปรับปรุง

การสร้างคู่มือการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนา การพัฒนาคู่มือที่จะช่วยในการเสริมสร้างความสามัคคีและความเข้าใจอันดีในศาสนาระหว่างผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐม โดยใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้และฝึกกระบวนการสานเสวนาเพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาผ่านการปฏิบัติกิจกรรมเดี่ยว กลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ ฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง การสะท้อนคิด แสดงความรู้สึก ความคิดเห็นและประสบการณ์ ใช้ระยะเวลา 2 วัน ตามกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาโดยเน้น การะบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญด้วยกิจกรรมการฝึกสุนทรียสนทนา (Dialouge) การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) และ การเจริญสติ (Mindfuiness Practice) และหลักจิตตปัญญาศึกษา 7 C'S มีองค์ประกอบของคู่มือดังนี้ 1) แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการจัดกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา 2) ความสำคัญของการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐม 3) รูปแบบและวิธีการจัดกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยจิตตปัญญาศึกษา 4) องค์ประกอบของกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา 5) การวัดและประเมินผล 6) คุณลักษณะของกระบวนกร 7) สถานที่ในการจัดกระบวนการ 8) ระยะเวลาในการจัดกระบวนการ

2. องค์ประกอบของกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

2.1. แนวคิด

เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้และฝึกกระบวนการสานเสวนาเพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาผ่านการปฏิบัติกิจกรรมเดี่ยวและกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ ฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง การสะท้อนคิด แสดงความรู้สึก ความคิดเห็นและประสบการณ์ใช้ระยะเวลา 2 วัน ตามกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาโดยเน้น การะบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญด้วยกิจกรรมการฝึกสุนทรียสนทนา (Dialouge) การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) และ การเจริญสติ (Mindfuiness Practice) และหลักจิตตปัญญาศึกษา 7 C'S คือ การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ(Contemplation) ความรักความเมตา (Compassion) การเชื่อมโยงสัมพันธ์(Connectedness) การเผชิญความจริง(Confrontations Reality) ความต่อเนื่อง (Continuity) ความมุ่งมั่น(Commitment) ชุมชนแห่งการเรียนรู้(Community) โดยการนำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษามาเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและอำนวยความสะดวกในการปรองดองสมานฉันท์ในหมู่ผู้นำศาสนาโดยมีรายละเอียดตามตารางฝึกอบรม

2.2. รูปแบบและวัตถุประสงค์

2.2.1 รูปแบบ

เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้และฝึกกระบวนการสานเสวนาเพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาผ่านการปฏิบัติกิจกรรมเดี่ยวและกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ ฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง การสะท้อนคิดแสดงความคิดเห็นและประสบการณ์

ใช้เวลา 2 วันโดยมีรายละเอียดตามตารางฝึกอบรมในวันที่ 1 เป็นการฝึกสติ การฟังอย่างลึกซึ้ง และสุนทรียสนทนาเพื่อเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนา วันที่ 2 นำศึกษาแต่ละศาสนาตามเส้นทางศาสนิกสัมพันธ์เพื่อเรียนรู้ทำความเข้าใจแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้นำศาสนาในแต่ละศาสนสถาน ซึ่งเส้นทางศาสนิกสัมพันธ์นั้นกำหนดเส้นทางศาสนิกสัมพันธ์ตามแผนที่ที่มีลักษณะพิเศษของชุมชนศานารอบองค์พระปฐมเจดีย์โดยเริ่มจากคริสตจักรจีน วัดพระคริสต์กษัตริย์ องค์พระปฐมเจดีย์ คริสตจักรบำรุงธรรม สัมสยิดปากีสตาน วัดพระประโทณเจดีย์ ปฐมอโศก และวัตรทรงธรรม กัลยาณีภิกษุณีอาราม

2.2.2 วัตถุประสงค์

1) เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนา

2) เกิดความเข้าใจตนเองและผู้อื่นในเรื่องความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาของตนและผู้อื่น

3) เกิดความเข้าใจและยอมรับความแตกต่างทางศาสนาของตนเองและผู้อื่น

4) เห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนาทุกศาสนาต่อการพัฒนาบุคคลและสังคม

5) พัฒนาความสัมพันธ์และความสมานฉันในกลุ่มผู้นำศาสนาให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

2.3. เนื้อหาการจัดกระบวนการ

การบูรณาการแนวทางปฏิบัติจิตตปัญญาศึกษาเข้ากับกิจกรรมเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาอาจเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาการเติบโตส่วนบุคคล ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจ และการเปิดใจ ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนาที่มีความเชื่อความศรัทธาแตกต่างกัน ซึ่งมีขั้นตอนและกระบวนการดังนี้

1) ฝึกการสะท้อนตนเองอย่างมีสติ ส่งเสริมให้ผู้นำศาสนาไตร่ตรองใคร่ครวญตนเองอย่างมีสติ การปฏิบัตินี้เกี่ยวข้องกับการนั่งเงียบ ๆ และสังเกตความคิด ความรู้สึกทางใจและความรู้สึกทางร่างกายโดยไม่ตัดสิน ด้วยการฝึกฝนนี้ผู้นำศาสนาสามารถรับรู้อารมณ์และรูปแบบความคิดของตนเองได้มากขึ้น ทำให้เกิดความตระหนักรู้ในตนเองและความเห็นอกเห็นใจ

2) ฝึกการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) และการสุนทรียสนทนา (Dialouge) จัดสานเสวนาระหว่างศาสนาโดยที่ผู้นำศาสนารับฟังกันอย่างลึกซึ้ง ฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมส่งเสริมการแบ่งปันประสบการณ์ส่วนตัว ความท้าทาย และข้อคิดที่เกี่ยวข้องกับศรัทธาของตน การปฏิบัตินี้ส่งเสริมความรู้สึกอ่อนโยนและความเห็นอกเห็นใจ ช่วยให้ผู้นำศาสนาสามารถเชื่อมโยงในระดับมนุษย์สัมผัสมนุษย์กับเพื่อต่างความเชื่อ นอกเหนือจากความแตกต่างทางเทววิทยาและหลักการทางศาสนาที่แตกต่างกัน

3) ฝึกการทำสมาธิเจริญเมตตา นำเสนอต่อผู้นำศาสนาด้วยการทำสมาธิด้วยความเห็นอกเห็นใจ การปฏิบัตินี้เกี่ยวข้องกับการมุ่งความสนใจไปที่ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและความปรารถนาดีต่อตนเองและผู้อื่น กระตุ้นให้ผู้นำศาสนาขยายแนวปฏิบัตินี้ให้ครอบคลุมบุคคลที่มีภูมิหลังทางศรัทธาที่แตกต่างกัน เสริมสร้างความรู้สึกเชื่อมโยงถึงกันและความเห็นอกเห็นใจกัน

4) ฝึกเดินครุ่นคิด จัดเดินครุ่นคิดในธรรมชาติหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เชิญชวนผู้นำศาสนาเดินอย่างมีสติสังเกตสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ภายในของตน การปฏิบัตินี้สามารถทำให้เกิดความรู้สึกทึ่งและเชื่อมโยงกับโลกส่งเสริมความซาบซึ้งอย่างลึกซึ้งต่อความหลากหลายของการสร้างสรรค์ของธรรมและและมนุษย์

5) บันทึกการสำรวจตนเองอย่างใคร่ครวญ ส่งเสริมให้ผู้นำศาสนาจดบันทึกเชิงไตร่ตรอง ให้คำแนะนำที่กระตุ้นให้ผู้นำศาสนาไตร่ตรองประสบการณ์ ความคิด และอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนา การจดบันทึกสามารถส่งเสริมการค้นพบตนเองและความเข้าใจปฏิกิริยาและอคติของตนเองอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

6) การอ่านคำศักดิ์สิทธิ์อย่างมีวิจารณญาณ มอบข้อความจากพระคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์จากศาสนาต่าง ๆ ให้กับผู้นำศาสนาเรียนรู้ กระตุ้นให้อ่านข้อความเหล่านี้อย่างมีสติ โดยไตร่ตรองถึงคุณค่าและภูมิปัญญาที่มีร่วมกันซึ่งอยู่ภายในข้อความเหล่านี้ แนวทางปฏิบัตินี้สามารถช่วยให้ผู้นำศาสนาตระหนักถึงความเหมือนกันและส่งเสริมความเคารพต่อประเพณีที่แตกต่างกันอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

7) การผ่อนพักตระหนักรู้ จัดสถานที่ฝึกความสงบจิตสำหรับศาสนาต่างศาสนา โดยที่ผู้นำศาสนาสามารถดื่มด่ำในสภาพแวดล้อมแห่งการไตร่ตรองเป็นระยะเวลานาน การพักผ่อนให้โอกาสในการไตร่ตรองตนเอง การสนทนา และการเชื่อมโยงอย่างเข้มข้น ซึ่งนำไปสู่การเติบโตส่วนบุคคลอย่างลึกซึ้งและความเข้าใจระหว่างศาสนา

8) การสนับสนุนชุมชนแห่งการเรียนรู้ สร้างชุมชนที่สนับสนุนให้ผู้นำศาสนาสามารถแบ่งปันประสบการณ์การไตร่ตรอง ความท้าทาย และข้อมูลเชิงลึก การฟังเป็นกลุ่มใหญ่ เช่น กิจกรรมอ่างปลาเป็นเวทีสำหรับการเจรจาอย่างต่อเนื่อง สร้างความรับผิดชอบร่วม และการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

9) การศึกษากิจกรรมของผู้นำศาสนาในศาสนสถานเพื่อเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงในชีวิต หน้าที่ความรับผิดชอบและกิจกรรมต่าง ๆ ของแต่ละศาสนาสถานตามเส้นทางศาสนิกสัมพันธ์ในชุมชนที่มีศาสนสถานอยู่ในเส้นทางที่กำหนด โดยฝึกสังเกต ไตร่ตรองมองตน มองผู้อื่น ขณะเยี่ยมชมแต่ละศาสนสถาน จดบันทึกอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ประเมินการฟังอย่างลึกซึ้งของตนเองในขณะเยี่ยมชมแต่ละศาสนสถาน

ด้วยการรวมเอาแนวทางปฏิบัติในกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาหล่านี้เข้ากับชีวิตของผู้นำศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาสามารถได้รับการบำรุงเลี้ยงและเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน การเปลี่ยนแปลงภายในซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิบัติเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อผู้นำศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อการส่งเสริมความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจ และความร่วมมือระหว่างชุมชนศรัทธาที่หลากหลายอีกด้วย

2.4. กิจกรรมการจัดกระบวนการ

การจัดวางขั้นตอนกระบวนการและกิจกรรม เมื่อพิจารณาจากตารางการอบรมจะเห็นว่ามีการจัดขั้นตอนและเรียงลำดับกิจกรรมที่เด่นชัด โดยแบ่งเป็น 5 ช่วงใหญ่ ๆ ดังนี้

ช่วงที่ 1 เป็นการทำความรู้จักคุ้นเคยระหว่างกลุ่มผู้นำศาสนาเพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างพื้นที่ปลอดภัย ปลดปล่อยความกังวลใจให้ความรู้สึกเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ประเมินทัศนคติและสัมพันธภาพของกลุ่มผู้นำศาสนา ประกอบด้วยกิจกรรมทำป้ายชื่อรู้จักตนเอง กิจกรรมแนะนำตัวเปิดใจรู้จักกัน และกิจกรรมตระกร้า 3 ใบ เช็คอินความรู้สึก ความกังวล และความคาดหวัง การเริ่มกระบวนการดังกล่าวเป็นการเตรียมความพร้อมด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเอง ช่วยให้ผู้นำศาสนาที่เข้าร่วมกระบวนการ ผ่อนคลาย ปล่อยวางภาระและเรื่องราวที่ติดค้างในใจ พร้อมเปิดใจเข้าสู่การเรียนรู้ นอกจากนี้กระบวนกรยังได้รับทราบทัศนคติต่อการเข้าอบรมและทัศนคติต่อการเป็นผู้นำศาสนา ความคาดหวังต่อการอบรม ระดับความพร้อมและการสังเกตตนเองของผู้นำศาสนา รวมทั้งระดับความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในกระบวนการฝึกอบรมและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไป โดยมีกิจกรรมลงทะเบียน กิจกรรมทำป้ายชื่อรู้จักตนเอง กิจกรรมแนะนำตัวเปิดใจรู้จักกัน ทำแบบประเมินก่อนอบรม

ช่วงที่ 2 เป็นการตรวจสอบพลังกลุ่ม การเคารพกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันให้ภาพรวมเกี่ยวกับกระบวนการฝึกอบรม การฝึกเจริญสติ ฝึกการใคร่ครวญสะท้อนคิด เรียนรู้แบ่งปันความสุขความทุกข์ของกันและกัน สานสัมพันธ์ให้สนิทแนบแน่น ทำความรู้รู้จักตนเองและผู้อื่นด้วยมุมมองใหม่ เรียนรู้ความไว้วางใจ แบ่งปันประสบการณ์สายธารชีวิตการเป็นผู้นำศาสนา ฝึกทักษะการสะท้อนคิดและการฟังอย่างลึกซึ้ง และให้ภาพรวมเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการทำงานด้วยพลังกลุ่ม โดยใช้กิจกรรมเช็คอินตระกร้า 3 ใบ เช็คอิน ความรู้สึก ความกังวล และความคาดหวัง (เขียนใส่กระดาษ) กิจกรรมเชิญระฆังแห่งสติแจ้งกฎกติกา มารยาทในการอยู่ร่วมกันและการฟังอย่างลึกซึ้ง (ฟังอย่างมีสติ) กติกาการสานเสวนา (เอกสารจิตต

ปัญญา) กิจกรรมเจริญสติ กิจกรรมก้อนหินศาสนสัมพันธ์สายธารชีวิตผู้นำศาสนา กิจกรรมเม็ดถั่วเขียวตวงวัดความสุขและความทุกข์ แบ่งปันความสุขแก่กัน กิจกรรมถอดบทเรียนสะท้อนคิดฝึกการฟังอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมอำนาจ กิจกรรมนับเลขฝึกสติรวมพลังกลุ่ม กิจกรรมผู้นำ-ผู้ตาม กิจกรรมละครเกี่ยวกับความไม่ไว้วางใจ ร่วมกับการทบทวนประสบการณ์ สุนทรียสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบรรยายสรุปเพื่อปูพื้นฐาน ความเข้าใจเรื่ององค์ประกอบสำคัญ ๆ ของกระบวนการเสริมสร้างศาสนสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนา

ช่วงที่ 3 เป็นช่วงการลงลึกฝึกทักษะกระบวนการสานเสวนา การฟังอย่างลึกซึ้ง การฟังด้วยความเมตตา เป็นการสานเสวนาเพื่อเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนา การเสริมสร้างสัมพันธภาพกลุ่ม เน้นให้เห็นถึงความสำคัญ และผลกระทบของความไว้วางใจ / ไม่ไว้วางใจ การประมวลความรู้ และหลักการสานเสวนามาใช้ในชีวิตจริง ประกอบด้วยกิจกรรมฝึกการฟังอย่างลึกซึ้งแบบสองคน (Duo – Listening) จับคู่แลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องสิ่งมีค่าที่สุดในชีวิตจุดมุ่งหมายของชีวิตในทางศาสนา กิจกรรมฝึกการฟังอย่างลึกซึ้งแบบสามคน (Trio – Listening) จับกลุ่ม 3 คน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความไม่ไว้วางใจกันในระหว่างศาสนา กิจกรรมฝึกการฟังอย่างลึกซึ้งแบบกลุ่มใหญ่ เข้ากลุ่มใหญ่นั่งล้อมวงกลมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความไม่ไว้วางใจกันในระหว่างศาสนา การจดบันทึกแบบสะท้อนความรู้สึกนึกคิดจากกิจกรรมที่ผ่านมา กิจกรรมชมคลิปวีดีโอเกี่ยวกับความขัดแย้งและความรุนแรงทางศาสนา สะท้อนความรู้สึกนึกคิด และฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมฝึกทักษะการฟังแบบกลุ่มย่อยโดยมีกระบวนกร เข้ากลุ่มย่อยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องหลักศรัทธาสูงสุดในศาสนาของตน กิจกรรมเด็ดดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาว สะท้อนคิดจากกิจกรรม กิจกรรมฝึกทักษะการฟังแบบกลุ่มย่อยโดยไม่มีกระบวนกร เข้ากลุ่มย่อยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องจุดมุ่งหมายและความดีงามในพิธีกรรมทางศาสนาของตน เน้นการฝึกปฏิบัติจริงในกระบวนการฝึกสติ การฟังอย่างลึกซึ้ง สุนทรียสนทนาเพื่อให้ประจักษ์แจ้ง ถึงปัญหา อุปสรรค การวิเคราะห์สาเหตุ และแนวทางแก้ไขคลี่คลาย และ เกิดความตระหนักถึงผลของความสำเร็จจากพลังกลุ่มผู้นำศาสนา

ช่วงที่ 4 ศึกษาเรียนรู้สถานที่จริงของแต่ละศาสนาตามเส้นทางศาสนิกสัมพันธ์เพื่อเรียนรู้ทำความเข้าใจแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้นำศาสนาในแต่ละศาสนสถาน และฝึกการเชริญสติ การฟังอย่างลึกซึ้ง และการสานเสวนาในสถานที่จริง

ช่วงที่ 5 เป็นช่วงทบทวน สรุป และประเมินผลการเรียนรู้และสร้างเครือข่ายผู้นำศาสนา โดยใช้กิจกรรมทำแผนสร้างเครือข่ายจัดกิจกรรมเสริมสร้างศานิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาและศาสนิกชน กิจกรรมอ่างปลาสะท้อนผลการเรียนรู้จากกระบวนการเสริมสร้างศานสสนิสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาเพื่อทบทวนกิจกรรมที่ได้ทำมาทั้งหมด เชิญชวน ให้ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ว่าได้เรียนรู้อะไรจากการฝึกอบรม ในครั้งนี้ และจะนำกลับไปใช้ในชีวิตของตนได้อย่างไรบ้าง สรุปและประเมินผลกระบวนการ พิธีปิดอาลาอาลัย

ผลการจัดกะบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

ในการศึกษาผลการใช้คู่มือการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษานั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองใช้เมื่อวัน 17 – 18 มีนาคม 2567 ณ ห้องประชุมวัดพระคริสตกษัตริย์ ถนนต้นสน ตำบลนครปฐม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม โดยเชิญอาสาสมัครวิจัยประกอบด้วยตัวแทนผู้นำศาสนาแต่ละศาสนสถานรอบอาณาบริเวณองค์พระปฐมดีย์ ประกอบด้วยตัวแทนวัดพระคริสตกษัตริย์ คริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิค วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร คริตจักร์บำรุงธรรม คริสตศาสนานิกายโปรแตสแตนต์ มัสยิดปากีสถาน และวัตรทรงธรรมกัลยาณีภิกษุณีอาราม พร้อมทั้งอาสาสมัครวิจัยที่เป็นตัวแทนผู้นำชมรมพุทธในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ผู้นำกระบวนกรจิตตปัญญาศึกษา และตัวแทนผู้นำศาสนาจำนวน 22 รูป/คน โดยเลือกรูปแบบกิจกรรมรูปแบบที่ 2 ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ คือ

การฝึกอบรมกระบวนการเสริมสร้างศาสนสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาด้วยจิตตปัญญาศึกษาใช้ระยะเวลาในการอบรม 2 วัน อบรมกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ฯ 1 วัน และศึกษาในสถานที่จริง 1 วัน เพื่อศึกษาผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการและหลังการเข้าร่วมกระบวนการ โดยใช้แบบประเมินการอบรมกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา และการสนทนาสะท้อน และการเขียนรายงานตนเอง สามารถสรุปผลได้ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยศาสนิกสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนา มีความรัก ความสามัคคี มีความเข้าใจอันดีต่อกัน มีการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ สนิทสนมคุ้นเคย) ก่อนอบรมอยู่ที่ 3.55 ระดับมาก หลังการอบรม อยู่ที่ 4.68 ระดับมากสุด

คะแนนเฉลี่ย ความสมานฉันท์ (ความเข้าอกเข้าใจ ความเห็นพ้องต้องกันในด้านความเห็น ความไว้เนื้อเชื่อใ จการให้อภัย การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และความสามัคคี) ก่อนการอบรมอยู่ที่ 3 .59 ระดับมาก หลังการอบรมอยู่ที่ 4.64 ระดับมากที่สุด

ผลการเขียนรายงานตนเอง

ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เขียนสะท้อนความรู้สึกนึกคิดในสามขั้นตอนคือ

1 กิจกรรมเช็คอิน เขียนความรู้สึก ความกังวลและความคิดหวัง

การทดสอบก่อนอบรมกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานท์ฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา โดยการทำการทดสอบก่อนอบรมด้วยกิจกรรมตะกร้าสามใบ

ใบที่ 1 ให้ผู้เข้าร่วมเขียนความรู้สึก ซึ่งผู้เข้าอบรมได้เขียนความรู้สึกดังนี้ ภูมิใจในสิ่งที่กำลังทำอยู่ รู้สึกเสียใจที่มาสายไม่ตรงเวลารู้สึกผิด รู้สึกดีกับตัวเองในการทำหน้าที่ในแต่ละมิติที่ต้องรับผิดชอบ เราต้องหายง่วง อารมณ์ดีพร้อมสนทนาร่วมกิจกรรม ตื่นเต้นท้าทายที่จะได้รับกิจกรรมความรู้ที่รออยู่ สบายใจ ผ่อนคลายสบายใจ รู้สึกดีที่ได้เกิดมาเป็นคนมุสลิมอยู่ในศาสนาอิสลาม ผ่อนคลาย ปล่อยวางวจให้เป็นปกติดได้

ใบที่ 2 ให้ผู้เข้าอบรมเขียนความกังวล กังวลว่าวันนี้เราขาดการนมัสการพระเจ้าวันอาทิตย์ กังวลในฐานะภิกษุณีรูปเดียวกังวลในการวางตัวมารยาทกับพระภิกษุและญาติโยม กังวลทำไงให้หายง่วงสถานที่แปลกใหม่ไม่คุ้นเคย วันนี้ไม่มีความกังวล ไม่มี กลัวไม่เข้าใจ กังวลถึงความเจ็บป่วยของญาติในครอบครัว วิตกกังวลการเข้าร่วมกิจกรรมที่จะอยู่ร่วมกันและทำกิจกรรม กังวลกลัวว่าตัวเองจะไม่ได้ในสภาพที่เป็นมุสลิมอยู่ในศาสนาอิสลาม ความคิดในหัวด้านลบ

ใบที่ 3 ให้ผู้เข้าอบรมเขียนความคาดหวัง ได้มีเพื่อนกัลยาณมิตรที่หลากหลายศาสนาและมีการร่วมมือกันขึ้นเพื่อทำให้สังคมสงบสุข เราและทุกคนเปิดใจกันและเข้าใจกัน ให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เรียนรู้ความแตกต่างจากผู้นำศาสนาและนำมาปรับย้ายในชีวิต ขอจากพระเจ้าให้ผมยับฟันและพี่น้องมุสลิมทุกคนให้ตายในสภาพที่เป็นมุสลิมอยู่ในศาสนาอิสลาม คาดหวังว่าจะสามารถผ่านพ้นปัญหาที่เจอด้วยดีราบรื่นปลอดภัย ได้รู้จักผู้คนทางศาสนาได้ทำงานร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ เราต้องได้อะไรกลับไป การได้รับแนวคิดมุมมองจากผู้เชื่อในศาสนาอื่นๆ จะได้เข้าใจศาสนาอื่น ๆมากขึ้นในการสัมพันธ์ครั้งนี้ คาดหวังว่าจะได้ความรู้เพิ่มใหม่

การทดสอบก่อนอบรมกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานท์ฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษาได้เริ่มขึ้นด้วยกิจกรรมตะกร้าสามใบ ซึ่งได้รับความรู้สึกความกังวล และความคาดหวังจากผู้เข้าร่วมอบรมต่าง ๆ อย่างชัดเจน ข้อมูลจากใบที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความพร้อมและความกระตือรือร้นในการรับความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ ในขณะที่ใบที่ 2 แสดงถึงความกังวลที่เกิดขึ้นเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่คุ้นเคย และความคาดหวังในใบที่ 3 บ่งบอกถึงการพยายามในการเข้าใจและเชื่อมโยงกับผู้คนในสังคมอย่างเป็นกันเอง การรวมกันของความรู้และประสบการณ์จากศาสนาต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น

2. การสะท้อนคิดในระหว่างทำกิจกรรมตแต่ละกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้สะท้อนคิดในแต่ละกิจกรรมพบว่า ผู้เข้าร่วมกระบวนการสะท้อนความรู้สึกสนิทสนมคุ้นกันมากขึ้น มีความเป็นกันเองมากขึ้น รับฟังความรู้สึกความคิดและมุมมองทางศาสนาได้โดยไม่มีกำแพงขวางกัน รับรู้ความสำคัญของศาสนากับชีวิตของเพื่อนต่างศาสนาโดยไม่มีอคติ และมีความรู้สึกเชิงเบิกต่อเพื่อนต่างศาสนา และเห็นว่าศาสนาทุกศาสนามีสิ่งที่เหมือนกันใจ หัวใจเป็นจุดร่วมของทุกศาสนา ดังที่ผู้เข้าร่วมในการทำกิจกรรมสิ่งมีค่าที่สุดในชีวิต หลายคนวาดรูปหัวใจเมื่อได้พูดคุยสะท้อนคิดร่วมกันพบว่าสิ่งคัญที่สุดของชีวิตมีใจเป็นสำคัญ

3. การเขียนสะท้อนคิดในแบบประเมินการอบรมกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

3.1 เมื่อพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญจากการเข้าอบรมครั้งนี้พบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวท่านที่สำคัญและเห็นได้อย่างชัดเจนอย่างไรบ้าง

ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เขียนสะท้อนคิดไว้ดังนี้

“มองทุกอย่างเป็นกลางมากขึ้น เข้าใจมุมมองมากขึ้น”

“ได้เข้าใจมากขึ้นในแต่ละศาสนา”

“ได้รับความรู้จากความแตกต่าง แบบไม่แตกแยกได้อย่างชัดเจน ถ้าไม่ได้มาแบบนี้ก็ไม่สามารถรู้ได้ถึงความเป็นมาของศาสนาอื่นครับ”

“ได้เห็นแนวทางการสร้างความสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์”

“เห็นความสำคัญที่ร่วมมือระหว่าง 3 ศาสนาที่ดีมาก”

“มีความเข้าใจมากขึ้นในแต่ละศาสนา”

“ปล่อยวางตัวตนเกี่ยวกับศาสนามาใส่ใจความเป็นมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข”

“ทำอะไรช้าลง มีสติมากขึ้น”

“ความเข้าใจในแนวปฏิบัติวัฒนธรรมของต่างศาสนาเริ่มดีมากขึ้น ได้ลดกำแพงขวางกั้นของความแตกต่างได้คลายความสงสัยบางอย่างจากต่างศาสนาโดยได้ถามจากผู้ที่นับถือศาสนานั้น ๆ”

“เห็นความรู้ความเข้าใจในตนเองเพิ่มขึ้นอย่างกระจ่างในระดับสูงขึ้น”

“ความเข้าใจในแต่ละศาสนา สร้างความสัมพันธ์อย่างมิตรภาพ”

“ได้พบเพื่อต่างความเชื่อ แต่เราก็สามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้ ต่างความเชื่อแต่เราไม่แตกแยก การอบรมในครั้งนี้ทำให้ตัวเองสามารถที่จะเข้ากลุ่มเพื่อนค่างความเชื่อและมีความไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน ก็คงจะพัฒนาต่อออกไปเรื่อย ๆ ครับ”

ดังนั้น การเข้าร่วมอบรมกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมได้เปลี่ยนแปลงและเจริญเติบโตอย่างมีนัยสำคัญต่อตนเอง ผู้เข้าร่วมมีการสะท้อนคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงดังนี้:

1) มองทุกอย่างเป็นกลางมากขึ้น การมองทุกอย่างในมุมมองที่เป็นกลางช่วยให้ผู้เข้าร่วมมองเห็นภาพรวมและเข้าใจมุมมองของศาสนาอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2) เข้าใจมากขึ้นในแต่ละศาสนา การเข้าร่วมอบรมช่วยให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจเรื่องศาสนาและศิลปะของศาสนาอื่น ๆ ได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

3) รู้เรื่องแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ ผู้เข้าร่วมได้รับความเข้าใจในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการเป็นผู้นำศาสนา

4) เห็นความสำคัญของความร่วมมือระหว่างศาสนา การเข้าร่วมอบรมช่วยให้ผู้เข้าร่วมเห็นความสำคัญของการร่วมมือระหว่างศาสนาทั้ง 3 ศาสนา

5) มีสติมากขึ้น ผู้เข้าร่วมรู้สึกว่ามีความเข้าใจมากขึ้นและมีสติมากขึ้นในการปฏิบัติตน

6) เข้าใจแนวปฏิบัติวัฒนธรรม การอบรมช่วยให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจและยอมรับวัฒนธรรมแต่ละศาสนาอย่างมีความเข้าใจมากขึ้น

7) ความเข้าใจในตนเอง ผู้เข้าร่วมรู้สึกว่ามีความเข้าใจมากขึ้นในตัวเองและมีความรู้ความเข้าใจในตนเองมากขึ้นอย่างชัดเจน

8) สร้างความสัมพันธ์อย่างมิตรภาพ ผู้เข้าร่วมได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นมิตรภาพกับผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ

ดังนั้น การอบรมนี้มีผลทางบวกต่อผู้เข้าร่วมโดยทั่วไปและช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ประทับใจแก่ผู้เข้าร่วมอย่างมาก การอบรมเชิงปฏิบัตินี้เป็นการสร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่งสำหรับความเข้าใจและความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาในชุมชนของจังหวัดนครปฐมอย่างแท้จริงและเชื่อถือได้ในการสร้างสันติภาพและความสำเร็จในอนาคตที่ยั่งยืนของชุมชนดังกล่าว

4. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ในการจัดกิจกรรมกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษา

“ถ้ามีศาสนาเพิ่มมากกว่านี้จะดี”

“เวลาในการดำเนินการควรเพิ่ม”

“ขอชื่นชม ขอบคุณคณะทีมงาน ผู้เข้าร่วม เป็นโครงการที่ดีมีสาระประโยชน์มาก ที่ให้ตัวแทนแต่ละภาคส่วนของแต่ละศาสนาได้มาพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเกิดความสัมพันธ์อันดี เพิ่มเติมอยากให้มีพราหมณ์-ฮินดู ซิกข์ เข้ามาร่วมเพื่อความหลากหลายความกว้างขึ้นของความเชื่อ”

“อาจต้องปรับปรุงเครื่องมือในการทำกิจกรรมบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีจริง ๆ มากขึ้น”

“จำนวนผู้เข้าร่วมในความต่างศาสนายังน้อย ทำให้ความคิดมุมมองค่อนข้างจำกัด”

“หากมีโอกาสอยากให้มีการจัดกิจกรรมเช่นนี้อีกในการเรียนรู้ระหว่างศาสนา”

“ต้องมีกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์บ่อยครั้งขึ้น”

“จุดเริ่มต้นผมคิดว่าทางด้านอาจารย์ควรเชื่อมโยงผู้นำไปเรื่อย ๆ ให้ท่านผู้นำทางศาสนาได้ไปมาหาสู่กันบ่อย ๆ เป็นสะพานเชื่อมกันแล้วในอนาคตน่าจะสนิทกันเยอะขึ้นมีความสมานฉันท์กันมากขึ้นครับเพื่อลดความขัดแย้งกันและเสริมสร้างความดีและคุณธรรมต่อไป”

จากข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถตีความและสรุปข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยจิตตปัญญาศึกษาได้ดังนี้: "ถ้ามีศาสนาเพิ่มมากกว่านี้จะดี" การเสนอให้มีการเชิญชวนผู้นำศาสนาอื่น ๆ มีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มความหลากหลายและความเข้มแข็งให้กับกิจกรรม. "เวลาในการดำเนินการควรเพิ่ม" การเสนอเพิ่มเวลาในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสสนินทสนมและเรียนรู้อย่างใคร่ครวญได้มากขึ้น "ปรับปรุงเครื่องมือในการทำกิจกรรม" เสนอการปรับปรุงเครื่องมือและวิธีการในการจัดกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของผู้เข้าร่วม "จำนวนผู้เข้าร่วมยังน้อย" เสนอว่าการเพิ่มจำนวนผู้เข้าร่วมจะเสริมสร้างความคิดมุมมองและความเข้าใจระหว่างผู้นำศาสนาได้หลากหลายขึ้น. "ต้องมีการจัดกิจกรรมเช่นนี้อีก" เสนอการจัดกิจกรรมเป็นเช่นนี้อย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้และแบ่งปันประสบการณ์กันต่อไป ต้องมีกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์บ่อยครั้งขึ้น" เสนอว่าควรมีการจัดกิจกรรมเช่นนี้อย่างสม่ำเสมอเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดี "เชื่อมโยงผู้นำทางศาสนาเข้าหากันและกัน" เสนอให้มีการเชื่อมโยงและการพูดคุยระหว่างผู้นำศาสนา

อย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจต่อไป ทั้งหมดนี้เป็นข้อเสนอแนะที่มุ่งเน้นการเพิ่มความหลากหลายและความเข้มแข็งในกิจกรรม เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างผู้นำศาสนาในชุมชนและส่งผลต่อความสมานฉันท์และความเข้าใจอันดีต่อกันในชุมชนทั้งหมด

อภิปรายผล

ผลการประเมินคู่มือเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาในจังหวัดนครปฐมด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาส่งเสริมความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนา จากการเข้าร่วมทดลองกระบวนการของผู้นำศาสนา มีความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนคือ ผู้เข้าร่วมแสดงให้เห็นถึงความรู้ที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเกี่ยวกับการยอมรับความหลากหลายทางศาสนา ทักษะการแก้ไขข้อขัดแย้ง และแนวทางปฏิบัติในการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ หลังจากการเข้าร่วมอบรมกระบวนการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์ฯ ตามคู่มือนี้ สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าคู่มือการจัดกระบวนการฯถ่ายทอดแนวคิดและข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศาสนิกสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์ของผู้นำศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับวรินทร์ลดา จันทวีเมือง (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมจิตตปัญญาศึกษาต่อสุขภาวะจิตวิญญาณของนักศึกษาพยาบาล การวิจัยกึ่งทดลองนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของโปรแกรมจิตตปัญญาศึกษาต่อสุขภาวะจิตวิญญาณของนักศึกษาพยาบาลผลการวิจัยพบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสุขภาวะจิตวิญญาณหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) และกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสุขภาวะจิตวิญญาณหลังทดลองต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > .05$) การดำเนินการตามโปรแกรมจิตตปัญญาศึกษาให้ผลที่ไม่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม จึงควรมีการวิจัยซ้ำโดยศึกษาในสถาบันการศึกษาเดียว และผู้ทำหน้าที่กระบวนกรควรมีประสบการณ์ด้านจิตตปัญญาศึกษามากพอสมควร

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา สายพิมพ์. **กระบวนการส่งเสริมจิตสาธารณะตามแนวจิตตปัญญาศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3**. https://www.chonburi.spu.ac.th/journal/booksearch/upload/1254-47-55_process.pdf

จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. **จิตตปัญญาศึกษา : การเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่**. กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา, 2553

ธนา นิลชัยโกวิทย์, อดิศร จันทรสุข. **ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนกรจิตตปัญญา**. นครปฐม : ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559.

ปาริชาด สุวรรณบุบผา. **คู่มือการจัดกระบวนการสานเสวนา**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553.

ปาริชาด สุวรรณบุบผา. **สานเสวนา—สานใจสู่ใจ**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552

ปรีดี หงษ์ตัน. **ศาสนากับความรุนแรง**. กรุงเทพฯ : illuminations editions, 2562.

พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์และชาญชัย ชัยสุขโกศล. **เรื่องเล่าเพื่อรักต่างศาสนา : มิตรภาพ การปรองดอง และการก้าวข้ามความขัดแย้ง**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564.

พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์และชาญชัย ชัยสุขโกศล. **วิธีวิทยาการจัดกระบวนการเชิงลึกเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์สู่ความปรองดองในสังคมขัดแย้งร้าวลึก**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564.

พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์และคณะ. **ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อความปรองดองในสังคมแตกแยกร้าวลึก**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564.

มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร. **Dialogue: สุนทรียสนทนา ฉบับนักปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : โมโนธีม คอนซัลติ้ง, 2553.

รัตตกรณ์ จงวิศาลและคณะ. **สู่ศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ คู่มือการจัดกระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ**. กรุงเทพฯ : เอเชียดิจิตอล, 2564.

วรินทร์ลดา จันทวีเมือง. **ผลของโปรแกรมจิตตปัญญาศึกษาต่อสุขภาวะจิตวิญญาณของนักศึกษาพยาบาล**.

วารสารพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม ปีที่ 19 ฉบับที่ 37 กรกฎาคม - ธันวาคม 2561

สมสิทธิ์ อัสดรนิธี และ กาญจนา ภูครองนาค. **การศึกษาวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวจิตตปัญญาศึกษา**. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ : ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม – ธันวาคม 2560

สมสิทธิ์ อัสดรนิธิ. **การแสวงหาความรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา : ญาณวิทยาและวิธีวิจัย**. นครปฐม : ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556.

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม(ศูนย์คุณธรรม). **โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมและกระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษา เรื่อง งาน พลังกลุ่ม และความสุข**. กรุงเทพฯ : ศูนย์คุณธรรม 2551

กลยุทธ์และปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี

Strategies and success factors of social movement in peaceful death of the Buddhika Network Foundation and Associated

ธพิพัฒน์ วรพิพัฒนการกิจ[1,2]

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องกลยุทธ์และปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนว่าใช้กลยุทธ์ใดบ้างและกลยุทธ์นั้นเป็นอย่างไร และคลี่ขยายให้เห็นว่ามีปัจจัยใดบ้างที่เป็นส่วนประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนนี้จนทำให้ความสำเร็จเกิดขึ้นโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด

ผลจากการศึกษา พบว่า ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมนี้ เป็นการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของคนในสังคมจากมุมมองต่อชีวิตและความตายที่แตกต่างกัน ซึ่งมีผลต่อการใช้ชีวิตและการจัดการความตาย เพื่อต้องการปฏิรูปการรับรู้เรื่องความตายของผู้คนในสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปจากความร่วมมือของคนในสังคมเอง (reformative social movement) โดยการก่อตัวเกิดขึ้นด้วยปัจจัยสำคัญ 6 ปัจจัย คือ คนและกลุ่มคน เป้าหมาย ความร่วมมือ ทุนและทรัพยากร พื้นที่ทางสังคม และสภาพแวดล้อมบริบททางสังคมเป็นสารตั้งต้นของการขับเคลื่อน โดยแต่ละปัจจัยมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และการขับเคลื่อนนี้มีการใช้กลยุทธ์มาเป็นส่วนสนับสนุนให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น รวดเร็วขึ้น และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้วิจัยสามารถจัดหมวดหมู่ของกลยุทธ์ดังกล่าวได้เป็น 4 กลยุทธ์ตามที่ได้พบเห็น คือ การส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย สร้างเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกันของภาคีเครือข่าย บริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ สุดท้ายคือ พัฒนาออกแบบสื่อการเรียนรู้และใช้วิธีการประชาสัมพันธ์อย่างเหมาะสม

***คำสำคัญ**: กลยุทธ์การขับเคลื่อนสังคม ปัจจัยความสำเร็จการขับเคลื่อนสังคม ขบวนการขับเคลื่อนสังคม การเผชิญความตายอย่างสงบ มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี*

Abstract

A study of strategies and success factors of social movement to peaceful death of the Buddhika Network Foundation and Associated. The objective would like to explain what the driving strategies is and used. And what is the success factors are the key components by the qualitative research methods to explain the phenomenon in detail.

The results of the study found that this social movement battle for a place of human conceptual in society between the paradigms of life and death are different which impact on various ways of living and managing death. The movement wants to reform death concept in order to bring about gradual change

[1] นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป่วย อึ้งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[2] วิสัญญีพยาบาล ปัจจุบันเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านคลินิก อุปกรณ์และเครื่องมือตรวจวัดทางการแพทย์ของบริษัทเอกชน

with the cooperation of people in society (reformative social movement). That was formed by 6 important factors: people and groups of people, goals, cooperation, social space, and social context are the precursor of driving. Each factor is related to another one. This movement uses strategies to stimulate the successful more easily, faster, and more efficiently. However, the researcher able to categorize such into 4 strategies have seen: promoting the exchange of knowledge both within and outside the network; Set goals and shared among the networks. Manage resources efficiently. Finally, develop and design learning media and use appropriate public relations methods.

Keywords: *successful strategy, successful factor of social movement, social movement, peaceful death, The Buddhika Network and Associates Foundation.*

บทนำ

"ความตาย" คือสิ่งที่มนุษย์ทุกคนล้วนแล้วต้องเผชิญ เป็นความจริงที่ยอมรับโดยทั่วกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการสืบค้นข้อมูลพบว่ามีทัศนะที่มองความตายออกเป็นสองรูปแบบ โดยมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนทัศน์ทางสุขภาพสองรูปแบบเช่นเดียวกันคือ แบบแรกคือกระบวนทัศน์ทางสุขภาพแบบองค์รวมซึ่งเกิดก่อนยุคสมัยใหม่ (Pre-modern) อยู่ในช่วงที่มีความเจริญทางด้านอารยธรรมและศาสนา ส่วนกระบวนทัศน์แบบที่สองคือ กระบวนทัศนสุขภาพแบบกลไก แยกส่วนลดทอน เริ่มเกิดขึ้นในช่วงยุคสมัยใหม่ (modernization) ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเจริญรุ่งเรืองในแง่วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี

กระบวนทัศน์ทางสุขภาพแบบองค์รวม ในยุคสมัยแรกนั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากสิ่งลี้ลับ และพื้นฐานจากความเชื่อเรื่องภพภูมิ และศาสนาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ (สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ และ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2550) โดยเห็นได้จากอารยธรรมของชาวทิเบตที่มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับชีวิตว่า ร่างกายมนุษย์เกิดมาจากธรรมชาติ เมื่อตายแล้วจึงต้องคืนร่างกายกลับให้สู่ธรรมชาติตามเดิม จึงมองความตายเป็นเรื่องธรรมดา ความตายเป็นเพียงการเปลี่ยนถ่ายสภาวะจากสภาวะเดิมไปสู่สภาวะใหม่และถือเป็นการเกิดใหม่ของจิตวิญญาณดวงนั้นด้วย จึงไม่จำเป็นต้องวิตกกังวลกับความตาย (พระไพศาล วิสาโล, 2554) เช่นเดียวกับวัฒนธรรมของอียิปต์หรืออารยธรรมในแถบลุ่มแม่น้ำไนล์ โดยในสมัยก่อนนั้นผู้คนในยุคดังกล่าวมีความเชื่อว่าความตายเป็นสิ่งที่สำคัญต่อชีวิต และชีวิตหลังความตายจะยังคงอยู่ ซึ่งเป็นการเดินทางไปสู่ความสว่างไสวในในภพภูมิหน้า (อภิโชค เกิดผล, 2563)

สำหรับศาสนาพุทธนั้น เชื่อว่าความตายเป็นการดับสิ้นหรือมีการเปลี่ยนแปลงไปของขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ ประกอบกับหลักธรรมในเรื่องไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนาจึงแบ่งความตายออกเป็น 2 ความหมาย คือ ความตายในมิติทางกายภาพ หมายถึงการดับไปของขันธ์ 5 และอีกความหมายหนึ่งคือความตายมิในติทางจิตวิญญาณ คือ การพัฒนาจิตวิญญาณเพื่อพ้นไปจากสภาวะเดิมเพื่อไปสู่ภพภูมิที่ดีขึ้นด้วยการตระหนักรู้ "ความตายจึงไม่ใช่เป็นแค่วิกฤตของชีวิตเท่านั้น หากยังเป็นโอกาสในทางจิตวิญญาณ ในทางพุทธศาสนาเชื่อว่าจิตที่สงบเป็นกุศล ไม่เพียงช่วยให้ตายอย่างไม่ทุกข์ทรมานแล้ว ยังสามารถนำพาผู้ตายไปสู่สุคติด้วย เป็นการยกระดับจิตใจให้เข้าสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิม" แนวทางการจัดการของพุทธจึงใช้หลักมรณสติหรือมรณานุสติ พึงตระหนักรู้ถึงความจริงที่ว่า "ความตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต" และ "เราสามารถเผชิญกับความตายได้ทุกเวลา" (พระไพศาล วิสาโล, 2552) ซึ่งถึงแม้ความกลัวตายจะเป็นสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ก็ตาม แต่จากการทบทวนวรรณกรรมในเรื่องวัฒนธรรมความตายในอดีต ตามที่ได้กล่าวข้างต้น ถือเป็นข้อมูลสนับสนุนได้ดีว่า ในสมัยก่อนนั้นสามารถจัดการกับความตายซึ่งเป็นความจริงของชีวิตได้เป็นอย่างดีจาก

การตระหนักรู้ในกระบวนทัศน์ต่อสุขภาวะแบบองค์รวม เพราะในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตได้รับการตอบสนองครบทุกด้านไม่ว่าร่างกาย จิตใจ จิตสังคม รวมถึงจิตวิญญาณ

เมื่อยุคสมัยถูกเปลี่ยนผ่านและการลุกล้ำของเทคโนโลยีทางการแพทย์จากการค้นพบจุลินทรีย์สิ่งมีชีวิตขนาดเล็กที่เชื่อว่าเป็นบ่อเกิดของโรคภัยและโรคระบาดของหลุยย์ ปาสเตอร์ (Louis Pasteur) และได้ค้นพบวิธีกำจัดเชื้อโรคนั้นในเวลาต่อมาไม่นาน ทำให้ลดอัตราการตายในยุคสมัยนั้นได้ ส่งผลให้สังคมเชื่อว่า “มนุษย์สามารถต่อสู้กับความตายได้” จึงได้ลบล้างความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อความตายแบบเดิมไปแทบหมดสิ้น และก่อเกิดการดูแลชีวิตด้วยแนวคิดทางด้านชีวการแพทย์ (Biomedical) ที่ถูกขยายอิทธิพลมาจากชาติตะวันตกอย่างรวดเร็ว (Christos Yapijakis, 2009) แนวคิดเช่นนี้เป็นการมองชีวิตเปรียบเสมือนเป็นเครื่องจักรกล ดังนั้น เมื่อพบความผิดปกติในส่วนใดร่างกาย วิทยาศาสตร์การแพทย์จะพยายามหาสาเหตุและรักษาอวัยวะในส่วนนั้น เป็นส่วนๆไปโดยขาดการคำนึงถึงมิติอื่น หนึ่งในนั้นคือมิติทางด้านสังคมและจิตวิญญาณ ผู้วิจัยจึงเรียกมุมมองแนวคิดเช่นนี้ว่าเป็น “กระบวนทัศน์สุขภาพแบบกลไก แยกส่วน ลดทอน” ในขณะเดียวกันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับมนุษย์อย่างมากมาย สร้างค่านิยมใหม่คือการใช้ชีวิตเพื่อการบริโภคเพื่อสร้างความสุขสบายทางกาย เป็นเหตุผลของการแสวงหาหนทางที่จะยืดชีวิตและต่อสู้กับการตาย (prolong dead) ให้ยาวนานที่สุด ตามหลักฐานทางสถิติที่พบว่าการพยายามยื้อชีวิตนั้น มีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก โดยเฉลี่ยสูงสุดมากถึง 59,394 เหรียญสหรัฐ หรือประมาณเกือบ 2 ล้านบาท ในช่วงปีสุดท้ายของชีวิต เพื่อยืดอายุด้วยยา เครื่องช่วยหายใจ การล้างไต หรือการใส่ท่อสายยางให้อาหาร และค่าใช้จ่ายเหล่านี้เพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวในช่วงสองเดือนสุดท้ายก่อนเสียชีวิต (Kara Gavin, 2016) นั่นย่อมแสดงให้เห็นถึงการใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น และส่งผลกระทบทางสังคมในวงกว้างด้วย

ถึงแม้ว่าการขอยื้อชีวิต ไม่ยอมรับและปฏิเสธความตายส่วนใหญ่นั้นจะมาจากบุคคลรอบข้างของผู้ตายก็ตาม แต่นั่นก็เป็นส่วนหนึ่งของการได้รับอิทธิพลทางความคิดและความเชื่อตามยุคสมัยนั้นด้วยเช่นกัน จึงส่งผลต่อทัศนของคนในสังคมที่มีต่อแพทย์และบุคลากรทั้งการแพทย์ด้วย ว่าอย่างไรก็ตามจะต้องรักษาให้หายขาดได้ (curative) จากการศึกษาของ Gordon GH3 ที่ศึกษามุมมองของผู้ป่วยและญาติเมื่อเปลี่ยนแปลงการรักษาจาก รูปแบบ curative ไปเป็นแบบประคับประคอง (palliative) นั้น พบว่าเมื่อแพทย์รักษาไม่ได้ คนไข้มักคิดว่าเป็นการยอมแพ้ และถูกแพทย์ทอดทิ้ง สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ศึกษาเองที่ทำงานเป็นพยาบาลวิชาชีพในแผนกอายุรกรรม มักจะได้ยินญาติสะท้อนว่าแพทย์ไม่เก่งเมื่อบุคคลที่รักตายและอาจจะเป็นที่มาของการฟ้องร้องในท้ายที่สุด ในขณะที่ฝ่ายแพทย์เองมักจะมองว่าเป็นความล้มเหลวของตนเองด้วยที่ไม่สามารถรักษาผู้ป่วยให้หายขาดด้วยเช่นกัน (พงศกร จินดาวัฒนะ, 2550) นั่นจึงเป็นเหตุและผลว่าเพราะเหตุใดการสร้างความเข้าใจของคนในสังคมและการเตรียมการก่อนตายไว้จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ

เมื่อถึงยุคหลังสมัยใหม่ (Post modernization) จึงเกิดการวิพากษ์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมของแนวคิดดังกล่าว เพราะมุ่งการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ หรือทางด้านวัตถุมากจนเกินไป จนละเลยวิถีชีวิต วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับในทางการแพทย์ก็ถูกละเลยในด้านมิติทางจิตใจ จิตสังคม และวิญญาณไปด้วยเช่นเดียวกัน จากข้อเท็จจริงที่ว่า “ถึงแม้ว่าแพทย์ผู้รักษาจะทำการกำจัดเชื้อโรคและรักษาอวัยวะบางส่วนได้แล้ว แต่คนไข้บางกลุ่มไม่ได้มีสุขภาวะที่ดีขึ้น” ในขณะเดียวกันโรคประเภทไม่ได้เกิดจากเชื้อโรคเสมอไปแต่หากเกิดจากพฤติกรรมและความเครียดซึ่งเป็นผลมาจากสภาวะทางด้านจิตใจ สังคม และจิตวิญญาณนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้จึงการต่อสู้ทางความคิดระหว่างสองกระบวนทัศน์ข้างต้นขึ้น การต่อสู้ดังกล่าวเห็นได้ชัดในพื้นที่ทางการแพทย์ เพราะอยู่ในพื้นที่ของความเป็นความตาย แพทย์สมัยใหม่ส่วนใหญ่จะมีความเชื่อในหลักการแพทย์สมัยใหม่ ที่ว่าแพทย์คือผู้รักษาชีวิตให้ได้ ในขณะที่แพทย์อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าแพทย์ ไม่จำเป็นว่าแพทย์จะต้องต่อสู้กับความตายเสมอไป แต่มองว่า เราควรจัดการกับความตายให้ได้เพื่อให้สามารถ “ตายได้อย่างสงบ” อันเป็นการก่อเกิดแนวคิดการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง (palliative care) ขึ้นมา ซึ่งเป็นแนวทางในการดูแลที่ให้ความสำคัญเพื่อการบรรเทาความเจ็บปวดของ

ทั้งผู้ป่วยและญาติ และสอดคล้องกับกระบวนทัศน์สุขภาพแบบองค์รวมตามหลักพระพุทธศาสนาและเป็นแนวคิดเดียวกับกลุ่มเครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย (คพส.) ในขณะนั้นซึ่งคือมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคีในปัจจุบันที่กำลังดำเนินงานอยู่ก่อนหน้า จึงเกิดการร่วมมือกันเกิดโครงการเรียกว่า “โครงการเผชิญความตายอย่างสงบ” ในเวลาต่อมาถือเป็นผลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้คนและสังคมอย่างมาก การดำเนินการดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นการขับเคลื่อนสังคมแบบหนึ่งด้วยเช่นกัน

การขับเคลื่อนเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก จากการวัดผลสะเทือนของการขับเคลื่อนทั้งระดับภายในและภายนอก โดยวัดจากทั้งจำนวนผู้เข้าการอบรมในแต่ละครั้ง และเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี กับจำนวนองค์กรที่เข้ามาเป็นเครือข่ายที่มีเข้ามามากขึ้น จนเกิดการขยายตัวของทั้งเนื้อหาและพื้นที่ทางสังคมเป็นวงกว้าง จนมีส่วนนำไปสู่นโยบายสาธารณะของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) จากการจัดทำ “หนังสือแสดงเจตนาเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลในวาระสุดท้ายของชีวิต” หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า “พินัยกรรมชีวิต” ในปี พ.ศ. 2550 และได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งมิใช่เป็นเพียงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขเท่านั้น แต่กฎหมายฉบับนี้เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนโดยทั่วไปด้วย ในปัจจุบันมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคียังคงสร้างกิจกรรมที่สร้างแรงขับเคลื่อนทางสังคมมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และแตกแขนงองค์กรใหม่ในชื่อ “Peaceful death” ในปี2561 เป็นต้นมา และยังคงดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการคิดค้นเครื่องมือ ออกแบบกิจกรรม และการจัดโครงการอบรมเผชิญความตายอย่างสงบร่วมกับภาคีเครือข่าย เป็นแรงกระเพื่อมทำให้ผู้คนสังคมไทยเกิดความตระหนักเรื่องการเตรียมตัวตาย และกล้าพูดถึงเรื่องความตายมากขึ้นด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในแง่การก่อตัวของเครือข่าย และกลยุทธ์การขับเคลื่อนทางสังคมที่มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคีใช้ รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนดังกล่าวประสบความสำเร็จ หากสามารถถอดบทเรียนดังกล่าวออกมา คลี่ขยายให้เห็นถึงกระบวนการ และความเชื่อมโยงในทุก ๆ มิติตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ได้ จะก่อให้เกิดคุณประโยชน์มากมายต่อสังคมทั้งในระดับจุลภาพ และมหภาพ แล้วสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดนำไปประยุกต์ใช้กับการขับเคลื่อนทางสังคมในเรื่องอื่น ๆ ของสุขภาวะในมิติจิตวิญญาณได้ด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลยุทธ์ที่มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคีใช้ในการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบในประเทศไทย

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคีประสบความสำเร็จ

การทบทวนวรรณกรรม (เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนทางสังคม)

รูปแบบของการขับเคลื่อน

David F. Aberle ได้อธิบายการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ตามคำถามพื้นฐานสองข้อคือ ใครเป็นผู้ขับเคลื่อน และ การเปลี่ยนแปลงนั้นมีมากน้อยเท่าไร ดังนี้ (Boundless Sociology)

ประเภทที่ 1 Alternative social movements คือเป็นการขับเคลื่อนเพื่อเสนอเป็นแนวทางเลือก โดยกลุ่มนี้ผู้ขับเคลื่อนจะเป็นกลุ่มที่จำเพาะเจาะจง และได้รับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มเท่านั้น

ประเภทที่ 2 Redemptive social movements เป็นการขบวนการขับเคลื่อนไถ่ถอนทางสังคม โดยกลุ่มนี้ผู้ที่เป็นแรงขับเคลื่อนจะเป็นเฉพาะกลุ่ม แต่มีแรงสนับสนุนทางสังคมค่อนข้างมาก

ประเภทที่ 3 Reformative social movements เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต้องการปฏิรูปบางสิ่งในสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยประเภทนี้จะมีลักษณะคือ เป็นความร่วมมือของทุกคนในสังคมถึงแม้ว่าจะไม่ได้ส่งผลกระทบที่รุนแรงมากก็ตาม

ประเภทที่ 4 Revolutionary social movements การขับเคลื่อนทางสังคมแบบปฏิวัติ นั่นหมายถึงคนในสังคมเป็นผู้ต้องการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนั้นค่อนข้างมีผลรุนแรงด้วย

ปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนสังคม

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้มักมีโครงสร้างที่เป็นระเบียบ มีแบบแผนที่ชัดเจน รวมถึงมีความสัมพันธ์ในองค์ประกอบเหล่านั้นอยู่ด้วยเสมอ (สมชัย ภัทรธนานันท์, 2563) กล่าวว่า โดยโครงสร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะประกอบไปด้วย

1. หน่วยพื้นฐานของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้แก่กลุ่มคนทั้งที่เป็นทางการและไม่ใช่ทางการ
2. กฎระเบียบที่เป็นทางการเกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ทั้งการเป็นสมาชิก ผู้นำ การตัดสินใจและในเรื่องอื่น ๆ
3. การประสานงานความร่วมมือไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบชั่วคราวหรือถาวร
4. โครงสร้างสนับสนุนช่วยเหลือกันทั้งในด้านทรัพยากรวัตถุ และทรัพยากรความรู้
5. พื้นที่สาธารณะ และ
6. สภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อขบวนการเคลื่อนไหว อันได้แก่วิถีชีวิต พฤติกรรมที่แสดงออกในวัฒนธรรม การเมือง ภาษา การแต่งกายหรือการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์อื่น ๆ ด้วย

กลยุทธ์ในการขับเคลื่อนขบวนการทางสังคม

Care International ได้แบ่งประเภทกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนขบวนการทางสังคม ซึ่งมีหลากหลายวิธีที่สามารถใช้ในการขับเคลื่อนสังคมเพื่อไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ ซึ่ง ต้องอาศัย 4 ปัจจัยในการขับเคลื่อนคือ

1. ผู้คนหรือกลุ่มคน (Convener) คือผู้ที่มีส่วนได้เสียมารวมตัวกันและจัดหาพื้นที่สำหรับแลกเปลี่ยน ความรู้ ประสบการณ์ เพื่อเกิดการเชื่อมโยง ซึ่งกันและกัน
2. พันธมิตร (Ally) จากรากฐานของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีวิสัยทัศน์ต่อเป้าหมายร่วมกัน คือเป็นการดึงดูดให้กลุ่มอื่นเข้ามามีส่วนร่วม และกระจายฐานคิดสู่ภูมิภาค ทดแทนการกำหนดรูปแบบและวิธีคิดทุกอย่างอยู่ที่จุดศูนย์กลางเพียงอย่างเดียว
3. หุ้นส่วนทรัพยากร (Resource partner) คือการจัดหาและจัดการทรัพยากรที่จำเป็น เหมาะสมต่อการสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหว ซึ่งรวมถึง เงินทุน พื้นที่ คน กิจกรรม และระยะเวลา ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรด้วย
4. สื่อและการประชาสัมพันธ์ (Amplifier) คือการถ่ายทอดและนำเสนอข้อมูลจากจุดหนึ่งไปสู่แหล่งอื่น ๆ เพื่อให้พื้นที่ที่ยากต่อการเข้าถึง สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้

จากข้อมูลข้างต้นทั้งยุทธวิธีและปัจจัยในการขับเคลื่อนทางสังคมเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง ว่าจะขับเคลื่อนไปในทิศทางใด ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของกลุ่มที่ตกลงร่วมกันไว้ ซึ่งแน่นอนว่า การประเมินความสำเร็จและความล้มเหลวเป็นประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวด้วยเช่นกัน เพราะไม่ได้เป็นเพียงแค่การทำความเข้าใจถึงผลที่เกิดขึ้นในช่วงของการขับเคลื่อนเพียงเท่านั้น แต่ยังมีส่วนช่วยในการกำหนดหรือปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์อื่น ๆ ในอนาคตได้อีกด้วย แต่ทั้งนี้ต้องอาศัยความเข้าใจและพิจารณาในหลายมิติและปัจจัย เพราะการขับเคลื่อนทางสังคมถือเป็นระบบที่ความซับซ้อนค่อนข้างมาก (อุเชนทร์ เชียงแสน, 2563)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษากลยุทธ์และปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่า มีปัจจัยสำคัญที่เป็นองค์ประกอบของขบวนการขับเคลื่อนสังคมนี้ คือ คนหรือกลุ่มคนซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการก่อกำเนิดการเคลื่อนไหว และตั้งเป้าหมายเอาไว้ร่วมกัน แต่ละฝ่ายหรือองค์กรให้ความร่วมมือในกิจกรรมหรือโครงการที่จัดตั้งขึ้นต่างฝ่ายต่างรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยใช้ทรัพยากรที่มีร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ในพื้นที่ทางสังคมใดพื้นที่สังคมหนึ่งที่กำหนดไว้ ในขณะเดียวกันบริบททางสังคมหรือสภาพแวดล้อมขณะนั้นจะเป็นส่วนเอื้อต่อการขับเคลื่อนสังคม ให้เกิดความสำเร็จได้ จะเห็นว่าปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

นอกจากทั้ง 6 ปัจจัยข้างต้นจะมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันระหว่างปัจจัยแล้ว ปัจจัยเหล่านี้ยังเป็นตัวกำหนดว่าจะมียุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในรูปแบบใดได้บ้าง และจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มียุทธศาสตร์ที่สำคัญโดยอาศัย 4 ส่วนหลักในทุกการขับเคลื่อนด้วยเสมอ (Care International, 2019) คือ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นภายในองค์กรเองระหว่างเครือข่าย รวมถึงการแลกเปลี่ยนกับภายนอกเครือข่ายด้วย แต่การแลกเปลี่ยนจะไร้ทิศทางในทันทีหากไม่ได้มีการกำหนดเป้าหมาย ดังนั้นจึงต้องมีการกำหนดและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนร่วมกันด้วยเสมอ จากข้อมูลพื้นฐานของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี ผู้วิจัยเล็งเห็นและคาดว่ากลยุทธ์เรื่องการบริหารทรัพยากร และการใช้สื่อและการประชาสัมพันธ์มีส่วนสำคัญด้วย

จากข้อสันนิษฐานดังกล่าว ผู้วิจัยจึงนำมารวบรวมและกำหนดเป็นกรอบแนวคิดเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ขบวนการขับเคลื่อนสังคมที่เกิดขึ้นเพื่อต้องการคลี่ขยายให้เห็นปัจจัยสำคัญของขบวนการขับเคลื่อนสังคมเพื่อการเผชิญความตายอย่างสงบ และกลยุทธ์ที่มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาใช้ จนทำให้การขับเคลื่อนดังกล่าวประสบความสำเร็จตามแผนภูมิด้านล่างนี้

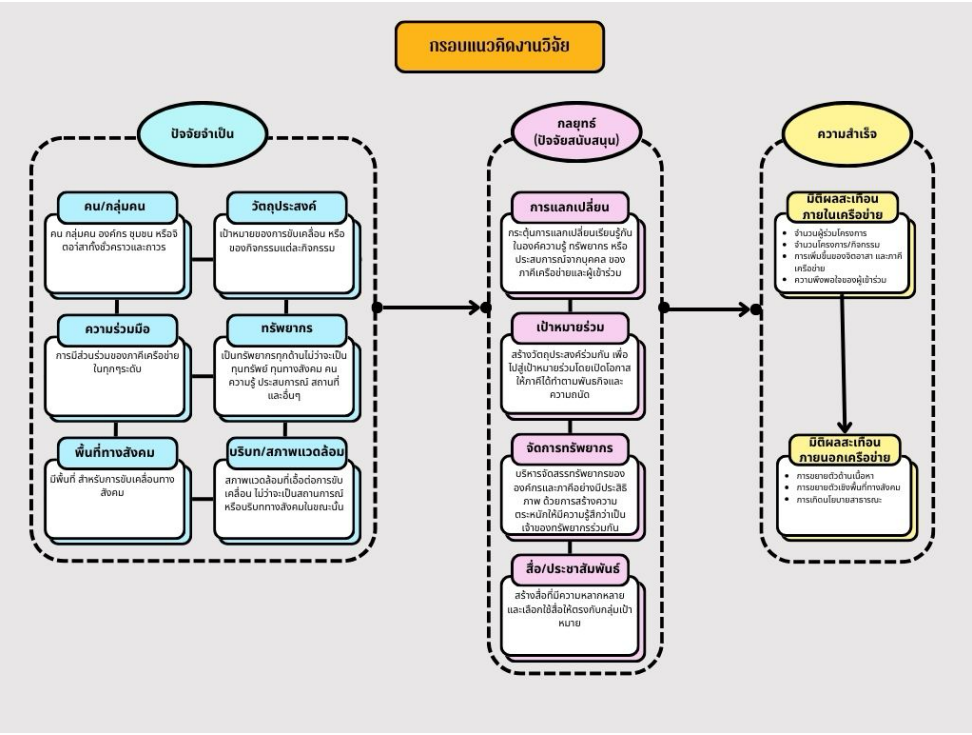

ภาพที่ 1 ภาพแสดงการนำความรู้จากการทบทวนวรรณกรรมมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยเลือกใช้สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้มีทั้งหมด 3 แหล่งคือ

1.1 แหล่งข้อมูลทางเอกสารและวิดิทัศน์ อันได้แก่ เอกสารข้อมูลความเป็นมาของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี เอกสารบันทึกสรุปข้อความการเสวนาต่าง ๆ เอกสารบันทึกข้อมูลกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้อง เอกสารการประชุมในแต่ละครั้ง หนังสือที่จัดทำโดยมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี รวมถึง วิดิทัศน์ที่มีการบันทึกจากการประชุมหรืองามสัมมนาที่ผ่านมา รูปภาพตามสื่อต่าง ๆ สมุดเบาใจ และ กิจกรรมออนไลน์ของทางกลุ่ม Peaceful death เป็นต้น

1.2 ข้อมูลจากบุคคลและกลุ่มคน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมในปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยเริ่มต้นจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องมากที่สุด และอาศัยการอ้างถึงบุคคลอื่นต่อไป ครอบคลุมตั้งแต่ช่วงการก่อตัวจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2566)

1.3 แหล่งข้อมูลจากพื้นที่จริง และกิจกรรมที่กำลังดำเนินการ เป็นข้อมูลที่ต้องทำการศึกษาเกี่ยวกับการขับเคลื่อนทางสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบ ในพื้นที่ต่าง ๆ ทางสังคมที่เกิดขึ้น ว่ามีพื้นที่ใดบ้าง และเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร รวมถึงกิจกรรมของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคีดำเนินการอยู่อันเป็นผลต่อเนื่องจากการขับเคลื่อนที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบออนไลน์หรือกิจกรรมกลุ่มแบบพบเจอกัน

2. วิธีการเก็บข้อมูล

2.1 เก็บรวมรวมข้อมูลหลักฐานทางเอกสารและวีดิทัศน์ โดยทำการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลทางเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับปรากฏการณ์ของขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อการจัดการความตายในกระบวนทัศน์สุขภาพแบบองค์รวมตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ตั้งแต่การก่อตัว แนวคิด กิจกรรมหรือกระบวนการ จากสื่อ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ และดูว่าสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้รับหรือไม่มากน้อยเพียงใด

2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยวิธีการพูดคุยสอบถาม ดังนั้นการได้มาซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยต้องมีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่ต้องการศึกษามากพอ ทั้งจากการทบทวนวรรณกรรม และออกแบบคำถาม และสร้างแนวคำถามไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ได้ประเด็นที่ต้องการ สำหรับการ วิจัยนี้ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และแบบเชิงลึกเพื่อต้องการรับรู้ภาพกว้าง ๆ ของข้อมูล ไปจนถึงแก่นของข้อมูลที่เป็นเนื้อหาของเหตุการณ์ที่ศึกษา โดยมีรูปแบบของคำถามปลายเปิด เพื่อให้ได้ครบตาม ประเด็นที่ต้องการ ไม่เป็นการจำกัดคำตอบ แต่ทั้งนี้จะเน้นไปที่การสัมภาษณ์เชิงลึกในแต่ละด้านที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ความคิดเห็น มุมมอง ทัศนคติ การให้คุณค่ากับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นสำคัญ

2.3 การสังเกต คือการเฝ้ามองสิ่งที่เกิดขึ้น อย่างมีเป้าหมาย และมีระเบียบแบบแผน เพื่อหาข้อมูลของปรากฏการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ สำหรับการวิจัยนี้ จะใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสังเกตจาก ปฏิกิริยาท่าทาง พฤติกรรมต่าง ๆ ระหว่างการสัมภาษณ์ และระหว่างการตอบคำถามจากผู้ให้สัมภาษณ์ รวมถึงเข้าร่วมสังเกตการณ์ในโครงการอบรม เครื่องมือและการใช้ และวิธีการของกระบวนกรในการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ใช้วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษา และนำเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยอาศัยความรู้ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และการใช้แนวคิดทฤษฎีทางสังคมเข้ามาประกอบการวิเคราะห์ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลยุทธ์ที่ใช้และปัจจัยในการขับเคลื่อนเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของเครือข่ายพุทธิกาและภาคี ตลอดจนอธิบายข้อค้นพบที่ทำให้ได้ข้อเท็จจริงโดยระบุข้อสรุปที่ได้ในทุก ๆ รายละเอียดของข้อมูล โดยใช้ข้อมูลจริงที่ได้รับมาจากทั้งการสัมภาษณ์ และสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสังเกต โดยไม่ลดทอนคุณค่าจากข้อมูลที่ได้รับมา ปราศจากข้อคิดเห็นและอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวของผู้ศึกษา

ผลการวิจัย

เพื่อให้เห็นความชัดเจนและความเป็นเหตุเป็นผลของเนื้อหาที่ได้มา ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอผลการศึกษาจากการวิเคราะห์ข้อมูล เป็น 3 หัวข้อ โดยเริ่มต้นจากการอธิบายว่าให้เห็นว่าเกิดความสำเร็จอย่างไรบ้าง และมีปัจจัยใดที่นำไปสู่ความสำเร็จเหล่านั้น และตามด้วยกลยุทธ์ที่มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาใช้ในการขับเคลื่อนสังคมเป็นอย่างไร เพราะปัจจัยที่จะกล่าวถึงทั้งนั้นจะมีผลต่อกลยุทธ์ที่ใช้ตามลำดับ โดยเรียงตามหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อยดังต่อไปนี้

1. ผลสำเร็จของการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบ

ผลสำเร็จที่เป็นมิติผลสะเทือนในเครือข่าย วัดได้จากความสำเร็จของโครงการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นของของมูลนิธิพุทธิกาและภาคีเครือข่ายทั้งในด้านปริมาณ คือจำนวนโครงการ และจำนวนผู้เข้าร่วมในแต่ละครั้ง และด้านคุณภาพ จากการสะท้อนความรู้สึกและการถ่ายทอดประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้ง

เฉพาะในปีพุทธศักราช 2547 ถึง 2561 มีการจัดเสวนาเพื่อเปิดพื้นที่ให้มีการพูดคุยเรื่องความตาย และจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “เผชิญความตายอย่างสงบ” ที่เป็นหลักสูตรที่ถูกพัฒนาร่วมกับเสมสิกขาลัยอย่างต่อเนื่องจำนวน 129 โครงการ ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งถูกบันทึกไว้เพียงเท่านั้น แต่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแกนนำในการขับเคลื่อนสังคมในครั้งนี้ ได้ข้อมูลว่าตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2550 มีการจัดอบรมถี่กว่า โดยเฉลี่ยแล้วประมาณ 2 ครั้งต่อเดือน และแต่ละครั้งมีผู้เข้าร่วมในการอบรมเต็มจำนวนที่ 50 ถึง 60 คน ทุกครั้ง ถึงกระนั้นยังไม่เพียงพอต่อประชาชนที่สนใจเข้าร่วม ทำให้บางเดือนต้องจัดเพิ่มเป็น 3 ครั้ง แต่ไม่สามารถเพิ่มให้ได้ในทุกเดือนเนื่องจากวิทยากรมีไม่เพียงพอ ส่งผลให้มีการขอจองตารางเวลาสำหรับการฝึกอบรมยาวข้ามปี และอีกข้อมูลที่สามารถบ่งบอกความสำเร็จของกิจกรรมในเชิงปริมาณคือ การเกิดกิจกรรมที่ถูกต่อยอดขึ้นมาจากโครงการเผชิญความตายอย่างสงบเพิ่มขึ้นตามมาอีกหลายโครงการ อย่างเช่น อาสาข้างเตียง อาสาซ่อมบ้าน จดหมายข่าวอาทิตย์อัสดง สายด่วนผู้ป่วยระยะสุดท้าย และโครงการความตายพูดได้ ซึ่งสนับสนุนให้เกิดการตายอย่างสงบทั้งสิ้น

นอกจากนี้ “โครงการความตายพูดได้” ในปีพุทธศักราช 2560 โดยมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี ยังมีการทำงานร่วมกับองค์กรทั้งองค์กรเดิมและองค์กรใหม่รวม 18 องค์กร คือ เสมสิกขาลัย, มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, ธนาคารจิตอาสา, หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, กลุ่มคิลานธรรม, โครงการทำบุญสร้างป่า ปลูกโลกดีงาม, บริษัทชูใจ กะ กัลยาณมิตร, Integrated Filed co. ltd., Glow, เครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (SVN), มูลนิธิสุขภาพไทย, ชมรมเพื่อนมะเร็งไทย, มูลนิธิพันดารา, มูลนิธิโกมลคีมทอง, กลุ่มชวนคิดชีวิตที่เหลือและ ชมรม I SEE U ได้จัดงาน “แฮปปี้เดธเดย์” (Happy Deathday) ขึ้น ในวันที่ 10-11 มิถุนายน ที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งที่ลงทะเบียนและไม่ลงทะเบียนกว่า 3,621 คน และเป็นคนที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมมาก่อนมากถึงร้อยละ 80 จากผู้เข้าร่วมทั้งหมด ผลการประเมินโครงการนี้พบว่า ร้อยละ93 มีความรู้เกี่ยวกับการเตรียมตัวตายมากขึ้น และมีความมั่นใจที่จะพูดคุยเรื่องความตายกับคนใกล้ตัวมากขึ้นถึง 74.4 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าร้อยละ87.5 อยากจะมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อสังคมที่เอื้อต่อการตายดีร่วมด้วย เห็นได้ว่าโครงการที่จัดขึ้นนี้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมากจากประชาชน และสื่อเพราะในการจัดงานครั้งนี้มีทั้งสื่อหลักและสื่อรองในประเทศไทย มีการนำเสนอและเผยแพร่กิจกรรมดังกล่าวมากกว่า 15 สำนัก เช่น สำนักข่าวชายขอบ ไทยโพสต์ เอ็มจีอาร์ออนไลน์ เดอะเนชั่น ไทยรัฐ มติชน รายการทางโทรทัศน์ตื่นมาคุย และรายการโหนกระแส เป็นต้น

จากข้อมูลที่กล่าวมาจะเห็นถึงจำนวนผู้ที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกันก็มีองค์กรเข้ามาร่วมเป็นภาคีในการขับเคลื่อนเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน ทำให้สามารถสร้างกิจกรรมหรือโครงการเพิ่มมากขึ้นไปด้วยตามทรัพยากรที่มีมากขึ้น แต่สิ่งสำคัญคือในด้านคุณภาพที่สร้างความพึงพอใจให้กับผู้ร่วมโครงการ และอยากเข้ามามีส่วนร่วมจนได้บุคคลากรที่มีคุณภาพเข้ามาเสริมในทีมขับเคลื่อนเพิ่มขึ้นในเวลาต่อมา

สำหรับผลสำเร็จที่เป็นมิติผลสะเทือนนอกเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า การขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี มีการขยายตัวของเนื้อหา และพื้นที่ทางสังคม และมีส่วนในการผลักดันจนเกิด

นโยบายสาธารณะ เป็นพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ปี 2550 มาตรา12 เพื่อสามารถแสดงเจตน์จำนงในวาระสุดท้ายในชีวิตของตนเองได้ (Living Will)

เห็นได้ว่าถึงแม้ความสำเร็จของการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคีจะถูกวัดแบบการสร้างผลสะเทือนภายในและภายนอกตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดจากการทบทวนวรรณกรรมก็ตาม ก็ยังสามารถแสดงผลสำเร็จที่กล่าวมาในรูปแบบ Output คือจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ และการเกิดโครงการใหม่เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมก่อนหน้าเพิ่มเติมมากขึ้นในแต่ละปี และรูปแบบ Outcome คือ ผู้เข้าร่วมมีความมั่นใจที่จะพูดคุยเรื่องความตายกับคนใกล้ตัวมากขึ้นถึง 74.4 เปอร์เซ็นต์ แต่เหนือสิ่งอื่นใดคือผู้เข้าร่วมอยากเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนนี้ และได้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนนี้จริงจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมองว่า ถึงแม้ว่าการขับเคลื่อนนี้จะมีส่วนในการสร้าง Impact ต่อสังคมจนถึงระดับนโยบาย แต่ไม่สามารถสรุปได้โดยชัดว่าเป็นผลสัมฤทธิ์จากการขับเคลื่อนนี้ จึงได้เขียนเป็นข้อแนะนำสำหรับผู้สนใจศึกษาในประเด็นนี้ต่อเพื่อสร้างเครื่องมือและนำมาตรวจสอบต่อไป

2. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จของการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบ

พบปัจจัยที่ทำให้การขับเคลื่อนนี้เกิดขึ้นและนำไปสู่ความสำเร็จ โดยจำแนกปัจจัยจำเป็นที่ค้นพบออกเป็น 6 ปัจจัย เป็นไปตามข้อมูลที่ได้ทบทวนวรรณกรรมไว้ ตามรายละเอียดในตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 1 : แสดงข้อมูลปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความจายอย่างสงบของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี

ปัจจัยจำเป็น	ความสำคัญของปัจจัยที่ค้นพบจากการขับเคลื่อน
1.1 คนหรือกลุ่มคน	สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มตามช่วงเวลาของการขับเคลื่อนตามที่ผู้วิจัยได้เก้บข้อมูลมา เนื่องจาก บทบาทของนักขับเคลื่อนสังคมแต่ละช่วงจะมีบทบาทและความสำคัญที่แตกต่างกันออกไป 1. นักขับเคลื่อนยุคบุกเบิก คือกลุ่มคนที่เป็นตัวตั้งตัวตีและผลักดันแนวคิดการเผชิญความตายอย่างสงบและเห็นแนวทางในการขับเคลื่อน 2. นักขับเคลื่อนยุคแห่งการพัฒนา คือกลุ่มคนผู้ที่ได้รับการส่งต่อแนวคิดจากกลุ่มยุคบุกเบิก แล้วนำมาพัฒนาเป็นโครงการต่าง ๆ รวมถึงคิดค้นเครื่องมือ และสร้างสรรค์กิจกรรมให้เกิดการเข้าถึงได้โดยง่าย นักขับเคลื่อนยุคสานต่อ คือการนำกิจกรรมหรือโครงการมาปรับใช้ด้วยความสร้างสรรและผลักดันขับเคลื่อนแนวคิดให้ดำเนินงานต่อไปอย่างต่อเนื่องและเป็นที่ยอมรับ
1.2 เป้าหมายร่วมที่ชัดเจน	จากการรวบรวมข้อมูลพบว่า ถึงแม้วัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กร มีพันธกิจที่แตกต่างกัน แต่กลับมีเป้าหมายร่วมกันแบบไม่จงใจ โดยแบ่งตามระดับของประโยชน์ที่เกิดขึ้นได้ดังนี้ 1. ระดับปัจเจกบุคคล คือ เพื่อให้สามารถวางแผน หรือเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายไว้ล่วงหน้าได้ 2. ระดับครอบครัว คือ เพื่อให้เกิดการสร้างความเข้าร่วมกันในเรื่องความตาย เข้าใจถึงความต้องการของกันและกัน ลดความขัดแย้งเมื่ออยู่ในภาวะวิกฤต 3. ระดับชุมชน คือ เพื่อสร้างพื้นที่ให้สามารถพูดคุยเรื่องความตายได้อย่างสบายใจ และเกิดจิตอาสาดูแลซึ่งกันและกันด้วยตนเอง

ปัจจัยจำเป็น	ความสำคัญของปัจจัยที่ค้นพบจากการขับเคลื่อน
	ระดับประเทศ คือ เพื่อขับเคลื่อนให้เป็นนโยบายสาธารณะให้ประชาชนสามารถเลือกวิธีการจัดการกับชีวิตของตนเองในช่วงเวลาสุดท้ายของชีวิตได้ด้วยการถูกรับรอง
1.3 ความร่วมมือของภาคีเครือข่าย	1. แบบเป็นทางการของ มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี นั้น ส่วนใหญ่จะใช้ประสานงานระหว่างองค์กรกับองค์กร องค์กรกับภาครัฐ ซึ่งจำเป็นมีหนังสือในการติดต่อหรือแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษร หรือเสนอรายงานเป็นลำดับชั้นเพื่อผ่านการพิจารณา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในกรณีนี้ คือการเขียนโครงการเพื่อขอทุนในการดำเนินงาน 2. แบบไม่เป็นทางการ “ส่วนใหญ่แล้วการขับเคลื่อนหรือการประสานงานไม่ได้มีรูปแบบตายตัวมากนั้น ส่วนมาก เป็นเรื่องของความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างบุคคล เป็นลักษณะการขอความร่วมมือ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
1.4 ทรัพยากร	ผู้วิจัยสามารถจำแนกปัจจัยด้านทุนและทรัพยากรที่ค้นพบ ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มองค์ความรู้ กลุ่มทรัพยากรบุคคล กลุ่มทุนทรัพย์ และ กลุ่มทุนทางสังคม 1. องค์ความรู้ เป็นศาสตร์ที่ใช้ในการขับเคลื่อน มีองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ทางการแพทย์ องค์ความรู้ด้านการจัดการกระบวนการ รวมถึงประสบการณ์ที่ถูกถ่ายทอดผ่านบุคคลและกิจกรรมด้วย 2. ทรัพยากรบุคคล เป็นที่อาศัยขององความรู้และเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้เกิดการแพร่ขยายออกไป 3. ทุนทรัพย์ งบประมาณในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเกิดจากการเขียนโครงการขอทุนจากแหล่งสนับสนุนเงินทุนต่าง ๆ ในช่วงแรก และภายหลังสามารถจัดการหาทุนทรัพย์ได้ด้วยตนเอง 4. ทุนทางสังคม เป็นทุนที่มีความสำคัญสำหรับการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ชัดจากรูปแบบของการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นทุนที่ลดการใช้ทุนทรัพย์ไปได้มาก
1.5 พื้นที่ทางสังคม	การขับเคลื่อนที่เกิดขึ้นนี้ สามารถพบได้ในพื้นที่ทางสาธารณสุข พื้นที่ศาสนสถาน พื้นที่ด้านการศึกษาในโรงเรียนแพทย์ และกลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความตายได้โดยง่าย และเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น
1.6 สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการขับเคลื่อน	สภาพสังคมในขณะนั้นมองไม่เห็นทางเลือกเมื่อต้องเผชิญกับความตาย ประกอบกับคนส่วนใหญ่ไม่ได้นึกถึงความตาย ไม่มีการเตรียมตัว เมื่อต้องเผชิญกับความตาย จึงไม่สามารถจัดการกับความตายตรงหน้าได้ และความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ละเลยด้านจิตใจ จิตสังคม และจิตวิญญาณ ต่อให้ยื้อชีวิตไว้ได้ แต่ไม่ได้ทำให้คุณภาพชีวิตที่ถูกยื้อดีขึ้น เมื่อคนเห็นแนวทางเลือกและเห็นว่าสามารถนำมาใช้ได้จริง จึงเป็นโอกาสและมีส่วนให้การขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น

3. กลยุทธ์ที่มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคีใช้ในการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบ

กลยุทธ์ที่มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคีใช้ มีความหลากหลายเพื่อขับเคลื่อนเพื่อไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้กลยุทธ์ที่เกิดขึ้นเป็นการกระทำกับปัจจัยสำคัญที่ได้กล่าวมาข้างต้น เพื่อสนับสนุนให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอสรุปรายเอียดตามตารางด้านล่างนี้เพื่อให้ชัดเจนขึ้น

ตารางที่ 2 : แสดงข้อมูลยุทธศาสตร์ที่มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาใช้ในการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตาย

กลยุทธ์การขับเคลื่อน	การจัดการกลยุทธ์
2.1 การแลกเปลี่ยนความรู้ของกลุ่มขบวนการขับเคลื่อนเรื่องการตายดี	มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่ตนเองถนัดและสนใจของแต่ละองค์การในภาคีเครือข่ายอยู่เสมอ ตลอดระยะเวลาที่มีการขับเคลื่อน มีการกระตุ้นให้ผู้ร่วมทีม และองค์กรเครือข่ายมีการอัพเดทข้อมูลซึ่งกันและกัน เป็นรายเดือน ไม่ใช่เฉพาะความสำเร็จแต่รวมถึงปัญหาอุปสรรคและขอคำแนะนำแนวทางจากคนอื่นที่อาจมีความเชี่ยวชาญมากกว่าด้วย จะเห็นว่ายุทธศาสตร์นี้มีการกระทำและเชื่อมโยงกันกับปัจจัยสำคัญด้านองค์ความรู้ ตัวบุคคล องค์กร ความร่วมมือ และทรัพยากร
2.2 วิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกันของภาคีเครือข่ายขับเคลื่อนสังคมเพื่อสนับสนุนการตายดี	ตามที่ได้กล่าวไปก่อนหน้าว่าแต่ละองค์กรอาจจะมีพันธกิจที่แตกต่างกัน แต่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์นั้นมีร่วมกัน จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญอีกส่วนที่กระทำกับเป้าหมาย เพราะพันธกิจจะสะท้อนถึงความสามารถขององค์กร จึงใช้วิธีการกระจายงาน ตามความถนัดของแต่ละองค์กรเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายปลายทางที่มีร่วมกัน จากปรากฏการณ์นี้สามารถอธิบายถึงกลยุทธ์ที่ใช้ได้ชัดเจนที่สุดคือ เป้าหมายใหญ่ของการขับเคลื่อนคือสนับสนุนให้คนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้เรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบได้ง่ายและทั่วถึง เมื่อทุกภาคีในเครือข่ายมีเป้าหมายเดียวกันแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นคือ มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาเป็นองค์กรสารตั้งต้นขององค์ความรู้ เป็นทั้งศูนย์กลางและตัวประสาน สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทองมีความถนัดในเรื่องการจัดทำหนังสือ ก็ทำหนังสือเพื่อเผยแพร่ความรู้เหล่านั้น ในขณะที่ทางกลุ่มแพทย์เองก็เอาศาสตร์การประคับประคองมาใช้ และพัฒนาโครงการอบรมด้วยเสมสิกขาลัยที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดกระบวนการเรียนรู้ จะเห็นได้ว่า กลยุทธ์นี้จึงเป็นการใช้เป้าหมายร่วมกันเป็นตัวผลักดันให้คนและองค์กรดำเนินการตามเป้าหมายได้และสอดคล้องกับพันธกิจองค์กรด้วย
2.3 บริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี	ผู้วิจัยพบว่าการขับเคลื่อนมีการใช้ทรัพยากรได้อย่างมีคุณภาพ ด้วยการสร้างการรับรู้ของภาคีข่ายในเรื่องทรัพยากรทั้ง 4 ประเภทนี้ ถือเป็นทรัพยากรส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องคน ความรู้ และสถานที่ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันกันระหว่าภาคีส่งผลดีให้เกิดการลดต้นทุนในการดำเนินโครงการ และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรด้วย ในขณะเดียวกันก้มีการจัดตั้งบริษัท รินธรรม จำกัด ซึ่งเป็นการจัดทำหนังสือเพื่อหารายได้เข้าองค์กรถือเป็น Social Rnterprise นำรายได้มาพัฒนาสังคม ถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่สนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง

กลยุทธ์การขับเคลื่อน	การจัดการกลยุทธ์
2.4 การใช้สื่อและการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม	นอกจากกลยุทธ์ 3 ข้อที่กล่าวมาข้างต้นซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในกระกระทำระหว่างคนและองค์กรภายในเครือข่ายแล้ว ยังมีการใช้กลยุทธ์ด้านสื่อเพื่อให้เป็นส่วนกระจายองค์ความรู้ให้กระจายไปยังพื้นที่ทางสังคมอย่างกว้างขวางมากขึ้น การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี ค่อนข้างมีอิทธิพลเป็นอย่างมาก ทั้งเฉพาะกลุ่ม และ บุคคลสาธารณะ เพราะมีความหลากหลายและถูกเลือกอย่างเหมาะสม ทั้งการเสวนา อบรม หนังสือ จดหมายข่าว สื่อเสียง สื่อวิดิทัศน์ เกมส์ และเครื่องมือต่าง ๆ ตามกลุ่มเป้าหมายที่กำหนด

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ขบวนการขับเคลื่อนนี้มีการก่อตัวอย่างไม่เป็นทางการของคนกลุ่มหนึ่งและอีกหลายๆกลุ่มตามมา ด้วยปัจจัยสำคัญ 6 ปัจจัย คือ กลุ่มคน เป้าหมาย ความร่วมมือ ทุนและทรัพยากรร่วม พื้นที่ทางสังคม และบริบททางสังคมเป็นสารตั้งต้นของการขับเคลื่อน แล้วใช้กลยุทธ์มาเป็นส่วนส่งเสริมให้งานขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบให้สำเร็จได้ง่ายขึ้น รวดเร็วขึ้น และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

กลุ่มคน ในช่วงแรกที่เห็นได้ชัดคือกลุ่มคนที่สนใจในหลักธรรมคำสอนของทางพระพุทธศาสนา แล้วนำเอามาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดการมีชีวิตที่ดี ภายหลังเห็นว่า การที่คนไม่ได้ตระหนักถึงความตายมากพอ ทำให้มีชีวิตอยู่บนความประมาท ส่งผลให้รู้ว่านอกจากจะมีชีวิตที่ดีไม่ได้แล้ว การตายดีหรือตายสงบก็คงทำไม่ได้เช่นกัน เมื่อขับเคลื่อนมาสักระยะ คนเห็นความสำคัญเรื่องความตายมากขึ้น และอยากเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแผ่องค์ความรู้นี้ จึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของทีม ทำให้เห็นว่ากลุ่มคนในช่วงหลัง เป็นกลุ่มคนที่เข้ามาด้วยเรื่องการเผชิญความตายโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าการรวมกลุ่มกันของกลุ่มคนจะมีความหลากหลาย แต่จะเห็นว่า จุดกำเนิดของการรวมตัวนั้นมีที่มาที่ไป และมีความสัมพันธ์โดยตรงกับปัจจัยที่เรียกว่าเป้าหมายซึ่งเป็นปัจจัยที่สองร่วมด้วย

เมื่อปัจจัยทั้งสองถูกตั้งขึ้น จำเป็นต้องมีอีก 2 ปัจจัยเป็นกระบวนการของการขับเคลื่อนคือ ความร่วมมือของทุกฝ่ายที่อยู่ในภาคี โดยอาศัยทั้งความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านของแต่ละองค์กรเป็น แน่นอนว่าจำเป็นต้องมีทุนและทรัพยากรเป็นองค์ประกอบร่วมด้วย แต่ด้วยทุนและทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด จึงต้องมีการวิเคราะห์ร่วมกันว่าแต่ละองค์กรมีทรัพยากรอะไรบ้าง และสามารถเอามารวมกันเป็นทรัพยากรร่วมของภาคีเครือข่ายได้อย่างไร ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการวางกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนด้วยเช่นกัน

ถัดมาคือปัจจัยทางด้านพื้นที่ทางสังคม เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดเนื้อหาในการขับเคลื่อนของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี การกำหนดพื้นที่ทำให้ทราบขอบเขตของการขับเคลื่อน และความร่วมมือในการดึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่นั้น ๆ เข้ามาร่วมดำเนินงาน ผู้วิจัยเห็นว่าขบวนการขับเคลื่อนนี้มีความชัดเจนในแต่ละพื้นที่ จากพื้นที่สาธารณสุขที่เป็นจุดเริ่มต้นจนขยายตัวไปสู่พื้นที่สาธารณะอย่างเป็นระบบ ซึ่งการขยายตัวนั้นแปรเปลี่ยนไปตามบริบทความต้องการของสังคม ซึ่งก็เป็นอีกปัจจัยที่มีความสำคัญเช่นเดียวกัน

ด้วยปัจจัยทั้ง 6 ปัจจัยนี้ เป็นตัวกำหนดกลยุทธ์ที่สำคัญด้วย โดยกลยุทธ์ที่กล่าวถึงตามที่ผู้วิจัยค้นพบนี้ สามารถแยกออกได้เป็น 4 กลยุทธ์ คือ การกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ภายในองค์กร ระหว่างเครือข่าย และนอกเครือข่าย แล้วนำเอาความรู้นั้นมาพัฒนาการขับเคลื่อนต่อไปอย่างเป็นระบบ ซึ่งกลยุทธ์ในด้านนี้ เป็นกลยุทธ์ที่ใช้ปัจจัยทั้ง 6 ปัจจัย มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากจะเป็นการพัฒนาองค์ความรู้แล้ว ยังทำให้สามารถเกิดการปรับตัว ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นพลวัตด้วย กลยุทธ์ในการสร้างเป้าหมายขององค์กรภาคีเครือข่ายให้มี

เป้าหมายร่วมกัน เพื่อให้เข้าใจความต้องการของตัวเองและดำเนินงานอยู่ในกรอบ มีทิศทางไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจน กลยุทธ์อีกด้านที่มีความสำคัญไม่แพ้กันคือการบริหารจัดการทรัพยากร จากปัจจัยเรื่องทุนและทรัพยากร ที่มีสร้างการรับรู้การมีอยู่ของทรัพยากรของแต่ละองค์กร และทรัพยากรร่วมแล้วนั้น สิ่งสำคัญคือภายในเครือข่ายมีการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกัน ทำให้สามารถลดค่าใช้จ่าย ลดเวลา ลดความยุ่งยากในการดำเนินการไปได้มาก ซึ่งไม่ใช่เพียงทรัพยากรที่เป็นทุนทรัพย์เท่านั้น ยังเห็นถึงทรัพยากรอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น องค์ความรู้ทั้งรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการที่อยู่ในตัวบุคคล ทุนทางสังคมซึ่งมีความสำคัญในการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น และสุดท้ายคือ กลยุทธ์ในการออกแบบและพัฒนาสื่อที่สร้างสรรค์และเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย มีการสร้างเครื่องมือที่ใช้สำหรับถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างมากมาย ด้วยรูปแบบที่มีความต่างกัน ทำให้กระจายเข้าถึงคนทุกกลุ่มในสังคมได้เป็นอย่างดี แต่ความชาญฉลาดของภาคีเครือข่ายไม่เพียงแต่ทำการสร้างหรือออกแบบเท่านั้น ยังรู้ด้วยว่าจะใช้สื่อแบบใดให้เหมาะสมกับการดำเนินงานด้วย

ด้วยข้อสรุปข้างต้นจึงสามารถตอบคำถามงานวิจัย และข้อสันนิษฐานที่ผู้วิจัยตั้งไว้ก่อนเริ่มการศึกษา แต่มีอีกส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยค้นพบนอกเหนือจากที่ได้ทบทวนวรรณกรรมไว้ คือ เรื่องการปรับตัวของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกา จากข้อมูลผลการวิจัยในบทที่ 4 จะเห็นว่าขบวนการขับเคลื่อนมีการปรับตัวแบบเป็นระบบอยู่ตลอดเวลา ตัวอย่างเช่นในกระบวนการถ่ายทอด เกิดจากการพัฒนาองค์ความรู้ นำไปใช้ แล้วนำเอาผลลัพธ์มาปรับปรุงกระบวนการใหม่ เกิดการพัฒนาใหม่อีกครั้ง ดังนั้น เมื่อบริบททางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ขบวนการขับเคลื่อนยังสามารถตามทันการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอยู่เสมอ มีการปรับวิธีการนำเสนอให้สอดคล้องกับรูปแบบวิถีชีวิตของคนในสังคม

สิ่งที่ผู้วิจัยได้จากเนื้อหาของการขับเคลื่อนนี้คือ ในขณะที่ผู้คนในยุคสมัยใหม่ไม่ยอมรับความตายด้วยการยื้อชีวิตเพียงการมีอยู่ของร่างกายแล้ว ยังโหยหาวิธีการตายเพื่อไม่ให้ตนเองทุกข์ทรมาน ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าตัวตายหรือการทำการุณยฆาตก็ตามด้วย เนื้อหาในงานวิจัยชิ้นนี้จึงคาดหวังด้วยความจริงใจว่าการจัดการความตายที่เรียกว่า “การเผชิญความตายอย่างสงบ” จะสามารถเป็นอีกทางออกหนึ่ง และเป็นทางออกที่สำคัญสำหรับทุกฝ่ายเพื่อเป็นทางเลือกที่สนับสนุนให้คน “อยู่ได้ ตายเป็น”

ข้อเสนอแนะ

ถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะเล็งเห็นว่าการขับเคลื่อนสังคมเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบประสบความสำเร็จอย่างมากแล้วก็ตาม แต่ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3 ส่วน ดังนี้

ข้อเสนอแนะต่อมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกาและภาคี

1. ควรมีการถอดบทเรียนในการขับเคลื่อนทั้งรายโครงการ และภาพรวมเพื่อ นำมาจัดการองค์ความรู้เพื่อให้สามารถนำมาใช้ได้อย่างสะดวก

2. เพื่อให้เกิดการกระจายตัวมากขึ้นควรมีเครือข่ายตามพื้นที่ทางกายภาพให้กระจายในแต่ละภูมิภาคของประเทศสอดรับกับเครือข่ายทางการแพทย์ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่มีอยู่ในปัจจุบันควบคู่กันไป

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

3. ควรมีการศึกษาความเป็นไปได้ ปัญหา และอุปสรรค ของการผลักดันเชิงนโยบาย ให้องค์ความรู้เรื่องความตายสามารถนำไปสู่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทย เพราะจะเกิดประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างยั่งยืนด้วย

4. ปัจจุบันมีการดำเนินงานด้านชีวาภิบาล ดำเนินการโดยกลุ่ม peaceful death ร่วมกับบุคคลที่มีความสนใจที่มีความหลากหลายแหล่งที่มา ควรมีหน่วยงานเข้าพูดคุยแลกเปลี่ยนกับกลุ่มดังกล่าว เพื่อช่วยสนับสนุนให้การดำเนินงานของกลุ่มมีความราบรื่นและเกิดประโยชน์สูงสุด

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาเพิ่มเติม

1. ควรมีการศึกษาขยายผลนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้หรือบูรณาการกับศาสตร์แขนงอื่น หรือความเชื่อที่แตกต่างกันโดยที่ไม่ทำลายความเชื่อของอีกกลุ่มเพิ่มเติม เพื่อให้องค์ความรู้มีคุณูปการมากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการศึกษาโอกาสในการเข้าถึงการตายอย่างสงบของคนชายขอบด้วย เนื่องจากองค์ความรู้นี้เป็นองค์ความรู้ที่สามารถใช้ได้กับทุกคน หากคนชายขอบได้รับชุดความรู้นี้และเข้าใจ จะมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดการตายดี และส่งเสริมการมีคุณภาพชีวิตที่ดีอีกทางหนึ่งด้วย

3. ควรมีการสร้างเครื่องมือเพื่อตรวจสอบว่าการขับเคลื่อนนี้ได้สร้างผลกระทบ (Impact) อย่างไรบ้างเพื่อให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรรณจริยา สุขรุ่ง. (2560). **สุขสุดท้ายที่ปลายทาง**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา.

กองโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค. (2562). **รายงานสถานการณ์โรค NCDsเบาหวาน ความดันโลหิตสูง และปัจจัยเสี่ยงที่เกี่ยวข้อง พ.ศ. 2562**. สำนักพิมพ์อักษรกราฟฟิคแอนด์ดีไซน์. กรุงเทพฯ.

โกมาตร จึงสเถียรทรัพย์ และคณะ : บรรณาธิการ. (2550). **วัฒนธรรม ความตาย กับวาระสุดท้ายของชีวิต คู่มือเรียนรู้มิติสังคมของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. นนทบุรี : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส).

กิเลน ประลองเชิง. (2563). **ปัจฉิมโอวาท**. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2564. จาก https://www.thairath.co.th/news/society/1869332

ข่ายใยมิตรภาพ รายชื่อบุคคล องค์กร เครือข่ายและสื่อการเรียนรู้เรื่องการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. (2551). กรุงเทพฯ: โครงการเผชิญความตายอย่างสงบ เครือข่ายพุทธิกา.

เครือข่ายพุทธิกา Buddhika Network. **มูลนิธิเครือข่ายพุทธิกา**. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2564. จาก https://www.youtube.com/watch?v=nejSnjGdCYY

เครือข่ายพุทธิกา. (2552). **อาทิตย์อัสดง จดหมายข่าวการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย เล่มที่ 1 - 8**. กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา.

เครือข่ายพุทธิกา. (2552). **อาทิตย์อัสดง จดหมายข่าวการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย เล่มที่ 9 - 16**. กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา.

ชาย โพธิสิตา. (2563). **ชีวิตและความตายในทัศนะของพระพุทธศาสนา**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2564. จาก www.nongerun.th

โซเกียล ริมโปเช. (2558). **เหนือห้วงมหรรณพ คำสอนธิเบตเพื่อเตรียมตัวตายและช่วยเหลือผู้ใกล้ตาย [THE TIBETAN BOOK OF LIVING AND DYING]** (พระไพศาล วิสาโล, แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ญาดารัตน์ บาลจ่าย, เฉลิมศรี เกิดมากมี. (2563). **มุมมองทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความตาย กรณีศึกษาผู้ป่วยมะเร็งนรีเวชในเขตเมือง**. กรุงเทพฯ: การพยาบาลอายุรศาสตร์และศัลยศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์ มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช.

ณภัสสร์กุล รอดเรืองศรี. **คติชนเรื่องเงินตรากับชีวิตหลังความตาย**. โครงสร้างสุขภาวะในระบบบริการสุขภาพด้วยจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์.

ณภัสสร์กุล รอดเรืองศรี. **คติชนเรื่องเงินตรากับชีวิตหลังความตาย**. โครงสร้างสุขภาวะในระบบบริการสุขภาพด้วยจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์.

ณัชชา อาจารยุตต์. (2560). **ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการประท้วงทางการเมือง**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: สำนักพิมพ์อินทนิล.

ณัฐพบธรรม ธนันท์เมธากรณ์. (2560). **How to die ความตายออกแบบได้**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

เทียนศรี. (2561). **ความตาย:ธรรมดา**. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2564. จาก https://peacefuldeath.co/%E0%B8%84% E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%

ทวิภัทร บุณฑริกสวัสดิ์. (2557). **คู่มือการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมจิตอาสาในรายวิชาเรียนระดับอุดมศึกษา**. กรุงเทพฯ:ภาพพิมพ์.

นิธิพัฒน์ เจียรกุล. (2536). **ท่านอาจารย์พุทธทาส คนไข้ที่ผมได้รู้จัก: บันทึกจากแพทย์ผู้ถวายการรักษา**. มูลนิธิโกมลคีมทอง: กรุงเทพ.

นิธิพัฒน์ เจียรกุล. (2555). **บันทึกจากแพทย์ผู้ถวายการรักษา ท่านอาจารย์พุทธทาสคนไข้ที่ผมได้รู้จัก**. (พิมพ์ครั้งที่5). สมุทรปราการ: บริษัทขุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด.

เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา. (2564). **แนวทางกำหนดรู้ขันธ์ 5 ในยุคนิวนอร์มอล**. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย.

ประทีป ฉัตรสุภางค์. (2557). **ชีวิต ความเจ็บป่วย และความตายในคริสต์ศาสนา**. วารสารมหาจุฬาวิชาการ. กรกฎาคม-ธันวาคม 2557. หน้า 135-147.

ประจิตร ป้อมอรินทร์. (2563). **แนวคิดว่าด้วยชีวิตและความตายในวัฒนธรรมจีน**. สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2563. จาก https://www.arsomsiam.com/ชีวิตและความตายของจีน

ประเวช ตันติพิวัฒนสกุล. (2555). **สุขภาพในมิติทาง "จิตวิญญาณ" หรือ "ปัญญา"**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2565. จาก https://www.hitap.net/news/16301

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2543). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่? ในโครงการพลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทย พ.ศ.2543: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พงศกร จินดาวัฒนะ. (2550). **เมื่อหมอรักษาคนไข้ไม่หายขาด**. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2567. จาก https://www.doctor.or.th

พชร สูงเด่น, อุษา นพประเสริฐ. (2018). **'ตายก่อนตาย' งานศพซ้อมตาย ข้อความสุดท้ายของชีวิตในโมงยามสุดท้าย**. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2565. จาก https://adaybulletin.com/article-lll-die-before-die/24206

พัชรศิริ ยิ้มเมือง. (2555). **รากงอก ก่อนตาย**. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

พุทธวจน มูลนิธิพุทธโฆษณ์. **ธรรม พระพุทธเจ้า พุทธวจน เกี่ยวกับความตาย**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2565. จาก https://www.youtube.com/watch?v=BKnGbq10mMc

พิณนภา แสงสาคร. (2554). **การสงเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับสุขภาวะทางจิตวิญญาณในบริบทของสังคมไทย**. กรุงเทพ: สาขาวิชาวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมฺปนฺโน). (2560). **การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ จนทาโภ (ประมวล พานิช). (2564). **วิญญาณในพุทธปรัชญา**. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น. ปีที่ 8. ฉบับที่1. มกราคม-มีนาคม 2564. หน้า 1-9.

พระครูวิฐูรธรรมวิมล (ธเนศ อมโล). (2561). **ศึกษามรณสติเพื่อการพัฒนาชีวิต**. หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมฺปนฺโน). (2560). **การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูอรรถจริยานุวัตร (สุเทพ ศรีทอง). (2564). **การเตรียมตัวตายตามแนวพระพุทธศาสนา**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย.

พระดุษฎี เมธังกุโร, สันต์ หัตถีรัตน์, เอกวิทย์ ณ ถลาง, นิธิพัฒน์ เจียรกุล, สุวรรณา สถาอานันท์, ประชา หุตานุวัตร. (2557). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก, มูลนิธิ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). **ยามเจ็บไข้รักษาใจได้ ยามถึงคราวของธรรมดา มีปัญญารู้เท่าทัน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต). (2548). **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. นครปฐม

พระไพศาล วิสาโล และคณะ. (2553). **เผชิญความตายอย่างสงบ เล่ม ๑ แนวคิดและกระบวนการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสามลดา.

พระวิชิต ธัมมชิโต. (2559). **คู่มือการทำงานดูแลสุขภาวะทางปัญญาในผู้ป่วยระยะสุดท้าย**. กรุงเทพฯ: โครงการขับเคลื่อนมิติสุขภาวะทางปัญญาผ่านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย เครือข่ายพุทธิกา.

พระสิริปัญญาคุณ, พระครูโฆสิตวัฒนานุกูล, พระครูโกศลอรรถกิจ, และ สวัสดิ์ อโณทัย. (2562). **ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6(4). 1813-1826.

พลินี เสริมสินสิริ, สุภกาญจน์ สว่างศรีและ สมฤทัย เสือปาน. (2546). **จากสุขภาพทางจิตวิญญาณสู่สุขภาพทางปัญญา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)

พลินี เสริมสินสิริ. (2546). **จากสุขภาพทางจิตวิญญาณสู่สุขภาพทางปัญญา**. กรุงเทพฯ:สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ.

พลินี เสริมสินสิริ. (2547). สรุปข้อเสนอนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพ จากสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2547 : วันที่ 8-9 กันยายน 2547 ณ ศูนย์นิทรรศการอิมแพ็ค เมืองทองธานี นนทบุรี.นนทบุรี:สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ.

เพ็ชรลดา ซึ้งจิตสิริโรจน์. (2556). **การพัฒนาระบบอาสาสมัครในโรงพยาบาล กรณีศึกษาโครงการอาสาข้างเตียง เครือข่ายพุทธิกา**. กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา.

ภัทร์ศยา จ่าราช. (2557). **ภาพลักษณ์และความหมายทางวัฒนธรรมของ ไทยเซเลบ ในขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองยุคหลังทักษิณ Image and cultural meaning of Thai celebrity in political movement in the post Thanksin Era**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์. (2565). **คนเมือง 4.0: การจัดการหลังความตายในวิถีเมือง – ร่าง (ศพ) ความทรงจำ บนความเหลื่อมล้ำ-ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2565. จาก https://www.khonthai4-0.net/content_ detail.php?id=380

มาลี คำคง พย.ม. (2557). **การพยาบาลด้านจิตวิญญาณ:มิติความเชื่อต่อชีวิตหลังความตายตามแนวปฏิบัติของผู้ถือศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม**. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้ ปีที่ 1. ฉบับที่ 2. พฤษภาคม - สิงหาคม 2557.

รุ่งทิวา หนักเพ็ชร์. (2556). **การเคลื่อนไหวทางการเมือง ของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน ต่อโครงการโรงไฟฟ้าลิกไนต์หงสา**. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิชัย โชควัฒน. **รายงานสังเคราะห์ ชุดความรู้ที่สัมพันธ์กับมิติจิตวิญญาณ (Spiritual dimension) ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ**.

วิชัย โชควิวัฒน, อำพล จินดาวัฒนะ, แสวง บุญเฉลิมวิภาส, ปิติพร จันทรทัต ณ อยุธยา, ไพศาล ลิ้มสถิตย์. (2556). **ก่อนวันผลัดใบ หนังสือแสดงเจตนาการจากไปในวาระสุดท้าย**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ทีคิวพี.

วิชัย โชควัฒน. (2552). **การศึกษาว่าด้วยมิติทั้ง 4 ของสุขภาพ**. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข. ปีที่ 3. ฉบับที่ 3. กรกฎาคม-กันยายน 2552. หน้า 323-335.

วิชัย โชควิวัฒน. (2562). **ปาฐกถาเรื่อง บทบาทและความสำคัญของผู้มีความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพเภสัชกรรม สาขาการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพต่อสังคม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2564. จาก http://www.thaihealthconsumer.org/news/speech-vichai-25jan2019/

วชิรวัชร งามละม่อม. (2558). **ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2565. จาก http://learningofpublic.blogspot.com/2015/09/blog-post_42.html. เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2565

วินิจ ผาเจริญ และ รุจาดล นันทชารักษ์. (2563). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคพลเมืองต่อการทวงคืนผืนป่าดอยสุเทพ**. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น. ปีที่ 7. ฉบับที่ 1. ประจำเดือนมกราคม-มีนาคม 2563. หน้า 45-62.

วรรณา จารุสมบูรณ์. (2556). **คู่มือ ฝึกอบรมจิตอาสาและพยาบาลชุมชนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย**. กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา.

วรรณา จารุสมบูรณ์, ฐนิดา อภิชนะกุลชัย และ เอกภพ สิทธิวรรณธนะ. (2560). Happy Death Day ความรู้จากประสบการณ์ผ่านการจัดงานสื่อสารสร้างการเรียนรู้เรื่องความตาย.

วสมน สาณะเสน. (2563). **เจาะลึกความเชื่อเรื่องความตายและโลกหลังสิ้นชีวิตของมุสลิม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2565. https://readthecloud.co/death-in-islam-beliefs/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR1sKlUc6kY-dKDgxZ7AZnHXnABqfUlrkileFFMPpv0G2mhWddwTAfK6P8_aem_ASg4D1iH32JPGkxNjs3m1Qy7RjQmfSM_mKV1RBxrtrRAQ48SXiMuY0FLO7x4fs5egO4R3C2cp5O4M9frNsduMN0C

ศรีเวียง ไพโรจน์กุล. (2564). **มาตรฐานคุณภาพ การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง Quality Standards for Palliative Care ปี 2564 พิมพ์ครั้งที่ 3**. ขอนแก่น ศูนย์การุณรักษ์โรงพยาบาลศรีนครินทร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สรัสวดี คงปั้น, มนต์ ขอเจริญ. (2561). **มายาคติความตายที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธ: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ**. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

สุธิดา พัฒนศรีวิเชียร. (2562). **พลังสื่อสังคมกับการขับคลื่อนขบวนการเคลื่อนไหวทาทางสังคมใหม่**. วารสารวิชาการมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ 27. ฉบับที่53. มกราคม - เมษายน 2562. หน้า 132-153.

ส. ศิวรักษ์. (2530). **ลอกคราบวัฒนธรรมฝรั่ง**. กรุงเทพฯ: อักษรสาส์น.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (2553). **ความเข้าใจเรื่องปฏิจจสมุปบาท**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมชัย ภัทรธนานันท์. (2563). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากมุมมองของแนวคิดการให้ความหมาย Social Movements from the Framing Perspective**. วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม. ปีที่ 7. ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563) หน้า 211-220.

สุรภี ชูตระกูล. (2546). **งานเสวนา "หนทางสู่ความตายอย่างสงบ" รำลึกการจากไปของสุภาพร พงศ์พฤกษ์ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2546 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์)**. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2565 . จาก https://budnet.org/sunset/node/112

สารสนเทศน์ท้องถิ่นอิสาน. (2558). **พิธีกรรมประจำชีวิตคนอีสาน: การตาย**. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2565. จาก http://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/localinformation/?p=442

หมอชาวบ้าน. (2544). **สุขภาวะทางจิตวิญญาณ**. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2564. จาก https://www.doctor.or.th/article/detail/3113

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2564). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม**. ใน ชาญ พนารัตน์ (บก.). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อาบีดีน พัสดุ. การุณยฆาต. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2563. จากhttps://www.islammore.com/view/4775

อภิโชค เกิดผล. (2565). **การประกอบสร้างความหมายของการุณยฆาตในสังคมไทยร่วมสมัย: บทบาทร่วม การแพทย์-กฎหมาย-พุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2537). **สมุดภาพช่วงสุดท้ายแห่งชีวิตขิงพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2546). **เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

อารีย์ ธรรมโคร่ง, อ้อมใจ วงษ์มณฑา. (2562). **พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี**. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

Allan Kellehear. (2006). Compassionate Cities Public health and end-of-life care.

Benjamin Noys. (2005). The Culture of Death.

choojaiandfriends. **สารคดี ครบรอบวันตาย "นิ้วกลม"**. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2565 จาก https://www.youtube.com/watch?v=yGjyOjWYAuMDavid F. Aberle. Social Change. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2565. จาก**https://socialsci.libretexts.org/@go/page/8577**

Kara Gavin. (2016). **Of Four Paths to the End of Life, One Is Far Pricier Than Others**. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2565. https://www.michiganmedicine.org/health-lab/four-paths-end-life-one-far-pricier-others

Klaus Wegleitner, Katharina Heimerl and Allan Kellehear. (2016). **Compassionate Communities Case studies from Britain and Europe**.

Management Study Guide Content Team. **Strategic Management**. https://www.managementstudyguide.com/strategy-definition.htm

Neera Dhar, SK Chaturvedi และ Deoki Nandan. (2011). **Spiritual health scale 2011: defining and measuring 4 dimensions of health**. Indian J Community Med 2011 Oct; 36(4):275-82. doi: 10.4103/0970-0218.91329.

Peaceful Death. **ตาย ก่อน ตาย Live Exhibition | งานศพซ้อมตาย "นิ้วกลม"**. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2565 จาก https://www.youtube.com/watch?v=_8YGzsLeSfg

Peaceful Death. **แรงบันดาลใจในการมาทำงานเรื่องความตายนานกว่า 16 ปี | วรรณา จารุสมบูรณ์ | ตาย ก่อน ตาย**. สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2565. จาก https://www.youtube.com/watch?v=VpmPnSU7wz4

Science History Institute. (2016). **Louis Pasteur**. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2565. https://www.sciencehistory.org/education/scientific-biographies/louis- pasteur/#:~:text= During%20the%20mid%2D%20to%20late,cholera%2C%20anthrax%2C%20and%20rabies

ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรี เครือข่าย SMARTS

การจัดทำและออกแบบธุรกิจบอร์ดเกม

Board games Business plan

สุวรรณชัย ยอดมิ่งขวัญ[1]

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันทุกสังคมและรวมถึงสังคมครอบครัวมีการพบปะพูดกันน้อยลงอันเนื่องมาจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปและการมาถึงของสื่อบันเทิงผ่านทางอินเตอร์เน็ตและเกมในโลกออนไลน์ ธุรกิจบอร์ดเกมจึงเป็นหนึ่งในตัวเลือกหนึ่งของการเข้ามาสร้างความสนุก ทำให้เกิดการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้ หากสมาชิกในครอบครัวร่วมกันเล่นบอร์ดเกมจะทำให้มีการพูดคุยกันของคนในครอบครัวมากขึ้น ผู้วิจัยเห็นถึงแนวทางที่จะศึกษาแนวทางในการทำให้คนในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กันผ่านบอร์ดเกม โดยวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเรื่องนี้ คือ 1) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนและลดความตึงเครียด โรคความหวาดกลัวต่าง ๆ ความทุกข์ใจ และอื่น ๆ 2) เพื่อสร้างพื้นที่และแหล่งรวมของผู้คนที่ต้องการเล่นและสร้างบอร์ดเกม 3) เพื่อศึกษาแนวคิดและวางแผนในการทำธุรกิจเกี่ยวกับบอร์ดเกม ผลจากการศึกษา พบว่า 1) บอร์ดเกมสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ลดความเครียด โรคความหวาดกลัวต่าง ๆ ความทุกข์ใจ และอื่น ๆ และข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยบอร์ดเกมทั้งข้อมูลและทฤษฎีมีความเกี่ยวข้องในวงกว้างสำหรับความเข้าใจเกี่ยวกับจิตวิทยามนุษย์โดยทั่วไป 2) สร้างพื้นที่สาธารณะและแหล่งรวมของผู้คนที่ต้องการเล่นบอร์ดเกม เพราะบอร์ดเกมมีหลากหลายรูปแบบและรองรับกลุ่มผู้เล่นที่หลากหลายเช่นกัน 3) แนวคิดและการวางแผนในการทำธุรกิจเกี่ยวกับบอร์ดเกมแบ่งเป็น 3 ระยะ คือระยะแรก ให้เช่า ระยะที่ 2 เป็นตัวกลางในการขาย และ ระยะที่ 3 สร้างบอร์ดเกมขึ้นมาเอง

คำสำคัญ: *บอร์ดเกม สร้างธุรกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัว*

Abstract

In the present, our social family has had lots of conversations and face-to-face interaction since the introduction of the internet, social media, online entertainment, and online games. Board game Business is one choice for entertainment, learning, and family conversation. However, if family members play board games together, it will cause more family members to have more conversations. Researchers have found a new method to analyze family dynamics by observing board game interactions. This research aims to strengthen relationships between individuals, reduce homelessness and phobia, and improve overall well-being. 2). To provide a space for board game enthusiasts to gather and play games and for a group of creators to develop their board games. 3) The concept of conducting business related to board games can be divided into three phases. The first phase involves renting board games, the second phase involves acting as an intermediary for board game sales, and the third phase involves creating board games themselves.

Keywords: *Board game, Create a Business, Social problems, Family problem*

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

บทนำ

วิจัยเรื่องนี้เกิดขึ้นจากผู้วิจัยเห็นโอกาสจากการเล่นบอร์ดเกมซึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงในการเล่นบอร์ดเกมมาสักระยะหนึ่ง จนกระทั่งผู้วิจัยได้ชักชวนเพื่อนที่สนใจมาเล่นบอร์ดเกมด้วยและได้สังเกตเห็นพฤติกรรมบางอย่างในตัวผู้เล่นคนอื่น ๆ ว่าบอร์ดเกมนั้นสามารถสร้างความสนิทสนมและสร้างความสัมพันธ์ของกันและกันได้ เช่น การพูดคุย การเจรจาต่อรอง ความเชื่อใจกัน รวมไปถึงเป็นการช่วยลดความเครียด บรรยากาศโดยรอบดีกว่าเวลาพูดคุยปกติ และอื่น ๆ อีกมากมายในกลุ่มของบอร์ดเกมนั้น ผู้วิจัยมีแนวคิดว่าถ้าหากคนอื่นได้รับความรู้สึกทางบวกเหมือนกับที่เพื่อน ๆ ของผู้วิจัยรู้สึก ในขณะเล่นบอร์ดเกมก็คงจะดี อีกทั้งยังตัวผู้วิจัยเองมีการเก็บรวบรวมบอร์ดเกมไว้จำนวนมาก ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดและวางแผนในการทำธุรกิจเกี่ยวกับบอร์ดเกมอย่างจริงจัง นั้นหมายความว่า ธุรกิจนี้จะช่วยนักสร้างบอร์ดเกมในการสร้างบอร์ดเกมตามแนวทางของตัวเอง ในขณะเดียวกัน ตัวธุรกิจก็จะสามารถได้รับรายได้ เป็นส่วนแบ่งต่าง ๆ ตามข้อตกลง และผลประโยชน์อื่น ๆ จากพวกเขาได้

บอร์ดเกมยังคงมีประโยชน์ต่อเด็กที่เล่นด้วย ไม่ว่าจะเป็นพัฒนาการใช้เวลาร่วมกันของคนในครอบครัว ทั้งยังสอนการทำงานเป็นทีม ความอดทน รู้จักการชนะและการแพ้อย่างคนน้ำใจ ให้ประโยชน์ทางการพัฒนาทางสมองของเด็ก การเรียนรู้และการพัฒนาการทางภาษาของเด็ก และยังสามารถนำมาปรับใช้กับวิชาที่เด็กเรียนรู้ได้แต่ขึ้นอยู่กับบอร์ดเกมและวิชาที่ผู้สอน

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ลดความเครียด โรคความหวาดกลัวต่าง ๆ ความทุกข์ใจ และอื่น ๆ
2. เพื่อสร้างพื้นที่สาธารณะและแหล่งรวมของผู้คนที่ต้องการเล่นบอร์ดเกม
3. เพื่อศึกษาแนวคิดและวางแผนในการทำธุรกิจเกี่ยวกับบอร์ดเกม

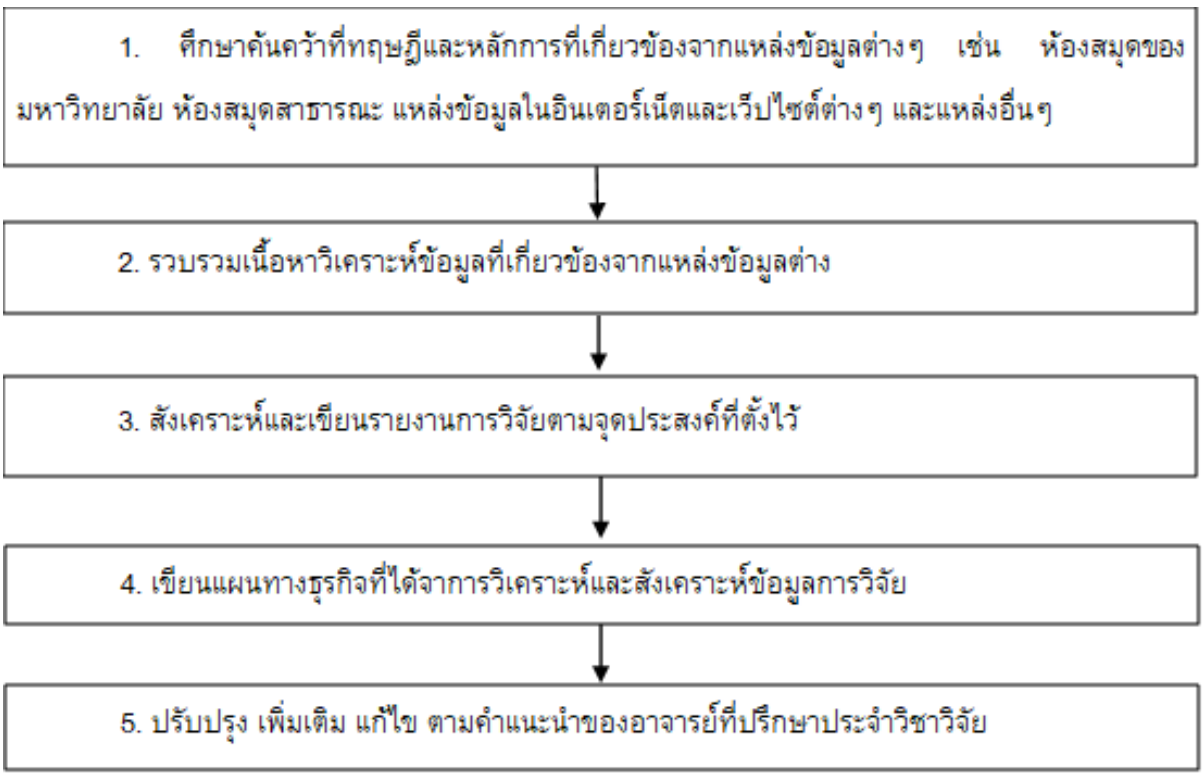

วิธีดำเนินการวิจัย

ผลการศึกษา

จากการวิจัยพบว่า

1. บอร์ดเกมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ลดความเครียด โรคความหวาดกลัวต่าง ๆ ความทุกข์ใจ และอื่น ๆ

เนื่องจากบอร์ดเกมไม่เน้นการเล่นบนโลกออนไลน์แต่เป็นการเล่นซึ่งหน้าเพื่อนหรือผู้คนที่เรารู้จัก เพราะเมื่อเราเล่นแบบเจอหน้ากันนั้นเราจะมีการสนทนากันมากกว่าบนโลกออนไลน์ และนั้นยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลด้วย ทำให้เราเข้าใจซึ่งกันและกันได้ดีมากยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า ผู้คนออนไลน์เป็นเพียงจุดบนจอมือถือ คุณสามารถทำอะไรก็ได้ที่คุณต้องการกับพวกเขา แต่ผู้คนในโลกออฟไลน์นั้นมีเลือด มีเนื้อ มีความรู้สึก การจะทำอะไรก็เลยต้องคิดถึงความรู้สึกของเขามากกว่านั่นเอง นอกจากนี้บอร์ดเกมมีชื่อเสียงมานานแล้วในฐานะสิ่งแสดงออกของสติปัญญา ทักษะ ไหวพริบ และภูมิปัญญา ในขณะที่บอร์ดเกมเป็นหัวข้อทางการศึกษาทางวิทยาศาสตร์มากมาย และได้รับการศึกษามานานกว่าศตวรรษโดยนักจิตวิทยา จนถึงตอนนี้ยังไม่มีเล่มเดียวที่สรุปการวิจัยทางจิตวิทยาเกี่ยวกับบอร์ดเกม ซึ่งเป็นการศึกษาจิตวิทยาและบอร์ดเกมอย่างเป็นระบบครั้งแรก ครอบคลุมหัวข้อต่าง ๆ เช่น การรับรู้ ความจำ การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ การพัฒนา สติปัญญา อารมณ์ แรงจูงใจ การศึกษา และประสาทวิทยา นอกจากนี้ยังสรุปสั้น ๆ เกี่ยวกับการวิจัยในปัจจุบันเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ที่มุ่งพัฒนาคอมพิวเตอร์ที่เล่นบอร์ดเกม และอภิปรายอย่างมีวิจารณญาณว่าทฤษฎีความเชี่ยวชาญในปัจจุบันเป็นอย่างไรกับบอร์ดเกม สุดท้าย แสดงให้เห็นว่าข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยบอร์ดเกมทั้งข้อมูลและทฤษฎีมีความเกี่ยวข้องในวงกว้างสำหรับความเข้าใจเกี่ยวกับจิตวิทยามนุษย์โดยทั่วไป

บอร์ดเกมยังเป็นส่วนสำคัญของชีวิตในหลาย ๆ ครอบครัวทั่วประเทศตั้งแต่ยุคแรก ๆ ของ Monopoly, The Game of Life and Clue และด้วยเหตุผลที่ดีเช่นกัน ในขณะที่พวกเขามักจะพาครอบครัวมารวมกันและให้ความสนุกสนานมากมาย ประโยชน์อื่น ๆ ของพวกเขาอาจสังเกตได้ยากขึ้นเล็กน้อย ที่ Rice Psychology Group ซึ่งเชื่อว่าเด็ก ๆ สามารถเรียนรู้ได้มากมายจากบอร์ดเกม ซึ่งเป็นเหตุผลที่ดีที่จะขัดเกลาและแนะนำพวกเขาใหม่บนโต๊ะในห้องนั่งเล่นของคุณ (นวล, 2561)

2. สร้างพื้นที่สาธารณะและแหล่งรวมของผู้คนที่ต้องการเล่นบอร์ดเกม

บอร์ดเกมมีหลายประเภทและรูปแบบการเล่นก็จะแตกต่างกันออกไป ดังนี้

ประเภทของบอร์ดเกม

1. Worker Placement

ประเภทที่ให้ผู้เล่นแต่ละฝ่ายมีทรัพยากรก็ในการใช้งานอย่างจำกัด นั้นจึงทำให้พวกเขาต้องมีการวางแผน กลยุทธ์ในการใช้งานทรัพยากรและพื้นที่ให้คุ้มค่าที่สุดเพื่อแข่งกับผู้เล่นฝ่ายตรงข้ามว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายที่ใช้ทรัพยากรได้มีประสิทธิภาพมากกว่ากัน ส่วนฝ่ายใดจะชนะขึ้นอยู่กฎของเกมนั้น ๆ

2. Co-op or Co-operative

ประเภทที่ผู้เล่นต้องร่วมมือกันในการเอาชนะอุปสรรคภายในเกม หรือ ผู้เล่นที่คอยขัดขวางการเล่นของผู้เล่นคนอื่น (มีทั้งแบบเปิดเผยและแบบปิดบัง) เป็นหนึ่งประเภทของบอร์ดเกมที่ต้องใช้การทำงานเป็นทีมที่ค่อนข้างสูง

3. Deck Builders

ประเภทที่ใช้ผู้เล่นมีโอกาสในการสร้างสำรับการ์ดด้วยตัวเองเพื่อนำสำรับการ์ดเหล่านั้นไปแข่งกับผู้เล่นคนอื่น โดยที่ผู้เล่นแต่ละฝ่ายจะมีการเริ่มต้นโดยมีการ์ดในมืออย่างจำกัดและส่วนมากจะเล่น แบบรอบต่อรอบ เวียนกันเล่น ในระหว่างรอบก็จะมีกระบวนการเล่นตามรูปแบบของเกมที่กำหนดไว้ แต่ข้อเสียที่ว่าคือเป็นประเภทเกมที่สมดุลน้อยที่สุดเพราะจะมีการ์ดใหม่ ๆ ออกมาเสมอทำให้ผู้เล่นต้องซื้อและติดตามเกมอย่างสม่ำเสมอ

4. Area Control

ประเภทที่ให้ผู้เล่นใช้ทรัพยากรของตนอย่างมีกลยุทธ์เพื่อรักษาความเป็นเจ้าของพื้นที่ขนาดใหญ่ของกระดานเกม ในขณะที่ผู้เล่นคนอื่น ๆ พยายามช่วงชิงพื้นที่ไปจากพวกเขา

5. Mystery / Secret Identity

ประเภทของบอร์ดเกมที่ผู้เล่นมีส่วนร่วมในทีมหรือการแข่งขันน้อย เช่น งานนักสืบ งานตำรวจ งานนักลอบสังหาร (MBA Knowledge Base, มปป; Clave Jones, 2561)

นอกจากรายงานข้างต้นแล้วบอร์ดเกมยังมการพัฒนาในรูปแบบอื่น ๆ เช่น

1. Print & Play เป็นรูปแบบของบอร์ดเกมไม่ได้เผยแพรในรูปแบบของจริง แต่จะมีกฎและส่วนประกอบส่วนใหญ่มีให้ในรูปแบบดิจิทัล (PDF) และผู้เล่นจะต้องปริ้นออกมาและประกอบด้วยตนเอง บ่อยครั้งจำเป็นต้องมีส่วนประกอบเพิ่มเติมที่ไม่สามารถพิมพ์ได้เช่นกัน มีบอร์ดเกมแบบ Print & Play จำนวนมากบนอินเทอร์เน็ตและมักมีให้บริการฟรี รายการดิจิทัลที่มีเฉพาะหนังสือกฎการเล่น รูปแบบนี้รวมถึงบอร์ดเกมที่เผยแพร่เป็นเกม Print & Play ในบางจุด แม้ว่าไฟล์ของพวกเขาจะถูกลบออกในภายหลังก็ตาม นั่นหมายความว่าเกมเหล่านี้จำนวนมากไม่มีให้บริการในฐานะเกม Print & Play อีกต่อไป (BoardGameGeek, n.d.)

2. Applications อย่างที่เราทราบกันดีว่าในปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่หลายสิ่งหลายอย่างต้องปรับให้เข้ากับยุคปัจจุบันหารายได้ให้กับธุรกิจของตัวเอง ในจุดที่รุ่งเรืองของบอร์ดเกมในปัจจุบันแอฟพลิเคชั่นในมือถือจึงมีการปรับเกมกระดานให้เข้ากับแท็บเล็ตและโทรศัพท์และมีเกมใหม่ ๆ เกือบทุกสัปดาห์

3. Website ต้องพัฒนาให้เข้ากับยุคปัจจุบัน เพื่อให้หารายได้จากธุรกิจของตัวเอง มีเกมกระดานมากกว่า 5,300 เกมที่ได้รับการพัฒนาเว็บไซต์ให้ดูเหมือนแอปพลิเคชันเกมกระดานแต่อยู่ในแพลตฟอร์มที่แตกต่างกัน. (BGA, n.d.)

4. Trading Card Game (TCG) หมายถึง เกมที่ต้องแลกกันเล่นหรือผลัดกันเล่น รอบต่อรอบ เมื่อผู้เล่นซื้อแพ็กการ์ดสำหรับ TCG พวกเขาไม่รู้ว่าการ์ดใดรวมอยู่ในแพ็กเนื่องจากเป็นการสุ่ม แพ็กมักเรียกว่าบูสเตอร์แพ็ก (แพ็กเสริม) และการ์ดที่รวมอยู่ในแพ็กจะได้รับการจัดอันดับตามความหายาก แง่มุมการซื้อขายของชื่อมาจากการ์ดซื้อขายของผู้เล่นเพื่อให้ได้การ์ดที่พวกเขาต้องการเนื่องจากแพ็กถูกสุ่ม TCG บางครั้งเรียกว่า CCG หรือเกมไพ่สะสม อย่างเช่น Magic the Gathering, Pokémon และเกม Keyforge เป็นตัวอย่างที่ดีของ TCG's. (Jannik Lindner, 2567)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเปิดกว้างในการเป็นพื้นที่สาธารณะของผู้เล่นบอร์ดเกมและด้วยรูปแบบการเล่นก็จะแตกต่างกันออกไปทำให้กลุ่มผู้เล่นมีความหลากหลายตามไปด้วย ดังนี้

ประเภทของผู้เล่นบอร์ดเกม

1. Power play ประเภทผู้เล่นที่มีความต้องการที่จะเอาชนะเกมนั้น หรือ เป็นที่ 1 ของเกมนั้น ๆ และผู้เล่นประเภทนี้มักจะเป็นประเภทที่ฉลาดที่สุดของกลุ่มเสมอ

2. Social play ประเภทผู้เล่นที่ตรงข้ามกับประเภทแรกโดยสิ้นเชิง เพราะผู้เล่นประเภทนี้มักจะเป็นผู้เล่นที่ไม่ได้ต้องการที่จะชนะ แต่มักจะเป็นประเภทที่คอย สร้างสีสันและเสียงหัวเราะให้กับเพื่อน ๆ ที่เล่นกันในกลุ่ม และมักจะมีพฤติกรรมประจำตัวอย่าง การช่วยคนใกล้แพ้ และขัดขวางคนใกล้ชนะเสมอ ๆ

3. Achievement ประเภทผู้เล่นที่จะบอร์ดเกมตามจุดประสงค์ของตัวเอง โดยที่ไม่สนว่าตัวเองจะแพ้ก็ตาม

4. Explorer ประเภทผู้เล่นที่มักจะทำอะไรที่ผู้เล่นทั่วไปต่างไม่ทำกัน หรือหาการเอาชนะด้วยวิธีใหม่ ๆ ต่าง ๆ เช่น การเอาชนะมอนเตอร์ที่เก่งที่สุดในเกมด้วยอาวุธในเกมที่อ่อนแอที่สุด (นวล, 2561)

3. แนวคิดและการวางแผนในการทำธุรกิจเกี่ยวกับบอร์ดเกม

จากการทำการศึกษาแนวทางของธุรกิจของผู้วิจัยจึงสามารถแยกจัดแบ่งข้อมูลของธุรกิจบอร์ดเกมได้ ดังนี้

3.1. ธุรกิจบอร์ดเกมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทบริการและประเภทผลิตภัณฑ์

ประเภทบริการ ธุรกิจประเภทนี้จะอยู่ในทุกกระบวนการ แต่นะเน้นชัดสุดให้ช่วงระยะของธุรกิจที่ 1 ในช่วงเริ่มต้นนี้ ทางธุรกิจจะสร้างบริการให้กับลูกค้าในการเป็นพื้นที่เปิดในการเล่นบอร์ดเกมและให้เช่าบอร์ดเกมไปเล่น โดยที่ทางเราก็จะมีบริการให้ยืมเล่นทั้งทางในร้านและนอกร้าน พร้อมกับมีบริการการสอนเล่นให้ด้วย หากลูกค้าไม่รู้ว่าอยากเล่นเกมไหนดีทางธุรกิจก็จะมีคนคอยแนะนำให้ด้วย

ประเภทผลิตภัณฑ์ ธุรกิจประเภทนี้จะอยู่ในช่วงที่ 2 และ 3 ของธุรกิจที่จะเป็นตัวแทนในการจัดหน่ายสินค้าอย่างถูกลิขสิทธิ์และสร้างบอร์ดเกมขึ้นมาด้วยตัวเอง ตามช่องทางออฟไลน์และออนไลน์ในร้านค้าต่าง ๆ ตามแผนที่วางไว้

3.2 เนื่องจากธุรกิจนี้สามารถดำเนินการทางธุรกิจที่ผู้วิจัยได้ทำการวางแผนไว้นั้นสามารถเป็นได้ 2 ประเภท คือการให้บริการและการสร้างผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยจึงต้องแบ่งการดำเนินธุรกิจเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ตัวธุรกิจจะเริ่มจากร้านแบบออฟไลน์ โดยจะเริ่มโดยให้บริการยืมเล่นภายในร้านหรือนอกสถานที่ในกรณีที่มีลูกค้าติดต่อมา เพื่อเริ่มสร้างรายได้ของธุรกิจ ในระยะนี้จะเรียกว่า “Online Phase”

ระยะที่ 2 ตัวธุรกิจจะเริ่มดำเนินการเป็นตัวกลางในการจำหน่ายบอร์ดเกมต่าง ๆ ที่มานิยมและบอร์ดเกมมาใหม่แก่ลูกค้า ทั้งทางหน้าร้านและในร้านค้าออนไลน์ ในระยะนี้จะเรียกว่า “Online Phase”

ระยะที่ 3 ตัวธุรกิจก็จะสร้างบอร์ดเกมเป็นของตัวเอง และจะแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้ :

1) ทางธุรกิจจะสร้างทีมขึ้นมาเพื่อทำบอร์ดเกมใหม่โดยเฉพาะ หรือ สร้างบอร์ดเกมด้วยตัวเอง

2) จัดให้มีการแข่งขันสร้างหรือนำเสนอไอเดียในการสร้างบอร์ดเกมใหม่ขึ้นมา ภายในระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเพื่อสร้างและนำแนวคิดของพวกเขามาใช่กับทางธุรกิจ และเพื่อเป็นทุนการศึกษาสำหรับผู้เข้าแข่งขันด้วย

3) ซื้อลิขสิทธิ์บอร์ดเกมของต่างประเทศแล้วนำมาแปล แล้วนำมาจำหน่ายโดยมีชื่อของธุรกิจอยู่ในผลิตภัณฑ์ ซึ่งทั้ง 3 ระยะนี้จะเรียกว่า “Own line Phase”

3.3. สถานที่ตั้ง

ระยะที่ 1 ตัวธุรกิจจะต้องมีสถานที่ตั้งอยู่ใกล้กับเส้นทางการเดินทางต่าง ๆ เช่น ใกล้ตัวเมือง ใกล้กับสถานศึกษา

ระยะที่ 2 ตัวธุรกิจจะเปิดช่องทางออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็น Tiktok Shop, Shopee, Lazada และอื่น ๆ

ระยะที่ 3 ตัวธุรกิจจะสร้างสาขาขึ้นเพื่อให้สามารถรับกับนักสร้างบอร์ดเกมมือใหม่

3.4. การเก็บค่าใช้บริการ / การหารายได้

ระยะที่ 1 รายได้ได้จากการเก็บจากค่าบริการให้ยืมบอร์ดเกม 30 บาท ต่อชั่วโมง

ระยะที่ 2 รายได้ได้จากการขายบอร์ดเกมและเป็นตัวกลางในการซื้อขายบอร์ดเกม

ระยะที่ 3 รายได้ได้จากค่าส่วนแบ่งตามข้อตกลงระหว่างธุรกิจกับผู้ที่สร้างบอร์ดเกม

3.5. กลุ่มเป้าหมาย

ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 กลุ่มเป้าหมายจะเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่บริเวรใกล้ ๆ กับแหล่งการเดินทางของนักเรียนและนักศึกษา ระยะที่ 3 กลุ่มคนที่มีความสนใจในการสร้างบอร์ดเกม

3.6 ลิขสิทธิ์ทางธุรกิจบอร์ดเกม เกือบทั้งหมดบนแพลตฟอร์ม Board Game Arena เป็นการดัดแปลงจากเกมกระดาน "ของจริง" เชิงพาณิชย์ที่มีอยู่ ในการโฮสต์การดัดแปลงหนึ่งในเกมกระดานเหล่านี้บนเว็บไซต์ เจ้าของลิขสิทธิ์ต้องให้ใบอนุญาต/การอนุญาตแก่เว็บไซต์นี้ก่อน

ในกรณีที่มีการพัฒนาเกมเฉพาะที่ไม่ได้อยู่ในรายการให้มีใบอนุญาต จำเป็นต้องดำเนินการดังนี้

1. การกำหนดผู้เผยแพร่ ขั้นแรกผู้ผลิตบอร์ดเกมควรกำหนดเจ้าของสิทธิ์ดิจิทัลของบอร์ดเกม ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้จัดพิมพ์ดั้งเดิมของเกม เพื่อค้นหาผู้จัดพิมพ์ต้นฉบับและต้องตรวจสอบว่าเกมได้รับการเผยแพร่ในประเทศใดก่อน ต่อด้วยตรวจสอบประกาศลิขสิทธิ์ที่ส่วนท้ายของกฎซึ่งมีการกล่าวถึงผู้จัดพิมพ์ต้นฉบับเกือบทุกครั้ง บ่อยครั้งมากหากผู้เผยแพร่โฆษณาสองคนถูกกล่าวถึงในกล่องเกม ผู้จัดพิมพ์ที่รู้จักกันดีคือผู้จัดพิมพ์ท้องถิ่นจากประเทศของคุณ และอีกรายคือผู้จัดพิมพ์ดั้งเดิม

2. ตรวจสอบความเกี่ยวข้องของผู้เผยแพร่กับ BGA (Board Game Arena) อ่านรายชื่อผู้เผยแพร่จากหน้าใบอนุญาตที่มีอยู่เพื่อตรวจสอบว่า BGA ทำงานร่วมกับผู้เผยแพร่โฆษณารายนี้อยู่แล้วหรือไม่ อย่างไรก็ตาม หากผู้เผยแพร่โฆษณาถูกระบุว่า "ไม่เกี่ยวข้องกับ BGA" สามารถระงับสิทธิ์ได้ทันที

3. ตรวจสอบใบอนุญาตอื่น ๆ ที่มีอยู่ของผู้จัดพิมพ์เพื่อตรวจสอบดูว่ามีเกมที่ได้รับอนุญาตจากผู้จัดพิมพ์รายนี้อยู่ในรายการที่พร้อมให้พัฒนาหรืออยู่ระหว่างการพัฒนาหรือไม่ กรณีที่ใช่ตามกฎทั่วไป จะไม่มีการขอมากกว่าหนึ่งเกมจากผู้จัดพิมพ์ในแต่ละครั้ง เมื่อขอใบอนุญาตสำหรับเกมผู้จัดพิมพ์คาดหวังว่าเกมนี้จะได้รับการพัฒนาและเผยแพร่ทางออนไลน์ ดังนั้นเราจึงพัฒนาและเผยแพร่เกมก่อนที่จะขอเกมอื่น แต่หากต้องการพัฒนาเกมอื่นจากผู้จัดพิมพ์รายนี้จริง ๆ ตัวเลือกที่ดีที่สุดสำหรับคือการช่วยพัฒนาเกมที่ได้รับอนุญาตในปัจจุบัน แล้วขอให้เราขอเกมที่คุณต้องการพัฒนา

แต่หากหากไม่ใช่ผู้ผลิตก็สามารถคลิกที่ "เทมเพลตอีเมล" ที่ด้านบนของหน้าใบอนุญาตเพื่อแสดงแบบฟอร์มที่จะช่วยสร้างอีเมลเพื่อส่งไปยังผู้จัดพิมพ์เพื่อขอใบอนุญาตใหม่

4. ผู้จัดพิมพ์ไม่อยู่ในรายชื่อ และเป็นเกมแรกของคุณบน BGA แนะนำให้เริ่มต้นด้วยเกมที่อยู่ในรายการที่มีอยู่แล้ว

สรุปและอภิปรายผล

บอร์ดเกมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ลดความเครียด โรคความหวาดกลัวต่าง ๆ ความทุกข์ใจ และอื่น ๆ และข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยบอร์ดเกมทั้งข้อมูลและทฤษฎีมีความเกี่ยวข้องในวงกว้างสำหรับความเข้าใจเกี่ยวกับจิตวิทยามนุษย์โดยทั่วไปจึงนับว่ากิจกรรมการเล่นบอร์ดเกมจะเป็นกิจกรรมที่สามารถลดปัญหาดังกล่าวได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นการเล่นบอร์ดเกมจะเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะและแหล่งรวมของผู้คนที่ต้องการเล่นบอร์ดเกมโดยกลุ่มผู้เล่นสามารถเลือกประเภทของเกมและเพื่อนร่วมเล่นได้ตามความสนใจเนื่องจากบอร์ดเกมมีหลากหลายรูปแบบและรองรับกลุ่มผู้เล่นที่หลากหลายเช่นกัน นอกจากจะเล่นเพื่อผ่อนคลายสร้างสังคมกับผู้ที่สนใจเหมือนกันแล้ว บอร์ดเกมยังสามารถสร้างรายได้ให้กับผู้เล่นโดยมีการเสนอแนวคิดและการวางแผนในการทำธุรกิจเกี่ยวกับบอร์ดเกมแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะแรก “Offline Phase” - ในระยะนี้จะให้ลูกค้าเขามาเล่นในร้านที่ให้บริการโดยทางธุรกิจจะเก็บค่าให้บริการเป็นรายชั่วโมง

ระยะที่ 2 “Online Phase” - ทางธุรกิจจะสร้างช่องทางออนไลน์ เพื่อเป็นตัวกลางในการขายบอร์ดเกมเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ธุรกิจมากขึ้น.

ระยะที่ 3 “Own line Phase” - ในระยะนี้ ทางธุรกิจจะสร้างบอร์ดเกมเป็นของตัวเองเพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้กับธุรกิจและสร้างรายได้อีกช่องทางหนึ่งแล้ว

เอกสารอ้างอิง

นวล. (23 กรกฎาคม 2561). ***เกมส์โกงคนอัจฉริยะ.*** https://www.youtube.com/watch?v=13pXeR5mGOc

ปัทมา เจริญกรกิจ. (24 มีนาคม 2564). ***ทำไมห้องสมุดยุคใหม่จึงใช้ 'บอร์ดเกม' เป็นเครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้.*** https://www.thekommon.co/board-game-in-library/#:~:text=บอร์ดเกมนั้นนอกจากจะ,วิเคราะห์%20รู้จักประเมินความเสี่ยง

Aom. (31 พฤษภาคม 2565). ***ทำความรู้จักกับ ภาษีหัก ณ ที่จ่าย ที่เกี่ยวกับการขายสินค้า.*** https://www.getinvoice.net/sell_tax/

BGA. (2563). ***Game publishers***. https://en.boardgamearena.com/gamepublishers?_gl=1*1cwuaal*_ga*Nzc4NzA4ODY2LjE3MTQ0Njc4NDE.*_ga_DWXD9R5L7D*MTcxNDQ2Nzg0MC4xLjEuMTcxNDQ2OTM3Ni41NS4wLjA.

BoardGameGeek. (n.d.). ***Print & Play.*** https://boardgamegeek.com/boardgamecategory/1120/print-and-play

Clave Jones. (2 มีนาคม 2561). ***7 Types Of Board Games***. https://nerdsonearth.com/2018/03/7-types-board-games/

Jannik Lindner. (7 กุมภาพันธ์ 2567). ***Statistics About The Most Popular Trading Card Games.*** https://gitnux.org/most-popular-trading-card-games/#:~:text=This statistic provides insight into,top-selling trading card game.

MBA Knowledge Base. (มปป). ***Types of Board games.*** https://www.mbaknol.com/strategic-management/the-strategic-game-board/typesboard-games

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยกระดับอนิเมะเป็น Soft Power
The Factors that Effect to Anime's Development into Soft Power

นฤเทพ ปฏิพิมพาคม[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งที่ทำขึ้นมาเพื่อศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการยกระดับอนิเมะเป็น Soft Power และมุมมองของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่ออนิเมะ โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ปกครอง จำนวน 20 คน โดยใช้เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถาม (questionnaire) และข้อคำถามสำหรับสัมภาษณ์ (semi-structured interview)

ในการศึกษางานวิจัย ผู้ทำวิจัยได้ทำการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างและส่งแบบสอบถามและทำการสัมภาษณ์ถึงมุมมองที่มีต่ออนิเมะ ซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองที่นำมาสัมภาษณ์นั้น ไม่ได้มีมุมมองที่ขัดแย้ง หรือมีแนวคิดในเชิงลบต่ออนิเมะแต่อย่างใด และไม่ได้มีการห้ามหรือกีดกั้นคนรุ่นใหม่ให้เข้าถึงอนิเมะ แต่จะเป็นไปในเชิงของการให้คำแนะนำแก่บุคคลนั้น ๆ เพราะเทคโนโลยีและสื่อในยุคสมัยปัจจุบันนั้นพัฒนา ไปอย่างมาก ทำให้การเข้าถึงสื่อชนิดต่างเป็นไปได้อย่างง่ายดายเพียงแค่กระดิกนิ้ว โดย กลุ่มตัวอย่างยังมีความเห็นที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยในประเด็นของ Soft Power เนื่องด้วยปัจจัยหลายๆ อย่าง เช่นงบประมาณและการได้รับการสนับสนุนที่ไม่เพียงพอ แต่ทั้งนี้ก็สามารถสรุปได้ว่า อนิเมะนั้นสมควรแก่การพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นหากดูอย่างกรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นเมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมาในประเทศญี่ปุ่น ทั้งเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการสรุปรายได้จาก Association of Japanese Animations ว่าอนิเมะที่ทำ ขึ้นมานั้น มีบทบาททางเศรษฐกิจ สร้างรายได้และมอบผลประโยชน์ให้กับประเทศอย่างมาก

คำสำคัญ: *อนิเมะ Soft Power ผลประโยชน์ที่ได้จากอนิเมะ บทบาทของอนิเมะต่อเศรษฐกิจ*

Abstract

This research aimed to examine the factors that contribute to the development of anime as a soft power and to investigate people's attitudes towards anime. Data will be collected from 20 randomly selected participants through questionnaires and semi-structured interviews for further insights.

In this study, the researcher randomly selected a group of subjects, gave them a questionnaire, and asked them for interviews one by one about their opinion and attitudes toward anime. It showed that subjects did not have bad attitudes or prohibit their child from accessing and watching anime, but they gave them advice instead. It is hard to prohibit them or ban anime because technology has developed very fast; it grants new generation people access to any entertainment media by just clicking; it is that easy. Regarding economics, subject opinion is different because many factors, such as budget and support, are not enough. Anime should have some support and development; if we look at a study case that happened around 3-4 years ago, whatever a case of Covid-19 out-break or the Association of Japanese Animation reported that anime has a significant role in the economy and benefits the country, it worth to reconsider about anime this time.

Keywords*: Anime, Soft Power, Benefit of anime, anime's role toward economy*

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

บทนำ

งานวิจัยฉบับนี้ทำขึ้นมาเพื่อศึกษาถึงปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อความนิยมของอนิเมะ และ มุมมองของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่ออนิเมะนั้นเป็นอย่างไร ปัจจุบันนั้นอนิเมะเป็นที่นิยมอย่างมากในโลก และยังมีการพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนี้ไม่ใช่เรื่องบังเอิญแต่อย่างใด ทั้งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นตนมา การกระจายทางวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาสู่ญี่ปุ่น จากนั้นก็มีการปรับใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรม ทั้งด้านงานภาพ คอนเซ็ปเนื้อเรื่อง และลายเส้นที่ใช้ในการวาด จนต่อมาหลังการเกิดของเทคโนโลยี การทำภาพเคลื่อนไหว อนิเมะจึงได้กำเนิดขึ้นมา หรือเรียกให้ถูกคือพัฒนาขึ้นมา จากมังงะที่มีเพียงภาพบรรยายขาวดำ มาเป็นรูปแบบการนำเสนอของภาพเคลื่อนไหว มีสีสันช่วยให้การเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น

ในปัจจุบัน มังงะ (manga) การ์ตูนญี่ปุ่น มีการวาดแบ่งเป็นช่อง ๆ ลงบนกระดาษโดยนักวาดการ์ตูน และทั่วไปจะหมายถึงหนังสือการ์ตูนที่ตีพิมพ์เป็นเล่มแต่ในปัจจุบันสามารถอ่านมังงะได้จากหลากหลายแพลตฟอร์ม หากเราย้อนกลับไปเมื่อช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มังงะ หมายถึงการวาดภาพแบบโครงร่างภาพ ภายหลังจากญี่ปุ่นได้ภายแพ้ให้กับภายสัมพันธมิตรอย่างสหรัฐอเมริกา จึงทำให้ญี่ปุ่นนำวัฒนธรรมมากมายเข้ามา เสื้อผ้า ดนตรี และอื่น ๆ อีกมาก และวัฒนธรรมเหล่านี้ได้กระจัดกระจายไปทั่วญี่ปุ่นในเวลาไม่นาน อนิเมะและมังงะถูกปรับปรุง กระแสนิยมของมังงะได้เพิ่มขึ้นอย่างมากตั้งแต่ปี 1950 มีนักเขียนหน้าใหม่มากมาย อนิเมะถูกยกระดับขึ้น โดยที่ได้รับอิทธิพลมากจากชาติตะวันตกอย่างประเทศสหรัฐอเมริกา หนังสือการ์ตูน เช่น ซุปเปอร์แมน ป๊อปอาย มิกกี้เม้าส และนักวาดมังงะชาวญี่ปุ่นในสมัยนั้น นำมาดัดแปลง การวาด ลายเส้น คอนเซ็ปของเรื่อง เนื้อหาต่าง ๆ จนกลายเป็นมังงะที่เรารู้จักทุกวันนี้ รวมไปถึงการที่ภาพเคลื่อนไหว หรือ “แอนิเมชั่น” ด้วยความนิยมและการพัฒนาครั้งนี่ อนิเมะและมังงะจึงถูกนำไปวางขายและเผยแพร่ในฝั่งตะวันตกด้วย หลังจากได้รับความนิยมอย่างล้นหลามไม่จะในหรือแม้แต่นอกประเทศ ทำให้ประเทศญี่ปุ่นเริ่มมีการพัฒนาอนิเมะอย่างจริงจัง - *วีรยุทธ พจน์เสถียรกุล, (2562)*

ภายหลังได้มีนโยบาย “Cool Japan” นโยบายที่ถูกร่างขึ้นมาเมื่อปี 2003 เพื่อเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจทั้งในและภายนอกประเทศเป็นญี่ปุ่นโดยที่โฟกัสไปยังสิ่งของ วัฒนธรรม หรือสินค้าที่มีความเป็นจุดเด่นเฉพาะตัว และนโยบายนี้เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมและเพิ่ม “Soft power” ของประเทศด้วยวิธีการส่งเสริมและพัฒนา “อนิเมะ”เป็นกำลังทางเศรษฐกิจอีกด้วย โดยที่อนิเมะจะมีบทบาทที่ได้การส่งเสริม ทั้งหมด 4 ส่วนคือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการสร้างบุคลากร ด้านการวิจัยและองค์ความรู้ ด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยทั้ง 4 ด้านมีจุดมุ่งหมายคือส่งเสริมอนิเมะและหน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้องไปในเวลาเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ด่านการประชาสัมพันธ์โดยประชาสัมพันธ์ผ่านการท่องเที่ยว เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ทำให้มีชาวต่างชาติเข้ามาภายในประเทศ หรือรู้สึกสนใจที่จะมาท่องเที่ยว มาจับจ่ายใช้เงินภายในประเทศ โดยมีตัวละครในอนิเมะที่เป็นที่นิยมเป็นเสมือนสื่อกลางหรือตัวแทนของญี่ปุ่นเอง ตัวอย่างเช่น การทำแผนที่จังหวัดและภาคส่วนต่างของญี่ปุ่นโดยมีตัวละครยอดนิยมจากอนิเมะมาช่วยในการแนะนำส่วนต่าง ๆ ว่ามีอะไรที่เป็นที่นิยมหรือน่าสนใจบ้าง และวิธีนี้ยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมไปในตัวมันเองอีกด้วย – *วาสนา ปานนวม, (2555)*

อนิเมะได้สร้างรายได้ให้กับประเทศญี่ปุ่นอย่างมหาศาล อย่างที่ Association of Japanese Animations ได้รายงานไว้ในปี 2020 ว่าอนิเมชั้นของญี่ปุ่นนั้น ทำรายได้โดยประมาณอยู่ที่ 2,511 ล้านเยน นอกจากรายได้แล้วยังมีผลกระทบอื่น ๆ เช่น ดึงดูดให้ผู้คนประเทศอื่น ๆ ตามรอยอนิเมะเรื่องนั้นมา “ท่องเที่ยว” ในประเทศของตนอีกด้วย ทั้งยังมีตัวอย่างที่ชัดเจนเป็นประจักษ์ว่าอนิเมะสามารถสร้างผลกระทบต่อเศรษฐกิจได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ “Kimetsu no Yaiba: Mugen Ressha-hen” ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการทำให้อนิเมะเรื่องนี้โด่งดังไปทั่วโลก ทั้งยังมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่กำลังได้รับผลกระทบอย่างหนักในช่วงของการระบาดโควิด-19 โดยการค้นข้อมูลจากโลกโซเชียลได้ระบุไว้ว่า “Kimetsu no Yaiba: Mugen Ressha-hen”ที่ฉายในต่างประเทศทั้งหมด 45 ประเทศ ขายตั๋วเข้าชมไปได้ถึง 41.35 ล้านใบ ได้รายได้มาทั้งหมดโดยประมาณอยู่ที่ 475 ล้านเหรียญสหรัฐ จึงได้มีคำถามขึ้นว่า “แล้วประเทศไทยเราทำได้หรือไม่” ที่อนิเมะจะเป็น Soft Power ที่จะสร้างรายได้เช่นของประเทศญี่ปุ่น

คำถามงานวิจัย

1. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อความนิยมของอนิเมะและการยกระดับเป็น Soft Power
2. ศึกษาความเห็นและมุมมองของกลุ่มตัวอย่างมีต่ออนิเมะและการยกระดับเป็น Soft Power

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการเข้ารับชมอนิเมะอันส่งผลต่อความเป็นที่นิยมและการยกระดับอนิเมะขึ้นเป็น Soft Power
2. เพื่อศึกษามุมมองของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการยกระดับอนิเมะ

ขอบเขตงานวิจัย

ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการยกระดับของอนิเมะขึ้นเป็น Soft Power ของคนไทยมีขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

1. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยศึกษาและใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง คือ “ผู้ปกครอง” อ้างอิงตาม พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 มาตราที่ 4 ที่ได้ระบุไว้ว่า “ผู้ปกครอง” มีความความว่า บิดา มารดา ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และหมายความรวมถึงบุคคลที่เด็กอยู่ด้วยเป็นประจำ ซึ่งผู้วิจัยหมายความรวมถึงครู และอาจารย์ประจำโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเนื่องจากใช้เวลารวมกับเด็กนักศึกษาเป็นเวลานานในแต่ละวัน ทุก ๆ วัน

2. ด้านสถานที่

ผู้วิจัยจำทำการศึกษากลุ่มตัวอย่างจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมนครปฐม และพื้นที่โดยรอบเป็นหลัก

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยนี้ใช้เวลาตั้งแต่เดือน กรกฎาคม จนถึง เดือน พฤศจิกายน พ.ศ 2566

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการลงระดับอนิเมะขึ้นเป็น Soft Power ของคนไทย เป็นการวิจัยแบบ mixed - method คือคุณภาพ (Qualitative Research) มีการใช้เครื่องมือวิจัยในการรวบรวมตัวอย่างข้อมูลในรูปแบบของแบบ (Questionnaire) จากกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดเพื่อศึกษาปัจจัยที่อาจส่งผลต่อการยกระดับอนิเมะขึ้นเป็น Soft Power ซึ่งออกแบบแบบสอบถาม (semi-structured interview) โดยอ้างอิงจากข้อมูลและงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้อง โดยมีการกำหนดรูปแบบงานวิจัยดังนี้

1. การกำหนดกลุ่มประชากร

กลุ่มประชากรที่ศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้ต่างวัย ผู้ที่มีอายุระดับถึงเกณฑ์ตามกฎหมายสามารถเป็นผู้ปกครองได้ หรืออาจารณ์และครูประจำโรงเรียนและมหาวิทยาลัย จำนวนทั้งสิ้น 20 ตัวอย่าง โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง Purposive Sampling ในการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะเก็บข้อมูลงานวิจัย เนื่องงานหัวข้อที่เกี่ยวกับ อนิเมะ หรือที่คนไทยรู้จักในนาม การ์ตูน เป็นเรื่องที่คนทั่วไปเข้าถึงแล้วรู้จัก จึงไม่มีกลุ่มประชากรที่แน่ชัดในการสำรวจ

2. สถานที่ดำเนินงานวิจัย

หากผู้ทำแบบสอบถามถามที่เป็นผู้ปกครองทีเป็นระดับอาจารย์ สถานที่เก็บตัวอย่างข้อมูลจะอยู่ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม แต่ถ้ากลุ่มตัวเป็นอย่างเป็นคนทั่วไปผู้วิจัยจะเก็บจากพื้นที่บริเวณใกล้เคียงมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องที่ใช้ในการวิจัยนี้ ใช้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) มีทั้งรูปของแบบสอบถามออนไลน์ Google Form และกระดาษแบบสอบถามสำหรับผู้ที่ประสงค์จะทำแบบออฟไลน์ โดยจะแบ่งเป็นทั้งหมด 4 ส่วนด้วยกันได้แก่ แบบสอบถามด่านประเภทของอนิเมะ แบบสอบถามด้านองค์ประกอบของอนิเมะ แบบสอบถามได้ความเหมาะสมของเนื้อหา และแบบสอบถามด้านช่องทางการเข้ารับชม แล้วในส่วนของ

ข้อคำถามสำหรับสัมภาษณ์ (semi-structured interview) ได้แก่

3.1 ผู้ทำแบบสอบถามคิดว่าคนในยุคสมัยปัจจุบันควรรับชมอนิเมะหรือไม่ แม้สื่อชนิดนั้นมีฉากรุนแรงหรือฉากที่ไม่เหมาะสมอื่นๆหรือไม่ และเป็นเพียงจินตานาการของผู้เขียนที่สื่อออกมาเพื่อความบันเทิง

3.2 หากในปัจจุบันหรือในอนาคตข้างหน้า ท่านได้มีบุตรชายหรือสาว ท่านจะห้าม, สนับสนุน, หรือคำแนะนำอย่างไรในการเลือกรับชมการ์ตูน ร่วมไปถึงการ์ตูนที่อาจจะมีฉากไม่เหมาะสมด้วย ***หากท่านตอบห้ามหรือไม่สนับสนุน โปรดตอบคำถามในข้อที่ 3***

3.3 ท่านมีเหตุผลหรือมีปัจจัยอื่นๆ เช่นราคาการเข้ารับชม หรือเหตุใดจึงไม่สนับสนุนหรือห้ามลูกของท่านในการรับชมการ์ตูน ***ท่านสามารถข้ามข้อนี้ได้หากในข้อที่ 2 คำตอบของท่านเป็นเชิงบวก หรือสนับสนุนและแนะนำ***

3.4 ท่านคิดว่าเราสามารถยกระดับ อนิเมะสามารถเป็น Soft Power ได้หรือไม่

4. วิธีการรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

ผู้วิจัยทำการลงพื้นที่และเก็บแบบสอบถามเป็นรายบุคคล เนื่องด้วยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายมีจำนวนไม่มาก โดยคาดว่าจะให้เวลา 1 สัปดาห์โดยประมาณ โดยที่จะเริ่มเก็บในช่วงปลายของเดือน ตุลาคม 2566

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1 เพศของผู้ทำแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงซึ่งคิดเป็น ร้อยละ 55 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 45 ของกลุ่มตัวอย่าง

1.2 อายุ ของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ทำแบบสอบถามจะมีอายุอยู่ที่ 21-30 ปีมากที่สุดอยู่ที่ 10 ตัวอย่าง โดยคิดเป็นร้อยละ 50 ของทั้งหมด รองลงมาจะมีช่วงอายุอยู่ที่ 31-40 ปีอยู่ที่ 7 ตัวอย่าง ซึ่งคิดเป็น 35 และ 41-50 ปี จำนวน 3 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 15

1.3 ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง

ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างมากที่สุดคืออยู่การศึกษาระดับปริญญาตรีซึ่งมีจำนวน 13 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 65 จากทั้งหมด ตามมาด้วยกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาอยู่ที่ต่ำกว่าปริญญาตีอยู่ที่ 3 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อย 15 และปริญญาโทจำนวนเท่ากันที่ 3 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 15 และระดับปริญญาเอก น้อยที่สุดอยู่ 1 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 5

2. พฤติกรรมการรับชมอนิเมะของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลที่เก็บจากกลุ่มตัวอย่างในส่วนที่ 2 นั้นประกอบไปด้วยคำถามเกี่ยวกับการรับชมอนิเมะ อย่างเช่นรู้จักอนิเมะหรือไม่, ระยะเวลาที่ดูการ์ตูนอนิเมะ, ช่วงเวลาที่เลือกรับชม และอื่น ๆ ทั้งหมด 4 ข้อ

2.1 การรู้จักอนิเมะของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดรู้จักกับอนิเมะโดยอยู่ที่ 20 ตัวอย่างหรือ 100

2.2 ความถี่ในการเข้ารับชมอนิเมะของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างมีการเข้ารับชมอนิเมะโดยมีความถี่มาที่สุดคือ 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์อยู่ที่ 14 ตัวอย่าง โดยคิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมาคือ 3-4 ครั้งต่อสัปดาห์อยู่ที่ 4 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 20 และน้อยที่สุดคือ 2 คิดเป็นร้อยละ 10

2.3 ช่วงเวลาที่ใช้ในการรับชมอนิเมะของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างใช้รับชมอนิเมะนั้นส่วนใหญ่รับชมในช่วงเวลาก่อนนอน จำนวน 9 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมาคือ รับชมในช่วงเวลาหลังเลิกงานมีจำนวน 8 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 40 และรับชมทุกครั้งที่มีเวลา จำนวน 3 คิดเป็นร้อยละ 15

2.4 ระยะเวลาในการรับชมอนิเมะของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างใช้ในการรับชมอนิเมะ มากที่สุดคือ 30 นาทีหรือน้อยกว่านั้น จำนวน 9 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมาคือ 1-2 ชั่วโมงต่อวันจำนวน 7 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 35 ตามมาด้วย 3-4 ชั่วโมงต่อวันจำนวน 3 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 15 และ 2-3 ชั่วโมงต่อวันจำนวน 1 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 5

3. การรายงานปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกเข้ารับชมอนิเมะ

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกเข้าชมอนิเมะ โดยประกอบด้วยหัวข้อประเภทของอนิเมะ องค์ประกอบ ความเหมาะสม และช่องทางการเข้ารับชม โดยหลังจากการระบุค่า Mean แล้ว จะมีการแปลความหมายโดยใช้เกณฑ์ดังนี้

การแปลความหมาย

5.00 – 4.21	เห็นด้วยมากที่สุด
4.20 - 3.41	เห็นด้วยมาก
3.40 – 2.61	เห็นด้วยปานกลาง
2.60 – 1.81	เห็นด้วยเล็กน้อย
1.80 – 1.00	เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตารางที่ 1 : ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านประเภทของอนิเมะ

ประเภทของเนื้อหา	$\overline{X}$ (*Mean*)	S.D.	แปลผล
Action (เนื้อหาเน้นฉากต่อสู้)	3.8	1.19	มาก
Drama (เนื้อให้ความรู้สึกสะเทือนใจ)	2.85	1.30	ปานกลาง
Fantasy, Supernatural (เนื้อหาที่มีพลังวิเศษเหนือธรรมชาติ)	3.85	1.22	มาก
Daily life (เนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน)	3.7	1.26	มาก
Comedy (เนื้อหาที่มีความสดใส เฮฮา)	4.2	1.05	มาก
Sport (เนื้อหาที่เกี่ยวกับการกีฬา)	3.2	1.32	ปานกลาง
Romantic (เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความรัก)	2.6	1.60	น้อย
Adventure (เนื้อหาที่เกี่ยวกับการผจญภัย การเติบโตของตัวละคร)	4.25	1.20	มากที่สุด
รวม	**3.55**	**1.27**	**มาก**

จากการรายงานผลค่าเฉลี่ยโดยรวมพบว่าประเภทของเนื้อหา Adventure มีผลต่อการเลือกเข้าชมอนิเมะของกลุ่มตัวอย่างในระดับ มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.25 ตามมาด้วยประเภทของเนื้อหา Comedy ที่ส่งผลกระทบในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยที่ 4.2 และประเภทของเนื้อหา Fantasy และ Supernatural ที่ส่งผลกระทบระดับ มาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.85

ตารางที่ 2 : ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านองค์ประกอบอนิเมะ

องค์ประกอบ	$\bar{x}$ (*Mean*)	S.D.	แปลผล
นักเขียน, ผู้แต่ง	3.15	1.26	ปานกลาง
ลายเส้น องค์ประกอบภาพ	4.45	1.05	มากที่สุด
เรื่องย่อ	3.5	1.19	มาก
เสียงเอฟเฟค เสียงพากย์	4.1	1.20	มาก
ตัวละคร	4.65	0.74	มากที่สุด
รวม	**3.97**	**1.09**	**มาก**

จากการรายงานผลค่าเฉลี่ยโดยรวมทั้งหมดจะพบว่า องค์ประกอบด้านตัวละคร และ องค์ประกอบลายเส้น, องค์ประกอบภาพ ส่งผลต่อเลือกเข้าชมอนิเมะของกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.65 และ 4.45 ตามลำดับ ตามมาด้วย องค์ประกอบด้านเรื่องย่อ และเสียงเอฟเฟค เสียงพากย์ ส่งผลกระทบระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.1 และ 3.5 ตามลำดับ และอันดับท้ายสุด องค์ประกอบด้านนักเขียน ผู้แต่ง ส่งผลเพียงระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ 3.15

ตารางที่ 3 : ตารางค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านความเหมาะสมของเนื้อหา

องค์ประกอบ	$\bar{x}$ (*Mean*)	S.D.	แปลผล
เนื้อหามีความรุนแรง	3.8	0.76	มาก
เนื้อหาส่อถึงความคุกคามทางเพศ	3.15	1.26	ปานกลาง
เนื้อหาที่ขัดกับหลักวัฒนธรรม	3.45	0.94	มาก
เนื้อหาที่ขัดกับหลักประเพณี	3.1	1.44	ปานกลาง
เนื้อหาที่ขัดกับหลักสิทธิมนุษยชน	3.5	1.10	มาก
รวม	**3.4**	**1.10**	**ปานกลาง**

จากการรายงานผลค่าเฉลี่ยโดยรวมจะพบว่า เนื้อหาที่มีความรุนแรง ขัดกับหลักวัฒนธรรม และขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนนั้น มีผลต่อการเลือกเข้ารับชมอนิเมะของกลุ่มตัวอย่างในระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 3.8, 3.5, และ 3.45 ตามลำดับ และเนื้อหาที่ส่อถึงการคุกคามทางเพศและขัดกับหลักประเพณี มีผลต่อการเลือกรับชมอนิเมะของกลุ่มตัวอย่างเพียงระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.15 และ 3.1 ตามลำดับ

ตารางที่ 4 : ตารางค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านช่องทางการเข้ารับชม

ช่องทางการเข้ารับชมอนิเมะ	$\bar{x}$ (*Mean*)	S.D.	แปลผล
Netflix	3.5	1.70	มาก
Bilibili	2.8	1.79	ปานกลาง
iQIYI	2.5	1.63	น้อย
Disney+ holster	2.25	1.61	น้อย
YouTube	4.35	1.26	มากที่สุด
ช่องทางอื่นๆ เช่น เว็บไซต์	2.95	1.85	ปานกลาง
รวม	**3.0**	**1.64**	**ปานกลาง**

จากการรายงานผลค่าเฉลี่ยโดยรวม การเข้ารับชมอนิเมะช่องทาง YouTube พบว่ามีผลต่อกลุ่มตัวอย่างในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.35 และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.26 รองลงมาการเข้ารับชมอนิเมะช่องทาง Netflix พบว่ามีผลต่อกลุ่มตัวอย่างในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ย 3.5 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.7 และ การเข้ารับชมอนิเมะช่องทาง อื่นๆเช่น เว็บไซต์ พบว่ามีผลต่อกลุ่มตัวอย่างเพียงระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.95 และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.85

คำตอบจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง (semi-structured interview)

“อนิเมะมีข้อดีเยอะน่ะ แต่ข้อเสียก็มี ข้อดีอย่างเช่นการเสริมสร้างจินตนาการให้เด็กได้ การที่เข้าได้เห็นตัวละครเท่ ๆ นิสัยดี ๆ อาจจะเป็นแรงบันดาลใจหรือรูปแบบการใช้ชีวิตของเขาก็ได้ เพราะเด็กที่ยังคิดไรไม่ได้มาก เห็นอะไรก็จำได้ไปหมด แต่ทั้งนี้คงต้องระวังฉากรุนแรงด้วย แต่ปัญหานี้แก้ได้โดยผู้ปกครอง”

[S4]

“ควรอนุญาตให้รับชมได้ เพราะเนื้อหาในอนิเมะ ตัวละคร 1 ตัวนั้นก็เหมือน 1 ชีวิตที่ออกมาจากปลายปากกา มันสามารถสอนผู้ที่รับชมได้หลายอย่าง”

[S17]

“เมื่อก่อนผมเคยดู “โดเรม่อน” มันสนุกดีที่เห็นโนบิตะพยายามขอทางลัดจากโดเรม่อนมากมาย แต่สุดท้ายก็ล้มเลิก หรือไม่ก็ให้ผลที่ไม่ดีในตอนท้ายทุกตอน ขอคิดหนึ่งสำหรับผมที่ได้คือ ไม่ใช่ทุกอย่างบนโลกนี้ที่จะมีทางลัดในการทำ บางอย่างต้องทำตามเวลาตามขั้นตอนของมัน มีข้อคิดดี ๆ แบบนี้ ถ้าผมสอนให้ลูกคิดเองได้แล้วคิดได้แบบนี้ ทำไมจะดูไม่ได้หล่ะ?”

[S19]

สรุปและอภิปรายผล

ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลของตารางที่ 3.1 เนื้อหาที่มีผลกระทบมากที่สุดเป็นอันดับแรกคือ ประเภทเนื้อหา Adventure หรือเนื้อหาที่มีการผจญภัยและการเฝ้าดูการเจริญเติบโตของตัวละครภายในเรื่อง ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.25 ซึ่งเป็นที่เข้าใจและยอมรับเนื่องจากสามารถเชื่อโยงกับคำตอบจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ได้ โดยตัวอย่างผู้ปกครอง S17 ได้ให้คำตอบคำถามสัมภาษณ์ในข้อที่ 1 ไว้ “เพราะเนื้อหาในอนิเมะ ตัวละคร 1 ตัวนั้นก็เหมือน 1 ชีวิตที่ออกมาจากปลายปากกา มันสามารถสอนผู้ที่รับชมได้หลายอย่าง”

ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลของตารางที่ 3.2 และ 3.3 ด้านองค์ประกอบของอนิเมะ และด้านความเหมาะสมองค์ประกอบที่ส่งผลมากที่สุด คือ องค์ประกอบด้านตัวละครในอนิเมะ และองค์ประกอบด้าน ลายเส้นและภาพ ซึ่งมีค่าเฉลี่ย

คือ 4.65 และ 4.45 ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากตารางที่ 3.3 โดยสามารถตีความได้ว่า องค์ประกอบตัวละครสามารถมีผลต่อมีผลต่อหลักวัฒนธรรมและหลักสิทธิมนุษยชนได้เนื่องมาจาก ตัวละคร นั้นเปลี่ยนเสมือนชีวิตที่ถูกสมมุติขึ้นมาผ่านปลายปากกา โดยที่มีความคิด มีทัศนคติ และแนวคิดอื่นๆรวมอยู่ในตัวละครนั้น ๆ เราสามารถเชื่อมโยงกับด้านความรุนแรงของเนื้อหาได้ เพราะนอกจากตัวละครจะมีส่วนในด้านความรุนแรงอันส่งผลมาจากพฤติกรรม ความคิด ที่ผู้วาดใส่ลงไปนั้น ลายเส้น สีสัน และองค์ประกอบภาพนั้นมีผลโดยตรงกับการสื่อถึงความรุนแรงเช่นกัน

ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลตารางที่ 3.4 พบว่า ช่องทางการเข้ารับชม ช่องทาง YouTube นั้นมีผลต่อการเลือกเข้ารับชมของกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด ซึ่งมากกว่าค่าเฉลี่ยของช่องอื่นๆอย่างมีนัยสำคัญ โดยสามารถสรุปได้ว่า YouTube เป็นช่องทางที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย เป็นคลังวิดีโอที่ใหญ่ที่สุด และไม่มีการเสียค่าใช้จ่าย

โดยสรุปของการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างไม่ได้มีการห้ามให้เด็กหรือคนรุ่นใหม่ในการเข้าถึงสื่อและดูอนิเมะ แต่พวกเขาจะเน้นไปที่การให้คำแนะนำแก่คนเหล่านั้นแทน หากเราดูจากเหตุผลหลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงไม่ว่าจะในหรือภายนอกประเทศ อุสาหกรรมอนิเมะ ตั้งแต่ปี 1950 จนถึงปัจจุบันก็ยังคงเป็นที่นิยม หากเราพิจารณาและดูแนวโน้มอย่างรอบด้าน อนิเมะจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม เพราะอนิเมะคือ “สื่อบันเทิง” ชนิดหนึ่ง หากเราไม่คิดถึงผลทางเศรษฐกิจอนิเมะก็ยังคงมีด้านดีอื่น ๆ อีกมาก เช่นแนวคิดที่ผู้แต่งแฝงไว้ในเนื้อหา ลักษณะนิสัยตัวละครที่สื่อออกมาผ่านการกระทำ ความบันเทิงที่เราได้รับ ได้จินตนาการตาม สิ่งเหล่านี้แม้ไม่มีผลแต่เศรษฐกิจหรือสังคม แต่อาจส่งผลต่อตัวบุคคลที่รับชม แม้จะมีข้อเสียบ้างแต่ทั้งหมดยังขึ้นอยู่กับบุคคลที่รับชม หากผู้ชมที่เป็นเด็กจึงขึ้นอยู่กับผู้ปกครองว่าจะแนะนำหรือจำกัดกรอบต่อการเลือกชมอนิเมะอย่างไรให้ได้ทั้งความรู้ ความบันเทิงและสร้างรายได้ไปในเวลาเดียวกัน

ประเด็นของค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ เกินจาก 1

ประเด็นนี้เราสามารถสรุปได้ว่า กลุ่มประชากรที่กว้างเกินไป ช่วงอายุที่ต่างกัน และอาชีพที่ต่างกัน ส่งผลให้มีการกระจายตัวของคำตอบมาก เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ที่อยู่ในเครื่องมือส่วนที่ 3 ส่วนของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกรับชมอนิเมะนั้น เป็นปัจจัยที่ผลสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ทั้งการเพิ่มขึ้นของระดับอายุ อาชีพ

ข้อเสนอแนะ

1. กลุ่มตัวอย่างควรมีการระบุบเจาะจงที่มากกว่านี้ เพราะการที่กลุ่มตัวอย่างมีความหลากหลายมากเกินไปทำให้ผลการเก็บข้อมูลนั้นไม่ชัดเจน คำตอบมีการกระจายตัวที่มากกว่าที่ควรจะเป็น

2. การออกแบบเครื่องมือวิจัย ควรถามด้วยว่าเคยรับชมหรือไม่ เพราะบางตัวอย่างรู้จักกับอนิเมะ แต่ไม่ได้มีประสบการณ์เคยรับชม หรือมีข้อมูลที่มากพอในการทำแบบสอบถาม อาจจะทำให้คำตอบส่วนอื่น ๆ ของเครื่องช่วงวิเคราะห์ผลอาจจะเกิดความคลาดเคลื่อนหรือไม่ชัดเจนได้

เอกสารอ้างอิง

กฤดิกร วงศ์สว่างพานิช. (2561). ***กำเนิดมังงะ (ก่อนจะมาว่ากันด้วยปรัชญาและการเมือง).*** https://themomentum.co/ manga-001/

ชัยยะ ฤดีนิยมวุฒิ. (2564). ***Brandthink.me. SOFT POWER คืออะไร? พลังซอฟต์ ที่ไม่ซอฟต์เสมอไป พลังที่กระตุกจิต กระชากใจคนทั่วโลก.*** https://www.brandthink.me/content/whatissoftpower

วาสนา ปานนวม. (2012). การส่งเสริมกร์ตูนของญี่ปุ่น: เครื่องมือเพิ่ม Soft Power และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ. ***วารสารญี่ปุ่นศึกษา, 29***(1), 78-85

สหธร เพชรวิโรจน์ชัย. (2564). ***Plus.thairath. Thairath. สำรวจปรากฏการณ์ Anime Boom : ทำไม ‘อนิเมะญี่ปุ่น’ จึงอยู่ยั้งยืนยง***. https://plus.thairath.co.th/topic/subculture/10009

สุรีรัตน์ เรืองประยูร และ ปฏิยุทธ์ ธันวานนท์. (2560). การเรียนรู้วัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นผ่านอนิเมชั่นและมังงะของนักศึกษายุคเจเนอเรชั่น Z. ***JSN Journal วารสารวิชาการของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย, 7*** (3) Special Edition, 88-102

Amarintv. (2565). ***Soft Power คืออะไร? ต่างกับ Hard Power ยังไง? ทางรอดส่งออกไทย.*** https://www.amarintv.com /spotlight/insight/detail/24136

Kartoon-discovery.com. (ม.ป.ป.). ประวัติความเป็นมาของการ์ตูน. ***https://kartoondiscovery.com/history/history1.html***

Podsatiangoo.,W. (2019). ***Japanese Manga as intercultural media of the U.S. and Japan: A case study of Akiratoriyama's Dragon Ball.*** Doctor of Philosophy, English Language Studies, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Prepanod Nainapat. (2564). ***Thematter. 'Anime Furusato Nouzei' เมื่อ Soft Power คืนประโยชน์ให้ท้องถิ่นได้มากกว่าที่คิด.*** https://thematter.co/social/anime-furusato-nouzei/157605

ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล

Factors that influence the attitudes of citizens expected to receive Digital Wallet money distribution according to government policy

นท พันธนาคง[1]
มนธิชา แสนคุณท้าว[1]
จิรโชติ ทุมรัตน์[1]
ทิชากร การสมกล้า[1]
วารุณี ตันติวงศ์วาณิช[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา คือ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล ทั้งนี้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง มีการอธิบายปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนทั้งสิ้น 5 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive factors) (2) ปัจจัยทัศนคติ (Attitude factors) (3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (Economic factors) (4) ปัจจัยด้านการเข้าถึง (Access factor) และ (5) ปัจจัยความพึงพอใจ (Satisfaction factor) งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ศึกษาตามกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงปริมาณแบบวิธีเดียว (Mono method quantitative) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลและทดสอบค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถามด้วยวิธีการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย (Index of item objective congruence) ก่อนนำไปทดลองใช้และได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามกูเกิ้ลฟอร์มออนไลน์ จากกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติที่สามารถได้รับสิทธิการแจกเงิน Digital Wallet รวมทั้งสิ้น 400 คน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ทางสถิติด้วยโปรแกรม Process Macro SPSS โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลจากการวิจัยทดสอบสมมติฐานสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล พบว่า ปัจจัยสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ (Public Relations Cognitive factors) ปัจจัยทัศนคติโดยรวมโดยเฉพาะเชิงบวก (Positive Attitude Factors) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (Economic factors) และปัจจัยความพึงพอใจ (Satisfaction factor) ส่งผลเชิงบวกต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล ส่วนปัจจัยด้านการเข้าถึง (Access Factor) ไม่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล

คำสำคัญ: *ทัศนคติของประชาชน, ปัจจัย, เครื่องมือ, นโยบายรัฐบาล*

[1] นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการตลาด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Abstract

This research title: Factors influencing the attitudes of citizens expected to receive Digital Wallet money distribution according to government policy. Research objective: The objective of this study is to examine the factors influencing the attitudes of citizens expected to receive Digital Wallet money distribution according to government policy. This includes studying the relationship and impact of five factors: (1) Cognitive factors, (2) Attitude factors, (3) Economic factors, (4) Access factor, and (5) Satisfaction factor. The study employs a quantitative research approach, utilizing a mono method quantitative design. Data collection is conducted through a questionnaire as the research tool, and the validity of the questionnaire is tested using the Index of Item Objective Congruence method before implementation. Data is collected through an online Google form questionnaires from a sample group consisting of 400 individuals who meet the eligibility criteria to receive Digital Wallet money distribution. Statistical analysis of the collected data is conducted using the Process Macro SPSS software, with statistical significance set at a level of 0.05.

The results of the research testing hypotheses conclude that factors influencing the attitudes of individuals expected to receive Digital Wallet money distribution according to government policy are as follows: public relations cognitive factors, overall and positive attitude factors, economic factors, and satisfaction factor positively affect the attitudes of individuals who expected to receive Digital Wallet money distribution according to government policy. Meanwhile, the Access factor does not affect the attitudes of individuals who expected to receive Digital Wallet money distribution according to government policy.

Keywords: attitude*, factor, tool*, *government policy*

บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีได้มีการพัฒนารูปแบบไปอย่างรวดเร็ว และเข้ามามีบทบาทในการใช้ชีวิตประจำวันและการดำเนินธุรกิจของสังคมมากขึ้น สำหรับธุรกรรมทางด้านการเงิน เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นช่องทางอำนวยความสะดวกในการทำธุรกรรมทางการเงินในรูปแบบต่าง ๆ ให้สามารถทำธุรกรรมด้านการเงินได้ทุกที่ทุกเวลา สะดวกและรวดเร็ว (การเงินแห่งอนาคต,2562) รัฐบาลได้ผลักดันหลากหลายโครงการของภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในประเทศ โดยจ่ายเงินทดแทนผ่านแอปพลิเคชันบนเครื่องมือสื่อสารผ่านดิจิทัลวอลเลต (Digital Wallet) ที่ทำหน้าที่เป็นกระเป๋าเงินดิจิทัลที่ใช้เทคโนโลยีบล็อกเชนที่มีความปลอดภัยสูงและสามารถตรวจสอบได้ (ไทยรัฐออนไลน์, 2023) เป็นตัวกลางที่ใช้แลกเปลี่ยน ทำหน้าที่แทนกระเป๋าเงิน ช่วยเก็บเงินสดที่โอนเข้ามาในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เจ้าของกระเป๋าสามารถนำเงินก้อนนั้นไปจับจ่ายใช้สอย จ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ซื้อของออนไลน์ได้อย่างอิสระ สามารถเติมเงินเข้ากระเป๋า โอนจ่ายค่าสินค้า บริการ หรือโอนเข้ากระเป๋าเงินของคนอื่นได้ จึงช่วยอำนวยความสะดวกในการใช้จ่ายและมีความปลอดภัย ทำให้ประชาชนเริ่มต้นการใช้เงินผ่านระบบกระเป๋าเงินอิเล็กทรอนิกส์ หรือ อีวอลเล็ท (e-Wallet) คือเทคโนโลยีทางด้านการเงินรูปแบบใหม่ที่เข้ามาช่วยให้การใช้จ่ายผ่านช่องทางออนไลน์สะดวกมากยิ่งขึ้น เป็นเสมือนกระเป๋าสตางค์ในรูปดิจิทัล ที่ผู้ใช้บริการสามารถใช้จ่ายผ่านแอปพลิเคชันได้โดยไม่ต้องพกเงินสดติดตัว รัฐบาลมีการจัดตั้งโครงการ Digital Wallet ที่คาดว่านโยบายจะส่งให้สามารถกระตุ้นตัวเลข GDP ที่สะท้อนเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยมีประชาชนเป็นกลไกสำคัญผ่านการบริโภคและการลงทุนเพื่อนำไปสู่เศรษฐกิจดิจิทัล

และ E-Government จากสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ที่มีการเจริญเติบโตที่น้อยมากเพียง 1.9% และยังมีการส่งผลให้เกิดการฟื้นตัวจากช่วงโควิดแบบ K-shaped recovery ที่คนจนที่ลำบากอยู่แล้วจะได้รับความลำบากมากขึ้น ส่วนคนที่มีฐานะจะมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำ (MGR ONLINE, 2023) ปัจจุบันประเทศไทยต้องเฝ้าระวังความเสี่ยงของเศรษฐกิจไทยมี 4 ประเด็น คือ ภัยแล้งจากเอลนีโญ การเพิ่มขึ้นของราคาน้ำมันโลก ภาคธุรกิจไทยฟื้นตัวบนความเปราะบาง หนี้ครัวเรือนสูง (THAIRATH Money, 2023) ตามที่รัฐบาลคาดหวังให้โครงการ Digital Wallet ตามจะช่วยเติมงานลงไปในระบบเศรษฐกิจผ่านสิทธิการใช้จ่ายให้ประชาชนนั้นมีบทบาทร่วมกับทางรัฐบาลในการพลิกฟื้นเศรษฐกิจของประเทศ ในโครงการของเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาลในช่วงแรกของการบริหารประเทศนั้น มีการกำหนดข้อจำกัดของผู้ได้รับสิทธิไว้ดังนี้ คือ จำนวนเงิน 10,000 บาทให้คนไทยที่มีอายุ 16 ปีขึ้นไปและมีรายได้ไม่ถึง 7 หมื่นบาทต่อเดือน และมีเงินฝากต่ำกว่า 5 แสนบาท ทำให้ไม่ใช่ทุกคนจะสามารถเข้าถึงสิทธิตรงนี้ได้ อีกทั้งข้อจำกัดเรื่อง พื้นที่ในการใช้ ประเภทสินค้าที่สามารถใช้ซื้อได้ และไม่สามารถนำเงิน Digital Wallet ไปแลกเป็นเงินสดได้และยังต้องใช้ผ่านแอพพลิเคชั่นกระเป๋าตังเท่านั้น (MGR ONLINE, 2023)

ดังนั้นการวิจัยนี้ เน้นการศึกษาปัจจัย ที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล ได้แก่ ปัจจัยทางสติปัญญา ปัจจัยทัศนคติเชิงบวกและเชิงลบ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยการเข้าถึง และความพึงพอใจของประชาชนในประเทศไทยที่มีต่อการใช้สกุลเงินดิจิทัล ผลการวิจัยจะช่วยให้รัฐบาล ผู้ประกอบการ ผู้ที่เกี่ยวข้อง และสาธารณชนเข้าใจในบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเงินดิจิทัลวอลเลตตามนโยบายของรัฐบาลที่เป็นกระแสความสนใจในวงกว้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยทางสติปัญญา ปัจจัยทัศนคติทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยในการเข้าถึง และปัจจัยความพึงพอใจส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

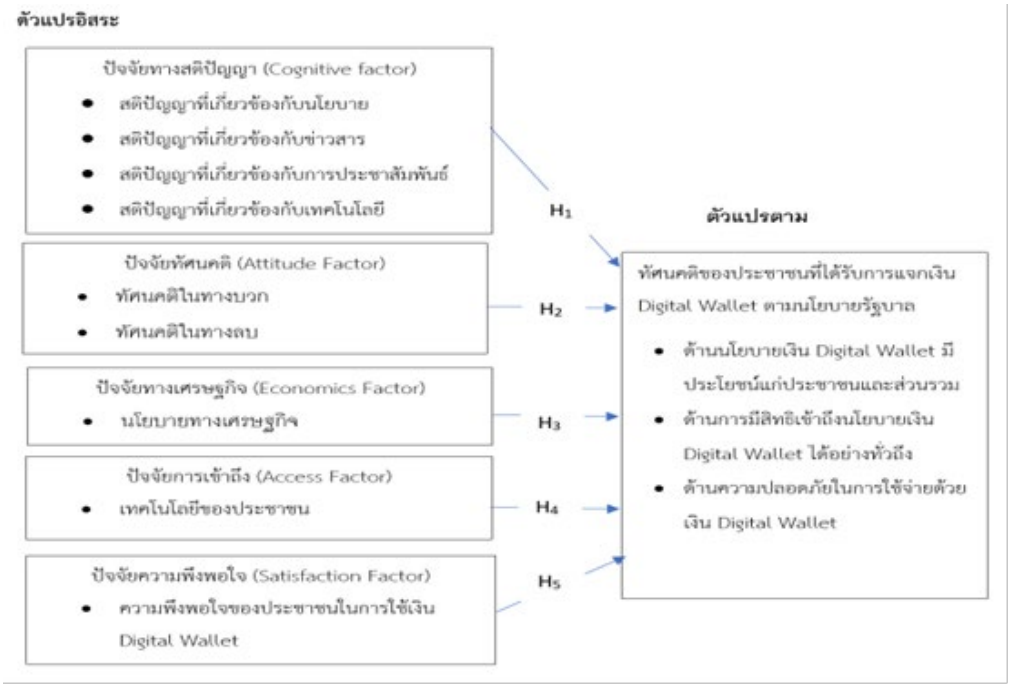

ภาพที่ 1: แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive factor) ที่เกี่ยวข้องส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล

2. ปัจจัยทัศนคติ (Attitude factor) ทั้งในทางบวกและทางลบส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล

3. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (Economic factor) เกี่ยวกับนโยบายทางเศรษฐกิจส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล

4. ปัจจัยด้านการเข้าถึง (Access factor) เทคโนโลยีของประชาชนส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล

5. ปัจจัยความพึงพอใจ (Satisfaction factor) ในการใช้เงิน Digital Wallet ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยเป็นแบบตัดขวาง (Cross - sectional Study) เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจมีการวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลเพียงครั้งเดียวในช่วงเวลาหนึ่ง โดยมาปรับใช้ในการค้นหากลุ่มประชากรขนาดใหญ่ด้วย จะเป็นวิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้เป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรตามความเป็นจริงเพียงครั้งเดียว เนื่องจากงานวิจัยนี้ค้นคว้าถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล โดยการค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะเวลาจำกัด และไม่มีการติดตามผลหลังจากรวบรวมข้อมูลเสร็จครบถ้วนเริ่มตั้งแต่ 15 พฤศจิกายน – 20 มีนาคม พ.ศ. 2567 และผู้ทำวิจัยได้ทำการเก็บแบบสอบถาม 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2567 – 10 มีนาคม พ.ศ.2567

2. การกำหนดกลุ่มประชากร กลุ่มตัวอย่าง และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

2.1 ประชากรเป้าหมาย (Target Population) การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Sampling Method) เลือกใช้กลุ่มตัวอย่างช่วงอายุ 16-60 ปี เป็นกลุ่มประชากรที่มีสิทธิได้รับเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาลและต้องการไปใช้สิทธิเงิน Digital Wallet ที่ได้รับและกลับไปใช้ตามพื้นที่ทะเบียนบ้านที่อยู่ของตน การกำหนดขนาดตัวอย่างของกลุ่มประชากรคือ ทุกช่วงวัยที่มีอายุ 16-60 ปี เป็นกลุ่มประชากรที่ได้รับเงิน Digital Wallet และจะกลับไปใช้สิทธิในพื้นที่ตามทะเบียนบ้านตนเอง เนื่องจากไม่สามารถทราบจำนวนประชากรที่ได้รับสิทธิอย่างแน่ชัด การคำนวณโดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane (1973) ในการวิเคราะห์โดยมีการใช้ค่าความเชื่อมั่น 95% หรือระดับความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 ด้วย สูตรคำนวณ n= N/(1+⁅(Ne)⁆^2)

เมื่อ n = จำนวนตัวอย่างที่ต้องการ N = จำนวนประชากร e = ค่าคลาดเคลื่อนของการประมาณ

ค่า แทนค่า n = 50000000/(1+⁅((0.05))⁆^2)

n = 399.968

จากการคำนวณพบว่างานวิจัยต้องใช้กลุ่มตัวอย่างแทนประชากรที่เหมาะสมอย่างน้อย 399.968 หรือ 400 คน จากการหาอัตราส่วนร้อยละ กำหนดค่าคลาดเคลื่อน เท่ากับ 0.05 ในระดับความเชื่อมั่น 95% เก็บแบบสำรวจที่สมบูรณ์ 400 ชุด เป็นการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยใช้แบบสอบถามปลายปิด (Close ended question) ผ่าน Google Forms

3. ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (1) ทำการศึกษาข้อมูล ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสติปัญญา ปัจจัยทัศนคติ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการเข้าถึง และปัจจัยความพึงพอใจ ที่ส่งผลต่อทัศนคติของ

ประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล ใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและจัดทำแบบสอบถาม (2) จัดทำแบบสอบถามให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัยและนำแบบสอบถามที่จัดทำขึ้นไปเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและนำมาปรับใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม (3) นำแบบสอบถามที่ได้ดำเนินการปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ และหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ผ่านโปรแกรม IBM SPSS Statistics โดยทำการส่งแบบสอบถามกับกลุ่มทดลองจำนวน 30 ชุด จากนั้นนำไปวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) (4) นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์นำไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างมีการคัดกรองผู้ตอบแบบสอบถามในเรื่องของข้อจำกัดของคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาลให้ได้ครบจำนวน 400 ชุด (5) การทดสอบเครื่องมือ การตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Validity) ทางคณะผู้วิจัยได้ทำการนำเสนอแบบสอบถามที่ได้จัดทำขึ้นต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ และความสอดคล้องของเนื้อหาเพื่อให้แบบสอบถามมีประสิทธิภาพและมีความน่าเชื่อถือให้มากที่สุด ก่อนจะนำไปเก็บข้อมูลจริงและนำมาปรับปรุงตามคำแนะนำอาจารย์ที่ปรึกษาให้บรรลุความเที่ยงตรงในข้อคำถามโดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้ความกรุณาพิจารณาตรวจสอบแบบสอบถามจำนวน 3 ท่าน

การทบทวนวรรณกรรม

ปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive Factor) Anderson, M., & Brown, C. (2021) พบว่าปัจจัยสติปัญญามีผลต่อความเข้าใจในนโยบาย เป็นปัจจัยสำคัญต่อนักการเมืองที่มีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมความยอมรับและการปฏิบัติตามนโยบายของประชาชน ประเด็นสำคัญที่ได้มาจากวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความเชื่อในสาธารณะ การพิจารณาบริบททางวัฒนธรรม และการออกแบบนโยบายที่ยุติธรรม ที่เป็นรูปธรรมและเป็นกลยุทธ์สำคัญในการปรับปรุงให้ดีขึ้น สอดคล้องกับ Smith, J. A., & Jones, L. M. (2020) และ Kim, S. H., & Lee, J. (2018) ทั้งนี้ Anderson, M., & Brown, C. (2021) เห็นว่าการออกแบบและการดำเนินนโยบายว่า: การออกแบบนโยบาย รวมถึงความยุติธรรม ความเป็นไปได้ และความครอบคลุมในกระบวนการดำเนินการส่งผลกระทบต่อการสติปัญญาของประชาชน ทั้งนี้นโยบายที่ถูกมองว่ายุติธรรมและดำเนินการอย่างดีมักจะได้รับการตอบรับจากประชาชนที่ดีกว่า ส่วน Smith, J. A., & Jones, L. M. (2020) พบว่าการสื่อสารเป็นกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ และการเผยแพร่ข้อมูลที่โปร่งใสมีบทบาทสำคัญต่อปัจจัยทางสติปัญญาของประชาชนในความเข้าใจในนโยบาย งานวิจัยนี้เน้นถึงความสำคัญของความชัดเจน การเข้าถึงได้ และความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล สอดคล้องกับ Kim, S. H., & Lee, J. (2018) ที่สนับสนุนถึงบทบาทของสื่อ ทั้งสื่อออฟไลน์และสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย ทั้งนี้การนำเสนอข่าวและความถี่ในการรายงานนโยบายส่งผลกระทบต่อความคิดเห็นของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ ปัจจัยทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสาร เน้นที่กระบวนการทางสติปัญญาที่ใช้ในการตีความและตอบสนองต่อข้อมูล ทั้งนี้ปัจจัยทางสติปัญญาเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อกระบวนการประมวลผลข้อมูล สอดคล้องกับ Kahneman, D. (2011) พบว่า ความสามารถ การให้ความสนใจและรับรู้ข้อมูลอย่างถูกต้องเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการสติปัญญา ปัจจัย เช่น การโหลดข้อมูลมากเกินไป การรบกวน และความสำคัญของข้อมูลส่งผลต่อความสามารถและการตีความข้อมูล ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ (PR) ส่วนใหญ่เป็นการสำรวจมีการประมวลผลข้อมูลที่องค์กรและผู้ชมรับรู้ ปัจจัยทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ (PR) ส่งผลต่อประสิทธิภาพของกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ (PR) ทั้งนี้ปัจจัยทางสติปัญญาส่งผลต่อผลลัพธ์ที่มาจากการประชาสัมพันธ์ สอดคล้องกับ Sweller, J. (1988) พบว่า ภาระทางสติปัญญานั้นเกี่ยวข้องกับความซับซ้อนของข้อมูลและความพยายามทางสติปัญญาที่ใช้ในการประมวลผลมีผลต่อความเข้าใจและการจดจำข้อความที่ได้มีการประชาสัมพันธ์ จะทำให้ข้อความง่ายขึ้นและลดภาระสติปัญญา ช่วยเสริมความเข้าใจและการจดจำได้ นอกจากนี้ ปัจจัยทางสติปัญญาในการใช้เทคโนโลยี Smith, J. D., & Johnson, A. (2020) ปัจจัยทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีส่งผลต่อการใช้งานแอปพลิเคชันและกระเป๋าเงินดิจิทัล

ปัจจัยทางทัศนคติ ในส่วนของ**ปัจจัยทัศนคติเชิงบวก (Positive Attitudinal Factor)** Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1985) พบว่าความเต็มใจและความหวังเป็นตัวทำนายที่สำคัญของทัศนคติที่เชิงบวก บุคคลที่มีระดับความเต็มใจสูงมักจะมองเห็นและคาดหวังเหตุการณ์ในอนาคตอย่างเชื่อมั่นมากขึ้น จึงทำให้เกิดทัศนคติที่เชิงบวก ส่วน Bandura, A. (1997) พบว่า ความเชื่อในความสามารถของตนเองจะส่งผลให้บรรลุเป้าหมาย (self-efficacy) และเกี่ยวข้องกับทัศนคติที่เชิงบวก ความสามารถในการทำตัวเองสูงขึ้นนำไปสู่ความเชื่อมั่นและพฤติกรรมที่เป็นเจ้าของในการดำเนินงาน นอกจากนี้ Cohen, S., & Wills, T. A. (1985) พบว่าเครือข่ายการสนับสนุนทางสังคมที่แข็งแกร่งและความสัมพันธ์ที่ดีเป็นสิ่งสำคัญในการกระตุ้นทัศนคติที่เชิงบวก การได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์และเครื่องมือจากเพื่อน ครอบครัว และเพื่อนร่วมงานช่วยเสริมสร้างความสุขและทัศนคติที่เชิงบวก Dweck, C. S. (2006) พบว่า ความเชื่อว่าความสามารถและความฉลาดสามารถพัฒนาได้ผ่านความพยายามและการเรียนรู้ ส่งเสริมทัศนคติที่เชิงบวกต่อความท้าทายและโอกาสในการเรียนรู้

ปัจจัยทางทัศนคติเชิงลบ (Negative Attitudinal Factors) Carver, C. S., & Scheier, M. F. (1998) พบว่าบุคคลที่มองโลกในแง่ร้ายมักจะคาดหวังผลลัพธ์ที่ไม่เอื้อและไม่ไว้วางใจผู้อื่น ซึ่งนำไปสู่มุมมองและพฤติกรรมในเชิง ส่วน Dweck, C. S. (2006) พบว่า คนจะคิดว่าทักษะที่ติดตัว (fixed mindset) เกี่ยวข้องความเชื่อว่าตนเองมีความสามารถและความฉลาดอยู่แล้วซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ จึงมีส่วนในการสร้างทัศนคติที่ไม่ดีต่อความท้าทายและก่อให้เกิดความล้มเหลว

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การวิจัยของ Smith และ Johnson (2020) พบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจส่งต่อโดยตรงต่อทัศนคติของบุคคล เช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนหรือการบริโภคอาจถูกผลกระทบโดยตรงจากสถานการณ์เศรษฐกิจที่ขัดแย้งหรือมีผลกระทบต่อบุคคลโดยตรง เช่น การลดงบการลงทุนหรือขายสินค้าในสถานการณ์เศรษฐกิจที่ไม่แน่นอนอาจส่งผลให้บุคคลมีทัศนคติที่เชื่อมโยงกับความเป็นไปได้ของอนาคตทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับ Garcia, M. A., & Fernandez, R. (2019) ที่มีการตรวจสอบผลกระทบของปัจจัยทางเศรษฐกิจต่อทัศนคติของผู้บริโภคในวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยใช้การสำรวจที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมใน 5 ประเทศ งานวิจัยนำเสนอถึงวิธีการที่ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ เช่น อัตราเงินเฟ้อ อัตราการว่างงาน และการเติบโตของ GDP มีผลต่อการรับรู้ของผู้บริโภคและทัศนคติของพวกเขาต่อการใช้จ่ายและการออม ซึ่งผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจมีผลกระทบโดยสำคัญต่อทัศนคติของผู้บริโภค ซึ่งมีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรมแต่ละประเทศ โดยเฉพาะอัตราเงินเฟ้อที่สูงขึ้นมักเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้จ่ายที่ระมัดระวังมากขึ้นในขณะที่อัตราการว่างงานที่ต่ำลงมักเพิ่มความมั่นใจของผู้บริโภคและความพร้อมที่จะใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ผลลัพธ์เหล่านี้เน้นความสำคัญของการพิจารณาบริบททางเศรษฐกิจเมื่อศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติของผู้บริโภค

ปัจจัยด้านการเข้าถึง จากการวิจัยของ Jones, S., & Smith, K. (2020) พบว่าปัจจัยการเข้าถึงส่งผลต่อการใช้สมาร์ทโฟนและการนำมือถือดิจิทัลมาใช้ในการทำธุรกรรมของผู้บริโภค จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายของผู้ใช้สมาร์ทโฟน การวิจัยนำเสนอการเปรียบเทียบคุณสมบัติในการเข้าถึงของสมาร์ทโฟนต่าง ๆ และแอปพลิเคชัน และ Digital Wallet และวิเคราะห์ผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้บริโภค ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัย เช่น ความสะดวกในการใช้งาน ความปลอดภัย และความเข้ากันได้กับเทคโนโลยีที่มีอยู่แล้วมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความชอบของผู้บริโภคและอัตราการนำมาใช้งานเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ตัวแปรสังคม-ประชากร เช่น อายุ รายได้ และระดับการศึกษา ส่งผลต่อปัจจัยการเข้าถึงและพฤติกรรมการนำมาใช้งาน ข้อสรุปนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อเสนอคำแนะนำให้กับธุรกิจและนักวิจัยนโยบายที่มุ่งหวังส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการชำระเงินดิจิทัลอย่างแพร่หลาย สอดคล้องกับ Smith, J., & Johnson, A. (2021) พบว่าปัจจัยการเข้าถึงที่มีผลต่อการนำมาใช้และการใช้งานของกระเป๋าเงินดิจิทัลในมุมมองที่ใส่ใจในผู้ใช้ จากการสัมภาษณ์ผู้ใช้กระเป๋าเงินดิจิทัล โดยมีปัจจัยสำคัญ เช่น ความสะดวกในการใช้งาน คุณลักษณะด้านความปลอดภัย และความเข้ากันได้กับวิธีการชำระเงินที่มีอยู่แล้ว ผลการศึกษาเน้นความสำคัญของความเข้าถึงที่ส่งเสริมการนำกระเป๋าเงินดิจิทัลมาใช้งานในหมู่ผู้บริโภค และให้แนวทาง

สำหรับธุรกิจและนักวิจัยนโยบายที่มุ่งหวังในการเสริมสร้างระบบการชำระเงินดิจิทัล สอดคล้องกับ Brown, T., & Green, L. (2022) พบว่าปัจจัยการเข้าถึงที่มีผลต่อการนำมาใช้และการใช้งานแอปพลิเคชันกระเป๋าเงินดิจิทัล จากการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ใช้กระเป๋าเงินดิจิทัลที่หลากหลาย โดยมีปัจจัยสำคัญ เช่น การออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ คุณลักษณะด้านความปลอดภัย ความเร็วในการทำธุรกรรม และการผนวกรวมกับบริการทางการเงินอื่น ๆ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าปัจจัยการเข้าถึงส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้และอัตราการนำมาใช้โดยรวมของแอปพลิเคชันกระเป๋าเงินดิจิทัลอย่างมีนัยสำคัญ เพื่อการปรับปรุงการเข้าถึงกระเป๋าเงินดิจิทัลและส่งเสริมการนำมาใช้ในวงกว้างในหมู่ผู้บริโภค

ปัจจัยความพึงพอใจ ในการวิจัยของ Lee, J., & Kim, S. (2021) พบว่าปัจจัยความพึงพอใจที่มีผลต่อทัศนคติของผู้บริโภคต่อการช้อปปิ้งออนไลน์ จากกลุ่มผู้ช้อปปิ้งออนไลน์ที่หลากหลาย ปัจจัยสำคัญ เช่น ความสามารถในการใช้งานเว็บไซต์ ความหลากหลายของสินค้า การกำหนดราคา และการบริการลูกค้า ส่งผลต่อระดับความพึงพอใจที่สูงขึ้นกับปัจจัยเหล่านี้ และมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติที่ดีขึ้นของผู้บริโภคในการช้อปปิ้งออนไลน์ ทั้งนี้เป็นประโยชน์ต่อธุรกิจอีคอมเมิร์ซที่มุ่งหวังจะเพิ่มความพึงพอใจของลูกค้าและปรับปรุงการรับรู้ของผู้บริโภคในการช้อปปิ้งออนไลน์ สอดคล้องกับ Martinez, P., & Rodriguez, J. (2019). เป็นการสำรวจบทบาทของคุณภาพสินค้าและความพึงพอใจของลูกค้าในการสร้างทัศนคติของผู้บริโภค โดยการสำรวจลูกค้าด้วยผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ผลการวิจัยพบว่าคุณภาพของสินค้าที่สูงขึ้นและความพึงพอใจของลูกค้ามีผลเชิงบวกต่อทัศนคติของผู้บริโภค ผลการศึกษาเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาคุณภาพสินค้าและการเพิ่มความพึงพอใจของลูกค้าเพื่อสร้างทัศนคติที่ดีต่อแบรนด์ สอดคล้องกับการศึกษาของ Nguyen, T., & Pham, M. (2018) พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจและทัศนคติของลูกค้าในอุตสาหกรรมการบริการ สำรวจจากลูกค้าในโรงแรมและรีสอร์ท พบว่าปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความสะอาดของห้องพัก การบริการของพนักงาน และสิ่งอำนวยความสะดวก ส่งผลต่อความพึงพอใจและทัศนคติของลูกค้า ทั้งนี้สามารถนำไปปรับปรุงคุณภาพบริการเพื่อเพิ่มความพึงพอใจและสร้างทัศนคติที่ดีในหมู่ลูกค้า นอกจากนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Patel, R., & Singh, V. (2017) พบว่า ความพึงพอใจของลูกค้าและผลกระทบต่อทัศนคติของผู้บริโภคในภาคค้าปลีก นั้นปัจจัยเช่น คุณภาพของสินค้า ราคา และบริการลูกค้ามีผลต่อความพึงพอใจของลูกค้าและทัศนคติของผู้บริโภค ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการปรับปรุงคุณภาพบริการและการรักษาความพึงพอใจของลูกค้าจะช่วยสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้บริโภค

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ศึกษา ทัศนคติของประชาชนที่ได้รับเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล ได้ผลวิจัยดังนี้ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 400 ชุด ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นเพศหญิง ช่วงอายุ 16-26 ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี/เทียบเท่า สถานภาพโสด อาชีพนักเรียน/นักศึกษา รายได้ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท

ตารางที่ 1 : แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive Factor)

ปัจจัย	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive Factor)	3.7133	0.99516	**มาก**
1. การติดตามข้อมูลข่าวสารนโยบาย Digital Wallet จากสื่ออย่างต่อเนื่อง	3.930	0.877	มาก
2. การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ นโยบาย Digital Wallet	3.860	0.929	มาก
3. ความสงสัยเกี่ยวกับนโยบาย Digital Wallet	2.96	1.326	ปานกลาง
4. การได้รับการประชาสัมพันธ์ในเรื่องของเงิน Digital Wallet อย่างต่อเนื่องจากสื่อต่าง ๆ และจากทางรัฐบาล	3.61	0.951	มาก
5. การทราบถึงแอปพลิเคชันที่จะนำเงิน Digital Wallet มาใช้จ่าย	3.88	0.967	มาก
6. การทราบถึงหลักการชำระเงินผ่านแอปพลิเคชันกระเป๋าตัง	4.04	0.921	มาก

จากตารางที่ 1 แสดงระดับความคิดเห็นในแต่ละข้อคำถามของกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับ**ปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive factor)** ในทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล พบว่า คำถามที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ การทราบถึงหลักการชำระเงินผ่านแอปพลิเคชันกระเป๋าตังมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.04 (เห็นด้วยมาก) ลำดับถัดมา คือ การติดตามข้อมูลข่าวสารนโยบาย Digital Wallet จากสื่ออย่างต่อเนื่องมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.930 (เห็นด้วยมาก) และการทราบถึงแอปพลิเคชันที่จะนำเงิน Digital Wallet มาใช้จ่ายมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88 (เห็นด้วยมาก) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 : แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของปัจจัยทัศนคติ (Attitude Factor)

ปัจจัย	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ปัจจัยทัศนคติ (Attitude Factor)	3.3283	1.09216	**มาก**
1. ทัศนคติว่าเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล จะทำให้ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น	3.71	0.963	มาก
2. ทัศนคติว่าการจัดตั้งนโยบาย Digital Wallet จะเกิดประโยชน์กับประชาชน	3.88	1.088	มาก
3. ทัศนคติว่าเงิน Digital Wallet มีความจำเป็นต่อสังคมและสามารถสร้างประโยชน์ ในภาพรวมให้กับสังคมในด้านต่าง ๆ ได้	3.70	1.011	มาก
4. ทัศนคติว่านโยบายเงิน Digital Wallet ไม่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน	2.91	1.317	ปานกลาง
5. ทัศนคติว่าจำนวนเงินดิจิตอลวอลเลตที่แจก มีความเพียงพอกับรายจ่ายของตนเอง	3.47	0.978	มาก
6. ทัศนคติว่างบประมาณในการดำเนินงานตาม นโยบายเงิน Digital Wallet เกินความจำเป็น	2.30	1.196	มาก

จากตารางที่ 2 แสดงระดับความคิดเห็นในแต่ละข้อคำถามของกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับ **ปัจจัยทัศนคติ (Attitude Factors)** ในทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล พบว่า คำถามที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ทัศนคติว่าการจัดตั้งนโยบาย Digital Wallet จะเกิดประโยชน์กับประชาชนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88 (เห็นด้วยมาก) ลำดับถัดมา คือ ทัศนคติว่าเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล จะทำให้ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 (เห็นด้วยมาก) และทัศนคติว่าเงิน Digital Wallet มีความจำเป็นต่อสังคมและสามารถสร้างประโยชน์ ในภาพรวมให้กับสังคมในด้านต่าง ๆ ได้มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 (เห็นด้วยมาก) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 : แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic Factor) ปัจจัยการเข้าถึง (Access Factor) และปัจจัยความพึงพอใจ (Satisfaction Factor)

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic Factor)	3.7066	1.05400	**มาก**
1. นโยบายเงิน Digital Wallet จะส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจ	3.92	0.866	มาก
2. การแจกเงิน Digital Wallet จะทำให้ร้านค้าที่เข้าร่วมโครงการรัฐบาลมียอดขายลดลง	3.49	1.266	มาก
3. นโยบายเงิน Digital Wallet จะทำให้สภาพเศรษฐกิจดีขึ้น	3.64	0.964	มาก

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic Factor)	3.7066	1.05400	**มาก**
4. Digital Wallet สามารถทำให้เกิดความคล่องตัวในการทำธุรกรรมทางการเงินได้มากขึ้น รวมถึงเพิ่มความสะดวกสบาย ในการชำระค่าสินค้าหรือบริการต่างๆ ได้ง่ายขึ้น	3.79	1.029	มาก
5.นโยบายเงิน Digital Wallet สอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจในตอนนี้	3.80	1.061	มาก
6. งบประมาณในการดำเนินตามนโยบายเงิน Digital Walle มีความเหมาะสม	3.60	1.138	มาก
ปัจจัยการเข้าถึง (Access Factor)	3.9866	0.93786	**มาก**
1.ท่านคิดว่าสมาร์ทโฟนของท่านสามารถใช้งานแอปพลิเคชันกระเป๋าตังได้อย่างมีประสิทธิภาพ	4.16	0.773	มาก
2.ท่านสามารถใช้จ่ายเงิน Digital Wallet ได้ด้วยตัวท่านเอง	4.27	0.860	มากที่สุด
3.ท่านรู้สึกว่าแอปพลิเคชันกระเป๋าตังมีฟังชั่นในการใช้งานได้อย่างง่ายดาย	3.98	0.881	มาก
4.ท่านสามารถใช้งานฟังก์ชั่นต่างๆของแอปพลิเคชันกระเป๋าตังได้เป็นอย่างดี	4.02	0.94	มาก
5.ท่านรู้สึกถึงความสะดวกสบายมากขึ้นในการใช้เทคโนโลยีทำกิจกรรมต่าง ๆ	4.04	0.851	มาก
6.ท่านรู้สึกว่าแอปพลิเคชันกระเป๋าตังมีหลักการใช้งานที่ซับซ้อนและเข้าใจยาก	3.45	1.3222	มาก
ปัจจัยความพึงพอใจ (Satisfaction Factor)	3.6116	1.0335	**มาก**
1.ความพึงพอใจในการจำกัดกรอบสิทธิของคนที่ได้รับจากรายได้หรือเงินฝาก	3.05	1.259	มาก
2.ความพึงพอใจในภาพรวมของนโยบายเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล	3.49	0.991	มาก
3.ท่านรู้สึกชื่นชอบในการใช้จ่ายด้วยเงิน Digital Wallet	3.87	0.994	มาก

จากตารางที่ 3 แสดงระดับความคิดเห็นในแต่ละข้อคำถามของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับ **ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic Factors)** ในทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล พบว่า คำถามที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ท่านคิดว่านโยบายเงิน Digital Wallet จะส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.92 (เห็นด้วยมาก) ลำดับถัดมา คือ นโยบายเงิน Digital Wallet สอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจในตอนนี้มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80 (เห็นด้วยมาก) และท่านคิดว่า Digital Wallet สามารถทำให้เกิดความคล่องตัวในการทำธุรกรรมทางการเงินได้มากขึ้น รวมถึงเพิ่มความสะดวกสบาย ในการชำระค่าสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.79 (เห็นด้วยมาก) ตามลำดับ

ปัจจัยการเข้าถึง (Access Factor) ในทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล พบว่า คำถามที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ท่านสามารถใช้จ่ายเงิน Digital Wallet ได้ด้วยตัวท่านเองมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27 (เห็นด้วยมากที่สุด) ลำดับถัดมา คือ ท่านคิดว่าสมาร์ทโฟนของท่านสามารถใช้งานแอปพลิเคชันกระเป๋าตังได้อย่างมีประสิทธิภาพมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 (เห็นด้วยมาก) และท่านรู้สึกถึงความสะดวกสบายมากขึ้นในการใช้เทคโนโลยีทำกิจกรรมต่างๆมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.04 (เห็นด้วยมาก) ตามลำดับ

ปัจจัยความพึงพอใจ (Satisfaction Factor) ในประเด็นต่างๆ ของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล พบว่า คำถามที่อธิบายความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่เห็นด้วยมากที่สุดเป็นประเด็นความรู้สึกชื่นชอบในการใช้จ่ายด้วยเงิน Digital Wallet มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.87 (เห็นด้วยมาก) ถัดมาเป็น

ความพึงพอใจในภาพรวมของนโยบายเงิน Digital Wallet ตามนโยบายของรัฐบาล และความพึงพอใจในการจำกัดกรอบสิทธิของคนที่ได้รับจากรายได้หรือเงินฝาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.49 (เห็นด้วยมาก) และ 3.05 (เห็นด้วยมาก) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 : แสดงการวิเคราะห์ Multiple Linear Regression เมื่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล เป็นตัวแปรตาม

สมมติฐาน	B	Beta	T	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	-.625		-3.299	.001
ปัจจัยทางสติปัญญา	**.079**	**.064**	**1.447**	**.149**
สติปัญญาด้านนโยบาย	-.059	-.064	-1.665	.097
สติปัญญาด้านข้อมูลข่าวสาร	.014	.015	.405	.686
สติปัญญาด้านการประชาสัมพันธ์	.082	.098	2.796	**.005**
สติปัญญาด้านเทคโนโลยี	-.044	-.047	-1.131	.259
ปัจจัยทัศนคติ	**.401**	**.273**	**6.727**	**.000**
ทัศนคติเชิงบวก	.288	.328	6.053	**.000**
ทัศนคติเชิงลบ	.083	.060	1.880	.061
ปัจจัยเศรษฐกิจ	**.425**	**.397**	**7.754**	**.000**
ปัจจัยการเข้าถึง	**.066**	**.054**	**1.480**	**.140**
ปัจจัยความพึงพอใจ	**.261**	**.208**	**5.321**	**.000**

ค่า R = 0.829, Adjust R2 = 0.683, F = 172.793, Sig = 0.000

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 พบว่า **ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล** โดยมีตัวแปรพยากรณ์ (Predictors) คือ ปัจจัยทางสติปัญญา ปัจจัยทัศนคติ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยการเข้าถึง และปัจจัยความพึงพอใจ และมีตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ ทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล ซึ่งมีค่าอำนาจการพยากรณ์ (R^2 =0.829) คิดเป็นร้อยละ 82.9 ความคาดหวังมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (F = 172.793, Sig = 0.000) และผลการทดสอบค่าสถิติของค่าสัมประสิทธิ์และตัวแปรของตารางข้างต้น สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาลของประชาชนที่มีสิทธิตามนโยบายของพรรคเพื่อไทยในระหว่างการจัดตั้งรัฐบาลในช่วงแรก (MGR ONLINE, 2023) ที่มีข้อจำกัดสิทธิในการได้รับ คือ จำนวนเงิน 10,000 บาทให้คนไทยที่มีอายุ 16 ปีขึ้นไปและมีรายได้ไม่ถึง 70,000 บาท/เดือน และมีเงินฝากต่ำกว่า 5 แสนบาท ที่มีการประกาศพรรคไทยรักไทยถึงนโยบายเงื่อนไขดิจิทัลวอลเล็ต ให้ใช้บัตรประชาชนหรือรหัส (ไม่มีอินเทอร์เน็ต หรือมือถือก็ใช้ได้) ให้ใช้ซื้อสินค้าในรัศมี 4 กิโลเมตรจากที่อยู่ในทะเบียนบ้าน โดยจำกัดเวลาในการใช้ 6 เดือน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจนั้น โดยวิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 เพื่อทดสอบสมมติฐาน

การทดสอบสมมติฐาน

จากตารางที่ 5 การทดสอบสมมติฐาน H_1-H_5 ดังนี้ วิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังนี้

H_1: ปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive factors) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน

ผลการศึกษาโดยวิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า ปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive factors) โดยรวมปฏิเสธสมมติฐาน H_1 กล่าวคือปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive factors) ไม่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน จากการวิเคราะห์ปัจจัยทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องในแต่ละด้าน ทั้งด้านนโยบาย ด้านข่าวสาร และด้านเทคโนโลยี แต่พบว่าปัจจัยทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ในเรื่องของเงิน Digital Wallet ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน (Attitudes of Citizens)

H_2: ปัจจัยทัศนคติ (Attitude Factors) ทั้งในทางบวกและทางลบส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน

ผลการศึกษาโดยวิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ยอมรับสมมติฐาน H_2 กล่าวคือพบว่าปัจจัยทัศนคติ (Attitude Factors) โดยรวม (ทั้งทางบวกและทางลบ) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน แต่หากแยกวิเคราะห์ทัศนคติเชิงลบพบว่าไม่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน ส่วนทัศนคติเชิงบวกส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน (Attitudes of Citizens)

H_3: ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic Factors) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน

ผลการศึกษาโดยวิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic Factors) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน (Attitudes of Citizens)

H_4: ปัจจัยด้านการเข้าถึง (Access Factor) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน

ผลการศึกษาโดยวิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ปฏิเสธสมมติฐาน H_4 พบว่า ปัจจัยด้านการเข้าถึง (Access Factor) ไม่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน

H_5: ปัจจัยด้านความพึงพอใจ (Satisfaction Factor) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน

ผลการศึกษาโดยวิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ยอมรับสมมติฐาน H_5 พบว่า ปัจจัยด้านความพึงพอใจ (Satisfaction Factor) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน (Attitudes of Citizens)

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยฉบับนี้ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ตามนโยบายรัฐบาล สามารถสรุปประเด็นสำคัญเพื่อนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ปัจจัยทางสติปัญญา (Cognitive factors) โดยรวมไม่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน จากการวิเคราะห์ปัจจัยทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับด้านนโยบาย ด้านข่าวสาร และด้านเทคโนโลยี มีเพียงปัจจัยทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับด้านการประชาสัมพันธ์ในเรื่องของเงิน Digital Wallet ที่มีการดำเนินงานผ่านสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่องทั้งออฟไลน์และสื่อสังคมออนไลน์จากทางรัฐบาล เท่านั้นที่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน ทั้งนี้จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้ได้รับสิทธิ ได้รับอิทธิพลจากสื่อต่าง ๆ ทั้งข่าวสารมีประโยชน์แก่ตัวผู้รับสารเอง จึงเกิดการเลือกรับข่าวสารหรือเปิดรับข่าวสารที่เปรียบเสมือนกรองข่าวในแต่ละบุคคลที่กลั่นกรองข่าวสารที่ได้ออกมาเป็นความเข้าใจและจดจำได้จึงส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital Wallet ในเรื่องประโยชน์แก่ประชาชนและส่วนรวม การมีสิทธิเข้าถึงนโยบายเงิน Digital Wallet ได้อย่างทั่วถึง และเป็นความปลอดภัยในการใช้จ่ายด้วยเงิน Digital Wallet

2. ปัจจัยทัศนคติ (Attitude Factors) โดยรวม (ทั้งทางบวกและทางลบ) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน แต่หากแยกวิเคราะห์พบว่าทัศนคติเชิงลบไม่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน ทัศนคติเชิงบวกเท่านั้นส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน (Attitudes of Citizens) ทั้งนี้จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้ได้รับสิทธิ อาจมีทัศนคติเชิงบวกเป็นหลักจึงส่งผลต่อภาพรวมต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงินทั้งในด้านนโยบายเงิน

Digital Wallet ว่ามีประโยชน์แก่ประชาชนและส่วนรวม การมีสิทธิเข้าถึงนโยบายเงิน Digital Wallet ได้อย่างทั่วถึง และความปลอดภัยในการใช้จ่ายด้วยเงิน Digital Wallet

3. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic Factors) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน ทั้งนี้จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้ได้รับสิทธิ พบว่า เศรษฐกิจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อประชากรอย่างมากถือเป็นตัวชี้วัดด้านการเงินให้กับประเทศนั้นๆและยังเป็นปัจจัยที่มีการเคลื่อนไหวเมื่อมีการกระทำที่ก่อให้เกิด กิจกรรม การผลิต การจำหน่าย การบริโภค การซื้อขายแลกเปลี่ยน การลงทุน และอื่น ๆ ที่มีผลออกมาในรูป ของค่าของเงิน ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน (Attitudes of Citizens)

4. ปัจจัยด้านการเข้าถึง (Access Factor) ไม่ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้แอปพลิเคชันกระเป๋าตังในสมาร์ทโฟน ทั้งนี้จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้ได้รับสิทธิ พบว่า การใช้เงิน Digital Wallet ในการทำธุรกรรมการใช้จ่าย เป็นเรื่องกลุ่มตัวอย่างผู้ได้รับสิทธิต้องอาศัยการเรียนรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และทุนในเครื่องมือ ซึ่งอาจเป็นความไม่พร้อมในด้านต่างๆ อยู่ เช่น การใช้แอปพลิเคชันกระเป๋าตังในสมาร์ทโฟน การใช้เงิน Digital Wallet ในการทำธุรกรรมการใช้จ่าย

5. ปัจจัยด้านความพึงพอใจ (Satisfaction Factor) ส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน (Attitudes of Citizens) ความพึงพอใจและลักษณะความพึงพอใจนั้นเป็นหนึ่งปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นผลจากการได้รับการตอบสนองต่อแรงจูงใจหรือความต้องการต่างๆของบุคคล ความพึงพอใจเกิดจากการประเมินความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังไว้กับสิ่งที่ได้รับจริง ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างผู้ได้รับสิทธิ พบว่า หากกล่าวถึงความพึงพอใจของประชาชนในการใช้เงิน Digital Walle อาจหมายถึงความรู้สึกของประชาชนหรือผู้บริโภคในเชิงบวกในการชอบทำให้เกิดความพึงพอใจเกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อแนะนำในการทำวิจัยครั้งถัดไป

1. เสนอแนะให้ศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจเกี่ยวโยงกับปัจจัยที่มีผลต่อทัศคติของประชาชนที่ได้รับการแจกเงิน Digital wallet ตามนโยบายรัฐบาล เนื่องจากอาจมีปัจจัยอื่นที่มีความเกี่ยวโยงเพื่อที่จะทำให้หาข้อมูลได้กว้างขึ้น

2.การใช้เครื่องมือแบบสอบถามทำผ่าน Google form ด้วยสมาร์ทโฟน อาจได้คำตอบที่เกิดความคลาดเคลื่อนในการตอบ อาจต้องใช้เทคนิคการตั้งข้อคำถามเพื่อตรวจสอบเป็นช่วงๆ และบางครั้งพบว่าผู้ตอบไม่ได้เลื่อนช่องสเกลคำตอบที่ล้นจอสมาร์ทโฟนของผู้ตอบ คำตอบที่ได้ไม่ค่อยกระจายการตอบจะเป็นการเลือกในแนวดิ่งทั้งนี้อาจไม่ใช่คำตอบที่ต้องการจริง

3. ศึกษากลุ่มประชากรตัวอย่างใน Generation ที่ต่างกัน จะมีความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วงของอายุวัย ความต่างของ การคิด ความรู้สึก พฤติกรรมอื่นๆ ทั้งยังรวมถึงในพื้นที่ที่แตกต่างจะมีวัฒนธรรม และค่านิยมที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งอาจมีผลให้ข้อมูลที่ได้มามีความแตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: W. H. Freeman.

Brown, T., & Green, L. (2022). **Access Factors Influencing Adoption of Digital Wallet Applications: An Empirical Study.** *Journal of Financial Technology*, *10*(4), 345-360.

Carver, C. S., & Scheier, M. F. (1998). **On the Self-Regulation of Behavior.** Cambridge: Cambridge University Press.

Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). **Stress, social support, and the buffering hypothesis.** Psychological Bulletin, 98(2), 310-357.

Dweck, C. S. (2006). **Mindset: The New Psychology of Success.** New York: Random House.

Garcia, R., & Martinez, P. (2017). **Cultural impacts on policy perception.** Cultural Studies, 31(4), 567-580.

Jones, S., & Smith, K. (2020). **Access Factors in Smartphone Usage and Digital Wallet Adoption: A Comparative Study.** *Journal of Mobile Technology*, *7*(2), 112-125.

Kahneman, D. (2011). **Thinking, Fast and Slow.** New York: Farrar, Straus and Giroux.

Kim, S. H., & Lee, J. (2018). **Media effects on public perception of policy issues.** Journal of Communication, 68(2), 345-367.

Kotler, P. Gary, A. & Balasubramanian, S. (2023) **Principles of Marketing**, 19th Global Edition Limited.

Lee, J., & Kim, S. (2021). **Satisfaction Factors Influencing Consumer Attitudes Towards Online Shopping.** Journal of Consumer Research, *47*(5), 789-805.

Lee, T., & Lin, K. (2019). **Trust in government and policy compliance.** *Public Administration Review*, 79(5), 698-710.

Martinez, P., & Rodriguez, J. (2019). **The Role of Product Quality and Customer Satisfaction in Shaping Consumer Attitudes.** Journal of Product & Brand Management, *28*(3), 314-328.

MGA ONLINE, (2566). **เคาะแจกเงินดิจิทัลให้คนเงินเดือนน้อยกว่า 7 หมื่น-เงินฝากต่ำกว่า 5 แสน เริ่ม พ.ค.ปีหน้า ใช้งบฯ 5 แสนล้านจากการออก พ.ร.บ.กู้เงิน.** สืบค้นเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2566 สืบค้นจาก https://mgronline.com/politics/detail/9660000101191

Nguyen, T., & Pham, M. (2018). **Factors Affecting Customer Satisfaction and Attitude in the Hospitality Industry.** Journal of Hospitality and Tourism Management, *34*, 30-40.

Patel, R., & Singh, V. (2017). **Customer Satisfaction and Its Impact on Consumer Attitudes in the Retail Sector.** International Journal of Retail & Distribution Management, 45(9), 1018-1033.

Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1985). **Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies.** Health Psychology, 4(3), 219-247.

Smith, J., & Johnson, A. (2021). **Access Factors in Digital Wallets: A User-Centric Study.** Journal of Digital Banking, *8*(3), 211-225.

Smith, J. A., & Jones, L. M. (2020). **The impact of government communication on public policy perception.** Journal of Public Affairs, 20(3), 225-237.

Sping ออนไลน์ (2023) **เงื่อนไข ดิจิทัลวอลเล็ต 10,000 บาท จากพรรคเพื่อไทย ใครได้บ้าง** สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 256 จาก https://www.springnews.co.th/news/infographic/842085

การยอมรับเทคโนโลยี ส่วนประสมการค้าปลีก และความไว้วางใจร้านค้าอัจฉริยะแบบไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล ที่ส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อของผู้บริโภค

The Effect of the Technology Acceptance Model, Retailing Mix, and Trust on Customers' Purchase Intention in Lotus's Pick & Go by True Digital

มะลิวัลย์ วรรณโน[1]
ธนารักษ์ ทองจรูญ[1]
เมษาธิณี ป้องโล่ห์[1]
อัจฉรา ทิพย์กรแก้ว[1]
วารุณี ตันติวงศ์วาณิช[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการยอมรับเทคโนโลยี ส่วนประสมการค้าปลีก และความไว้วางใจร้านค้าอัจฉริยะแบบไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล (Lotus's Pick & Go by True Digital) ที่ส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อของผู้บริโภค มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การยอมรับเทคโนโลยี 2) ส่วนประสมการค้าปลีก และ 3) ความไว้วางใจร้านส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคสินค้าในโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยเก็บข้อมูลกับคนรุ่นต่าง ๆ เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักรวมทั้งหมด 411 ชุด ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหญิง คิดเป็นร้อยละ 69.3 ผู้ตอบแบบสอบถามเกิดระหว่างปี พ.ศ. 2489-2555 มีคนทุกรุ่นตั้งแต่คนรุ่นเบบี้บูมเมอร์ รุ่นเอ็กซ์ รุ่นวาย และผู้ตอบแบบสอบถามต้องรู้จักหรือเคยซื้อสินค้าในร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล สำหรับเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามกูเกิ้ลฟอร์มออนไลน์ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายตามความสะดวก สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีในด้านการรับรู้ถึงความมีประโยชน์ และปัจจัยการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งานส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีในร้านโลตัสพิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล ปัจจัยทัศนคติที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีส่งผลต่อความตั้งใจซื้อในร้านโลตัสพิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีด้านการรับรู้ถึงความง่ายร้านและปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ร้านไม่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อในร้านโลตัสพิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล เกี่ยวกับส่วนประสมการค้าปลีกด้านการเลือกทำเลร้านเป็นปัจจัยเดียวที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อในร้านโลตัสพิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล ส่วนด้านการกำหนดความหลากหลายของสินค้าและบริการ ด้านการกำหนดราคาสินค้าในร้าน ด้านการออกแบบร้านและจัดแสดงสินค้าร้าน ด้านการสื่อสารการตลาด และด้านการให้บริการลูกค้าไม่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อในร้านโลตัสพิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล และในส่วนของปัจจัยความไว้วางใจร้านส่งผลต่อความตั้งใจซื้อในร้านโลตัสพิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล

คำสำคัญ: *การยอมรับเทคโนโลยี ส่วนประสมการค้าปลีก ความไว้วางใจ ทัศนคติที่มีต่อการใช้เทคโนโลยี ความตั้งใจซื้อ*

[1] นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการตลาด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Abstract

Research on the effect of technology acceptance model, retailing mix and trust on customers' purchase intention in Lotus's Pick & Go by True Digital. The purpose of this research is to investigate: 1) The effect of the technology acceptance model on customers' purchase intention in Lotus's Pick & Go by True Digital, 2) The effect of retailing mix on customers' purchase intention in Lotus's Pick & Go by True Digital and 3) The effect of trust on customers' purchase intention in Lotus's Pick & Go by True Digital. This research uses qualitative methods and collected primary data from a sample size of 411 responses. The majority of respondents (69.3%) were female and belonged to various generations from 1946 to 2012 (Generation B, Generation X, Generation Y, and Generation Z). All participants were familiar with or had previously purchased products at the Lotus's Pick & Go by True Digital store. The data was collected using an online survey distributed via Google Forms, employing simple random sampling for data analysis, the data were analyzed statistically using SPSS software, with the significance level set at 0.05.

The research results indicate that factors related to technology acceptance, specifically perceived usefulness and perceived ease of use, influence attitudes towards the use of technology in Lotus's Pick & Go by True Digital stores. These attitudes, in turn, affect purchase intentions. However, perceived ease of use and perceived usefulness of the store itself do not directly influence purchase intentions. Regarding the retail mix, the study finds that store location is the sole factor affecting customers' purchase intentions at Lotus's Pick & Go by True Digital stores. Other factors such as product variety, pricing, store design and display, communication, and customer service do not impact purchase intentions. Moreover, trust in the store emerges as a crucial factor influencing customers' purchase intentions at Lotus's Pick & Go by True Digital stores.

Keywords: *The Technology Acceptance Model: TAM, Retailing Mix, Trust, Attitude toward Using Technology, Consumers' Purchase Intention*

บทนำ

ในปัจจุบันเทคโนโลยีถูกพัฒนาอย่างรวดเร็วและมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าของผู้บริโภค ทำให้หลาย ๆ ส่วนในภาคธุรกิจต้องยกระดับกลวิธีในการทำการตลาดใหม่ ๆ เข้ามาใช้เพื่อดึงดูดผู้บริโภคและช่วยให้ธุรกิจเติบโตได้อย่างเหนียวแน่น โดยการนำศักยภาพของเทคโนโลยีดิจิทัลทางด้านการตลาดมาใช้ เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมการค้าปลีกที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโมเดล การดำเนินธุรกิจแบบเดิม ๆ สู่ร้านค้าปลีกที่เน้นเทคโนโลยี (Retail Technology) คือ การผสมผสานความหลากหลายของเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับธุรกิจให้เป็นร้านค้าปลีกอัตโนมัติอย่างเต็มรูปแบบ อย่างห้างโลตัส ที่เล็งเห็นถึงโอกาสในการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานให้สอดคล้องกับการพัฒนาของเทคโนโลยีและพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของผู้บริโภค จึงมีการเปิดเป็นร้านค้าอัจฉริยะภายใต้ชื่อโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล (Lotus's Pick & Go by True Digital) ซึ่งเป็นร้านค้าอัจฉริยะแบบไร้พนักงาน ร่วมกับ True ที่สามารถตอบโจทย์การใช้ชีวิตของลูกค้าในปัจจุบัน ช่วยสร้างประสบการณ์ในการจับจ่ายใช้สอยแบบสมาร์ทในยุคดิจิทัล และตอบสนองการใช้ชีวิตที่เร่งรีบของผู้บริโภคที่ต้องการซื้อสินค้าแบบสะดวกรวดเร็ว อีกทั้งร้านค้าปลีกจำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับส่วนประสมการค้าปลีก โดยจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ในงานวิจัยที่พบจะเจอความสัมพันธ์ของส่วนประสมการค้าปลีกที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ รวมถึงปัจจัยความ

ไว้วางใจนั้นยังส่งผลไปในทางที่ดีต่อความสำเร็จของธุรกิจเพราะจะช่วยให้มีผู้บริโภคมากขึ้น จะเห็นได้ว่าความไว้วางใจเป็นตัวแปรสำคัญในการทำให้ธุรกิจอยู่รอดเติบโต และมีโอกาสประสบความสำเร็จ

จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องยังไม่พบงานวิจัยที่เกี่ยวกับความตั้งใจซื้อสินค้าและบริการผ่านร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล (Lotus's Pick & Go by True Digital) ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาการยอมรับเทคโนโลยี ส่วนประสมการค้าปลีก และความไว้วางใจร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล (Lotus's Pick & Go by True Digital) ของผู้บริโภค โดยจะทำการศึกษาในผู้บริโภครุ่นต่างๆ ที่เคยซื้อหรือมีความตั้งใจในการซื้อกับร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ซึ่งสามารถเป็นประโยชน์สำหรับนักการตลาด ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีก และผู้ที่สนใจในธุรกิจเกี่ยวกับการศึกษาถึงผู้บริโภคที่มีความตั้งใจซื้อสินค้าและใช้บริการผ่าน ร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลเพื่อเป็นแนวทางในการนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์การตลาดให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงการยอมรับเทคโนโลยีส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคในร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล
2. เพื่อให้ทราบถึงส่วนประสมของการค้าปลีกส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคในร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล
3. เพื่อให้ทราบถึงความไว้วางใจร้านส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคสินค้าในร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรู

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

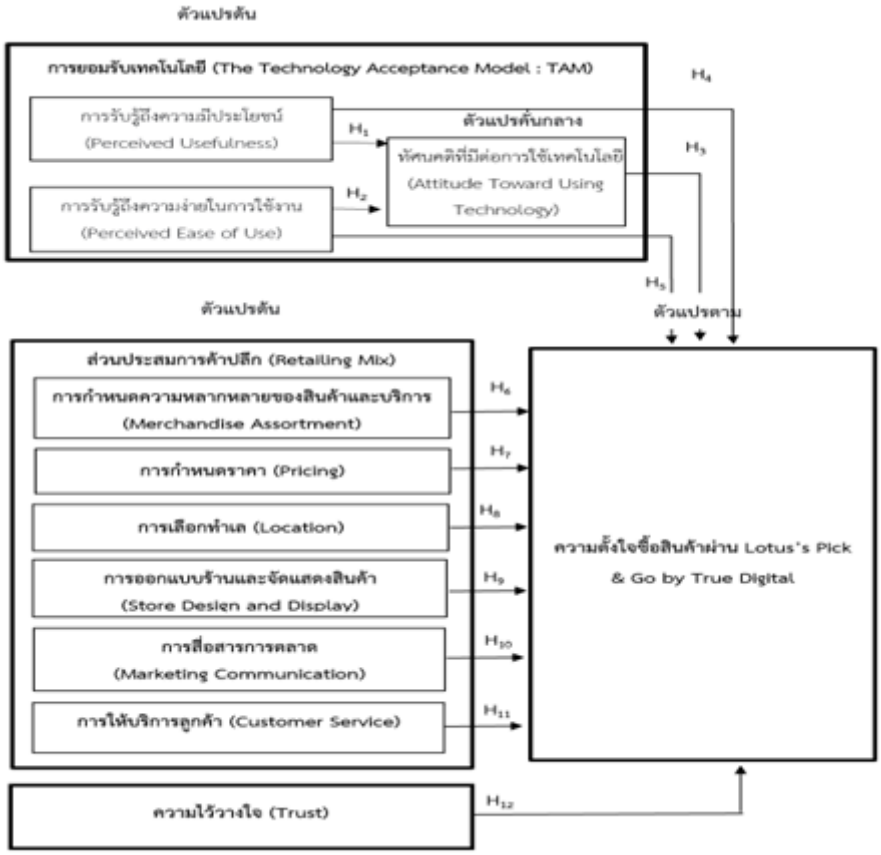

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีของผู้บริโภค

2. ปัจจัยทัศนคติที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีของร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค

3. ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค

4. ปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค

5. ปัจจัยความไว้วางใจร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากตารางที่ 1 เป็นการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมข้อมูลทุติยภูมิ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดกรอบแนวคิดของงานวิจัยนี้

ตารางที่ 1: แสดงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยี ส่วนประสมการค้าปลีก และความไว้วางใจร้านค้าอัจฉริยะแบบไร้ พนักงาน โลตัส พิกค์แอนโกบายทรูดิจิทัล ที่ส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อของผู้บริโภค

ปัจจัยที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม	วรัญญา สันติบุตร (2563)	อัฏฐพล อำรงสุวรรณกิจ (2562)	อุทัยรัตน์ ทองใบ และคณะ (2565)	ดล ผาติพัฒนวงศ (2565)	ประภาศรี พงศ์ธนาพาณิช (2566)	วรรณิกา จิตตินรากร(2561)	สายสุนีย์ แปงใจ (2566)	บัณฑิต ชวนขุนทดและคณะ (2562)	ธัญญวรัตน์ นวลอินทร์ (2565)	จารุวรรณ บุญเจริญ (2562)	จารุวรรณ บุญมี. (25660)	สินีกรา สุขสวัสดิ์ และคณะ (2561)	ชัชพัชร์ เตชะเกษมสุข แล ทิวา พาร์ค (2565)	มัสลิน ใจคุณ (2561)	นัฐกาพร รัตนอร่าม. (2560)	ภูริต กองบุญสุข (2561)	ธัญรดา ธนสารโสภณ และ พีรภาว์ ทวีสุข. (2562)	อรรถพล บวรธรรมจักร และคณะ (2565)	กฤตเมธ นิติวัฒนะ และคณะ(2565)	พิมพ์ชนก บุญอินทร (2564)
ลักษณะทางประชากร (ปัจจัยส่วนบุคคล)	✓	✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓									✓
ส่วนประสมทางการตลาด	✓	✓					✓		✓				✓							
การยอมรับเทคโนโลยี	✓	✓			✓	✓	✓		✓	✓			✓	✓			✓	✓		✓
การตัดสินใจซื้อสินค้า	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓		✓	✓	✓	✓		
ส่วนประสมการตลาดของร้านค้าปลีก			✓								✓	✓			✓	✓			✓	
พฤติกรรมผู้บริโภค			✓			✓			✓		✓									
ทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (TAM)				✓																
แบรนด์				✓																
คุณภาพการบริการทางอิเล็กทรอนิกส์								✓												
ทัศนคติที่มีต่อการใช้									✓	✓									✓	
ความจงรักภักดีของลูกค้า												✓							✓	
ความไว้วางใจ													✓							

ปัจจัยที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม	วรัญญา สันติบุตร (2563)	อัฏฐพล อำรงสุวรรณกิจ (2562)	อุทัยรัตน์ ทองใบ และคณะ (2565)	ดล ผาติพัฒนวงศ (2565)	ประภาศรี พงศ์ธนาพาณิช (2566)	วรรณิกา จิตตินรากร(2561)	สายสุนีย์ แปงใจ (2566)	บัณฑิต ชวนชุมทดและคณะ (2562)	ธัญญวรัตน์ นวลอินทร์ (2565)	จารุวรรณ บุญเจริญ (2562)	จารุวรรณ บุญมี. (25660)	สินีทรา สุขสวัสดิ์ และคณะ (2561)	ชัชพัชร์ เตชะเกษมสุข และ ทิวา พาร์ค (2565)	มัสลิน ใจคุณ (2561)	นัฐกาพร รัตนอร่าม. (2560)	ภูริต กองบุญสุข (2561)	ธัญรดา ธนสารโสภณ และ พีรภาว์ ทวีสุข. (2562)	อรรถพล บวรธรรมจักร และคณะ (2565)	กฤตเมธ นิติวัฒนะ และคณะ(2565)	พิมพ์ชนก บุญอินทร (2564)
การยอมรับเทคโนโลยีด้านทัศนคติ													✓							
กระบวนการตัดสินใจซื้อ																✓				
ความได้เปรียบทางการแข่งขันด้านเทคโนโลยี																		✓		
ความเสี่ยงในการซื้อ																				✓

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยี (The Technology Acceptance Model : TAM)

เป็นทฤษฎีที่ Davis พัฒนาขึ้นมาเพื่อต้องการทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยีของผู้ใช้ว่าเพราะอะไรผู้ใช้ถึงยอมรับหรือปฏิเสธการใช้งานระบบเทคโนโลยี โดยใช้วัดผลระดับการรับรู้ถึงความมีประโยชน์ (Perceived Usefulness) และการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use) ของผู้ใช้ ซึ่งทั้งสองปัจจัยเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งานเทคโนโลยี (Attitude Toward Using Technology) และเกิดเป็นพฤติกรรมความตั้งใจในการใช้เทคโนโลยี (Behavioral Intentions to Use)

1.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้ถึงความมีประโยชน์ (Perceived Usefulness: PU) การรับรู้ถึงความมีประโยชน์ (Perceived Usefulness) คือระดับการรับรู้ของผู้ใช้งานต่อระบบเทคโนโลยีที่เชื่อว่าหากมีการนำประโยชน์จากเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการปฏิบัติงานจะช่วยให้การทำงานนั้นมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น (Davis,1989)

1.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้ความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use: PEU) Davis (1989) ได้ให้ความหมายของการรับรู้ความง่ายในการใช้ง่ายไว้ว่า เป็นระดับความเชื่อของแต่ละบุคคลที่เชื่อว่าเทคโนโลยีนั้น ๆ ไม่ซับซ้อน สามารถใช้งานได้ง่าย หรือไม่ต้องใช้ความพยายามมากในการใช้

1.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยีในแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Attitude Toward Using Technology) ทัศนคติ (Attitude) หรือ เจตคติ คือความรู้สึกโดยรวมของบุคคลที่เกิดจากความพร้อมหรือความโน้มเอียงของจิตใจที่มีต่อสิ่งหนึ่งโดยเกิดจากสิ่งเร้าต่าง ๆ รอบตัวที่มีผลกระทบต่อจิตใจหรือระบบประสาทสัมผัสของบุคคลทำให้บุคคลนั้นแสดงกิริยาท่าที พฤติกรรม และความรู้สึกออกมาเป็นทัศนคติต่อสิ่งนั้น (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2540, หน้า 11-12)

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับส่วนประสมการค้าปลีก (Retailing Mix)

ส่วนประสมการค้าปลีก (Retailing Mix) หมายถึง การวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ของร้านค้าปลีกเพื่อทำให้ร้านค้าเป็นที่สนใจ ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคและประสบความสำเร็จทางธุรกิจ ซึ่งงานวิจัยของวารุณี ตันติวงศ์วาณิช (2558) ได้กล่าวถึงกลยุทธ์ทางธุรกิจการค้าปลีกที่สามารถกระตุ้นแรงจูงใจที่ก่อให้เกิดความตั้งใจซื้อสินค้าหรือบริการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย ประกอบไปด้วย การกำหนดความหลากหลายของสินค้าและบริการ (Merchandise Assortment) การกำหนด

ราคา (Price) การเลือกทำเลที่ตั้ง (Location) การออกแบบร้านและจัดแสดงสินค้า (Store Design and Display) การสื่อสารการตลาด (Marketing Communication) และการให้บริการลูกค้า (Customer Service)

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความไว้วางใจ (Trust)

ความไว้วางใจเป็นส่วนสำคัญมากในการดำเนินธุรกิจ หากผู้บริโภคมีความไว้วางใจก็จะส่งผลให้ผู้บริโภคมีความภักดีต่อองค์กร และเมื่อผู้บริโภคมีความภักดีก็จะแนะนำให้คนอื่น ๆ หลาย ๆ คนเชื่อตามไปด้วย เพื่อเพิ่มผลกำไรทางธุรกิจ องค์กรจำเป็นต้องเรียนรู้ทฤษฎีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ความคุ้นเคยเพื่อเอาชนะใจลูกค้า สำหรับบริบทการชอปปิงออนไลน์ มักเน้นไปที่การระบุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความไว้วางใจ การวิเคราะห์ความไว้วางใจเป็นหนึ่งในตัวทำนายความภักดีของลูกค้า (Lionello, Slongo, & Matos, 2020) ความไว้วางใจเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้บริโภคในกลุ่มเป้าหมายเกิดความกังวลในการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ซึ่งจะส่งผลให้ความตั้งใจซื้อสินค้าลดลง ความไว้วางใจในแบรนด์เกี่ยวข้องกับความเชื่อมั่นของผู้บริโภคในด้านคุณภาพและความปลอดภัยของแบรนด์ (Lassoued & Hobbs, 2015)

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความตั้งใจซื้อสินค้า (Intention)

ความตั้งใจซื้อ (Intention) เป็นความมุ่งมั่นในการค้นหาผลิตภัณฑ์หรือประโยชน์ที่เฉพาะเจาะจง (Keller, 2001) ในจำนวนที่ต้องการ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง และเปรียบเสมือนกระบวนการความพร้อมของบุคคลหนึ่ง เพื่อเปรียบเทียบความคุ้มค่าสำหรับการเลือกซื้อสินค้า (Kim & Pysarchik, 2000)

5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ ร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล (Lotus's Pick & Go by True Digital)

ร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล (Lotus's Pick & Go by True Digital) คือร้านค้าปลีกประเภทร้านค้าอัจฉริยะที่นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการอำนวยความสะดวกและยกระดับประสบการณ์ชอปปิงให้กับลูกค้า ทำให้ลูกค้าสัมผัสประสบการณ์ชอปปิงแบบสมาร์ทด้วยเทคโนโลยี AI อัจฉริยะ ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าที่ต้องการความรวดเร็วและความสะดวกในการใช้บริการ เพียงแค่หยิบสินค้าแล้วเดินออกจากร้านได้เลย โดยระบบจะทำการคำนวณราคาสินค้าโดยอัตโนมัติ เชื่อมต่อกับ TrueMoney Wallet ของลูกค้า ซึ่งถือเป็นร้านค้าอัจฉริยะไร้พนักงานเต็มรูปแบบแห่งแรกในไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย (Target Population) กลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยเลือกใช้ในการนำมาเป็นประชากรกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ คือ บุคคลหรือผู้ที่สนใจใช้บริการร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลซึ่งเป็นคนยุคเบบี้บูมเมอร์ คนยุคเอ็กซ์ คนยุควาย หรือคนยุคซี ซึ่งเกิดระหว่างปี พ.ศ. 2489-2555

1.2 ขนาดตัวอย่าง (Sample Size) และการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Method) ผู้ทำวิจัยเลือกใช้สูตรคำนวณขนาดของกลุ่มประชากรตัวอย่างแบบไม่ทราบขนาดจำนวนของประชากรของ W.G.Cochran โดยมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 95% หรือค่าความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 0.05 ดังสูตร (Cochran, 1997)

$$\text{สูตร} = \mathrm{P(1-P)(z2)}\mathscr{e}2\ P1-Pz2\mathscr{e}2$$

จากการคำนวณ ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างของประชากรโดยประมาณเป็นจำนวน 385 คน เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ผล โดยทำการเก็บแบบสอบถามจากการสุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Nonprobability Sampling) อาศัยการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก (Convenience Sampling) ด้วยการแจกแบบสอบถามออนไลน์โดยใช้บริการจากกูเกิ้ลฟอร์ม และเลือกใช้วิธีสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ผ่านการคัดกรองเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภคคน

ยุคเบบี้บูมเมอร์ คนยุคเอ็กซ์ คนยุควาย หรือคนยุคซี ซึ่งเกิดระหว่างปี พ.ศ. 2489-2555 ที่เคยซื้อหรือมีความตั้งใจในการซื้อกับร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ซึ่งรวบรวมและคัดกรองได้กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติรวมทั้งสิ้น 411 คน

1.3 ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย วันที่ 27 พฤศจิกายน 2566 ถึง 15 มีนาคม 2567

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย

1) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากบทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาปรับใช้ในการทำแบบสอบถาม โดยรวบรวมข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยในงานวิจัย เรื่อง การยอมรับเทคโนโลยี ส่วนประสมการค้าปลีก และความไว้วางใจร้านค้าอัจฉริยะโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ของผู้บริโภค มาดัดแปลงเป็นข้อคำถามในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

2) จากนั้นผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่เป็นฉบับร่างผ่านการตรวจแบบประเมินดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ ทำการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) ความเกี่ยวข้อง และความเหมาะสมของข้อคำถาม

3) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในการทดลองใช้ (Try out) ทดสอบผ่านโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows (Statistical Package for Social Science) จำนวน 20 คน พบว่ามีค่ามากกว่า 0.7 แสดงให้เห็นว่าข้อคำถามมีความเหมาะสมและเชื่อถือได้ ผู้วิจัยจึงนำแบบสอบถามที่ทดสอบกับกลุ่มทดลองไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 411 คน ด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาช (Cronbach's Alpha) พบว่าความเชื่อมั่นในแต่ละตัวแปรมีค่ามากกว่า 0.7 แสดงให้เห็นว่าข้อคำถามมีความเหมาะสมและเชื่อถือได้

2.2 แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการสร้างแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งจัดเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยแบ่งเป็นคำถามคัดกรอง และคำถามงานวิจัย 6 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพ ข้อมูลพื้นฐาน และพฤติกรรมเกี่ยวกับการซื้อสินค้าผ่าน Lotus's

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยี

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีก

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยความไว้วางใจ

ส่วนที่ 5 แบบสอบถามเกี่ยวกับความตั้งใจซื้อ

ส่วนที่ 6 เป็นข้อเสนอแนะอื่น ๆ

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาวิจัยได้ทำการนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านโปรแกรมสำเร็จรูปแบบทางสถิติ SPSS (Statistic Package for Social Science for Windows) ทางคอมพิวเตอร์ โดยวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติมาใช้ และตรวจหาความเชื่อมั่น

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลประชากรศาสตร์ ของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 411 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือเพศหญิง จำนวน 285 คน คิดเป็นร้อยละ 69.3 ส่วนใหญ่ จำนวน 357 คน คิดเป็นร้อยละ 86.9 เป็นคนรุ่นซี (Generation Z) ทั้งนี้ในแบบสอบถามมีครอบคลุมคนทุกรุ่นแต่มีสัดส่วนไม่พอ ๆ กัน ในส่วนของระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 322 คน คิดเป็นร้อยละ 78.3 อาชีพส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 343 คน คิดเป็นร้อยละ 83.5 และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนส่วนใหญ่จำนวน 292 คน คิดเป็นร้อยละ 71.0 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 15,000 บาท

2. ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการเข้าร้านร้านค้าโลตัส ที่เป็นพฤติกรรมคนแต่ละรุ่น จากผลการศึกษาพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เข้าใช้บริการ ร้านค้าอัจฉริยะโลตัส มีจำนวนครั้งอยู่ที่ 1 – 3 ครั้งต่อเดือน จำนวน 253 คน คิดเป็นร้อยละ 61.6 โดยจำนวนเงินที่ซื้อสินค้าแต่ละครั้งจากร้านค้าอัจฉริยะโลตัส ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามที่ซื้อสินค้าจากร้านโลตัส ประมาณครั้งละ 500 – 1,000 บาท จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 40.6 และส่วนใหญ่ซื้อสินค้าประเภทอาหารสด จำนวน 288 คน คิดเป็นร้อยละ 70.1

3. ผลการวิเคราะห์

ตารางที่ 2 : แสดงการวิเคราะห์ Multiple Linear Regression เมื่อทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี เป็นตัวแปรตาม

สมมติฐาน	B	Beta	T	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	0.621		4.383	0.000
การรับรู้ถึงความมีประโยชน์	0.546	0.504	12.130	**0.000**
การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน	0.334	0.366	8.810	**0.000**

R = 0.857, Adjust R^2 = 0.732 F = 561.750 Sig = 0.000

**มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยีของร้านโลตัสพิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลของผู้บริโภค โดยมีตัวแปรพยากรณ์ คือ การรับรู้ถึงความมีประโยชน์ การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน และมีตัวแปรตาม คือ ทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี ซึ่งมีค่าอำนาจการพยากรณ์คิดเป็นร้อยละ 73.2 ความคาดหวังมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 (F = 561.750, Sig = 0.000)

ตารางที่ 3 : แสดงการวิเคราะห์ Multiple Linear Regression เมื่อความตั้งใจซื้อ (Purchase Intention) เป็นตัวแปรตาม

สมมติฐาน	B	Beta	T	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	0.018		0.110	0.913
การยอมรับเทคโนโลยี (TAM)				
การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน	0.083	0.073	1.435	0.152
การรับรู้ถึงความมีประโยชน์	-0.029	-0.023	-0.451	0.653
ทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี	0.131	0.115	1.965	0.050
ส่วนประสมการค้าปลีก				
การกำหนดความหลากหลายของสินค้าและบริการ	0.089	0.083	1.504	0.133
การกำหนดราคา	0.041	0.037	0.588	0.557
การเลือกทำเล	0.195	0.202	3.704	**0.000**
การออกแบบร้านและจัดแสดงสินค้า	0.036	0.033	0.475	0.635
การสื่อสารการตลาด	0.053	0.049	0.717	0.474
การให้บริการลูกค้า	0.000	0.000	0.007	0.994
ความไว้วางใจ	0.377	0.345	5.724	**0.000**

R = 0.825, Adjust R^2 = 0.673, F = 85.402, Sig = 0.000

**มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลของผู้บริโภค โดยมีตัวแปรพยากรณ์ คือ การรับรู้ถึงความมีประโยชน์ การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน ทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี การกำหนดความหลากหลายของสินค้าและบริการ การกำหนดราคา การเลือกทำเล การออกแบบร้านและจัดแสดงสินค้า การสื่อสารการตลาด การให้บริการลูกค้า ความไว้วางใจ และมีตัวแปรตาม คือ ความตั้งใจซื้อ ซึ่งมีค่าอำนาจการพยากรณ์ (R^2 =0.673) คิดเป็นร้อยละ 67.3 ความคาดหวังมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (F = 85.402, Sig = 0.000)

ตารางที่ 4 : แสดงการสรุปการศึกษาการวิเคราะห์สมมติฐาน การยอมรับเทคโนโลยี ส่วนประสมการค้าปลีก และความไว้วางใจร้านค้าอัจฉริยะพิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลของผู้บริโภค

สมมติฐาน	ผลการทดสอบสมมติฐาน
H_1: ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีด้านการรับรู้ถึงความง่ายในร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี	ค่า Sig = 0.000 ยอมรับสมมติฐาน H_1
H_2: ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี	ค่า Sig = 0.000 ยอมรับสมมติฐาน H_2
H_3: ปัจจัยทัศนคติที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีของร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัลส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.050 ปฏิเสธสมมติฐาน H_3
H_4: ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีด้านการรับรู้ถึงความง่ายร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.152 ปฏิเสธสมมติฐาน H_4
H_5: ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ร้านโลตัสพิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.653 ปฏิเสธสมมติฐาน H_5
H_6: ปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกด้านการกำหนดความหลากหลายของสินค้าและบริการในร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.133 ปฏิเสธสมมติฐาน H_6
H_7: ปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกด้านการกำหนดราคาร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.557 ปฏิเสธสมมติฐาน H_7
H_8: ปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกด้านการเลือกทำเลร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.000 ยอมรับสมมติฐาน H_8
H_9: ปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกด้านการออกแบบร้านและจัดแสดงสินค้าร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.635 ปฏิเสธสมมติฐาน H_9
H_{10}: ปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกด้านการสื่อสารการตลาดร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.474 ปฏิเสธสมมติฐาน H_{10}
H_{11}: ปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกด้านการให้บริการลูกค้าร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.994 ปฏิเสธสมมติฐาน H_{11}
H_{12}: ปัจจัยความไว้วางใจร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ	ค่า Sig = 0.000 ยอมรับสมมติฐาน H_{12}

จากตารางที่ 4 ผลการทดสอบค่าสถิติของค่าสัมประสิทธิ์และตัวแปรของตารางข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยีของร้านค้าอัจฉริยะที่ไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ของผู้บริโภคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การรับรู้ถึงความมีประโยชน์ (Perceived usefulness) และการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (Perceived ease of use) ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อร้านค้าอัจฉริยะที่ไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ของผู้บริโภคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี การเลือกทำเล (Location) และความไว้วางใจ (Trust) ในขณะที่ปัจจัยที่ไม่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อร้าน ร้านค้าอัจฉริยะที่ไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ของผู้บริโภค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การรับรู้ถึงความมีประโยชน์ (Perceived usefulness) และการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (Perceived ease of use) การกำหนดความหลากหลายของสินค้าและบริการ (Merchandise Assortment) การกำหนดราคา (Pricing) การออกแบบร้านและจัดแสดงสินค้า (Store Design and Display) การสื่อสารการตลาด (Marketing Communication) และการให้บริการลูกค้า (Customer Service)

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยฉบับนี้ได้ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเรื่อง ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยี ปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีก ปัจจัยความไว้วางใจ ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยีและอิทธิพลความตั้งใจซื้อร้านค้าอัจฉริยะที่ไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ของผู้บริโภค สามารถสรุปประเด็นสำคัญเพื่อนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านการยอมรับเทคโนโลยีด้านการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้บริการร้านค้าอัจฉริยะที่ไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล และปัจจัยด้านการยอมรับเทคโนโลยีด้านความมีประโยชน์ (Perceived usefulness) ของร้านค้าอัจฉริยะที่ไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรูดิจิทัล ของผู้บริโภคส่งผลต่อทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยีของผู้บริโภค แต่ทั้ง 2 ปัจจัยไม่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค ซึ่งอาจเกิดจากความลังเล ความไม่แน่ใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้บริการผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce)

2. ปัจจัยทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี (Attitude Toward Using Technology) ที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีของร้านโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรู ไม่ได้เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีส่วนช่วยกระตุ้นผู้บริโภคให้เกิดความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์หรือบริการ

3. ปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกในร้านค้าอัจฉริยะไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรู ของผู้บริโภค ด้านการกำหนดทำเลที่ตั้ง (Location) ของร้านค้ามีอิทธิพลต่อการซื้อของผู้บริโภค เนื่องจากความสะดวกในการเข้าใช้สถานที่เป็นสิ่งอำนวยต่อการเข้าใช้ ส่วนปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกด้านการกำหนดความหลากหลายของสินค้า (Merchandise Assortment) ด้านการกำหนดราคา (Price) ด้านการออกแบบร้านและจัดแสดงสินค้า (Store Design and Display) ด้านการสื่อสารการตลาด (Marketing Communication) และด้านการให้บริการลูกค้า (Customer Service) ไม่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อเนื่องจาก Lotus's Pick & Go by True Digital เป็นรูปแบบร้านค้าที่ผู้บริโภคยอมรับและรู้จักกันทั่วไปอยู่แล้วที่จะเข้าใช้บริการ

4. ปัจจัยความไว้วางใจในร้านค้าอัจฉริยะไร้พนักงานโลตัส พิกค์แอนด์โกบายทรู ของผู้บริโภค ตลาดกลางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น และจะส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าผ่านตลาดกลางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในที่สุด (Fishbein and Ajzen, 1975) แสดงให้เห็นว่าตัวแปรนี้มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

ข้อเสนอแนะ

1. วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับตัวแปร การยอมรับเทคโนโลยี (The Technology Acceptance Model: TAM) ส่วนประสมการค้าปลีก (Retailing Mix) ความไว้วางใจ (Trust) และความตั้งใจซื้อสินค้า (Intention) เพียงเท่านั้น ดังนั้นการศึกษาวิจัยในอนาคตสามารถที่จะศึกษาต่อยอดตัวแปรเพิ่มเติมได้

2. แนะนำให้เก็บแบบสอบถามในรูปแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากการเก็บแบบสอบถามในรูปแบบ Google Forms ออนไลน์ เพื่อที่จะนำผลมาวิเคราะห์ให้ข้อมูลครอบคลุมและเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้น

3. ควรเพิ่มระยะเวลาในการเก็บแบบสอบถามให้เหมาะสมที่สุดเพื่อป้องกันการผิดพลาด และทำให้ผลการวิจัยที่ได้รับการวิเคราะห์มีประสิทธิภาพ และมีความแม่นยำมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กฤตเมธ นิติวัฒนะ, ชานนท์โลบภูเขียว, นัทชา จูเกลี้ยง, และอุมาวดี เดชธำรงค์. (2566). **ทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อปัจจัยส่วนประสมการค้าปลีกสมัยใหม่และความจงรักภักดีของผู้ใช้บริการร้านสะดวกซื้อในจังหวัดชัยภูมิ.** วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ พฤษภาคม-สิงหาคม, 8(2), 1023-1214.

จารุวรรณ บุญเจริญ. (2562). **ทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อการบริการของร้านค้าปลีกที่มีรูปแบบการซื้อสินค้าและชำระเงินที่มีนวัตกรรมที่ไร้พนักงานประจำร้านในเขตกรุงเทพมหานคร.** สารนิพนธ์ปริญญาปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ, มหาวิทยาลัยมหิดล.

จารุวรรณ บุญมี. (2566). **ปัจจัยพฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยส่วนประสมค้าปลีกที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าในร้านอีฟแอนด์บอย.** วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์ มกราคม –เมษายน, 9(1), 1-14.

ชัชพัชร์ เตชะเกษมสุข และ ทิวา พาร์ค. (2565). **การยอมรับเทคโนโลยี และการสื่อสารการตลาดดิจิทัลที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อรองเท้าออนไลน์ของผู้บริโภคGeneration X ในเขตกรุงเทพมหานคร.** วารสารบริหารธุรกิจและภาษา (JBAL) มกราคม-มิถุนายน, 10(1), 1-14.

ดล ผาติพัฒนวงศ์. (ม.ป.ป). **อิทธิพลของการยอมรับเทคโนโลยีและตราสินค้าที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อพรีเมี่ยมแบรนด์บนโลกออนไลน์ (กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร).** สืบค้นจาก https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/sat18/6314060161.pdf.

ธัญรดา ธนสารโสภณ และ พีรภาว์ ทวีสุข. (2562). **การยอมรับเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจในการชำระเงินผ่านสมาร์ทโฟนของ Generation X ในกรุงเทพมหานคร.** วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ กรกฎาคม-ธันวาคม, 2(20), 1-15.

ธัญญวรัตน์ นวลอินทร์. (ม.ป.ป.). **ปัจจัยทางด้านการตลาดและการยอมรับเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อออนไลน์ อาหารสำเร็จรูปสัญชาติเกาหลีของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร.** สืบค้น 17 พฤษจิกายน 2566, จาก https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/sat18/6314060206.pdf.

นัฐฐาพร รัตนอร่าม (2558). **ส่วนประสมการค้าปลีกที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของสินค้าร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม (โชห่วย) ของผู้บริโภค กรณีศึกษา ร้านเซ่งฮะ ในชุมชนตลาดคลอง 16 จังหวัดฉะเชิงเทรา.** ค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

บัณฑิต ชวนขุนทด, สมบูรณ์ ศรีอนุรักษ์วงศ์ และ ประภัสสร วิเศษประภา. (ม.ป.ป). **การยอมรับเทคโนโลยีและคุณภาพการบริการทางอิเล็กทรอนิกส์ที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้แอปพลิเคชัน เวียบัส (Viabus) ของประชาชนในเขตจังหวัดปทุมธานี.** สืบค้นจาก https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/twin-6/sec1/6014154025.pdf.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2540). **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์** (พิมพ์ครั้งที่ 7). ฉบับปรับปรุงใหม่ล่าสุด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญผล

ประภาศรี พงศ์ธนาพาณิช. (2566). **ปัจจัยการตลาดกับการยอมรับเทคโนโลยีต่อความตั้งใจซื้อผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของนักศึกษากลุ่มเจเนอเรชันซี ในเขตกรุงเทพมหานคร.** วารสารปัญญาภิวัฒน์ พฤษภาคม - สิงหาคม, 15(2), 1-15.

พิมพ์ชนก บุญอินทร (2564). **การเปลี่ยนพฤติกรรมการซื้อสินค้าจากออฟไลน์ไปสู่ออนไลน์และความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องของผู้บริโภคในธุรกิจค้าปลีก.** สารนิพนธ์ปริญญาปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ, มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภูริต กองบุญสุข. (2561). **ส่วนประสมการค้าปลีกที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม (โชห่วย) กรณีศึกษา ร้านค้าชุมชน ตำบลป่าไผ่ เชียงใหม่** การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

มัสลิน ใจคุณ และ รุจิภาส โพธิ์ทองแสงอรุณ. (2561). **การยอมรับเทคโนโลยี ความไว้วางใจ และการตลาดผ่านสังคมออนไลน์ที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก ไลฟ์ (Facebook LIVE) ของกลุ่มผู้บริโภค GENERATIONS X, Y, Z.** วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, 6(2), 260-275.

วชิระ ทองสุข. (2565). **เจาะลึก ผลกระทบของเทคโนโลยีการตลาดที่ส่งผลต่อโลกของธุรกิจ**. สืบค้นจาก https://talkatalka.com/blog/how-technology-impact-marketing/.

วรรณิกา จิตตินรากร. (2561). **การยอมรับเทคโนโลยีและพฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าจากบริษัทขายตรงผ่านช่องทางออนไลน์.** การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

วรัญญา สันติบุตร. (2563). **ส่วนประสมทางการตลาดและการยอมรับเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าแฟชั่นผ่านทางแอพพลิเคชั่นออนไลน์ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร.** สารนิพนธ์ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร.

วารุณี ตันติวงศ์วาณิช. (2558). **ธุรกิจการค้าปลีก** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สายสุนีย์ แปงใจ. (ม.ป.ป.). **ปัจจัยส่วนผสมทางการตลาดและการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของลูกค้าทรู ช้อปปิ้ง** สืบค้น 17 พฤษจิกายน 2566, จาก https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/twin92/6214154590.pdf.

สินิทรา สุขสวัสดิ์, และทิพย์รัตน์ เลาหวิเชียร. (2561). **อิทธิพลของส่วนประสมการค้าปลีกที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของลูกค้าร้านค้าปลีกประเภทไฮเปอร์มาร์เก็ตในเขตกรุงเทพมหานคร.** วารสารปัญญาภิวัฒน์ กรกฎาคม, 10, 1-12.

อรรถพล บวรธรรมจักร, พุฒิธร จิรายุส และธนัยนันท์ธนันท์ปพัฒน์. (2565). **ปัจจัยด้านความได้เปรียบทางการแข่งขันด้านเทคโนโลยีและปัจจัยด้านการยอมรับเทคโนโลยีที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจซื้อ SMART DEVICES ของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร.** วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มกราคม-มิถุนายน มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์. 6(1), 1-9.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2564). **ความแตกต่างของช่วงวัย (Generation Gap) ที่ชัดเจน...ทำให้ธุรกิจต้องตอบโจทย์ลูกค้าที่เฉพาะเจาะจงขึ้น**. สืบค้นจาก https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k- econ/business/ Pages/GEN-Gap-z3190.aspx.

อัฏฐพล ธำรงสุวรรณกิจ. (2562). **การยอมรับเทคโนโลยีและปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการนวัตกรรมซูเปอร์มาร์เก็ต รูปแบบใหม่ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร**. สารนิพนธ์ปริญญาปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ, มหาวิทยาลัยมหิดล.

อุทัยรัตน์ ทองใบ, สุนทร ศรีเหรา, เกศแก้ว จันทร์พุ่ม, และสรียา ศศะรมย์. (2565). **ส่วนประสมการค้าปลีกของร้านค้าปลีกสมัยใหม่ที่มีผลตอพฤติกรรมการใช้บริการของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร.** วารสารสหวิทยาการพัฒนา (สาขามนุษย์และสังคมศาสตร์) กรกฎาคม-ธันวาคม, 1 (2), 1-14.

Bernard marr. (2023). **The Top 10 Tech Trend In 2023 Everyone Must Be ready For**.

Cochran, W. G. (1997). **Sampling techniques. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc**.

Davis, F.D. (1986). **A Technology Acceptance Model for Empirically Test-ing New End-user Information Systems:Theory and Results. Doctoral Disserta-tion**, MIT Sloan School of Management, Cambridge, MA.

Davis, F. D. (1989). **Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology**. MIS Quarterly, 13(3), 319-340.

Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). **Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research**. MA: Addison-Wesley. Retrieved from https://so04.tci-thaijo.org/index.php/stou-sms-pr/article/view/253571/182887.

Keller, K.L. (2001). **Building Customer-Based Brand Equity**. Marketing Management, 10, 14-21.

Kim, S., & Pysarchik, D.T. (2000). **Predicting purchase intentions for uni-national and Binationalproducts**. International Journal of Retail & Distribution Management, 28(6), 280-292.

Lassoued, R., & Hobbs, J. E. (2015). **Consumer confidence in credence attributes: The role of brand trust. Food Policy**, 52(1), 99–107.

Levy, Michael & Weitz, B. (2009). **Retailing Management**, 7th edition. New York. McGraw Hill International.

Lionello, R. L., Slongo, L. A., & Matos, C. A. d. (2020). **Electronic service Quality: A meta-analysis, marketing intelligence & planning**. Journal of electronic commerce research, 38(5), 619-635.Retrieved from https://doi.org/10.1108/MIP-06-2019-0340.

Mutairi, A., Yahyaoui, H., & Raafat, H. (2016). **Lattice-based ranking for service trust behaviors Knowledge-Based Systems**., 102, 20-38.

Philip T. Kotler, Gary Armstrong, Sridhar Balasubramanian. (2023). **Principles of Marketing, 19th Global Edition Pearson Education Limited**. Retrieved from https://bernardmarr.com/the-top-10-tech-trends-in-2023-everyone-must-be-ready-for/

การดำรงอยู่ของระบำเซบลัง (Tari Seblang) ภายใต้สังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในอินโดนีเซีย

The existence of Seblang Ritual under Islamic Society in Indonesia

วิมลสิริ บำรุงกูล[1]

บทคัดย่อ

ระบำเซบลัง คือ พิธีกรรมการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษลักษณะหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์โอซิงที่ยังคงปรากฏภายในสังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในสังคมอินโดนีเซียในปัจจุบัน ซึ่งภายในงานวิจัยในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานะระบำเซบลังในบริเวณเขตพื้นที่บันยูวันกิ หมู่บ้านโอเลห์สารีและหมู่บ้านบากุงกัน ทางฝั่งชวาตะวันออกของประเทศอินโดนีเซีย และเพื่อศึกษาการปรับตัวและการดำรงอยู่ของระบำเซบลังภายใต้ความเป็นสังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในประเทศอินโดนีเซีย โดยอาศัยแนวคิดเรื่องวิญญาณนิยม แนวคิดเรื่องสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาและแนวคิดอิสลามพื้นบ้าน โดยการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า ระบำเซบลังยังคงสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางผู้นับถือศาสนาอิสลามในสังคมอินโดนีเซียได้อันเนื่องมาจากพิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์โอซิงจึงไม่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลามภายในสังคม อีกทั้งนี้ในปัจจุบันระบำเซบลังได้มีบทบาทที่เพิ่มมากขึ้นในแง่มุมของการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ผ่านการยกย่องพิธีกรรมดั้งเดิมพื้นถิ่นขึ้นมาเป็นสินค้าทางด้านวัฒนธรรมของเขตพื้นที่บันยูวันกิ โดยระบำเซบลังได้เข้ามามีพื้นที่ในสังคมออนไลน์ อันเป็นการโฆษณาเชิญชวนผู้ที่สนใจ หรือสนใจศึกษาในวัฒนธรรมผ่านการนำเสนอแนวทางการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

***คำสำคัญ**: ระบำเซบลัง คติความเชื่อวิญญาณนิยม ชาติพันธุ์โอซิง*

Abstract

The Seblang dance or Seblang ritual is a ritual for worshiping ancestor spirits, a feature of the Osing ethnic group that still appears within the Islamic society in Indonesia today. The purpose of this research is to study the status of the Seblang dance in the Banyuwangi area. Olehsari Village and Bakungan village on the east Java coast of Indonesia. The research used the concept of of Animism, Multicultural Society, Syncretism, and Folk Islam to described the phenomenon. The method used in this study was quality research by using documents and interviews. The results of the research found that the Seblang Ritual is still able to survive among Muslim adherents in Indonesian society because this ritual is a traditional ritual of the Osing ethnic group, it does not conflict with Islamic principles within society. Moreover, nowadays Seblang Ritual has an increasing role in the development of the local economy. Through honoring local traditional rituals, it has become a cultural product of the Banyuwangi. The ritual has entered the social media space, which is an advertisement inviting those who are interested in studying about culture through presenting as a cultural tourism.

***Keywords**: Seblang Ritual, Animism, Osing people*

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

ระบำเซบลัง (Tari Seblang) เป็นระบำที่เก่าแก่ท้องถิ่นดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์โอซิง (Osing) ท้องถิ่นในบริเวณชวาตะวันออก โดยพิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นพิธีที่ส่งต่อกันรุ่นสู่รุ่นโดยในอินโดนีเซียปัจจุบันมีเพียงแค่ 2 หมู่บ้านในบริเวณลุ่มชวาตะวันออกอันได้แก่หมู่บ้านโอเลห์สารีและหมู่บ้านบากุงกันที่ยังคงสืบทอดและยังคงปฏิบัติพิธีดังกล่าวนี้อยู่ โดยในทุก ๆ รอบปี จะสามารถจัดขึ้นได้เพียงช่วงเดือนของการประกอบพิธีเพียงเท่านั้น คือช่วงดิลอัฎฮาตรงกับวันที่ 15 ฮิจญะห์ ในคืนวันศุกร์ หรือคืนวันจันทร์ตามปฏิทินอิสลาม โดยการจัดระบำดังกล่าวนี้ไม่แน่ชัดสักเท่าไหร่หากอิงจากหลักฐานที่พบได้บันทึกไว้ ว่าในหมู่บ้านบากุงกันเกิดจากการทำสัญญากับเจ้าป่าเจ้าเขาเพื่อขอตัดต้นไม้ในบริเวณพื้นที่ป่าเพื่อสร้างที่พักอาศัย อีกทั้งในบางหลักฐานกล่าวว่าการเกิดขึ้นของระบำเซบลังในหมู่บ้านโอเลห์สารีนี้เป็นผลมาจากในช่วงปี ค.ศ. 1930 มีการระบาดของโรคติดต่อในมนุษย์และโรคติดต่อทางพืชที่เป็นผลมาจากการระเบิดของภูเขาไฟอันส่งผลให้เกิดทั้งปัญหาสุขภาพและปัญหาทางการเกษตรในขณะนั้น ซึ่งไม่เป็นผลดีจึงจัดการรำเพื่อเป็นการถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณบรรพบุรุษที่ชาวโอซิงนับถือและสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกับการทำการเกษตร (Ma'rifa, Sugiyanto, Marjono, and Sumarjono, 2017) ซึ่งผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งเป็นนางรำในพิธีดังกล่าวนี้ต้องเป็นผู้ที่ถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้เลือก เพื่อมาเป็นผู้สืบทอดอันมีสถานภาพเป็นสตรีเพศ อีกทั้งยังคงซึ่งความบริสุทธิ์ไว้หรือสตรีเพศในวัยหมดประจำเดือนไปแล้ว มาประกอบพิธีระบำนี้ผ่านการอันเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษมาประทับยังร่างของผู้หญิงผู้เป็นตัวแทนก่อนการเริ่มร่ายรำติดต่อกันหลายชั่วโมงอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาหลายวันจนกระทั่งเสร็จสิ้นพิธี (Tria, 2022)

การมีอยู่ของระบำเซบลังในสังคมที่รายล้อมไปด้วยกลุ่มชนที่นับถือและเชื่อฟังคำสอนของอัลเลาะห์นั้นเป็นที่ยอมรับได้ จากคำสอนที่แท้จริงดังที่ปรากฏภายในอัลกุรอานนั้นกล่าวว่า การที่สังคมหนึ่งมีความหลากหลายทางความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมนั้นสามารถเป็นที่ยอมรับได้ในการอยู่ร่วมกันภายในสังคม เพราะแท้จริงแล้วศาสนาอิสลามเชื่อว่าทุกคนแม้ว่าจะต่างความคิด ต่างความเชื่อ หากสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีไม่ใช่สิ่งชั่วร้ายก็จะถือว่าในสายตาของพระองค์ (อัลเลาะห์) สิ่งนั้นก็ดีเช่นกัน อีกทั้งเชื่อว่าการมีอัลเลาะห์สถิตภายในใจเป็นของตนเองไม่ว่าจะมีพิธีเคารพนอบน้อมแตกต่างกันอย่างไรพระองค์ก็จะสามารถรวบรวมหรือรับรู้ได้ด้วยพระองค์เอง เพราะพระองค์ยิ่งใหญ่เหนือสิ่งใดทั้งปวงมุสลิมทุกท่านจึงต้องเข้าใจในความต่างในบริบททางสังคมนั้น ๆ นอกจากนี้ศาสนาอิสลามยังให้ความสำคัญกับประเพณี หรือพิธีกรรมด้วยเช่นกัน เพื่อที่จะได้สามารถปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์ทางด้านศาสนาให้สามารถอยู่ร่วมกับความศรัทธาอื่นภายในสังคมได้ ซึ่งสำหรับระบำเซบลังในศาสนาอิสลามอยู่ในสถานะของ Urf (العرف) อันหมายถึงประเพณีหรือพิธีกรรมที่มีอยู่ภายในสังคมและถูกยอมรับจากศาสนาอิสลาม โดยส่งผลให้สถานะของระบำเซบลังนั้นเป็นพิธีกรรมท้องถิ่นของกลุ่มผู้ศรัทธาแนวคิดวิญญาณนิยมที่สามารถประกอบพิธีกรรมได้โดยไม่ขัดต่อศาสนาอิสลามที่มีอยู่จำนวนมากในสังคมอินโดนีเซีย (Berlianli and Amini, 2022)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ระบำเก่าแก่ของกลุ่มชาติพันธุ์โอซิง ภายในเกาะชวา อย่างระบำเซบลังที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับแนวคิดวิญญาณนิยมที่ยังคงอยู่ควบคู่ไปกับระบบศาสนาภายในดินแดนหมู่เกาะนั้น บทบาทการดำรงอยู่ของระบำเซบลังในปัจจุบันยังมิถูกกลืนกลายด้วยระบบศาสนาดังที่ได้กล่าวไป ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวยังคงถูกจัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี ในเขตพื้นที่บันยูวันกิ ในหมู่บ้านโอเลห์สารีและหมู่บ้านบากุงกัน โดยยังคงจัดขึ้นเพื่อบูชาวิญญาณบรรพบุรุษดังเช่นในอดีต อีกทั้งในปัจจุบันระบำดังกล่าวได้ถูกนำมาเผยแพร่อย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ผ่านการหยิบยกนำระบำดังกล่าวนี้มาถ่ายทอดให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นผ่านโฆษณาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเขตพื้นที่ (Anonymous, 2023) ส่งผลให้ข้าพเจ้าเล็งเห็นและสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ “การดำรงอยู่ของระบำเซบลัง (Tari Seblang) ภายใต้สังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในอินโดนีเซีย”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานะระบำเซบลังในบริเวณเขตพื้นที่บันยูวันกิ ในหมู่บ้านโอเลห์สารีและหมู่บ้านบากุงกันทางฝั่งชวาตะวันออกของประเทศอินโดนีเซีย

2. เพื่อศึกษาการปรับตัวและการดำรงอยู่ของระบำเซบลังภายใต้ความเป็นสังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามประเทศอินโดนีเซีย

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ในปัจจุบันบทบาทหน้าที่ของพิธีดังกล่าวนี้ทางฝั่งของหมู่บ้านบากุงกันและหมู่บ้านโอเลห์สารียังคงเป็นพิธีกรรม อันเป็นการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษเฉกเช่นในอดีต โดยในปัจจุบันยังคงจัดขึ้นประจำทุกปีตามปฏิทินวันหยุดของศาสนาอิสลาม ซึ่งสำหรับทางด้านของหมู่บ้านโอเลห์สารีในปัจจุบันพิธีกรรมดังกว่านี้อยู่ในสถานะที่ถูกจัดขึ้นเพื่อเป็นการบูชาสิ่งศักดิสิทธิ์ ที่คอยปกป้องดูแลเกี่ยวกับพืชพันธุ์ทางการเกษตรของหมู่บ้าน ซึ่งบริบทของการบูชาในอดีตนั้นเป็นการบูชาจากการเกิดขึ้น ของโรคระบาดที่เป็นผลมาจากการระเบิดของภูเขาไฟขนาดใหญ่ ส่งผลให้เกิดโรคระบาดที่ส่งผลกระทบทางด้านสุขภาพ ต่อชาวบ้านในพื้นที่ การจัดพิธีดังกล่าวนี้เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการใช้ชีวิตและเพื่อการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ในบริเวณเขตพื้นที่บันยูวันกิ และนอกจากนี้ในปัจจุบันทางฝั่งของหมู่บ้านบากุงกันยังคงจัดพิธีกรรมการไหว้บรรพบุรุษดังกล่าวขึ้นเพื่อการเกษตรเช่นเดียวกัน โดยสาเหตุของการไหว้ในอดีตของหมู่บ้านบากุงกันนั้นมาจากการตัดไม้เพื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัย อันเป็นเหตุให้ต้องมีการสร้างข้อตกลงสัญญาที่พวกเขาเคารพและนับถือ

2. ระบำเซบลังเกิดขึ้นภายหลังการเข้ามาของศาสนาอิสลามภายในอินโดนีเซีย พิธีกรรมดังกล่าวนี้จึงสามารถยังคงจัดขึ้นได้เพราะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับปากท้อง และเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของของกลุ่มชาติพันธุ์โอซิง เมื่อศาสนาอิสลามนิกายซูฟีได้เข้ามาเคือบคลายระบบความเชื่อภายในสังคมบันยูวันกิและมีบทบาทภายในสังคมชวาตะวันออก จนเกิดเป็นการผสมผสานทางด้านศาสนาขึ้น โดยการผสมผสานดังกล่าวระหว่างศาสนาที่เข้ามาใหม่กับระบบความเชื่อเก่าแก่ดั้งเดิมที่อยู่มาก่อนนั้น แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานผ่านแนวคิดอิสลามพื้นบ้านอันเป็นการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมภายในพื้นที่กับศาสนาเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายในสังคมของกลุ่มคนต่างความเชื่อกัน ส่งผลให้ระบำเซบลังสามารถอยู่ร่วมกับกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามได้ภายในสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาไปที่การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนต่างความเชื่อและความศรัทธาโดยไร้ซึ่งความขัดแย้งต่อกันภายในสังคม โดยในการศึกษาในครั้งนี้ทางผู้ศึกษาจะเน้นไปที่การศึกษาในด้านลักษณะ บทบาทและสถานะของระบำเซบลังในสังคมอินโดนีเซีย อีกทั้งศึกษาถึงบทบาทของการดำรงอยู่ในสังคมอินโดนีเซียในปัจจุบันของระบำเซบลัง

2. ขอบเขตพื้นที่ เขตพื้นที่บันยูวันกิ ในหมู่บ้านบากุงกันและหมู่บ้านโอเลห์สารี ทางฝั่งชวาตะวันออกของอินโดนีเซีย เนื่องจากภายในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นต้นกำเนิดของระบำเซบลัง อีกทั้งยังคงมีการปฏิบัติสืบทอดผ่านรุ่นสู่รุ่นมาจวบจนปัจจุบัน

3. ระยะเวลาในการศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลที่เขตพื้นที่บันยูวันกิ ประเทศอินโดนีเซีย สำหรับการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน พ.ศ. 2566

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาสถานะของระบำเซบลังในบริเวณเขตพื้นที่บันยูวันกิ ในหมู่บ้านโอเลห์สารีและหมู่บ้านบากุงกันทางฝั่งชวาตะวันออกของประเทศอินโดนีเซีย และเพื่อศึกษาการปรับตัวและการดำรงอยู่ของระบำเซบลัง

ภายใต้ ความเป็นสังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในประเทศอินโดนีเซีย ทั้งนี้ใช้แนวคิดสำคัญในการวิเคราะห์ อันได้แก่ แนวคิด เรื่องวิญญาณนิยม แนวคิดเรื่องสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา และแนวคิดอิสลามพื้นบ้าน ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแง่มุมทางด้านสถานะและการดำรงอยู่ของระบำเซบลังในปัจจุบัน โดยเป็นการเขียนอธิบายเพื่อให้ทราบถึงสถานะและบทบาทของระบำเซบลังในสังคมอินโดนีเซีย และเพื่อให้ทราบถึงผลที่เกิดขึ้นต่อสังคมอินโดนีเซีย ในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยในครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีรายละเอียดของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และขั้นตอนในการศึกษาต่อไปนี้

1. วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย

1.1 การศึกษาจากเอกสาร ได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) ผ่านการทบทวนหนังสือ บทความ และงานเขียนที่มีเนื้อหาอีกทั้งศึกษาจากเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่สอดคล้องกับประเด็นที่กำลังศึกษาดังกล่าวที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับระบำเซบลังและศาสนาอิสลาม อีกทั้งบทบาท และสถานะของระบำเซบลังในมุมมองของศาสนาอิสลามในอินโดนีเซียในปัจจุบัน

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานด้วยการท่องเที่ยว ของเขตพื้นที่บันยูวันกิ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดระบำเซบลัง โดยมีประเด็นการสัมภาษณ์ได้แก่ ด้านความเป็นมาของพิธีกรรม ด้านรายละเอียดของการจัดพิธี นางรำ เครื่องแต่งกาย ดนตรี บทเพลง เป็นต้น อีกทั้งในแง่มุมของความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับศาสนาอิสลามในสังคมอินโดนีเซีย และในด้านของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ขั้นตอนในการศึกษา ประกอบไปด้วย

2.1 การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ผ่านการทบทวนหนังสือ บทความวิจัย สารนิพนธ์ และบทความงานเขียนที่มีเนื้อหาอีกทั้งศึกษาจากเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่สอดคล้องกับประเด็นที่กำลังศึกษา คือ

2.1.1 เอกสารปฐมภูมิ คือ หนังสือที่เขียนอธิบายลักษณะของระบำเซบลังและขั้นตอนในการประกอบพิธี อีกทั้งเอกสารเบื้องหลังของชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ และการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเกี่ยวกับระบำเซบลัง

2.1.2 เอกสารทุติยภูมิ คือ งานวิจัย สารนิพนธ์ บทความ ที่เกี่ยวกับระบำเซบลังที่ถูกรวบรวมผ่านการวิเคราะห์ในแง่มุมต่าง ๆ

2.2 การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Study Research) โดยจะเน้นไปที่การสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (Interview Guideline) ซึ่งจะเลือกเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลประเด็นหลักของการศึกษา (Key information) เพื่อให้ได้ข้อมูลในแง่มุมของรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมระบำเซบลัง อันได้แก่ การจัดพิธี นางรำ เครื่องแต่งกาย ดนตรี บทเพลง เป็นต้น อีกทั้งในแง่มุมของความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับศาสนาอิสลามในสังคมอินโดนีเซีย และในด้านของการท่องเที่ยวเป็นอย่างไรและถูกหยิบยกนำมาใช้ในแง่มุมใดโดยลงพื้นที่สัมภาษณ์ในช่วงวันที่ 13 พฤศจิกายน - 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566

2.3 เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วนั้น จึงนำมารวบรวมเข้าด้วยกันเพื่อเข้าสู่ขบวนการในการวิเคราะห์ประกอบกับแนวคิดทฤษฎีต่อไป

3. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพอันเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีเนื้อหาในลักษณะของการบรรยาย (Content Analysis) ผ่านการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล แล้วจึงนำไปข้อมูลดังกล่าวที่ได้มานำมาเชื่อมโยง ให้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงนำเสนออภิปรายสรุปผลการศึกษาผ่านการพรรณนา (Descriptive Method)

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการดำรงอยู่ของระบำเซบลัง (Tari Seblang) ภายใต้สังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในอินโดนีเซีย อันเพื่อศึกษาสถานะระบำเซบลังในบริเวณเขตพื้นที่บันยูวันกิ ในหมู่บ้านโอเลห์สารีและหมู่บ้านบากุงกันทางฝั่งชวาตะวันออกของอินโดนีเซีย และเพื่อศึกษาการปรับตัวและการดำรงอยู่ของระบำเซบลังภายใต้ความเป็นสังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลาม โดยได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. บทบาทและสถานะของระบำเซบลัง

โดยการศึกษาเรื่องการดำรงอยู่ของระบำเซบลัง (Tari Seblang) ในสังคมอินโดนีเซียส่งผลให้ทราบถึงการมีอยู่ของระบำเซบลัง อันเป็นพิธีกรรมการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษเก่าแก่ดั้งเดิมเฉพาะพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์โอซิง ภายใต้สังคมอินโดนีเซียในปัจจุบันที่ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม โดยพบว่าในปัจจุบันบทบาทหน้าที่ของพิธีดังกล่าวนี้ทางฝั่งของหมู่บ้านบากุงกันและหมู่บ้านโอเลห์สารียังคงมีบทบาทและสถานะเป็นพิธีกรรมการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษตั้งแต่ในอดีต ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กล่าวได้ จุดเริ่มต้นของการมีอยู่ของระบำเซบลังยังไม่ชัดเจนเนื่องด้วยขาดหลักฐานทางด้านการจดบันทึก อีกทั้งในปัจจุบันระบำเซบลังถูกถ่ายทอดต่อกันมารุ่นสู่รุ่นจนปัจจุบันมีนางรำเซบลังถึงรุ่นที่ 30 โดยถ้าหากนับย้อนกลับไปจากการดำรงตำแหน่งของนางรำรุ่นละ 30 ปีจะพบว่าระบำเซบลังเกิดขึ้นมาเพียง 90 ปี หรือช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ราว ๆ ปี ค.ศ. 1933 (Singodimajan, 2009) ซึ่งเป็นช่วงภายหลังการเข้ามาของระบบศาสนาอิสลามในสังคมอินโดนีเซียแล้ว จึงไม่สามารถกล่าวได้อย่างแน่ชัดว่าระบำเซบลังถือกำเนิดก่อนการเข้ามาของศาสนาอิสลามหรือไม่ แต่อย่างไรก็ดีสิ่งเหล่านี้กลับสะท้อนและแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของคติความเชื่อวิญญาณนิยมในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์โอซิง อันมีสาเหตุอันเนื่องมาจากการต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ในขณะที่เกิดภัยภิบัติที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตขึ้น มนุษย์จึงต้องหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจผ่านการบูชาสิ่งที่จะสามารถดลบันดาล หรือควบคุมสิ่งนั้น ๆ ให้เกิดขึ้นได้ กล่าวคือ การเชื่อว่าวิญญาณที่พวกเขานับถือดังกล่าวนั้นมีอำนาจเหนือสิ่งใดในธรรมชาติ ซึ่งมีหน้าที่คอยดูแลปกปักรักษาสังคมมนุษย์ให้ดำรงอยู่บนความเสมอภาคและดำรงอยู่บนความปลอดภัย จึงส่งผลให้เกิดเป็นพัฒนาการเป็นการบูชาและกราบไหว้สิ่งที่พวกเขา เชื่อว่ามีพลังเหนือสิ่งใดในธรรมชาตินั้น จนกลายเป็นการรวมกลุ่มของผู้คนที่มีความเชื่อและความศรัทธาเดียวกัน จึงเกิดเป็นการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีเฉพาะกลุ่มขึ้นเช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของระบำเซบลัง โดยในปัจจุบันทั้งสองหมู่บ้านยังคงจัดพิธีกรรมดังกล่าวนี้ขึ้นประจำทุกปี ซึ่งสำหรับทางด้านของหมู่บ้านโอเลห์สารีในปัจจุบันวัตถุประสงค์ ในการจัดพิธีกรรมดังกล่าวจัดขึ้นเพื่อขึ้นเพื่อเป็นการบูชาสิ่งศักดิสิทธิ์ที่คอยปกป้องดูแลเกี่ยวกับพืชพันทางการเกษตรของหมู่บ้าน ซึ่งในอดีตที่ระบำเซบลังถูกจัดขึ้นจากปัญหาของเกิดโรคระบาดที่เป็นผลมาจากการระเบิดของภูเขาไฟขนาดใหญ่ในบริเวณระแวกดังกล่าวส่งผลให้เกิดโรคระบาดที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้านในพื้นที่ การจัดขึ้นของพิธีดังกล่าวนี้เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการใช้ชีวิตและเพื่อการประกอบอาชีพของชาวบ้านในบริเวณเขตพื้นที่บันยูวันกิ นอกจากนี้ ในปัจจุบันในทางฝั่งของหมู่บ้านบากุงกันยังคงจัดพิธีกรรมการไหว้พิธีกรรมดังกล่าว หากแต่สาเหตุในอดีตของหมู่บ้านบากุงกันนั้นมาจากการตัดไม้เพื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัย อันเป็นเหตุให้ต้องมีการสร้างข้อตกลงสัญญาณที่พวกเขาเคารพและนับถือ แต่จะสามารถเห็นได้ว่ามนุษย์และธรรมชาติมีการเกี่ยวเนื่องกัน เมื่อเกิดสิ่งใดเหนือการควบคุมของมนุษย์แล้วนั้นมนุษย์ในอดีตจึงจำเป็นที่จะต้องหาสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจแทนการหันหน้าเข้าพึ่งศาสนาเฉกเช่นปัจจุบัน (Singodimajan, 2009)

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นถึงกลุ่มชาติพันธุ์โอซิงที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บันยูวันกิก่อนเข้ามาของวัฒนธรรมและศาสนาต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับผืนป่าและการทำการเกษตรเพื่อการดำรงชีพ แต่เมื่อศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในบริเวณเกาะชวากลุ่มคนในพื้นที่ดังกล่าวนี้จึงล้วนหันมานับถือศาสนาฮินดูจนเป็นดินแดนที่นับถือศาสนาฮินดูกลุ่มใหญ่ในชวาดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น อีกทั้งวัฒนธรรมหลวงต่าง ๆ ได้ถูกสละทิ้งไปกับการโยกย้ายดินแดนจากการถูกบุกรุกจากประเทศเจ้าอาณานิคมที่เข้ามาครอบงำพื้นที่ในอินโดนีเซียในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งคงเหลือไว้เพียงวัฒนธรรมประเพณีที่ชาวบ้าน

ถือปฏิบัติ อย่างวัฒนธรรมบันเทิงต่าง ๆ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ แต่เมื่อสังคมโลกพัฒนาในแง่มุมต่าง ๆ การเข้ามาของผู้คนนานาชาติพันธุ์ส่งผลให้สังคมเกิดความหลากหลาย ซึ่งสำหรับในปัจจุบันนี้สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนผ่านการเข้ามาของศาสนาอิสลามนิกายซูฟี อันเป็นนิกายที่ศรัทธาในการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างจากหลักศาสนาที่แท้จริง สำหรับหลักปฏิบัติทางด้านศาสนาอิสลามแล้วนั้นไม่สามารถศรัทธาสิ่งอื่นใดได้นอกจากคำสอนของพระผู้เป็นเจ้า การประกอบพิธีต่าง ๆ คล้ายเป็นการบูชาสิ่งอื่นเสียมากกว่าหลักคำสอนของอัลเลาะห์ แต่สำหรับนิกายซูฟีสามารถปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ได้อีกทั้งแล้วตามหลักคำสอนของศาสนาศาสนาอิสลามยังให้ความสำคัญกับประเพณีหรือพิธีกรรมภายในสังคม (อาณัติ อนันตภาค, 2557) ส่งผลให้ในประชาชนที่อาศัยอยู่ในเกาะชวาเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามเกือบทั้งหมดแต่พิธีกรรมดั้งเดิมของพื้นที่ยังคงดำรงอยู่ ซึ่งในด้านระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนระหว่างกลุ่มคนต่างความเชื่อนั้น โดยในที่นี้จะสามารถเห็นได้ชัดเจนในกรณีของศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู และกลุ่มคนนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไร้ซึ่งความขัดแย้งผ่านการเรียนรู้และเข้าใจในวิถีของความแตกต่างที่มีอยู่ภายในสังคม โดยในด้านของศาสนาอิสลามอยู่ระบำเซบลังในสถานะของ Urf (العرف) ที่อันเป็นพิธีกรรมที่ดีที่ถูกกำหนดขึ้นภายในสังคม โดยสามารถถูกยอมรับได้ในแง่มุมทางด้านศาสนาอิสลาม เนื่องจากเป็นพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โอชิง (Berlianli and Amini, 2022) ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้นำและผู้ประกอบพิธีของหมู่บ้าน กล่าวว่า พิธีดังกล่าวสามารถประกอบได้ภายใต้สังคมที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งผู้คนจากต่างศาสนาสามารถเข้าร่วมพิธีได้เช่นเดียวกัน เนื่องมาจากพิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์โอชิง ในบริเวณเขตพื้นที่บันยุวันกิ ชวาตะวันออก พิธีกรรมที่ถูกจัดขึ้นจึงมีลักษณะเป็นพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เสียมากกว่าเป็นพิธีกรรมทางด้านศาสนาจึงไม่เป็นอันผิดหลักปฏิบัติทางด้านศาสนาอื่น ๆ ภายในสังคม (Rofik, 2023) โดยส่งผลให้สถานะของระบำเซบลังนั้นเป็นพิธีกรรมท้องถิ่นของกลุ่มผู้ศรัทธาแนวคิดวิญญาณนิยมที่สามารถประกอบพิธีกรรมได้โดยไม่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลามที่มีผู้นับถืออยู่จำนวนมากในสังคมอินโดนีเซีย (Berlianli and Amini, 2022) อีกทั้งผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ ภายในสังคมยังสามารถเข้าร่วมและมีส่วนร่วมในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ได้อีกด้วยเช่นกัน คล้ายกับการเป็นข้อบังคับของสังคมที่ทุกคนภายในสังคมต่างร่วมใจในการจำพิธีกรรมดังกล่าวนี้ขึ้นมา เนื่องด้วยพิธีกรรมนี้ล้วนสอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตรของหมู่บ้านบากุงกันและหมู่บ้านโอเลห์สารี ในเขตพื้นที่บันยูวันกิ

2. การดำรงอยู่ของระบำเซบลังภายใต้ความเป็นสังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในสังคมอินโดนีเซีย

จากการศึกษาพบว่าระบำเซบลังในศาสนาอิสลามนั้น ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่อยู่ในสถานะของพิธีกรรมที่ดี โดยสามารถกระทำได้และไม่ขัดต่อหลักของศาสนาอิสลาม เนื่องจากเป็นพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โอชิง ซึ่งวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับปากท้องและการดำรงชีวิตของชาวโอชิง และเมื่อศาสนาอิสลามนิกายซูฟีได้เข้ามาเคือบคลายระบบความเชื่อของผู้คนส่วนใหญ่ภายในสังคมบันยูวันกิ อีกทั้งยังมีบทบาทในสังคมชวาตะวันออกของอินโดนีเซียส่งผลให้เกิดเป็นการผสมสานความเชื่อทางด้านศาสนาขึ้น โดยการผสมผสานดังกล่าวระหว่างกลุ่มของผู้นับศาสนาที่เข้ามามีบทบาทผ่านการผสมผสานกับกลุ่มของความเชื่ออีกกลุ่มหนึ่งที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยกรณีศึกษาดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานผ่านแนวคิดอิสลามพื้นบ้าน โดยแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นการแสดงถึงการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมภายในพื้นที่กับศาสนาเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายในสังคมของกลุ่มคนต่างความเชื่อกันที่แต่เดิมกลุ่มชาติพันธุ์โอชิงมีพิธีกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้วนั้น ซึ่งอาจจะไม่ใช่ระบำเซบลังแต่ถือได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์โอชิงมีฉนวนของความเชื่อด้านวิญญาณนิยมอยู่ก่อนแล้ว แต่เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้นภายในสังคม ส่งผลให้ผู้คนในสังคมส่วนใหญ่หันมานับถือและพึ่งพิงศาสนาอิสลาม พิธีกรรมและต่าง ๆ ที่เคยอยู่มาก่อนหน้า ถ้าหากจะดำรงให้วัฒนธรรม ประเพณีนั้นสามารถคงอยู่ภายในสังคมได้ จึงจะต้องอาศัยการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา อันเป็นแนวคิดที่กล่าวถึงการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาแบบข้ามวัฒนธรรมที่แตกต่างกันผ่านการปรับรูปแบบของศาสนาหรือลัทธิความเชื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับความเชื่อหรือความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมที่อยู่มาก่อนหน้าได้ง่ายมากขึ้น แต่ในด้านของหลักปฏิบัติและเนื้อความสำคัญของหลักศาสนายังคง

อยู่และไม่ถูกปรับเปลี่ยนแต่อย่างใด ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากการที่ชาวมุสลิมกลุ่มชาติพันธุ์โอซิงสามารถมีส่วนร่วมในการร่วมชมหรือมีส่วนในการจัดระบำเซบลังได้ร่วมกันได้ ด้วยกฎเกณฑ์ทางด้านศาสนาที่แท้จริงแล้วศาสนาอิสลามมีข้อห้ามในการชมการแสดงหรือนับถือศาสนาอื่นนอกจากอัลเลาะห์ แต่ระบำเซบลังเป็นพิธีกรรมเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์โอซิงที่จำเป็นจะต้องจัดและสืบต่อกันรุ่นสู่รุ่นเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการดำรงชีวิต อีกทั้งเพื่อปกป้องหมู่บ้านจากภัยอันตรายต่าง ๆ อันจะสามารถเห็นถึงการผสมผสานข้ามวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงกำหนดการในการจัดระบำเซบลังที่เปลี่ยนมาจัดระบำเซบลังโดยจะอ้างอิงจากปฏิทินทางด้านศาสนาอิสลามตามปฏิทินวันหยุดของศาสนาอิสลามในช่วงเดือนดิลอัฎฮาตรงกับวันที่ 15 ฮิจญะห์ (Ma'rifa, Sugiyanto, Marjono, and Sumarjono, 2017) เพื่อง่ายต่อการสร้างความเข้าใจที่ตรงกันของกลุ่มคนมุสลิมส่วนใหญ่ภายในสังคม ซึ่งคล้ายกับประเทศไทยที่มีการระบุวันสำคัญทางด้านพุทธศาสนาทเนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่ภายในประเทศนับถือ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในปัจจุบัน ของเขตพื้นที่บันยูวันกิไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่ของกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามเพียงเท่านั้น แต่ถ้าหากมองลึกลงไปเขตพื้นที่ บันยูวันกิถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม โดยจะสามารถเห็นได้จากการที่ภายในสังคมมีทั้งกลุ่มคนที่นับถือในวิญญาณนิยมและกลุ่มคนที่เลื่อมใสในศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขภายในสังคม

3. การปรับตัวของพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิมภายใต้สังคมปัจจุบัน

ระบำเซบลังเป็นพิธีกรรมที่พยายามเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ทั้งในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองและความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์และโลกของวิญญาณที่พวกเขานับถือกันมาตั้งแต่คติความเชื่อดั้งเดิมที่ชาวบ้าน ภายในพื้นที่ต่างเคารพ และให้ความนับถือเข้าด้วยกัน หรืออีกนัยหนึ่งสามารถกล่าวได้ว่า ระบำเซบลังเป็นพิธีกรรมที่มีวงจรสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกับการทำการเกษตร อีกทั้งการเกิดขึ้นของพิธีกรรมดังกล่าวนี้ยังมีจุดประสงค์ที่ต้องการที่จะสร้าง ความสงบสุขความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังมีจุดประสงค์เพื่อต้องการสร้างความปลอดภัยให้แก่พื้นที่เกษตรกรรม อันเป็นปัจจัยสำคัญของชาวบ้านในพื้นที่นี้ได้ประกอบสัมมาชีพเพื่อเลี้ยงปากและท้องของตน ซึ่งจะสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนในขั้นตอนแรกเริ่มของพิธีกรรมผ่านการทำความสะอาดหมู่บ้าน (Bersih Desa) ซึ่งไม่ได้หมายถึงการการร่วมทำความสะอาดเพียง อย่างเดียวหากแต่เป็นการเก็บเกี่ยวพืชผลที่ได้จากการทำการเกษตรตามปฏิทินวันหยุดทางด้านศาสนาอิสลาม โดยเมื่อหลัง จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ได้จากการทำการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่แล้วนั้น ชาวบ้านจะนำผลผลิตที่ได้นั้นไปเก็บไว้ ในพื้นที่สำหรับเก็บผลผลิต อย่างกลุ่มพืชพันธุ์ประเภทข้าวก็จะนำไปเก็บไว้ในยุ้งฉางตามแบบฉบับวัฒนธรรมของสังคมอินโดนีเซียทั่วไป ภายหลังจากนั้นกลุ่มของผู้ชายจึงจะเริ่มจับกลุ่มและทำความสะอาดไปรอบ ๆ หมู่บ้าน อันรวมไปถึง การซ่อมแซมพื้นที่ใช้สอยสาธารณะภายในหมู่บ้าน เมื่อทำหน้าที่ดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการร่วมรับประทานอาหาร ที่บ้านของผู้ใหญ่บ้านก่อนการเริ่มประกอบพิธี (Selamatan) ในช่วงวันถัดมา เมื่อรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้วจะมีการร่วมลงขันกันจัดจ้างวายังมาจัดแสดงภายในหมู่บ้าน (Wolbers, 1992) ซึ่งจะสามารถกล่าวได้ว่าในช่วงเวลาหนึ่งของการมีอยู่ของระบำเซบลังล้วนสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของผู้คนภายในสังคมผ่านการเข้ามามีบทบาทในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมของชาวบ้านภายในพื้นที่อันเป็นการแฝงนัยยะสำคัญของการสร้างความรู้สึกเป็นปึกแผ่น อันส่งผลให้รู้สึกปลอดภัย และสร้างความสงบสุขให้เกิดภายในหมู่บ้าน

ระบำเซบลังได้ถูกผลักดันจนทำให้มีการจัดพิธีกรรมดังกล่าวเป็นประจำทุกปี ส่วนหนึ่งมาจากการธำรงไว้ซึ่งความศรัทธา แต่อีกประการหนึ่งเพื่อชูความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในด้านการจัดระบำเซบลังเป็นประจำทุกปีนี้อาจกล่าวได้ว่าในอดีตเป็นการจัดขึ้นผ่านการระดมทุนหรือการร่วมด้วยช่วยกันจัดพิธีกรรมดังกล่าวนี้ขึ้นมาเป็นประจำทุกปี เพื่อการคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเก่าแก่ดั้งเดิม อีกทั้งเพื่อเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ชาวบ้านผู้ประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงปากท้อง แต่ในก่อนยุคสมัยปัจจุบันภาครัฐได้มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดพิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นประจำทุกปี ผ่านการจัดสรรปันส่วนงบประมาณจากทางภาครัฐมาเป็นทุนสำหรับการจัดพิธีกรรมดังกล่าวนี้ ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นที่ว่า ในอดีตมีการจัดระบำ

เซบลังขึ้นเพื่อแสดงให้แก่หน่วยงานของทางภาครัฐที่มีความประสงค์ที่จะชมพิธีกรรมดังกล่าว แม้ว่ากำหนดการในการจัดระบำเซบลังสามารถกระทำได้เพียง 1 ครั้งต่อปี และสามารถกระทำได้เพียงช่วงเวลาที่เหมาะสมตามปฏิทินอิสลาม แต่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งในปี ค.ศ. 1962 ระบำเซบลังถูกจัดขึ้นนอกเหนือจากระยะเวลาที่เป็นช่วงเวลาของการประกอบพิธีกรรมเพื่อแสดงต่อหน่วยงานรัฐ ซึ่งอาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ที่อาจกล่าวได้ว่าเพื่อการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของระบำเซบลังต้องพึ่งหน่วยงานภาครัฐในการให้เงินทุนแก่ทางหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเขตพื้นที่บันยูวันกิยังคงประสบปัญหาทางด้านเงินทุนงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการจัดงาน เนื่องด้วยในปัจจุบันการจัดพิธีกรรมดังกล่าวนี้ ทางเขตพื้นที่บันยูวันกิต้องการที่จะจัดให้ยิ่งใหญ่สมเกียรติมากยิ่งขึ้นเพื่อนำเสนอวัฒนธรรมชาติพันธุ์ท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักต่อสังคมโลกมากยิ่งขึ้น ทางเขตพื้นที่บันยูวันกิจึงอาศัยการลดการพึ่งพาจากทางภาครัฐเพียงช่องทางเดียว ผ่านการแสวงหาหนทางในการสร้างเม็ดเงินที่เพิ่มขึ้นด้วยตนเอง ทั้งผ่านนโยบายการพัฒนาด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจของเขตพื้นที่อีกทั้งผ่านการระดมเงินทุนจากหลากหลายหน่วยงานมากยิ่งขึ้น ทั้งหน่วยงานจากทางภาครัฐ หน่วยงานเอกชน ผู้ประกอบการต่าง ๆ อีกทั้งเงินทุนจากชุมชน ส่งผลให้วัฒนธรรมเก่าแก่ดั้งเดิมเฉพาะถิ่นของท้องถิ่นนี้ในปัจจุบันถูกปรับเปลี่ยนและถูกดัดแปลงให้สอดคล้องกับการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น บริบท และบทบาทของวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างระบำเซบลังนี้จึงเปลี่ยนไปจากการพัฒนาสังคมท้องถิ่นที่เป็นผลมาจากการพัฒนาของสังคมโลก (Wolbers, 1992)

ในด้านความเชื่อและความศรัทธาในปัจจุบันของคนรุ่นใหม่กลับลดถอยลงถ้าหากเปรียบเทียบกับในอดีต เนื่องมาจากการพัฒนาอย่างรอบด้านของสังคมโลกส่งผลให้เกิดการมองโลกที่กว้างไกลและหลายแง่มุมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งสังคมอินโดนีเซียในปัจจุบันถูกศาสนาเข้ามาแทนที่ คนรุ่นหลังจึงไม่ได้ใส่ใจในวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมเฉกเช่นช่วงวัยก่อนหน้าที่มุ่งมั่นปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี แต่ด้วยความแตกต่างและปัญหาดังกล่าวนี้ระบำเซบลังกลับยังสามารถดำรงอยู่ได้ ในสังคมอินโดนีเซียในปัจจุบัน โดยในปัจจุบันระบำเซบลังยังได้ถูกพัฒนาขึ้นมามีบทบาทในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว และเศรษฐกิจของเขตพื้นที่บันยูวันกิ จากที่แต่เดิมเขตพื้นที่บันยูวันกินั้นเป็นพื้นที่ที่นำเสนอการท่องเที่ยงเชิงธรรมชาติเนื่องจากมีทรัพยากรทางด้านธรรมชาติที่สวยงาม อย่างทะเลสาบบนภูเขาไฟ แต่ด้วยสังคมโลกที่พัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง เขตพื้นที่บันยูวันกิจึงจำเป็นที่จะต้องเชิดชูระบำเซบลังให้มีบทบาททางด้านการท่องเที่ยงเชิงวัฒนธรรมให้แก่ผู้ที่สนใจ เพื่อเป็นการขยายตลาดการท่องเที่ยวของเขตพื้นที่ให้มั่นคง และเป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น โดยในปัจจุบันวัฒนธรรมภายในเขตพื้นที่บันยูวันกิ ซึ่งรวมไปถึงระบำเซบลังได้ถูกเชิดชูให้พิธีกรรมพื้นบ้านท้องถิ่นนี้ให้ถูกพัฒนามาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม และเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเขตพื้นที่บันยูวันกิ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นให้มีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น โดยสำหรับทางด้านของรัฐบาลภูมิภาคบันยูวังกิ ชวาตะวันออก นำโดย อับดุลลาห์ อัชวาร์ อนัส ยังคงติดตามดูแลพื้นที่บริเวณริมนอกสุดของเกาะชวา ในบริเวณด้านตะวันออก ซึ่งเป็นหนึ่งเป้าหมายที่ต้องการจะสร้าง โดยในขณะนี้กำลังดำเนินการอย่างเข้มงวด ผ่านการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของหมู่บ้านบันยูวังกิให้กลับกลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเล่นว่า “พระอาทิตย์ขึ้นแห่งชวา” (Singodimajan, 2009) โดยได้มีการนำเสนอภาพของระบำเซบลังผ่านการทำสารคดีเพื่อเป็นการสร้างความรู้จักเป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่ขยายตลาดเพื่อกลุ่มคนอินโดนีเซียเพียงเท่านั้น แต่เป้าหมายการพัฒนาในครั้งนี้ก็เพื่อเป็นการขยายกลุ่มให้แก่คนในประเทศอื่น ๆ ที่สนใจผ่านช่องทางยูทูปและผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์หลักของทางเขตพื้นที่บันยูวันกิ

สรุปและอภิปรายผล

โดยสุดท้ายนี้การศึกษาเรื่อง “การดำรงอยู่ของระบำเซบลัง (Tari Seblang) ภายใต้สังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในอินโดนีเซีย” อันมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสถานะระบำเซบลังในบริเวณเขตพื้นที่บันยูวันกิในหมู่บ้านโอเลห์สารีและหมู่บ้านบากุงกันทางฝั่งชวาตะวันออกของประเทศอินโดนีเซีย อีกทั้งเพื่อศึกษาการปรับตัวและการดำรงอยู่ของระบำเซบลังภายใต้

ความเป็นสังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามในประเทศอินโดนีเซีย โดยอาศัยการวิเคราะห์ผ่านแนวคิดเรื่องวิญญาณนิยม แนวคิดเรื่องสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา และแนวคิดอิสลามพื้นบ้าน เพื่อนำมาอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแง่มุมของสถานะ และการดำรงของพิธีกรรมเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้กลุ่มของผู้นับถือศาสนาอิสลามภายในสังคมอินโดนีเซีย ซึ่งความเชื่อและความศรัทธาของผู้คนภายในสังคมที่ปรากฏในปัจจุบัน อีกทั้งระบำเซบลังกับความสัมพันธ์ทางด้านความเชื่อและความศรัทธาที่แตกต่างกันภายในสังคม ทั้งนี้ในแง่มุมด้านการผลักดันการสืบทอดและการดำรงอยู่ในสังคมทั้งในด้านการท่องเที่ยวและสื่อสังคมออนไลน์ของเขตพื้นที่แห่งนี้เกี่ยวกับระบำเซบลังในปัจจุบันจะสามารถเห็นได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏต่อระบำเซบลังที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวล้วนมีปัจจัยเหตุเกิดจากการพัฒนาของสังคม อีกทั้งการปรับตัวเพื่อให้คติความเชื่อของคนรุ่นก่อนหน้ายังคงสามารถอยู่ร่วมกับสังคมในยุคสมัยปัจจุบันได้ผ่านการหยิบยกพิธีกรรมเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์มาสร้างสัญลักษณ์หรือภาพจำให้เกิดเป็นสินค้าทางด้านวัฒนธรรมของกลุ่มคนในบริเวณเขตพื้นที่ลุ่มชวาตะวันออก และการเชิดชูวัฒนธรรมเฉพาะเช่นนี้ยังเพื่อส่งเสริมด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวให้สามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่สูญหาย หรือถูกลืมเลือน และเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชาวพื้นเมืองในชุมชน อันเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันผ่านการหยิบยกนำจุดเด่นที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ มาใช้เพื่อเชิดชูความพิเศษของตน

เอกสารอ้างอิง

อาณัติ อนันตภาค. (2557) **ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย เอกภาพแห่งความแตกต่าง**. (กรุงเทพฯ: ยิปซี กรุ๊ป).

Ainur Rofik, Pak Kades Olehsari. สัมภาษณ์โดย วิมลสิริ บำรุงกูล. Banyuwangi Indonesia. 15 พฤศจิกายน 2566.

Anonymous. **Majestic Banyuwangi**. (25 August 2023). (Online). Retrieved from https://banyuwangitourism.com

Dinda Ayu Prastiwi Berlianli, Sofi Alawuyah Amini. (2022) **Critical Analysis of Seblang Tradition of Banyuwangi Osing Tribe Community in Perspective**. (Journal, UIN Sunan Kalijaga Yogyakarta).

Hasnan Singodimajan. (2009). **Ritial Adat Seblang Sebuah Seni Perdamaian Masyarakat Using Banyuwangi**. (Banyuwangi: Dinas Kebudayaan Dan Pariwisata Kabupaten Banyuwangi).

Nur ma'rifa Sugiyanto, Marjono, and Sumarjono. (2017) **The Existence of Seblang Arts as a Culture of "Using" Society**. (Research Article. History Education University of Jamber).

Paul Arthur Wolbers. (1992). **Maintaining Using identity through musical performance Seblang and Gandrung of Banyuwangi East Java (Indonesia)**. (Thesis, University of Illinois at Urbana-Champaign).

Tria, **"Seblang Dance, The Mystical Rital of Banyuwangi".** (25 August 2023). (Online). Retrieved from https://holidayayo.com/article/seblang-dance-the-mystical-ritual-of-rejecting-the-banyuwangi.

การศึกษาภาวะสมองไหลของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในไทย กรณีศึกษา กลุ่มเฟซบุ๊ก ย้ายประเทศกันเถอะ

The Brain Drain Phenomenon among 'Semi-Dependency Age' in Thailand: A Case Study of the 'Let's Migrate Together' Facebook Group

เพชรลดา ศรีวิเศษ[1]

บทคัดย่อ

ภาวะสมองไหลเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นกับหลายประเทศทั่วโลก อันหมายถึงการเคลื่อนย้ายของแรงงานทักษะสูงจำนวนมากจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือประเทศที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจเพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีขึ้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2564 ได้เกิดกระแสนิยมในการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่ก่อให้เกิดภาวะสมองไหลของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในกลุ่มเฟซบุ๊ก ย้ายประเทศกันเถอะ โดยอาศัยทฤษฎีความต้องการของมนุษย์และทฤษฎีเกี่ยวกับการย้ายถิ่นในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ โดยศึกษาจากแบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นมากที่สุดคือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ รองลงมาคือ ปัจจัยทางการศึกษาและปัจจัยทางการเมือง ตามลำดับ ซึ่งเป็นผลมาจากความต้องการเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและการเป็นกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ที่ยังคงอยู่ในภาคการศึกษา จึงทำให้เป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นในลำดับรองลงมา อย่างไรก็ดี ภาวะสมองไหลเป็นซึ่งที่รัฐควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นสิ่งที่กระทบต่อความมั่นคงทางด้านประชากรและต่อกระบวนการพัฒนาประเทศในอนาคตจากการขาดแคลนแรงงานทักษะสูง

คำสำคัญ: *ภาวะสมองไหล การย้ายถิ่น การศึกษาระดับอุดมศึกษา ย้ายประเทศกันเถอะ*

Abstract

Brain drain, a widespread phenomenon globally, represents the mass movement of skilled professionals from one country to another, often gravitating toward developed or economically prosperous regions in search of enhanced success. Notably, in 2021, there was a prevalence of brain drain among the 'Semi-dependency Age' on social media platforms regarding discussions on relocation specifically within the Facebook group 'Let's Migrate Together.' Hence, this research aims to study the push and pull factors driving the brain drain phenomenon within the semi-dependency age cohort, specifically within the Facebook group 'Let's Migrate Together.' The research used the theories of human needs and migration to explain the phenomenon and the method used in this study was quantitative research using a questionnaire. The finding revealed that economic considerations emerged as the primary factor for relocation, closely followed by educational and political factors. This trend stems from the aspiration to bolster economic standing and the sustained presence of the semi-dependency age group within the educational domain,

[1] นักศึกษาชั้นปีที่ 4 โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

exerting a notable influence on relocation decisions. Nevertheless, addressing brain drain phenomenon is the major issue that the government needs to be attentive to, given its implications on population stability and future national development trajectories, owing to the shortage of skilled labor.

Keywords: *Brain Drain, Migration, College Education, Let's Migrate Together*

บทนำ

"ดังเช่นลมที่พัดพาคนหนุ่มสาวไปทั่วพิภพ เพื่อแสวงหาโชคชะตาที่อยู่ไกลออกไปกว่าบ้าน สถานที่ซึ่งประสบการณ์ได้ถูกบ่มเพาะ" บทกวีของวิลเลียม เชกสเปียร์ (1593) ที่กล่าวถึงการเดินทางของกลุ่มบุคคล อันเป็นลักษณะหนึ่งในการย้ายถิ่นของมนุษย์ เช่นเดียวกันกับภาวะสมองไหล (Brain Drain) โดยภาวะสมองไหล เป็นคำที่ถูกบัญญัติขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2506 โดยราชสมาคม หรือสมาคมนักปราชญ์ทางวิทยาศาสตร์ในอังกฤษ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานทักษะสูงหลังการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สอง (วารัช หนูช่วย, 2564) และจากการเกิดขึ้นของโลกาภิวัตน์ที่แม้เวลาจะผ่านไปนานมากเพียงใด หากแต่กระแสการเคลื่อนย้ายแรงงานทักษะสูงในสังคมโลกก็ยังคงมีการเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา การย้ายถิ่นของแรงงานทักษะสูงส่งผลกระทบอย่างมากต่อประเทศต้นทาง เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการคงอยู่และการพัฒนาประเทศ ผนวกกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุในปัจจุบัน ที่จำนวนประชากรวัยทำงานลดต่ำลงอย่างมีนัยสำคัญ ด้วยเหตุนี้ หากมีการเกิดขึ้นของภาวะสมองไหล ก็ยิ่งส่งผลต่อความมั่นคงของรัฐได้ จากการสูญเสียแรงงานที่เป็นทรัพยากรสำคัญของรัฐ

ภาวะสมองไหลในประเทศไทย มิใช่ปรากฏการณ์ใหม่ที่มีการเกิดขึ้นในระยะเวลาไม่นาน เนื่องจากการเป็นประเทศที่มีเสถียรภาพทางการเมืองต่ำ อันจะสามารถเห็นได้จากการสลับกันขึ้นมามีอำนาจระหว่างรัฐบาลพลเรือนและทหาร การมีอัตราค่าแรงที่สวนทางกับอัตราค่าครองชีพ มากไปกว่านั้น สวัสดิการรัฐ ระบบสาธารณสุข การคมนาคม สภาพแวดล้อม และคุณภาพชีวิตในประเทศอาจไม่ตรงตามเป้าประสงค์ของประชาชน จึงทำให้กลุ่มแรงงานฝีมือชั้นสูงเลือกที่จะทำการย้ายถิ่นไปยังประเทศอื่นเพื่อแสวงหาโอกาสในการมีชีวิตที่ดีกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปี พ.ศ. 2564 ได้มีการเกิดขึ้นของกระแสความตื่นตัวต่อการย้ายถิ่นของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในประเทศไทย สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าวมีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ผนวกกับการสะสมของความขัดแย้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมถึง การที่รัฐไม่สามารถจัดการปัญหาโรคระบาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระแสนิยมนี้ เกิดขึ้นในสื่อสังคมออนไลน์ที่มีชื่อว่าทวิตเตอร์ โดยเป็นกระแสที่ต่อยอดมาจากกลุ่มเฟซบุ๊กที่มี ชื่อว่า "ย้ายประเทศกันเถอะ" ปัจจุบัน กลุ่มดังกล่าวมีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนกว่า 1.1 ล้านคน

ทั้งนี้ จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีการศึกษาในประเด็นเรื่องของภาวะสมองไหลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำนวนมาก อาทิ ธีริศรา ฤาโสภา (2565) ที่ได้ศึกษาภาวะสมองไหลในเวียดนาม กรณีศึกษานักศึกษาเวียดนามในระดับอุดมศึกษา ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่น รวมถึงนโยบายและมาตรการแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมองไหล ในกลุ่มนักศึกษาระดับอุดมศึกษาและดูวี ยูนิตาซารี และคณะ (2564) ที่ได้ศึกษาภาวะสมองไหลของนักศึกษาในอินโดนีเซีย ทั้งในแง่ของสาเหตุ ผลกระทบและเสนอแนวทางแก้ไข โดยทั้งสองงานวิจัยมีจุดร่วมของผลสรุปทางการวิจัยถึงการมีปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของกลุ่มนักศึกษา อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังไม่พบว่ามีการศึกษาถึงภาวะสมองไหลของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในประเทศไทย โดยเฉพาะในช่วงหลังการเกิดขึ้นของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

จากความสำคัญข้างต้นจึงนำมาสู่ความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดความต้องการย้ายถิ่นของสมาชิกกลุ่มเฟซบุ๊ก "ย้ายประเทศกันเถอะ" ที่มีสถานะเป็นกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ เนื่องจากวัยดังกล่าวนั้น เป็นกลุ่มคน

ที่กำลังเข้าสู่วัยทำงาน และเป็นกลุ่มคนที่มีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาประเทศในอนาคต รวมถึงวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นหากเกิดการย้ายถิ่นของกลุ่มนักศึกษาและเสนอแนวทางต่อรัฐในการแก้ไขปัญหาภาวะสมองไหลในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่ก่อให้เกิดภาวะสมองไหลของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในกลุ่มเฟซบุ๊กย้ายประเทศกันเถอะ

สมมุติฐานของการวิจัย

ปัญหาทางด้านการเมือง เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดภาวะสมองไหลขึ้น โดยในช่วง ปี พ.ศ. 2557 – 2566 เป็นยุคที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่มีการเข้าสู่อำนาจผ่านการรัฐประหาร ทำให้ประเทศประสบปัญหาทางด้านการเมืองที่ถูกปิดกั้นการแสดงออก และการกีดกันทางสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อันนำไปสู่ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง จนทำให้ไม่สามารถดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศได้เท่าที่ควร ผนวกกับการเกิดขึ้นของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศเกิดการชะลอตัว เมื่อเกิดการทับถมกันของปัญหาที่หลากหลาย ประกอบกับปัจจัยส่วนบุคคล อาทิ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว ภูมิลำเนา และความต้องการส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการรับรู้ถึงความเป็นไปของโครงสร้างทางสังคม จึงทำให้เกิดภาวะสมองไหลในประเทศไทยขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ กลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในกลุ่มเฟซบุ๊กย้ายประเทศกันเถอะ กล่าวคือ เป็นบุคคลในช่วงอายุระหว่าง 18 – 25 ปี จำนวน 400 คน และกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากรผ่านการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. ขอบเขตด้านเวลา ได้แก่ หลังการรัฐประหารของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ในช่วงปี พ.ศ. 2557 จนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2566

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะสมองไหลของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในประเทศไทย กรณีศึกษา กลุ่มเฟซบุ๊กย้ายประเทศกันเถอะ” เป็นการศึกษาวิจัยที่มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถาม และได้นำแนวคิดความต้องการของมนุษย์และแนวคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นอันประกอบด้วยทฤษฎีการย้ายถิ่นของเอินสท์ จอร์จ ราเวนสไตน์ ทฤษฎีปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด และแนวคิดทุนทางสังคมและเครือข่ายการย้ายถิ่นมาเป็นฐานคิดในการกำหนดตัวแปร เพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดภาวะสมองไหลของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในกลุ่มเฟซบุ๊ก ย้ายประเทศกันเถอะ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียดของประชากร ขนาดตัวอย่าง การสุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนในการศึกษาและวิธีวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. ประชากร ขนาดตัวอย่าง และการสุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ประชากรได้แก่ สมาชิกกลุ่มเฟซบุ๊ก “ย้ายประเทศกันเถอะ” โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ซึ่งได้จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง

ผ่านสูตรของทาโร ยามาเน (Taro Yamane) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ผ่านการจำแนกทั้งสิ้น 3 ลำดับขั้น คือ (1) ผู้มีสถานะเป็นสมาชิกกลุ่มเฟซบุ๊ก “ย้ายประเทศกันเถอะ” (2) ผู้มีสถานะอยู่ใน “วัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้” หรือผู้มีอายุระหว่าง 18 – 25 ปี และ (3) ผู้มีความต้องการย้ายถิ่นฐานหรือผู้ที่ทำการย้ายถิ่นฐานแล้ว

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม อันประกอบไปด้วยชุดคำถาม 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สายการเรียน ภูมิลำเนา และรายได้ของครอบครัว โดยใช้คำถามที่มีหลายคำตอบให้เลือกตอบ ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลตามทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่น และส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคม ตามทฤษฎีปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด โดยในส่วนที่ 2 และ 3 นั้นจะใช้มาตราส่วนประมาณค่าตามวิธีการของลิเคิร์ต (Likert’s Scale) โดยแบบสอบถามดังกล่าวได้ผ่านการทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาด้วยการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน และผ่านการทดสอบความตรงเชิงเนื้อหาของคำถาม รวมถึงผ่านการทดสอบความน่าเชื่อถือของมาตรวัดด้วยการทดสอบแบบสอบถามจำนวน 20 ชุด และวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้ระดับความเชื่อมั่นของมาตรวัดเท่ากับ 0.9

3. ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงใช้วิธีการแจกแบบสอบถามออนไลน์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยเลือกใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ สายการเรียน ภูมิลำเนา และรายได้ครอบครัว โดยใช้ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในกลุ่มเฟซบุ๊กย้ายประเทศกันเถอะ ต่อปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่น โดยนำเสนอในรูปแบบค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในกลุ่มเฟซบุ๊กย้ายประเทศกันเถอะ ต่อปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่น โดยนำเสนอในรูปแบบค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัย ว่าด้วยการศึกษาปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในกลุ่มเฟซบุ๊ก ย้ายประเทศกันเถอะ ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดงลักษณะความต้องการย้ายถิ่นของผู้ตอบแบบสอบถาม

ลักษณะความต้องการย้ายถิ่น	จำนวน	ร้อยละ
1.1 เพื่อการทำงาน	152	45.78
1.2 เพื่อการศึกษาต่อ	104	31.33
1.3 เพื่อย้ายถิ่นฐาน	56	16.87
1.4 ทั้งหมดที่กล่าวไป	20	6.02
รวม	**332**	**100**

จากตารางที่ 1 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามต้องการย้ายถิ่นเพื่อการทำงานเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 45.78 รองลงมาเป็นการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาต่อ คิดเป็นร้อยละ 31.33 และการย้ายถิ่นเพื่อย้ายถิ่นฐาน คิดเป็นร้อยละ 16.87 ขณะที่มีผู้ต้องการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาต่อ เพื่อการทำงาน และเพื่อย้ายถิ่นฐาน คิดเป็นร้อยละ 6.02 ตามลำดับ ซึ่งจำนวนของผู้ตอบแบบสอบถามในตารางนี้ เป็นการถามเฉพาะกลุ่มคนที่มีความต้องการย้ายถิ่นและย้ายถิ่นแล้วเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงมีค่าที่หายไปของผู้ที่ยังไม่แน่ใจต่อความต้องการย้ายถิ่นของตัวเองมากนัก

ตารางที่ 2 : แสดงระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้

ปัจจัยความต้องการส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่น	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
2.1 ความไม่ปลอดภัยในการอาศัยอยู่ในประเทศไทย	3.59	1.09	มาก
2.2 ความไม่ปลอดภัยทางจิตภายใต้การอาศัยอยู่ในประเทศไทย	3.80	1.17	มาก
2.3 ความไม่ปลอดภัยทางด้านการเงินในการอาศัยอยู่ในประเทศไทย	4.32	0.94	มากที่สุด
2.4 การประสบปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว	1.95	1.22	น้อย
2.5 การไม่รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม	2.03	1.22	น้อย
2.6 ความต้องการแสวงหาความรู้และความเชี่ยวชาญในสาขาที่เรียน	4.02	1.19	มาก
2.7 ความต้องการเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้า	4.68	0.67	มากที่สุด
รวม	**3.48**	**0.57**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นต่อปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่น โดยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.57

เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้อยู่ในระดับมากที่สุดนั้นคือ ความต้องการเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้าในชีวิต โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.68 รองลงมาคือ ความไม่ปลอดภัยทางด้านการเงินในการอาศัยอยู่ในประเทศไทย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.32 ขณะที่ปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นในลำดับรองลงมา หรืออยู่ในระดับมาก คือ ความต้องการแสวงหาความรู้และความเชี่ยวชาญในสาขาที่เรียน ความไม่ปลอดภัยทางจิตภายใต้การอยู่อาศัยในประเทศไทย และความไม่ปลอดภัยในการอาศัยอยู่ในประเทศไทย (เชิงกายภาพ) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02, 3.80 และ 3.59 ตามลำดับ รองลงมาคือ ปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นในระดับน้อย ได้แก่ การไม่รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการประสบปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.03 และ 1.95 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 : แสดงระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยผลักดันเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้

ปัจจัยผลักดัน (รายข้อ)	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
3.1 เสถียรภาพทางการเมืองไทยในปัจจุบัน	4.48	0.82	มากที่สุด
3.2 ความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ทางการเมือง	4.26	1.01	มากที่สุด
3.3 อัตราค่าแรงขั้นต่ำของไทย	4.74	0.69	มากที่สุด
3.4 ภาวะเศรษฐกิจของไทย	4.68	0.68	มากที่สุด
3.5 ความยากจน	4.01	1.35	มาก

ตารางที่ 3 : แสดงระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยผลักดันเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ (ต่อ)

ปัจจัยผลักดัน (รายข้อ)	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
3.6 ความสามารถในการแสดงออกทางการเมืองในประเทศไทย	3.90	1.22	มาก
3.7 อัตราการเกิดอาชญากรรมและความรุนแรงในประเทศไทย	3.80	1.23	มาก
3.8 อัตราการเกิดการคอร์รัปชันโดยภาครัฐของไทย	4.39	0.93	มากที่สุด
3.9 คุณภาพของระบบการศึกษาไทย	4.41	0.90	มากที่สุด
3.10 ระดับการพัฒนาองค์ความรู้ของประเทศไทย	4.30	0.91	มากที่สุด
3.11 ระเบียบกฎเกณฑ์ในสถานศึกษาไทย	3.94	1.26	มาก
3.12 ทัศนียภาพของประเทศไทย	3.79	1.29	มาก
3.13 คุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกและแหล่งการเรียนรู้ในประเทศไทย	3.83	1.22	มาก
3.14 ระบบสวัสดิการรัฐไทย	4.57	0.79	มากที่สุด
3.15 ระบบสาธารณสุขของไทย	3.78	1.38	มาก
3.16 ระบบคมนาคมของไทย	4.34	0.97	มากที่สุด
3.17 ฤดูกาลของไทย	2.58	1.43	น้อย
3.18 สถานการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมของไทย	3.84	1.19	มาก
3.19 โอกาสในการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติของไทย	2.14	1.28	น้อย
รวม	**3.48**	**0.57**	**มาก**

จากตารางที่ 3 พบว่ากลุ่มคนในวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้มีความเห็นต่อปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคมอันเป็นปัจจัยผลักดันให้มีความต้องการย้ายถิ่นออกจากประเทศอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.57

เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองอยู่ในระดับมากที่สุด คือ อัตราค่าแรงขั้นต่ำ ภาวะเศรษฐกิจ ระบบสวัสดิการรัฐ เสถียรภาพทางการเมือง คุณภาพของระบบการศึกษา อัตราการเกิดคอร์รัปชันโดยภาครัฐ ระบบคมนาคม ระดับการพัฒนาองค์ความรู้ และความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามและชนชั้นนำทางการเมืองประเทศในปัจจุบัน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.74, 4.68, 4.57, 4.48, 4.41, 4.39, 4.34, 4.30 และ 4.26 ตามลำดับ

ตารางที่ 4 : แสดงการเปรียบเทียบรายด้านของปัจจัยผลักดันเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้

ปัจจัยผลักดัน (รายด้าน)	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
4.1 ปัจจัยผลักดันทางการเมือง	4.37	0.85	มากที่สุด
4.2 ปัจจัยผลักดันทางเศรษฐกิจ	4.47	0.69	มากที่สุด
4.3 ปัจจัยผลักดันทางสังคมและวัฒนธรรม	4.03	0.95	มาก
4.4 ปัจจัยผลักดันทางการศึกษา	4.21	0.83	มากที่สุด
4.5 ปัจจัยผลักดันทางโครงสร้างพื้นฐาน	4.06	0.80	มาก
4.6 ปัจจัยผลักดันทางธรรมชาติ	2.85	1.01	ปานกลาง
รวม	**3.48**	**0.57**	**มาก**

จากตารางที่ 4 เป็นการเปรียบเทียบปัจจัยผลักดันเชิงโครงสร้างทางสังคมในแต่ละด้าน โดยปัจจัยผลักดันที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นในระดับมากที่สุด คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมือง และปัจจัยทางการศึกษา โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47, 4.37, และ 4.21 ตามลำดับ ขณะที่ปัจจัยผลักดันที่ส่งผลรองลงมา ซึ่งก็คือในระดับมาก ได้แก่ ปัจจัยเชิงโครงสร้างพื้นฐานและปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.06 และ 4.03 ตามลำดับ และสุดท้าย ปัจจัยผลักดันที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นในระดับปานกลาง คือ ปัจจัยทางธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.85

ตารางที่ 5 : แสดงระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยดึงดูดเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้

ปัจจัยดึงดูด (รายข้อ)	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
5.1 เสถียรภาพทางการเมือง	4.06	1.09	มาก
5.2 ความเห็นพ้องต้องกันระหว่างอุดมการณ์ทางการเมือง	3.78	1.22	มาก
5.3 อัตราค่าแรงขั้นต่ำที่สูงกว่า	4.71	0.64	มากที่สุด
5.4 โอกาสในการเข้าถึงอาชีพ	4.66	0.60	มากที่สุด
5.5 ภาวะเศรษฐกิจที่ดี	4.56	0.72	มากที่สุด
5.6 ความสามารถในการแสดงออกทางการเมือง	3.91	1.23	มาก
5.7 ความเปิดกว้างทางความหลากหลายทางเพศ	3.89	1.36	มาก
5.8 อัตราการเกิดอาชญากรรมและความรุนแรงที่ต่ำ	4.11	1.09	มาก
5.9 ความโปร่งใสในการดำเนินกิจการรัฐ	4.26	1.01	มากที่สุด
5.10 คุณภาพของระบบการศึกษา	4.62	0.72	มากที่สุด
5.11 ระดับการพัฒนาองค์ความรู้	4.64	0.71	มากที่สุด
5.12 ระเบียบกฎเกณฑ์ในสถานศึกษา	4.18	1.16	มาก
5.13 ทัศนียภาพของประเทศ	4.41	0.92	มากที่สุด
5.14 คุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกและแหล่งการเรียนรู้	4.43	0.89	มากที่สุด
5.15 ระบบสวัสดิการรัฐ	4.58	0.79	มากที่สุด
5.16 ระบบสาธารณสุข	4.36	0.99	มากที่สุด
5.17 ระบบคมนาคม	4.54	0.82	มากที่สุด
5.18 ฤดูกาล	3.26	1.36	ปานกลาง
5.19 คุณภาพทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี	4.28	0.95	มากที่สุด
5.20 โอกาสในการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ต่ำ	3.54	1.30	มาก
5.21 เครือข่ายทางสังคม	3.36	1.55	ปานกลาง
รวม	**4.08**	**0.59**	**มาก**

จากตารางที่ 5 พบว่ากลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้มีความเห็นต่อปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคมอันเป็นปัจจัยดึงดูดให้เดินทางไปยังประเทศปลายทางอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.08 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.59

เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ดึงดูดต่อการเดินทางไปยังประเทศปลายทางในระดับมากที่สุด ได้แก่ การมีอัตราค่าแรงขั้นต่ำที่สูงกว่า โอกาสในการเข้าถึงอาชีพที่มากกว่า ระดับการพัฒนาองค์ความรู้ คุณภาพของระบบการศึกษา ระบบสวัสดิการรัฐ ภาวะเศรษฐกิจที่ดี ระบบคมนาคม คุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกและ

แหล่งเรียนรู้ ทัศนียภาพของประเทศ ระบบสาธารณสุข คุณภาพทางสิ่งแวดล้อมที่ดี และความโปร่งใสในการดำเนินกิจการของรัฐในประเทศปลายทาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.71, 4.66, 4.64, 4.62, 4.58, 4.56, 4.54, 4.43, 4.41, 4.36, 4.28 และ 4.26 ตามลำดับ

ตารางที่ 6 : แสดงการเปรียบเทียบรายด้านของปัจจัยดึงดูดเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้

ปัจจัยดึงดูด (รายด้าน)	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
6.1 ปัจจัยดึงดูดทางการเมือง	3.92	1.05	มาก
6.2 ปัจจัยดึงดูดทางเศรษฐกิจ	4.64	0.50	มากที่สุด
6.3 ปัจจัยดึงดูดทางสังคมและวัฒนธรรม	4.04	0.91	มาก
6.4 ปัจจัยดึงดูดทางการศึกษา	4.48	0.68	มากที่สุด
6.5 ปัจจัยดึงดูดทางโครงสร้างพื้นฐาน	4.46	0.67	มากที่สุด
6.6 ปัจจัยดึงดูดทางธรรมชาติ	3.69	0.92	มาก
6.7 ปัจจัยดึงดูดทางเครือข่ายทางสังคม	3.36	1.55	ปานกลาง
รวม	**4.08**	**0.59**	**มาก**

จากตารางที่ 6 เป็นการเปรียบเทียบปัจจัยดึงดูดเชิงโครงสร้างทางสังคมในแต่ละด้าน โดยปัจจัยดึงดูดที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นไปยังประเทศปลายทางในระดับมากที่สุด ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการศึกษา และปัจจัยทางโครงสร้างพื้นฐาน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.64, 4.48 และ 4.46 ตามลำดับ ในส่วนของปัจจัยดึงดูดอื่น ๆ นั้น มีผลในระดับมาก ได้แก่ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางการเมือง และปัจจัยทางธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.04, 3.92 และ 3.69 ตามลำดับ ขณะที่ ปัจจัยทางเครือข่ายทางสังคม ส่งผลต่อการเป็นประเทศปลายในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36

ตารางที่ 7 : แสดงระดับความคิดเห็นต่อลักษณะเครือข่ายทางสังคมที่ดึงดูดต่อการเดินทางไปประเทศปลายทาง

ลักษณะของเครือข่ายทางสังคมที่มีผลต่อการย้ายถิ่น	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
7.1 ครอบครัว เครือญาติ	3.47	1.45	มาก
7.2 เพื่อน คนรัก คนรู้จัก	3.65	1.16	มาก
7.3 บุคคลในสื่อสังคมออนไลน์	1.95	1.16	น้อย
7.4 วงสังคมการทำงาน	3.17	1.17	ปานกลาง
7.5 วงสังคมวิชาการ	2.76	1.14	ปานกลาง

จากตารางที่ 7 พบว่าเครือข่ายทางสังคมที่มีผลต่อการเดินทางไปยังประเทศปลายทางในระดับมาก ได้แก่ เพื่อน คนรัก คนรู้จัก รวมถึง ครอบครัวและเครือญาติ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 และ 3.47 ตามลำดับ ขณะที่ เครือข่ายสังคมการทำงานและเครือข่ายสังคมทางวิชาการ มีผลต่อการเดินทางไปยังประเทศปลายทางในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.17 และ 2.76 ตามลำดับ ในส่วนของเครือข่ายทางสังคมระหว่างบุคคลในสื่อสังคมออนไลน์ มีผลต่อในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.95

ตารางที่ 8 : แสดงระดับความคิดเห็นต่อบริบทของเครือข่ายทางสังคมที่ดึงดูดต่อการเดินทางไปยังประเทศปลายทาง

บริบทของเครือข่ายทางสังคมที่มีผลต่อการย้ายถิ่น	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
8.1 เพื่อสร้างครอบครัว	2.61	1.61	ปานกลาง
8.2 เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ	3.16	1.25	ปานกลาง
8.3 เพื่อช่วยเหลือในเรื่องงานในประเทศปลายทาง	3.58	1.39	มาก
8.4 เพื่ออาศัยร่วมกัน	2.73	1.14	ปานกลาง
8.5 เพื่อทำงานร่วมกัน	2.92	1.41	ปานกลาง

จากตารางที่ 8 พบว่า บริบทของเครือข่ายทางสังคมที่มีผลต่อการเดินทางไปยังประเทศปลายทางของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่แล้วเป็นไปเพื่อการให้ความช่วยเหลือในเรื่องงานที่ประเทศปลายทาง โดยมีผลในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 ขณะที่บริบทอื่น ๆ มีผลในระดับปานกลาง อันได้แก่ เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เพื่อทำงานร่วมกัน เพื่ออาศัยร่วมกัน และเพื่อสร้างครอบครัว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.16, 2.92, 2.73 และ 2.61 ตามลำดับ

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ร้อยละ 67.75 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 92.75 เป็นผู้มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ร้อยละ 42 มีการศึกษาอยู่ในสายการเรียนสังคมศาสตร์ และร้อยละ 30.75 เป็นผู้ที่มีรายได้ 15,001-50,000 บาท โดยจากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดนั้น ร้อยละ 73.25 ล้วนแล้วแต่มีความต้องการย้ายถิ่น โดยจำนวนผู้ที่มีความต้องการย้ายถิ่นและผู้ที่ไม่แน่ใจ กล่าวคือ มีเหตุผลบางประการต่อความต้องการย้ายออกจากประเทศ จำนวนรวม 332 คนนั้น มีความต้องการย้ายถิ่นเพื่อการทำงานและเพื่อการศึกษาต่อเป็นหลัก โดยคิดเป็นร้อยละ 45.78 และ 31.33 ตามลำดับ มากไปกว่านั้น จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 347 คนซึ่งเป็นคำถามที่ไม่บังคับตอบนั้น มีประเทศปลายทางเป็นประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ อาทิ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย แคนาดา สหราชอาณาจักร และนิวซีแลนด์ โดยคิดเป็นร้อยละ 23.44, 19.02, 10.37, 7.78 และ 5.47 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ พบว่า ความต้องการเลื่อนสถานะทางสังคมและความเจริญก้าวหน้า และความไม่ปลอดภัยทางด้านการเงินในการอาศัยอยู่ในประเทศไทย เป็นปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นมากที่สุด ซึ่งทั้งสองปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เชื่อมโยงกับด้านเศรษฐกิจของประเทศเป็นสำคัญ เนื่องมาจากกระแสทุนนิยมของสังคมโลกในปัจจุบัน ผนวกกับอัตราค่าครองชีพของไทยที่พุ่งสูงขึ้นอันสวนทางกับอัตราค่าแรงของประเทศที่มีการเติบโตอย่างเชื่องช้า มากไปกว่านั้น หากพิจารณาตามทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์แล้วนั้น จะสามารถเห็นได้ว่า ปัจจัยทางด้านความต้องการการยอมรับหรือในลำดับขั้นที่สี่ (ทองใบ สุดชารี, 2543, น. 201-204) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในกลุ่มเฟซบุ๊ก ย้ายประเทศกันเถอะในระดับมากที่สุด

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ ในส่วน (1) ปัจจัยผลักดัน พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นออกจากประเทศไทยอันเป็นประเทศต้นทางในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ปัจจัยทางการเมืองและปัจจัยทางการศึกษา ตามลำดับ ซึ่งเป็นผลมาจากภาวะทางเศรษฐกิจและอัตราค่าแรงของประเทศในช่วงรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่มีความเติบโตอย่างเชื่องช้า ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองจากการถูกปกครองโดยรัฐบาลทหาร อัตราการเกิดคอร์รัปชันโดยภาครัฐ ระบบรัฐสวัสดิการที่มีประสิทธิภาพต่ำ อันจะสามารถเห็นได้ในระหว่างการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และคุณภาพของระบบการศึกษา

ปัจจัยเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการย้ายถิ่นออกจากประเทศทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ดูวี ยูนิตาซารี และคณะ (2564) ที่พบว่า ปัจจัยที่ผลักดันกลุ่มแรงงานฝีมือชั้นสูงชาวอินโดนีเซียในการย้ายออกจากประเทศมากที่สุดคือปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และ ธีริศรา ฤาโสภา (2565) ที่พบว่า ปัจจัยผลักดันที่นำไปสู่การย้ายถิ่นของนักศึกษาชาวเวียดนามในระดับอุดมศึกษามากที่สุด คือ ปัจจัยทางด้านการศึกษาและปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ

ขณะที่ (2) ปัจจัยดึงดูด พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการเลือกประเทศปลายทางมากที่สุด รองลงมาคือ ปัจจัยทางการศึกษาและปัจจัยทางโครงสร้างพื้นฐาน ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยเชิงความต้องการส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ที่ต้องการเลื่อนสถานะทางสังคมและความเจริญก้าวหน้า รวมถึงความรู้สึกไม่ปลอดภัยทางการเงินในประเทศต้นทาง พวกเขาจึงแสวงหาประเทศปลายทางที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของพวกเขาได้ มากไปกว่านั้น การมีปัจจัยทางการศึกษาเป็นปัจจัยดึงดูดในอันดับที่ 2 นั้น เนื่องมาจากการที่กลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ยังคงอยู่ในระบบการศึกษา และเล็งเห็นถึงการใช้การศึกษาในการเป็นใบเบิกทางต่อการเดินทางไปยังประเทศปลายทางและเพื่อการทำงานสืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ดูวี ยูนิตาซารี และคณะ (2564) และธีริศรา ฤาโสภา (2565) ที่พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจก็เป็นหนึ่งในปัจจัยดึงดูดต่อการเดินทางไปยังประเทศปลายทางเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางการเมืองเป็นเพียงปัจจัยผลักดัน หากแต่มิได้ส่งผลในระดับมากที่สุดในการเดินทางไป ณ ประเทศปลายทาง โดยกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางโครงสร้างพื้นฐานมากกว่า เป็นผลมาจากการแสวงหาพื้นที่ปลายทางในการอยู่อาศัยในระยะยาว แม้ว่าอาจมิได้ต้องการย้ายถิ่นอย่างถาวร แต่หากมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ดี ณ ประเทศปลายทาง อันจะสามารถรองรับวิถีความเป็นอยู่ของประชาชนได้ ก็ย่อมนำมาซึ่งความสะดวกสบายในการใช้ชีวิต โดยอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยทางโครงสร้างพื้นฐานนั้น ก็เป็นหนึ่งในการจัดการของรัฐ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในระบอบการเมือง ที่หากระบบโครงสร้างพื้นฐานมีประสิทธิภาพและครอบคลุม ก็แสดงให้เห็นถึงความมีประสิทธิภาพของรัฐอันเป็นในปัจจัยทางการเมืองเช่นกัน

ในส่วนของปัจจัยดึงดูดทางด้านเครือข่ายทางสังคมนั้น พบว่า กลุ่มทางสังคมที่สามารถดึงดูดกลุ่มตัวอย่างให้เดินทางไปยังประเทศปลายทางมากที่สุดนั้นคือ (1) เพื่อน คนรัก คนรู้จัก และ (2) ครอบครัว เครือญาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมและเครือข่ายการย้ายถิ่นของ ที่โธมัส เฟรสท์ ได้มีการจัดลำดับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นกับสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ และกลุ่มเพื่อน ว่ามีผลต่อการย้ายถิ่นในลำดับต้น ๆ เนื่องจากผู้ย้ายถิ่นรู้สึกถึงความเป็นส่วนหนึ่งในวงสังคม มากไปกว่านั้น บริบทของเครือข่ายทางสังคมที่มีผลต่อการเดินทางไปยังประเทศปลายทางมากที่สุดนั้น เป็นไปในลักษณะของการช่วยเหลือในเรื่องงานเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการย้ายถิ่นเพื่อการทำงานของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม (ดุษฎี อายุวัฒน์, 2562, น. 71-73)

อย่างไรก็ดี แม้ว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ จะเป็นปัจจัยจัยที่มีผลหลักต่อความต้องการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพา-ตัวเองได้ ในกลุ่มเฟซบุ๊ก ย้ายประเทศกันเถอะ หากแต่ไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยทางโครงสร้างพื้นฐาน ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นผลพวงจากการบริหารและดำเนินกิจการของรัฐทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้อย่างแท้จริง คือ ปัจจัยทางการเมืองจากการบริหารอย่างไม่มีประสิทธิภาพของภาครัฐ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง การศึกษาภาวะสมองไหลของกลุ่มคนวัยกึ่งพึ่งพาตัวเองได้ในไทย กรณีศึกษา กลุ่มเฟซบุ๊ก ย้ายประเทศกันเถอะ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะในการป้องกันและแก้ไขภาวะสมองไหลที่อาจเกิดขึ้นในประเทศได้ ดังนี้

1. เพิ่มอัตราค่าตอบแทน โอกาสในการทำงานและปรับปรุงมาตรฐานของอัตราค่าครองชีพ เนื่องจากการย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการทำงานเป็นหลัก ที่ผู้คนไม่สามารถเข้าถึงตลาดแรงงานในประเทศได้อย่างทั่วถึง จนนำไปสู่การเดินทางไปยังประเทศปลายทางที่สามารถตอบสนองความต้องการในการทำงานดังกล่าว โดยการเข้าถึงการทำงานในประเทศนั้น จะเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต และลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในประเทศได้เช่นกัน

2. ปฏิรูปองคาพยพทางการเมือง เพื่อเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศ ผ่านการจำกัดอำนาจของกองทัพ มิให้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการของรัฐ อันจะสามารถลดแนวโน้มการเกิดขึ้นของการรัฐประหารที่นำไปสู่ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง และกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงความเป็นอยู่ของประชาชนโดยรวม

3. เสริมสร้างความโปร่งใสในการบริหารงานของรัฐ โดยจากการเกิดขึ้นของการคอร์รัปชันหลายต่อหลายครั้ง ซึ่งเป็นผลมาจากความเป็นอำนาจนิยมในหมู่ชนชั้นนำทางสังคมและเศรษฐกิจ ที่ก่อให้เกิดการเอื้อประโยชน์ให้แก่กันผ่านระบบอุปถัมภ์ การกระทำดังกล่าวยังเป็นการบ่อนทำลายความเป็นประชาธิปไตยของประเทศด้วยเช่นกัน อันจะนำมาซึ่งความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองและเป็นการเพิ่มขึ้นของช่องว่างทางความเหลื่อมล้ำในประเทศ ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงควรมีการบริหารอย่างโปร่งใสเพื่อสร้างความไว้วางใจของประชาชนในประเทศ และเพื่อความผาสุกของการอาศัยอยู่ในประเทศมากยิ่งขึ้น

4. ปรับปรุงและพัฒนาระบบการศึกษา ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการในการพัฒนาประชาชนให้เป็นบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถอันจะเป็นผู้พัฒนาประเทศในอนาคต โดยรัฐจำเป็นต้องกระจายการศึกษาให้ประชาชนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมและทั่วถึง เพื่อมิให้ผู้มีความรู้ หรือแรงงานฝีมือชั้นสูงกระจุกตัวอยู่เพียงแค่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล หรือหัวเมืองใหญ่ รวมถึงยังจำเป็นที่จะต้องพัฒนาระดับองค์ความรู้ของประเทศให้ก้าวไกลและเท่าทันกระแสของสังคมโลกที่มีการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง โดยแรงงานฝีมือชั้นสูง หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะในด้านของวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมจะเป็นกุญแจสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เพื่อการเป็นประเทศที่มีการพัฒนาในอนาคต

5. พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานในประเทศให้มีคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็น ด้านระบบคมนาคม ระบบสาธารณสุข สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมไปถึงระบบสวัสดิการรัฐ อันจะเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความผาสุกของประชาชนทุกคนในประเทศ เพื่อธำรงไว้ซึ่งทรัพยากรมนุษย์ในประเทศสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ทองใบ สุดชารี. (2543). **ภาวะผู้นำและการจูงใจ.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). อุบลราชธานี: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.

ดุษฎี อายุวัฒน์. (2562). **ศาสตร์และวิธีวิทยการศึกษาการย้ายถิ่นของประชากร**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

ธีริศรา ฤาโสภา. (2565). **ภาวะสมองไหลในเวียดนาม กรณีศึกษานักศึกษาเวียดนามระดับอุดมศึกษา.** ภาคนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วารัช หนูช่วย. (2564). **58 ปีที่มีคำว่า 'สมองไหล' ภาวะอนาคตชาติเลือนรางจนต้องแก้ด้วยยาแรง 'ย้ายประเทศกันเถอะ'.** สืบค้นจาก https://urbancreature.co/brain-drain/.

Shakespeare, William. (1593). **The Taming of the Shrew**. Retrieved from https://www.hausbrandt.it/en/venice-and-shakespeare/the-taming-of-the-shrew/.

Yunitasari, Duwi, Khotimah, Khusnul, & Fathorrazi, Moehammad. (2021). **The Implication of Brain Gain on Brain Drain Phenomenon in Overcoming the Problem of Educated Unemployment in Indonesia**. Jurnal Ilmu-ilmu Sisial dan Humaniora, 23 (1), 133-140.

ผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชันเรื่อง Perfect Blue

Women in the entertainment industry and their fight against patriarchal capitalism, a case study of the animated film Perfect Blue

ทัศยา ณ บางช้าง[1]
นาตยา อยู่คง[2]

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์ “ผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชั่นเรื่อง “Perfect Blue” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรุนแรงทางเพศและการต่อสู้ความรุนแรงทางเพศของเพศหญิงในอุตสาหกรรมบันเทิง โดยใช้แนวความคิดทุนนิยมชายเป็นใหญ่และความรุนแรงทางเพศของสิทธิทางเพศมาเป็นกรอบการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงปัจจุบันมี 3 รูปแบบ คือ 1. การทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ 2. การจ้องมองและการลวนลามทางเพศด้วยสายตา และ 3. การพูดจาดูถูก รูปแบบความรุนแรงดังกล่าวปรากฏในพื้นที่ออนไซต์ ได้แก่ พื้นที่ทำงาน พื้นที่สาธารณะ พื้นที่พักอาศัยและพื้นที่ออนไลน์ ได้แก่ บนเว็บไซต์ ซึ่งพื้นที่ทำงานเป็นพื้นที่เกิดความรุนแรงทางเพศทั้ง 3 รูปแบบ กระทำโดยเพศชาย สำหรับพื้นที่ออนไลน์ พบว่าแฟนคลับเพศชายเป็นผู้กระทำความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงทางเพศดังกล่าวมีรากฐานเกี่ยวกับระบบชายเป็นใหญ่ที่จัดลำดับความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่เท่าเทียม และปรากฏสืบเนื่องและปฏิบัติการส่งต่อมาในระบบทุนนิยม ในปัจจุบันความรุนแรงทางเพศจึงมีสาเหตุจากระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่

สำหรับการต่อสู้ความรุนแรงทางเพศมีวิธีการโต้ตอบ 2 รูปแบบ 1. การตระหนักรู้ 2. โต้ตอบโดยการใช้วาจาหรือกำลัง โดยการต่อสู้ดังกล่าวมีความแตกต่างตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกันไป

***คำสำคัญ**: ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ความรุนแรงทางเพศ พื้นที่ออนไซต์ พื้นที่ออนไลน์ การรับมือปัญหา*

Abstract

Thesis "Women in the entertainment industry and the struggle of male-dominated capitalism. The animated film case study "Perfect Blue" aims to study gender violence and the fight against female sexual violence in the entertainment industry. It uses the concept of male-dominated capitalism and gender violence of sexual rights as a research framework.

The study found that there are three forms of sexual violence against women in the entertainment industry currently: 1. Objectification 2. Gazing 3. Verbal abuse. These forms of violence are evident in offline spaces, including workplaces, public areas, residential areas, and online platforms in the online website,

[1] นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

male fans are often the perpetrators of sexual violence. The roots of this violence are linked to historical gender inequalities and perpetuated within patriarchal systems. Therefore, currently, sexual violence is largely driven by male-dominated power structures and the methods of sexual communication include two forms: 1. Awareness 2. Verbal or physical confrontation. The approach to such confrontation varies depending on the power dynamics in the relationship

***Keywords**: Patriarchal society, Sexual violence, offline spaces, online spaces, dealing with problems*

บทนำ

หลังจากในช่วงศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ระบบชายเป็นใหญ่ได้สืบทอดในสังคมมากขึ้น ตั้งแต่ด้านกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วิทยาศาสตร์ สื่อสารมวลชลไปจนถึงด้านกีฬา เป็นการพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่ควบคู่ไปกับระบบทุนนิยม ผู้ชายมีโอกาสได้รับการศึกษาและการทำงานมากกว่าผู้หญิง จึงมีการนำอุดมการณ์ระบบชายเป็นใหญ่ให้เข้าไปมีบทบาทในสถาบันต่าง ๆ ของสังคม ในขณะเดียวกันช่วงศตวรรษที่ 19-20 ที่ “เวลาว่าง” ถูกให้ความสำคัญ ผู้คนเรียกร้องให้มีเวลาว่างเพื่อพักผ่อน จึงได้เกิดอุตสาหกรรมบันเทิงเพื่อรองรับเวลาดังกล่าว จึงก่อเกิดอาชีพใหม่ตามมา แม้จะมีอาชีพใหม่เกิดขึ้น ผู้หญิงนั้นยังคงเป็นแรงงานสำรองรองจากผู้ชาย เนื่องจากระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่มีรากฐานอยู่บนความเหลื่อมล้ำทางเพศ ซึ่งภายใต้โครงสร้างความเหลื่อมล้ำทำให้ผู้หญิงต้องเผชิญปัญหาความไม่เสมอภาค ทั้งด้านรายได้ ทรัพย์สิน รวมถึงโอกาสในการทำงานที่ไม่เท่ากัน ในอดีตนั้นผู้หญิงถูกผลักให้อยู่ติดกับบ้าน ทำหน้าที่ดูแลครอบครัว ตอบสนองอารมณ์ทางเพศ และพึ่งพารายได้จากสามีที่ออกไปทำงานนอกบ้าน เป็นเพียงผู้ใช้แรงงานโดยธรรมชาติ (Natural force) เท่านั้น (เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, 2560, อ้างถึงใน ปัณณวิชญ์ เถระ, 2564) แต่ปัจจุบันประเด็นเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเพศกลายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั่วโลก และต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ทั้งการถูกล่วงละเมิดทางเพศ การถูกทำร้ายร่างกาย การกดขี่ค่าแรง การถูกเลือกปฏิบัติ ไปจนถึงการถูกขับไล่ออกจากชุมชน และความเท่าเทียมเหล่านี้นอกจากจะเกิดขึ้นในชีวิตจริงแล้วยังเกิดขึ้นในสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นโลกเสมือนจริงอีกด้วยสื่อมวลชนเป็นอุตสาหกรรมบันเทิงหลักที่ผู้คนโดยทั่วไปให้ความสนใจ ด้วยเหตุที่เข้าถึงได้ง่ายและมีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด จึงทำให้อุตสาหกรรมบันเทิงกลายเป็นที่นิยมในคนหมู่มาก ก่อเกิดการสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ มากมาย และยังเกิดกิจกรรมหลากหลายรูปแบบขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน สื่อสารมวลชนก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมและความรุนแรงทางเพศ เพราะสื่อมวลชนที่มีรากฐานมาจากชายเป็นใหญ่ มักจะมีเนื้อหาการนำเสนอความเป็นผู้หญิงที่ไม่เท่าเทียมกับผู้ชาย ผู้หญิงจะถูกทำให้เป็นวัตถุทางเพศ ถูกจับจ้องโดยผู้ชาย (Male Gaze) หรือหากถูกมองโดยผู้หญิง ก็จะเป็นกรอบการมองแบบผู้ชาย นักสตรีนิยมจึงมองว่าอุตสาหกรรมบันเทิงนั้นเป็นการผลิตซ้ำแนวคิดชายเป็นใหญ่

ยกตัวอย่างในภาพยนตร์เรื่อง Vertigo (1958) ที่ทำให้ผู้ชมเห็นถึงการตีกรอบความสมบูรณ์แบบให้ผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลิก หน้าตา รูปร่าง โดยลักษณะของ Medeleine นั้นดูน่าหลงใหล คนดูรู้สึกได้ว่าผู้หญิงคนนี้น่าดึงดูด นอกจากจะผ่านสายตาของพระเอกแล้ว ยังผ่านเลนส์กล้องที่ผู้กำกับได้กำหนดอีกด้วย ซึ่งนั่นก็ทำให้บทบาทของเธอเป็นเพียงเหมือนวัตถุชิ้นหนึ่งที่ถูกจ้องมองโดยผู้ชายเท่านั้นเอง (Paphaphit W., 2022) อาจกล่าวได้ว่าผู้สร้างภาพยนตร์นั้นมักจะใส่ภาพแทนความความเป็นผู้หญิงแบบต่าง ๆ ไว้ เป็นการเหมารวมว่าผู้หญิงควรจะเป็นแบบไหน และภาพเหมารวมนั้นก็ยังมีผลต่อการใช้ชีวิตจริงของผู้หญิง โดยสื่อจะมีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้หญิงในชีวิตจริง เช่น ด้านความสวยงาม การแต่งกาย การใช้ชีวิต เป็นต้น ซึ่งการที่สื่อภาพยนตร์ได้มีการผลิตซ้ำมายาคติว่าผู้หญิงที่ดี หรือผู้หญิงที่

สวยควรเป็นอย่างไร ก็เป็นหนทางหนึ่งที่อาจนำไปสู่ความรุนแรงได้ เป็นความรุนแรงที่ผู้หญิงนั้นถูกกระทำหรืออาจจะเป็นความรุนแรงที่เธอกระทำต่อตัวเอง เพราะเธออาจมีกรอบการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ แบบระบบชายเป็นใหญ่

ดังในภาพยนตร์อนิเมชั่นเรื่อง Perfect Blue เธอกับฉันและฝันของเรา ภาพยนตร์สัญชาติญี่ปุ่นปี 1997 ที่เล่าถึงความโหดร้ายของอุตสาหกรรมไอดอลหญิงญี่ปุ่นช่วงวิกฤต เนื่องจากเป็นช่วงที่มีไอดอลเกิดใหม่จำนวนมาก ทำให้ทุกคนต่างก็ต้องแข่งขันรักษามาตรฐาน ไอดอลกลุ่มที่ไม่สามารถรักษามาตรฐานไว้ได้นั้นต้องยุบวงไป นางเอกของเรื่องมีชื่อว่า มิมะ เธอเป็นหนึ่งในไอดอลกลุ่ม 3 คนที่มีชื่อเสียง มิมะนั้นเป็นคนที่บุคลิกดี หน้าตาสวยงาม เป็นที่ชื่นชอบของแฟนคลับ ในขณะเดียวกันเธอจถูกโน้มน้าวให้เป็นนักแสดงโดยผู้ที่โน้มน้าวเธอคือเจ้าของสังกัดที่เธออยู่ เพราะจะเป็นผลดีมากกว่าในด้านบริษัทเอง มิมะไม่ปฏิเสธที่จะรับงานนี้เนื่องจากนี่เป็นโอกาสครั้งใหญ่ที่จะทำให้เธอเป็นที่รู้จักและมีแฟนคลับเพิ่มมากขึ้น รวมถึงเธอมีความคิดว่าไอดอลหน้าใหม่ได้เกิดขึ้นหลายวง การเปลี่ยนผ่านครั้งนี้จึงอาจสร้างผลดีแก่ตัวเธอได้ แต่อีกเหตุผลหนึ่งคือ เธอเพียงไม่อยากให้บุคคลอื่นต้องได้รับความเดือดร้อนหากเธอปฏิเสธ แต่ระหว่างเส้นทางที่เธอกำลังจะก้าวไปสู่การเป็นนักแสดงนั้น เธอกลับพบว่าทั้งต้นสังกัด บุคลากรในอุตสาหกรรมบันเทิง เพื่อนร่วมงาน หรือแม้แต่คนใกล้ชิดกลับมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อเธอ รวมถึงยังรู้สึกถึงการที่มีใครบางคนกำลังแอบจ้องมองเธอและตามเธอไปอยู่ทุกหนแห่ง และเธอยังเกิดคำถามกับตัวเองว่าจริง ๆ แล้วเธอเป็นใครและต้องการอะไร เพราะเธอรู้สึกว่าสิ่งที่เธอทำนั้นเหมือนเป็นการกระทำที่ขัดกับกรอบค่านิยมในสังคม และภาพยนตร์เรื่องนี้ยังได้แสดงให้เห็นความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้นในวงการไอดอลญี่ปุ่น เช่น การทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ การพูดจาด้อยคุณค่าของความเป็นผู้หญิง อันสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมทางเพศ

จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่าผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงปัจจุบันนั้นต้องเผชิญความรุนแรงทางเพศหลากหลายพื้นที่เพิ่มมากขึ้นทั้งพื้นที่ทำงานและพื้นที่ออนไลน์ และมีผู้กระทำความรุนแรงทางเพศหลากหลายเพิ่มมากขึ้นเช่นเดิมกัน นอกจากนี้มีความหลากหลายของรูปแบบและระดับความรุนแรงทางเพศ ตั้งแต่การถูกล่วงละเมิดทางเพศทางสายตา คำพูด ไปจนถึงล่วงละเมิดทางเพศโดยการแตะต้องสัมผัสตัว ความรุนแรงทางเพศดังกล่าวได้ส่งผลต่อทั้งทางร่างกายและจิตใจของพวกเธอ การดำเนินชีวิตในการทำงานจึงไม่ราบรื่นและอาจส่งต่อเนื่องไปยังการดำเนินชีวิตส่วนตัวเนื่องจากผู้หญิงถูกผลักภาระให้ต้องรับมือเรื่องต่าง ๆ ในสังคมชายเป็นใหญ่ที่ถูกฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน ภาพยนตร์ที่นำมาศึกษานั้นเป็นภาพยนตร์สัญชาติญี่ปุ่นและสามารถแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและสังคมชายเป็นใหญ่ โดยนำสิทธิทางเพศของสตรีนิยมเกี่ยวกับแนวคิดระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ซึ่งได้แสดงลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายในปัจจุบัน และแนวความคิดความรุนแรงทางเพศ มาเป็นกรอบแนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิง และการต่อสู้ต่อความรุนแรงทางเพศของผู้หญิง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิง ผ่านภาพยนตร์อนิเมชั่นเรื่อง Perfect Blue
2. เพื่อศึกษาการต่อสู้ความรุนแรงเพศของเพศหญิงในอุตสาหกรรมบันเทิง ผ่านภาพยนตร์อนิเมชั่นเรื่อง Perfect Blue

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยดังกล่าวนี้ศึกษาภาพยนตร์อนิเมชันเรื่อง Perfect Blue หรือชื่อภาษาไทย “เธอกับฉันและฝันของเรา” จากเว็บไซต์ www.primevideo.com หรือแอพลิเคชัน Prime video มีความยาวทั้งหมด 1 ชั่วโมง 21 นาที โดยใช้แนวความคิดทางสตรีนิยมมีกรอบแนวคิดในการศึกษาสำคัญ คือ แนวคิดระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ความรุนแรง สตรีนิยม และการจ้องมองแบบชายมาศึกษาลักษณะพฤติกรรมของตัวละครภายในเรื่อง

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยเรื่อง ผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชันเรื่อง Perfect Blue มีการทบทวนแนวคิดทางสังคมศาสตร์และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ซึ่งมีแนวคิดที่นำมาใช้ในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ และแนวคิดความรุนแรงทางเพศ ทำให้ผู้วิจัยสามารถวิจัยรูปแบบความรุนแรงทางเพศที่พบได้ภายในเรื่องได้ 3 รูปแบบ คือ 1. การทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ 2. การจ้องมองและลวนลามทางเพศ 3. การพูดจาดูถูก รูปแบบความรุนแรงทางเพศดังกล่าวจะเกิดขึ้นในทั้งพื้นที่ออนไซต์ ได้แก่ พื้นที่ทำงาน พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ออนไลน์

สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ แนวคิดการต่อสู้เรียกร้องเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ ทำให้ผู้วิจัยสามารถวิจัยรูปแบบการต่อสู้ทางเพศที่พบภายในเรื่องได้2 รูปแบบ คือ 1. การตระหนักรู้ถึงความรุนแรง และ 2. วิธีการรับมือด้วยวาจาและการใช้กำลังโต้ตอบ

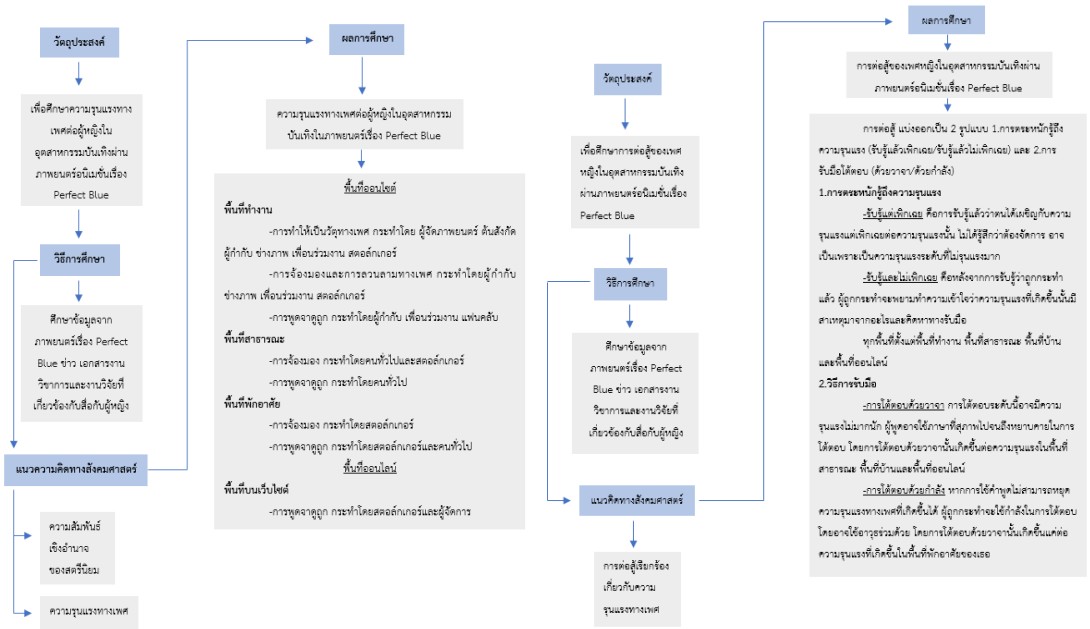

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดของงานวิจัยผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชันเรื่อง Perfect Blue

ที่มา : ผู้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชันเรื่อง Perfect Blue มีวิธีดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอน ดังต่อไปนี้ คือ

1. ขั้นตอนการเลือกภาพยนตร์ที่ศึกษา ผู้วิจัยศึกษาภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิง เนื้อหาที่มีการพูดถึงความรุนแรงทางเพศบนสื่อออนไลน์ ผู้วิจัยจึงเลือกภาพยนตร์อนิเมชั่นสัญชาติญี่ปุ่น เรื่อง Perfect Blue (1997) ที่ได้มีการสร้างมาจากหนังสือเรื่อง Perfect Blue (1991) โดยภาพยนตร์เรื่องนี้ยังเป็นที่กล่าวถึงในผู้อ่านและผู้ชมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้หญิงในวงการบันเทิงที่ต้องเผชิญและรับมือปัญหาเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้เกณฑ์จากทฤษฎีการเล่าเรื่องมาจากการวิเคราะห์ตัวบท ได้แก่ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร และฉากภายในเรื่อง

3. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเก็บรวมรวมข้อมูลแบบปฐมภูมิและทุติยภูมิ ดังนี้

3.1 วิธีการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ จากการดูภาพยนตร์และศึกษาความรุนแรงทางเพศและการรับมือต่อสู้ที่เกิดขึ้นของตัวละครในภาพยนตร์นิเมชั่นเรื่อง Perfect Blue หรือ เธอกับฉันและฝันของเรา ผ่านสื่อประเภทมัลติมีเดีย โดยมีความยาวทั้งหมด 1 ชั่วโมง 21 นาที

3.2 วิธีการเก็บข้อมูลทุติภูมิ จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง อ่านบทความ เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยต่างๆ รวมถึงการสืบค้นข้อมูลจากเว็บไซต์ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความความรุนแรงและการต่อสู้ทางเพศของผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิง

4. การวิเคราะห์ ผู้วิจัยมีขั้นตอนและการวิเคราะห์ ดังนี้

4.1 มีการวิเคราะห์ภาพยนตร์เบื้องต้นเกี่ยวกับโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร พฤติกรรมของตัวละคร ฉาก หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยใช้เกณฑ์จากทฤษฎีการเล่าเรื่อง (Narrative Theory) มาเป็นเครื่องมือ

4.2 มีการวิเคราะห์เชิงลึกโดยทฤษฎีสตรีนิยมเกี่ยวกับระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ และแนวคิดความรุนแรงทางเพศมาวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครต่าง ๆ โดยมีวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ 1 และวัตถุประสงค์ที่ 2

5. การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลงานวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชันเรื่อง Perfect Blue มีผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ต่อไปนี้ คือ

1. ความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิง จากการเก็บข้อมูลพบว่ารูปแบบความรุนแรงทางเพศและพื้นที่เกิดความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิง ดังนี้ คือ

1.1 รูปแบบความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงทางเพศมี 3 รูปแบบคือ **1. การทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ 2. การจ้องมองและการลวนลาม 3.การพูดจาดูถูก** โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 การทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ คือ การผู้กระทำให้ความสนใจเพียงแต่รูปลักษณ์ภายนอกของผู้ถูกกระทำ และไม่ให้ความสำคัญในด้านอื่น ผู้กระทำมองผู้หญิงเป็นเพียงแค่สินค้าหรือวัตถุชิ้นหนึ่งที่ไม่มีจิตใจ ในด้านของอุตสาหกรรมบันเทิงนั้น นักร้อง นักแสดงจะถูกมองที่รูปลักษณ์ภายนอก เรือนร่าง หน้าตาเป็นสำคัญ เพราะสามารถใช้ดึงดูดผู้ชมให้เกิดความสนใจในผลงานนั้น ๆ ได้ พื้นที่ทำงานของภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นพื้นที่ที่ปรากฏความรุนแรงรูปแบบนี้ได้ชัดเจนที่สุด และในแต่ละพื้นที่ทำงานก็มีกลุ่มคนที่มีอำนาจต่อนักร้องนักแสดงที่แตกต่างกัน เช่น กองถ่ายภาพยนตร์ในเรื่องที่ประกอบด้วยผู้จัดทำภาพยนตร์ ผู้เขียนบท ผู้กำกับ ช่างภาพ ช่างไฟ หรือแม้แต่นักแสดงด้วยกัน แต่ละกลุ่มคนมีหน้าที่ต่างกันไป ความรุนแรงก็ย่อมแตกต่างกันไปเช่นเดียวกัน

การทำให้นักแสดงเป็นวัตถุทางเพศนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการถ่ายทำ นักแสดงถูกทำให้เป็นวัตถุทางเพศตลอดเวลา ดังจะแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

<u>ก่อนถ่ายทำภาพยนตร์</u> นักแสดงถูกทำให้เป็นวัตถุทางเพศจากผู้จัดภาพยนตร์ในเรื่องของบทบาทตัวละครที่ไม่เหมาะสม รวมถึงบริษัทต้นสังกัดยังพลอยชื่นชมบทบาทนี้อีกด้วย

<u>ระหว่างถ่ายทำภาพยนตร์</u> นักแสดงถูกทำให้เป็นวัตถุทางเพศจากผู้กำกับ โดยการที่ผู้กำกับชื่นชมบทละครจะผู้เขียนบท และยินดีที่จะกำกับฉากต่างๆที่แม้จะแสดงถึงความไม่เหมาะสมก็ตาม

หลังถ่ายทำภาพยนตร์ นักแสดงถูกทำให้เป็นวัตถุทางเพศจากแฟนคลับ เนื่องมาจากบทบาทที่เธอแสดงทำให้นักแสดงมีภาพลักษณ์แบบในหนังและอาจจะทำให้ชีวิตจริงของนักแสดงได้รับบทกระทบได้

1.1.2 การจ้องมองและการลวนลาม การจ้องมองอาจนับได้ว่าเป็นการลวนลามทางสายตาอย่างหนึ่ง หากผู้มองมองด้วยสายตาที่ทำให้ผู้ถูกรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัย แต่ในขณะเดียวกันการจ้องมองก็อาจเกิดขึ้นผ่านเลนส์กล้องได้เช่นกัน เช่น การที่ผู้กำกับถ่ายภาพยนตร์และบังคับเลนส์กล้องไปยังเรือนร่างของนักแสดง ดังนั้นเมื่อภาพยนตร์ออกฉายผู้ที่จ้องมองก็คือผู้ชมภาพยนตร์ นักแสดงนั้นมักจะถูกจ้องมองตลอดเวลาและจากหลายกลุ่มคน เช่น ถูกมองจากผู้กำกับทีมงาน เพื่อนร่วมงาน และแม้จะออกจากบทบาทในภาพยนตร์นั้น นักแสดงยังถูกมองจากผู้ชม แฟนคลับ เป็นต้น โดยสรุปได้ดังนี้

ระหว่างถ่ายทำภาพยนตร์ นักแสดงถูกจ้องมองโดยทีมผู้กำกับ และเพื่อนร่วมงาน

หลังถ่ายทำภาพยนตร์ นักแสดงถูกจ้องมองจากแฟนคลับ

ส่วนการลวนลามทางเพศผ่านการสัมผัสนั้น คือการแตะเนื้อต้องตัวผู้ถูกกระทำโดยที่ไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าตัว อาจทำให้เกิดการบาดเจ็บและสร้างบาดแผลต่อผู้ถูกกระทำได้ โดยนักแสดงมักจะถูกลวนลามทางเพศทั้งจากนักแสดงด้วยกัน หรือแม้แต่สตอล์กเกอร์ที่ติดตามเธอไป

1.1.3 การพูดจาดูถูก คือการที่ผู้พูดตั้งใจพูดเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกถึงความไม่เชื่อมั่น ไม่ปลอดภัย รวมถึงการทำให้รู้สึกหวาดระแวงต่อคำพูด เช่น การพูดให้นักแสดงรู้สึกไม่มั่นใจ การพูดในเชิงล้อเลียน เป็นต้น และจากในภาพยนตร์ก็จะเห็นว่า นักแสดงถูกพูดจาไม่ดีทั้งจากกลุ่มผู้จัดทำภาพยนตร์และทั้งเพื่อนร่วมงาน

1.2 พื้นที่ของความรุนแรงทางเพศ พื้นที่ของความรุนแรงทางเพศแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ คือ พื้นที่ออนไซต์และพื้นที่ออนไลน์ พื้นที่ดังกล่าวจะเกิดความรุนแรงทางเพศที่แตกต่างกัน และผู้กระทำความรุนแรงทางเพศเป็นเพศชายที่ความเกี่ยวข้องและใกล้ชิดกับผู้หญิงที่เป็นเหยื่อของความรุนแรงทางเพศได้แก่ ผู้จัดทำภาพยนตร์ ต้นสังกัด ผู้กำกับ ช่างไฟ ทีมนักแสดงด้วยกัน ไปจนถึงแฟนคลับ

1.2.1 ความรุนแรงทางเพศบนพื้นที่ออนไซต์

พื้นที่ออนไซต์ (On-site) คือพื้นที่ที่ผู้คนต้องเดินทางไปทำกิจกรรมยังพื้นที่นั้นๆและยังเป็นพื้นที่ทำให้ผู้คนได้มีปฏิสัมพันธ์กันตัวต่อตัว เช่น การทำงานในพื้นที่ออนไซต์ คือการทำงานที่โรงงาน หรือ การเรียนแบบออนไซต์ คือการเรียนที่นักเรียนต้องเดินทางไปเรียนที่โรงเรียน เป็นต้น

โดยในภาพยนตร์เรื่องนี้ปรากฏพื้นที่ออนไซต์ที่สำคัญทั้งหมด 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ทำงาน พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่พักอาศัย และเนื่องด้วยในแต่ละสถานที่นั้นมีกลุ่มความสัมพันธ์ และวิถีชีวิตของผู้คนที่ต่างกัน ดังนั้นการกระทำความรุนแรงทางเพศจึงมีความแตกต่างกันออกไป ดังนี้

1.2.1.1 พื้นที่ทำงาน

จากการศึกษาภาพยนตร์พบว่า พื้นที่ทำงานเป็นพื้นที่ที่สามารถกระทำความรุนแรงทางเพศต่อนักแสดงได้มากที่สุด เพราะผู้กำกับหรือผู้จัดทำภาพยนตร์ และช่างภาพมีอำนาจในการควบคุมนักแสดงมากที่สุด เช่น การมอบบทบาทในภาพยนตร์ การควบคุมด้านการแสดง การควบคุมด้านการแต่งกาย การควบคุมมุมกล้องต่างๆ ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นสามารถสร้างภาพลักษณ์ในแบบต่างๆให้แก่นักแสดงได้ และยังมีการพูดให้ร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังของเพื่อนร่วมงาน แฟนคลับต่อนักแสดงถึงบทบาทและตัวนักแสดงเองอีกด้วย ดังจะแสดงให้เห็นเหตุการณ์ตัวอย่างสำคัญในภาพยนตร์ ดังนี้

ภายในภาพยนตร์นั้นมีฉากหนึ่งที่กลุ่มผู้เขียนบทภาพยนตร์ได้โทรศัพท์คุยกันถึงเรื่องบทบาทที่นักแสดงจะได้รับซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้เขียนบทไม่ได้ให้ความสำคัญนักแสดงแม้แต่อย่างใด แต่ให้ความสำคัญกับบทบาทที่ค่อนข้างมีเนื้อหารุนแรง เนื่องจากจะสามารถเรียกความสนใจจากกลุ่มผู้ชมได้ ซึ่งมีคำพูดหนึ่งที่ปรากฏคือ “จริงๆ มีบทที่แรงกว่านั้นอีก ไม่รู้ว่ายัยมิมะนั่นจะว่าอะไรหรือเปล่า รวมถึงเอเจนซี่ของเธอด้วย” และในระหว่างที่คนเขียนบทกำลังพูดนั้น ได้แสดงสีหน้าที่สื่อไปในทางที่ไม่ดี ดังภาพ

ภาพที่ 1 สีหน้าของคนเขียนบทขณะที่พูดถึงบทบาทของนักแสดง
ที่มา: https://www.primevideo.com/-/th/detail/Perfect-Blue/

และหลังจากที่ฝ่ายต้นสังกัดได้อ่านบทของนักแสดงแล้วก็ยินดีให้นักแสดงเล่นบทที่มีเนื้อหารุนแรง โดยเขาพูดว่า “บทน่ะ เขียนเสร็จไปแล้วนะ แล้วฝ่ายฉากเขาก็เริ่มงานไปแล้วด้วย แล้วทำไมเราถึงจะต้องไปทำให้เรื่องมันแย่ลงไปอีกด้วยการไปคัดค้านเขาล่ะ ฉันก็อุตส่าห์บอกคนเขียนบทไปแล้วด้วยว่า มิมะน่ะเปลี่ยนภาพลักษณ์จากการเป็นไอดอลไปแล้ว” ในขณะเดียวกันผู้จัดการก็พูดแทรกว่า “แต่มันเป็นงานของเรา ที่จะต้องปกป้องดาราในสังกัดไม่ใช่รึไง!” จากฉากนี้ก็แสดงให้เห็นชัดเจนว่าต้นสังกัดไม่ได้ปกป้องภาพลักษณ์ของนักแสดง

ในภาพยนตร์ยังปรากฏฉากที่นักแสดงถูกเพื่อนร่วมงานพูดต่อว่าลับหลังถึงงานถ่ายแบบที่เธอทำว่า “แล้วไงล่ะ ก็ตัดสินใจไปถ่ายกับเขาแล้วนี่นา ฉันว่าป่านนี้เธอคงจะแบโชว์ ให้นายช่างภาพนั่นเห็นจะๆแล้วล่ะ” ในขณะที่เพื่อนร่วมงานอีกคนแล้วไม่มีทีท่าใด กลับเป็นห่วงนักแสดงมากขึ้น จากคำนี้แสดงให้เห็นว่า เธอพูดจาให้ร้ายนักแสดงและมีกิริยาที่ไม่ดีต่อผู้อื่นลับหลัง รวมถึงขณะที่พูดก็มีสีหน้ายิ้มแย้ม แสดงให้เห็นว่าเธอไม่ได้มีความเป็นห่วงต่อเพื่อนแต่อย่างใด

ภาพที่ 2 เพื่อนร่วมวงไอดอลกำลังพูดถึงและล้อเลียนเพื่อนของตนที่เป็นนักแสดง
ที่มา: https://www.primevideo.com/-/th/detail/Perfect-Blue/

1.2.1.2 พื้นที่สาธารณะ

จากการศึกษาภาพยนตร์พบว่า สถานที่ที่นักแสดงถูกกระทำความรุนแรงทางเพศ ได้แก่ บนรถไฟ และระหว่างทางไปบริษัทต้นสังกัด ผู้ถูกกระทำถูกกระทำจากคนทั่วไป นักแสดงและสตอล์กเกอร์ พบว่าทุกสถานที่มีผู้คนที่จ้องมองนักแสดง และบางสถานที่มีการพูดจาดูถูกนักแสดง ทั้งนี้เป็นเพราะแต่ละสถานที่นั้นมีบทบาทที่ต่างกัน บนรถไฟนั้นเป็นสถานที่ที่ค่อนข้างเงียบ หากกระทำการใดที่ทำให้อีกฝ่ายตกใจและรู้ตัว อาจสร้างความอับอายให้แก่ตนได้ ดังจะแสดงให้เห็นเหตุการณ์ตัวอย่างสำคัญในภาพยนตร์ ดังนี้

สำหรับในพื้นที่สาธารณะแล้ว ภาพยนตร์จะแสดงให้เห็นถึงฉากที่นักแสดงมักถูกจ้องมองจากบุคคลอื่น ๆ รวมถึงการถูกพูดถึงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับอาชีพนักแสดงและนักร้องในความเป็นจริงที่แสดงให้เห็นว่าในชีวิตประจำวันนั้นนักแสดงไม่ได้ถูกทำให้มีการเข้าถึงมากนัก จึงไม่ได้มีการพูดกันแบบต่อหน้า แต่เป็นการพูดถึงลับหลังและการแอบมองโดยส่วนใหญ่ มีฉากสำคัญที่นักแสดงถูกแอบมองบนรถไฟโดยคนที่ไม่รู้จัก เขามองจนกระทั่งนักแสดงรู้สึกตัวว่าถูกมองจึงหลบสายตาไป ซึ่งการที่นักแสดงถูกแอบมองนั้นอาจเป็นเพราะเนื้อหาข่าวที่รุนแรงที่ได้มีการพูดถึงนักแสดงหรืออาจเป็นเพราะการแอบมองด้วยสาเหตุอื่นก็ได้

ภาพที่ 3 คนทั่วไปหลังรู้ว่านักแสดงรู้ตัวว่าตนแอบมอง

ที่มา: https://www.primevideo.com/-/th/detail/Perfect-Blue/

1.2.1.3 พื้นที่พักอาศัย

ในพื้นที่พักอาศัยนั้น นักแสดงมักจะถูกกกระทำความรุนแรงจากสตอลุกเกอร์ โดยเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏในเนื้อเรื่องคือการถูกแอบมองและการพูดจาไม่ดีใส่ แต่สตอล์กเกอร์ไม่ได้พูดต่อหน้าแสดงโดยตรง กลับมาในการส่งข้อความจากเครื่องโทรสาร (แฟกซ์) มาให้นักแสดงว่า “คนทรยศ คนทรยศ” ทำให้เห็นว่านักแสดงถูกสตอล์กเกอร์ติดตามไปทุกที่ จึงทำให้รู้สถานที่อาศัยของนักแสดง

1.2.2 ความรุนแรงทางเพศบนพื้นที่ออนไลน์

พื้นที่ออนไลน์ (Online) คือพื้นที่ที่บนอินเทอร์เน็ต ผู้คนไม่จำเป็นต้องเดินทางไปยังสถานที่จริงเพื่อพบปะหรือทำกิจกรรม เนื่องจากผู้คนสามารถรวมตัวกันบนออนไลน์ได้ เช่นการส่งข้อความ แสดงความคิดเห็นบยเว็บไซต์ เป็นต้น ถึงแม้ผู้คนจะไม่ได้พบปะแบบตัวต่อตัวแต่ความรุนแรงทางเพศก็ยังสามารถเกิดขึ้นได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้คำพูดแสดงการลวนลามทางเพศ หรือเรียกว่า การลวนลามโดยใช้คำพูด ซึ่งไม่ว่าผู้ถูกระทำจะถูกกระทำโดยการฟังจากหู หรืออ่านจากตา ย่อมทำให้รู้สึกเสียความมั่นใจ เกรงกลัว หวาดระแวงต่อคำพูดได้ไม่ต่างกัน

ในภาพยนตร์เรื่อง Perfect Blue พบความรุนแรงทางเพศบนพื้นที่ออนไลน์ ได้แก่เว็บไซต์โฮมเพจ ซึ่งมีการอธิบายไว้ในเรื่องว่า โฮมเพจนั้นสามารถถูกสร้างจากใครก็ได้ โดยโฮมเพจ (Homepage) ในเรื่องนั้นเป็นโฮมเพจที่แฟนคลับของนักแสดงสร้างขึ้น มีไว้เพื่อบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ สถานที่ที่ไป อาหารที่กิน เป็นพื้นที่ที่มีการบอกเล่าชีวิตประจำวันของนักแสดง โดยที่ข้อมูลนั้นอาจจะถูกเขียนขึ้นมาโดยที่ไม่มีมูลความจริงก็ได้ และผู้สร้างโฮมเพจสามารถโต้ตอบกับบุคคลที่ส่งข้อความมาหาตนได้เช่นกัน โดยภายหลังมีการเขียนข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง มีการดูถูกนักแสดงถึงรสนิยมในการเลือกบริโภคของต่าง ๆ อีกด้วย

2. การต่อสู้ความรุนแรงทางเพศ จากการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการต่อสู้ต่อความรุนแรงนิเมชั่นพบพบว่า เกิดการต่อสู้ทั้งหมด 2 รูปแบบคือ 1.การตระหนักรู้ถึงความรุนแรง และ 2.การรับมือต่อความรุนแรง แบ่งเป็นรับมือด้วยวาจาและกำลัง โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การตระหนักรู้ถึงความรุนแรง หลังจากที่ผู้ถูกกระทำรับรู้ได้ว่าตนได้ถูกกระทำความรุนแรงทางเพศแล้ว ขั้นแรกของการต่อสู้คือการตระหนักได้ว่า การถูกปฏิบัติแบบใดที่ไม่ใช่แบบปกติ และเมื่อถูกกระทำแล้วตนรู้สึกไม่สบายใจ รวมถึงเสียความมั่นใจและเกิดภาวะวิตกกังวล การตระหนักรู้ถึงความรุนแรงนั้นมีตั้งแต่ระดับเข้มข้นน้อยไปจนถึงมาก แบ่งได้ 2 ขั้นคือ

-รับรู้แต่เพิกเฉย คือการรับรู้แล้วว่าตนได้เผชิญกับความรุนแรงแต่เพิกเฉยต่อความรุนแรงนั้น ไม่ได้รู้สึกว่าต้องจัดการ อาจเป็นเพราะเป็นความรุนแรงระดับที่ไม่รุนแรงมาก หรือ อาจถูกกระทำอาจคิดว่าถึงจะหาทางแก้ไขอย่างไรก็ไม่สามารถทำได้ เพราะผู้กระทำอาจจะเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจ

-รับรู้และไม่เพิกเฉย คือหลังจากการรับรู้ว่าถูกกระทำแล้ว ผู้ถูกกระทำจะพยามทำความเข้าใจว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจากอะไรและคิดหาทางรับมือ

โดยการตระหนักรู้ของนางเอกนั้นเกิดขึ้นทุกความรุนแรงในทุกพื้นที่ตั้งแต่พื้นที่ทำงาน พื้นที่สาธารณะ พื้นที่พักอาศัยและพื้นที่ออนไลน์

2.2. วิธีการรับมือ หลังจากที่ผู้ถูกกระทำตระหนักรู้แล้วว่าตนได้เผชิญกับความรุนแรง วิธีการรับมือจึงตามมาตามลำดับ สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

-การโต้ตอบด้วยวาจา การโต้ตอบระดับนี้อาจมีความรุนแรงไม่มากนัก ผู้พูดอาจใช้ภาษาที่สุภาพไปจนถึงหยาบคายในการโต้ตอบ โดยการโต้ตอบด้วยวาจานั้นเกิดขึ้นต่อความรุนแรงในพื้นที่สาธารณะ พื้นที่พักอาศัยและพื้นที่ออนไลน์

-การโต้ตอบด้วยกำลัง หากการใช้คำพูดไม่สามารถหยุดความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้นได้ ผู้ถูกกระทำจะใช้กำลังในการโต้ตอบ โดยอาจใช้อาวุธร่วมด้วย โดยการโต้ตอบด้วยวาจานั้นเกิดขึ้นแค่ต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่พักอาศัยของเธอ

และจากความรุนแรงทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. การทำให้เป็นวัตถุทางเพศ 2.การจ้องมองและการลวนลามทางเพศและ 3.การพูดจาให้ร้ายดูถูกในพื้นที่ทำงานนั้นพบว่า ตัวละครผู้ถูกกระทำความรุนแรงรับรู้และตระหนักถึงความรุนแรง รวมถึงมีการใช้วาจาโต้ตอบแค่กับกลุ่มแฟนคลับเท่านั้น สรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดงการต่อสู้ความรุนแรงในพื้นที่ทำงาน พื้นที่สาธารณะ พื้นที่พักอาศัยและพื้นที่บนเว็บไซต์ ที่มา: ผู้วิจัย

พื้นที่	ความรุนแรง	ผู้กระทำ	การตระหนักรู้		วิธีการรับมือ	
			เพิกเฉย	ไม่เพิกเฉย	การใช้วาจา	การใช้กำลัง
พื้นที่ทำงาน	การทำให้เป็นวัตถุทางเพศ	ผู้จัดภาพยนตร์	-	✓	-	-
		ต้นสังกัด	-	✓	-	-
	การจ้องมอง	ผู้กำกับ	-	✓	-	-
		เพื่อนร่วมงาน	-	✓	-	-
		สตอล์กเกอร์	✓	-	-	-
	การพูดจาดูถูก	ผู้กำกับ	-	✓	-	
		เพื่อนร่วมงาน	-	✓	-	-
		สตอล์กเกอร์	-	✓	✓	-
พื้นที่สาธารณะ	การจ้องมอง	สตอล์กเกอร์	-	✓	-	-
		คนทั่วไป	-	✓	-	-
	การพูดจาดูถูก	คนทั่วไป	-	✓	-	-
พื้นที่พักอาศัย	การจ้องมอง	สตอล์กเกอร์	-	✓	-	-
		ผู้จัดการ	-	✓	✓	✓
	การพูดจาดูถูก	สตอล์กเกอร์	-	✓	-	-
		ผู้จัดการ	-	✓	✓	✓
พื้นที่บนเว็บไซต์	การพูดจาดูถูก	สตอล์กเกอร์	-	✓	-	-
		ผู้จัดการ	-	✓	-	-

จากข้อมูลในตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าความรุนแรงทางเพศและการต่อสู้ความรุนแรงทางเพศมีความแตกต่างกันตามพื้นที่ ซึ่งพบว่าในพื้นที่ทำงานนั้นปรากฏรุนแรงทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. การทำให้เป็นวัตถุทางเพศ 2. การจ้องมองและการลวนลามทางเพศและ 3.การพูดจาให้ร้ายดูถูก พบว่า ตัวละครผู้ถูกกระทำความรุนแรงรับรู้และตระหนักถึงความรุนแรงททางเพศ รวมถึงมีการใช้วาจาโต้ตอบแค่กับกลุ่มแฟนคลับเท่านั้น ส่วนในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่พักอาศัยนั้นมีความรุนแรงทางเพศเหมือนกัน ซึ่งมีความรุนแรงทางเพศทั้งหมด 2 ประเภทคือ 1. การจ้องมอง และ 2. การพูดจาดูถูก แต่มีวิธีการรับมือโต้ตอบที่แตกต่างกันออกไป พื้นที่สาธารณะพบว่าตัวละครผู้ถูกกระทำความรุนแรงรับรู้และตระหนักถึงความรุนแรง แต่ไม่ได้โต้ตอบกลับ แต่ในพื้นที่พักอาศัยพบว่าตัวละครผู้ถูกกระทำความรุนแรงสามารถรับรู้และ ตระหนักถึงความรุนแรง รวมถึงมีการโต้ตอบกลับโดยการใช้วาจาและอาวุธ

สำหรับและในพื้นที่ออนไลน์บนเว็บไซต์พบความรุนแรงทั้งหมด 2 ประเภทคือ 1. การจ้องมอง และ 2. การพูดจาดูถูก พบว่า ตัวละครผู้ถูกกระทำความรุนแรงรับรู้และตระหนักถึงความรุนแรง แต่ไม่มีการโต้ตอบกลับเพราะเธอไม่มีความรู้เรื่องอินเทอร์เน็ต ทำให้เธอไม่รู้ว่าควรจะจัดการกับปัญหานี้อย่างไร

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชั่นเรื่อง Perfect Blue สามารถสรุปผลและอภิปรายผลวิจัยได้ดังต่อไปนี้

ความรุนแรงทางเพศที่พบในอุตสาหกรรมบันเทิงผ่านภาพยนตร์เรื่องนี้ปรากฏ 3 รูปแบบคือ 1. การทำให้เป็นวัตถุทางเพศ 2. การจ้องมองและการลวนลาม และ 3.การพูดจาดูถูก คือ การทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ (Sexual objectification) คือการผู้กระทำให้ความสนใจเพียงแต่รูปลักษณ์ภายนอกของผู้ถูกกระทำ และไม่ให้ความสำคัญในด้านอื่น ผู้กระทำมองผู้หญิงเป็นเพียงแค่สินค้าหรือวัตถุชิ้นหนึ่งที่ไม่มีจิตใจ การจ้องมองและการลวนลาม (sexual harassment) การจ้องมองอาจนับได้ว่าเป็นการลวนลามทางสายตาอย่างหนึ่ง หากผู้มองมองด้วยสายตาที่ทำให้ผู้ถูกรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัย ในขณะเดียวกันการจ้องมองก็อาจเกิดขึ้นผ่านเลนส์กล้องได้เช่นกัน การพูดจาดูถูก (insulting) คือการที่ผู้พูดตั้งใจพูดเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกถึงความไม่เชื่อมั่น ไม่ปลอดภัย รวมถึงการทำให้รู้สึกหวาดระแวงต่อคำพูด เช่น การพูดให้นักแสดงรู้สึกไม่มั่นใจ การพูดในเชิงล้อเลียน เป็นต้น จากความรุนแรงดังกล่าวนั้น แสดงให้เห็นว่าการเกิดความความรุนแรงสามารถเกิดได้ทุกสถานที่ โดยสามารถเกิดความรุนแรงได้ตั้งแต่ การจ้องมอง การนินทาว่าร้าย ไปจนถึงการลวนลามทางเพศ ผู้คนที่สามารถกระทำความรุนแรงต่อผู้อื่นได้นั้นสามารถเป็นได้ตั้งแต่คนทั่วไป เพื่อนร่วมงาน หัวหน้า หรือแม้แต่คนที่รู้จักและสนิท

การต่อสู้ความรุนแรงทางเพศ มีการต่อสู้ความรุนแรงทางเพศ 2 รูปแบบหลักคือ ตระหนักรู้และการรับมือโต้ตอบ ซึ่งการต่อสู้ดังกล่าวจะเริ่มต้นการตระหนักรู้ และต่อจากนั้นนำไปสู่การรับมือโต้ตอบ ซึ่งการตระหนักรู้ คือการตระหนักได้ว่าการถูกปฏิบัติแบบใดที่ไม่ใช่แบบปกติ และเมื่อถูกกระทำแล้วตนรู้สึกไม่สบายใจ รวมถึงเสียความมั่นใจและเกิดภาวะวิตกกังวล การตระหนักรู้ถึงความรุนแรงนั้นมีตั้งแต่ระดับเข้มข้นน้อยไปจนถึงมาก แบ่งได้ 2 ขั้นคือ ตระหนักรู้แต่เพิกเฉย และตระหนักรู้แต่ไม่เพิกเฉย และการรับมือโต้ตอบ คือ หลังจากที่ผู้ถูกกระทำตระหนักรู้แล้วว่าตนได้เผชิญกับความรุนแรง วิธีการรับมือจึงตามมาตามลำดับ สามารถแบ่งออกเป็น การโต้ตอบด้วยวาจา การโต้ตอบระดับนี้อาจมีความรุนแรงไม่มากนัก ผู้พูดอาจใช้ภาษาที่สุภาพไปจนถึงหยาบคายในการโต้ตอบ และหากการใช้คำพูดไม่สามารถหยุดความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้นได้ ผู้ถูกกระทำจะใช้กำลังในการโต้ตอบโดยอาจใช้อาวุธร่วมด้วย การต่อสู้ต่อความรุนแรงทางเพศนั้นสามารถเกิดขึ้นและไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่มีความเกี่ยวข้องกับประเภทของความรุนแรง ปัจจัยที่สำคัญคือพื้นที่ที่เกิดความรุนแรง และผู้กระทำคือใคร หากผู้กระทำมีอำนาจ เป็นไปได้ว่าจะไม่เกิดการต่อสู้โต้กลับเนื่องจาก ผู้กระทำอาจใช้อำนาจนั้นในการทำลายหน้าที่

การงานของผู้ถูกกระทำให้หายไป ในขณะเดียวกันหากผู้กระทำไม่มีอำนาจ ผู้ถูกกระทำนั้นอาจตอบโต้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งตั้งแต่วิธีที่อันตรายน้อยไปจนถึงมาก เพราะไม่ต้องกังวลถึงหน้าที่การงานของตนเองและคนรอบข้าง

และจากผลการวิจัยภาพยนตร์เรื่องนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่าสังคมสมัยใหม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมากขึ้นกว่าในสมัยประเพณีในอดีตในเรื่องต่าง ๆ การศึกษา การประกอบอาชีพทำงานประเภทต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ตามพบว่าผู้หญิงยังถูกกระทำความรุนแรงทางเพศในพื้นที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตอะไรอย่างไร จึงได้นำเสนอว่าทำให้ผู้หญิงจะตระหนักรู้ถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศและการถูกเลือกปฏิบัติทางเพศได้อย่างเท่าทัน และต้องพัฒนาศักยภาพที่ต้องต่อสู้กับความรุนแรงทางเพศอะไรอย่างไร จากประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยพบว่ามีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลการวิจัยเกี่ยวกับระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ดังต่อไปนี้

ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่กับความรุนแรงทางเพศ พบว่าภาพยนตร์ต้องการแสดงให้เห็นถึงระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมญี่ปุ่น ระบบชายเป็นใหญ่นั้นคือความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและชาย (Gender inequality) ผู้ชายส่วนใหญ่มีอำนาจและมักจะอยู่ในโครงสร้างลำดับชั้น (Hierarchy) ในสังคมที่สูงกว่าผู้หญิง ต่อระบบชายเป็นใหญ่ได้ปรากฏและมีความสัมพันธ์กับระบบทุนนิยม ซึ่งนักสตรีนิยมได้เสนอแนวคิดระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่เป็นสาเหตุของไม่ความเท่าเทียมทางเพศ ซึ่งในปัจจุบันจึงพบความรุนแรงทางเพศในสถานที่ทำงานที่มีการกดขี่เพศหญิงตั้งแต่ชั่วโมงการทำงาน รายได้ การไม่ได้รับการปฏิบัติที่เสมอภาคเท่ากับเพศชาย ด้วยเหตุนี้สังคมการทำงานของญี่ปุ่นจึงเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมทางเพศ ก่อเกิดความรุนแรงทางเพศต่าง ๆ ตามมา สำหรับอุตาสหกรรมบันเทิงมีความรุนแรงทางเพศของระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ เนื่องจากเพศชายนั้นมีอำนาจและบทบาทหน้าที่ที่สูงกว่าเพศหญิง ทำให้เพศชายสามารถกำหนดบรรทัดฐาน ควบคุมเนื้อหาสื่อและจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ภายในอุตสาหกรรมบันเทิง ดังนั้นนักร้อง นักแสดง หรือไอดอลญี่ปุ่นอย่างเช่นในภาพยนตร์ Perfect Blue เป็นต้น ที่ผู้หญิงถูกผู้ผลิตภาพยนตร์และผู้กำกับ ด้อยค่า ถูกมองเป็นวัตถุทางเพศ รวมถึงถูกคุกคามทางเพศ (Sexual harassment) ทั้งด้วยวาจา สายตา หรือหรือการล่วงละเมิดด้วยการสัมผัสตัว

นอกจากนี้สังคมในปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่สังคมออนไลน์ที่ผู้คนรับรู้และเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ง่ายขึ้น ทำให้ความรุนแรงทาเพศที่ปรากฏนั้นไม่แตกต่างกับในสังคมออฟไลน์ เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นผ่านการพิมพ์ข้อความ โดยใช้คำพูดแสดงความเกลียดชังและมีการคุกคามทางเพศ รวมไปถึงสื่อญี่ปุ่นส่วนใหญ่นั้นมักแสดงภาพเย้ายวนของผู้หญิงให้เป็นเรื่องปกติ ซึ่งการแสดงภาพเหล่านี้ทำให้ผู้คนทั้งเพศชายและเพศหญิงมองเรื่องความรุนแรงทางเพศต่อนักแสดงหญิงเป็นเรื่องปกติ

ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่กับอำนาจทับซ้อน (Intersectionality) จากการต่อสู้ต่อความรุนแรงทางเพศในภาพยนตร์ Perfect Blue พบว่าภาพยนตร์ต้องการให้เสนอเห็นว่านอกจากที่ผู้หญิงจะต้องเผชิญกับความรุนแรงทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ แล้วยังคงต้องหาวิธีรับมือด้วยตนเอง ส่งผลให้ผู้หญิงต้องต่อสู้กับความรุนแรงที่ตนได้พบ แต่เนื่องด้วย ทำให้ผู้หญิงนั้นต้องหาวิธีรับมือกับผู้ชายที่กระทำความรุนแรงต่างกัน โดยผู้หญิงสามารถตระหนักได้ถึงความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้นกับตนนำไปสู่ขั้นตอนการรับมือ โดยในการตัดสินใจรับมือด้วยวาจาและการใช้กำลังโต้ตอบนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางเพศเชิงอำนาจระหว่างตนกับผู้กระทำ บริบททางสังคมของผู้ผู้กระทำคือใครมีผลต่อวิธีการรับมือโต้ตอย หากผู้กระทำมีอำนาจเป็นไปได้ว่าจะไม่เกิดการต่อสู้โต้กลับเนื่องจาก ผู้กระทำอาจใช้อำนาจนั้นในการทำลายหน้าที่การงานของผู้ถูกกระทำให้หายไป ในขณะเดียวกันหากผู้กระทำไม่มีอำนาจ ผู้ถูกกระทำนั้นอาจตอบโต้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งตั้งแต่วิธีที่อันตรายน้อยไปจนถึงมาก เพราะไม่ต้องกังวลถึงหน้าที่การงานของตนเองและคนรอบข้าง ปรากฏการณ์ดังกล่าวเห็นถึงอำนาจทับซ้อนที่แตกต่างของผู้กระทำ ซึ่งมีผลต่อการรับมือโต้ตอบที่กล่าว

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยดังกล่าวมาให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจเกี่ยวกับความรุนแรงททางเพศและวิธีการรับมือต่อความรุนแรงทางเพศของผู้หญิงในสังคมอุตสาหกรรมในประเทศญี่ปุ่น โดยมีข้อเสนอแนะว่า ภาพยนตร์เรื่อง Perfect Blue เป็นภาพยนตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความรุนแรงทางเพศ อันเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันของผู้หญิงและผู้ชายได้เป็นอย่างดี แต่ในเนื้อเรื่องยังมีบางส่วนที่ผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมทางเพศในระหว่างเพศหญิง คือ มีการใช้ฉากจบที่ผู้หญิงที่มีรูปลักษณ์ที่ดีให้จบแบบมีความสุข ส่วนผู้หญิงที่มีรูปลักษณ์ที่ไม่ดีให้จบอย่างไม่มีความสุข เป็นการสร้างภาพแทนตัวร้ายที่เป็นผู้หญิงไว้ชัดเจน ดังนั้นภาพยนตร์ต้องไม่ผลิตซ้ำความรุนแรงทางเพศกับผู้หญิงไม่มีความสวยงามตามมาตรฐานของระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์ เรื่อง ผู้หญิงในอุตสาหกรรมบันเทิงกับการต่อสู้ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษาภาพยนตร์อนิเมชันเรื่อง Perfect Blue เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 450112 การศึกษาเอกเทศ (Independent Study) ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย นวัตกรรมและการสร้างสรรค์จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2567 ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่เป็นอย่างสูงที่ได้มอบทุนดังกล่าวที่ทำให้มีส่วนได้พัฒนาคุณภาพงานดังกล่าว และผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ หากมีข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าขออภัยไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2557). **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :ภาพพิมพ์.

ธมลวรรณ คำศรีม่วง. (2559). **การใช้และการจัดการกับความรุนแรงของแต่ละเพศสภาพในการ์ตูนญี่ปุ่นเรื่อง Koe no Katachi**. สารนิพนธ์สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

นาตยา อยู่คง. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 450121 เพศภาวะและเพศวิถีในเอเชีย.** เพศภาวะ เพศวิถีกับอุตสาหกรรมบันเทิง. ม.ป.ท, ม.ป.ป. น.1-9

นาตยา อยู่คง. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 450117 สื่อสารมวลชน**. แนวคิดเพศภาวะ เพศวิถี สตรีนิยม และเควียร์. ม.ป.ท, ม.ป.ป. น.149-152

ปัณณวิชญ์ เถระ. **ทุนนิยม ความไม่เท่าเทียมทางเพศ และการปลดปล่อยอย่างยั่งยืน.** สืบค้นจากเว็บไซต์: http://www.salforest.com/blog/capitalism-gender-inequality

พาฝัน หน่อแก้ว. (2565). **'มายาคติ' และ 'ความเชื่อ' ในโลกชายเป็นใหญ่ที่ยังตีตรากดขี่ความเท่าเทียมทางเพศ.** สืบค้นจากเว็บไซต์ https://themomentum.co/feature-myths-of-gender-equality/

ภัทรินทร์ ศรีสุรพันธุ์. (2562). **"สังคมชายเป็นใหญ่กับภาพยนตร์เรื่อง Door Lock."** สารนิพนธ์สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภัทรธิดา ชัยเพชร และ พิมลพรรณ ไชยนันท์. (2564) **"การคุกคามทางเพศในสื่อสังคมออนไลน์" The World of Kanako."** สารนิพนธ์สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุดารัตน์ จันทเชื้อ. (2563). **"การกดขี่ทางเพศในวงการกีฬาของประเทศเกาหลีใต้."** สารนิพนธ์สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Paphaphit W. (2565). **วิเคราะห์ Male gaze ในภาพยนตร์เรื่อง Vertigo(1958)**. สืบค้นจากเว็บไซต์: https://www.brandthink.me/content/

“แรงงานในภาคเกษตรชาวกัมพูชา”: พลวัตการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในจังหวัดนครนายก

“Cambodian Agricultural Labor”: Dynamics of Labor Mobility in Nakhon Nayok

นฤภร แสงรักษ์[1]

บทคัดย่อ

จังหวัดนครนายกเป็นดินแดนแห่งความร่ำรวยทางธรรมชาติ นำมาสู่กระแสการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติของชาวกัมพูชาภาคเกษตรภายในจังหวัด งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตรภายในจังหวัดนครนายก และเพื่อศึกษาเงื่อนไขที่ทำให้แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตรตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานในพื้นที่ โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงาน แนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไขการเคลื่อนย้ายแรงงาน และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นในภาคเกษตรที่ใช้เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการเก็บข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสัมภาษณ์แรงงานชาวกัมพูชา นายจ้าง และนายหน้า ผลการศึกษาพบว่า เมื่อแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาได้ก้าวเท้าเข้าสู่ประเทศไทย ต่างคนต่างมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ทว่าสำหรับแรงงานในภาคเกษตรมีเงื่อนไขที่ตัดสินใจเข้ามาทำงานในจังหวัดนครนายก คือ ค่าใช้จ่าย ความเป็นชนบท โดยเฉพาะฤดูกาล ถือเป็นตัวแปรสำคัญของการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในพื้นที่ เนื่องด้วยความหลากหลายทางทรัพยากรธรณีภายในจังหวัด ดังคำขวัญที่ว่า *“เมืองในฝันที่ใกล้กรุง ภูเขางาม น้ำตกสวย รวยธรรมชาติ ปราศจากมลพิษ”* ส่งผลให้ประเภทงานเกษตรมีความหลากหลายด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับทัศนคติของนายจ้าง เพื่อนร่วมงาน และสวัสดิการอื่น ๆ ล้วนเป็นผลก่อให้เกิดการตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานของภาคเกษตรภายในพื้นที่จังหวัดนครนายก

คำสำคัญ: *การเคลื่อนย้ายแรงงาน แรงงานภาคเกษตร ชาวกัมพูชา จังหวัดนครนายก*

Abstract

Nakhon Nayok Province is very rich in nature and it attracts the stream of Cambodian migrant labor predominantly. This research aims to study the patterns of the Cambodian migrant labor movement in Nakhon Nayok and the precondition that affected the decision to relocate in the area. The research used the concept of labor mobility, the concept of condition for labor mobility, and the concept of migration dynamics in the agricultural sector to describe the phenomenon. The method used in this study was quality research by using documents, field observation, and in-depth interviews with the Cambodian migrant laborers, the employers including the middlemen. The finding indicated that upon entering Thailand, Cambodian migrant workers have different goals but those engaged in the agriculture sector are influenced by specific conditions that steer their choice towards Nakhon Nayok Province. Notably, factors such as the expense, the rural society especially the seasonal are the main factors for the Cambodian migrant labor movement in the area. The seasonal variation creates the province's diverse array of natural resources

[1] นักศึกษาชั้นปีที่ 4 โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

according to the Nakhon Nayok slogan; "A dream city close to the capital, beautiful mountains, beautiful waterfalls, rich in nature, free from pollution," The rich in nature attracts the variation of agriculture labor as well. Furthermore, the attitudes of employers, the relations among colleagues, and the employee benefits collectively factor into the decision-making process for the migration of agricultural laborers in Nakhon Nayok Province.

Keywords: *Labor Mobility, Agricultural Labor, Cambodian, Nakhon Nayok*

บทนำ

จังหวัดนครนายก เป็นจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคกลางตั้งอยู่ไม่ห่างจากเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานครมากนัก ขณะเดียวกันก็อยู่ห่างจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างกัมพูชาเพียงประมาณ 492.3 กิโลเมตร โดยในปี 2566 จังหวัดนครนายกมีจำนวนคนต่างด้าวมาตรา 59 ประเภทนำเข้าตาม MOU ที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักรทั้งสิ้น 3,254 คน โดยมีจำนวนแรงงานกัมพูชาจำนวน 1,271 คน (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, 2566) เนื่องด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ไม่ไกลจากชายแดนไทย-กัมพูชา ประกอบกับติดอยู่กับจังหวัดปราจีนบุรี และสระแก้ว ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีการใช้แรงงานข้ามชาติเข้มข้น จึงเอื้อให้แรงงานชาวกัมพูชาเดินทางมาประกอบอาชีพในจังหวัดนครนายกอย่างสะดวก จากข้อมูลประเภทอาชีพที่ได้รับอนุญาตทำงานมากที่สุด 3 อันดับแรกจากมาตรา 59 ประเภทนำเข้าตาม MOU กิจการต่อเนื่องการเกษตรเป็นกิจกรรมที่แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาทำมากเป็นอันดับสองรองจากกิจการก่อสร้าง (สำนักบริการแรงงานต่างด้าว, 2566) เนื่องด้วยจังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ประชากรส่วนใหญ่ภายในจังหวัดประกอบอาชีพเกษตรกร จากสถิติการปลูกพืชเศรษฐกิจของจังหวัดนครนายก ปีการผลิต 2565 รอบ 2 มีจำนวนเกษตรกรที่ปลูกข้าว 14,194 ครัวเรือน มะยงชิดมีจำนวนเกษตรกร 2,667 ครัวเรือน มะปรางหวานมีจำนวนเกษตรกร 1,004 ครัวเรือน และทุเรียนมีจำนวนเกษตรกร 939 ครัวเรือน (สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2565, น.16) อย่างไรก็ตาม เกษตรกรกลับประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร โดยเฉพาะแรงงานไทยที่มีจำนวนลดน้อยลงทุกปี จากการที่คนไทยให้ความสำคัญกับการศึกษาในระดับปริญญาตรีเพื่อมุ่งหวังเลือกงานที่เหมาะสมกับความสามารถของตน อีกทั้งยังด้อยค่างานภาคเกษตรว่าเป็นงานสกปรก งานอันตราย และได้รับค่าแรงต่ำ (วราดวง สมณาศักดิ์, 2565) จึงทำให้ประชากรไทยรุ่นใหม่ไม่สนใจการเป็นแรงงานภาคเกษตร ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานชาวกัมพูชาเข้าสู่จังหวัดนครนายก ดังนั้น ประเด็นที่น่าสนใจในกรณีของการเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตรของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา ก็คือแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาไม่ได้ทำงานอยู่แต่ในเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น แต่ยังมีการเคลื่อนที่ภายในจังหวัด

ทั้งนี้ จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีการศึกษาในประเด็นเรื่องของการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาไว้บ้างแล้ว อาทิ เรื่องการย้ายถิ่นและรูปแบบการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในโรงงานอุตสาหกรรมเมืองพัทยา (ศรัญญา ศิริวงศ์ถวัลย์, 2555) ซึ่งเป็นงานที่น่าสนใจในมิติของการเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมของชาวกัมพูชา สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน และชัชพรรณ จินดาหรา (2558) ที่ได้ทำการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรความเข้มข้น และความสัมพันธ์ใหม่ของแรงงานข้ามชาติแรงงานกัมพูชาในการผลิตอ้อย จังหวัดสระแก้ว ที่ให้ความสนใจเฉพาะแรงงานกัมพูชาในภาคเกษตรภายในจังหวัดสระแก้ว ซึ่งงานชิ้นนี้สะท้อนแนวคิดที่เกี่ยวกับเงื่อนไขในการตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงาน อีกทั้งยังมีการเอ่ยถึงประเด็นความต้องการแรงงานกัมพูชาเพิ่มขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยังไม่พบว่ามีการศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตร โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดนครนายก

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงนำมาสู่การศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในประเด็นการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในจังหวัดนครนายกด้านการเกษตร โดยเฉพาะมิติด้านการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในพื้นที่ และเงื่อนไขในการตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานในพื้นที่ดังกล่าว อีกทั้งการศึกษาครั้งนี้จะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องปัจจัยของการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา รวมไปถึงยังสามารถศึกษาเพื่อนำไปพัฒนาต่อสำหรับหน่วยที่งานเกี่ยวข้อง อาทิ การบริหารแรงงานต่างด้าว และกรมการจัดหางานของจังหวัดนครนายกในปัจจุบัน และอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตรภายในจังหวัดนครนายก
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่ทำให้แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตรตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานในพื้นที่

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาไปที่การเคลื่อนย้ายภายในพื้นที่จังหวัดนครนายกของแรงงานชาวกัมพูชาในภาคเกษตร เป็นการศึกษาถึงลักษณะการเดินทางของแรงงานดังกล่าว การเปลี่ยนประเภทงาน การเปลี่ยนพื้นที่ภายในจังหวัด เครือข่ายนายจ้างในภาคเกษตรให้ความช่วยเหลือ และศึกษาถึงเงื่อนไขที่ทำให้แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตรตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานในพื้นที่ โดยเป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้แรงงานดังกล่าวในแต่ละกิจกรรมทางการเกษตรตัดสินใจเลือกงานแต่ละประเภท มีความเหมือนหรือแตกต่างกันเช่นใด รวมไปถึงศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา
2. ขอบเขตพื้นที่ พื้นที่การศึกษานี้คือพื้นที่ทางภาคกลางของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเมืองนครนายก อำเภอบ้านนา อำเภอปากพลี และอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก โดยพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก อาทิ ทำนาข้าว ทำสวนผลไม้ โดยกิจกรรมทางการเกษตรเกิดขึ้นในพื้นที่ไม่เพียงแต่ภายในอำเภอเมืองนครนายกเท่านั้น แต่มีการเคลื่อนย้ายภายในจังหวัดที่หลากหลายอำเภอ
3. การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2566

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยเรื่อง “แรงงานในภาคเกษตรชาวกัมพูชา”: พลวัตการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในจังหวัดนครนายก เป็นศึกษาวิจัยที่มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตรของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาผ่านกรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงาน และการย้ายถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงภูมิหลังของกลุ่มแรงงานข้ามชาติเกี่ยวกับเงื่อนไขอันนำมาสู่การตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างพื้นที่ ซึ่งจะเชื่อมโยงไปถึงประเด็นการเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวกัมพูชาในภาคเกษตร โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกกับแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา นายจ้าง นายหน้า และผู้ที่มีความใกล้ชิดกับแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาโดยตรง โดยนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นในภาคเกษตรเพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ และนำไปสู่การอภิปรายในประเด็นการเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวกัมพูชาในภาคเกษตรภายในจังหวัดนครนายก และเงื่อนไขในการตัดสินใจเคลื่อนย้ายในพื้นที่ดังกล่าว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิธีดำเนินการศึกษา/เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1.1 การศึกษาจากเอกสาร เป็นการทบทวนวรรณกรรม และรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในประเด็นการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติในภาคเกษตร ได้แก่ การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตร สื่อออนไลน์ และสื่อจากคลิปวิดีโอเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตร

1.2 การสังเกต เป็นการสังเกตลักษณะงาน ประเภทงานในบริบทเชิงพื้นที่ รวมถึงสังเกตที่อยู่อาศัยของแรงงานชาวกัมพูชา ซึ่งบริบทการดำรงชีวิตของแรงงานก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติภายในพื้นที่

1.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยคัดเลือกโดยใช้วิธีคัดเลือกแบบกลุ่มตัวอย่างแบบมีเกณฑ์ เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวกัมพูชาอย่างแท้จริง รู้จักการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติของชาวกัมพูชาในจังหวัดนครนายกเป็นอย่างดี และใกล้ชิดกับแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา เพื่อได้รับข้อมูลเกี่ยวกับความจริงที่สุด

1.3.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในพื้นที่อำเภอเมืองนครนายก อำเภอบ้านนนา อำเภอปากพลี และอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก และครอบครัวแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา

1.3.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ นายหน้า นายจ้าง พ่อค้า แม่ค้า รวมไปถึงเครือข่ายแรงงานข้ามชาติในจังหวัดนครนายก

2. ขั้นตอนในการเก็บข้อมูล

2.1 เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร ศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่ได้ศึกษามาเชื่อมโยงกับการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาภาคเกษตรภายในจังหวัดนครนายก โดยสังเกตหาข้อเท็จจริง การเปรียบเทียบ เพื่อนำข้อมูลไปต่อยอด และใช้ตั้งประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกจากการลงภาคสนาม

2.2 ลงสำรวจพื้นที่ภาคสนาม

ขั้นแรก ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจเพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของพื้นที่ เก็บรวบรวมข้อมูลกิจการในแต่ละอำเภอที่คาดว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตร

ขั้นที่สอง เป็นการสำรวจในระดับเชิงลึก มีการบันทึกข้อมูลผ่านการบันทึกภาพ และวิดีโอภาพจากสภาพแวดล้อมจริง

2.3 ลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก

ผู้วิจัยตั้งประเด็นคำถามล่วงหน้า และคำถามสำรองในการสำรวจพื้นที่ภาคสนามอย่างมีประสิทธิภาพ ดำเนินการจัดตารางวัน เวลา สถานที่ และกลุ่มเป้าหมายไว้อย่างชัดเจน และในขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึกสนาม บันทึกภาพ และเสียงไว้อย่างครบถ้วนเพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง และครบถ้วน โดยผู้วิจัยใช้ระยะเวลาตลอด 1 เดือนในการสร้างความคุ้นชินกับกลุ่มแรงงานชาวกัมพูชา เพื่อให้ไว้วางใจต่อตัวผู้วิจัยว่าจะไม่นำข้อมูลที่ได้รับนำไปใช้ในทางที่ผิด ในช่วงแรกยังมีปัญหาสำหรับการสื่อสารซึ่งกันและกัน เนื่องจากแรงงานบางท่านยังไม่สามารถใช้ภาษาไทยได้ดีมากนัก จึงต้องผ่านการแปลความจากแรงงานผู้ที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้อย่างดีในการพูดคุยเพื่อให้เข้าใจได้ตรงกัน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาผ่านเอกสารมาจัดระเบียบโดยแยกแยะตามประเด็นต่าง ๆ วิเคราะห์และอภิปรายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยจำแนกข้อมูลและนำมาเปรียบเทียบกันเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างหรือความเชื่อมโยง หลังจากนั้นนำเสนอออกมาในรูปแบบของการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตรภายในจังหวัดนครนายก

1.1 ฤดูกาล: ตัวแปรสำคัญต่อการทำงานภายในภาคเกษตร

การทำงานภายในภาคเกษตรมีความจำเป็นต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมอยู่เสมอ ไม่เพียงแต่ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ลักษณะดิน น้ำ แต่ยังต้องพึ่งพาฤดูกาลด้วยเช่นกัน โดยจังหวัดนครนายกสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว การทำกิจการในภาคเกษตรนั้นก็มีความแตกต่างกันไปตามฤดูกาล เพื่อให้ได้รับผลผลิตที่มีประสิทธิภาพและคุ้มค่าต่อการลงทุนเพาะปลูก อีกทั้งยังสามารถลดต้นทุนได้ด้วย อาทิ หากปลูกพืชที่ต้องการน้ำมาก หรือชอบอยู่ในสถานที่มีความชื้นสูง การปลูกพืชประเภทดังกล่าวในช่วงฤดูฝนสามารถช่วยลดต้นทุนเรื่องปริมาณน้ำ เนื่องจากสามารถรอใช้น้ำฝนได้และมีอากาศที่ค่อนข้างชื้น ดังนั้นการทำเกษตรกรรมจึงต้องขึ้นอยู่กับฤดูกาลเป็นตัวแปรหลัก โดยกลุ่มเกษตรกรจึงมีปฏิทินฤดูกาลเกษตรเพื่อพึ่งพาหนทางการดูแลพืชพันธุ์อย่างเป็นแบบแผน อีกทั้งยังสามารถศึกษาการเพาะปลูก ดูแลรักษา ระยะเวลาการเก็บเกี่ยวพืชผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และพันธุ์พืชต่าง ๆ

ทว่าแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับปฏิทินฤดูกาลเกษตรที่ชัดเจนมากนัก แต่สามารถทราบได้ว่าสวนการเกษตรใดเหมาะกับการทำงานในเวลานั้น ๆ จากการจดจำ และความคุ้นเคย *“เวลาไปตลาดแล้วเจอลูกไหนเยอะ ๆ ก็จะไปหางานทำที่สวนนั้น”* (เขียว, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 28 ตุลาคม 2566) สะท้อนให้ทราบว่าแรงงานข้ามชาติใช้การคาดคะเนจากการสังเกตสิ่งรอบตัว ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับแรงงานข้ามชาติอีกท่านที่ใช้การจดจำ และความคุ้นชิน *“หน้าร้อนได้เก็บทุเรียน มะม่วง เงาะ ฝนตกก็เก็บลำไย ส้มโอ ไม่รู้อะไรหรอก ทำมาสิบปี จำได้แล้ว”* (โค, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล , 23 ตุลาคม 2566)

จากการศึกษาผู้วิจัยสรุปได้ว่า “ฤดูกาล” สามารถถือให้เป็นหนึ่งตัวแปรสำคัญในการกำหนดประเภทอาชีพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตร เนื่องจากหากช่วงเวลาใดไม่ใช่ฤดูการเพาะปลูก หรือฤดูการเก็บเกี่ยว แรงงานภายในภาคเกษตรเหล่านี้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ อีกทั้งไม่ได้ทำงานประจำเป็นหลักเป็นแหล่ง ดังนั้น ตัวแปรดังกล่าวจึงก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในพื้นที่

1.2 การเคลื่อนย้ายในอาชีพ: กระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในพื้นที่ โดยจากการศึกษาพบว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในพื้นที่ดังกล่าว เกิดขึ้นได้ 2 มิติ คือ

1.2.1 การเคลื่อนย้ายในมิติด้านภูมิศาสตร์ คือ การเคลื่อนย้ายจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งภายในจังหวัดนครนายก กล่าวได้ว่าเป็นการเคลื่อนย้ายระหว่างอำเภอ หรือระหว่างตำบล อาทิ แรงงานชาวกัมพูชาได้เคลื่อนย้ายจากอำเภอบ้านนาสู่อำเภอเมืองนครนายก โดยจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีปัจจัยผลักดันจากพื้นที่ต้นทาง อาทิ ไม่มีแรงงานที่มีสัญชาติเดียวกันกับตนในพื้นที่ ไม่พอใจนายจ้างคนเดิม ทะเลาะวิวาทภายในถิ่นต้นทาง และมีปัจจัยดึงดูดของพื้นที่ปลายทาง คือ มีแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาอยู่ในกิจการอื่น นายจ้างใหม่ดีกว่าที่เดิม

1.2.2 การเคลื่อนย้ายในมิติประเภทอาชีพ คือ การเคลื่อนย้ายในอาชีพแนวนอน มีลักษณะเคลื่อนย้ายจากอาชีพหนึ่งไปยังอีกอาชีพหนึ่งในระดับเดียวกัน เนื่องจากแรงงานชาวกัมพูชาการเป็นแรงงานไร้ฝีมือในภาคเกษตร มีโอกาสพัฒนาความก้าวหน้าในอาชีพ หรือยกระดับอาชีพของตนเองได้ยาก จึงมีการเคลื่อนในงานประเภทนาข้าว พืชสวน และพืชไร่ อีกทั้งยังมีการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างอุตสาหกรรมอีกด้วย ได้แก่ แรงงานชาวกัมพูชาเคลื่อนย้ายจากการทำงานภายในบ่อกุ้งเข้าสู่การทำงานในภาคเกษตรประเภทสวน

1.3 เครือข่ายสังคมของผู้ย้ายถิ่น หมายถึง ตัวแปรของการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ถิ่นต้นทางกับพื้นที่ถิ่นปลายทางเสมือนเป็นดั่งสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเข้าไว้ด้วยกัน (Massey et al., 1998, 42 อ้างใน สุทธิพร บุญมาก, 2554) สามารถกล่าวได้ว่าเครือข่ายผู้ย้ายถิ่นถือเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมภายในระบบครัวเรือน ญาติ พี่น้อง เพื่อน

และคนร่วมชาติของแรงงานข้ามชาติ ณ พื้นที่ถิ่นปลายทาง โดยระบบเครือข่ายสังคมของผู้ย้ายถิ่นมีความสำคัญอย่างมากต่อการประชาสัมพันธ์ข่าวสารผ่านปากต่อปาก มีการชักชวนระหว่างคนร่วมชาติเดียวกัน *"เมื่อก่อนตอนทำบ่อกุ้งมีเพื่อนบอกว่าทำนาที่เก่าดี มีงานทำเยอะ เงินดีก็เลยไปทำนาที่เก่าแปปนึง แล้วย้ายมาหาทีหลัง"* (เขียว, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 28 ตุลาคม 2566) เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่ยังเป็นวัยรุ่นหนุ่มสาวจึงจะเชื่อคำบอกเล่าจากเพื่อนมากกว่าคนในครอบครัว อีกทั้งยังอยากอยู่ใกล้กับเพื่อนมากกว่า รวมถึงได้รับฟังประสบการณ์จากเพื่อนแนะนำมา เมื่อมีการเปรียบเทียบว่าสถานที่ทำงานที่ใดดีกว่าได้รับค่าตอบแทนมากกว่า มีสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี นายจ้างมีทัศนคติที่ไม่เลือกปฏิบัติ เมื่อแรงงานเหล่านี้มองเห็นถึงผลประโยชน์ที่ได้รับมากกว่าก็จะสามารถตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานทันที จึงทำให้การชักชวนจากเพื่อนมีผลบวกต่อพื้นที่ปลายทาง และสามารถรวมตัวก่อเป็นกลุ่มเครือข่ายสังคมแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาภายในกิจการ และมีแนวโน้มเติบโตกลายเป็นเครือข่ายสังคมภายในตำบล หรืออำเภอขนาดใหญ่ขึ้น

1.4 เครือข่ายสังคมของนายจ้าง จากการศึกษาพบว่า แรงงานได้ผ่านการแนะนำระหว่างนายจ้างซึ่งกันและกัน ทั้งเป็นการแนะนำว่าแรงงานขยันขันแข็ง ทำงานดี ชื่นชม เพื่อแนะนำสำหรับแรงงานที่ต้องการทำงานเพิ่มในช่วงวันหยุด หรือในช่วงที่ไม่ใช่ฤดูเก็บเกี่ยวก็สามารถแนะนำแรงงานเหล่านี้ไปทำงานที่อีกกิจการที่มีลักษณะงานคล้ายคลึงกัน และมีการกล่าวเตือนว่าแรงงานใดที่ทำงานไม่ดี ไม่ขยัน หรือขโมยของภายในกิจการก็จะทำให้แรงงานดังกล่าวเสื่อมเสียชื่อเสียงได้ หากไปสมัครงานที่สวนของนายจ้างซึ่งอยู่ภายในเครือข่ายสังคมร่วมกันก็จะไม่รับเข้าทำงานอย่างแน่นอน เนื่องจากได้รับฟังข่าวเสียหายของแรงงาน และเกรงว่าหากรับเข้ามาทำงานก็จะไม่ตั้งใจทำงานเช่นเดียวกับที่เคยได้ยินมา โดยเครือข่ายนายจ้างจะมุ่งเน้นเป็นการแนะนำด้วยความหวังดีเพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในทางบวกซึ่งกัน

2. เงื่อนไขที่ทำให้แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในภาคเกษตรตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานในพื้นที่

2.1 งานภายในภาคเกษตร: เงื่อนไขในการตัดสินใจ เนื่องด้วยฤดูกาลเป็นตัวกำหนดกิจกรรมทางการเกษตร หากกิจการในภาคเกษตรใดมีความหลากหลายของงานมากกว่า หรือมีกิจกรรมให้ทำอยู่เสมอก็จะถูกให้ความสนใจจากเหล่าแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาที่พร้อมมุ่งเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการดังกล่าว เป็นเหตุให้กิจการสวนกึ่งผสมผสานมีความร้อนแรงสำหรับแรงงานชาวกัมพูชาอย่างมาก เนื่องจากภายในกิจการมีการปลูกพันธุ์ไม้ลักษณะผสมกัน ระหว่างนาข้าว พืชไร่ พืชสวน และผัก เว้นแต่ไม่ได้มีการทำปศุสัตว์ภายในพื้นที่ การเกษตรดังกล่าวถือเป็นการเพิ่มรายได้ต่อกิจการ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มลักษณะงานที่หลากหลายให้กับแรงงานอีกด้วย *"อยากทำแบบในสวนเจ๊ มีเพื่อนทำอยู่สวนมะนาวก็อยากย้ายมา เพราะมีงานทำ ถ้าน้ำน้อย สวนมะนาวก็ไม่ค่อยมีงานหรอก เพื่อนบอกมา"* (ดี, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 22 ตุลาคม 2566) จะเห็นได้ว่าการเกษตรกึ่งผสมผสานส่งผลให้แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาต้องการเคลื่อนย้ายแรงงานจากพื้นที่เดิม ซึ่งกล่าวได้ว่าประเภทงานภายในภาคเกษตรถือเป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขในการตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานภายในพื้นที่ เนื่องจากเป็นการเพิ่มโอกาสทางการเงิน

2.2 ทะเลาะ อคติ ไม่มีงาน: ปัจจัยผลักดันพื้นที่ต้นทาง ความเกลียดชังและอคติ ปัจจัยดังกล่าวถือเป็นปัจจัยภายนอกอันส่งผลต่อการตัดสินใจส่วนบุคคล ซึ่งเป็นเหตุมาจากการกระทำของนายจ้าง เพื่อนร่วมงาน บุคคลรอบตัว รวมถึงลูกค้าก็มีส่วนด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้คำพูดเหยียด แสดงความเกลียดชังเชื้อชาติของแรงงาน การเลือกปฏิบัติระหว่างแรงงานชาวกัมพูชาและแรงงานชาวไทย ซึ่งทางแรงงานเองก็ไม่ได้มีความอดทนอดกลั้นมากนักต่อความอคติของนายจ้าง ผู้ซึ่งเป็นบุคคลที่แรงงานถือว่ามีอิทธิพลต่อชีวิตของพวกเขาเอง นำไปสู่การทะเลาะระหว่างแรงงานและนายจ้าง และท้ายที่สุดแรงงานเหล่านี้ก็ไร้หน้าที่การงานโดยสิ้นเชิง จึงสรุปได้ว่า การทะเลาะ ความอคติ และการไม่มีงานทำถือเป็นปัจจัยผลักดันพื้นที่ต้นทาง ซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในพื้นที่จากประสบการณ์ของแรงงานระดับปัจเจกบุคคลในการตัดสินใจ

2.3 สวัสดิการสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา: ปัจจัยดึงดูดพื้นที่ปลายทาง การสร้างสังคมสภาพแวดล้อมการทำงานที่มีความยุติธรรม และเท่าเทียมสำหรับแรงงานข้ามชาติต้องมีการพิจารณาถึงสวัสดิการที่สามารถทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานเหล่านี้มีสภาพที่ดีขึ้น ซึ่งสวัสดิการเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลต่อการทำงานของแรงงาน ทั้งนี้ แรงงานข้ามชาติต่างมีสวัสดิการที่แตกต่างกันไปตามความสามารถของนายจ้าง อาทิ ที่พักอาศัยฟรี ค่าใช้จ่ายเรื่องประกันสุขภาพ อาหารฟรีทั้งสามมื้อ การติดต่อเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าวอย่างถูกกฎหมาย ซึ่งสวัสดิการดังกล่าว แรงงานจะนำ ไปพิจารณาต่อการตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานภายในพื้นที่ และเปรียบเทียบว่ากิจการใดได้เปรียบมากกว่า อาทิ บางสวนให้เงินเดือนสูงแต่ไม่มีที่พักให้ ไม่มีอาหารให้ แต่บางสวนมีที่พักให้ฟรี อาหารฟรี ส่วนค่าตอบแทนก็จะลดหลั่นมา กล่าวได้ว่าสวัสดิการถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยดึงดูดของพื้นที่ปลายทางสำหรับแรงงานข้ามชาติเหล่านี้

2.3.1 กินฟรี อยู่ฟรี จากการลงพื้นที่สอบถามเกี่ยวกับเรื่องสวัสดิการที่นายจ้างจัดหาให้สำหรับแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาว่ามีความสนใจในเรื่องอะไรมากที่สุด และสวัสดิการใดมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานไปยังพื้นที่ปลายทางที่สุด พบคำตอบว่า เมื่อแรงงานนึกถึงสวัสดิการจะคำนึงถึงที่พักอาศัยเป็นอันดับแรก *“ถ้าพักอยู่ในสวนก็ไม่ต้องเสียค่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ารถก็ไม่ต้องเสีย”* (ดาลี, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 22 ตุลาคม 2566) เช่นเดียวกับ *“ถ้าอยู่กับเจ๊ก็แทบไม่ต้องเสียอะไรเลย มีเงินเก็บเยอะ”* (หิฟนี, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 22 ตุลาคม 2566) จึงจะเห็นได้ว่าแรงงานตระหนักถึงการใช้เงินอยู่ประจำ หากสิ่งใดที่สามารถประหยัดเงินได้ก็จะเลือกสิ่งที่สามารถลดค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนได้ เพื่อให้ยังคงมีเงินเก็บเพราะต้องหารายได้เลี้ยงครอบครัวทั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา และครอบครัวของตนเองที่เคลื่อนย้ายมาในจังหวัดนครนายกเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ฉะนั้น หากกิจการในภาคเกษตรประเภทใดที่มีสวัสดิการบ้านพักฟรี อาหารฟรี แรงงานจะนำมาพิจารณาต่อการตัดสินใจเคลื่อนย้ายไปยังสถานที่ดังกล่าว

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า สวัสดิการจากการกินฟรี อยู่ฟรีเป็นสิ่งที่ถูกคำนึงเป็นอันดับแรกเมื่อถามถึงเรื่องเกี่ยวกับสวัสดิการที่สมควรได้รับ เนื่องจากเป็นการลดค่าใช้จ่ายสำหรับการใช้ชีวิตประจำวัน อีกทั้งได้อยู่ใกล้ชิดกับสถานที่ทำงาน การกินฟรี อยู่ฟรีสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ทั้งค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าน้ำมัน ซึ่งสามารถทำให้แรงงานเหล่านี้มีเงินเก็บเยอะมากขึ้นเพื่อยกระดับฐานะทางการเงิน และชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง รวมถึงครอบครัวที่อยู่ในประเทศกัมพูชาได้ด้วย

2.3.2 การติดต่อเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าวอย่างถูกกฎหมาย โดยกระบวนการขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าว ต้องมีการยื่นบัญชีรายชื่อแจ้งความต้องการจ้างแรงงานต่างด้าวต่อกรมการจัดหางาน พร้อมด้วยรูปถ่ายปัจจุบันของคนต่างด้าวที่เว็บไซต์กรมการจัดหางาน และชำระค่าธรรมเนียม โดยมีค่ายื่นคำขอฉบับละ 100 บาท และค่าธรรมเนียมใบอนุญาตทำงานฉบับละ 900 โดยนายทะเบียนจะออกใบรับคำขออนุญาตทำงานเป็นหลักฐานแสดงว่าได้รับการผ่อนผันให้ทำงานได้ เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกันตนกับสำนักงานประกันสังคม จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าแรงงานข้ามชาติเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายเรื่องเอกสารเอง เพียงแต่นายจ้างจะเป็นผู้จัดการเอกสารให้ รวมถึงการรายงานทุก ๆ 90 วันที่สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดนครนายก แต่ทว่านายจ้างบางคนผลักภาระให้เป็นของแรงงานอยู่ฝ่ายเดียว ส่วนบางกิจการมีการให้ความช่วยเหลือสำหรับการเดินทาง หรือเรื่องเอกสารต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงความใส่ใจต่อแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ ดังนั้น สำหรับกิจการที่มีความช่วยเหลือเรื่องการติดต่อเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าวอย่างถูกกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเอกสาร หรือด้านใด ๆ ก็ตามล้วนแต่มีผลต่อการตัดสินใจการเคลื่อนย้ายภายในพื้นที่สำหรับแรงงานเหล่านี้ทั้งหมด

2.3.3 ประกันสังคม จากที่กล่าวไปข้างต้นว่าแรงงานต้องได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าวอย่างถูกกฎหมายเรียบร้อยแล้วถึงจะได้รับการเข้าสู่ระบบประกันสังคมภาคบังคับ เป็นอีกหนึ่งสวัสดิการที่ทางนายจ้างจัดการให้กับแรงงานข้ามชาติ กล่าวคือ การคุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานภายในกิจการของตนในรูปแบบของประกันสุขภาพ ประกันการทำงาน เพื่อสร้างเสริมความมั่นคงและความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพ แต่ว่ามีในบางกรณีที่แรงงานข้ามชาติไม่สามารถ

เข้าถึง หรือได้รับสิทธิจากประกันสังคมดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ หรือมีแรงงานบางรายที่ตกหล่นการเข้าถึงระบบประกันสังคม โดยเฉพาะประกันการว่างงาน ผู้วิจัยจึงสามารถกล่าวได้ว่า สวัสดิการจากประกันสังคมเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพเป็นสิ่งที่ทางแรงงานข้ามชาติให้ความสนใจต่อการตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในบางกลุ่ม เป็นผลพวงมาจากความประหยัด และการตระหนักถึงคุณค่าของเงินจนไม่อยากเสียค่าใช้จ่ายเรื่องการรักษาพยาบาลและยารักษาโรค ซึ่งค่าใช้จ่ายดังกล่าวของประเทศไทยมีราคาสูงสำหรับมุมมองของแรงงานข้ามชาติ ดังนั้น ภายในกิจการเกษตรที่มีสวัสดิการสำหรับแรงงานเรื่องประกันสังคมจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยดึงดูดต่อการตัดสินใจเคลื่อนย้ายแรงงานได้เช่นกัน

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า การเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตรของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาภายในพื้นที่จังหวัดนครนายก นอกจากมีการเคลื่อนย้ายทางภูมิศาสตร์แล้ว ยังมีการเคลื่อนย้ายในประเภทอาชีพด้วย กล่าวคือ การเคลื่อนย้ายจากอาชีพประเภทหนึ่งไปยังอาชีพอีกประเภทหนึ่ง โดยสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาเป็นการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในภาคเกษตรเช่นเดิม เพียงแต่มีการเปลี่ยนประเภทงานการเกษตรไปตามความสามารถ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Khan (2020) ที่ว่าด้วยการเคลื่อนย้ายในอาชีพ (Occupation Mobility) ได้แก่ การเคลื่อนย้ายแนวตั้ง (Vertical Mobility) และโดยเฉพาะการเคลื่อนย้ายแนวนอน (Horizon Mobility) หมายถึง การเคลื่อนย้ายแรงงานในอาชีพ หรืองานประเภทในระดับเดียวกัน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของแรงงานชาวกัมพูชา โดยย้ายจากสวนใหม่พฤกษานานาพันธุ์สู่สวนเจ๊สมทรงพันธุ์ไม้ โดยทั้งสองสวนเป็นสวนจำหน่ายพันธุ์เช่นเดียวกัน แต่ด้วยปัจจัยระดับปัจเจกบุคคล จากความไม่พึงพอใจของตัวแรงงาน ร่วมกับความอคติของนายจ้าง จึงก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายภายในพื้นที่ขึ้น

เช่นเดียวกับงานวิจัยเรื่องแรงงานกัมพูชาในพื้นที่สวนลำไย จังหวัดลำพูนของปรียาภรณ์ หมื่นราช และลิวา ผาดไธสง (2560) กล่าวคือแรงงานชาวกัมพูชาในสวนลำไยเคยทำงานเก็บผลไม้ในจังหวัดภาคตะวันออกของไทย ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดระยอง จึงมีการว่าจ้างแรงงานชาวกัมพูชากลุ่มเดียวกันในทั้งสองจังหวัด จะเห็นได้ว่างานวิจัยดังกล่าวมีความแตกต่างจากแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในจังหวัดนครนายก คือ เรื่องของพื้นที่ต้นทาง และพื้นที่ปลายทาง รวมถึงประเภทงานทางการเกษตร จากแรงงานในสวนลำไยเป็นการเคลื่อนย้ายในประเทศไทย โดยเคลื่อนย้ายระหว่างจังหวัด แต่ยังคงทำงานสวนลำไยเช่นเดิม ซึ่งแสดงถึงการเคลื่อนย้ายในอาชีพประเภทเกษตรแนวนอน โดยมีความสอดคล้องในส่วนของการเคลื่อนย้ายแรงงานจากสวนลำไยเข้าสู่สวนลำไย ส่วนแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในจังหวัดนครนายกเป็นการเคลื่อนย้ายจากสวนพันธุ์ไม้สู่สวนพันธุ์ไม้ จากนาข้าวสู่สวนผลไม้ จากพืชไร่สู่กิจการแปลงผัก แต่ก็ยังมีความแตกต่างคือการเคลื่อนย้ายแรงงานในจังหวัดนครนายกเป็นการเคลื่อนย้ายระหว่างอำเภอ

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไขการเคลื่อนย้ายแรงงาน ทางผู้วิจัยสามารถแบ่งเป็นปัจจัยผลักดันของพื้นที่ต้นทาง เนื่องด้วยพื้นเพเดิมของแรงงานข้ามชาติจะตระหนักถึงคุณค่าของเงินอย่างมาก คำนึงถึงจำนวนเงินอยู่ตลอดเวลา เพราะมีภูมิหลังความยากจนเข้ามาเกี่ยวข้อง เงินจึงกลายเป็นสิ่งที่ผลักดันให้แรงงานเหล่านี้ตั้งใจทำงาน และนึกถึงเงินอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของนิรัติ อิงพรประสิทธิ์, โชติกา สุขรุจิ, มณฑินี จักรสิรินนท์ และ ชนิดา ชัยชาติ (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างพื้นที่ อุตสาหกรรมและอาชีพ โดยเป็นการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน และผลกระทบของการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างพื้นที่ อุตสาหกรรมและอาชีพ โดยภายในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานในหลายประเทศ ได้แก่ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย แคนาดา มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และเกาหลีใต้ ได้กล่าวถึงสาเหตุของการย้ายอาชีพที่สำคัญ คือ ไม่พอใจกับค่าแรงที่ได้ในอาชีพเดิม ไม่พอใจในสภาพแวดล้อมในการทำงานเดิม เมื่อมองเห็นอาชีพใหม่ได้ค่าตอบแทนที่ดีกว่า และสถานประกอบการใหม่ดี

มั่นคง และมีสวัสดิการที่ดี ซึ่งปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายระหว่างอาชีพ ถึงแม้ว่างานวิจัยดังกล่าวจะมีความแตกต่างในเรื่องของขอบเขตการศึกษา และกลุ่มประชากรตัวอย่างที่แตกต่างกัน แต่มีการกล่าวถึงสาเหตุในการเคลื่อนย้ายแรงงานที่คล้ายคลึงกัน คือ การไม่พอใจในค่าแรงจากสถานประกอบการเดิม ไม่พอใจในสภาพแวดล้อมในที่ทำงานเดิม และเมื่อเห็นแนวทางของงานใหม่ที่มีแนวโน้มค่าตอบแทนสูงกว่า งานดีกว่า สภาพการทำงานที่เป็นมิตรมากกว่า แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาเหล่านี้ก็พร้อมที่จะทำการเคลื่อนย้ายแรงงานโดยทันที ซึ่งปัจจัยผลักดันของพื้นที่ต้นทาง คือ เรื่องของค่าตอบแทน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาเหล่านี้ได้รับการแนะนำ การประชาสัมพันธ์ และได้รับการช่วยเหลือกันเองในกลุ่มเครือข่ายสังคมของผู้ย้ายถิ่น หากแต่มิได้มีระบบเครือข่ายสังคมของผู้ย้ายถิ่นภายในจังหวัดนครนายกเกิดขึ้น แรงงานเหล่านี้ก็จะใช้ชีวิตอย่างยากลำบาก ไม่ว่าจะเป็นการถูกดขี่ข่มเหง การไม่ได้รับความคุ้มครองที่สมควรได้รับ การถูกมองว่าเป็นอื่นภายในพื้นที่ ความรู้สึกของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาก็ถือว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งไม่ต่างจากแรงงานไทย แล้วเหตุใดจึงถูกการกระทำเลือกปฏิบัติอย่างไม่ยุติธรรม ดังนั้น ทางผู้วิจัยมองเห็นว่าทางรัฐบาลภายในจังหวัดนครนายกหรือหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ ควรมีการสนับสนุนกับแรงงานข้ามชาติมากกว่านี้ จึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1) ภาครัฐควรเข้าใจในมุมมองของเหล่าแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชามากขึ้น ควรจัดการสำหรับการขึ้นทะเบียนแรงงานข้ามชาติอย่างถูกกฎหมายให้ความเข้าถึงได้ง่ายต่อแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา อาทิ การปรับราคาสำหรับการลงทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าว การเพิ่มข้อมูลภายในเอกสารเป็นภาษากัมพูชา และควรมีล่ามประจำสำนักงานเพื่อแจ้งข้อมูลอย่างถูกต้อง รวมไปถึงเว็บไซต์การยื่นขอใบอนุญาตทำงานผ่านระบบออนไลน์ควรมีสิทธิ์ให้แรงงานเลือกเปลี่ยนภาษากัมพูชาเพื่อให้แรงงานสามารถเข้าใจในข้อมูลได้อย่างสะดวกมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้แรงงานข้ามชาติมิได้มองว่าการติดต่อขึ้นทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าวอย่างถูกกฎหมายเป็นเรื่องที่ยาก และมีค่าใช้จ่ายสูง ทั้งนี้ ควรมีการปรับเปลี่ยนข้อจำกัดสำหรับแรงงานที่ต้องขึ้นตรงอยู่กับนายจ้างเพียงท่านเดียวในการขึ้นทะเบียน เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่มีการปรับเปลี่ยนสถานที่ทำงาน และนายจ้างอยู่ประจำ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่ทำให้แรงงานไม่ต้องการขึ้นเป็นทะเบียนแรงงานที่ถูกต้องในประเทศไทย ดังนั้นภาครัฐจึงควรให้ความใส่ใจ และควรเข้าใจสาเหตุที่แท้จริงในมุมมองของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชามากขึ้น

2) หน่วยงานของทางรัฐควรมีการคุ้มครองแรงงานข้ามชาติภายในจังหวัดนครนายกอย่างทั่วถึง แม้ว่าแรงงานเหล่านี้จะไม่ใช่แรงงานที่ถูกต้องกฎหมาย หรือเป็นแรงงานถูกต้องตามกฎหมายก็ตาม แต่ทุกคนล้วนควรได้รับการคุ้มครองภายในประเทศไทยอย่างเหมาะสม และเท่าเทียมกับชาวไทยทุกคน รวมถึงมีการชี้แนะ และรณรงค์ต่อประชาชนภายในจังหวัดนครนายกให้ไม่เหมารวมแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาว่าต้องเป็นคนขี้ขโมย ขี้เกียจ ชอบทะเลาะ หรือชอบเสียงดังโวยวาย แต่ควรพิจารณาตามรายบุคคล และมีการตักเตือนที่เป็นมิตร ไม่ใช่มองว่าแรงงานเหล่านี้เป็นบุคคลนอกเหนือชาวไทย

3) บริษัทประกันสังคมควรมีการคำนึงถึงเรื่องของภาษา ทางประกันสังคมควรตระหนักว่าต้องจัดเอกสารให้มีภาษาของแรงงาน เพื่อการเข้าใจ และรับรู้ถึงสิทธิการเข้าถึงประกันสังคมอย่างเต็มที่ เช่น อาจทำเว็บไซต์ที่มีภาษาของแรงงานดังกล่าว ซึ่งแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาภายในประเทศมีจำนวนไม่น้อย ดังนั้น หากมีจัดทำเอกสารดังกล่าวก็จะส่งผลดีต่อแรงงานข้ามชาติ อีกทั้งยังส่งผลดีต่อภาพลักษณ์ของบริษัทประกันสังคม หรืออาจรับล่ามเข้ามาทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างภาษาที่แตกต่างกันของเจ้าหน้าที่ประกันสังคม และแรงงานข้ามชาติ

ทางผู้วิจัยมองเห็นว่า หากประเทศไทย หรือจังหวัดนครนายกมีการส่งเสริมตามที่ได้แนะนำได้ในข้างต้น จะส่งผลให้ในอนาคตมีแนวโน้มการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติในภาคเกษตรของจังหวัดนครนายกเพิ่มขึ้นอีก เนื่องจากผ่านการบอกเล่าการแนะนำ และการชักชวนของกลุ่มแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาเพื่อเดินทางกลับไปยังบ้านเกิดของตน

เอกสารอ้างอิง

ชัชพรรณ จินดาหรา (2558). **ความเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร ความเข้มข้น และความสัมพันธ์ใหม่ของแรงงานข้ามชาติ: แรงงานกัมพูชาในการปลิตอ้อย หมู่บ้านหนองโสน จังหวัดสระแก้ว ประเทศไทย.** [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/50576

นิรัติ อิงพรประสิทธิ์, โชติกา สุขริจิ, มณฑินี จักรสิรินนท์ และ ชนิดา ชัยชาติ. (2553). **การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างพื้นที่อุตสาหกรรมและอาชีพ.** (รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

ปรียาภรณ์ หมื่นราช และลิวา ผาดไธสง. (2560). **ผลกระทบจากรแงงานข้ามชาติในภาคเกษตรกรรมกรณีศึกษาแรงงานกัมพูชาในพื้นที่สวนลำไย จังหวัดลำพูน.** ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 10(2). สืบค้นจาก https://shorturl.asia/uqeKw

วราดวง สมณาศักดิ์, เพ็ญศรี ฉิรินัง, สมบูรณ์ ศิริสรรหิรัญ, และประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2564). **รูปแบบการพัฒนาทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ตามศาสตร์พระราชาในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน.** วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์, 8(3). สืบค้นจาก https://shorturl.asia/7e1Ah

ศรัญญา ศิริวงศ์ถวัลย์ (2555). **การย้ายถิ่นและรูปแบบการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติ: กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในโรงงานอุตสาหกรรม เมืองพัทยา.** [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/61854

สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว. (2566). **สถิติจำนวนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักร ประจำเดือนมิถุนายน 2566.** สืบค้นจาก https://shorturl.asia/ZG8yr

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2565). **ข้อมูลทั่วไป และข้อมูลด้านการเกษตรและสหกรณ์ที่สำคัญของจังหวัดนครนายก.** สืบค้นจาก https://shorturl.asia/PeZqH

สุทธิพร บุญมาก. (2554). **บทบาทของเครือข่ายการย้ายถิ่นของแรงงานไทยเชื้อสายมลายูในร้านต้มยำประเทศมาเลเซีย.** วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 28(1), 101-123.

Khan, S. (2020). **Mobility Labour.** In Aligarh Muslim University. Labour Economics Unit1: Labour Mobility. Retrieved from https://shorturl.asia/B1qJ4

การศึกษาที่ตั้งที่เหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋อง กรณีศึกษา จังหวัดราชบุรี

A Study of the Optimal Location for Canned Pineapple Factory in Ratchaburi

กานต์พิชชา การดำริห์[1]
อภิเศก ปั้นสุวรรณ[2]

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยทางที่ตั้งและวิเคราะห์พื้นที่เหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋องในจังหวัดราชบุรี เนื่องจากจังหวัดราชบุรีมีผลผลิตสับปะรดโรงงานสูงมากเป็นอันดับสองของประเทศ ในการดำเนินการศึกษาได้ทำการพิจารณาปัจจัยวัตถุดิบ แรงงาน และแหล่งตลาด โดยเก็บข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำไปวิเคราะห์หาพื้นที่ที่มีค่าขนส่งรวมต่ำสุดโดยใช้ทฤษฎีสามเหลี่ยมทางที่ตั้ง (Locational Triangle) ของอัลเฟรด เวเบอร์ ในขั้นตอนต่อมานำพื้นที่ที่พบไปศึกษาที่ตั้งตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการตั้งสถานประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม จากนั้นทำการจัดแบ่งระดับความเหมาะสมของที่ตั้ง และเปรียบเทียบราคาต้นทุนที่ดินรายแปลง ผลการศึกษาพบว่า ที่ตั้งที่เหมาะสมที่สุดของโรงงานสับปะรดกระป๋องในจังหวัดราชบุรี อยู่ในพื้นที่ใกล้โรงเรียนชุมชนวัดทุ่งหลวงและห้วยบง ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ มีขนาดพื้นที่ 540,800 ตารางเมตร หรือ 338 ไร่ โดยที่ตั้งดังกล่าวอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตหลักของโรงงานในพื้นที่อำเภอบ้านคา ที่ตั้งดังกล่าวเป็นที่ตั้งที่เหมาะสมที่สุดในด้านต้นทุนค่าขนส่งรวม ในการเคลื่อนย้ายแรงงานมายังโรงงาน อีกทั้งในการขนส่งสินค้าไปยังต่างประเทศผ่านท่าเรือแหลมฉบังโดยใช้เส้นทางพระราม 2 อีกด้วย

***คำสำคัญ**: โรงงานสับปะรดกระป๋อง ที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ทฤษฎีที่ตั้งทางอุตสาหกรรม จังหวัดราชบุรี*

Abstract

This study investigates the location and its determination of canned pineapple factory. It further examines the optimum location in Ratchaburi. A theoretical analysis framework was established and Weber's location triangle model was used to analyze that the data were collected, raw material labor and marker. Moreover, the optimum location of canned pineapple factory based on factory act and prevention of damage from factory setting up. Cost of land is considered to evaluate the state of location of canned pineapple factory, with the aim of providing the best location. According to the findings, the best location of canned pineapple factory emerged that Thung Luang sub – district, Pak Tho district, Ratchaburi. The finding is close to Ban Ka district that is raw material area. Area size is 540,800 square meters. It can be inferred that the final result is the optimum location of canned pineapple factory. Focusing on the result, the location showed that is least cost location, legal location and least cost of land.

***Keywords** Canned Pineapple Factory, Industrial Location, Industrial Location theory, Ratchaburi*

[1] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

[2] รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยมีความพยายามเพิ่มพัฒนาการทางภาคเกษตรกรรม เพื่อดำรงและเพิ่มพูนศักยภาพความสามารถการแข่งขันในตลาดโลกได้ เนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยมีการพึ่งพาในภาคการเกษตรกรรมสูง สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจภาคการเกษตรของประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยเพิ่มขึ้นของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรร้อยละ 0.69 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) โดยสับปะรดเป็นหนึ่งในพืชเศรษฐกิจที่มีบทบาทสำคัญแก่ภาคการเกษตรของประเทศไทย เนื่องจากในอุตสาหกรรมแปรรูป สับปะรดถือเป็นวัตถุดิบหลักที่ถูกขายแก่โรงงาน เพื่อนำไปสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตร จนประเทศไทยสามารถเป็นผู้ส่งออกสับปะรดกระป๋องเป็นอันดับ 1 ของโลก (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดราชบุรี, 2564)

ปัจจุบัน ราชบุรีเป็นหนึ่งในจังหวัดที่อยู่ในรัศมีรอบกลุ่มโรงงานแปรรูป 100 กิโลเมตร และถูกกำหนดเป็นพื้นที่ปลูกสับปะรดเพื่อส่งเข้าโรงงานแปรรูปสับปะรด ซึ่งภายในจังหวัดราชบุรีมีพื้นที่ปลูกสับปะรดส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอบ้านคา อำเภอปากท่อ อำเภอจอมบึง และอำเภอสวนผึ้ง การเพาะปลูกสับปะรดในราชบุรีมีการบริโภคเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การเพาะปลูกเพื่อส่งเข้าโรงงานแปรรูปร้อยละ 60 และการบริโภคสดร้อยละ 40 ทั้งนี้ จังหวัดราชบุรีมีเนื้อที่เก็บเกี่ยวสับปะรดมากที่สุดเป็นอันดับสองของประเทศ โดยรองลงมาจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2565) และในปี 2563 ราชบุรีมีผลผลิตสับปะรดโรงงานถึง 110,284 ตัน (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดราชบุรี, 2564) แต่เกษตรกรที่เพาะปลูกสับปะรดยังคงต้องส่งวัตถุดิบสับปะรดเพื่อเข้าสู่กระบวนการแปรรูปให้แก่โรงงานในจังหวัดอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง

จากสถานการณ์ดังกล่าวผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงโอกาสในการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อนำไปสู่การแปรรูปสับปะรดในจังหวัดราชบุรีเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าการเกษตรของจังหวัด โดยโรงงานดังกล่าวจะพิจารณาถึงที่ตั้งที่เหมาะสมจากค่าขนส่งรวมต่ำสุด และคำนึงถึงความเป็นไปได้ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการตั้งสถานประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนให้น้อยที่สุด ผลศึกษาดังกล่าวสามารถนำไปต่อยอดเป็นแนวทางการลงทุนสำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ในอนาคต ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจภายในพื้นที่จังหวัดราชบุรีต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยทางที่ตั้งของโรงงานสับปะรดกระป๋อง ในจังหวัดราชบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์พื้นที่ที่เหมาะสมในการตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋อง ในจังหวัดราชบุรี

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการศึกษาที่ตั้งอุตสาหกรรมสับปะรดกระป๋องครั้งนี้จะใช้ทฤษฎีที่ตั้งทางอุตสาหกรรมของอัลเฟรด เวเบอร์ (Alfrade Weber) ในด้านแนวคิดที่ตั้งที่ต้นทุนรวมต่ำสุด (Weber's Least Cost Theory) จึงให้ทำการสร้างข้อตกลง ดังนี้

1. ปัจจัยแหล่งวัตถุดิบและปัจจัยแรงงานมีค่าน้ำหนักเท่ากัน
2. กำหนดให้ศูนย์กลางตลาด แรงงานและวัตถุดิบอยู่ ณ ตำแหน่งคงที่
3. ความง่ายในการเคลื่อนที่หรือการเดินทางเท่ากันในทุกทิศทาง
4. ต้นทุนการผลิต และเทคโนโลยีเท่ากันทุกแห่ง
5. การศึกษาที่ตั้งเหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋องไม่คำนึงถึงโครงข่ายระบบสายส่งไฟฟ้าแรงสูง
6. พิจารณาปริมาณผลผลิตสับปะรดทั้งหมดตามการรายงานของจังหวัด โดยไม่คำนึงถึงระบบเกษตรพันธสัญญา
7. ขนาดพื้นที่โรงงานไม่ต่ำกว่า 160,000 ตารางเมตร หรือ 100 ไร่

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูลปริมาณผลผลิตสับปะรดโรงงานแยกรายอำเภอของจังหวัดราชบุรี พ.ศ. 2563 และข้อมูลจำนวนประชากรวัยแรงงานแยกรายอำเภอของจังหวัดราชบุรี พ.ศ. 2563 ในการดำเนินการวิเคราะห์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

1.1 ทฤษฎีสามเหลี่ยมทางที่ตั้ง (Locational Triangle)

2. ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัย

2.1 ข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial Data) เป็นข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นข้อมูลในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ได้แก่ ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ ที่ดินประเภทปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) เส้นทางคมนาคม แหล่งน้ำผิวดิน ตำแหน่งสถาบันการศึกษา ตำแหน่งสถานพยาบาล ตำแหน่งศาสนสถาน ขอบเขตสถานราชการและสถาบันต่าง ๆ และขอบเขตชุมชน

2.2 ข้อมูลเชิงพื้นที่รูปแบบราสเตอร์ (Raster) มีความละเอียดเชิงพื้นที่เท่ากับ 5 เมตร นำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ความลาดชัน

2.3 ข้อมูลเชิงคุณลักษณะ (Attribute Data) เป็นข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมจากการรายงานโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนำข้อมูลในส่วนนี้เชื่อมโยงกับชั้นข้อมูลเชิงพื้นที่ ได้แก่ ปริมาณผลผลิตสับปะรดแยกรายอำเภอในจังหวัดราชบุรี ปี พ.ศ. 2563 และจำนวนประชากรวัยแรงงานแยกรายอำเภอในจังหวัดราชบุรี ปี พ.ศ. 2563

3. วิธีดำเนินการวิจัย

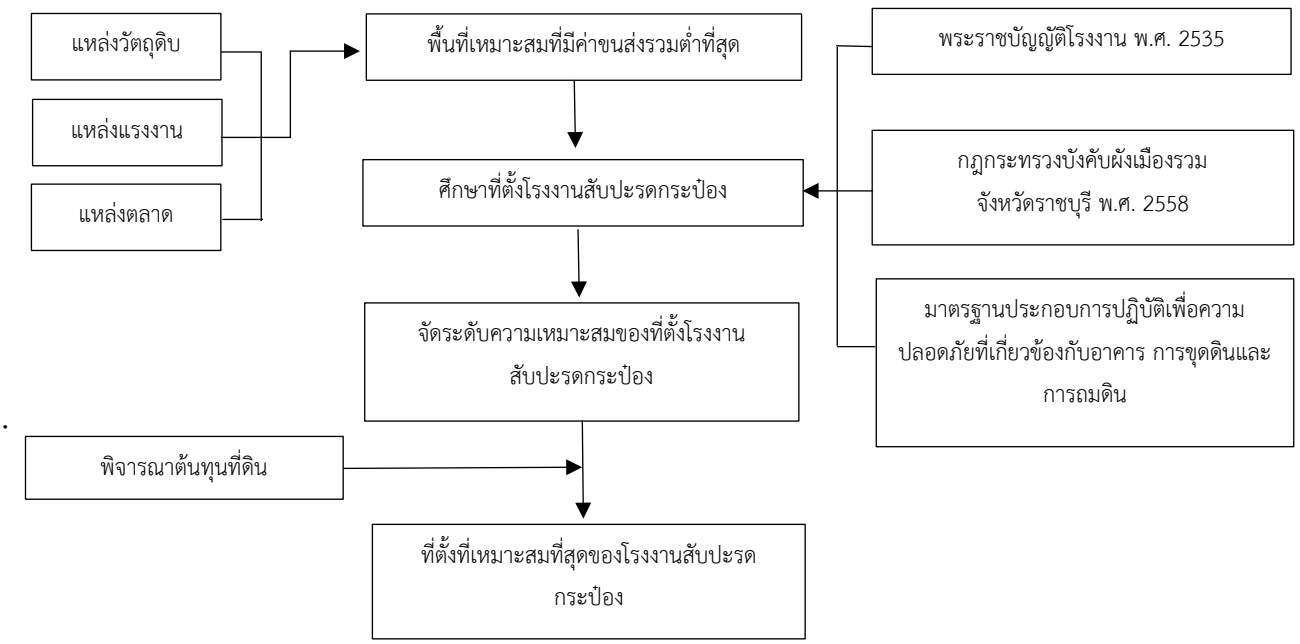

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

3.1 ในการศึกษาปัจจัยทางที่ตั้งของโรงงานสับปะรดกระป๋อง ในจังหวัดราชบุรี โดยใช้ทฤษฎีที่ตั้งทางอุตสาหกรรมของแอลเฟรด เวเบอร์ (Alfred Weber) ที่ให้ความสำคัญกับค่าขนส่งรวม โดยกล่าวว่า โรงงานอุตสาหกรรมจะตั้งอยู่ ณ ตำแหน่งที่มีค่าขนส่งรวมต่ำที่สุด (Least Transport Cost Location) (วิชัย ศรีคำ, 2547:14) ซึ่งการหาตำแหน่งที่มีค่าขนส่งรวมต่ำที่สุดมาจากการใช้สามเหลี่ยมทางที่ตั้ง (Locational Triangle) โดยจะรวบรวมปัจจัยที่ใช้ในการสร้างแบบจำลอง ได้แก่ แหล่งวัตถุดิบที่มีความได้เปรียบที่สุด แหล่งแรงงานและแหล่งตลาดที่มีขนาดใหญ่มากที่สุด จากนั้นทำการวิเคราะห์พื้นที่ที่น้ำหนักรวมของวัตถุดิบไปโรงงาน การเคลื่อนย้ายแรงงาน และน้ำหนักรวมของผลิตภัณฑ์ไปยังตลาดที่มีค่าต่ำที่สุด (ดังภาพที่ 1)

3.2 ในการวิเคราะห์พื้นที่ที่เหมาะสมในการตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋อง ในจังหวัดราชบุรีจะทำการพิจารณาจากการบังคับใช้ข้อกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งสถานประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม ประกอบด้วย พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 (กฎกระทรวงบังคับผังเมืองรวมจังหวัดราชบุรี พ.ศ. 2558) และมาตรฐานประกอบการปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยที่เกี่ยวข้องกับอาคาร การขุดดินและการถมดิน ของกรมโยธาธิการและผังเมือง (ดังภาพที่ 1) จากนั้นนำพื้นที่ที่มีค่าขนส่งรวมต่ำที่สุดมาซ้อนทับชั้นข้อมูล (Overlay Analysis) กับข้อกำหนดที่เป็นไปได้ตามกฎหมายดังที่กล่าวไปข้างต้น ประกอบด้วย 1) ห้ามตั้งโรงงานภายในระยะ 100 เมตรจากเขตติดต่อสาธารณสถาน ได้แก่ โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ศาสนสถาน สถานพยาบาล สถานทำการของหน่วยงานรัฐ และเขตชุมชน 2) การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อประกอบกิจการโรงงานให้มีที่ว่างตามแนวขนานริมฝั่งธรรมชาติของลำคลองหรือแหล่งน้ำสาธารณะไม่น้อยกว่า 15 เมตร 3) ไม่อนุญาตให้ตั้งโรงงานทับซ้อนพื้นที่อนุรักษ์ 4) พื้นที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่แปลงใหญ่กำหนดให้มีความลาดชันของพื้นที่ระหว่าง ร้อยละ 0.5 - 6.0 จากนั้นจะนำผลการศึกษาที่ผ่านการประมวลผลมาตรวจสอบระยะห่างจากเส้นทางคมนาคม เพื่อจัดแบ่งที่ตั้งที่เหมาะสมออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ที่ตั้งโรงงานที่มีระยะห่างจากถนนทางหลวงแผ่นดินไม่เกิน 500 เมตร เป็นที่ตั้งที่โรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมมาก ที่ตั้งโรงงานที่มีระยะห่างจากถนนทางหลวงแผ่นดินมากกว่า 500 เมตร แต่ไม่เกิน 1,000 เมตร เป็นที่ตั้งที่โรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมปานกลาง และที่ตั้งโรงงานที่มีระยะห่างจากถนนทางหลวงแผ่นดินมากกว่า 1,000 เมตรขึ้นไป เป็นที่ตั้งที่โรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมน้อย

3.3 ทำการพิจารณาต้นทุนที่ดิน โดยเปรียบเทียบต้นทุนที่ดินของแปลงที่ตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องที่ศึกษา โดยใช้ข้อมูลราคาประเมินที่ดินปี 2562 ของกรมที่ดิน

3.4 แสดงผลข้อมูลที่ตั้งของโรงงานสับปะรดกระป๋องผ่าน Google Earth เพื่อสามารถดูที่ตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมจากลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันได้

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยทางที่ตั้งของโรงงานสับปะรดกระป๋อง ในจังหวัดราชบุรี

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่เหมาะสมที่พิจารณาจากค่าขนส่งรวมต่ำสุดของโรงงานสับปะรดกระป๋อง อยู่ในตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี มีขนาดพื้นที่ 15,200,192 ตารางเมตร หรือ 9,500 ไร่ (ดังภาพที่ 2) โดยตั้งอยู่ใกล้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองไร่ (ดังภาพที่ 3) ทั้งนี้พื้นที่เหมาะสมของโรงงานดังกล่าวตั้งอยู่ห่างจากแหล่งวัตถุดิบในอำเภอบ้านคาเป็นระยะทาง 41.4 กิโลเมตร และมีระยะห่างจากแหล่งแรงงานในอำเภอเมืองราชบุรี 23.2 กิโลเมตร รวมทั้งต้องขนส่งผลิตภัณฑ์สับปะรดกระป๋องจากโรงงานไปแหล่งตลาดเป็นระยะทาง 25.6 กิโลเมตร

ตารางที่ 1 : แสดงศักยภาพทางพื้นที่ในการเป็นพื้นที่เหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋อง

พื้นที่เหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋อง	เนื้อที่ (ตารางเมตร)	ร้อยละของเนื้อที่ทั้งตำบล
ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี	15,200,192	14

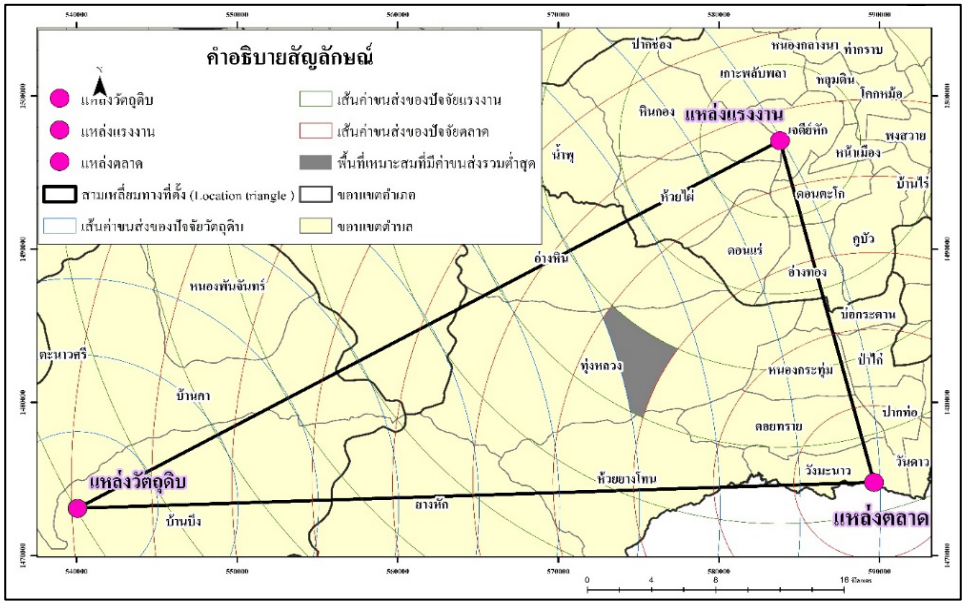

ภาพที่ 2 แผนที่พื้นที่เหมาะสมที่มีค่าขนส่งรวมต่ำสุดของโรงงานสับปะรดกระป๋อง
ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อจังหวัดราชบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

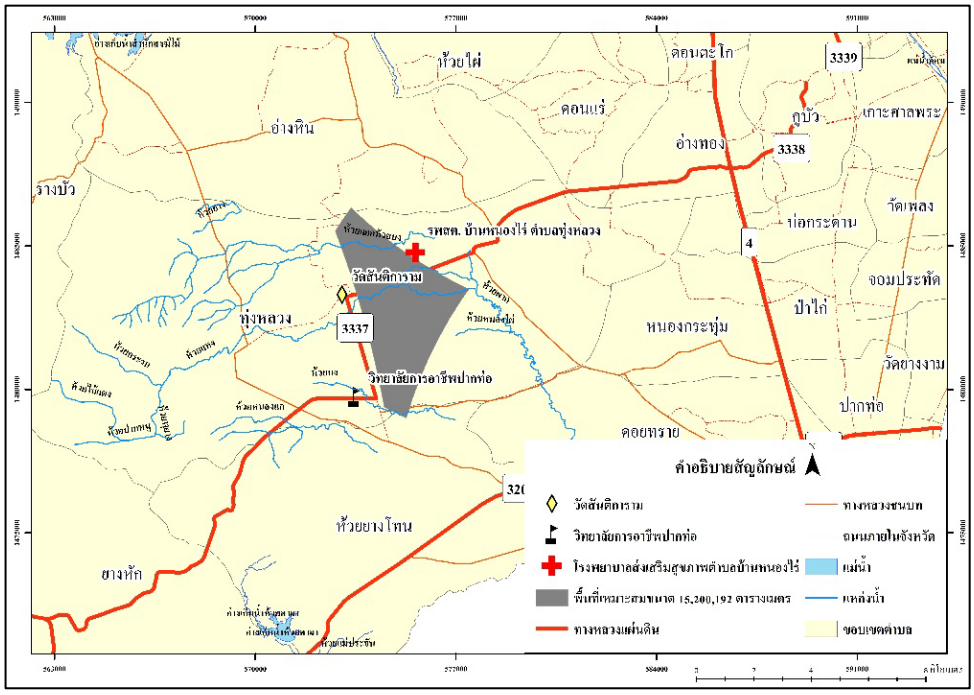

ภาพที่ 3 แผนที่พื้นที่เหมาะสมที่มีค่าขนส่งรวมต่ำสุดของโรงงานสับปะรดกระป๋อง
ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

2. การวิเคราะห์พื้นที่ที่เหมาะสมในการตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋อง โดยพิจารณาจากพื้นที่ที่ได้ในขั้นตอนแรกในตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี จากนั้นทำการกันพื้นที่บางส่วนออกเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายและข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งสถานประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม พบว่า มีเนื้อที่ทั้งหมดที่สามารถตั้งโรงงานอุตสาหกรรมได้เพียง 5,433,440 ตารางเมตร หรือ 3,395 ไร่ โดยสามารถแบ่งที่ตั้งเหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋องออกเป็น 3 ระดับ (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 : พื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมระดับต่าง ๆ

ระดับความเหมาะสม	ระยะห่างจากถนน (เมตร)	เนื้อที่รวมทั้งหมด (ตารางเมตร)	เนื้อที่รวมทั้งหมด (ไร่)
ที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมาก	ไม่เกิน 500 เมตร	2,777,280	1,735
ที่ตั้งที่มีความเหมาะสมปานกลาง	มากกว่า 500 เมตร แต่ไม่เกิน 1,000 เมตร	633,760	396
ที่ตั้งที่มีความเหมาะสมน้อย	มากกว่า 1,000 เมตรขึ้นไป	587,200	367

จากการศึกษาพื้นที่ตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมมากมีเนื้อที่รวมทั้งหมด 2,777,280 ตารางเมตร หรือ 1,735 ไร่ โดยสามารถพิจารณาพื้นที่ว่างขนาดไม่น้อยกว่า 160,000 ตารางเมตร หรือ 100 ไร่ พบว่ามีที่ดินขนาดดังกล่าวจำนวน 5 แปลง (ดังตารางที่ 3) โดยแปลงที่ 1 และแปลงที่ 2 ตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนวัดสันติการาม ส่วนแปลงที่ 3 ตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนบ้านพุคายและห้วยบง ในขณะที่แปลงที่ 4 ตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนบ้านตีนเนิน และแปลงที่ 5 ตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนบ้านพุคาย (ดังภาพที่ 4)

ตารางที่ 3 : แสดงขนาดพื้นที่ของที่ตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมมากแยกรายแปลง

แปลงที่	ที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแบบแยกรายแปลง (ตารางเมตร)	ที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแบบแยกรายแปลง (ไร่)
1	380,960	238
2	419,200	262
3	540,800	340
4	600,320	375
5	836,000	522

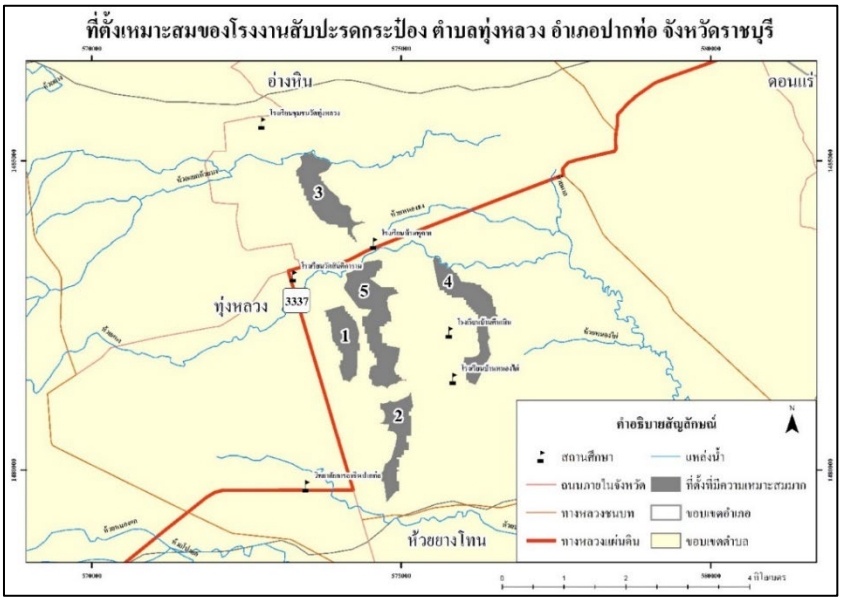

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงที่ตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมมาก
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

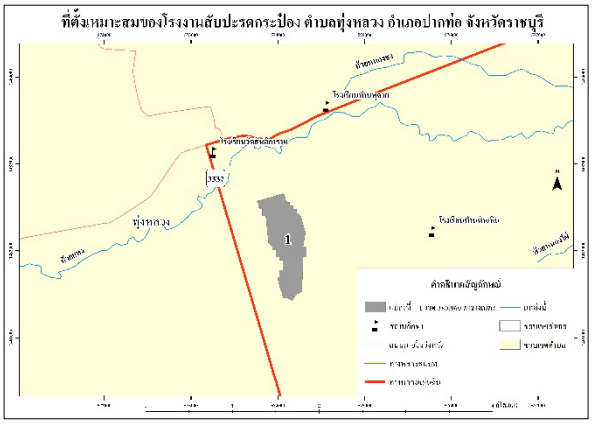

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 1
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ภาพที่ 6 แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 1
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

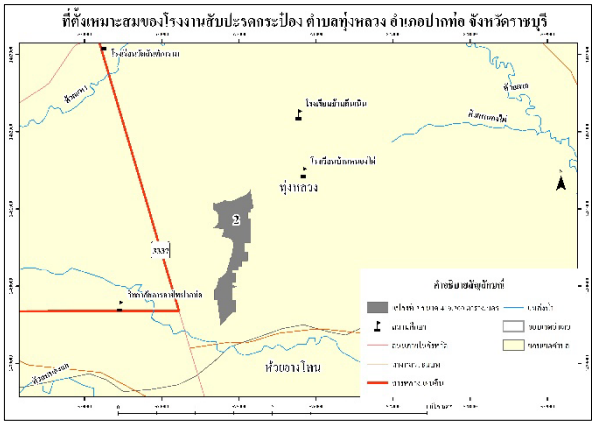

ภาพที่ 7 แผนที่แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 2
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ภาพที่ 8 แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 2
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

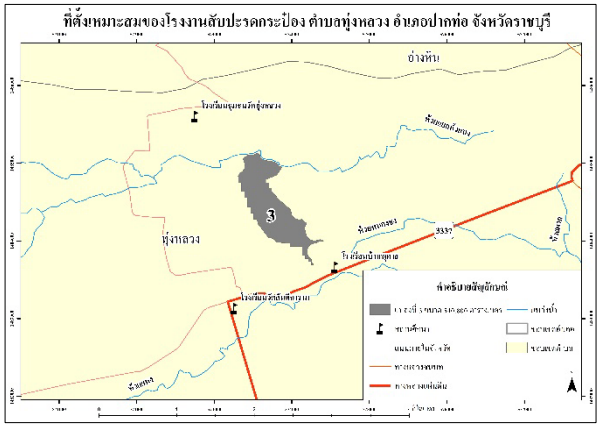

ภาพที่ 9 แผนที่แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 3
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ภาพที่ 10 แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 3
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

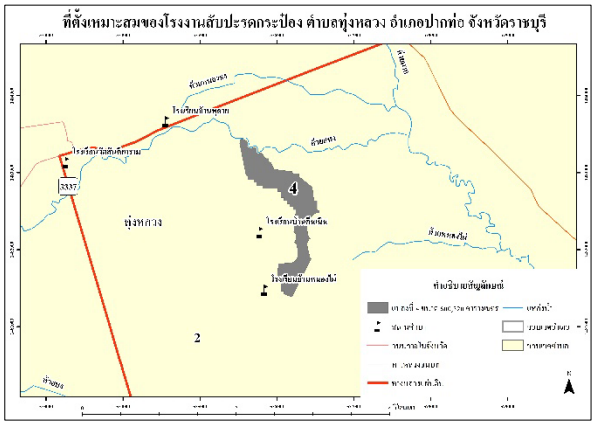

ภาพที่ 11 แผนที่แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 4
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ภาพที่ 12 แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 4
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

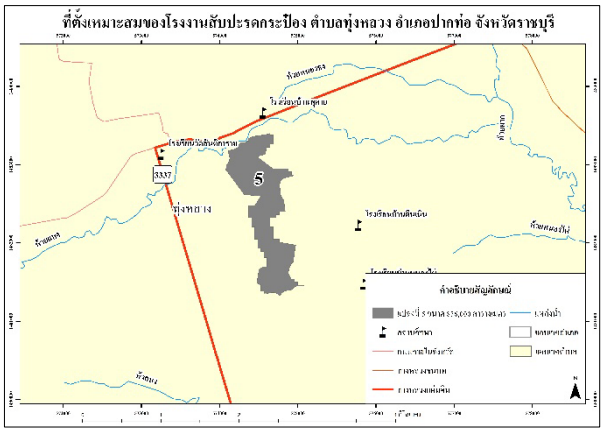

ภาพที่ 13 แผนที่แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 5
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ภาพที่ 14 แสดงที่ตั้งที่มีความเหมาะสมมากแปลงที่ 5
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ตารางที่ 4 : แสดงราคาต้นทุนที่ดินรายแปลงของที่ตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมมาก

แปลงที่	ราคาต้นทุนที่ดิน (บาท)
1	47,620,000
2	26,200,000
3	21,632,000
4	39,020,800
5	62,700,000

จากการพิจารณาต้นทุนที่ดินของที่ตั้งของโรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมมากจากราคาประเมินของกรมที่ดิน พบว่า ที่ตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋อง แปลงที่ 3 (ดังภาพที่ 9) มีราคาต้นทุนที่ดินต่ำที่สุดจากทั้งหมด 5 แปลง โดยมีราคาต้นทุนที่ดิน 21,632,000 บาท (ดังตารางที่ 4) ดังนั้น ที่ตั้งที่เหมาะสมที่สุดของโรงงานสับปะรดกระป๋องในจังหวัดราชบุรีจึงตั้งอยู่ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ ใกล้โรงเรียนบ้านพุคายและห้วยบง (ดังภาพที่ 10) มีขนาดพื้นที่ 540,800 ตารางเมตร โดยพิจารณาจากปัจจัยต้นทุนค่าขนส่งรวม ความเป็นไปได้ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการตั้งสถานประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมและมีความได้เปรียบด้านต้นทุนราคาที่ดิน ที่ตั้งดังกล่าวจึงมีความเหมาะสมที่สุดที่ผู้ประกอบการจะสามารถตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋อง และสร้างประโยชน์แก่ธุรกิจโรงงานอุตสาหกรรมสับปะรดกระป๋องต่อไปได้

การสรุปผลการวิจัย

การศึกษาที่ตั้งที่เหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋อง ในจังหวัดราชบุรี โดยศึกษาปัจจัยทางที่ตั้งของโรงงานสับปะรดกระป๋อง ได้แก่ ปัจจัยวัตถุดิบ แรงงาน และตลาด ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเลือกทำเลที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ด้วยลักษณะผลิตภัณฑ์ของโรงงานสับปะรดกระป๋องจำเป็นต้องตั้งอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ เพราะต้องใช้เนื้อของวัตถุดิบมากและกระบวนการผลิตจะทำให้เกิดการสูญเสียน้ำหนัก และค่าแรงงานและแหล่งตลาดที่มีอิทธิพลในการเลือกทำเลที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมสูง จึงใช้ทฤษฎีสามเหลี่ยมทางที่ตั้ง (Locational Triangle) เพื่อวิเคราะห์หาเส้นค่าขนส่งรวมเท่า พบว่าพื้นที่จุดรวบรวมวัตถุดิบและแรงงานอยู่ในอำเภอบ้านคาและเมืองราชบุรี ตามลำดับ ในขณะที่มีตลาดถูกกำหนดขึ้นในอำเภอปากท่อ เพื่อการขนส่งไปยังถนนพระราม 2 ต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่เหมาะสมที่มีค่าขนส่งรวมต่ำสุดของโรงงานสับปะรดกระป๋อง ตั้งอยู่ใกล้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองไร่ ในตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี มีขนาดพื้นที่ 15,200,192 ตารางเมตร หรือ 9,500 ไร่ เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงแหล่งวัตถุดิบสำหรับโรงงานอุตสาหกรรมสับปะรดกระป๋อง พื้นที่ดังกล่าวมีการขนส่งสับปะรดโรงงานที่ใช้ในกระบวนการผลิตเข้าสู่โรงงานเป็นระยะทาง 41.4 กิโลเมตร และมีระยะห่างจากแหล่งแรงงาน 23.2 กิโลเมตร ในขณะที่ต้องขนส่งผลิตภัณฑ์สับปะรดกระป๋องจากโรงงานไปแหล่งตลาดเป็นระยะทาง 25.6 กิโลเมตร ทั้งนี้เมื่อได้ทำเลพื้นที่ที่สามารถลดต้นทุนค่าขนส่งรวมในการตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องแล้ว จึงได้ทำการศึกษาที่ตั้งที่เป็นไปได้ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการตั้งสถานประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม โดยผลการศึกษาพบว่ามีที่ตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องที่มีความเหมาะสมมากมีเนื้อที่รวมทั้งหมด 2,777,280 ตารางเมตร หรือ 1,735 ไร่ โดยสามารถแยกรายแปลงได้ 5 แปลง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากจำนวน
พื้นที่ที่โรงงานต้องใช้ในการดำเนินงานขนาด 160,000 ตารางเมตร หรือ 100 ไร่ รวมถึงราคาต้นทุนที่ดิน พบว่าพื้นที่ของแปลงที่ 3 ที่มีเนื้อที่ 540,800 ตารางเมตร หรือ 340 ไร่ อยู่ใกล้โรงเรียนบ้านพุคายและห้วยบง มีความเหมาะสมในการตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋องมากที่สุด

การอภิปรายผล

จากการศึกษาที่ตั้งที่เหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋อง ในจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า ที่ตั้งเหมาะสมของโรงงานสับปะรดกระป๋องอยู่ในตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนชุมชนวัดทุ่งหลวงและห้วยบง ซึ่งเป็นพื้นที่ของแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในกระบวนการผลิตของโรงงานสับปะรดกระป๋อง โดยพื้นที่ใกล้เคียงอย่างอำเภอบ้านคา อำเภอสวนผึ้ง และอำเภอจอมบึง มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เหมือนกันคือมีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ภูเขาและพื้นที่ราบสูง ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ทำให้มีฝนตกชุก โดยลักษณะดินเป็นร่วนปนทราย ระบายน้ำได้ดี ด้วยลักษณะทางกายภาพดังกล่าวส่งผลให้ทั้ง 4 อำเภอเป็นพื้นที่ปลูกสับปะรดที่มีคุณภาพได้ ทั้งนี้หากพิจารณาปัจจัยการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมสับปะรดกระป๋องนั้นเป็นปัจจัยประเภทที่มีเฉพาะในท้องถิ่น (Localized Raw Materials) และมีน้ำหนักมาก ส่งผลให้ทำเลที่ตั้งของโรงงานสับปะรดกระป๋องจึงควรตั้งอยู่ในแหล่งวัตถุดิบ (Resource - based industry) ซึ่งเป็นการประหยัดต้นทุนโดยให้ความสำคัญในเรื่องปัจจัยค่าขนส่งในการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะวัตถุดิบที่สูญเสียน้ำหนักมากจากการแปรรูป ประเด็นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของชาลีวัฒน์ จิตต์โสภา (2561) และ Isaac Nyame (2022) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตรจากมุมมองผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พบว่า ในการเลือกที่ตั้งโรงงานผู้ประกอบการให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านวัตถุดิบในระดับมาก ผู้ประกอบการมักเลือกที่ตั้งโรงงานที่มีการจำหน่ายวัตถุดิบมากในรายพื้นที่ เนื่องจากส่งผลให้ประหยัดต้นทุนการขนส่งได้มากขึ้น

นอกจากนี้ ปัจจัยแรงงานและนโยบายสนับสนุนด้านเศรษฐกิจก็มีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งซึ่งพบว่ามีความแตกต่างกับงานศึกษาของชลธิชา จันทิม (2566) ที่ศึกษาความเป็นไปได้ในการเลือกทำเลที่ตั้งโรงงานปาล์มน้ำมันในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า จาก 5 อำเภอ อำเภอศรีไหม่มีค่าคะแนนสูงเป็นอันดับ 3 ความเป็นไปได้ในการตั้งโรงงานปาล์มน้ำมันสูงถึง 70 คะแนน ในขณะที่อำเภอศรีไหม่มีค่าใช้จ่ายในการขนส่งวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์มากที่สุดจากพื้นที่ทั้งหมด เนื่องจากงานศึกษาดังกล่าวพิจารณาจุดคุ้มทุนของทำเลที่ตั้ง คือหาความสัมพันธ์ของปริมาณการผลิต ต้นทุน และรายได้ร่วมด้วย ซึ่งอำเภอศรีไหม่มีจุดคุ้มทุนต่ำที่สุดและสามารถสร้างกำไรได้มากที่สุดจากพื้นที่ทั้งหมด จึงยังคงประสิทธิภาพความเป็นไปได้ในการตั้งโรงงานปาล์มน้ำมันได้ นอกจากนี้จากงานศึกษาของ Sobhan Mostafayi Darmain (2023) ที่ศึกษาเกี่ยวกับเกณฑ์การตัดสินใจของอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของเศรษฐกิจท้องถิ่น ในตะวันออกของประเทศอิหร่าน พบว่า การเติบโตของรายได้ ระยะเวลาคืนทุน และอัตราการสร้างงานจากการประกอบธุรกิจมีผลต่อการตัดสินใจในการตั้งโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตรมากที่สุดในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น เนื่องจากการศึกษาอุตสาหกรรมทางตะวันออกในประเทศอิหร่าน ให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมบาร์เบอร์รี่และหญ้าฝรั่น (Barberry and Saffron products) ด้วยลักษณะของวัตถุดิบที่มีน้ำหนักน้อยและปลูกในภูมิประเทศเชิงลาดเขา จึงไม่สามารถตั้งโรงงานแปรรูปในแหล่งวัตถุดิบได้เพราะลักษณะภูมิประเทศ ทำให้เกณฑ์การตัดสินใจที่มีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งมุ่งเน้นไปที่การบริหารจัดการเชิงเศรษฐกิจ ในขณะที่ต้นทุนค่าขนส่งได้รับความสำคัญลดลง

ข้อเสนอแนะ

1. ในการวิจัยในอนาคตควรเพิ่มเติมข้อมูลปัจจัยสาธารณูปโภคในการดำเนินกิจการโรงงานอุตสาหกรรม ได้แก่ โครงข่ายระบบสายส่งไฟฟ้าแรงสูง กำลังการผลิตและการจ่ายกระแสไฟฟ้า รวมทั้งแหล่งน้ำที่ใช้ในการผลิตและรองรับน้ำทิ้งจากโรงงานในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์ศึกษาพื้นที่เหมาะสมของโรงงานอุตสาหกรรมสับปะรดกระป๋องได้ดียิ่งขึ้น

2. ผู้ที่สนใจในการลงทุนสามารถนำงานวิจัยฉบับนี้ไปต่อยอดศึกษาความสัมพันธ์ของประมาณการผลิต การจัดจำหน่าย ต้นทุนและรายได้ เพื่อวิเคราะห์จุดคุ้มทุนของทำเลที่ตั้งที่พบ เพื่อความน่าเชื่อถือของการศึกษาความเป็นไปได้ของการตั้งโรงงานสับปะรดกระป๋อง ในจังหวัดราชบุรี

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร. อภิเศก ปั้นสุวรรณ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหา และตรวจสอบข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดมาจนสามารถบรรลุผลการศึกษาได้สำเร็จ ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิเศก ปั้นสุวรรณ เป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ นอกจากนี้ ขอขอบคุณคณาจารย์ในภาควิชาภูมิศาสตร์ที่ได้ให้คำแนะนำเพิ่มเติมในการปรับปรุงงานวิจัยฉบับนี้

ขอขอบคุณหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในส่วนของภาครัฐ และภาคเอกชนที่ได้ให้ความอนุเคราะห์มอบข้อมูลที่ใช้ในการศึกษางานวิจัย

ขอขอบคุณครอบครัว เพื่อน ๆ และบุคคลอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้ ทั้งในการให้ความช่วยเหลือ และกำลังใจในการศึกษาดำเนินงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

ชาลีวัฒน์ จิตต์โสภา. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งโรงงานของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ในอุตสาหกรรมการผลิตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 20(2),** 71 – 79

ชลธิชา จันทิม. (2566). การศึกษาความเป็นไปได้ในการเลือกทำเลที่ตั้งโรงงานปาล์มน้ำมันในจังหวัดอุบลราชธานี. **Journal of Management Science Research, 6(1),** 31 – 43.

วิชัย ศรีคำ. (2547). ทฤษฎีที่ตั้งอุตสาหกรรมของแอลเฟรด เวเบอร์. **ภูมิศาสตร์อุตสาหกรรม.** 15-27.

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดราชบุรี. (2564). **ข้อมูลเพื่อการวางแผนพัฒนาการเกษตรรายสินค้าของจังหวัดราชบุรี สับปะรด.** สืบค้น พฤศจิกายน 20, 2566 จาก https://www.opsmoac.go.th/ratchaburi

Isaac Nyame. (2022). Understanding What Informs the Choice of Agro-Processing Firm Siting: Evidence from a Developing Country. **International Journal of Rural Management, 19(2)**

Sobhan Mostafayi Darmian. (2023). Multi-criteria evaluation of agro-processing industries for sustainable local economic development in East of Iran. **Expert Systems with Applications, 230(1),** 1 – 18

กระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนสดในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชา เพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน

The Process of Durian smuggling from the eastern Thailand-Cambodia border for Exporting to China

อุฬาริน พิกุลงาม[1]

บทคัดย่อ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาทุเรียนเป็นหนึ่งในพืชเศรษฐกิจสำคัญของไทย ก่อให้เกิดการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบการลักลอบนำเข้าทุเรียนสดในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชาเพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน งานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการและลักษณะการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องจากลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อสวมสิทธิส่งออก รวมถึงผลกระทบที่สืบเนื่องจากการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าว โดยอาศัยแนวคิดอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ และแนวคิดชายแดน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งศึกษาจากเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญในประเด็นดังกล่าว ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในบริเวณพื้นที่ภาคตะวันออกไทย-กัมพูชา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) การลักลอบนำเข้าโดยไม่ผ่านพิธีการศุลกากร และ 2) การนำเข้าโดยผ่านพิธีการศุลกากร ซึ่งเมื่อนำเข้าทุเรียนเข้าสู่ประเทศไทยสำเร็จผู้ประกอบการโรงคัดบรรจุจะใช้หนังสือรับรองมาตรฐาน GAP ของเกษตรกรในการยื่นขอหนังสือรับรองสุขอนามัยพืช (พ.ก.7) ซึ่งเป็นหนังสือสำคัญในการนำผ่านทุเรียนสดไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน นำมาซึ่งผลกระทบต่อตลาดทุเรียนไทยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตทุเรียน ได้แก่ เกษตรกร โรงคัดบรรจุทุเรียน นักตัดทุเรียน สวัสดิภาพของประชาชนในท้องถิ่น รวมไปถึงผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศและการพัฒนาประเทศในระยะยาว

คำสำคัญ: *อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ การลักลอบนำเข้า-ส่งออกทุเรียน สวมสิทธิส่งออก สาธารณรัฐประชาชนจีน ชายแดนไทย-กัมพูชา*

Abstract

In the last decade, Thailand's durian exports to China have generated the highest revenue for Thailand. This causes economic crime by smuggling fresh durian in the eastern Thailand-Cambodia border area. This research aims to study the process of the illegal business of smuggling durian from neighboring countries and study the effect of subrogating Thailand's export rights for exports durian to China. This research used the concept of economic crime, and the concept of border to explain this phenomenon. The method used in this study was qualitative research by using documents and expert interviews. The finding indicates that the process of smuggling durian in the eastern Thailand- Cambodia area for export to China is separated into two ways: 1) smuggling without customs formality and 2) smuggling with customs formality. Durian's packing house will use the farmer's GAP certificate to apply for a phytosanitary

[1] นักศึกษาชั้นปีที่ 4 โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

certificate, which is an important document for exporting fresh durian to China. This has led to an impact on the Thai durian market and those involved in durian production, including farmers, durian packing plants, and durian cutters. In addition, the illegal business of smuggling durian and subrogating Thailand's export rights affects the national economy and long-term national development.

***Keywords**: Economic Crime, Smuggling durian, subrogating Thai's export rights*

บทนำ

ประเทศไทยในปัจจุบัน ได้พบเจอกับปัญหาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในหลากหลายมิติไม่ว่าจะเป็นการลักลอบค้ายาเสพติด มิจฉาชีพคอลเซนเตอร์ การลักลอบนำคนเข้าเมือง การลักลอบหลบหนีศุลกากร รวมถึงการสวมสิทธิการส่งออกภายใต้ตราสินค้าไทยที่ได้รับสิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากร การก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจนั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ แต่ระบาดอย่างกว้างขวางในประเทศไทย เนื่องจากการพัฒนาการเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาคและการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก แม้ว่าการกระทำผิดในลักษณะนี้จะไม่ส่งผลกระทบต่อความเจ็บปวดทางด้านร่างกายที่นำไปสู่การเสียชีวิต แต่มีผลกระทบเป็นวงกว้างต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศ โดยที่สังคมจะไม่รู้สึกว่าเป็นภัยใกล้ตัวและยากต่อการบังคับใช้กฎหมายและการปราบปราม ประกอบกับกระบวนการที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายเกี่ยวกันหลายประการอันเข้าลักษณะของอาชญากรรมข้ามชาติ การก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่จึงมักเกิดในพื้นที่ตามแนวชายแดนทั่วประเทศ

ทั้งนี้ จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการลักลอบนำเข้าสินค้าในบริเวณแนวชายแดนของประเทศไทย และสถานการณ์การส่งออกทุเรียนไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนไว้บ้างแล้ว อาทิ เรื่องอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ศึกษากรณีการฉ้อโกงการส่งออกและนำเข้าสินค้าเข้ามาในประเทศ (ปวินี ไพรทอง ,2554) ซึ่งเป็นงานที่กล่าวถึงลักษณะการกระทำผิดที่เข้าข่ายการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจและปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทยที่ส่งผลต่อการปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ และรณพพัณณ์ กปิตถัย (2566) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การทูตเชิงเศรษฐกิจกับการส่งเสริมการส่งออกสินค้าผลไม้ไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้สะท้อนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อภาวะการส่งออกสินค้าผลไม้ไทยไปยังจีนในระยะยาว รวมถึงปัญหาการแอบอ้างสินค้าว่าเป็นสินค้าของไทยผ่านการโฆษณา ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วพบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษายังไม่ได้กล่าวถึงผลกระทบต่อตลาดทุเรียนไทยที่เกิดจากการกระทำอันเข้าข่ายการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการลักลอบนำเข้าทุเรียนบริเวณแนวชายแดน โดยเฉพาะพื้นที่ตามแนวชายแดนภาคตะวันออกไทย – กัมพูชา ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเขตต่อเนื่อง บางส่วนเป็นแนวลำคลองขนาดเล็กมีป่าไม้ปกคลุมเป็นระยะทางค่อนข้างยาว ผู้คนทั้งสองฝั่งจึงมักอาศัยช่องทางธรรมชาติในการลักลอบทำการค้านอกระบบมาเป็นระยะเวลานาน อีกทั้งภาคตะวันออกยังเป็นศูนย์กลางการส่งออกทุเรียนภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนทั้งในด้านของผลผลิตและโรงคัดบรรจุ (ล้งทุเรียน) จึงเป็นปัจจัยดึงดูดที่ทำให้ล้งทุเรียนและผู้ส่งออกทั้งสองฝ่ายลักลอบนำเข้าทุเรียนสดเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ในบริเวณพื้นที่แนวชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชา ปัญหาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวจึงยังไม่สามารถคลี่คลายได้ในปัจจุบัน เนื่องด้วยส่วนต่างราคาสินค้าระหว่างประเทศมีส่วนต่างค่อนข้างสูง การลักลอบนำเข้าทุเรียนตามแนวชายแดนจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากปัญหาดังกล่าวได้นำมาซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ เกี่ยวกับกระบวนการและลักษณะการลักลอบนำเข้าทุเรียนในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชาเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อประเทศในหลายมิติ อาทิ เศรษฐกิจ สังคม ภาพลักษณ์และความมั่นคงของประเทศ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารความมั่นคงชายแดนและการรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประชาชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการและลักษณะการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในบริเวณพื้นที่แนวชายแดนภาคตะวันออกไทย – กัมพูชา

2. เพื่อศึกษาผลกระทบต่อประเทศไทย จากการลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในบริเวณพื้นที่แนวชายแดนภาคตะวันออกไทย – กัมพูชา

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาไปที่กระบวนการและลักษณะการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ที่สืบเนื่องมาจากการลักลอบนำเข้าทุเรียนสดในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย – กัมพูชา เพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมถึงการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยทำการศึกษาผ่านเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจากกองพัฒนาระบบและมาตรฐานสินค้าพืช (กรมวิชาการเกษตร) ตัวแทนจากสมาคมผู้ผลิตทุเรียนไทย และเกษตรกรชาวสวนทุเรียน

2. ขอบเขตพื้นที่ พื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชา ซึ่งประกอบไปด้วย จังหวัดสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการพบพฤติการณ์การลักลอบนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านอยู่เป็นประจำ และเป็นศูนย์กลางการส่งออกทุเรียนภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนทั้งในด้านของผลผลิตและโรงคัดบรรจุ (ล้งทุเรียน)

3. ระยะเวลาในการศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกขอบเขตเชิงเวลาในการวิจัยในครั้งนี้ คือ ช่วงปี พ.ศ. 2557- พ.ศ. 2566 เนื่องด้วยตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2557 ผลผลิตและราคาทุเรียนไทยในตลาดจีนเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2557 เป็นปีเริ่มต้นที่ราคาขายส่งทุเรียนไทยในตลาดผลไม้จีนสูงถึง 103.15 บาทต่อกิโลกรัม และเริ่มพบการนำเข้าและสวมสิทธิทุเรียนไทยเพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย - กัมพูชา

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชายแดนและทฤษฎีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ความเข้าใจและสามารถอธิบายเชิงปรากฏการณ์ภายใต้แนวคิดนั้น ๆ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผ่านเอกสาร บทความวิชาการ งานวิจัย และบทบัญญัติ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน กฎระเบียบและเงื่อนไขการนำเข้าและส่งออกสินค้าเกษตร จากนั้นนำข้อมูลไปเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจากกรมวิชาการเกษตร ตัวแทนสมาคมผู้ผลิตทุเรียนไทยและเกษตรกรชาวสวนทุเรียน เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และอภิปรายในประเด็นกระบวนการและลักษณะการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากการลักลอบนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชา รวมไปถึงผลกระทบต่อประเทศไทยในมิติต่าง ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

1. วิธีดำเนินการศึกษา/เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1.1 การศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) ทั้งจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง และเอกสารอื่น ๆ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. 2507 ทฤษฎีอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ แนวคิดชายแดน กฎระเบียบการจดทะเบียนผู้ส่งออกและเงื่อนไขการส่งออกสินค้าทางการเกษตรไปยัง

สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย บทความ ข่าวสาร มาตรการหรือนโยบายที่ประกาศใช้และเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

1.2 การเก็บข้อมูลผ่านรูปแบบการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการกรมวิชาการเกษตรที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องการดูแลมาตรฐานสินค้าเกษตร การตรวจสอบและควบคุมคุณภาพผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้บริโภคทั้งในประเทศและส่งออกไปยังต่างประเทศ อีกกลุ่มคือตัวแทนจากสมาคมผู้ผลิตทุเรียนไทยและเกษตรกรเนื่องจากเป็นกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการลักลอบนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบผู้ชำนาญการ (Expert sampling)

2. ขั้นตอนในการศึกษา

2.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นหรือพื้นฐาน รวมถึงบริบทโดยรอบที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะศึกษา อาทิ การศึกษาในเรื่องกฎระเบียบการจดทะเบียนผู้ส่งออกและเงื่อนไขการส่งออกสินค้าทางการเกษตรไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน บทลงโทษในการกระทำความผิดฐานลักลอบนำเข้าสินค้าเกษตร และบทลงโทษในการกระทำความผิดฐานการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจเพื่อที่จะเข้าใจในประเด็นที่จะศึกษาได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2 ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัยเพื่อกำหนดแนวคิดในการศึกษางานวิจัย

2.3 การศึกษามุ่งเน้นไปที่การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง และเอกสารอื่น ๆ เช่น หนังสือ บทความวิจัย งานวิจัย มาตรการหรือกฎระเบียบที่ประกาศใช้ ข่าวสาร และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ในเรื่องกระบวนการและลักษณะการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในบริเวณพื้นที่แนวชายแดนภาคตะวันออกไทย – กัมพูชา

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีความรู้เฉพาะด้านเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา เพื่อให้เกิดประเด็นย่อยและคำถามชวนคิดใหม่ที่นอกเหนือจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ผลการวิจัย

1. กระบวนการและลักษณะการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในบริเวณพื้นที่แนวชายแดนภาคตะวันออกไทย – กัมพูชา

1.1 สถานการณ์การลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อนบ้านเข้ามาในประเทศไทยเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน

อาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากการลักลอบนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทย ไม่ใช่เรื่องใหม่ในสังคมไทย แต่เริ่มรุนแรงมากยิ่งขึ้นในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2563- พ.ศ.2566) เนื่องด้วยความต้องการของผู้บริโภคชาวจีนที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2557-พ.ศ. 2566) แต่ในช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่สามารถส่งออกทุเรียนสดไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ และแม้ว่าปัจจุบันเวียดนามและฟิลิปปินส์จะได้รับอนุญาตให้ส่งออกทุเรียนสดไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนได้แล้ว แต่ยังคงมีข้อจำกัดและความไม่พร้อมอีกมาก อาทิ ข้อจำกัดในด้านการขนส่ง (ฟิลิปปินส์) หรือเกษตรกรและโรงคัดบรรจุที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GMP และ GAP มีปริมาณน้อยเมื่อเทียบกับศักยภาพในการผลิต (เวียดนาม) จึงเป็นเหตุให้ผู้ประกอบการล้งทุเรียนมองเห็นหนทางในการเพิ่มผลกำไรทางธุรกิจในทางมิชอบ เกิดเป็นขบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยอาศัยประสบการณ์และความเชี่ยวชาญจากการประกอบอาชีพของตน

อย่างไรก็ตาม “ทุเรียนไม่ใช่สิ่งต้องห้ามนำเข้า” ตามพระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. 2507 การนำเข้าทุเรียนผลสดจากประเพื่อนบ้านสามารถกระทำได้ หากไม่ได้เป็นการนำเข้ามาเพื่อสวมสิทธิส่งออกทุเรียนไปยังประเทศที่สามและนำเข้ามาอย่างถูกต้องตามพิธีการศุลกากร ตามพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2560 และผ่านการตรวจสอบจากด่านตรวจพืช ตามพระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. 2507 ดังนั้น ในห้วงเวลาที่ผลผลิตทุเรียนภายในประเทศไม่เพียงพอต่อความต้องการในประเทศทั้งผลสดและผลิตภัณฑ์แปรรูป *“การลักลอบนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยัง สาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้ตราสินค้าคุณภาพไทยจึงมักเกิดขึ้นในช่วงรอยต่อของฤดูกาลออกผลผลิต ทุเรียนภาคตะวันออกและทุเรียนภาคใต้ คือ เดือนมิถุนายนที่ผลผลิตทุเรียนของฝั่งภาคตะวันออกจะเริ่มหมดฤดูกาลแต่ยังคงมีความต้องการบริโภคจากผู้บริโภคชาวจีน”* (ชัยศักดิ์ รินเกลื่อน,สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 27 กันยายน 2566) ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวส่วนต่างของราคารับซื้อทุเรียนระหว่างทุเรียนเวียดนามกับทุเรียนไทยจะสูงกว่าปกติอยู่ที่ 45 ถึง 55 บาทต่อกิโลกรัม (สำนักงานเศรษฐกิจเกษตร ,2566) ผู้ประกอบการส่งออกและล้งทุเรียนจึงนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาในประเทศเพื่อดำเนินการสวมสิทธิทุเรียนไทยและส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน

อีกทั้ง ในปัจจุบันยังพบว่าการลักลอบนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาเพื่อสวมสิทธิทุเรียนไทยไม่ได้เกิดขึ้นกับทุเรียนสายพันธุ์ส่งออกหลัก เช่น สายพันธุ์หมอนทองเท่านั้น แต่ยังพบกรณีการสวมสิทธิทุเรียนสายพันธุ์ประจำถิ่นหรือ ทุเรียน GI (Geographical Indication) อาทิ ทุเรียนภูเขาไฟ จังหวัดศรีษะเกษ เนื่องจากในปี พ.ศ. 2566 ทุเรียนภูเขาไฟเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคชาวต่างชาติหรือคนไทยในต่างประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้บริโภคในสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งถือเป็นตลาดใหญ่ของทุเรียนภูเขาไฟ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวสวนทุเรียนภูเขาไฟ บ้านชำขี้เหล็ก อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีษะเกษ เกษตรกรได้ให้ข้อมูลว่า *“ปริมาณทุเรียนภูเขาไฟนั้น ไม่ได้มีมากเหมือนทุเรียนฝั่งภาคตะวันออก เนื่องจากเกษตรกรชาวสวนทุเรียนภูเขาไฟส่วนใหญ่นั้น ถือครองเอกสารแสดงการครอบครองที่ดินที่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ตาม<u>พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518</u> ทำให้เกษตรกรชาวสวนทุเรียนภูเขาไฟส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายเล็ก ปลูกทุเรียนภูเขาไฟบนเนื้อที่ประมาณ 5-10 ไร่ หรือบางส่วนปลูกทุเรียนร่วมกับผลไม้ชนิดอื่น ๆ ด้วยปริมาณผลผลิตที่น้อยสวนทางกับปริมาณความต้องการของผู้บริโภค การแอบอ้างชื่อทุเรียนภูเขาไฟจึงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง” (เวียง สุภาพ,สัมภาษณ์ส่วนบุคคล,10 พฤศจิกายน 2566)*

1.2 กระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อนบ้านเข้ามาในประเทศไทยบริเวณพื้นที่แนวชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชา

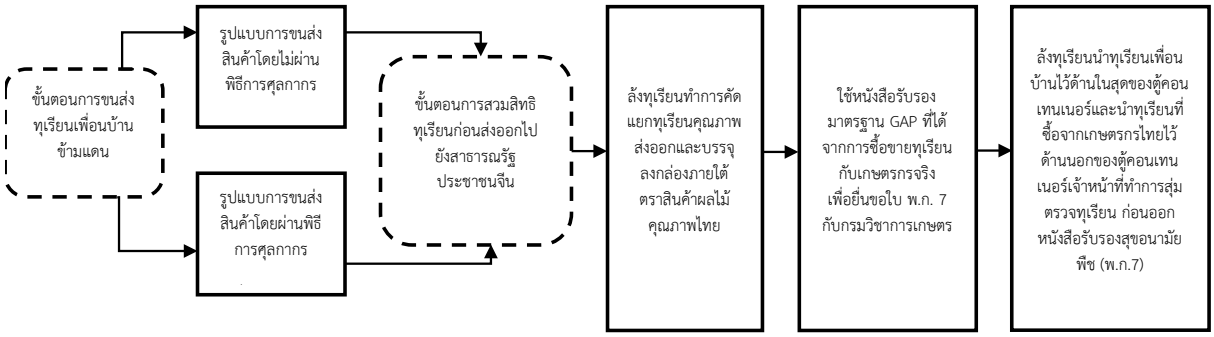

ภาพที่ 1 กระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อนบ้านและสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน

ที่มา : ข้อมูลจากการศึกษาผ่านการศึกษาในรูปแบบเอกสารและการลงพื้นที่สัมภาษณ์โดยผู้วิจัย

จากภาพที่ 1 การขนย้ายทุเรียนจากประเทศต้นทางหรือประเทศเพื่อนบ้านผ่านพรมแดนไทย-กัมพูชา ในเขตพื้นที่รอยต่อของภาคตะวันออกของประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา มี 2 รูปแบบ ดังนี้

1.2.1 การขนส่งสินค้าโดยไม่ผ่านพิธีการศุลกากร วิธีการพาสินค้าหลบหนี ไม่เข้าออกตามด่านที่อนุมัติให้มีการนำเข้าสินค้า หรือซุกซ่อนปิดบังไม่ให้เจ้าพนักงานศุลกากรเห็น กระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนโดยไม่ผ่านพิธีการศุลกากร โดยส่วนใหญ่เป็นการกระทำในลักษณะขบวนการ มีผู้อำนวยความสะดวกในการลักลอบขนย้ายในทุกขั้นตอน ซึ่งผู้ประกอบการจะอาศัยช่องทางธรรมชาติที่อยู่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในการขนย้ายทุเรียนจากฝั่งประเทศกัมพูชามายังฝั่งประเทศไทย เนื่องด้วยลักษณะพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตภาคตะวันออกมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเขตต่อเนื่องกว่า 411 กิโลเมตร ประกอบไปด้วยแนวลำคลองขนาดเล็ก และเขตป่าไม้ปกคลุมที่มีการใช้เป็นช่องทางธรรมชาติในการขนย้าย โดยใช้วิธีการแบบ “กองทัพมด หรือ กลุ่มแรงงานรับจ้างขนสินค้าข้ามแดน” ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทั้งชาวไทยและชาวกัมพูชา โดยผู้ประกอบการส่งออกหรือล้งทุเรียนในประเทศไทยจะติดต่อซื้อขายทุเรียนกับล้งทุเรียนของประเทศเพื่อนบ้าน และนำทุเรียนมาขนถ่ายไว้ที่บริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชา ก่อนที่จะมีแรงงานมาลำเลียงทุเรียนข้ามแดนทีละเล็กน้อยเข้ามาเก็บไว้ในโกดังหรือซุกซ่อนตามแนวชายแดนฝั่งไทยผ่านช่องทางธรรมชาติ เมื่อครบตามจำนวนผู้ประกอบการล้งทุเรียนจากฝั่งไทย ก็จะส่งรถบรรทุกไปรับทุเรียนในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ก่อนนำเข้ามาคัดบรรจุเพื่อส่งออกไปยังสาธารณะรัฐประชาชนจีนภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทย

1.2.2 การขนส่งสินค้าโดยผ่านพิธีการศุลกาก หรือการเข้ามาอย่างถูกต้องตามกฎระเบียบและเงื่อนไขการค้าข้ามแดน โดยอาศัยช่องโหว่ทางกฎหมายและการตรวจสอบโดยรัฐในการนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน *“โดยวิธีการนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านผ่านด่านพรมแดนและสำแดงเอกสารต่อเจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรอย่างถูกต้อง ตามกฎระเบียบข้อบังคับที่กำหนดโดยกรมวิชาการเกษตรและกรมศุลกากร แต่เมื่อนำเข้ามาแล้วผู้ประกอบการไม่ได้มีการนำทุเรียนไปใช้สำหรับการแปรรูปหรือขายผลสดในประเทศตามที่ได้สำแดงในเอกสารแต่นำเข้ามาเพื่อสวมสิทธิและส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทย (พรทิพย์* พุทธรัตน์, สัมภาษณ์บุคคล ,2566) *“โดยผู้ประกอบการมักจะเลือกนำผ่านทุเรียนบริเวณจุดผ่อนปรนในพื้นที่จังหวัดสระแก้วและจังหวัดจันทบุรี เนื่องจากบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้า มักจะเป็นพื้นที่ที่มีการตรวจตราไม่เข้มงวด ไม่มีเจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรและด่านตรวจพืชประจำอยู่”* (สมพล ช่างบุ, สัมภาษณ์บุคคล, 2562)

1.3 กระบวนการสวมสิทธิและส่งออกทุเรียนไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้ตราสินค้าคุณภาพไทย

ตามประกาศกฎระเบียบและเงื่อนไขที่การส่งออกทุเรียนไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนของกรมวิชาการเกษตร ทุเรียนที่สามารถส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ต้องเป็นทุเรียนที่ปลูกโดยแปลงเกษตรที่ได้หนังสือรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) ผู้ประกอบการจึงนำหนังสือรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) ของเกษตรกรชาวสวนไทยมาสวมสิทธิทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้สามารถส่งทุเรียนไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทยได้

หลังจากที่ผู้ประกอบการล้งทุเรียนขนส่งทุเรียนที่มีถิ่นกำเนิดจากประเทศเพื่อนบ้านมาที่ล้งทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีสำเร็จ ผู้ประกอบการจะทำการคัดแยกทุเรียนที่มีคุณภาพและนำไปบรรจุภัณฑ์ภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทยเพื่อเตรียมส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ตามเส้นทางขนส่งต่าง ๆ *ซึ่ง“ผู้ประกอบการล้งทุเรียนจะเก็บสำเนาหนังสือรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) ของเกษตรกรชาวสวนทุเรียนไทยไว้ หลังจากเกษตรกรและล้งทุเรียนได้ทำสัญญาซื้อขายทุเรียนกัน เกษตรกรจะมอบสำเนาหนังสือรับรองมาตรฐาน GAP ของตนให้กับผู้ประกอบการล้งทุเรียนเพื่อนำไปเป็นเอกสารสำคัญในการยื่นขอการรับรองสุขอนามัยพืช หรือ พ.ก.7 และนำไปสำแดงเอกสารต่อเจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรขาออก (ฝั่งไทย) เพื่อส่งทุเรียนไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งกระบวนการซื้อขายในขั้นตอนนี้ ทำให้ผู้ประกอบการ*

ล้งทุเรียนมีสำเนาหนังสือรับรองมาตรฐาน GAP ของเกษตรกรชาวสวนทุเรียนอยู่ในมือหลายราย" (ชัยศักดิ์ รินเกลื่อน, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 27 กันยายน 2566)

ในขั้นตอนการยื่นขอหนังสือรับรอง พ.ก.7 เจ้าหน้าที่ด่านตรวจพืชในพื้นที่จะเข้ามาสุ่มตรวจทุเรียนที่ถูกบรรจุในตู้คอนเทนเนอร์บนรถบรรทุกก่อนผนึกซีลและออกหนังสือรับรองสุขอนามัยพืช *"ผู้ประกอบการที่มีเจตนาสวมสิทธิทุเรียนจะนำทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านไว้ด้านในและนำทุเรียนของประเทศไทยไว้ด้านนอกเพื่อลดความเสี่ยงในการตรวจพบการแอบอ้างถิ่นกำเนิดและให้ได้มาซึ่งสิทธิในการส่งออกทุเรียนไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน" (พรทิพย์* พุทธรัตน์, สัมภาษณ์บุคคล, 2566) ซึ่งเกษตรกรจะไม่สามารถทราบได้ว่าหนังสือรับรองมาตรฐาน GAP ของตน ถูกนำไปใช้สวมสิทธิทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากผู้ประกอบการล้งทุเรียนมักจะทำการซื้อขายกับเกษตรกรชาวสวนทุเรียนที่ได้นำมาแอบอ้างจริงและนำมาปะปนกับทุเรียนที่ลักลอบมาจากประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้ยากต่อการตรวจสอบและการแก้ไขปัญหาการสวมสิทธิส่งออกทุเรียนไทย

1.4 ความผิดที่เข้าลักษณะการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ

ปัญหาการลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อนบ้านเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทยนั้น หากวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดและทฤษฎีอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ จะสามารถอธิบายถึงความผิดที่เข้าลักษณะการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจได้ ดังนี้

1.4.1 เป็นการกระทำผิดกฎหมายหรือแฝงเร้นในกิจการที่ถูกกฎหมาย โดยโรงคัดบรรจุหรือผู้ส่งออกจะกระทำการเป็นขบวนการหรือเครือข่าย ซึ่งผู้กระทำผิดจะมีความรู้ในด้านธุรกิจส่งออกทุเรียนสดไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนและเข้าใจในระบบการค้าระหว่างประเทศเป็นอย่างดี

1.4.2 มีวิธีการปกปิดความผิดและพยายามทำลายหลักฐาน ด้วยผู้กระทำผิดมีความรู้และความเชี่ยวชาญ ทำให้กระบวนการตรวจสอบเป็นไปอย่างเชื่องช้าจึงเปรียบเสมือนการเปิดโอกาสให้อาชญากรสามารถปกปิดหรือซ่อนเร้นหลักฐานได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการที่ผู้ประกอบการมีการติดต่อสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าพนักงานและกลุ่มการเมืองท้องถิ่น จึงเกิดการช่วยเหลือกันในทางคดีหรือความพยายามการปกปิดความผิด

1.4.3 สังเกตและพบเห็นความผิดได้ยาก เนื่องจากพฤติกรรมการกระทำในลักษณะที่ซ้อนเร้น แอบแฝง ผู้เสียหายโดยตรงอย่างเกษตรกรและผู้บริโภคไม่ได้รู้สึกถึงภัยคุกคามหรือความรู้สึกเป็นเหยื่อ เนื่องด้วยการกระทำผิดแฝงอยู่ในธุรกิจที่ชอบด้วยกฎหมายและผ่านการตรวจสอบโดยรัฐ ประกอบกับการกระทำไม่ได้เป็นไปในลักษณะเขย่าขวัญและประทุษร้ายต่อร่างกาย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการผลิตทุเรียนจึงมีแนวโน้มต่อต้านไม่รุนแรง

1.4.4 เป็นภัยต่อความมั่นคงและสวัสดิภาพของประชาชน เนื่องจากความเสียหายจากอาชญากรรมทางเศรษฐกิจมีมูลค่าสูงกว่าอาชญากรรมทั่วไป ไม่ได้ส่งผลกระทบแค่กับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรมการผลิตทุเรียนแต่ยังส่งผลถึงเศรษฐกิจท้องถิ่นและความเสียหายในระดับรัฐ

1.4.5 ไม่มีพฤติกรรมก่อเหตุด้วยความรุนแรง ขบวนการสวมสิทธิทุเรียนมีเพียงลักษณะการกระทำเกี่ยวข้องกับการหลอกหลวง การปลอมแปลง ปกปิด ซ่อนเร้น รวมถึงการละเลยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการ

2. ผลกระทบต่อประเทศไทยจากปัญหาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องจากการลักลอบนำเข้าทุเรียน

การลักลอบนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้ตราสินค้าคุณภาพไทย สร้างผลกระทบต่อประเทศไทยในหลายด้าน ไม่ใช่เพียงแค่ในระดับปัจเจก หรือจำกัดเฉพาะในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมการส่งออกทุเรียนเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบในระดับมหภาค ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 ผลกระทบต่อตลาดทุเรียนไทย

2.1.1 ผลกระทบต่อเกษตรกร ในกรณีที่เกิดการระงับคำสั่งซื้อทุเรียนจากสาธารณรัฐประชาชนจีน ราคารับซื้อทุเรียนจากชาวสวนทั่วประเทศก็จะลดลงตามไปด้วย ทำให้ผลกำไรที่เกษตรกรคาดการณ์ไว้ไม่ได้ตามเป้าประสงค์ ซึ่งทุเรียนเป็นพืชที่ไม่สามารถรอเวลาเก็บเกี่ยวได้ เกษตรกรจึงจำเป็นต้องตัดทุเรียนในช่วงเวลาดังกล่าว แม้ว่าจะได้ราคารับซื้อทุเรียนที่ไม่คุ้มค่ากับต้นทุน

2.1.2 ผลกระทบต่อกลุ่มอาชีพรับเหมาตัดทุเรียน เมื่อปริมาณการสั่งซื้อน้อยลงจากการที่ผู้ประกอบการลักลอบนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนหรือคำสั่งซื้อทุเรียนจากประเทศจีนถูกระงับ ผลกระทบจะไม่ตกอยู่กับเพียงแค่รายได้ของกลุ่มอาชีพรับจ้างเหมาตัดทุเรียนแต่ยังส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพของชุมชนและท้องถิ่น เพราะรายได้ที่พวกเขาได้รับนั้นจะกลายเป็นเงินที่หล่อเลี้ยงชุมชน หากมีการระงับคำสั่งซื้อทุเรียนจากสาธารณรัฐประชาชนจีน กระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของพื้นที่ก็จะลดลงตามไปด้วย

2.1.3 ผลกระทบต่อผู้ประกอบการโรงคัดบรรจุ (ล้งทุเรียน) การกระทำผิดของล้งทุเรียนบางกลุ่มส่งผลต่อภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือของโรงคัดบรรจุทุเรียนของประเทศไทยในภาพรวม ซึ่งในอนาคตหากการสวมสิทธิเกิดขึ้นบ่อยครั้ง การยื่นคำร้องขอต่ออายุหนังสือมาตรฐานการปฏิบัติที่ดีสำหรับโรงคัดบรรจุ (GMP) และการขอต่ออายุทะเบียนผู้ส่งออกสินค้าทุเรียน (ทะเบียน DU) กับสำนักงานศุลกากรแห่งชาติสาธารณรัฐประชาชนจีน อาจจะมีความเข้มงวดกวดขันมากยิ่งขึ้น

2.1.4.ผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือของทุเรียนไทยในตลาดต่างประเทศ อาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการลักลอบสวมสิทธิจะเป็นการทำลายความไว้วางใจทางการค้า และสั่นคลอนความสัมพันธ์ทางการค้าที่ดีระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน มากไปกว่านั้น การก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบหนึ่ง ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อภาพรวมการส่งออกสินค้าอื่น ๆ ในประเทศ โดยเฉพาะพืชผลทางการเกษตรเพราะประเทศไทยจะถูกเพ่งเล็งจากประเทศคู่ค้าในด้านการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าก่อนการส่งออก ทั้งในเรื่องถิ่นกำเนิดที่ถูกต้อง สารเคมีตกค้าง และโรคระบาดในพืช เป็นต้น

2.2 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศและการพัฒนาประเทศในระยะยาว

การก่ออาชญากรรมในรูปแบบดังกล่าว ทำให้ประเทศชาติมีค่าเสียโอกาสเพราะรัฐทุ่มเททรัพยากรเป็นจำนวนมากในการพัฒนาศักยภาพและระบบตรวจสอบคุณภาพทุเรียน อีกทั้งยังคอยอำนวยความสะดวกให้กับผู้ประกอบการโรงคัดบรรจุหรือผู้ส่งออก แต่การที่ผู้ประกอบการบางส่วนเลือกรับซื้อทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาเพื่อสวมสิทธิส่งออก กระแสเงินสดที่รัฐบาลควรได้กลับมาหมุนเวียนภายในประเทศผ่านรูปแบบการจัดเก็บภาษีนั้น กลับไหลออกนอกประเทศไม่ได้ถูกนำกลับมาหมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจของไทย

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการลักลอบนำเข้าทุเรียนสดจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกไทย-กัมพูชาไม่ได้เกิดขึ้นในรูปแบบการขนส่งสินค้าโดยไม่ผ่านพิธีการศุลกากร โดยใช้วิธีการแบบ “กองทัพมด หรือ กลุ่มแรงงานรับจ้างขนสินค้าข้ามแดน”เท่านั้น แต่การนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านในบางกรณี มีรูปแบบการขนส่งสินค้าโดยผ่านพิธีการศุลการ โดยอาศัยช่องโหว่ทางกฎหมายและการตรวจสอบโดยรัฐในการนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน หลังจากที่ผู้ประกอบการล้งทุเรียนขนส่งทุเรียนที่มีถิ่นกำเนิดจากประเทศเพื่อนบ้านมาที่ล้งทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีสำเร็จ ผู้ประกอบการจะทำการคัดแยกทุเรียนที่มีคุณภาพและนำไปบรรจุภัณฑ์ภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทย เพื่อเตรียมส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน

ตามเส้นทางขนส่งต่าง ๆ โดยผู้ประกอบการล้งทุเรียนจะนำสำเนาหนังสือรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) ของเกษตรกรชาวสวนทุเรียนไทยที่ได้จากการทำสัญญาซื้อขายทุเรียนไปยื่นขอหนังสือรับรองสุขอนามัยพืช หรือ พ.ก.7 และนำไปสำแดงเอกสารต่อเจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรขาออก (ฝั่งไทย)

ซึ่งการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวมีแรงจูงใจสำคัญในการก่ออาชญากรรม คือ “ผลประโยชน์ตอบแทนมูลค่าสูง” แต่เพียงแค่ความต้องการจากภายในของอาชญากรนั้นไม่สามารถผลักดันหรือก่อให้เกิดการตัดสินใจกระทำความผิดได้ ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกหลายประการที่เอื้อต่อการกระทำผิด ทำให้ผู้ประกอบการตัดสินใจก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ โดยปัจจัยที่ผู้ศึกษาให้ความเห็นว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการก่อลักลอบสวมสิทธิส่งออกทุเรียนไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้ตราสินค้าผลไม้คุณภาพไทย คือ “ปัจจัยด้านช่องว่างทางกฎหมาย” เนื่องจากปัจจัยดังกล่าวเปรียบเสมือนสารตั้งต้นแห่งการกระทำผิด ก่อนที่อาชญากรจะตัดสินใจก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ อาชญากรจะเปรียบเทียบระหว่างผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับกับความเสี่ยงที่จะถูกดำเนินคดี การสูญเสียค่าปรับ หรืออาจนำไปสู่การถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบการโรงคัดบรรจุ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ปวิณี ไพรทอง (2554) เรื่อง อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ศึกษากรณีการฉ้อโกงการส่งออกและนำเข้าสินค้าเข้ามาในประเทศ ผู้ศึกษาวิจัยมองว่าการที่ประเทศไทยไม่มีการบัญญัติกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับการฉ้อโกงการส่งออกและการนำเข้า เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การป้องกันและการปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในประเทศไทยขาดประสิทธิภาพ เนื่องด้วยตัวอาชญากรมีความเข้าใจในระบบกฎหมายและการค้าระหว่างประเทศ และสอดคล้องกับการศึกษาของจักรรัตน์ ศรีโกมุท (2539) ที่ชี้ให้เห็นว่า อาชญากรมักใช้ความรู้ความสามารถและความชำนาญในเชิงธุรกิจในการแสวงหาประโยชน์ในทางมิชอบ ส่งผลให้อาชญากรรมทางเศรษฐกิจมีมูลค่าความเสียหายที่สูงกว่าอาชญากรรมทั่วไป

ดังนั้นเมื่อช่องว่างทางกฎหมายมีมากและอัตราการรับโทษต่ำ การตัดสินใจก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการโรงคัดบรรจุจึงง่ายมากยิ่งขึ้น โดยมีปัจจัยอื่นเป็นส่วนสนับสนุนในด้านของการอำนวยความสะดวกและเสริมความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายลักลอบนำเข้าและสวมสิทธิส่งออกทุเรียน ดังนั้น ภาครัฐจึงควรรีบเร่งแก้ไขปัญหาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวและเป็นตัวแทนของผู้เสียหายในการนำผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม เนื่องจากที่ผ่านมาประเด็นปัญหาดังกล่าว ไม่มีผู้กล่าวโทษร้องทุกข์และผู้เสียประโยชน์อย่างชัดเจน อาทิ เกษตรกร นักตัดทุเรียน ไม่ได้รู้สึกถึงภัยคุกคาม ทำให้ปัญหาการลักลอบนำเข้าและสวมสิทธิส่งออกทุเรียนไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่ได้ถูกพูดถึงในวงกว้างและไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวสร้างผลกระทบต่อประเทศไทยในหลายด้าน ไม่ใช่เพียงแค่ในระดับปัจเจก หรือจำกัดเฉพาะในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมการส่งออกทุเรียนเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในระดับมหภาค อาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากการลักลอบนำเข้าทุเรียนและสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน จึงเปรียบเสมือน “ภัยเงียบที่รอเวลาสุกงอม” เพราะในปัจจุบัน สถานการณ์การส่งออกทุเรียนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นได้เปลี่ยนแปลงไป ประเทศไทยไม่ใช่ประเทศเดียวที่ได้รับอนุญาตจากสำนักงานศุลกากรจีน (GACC) ให้ส่งออกทุเรียนสดไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนได้อีกต่อไป ดังนั้นการแข่งขันกันระหว่างประเทศผู้ผลิตทุเรียนในภูมิภาคย่อมสูงขึ้น การควบคุมและตรวจสอบการส่งออกทุเรียนภายใต้ตราสินค้าคุณภาพไทยจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง ทั้งในด้านการควบคุมคุณภาพของผลผลิตให้มีคุณภาพและดำเนินการป้องกันปราบปรามการลักลอบทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อให้ทุเรียนและพืชผลทางการเกษตรชนิดอื่น ๆ ภายใต้ตราสินค้าคุณภาพไทย คงไว้ซึ่งภาพลักษณ์ที่ดีและความไว้วางใจจากผู้บริโภค

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา เรื่อง อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ : การลักลอบนำเข้าทุเรียนสดเพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออก ไทย-กัมพูชา ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าว ดังนี้

1. จัดตั้งหน่วยงานระดับกรมหรือหน่วยงาน ปัจจุบัน ทุเรียนได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจส่งออกหลักที่สร้างรายได้เข้าประเทศ แต่ยังไม่มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริม การพัฒนา และแก้ไขปัญหาทุเรียน ภาครัฐจึงควรมีการจัดตั้งหน่วยงานระดับกรมหรือหน่วยงาน เช่น การทุเรียนแห่งประเทศไทย ขึ้นมารับผิดชอบเรื่องทุเรียนเป็นการเฉพาะ

2. ภาครัฐควรมีการหารือและทบทวนการตรากฎหมายเกี่ยวกับทุเรียนเป็นการเฉพาะ เนื่องจากในปัจจุบันการบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมคุณภาพทุเรียน มักใช้การขอความร่วมมือ การออกระเบียบหรือคำสั่งในระดับจังหวัด โดยอิงมาตรฐานทางวิชาการและอาศัยตัวบทกฎหมายทั่วไปหลายบท ทำให้มีข้อจำกัดในการลงโทษผู้นำทุเรียนด้อยคุณภาพออกสู่ตลาดหรือลักลอบนำเข้าทุเรียนเข้ามาเพื่อสวมสิทธิส่งออกไปยังประเทศที่สาม

3. มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับทุเรียนระดับพระราชบัญญัติภาคบังคับใช้เฉพาะ จะทำให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐสามารถบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมคุณภาพทุเรียนและดำเนินการนำผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ภาครัฐควรมีการทบทวนเกี่ยวกับการระเบียบข้อบังคับในการนำเข้าทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องด้วยในปัจจุบัน “ทุเรียนไม่ใช่สิ่งต้องห้ามนำเข้า” ตามพระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. 2507 การนำเข้าทุเรียนผลสดจากประเพื่อนบ้านสามารถกระทำได้ หากไม่ได้เป็นการนำเข้ามาเพื่อส่งออกทุเรียนไปยังประเทศที่สามและนำเข้ามาอย่างถูกต้องตามพิธีการศุลกากร ซึ่งตามพระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. 2507 สิ่งไม่ต้องห้ามนำเข้า ไม่ได้จำกัดการนำผ่านทุเรียนว่าต้องนำผ่านด่านที่กำหนดเท่านั้น ผู้ประกอบการล้งทุเรียนจึงสามารถนำทุเรียนผ่านด่านหรือจุดผ่อนปรนทางการค้าใด ๆ ก็ได้ ก่อให้เกิดช่องโหว่ในการตรวจสอบ หากมีการปรับเปลี่ยนให้ทุเรียนต้องนำผ่านด่านศุลกากรหรือด่านตรวจพืชที่กำหนดจะทำให้การตรวจสอบการลักลอบนำเข้าทุเรียนเพื่อนำมาใช้ผิดวัตถุประสงค์โดยรัฐ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5. การสุ่มตรวจคุณภาพตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการขึ้นสินค้า กระบวนการสุ่มตรวจสอบคุณภาพทุเรียนก่อนปิดตู้และผนึกซีลของเจ้าหน้าที่เฉพาะกิจตามที่แต่ละจังหวัดได้จัดตั้งร่วมกับเจ้าที่ด่านตรวจพืช ควรมีการสุ่มตรวจตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการขึ้นสินค้าในตู้คอนเทนเนอร์ เพื่อป้องกันมิให้ผู้ประกอบการนำทุเรียนถิ่นกำเนิดจากประเทศเพื่อนบ้านขึ้นบริเวณหน้าตู้คอนเทนเนอร์

บทคัดย่อ

แก้วตา โรหิตรัตนะและคณะฯ. (2550). **โครงการศึกษาและสำรวจระบบโลจิสติกส์ของประเทศจีนในบริบทของข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีน: กรณีศึกษา: ผลไม้ไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กรมประชาสัมพันธ์ (2566) **.กรมศุลกากรชี้แจงกรณีจับทุเรียนลักลอบนำเข้า จำนวน 8,420 กิโลกรัม มูลค่ากว่า 1ล้านบาท.** สืบค้นจาก.https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/192758

กรมประชาสัมพันธ์.(2566). **เร่งดำเนินการจัดระเบียบคุมเข้มมาตรการควบคุมคุณภาพทุเรียนเพื่อการส่งออกในพื้นที่ภาคใต้**.สืบค้นจาก.https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/33/iid/193238.

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ.(2566). **ส่งออกทุเรียนเวียดนามเพิ่มขึ้น 19 เท่า**. สืบค้นจาก. https://คิดค้า.com/

ส่งออกทุเรียนกุสุมา สวนตะโก. (2559). **ผลกระทบต่อการส่งออกทุเรียนสดจากประเทศไทยไปสาธารณรัฐ**

ประชาชนจีน ภายใต้มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต นิติเศรษฐศาสตร์การค้าระหว่างประเทศ, คณะนิติศาสตร์และคณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จักรรัตน์ ศรีโกมุท.(2539).**อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ : ศึกษากรณีอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมาย**.วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลธี นุ่มหนู. สัมภาษณ์โดย พรวดี ลาทนาดี.**เปิดเส้นทางส่วยทุเรียน**.สถานีโทรทัศน์ Thai PBS News. 29 มิถุนายน 2566.

ชัยศักดิ์ รินเกลื่อน. สัมภาษณ์โดย อุฬาริน พิกุลงาม.กรมวิชาการเกษตร. 27 กันยายน 2566.

นคร บุตรดีวงศ์. สัมภาษณ์โดย สนามข่าวท้องถิ่น.**ทุเรียนภูเขาไฟศรีษะเกษส่งออกไปจีนเป็นอันดับ 1 รายงานพิเศษ.** สถานีโทรทัศน์ NBT Central News. 24 มิถุนายน 2566.

ธนาคารแห่งประเทศไทย (2566). **ทุเรียนไทยกับความท้าทายที่ไม่ควรมองข้าม**. สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/content/dam/bot/documents/th/thai-economy/regional-economy/Article-regional/2561/2561Challenging_of_Durian.pdf

นักรบ เถียรอ่ำ และคณะ.(2561). **แนวทางแก้ไขการลักลอบ และบริโภคบุหรี่เถื่อนนำเข้าทางชายแดนไทย – กัมพูชาในเขตจังหวัดภาคตะวันออก**. กรุงเทพฯ:ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ.

ปวินี ไพรทอง.(2554). **อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ศึกษากรณีการฉ้อโกงการส่งออกและนำเข้าสินค้าเข้ามา ในประเทศ**. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร,(ฉ.2).*

ประชาชาติธุรกิจ. (2562) **.ล้งแสบสวมสิทธิ์ทุเรียนไทย ลอบขนจากเวียดนามส่งจีน.** สืบค้นจาก. https://www.prachachat.net/local-economy/news-34084009.

ประเทือง ธนิยผล. (2548). **อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ฝ่ายเกษตร ประจำกงสุลใหญ่ ณ นครกวางโจว. (2566).**ราคาขายส่งทุเรียนไทยที่ตลาดส่งผลไม้ในจีน**.สืบค้นจาก. www.opsmoac.go.th/more_news.php?cid=698

พรทิพย์ พุทธรัตน์.สัมภาษณ์โดย อลงกรณ์ เหมือนดาว.**สวมสิทธิทุเรียนไทย : BIG Story เรื่องใหญ่.** สถานีโทรทัศน์ThaiPBS News. 30 กันยายน 2564.

พรรณิภา รุ่งเรืองสาร.(2551). **การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการลักลอบนำเข้าสุรา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต,คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยศ สันตสมบัติ. (2556). **ชนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน.** เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.

รณพพัณณ์ กปิตถัย.(2562). **การทูตเชิงเศรษฐกิจกับการส่งเสริมการส่งออกสินค้าผลไม้ไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน**. กรุงเทพ ฯ: สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงต่างประเทศ.

วีระพงษ์ บุญโญภาส. (2552). **อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (**พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : นิติธรรม.

วสันต์ รื่นรมย์. สัมภาษณ์โดย อุฬาริน พิกุลงาม.สมาคมผู้ผลิตทุเรียนไทย. 3 พฤศจิกายน 2566.

เวียง สุภาพ. สัมภาษณ์โดย อุฬาริน พิกุลงาม, สวนลุงเวียงทุเรียนภูเขาไฟศรีษะเกษ.10 พฤศจิกายน 2566.

โสทร วณิชเสถียร พันตำรวจเอก (พิเศษ) และเสริน ปุณณะหิตานนท์. (2533). **อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีและปฏิบัติ.** กรุงเทพ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สถาบันวิจัยพืชสวน.(2563).**สถานการณ์ทุเรียน.** สืบค้นจาก.https://doa.go.th/hort/wp-content/uploads/2020/10/สถานการณ์ทุเรียน_พฤษภาคม63.pdf.

สำนักงานที่ปรึกษาการเกษตรต่างประเทศ.(2566).**ทิศทางและแนวโน้มตลาดผลไม้ในจีนและเส้นทางการขนส่งสินค้าผลไม้จากไทยไปจีน**.สืบค้นจาก.https://www.opsmoac.go.th/beijing-dwl-files-441991791187.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565)**. ราคารับซื้อทุเรียนรายวันที่ตลาดกลางและตลาดสำคัญ.** สืบค้นจาก. https://oae.go.th/view/1/ราคาสินค้ารายวัน/มิ.ย.65/39031/TH-TH

สมพล ช่างบุ. สัมภาษณ์โดย ประชาชาติธุรกิจ. ล้งแสบสวมสิทธิ์ทุเรียนไทย ลอบขนจากเวียดนามส่งจีน. ประชาชาติธุรกิจ.20 มิถุนายน 2562.

E.H. Sutherland.(1961). **White Collar Crime**. New York :Holt rineheart and Winton.

Gresham Sykes and Daid Matza.(1957). **Techniques of Neutralazation : A Theory of Delinquency**. American Sociological Review.

Herbert Edelhertz.(1970). **The Nature Impact and Persecution of White-Collar-Crime**. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office.

Hinsley,F.,H.(1986). **Sovereignty. 2nd edition**. Cambridge: Cambridge University Press.

Holsti and Kalevi,J.(2004). **Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics**. New York : Cambridge University Press.

Walter Bromberg.(1977). **Illegal But Not Criminal : Business crime in America.** New Jersey:Prentice-Hall.

การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในงานศึกษาและวรรณกรรม ในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2482 – 2565

Changing Image of Empress Dowager Cixi in Thai Research and Literature, 1939-2022

ศิราเมษฐ์ ธีระพรพัตร์[1]

ศิริพร ดาบเพชร[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮา (Empress Dowager Cixi, ค.ศ. 1861-1908) ในงานศึกษาและวรรณกรรมในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2482-2565 โดยวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่าง ๆ และบริบทสังคมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ผ่านวิธีการวิจัยเอกสารจากงานศึกษาและวรรณกรรมที่ผลิตขึ้นจากผู้เขียนชาวไทย รวมถึงแหล่งข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า งานที่เขียนขึ้นนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในหลายมุม งานแรกคือเรื่องนางพญาฮองไทเฮา (พ.ศ. 2482) เป็นงานที่ได้รับอิทธิพลจากงานแปลประวัติศาสตร์จีนในประเทศไทย นำเสนอภาพลักษณ์ซูสีไทเฮาเป็นอย่างกลาง งานในช่วงทศวรรษ 2500 คือ ซูสีไทเฮา (พ.ศ. 2500) นางพญาแม่งจู (พ.ศ. 2501) นำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในด้านลบเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจเพราะเป็นวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี ตั้งแต่ทศวรรษ 2510-กลางทศวรรษ 2550 กระแสจีนศึกษาในประเทศไทยทางวิชาการขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในงานวรรณกรรมยังมีลักษณะเป็นด้านลบมากกว่าด้านเป็นกลางหรือด้านดี จนกระทั่ง พ.ศ. 2556 มีบทความเรื่อง “พระนางซูสีไทเฮากับประเด็นข้อโต้แย้งทางประวัติศาสตร์” ที่นำเสนอเรื่องของซูสีไทเฮาในแง่มุมที่หลากหลาย ทั้งภาพของการเป็นมเหสี แม่ และผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ผ่านการใช้หลักฐานใหม่จากประเทศจีนโดยตรง และนำเสนอภาพของซูสีไทเฮาทั้งในด้านดีและไม่ดีจากมุมมองของนักประวัติศาสตร์ชาวจีน รวมถึงด้านการเป็นผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม ในประเทศไทยภาพลักษณ์ด้านดีหรือภาพในฐานะผู้ปกครองประเทศพบในงานวิชาการเท่านั้น ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่นำเสนอผ่านงานวรรณกรรมยังคงใกล้เคียงกับงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2500-2555 อยู่เช่นเดิม

***คำสำคัญ**: ซูสีไทเฮา ภาพลักษณ์ จีนศึกษา การเปลี่ยนแปลง*

Abstract

The aim of this study is to investigate how the image of Empress Dowager Cixi changed between 1939 and 2022 in Thai literature and research, using works written by Thai authors and scholars. To demonstrate the application of qualitative research methodologies, a document analysis was conducted. The results demonstrated that there are multiple perspectives on Cixi's image. The first study, "Empress Dowager" (1939), which drew inspiration from translated Chinese historical books, offered a reasonable portrait of Cixi, although two well-known novels, "Empress Dowager Cixi" (1957) and "Manchu Empress" (1958), which were released in the late 1950s, mostly presented a negative portrait of Cixi. That might be

[1] นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

[2] รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

the case because one of novels' main goals is to amuse readers. Chinese studies have been steadily growing in Thailand from the late 1960s until the present. Still, Cixi's reputation had remained unfavorable in Thai writers' fiction. Only in 2013 was a scholarly paper that offered a reasonable and optimistic view on Cixi released. The article "Empress Dowager Cixi on Historical Issues" portrayed Cixi's significant responsibilities as an Emperor's mother, wife, and queen regent. It gives both favorable and unfavorable opinions of Chinese historians to Cixi, her astute ruler, using Chinese sources. But in Thai literature, Cixi's good image is primarily found in scholarly works, while fiction is still used to portray her negative image.

Keywords: *Empress Dowager Cixi, Image, Chinese Studies, Change*

บทนำ

ซูสีไทเฮา เป็นหนึ่งสตรีคนสำคัญที่สุดคนหนึ่งในประวัติศาสตร์จีน พระนางเริ่มมีบทบาทในประวัติศาสตร์หลังจากที่พระนางได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสนมของจักรพรรดิเสียนเฟิง (Xianfeng Emperor, ค.ศ. 1850-1861) เมื่อ พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) และได้ให้กำเนิดโอรสให้แก่พระองค์ ต่อมาเมื่อจักรพรรดิ เสียนเฟิงสิ้นพระชนม์ พระนางก็สามารถกำจัดศัตรูทางการเมือง พร้อมทั้งตั้งตนเป็นผู้สำเร็จราชการ มีอำนาจสูงสุดในประเทศจีนเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 47 ปี จนกระทั่งสิ้นพระชนม์เมื่อ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2451 (ค.ศ. 1908)

การเป็นผู้ปกครองจีนเป็นระยะเวลายาวนาน ส่งผลให้มีการถ่ายทอดเรื่องราวของซูสีไทเฮาผ่านสื่อในหลายประเทศ รวมถึงในประเทศไทย ที่มีการนำเสนอเรื่องราวของพระนางผ่านงานศึกษาและวรรณกรรม ซึ่งมีการนำเสนอภาพลักษณ์ของพระนางแตกต่างกันตามแต่ละช่วงเวลา ดังนั้น บทความวิจัยนี้จึงเน้นศึกษา การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในงานศึกษาและวรรณกรรมในไทย ตลอดจนถึงบริบททางสังคมที่ทำให้เกิดการผลิต หรือการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาตั้งแต่ พ.ศ. 2482 – 2565

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่ปรากฏในงานศึกษาและวรรณกรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2482 - 2565
2. เพื่อศึกษาบริบทของสังคมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในงานศึกษาและวรรณกรรมในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2482 – 2565

สมมุติฐานการวิจัย

1. ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในงานศึกษาและวรรณกรรมในประเทศไทยเริ่มจากการนำเสนอนำเสนอภาพลักษณ์ที่เป็นกลาง จากนั้นจึงมีการนำเสนอภาพลักษณ์ในด้านลบและด้านดี ตามลำดับ ตั้งแต่ พ.ศ. 2482 – 2565
2. การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาเป็นผลกระทบมาจากพัฒนาการการศึกษาเรื่องจีน หรือจีนศึกษาในประเทศไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2482 – 2565

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษางานศึกษาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาที่ผลิตตั้งแต่ พ.ศ. 2482 – 2565
2. ศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาตั้งแต่ พ.ศ. 2482 – 2565

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยนำแนวคิด ภาพสะท้อนสังคมจากวรรณกรรม ซึ่งมองว่าเนื้อหาของวรรณกรรมสามารถสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงของสังคมในแต่ละช่วงเวลาได้ เพราะผู้เขียนนับว่าเป็นบุคคลหนึ่งในสังคมที่ได้นำประสบการณ์หรือความคิดต่าง ๆ บันทึกไว้ผ่านวรรณกรรม การศึกษาวรรณกรรมจึงสะท้อนถึงสภาพสังคม การเมือง และวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลาได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับการศึกษาภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่ในช่วงเวลาหนึ่งนั้นมีการนำเสนอเรื่องราวผ่านวรรณกรรมเป็นหลัก แสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่ปรากฏในสังคมในช่วงเวลาที่วรรณกรรมดังกล่าวได้รับการเผยแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินงานวิจัยนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ด้วยการค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยแบ่งเป็นหลักฐานเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ประกอบด้วยงานศึกษาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาในประเทศไทยที่นำมาศึกษาทั้งหมด

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ประกอบด้วยงานศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ในขอบเขตการศึกษาและแหล่งข้อมูลออนไลน์

จากนั้นจึงนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytic Description) ด้วยการวิเคราะห์ ให้เห็นภาพลักษณ์ที่ถ่ายทอดออกมาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิแต่ละชิ้น แล้วจึงแสดงให้เห็นถึงบริบททางสังคมในช่วงมีเกิดการผลิตเอกสารชั้นปฐมภูมิที่นำมาวิเคราะห์ เพื่อแสดงให้เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ผลการวิจัย

1. การศึกษาเรื่องจีนในประเทศไทยยุคแรกเริ่ม

การศึกษาเรื่องจีนในประเทศไทย เริ่มต้นจากการศึกษาจากการแปลที่เรียกว่า พงศาวดารจีนแปลไทย ตั้งแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์มีพระราชดำริให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลเรื่อง สามก๊ก และสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษ์เทเวศร์ แปลเรื่อง ไซฮั่น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 ก็มีการแปลพงศาวดารจีนเพิ่มอีก 3 เรื่องได้แก่ ห้องสิน เลียดก๊ก และตั้งฮั่น อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัชกาลที่ 3 การแปลพงศาวดารจีนก็เลือนหายไปเป็นระยะเวลาสั้น ก่อนที่การแปลพงศาวดารจีนจะกลับมาอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 4 แต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงผู้สนับสนุนการแปลจากเดิมที่เป็นพระมหากษัตริย์ เป็นขุนนางในราชสำนัก โดยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ก็มีการแปลพงศาวดารจีนมากถึง 29 เรื่อง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2505; เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, 2528; รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2550)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการแปลพงศาวดารจีนอยู่ แต่ความนิยมวรรณกรรมตะวันตกในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทำให้ความนิยมในการแปลพงศาวดารจีนลดลง ทว่า เมื่อวรรณกรรมตะวันตกเสื่อมความนิยมใน พ.ศ. 2464 การแปลพงศาวดารจีนก็เริ่มกลับมาอีกครั้งผ่านการแปลพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ฉบับรายวัน แต่การแปลก็หยุดชะงักลงในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 และเมื่อสงครามจบลงการแปลพงศาวดารจีนในไทยก็เข้าสู่จุดอิ่มตัว ทำให้มีการนำเรื่องราวเกี่ยวกับจีนและงานจากแหล่งข้อมูลของชาวตะวันตกมาใช้แทน (เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, 2528) ระยะเวลาดังกล่าวยังสามารถมองได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องจีนอย่างจริง จนเรียกได้ว่าเป็นการเริ่มต้นการศึกษาที่เรียกว่า จีนศึกษา ได้เช่นกัน เพราะในเวลานั้นก็มีการตีพิมพ์หนังสือเรื่อง ไทย-จีน ของพระยาอนุมานราชธน เมื่อ พ.ศ. 2489 หรือ นางพญาฮองไทเฮา ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2482 (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2566) ซึ่งเป็นหนังสือเรื่องแรกในไทยที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาโดยตรง

การศึกษาเรื่องจีน หรือจีนศึกษา เริ่มเป็นที่นิยมในหมู่ปัญญาชนตั้งแต่ พ.ศ. 2492 หลังจากที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก่อการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 นำไปสู่ความไม่มั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจ กลุ่มปัญญาชนจึงเริ่มหันไปศึกษาแนวคิดของลัทธิมากซ์ ทำให้เกิดการเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน (Communist Party of China) หรือความคิดของเหมาเจ๋อตุง (Mao Zedong) ในนิตยสารอักษรสาส์น (รติพร ศรีสมทรัพย์, 2553) นอกจากนี้ก็ยังมีเรื่อง ลัทธิไตรราษฎร์ ของตันบุญเทียม อังกินันท์ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2495 (วรศักดิ์ มหัทธโนบลม, 2566) อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องจีนก็เริ่มลดลงเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 2500 เพราะการศึกษาที่เน้นเรื่องราวของสังคมนิยมและพรรคคอมมิวนิสต์อาจทำให้ถูกรัฐบาลมองว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และถูกจับตามองจากเจ้าหน้าที่รัฐ (สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์, 2567) ถึงกระนั้นก็ยังมีงานประเภทจีนศึกษาหลงเหลืออยู่บ้าง อาทิ งานแปลกวีนิพนธ์จีนของยงค์ อิงคเวทย์ ที่เริ่มมีการแปลตั้งแต่ พ.ศ. 2507 (จรัสศรี จิรภาส, 2555) หรืองานจีนศึกษาเชิงวิชาการชิ้นแรกในไทยอย่าง วิวัฒนาการการปกครองจีน ของเขียน ธีระวิทย์ เมื่อ พ.ศ. 2509 (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2566)

หลังจากงานศึกษาของเขียน ธีรวิทย์ งานศึกษาเรื่องจีนในประเทศไทยก็เริ่มกลับมาปรากฏให้เห็นมากขึ้น เห็นได้จากการผลิตงานชิ้นสำคัญอย่าง ประวัติวัฒนธรรมจีน ของเลียง เสถียรสุด ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2509 (เลียง เสถียรสุด, 2516) หรือ บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2510 (วิลเลียม ธีโอดอร์ เดอ บารี่, 2510) ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2515 สหรัฐอเมริกาได้มีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่มีต่อจีน รัฐบาลไทยในเวลานั้นก็เปลี่ยนแปลงตาม นำไปสู่เปิดความสัมพันธ์กับจีนอย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2518 (สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์, 2565) ได้ทำให้กระแสจีนศึกษาในไทยกลับมาเห็นได้จากการผลิตงานศึกษาในช่วงเวลานั้น เช่น การเมืองและการปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีน ของ เขียน ธีระวิทย์ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2519 (เขียน ธีระวิทย์, 2519) หนังสือเรื่อง ดาวแดงเหนือแผ่นดินจีน ของบุญศักดิ์ แสงระวี ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2525 (เอ็ดการ์ พากส์ สโนว์, 2541) ตลอดจนถึง ประวัติศาสตร์จีน ของทวีป วรดิลก ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2538 (ทวีป วรดิลก, 2565)

ในด้านวรรณกรรม พ.ศ. 2500 เป็นช่วงที่วรรณกรรมจีนแปลไทยเข้าสู่ยุคการแปลนิยายประเภทกำลังภายใน เริ่มจากการแปลเรื่อง มังกรหยก ของจำลอง พิศนาคะ เมื่อ พ.ศ. 2501 นำไปสู่การเกิด นักแปลหลายคน อาทิ ว. ณ เมืองลุง ที่แปลเรื่องกระบี่ล้างแค้น (พ.ศ. 2506) หรือ น. นพรัตน์ ผู้แปล กระบี่อำมหิต (2509) (เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, 2528) ต่อมาเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 2510 นวนิยายจีนกำลังภายในก็เริ่มเสื่อมความนิยมลงเปลี่ยนเป็นนวนิยายเกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเลในไทยแทน เห็นได้จากความนิยมของนวนิยายเรื่อง จดหมายจากเมืองไทย ของสุภา สิริสิงห เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2511 และ อยู่กับก๋งของหยก บูรพา ตีพิมพ์เมื่อพ.ศ. 2519 (สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์, 2566)

2. ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในงานศึกษาและวรรณกรรมไทย

เรื่องราวของซูสีไทเฮานับว่าเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวในประวัติศาสตร์จีนที่ได้รับความนิยมพอสมควร เห็นได้จากงานศึกษาและวรรณกรรมที่มีในประเทศไทย โดยงานเขียนเรื่องแรกที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาปรากฏเมื่อ พ.ศ. 2482 คือ นางพญาฮองไทเฮา พระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2556) และหลังจากนั้นก็มีนวนิยายเรื่อง ซูสีไทเฮา ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2500 (หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2555) นางพญาเม่งจู ของเสฐียร พันธรังษี ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2501 (เสฐียร พันธรังสี, 2554) และงานชิ้นอื่นที่มีการผลิตขึ้นตลอดระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 จนถึง พ.ศ. 2565 ซึ่งเป็นปีที่มีการตีพิมพ์ซ้ำหนังสือเรื่อง พระนางมือเปื้อนเลือด ซูสีไทเฮา ของบุญชัย ใจเย็น (CHULA BOOK, ม.ป.ป.) ที่แม้ว่าจะเป็นการตีพิมพ์ซ้ำจากการตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2555 (บุญชัย ใจเย็น, 2555) แต่ก็ถือเป็นการเผยแพร่ครั้งล่าสุดของงานศึกษาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาในประเทศไทยในปัจจุบัน งานศึกษาและวรรณกรรมแต่ละเรื่องมีการนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่แตกต่างกันออกไปตามความต้องการหรือมุมมองของผู้เขียน และช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ทั้งที่นำเสนอให้มีความเป็นกลาง ด้านลบ และด้านดี

2.1 ภาพลักษณ์แรกของซูสีไทเฮา

ดังที่กล่าวไปในข้างต้นว่างานศึกษาและวรรณกรรมชิ้นแรกที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮานั้น คือ นางพญาฮองไทเฮา พระนิพนธ์ของของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หรือนามปากกาว่า น.ม.ส. ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2482 (พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2556) ตรงกับช่วงเวลาที่การแปลพงศาวดารจีนอยู่ในจุดอิ่มตัว ทำให้ผู้เขียนได้เรียบเรียงข้อมูลจากงานแหล่งข้อมูลของชาวตะวันตกมาใช้เป็นหลัก (เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, 2528) การเรียบเรียงของหนังสือเล่มนี้ก็เป็นไปในลักษณะงานศึกษามากกว่านวนิยาย เพราะผู้เขียนได้วิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการกลั่นกรองข้อมูล แม้ว่าจะไม่มีการอ้างอิงตามหลักการทางประวัติศาสตร์ที่ควรจะเป็นอย่างในปัจจุบันก็ตาม เห็นได้จากที่พระองค์พยายามอธิบายอยู่เสมอว่ามีการนำมาจากหนังสือเรื่องอะไร หรือตัดข้อความออกเพราะมองว่าข้อมูลจากแหล่งที่นำมานั้นไม่น่าเชื่อถือ (พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2556)

ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่ถูกนำเสนอออกมานั้นมีการกล่าวถึงทั้งในแง่ดีและแง่ร้าย ตั้งแต่เหตุการณ์ที่พระนางเข้ามาเป็นสนมของจักรพรรดิเสียนเฟิง ก็มีการอธิบายที่แสดงให้เห็นถึงความขยันของซูสีไทเฮาที่มีต่อการศึกษา จนทำให้ได้รับความไว้ใจจากจักรพรรดิเสียนเฟิง และสามารถเป็นผู้ที่ถวายคำปรึกษาให้พระองค์ แต่ซูสีไทเฮาก็ขาดการศึกษาเรื่องราวของชาวตะวันตก ทำให้ต้องอาศัยคำบอกเล่าจากกลุ่มขันที ทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดพลาด นำไปสู่สงครามระหว่างจีนกับชาวตะวันตก และสู่ความพ่ายแพ้ของจีนในเวลาต่อมา ทั้งยังทำให้จักรพรรดิเสียนเฟิงต้องลี้ภัยออกจากปักกิ่ง ถึงกระนั้นก็ยังมีการอธิบายเพิ่มเติมให้เห็นถึงบริบทภายในประเทศจีน ที่เป็นเหตุผลทำให้พระนางตัดสินใจเช่นนั้น อีกทั้งภาพลักษณ์ด้านลบส่วนใหญ่ก็มักจะไปอยู่ที่จักรพรรดิเสียนเฟิงมากกว่า (พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2556)

ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮานับจากที่พระนางขึ้นมามีอำนาจเป็นผู้สำเร็จราชการของประเทศจีน มีการนำเสนอไปในทางเดียวกันกับเนื้อหาในช่วงที่พระนางเป็นสนม เหตุการณ์เลวร้ายหลายอย่างที่พระนางนั้นเป็นผลมาจากบุคคลรอบข้าง บริบททางสังคม และความยึดติดในอำนาจของพระนางรวมกัน อาทิ ความขัดแย้งระหว่างซูสีไทเฮากับจักรพรรดิถงจื้อ (Tongzhi Emperor, ค.ศ. 1861 - 1875) โอรสของพระนาง การยึดอำนาจจากจักรพรรดิกวังซวี่ (Guangxu Emperor, ค.ศ. 1875 - 1908) ตลอดจนถึงเหตุการณ์การจลาจลของพวกนักมวย (Boxer Uprising, ค.ศ. 1900) ที่ทำให้พระนางต้องลี้ภัยออกจากปักกิ่งอีกครั้ง และเมื่อพระนางกลับสู่ปักกิ่ง พระนางก็มีความรู้สึกผิดต่อสิ่งที่พระนางกระทำ และพยายามปรับปรุงประเทศให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ถึงกระนั้นก็มีสิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนได้นำทัศนคติส่วนพระองค์มาวิเคราะห์ จนทำให้มีการนำเสนอภาพลักษณ์ในด้านลบ นั่นคือ การเลี้ยงดูโอรสของพระนาง ที่เลี้ยงดูแบบให้อิสระอย่างเต็มที่ โดยผู้เขียนได้กล่าวว่าสาเหตุที่ทำให้จักรพรรดิถงจื้อมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้นมาจากการเลี้ยงดูแบบละเลย ไม่มีการลงโทษห้ามปราม ทั้งยังมี การอธิบายเพิ่มเติมว่าการเลี้ยงดูแบบนี้เป็นบาปที่ใหญ่ที่สุดในชีวิตของซูสีไทเฮา (พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2556)

อาจกล่าวได้ภาพลักษณ์ที่ปรากฏออกมาในงานเรื่องแรกที่เกี่ยวกับซูสีไทเฮานั้นมีลักษณะเป็นกลาง เนื่องจากผู้เขียนมักนำทัศนคติส่วนตนมาใช้วิเคราะห์เรื่องราวต่าง ๆ ตลอดเวลา ทำให้มีการคัดกรองข้อมูลให้ มีความสมจริงตามความคิดของผู้เขียน แต่ก็มีการให้ภาพลักษณ์ด้านลบในเรื่องการเลี้ยงดูบุตรของพระนางซึ่งคาดว่าผู้เขียนนำทัศนคติการเลี้ยงดูบุตรของพระองค์มาใช้ในการวิเคราะห์

2.2 ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในงานศึกษาและวรรณกรรมในช่วง พ.ศ. 2500 - 2555

หลังจากการผลิตงานของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ งานศึกษาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาเริ่มมีการผลิตอีกครั้งในช่วง พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นช่วงที่จีนศึกษาในประเทศไทยเริ่มซบเซา เนื่องจากผู้ที่ศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวกับจีนจะถูกรัฐบาลมองว่าเป็นคอมมิวนิสต์ (สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์, 2567) แต่อาจเป็นเพราะเรื่องราวของ ซูสีไทเฮานั้นไม่มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดสังคมนิยม หรือพรรคอมมิวนิสต์แม้แต่น้อย อีกทั้งยังมีลักษณะเป็นเชิงวรรณกรรมเสียส่วนใหญ่ ทำให้มีการผลิตงานที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮามากถึง 2 งาน ดังนี้

ซูสีไทเฮา ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2500 (หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2555) ซึ่งเป็นการนำแหล่งข้อมูลชุดเดียวกับที่พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ใช้ใน นางพญาฮองไทเฮา มาเรียบเรียงใหม่ ด้วยสำนวนแบบเดียวกับพงศาวดารจีนแปลไทย (เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, 2528) ทำให้หนังสือเล่มนี้มีความเป็นนวนิยายอย่างเห็นได้ชัด และการเป็นนวนิยายทำให้การนำเสนอเรื่องราวภายในหนังสือไม่จำเป็นต้องสนใจในข้อเท็จจริงแม้แต่น้อย ส่งผลให้เกิดการนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่แตกต่างจากงานของพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ อย่างไรก็ตามการนำเสนอเรื่องราวของซูสีไทเฮาผ่านนวนิยายเรื่องนี้ก็อาจสะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาผ่านมุมมองของผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี

ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้เป็นไปในแง่ลบ เห็นได้จากการกระทำของซูสีไทเฮาตั้งแต่พระนางเป็นสนมของจักรพรรดิเสียนเฟิง พระนางมีความอิจฉาต่อ ซูอันไทเฮา (Empress Dowager Ci'an) ลูกพี่ลูกน้องของพระนางที่ได้ขึ้นเป็นจักรพรรดินี ในขณะที่พระนางเป็นแค่สนม พระนางพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้ตนได้ขึ้นมาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในประเทศ เช่น นำบุตรของหญิงม่ายมาปลอมเป็นโอรสของพระนาง หรือวางยาพิษสังหารจักรพรรดิเสียนเฟิง ต่อมาเมื่อพระนางกลายเป็นผู้สำเร็จราชการ หลังจากขึ้นมามีอำนาจ พระนางก็พยายามทำทุกอย่างเพื่อรักษาอำนาจของพระนางให้ได้มากที่สุด ทำให้พระนางสังหารบุคคลรอบตัว อาทิ จักรพรรดิถงจื้อ อันเต๋อไห่ (An Dehai) ขันทีคนสนิท จักรพรรดินีเจียชุ่น (Empress Jiashun) และซูอันไทเฮา รวมถึงเหตุการณ์ที่พระนางยึดอำนาจจากจักรพรรดิกวังซวี่ พระนางก็ทำเพื่อต้องการรักษาอำนาจของตนทั้งสิ้น นอกจากนี้พระนางยังมีความรังเกียจชาวตะวันตกอย่างรุนแรง จึงวางแผนสนับสนุนให้พวกนักมวยสังหารชาวต่างชาติ นำไปสู่การจลาจลของพวกนักมวย ซึ่งทำให้พระนางต้องลี้ภัยออกจากปักกิ่งไปฉางอันด้วยความยากลำบาก จนก่อให้เกิดความสำนึกผิดต่อสิ่งที่เคยกระทำไว้ และพยายามปฏิรูปประเทศในทางที่ดีขึ้น ถึงกระนั้นพระนางก็ยังเป็นผู้วางยาพิษสังหารจักรพรรดิกวังซวี่ ก่อนที่พระนางจะสิ้นพระชนม์ พร้อมพระราชเสาวนีย์สุดท้ายที่แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกผิดของพระนาง (หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2555)

นางพญาเม่งจู ของของเสฐียร พันธรังษี ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2501 (เสฐียร พันธรังสี, 2554) ผลิตขึ้นเป็นงานเขียนเชิงสารคดี ทำให้มีการกลั่นกรองข้อมูลมากกว่านวนิยายของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เนื้อหาบางส่วนผู้เขียนได้ใช้ คำว่า “พงศาวดารกล่าวว่า” ในบางครั้ง แสดงให้เห็นว่าอาจมีการนำหลักฐานจีนมาใช้อยู่บ้าง

เนื้อหาและการนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในนางพญาเม่งจู ส่วนใหญ่มีความใกล้เคียงกับนวนิยายของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช แต่ก็มีจุดแตกต่างอยู่ เพราะไม่มีกล่าวถึงเหตุการณ์บางเรื่อง เช่น แผนการโอรสปลอม ความริษยาต่อซูอันไทเฮา การวางยาพิษจักรพรรดิเสียนเฟิง รวมถึงเหตุการณ์จลาจลของพวกนักมวยก็มีการอธิบายที่แสดงให้เห็นว่าเมื่อสถานการณ์เริ่มบานปลาย พระนางพยายามจะยับยั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของพระนางในด้านความอิจฉา ความโหดร้าย ที่ลดลง แต่ก็มีการนำเสนอเรื่องราวที่ให้ภาพในด้านลบเรื่องอื่นขึ้นมาแทน อาทิ ความสัมพันธ์เชิงชู้สาวระหว่างซูสีไทเฮากับหรงลู่ (Ronglu) เพื่อนในวัยเด็ก ความหลงใหลของพระนางที่มีต่อพระราชวังฤดูร้อน และการขูดรีดภาษีจากราษฎรอย่างมหาศาล (เสฐียร พันธรังสี, 2554)

หลังจากการผลิตวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาในช่วงต้นทศวรรษ 2500 การผลิตงานใหม่ที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาก็ปรากฏอีกครั้งใน พ.ศ. 2525 เรื่อง ซูสีไทเฮา ราชินีขี่มังกร ของเจน จำรัสศิลป์ (เจน จำรัสศิลป์, 2527) นวนิยายเรื่องนี้ได้มีการนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในด้านลบเป็นอย่างมาก ตั้งแต่เนื้อหาที่ใช้คำหยาบ อย่าง “มึงฆ่าลูกกู ! อย่าอยู่เป็นคนอีกเลย !” (เจน จำรัสศิลป์, 2527) ส่งผลให้มีภาพลักษณ์ความเป็นผู้มีอารมณ์ฉุนเฉียว เพิ่มเข้ามา นอกจากนี้เนื้อหาส่วนใหญ่ยังเสมือนว่าเป็นการนำภาพลักษณ์ด้านลบที่ปรากฏในวรรณกรรมก่อนหน้าทั้ง 2 เรื่อง มาขยายเพิ่มเติม ตั้งแต่การทำทุกอย่างเพื่อสร้างอำนาจให้แก่ตน ไม่ใส่ใจบุตรสาวที่เกิดมาเพราะไม่อาจทำให้พระนางมีอำนาจเพิ่มขึ้นได้ ทั้งยังเป็นผู้วางยาสังหารบุคคลรอบข้างเพื่ออำนาจ และเมื่อได้อำนาจมาแล้วพระนางก็สนใจแต่ความสุขส่วนตัวเป็นหลัก ทั้งยังได้คบชู้กับหรงลู่ อันเต๋อไห่ และพระเอกงิ้ว ซึ่งมีการบรรยายฉากการมีสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นความมักมากในกามของพระนาง นอกจากนี้ยังมี

การนำเสนอภาพความฟุ่มเฟือยที่ชัดเจนขึ้น พระนางใช้เครื่องประทินโฉมจากฝรั่งเศส พระกระยาหารนับร้อย และงานพระศพที่หรูหราฟุ่มเฟือยเป็นอย่างมาก (เจน จำรัสศิลป์, 2527) อย่างไรก็ตาม การนำเสนอที่มีความละเอียดมากขึ้นแสดงให้เห็นว่านิยายเรื่องนี้อาจมีการนำหลักฐานจากจีนมาใช้มากขึ้น พ้องกับกระแสจีนศึกษาเริ่มกลับมาในช่วงเวลานั้น

งานเขียนเรื่องถัดมาก็คือ ข้าคือ...เย่เหอนาลา ของ วลี รัตนา ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2543 เป็นนิยายที่เน้นหนักไปที่เหตุการณ์ตั้งแต่พระนางเกิดจนถึงการสิ้นพระชนม์ของจักรพรรดิถงจื้อเป็นหลัก แต่ก็มีการเล่าเรื่องราวแบบรวบรัดจนถึงการสิ้นพระชนม์ของพระนาง ในด้านการนำเสนอภาพลักษณ์ หากยึดนิยายของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นหลักแล้ว นิยายเรื่องนี้ก็มีข้อแตกต่างที่นำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาทั้งในด้านที่ดีอย่างความพยายามในการบริหารประเทศของพระนาง หรือความเสียใจที่มีต่อการสิ้นพระชนม์ของจักรพรรดิถงจื้อ แม้จะไม่ใช่บุตรจริงของนาง หรือด้านลบที่นำเสนอผ่านการกระทำของพระนาง อาทิ การสั่งให้หยวนซื่อไข่ (Yuan Shikai) นำกองทัพสังหารชาวต่างอย่างเปิดเผย และความหยิ่งทระนง ยึดมั่นในศักดิ์ศรีของพระนาง ทำให้พระนางไม่ยอมรับความผิดที่เกิดขึ้น อย่างเหตุการณ์การจลาจลของพวกนักมวยและการลี้ภัยออกจากปักกิ่งนั้น พระนางก็โทษว่าทั้งหมดเป็นความผิดของจักรพรรดิกวังซวี่ที่มีบารมีไม่เพียงพอ (วลี รัตนา, 2563)

งานที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาเริ่มกลับมามีการผลิตอีกครั้งใน พ.ศ. 2554 เป็นผลมาจากละครโทรทัศน์เรื่อง The Firmament of Pleiades ออกฉายครั้งแรกในประเทศจีนเมื่อ พ.ศ. 2553 (ค.ศ. 2010) (IMDb, n.d.) และ คาดว่าจะมีการนำเข้ามาฉายในประเทศไทยหลังจากนั้นไม่นาน งานที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาในช่วงเวลานี้มีทั้งหมด 6 งาน ได้แก่ บทความเรื่อง ซูสีไทเฮากับโลกตะวันตกการล้างแค้นให้ราชวงศ์ชิง ของไกรฤกษ์ นานา (พ.ศ. 2554) (ไกรฤกษ์ นานา, 2554) ฟ้ากำหนดให้ยิ่งใหญ่ ซูสีไทเฮา ของเสี้ยวจันทร์ (พ.ศ. 2554) (เสี้ยวจันทร์, 2554) พระนางมือเปื้อนเลือด ซูสีไทเฮา ของบุญชัย ใจเย็น (พ.ศ. 2555) (บุญชัย ใจเย็น, 2555) เรื่องโหด ๆ ของพระนางซูสีไทเฮา (พ.ศ. 2555) (รวิโรจน์, 2555ค) ชู้รักซูสีไทเฮา (พ.ศ. 2555) (รวิโรจน์, 2555ก) และซูสีไทเฮา รัฐประหารยึดอำนาจฮ่องเต้ โดยรวิโรจน์ (พ.ศ. 2555) (รวิโรจน์, 2555ข) งานศึกษาและวรรณกรรมเหล่านี้ก็ยังคงนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในแง่ลบอยู่ แม้ว่าจะมีการอธิบายประเด็นที่แตกต่างออกไป ได้แก่ บทความของไกรฤกษ์ นานา เน้นไปที่เรื่องราวการบริหารราชการแผ่นดิน (ไกรฤกษ์ นานา, 2554) ฟ้ากำหนดให้ยิ่งใหญ่ ซูสีไทเฮา เน้นที่การนำเรื่องราวของพระนาง และบุคคลรอบตัวมาอธิบายในเชิงคติสอนใจ (เสี้ยวจันทร์, 2554) เรื่องโหด ๆ ของพระนางซูสีไทเฮา ก็เป็นการอธิบายเรื่องราวของซูสีไทเฮาโดยย่อ จากนั้นก็นำนิยายเรื่อง ซูสีไทเฮา ราชินีขี่มังกร มากล่าวซ้ำ และเสริมเรื่องราวจากหนังสือเรื่องไทเฮากับข้าพเจ้า (Décadence Mandchoue) ซึ่งเป็นบันทึกของชาวตะวันตกที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาเพิ่มเข้ามาในเนื้อหา (บุญชัย ใจเย็น, 2555) และสุดท้ายคือหนังสือทั้ง 3 เล่มของ รวิโรจน์ ที่เห็นชัดว่าเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ด้านลบของซูสีไทเฮาตั้งแต่ชื่อหนังสือ ภายในเนื้อหาของหนังสือทั้ง 3 เล่มก็เป็นการหยิบหยกประเด็นที่ให้ภาพลักษณ์ด้านลบแก่ซูสีไทเฮามากล่าวถึง โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นตามชื่อหนังสือแ ต่ละเล่ม (รวิโรจน์, 2555ก; รวิโรจน์, 2555ข; รวิโรจน์, 2555ค)

กล่าวได้ว่า งานศึกษาและวรรณกรรมในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 – 2555 เป็นช่วงที่มีการนำเสนอภาพลักษณ์ด้านลบของซูสีไทเฮา พร้อมทั้งผลิตภาพลักษณ์ด้านลบของซูสีไทเฮาผ่านงานศึกษาและวรรณกรรมในทุกเรื่อง ทำให้ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในช่วงเวลานี้เป็น สตรีผู้ฝักใฝ่ในอำนาจ ทำทุกอย่างเพื่อความสุขและอำนาจส่วนตน และเป็นผู้ที่ทำให้ราชวงศ์ชิงต้องล่มสลายในเวลาต่อมา

2.3 ภาพลักษณ์ใหม่ของซูสีไทเฮา

พ.ศ. 2556 การนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาก็มีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง จากบทความวิชาการของ พิภู บุษบก เรื่อง พระนางซูสีไทเฮากับประเด็นข้อโต้แย้งทางประวัติศาสตร์ ซึ่งในขณะนั้น ผู้เขียนกำลังศึกษาระดับปริญญาเอกอยู่ที่มหาวิทยาลัยเซี่ยเหมิน (Xiamen University) ประเทศจีน ทำให้มีการนำข้อมูลใหม่จากหลักฐานภายในประเทศจีนมาใช้ (พิภู บุษบก, 2556) ส่งผลให้มีความเป็นงานวิชาการ ต่างจากงานก่อนหน้าที่เป็นงานประเภทวรรณกรรมเชิงสารคดีและนวนิยาย

บทความเรื่อง พระนางซูสีไทเฮากับประเด็นข้อโต้แย้งทางประวัติศาสตร์ ได้นำเสนอภาพลักษณ์ของ ซูสีไทเฮา ในด้านที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ผู้เขียนได้อธิบายถึงบทบาทในชีวิตของพระนาง 3 บทบาท ได้แก่ บทบาทในฐานะพระสนม บทบาทในฐานะมารดาของจักรพรรดิเสียนเฟิง สองบทบาทนี้ผู้เขียนได้อธิบายให้เห็นถึงความสามารถ คุณงามความดีของพระนางจนอาจกล่าวได้ว่าพระนางเป็นภรรยาและมารดาที่ดีคนหนึ่ง และสุดท้ายคือบทบาทในฐานะผู้สำเร็จราชการ ผู้เขียนได้นำบริบททางการเมืองจีนในช่วงเวลานั้นมาแสดงให้เห็นว่าการกระทำของพระนางนั้นเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองทั่วไปของจีนมักกระทำ นอกจากนี้ยังอธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้พระนางขึ้นมามีอำนาจ พร้อมทั้งนำเสนอมุมมองของนักประวัติศาสตร์จีนที่มีต่อพระนาง ทั้งแง่ดีและแง่ร้าย ท้ายที่สุดผู้เขียนก็ปิดท้ายเนื้อหาด้วยบทวิเคราะห์พระราชเสาวนีย์สุดท้ายที่สะท้อนถึงความรู้สึกผิดของพระนาง (พิภู บุษบก, 2556) ส่งผลให้โดยภาพรวมแล้วบทความนี้ได้นำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในด้านดี แตกต่างจากงานศึกษาและวรรณกรรมในช่วงก่อนหน้าที่มีการนำเสนอภาพความอิจฉาริษยา และความยึดติดในอำนาจเป็นหลัก

บทความของพิภู บุษบก ส่งผลให้การนำเสนอภาพลักษณ์ซูสีไทเฮาผ่านงานศึกษาเปลี่ยนแปลงไป เห็นได้จากการนำ นางพญาฮองไทเฮามาจัดพิมพ์ครั้งที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2556 ได้นำบทความของพิภู บุกษก มาแทรกก่อนที่จะเริ่มเนื้อหาของงานเขียน (พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2556) และงานเชิงสารคดีเรื่อง วิถีแห่งอำนาจซูสีไทเฮา ของเสถียร จันทิมาธร (พ.ศ. 2560) นำงานศึกษาวรรณกรรมและงานแปลเกี่ยวกับซูสีไทเฮาในประเทศไทยมาเรียบเรียง รวมถึงบทความของพิภู บุษบก ด้วยเช่นกัน เนื้อหาส่วนใหญ่ของหนังสือเล่มนี้อธิบายถึงการขึ้นมามีอำนาจที่แสดงให้เห็นถึงความฉลาดรอบคอบของพระนาง แม้ว่าเหตุการณ์หลังพระนางขึ้นมามีอำนาจแล้วจะให้ภาพในแง่ลบเป็นอย่างยิ่ง เพราะกล่าวถึงการสังหารบุคคลรอบตัวเพื่ออำนาจ แต่ในท้ายที่สุดแล้วผู้เขียนกล่าวถึงความสามารถในการบริหารจัดการอำนาจของพระนาง และมุมมองที่มีต่อการบริหารประเทศของพระนางที่แม้ว่าจะผิดพลาด แต่สามารถวางรากฐานความเป็นสมัยใหม่ให้แก่ประเทศจีน (เสถียร จันทิมาธร, 2560) อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงการผลิตซ้ำงานศึกษาและวรรณกรรมที่เคยมีในช่วงก่อนหน้าแล้ว การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นไม่ส่งผลมากนัก เพราะในเวลาต่อมามีการจัดพิมพ์เรื่อง ข้าคือ...เย่เหอนาลา เมื่อ พ.ศ. 2563 (วลี รัตนา, 2563) ฟ้ากำหนดให้ยิ่งใหญ่ ซูสีไทเฮา เมื่อ พ.ศ. 2564 (SE-ED, ม.ป.ป.) และพระนางมือเปื้อนเลือด ซูสีไทเฮา เมื่อ พ.ศ. 2565 (CHULA BOOK, ม.ป.ป.) ซึ่งนำเสนอภาพลักษณ์ด้านลบแก่ซูสีไทเฮาอยู่

จะเห็นได้ว่า พ.ศ. 2556 ได้มีการนำข้อมูลใหม่จากประเทศจีนเข้ามาใช้ในการนำเสนอเรื่องราวของซูสีไทเฮา ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในด้านที่ดีขึ้น แต่หากนับรวมการผลิตซ้ำของงานศึกษาและวรรณกรรมชุดเดิมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็ปรากฏเพียงแค่ในงานเชิงวิชาการเท่านั้น ไม่ได้ส่งผลต่องานประเภทอื่นแต่อย่างใด

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษา จะเห็นได้ว่าภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮามีการนำเสนอหรือเปลี่ยนแปลงไปตามแหล่งข้อมูล รวมถึงบริบทกระแสการศึกษาเรื่องจีน หรือ จีนศึกษา ในประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด นับตั้งแต่การผลิตงานเรื่องนางพญาฮองไทเฮา งานชิ้นแรกที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮา เมื่อ พ.ศ. 2482 เป็นช่วงอิ่มตัวของพงศาวดารจีนแปลไทย ทำให้งานชิ้นแรกเป็นการเล่าเรื่องราวของซูสีไทเฮาจากข้อมูลของชาวตะวันตกเป็นหลัก ถึงกระนั้นผู้เขียนยังนำเสนอออกมากในลักษณะเป็นกลางผ่านการวิเคราะห์เรียบเรียง และกลั่นกรองข้อมูลของผู้เขียนเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการนำข้อมูลชุดเดิมมาใช้แบบเรียบเรียงเป็นนวนิยาย ไม่มีการกลั่นกรองเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลในนิยายเรื่อง ซูสีไทเฮา (พ.ศ. 2500) และ นางพญาเม่งจู (พ.ศ. 2501) ภาพลักษณ์ที่ถูกนำเสนอออกมาจึงเป็นภาพลักษณ์ด้านลบอย่างเห็นได้ชัด ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่สะท้อนออกมานั้นเรียกได้ว่าเป็นสตรีผู้มีความริษยา หลงใหลในอำนาจ และพยายามทำทุกอย่างเพื่อรักษาอำนาจของตนไว้ โดยไม่สนวิธีการ ว่าจะต้องทำเรื่องเลวร้ายมากเพียงใด

ต่อมาเมื่อกระแสการศึกษาเรื่องจีนเข้ามาในไทยมากขึ้น เนื้อหาในงานศึกษาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮาเริ่มมีความละเอียดมากขึ้นตามช่วงเวลาและน่าจะเริ่มมีการนำข้อมูลจากประเทศจีนมาใช้ เช่น ในนิยายเรื่อง ซูสีไทเฮา ราชินี

ขี่มังกร (พ.ศ. 2525) นำหลักฐานจีนมาใช้มากขึ้น ตรงกับช่วงที่ประเทศไทยมีงานด้านจีนศึกษามากขึ้นทั้งในแวดวงวิชาการรายวิชาในระดับมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีน ปรัชญาจีน วรรณคดีจีน ศิลปะจีน และงานเขียนเชิงสารคดีต่าง ๆ การศึกษาเรื่องจีนมีความแพร่หลายมากขึ้น แม้จะยังคงมีการนำข้อมูลชุดเดิมมาใช้อยู่บ้าง ประกอบกับข้อมูลจากจีนในช่วงเวลานั้นก็น่าจะให้ภาพลักษณ์ในด้านลบเป็นทุนเดิม ทำให้ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮายังคงเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ในด้านลบอยู่ แม้ว่าจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างออกไป เช่น นวนิยายเรื่อง ข้าคือ...เย่เหอนาลา (พ.ศ. 2543) ที่พยายามเน้นเรื่องราวในวัยเด็กถึงวัยกลางคนเป็นหลัก แต่เรื่องราวโดยรวมทั้งหมดก็ยังคงมีความคล้ายกับวรรณกรรมที่เคยมีมา

อีกหนึ่งปัจจัยที่คาดว่าจะนำไปสู่การผลิตงานที่เกี่ยวข้องกับซูสีไทเฮา คือ สื่อบันเทิง ในทศวรรษ 2530-2540 มีละครชุดจากฮ่องกง ไต้หวัน ที่นำเสนอเรื่องของซูสีไทเฮาออกอากาศผ่านโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ ในไทย ต่อมาใน พ.ศ. 2554 ละครโทรทัศน์เกี่ยวกับซูสีไทเฮาเรื่อง The Firmament of Pleiades ที่เป็นผลิตร่วมระหว่างบริษัทของจีนและญี่ปุ่นได้เข้ามาฉายในประเทศไทย (และออกอากาศอีกครั้งใน พ.ศ. 2559) ทำให้ในช่วงนี้มีการผลิตงานศึกษาและวรรณกรรมเกี่ยวกับซูสีไทเฮาออกมาอย่างต่อเนื่องถึง 6 เรื่อง ในช่วงระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. 2554–2555 อย่างไรก็ตาม การนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่สะท้อนออกมานั้นยังคงเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ด้านลบ คล้ายกับงานที่มีมาตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2500 เพียงแต่มีการนำเสนอแยกเป็นประเด็นออกไปตามแต่ละงาน

ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮามีการเปลี่ยนแปลง เมื่อมีการนำเข้ามาของหลักฐานชุดใหม่จากประเทศจีน ผ่านบทความวิชาการใน พ.ศ. 2556 เรื่อง พระนางซูสีไทเฮากับประเด็นข้อโต้แย้งทางประวัติศาสตร์ของพิภู บุษบก ที่กำลังศึกษาอยู่ ณ ประเทศจีนในเวลานั้น ทำให้มีการนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาผ่านมุมมองใหม่ที่ดีมากขึ้น ลดเรื่องราวที่ให้ภาพลักษณ์ด้านลบอย่าง ความอิจฉา ความหลงใหลในอำนาจออกไป กล่าวถึงมุมมอง ปัจจัย และบทบาทในชีวิตของพระนางแทน ถึงแม้ว่าจะมีการนำเสนอมุมมองด้านลบของพระนาง แต่นับว่าเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ด้านดีอย่างเห็นได้ชัด บทความเรื่องนี้ยังส่งผลต่องานศึกษาที่ผลิตขึ้นในเวลาต่อมาอย่างการตีพิมพ์ นางพญาฮองไทเฮา ครั้งที่ 4 ที่ได้นำบทความของพิภู บุษบก มาแทรกก่อนจะเข้าสู่เนื้อหา ทำให้ผู้อ่านเข้าใจในเรื่องราวของซูสีไทเฮามากยิ่งขึ้น และ วิถีแห่งอำนาจ ซูสีไทเฮา (พ.ศ. 2560) ที่มีการนำบทความของพิภู บุษบก มาอ้างอิง และนำเสนอเรื่องราวของซูสีไทเฮาในอีกมุมมอง ทำให้ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาที่ปรากฏในเรื่องนี้เป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ด้านดีมากกว่าด้านลบ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเห็นชัดเจนในงานเชิงวิชาการเท่านั้น ในด้านวรรณกรรมยังคงนำเสนอภาพลักษณ์ด้านลบของซูสีไทเฮาอยู่ เห็นได้จากการตีพิมพ์ซ้ำของนิยายเรื่อง ข้าคือ... เย่เหอนาลา เมื่อ พ.ศ. 2563 ฟ้ากำหนดให้ยิ่งใหญ่ ซูสีไทเฮา เมื่อ พ.ศ. 2564 และ พระนางมือเปื้อนเลือด ซูสีไทเฮา เมื่อ พ.ศ. 2565

เอกสารอ้างอิง

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2505). **ตำนานเรื่องสามก๊ก.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ. (2556). **นางพญาฮองไทเฮา.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศยาม.

ไกรฤกษ์ นานา. (2554, เมษายน). **ซูสีไทเฮากับโลกตะวันตกการล้างแค้นให้ราชวงศ์ชิง.** ศิลปวัฒนธรรม. 32 (6), 145-169.

เขียน ธีระวิทย์. (2519). **การเมืองและการปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีน.** กรุงเทพฯ: กราฟฟิคอาร์ต.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2555). **ซูสีไทเฮา.** พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: ดอกหญ้า.

จรัสศรี จิรภาส. (2555). **การศึกษาการแพร่กระจายงานแปลวรรณกรรมร้อยกรองจีนโบราณในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.** ม.ป.ท.: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

เจน จำรัสศิลป์. (2527). **ซูสีไทเฮา ราชินีขี่มังกร.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมาพันธ์.

เดอ บารี่, วิลเลียม ธีโอดอร์. (2510). **บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค ๑ สมัยโบราณ**. แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

เถกิง พันธุ์เถกิงอมร. (2528). เรื่องจีน : พัฒนาการ บทบาท และอิทธิพลในไทย. **วารสารวิชชา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.** 9 (3), 21-69.

ทวีป วรดิลก. (2565). **ประวัติศาสตร์จีน.** กรุงเทพฯ: แสงดาว.

บุญชัย ใจเย็น. (2555). **นางพระมือเปื้อนเลือด ซูสีไทเฮา.** กรุงเทพฯ: ปราชญ์.

พิภู บุษบก. (2556, มกราคม-มิถุนายน). **พระนางซูสีไทเฮา กับประเด็นข้อโต้แย้งทางประวัติศาสตร์.** วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 35 (1), 108-141.

รติพร ศรีสมทรัพย์. (2553). **การปรับเปลี่ยนการรับรู้ของประเทศไทยต่อจีน ในงานด้านจีนศึกษาในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ.2491-2534.** Thai Journal of East Asian Studies. 15 (2), 95-116.

รวิโรจน์. (2555ก). **ชู้รักซูสีไทเฮา.** กรุงเทพฯ: อนิเมทกรุ๊ป.

รวิโรจน์. (2555ข). **ซูสีไทเฮา รัฐประหารยึดอำนาจฮ่องเต้.** กรุงเทพฯ: อนิเมทกรุ๊ป.

รวิโรจน์. (2555ค). **เรื่องโหด ๆ ของพระนางซูสีไทเฮา.** กรุงเทพฯ: อนิเมทกรุ๊ป.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2550). **อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เลียง เสถียรสุด. (2516). **ประวัติวัฒนธรรมจีน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (10 กุมภาพันธ์ 2566). **จีนศึกษาในยุคสมัยของเรา (1).** สืบค้นจาก https://mgronline.com/daily/detail/9660000013419

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (17 กุมภาพันธ์ 2566). **จีนศึกษาในยุคสมัยของเรา (2).** สืบค้นจาก https://mgronline.com/daily/detail/9660000015513

วลี รัตนา. (2563). **ข้าคือ...เย่เหอนาลา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. (28 มกราคม 2567). **เบื้องหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ไทย-จีน "คึกฤทธิ์" พูดอะไรทำให้จีนเครียด.** สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_75773

สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. (2566). **เป็นจีนเพราะรู้สึก.** กรุงเทพฯ: มติชน.

เสฐียร พันธรังษี. (2554). **นางพญาแม่งจู.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

เสถียร จันทิมาธร. (2560). **วิถีแห่งอำนาจ ซูสีไทเฮา.** กรุงเทพฯ: มติชน.

เสี้ยวจันทร์. (2554). **ฟ้ากำหนดให้ยิ่งใหญ่ ซูสีไทเฮา.** กรุงเทพฯ: เบสบุ๊ค.

สโนว์, เอ็ดการ์ พากส์. (2541). **ดาวแดงเหนือแผ่นดินจีน.** แปลโดย บูญศักดิ์ แสงระวี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

CHULA BOOK. (ม.ป.ป.). **พระนางมือเปื้อนเลือด...ซูสีไทเฮา.** สืบค้นจาก https://www.chulabook.com/history-religion-culture-politics-government/177180

IMDb. (n.d.). Cang qiong zhi mao. Retrieved from https://www.imdb.com/title/tt6346984/

SE-ED. (ม.ป.ป.). **พระนางมือเปื้อนเลือด...ซูสีไทเฮา.** สืบค้นจาก https://www.se-ed.com/product/พระนางมือเปื้อนเลือด-ซูสีไทเฮา.aspx?no=9786165785105

SE-ED. (ม.ป.ป.). **ฟ้ากำหนดให้ยิ่งใหญ่ ซูสีไทเฮา.** สืบค้นจาก https://www.se-ed.com/product/ฟ้ากำหนดให้ยิ่งใหญ่-ซูสีไทเฮา.aspx?no=9786165780421

การนำเสนอภาพสตรีอินโดนีเซียในมุมมองของปรามูเดีย อนันตา ตูร์ ผ่านวรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าว

The representation of Indonesia women from the perspective of Pramoedya Ananta Toer Through literature “This Earth of Mankind” and “Footstep”

พิชญ์สินี ธรรมแก้ว[1]

บทคัดย่อ

งานเขียนของปรามูเดีย อนันตา ตูร์ เป็นงานที่ถูกศึกษาในหลากหลายประเด็น ได้แก่ การสะท้อนภาพสังคมอินโดทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในห้วงเวลาที่ตกอยู่ภายในอาณานิคม เป็นต้น ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับภาพสะท้อนและบริบททั้งสิ้น แต่ยังขาดประเด็นการนำเสนอภาพผู้หญิงในมุมมองของผู้แต่ง ดังนั้น งานวิจัยครั้งนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาประวัติและทัศนะของผู้แต่งที่มีต่องานวรรณกรรม และเพื่อศึกษาภาพของสตรีอินโดนีเซียโดยวิเคราะห์จากบุคลิกภาพและทัศนคติของตัวละครหญิงชาวพื้นเมืองในวรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิตและรอยย่างก้าว โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับภาพแทนและแนวคิดเกี่ยวกับเพศสภาวะ ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า งานเขียนของปรามูเดีย อนันตา ตูร์มักจะมีมุมมองความคิดที่เกี่ยวข้องกับชาตินิยมและผู้หญิงอยู่เสมออันเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่เขาได้พบเจอและสร้างสรรค์เป็นผลงาน ซึ่งภาพผู้หญิงในมุมมองของผู้แต่งที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องจะเป็นผู้หญิงที่มีการศึกษา เป็นนักเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิวัติ และมีลักษณะของความเป็นผู้นำเพื่อสะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้หญิงในสังคมอินโดนีเซีย

***คำสำคัญ**: การนำเสนอภาพสตรีอินโดนีเซีย วรรณกรรม ปรามูเดีย อนันตา ตูร์*

Abstract

The works of Pramoedya Ananta Toer have been analyzed on various topics, including the reflections on Indonesian society during the colonial period regarding social, economic, and political issues. However, it absences of women’s representation from the author's perspective. Therefore, this research aims to study the background and the thought of the author towards the literary work and to study the image of Indonesian women by analyzing the personality and attitude of the indigenous female characters in the literature; "This Earth of Mankind” and “Footstep". The research used the concept of representation and the concepts of gender as a main concept to explain. The method used in this study was qualitative research by using documents. The findings indicates that Pramoedya Ananta Toer frequently incorporates perspectives on nationalism and women, expressing from his own experiences and ideas. Both of his pieces of works present a portrayal of women as educated, revolutionary activists, who have leadership abilities that reflect their important role in Indonesian society.

***Keywords**: The presentation of Indonesian women, literature, Pramoedya Ananta Toer*

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตร์บัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

วรรณกรรมชุดจตุรภาคเกาะบูรู (Buru Quatret) ประกอบไปด้วยวรรณกรรม 4 เรื่อง คือ แผ่นดินของชีวิต (This Earth of Mankind) ผู้สืบทอด (Child of All Nations) รอยย่างก้าว (Footsteps) และ House of glass โดยผู้แต่งปรามูเดีย อนันตา ตูร์ เขาสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ภายใต้สภาพแวดล้อมทารุณบนเกาะคุกบูรูในอินโดนีเซียตะวันออกจากการถูกจับกุมปี 1965 -1979 ในฐานะนักโทษทางการเมืองภายหลังการรัฐประหารของนายพลซูฮาร์โต ซึ่งวรรณกรรมชุดนี้เป็นเรื่องราวที่ครอบคลุมระยะเวลา 20 ปีของหมู่เกาะอินดีสเนเธอร์แลนด์ในสมัยต้นศตวรรษที่ 20 เล่าเรื่องผ่านตัวละครหลัก มิงเก โดยตัวละครนี้ได้แรงบันดาลใจมาจากชีวประวัติของ ตีร์โต อาดี ซูรโย (Tirto Adhi Suryo) หนึ่งในผู้บุกเบิกการตื่นขึ้นของชนชาติและวงการหนังสือพิมพ์อินโดนีเซีย (ปราโมทยา อนันตา ตูร์, 2543) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้จะศึกษาวรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต ซึ่งเป็นวรรณกรรมเล่มแรกในจตุรภาคที่เล่าถึงการปลดปล่อยประชาชนจากลัทธิอาณานิคมสมัยใหม่ และรอยย่างก้าว วรรณกรรมเล่มที่สามในชุดจตุรภาค เป็นเรื่องราวที่นำพาผู้อ่านย้อนกลับไปสู่จุดเริ่มต้นในยุคก่อนที่จะเกิดเป็นประเทศอินโดนีเซีย (ปราโมทยา อนันตา ตูร์, 2547) กล่าวได้ว่า วรรณกรรมทั้งสองเรื่องสะท้อนให้เห็นภาพพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของอินโดนีเซียและความลำบากยากเข็ญของขบวนการชาตินิยมในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 (บัญชา สำเร็จกิจ, 2556) รวมถึงชี้ให้เห็นการนำเสนอภาพผู้หญิงที่ปรามูเดียตั้งใจนำเสนอให้มีสถานะและบทบาทมากกว่าความเป็นแม่และเมีย โดยต้องการให้มีลักษณะของการเป็นผู้นำ ในขณะที่วรรณกรรมอีกสองเรื่อง คือ ผู้สืบทอดและ House of glass จะเน้นไปที่การนำเสนอความเป็นชาตินิยม

ภาพของสตรีในวรรณกรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ มักจัดวางให้สตรีอยู่ในกรอบจารีต ปฏิบัติตามกฎสังคมและเป็นตัวแทนแม่ที่ดี วรรณกรรมอินโดนีเซียมีความน่าสนใจจากบริบทสังคมชายเป็นใหญ่และบริบทสังคมมุสลิม ผู้หญิงจะถูกจัดวางให้อยู่ในสถานะที่ไม่มีสิทธิของตนเอง โดยหากอยู่ในครอบครัวก็จะต้องอยู่ภายใต้กรอบที่พ่อแม่วางไว้ และถ้าแต่งงานก็ต้องอยู่ในการดูแลของสามีหรือต้องเป็นผู้ตาม ผู้หญิงจึงมีบทบาทเป็นเพียงแม่และเมียเท่านั้น วรรณกรรมของปรามูเดีย อนันตา ตูร์จึงมีความน่าสนใจในการนำเสนอเกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่ถูกกดขี่และเป็นฝ่ายถูกกระทำในสังคมอินโดนีเซีย ในขณะเดียวกันก็มีการนำเสนอให้ผู้หญิงอยู่ในตำแหน่งของผู้นำโดยสวมบทบาทของนักต่อสู้ที่ทัดเทียมกับผู้ชาย ซึ่งการนำเสนอดังกล่าวมีอิทธิพลมาจากสภาพแวดล้อมในครอบครัวที่เขามีความใกล้ชิดและผูกพันกับแม่มากกว่าพ่อจึงเป็นเหตุให้เขาได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากผู้เป็นแม่ที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี จึงกล่าวได้ว่าจากสภาพแวดล้อมความเป็นจริงของครอบครัวทำให้ปรามูเดียเรียนรู้ถึงประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงจากแม่ของตนเอง แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงของปรามูเดียจึงมักจะเน้นให้ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่มากกว่าผู้ชายเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงทางสังคมในเรื่องบทบาทของผู้หญิงในสังคมอินโดนีเซีย รวมถึงนำเสนอภาพของผู้หญิงที่ถูกวางให้อยู่ในตำแหน่งที่ถูกกดขี่ทางสังคมเพื่อสะท้อนให้เห็นปัญหาของผู้หญิงที่ปรากฏอยู่ในสังคมอินโดนีเซีย (ทิวาพร จันทร์แก้ว, 2556) จากความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการนำเสนอภาพสตรีในมุมมองของปรามูเดีย อนันตา ตูร์ที่เป็นผู้แต่งเพศชายผ่านวรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิตและรอยย่างก้าว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและทัศนะของผู้เขียนที่มีต่องานวรรณกรรม
2. เพื่อศึกษาการนำเสนอภาพสตรีอินโดนีเซียในมุมมองของปรามูเดีย อนันตา ตูร์ที่ปรากฏในงานวรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าว

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ปรามูเดีย อนันตา ตูร์ เกิดในช่วงยุคปลายอาณานิคม เป็นบุตรคนโตของบิดาที่เป็นนักชาตินิยมที่ร่วมต่อสู้เพื่อปลดแอกหมู่เกาะอินดีสจากเจ้าอาณานิคมและมารดาที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี นับตั้งแต่วัยเด็กที่ปรามูเดียมีความใกล้ชิดและผูกพันกับแม่มากกว่าพ่อ จึงเป็นเหตุให้ปรามูเดียได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากผู้เป็นแม่และเรียนรู้ถึงประสบการณ์ชีวิตของ

ผู้หญิงจากแม่ของตน ส่งผลให้ภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในนวนิยายของเขา คือ ภาพผู้หญิงที่อยู่ในสถานะแม่บ้าน นักเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิวัติและผู้หญิงที่มีการศึกษา นอกจากนี้จากผ่านประสบการณ์ในหลายยุคสมัยของอินโดนีเซียทำให้เขาเล็งเห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในอินโดนีเซียที่จะต้องมีส่วนเกี่ยวโยงอยู่กับแนวคิดของผู้นำและปัญญาชน เรื่องเล่าในนวนิยายของปรามูเดียจึงมักเป็นเรื่องราวของคนที่มีลักษณะของความเป็นผู้นำ และสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและมุมมองของคนพื้นเมือง โดยไม่ได้แบ่งแยกในเรื่องความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์

2. ภาพของสตรีอินโดนีเซียในวรรณกรรมเรื่อง แผ่นดินของชีวิต ผู้แต่งได้สร้างสรรค์ตัวละครหญิงชาวพื้นเมืองในลักษณะที่มีบุคลิกภาพเข้มแข็ง กล้าหาญ มีความรู้และความสามารถ ทั้งยังถือมั่นในศักดิ์ศรี ยืนหยัดต่อสู้กับความอยุติธรรม และวรรณกรรมเรื่อง รอยย่างก้าว ผู้แต่งได้สร้างสรรค์ตัวละครหญิงชาวพื้นเมืองในลักษณะของผู้หญิงสมัยใหม่ หัวก้าวหน้า มีบุคลิกภาพสง่างาม มีการศึกษาที่ดี ต้องการปลดเปลื้องตัวเองจากวิถีแบบเก่า ขบถต่อธรรมเนียมและไม่ยอมรับชะตาในฐานะผู้หญิงชวาที่ต้องมีชีวิตอยู่ภายใต้แอกที่เป็นกฎเกณฑ์ของเพศชาย และต้องการส่งเสริมให้สตรีมีความเท่าเทียมกับบุรุษ ซึ่งภาพดังกล่าวเป็นการนำเสนอในมุมมองของปรามูเดียที่ถูกกล่อมเกลาจากอิทธิพลความคิดของมารดาที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี โดยจะสังเกตได้ว่าตัวละครผู้หญิงที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในขบวนการชาตินิยมหรือการเคลื่อนไหวต่าง ๆ จะต้องมีการศึกษาที่ดี มีความรู้ความสามารถ และมีความคิดเป็นของตัวเอง

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านหลักฐานชั้นต้นที่ใช้เพื่อศึกษาวิจัยเรื่องนี้ คือ วรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าว โดยเนื้อหาครอบคลุมระยะเวลาช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึง ต้นศตวรรษที่ 20

2. ขอบเขตด้านเนื้อหาและประเด็น โดยเน้นการนำเสนอภาพสตรีอินโดนีเซียโดยวิเคราะห์จากตัวละครหญิงชาวพื้นเมืองในวรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิธีดำเนินการศึกษา /เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการดำเนินการศึกษาโดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) ทั้งจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง และเอกสารอื่น ๆ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล/ขั้นตอนในการศึกษา

การเก็บข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร (Documentary research) โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวรรณกรรมอินโดนีเซีย จากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ

2.1. เอกสารปฐมภูมิ (Primary sources) เช่น วรรณกรรมแปลเรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าว โดยปรามูเดีย อนันตา ตูร์ที่ถ่ายทอดยุคสมัยการปกครองของอาณานิคมดัตช์ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 และเล่าเหตุการณ์ผ่านตัวละคร

2.2. เอกสารทุติยภูมิ (Secondary sources) เช่น หนังสือ วารสารวิชาการ บทความต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประวัติของปรามูเดีย อนันตา ตูร์ เป็นต้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบการบรรยาย (Content Analysis) โดยการจัดประเภทของข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลอธิบายประเด็นต่าง ๆ และวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดที่เกี่ยวข้อง คือ แนวคิดเกี่ยวกับภาพแทน (representation) เป็นกระบวนการที่แอบแฝงการผลิตความหมาย ซึ่งภาพแทนในวรรณกรรมไม่ใช่ภาพแทนของความเป็นจริงในอุดมคติ แต่เป็น

ภาพแทนจากมุมมองผู้เขียนโดยเฉพาะ และแนวคิดเกี่ยวกับเพศสภาวะ (Gender) ซึ่งเป็นตรรกะทางสังคมที่ตรงข้ามกับสิ่งที่กำหนดโดยเพศสรีระ เป็นความคิดและความคาดหวังว่าผู้หญิงและผู้ชายตามแบบฉบับเป็นอย่างไร ความสามารถและพฤติกรรมของผู้หญิงและผู้ชายควรเป็นอย่างไรในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดจากการหล่อหลอมจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคม จากนั้นนำเสนอในรูปแบบของการอธิบายเชิงพรรณนา (Describe Method) เพื่ออธิบายการนำเสนอภาพผู้หญิงที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าว ซึ่งภาพดังกล่าวมาจากมุมมองของผู้แต่งเพศชายที่อยู่ในสังคมชายเป็นใหญ่และถูกกล่อมเกลาความคิดจากประสบการณ์ในครอบครัวและประสบการณ์ในชีวิตของตนเอง

ผลการวิจัยและการอภิปราย

1. จากเส้นทางชีวิตของปรามูเดีย อนันตา ตูร์ ทำให้เขาเป็นนักเขียนคนสำคัญของอินโดนีเซียในกลุ่มนักเขียนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ของอินโดนีเซีย หรือ อังกะตัน’45 (Angkatan’45 ‘The Generation of ‘45’) โดยเขาเกิดในช่วงยุคปลายอาณานิคม เป็นบุตรคนโตของบิดาที่เป็นครูและเป็นสมาชิกขององค์กรบูดีอูโตโม (Budi Utomo) องค์กรชาตินิยมแห่งแรกของอินโดนีเซียและมารดาที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี ซึ่งปรามูเดียเข้ารับการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนตามัน ซิสวะ (Taman Siswa) ที่ก่อตั้งโดยองค์กรบูดีอูโตโมที่เมืองบลอร่า (อรอนงค์ ทิพย์พิมล, 2565) จากสภาพแวดล้อมดังกล่าวหล่อหลอมให้เขากลายเป็นนักอุดมคติและเข้าร่วมขบวนการต่อต้านลัทธิอาณานิคมตั้งแต่อายุยังน้อย โดยวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมจากความสามารถทางวรรณกรรม ซึ่งงานเขียนของเขาจัดเป็นสัจนิยม (Realism) และมักจะมีมุมมองความคิดที่เกี่ยวข้องกับชาตินิยมและผู้หญิงอยู่เสมอ อันเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่เขาได้พบเจอและสร้างสรรค์เป็นผลงานโดยมีความประสงค์ให้เรื่องราวที่เกี่ยวกับแนวคิดของตนเป็นส่วนหนึ่งในโครงเรื่องทางประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย (ทิวาพร จันทร์แก้ว, 2556)

จากประสบการณ์ภายในครอบครัวที่มีพ่อเป็นครูใหญ่ชาตินิยมที่ทุ่มเทเวลาให้กับการเคลื่อนไหวของชาติ ทั้งยังเป็นนักเล่นการพนัน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้พ่อไม่สามารถเป็นหัวหน้าครอบครัวได้อย่างเต็มที่ จนสุดท้ายพ่อล้มป่วยเป็นอัมพาต ทำให้สภาพครอบครัวตกอยู่ในความยากลำบาก ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพ่อมีสาเหตุมาจากที่ความอุตสาหะของพ่อพังทลายลงโดยฝีมือของรัฐบาลอาณานิคม สิ่งเหล่านี้คือเบื้องหลังชีวิตของปรามูเดียที่กลายเป็นรากเหง้าความคิดในการเป็นนักชาตินิยมสืบทอดจากพ่อ จึงอาจกล่าวได้ว่า ปรามูเดียได้รับรู้และสัมผัสความเป็นนักชาตินิยมจากครอบครัว มุมมองแนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยมที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของเขาจึงเป็นแนวคิดที่ต้องการให้รู้สึกถึงความโหดร้ายของการรุกรานจากต่างชาติ ทั้งนี้ นับตั้งแต่วัยเด็กที่ปรามูเดียมีความใกล้ชิดและผูกพันกับแม่มากกว่าพ่อ จึงเป็นเหตุให้เขาได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากผู้เป็นแม่ซึ่งเป็นผู้อบรมสั่งสอนและค้ำจุนความคิด รวมถึงทำให้เขาเรียนรู้ถึงประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงจากแม่ของตน จึงทำให้ภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในนวนิยายของปรามูเดีย คือ ภาพผู้หญิงที่อยู่ในสถานะแม่บ้าน นักเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิวัติและผู้หญิงที่มีการศึกษา (ทิวาพร จันทร์แก้ว, 2556)

นอกจากนี้ จากการผ่านประสบการณ์ชีวิตในหลายยุคสมัยของอินโดนีเซียตั้งแต่ยุคอาณานิคม ยุคระเบียบเก่าและยุคระเบียบใหม่ ทำให้เขามีแนวความคิดที่กว้างขวางและเล็งเห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องอยู่กับการเคลื่อนไหวทางอุดมการณ์หรือแนวความคิดครั้งใหญ่ในสังคม โดยการปรับเปลี่ยนของทุกยุคสมัยในสังคมมักมีส่วนเกี่ยวโยงอยู่กับแนวความคิดของผู้นำและปัญญาชน เพราะเปรียบเสมือนพลังหลักที่จะเป็นตัวกำหนดชี้นำทางให้กับสังคม เรื่องเล่าในนวนิยายของปรามูเดียจึงมักสอดแทรกเรื่องราวของคนที่มีลักษณะของความเป็นผู้นำ โดยจะทำหน้าที่เป็นเสาหลักในการต่อสู้กับอำนาจของชาติตะวันตกหรืออำนาจอินโดนีเซียเอง (ทิวาพร จันทร์แก้ว, 2553) และกล่าวได้ว่า งานเขียนของเขาเป็นการเขียนกลับเข้าภายใน (Write Inward) มากกว่าการเขียนโต้กลับ (Write back) เนื่องจากสิ่งที่เขาเขียนนั้นเป็นการพูดโดยตรงกับคนในชาติอินโดนีเซียเอง โดยมีนัยของการเป็นคำสอนชี้นำสังคมด้วยปัญญา (ธิติ แจ่มขจรเกียรติ, 2555) และ

พยายามนำเอาเรื่องราวของคนสามัญธรรมดามาเรียงร้อยเป็นประวัติศาสตร์อินโดนีเซียสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและมุมมองของคนพื้นเมือง ดังนั้น งานเขียนอิงประวัติศาสตร์ของปรามูเดียจึงถือเป็นนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงกรอบแนวคิดแบบอินโดนีเซียเป็นศูนย์กลาง (Indonesia-centric) ที่เป็นลักษณะการเขียนประวัติศาสตร์จากสายตาของชาวอินโดนีเซียหรือชาวพื้นเมือง ดังที่ทิวาพร จันทร์แก้ว อธิบายถึงนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของปราโมทยา อนันตา ตูร์ ในบทความเรื่อง ประวัติศาสตร์อินโดนีเซียในนวนิยายของปราโมทยา อนันตา ตูร์ ว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของปราโมทยา อนันตา ตูร์ คือ งานเขียนทางประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นจากมุมมองการเขียนของชาวอินโดนีเซียทำหน้าที่ในการช่วยสนับสนุนโครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์อินโดนีเซียอีกรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยส่งต่อความเข้าใจและสำนึกต่ออดีตของชาวอินโดนีเซียไม่แพ้งานประวัติศาสตร์แบบเคร่งครัดเล่มอื่น ๆ

2. จากการวิเคราะห์บุคลิกภาพและทัศนคติของตัวละครหญิงชาวพื้นเมืองในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องกล่าวได้ว่า ปรามูเดีย อนันตา ตูร์นำเสนอภาพของสตรีอินโดนีเซียที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต โดยสร้างสรรค์ตัวละครหญิงชาวพื้นเมืองในลักษณะที่มีบุคลิกภาพเข้มแข็ง กล้าหาญ พัฒนาตัวเองให้เป็นสตรีพื้นเมืองที่มีความรู้ความสามารถ ถือมั่นในศักดิ์ศรี ยืนหยัดต่อสู้กับความอยุติธรรมผ่านตัวละครหญิงชาวพื้นเมือง คือ ไญ อนโตโซโระห์ และตัวแทนของสตรีพื้นเมืองที่มีความจารีตนิยมเพื่อต้องการดำรงอัตลักษณ์ของตนในบริบทอาณานิคมผ่านตัวละครมารดาของมิงเก ส่วนในวรรณกรรมเรื่อง รอยย่างก้าว ผู้แต่งได้สร้างสรรค์ตัวละครหญิงชาวพื้นเมืองในลักษณะของผู้หญิงสมัยใหม่ หัวก้าวหน้า มีบุคลิกภาพสง่างาม มีการศึกษาที่ดี ขบถต่อธรรมเนียมและต้องการปลดปล่อยผู้หญิงในสังคมที่อยู่ภายใต้แอกที่เป็นกฎเกณฑ์ของเพศชาย รวมถึงต้องการส่งเสริมให้สตรีมีความเท่าเทียมกับบุรุษผ่านตัวละครหญิงชาวพื้นเมือง คือ ผู้หญิงจากเจปารา และเจ้าหญิงแห่งกาซีรูตา ซึ่งตัวละครหญิงชาวพื้นเมืองที่กล่าวมาข้างต้นคือตัวละครที่มีความสัมพันธ์กับตัวละครหลักชายที่เป็นผู้ดำเนินเรื่องในฐานะบุรุษที่ 1 สังเกตได้ว่าในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องมิงเกจะต้องมีผู้หญิงอยู่ด้วยเสมอ ซึ่งปรามูเดียเคยให้คำตอบว่าผู้หญิงเป็นผู้นำมาซึ่งทุกสิ่งทุกอย่าง เรื่องราวและประสบการณ์ของพวกเธอกำหนดทัศนะและมุมมองการเล่าเรื่องของมิงเก โดยเฉพาะตัวละครไญ อนโตโซโระห์ที่ผู้แต่งตั้งใจสร้างขึ้นมาเพื่อปลุกขวัญกำลังใจให้กับเพื่อนร่วมคุกที่ประสบกับชะตากรรมอันโหดร้าย โดยใช้บุคลิกภาพที่เข้มแข็งของเธอที่ยืนหยัดต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมของระบอบอาณานิคมเพียงลำพัง รวมถึงอาจเป็นนัยยะที่ผู้แต่งมีไปถึงขบวนการต่อสู้เรียกร้องสิทธิสตรี และต้องการส่งสารไปถึงสตรีอินโดนีเซียในเรื่องความเชื่อมั่นในศักยภาพและความเข้มแข็งของตนเองในช่วงทศวรรษ 1970 (บัญชา สำเร็จกิจ, 2556)

ในช่วงเวลาที่ปรามูเดียสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าว คือช่วงยุคระเบียบใหม่ที่มีการเผยแพร่อุดมการณ์เรื่อง “หลักการครอบครัว” (Azas Kekeluargaan) ซึ่งอธิบายถึงภาระหน้าที่ 5 ประการที่ผู้หญิงพึงปฏิบัติ หรือ Panca Dharma Wanita ได้แก่ ภรรยาที่ต้องดำรงชีพด้วยสามี ผู้ดูแลครอบครัว แม่ที่ต้องรับผิดชอบในการให้กำเนิดทายาท ผู้ให้การศึกษาแก่บุตรหลาน และพลเมืองอินโดนีเซีย โดยการมีพ่อเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ปกครองและผู้นำของครอบครัว ทำให้ตำแหน่งแม่หรือภรรยากลายเป็นบุคคลที่จะต้องตามสามี (Ikut suami) และเป็นราชินีของครอบครัว (Ratu Ramah Tangga) Julia Suryakusuma นักวิพากษ์สังคมสายสตรีนิยมเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “State Ibuism” ซึ่งในแง่นี้ ภาพของสตรีในอุดมคติของชาวอินโดนีเซียคือ บุคคลที่ยอมรับบทบาทหน้าที่ตามธรรมชาติในฐานะที่เป็น “ภรรยาและแม่” ผู้มีภาระอย่างเต็มเปี่ยมต่อการพัฒนาการด้านสังคมของลูก ๆ ซึ่งสิ่งที่ปรากฏคือ ผู้หญิงในแง่ของบุคคลแทบจะไม่มีใครได้รับการยกย่องในฐานะบุคคลสำคัญของสังคม (สิทธา เลิศไพบูลย์, 2553)

ซึ่งสถานะและบทบาทที่ถูกจำกัดของผู้หญิงอินโดนีเซียเป็นปัญหาที่มีมาตั้งแต่ยุคอาณานิคม โดยมักจะจำกัดพื้นที่ให้ผู้หญิงชาวพื้นเมืองทำหน้าที่เป็นเพียงแม่บ้านและภรรยา โดยเฉพาะไญ ทำให้ผู้หญิงดำรงสถานะของการเป็นภรรยาโดยมีหน้าที่สำคัญคือ รับใช้สามีทั้งด้านสังคมและตอบสนองด้านกามอารมณ์ แต่ไร้บทบาททางเศรษฐกิจ เพราะรัฐถือว่าการเป็นแม่บ้านคือการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจของรัฐอยู่แล้ว ดังนั้น ระบบชายเป็นใหญ่จึงกลายเป็นแนวคิดสำคัญที่ครอบงำและมีบทบาทภายในสถาบันครอบครัว โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ภายในบ้านที่ไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้จะถูกผลักให้เป็นหน้าที่ของ

ผู้หญิงเพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่ผู้ชายจะได้รับหน้าที่ในการผลิตประชากรและทำงานหาเงินเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว (อัจฉิมา แสงรัตน์, 2553) สะท้อนให้เห็นความเหลื่อมล้ำทางเพศสภาวะที่สถานภาพของผู้หญิงถูกควบคุมและปกครองโดยเพศชายและผู้หญิงจะตกอยู่ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ ดังที่ทัศนีวัลย์ ศรีมันตะ กล่าวถึง เพศสภาวะ ว่าเป็นตรรกะทางสังคมที่ตรงข้ามกับสิ่งที่กำหนดด้วยสรีระ โดยเพศสภาวะเป็นความคิดและความคาดหวังว่าผู้หญิงตามแบบฉบับควรเป็นอย่างไร ความสามารถและพฤติกรรมของผู้หญิงควรเป็นอย่างไรในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อความแตกต่างกันในบทบาท สถานะทางสังคมและอำนาจทางการเมืองของผู้ชายและผู้หญิงในสังคม เช่น กรอบการสร้างความเป็นชายมักเน้นเรื่องภาวะผู้นำและมีพื้นที่ในสังคม ในขณะที่กรอบความเป็นหญิงมักเน้นไปที่บทบาทหน้าที่ในบ้าน

จากบริบทดังกล่าวจึงสังเกตได้ว่าตัวละครผู้หญิงที่ผู้แต่งนำเสนอในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องจะสะท้อนให้เห็นสภาวะของผู้หญิงที่เผชิญกับปัญหาการถูกกดขี่ในระบบศักดินาและวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ของสังคมอินโดนีเซียที่เน้นบทบาทของผู้ชายเป็นผู้นำและผู้หญิงเป็นผู้ตาม เช่น ภาพของตัวละครหญิงที่เกี่ยวข้องอยู่กับการแต่งงานที่ต้องปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของสังคมจากการเลือกให้ของคนในครอบครัว โดยเป็นไปในลักษณะของการบังคับหรือคลุมถุงชน พวกเธอล้วนต้องเผชิญกับเงื่อนไขของหญิงสาวสมัยนั้นที่ไม่มีสิทธิในร่างกายของตัวเองและไม่มีสิทธิในการดำเนินชีวิตในแบบที่ตนเองเลือกได้ หรือผู้หญิงที่จะต้องทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ปรนนิบัติแก่สามีและยังต้องทำหน้าที่ในการเป็นแม่ รวมถึงผู้หญิงที่ได้รับการปฏิบัติโดยปราศจากความรับผิดชอบจากธรรมเนียมการมีภรรยาหลายคน ทำให้บทบาทของผู้หญิงที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมจึงเป็นบทบาทของผู้หญิงที่อยู่ในสภาวะถูกกดขี่และเป็นฝ่ายถูกกระทำจากสังคม ในขณะเดียวกันผู้แต่งก็พยายามนำเสนอให้ผู้หญิงมีลักษณะของความเป็นผู้นำ โดยสวมบทบาทนักต่อสู้ที่เท่าเทียมกับผู้ชาย หรือผู้หญิงที่มีแนวคิดฉีกออกจากค่านิยมของสังคมเพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงสามารถหลุดพ้นจากชะตากรรมอันเลวร้ายที่สังคมวางกรอบไว้ รวมไปถึงการพยายามอธิบายว่าผู้หญิงอินโดนีเซียเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ชาติและสิทธิมนุษยชน โดยวางบทบาทให้ตัวละครหญิงเป็นผู้คอยชักนำเป็นแรงบันดาลใจ และเป็นผู้ร่วมชะตากรรมกับตัวละครหลักเพศชายให้สามารถเดินอยู่บนเส้นทางการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิให้กับคนพื้นเมือง (ทิวาพร จันทร์แก้ว, 2556)

การนำเสนอดังกล่าวเป็นการนำเสนอในมุมมองของผู้ชายที่ถูกกล่อมเกลาจากอิทธิพลความคิดของมารดาที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี จากสภาพความเป็นจริงของครอบครัวและสภาพความเป็นจริงทางสังคมทำให้ปรามูเดียเรียนรู้ถึงประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงจากแม่ของตัวเอง ภาพผู้หญิงที่ปรากฏในนวนิยายของปรามูเดียเป็นจึงเป็นภาพของผู้หญิงที่อยู่ในสถานะของภรรยาและแม่ เป็นนักเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมกันในสังคมและภาพของผู้หญิงที่ฉีกออกจากค่านิยมของสังคมที่กำหนดบทบาทของผู้หญิงในฐานะความเป็นรอง โดยเป็นผู้หญิงที่มีการศึกษา มีความรู้ความสามารถ มีความคิดเป็นของตัวเอง และจะมีลักษณะของความเป็นผู้นำเพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงก็ไม่ได้อยู่ต่ำกว่าผู้ชายเสมอไปและสามารถทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำได้ตั้งแต่ระดับครอบครัว สังคม ไปจนถึงระดับชาติ (ทิวาพร จันทร์แก้ว, 2556) สอดคล้องกับคำอธิบายของ สุรเดช โชติอุดมพันธ์เกี่ยวกับวิธีการนำเสนอภาพตัวแทนในเชิงการสร้างความหมาย (Constructionist approach) ของสจ๊วต ฮอลล์ว่า การนำเสนอภาพภาพแทนนั้นไม่ได้เป็นกระบวนการที่โปร่งใสหรือเป็นเพียงการถ่ายทอดสิ่งรอบข้างโดยไม่ได้บิดเบือน แต่เป็นกระบวนการที่แอบแฝงการผลิตความหมาย กล่าวคือ ผู้สร้างใส่ความหมายลงไปในกระบวนการนำเสนอในขณะที่สิ่งรอบข้างไม่ได้มีความหมายในตัวมันเอง ภาพแทนในวรรณกรรมจึงไม่ใช่ภาพแทนในความเป็นจริงในอุดมคติ หากแต่เป็นภาพแทนจากมุมมองของผู้เขียนโดยเฉพาะ เช่นเดียวกับสรารักษ์ โรจนพฤกษ์ ที่อธิบายการสร้างภาพตัวแทนว่าภาพตัวแทน เกิดจากการสร้างความหมายผ่านกระบวนการทางความคิดของผู้ผลิต จากภาพแทนเดิมอาจมีแนวคิดเรื่องเก่าอยู่และผู้ผลิตแต่งเติมสร้างความหมายเพิ่มเติมหรือลบแนวคิดเดิมออกจากภาพตัวแทนบางส่วนหรือทั้งหมด เพื่อประกอบสร้างความหมายใหม่เข้าไปแทน ซึ่งเป็นการสร้างภาพแทนที่ดูเหมือนเรื่องจริงและผู้รับสารจะตีความตามความเข้าใจของแต่ละบุคคล

สรุปผล

งานเขียนของปรามูเดีย อนันตา ตูร์ มักจะมีมุมมองความคิดที่เกี่ยวข้องกับชาตินิยมและผู้หญิงอยู่เสมออันเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่เขาได้พบเจอและสร้างสรรค์เป็นผลงาน ซึ่งจากบริบทสังคมชายเป็นใหญ่และกระบวนการขัดเกลาโดยภาครัฐในสังคมอินโดนีเซีย ทำให้ภาพของผู้หญิงในอุดมคติของชาวอินโดนีเซียจะต้องเป็นบุคคลที่ยอมรับบทบาทหน้าที่ตามธรรมชาติในฐานะที่เป็นภรรยาและแม่ ดังนั้น ปรามูเดีย อนันตา ตูร์ ผู้ทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนให้เห็นสภาพการณ์ของสังคมจึงนำเสนอภาพของผู้หญิงที่ถูกวางให้อยู่ในตำแหน่งที่ถูกกดขี่ทางสังคมเพื่อสะท้อนให้เห็นปัญหาของผู้หญิงที่ปรากฏอยู่ในสังคมอินโดนีเซีย ในขณะเดียวกันก็มีการนำเสนอให้ผู้หญิงอยู่ในตำแหน่งของผู้นำโดยสวมบทบาทของนักต่อสู้ที่ทัดเทียมกับผู้ชาย ที่สำคัญคือเป็นผู้หญิงที่มีการศึกษา เป็นนักเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิวัติ และจะมีลักษณะของความเป็นผู้นำ ซึ่งการนำเสนอดังกล่าวมีอิทธิพลมาจากสภาพแวดล้อมในครอบครัวที่เขามีความใกล้ชิดและผูกพันกับแม่จึงเป็นเหตุให้เขาได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากผู้เป็นแม่ที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงของปรามูเดียจึงมักจะเน้นให้ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่มากกว่าผู้ชายเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงทางสังคมในเรื่องบทบาทของผู้หญิงในสังคมอินโดนีเซีย กล่าวได้ว่า วรรณกรรมเรื่องแผ่นดินของชีวิต และรอยย่างก้าวเป็นเครื่องมือในการชี้นำสังคมและเรียกร้องให้สังคมให้ความสำคัญกับสตรีผู้ซึ่งเป็นประชากรส่วนหนึ่งของสังคมไม่ให้ถูกผลักให้เป็นชายขอบหรือถูกลดลำดับขั้นความเป็นมนุษย์ภายใต้สังคมปิตาธิปไตยอย่างเช่นที่ผ่านมา รวมถึงเป็นกลไกหนึ่งในการต่อรอง ตอบโต้กับอุดมการณ์และความเชื่อกระแสหลักในสังคมที่ผู้หญิงถูกปิดกั้นโอกาสและสิทธิต่าง ๆ ที่พึงได้รับ

เอกสารอ้างอิง

ทัศนีวัลย์ ศรีมันตะ. (2557). อาเซียนและเพศภาวะ : การช่วงชิงพื้นที่การแสดงออกของผู้หญิงในประเทศไทย. **วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน** มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. 1(1).

ทิวาพร จันทร์แก้ว. (2553). “ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย” ในนวนิยายของปราโมทยา อนันตา ตูร์. ใน ทวีศักดิ์ เผือกสม และธนภาษ เดชพาวุฒิกุล. (บ.ก.). **ศรีวิชัย เครือข่ายการค้า และวีรบุรุษ: อินโดนีเซียศึกษาในประเทศไทย**. นครศรีธรรมราช: หน่วยวิจัยภูมิภาคศึกษา สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาลัยวลัยลักษณ์.

ทิวาพร จันทร์แก้ว. (2556). มโนทัศน์เกี่ยวกับชาตินิยม ชาติพันธุ์ และผู้หญิง ของปราโมทยา อนันตา ตูร์: บทสังเคราะห์จากงานวรรณกรรม, ใน พิเชฐ แสงทอง, (บ.ก.). **ศิลป์ศาสตร์แห่งวรรณกรรมอาเซียน: เพศ แบบเรียน วีรบุรุษ ชาติพันธุ์ และ ความใฝ่ฝันของคนพื้นเมือง.** กรุงเทพฯ: สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย.

ธิติ แจ่มขจรเกียรติ. (2555). ชีวิตและการพเนจรของ “ความหวัง”: ความทรงจำช่วยสร้างชาติในเรื่องสั้นช่วงแรกของปราโมทยา, ใน ตรีศิลป์ บุญขจร, (บ.ก.). **วรรณสารอาเซียน:สายสัมพันธ์และสตรีวิถี รวมบทศึกษาวรรณกรรม 10 ชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่คำผาง.

บัญชาสำเร็จกิจ. (2556). มองวรรณกรรมอาเซียนผ่านวรรณกรรมอินโดนีเซียเรื่องแผ่นดินของชีวิต (This Earth of Mankind). **วารสารกึ่งวิชาการ**. 34(2).

ปราณี วงษ์เทศ. (2549). **เพศสภาวะในสุวรรรภูมิ(อุษาคเนย์)**. กรุงเทพ:มติชน.

ปราโมทยา อนันตา ตูร์. (2543). **แผ่นดินของชีวิต This Earth of Mankind** (ภัควดี วีระภาสพงษ์, แปล).กรุงเทพฯ: คบไฟ.

ปราโมทยา อนันตา ตูร์. (2547). **รอยย่างก้าว Footsteps** (ภัควดี วีระภาสพงษ์, แปล). กรุงเทพฯ: คบไฟ

ปาริชาต เชียะคง และวรเวช ว่องศิริ. (2563). เพศภาวะ : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เรื่องเมืองสิด (ขุนแกล้ว) แหมะแว. **วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี**. 7(2).

ภัทรศศิร์ ช้างเจิม. (2559). **ภาพตัวแทนผู้หญิงในการ์ตูน Disney Princess**. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน.

สิทธา เลิศไพบูลย์. (2553). ผู้หญิงบนแผ่นฟิล์มอินโดนีเซีย: การต่อรองทางอำนาจของเพศจากยุคระเบียบใหม่ถึงปัจจุบัน. ใน ทวีศักดิ์ เผือกสม และธนภาษ เดชพาวุฒิกุล. (บ.ก.). **ศรีวิชัย เครือข่ายการค้า และวีรบุรุษ: อินโดนีเซียศึกษาในประเทศไทย**. นครศรีธรรมราช: หน่วยวิจัยภูมิภาคศึกษา สำนักวิชาศิลปะศาสตร์ มหาลัยวลัยลักษณ์.

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2548). **วาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์**. สืบค้นจาก http://www.phd-lit.arts.chula.ac.th/Download/discourse.pdf.

อัจจิมา แสงรัตน์. (2553). อารมณ์ต้องห้าม: เพศ ศาสนา และความรัก ในนวนิยายโดยนักเขียนสตรีอินโดนีเซีย. ใน ทวีศักดิ์ เผือกสม และธนภาษ เดชพาวุฒิกุล. (บ.ก.). **ศรีวิชัย เครือข่ายการค้าและวีรบุรุษ: อินโดนีเซียศึกษาในประเทศไทย**. นครศรีธรรมราช: หน่วยวิจัยภูมิภาคศึกษา สำนักวิชาศิลปะศาสตร์ มหาลัยวลัยลักษณ์.

อรอนงค์ ทิพย์พิมล. (2565). **ชีวิตและผลงานของ ปรามูเดีย อนันตา ตูร์: นักเขียน นักโทษและนักต่อสู้ทางการเมืองแห่งอินโดนีเซีย**. สืบค้นจาก https://www.the101.world/pramoedya-ananta-toer/.

ภาพความทรงจำในสงครามกลางเมืองสเปนสำหรับเยาวชน
The memory of the Spanish Civil War for juvenile

ธัญญาภรณ์ ศรีมิ่ง[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการถ่ายทอดประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนผ่านหนังสือการ์ตูนสำหรับเยาวชน *¿Qué fue la Guerra Civil?: Nuestra historia explicada a los jóvenes* เขียนโดยการ์โลส เฟร์นันเดซ ลิเรียและซิลเบีย กาซาโด อาเรนาส ผู้เขียนบทความมุ่งวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เขียนทั้งสองที่มีต่อสงครามกลางเมือง วิธีการถ่ายทอดความทรงจำ รวมทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหนังสือ โดยศึกษาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ แนวทางการเขียนประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปน การอธิบายสาเหตุและการนำเสนอความขัดแย้ง โครงสร้างการเขียน การคัดเลือกเนื้อหา การคัดเลือกตัวละคร การสอดแทรกอุดมการณ์ทางการเมือง การสอดแทรกข้อคิดให้แก่เยาวชน รวมไปถึงการเลือกใช้คำและวลี

คำสำคัญ: *สงครามกลางเมืองสเปน หนังสือการ์ตูน ความทรงจำ ความรุนแรง เยาวชน*

Abstract

This research analyzes the representation of the history of the Spanish Civil War through comic book for juvenile *¿Qué fue la Guerra Civil?: Nuestra historia explicada a los jóvenes*, written by Carlos Fernández Liria and Silvia Casado Arenas. The research focuses on the authors' perspective, the way to represent the memories, including the strengths and weaknesses of the book by studying through various elements namely the method for writing the history of the Spanish Civil War, the explanation of the causes and the representation of conflicts, the writing structure, the selection of contents and characters, the interpolation of political ideologies, the insertion of morality for juvenile, and the selection of words and phrases.

Keywords: *Spanish Civil War, Comic book, Memory, Violence, Juvenile*

Resumen

Este artículo es un estudio de la representación histórica de la Guerra Civil Española a través del cómic para los jóvenes ¿Qué fue la Guerra Civil?: Nuestra historia explicada a los jóvenes, escrito por Carlos Fernández Liria y Silvia Casado Arenas. El estudio se enfoca en las perspectivas de los autores, las maneras de representar las memorias a los jóvenes, incluso las fortalezas y debilidades del libro. Además, se analizan la escritura de la historia de la Guerra Civil, la explicación de las causas y la representación de los conflictos, la estructura de escritura, la selección de contenidos y personajes, la interpolación de ideologías políticas, la inserción de la moraleja final para los lectores jóvenes, incluso la selección de palabras y frases.

Palabras Claves: *Guerra Civil Española, Cómic, Memoria, Violencia, Jóvenes*

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

สงครามกลางเมืองสเปน (ค.ศ. 1936-1939) คือสงครามความขัดแย้งภายในประเทศระหว่างรัฐบาลสาธารณรัฐที่ 2 ที่มีอุดมการณ์ซ้ายและกบฏทหารฝ่ายขวา กบฏทหารก่อรัฐประหารในวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1936 แต่ทว่าความพยายามในการทำรัฐประหารล้มเหลว ฝ่ายรัฐบาลสามารถยืนหยัดต่อต้านฝ่ายกบฏได้ นับจากนั้นเป็นต้นมาประเทศสเปนแตกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือรัฐบาลที่มีกลุ่มผู้สนับสนุน ได้แก่ ทหารในกองทัพเรือและกองทัพอากาศ กลุ่มนิยมสาธารณรัฐ กลุ่มชนชั้นกลางหัวก้าวหน้า กลุ่มแรงงานสังคมนิยม กลุ่มแรงงานอนาธิปไตย และกลุ่มชาตินิยมกาตาลันและบาสก์ ในขณะที่อีกฝ่ายคือกบฏทหารที่มีกลุ่มผู้สนับสนุน ได้แก่ ทหารในกองทัพบก คริสตจักร กลุ่มนายทุนเจ้าของธุรกิจ กลุ่มเจ้าผู้ครองที่ดิน และกลุ่มชนชั้นกลางหัวอนุรักษนิยม โดยฝ่ายกบฏทหารเรียกตัวเองว่า “ฝ่ายชาตินิยม” เนื่องจากมองว่าตนนั้นเป็นผู้พิทักษ์ชาติศาสนาและพยายามรักษาความเป็นหนึ่งเดียวของชาติ อีกทั้งยังประณามฝ่ายรัฐบาลว่าต้องการทำลายชาติ ไม่เอาศาสนา ฝักใฝ่คอมมิวนิสต์ และต้องการแบ่งแยกดินแดน นอกจากนี้ สงครามกลางเมืองสเปนยังมีตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อทิศทางความเป็นไปของสงคราม นั่นคือการแทรกแซงจากประเทศมหาอำนาจในยุโรปอย่างอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี และสหภาพโซเวียต สงครามที่เริ่มต้นจากความขัดแย้งภายในประเทศจึงบานปลายกลายเป็นสงครามระดับนานาชาติ ท้ายที่สุดสงครามจบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายกบฏทหารหรือฝ่ายชาตินิยม อันส่งผลกระทบให้สเปนถูกปกครองโดยระบอบเผด็จการทหารที่นำโดยนายพลฟรานซิสโก ฟรังโก (Francisco Franco) ตั้งแต่ ค.ศ. 1939 จนกระทั่งเขาเสียชีวิตลงใน ค.ศ. 1975

สงครามกลางเมืองสเปนทำให้ประเทศแตกออกเป็นสองเสี่ยง เป็นเหตุการณ์ที่นองเลือดและสร้างความเสียหายอย่างมหาศาล โดยมีการคาดการณ์ว่าผู้เสียชีวิตในช่วงสงครามมีประมาณ 500,000 คน ทั้งนี้ยังไม่รวมจำนวนผู้สูญหาย ผู้อพยพหนีออกนอกประเทศ และผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงที่มีอีกมากมายนับไม่ถ้วน นอกจากนี้ เศรษฐกิจและสังคมหยุดชะงักเนื่องจากทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายกบฏได้ทุ่มเงินและทรัพย์สินของชาติจำนวนมากไปกับการสู้รบ สงครามกลางเมืองทำให้สเปนประสบกับความบอบช้ำ ความล้มเหลวทางการปฏิรูปสังคม และความล้าหลังทางการปฏิรูปเศรษฐกิจที่สเปนนั้นไม่สามารถฟื้นตัวขึ้นมาได้

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนโดยเฉพาะกับชาวสเปนเองเป็นกรณีศึกษาที่ดีสำหรับการสร้างความตระหนักรู้เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจก่อให้เกิดเหตุการณ์ซ้ำรอย จึงมีสื่อต่าง ๆ มากมายที่บอกเล่าและถ่ายทอดประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปน หนึ่งในนั้นคือหนังสือการ์ตูนซึ่งมีบทบาทสำคัญมากในการถ่ายทอดเนื้อหาประวัติศาสตร์ให้แก่เยาวชน หนังสือการ์ตูนช่วยให้เนื้อหาประวัติศาสตร์ดูน่าสนใจมากขึ้น และเข้าใจง่ายได้รวดเร็วขึ้น ทั้งยังกระตุ้นให้เกิดจินตนาการและแรงจูงใจในการเรียน สื่อการสอนประเภทหนังสือการ์ตูนจึงมักถูกนำมาใช้เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนการสอน อย่างไรก็ตาม หนังสือการ์ตูนมีข้อเสียเช่นเดียวกัน กล่าวคือ หากเนื้อหาของประวัติศาสตร์ที่มีความรุนแรงไม่ถูกกลั่นกรองอย่างรอบคอบถี่ถ้วน หรือผู้เขียนสอดแทรกอุดมการณ์บางอย่างลงในงานเขียน เนื้อความที่ถ่ายทอดผ่านหนังสือการ์ตูนอาจส่งผลต่อพฤติกรรมและความนึกคิดของเยาวชนได้

บทความวิชาการชิ้นนี้มุ่งวิเคราะห์การนำเสนอประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนผ่านหนังสือการ์ตูน *¿Qué fue la Guerra Civil?: Nuestra historia explicada a los jóvenes* โดยการ์โลส เฟร์นันเดซ ลิเรีย (Carlos Fernández Liria) และซิลเบีย กาซาโด อาเรนาส (Silvia Casado Arenas) ผู้เขียนบทความเลือกศึกษาและวิเคราะห์หนังสือดังกล่าวเนื่องจากความชัดเจนของชื่อหนังสือและวัตถุประสงค์ของผู้เขียนที่ต้องการถ่ายทอดประวัติศาสตร์นี้ให้แก่เยาวชนโดยเฉพาะ นอกจากนี้ กาซาโดให้สัมภาษณ์ว่า หนังสือเล่มนี้คือคำตอบของหนังสือ *La Guerra Civil contada a los jóvenes* โดยอาร์ตูโร เปเรซ เรเบร์เต (Arturo Pérez Reverte) เนื่องจากหนังสือเล่มนี้มีช่องโหว่ในการเล่าถึงความเป็นไปของสงครามกลางเมือง ทั้งไม่ได้คำนึงสาเหตุทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ แต่กลับมองว่าการต่อสู้ระหว่างฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายกบฏทหารเป็นการเผชิญหน้ากันระหว่างพี่น้องร่วมชาติที่ดูไร้เหตุผล (Salvador López Arnal, n.d.) เช่นนั้นแล้ว การศึกษาหนังสือการ์ตูน

¿Qué fue la Guerra Civil?: Nuestra historia explicada a los jóvenes จะช่วยให้เข้าใจว่าผู้เขียนที่เป็นชาวสเปนเองคิดเห็นอย่างไรต่อสงครามกลางเมืองสเปน ต้องการถ่ายทอดความทรงจำในประวัติศาสตร์ให้กับเยาวชนสเปนอย่างไร และหนังสือการ์ตูนเล่มนี้จะอุดช่องโหว่จากหนังสือการ์ตูนเล่มอื่น ๆ ได้จริงหรือไม่

1. ภาพรวมการเขียนประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปน

สเปนปกครองโดยระบอบเผด็จการฟรังโกตั้งแต่ ค.ศ. 1939-1975 ระบอบเผด็จการได้สร้างบรรยากาศความหวาดกลัวในสังคมสเปน รัฐบาลใช้นโยบายเซ็นเซอร์เพื่อควบคุมการผลิตผลงานทางวัฒนธรรมและป้องกันการเผยแพร่อุดมการณ์ที่อาจขัดแย้งกับรัฐบาลเผด็จการ ส่งผลให้ประเทศสเปนตกอยู่ในสภาพเฉื่อยชาทางวัฒนธรรม หนังสือทุกเล่มที่ตีพิมพ์ในสเปนต้องถูกส่งไปยังคณะกรรมการการเซ็นเซอร์เพื่อตรวจสอบว่ามีเนื้อหาเหมาะสมและสมควรจะตีพิมพ์หรือไม่ เช่นนั้นแล้ว ผู้เขียนและผู้จัดพิมพ์ในสเปนจึงต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมากในการเผยแพร่ประเด็นอ่อนไหว ประเด็นหลัก ๆ ที่รัฐบาลเผด็จการจับตามอง ได้แก่ ประเด็นที่ขัดต่อศีลธรรมทางศาสนา โจมตีการทำงานของรัฐบาล สอดแทรกอุดมการณ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล หรือวิพากษ์วิจารณ์ความแร้นแค้นในสังคม เป็นต้น การเซ็นเซอร์ในช่วงนี้มีความรุนแรงมากจนกลายเป็นเรื่องปกติที่นักเขียนมักหลีกเลี่ยงประเด็นที่อาจกระทบต่อความปลอดภัยของตนเอง มากไปกว่านั้น ใน ค.ศ. 1967 รัฐบาลได้ออกพระราชกฤษฎีกาสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับเด็กและเยาวชน (Estatuto de Publicaciones Infantiles y Juveniles) โดยมีใจความสำคัญว่า สิ่งพิมพ์สำหรับเด็กและเยาวชนต้องปรับเปลี่ยนเนื้อหาโดยคำนึงถึงการให้ความสำคัญกับค่านิยมทางศาสนา การเมือง และสังคม รวมไปถึงควรหลีกเลี่ยงเนื้อหาที่อาจกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกเกลียดชังอันทำให้คนในชาติขาดความสามัคคี (Boletín Oficial del Estado, n.d.) ทำให้หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสงครามกลางเมืองสเปนก็ถูกเซ็นเซอร์เช่นกัน ทั้งการเขียนงานถูกจำกัดและถูกกลั่นกรองเนื้อหาจนอาจทำให้เกิดความคลุมเครือหรือการบิดเบือน ด้วยเหตุนี้ จึงไม่พบหลักฐานงานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนที่เขียนโดยผู้เขียนชาวสเปนเป็นชิ้นเป็นอัน

อย่างไรก็ตาม เราสามารถพบงานเขียนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนจากผู้เขียนชาวต่างชาติ โดยผลงานชิ้นแรกคือหนังสือ *The Spanish Civil War* โดยฮิวจ์ โธมัส (Hugh Thomas) นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1961 โธมัสนำเสนอแง่มุมที่มีความเป็นกลาง อธิบายการต่อสู้ระหว่างฝ่ายประชาธิปไตยและฝ่ายฟาสซิสต์ซึ่งเริ่มต้นจากความขัดแย้งภายในสเปนและพัฒนากลายเป็นสงครามระหว่างประเทศ และในปีเดียวกันเอมิล เตอมิม (Émile Temime) และปิแอร์ บูร์เร (Pierre Bourré) นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสตีพิมพ์หนังสือ *La Révolution et la Guerra D'Espagne* นำเสนอแง่มุมที่ชะตากรรมของสเปนขึ้นอยู่กับการแทรกแซงของต่างชาติ สงครามกลางเมืองจึงเป็นการซ้อมใหญ่เพื่อทำสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ทว่า หนังสือทั้งสองเล่มล้วนเป็นมุมมองจากคนนอกที่มองเข้ามายังสถานการณ์ในสเปน ไม่ใช่งานเขียนที่เป็นภาษาสเปนหรือมาจากมุมมองของนักเขียนหรือนักประวัติศาสตร์ชาวสเปนโดยตรง

หลังจากระบอบเผด็จการฟรังโกสิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1975 สเปนเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ชาวสเปนมีอิสระในการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองและสังคมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถสร้างสรรค์งานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนได้ โดยแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 1980-1990 นั้น นักเขียนอ้างว่าพวกเขาเขียนงานด้วยแนวทางภววิสัย (objectivity) เป็นการเขียนงานที่ประกอบไปด้วยข้อเท็จจริงโดยมักอ้างอิงจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งผู้เขียนมีวัตถุประสงค์การเขียนงานที่เป็นกลาง ไม่มีอคติต่อกลุ่มความขัดแย้งใดในเหตุการณ์สงครามกลางเมือง (JIBC School of Communication & Social Justice, n.d.)

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 แนวทางการเขียนประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเกิดความเคลื่อนไหวทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมเพื่อฟื้นฟูความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งคืนความยุติธรรมให้กับเหยื่อจากระบอบเผด็จการ มุมมองของคนในสังคมต่อสงครามกลางเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนหน้า โดยมีความ

ต้องการขุดค้นหาความจริง ความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญจากรัฐบาลคือการออกกฎหมายพระราชกฤษฎีกาความทรงจำทางประวัติศาสตร์ (Ley de la Memoria Histórica) ค.ศ. 2007 โดยรัฐบาลพรรคแรงงานสังคมนิยมสเปน (Partido Socialista Obrero Español) (สาธิต มนัสสุรกุล, ม.ป.ป) ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกที่ประณามระบอบเผด็จการฟรังโกอย่างเป็นทางการ รัฐบาลได้ให้เงินสนับสนุนเพื่อขุดค้นและระบุตัวตนของเหยื่อที่สูญหายระหว่างสงครามกลางเมืองหรือระหว่างการปราบปรามทางการเมืองในช่วงรัฐบาลเผด็จการ ทั้งห้ามจัดกิจกรรมทางการเมืองที่หุบเขาแห่งผู้วายชนม์ (Valle de los Caídos) รวมไปถึงการนำสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับฟรังโกออกจากพื้นที่สาธารณะ นอกจากนี้ ยังมีความเคลื่อนไหวทางสังคมจากท่าทีของประชาชน ยกตัวอย่างเช่น เซบาสเตียน ฟาเบร์ (Sebastiaan Faber) นักเขียนและศาสตราจารย์ชาวสเปนได้วิเคราะห์แนวทางการเขียนนวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสงครามกลางเมืองสเปนซึ่งตีพิมพ์ระหว่าง ค.ศ. 2000-2007 โดยงานเขียนเหล่านี้มองว่าคนสเปนรุ่นใหม่มีภาระหน้าที่ทางจิตใจและศีลธรรมที่จะค้นหาอดีตและยอมรับมรดกทางประวัติศาสตร์ของตนเอง ทั้งมีความต้องการเผชิญหน้าและคลี่คลายปมปัญหา เช่นนั้นแล้ว คนสเปนรุ่นใหม่จึงไม่มีทัศนคติหรือความกลัวที่ว่าระบอบประชาธิปไตยจะถูกคุกคามจากความรุนแรงในอดีต ความทรงจำจึงควรได้รับการจดจำมากกว่าการถูกลืม (Álvarez & María, n.d.) ดังนั้น การฟื้นฟูความทรงจำเกี่ยวกับความทุกข์ทรมานของเหยื่อจึงนับว่าเป็นประเด็นสำคัญที่สุดประเด็นหนึ่งที่มีผลต่อแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนในศตวรรษที่ 21 นักเขียนในยุคนี้เขียนงานด้วยแนวทางอัตวิสัย (subjectivity) โดยใช้ทั้งแหล่งอ้างอิงข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรและใช้ความทรงจำผ่านบทสัมภาษณ์หรือประวัติศาสตร์บอกเล่ามาร่วมงานเขียนด้วย จึงมักมีอารมณ์และความรู้สึกของผู้เขียนปรากฏอยู่ในงานเขียน (JIBC School of Communication & Social Justice, n.d.)

นักเขียนแต่ละกลุ่มต่างมีชุดเหตุผลของตนเอง กล่าวคือ นักเขียนที่ใช้แนวทางภววิสัยเชื่อว่าการใช้ความทรงจำเป็นส่วนหนึ่งของงานเขียนอาจทำให้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ถูกบิดเบือนหรืออาจมีการบันทึกประวัติศาสตร์ด้วยความลำเอียง เนื่องจากความทรงจำของผู้คนมีความเปราะบางและมีอคติ ทำให้ไม่สามารถแยกความบอบช้ำทางจิตใจจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ภาพอดีตที่ขาดความแม่นยำนี้จึงส่งผลต่อความถูกต้องของเหตุการณ์ ในขณะที่นักเขียนที่ใช้แนวทางอัตวิสัยเชื่อว่าการเขียนงานทางประวัติศาสตร์โดยอ้างอิงเพียงเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรยังคงมีช่องว่างของข้อเท็จจริงอยู่มาก เอกสารที่มีนั้นอาจไม่เพียงพอหรืออาจถูกบิดเบือนมาตั้งแต่แรก ในทางกลับกัน ความทรงจำสามารถใช้เป็นหนึ่งในหลักฐานที่ทำหน้าที่เป็นพยานต่อความจริงที่เกิดขึ้นได้

2. การวิเคราะห์หนังสือการ์ตูน *¿Qué fue la Guerra Civil?*

2.1 การเขียนประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปน

หนังสือการ์ตูน *¿Qué fue la Guerra Civil?: Nuestra historia explicada a los jóvenes* ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์อากัล (Akal) เมื่อวันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 2017 มีจำนวน 144 หน้า เขียนโดยการ์โลส เฟร์นันเดซ ลิเรียและซิลเบีย กาซาโด อาเรนาส วาดภาพประกอบโดยดาบิด โออูโร (David Ouro) การ์โลส เฟร์นันเดซ ลิเรียเกิดใน ค.ศ. 1959 ที่เมืองซาราโกซา (Zaragoza) แคว้นอารากอน (Aragón) ประเทศสเปน เป็นศาสตราจารย์ด้านปรัชญาที่มหาวิทยาลัยกอมปลูเตนเซแห่งมาดริด (Universidad Complutense de Madrid) และเป็นนักเคลื่อนไหวด้านสิทธิทางการเมืองและสังคมที่มีชื่อเสียง (Pasajes Libería internacional, n.d.) ซิลเบีย กาซาโด อาเรนาส เกิดใน ค.ศ. 1976 ที่เมืองบาร์เซโลนา (Barcelona) แคว้นกาตาลุญญา (Cataluña) ประเทศสเปน เป็นอาจารย์สอนประวัติศาสตร์ที่สถาบันการศึกษาแห่งกัสติยาและเลออน (Instituto Público de Castilla y León) และเป็นนักเคลื่อนไหวเพื่อการศึกษาสาธารณะและสิทธิสังคม (Akal, n.d.)

หนังสือการ์ตูนเล่มนี้นับเป็นผลงานในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ตาม แนวทางการเขียนประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนของเฟร์นันเดซและกาซาโดนั้นมีแนวทางการเขียนเช่นเดียวกับนักประวัติศาสตร์หรือนักเขียนในช่วงทศวรรษ 1980-1990 เนื่องจากเนื้อหาภายในหนังสือเล่มนี้ใช้แนวทางการเขียนภววิสัย นั่นคือ การใส่ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง การใช้เพียง

เอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร และการไม่นำความทรงจำของเหยื่อจากสงครามกลางเมืองสเปนเข้ามามีบทบาทในงานเขียน เพื่อไม่ให้เกิดความเอนเอียงหรืออคติ มากไปกว่านั้น ผู้เขียนทั้งสองยืนยันในบทสัมภาษณ์ว่า *“เราพยายามนำเสนอบางแง่มุมของสงครามที่เป็นความจริงและได้รับการกลั่นกรองอย่างถี่ถ้วน เพราะหนังสือเล่มนี้จะเป็นสื่อการสอนสำคัญสำหรับผู้อ่านรุ่นเยาว์ที่อาจกังวลเกี่ยวกับการตีความว่าแท้จริงแล้วอะไรเกิดขึ้นจริง”* (Torrú, n.d.) และ *“สิ่งสำคัญคือเยาวชนของเราจะต้องไม่จดจำประวัติศาสตร์อย่างไม่ยุติธรรม”* (López, n.d.)

2.2 การอธิบายสาเหตุและการนำเสนอความขัดแย้ง

การอธิบายสาเหตุการเกิดสงครามกลางเมืองมีหลากหลายมุมมองในปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น มุมมองที่ว่าสาเหตุของสงครามกลางเมืองคือเหตุกาณ์การปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. 1934 (Revolución de 1934) โดยกลุ่มสังคมนิยมที่ต้องการเปลี่ยนระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เป็นเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ หรือมุมมองของสแตนลีย์ เพย์น (Stanley Payne) นักประวัติศาสตร์ชาวอเมริกันที่กล่าวไว้ว่าสงครามกลางเมืองเกิดจากความป่าเถื่อนของทั้งสองฝ่าย สงครามกลางเมืองจึงเป็นการต่อสู้ระหว่างความชั่วกับความชั่ว เป็นต้น เฟร์นันเดซและกาซาโดนำเสนออีกมุมมอง พวกเขากล่าวไว้ในบท “ปัญหาพื้นฐาน” (El problema de fondo) ซึ่งเป็นบทแรกของหนังสือว่า **สงครามกลางเมืองเกิดจากการก่อรัฐประหารของฝ่ายกบฏทหารที่ต่อต้านรัฐบาลประชาธิปไตย** มากไปกว่านั้น เฟร์นันเดซได้ยืนยันในบทสัมภาษณ์ว่า *“แม้การก่อรัฐประหารจะล้มเหลว แต่มันเป็นแก่นแท้สำคัญที่นำไปสู่สงครามกลางเมือง”* (IVOOX, 2022) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนทั้งสองได้มุ่งประเด็นไปที่รัฐประหาร แต่ไม่ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและสั่งสมในช่วงรัฐบาลสาธารณรัฐที่ 2 ไม่ได้นำเสนอว่ารัฐบาลสาธารณรัฐที่ 2 ดำเนินนโยบายอย่างไร เศรษฐกิจมีทิศทางแบบใด หรือสังคมมีความเป็นอยู่อย่างไร ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้อาจเป็นเหตุผลว่าทำไมฝ่ายกบฏทหารจึงทำการรัฐประหาร

อีกหนึ่งประเด็นที่เฟร์นันเดซและกาซาโดให้ความสำคัญเป็นพิเศษและแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในช่วงแรกของหนังสือ นั่นคือ **การแตกขั้วทางการเมืองตั้งแต่สมัยสาธารณรัฐที่ 2** โดยกล่าวไว้ในบท “ปัจจัยที่นำไปสู่รัฐประหาร” (Antecedentes golpistas) ขั้วหนึ่งคือฝ่ายซ้ายที่มีหลายกลุ่มและมีอุดมการณ์แตกต่างกัน แต่ทุกกลุ่มมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นคือการต่อต้านทุนนิยม ดังนั้น รัฐบาลสาธารณรัฐที่ 2 ที่มีนโยบายเอียงซ้ายจึงเป็นอันตรายต่อชนชั้นสูงและนายทุน ในขณะที่อีกขั้วหนึ่งคือชนชั้นสูงและนายทุนซึ่งเลือกสนับสนุนเผด็จการ เพราะหวังว่าเผด็จการจะสามารถช่วยรักษาผลประโยชน์ของตนได้ ผู้เขียนทั้งสองได้นำเสนอว่า**พื้นฐานของความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากฝ่ายทุนนิยม** เฟร์นันเดซกล่าวไว้ในบทสัมภาษณ์ว่า *“ประชาธิปไตยจะยังคงอยู่ตราบเท่าที่ไม่แตะต้องทุนนิยม แต่หากแตะต้องทุนนิยมเมื่อไหร่ ประชาธิปไตยจะถึงจุดจบ”* (IVOOX, 2022) นอกจากนี้ ทั้งสองได้กล่าวถึงสถานการณ์โลกขณะนั้นในบท “การคุกคามชัยชนะจากการเลือกตั้งของฝ่ายต่อต้านทุนนิยม” (La amenaza de una victoria electoral anticapitalista) โดยชี้ให้เห็นว่าขณะนั้นเกิดความวิตกกังวลและหวาดกลัวต่อกลุ่มคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อทุนนิยม และได้ยกตัวอย่างสหภาพโซเวียตที่ขณะนั้นที่ปกครองด้วยเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ ส่งผลให้มหาอำนาจยุโรปลุกขึ้นมาต่อต้านกลุ่มคอมมิวนิสต์ ทั้งยังมีการยกตัวอย่างถึงชนชั้นสูงและนายทุนในสเปนที่สนับสนุนด้านการเงินแก่กบฏทหารและพรรคฟาลังเช (Falange Española) ซึ่งเป็นพรรคการเมืองอุดมการณ์ฟาสซิสต์ รวมไปถึงบท “การสนับสนุนทางการเงินเพื่อทำรัฐประหาร” (Financiación del golpe de estado) ได้กล่าวถึงนายธนาคารที่มั่งคั่งที่สุดของสเปนในขณะนั้นอย่าง ฆวน มาร์ช (Juan March) ที่ให้ความช่วยเหลือกบฏทหารในการทำรัฐประหาร ซึ่งความช่วยเหลือนี้เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ฝ่ายกบฏสามารถสู้รบกับฝ่ายรัฐบาลได้

กล่าวโดยสรุป เฟร์นันเดซและกาซาโดไม่ได้นำเสนอภาพความขัดแย้งและความแตกแยกที่เกิดจากนโยบายการปฏิรูปรวมถึงความล้มเหลวในการบริหารประเทศของรัฐบาลฝ่ายซ้าย จนทำให้ฝ่ายกบฏทหารต้องการทำรัฐประหารยึดอำนาจ แต่ผู้เขียนทั้งสองมองว่า**ชนชั้นสูงและนายทุนในสเปนคือสาเหตุของสงครามกลางเมือง** กลุ่มชนชั้นนำหวาดกลัวรัฐบาลฝ่ายซ้ายและกระแสคอมมิวนิสต์ที่จะส่งผลกระทบต่อระบบทุนนิยม จนทำให้พวกเขาสนับสนุนรัฐประหารซึ่งนำไปสู่สงครามกลางเมืองในที่สุด

2.3 การคัดเลือกเนื้อหา

หนังสือการ์ตูนเป็นสื่อที่เป็นรูปธรรม เข้าถึงง่าย ช่วยเสริมสร้างจินตนาการ และเร้าความสนใจของผู้อ่าน หนังสือการ์ตูนจึงเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สำหรับเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนหนังสือการ์ตูนต้องตระหนักว่าเยาวชนมีจิตสำนึก การรับรู้ การประเมินผล และความเข้าใจที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ (Güliz, n.d.) การเลือกเนื้อหาเพื่อใส่ในหนังสือการ์ตูนจึงควรได้รับการไตร่ตรองอย่างรอบคอบและถี่ถ้วนว่าเนื้อหาใดควรหรือไม่ควรปรากฏอยู่ในหนังสือ การเขียนหนังสือการ์ตูนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากเนื้อหามีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน และมีตัวละครสำคัญจำนวนมาก อีกทั้งผู้เขียนมีมุมมองในการคัดเลือกเนื้อหาและถ่ายทอดเรื่องราวที่แตกต่างกัน เนื้อหาที่เลือกใส่ลงในหนังสือการ์ตูนและเนื้อหาที่จงใจข้ามไปสามารถแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์และเจตนารมณ์ของผู้เขียนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ *¿Qué fue la Guerra Civil?: Nuestra historia explicada a los jóvenes* จะสะท้อนให้เห็นว่าเฟร์นันเดซและ กาซาโดมีมุมมองและวิธีการถ่ายทอดประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนอย่างไร ให้คุณค่ากับเหตุการณ์หรือบุคคลใด และอะไรคือสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมที่ผู้เขียนทั้งสองต้องการให้เยาวชนในฐานะผู้อ่านได้เรียนรู้

การเขียนประวัติศาสตร์มีโครงสร้างหลากหลายที่สามารถใช้ถ่ายทอดเนื้อหา โครงสร้างโดยทั่วไปคือ การเขียนแบบเรียงตามลำดับเวลา (Chronological order) เป็นรูปแบบการเขียนที่บรรยายหรืออธิบายประวัติศาสตร์โดยเรียงเหตุการณ์ตามลำดับเวลาที่เกิดขึ้น อีกโครงสร้างหนึ่งที่พบได้คือ**การเขียนแบบเรียงลำดับตามลักษณะทางกายภาพหรือความสัมพันธ์** (Spatial order) เป็นรูปแบบการเขียนที่อธิบายเหตุการณ์โดยรอบของสถานการณ์นั้น ๆ โดยไม่คำนึงถึงลำดับเวลาของเหตุการณ์ วิธีการนี้ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์หรือเนื้อหาที่เฉพาะเจาะจงตามที่ผู้เขียนต้องการให้ผู้อ่านรับรู้ (UH Pressbooks The University of Hawai'I, n.d.) เฟร์นันเดซและกาซาโดใช้การเขียนแบบเรียงลำดับตามลักษณะทางกายภาพ กล่าวคือ ผู้เขียนทั้งสองไม่ได้อธิบายพัฒนาการและกระบวนการสู้รบตามลำดับเวลาที่เกิดขึ้น แต่เลือกอธิบายเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งของสงคราม ยกตัวอย่างเช่น ในบท “สงครามในภาคเหนือ” (La guerra en el Norte) ผู้เขียนทั้งสองเขียนบทนี้เพื่ออธิบายการสู้รบในภาคเหนือที่ใกล้ถึงจุดจบ ฝ่ายกบฏทหารรุกรานเข้ามาจนฝ่ายสาธารณรัฐพ่ายแพ้และสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ผู้เขียนไม่ได้เกริ่นจากบทอื่น ๆ มาก่อนว่าตามลำดับเหตุการณ์แล้ว ชาวสเปนในพื้นที่ภาคเหนือมีความขัดแย้งตั้งแต่แรกเริ่มอย่างไร หรือพื้นที่ภาคเหนือนั้นมีกระแสความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยมกาตาลันและบาสก์อย่างไร เป็นต้น ดังนั้น ผู้เขียนบทความจึงวิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุที่ผู้เขียนทั้งสองเลือกเขียนแบบเรียงตามลักษณะทางกายภาพเนื่องจากภาพที่ผู้เขียนทั้งสองต้องการให้ผู้อ่านรับรู้คือ**การมองสงครามสเปนแบบภาพรวม**หรือสงครามของคนทั้งประเทศ เพราะหากผู้เขียนทั้งสองเลือกเขียนแบบเรียงตามลำดับเวลา พวกเขาไม่สามารถหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ทำให้เห็นถึงความขัดแย้งใน แต่ละภูมิภาคหรือความขัดแย้งของพี่น้องร่วมชาติได้ เฟร์นันเดซและกาซาโดอาจมีเป้าหมายในการเขียนหนังสือเล่มนี้เพื่อสร้างภาพความทรงจำว่าชาวสเปนทุกคนร่วมกันทำสงครามกับกบฏทหาร ซึ่งให้ความรู้สึกความเป็นหนึ่งเดียวหรือความรู้สึกรักชาติให้กับผู้อ่านมากกว่าการทำให้ผู้อ่านเห็นถึงความขัดแย้งของคนในชาติ

การเลือกตัวละครในช่วงสงครามกลางเมือง ตัวละครที่ปรากฏชื่อในหนังสือมีอยู่ไม่มากนัก ทั้งที่ในเหตุการณ์จริงมีบุคคลสำคัญมากมายที่ส่งผลต่อทิศทางของสงคราม ทั้งนี้ เนื่องจากผู้เขียนทั้งสองได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าหนังสือเล่มนี้เรียบเรียงสำหรับเยาวชน การใส่ชื่อตัวละครมากเกินไปอาจสร้างความสับสนในขณะที่อ่านได้ ตัวละครฝ่ายขวาที่ผู้เขียนทั้งสองได้คัดเลือกมาใส่นั้น แน่นอนว่าต้องมีตัวละครหลักอย่างนายพลฟรานซิสโก ฟรังโก นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึง นายพลกอนซาโล เกอีโป เด ญาโน (Gonzalo Queipo de Llano) นายพลเอมิลิโอ โมลา (Emilio Mola) นายพลโฆเซ ซานฆูร์โฆ (José Sanjurjo) อันโตนิโอ กอนซาเลซ ปาเชโก (Antonio González Pacheco) หรือ บิลลี เอล นิญโญ (Billy el Niño) พันเอกอันโตนิโอ เตเฆโร (Antonio Tejero) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนทั้งสองอ้างถึงบุคคลข้างต้นนั้นไม่ได้กล่าวเพื่อให้ความสำคัญกับบุคคลนั้น ๆ แต่ใช้เป็นจุดเชื่อมของเรื่องเพื่อให้สามารถเล่าเรื่องต่อไปได้เท่านั้น

การนำเสนอตัวละครฝ่ายซ้ายมีลักษณะเดียวกัน นั่นคือ ผู้เขียนเลือกใส่ตัวละครสำคัญไม่กี่คน โดยตัวละครที่ถูกกล่าวถึง เช่น มานูเอล อาซาญญา (Manuel Azaña) ฆวน เนกริน (Juan Negrín) นายพลเซฆิสมุนโด กาซาโด (Segismundo Casado) เฟเดริโก การ์เซีย ลอร์กา (Federico García Lorca) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้เขียนเลือกใส่ตัวละครฝ่ายขวาและซ้ายในจำนวนใกล้เคียงกัน แต่ทว่าผู้เขียนทั้งสองมีความเอนเอียงในการเขียนเพื่อยกย่องฝ่ายซ้ายมากกว่าฝ่ายขวาอย่างเห็นได้ชัด ยกตัวอย่างเช่น บท “ปัญญาชนและสงคราม” (Los Intelectuales y la guerra) เป็นการเขียนยกตัวอย่างรายชื่อปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่ต่อต้านลัทธิฟาสซิสต์ ผู้เขียนทั้งสองเอนเอียงซ้ายอย่างชัดเจนจากข้อความที่กล่าวว่า “*ปัญญาชนอันทรงเกียรติเกือบทั้งหมดสนับสนุนฝ่ายสาธารณรัฐที่ 2*” (หน้า 56) ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าผู้เขียนทั้งสองตั้งใจสื่อว่าการกระทำของฝ่ายซ้ายนั้นสมเหตุสมผลมากกว่าฝ่ายขวา

นอกจากนี้ **การแทรกแซงของต่างชาติ**เป็นเนื้อหาที่ผู้เขียนทั้งสองได้เน้นย้ำอยู่บ่อยครั้งเพื่อให้ผู้อ่านไม่เห็นถึงความขัดแย้งของคนในชาติและต้องการให้เห็นว่าชาวสเปนนั้นกำลังต่อสู้กับกบฏทหารและต่างชาติที่เข้ามาแทรกแซงเสียมากกว่า ยกตัวอย่างเช่น ในบท “คณะกรรมการการไม่แทรกแซง” (El Comité de No Intervención) ผู้เขียนทั้งสองได้เขียนไว้ว่าชนชั้นนำในประเทศหวั่นเกรงว่าหากฝ่ายสาธารณรัฐได้รับชัยชนะในสงครามกลางเมืองนี้ อาจทำให้เกิดการปฏิวัติของแรงงานและชาวนาจนนำประเทศไปสู่การปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์และอนาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลของชาติตะวันตกที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยจึงตัดสินใจไม่แทรกแซงสงครามกลางเมือง ในเวลาต่อมารัฐบาลของ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี และประเทศอื่น ๆ รวม 27 ประเทศได้ลงนามในสนธิสัญญาการไม่แทรกแซง (El Pacto de No Intervención) โดยตกลงร่วมกันว่าจะไม่ส่งกองกำลังหรืออาวุธไปช่วยเหลือทั้งฝ่ายสาธารณรัฐและฝ่ายกบฏทหาร อย่างไรก็ตาม สนธิสัญญานี้ได้ถูกละเมิดตั้งแต่ช่วงต้นของสงคราม ผู้เขียนได้เน้นย้ำโดยเฉพาะการแทรกแซงของเยอรมนีและอิตาลีที่ช่วยเหลือฝ่ายกบฏทหาร และแม้ว่าฝ่ายสาธารณรัฐได้รับการช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียต ฝ่ายสาธารณรัฐนั้นยังคงเสียเปรียบในการสู้รบ

ผู้เขียนทั้งสองได้นำเสนอเพิ่มเติมในบท “จากรัฐประหารสู่สงคราม” (Del golpe a la guerra) ว่า สงครามกลางเมืองสเปนเกิดขึ้นในระดับนานาชาติ ทั้งฝ่ายสาธารณรัฐและฝ่ายกบฏทหารต่างก็ได้รับความช่วยเหลือจากต่างชาติ แต่ทว่าทั้งสองฝ่ายได้รับความช่วยเหลืออย่างไม่เท่าเทียมกัน รัฐบาลฟาสซิสต์ของเยอรมนีและอิตาลีได้ให้ความช่วยเหลือฝ่ายกบฏทหารอย่างเต็มที่และเปิดเผย ในขณะที่ฝ่ายสาธารณรัฐที่เป็นรัฐบาลถูกต้องตามกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยกลับไม่ได้รับความช่วยเหลือจากอังกฤษหรือฝรั่งเศส และแม้ว่าฝ่ายสาธารณรัฐจะได้รับความช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียต แต่ความช่วยเหลือถูกส่งมาอย่างยากลำบาก การขนส่งกองกำลังและอาวุธต้องใช้ระยะเวลาหลายเดือนกว่าจะถึงสเปน เช่นนั้นแล้ว ผู้เขียนบทความจึงวิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุที่ผู้เขียนทั้งสองให้ความสำคัญและให้พื้นที่ค่อนข้างมากเพื่อพูดถึงการแทรกแซงของต่างชาตินั้นเป็นความพยายามที่จะแสดงให้ผู้อ่านนั้นเห็นว่า**การแทรกแซงของต่างชาตินั้นมีผลต่อชัยชนะของฝ่ายกบฏทหาร**มากเพียงใด ซึ่งประเด็นนี้สามารถใช้เพื่อหักล้างกับประเด็นที่ว่าฝ่ายสาธารณรัฐนั้นพ่ายแพ้เพราะความแตกแยกภายในได้

การสอดแทรกอุดมการณ์ทางการเมืองปรากฏอยู่ในหนังสือการ์ตูนเล่มนี้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ผู้เขียนทั้งสองพยายามเน้นให้เห็นว่าฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายกบฏทหารมีแนวทางการบริหารประเทศด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น การเปรียบเทียบบทบาทของผู้หญิงในช่วงรัฐบาลสาธารณรัฐที่ 2 กับรัฐบาลเผด็จการฟรังโกในบท “บทบาทของผู้หญิงและการต่อสู้ของสตรีนิยม” (Protagonismo de las mujeres y lucha femenista) และบท “ผู้หญิงในอุดมคติของฟรังโก” (El ideal femenino del franquismo) โดยมีเนื้อหาว่า ผู้หญิงในช่วงรัฐบาลสาธารณรัฐที่ 2 มีบทบาทสำคัญทั้งในการต่อต้านลัทธิฟาสซิสต์และการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยสตรี ในขณะที่ระบอบเผด็จการฟรังโกกำหนดหน้าที่ของผู้หญิงให้เป็นเพียงแค่ส่วนเสริมสำหรับผู้ชายเท่านั้น มากไปกว่านั้น กาซาโดให้สัมภาษณ์ว่า การเขียนบทแยกเฉพาะสำหรับบทบาทของผู้หญิงนั้นเป็นความตั้งใจ ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ พวกเขาเห็นว่าหนังสือแบบเรียนตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานในโรงเรียนกล่าวถึงการมีอยู่และบทบาทของผู้หญิงในสงครามน้อยมาก พวกเขาจึงต้องการยกย่องสตรีผู้มีชื่อเสียงและสตรีผู้ไม่เปิดเผยนาม

ทุกคนที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในสงครามกลางเมืองสเปน สนับสนุนการสร้างสังคมที่ผู้หญิงควรได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมในทุกด้านของชีวิต และสร้างความตระหนักรู้ให้กับเยาวชน (Salvador López Arnal, n.d.)

นอกจากนี้ ผู้อ่านสามารถเห็นการเปรียบเทียบการศึกษาในช่วงรัฐบาลสาธารณรัฐที่ 2 กับรัฐบาลเผด็จการในบท “นโยบายวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่าย” (La política cultural en ambos lados) กล่าวคือ รัฐบาลสาธารณรัฐที่ 2 สนับสนุนการศึกษาที่เสรี เนื่องจากรัฐบาลเชื่อว่าความรู้และวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญที่ใช้ต่อต้านลัทธิฟาสซิสต์ ในทางกลับกันระบอบการปกครองของฟรังโกควบคุมการศึกษาโดยได้รับการสนับสนุนจากคริสตจักรคาทอลิกที่เข้ามากำหนดการศึกษาขั้นพื้นฐานและดูแลเรื่องการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม ผู้เขียนทั้งสองได้เน้นย้ำในบท “บทบาทของคริสตจักรในช่วงเผด็จการ” (El papel de la Iglesia durante la dictadura) ว่าคริสตจักรคาทอลิกครอบงำประเทศโดยสมบูรณ์ คริสตจักรกำหนดกรอบศีลธรรมที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในทุกระดับ เช่น การสนับสนุนความเป็นลูกผู้ชาย การต่อต้านกลุ่มคนรักร่วมเพศ การสนับสนุนให้ผู้หญิงรักษาพรหมจรรย์จนกว่าจะแต่งงาน หรือการแยกชนชั้นทางสังคมในโรงเรียน เป็นต้น กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าผู้เขียนทั้งสองพยายามสอดแทรกอุดมการณ์ทางการเมืองที่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายซ้ายและปลูกฝังว่าฝ่ายใดคือฝ่ายถูก ผู้เขียนใช้วิธีการเขียนเปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นว่าการกระทำของฝ่ายซ้ายให้ความรู้สึกแง่บวก อาจคาดการณ์ได้ไม่ยากว่าเยาวชนในฐานะผู้อ่านจะเชื่อว่าฝ่ายไหนเป็นฝ่ายถูก

การสอดแทรกข้อคิดให้แก่ผู้อ่านช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านตกตะกอนความคิดหลังจากการอ่านหนังสือเล่มนั้น ๆ อีกทั้งผู้เขียนสามารถเน้นย้ำวัตถุประสงค์และถ่ายทอดสารที่แท้จริงสู่ผู้อ่านผ่านข้อคิดทิ้งท้าย (Liza Marie Garcia, n.d.) เฟร์นันเดซและกาซาโดไม่มีบทแยกเฉพาะสำหรับข้อคิดจากสงครามกลางเมืองอย่างชัดเจน แต่ผู้เขียนทั้งสองได้สอดแทรกข้อคิดไว้ในบทช่วงท้ายของหนังสือให้ผู้อ่านได้คิดตาม เช่น ในบท “สงครามที่กินเวลานานกว่า 40 ปี” (Una guerra que duró cuarenta años más) หรือบท “ความตายของฟรังโกและการเปลี่ยนผ่าน (La muerte de Franco y la Transición) เป็นต้น ข้อคิดที่ทิ้งไว้ให้กับผู้อ่านคือ**สงครามกลางเมืองและระบอบเผด็จการส่งผลกระทบต่อสังคมสเปนจนกระทั่งปัจจุบัน** ผู้เขียนทั้งสองพยายามเน้นย้ำว่าสงครามกลางเมืองนั้นไม่ได้จบลงใน ค.ศ. 1939 แต่ยังดำเนินต่อไปเป็นเวลานานกว่า 40 ปีภายใต้ระบอบเผด็จการที่นำโดยฟรังโก ซึ่งเป็น 40 ปีที่ผู้พ่ายแพ้ต้องต่อสู้กับเผด็จการอย่างไม่เท่าเทียม ผู้พ่ายแพ้เผชิญกับการปราบปรามและความรุนแรงทำให้ประเทศสเปนในช่วงนี้ เต็มไปด้วยบรรยากาศของความหวาดกลัว แม้ว่าในเวลาต่อมาสเปนได้ฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตยหลังจากการเสียชีวิตของฟรังโก แต่ผลกระทบจากสงครามกลางเมืองยังปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน จุดประสงค์แรกของผู้เขียนทั้งสองในข้อคิดนี้คือความพยายามที่ต้องการแสดงให้เห็นว่า สงครามกลางเมืองไม่ได้เกิดจากความวุ่นวายของการปกครองในรัฐบาลสาธารณรัฐที่ 2 แต่เกิดจากการรัฐประหารที่รุนแรงที่เข้ามาหยุดกระบวนการประชาธิปไตย และตามด้วยด้วยการปกครองของระบอบเผด็จการที่โหดร้าย ซึ่งเป็นช่วงเวลากว่า 40 ปีที่ชาวสเปนต้องอยู่ท่ามกลางสังคมที่มีแต่การกดขี่และบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความหวาดกลัว (Salvador López Arnal, n.d.)

อีกจุดประสงค์หนึ่งของการให้ข้อคิดดังกล่าวคือการเชื่อมโยงระหว่างปัจจุบันและอดีต ซึ่งเป็นวิธการที่สามารถสร้างความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกับผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกผูกพัน ทางอารมณ์และจิตใจ ผู้อ่านอาจรู้สึกว่าเหตุการณ์นั้นเพิ่งเกิดขึ้นและผู้อ่านเองก็ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์นี้เช่นเดียวกัน ส่งผลให้เกิดกระบวนการการถ่ายโอนความทรงจำ (Carmen Artime Omil, 2013) โดยประโยคที่ปรากฏในหนังสือที่ทำให้เห็นกระบวนการนี้ ยกตัวอย่างเช่น *“ในระยะสั้น ระบอบฟรังโกมุ่งกำจัดความคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเผด็จการ แต่ใน ระยะยาว ระบอบฟรังโกต้องการปราบปรามและควบคุมประชาชนทั้งหมด ความกลัวจึงแทรกซึมอยู่ในความรู้สึกของประชาชน แม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ก็เป็นไปได้ที่จะได้ยินปู่ย่าตายายของเราพูดประโยคซ้ำ ๆ <<อย่าเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง>> หรือ <<อย่าทำให้ตัวเองเป็นที่สังเกต>>”* (หน้า 91-92) หรือ *“ระบอบการปกครองแห่งความหวาดกลัวทำให้ชาวสเปนหลายชั่วอายุคนจดจำได้อย่างลึกซึ้ง ความกลัวฟาสซิสต์ การรังเกียจผู้หญิง และ การปลูกฝังความเกลียดกลัวต่อกลุ่มคนที่มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ ได้แทรกซึมลึก*

เข้าไปในวัฒนธรรมประชาชน นอกจากนี้ ฝ่ายสาธารณรัฐหรือฝ่ายซ้ายส่วนใหญ่ยังถูกกำจัด ถูกกดดันให้ลี้ภัยออกนอกประเทศ บุคคลเหล่านี้ ถูกทำให้เป็นคนชายขอบและถูกอัปเปหิออกจากสังคม วิธีการเหล่านี้ก่อให้เกิดภาวะจำยอมต่อเผด็จการ ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่เราตระหนักจนถึงทุกวันนี้ว่าเป็นผลสืบเนื่องที่สำคัญจากสงครามกลางเมือง" (หน้า 115) เป็นต้น

2.4 คำและวลีที่เลือกใช้

นอกเหนือจากการเลือกวิธีการนำเสนอ เนื้อหา และตัวละครที่เหมาะสมแล้ว การเลือกใช้คำก็มีความสำคัญมากเช่นเดียวกัน คำที่ผู้เขียนเลือกใช้ในการบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งคำในเชิงบวกและลบล้วนมีผลต่อความคิด การรับรู้ และความรู้สึกของเยาวชนทั้งสิ้น และสามารถสะท้อนมุมมองของนักเขียนต่อเหตุการณ์ได้เป็นอย่างดี

การเลือกใช้คำเพื่อกล่าวถึงการสู้รบของแต่ละฝ่ายในสงครามกลางเมืองมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เฟร์นันเดซและกาซาโดมักเลือกใช้คำในเชิงลบเพื่ออธิบายถึงการสู้รบของฝ่ายกบฏทหาร ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกเชิงลบต่อการกระทำของฝ่ายกบฏทหาร มากไปกว่านั้น ผู้เขียนทั้งสองมักระบุจำนวนคนที่ได้รับผลกระทบ ได้รับบาดเจ็บ หรือถูกสังหารซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านเห็นใจฝ่ายสาธารณรัฐได้ ยกตัวอย่างเช่น

> *"รัฐประหารใช้**ความโหดเหี้ยม**ยุติสถานการณ์ความเป็นไปได้ที่ลัทธิสังคมนิยมจะพิชิตอำนาจด้วยวิถีทางประชาธิปไตย"* (หน้า 52-54)
>
> *"ผลที่ตามมาทันทีคือการ**ปราบปรามอย่างรุนแรง**ภายในเมือง ผู้คนจำนวนมากต้องอพยพหนีออกจากเมือง ... ผู้คนในเมืองราว 3,600 คนถูกยิงทิ้งโดยไม่ได้รับการพิจารณาคดีและถูกฝังไว้ในหลุมศพหมู่"* (หน้า 73)
>
> *"**ความโหดร้ายไม่มีที่สิ้นสุด**และต่อเนื่องไปจนถึงช่วงหลังของระบอบเผด็จการ ทั้งการยิงการทรมาน การทำให้หายสาบสูญ การกวาดล้าง การจับกุม การเนรเทศ ..."* (หน้า 91)

ในทางกลับกัน ผู้เขียนทั้งสองบรรยายความโหดร้ายในสงครามของฝ่ายสาธารณรัฐและจำนวนคนที่ถูก ฝ่ายสาธารณรัฐสังหารเช่นกัน แต่ผู้เขียนทั้งสองมักคลี่คลายเหตุการณ์นั้น ๆ ด้วยการกล่าวคำยกย่องเชิดชูฝ่ายสาธารณรัฐหรือเปรียบเทียบว่าฝ่ายกบฏทหารโหดร้ายกว่า คำเหล่านี้อาจทำให้ผู้อ่านคิดว่าสงครามที่ฝ่ายสาธารณรัฐทำนั้นเป็นสิ่งที่คุ้มค่าแก่การต่อสู้ ยกตัวอย่างเช่น

> *"สงครามกลางเมืองสเปนมีต้นตอมาจากการรัฐประหารที่ต่อต้านรัฐบาลประชาธิปไตย ซึ่งบางทีอาจเป็น**รัฐบาลที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดเท่าที่เคยมีมาในประเทศสเปน** ..."* (หน้า 9)
>
> *"ประชาชนพลเรือนในกรุงมาดริดตอบโต้อย่างรวดเร็วด้วย**ความกล้าหาญที่ยิ่งใหญ่**"* (หน้า 27)
>
> *"**การสังหารหมู่ที่เลวร้ายที่สุดโดยฝีมือของฝ่ายสาธารณรัฐ**เกิดขึ้นในเมืองปารา กูเอโยสเดล ฆารามา (Paracuellos del Jarama) ประชาชนประมาณ 2,500 คนถูกยิงทิ้งโดยไม่มีการพิจารณาคดี ...*
>
> *การปราบปรามของ**ฝ่ายกบฏทหาร**นั้นรุนแรงมาก และมากไปกว่านั้นการปราบปรามแตกต่าง**จากฝ่ายสาธารณรัฐ**ตรงที่มีการจัดระเบียบ วางแผน และส่งเสริมโดยเจ้าหน้าที่รัฐ"* (หน้า 34)

นอกจากนี้ ผู้เขียนทั้งสองมักเลือกใช้คำที่แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกส่วนตัวเข้าข้างฝ่ายสาธารณรัฐอย่างชัดเจน ซึ่งการเลือกใช้คำดังกล่าวสามารถโน้มน้าวผู้อ่านให้เกิดความรู้สึกด้านลบต่อฝ่ายกบฏทหารและด้านบวกต่อฝ่ายสาธารณรัฐได้ ยกตัวอย่างเช่น

> *"ฝูงเครื่องบินจากกองกำลังคอนดอร์ (Legión Cóndor) ของเยอรมนีทิ้งระเบิดในหลายเมืองใกล้กับเมืองบิลเบา (Bilbao) เมื่อวันที่ 26 เมษายน ค.ศ. 1937 เมืองเกร์นิกา (Guernica) อันเป็นสัญลักษณ์ของชาตินิยมบาสก์ถูกทำลาย และ**เป็นเรื่องน่าเศร้าสลด**ที่การทำลายล้างประชาชนพลเรือนจำนวนมากนี้จะกลายเป็นเรื่องธรรมดาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2"* (หน้า 77)
>
> *"**น่าเศร้า**ที่จนถึงทุกวันนี้ยังไม่สามารถตัดสินลงโทษผู้ลงมือทรมานประชาชนที่รู้จักกันดีที่สุดในช่วงเผด็จการ บางคนยังมีชีวิตอยู่และเสวยสุขกับอิสรภาพ"* (หน้า 104)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่สามารถวิเคราะห์ได้จากวิธีการเลือกใช้คำของผู้เขียนทั้งสองคือการใช้คำอธิบายสังคมสเปนภายใต้ระบอบเผด็จการของฟรังโกที่ชาวสเปนถูกกดขี่และลิดรอนสิทธิเสรีภาพ ทำให้ประเทศล้าหลัง ในทางกลับกัน เมื่อกล่าวถึงสังคมสเปนภายใต้การปกครองของสาธารณรัฐนั้น ผู้เขียนทั้งสองเลือกใช้คำในแง่บวกที่อธิบายถึงความเสรีและสังคมสเปนที่ได้รับการพัฒนา ยกตัวอย่างเช่น ในบท "นโยบายวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่าย" (La política cultural en ambos lados) ที่มีการเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจน ดังนี้

> *"ฝ่ายฟรังโกบังคับใช้เผด็จการทางวัฒนธรรมแบบฟาสซิสต์และเบ็ดเสร็จนิยม ทั้งยังได้รับการสนับสนุนหลักจากคริสตจักรคาทอลิก มีการปลูกฝังอุดมการณ์ที่เชิดชูประวัติศาสตร์จักรวรรดิสเปนและคุณค่าดั้งเดิมของนิกายโรมันคาทอลิก การพิชิตทางวัฒนธรรมและการศึกษาที่ฝ่ายสาธารณรัฐได้ดำเนินมาถูกกำจัดทิ้ง โดยเฉพาะครูตกเป็นเหยื่อของการแก้แค้น เผด็จการปลดครูจำนวนมากออกจากตำแหน่งและนำผู้ที่มีอุดมการณ์ฟาสซิสต์เข้ามาแทนที่ การละทิ้งวัฒนธรรมและความล้าหลังซึ่งมีต้นตอมาจากเผด็จการถือเป็นภาพรวมของประวัติศาสตร์สเปนในศตวรรษที่ 20"* (หน้า 59)
>
> *"ในทางกลับกัน ฝ่ายสาธารณรัฐเชื่อว่าวัฒนธรรมและความรู้เป็นพันธมิตรพื้นฐานที่สามารถต่อต้านลัทธิฟาสซิสต์ มีการสร้างกลุ่มคนที่รู้หนังสือเพื่อส่งไปสอนหนังสือตามพื้นที่ต่าง ๆ และสร้างโรงเรียนมากกว่า 5,000 แห่ง การทำสงครามและความทุกข์ยากอันแสนสาหัสที่เกิดขึ้นไม่ได้ขัดขวางความพยายามที่จะยกระดับวัฒนธรรมของชาวสเปนผ่านทางบทกวี ภาพยนตร์ วิทยุ หรือละครเวที..."* (หน้า 59)

3. บทสรุป

ทุกวันนี้สงครามกลางเมืองยังคงเป็นหัวข้อสำคัญในโรงเรียนในประเทศสเปน แต่ยังคงเป็นเรื่องยากที่จะอธิบายประวัติศาสตร์ทั้งหมดให้เยาวชนทราบได้อย่างถูกต้อง สื่อการสอนรวมไปถึงหนังสือการ์ตูนจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเรียนรู้ของเยาวชน สำหรับหนังสือการ์ตูน *¿Qué fue la Guerra Civil?: Nuestra historia explicada a los jóvenes* มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์สงครามกลางเมือง สำหรับ**จุดแข็ง** ผู้เขียนทั้งสองเข้าถึงเยาวชนโดยการนำเสนอ

ข้อมูลด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย กระชับ และไม่ซับซ้อน การเล่าเรื่องมีข้อมูลพร้อมภาพประกอบทำให้เข้าใจมากขึ้น ทั้งความรุนแรงของการใช้คำหรือภาพมักไม่ปรากฏในหนังสือมากจนเกินไปเมื่อเทียบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดโดยคำนึงว่าเยาวชนในฐานะผู้อ่านอาจได้รับผลกระทบจากการเห็นความรุนแรง ในทางกลับกัน **จุดอ่อน**ของหนังสือเล่มนี้คือการที่ผู้เขียนทั้งสองขาดเนื้อหาในประเด็นของกระบวนการการทำสงคราม แทนที่จะเน้นแสดงให้เห็นกลยุทธ์และกระบวนการการทำสงคราม ผู้เขียนทั้งสองมุ่งอธิบายเชิงเปรียบเทียบให้เห็นว่าฝ่ายไหนถูกหรือผิด ซึ่งเป็นความจงใจที่ผู้เขียนทั้งสองต้องการถ่ายทอดเพียงเนื้อหาที่ต้องการเท่านั้น ผู้เขียนบทความจึงวิเคราะห์ได้ว่า ผู้เขียนทั้งสองพยายามสร้างภาพความทรงจำให้ผู้อ่านเข้าใจสงครามกลางเมืองผ่านมุมมองและประสบการณ์ของพวกเขาเอง นอกจากนี้ แม้ว่าเฟร์นันเดซและกาซาโดเขียนงานชิ้นนี้โดยใช้แนวทางภววิสัย เน้นการใส่ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง อ้างอิงจากเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร และพยายามนำเสนอข้อมูลที่เป็นกลางด้วยการไม่นำความทรงจำของเหยื่อจากสงครามกลางเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ถ่ายทอดประวัติศาสตร์ด้วยความลำเอียงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากผู้เขียนทั้งสองมีวิธีการเขียนและการเลือกใช้คำที่แสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกส่วนตัวเข้าข้างฝ่ายสาธารณรัฐ ทั้งการกล่าวถึงฝ่ายกบฏทหารในแง่ลบปรากฏให้เห็นอยู่ตลอดเล่ม เช่นนั้นแล้ว การเขียนงานด้วยแนวทางภววิสัยจึงไม่สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้เสมอไปว่างานเขียนที่ใช้แนวทางดังกล่าวจะไม่มีความเอนเอียงหรืออคติของผู้เขียน

มากไปกว่านั้น หนังสือเล่มนี้ไม่สามารถเป็นหนังสือที่สามารถอุดช่องโหว่จากหนังสือเล่มอื่น ๆ ได้อย่างที่กาซาโดได้ให้สัมภาษณ์ไว้ ประการแรก หนังสือเล่มนี้มีช่องโหว่ทั้งทางด้านเนื้อหาที่เขียนไม่ครอบคลุมทุกแง่มุมของสงคราม รวมไปถึงความเอนเอียงและอคติของผู้เขียนทั้งสองที่เข้าข้างและเห็นใจฝ่ายสาธารณรัฐอย่างเห็นได้ชัด หากผู้อ่านต้องการหนังสือที่ถ่ายทอดประวัติศาสตร์สงครามกลางเมืองสเปนอย่างตรงไปตรงมาและมีความเป็นกลาง หนังสือเล่มนี้อาจไม่ใช่คำตอบ อีกประการหนึ่ง หนังสือทุกเล่มล้วนมีช่องโหว่ทั้งสิ้น เพราะผู้เขียนหนังสือเกี่ยวกับสงครามกลางเมืองสเปนต่างมีวิธีการเขียนและวิธีการคัดเลือกเนื้อหาที่แตกต่างกัน สงครามกลางเมืองสเปนเป็นประวัติศาสตร์ที่มีรายละเอียดซับซ้อนมาก การหาหนังสือสักเล่มที่มีเนื้อหาอย่างครบถ้วนอาจเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะกับหนังสือการ์ตูนสำหรับเยาวชนแล้ว ผู้เขียนต้องคัดเลือกเนื้อหาให้มีความกระชับมากที่สุด เช่นนั้นแล้ว ไม่เพียงแต่หนังสือเล่มนี้ที่ไม่สามารถอุดช่องโหว่จากหนังสือเล่มอื่นได้ หนังสือเล่มอื่นก็ไม่สามารถอุดช่องโหว่ของหนังสือเล่มนี้ได้เช่นเดียวกัน ท้ายที่สุด อาจขึ้นอยู่กับผู้อ่านว่ามองหาหนังสือสงครามกลางเมืองในมุมมองไหน หากผู้อ่านมองหามุมมองที่เน้นเล่าถึงสงครามกลางเมืองที่เป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายสาธารณรัฐและฝ่ายกบฏทหาร โดยมองว่าเป็นการเผชิญหน้ากันระหว่างพี่น้องร่วมชาติที่ดูไร้เหตุผล ต้องเลือกอ่านหนังสือ *La Guerra Civil contada a los jóvenes* โดยอาร์ตูโร เปเรซ เรเบร์เต แต่หากผู้อ่านมองหามุมมองที่เน้นเล่าถึงสงครามกลางเมืองที่เป็นการต่อสู้ของฝ่ายกบฏทหารที่ก่อรัฐประหารเพื่อต่อต้านรัฐบาลประชาธิปไตย ต้องเลือกอ่านหนังสือ *¿Qué fue la Guerra Civil?: Nuestra historia explicada a los jóvenes* โดยเฟร์นันเดซและกาซาโด

รายการอ้างอิง

ณรจญา ตัญจพัฒน์กุล. (ม.ป.ป.). **“อ่านสเปน กับ นุชธิดา ราศีวิสุทธิ์.”** The 101.world. 22 ตุลาคม 2563. https://www.the101.world/nuchthida-rasiwisut-interview/.

สาธิต มนัสสุรกุล. (ม.ป.ป.). **“สเปนบนทางแพร่ง ‘ความมทรงจำ’ : รัฐบาลฝ่ายซ้ายค้นหาสุสานหมู่ยุคเผด็จการ.”** The Momentum. 21 กันยายน 2563. https://themomentum.co/law-on-democratic-memory-spain/.

Akal. (n.d.). **“Silvia Casado Arenas.”** Akal. Accessed February 14, 2024. https://www.akal.com/autor/silvia-casado-arenas/.

Álvarez Blanco. (n.d.). **María del Palmar.** ***Contornos de la narrative española actual (200-2010)***.

Iberoamericana Vervuert, 2011. https://www2.oberlin.edu/faculty/sfaber/Contornos_Faber.pdf.

Artime Omil, Carmen. (n.d.). **"Memory Construction in the Contemporary Spanish Graphic Novel (2005-2015): The Spanish Civil War and Its Aftermath."** PhD. diss., Universitat Oberta de Catalunya, 2023. https://openaccess.uoc.edu/bitstream/10609/147689/1/Memory%20construction%20in%20contemporary%20graphic%20novels%20%282005-2015%29_%20the%20Spanish%20Civil%20War%20and%20its%20aftermath.pdf.

Bertrand de Muñoz, Maryse. **"Las grandes tendencias de la novela de la guerra civil en el siglo XXI."** *Revista Canadiense de Estudios Hispánicos*, no. 1 (2011): 207-225, https://www.google.co.th/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiSx9Ccnq-EAxUD2DgGHQ2VDvg4ChAWegQIBxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.jstor.org%2Fstable%2F41636640&usg=AOvVaw1M7gOE2cJzYr-L2LBNu70D&opi=89978449.

Boletín Oficial del Estado. (n.d.). **"Ministerio de Información y Turismo."** Boletín Oficial del Estado. Accessed February 29, 2024. https://www.boe.es/boe/dias/1967/02/13/pdfs/A01964-01967.pdf.

Carozza, Shilon. (n.d.). **"Choosing the words for a children's book."** The Inquisitive Inkpot. August 1, 2020. https://inquisitiveinkpot.com/2020/08/01/choosing-the-words-for-a-childrens-book/.

Fernández Liria, Carlos, and Silvia Casado Arenas. ***¿Qué fue la Guerra Civil? : Nuestra historia explicada a los jóvenes.*** Akal. 2017.

Go Assignment Help. (n.d.). **"What are spatial and chronological orders in writing?." Go Assignment Help**. March 17, 2023. https://www.goassignmenthelp.com/blog/what-are-spatial-%E2%80%8Cand-chronology-orders-in-writing/.

Goodreads. **"The Spanish Civil War Hugh Thomas."** Goodreads. Accessed February 9, 2024. https://www.goodreads.com/en/book/show/309382.

IVOOX. (2022). **"Nuestra historia explicada a los jóvenes. ¿qú fue el golpe militar y la guerra de España?."** IVOOX. December 19, 2022. https://www.ivoox.com/nuestra-historia-explicada-a-jovenes-que-fue-la-audios-mp3_rf_100087038_1.html.

JIBC School of Community & Social Justice. (n.d.). **"Subjective vs. Objective."** JIBC School of Community & Social Justice. Accessed February 2, 2024. https://www.jibc.ca/sites/default/files/community_social_justice/pdf/cl/Objective_vs._Subjective.pdf.

Les Éditions de Minuit. (n.d). **"La Révolution et la guerre d'Espagne."** Les Éditions de Minuit. Accessed April 2, 2024. http://www.leseditionsdeminuit.fr/livre-Révolution_et_la_guerre_d'Espagne_(La)-1972-1-1-0-1.html.

López Arnal, Salvador. (n.d). **"Es importante que nuestros jóvenes no recuerden la historia de forma injusta."** Cuartopoder. May 26, 2017. https://www.cuartopoder.es/cultura/2017/05/26/guerra-civil/.

Marie Garcia, Liza. (n.d). **"The Important of Leaving a Legacy: Why Writing a Book is Key."** LinkedIn.

March 17, 2023. https://www.linkedin.com/pulse/importance-leaving-legacy-why-writing-book-key-liza-marie-garcia?utm_source=share&utm_medium=member_ios&utm_campaign=share_via.

Olin, Pete. (n.d). **"Book Review: 'The Spanish Civil War' by Hugh Thomas."** Tertulia Moderna. December 4, 2010. https://tertulia-moderna.blogspot.com/2010/12/spanish-civil-war-1961-and-subsequent.html.

Palacios Bañuelos, Luis. (n.d). **"Laudatio de la investidura de Stanley G. Payne como Doctor Honoris Causa por la Universidad Rey Juan Carlos."** Dialnet. Accessed February 19, 2024. https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6045831.

Pasajes Libería internacional. (n.d). **"Carlos Fernández Liria."** Pasajes Libería internacional. Accessed February 6, 2024. https://www.pasajeslibros.com/autores/fernandez-liria-carlos/26916/.

Pérez Baquero, Rafael. (n.d). ***Rethinking the History of the Spanish Civil War: Multifarious approaches to a contested past.*** Universidad de Murcia, 2021. https://www.redalyc.org/journal/3251/325173770009/html/.

Pérez García, Juan Carlos. (n.d). ***Cuando lo personal es colectivo : memorias gráficas en el cómic español sobre Guerra Civil y franquismo (2000-2010)***. Universidad de Málaga, 2022. https://www.researchgate.net/publication/376770838_Cuando_lo_personal_es_colectivo_memorias_graficas_en_el_comic_espanol_sobre_Guerra_Civil_y_franquismo_2000-2010.

Salvador López Arnal, (n.d.) **"Es importante que nuestros jóvenes no recuerden la historia de forma injusta,"** Cuartopoder, May 26, 2017, https://www.cuartopoder.es/cultura/2017/05/26/guerra-civil/.

Sahin, Güliz. (n.d). ***Reflections of violence on chrildren's books.*** Balikesir University, 2012. https://www.researchgate.net/publication/274511522_Reflections_of_Violence_on_Children%27s_Books.

The Editors of Encyclopaedia Britannica. **"Spanish Civil War."** Britannica. Last modified February 17, 2024. https://www.britannica.com/event/Spanish-Civil-War.

Torrús, Alejandro. (n.d). **"La Guerra Civil que Pérez-Reverte no te contó."** Público. Last modified May 19, 2017. https://www.publico.es/politica/guerra-civil-perez-reverte.html.

UH Pressbooks The University of Hawai'i. (n.d). **"Business writing for success."** UH Pressbooks The University of Hawai'i. Accessed March 18, 2024. https://pressbooks-dev.oer.hawaii.edu/cmchang/chapter/8-3-organizing-your-writing/#:~:text=Spatial%20order%20describes%20things%20as,it%20creates%20a%20dominant%20impression.

University of Glasgow. (n.d). **"The legacy of censorship under Franco."** University of Glasgow. Accessed February 9, 2024. https://www.gla.ac.uk/colleges/arts/knowledge-exchange/newsletter/reach10/censorship/.

การวิเคราะห์คำพ้องที่มีความหมายใกล้เคียงกัน “courage”, “bravery”, และ “audacity” ด้วยภาษาศาสตร์คลังข้อมูลจากมุมมองของทฤษฎี Lexical Priming

A Corpus-Based Analysis of the Near-Synonyms “courage”, “bravery”, and “audacity” from the Perspective of Lexical Priming Theory

ธัญลักขณ์ ภูริวัฒน์[1]
สุกัญญา ปักสงค์[1]
พชร พรจรุงศักดิ์[1]
กมลลักษณ์ ยืนยง[1]
ปัณณรัตน์ โรจน์อรุณสิริ[1]
บารมี เขียววิชัย[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแตกต่างทางด้านความหมายของคำนาม “courage”, “bravery” และ “audacity” ซึ่งถือเป็นคำพ้องที่มีความหมายใกล้เคียงกัน งานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจากคลังข้อมูลภาษาอังกฤษแห่งสหราชอาณาจักร (British National Corpus) ผู้วิจัยสุ่มเลือกอภิธานดรรชนีของแต่ละคำ โดยสุ่มคำละ 30 บรรทัดโดยใช้ฟังก์ชัน Thin ในการสุ่มเลือก การวิเคราะห์ข้อมูลมาจากการพิจารณาวิเคราะห์คำที่ปรากฏในบริบทรอบข้างของคำนามแต่ละคำโดยใช้ทฤษฎี Lexical Priming (Hoey, 2005)

ผลการศึกษาพบว่าสามคำนี้มักปรากฏในโครงสร้างประโยคที่มีความเฉพาะเจาะจงและแตกต่างกัน อีกทั้งบริบทรอบข้างของแต่ละคำมีหมวดคำปรากฏร่วมที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งส่งผลให้เกิดความต่างในด้านอรรถสัมผัส ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ทั้งสามคำไม่สามารถใช้แทนกันได้ในทุกบริบท โดยสามารถสรุปความแตกต่างของคำทั้งสามคำได้ดังนี้ “courage” คือความกล้าที่จำเป็นต้องแสดงออกมาผ่านการกระทำที่เต็มไปด้วยความมุ่งมั่น “bravery” เป็นคำที่มักใช้ในการชื่นชมบุคคล และแสดงถึงความกล้าที่เหมาะสมแก่การได้รับรางวัล สุดท้าย “audacity” หมายถึงความกล้าที่ทำให้คนทั่วไปคาดไม่ถึง หรือความกล้าในเชิงอวดดี ดังนั้น “courage” และ “bravery” จึงเป็นคำที่มีความหมายแฝงเชิงบวก ในขณะที่ “audacity” มักให้ความหมายแฝงที่มีนัยยะเชิงลบ

คำสำคัญ: *ภาษาศาสตร์คลังข้อมูล คำพ้องที่มีความหมายใกล้เคียง Lexical Priming*

Abstract

This article aims to examine the differences in meaning among these three nouns: “courage”, “bravery”, and “audacity”, which are often considered near-synonyms due to their similar meanings. The British National Corpus (BNC) was used as data. 30 concordance lines were randomly selected via the ‘Thin’

[1] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

function in BNC Web. Using the lexical priming theory (Hoey, 2005), the analysis focused on the surrounding co-texts of the three nouns to conduct and analyze the results.

The findings indicate that each target word appears in a specific sentence structure, each of which is different from the others. Moreover, the surrounding context of each word has different semantic preferences, resulting in different semantic prosody. Therefore, they cannot be used interchangeably in every context. The differences between these words can be summarized as follows. “Courage” is associated with behavior that needs to be expressed through determined action. “Bravery” is often used to praise individuals and show that their action deserves an award. In contrast, “audacity” is related to behavior caused by unexpected overconfidence or insolent boldness. Consequently, “courage” and “bravery” have a positive connotation, while “audacity” tends to convey a negative connotation.

Keywords: *Corpus linguistics, Near-Synonyms, Lexical Priming*

Introduction

Synonyms are words with similar meanings (Saeed, 2003). While absolute synonymy pairs of terms that can be interchanged in any context are relatively rare, it is more common to find sets of words that are near synonyms, having the same denotation but their meanings and uses are not exactly the same, rendering them non-interchangeable (Di Marco, Hirst, and Stede, 1993). That is, although near synonyms have similar meanings, each word carries subtle differences in meaning, especially in terms of collocation and context of use (Kroeger, 2018). Thus, when using synonymous words inappropriately, language users might convey unintended meanings, leading to miscommunication. Therefore, understanding synonyms is crucial for English as a Foreign Language (EFL) learners and it is important to learn the distinctions among synonyms.

Corpus linguistics have been used to investigate the similarities and differences among various sets of synonyms. For instance, Imsa-ard (2021) analyzed the synonyms ‘concentrate’, ‘emphasize’, and ‘focus’. He identified disparities in terms of collocations, semantic preference, semantic prosody, and frequency distribution across registers. Further research corroborated these findings when analyzing other sets of near-synonyms such as ‘people’ and ‘person’ (Supanfai, 2022), ‘persist’ and ‘persevere’ (Phoocharoensil, 2021), and verbs related to ‘destroy’ (Ivanova & Medvedeva, 2023). These example studies cast light on the similarities and differences in meanings and uses among near synonyms through the lens of corpus linguistics and the analysis of collocational profiles.

This paper furthers the research on corpus-based analysis of near-synonyms. The focus is on three intriguing words: “courage”, “bravery”, and “audacity”. These words are considered synonymous due to their shared denotative meaning of boldness. However, corpus-based investigation is still required to shed light on the potential distinctions among these words. In line with previous studies, this study aims to distinguish these differences by examining their grammatical and semantic patterns, particularly through the analysis of co-

occurring collocations. The significance of this research is that findings may provide EFL learners with the necessary tools to navigate English synonyms effectively. Additionally, it might help translators select the appropriate terms so that they can accurately convey the meanings in the target language.

Research questions

Our research questions include:

1. What are the differences among the near three synonymous nouns “courage”, “bravery”, and “audacity”?
2. Do these three words have positive or negative connotations?

Scope

This research only focused on the three synonyms, “courage”, “bravery”, and “audacity”. It is only limited to British English as data was derived from the British National Corpus (Aston & Burnard, 1998).

Analytical Framework

Lexical Priming Theory, a theory developed by Michael Hoey, was used to analyze the data for this study. Its goal is to connect corpus-linguistic concepts like collocation and colligation to the results of experiments by psycholinguists who investigated the process of word association. At this point, lexical priming helps us understand the likelihood of certain words to be associated with other words. This is then generalized and abstracted into grammatical and semantic categories. Thus when encountering a word, language users are likely to think of another word that tends to co-occur near it. This observation can be drawn from experiments and also corpus data which represent actual context of uses and patterns of co-occurrences. After all, people can also learn to distinguish specific semantic, pragmatic, grammatical, and related textual and discourse situations associated with words by encountering them multiple times.

In this research, we will examine four forms of correlations between words and their co-occurring linguistic properties using the framework of the theory mentioned above, which is separated into four categories. First, *collocation* refers to a word’s tendency to occur with other terms. Second, there is *colligation*, which is the grammatical relationship between a word and its surrounding linguistic co-texts. Third, consider *semantic preference*, the relationship between a word and groups of words that share related meanings. Finally, there is *semantic prosody*, the node word’s connotative meaning as influenced by its surrounding collocations’ meaning and semantic preferences.

Methodology

This study utilized text data sourced from the British National Corpus (BNC) (Aston & Burnard, 1998), selected for its extensive collection of 100 million words spanning diverse genres of spoken and written

British English. A key advantage of the BNC is its user-friendly web interface, which facilitates access to data. The methodology involved the following steps:

1. The BNC Web platform was accessed and search terms for “courage”, “bravery”, and “audacity” were entered into the BNC Web to generate concordance lines via the KWIC function.

2. 30 concordance lines were randomly selected for each word, using the thin function.
3. The sorting option was utilized, and concordance lines were examined to identify the left and right collocates of the nodes.
4. The words that are in the same semantic field were grouped into categories and analyzed in terms of semantic preferences and semantic prosody.
5. In the aspect of colligation, the collocation tool is used in the default setting to specify the most frequent collocations which are grammatical words.

The analysis focused on collocation, colligation, semantic preference, and semantic prosody. The focus of concordance line analysis was on the co-occurring verbs, adjectives, and nouns. Subsequently, the semantically related collocations were categorized. Colligation primarily concentrated on verbs and prepositions, while semantic preference analysis emphasized verbs, adjectives, and nouns to better understand usage contexts. The identification of positive or negative semantic prosody was crucial as it can potentially distinguish the near synonyms under investigation. This approach provided insights into the grammatical and semantic nuances of the target words, enhancing understanding of their usage patterns and contextual variations of meanings.

Results

1. Courage

In terms of colligation, “courage” often occurs after the verb to have and lexical verb and is followed by a preposition *‘to’* and infinitive verb as an expression indicating the ability to dare to do something. According to the data in the concordance lines, the preposition ‘*to*’ frequently co-occurs with the word “courage”. This finding could indicate that the preposition *‘to’* typically appears before the lexical verb in order to express the action that was inspired by “courage”. This outcome originates from the log-likelihood setting statistic, which tends to show more common and functional words. Moreover, further analysis of the preposition ‘*to*’ finds that it typically comes after the verb *‘have’*, which also happens to be among the ten most frequently occurring terms with the word “courage”. This can be represented below:

Colligation: verb to have + (lexical verb) + *the* + “courage” + *to* + infinitive verb

Semantic preference of collocates with “courage” can be categorized into 9 categories. The categories and the supporting collocates are shown in Table 1.

Table 1: Shows the semantic preferences and collocations of "courage"

Meaning Groups	Collocations of "courage"
Positive attributes	*decency, humour, gut, spirit, impetus, exuberance*
Intellectual attributes	*competence, wisdom*
Behavior	*obedience, self-sacrifice, swiftness*
Virtues	*loyalty, piety, conscience*
Negative attributes	*cowardice*
Performing an action	*ask, come, condemn, confront, defy, endure, face, reject, speak up, stand, take, given*
Showing "courage"	*pluck up, display, shown, gather, have, find*
Result from having "courage"	*different, rude, right*
Admiration	*like, love, admire*

The concordance lines and collocations reveal action-oriented language associated with "courage". When examining instances of "courage" conveyed through the concordance lines, it becomes clear that "courage" is something individuals actively display. Phrases such as "plucked up the courage to start moving", "gathered courage to ask", and "displayed the same casual courage" highlight that "courage" is not passive but requires individuals to take decisive action. Furthermore, "courage" involves performing actions and facing difficult circumstances, such as "courage to confront your fears" and "courage to endure the pain and carry it through." It is also associated with taking risks or defying societal norms. Instances such as "courage to be different", "courage to do what is right", and "courage to defy George" demonstrate this aspect of "courage". This suggests that "courage" is the ability to face challenges with determination.

Moreover, having "courage" can lead to various outcomes, as in the examples mentioned above. It can empower individuals to overcome fears, confront issues, and make difficult decisions. This underscores that "courage" is not merely about the immediate moment but about fostering long-term positive change. In addition, when someone shows "courage", they are often admired by others, such as "he loves her courage." This reflects the perception of "courage" as a good attribute deserving of respect. It can also be contrasted with negative qualities such as *cowardice*. According to this concordance line, "...the dangerous tow from the bridge of the battered Patna looks at courage and cowardice in another way...", the speaker suggests a different perspective by comparing "courage" with *cowardice*.

Overall, the concordance lines reveal a strong positive semantic prosody associated with "courage." It is portrayed as a virtue, admired by others, and often linked with positive attributes such as *competence, wisdom, loyalty,* and *obedience.* While "courage" is contrasted with *cowardice*, the focus remains on the strength and resilience associated with "courage" rather than on negative attributes. This contrast serves to underscore the positive nature of "courage" by highlighting its opposite.

2. Bravery

The most common grammatical pattern of sentences featuring the term "bravery" is represented below. "Bravery" tends to be preceded by the preposition *'for'*. It tends to be in the grammatical patterns of a verb, followed by a noun, the preposition *'for'* and "bravery".

Colligation: verb + noun + *for* + "bravery"

While "bravery" and "courage" both reflect the same idea of showing strength in the face of difficulties, "bravery" further demonstrates a sense of daring to accomplish something more concrete and visible. The use of verbs related to receiving and the preposition 'for' highlights that individuals often receive something as rewards after performing acts of "bravery". Table 2 shows the semantic preference of collocates with "bravery".

Table 2: Shows the semantic preferences and collocations of "bravery"

Meaning Groups	Collocations of "bravery"
Conflict	*dissent, fighting, against, won, beaten*
Benefit	*honoured, received, decorated, awarded, spared*
Positive reactions	*Impressed, admired, delighted, praising, happier*
Military	*infantry regiment, medals, Gulf War, army, military service, S-A-S, armed forces, Valeur Militaire, Lieutenant*
Danger	*thief, crash, bombing, cancer, dangerous*

According to the BNC, "bravery" is often associated with events involving "danger" or harm, which is represented by words that refer to or lead to unsafe situations, for example, *crash* and *bombing*. In this case, "danger" can also encompass inner health problems such as *cancer*. It's worth noting that most of the words in the category of danger seem to be related to physical harm rather than psychological harm. Collocations such as *fighting*, *won*, and *beaten* show that being brave is about overcoming obstacles, or at least fighting *against* them. Furthermore, "bravery" is commonly used in military contexts because soldiers frequently display it in extremely dangerous circumstances during battle that can cost lives. By putting themselves in life-threatening situations and taking risks for the greater good, soldiers demonstrate bravery and selflessness, which creates a sense of heroism.

Even when negative word groups such as "conflict" and "danger" appear in concordance lines, "bravery" typically maintains a positive semantic prosody. It tends to occur in the context of how one overcomes adversity, rendering it positive.

In addition, it is more closely associated with positive word groups like "positive reactions" and "benefit". This is because bravery can make the individual demonstrating it feel *delighted* and *happy*, as one has shown some strength and has more control in life. This is evident in the excerpt, "She was delighted

by the success of her bravery." Also, the act of bravery can evoke "positive reactions" from others, such as being *impressed* or *admired*. The group of verbs collocated in "benefit" shows that a person often gets something good after performing brave acts. Benefits can take the form of items like *medals*. They can also be actions like being *honored* or even being *spared*. This interpretation aligns with the frequent sentence structure pattern, which portrays how someone received awards for their bravery. Thus, this quality is a positive human trait that makes a person who possesses it gain benefit, which serves as a formal acknowledgment to repay their actions. An example illustrating this observation is provided below.

"Mr Hills, 55 on Thursday, was awarded a commendation in 1973 for showing initiative and bravery when dealing with a dangerous psychiatric patient."

The fact that not everyone possesses the same level of "bravery" underscores the significance of being brave and makes this trait even more praiseworthy. As a result, when someone sincerely compliments another person, the term "bravery" is frequently employed.

3. Audacity

In terms of colligation, "audacity" usually comes before the preposition 'to' and after verb to have. In contrast to "bravery" and "courage", "audacity" is the willingness to act boldly, aggressively, and shamelessly. The data in the "collocation information" table indicates that the preposition tends to be followed by the occurrence of negative words. For example, the verbs *'complain'* and *'dismiss'*. This finding demonstrates the meaning of "audacity" as a daring act with impoliteness and rudeness. The grammatical pattern of "audacity" can be represented below.

Colligation: verb to have + *the* + "audacity" + *to* + infinitive verb

In terms of semantic preferences, there are four groups of them: shocking emotion, positive attributes, negative attributes, and performing an action. The semantic preference and the supporting collocates of "audacity" are shown in Table 3.

Table 3: Shows the semantic preferences and suppporting collocates of "audacity"

Meaning Groups	**Collocations of "audacity"**
Shocking amotion	*marvel, unbelievable, aghast, catatonic shock, couldn't believe, startling, speechless, wincing*
Positive attributes	*bravery, patient, sympathetic, grandeur, charm, humanity, delightful, adorable*
Negative attributes	*audacious, pretentious, arrogant*
Performing an action	*ask, claim, offer, phone, reach, talk, complain, grin, smile*

According to the BNC's concordance lines, "audacity" is often associated with collocations that are related to "shocking emotion", such as *marvel, unbelievable, aghast, catatonic shock*, *couldn't believe, startling, speechless,* and *wincing*. From analyzing the collocations and contexts in concordance lines, "audacity" means the boldness of a kind that other people find shocking or unbelievable, which implies that it tends to have a negative meaning. For example, "I couldn't believe that he just about had the audacity to phone this guy up".

In addition, "audacity" also involves verbs in "performing an action" as shown in the collocation such as *ask, claim, offer, phone, reach, talk, complain, grin,* and *smile*. Moreover, this word tends to co-occur with "negative attributes", which are represented by collocations such as *audacious, pretentious, and arrogant.* These collocations also indicate the negative meaning of this word, which is daring with overconfidence or arrogance. This is evident in the excerpt, "[He] was also blatantly arrogant. He even had the audacity to claim that his building would be better than Inigo Jones'…".

Besides, although "audacity" tends to co-occur with negative connotations or attributes, it sometimes can co-occur with positive attributes such as *bravery, patient, sympathetic, grandeur, charm, humanity, delightful,* and *adorable.* However, it also co-occurred with a negative conjunction '*but'* and negative words such as *no* and *blind idiot*. It might be concluded that even though "audacity" can be associated with the positive attributes, it still implies the negative connotation. Overall, according to the semantic preferences: "shocking emotion", "negative attributes", and "positive attributes", we can see that their collocations and contexts are related to negative meaning. Therefore, it can be summarized that the word "audacity" has negative semantic prosody.

Conclusion and Discussion

The findings of this study reveal that the three synonymous nouns, "courage", "bravery", and "audacity", exhibit differences in grammatical patterns and collocations, indicating their non-interchangeable usage across various contexts. "Courage", "bravery", and "audacity" all involve daring actions, but they differ in their connotations and reactions. "Courage" is about demonstrating strength through our actions and the ability to face challenges with determination. A person who possesses "bravery" often receives a benefit or reward from it, making the trait itself commonly brought up when praising someone, particularly in a military context. However, "audacity" leans towards overconfidence and aggression, sometimes appearing arrogant and creating shock or disbelief. While they share similarities in courageous acts, "courage", and "bravery" are positive, whereas "audacity" can be viewed negatively due to its boldness.

Using a corpus made it easier to carefully analyze real-life language examples, providing concrete evidence to differentiate between these words. Exploring the distinctions between "courage", "bravery", and "audacity" presents an interesting and fresh topic, as the comparison of specific groups has not been investigated by a corpus-based study before, to the best of our knowledge. This research is useful for EFL learners to distinguish the differences between these synonyms. It is also helpful for translations, as it helps them select the appropriate terms to correctly convey meanings in the target language.

Suggestions

There are certain limitations associated with this study, notably the representation of only British English in the British National Corpus (BNC). Future studies could expand upon this research by utilizing corpora representing other varieties of English such as the Corpus of Contemporary American English (COCA) to offer broader insights. In addition, frequency distribution across different registers can be compared to cast light on situational preferences for each word.

Acknowledgements

After months of research, this project was finally complete with the help of many people. First and foremost, we would like to sincerely thank Assistant Professor Baramee Kheovichai for his invaluable advice and comments since the beginning of the research. The knowledge of Asst. Prof. Baramee in corpus linguistics contributed to the improvement of this study and helped us reach the completion of this research.

Furthermore, we could not have completed this research without the support of the Faculty of Arts at Silpakorn University, which facilitates our work with its resources. We are deeply grateful that the university grants us the freedom to conduct our research and provides an opportunity to showcase our work at SMARTS 13th National Conference.

Lastly, we want to sincerely thank our fellow investigators for their unwavering support and willingness to help solve all of the errors that occurred throughout this study.

References

Aston, G., & Burnard, L. (1998). **Edinburgh Textbooks in Empirical Linguistics The BNC Handbook.** Edinburgh University Press.

Chapelle, C. (2013). **The Encyclopedia of Applied Linguistics**. Blackwell Publishing Ltd. Retrieved from https://dr.lib.iastate.edu/handle/20.500.12876/23386

Di Marco, C., Hirst, G. & Stede, M. (1998). **The Semantic and Stylistic Differentiation of Synonyms and Near-Synonyms.** Retrieved from https://cdn.aaai.org/Symposia/Spring/1993/SS-93-02/SS93-02-025.pdf.

Imsa-ard, P. (2021). **A Corpus-based Study on the Meanings, Distribution, Collocations, and Formality of ‘ Concentrate ’, ‘ Emphasize ’, and ‘ Focus .’** NIDA Journal of Language and Communication, 26(40), 22–40.

Ivanova, S. V., & Medvedeva, S. N. (2023). **Corpus Analysis as a Means of Meaning Disambiguation: Collocational Analysis of Near-Synonyms of the Verb ‘Destroy.’** Professional Discourse & Communication, 5(3), 107–125

Kroeger, P. R. (2018). **An Introduction to Semantics and Pragmatics.** Language Science Press.

Lertcharoenwanich, P. (2022). **A Corpus-based Study of the Near-synonyms: Purpose, Goal and**

Objective. Language Institute, Thammasat University, Thailand. Retrieved from https://so05.tci-thaijo.org/index.php/reflections/article/view/258872/174180.

Michael T.L. & Pace-Sigge, M. (2013). **The concept of Lexical Priming in the context of language use.** University of East Finland. Retrieved from http://icame.uib.no/ij37/Pages_149-174.pdf

Phoocharoensil, S. (2021). **Semantic prosody and collocation: A corpus study of the near-synonyms persist and persevere.** Eurasian Journal of Applied Linguistics, 7(1), 240–258. Retrieved from https://doi.org/10.32601/ejal.911269

Saeed, J. I. (2003). **Semantics (Introducing Linguistics)**. Blackwell Publishing Press Oxford.

Supanfai, P. (2022). **People or Persons?: A Corpus-based Study.** REFLections, 29(3), 603–620**.** Retrieved from https://doi.org/10.61508/refl.v29i3.262288

การศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

A Study and Analysis of Methods for Promoting Critical Thinking Using Postmodern Concepts in History Subjects at Upper-Secondary School

อัฐกร ตรีสรณ์ถิรวิทย์[1]
ศุภณัฐ พานา[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์ และแนวคิดหลังสมัยใหม่ และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่กับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เก็บรวบรวมข้อมูลแบบการวิจัยเชิงเอกสารจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

1) ความหมายและองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์และแนวคิดหลังสมัยใหม่ ได้แก่ แนวคิดการรื้อสร้างของแดร์ริดาและแนวคิดวงศาวิทยาของฟูโกต์สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ได้ 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) รื้อถอน 2) สืบสอบ และ 3) ประกอบสร้าง

2) แนวทางการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวมีแนวโน้มส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนได้จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่กับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยแนวทางการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวเมื่อจัดการเรียนการสอนได้ครบทั้ง 3 ขั้นตอนแล้ว ผู้เรียนจะได้รับการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณครบถ้วนทุกองค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความสามารถด้านการอธิบายเบื้องต้น 2) ความสามารถด้านการอนุมาน 3) ความสามารถด้านอธิบายขั้นสูง และ 4) ความสามารถด้านการเรียนรู้

คำสำคัญ: *การคิดอย่างมีวิจารณญาณ, แนวคิดหลังสมัยใหม่, วิชาประวัติศาสตร์*

Abstract

The purpose of his research article is 1) to study the meaning and components of critical thinking, meaning and nature of history subjects, and postmodern concepts and 2) to analyze the relationship between guidelines for history instruction using postmodern concepts with critical thinking component. It is qualitative research. By using data collection using documentary research from related documents and research.

The research results found that

[1] นิสิตหลักสูตรการศึกษาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

1) The study results of meaning and components of critical thinking, meaning and nature of history subjects, and postmodern concepts, including deconstruction by Derrida and genealogy by Foucault. can be synthesized the three-step guideline for history instruction using postmodern concepts in 3 steps: 1) Demolish 2) Investigate and 3) Construct.

2) a guideline for history instruction using postmodern concepts tends to effectively promote critical thinking skills in students. Analysis of the relationship between the three-step guideline for history instruction using postmodern concepts and the components of critical thinking. According to the three-step guideline, when the instruction has been completed in all 3 steps, students will be encouraged to think critically in all components, including 1) Clarification 2) Inference 3) Metacognition and 4) Learning Strategies.

Keywords: *Critical thinking, Postmodernism, History subjects*

บทนำ

สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 ที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน เป็นสถานการณ์ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างผันผวน ไม่แน่นอน สลับซับซ้อน และคลุมเครือ หรือเรียกว่า โลกยุคพลิกผัน (VUCA World) ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมเป็นอย่างมาก โดยจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคพลิกผัน เช่น ความถดถอยทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งระหว่างประเทศ การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (ปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ และ พิทชยา ตั้งพรไพบูลย์, 2566) การแพร่ระบาดของโรคระบาดอื่น ๆ และโรคอุบัติใหม่ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และภัยธรรมชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ทำให้วงการการศึกษาตื่นตัวต่อสถานการณ์โลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีความความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือดังกล่าว จากนั้น “โลกยุคพลิกผัน” ได้แพร่หลายในวงการการธุรกิจและต่อมาในวงการการศึกษาตามลำดับ เนื่องจากวงการการศึกษาจะต้องมีความตื่นตัวต่อสถานการณ์โลกยุคพลิกผันและจัดการศึกษาให้ผู้เรียนพร้อมรับมือต่อสถานการณ์ดังกล่าว ผ่านการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) เพราะทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในโลกยุคพลิกผันซึ่งเป็นสถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 และการคิดอย่างมีวิจารณญาณซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทักษะในศตวรรษที่ 21 ถือว่ามีความสำคัญภายใต้โลกยุคพลิกผันที่สถานการณ์และข้อมูลข่าวสารมีการเปลี่ยนแปลงอย่างผันผวน ไม่แน่นอน สลับซับซ้อน และคลุมเครือ เพราะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จัดเป็นทักษะการคิดขั้นสูงที่เป็นกระบวนการคิดที่รอบคอบ ผ่านการพิจารณาจากปัจจัยรอบด้านอย่างกว้างไกล มีการกลั่นกรอง คัดเลือก และไตร่ตรองทั้งด้านคุณและโทษ และความน่าเชื่อถือของสิ่งนั้นมาแล้ว (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2555; กมล โพธิเย็น, 2565)

สำหรับการจัดการศึกษาของประเทศไทยได้มีการให้ความสำคัญต่อสถานการณ์โลกยุคพลิกผันในศตวรรษที่ 21 โดยกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 และระบุแนวทางการบรรลุวิสัยทัศน์โดยมุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ได้ทั้งความรู้และทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ซึ่งการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของทักษะในศตวรรษที่ 21 ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 เช่นเดียวกัน ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนตามสาระการเรียนรู้ในมาตรฐานและตัวชี้วัดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สำหรับการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการคิด

อย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 พบว่ามีวิชาหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนการสอนอย่างสอดคล้องต่อการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียน คือ วิชาประวัติศาสตร์

วิชาประวัติศาสตร์สามารถจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไปได้เป็น 3 รูปแบบ (Seixas, 2000) ได้แก่ การเสริมสร้างความทรงจำส่วนรวม (enhancing collective memory) การสอนระเบียบวิธี (disciplinary) และการสอนด้วยแนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodernism) และในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ผู้เรียนควรได้รับการฝึกกระบวนการคิดจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่นักประวัติศาสตร์นำเสนอ ตลอดจนการฝึกพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์และประเมินเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ด้วยใจเป็นกลางไม่ยึดติดกับความรู้สึกชาตินิยมมากเกินไป (ศุภณัฐ พานา, 2563) แต่สถานการณ์ของการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันของประเทศไทยพบว่า การจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในปัจจุบันยังคงสอนแบบการเสริมสร้างความทรงจำส่วนรวม คือ ผู้สอนสอนตามแบบเรียนโดยเนื้อหามากกว่าวิธีการและเน้นการท่องจำมากกว่าความเข้าใจ ผ่านการถ่ายทอดโดยผู้สอนในฐานะของการเป็น “ผู้สอนผู้ถ่ายทอดเรื่องราว” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) และเนื้อหาดังกล่าวพบว่าเป็นประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยมทั้งแบบราชาชาตินิยมแบบดั้งเดิมและราชาชาตินิยมสมัยใหม่ โดยแบบเรียนส่วนใหญ่เน้นการปลูกฝังความคิดแบบราชาชาตินิยมให้กับผู้เรียน ซึ่งจะเน้นเนื้อหาไปในแนวทางการปลูกฝังว่าสถาบันพระมหากษัตริย์คือศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ และทรงมีคุณูปการต่อคนในชาตินานานัปการ (ปวินญาพัฒน์ วรพันธ์ และคณะ, 2562)

จากสถานการณ์ปัญหาของการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ของประเทศไทยดังกล่าว สามารถกล่าวได้ว่าการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันมีลักษณะของการสอนแบบการเสริมสร้างความทรงจำส่วนรวม ในเนื้อหาประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม ไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่มีความจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในโลกยุคพลิกผัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับการดำเนินชีวิตในโลกยุคพลิกผัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายและองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์ และแนวคิดหลังสมัยใหม่

2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่กับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีกรอบความคิดที่ใช้การวิจัย ดังภาพที่ 1

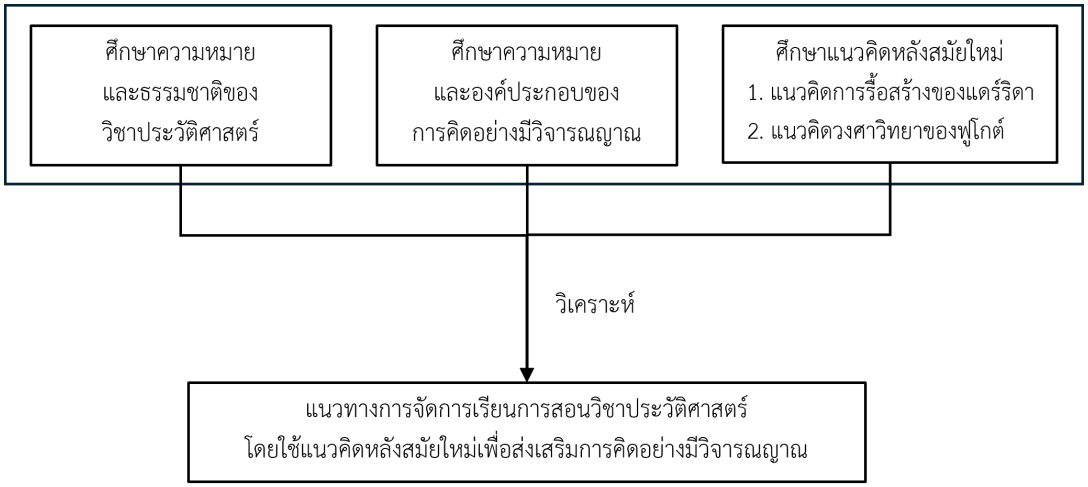

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้การวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เก็บรวบรวมข้อมูลแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) ความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์ และแนวคิดหลังสมัยใหม่ ประกอบด้วย 1) แนวคิดการรื้อสร้าง (Deconstruction) ของฌาคส์ แดร์ริดา และ 2) แนวคิดวงศาวิทยา (Genealogy) ของมิเชล ฟูโกต์

2. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสรุป วิเคราะห์และเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่กับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าสามารถแสดงรายละเอียดของผลการดำเนินการวิจัยได้ 2 ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาความหมายและองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์ และแนวคิดหลังสมัยใหม่

1. ความหมายและองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking)

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การคิดอย่างมีเหตุผล โดยผ่านการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบทั้งด้านคุณและโทษรวมทั้งความน่าเชื่อถืออย่างมุ่งเน้นไปที่การตัดสินใจว่าควรเชื่อหรือทำอะไรได้ด้วยตนเอง (ทิศนา แขมมณี และคณะ, 2544; สุวิทย์ มูลคำ, 2550; Ennis, 2015) ดังนั้น จากความหมายดังกล่าวสามารถกล่าวได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นทักษะที่สำคัญสำหรับสถานการณ์ในศตวรรษที่ 21 ที่ข้อมูลข่าวสารและความรู้ มีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การคิดอย่างมีวิจารณญาณจะสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดต่อข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ อย่างรอบคอบได้เป็นอย่างดี โดยสามารถสรุปองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ 4 องค์ประกอบ (Ennis, 2015; Battelle for Kids, 2019) ได้แก่

1) ความสามารถด้านการอธิบายเบื้องต้น เป็นความสามารถด้านการอธิบายข้อมูลผ่านการพิจารณาคำถาม ตั้งคำถามเพื่อขยายความเข้าใจและวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผลตามสถานการณ์ หลักฐานหรือข้อมูลที่ปรากฏ

2) ความสามารถด้านการอนุมาน เป็นการสรุปข้อมูลผ่านการนิรนัยและอุปนัย รวมทั้งการตรวจสอบและประเมินความน่าเชื่อถือ ประโยชน์และผลกระทบของสถานการณ์ หลักฐานหรือข้อมูลอย่างละเอียดรอบคอบและครบถ้วน

3) ความสามารถด้านอธิบายขั้นสูง เป็นความสามารถในการให้เหตุผลผ่านการเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยการนิยามและตัดสินคำจำกัดความต่าง ๆ การวิเคราะห์ข้อโต้แย้งและแนวคิดอื่น ๆ ที่ไม่ถูกกล่าวถึง รวมทั้งกลยุทธ์เชิงโวหารและประเด็นแอบแฝงภายในข้อมูล คาดคะเนผลลัพธ์จากข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลเป็นข้อสรุปได้

4) ความสามารถด้านการเรียนรู้ เป็นความสามารถในการสังเกตและใช้ความรู้เดิมเพื่อตัดสินหรือลงข้อสรุปต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้น ๆ รวมทั้งพิจารณาความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับจากกระบวนการเรียนรู้อย่างระมัดระวังต่อการรู้คิดของตนเองและตรวจสอบหลักฐานอย่างครบถ้วนและค่อยเป็นค่อยไป

2. ความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์

วิชาประวัติศาสตร์ หมายถึง การศึกษาเรื่องราวสำคัญ ๆ ที่ชื่อว่าได้เกิดขึ้นจริง เกี่ยวกับประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่ง บนพื้นฐานของการวิพากษ์วิเคราะห์หลักฐานเอกสารชั้นต้นและหลักฐานร่วมสมัยอื่น ๆ เพื่อเข้าใจปัญหาในสังคมปัจจุบัน หรือการศึกษาวิถีความเป็นไปของมนุษย์และสังคมในช่วงเวลายาวนานจากอดีตถึงอนาคต โดยมีลักษณะที่สำคัญ คือ การผสมผสานระหว่างข้อเท็จจริงกับการตีความหมายของข้อเท็จจริง ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงมิได้มีความหมายเพียงแค่เรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเท่านั้น หากยังรวมถึงอดีตที่นักประวัติศาสตร์สร้างขึ้นโดยผ่านการบวนการศึกษา ค้นคว้า วิจัยและไต่สวนข้อเท็จจริงจากหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ต้องอาศัยความสามารถในการวิเคราะห์ ประเมินและตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นต่าง ๆ เพื่อสรุปและทำความเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งในการสรุปและทำความเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นอาจมีอคติเกิดขึ้น ทำให้ได้ข้อสรุปที่ได้ไม่ตรงกับความจริงของเหตุการณ์ (สมศักดิ์ ชูโต, 2527; วงเดือน นาราสัจจ์, 2548; วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2552; ธงชัย วินิจจะกูล, 2562; ศุภณัฐ พานา, 2563)

จากความหมายของวิชาประวัติศาสตร์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า วิชาประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาเรื่องราวในช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งตั้งแต่อดีตจนถึงอนาคต ด้วยกระบวนการศึกษาและการวิพากษ์วิเคราะห์หลักฐานต่าง ๆ ที่ค้นพบหรือสืบค้นได้ เพื่อสรุปและเข้าใจเรื่องราวหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีเหตุผลจากข้อเท็จจริงและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่นำมาใช้ศึกษา ดังนั้น “การตีความข้อเท็จจริง” ที่มาจากหลักฐานและ “เหตุผล” ที่ใช้ในการสนับสนุนความน่าเชื่อถือของหลักฐานและข้อมูลของเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่งจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงและแตกต่างได้ตามความรู้สึกนึกคิดและการให้เหตุผลของแต่ละบุคคล หรือกล่าวได้อย่างสั้น ๆ ได้ว่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สามารถพลิกผันได้ตามบุคคล ข้อเท็จจริง และหลักฐาน

3. แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism)

แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) นำมาสู่การสร้างความเปลี่ยนแปลงในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก เพราะแนวคิดหลังสมัยใหม่ตั้งคำถามและข้อกังขาเกี่ยวกับภววิสัยและวิธีการของประวัติศาสตร์ไว้หลายประการ โดยแนวคิดหลังสมัยใหม่มุ่งศึกษาอย่างวิพากษ์ต่อประวัติศาสตร์สมัยใหม่อย่างถอนรากถอนโคน ผ่านการรื้อถอนความรู้ที่ถูกครอบงำพรางภายในตัวบทและภาษาและวาทกรรมต่าง ๆ ของอำนาจและความรู้จากเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยไม่เชื่อต่อความจริงทางประวัติศาสตร์ เพราะคำนึงถึงความลื่นไหลทางภาษาและการแทรกความเป็นอัตตาของผู้บันทึกหรือบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ จึงไม่มีความจริงสัมบูรณ์ในประวัติศาสตร์และจำเป็นต้องศึกษาอย่างวิพากษ์ต่อหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2541; อดิศร ศักดิ์สูง, 2546; ธงชัย วินิจจะกูล, 2562; Thompson, 2004) โดยแนวคิด

หลังสมัยใหม่ที่ได้รับการกล่าวถึงและเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปของผู้ที่ศึกษาแนวคิดหลังสมัยใหม่ ได้แก่ แนวคิดการรื้อสร้าง (Deconstruction) ของฌาคส์ แดร์ริดา และแนวคิดวงศาวิทยา (Genealogy) ของมิเชล ฟูโกต์ มีรายละเอียดของแนวคิดดังต่อไปนี้

1) แนวคิดการรื้อสร้าง (Deconstruction) ของฌาคส์ แดร์ริดา

Derrida (1981) เห็นว่าการรื้อสร้างเป็นการเปิดเผยให้เห็นเงื่อนงำของตัวบท (text) เพื่อเผยการจัดลำดับความสำคัญภายในตัวบทที่ซ่อนอยู่ เป็นการเผยให้เห็นถึงข้อสันนิษฐานที่ตั้งไว้ล่วงหน้า และชี้ให้เห็นว่าการตีความตามตัวอักษรที่มีศูนย์กลางของความหมาย (logocentric) มีความลื่นไหลและไม่คงที่ การรื้อสร้างให้ความสนใจกับโครงสร้างซึ่งไม่ได้เป็นเพียงความคิด รูปแบบ การสังเคราะห์หรือระบบ การรื้อสร้างยังเป็นการต่อต้านโครงสร้าง เป็นการตั้งคำถามมากกว่าการทำลายเพื่อจะทำความเข้าใจว่าสิ่งทั้งมวลถูกสร้างขึ้นและเพื่อสร้างใหม่ (Derrida, 1985) นอกจากนี้ ราชบัณฑิตยสถาน (2549) ยังได้ให้หมายความของคำว่า การรื้อถอน โดยสรุปได้ว่า การวิเคราะห์รูปแบบหนึ่งโดยแยกส่วนประกอบต่าง ๆ ออกมา และประสมประสานกลับเข้าไปใหม่ โดยเน้นตีความที่ตัวบทของข้อเขียนนั้น ๆ ดังนั้น แนวคิดการรื้อสร้างของแดร์ริดา ตัวบทและภาษาจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาและมุ่งเน้นการสร้างความรู้ใหม่จากการรื้อและตั้งคำถามต่อความรู้เดิม

2) แนวคิดแบบวงศาวิทยา (Genealogy) ของมิเชล ฟูโกต์

วงศาวิทยาของฟูโกต์ ได้อิทธิพลความคิดเรื่องวงศาวิทยามาจากนีทเช่ โดยฟูโกต์ยอมรับในบทความของเขาที่ชื่อว่า “Nietzsche, Genealogy, History” โดยวงศาวิทยา คือการศึกษากระบวนการที่ความรู้แบบต่าง ๆ ถูกผลิตขึ้นมาอย่างสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเด็นการศึกษาของมัน หรือความเป็นตัวตนแบบต่าง ๆ ของคน (ธีรยุทธ บุญมี, 2551) โดยแสดงให้เห็นถึงความไม่ต่อเนื่องกันของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่มีมิติเชิงซ้อน ทั้งซ้อนทับ คาบเกี่ยว และช่วงชิง ประวัติศาสตร์แบบวงทราบวิทยาจึงเป็นวิธีการวิพากษ์สังคมและมนุษย์ ที่ไม่ได้หาทางออกใด ๆ แก่มนุษย์ จะทำให้เราตื่นตระหนักรู้และกระตุ้นการวิพากษ์วิจารณ์ เพราะประวัติศาสตร์แบบวงศาวิทยาปฏิเสธกำเนิดสัจจะที่ถาวรตายตัว และปฏิเสธความต่อเนื่องไม่สิ้นสุดไม่ขาดสาย ประวัติศาสตร์จึงไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นคนกำหนด แต่เต็มไปด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังเป็นการเชื่อมโยงความรู้กับอำนาจและความจริง คือวาทกรรม โดยมีการตั้งประเด็นปัญหาเป็นหัวใจของวงศาวิทยา (ธงชัย วินิจจะกูล, 2562; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2562) ดังนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวิทยาจึงควรศึกษาอย่างวิพากษ์ต่อวาทกรรมและประเด็นต่าง ๆ และตระหนักรู้ว่าความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

จากการศึกษาความหมายและองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์ และแนวคิดหลังสมัยใหม่ สามารถสังเคราะห์ผลการศึกษาเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) รื้อถอน 2) สืบสอบ และ 3) ประกอบสร้าง ซึ่งแสดงรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Derrida, 1981; Derrida, 1985; ราชบัณฑิตยสถาน, 2549; ธีรยุทธ บุญมี, 2551; ธงชัย วินิจจะกูล, 2562; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2562) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : แสดงบทบาทผู้เรียนและบทบาทผู้สอนของการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่

ขั้นตอน	บทบาทผู้เรียน	บทบาทผู้สอน
1. รื้อถอน	ร่วมกันตั้งคำถามต่อประเด็นหรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เคยศึกษาเรียนรู้มาจากอดีต (ความรู้เดิมทางประวัติศาสตร์) อย่างไม่เชื่อต่อความรู้เดิมเหล่านั้นว่าเป็นความจริง จากนั้นแต่ละกลุ่มกำหนดประเด็นปัญหาศึกษา ตั้งประเด็นคำถามสถานการณ์สมมติจากเรื่องราว โดยคาดการณ์เงื่อนไขที่เป็นไปได้ของผลที่เกิด	กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการตั้งคำถามในความรู้เดิมของผู้เรียน ผ่านการแนะนำ บอกเล่า เสนอแนะเรื่องราวเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสงสัยต่อความรู้เดิมที่มีหรือเรื่องราวที่กำลังรับรู้ และช่วยเหลือผู้เรียนแต่ละกลุ่มอยู่เสมอในการกำหนดประเด็นปัญหาศึกษา ตั้งประเด็นคำถามสถานการณ์สมมติจากเรื่องราวนั้น ๆ
2. สืบสอบ	สืบค้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อย่างวิพากษ์ภายในและภายนอกของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะตัวบทและภาษาที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และภูมิหลังของหลักฐาน และศึกษาสภาพแวดล้อมของเหตุการณ์หรือเรื่องราวนั้น ๆ เพื่อหาเงื่อนไขที่เป็นไปได้ของเรื่องราวที่ศึกษา	ช่วยเหลือผู้เรียนให้ด้านทรัพยากรสำหรับการสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้แก่ผู้เรียนแต่ละกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน และให้คำปรึกษาในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนการสอน รวมทั้งการใช้เทคนิคการตั้งคำถามระหว่างการเรียนการสอนเพื่อตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียนในการศึกษาผ่านหลักฐานและอธิบายเพิ่มเติมให้แก่ผู้เรียนที่ยังไม่เข้าใจ
3. ประกอบสร้าง	นำความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จากการสืบสอบมาประมวลและเรียบเรียงเพื่อนำเสนอผลการศึกษาประวัติศาสตร์ของกลุ่มตนเองเป็นความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการเรียนการสอน	ติดตามความคืบหน้าของแต่ละกลุ่มอย่างรอบคอบโดยกระตุ้นผู้เรียนกลุ่มที่อาจจะยังดำเนินการประกอบสร้างได้ช้ากว่ากลุ่มอื่น รวมถึงช่วยเหลือผู้เรียนในกลุ่มที่ไม่สามารถประมวลผลการสืบสอบเพื่อนำเสนอได้อันเกิดจากหลักฐานและข้อมูลที่หลากหลายและจำนวนมาก

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่กับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

จากการศึกษาความหมายและองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์ และแนวคิดหลังสมัยใหม่ และสามารถสังเคราะห์ผลการศึกษาเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ดังตารางที่ 1 นั้น ผู้วิจัยได้นำแนวทางการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวมาสรุปและวิเคราะห์กับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยปรากฏผลการวิเคราะห์เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ที่ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่กับองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

อภิปรายผล

จากการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่มีแนวโน้มส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนได้ โดยสามารถอภิปรายตามประเด็นได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์และแนวคิดหลังสมัยใหม่กับแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่

จากผลการศึกษาความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์และแนวคิดหลังสมัยใหม่ พบว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ได้ ถึงแม้ว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่มีลักษณะที่มุ่งเน้นการสร้างความรู้ใหม่จากการรื้อและตั้งคำถามต่อความรู้เดิม ปฏิเสธกำเนิดสัจจะที่ถาวรตายตัวและปฏิเสธความต่อเนื่องไม่สิ้นสุด ประวัติศาสตร์จึงไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นคนกำหนด แต่เต็มไปด้วยมุมมองที่แตกต่างกันนอกจากนี้ยังเป็นการเชื่อมโยงความรู้กับอำนาจและความจริงหรือวาทกรรม (ธงชัย วินิจจะกูล, 2562; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2562) ซึ่งลักษณะเด่นของแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่มีการตั้งคำถามต่อรากฐานทางความคิด ความรู้และความจริงในยุคสมัยใหม่ ปฏิเสธแนวคิดการเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก (grand narratives) มีประโยชน์ในการกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตั้งคำถามกับบริบทเรื่องเล่าแบบดั้งเดิม และเปิดเผยอคติในบันทึกทางประวัติศาสตร์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนตีความอดีตจากมุมมองที่หลากหลายจากการวิพากษ์หลักฐานและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (Yilmaz, 2010; Tyson and Oldroyd, 2017) ซึ่งสอดคล้องกับ วงเดือน นาราสัจจ์ (2548) และ วินัย พงศ์ศรีเพียร (2555) ที่ได้กล่าวถึงความหมายและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์บางส่วนว่าวิชาประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาบนพื้นฐานของการวิเคราะห์วิพากษ์หลักฐานเอกสารชั้นต้นและหลักฐานร่วมสมัยอื่น ๆ เพื่อเข้าใจปัญหาในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมิได้มีความหมายเพียงแค่เรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเท่านั้น หากยังรวมถึงอดีตที่นักประวัติศาสตร์สร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการศึกษา ค้นคว้า วิจัยและไต่สวนข้อเท็จจริงจากหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งสามารถตรวจสอบได้

อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดหลังสมัยใหม่มาใช้สำหรับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ยังพบว่ามีปัญหาที่สำคัญ คือ ไม่สามารถกำหนดเกณฑ์ในการประเมินการตีความทางประวัติศาสตร์ได้อย่างแม่นยำ เพราะความจริงทางประวัติศาสตร์ไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียวตามความเชื่อของแนวคิดหลังสมัยใหม่ การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่จึงควรตั้งคำถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น และศึกษาบริบทของเหตุการณ์ในอดีตให้รอบด้านที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ศึกษาหรือบริบทอันยิ่งใหญ่ (Contextualizing grand narrative) เพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์ในอดีตให้ชัดเจนที่สุด (Seixas, 2000) โดยแนวคิดหลังสมัยใหม่มีลักษณะเด่นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ได้ ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) รื้อถอน: ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันตั้งคำถามต่อประเด็นหรือความรู้เดิมและผู้เรียนกำหนดประเด็นศึกษาโดยคาดการณ์เงื่อนไขที่เป็นไปได้ของประเด็น 2) สืบสอบ: ผู้เรียนสืบค้นประวัติศาสตร์อย่างวิพากษ์ต่อหลักฐานที่สืบค้น โดยเฉพาะตัวบทที่ปรากฏ ภูมิหลังของหลักฐาน และสภาพแวดล้อมของเรื่องราว เพื่อหาเงื่อนไขที่เป็นไปได้ของประเด็น และ 3) ประกอบสร้าง: ผู้เรียนนำความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จากการสืบสอบมาประมวลเพื่อนำเสนอผลการศึกษาเป็นความรู้ใหม่ (Derrida, 1981; Derrida, 1985; ราชบัณฑิตยสถาน, 2549; ธีรยุทธ บุญมี, 2551; ธงชัย วินิจจะกูล, 2562; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2562)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่กับการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

จากแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณดังกล่าวมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดขั้นสูงในการวิเคราะห์และวิพากษ์ประวัติศาสตร์ผ่านหลักฐาน

และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์รวมทั้งการตีความกลยุทธ์เชิงโวหารและประเด็นแอบแฝง ผ่านแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ 3 ขั้นตอน พบว่า 1) รื้อถอน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการตั้งคำถามต่อเรื่องราวหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จากความรู้เดิม โดยผู้สอนเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือและสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความคิดของผู้เรียน และ 2) สืบสอบ และ 3) ประกอบสร้างที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการสืบค้น วิพากษ์ วิเคราะห์ หลักฐานและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และลงข้อสรุปเป็นความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์ของผู้เรียน มีความสัมพันธ์ต่อการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยสอดคล้องกับ Foster (2001) และชัยรัตน์ โตศิลา (2555) ที่สามารถสรุปข้อเสนอได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ตั้งคำถาม สืบค้น วิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างตรวจสอบคำอธิบายเหตุการณ์และอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และลงข้อสรุปเป็นความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์ของผู้เรียนเป็นการพัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียน ซึ่งสามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ แนวทางการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวเหมาะสมกับผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ช่วงวัยของผู้เรียนมีความพร้อมอย่างเต็มที่ต่อกระบวนการคิดเพื่อการอธิบายขั้นสูงและมีความรู้เดิมในเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์จากการเรียนการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สอดคล้องกับการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ที่กล่าวว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการคิดขั้นสูง เป็นไปตามมาตรฐานและตัวชี้วัดของสาระประวัติศาสตร์ที่ต้องการให้ผู้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเข้าใจและวิเคราะห์พัฒนาการและประเด็นทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบอีกด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ ผู้ศึกษาควรศึกษารายละเอียดของแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังใหม่อย่างละเอียดรอบคอบ พร้อมดำเนินการประเมินความสามารถและความพร้อมของผู้เรียนก่อนดำเนินการจัดการเรียนการสอน และดำเนินการเตรียมการสอนและทรัพยากรสำหรับการสืบค้นของผู้เรียนอย่างเพียงพอ เพื่อความมีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาต่อยอด เช่น การวิจัยเชิงทดลองเพื่อศึกษาประสิทธิภาพการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณหรือศึกษาประสิทธิภาพการส่งเสริมทักษะด้านอื่น ๆ ของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจากแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้แนวคิดหลังใหม่ เพื่อผลประสิทธิภาพเชิงปริมาณของแนวทางการจัดการเรียนการสอน

เอกสารอ้างอิง

กมล โพธิเย็น. (2565, กรกฎาคม-ธันวาคม). **สอนอย่างไรให้ผู้เรียนเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ.** วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 20(2): 11-25.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.** กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.

ชัยรัตน์ โตศิลา. (2555). **การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2.** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิศนา แขมมณี และคณะ. (2544). **วิทยาการด้านการคิด.** สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.

ธงชัย วินิจจะกูล. (2562). **ออกนอกขนบประวัติศาสตร์ไทย : ว่าด้วยประวัติศาสตร์นอกขนบและวิธีวิทยาทางเลือก.** นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน

ธีรยุทธ บุญมี. (2551). **มิเชล ฟูโกต์.** กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

ปวินญาพัฒน์ วรพันธ์; และคณะ. (2562). **การวิเคราะห์แนวคิดราชาชาตินิยมในแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย.** สืบค้นจาก https://ir.swu.ac.th/jspui/handle/123456789/28444

ปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ; และ พิทชยา ตั้งพรไพบูลย์. (2566, มกราคม-มีนาคม). **กรอบความคิดแบบเติบโต : ทักษะที่จำเป็นแห่งโลกยุคพลิกผัน.** วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 51(1): 2-3.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย.** กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วงเดือน นาราสัจจ์. (2548). **ประวัติศาสตร์ : วิธีการและพัฒนาการ.** กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2541). **ประวัติศาสตร์กับการศึกษา.** ใน รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 20. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาการพิมพ์.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2552). **อาจารยบูชา.** กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาการพิมพ์.

ศุภณัฐ พานา. (2563, กรกฎาคม-ธันวาคม). **แนวทางในการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์.** วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 23(2): 390-399.

สมศักดิ์ ชูโต. (2527). **ประวัติศาสตร์.** ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ; และสุชาติ สวัสดิ์ศรี (บ.ก.), ปรัชญาประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579.** กรุงเทพ: สำนักงานฯ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน.** กรุงเทพ: สำนักงานฯ.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2555). **แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สุวิทย์ มูลคำ. (2550). **กลยุทธ์การสอนคิดอย่างมีวิจารณญาณ** (พิมพ์ครั้งที่ 4). ภาพพิมพ์.

อดิศร ศักดิ์สูง. (2546, ตุลาคม-มีนาคม). **Postmodernism กับประวัติศาสตร์.** วารสารปาริชาติ. 15(2): 25-32.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2562). **คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์: จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

Battelle for Kids. (2019). **Partnership for 21st Century Learning Framework for 21st Century Learning Definitions.** Retrieved from https://www.battelleforkids.org/insights/p21-resources/

Derrida, J. (1981). **Positions.** London: Athlone.

Derrida, J. (1985). **Letter to a Japanese Friend.** In D. A. R. Bernasconi (Eds), Derrida and difference. Warwick: Parousia Press.

Ennis, R. (2015). **Critical thinking: A streamlined conception.** In Davies, M.; & Barnett, R (Eds), The Palgrave Handbook of Critical Thinking in Higher Education. pp. 31-47. New York: Palgrave Macmillan.

Foster, S. (2001). **Historical empathy in theory and practice: Some final thoughts.** In O. L. Davis, E. A. Yeager, & S. J. Foster (Eds.), Historical empathy and perspective taking in the social studies. Maryland: Rowman and Littlefield.

Seixas, P. (2000). **Schweigen! Die kinder! Or, Does Postmodern History Have a Place in the Schools?.** In P. N. Stearns; P. Seixas; & S. Wineburg (Eds), Knowing, Teaching, and Learning History. pp. 19-37. New York: New York University Press.

Thompson, W. (2004). **postmodernism and history.** Hampshire: Palgrave Macmillan.

Tyson, T., & Oldroyd, D. (2017). **The debate between postmodernism and historiography: An accounting historian's manifesto.** Accounting History, 22(1), 29-43.

Yilmaz, K. (2010). **Postmodernism and its challenge to the discipline of history: Implications for history education.** Educational Philosophy and Theory, 42(7), 912-925.

การวางแผนปริมาณการสั่งซื้อวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนสำหรับการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งให้เพียงพอต่อความต้องการ กรณีศึกษา บริษัท คุณป้า จำกัด

Material requirements planning to produce dry chemical fire extinguishers imported from China to meet the demand: Case Study KHUN PA CO., LTD

วรินดา อารี[1]
กมลรัตน สอนทวี[1]
ณัฐธิดา สวนจันทร์[1]
ณัฐวดี บุญทองจันทร์[1]
ธนิษฐา นิ่มกาญจนา[1]
บัณฑิตา กมลเขต[1]
สายป่าน เขตกัน[1]
อนันชญา อาดัมอาลี[1]
อภิญญา พงษ์ปรีชา[2]

บทคัดย่อ

บริษัท คุณป้า จำกัด มีปัญหาสินค้าไม่เพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า สาเหตุหลักมาจากการที่บริษัทไม่มีวัสดุที่เพียงพอต่อการผลิต โดยเฉพาะวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีน เนื่องจากขาดการวางแผนสั่งซื้อวัสดุ และอาศัยการสั่งซื้อจากประสบการณ์ในการทำธุรกิจมาคาดการณ์ปริมาณการสั่งซื้อวัสดุที่ใช้ในการผลิตสินค้า คณะผู้จัดทำจึงเสนอแนวทางแก้ไขให้บริษัทวางแผนการสั่งซื้อวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนมาล่วงหน้าให้เพียงพอ จึงนำข้อมูลยอดขายรายเดือนย้อนหลัง 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 - 2566 ของสินค้ากลุ่มเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง 9 รายการ ซึ่งเป็นกลุ่มสินค้าที่มียอดขายมากที่สุด มาตรวจสอบลักษณะของข้อมูลด้วยเครื่องมือการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบออโต (Autocorrelation Analysis) และโปรแกรม Minitab Statistical Software จากการตรวจสอบพบว่า ข้อมูลยอดขายรายเดือนของสินค้ากลุ่มเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งทั้ง 9 รายการมีลักษณะข้อมูลเป็นฤดูกาล และเมื่อตรวจสอบข้อมูลด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบออโต และโปรแกรม Minitab Statistical Software เพื่อหาค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดสัมบูรณ์ (MAPE) ที่ต่ำที่สุด พบว่าวิธีการปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบโฮลต์ – วินเทอร์ (Exponential Smoothing Holt - Winter) เป็นวิธีการพยากรณ์ที่เหมาะสมที่สุดในการพยากรณ์ทั้ง 9 รายการ ประกอบกับนำข้อมูลรายการวัสดุ (BOM) ของเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งทั้ง 9 รายการ มาวางแผนความต้องการวัสดุ (MRP) โดยรวมในแต่ละเดือน ประกอบกับพิจารณาจากข้อจำกัดของซัพพลายเออร์ในด้านของ Lot Size ในการสั่งซื้อสินค้า และ Maximum Order ของสินค้าแต่ละชนิด รวมถึง Lead Time ในการขนส่งสินค้าจากประเทศจีน เพื่อแบ่งรอบคำสั่งซื้อให้ตรงตามข้อกำหนดของซัพพลายเออร์ ทำให้สามารถวางแผนการสั่งซื้อวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนให้เพียงพอต่อการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งที่สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้าได้

คำสำคัญ: *การพยากรณ์ การวางแผนความต้องการวัสดุ รายการวัสดุ*

[1] นิสิตหลักสูตรหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Abstract

KHUN PA CO., LTD Khun Aa Company Limited has a problem of not having enough products to meet customer needs. The main reason is that the company does not have enough materials for production. Especially materials imported from China. Due to lack of planning to order raw materials and relying on purchasing experience from doing business to predict the amount of orders for materials used in the production. Therefore, the research team proposes a solution for the company to plan the material requirement imported from China to be sufficient to produce dry chemical fire extinguishers and to plan to purchase materials imported from China in advance. The research team forecasted the demand by analyzing the monthly sales data for the past 3 years from 2021 - 2023 of all 9 dry chemical fire extinguisher products to examine the type of data with analytical tools such as Autocorrelation Analysis and Minitab Statistical Software. From the examination, it was found that monthly sales data for all 9 products are seasonal pattern. And from The Mean Absolute Percentage Error (MAPE) value shown that the Exponential Smoothing Holt - Winter was the most suitable forecasting method for all 9 products. Then, the forcast result combine with the Bill of Materials (BOM) of all 9 products to plan the Material Requirements Planning (MRP) each month. In addition, consider the limitations of suppliers in terms of lot size, maximum order of each type of product and lead time for shipping goods from China in order to divide order cycles to meet supply conditiond. Therefore, if the case study company has a monthly order quantity of more than the maximum order, The research team determined that order rounds should be divided to meet the supplier's conditions to be able to plan the produce dry chemical fire extinguishers imported from China to meet the customer needs..

Keywords: *Forecasting, Material Requirements Planning, Bill of Materials*

บทนำ

บริษัท คุณป้า จำกัด ทำธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตเครื่องดับเพลิงและผงเคมี ปัจจุบันบริษัทมีการวางแผนปริมาณคำสั่งซื้อสินค้าด้วยการคาดการณ์จากประสบการณ์การทำธุรกิจและผลิตสินค้าตามปริมาณที่คาดการณ์ โดยวัสดุที่ใช้ในการผลิตมีการนำเข้าจากประเทศจีนเป็นหลัก และมีการใช้รูปแบบการขนส่งสินค้าทางทะเลที่ใช้เวลานานในการขนส่ง ซึ่งที่ผ่านมาการขนส่งเกิดความล่าช้า ทำให้บริษัทไม่สามารถผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ และเกิดการเสียโอกาสการทำธุรกิจ เนื่องจากขาดวัตถุดิบหลักที่ใช้ในการผลิต

การเข้าใจลักษณะข้อมูลความต้องการของลูกค้า และเลือกใช้วิธีการพยากรณ์ที่เหมาะสม จะทำให้บริษัทสามารถวางแผนเพื่อช่วยในการตัดสินใจ และจัดสรรทัพยากรได้อย่างแม่นยำ (ภัทรขวัญ พิลางาม, 2560) ในการผลิตสินค้าสามารถนำใบรายการวัสดุ (Bill of Materia: BOM) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการวางแผนความต้องการวัสดุ (Material Requirements Planning: MRP) ในการผลิต (ไชยยศ ไชยมั่นคง, 2550) มาคำนวณหาปริมาณวัสดุที่เพียงพอ และใช้ในการวางแผนการสั่งซื้อวัสดุดังกล่าวให้ทันกับแผนการผลิตหรือความต้องการของลูกค้า (พิพัฒน์ พิสิษฐเกษม, 2565) ผลลัพธ์จากการใช้หลักการ MRP ในการวางแผนการสั่งวัตถุดิบทำให้ความผิดพลาดในการสั่งซื้อวัตถุดิบลดลง (Hasanati et al., 2019) สามารถผลิตสินค้าได้ตามความต้องการของลูกค้า และลดการสูญเสียโอกาสในการขาย (ศรัณย์ ขันติประเสริฐ และปณัทพร เรืองเชิงชุม, 2562)

การศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสินค้าเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งของลูกค้า และวางแผนความต้องการวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนให้เพียงพอต่อการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งจำนวน 9 รายการ ซึ่งเป็นกลุ่มสินค้าที่มีสัดส่วนยอดขายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 85.35 ของยอดขายสินค้าทั้งหมด ทั้งนี้ ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลยอดขายของสินค้าดังกล่าวในช่วงปี พ.ศ. 2564 – 2566 พบว่าความต้องการสินค้ามีความเป็นฤดูกาล จึงเลือกใช้วิธีการพยากรณ์ยอดขายที่เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลจาก 3 วิธี คือ 1. วิธีนาอีฟสำหรับข้อมูลที่มีฤดูกาล 2. วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบโฮลต์ - วินเทอร์ 3. วิธีการแยกส่วนประกอบ โดยเลือกผลลัพธ์จากวิธีการพยากรณ์ที่ได้ค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดสัมบูรณ์ (Mean Absolute Percentage Error: MAPE) ที่ต่ำที่สุด ซึ่งแสดงถึงความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ต่ำและมีความแม่นยำในการพยากรณ์สูง และนำผลการพยากรณ์ที่ได้มาทำการแยกรายการวัสดุ (Bill of Materials: BOM) ของเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งทั้ง 9 รายการ จากนั้นทำการวางแผนความต้องการวัสดุ (Material Requirements Planning: MRP) เพื่อให้บริษัทสามารถคาดการณ์ความต้องการของลูกค้าในปี พ.ศ. 2567 ได้แม่นยำมากขึ้น และสามารถวางแผนการสั่งซื้อวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนให้เพียงพอต่อการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพยากรณ์ความต้องการเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งของลูกค้า
2. เพื่อวางแผนความต้องการวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนให้เพียงพอกับการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง

ขอบเขตของการวิจัย

1. มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งทั้งหมด 9 รายการ ได้แก่ เครื่องดับเพลิงเคมีแห้งขนาด 2.2 ปอนด์, เครื่องดับเพลิงเคมีแห้งขนาด 5 ปอนด์, เครื่องดับเพลิงเคมีแห้งขนาด 10 ปอนด์ (ผง ABC), เครื่องดับเพลิงเคมีแห้งขนาด 10 ปอนด์ (ผง BC ขนาด 40%), เครื่องดับเพลิงเคมีแห้งขนาด 15 ปอนด์ (ผง ABC), เครื่องดับเพลิงเคมีแห้งขนาด 15 ปอนด์ (ผง BC 40%), เครื่องดับเพลิงเคมีแห้งขนาด 20 ปอนด์, เครื่องดับเพลิงเคมีแห้งขนาด 25 ปอนด์, เครื่องดับเพลิงเคมีแห้งขนาด 50 ปอนด์

2. มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับการพยากรณ์ยอดขายของเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งที่มีการนำเข้าจากประเทศจีนทั้งหมด 5 รายการ ได้แก่ ผง BC 40%, ผง ABC, หัวฉีด, มาตรวัด 175 PSI และมาตรวัด 195 PSI โดยนำข้อมูลยอดขายรายเดือนของเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งย้อนหลัง 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 - 2566 มาพยากรณ์ยอดขายในปี พ.ศ. 2567 เพื่อแก้ไขปัญหาสินค้าไม่เพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า อันเป็นผลมาจากการที่บริษัทขาดการวางแผนการสั่งซื้อวัสดุสำหรับการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ทางคณะผู้จัดทำได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์พนักงานของบริษัท คุณป้า จำกัด เกี่ยวกับลักษณะการดำเนินธุรกิจการผลิตและจำหน่ายเครื่องดับเพลิงประเภทยกหิ้วอเนกประสงค์ (Multi-purpose Portable Fire Extinguisher) และเครื่องดับเพลิงประเภทอื่น ๆ รวมถึงการรวบรวมข้อมูลกระบวนการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง และข้อมูลยอดขายรายเดือนย้อนหลัง 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ 2564 - 2566 จากหัวหน้างานฝ่ายจัดซื้อ

1.2 ทางคณะผู้จัดทำได้มีการนำข้อมูลรายเดือนย้อนหลัง 3 ปี มาเปรียบเทียบเพื่อหาสินค้าที่มียอดขายสูงสุด คือ สินค้าประเภทเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ทั้งหมด 9 รายการ ได้แก่ เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 2.2 ปอนด์,

เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 5 ปอนด์, เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง ABC), เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง BC 40%), เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผง ABC), เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผง BC 40%), เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 20 ปอนด์, เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 25 ปอนด์ และ เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 50 ปอนด์

2. การวิเคราะห์สภาพของปัญหา

2.1 ทางคณะผู้จัดทำได้ทำการสัมภาษณ์พนักงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง โดยมีการนำเครื่องมือ 5W1H มาวิเคราะห์สภาพของปัญหาพบว่า สินค้าไม่เพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า ซึ่งเกิดจากการที่บริษัทอาศัยประสบการณ์ในการทำธุรกิจมาคาดการณ์ปริมาณการสั่งซื้อวัสดุ ซึ่งไม่มีการพยากรณ์อย่างเหมาะสม จนทำให้วัสดุมีไม่เพียงพอต่อการผลิตสินค้า

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ทางคณะผู้จัดทำนำข้อมูลยอดขายรายเดือนย้อนหลัง 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 - 2566 ของสินค้ากลุ่มเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งทั้งหมด 9 รายการ มาตรวจสอบลักษณะของข้อมูลด้วยเครื่องมือการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบออโต (Autocorrelation Analysis) (นวลลักษณ์ แสงเพิ่ม, 2564) และโปรแกรม Minitab Statistical Software จากการตรวจสอบพบว่า ข้อมูลยอดขายรายเดือนของสินค้ากลุ่มเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งทั้งหมด 9 รายการมีลักษณะข้อมูลเป็นฤดูกาล

3.2 นำข้อมูลยอดขายรายเดือนย้อนหลัง 3 ปี มาทำการพยากรณ์ โดยวิธีการพยากรณ์ที่เลือกใช้เป็นวิธีที่เหมาะสำหรับลักษณะข้อมูลเป็นฤดูกาล จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสัมประสิทธิสหสัมพันธ์แบบออโต (Autocorrelation Analysis) และ โปรแกรม Minitab Statistical Software ทำให้ได้วิธีการพยากรณ์ที่เหมาะสมกับลักษณะข้อมูลด้วย 3 วิธี คือ 1. วิธีนาอีฟสำหรับข้อมูลที่มีฤดูกาล (Naive for Seasonal Series) 2. วิธีการปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบโฮลต์ - วินเทอร์ (Exponential Smoothing Holt - Winter) และวิธีการแยกส่วนประกอบ (Decomposition) (ชุมพล ศฤงคารศิริ, 2552) (นวลลักษณ์ แสงเพิ่ม, 2564) (พิพัฒน์ บำรุงกาญจน์, 2550) โดยทำการเลือกวิธีการ พยากรณที่ให้ความแม่นยำมากที่สุด โดยใช้ค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดสัมบูรณ์ (Mean Absolute Percentage Error: MAPE) ที่ต่ำที่สุด (รุ่งนภา ศรีประโค, 2557)

3.3 ทางคณะผู้จัดทำได้นำข้อมูลที่ได้จากการพยากรณ์ยอดขายสินค้ารายเดือนในปี พ.ศ. 2567 มาคำนวณเพื่อวางแผนความต้องการวัสดุ โดยการแยกปริมาณส่วนประกอบวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีน (Bill of Materials: BOM) ที่ใช้ในการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง เพื่อให้ทราบว่าเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งหนึ่งชนิดต้องใช้วัสดุอะไรบ้าง และจำนวนเท่าใดในการผลิต

3.4 เมื่อทราบถึงจำนวนวัสดุที่ต้องใช้ในการผลิต จึงนำจำนวนวัสดุที่ต้องการมาใช้ในการวางแผนความต้องการวัสดุ (MRP) โดยกรอกข้อมูลรายการวัสดุ (BOM) ลงใน Gross Requirements โดยข้อมูลจะทำการลบกับ ข้อมูล On Hand ที่บริษัทมีอยู่ จะได้เป็น Net Requirement (พิภพ ลลิตาภรณ์, 2544) (Sutrisno1 & Airlangga, 2020) ต่อมามีการปรับ Lot คำสั่งซื้อวัสดุเป็น Planned Order Receipts เนื่องจาก Suppliers ได้มีข้อกำหนด Lot คำสั่งซื้อวัสดุ และปริมาณคำสั่งซื้อสูงสุดในแต่ละรอบคำสั่งซื้อ (Maximum Order) โดยแต่ละคำสั่งซื้อจะมี Lead Time อยู่ที่ 1 เดือน จากนั้นนำปริมาณวัสดุที่คำนวณได้ไปดำเนินการสั่งซื้อต่อไป เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของลูกค้าให้ทันในแต่ละเดือน

จากสูตร

$$OH_t = POR_t + OH_{t-1} - GR_t$$
$$NR_t = GR_t - OH_{t-1}$$

$$POR_t = NR_t$$
$$PREL_t = POR_{t+1}$$

เมื่อ OH คือ On Hand
POR คือ Planned Order Receipts
GR คือ Gross Requirements
NR คือ Net Requirement
PREL คือ Planned Order Release

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การวางแผนปริมาณการสั่งซื้อวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนสำหรับการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งให้เพียงพอต่อความต้องการ กรณีศึกษา บริษัท คุณป้า จำกัด” โดยการพยากรณ์ยอดขายสินค้าที่ใช้วัสดุนำเข้าจากประเทศจีน โดยใช้เครื่องมือ 5W1H ในการวิเคราะห์สภาพของปัญหา เพื่อให้การศึกษานั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ 1. เพื่อพยากรณ์ความต้องการเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งในการวางแผนการสั่งซื้อวัสดุ 2. เพื่อวางแผนความต้องการวัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีนให้เพียงพอกับการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ทางคณะผู้จัดทำนำข้อมูลยอดขายรายเดือนย้อนหลัง 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 - 2566 ของสินค้ากลุ่มเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งทั้ง 9 รายการ มาตรวจสอบลักษณะของข้อมูลด้วยเครื่องมือการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบออโต (Autocorrelation Analysis) และโปรแกรม Minitab Statistical Software จากการตรวจสอบพบว่า ข้อมูลยอดขายรายเดือนของสินค้ากลุ่มเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งทั้ง 9 รายการมีลักษณะข้อมูลเป็นฤดูกาล ดังต่อไปนี้

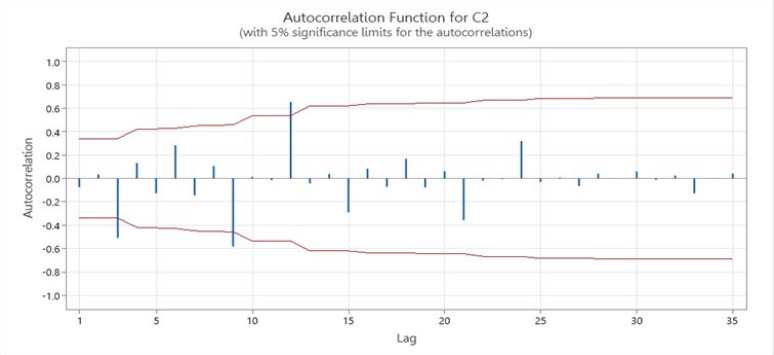

ภาพที่ 1 กราฟแสดงข้อมูลยอดขายเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 2.2 ปอนด์

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

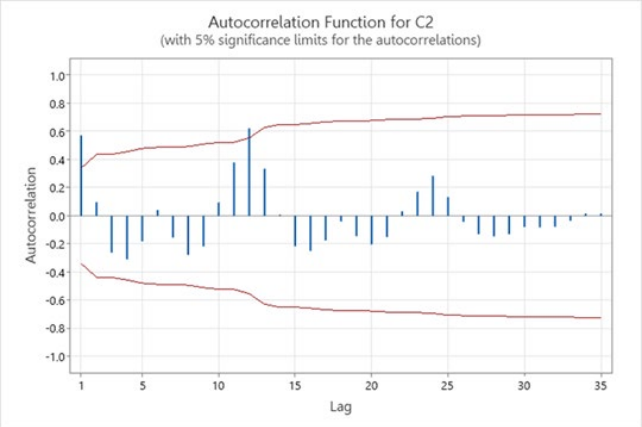

ภาพที่ 2 กราฟแสดงข้อมูลยอดขายเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 5 ปอนด์

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

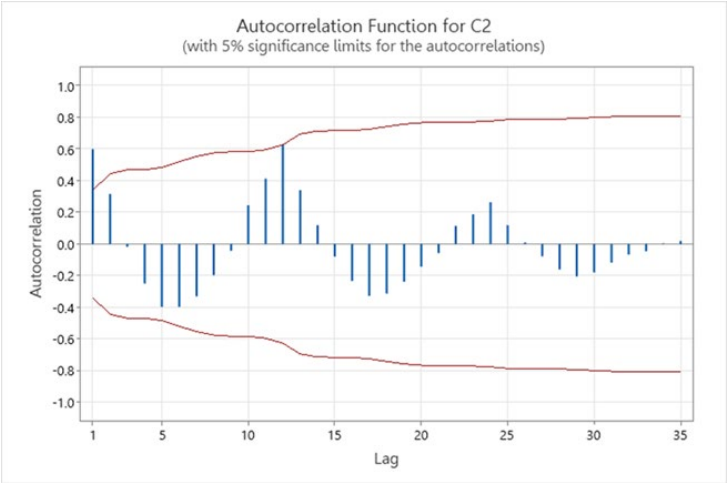

ภาพที่ 3 กราฟแสดงข้อมูลยอดขายเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง ABC)

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

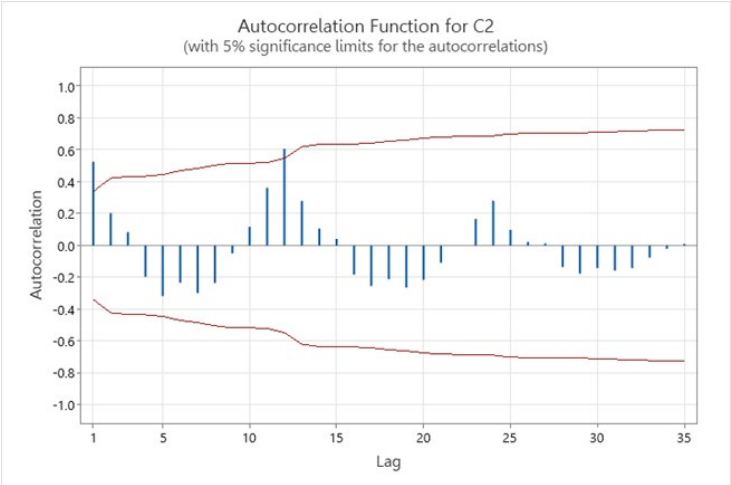

ภาพที่ 4 กราฟแสดงข้อมูลยอดขายเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง BC 40%)

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

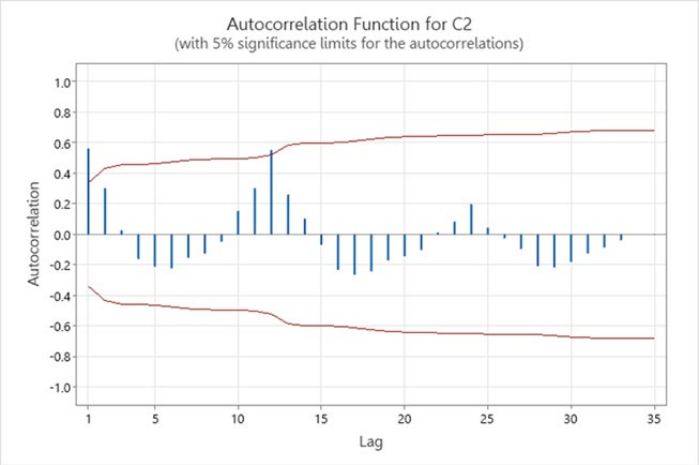

ภาพที่ 5 กราฟแสดงข้อมูลยอดขายเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผง ABC)
ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

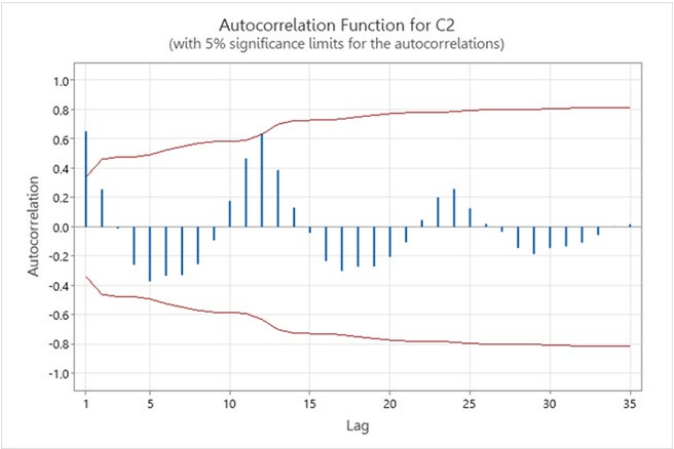

ภาพที่ 6 กราฟแสดงข้อมูลยอดขายเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผง BC 40%)
ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

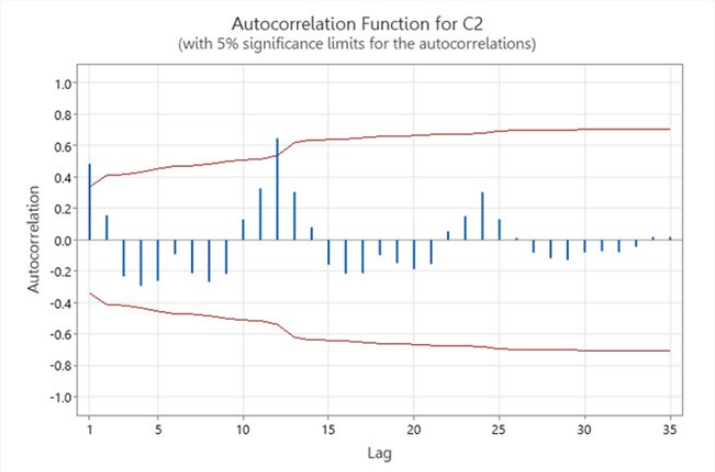

ภาพที่ 7 กราฟแสดงข้อมูลยอดขายเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 20 ปอนด์
ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

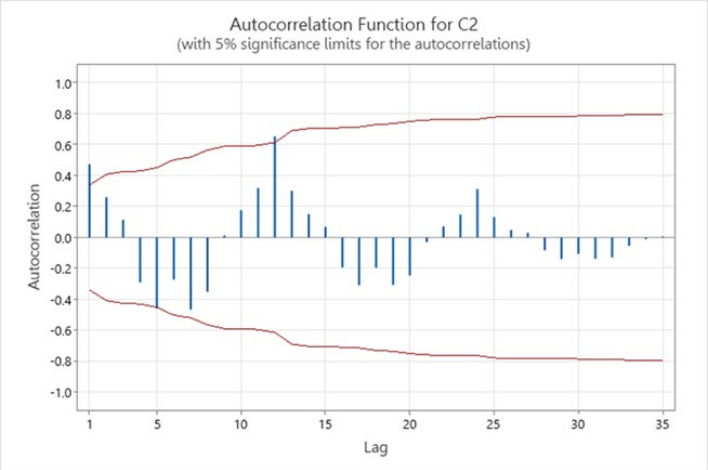

ภาพที่ 8 กราฟแสดงข้อมูลยอดขายเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 25 ปอนด์
ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

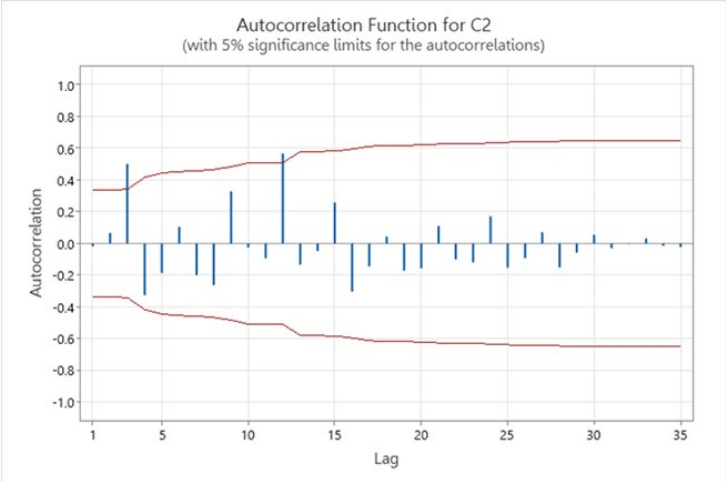

ภาพที่ 9 กราฟแสดงข้อมูลยอดขายเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 50 ปอนด์
ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

จากกราฟสรุปได้ว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Autocorrelation) ในภาพที่ 1 - 9 มีค่าอยู่ในช่วงระหว่าง -1 ถึง 1 พบว่าค่าที่ได้มีการขึ้น - ลงในช่วงของแต่ละปีเหมือนกัน จึงสรุปได้ว่าข้อมูลที่ทำการวิเคราะห์มีลักษณะรูปแบบเป็นฤดูกาล (นวลลักษณ์ แสงเพิ่ม, 2564)

เมื่อทราบว่าสินค้ามีลักษณะความต้องการแบบฤดูกาล จึงทำให้เลือกวิธีการพยากรณ์ที่เหมาะสมกับลักษณะข้อมูล ด้วย 3 วิธี คือ 1. วิธีนาอีฟสำหรับข้อมูลที่มีฤดูกาล (Naive for Seasonal Series) 2. วิธีการปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบโฮลต์ - วินเทอร์ (Exponential Smoothing Holt - Winter) และ 3. วิธีการแยกส่วนประกอบ (Decomposition) เมื่อได้ผลลัพธ์การพยากรณ์ทั้ง 3 วิธีแล้ว จึงทำการคนวณหาค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดสัมบูรณ์ (Mean Absolute Percentage Error: MAPE) เพื่อเลือกวิธีการพยากรณที่ให้ความแม่นยำมากที่สุด โดยพิจารณาจากวิธีการที่มีค่า MAPE ที่ต่ำที่สุด โดยมีผลการพยากรณ์ของสินค้าเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง 9 รายการ ดังตารางที่ 1 – 9

ตารางที่ 1 : สรุปค่าพยากรณ์เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 2.2 ปอนด์ ในปี พ.ศ. 2567 และค่า MAPE ของแต่ละวิธี
ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

(หน่วย : เครื่อง)

เดือน	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
มกราคม	5,730	5,517	6,420
กุมภาพันธ์	5,639	5,971	5,720
มีนาคม	8,303	7,986	7,949
เมษายน	6,249	5,988	4,717
พฤษภาคม	7,036	6,598	6,417
มิถุนายน	6,223	6,038	5,717
กรกฎาคม	6,213	5,807	7,945
สิงหาคม	5,765	5,438	4,715
กันยายน	7,164	6,777	6,414
ตุลาคม	6,552	6,086	5,714
พฤศจิกายน	6,830	6,485	7,942
ธันวาคม	3,515	3,382	4,712
MAPE	**2.578**	**0.0222**	**12.00**

ตารางที่ 2 : สรุปค่าพยากรณ์เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 5 ปอนด์ ในปี พ.ศ. 2567 และค่า MAPE ของแต่ละวิธี
ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

(หน่วย : เครื่อง)

เดือน	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
มกราคม	2,590	2,416	3,530
กุมภาพันธ์	2,508	2,411	3,202
มีนาคม	3,287	3,126	3,457
เมษายน	2,444	2,216	2,892
พฤษภาคม	2,515	2,326	3,618
มิถุนายน	2,771	2,522	3,282
กรกฎาคม	3,322	2,975	3,543
สิงหาคม	3,780	3,555	2,963
กันยายน	4,301	4,237	3,706
ตุลาคม	3,556	3,383	3,361
พฤศจิกายน	2,860	2,544	3,628
ธันวาคม	2,510	2,267	3,034
MAPE	**6.147739**	**0.56**	**12.00**

ตารางที่ 3 : สรุปค่าพยากรณ์เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง ABC) ในปี พ.ศ. 2567 และค่า MAPE ของแต่ละวิธี ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

(หน่วย : เครื่อง)

เดือน	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
มกราคม	1,794	1,730	2,060
กุมภาพันธ์	1,810	1,793	2,089
มีนาคม	2,010	1,963	2,298
เมษายน	1,605	1,524	1,988
พฤษภาคม	1,862	1,836	2,093
มิถุนายน	1,995	1,934	2,123
กรกฎาคม	2,275	2,114	2,335
สิงหาคม	2,295	2,191	2,019
กันยายน	2,346	2,236	2,126
ตุลาคม	2,200	2,180	2,156
พฤศจิกายน	2,000	1,982	2,371
ธันวาคม	1,820	1,904	2,051
MAPE	**3.416828**	**0.334**	**8.40**

ตารางที่ 4 : สรุปค่าพยากรณ์เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง BC 40%) ในปี พ.ศ. 2567 และค่า MAPE ของแต่ละวิธี ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

(หน่วย : เครื่อง)

เดือน	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
มกราคม	4,535	4,339	5,190
กุมภาพันธ์	4,820	4,642	5,321
มีนาคม	5,090	5,050	5,211
เมษายน	4,404	4,375	5,009
พฤษภาคม	4,844	4,698	5,249
มิถุนายน	5,009	4,972	5,382
กรกฎาคม	5,105	5,116	5,370
สิงหาคม	5,385	5,305	5,065
กันยายน	5,644	5,565	5,308
ตุลาคม	5,920	5,299	5,442
พฤศจิกายน	5,050	4,953	5,328
ธันวาคม	4,830	4,693	5,121
MAPE	**2.299962**	**0.22**	**5.20**

ตารางที่ 5 : สรุปค่าพยากรณ์เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผง ABC) ในปี พ.ศ. 2567 และค่า MAPE ของแต่ละวิธี ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

(หน่วย : เครื่อง)

เดือน	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
มกราคม	1,938	194	2,397
กุมภาพันธ์	1,997	1,966	2,299
มีนาคม	2,082	2,028	2,166
เมษายน	1,713	1,667	2,051
พฤษภาคม	2,071	2,021	2,439
มิถุนายน	2,043	1,985	2,339
กรกฎาคม	2,188	2,084	2,204
สิงหาคม	2,465	2,191	2,086
กันยายน	2,545	2,285	2,481
ตุลาคม	2,333	2,187	2,380
พฤศจิกายน	2,050	1,986	2,241
ธันวาคม	2,003	1,927	2,122
MAPE	**4.142840**	**0.352**	**6.60**

ตารางที่ 6 : สรุปค่าพยากรณ์เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผง BC 40%) ในปี พ.ศ. 2567 และค่า MAPE ของแต่ละวิธี ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

(หน่วย : เครื่อง)

เดือน	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
มกราคม	4,605	4,529	5,309
กุมภาพันธ์	4,897	4,710	5,851
มีนาคม	5,365	5,249	5,864
เมษายน	4,508	4,464	5,292
พฤษภาคม	4,905	4,690	5,391
มิถุนายน	5,339	5,199	5,942
กรกฎาคม	5,608	5,603	5,955
สิงหาคม	5,985	5,803	5,373
กันยายน	6,405	5,973	5,474
ตุลาคม	5,800	5,868	6,032
พฤศจิกายน	5,340	5,200	6,045
ธันวาคม	4,987	4,750	5,455
MAPE	**3.149273**	**0.32**	**8.00**

ตารางที่ 7 : สรุปค่าพยากรณ์เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 20 ปอนด์ ในปี พ.ศ. 2567 ในปี พ.ศ. 2567 และค่า MAPE ของแต่ละวิธี ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

(หน่วย : เครื่อง)

เดือน	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
มกราคม	1,987	1,760	3,023
กุมภาพันธ์	2,035	1,845	2,813
มีนาคม	3,447	3,191	4,247
เมษายน	1,550	1,365	2,735
พฤษภาคม	2,224	2,023	3,124
มิถุนายน	2,378	2,102	2,906
กรกฎาคม	3,509	3,343	4,388
สิงหาคม	3,908	3,700	2,824
กันยายน	4,637	4,447	3,226
ตุลาคม	3,776	3,368	3,000
พฤศจิกายน	2,563	2,239	4,528
ธันวาคม	2,100	1,915	2,914
MAPE	**7.491230**	**0.84**	**30.00**

ตารางที่ 8 : สรุปค่าพยากรณ์เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 25 ปอนด์ ในปี พ.ศ. 2567 ในปี พ.ศ. 2567 และค่า MAPE ของแต่ละวิธี ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

(หน่วย : เครื่อง)

เดือน	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
มกราคม	691	2,819	590
กุมภาพันธ์	1,034	2,209	1,012
มีนาคม	2,199	2,132	2,007
เมษายน	788	2,340	651
พฤษภาคม	1,925	2,941	1,791
มิถุนายน	2,100	2,304	1,980
กรกฎาคม	2,316	2,223	2,109
สิงหาคม	2,750	2,438	2,668
กันยายน	3,618	3,063	3,539
ตุลาคม	2,599	2,398	2,338
พฤศจิกายน	2,110	2,313	1,943
ธันวาคม	1,764	2,536	1,616
MAPE	**7.646444**	**1.21**	**51.00**

ตารางที่ 9 : สรุปค่าพยากรณ์เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 25 ปอนด์ ในปี พ.ศ. 2567 ในปี พ.ศ. 2567 และค่า MAPE ของแต่ละวิธี ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

(หน่วย : เครื่อง)

เดือน	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
มกราคม	25	12	37
กุมภาพันธ์	34	22	28
มีนาคม	61	44	30
เมษายน	24	11	60
พฤษภาคม	54	33	38
มิถุนายน	59	43	29
กรกฎาคม	9	2	32
สิงหาคม	38	24	62
กันยายน	24	17	40
ตุลาคม	19	9	31
พฤศจิกายน	30	16	33
ธันวาคม	39	31	65
MAPE	**28.270756**	**1.53292**	**120.338**

จากการเปรียบเทียบค่า MAPE ทั้ง 3 วิธี สามารถสรุปได้ว่า วิธีนาอีฟสำหรับข้อมูลที่มีฤดูกาล มีค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดสัมบูรณ์ (MAPE) เท่ากับ 2.578 วิธีการปรับให้เรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบโฮลต์ – วินเทอร์ ค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดสัมบูรณ์ (MAPE) เท่ากับ 0.0222 และวิธีการแยกส่วนประกอบ ค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดสัมบูรณ์ (MAPE) เท่ากับ 12 เมื่อเปรียบเทียบ 3 วิธี พบว่าวิธีที่ค่า MAPE ต่ำที่สุด คือวิธีการปรับให้เรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบโฮลต์ – วินเทอร์ โดยค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดสัมบูรณ์ (MAPE) เท่ากับ 0.0222 จะแสดงถึงความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ต่ำ และมีความแม่นยำในการพยากรณ์สูง จึงนำวิธีการพยากรณ์ข้างต้นมาใช้ในการวางแผนปริมาณยอดขายเพื่อใช้สำหรับการวางแผนการสั่งซื้อวัสดุ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลรายการวัสดุ (BOM) ของสินค้าเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง 9 รายการ พบว่า มีความต้องการใช้วัสดุที่นำเข้าจากประเทศจีน 5 รายการ ได้แก่ ผงเคมี BC 40%, ผงเคมี ABC, หัวฉีด, มาตรวัดจีน 175 PSI และมาตรวัดจีน 195 PSI โดยมีปริมาณความต้องการใช้วัสดุแต่ละรายการต่อการผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง 1 เครื่อง ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 : แสดงความต้องการใช้วัสดุนำเข้าจากประเทศจีนของสินค้าเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งแต่ละรายการต่อเครื่อง
ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

สินค้า	ผงเคมี BC 40% (kg.)	ผงเคมี ABC (kg.)	หัวฉีด (ชิ้น)	มาตรวัดจีน 175 PSI (ชิ้น)	มาตรวัดจีน 195 PSI (ชิ้น)
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 2.2 ปอนด์	1		1	1	
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 5 ปอนด์	2.3		1	1	
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง ABC)		4.6	1	1	
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง BC 40%)	4.6		1	1	
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผง ABC)		7	1		1
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผง BC 40%)	7		1		1
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 20 ปอนด์		9	1		1
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 25 ปอนด์		11	1		1
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 50 ปอนด์	23		1		1

เมื่อนำผลการพยากรณ์สินค้าเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง 9 รายการ ในแต่ละเดือน มาคำนวณหาปริมาณการใช้วัสดุนำเข้าจากประเทศจีน พบว่าปริมาณความต้องการวัสดุโดยรวมแต่ละเดือน สำหรับปี พ.ศ. 2567 เป็นดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 : แสดงผลความต้องการวัสดุโดยรวมของวัสดุที่นำมาผลิตเครื่องดับเพลิงเคมีแห้งทั้ง 9 รายการ ในแต่ละเดือนปี พ.ศ. 2567 ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

เดือน	ผงเคมี BC 40% (kg.)	ผงเคมี ABC (kg.)	หัวฉีด (ชิ้น)	มาตรวัดจีน 175 PSI (ชิ้น)	มาตรวัดจีน 195 PSI (ชิ้น)
มกราคม	63,012.20	43,889	22,836	14,002	8,834
กุมภาพันธ์	66,345.5	49,746.8	24,372	14,817	9,555
มีนาคม	76,160.8	74,021.8	30,644	18,125	12,519
เมษายน	62,710.8	38,125.4	22,261	14,103	8,158
พฤษภาคม	67,147.6	60,500.6	26,016	15,458	10,558
มิถุนายน	72,091.8	63,489.4	26,775	15,466	11,309
กรกฎาคม	75,450.1	77,591.4	29,152	16,012	13,140
สิงหาคม	79,186.9	88,063.6	30,875	16,489	14,386
กันยายน	84,323.1	105,232.6	35,076	18,815	16,261
ตุลาคม	79,525.3	81,367	30,718	16,948	13,770
พฤศจิกายน	71,805.2	64,543.2	27,330	15,946	11,384
ธันวาคม	64,146.9	57,258.4	22,485	12,246	10,239
รวม	861,906.2	803,829.2	328,540	188,427	140,113

ตารางที่ 12 : แสดงผล MRP ของผง BC 40%

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

CANCEL

ผง BC 40%		JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEP	OCT	NOV	DEC
Gross Requirements		63,012.20	66,345.50	76,160.80	62,710.80	67,147.60	72,091.80	75,450.10	79,186.90	84,323.10	79,525.30	71,805.20	64,146.90
On Hand	0	56,987.80	50,642.30	34,481.50	31,770.70	24,623.10	12,531.30	57,081.20	37,894.30	13,571.20	54,045.90	42,240.70	38,093.80
Net Requirement		63,012.20	9,357.70	25,518.50	28,229.30	35,376.90	47,468.70	62,918.80	22,105.70	46,428.80	65,954.10	17,759.30	21,906.20
Planned Order Receipts		120,000.00	60,000.00	60,000.00	60,000.00	60,000.00	60,000.00	120,000.00	60,000.00	60,000.00	120,000.00	60,000.00	60,000.00
Planned Order Releases		60,000.00	60,000.00	60,000.00	60,000.00	60,000.00	120,000.00	60,000.00	60,000.00	120,000.00	60,000.00	60,000.00	-

Lot size 60,000
Lead time 1 เดือน

จากตารางที่ 12 ความต้องการใช้ผง BC 40% สุทธิในแต่ละเดือน ภายใต้ข้อกำหนดของซัพพลายเออร์ในด้าน Lot คำสั่งซื้อเท่ากับ 60,000 ดังนั้น Planned Order Receipts ในแต่ละเดือนโดยปริมาณคำสั่งซื้อสูงสุดในแต่ละรอบคำสั่งซื้อ (Maximum Order) อยู่ที่ 60,000 ทำให้มีการปรับเปลี่ยนปริมาณการสั่งซื้อ (Planned Order Releases) ตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนธันวาคม ในปี พ.ศ. 2567

ตารางที่ 13 : แสดงผล MRP ของหัวฉีด ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

CANCEL

หัวฉีด		JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEP	OCT	NOV	DEC
Gross Requirements		22,836	24,372	30,644	22,261	26,016	26,775	29,152	30,875	35,076	30,718	27,330	22,485
On Hand	0	7,164	12,792	12,148	19,887	23,871	27,096	27,944	27,069	21,993	21,275	23,945	1,460
Net Requirement		22,836	17,208	17,852	10,113	6,129	2,904	2,056	2,931	8,007	8,725	6,055	-
Planned Order Receipts		30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	-
Planned Order Releases		30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000	-	-

Lot size 30,000
Lead time 1 เดือน

จากตารางที่ 13 แสดงผลความต้องการใช้หัวฉีดสุทธิในแต่ละเดือน ภายใต้ข้อกำหนดของซัพพลายเออร์ในด้าน Lot คำสั่งซื้อเท่ากับ 30,000 ดังนั้น Planned Order Receipts ในแต่ละเดือน โดยปริมาณคำสั่งซื้อสูงสุดในแต่ละรอบคำสั่งซื้อ (Maximum Order) อยู่ที่ 30,000 ทำให้มีการปรับเปลี่ยนปริมาณการสั่งซื้อ (Planned Order Releases) ตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนธันวาคม ในปี พ.ศ. 2567

ตารางที่ 14 : แสดงผล MRP ของมาตรวัดจีน 175 PSI ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

CANCEL

มาตรวัดจีน 175 psi		JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEP	OCT	NOV	DEC
Gross Requirements		14,002	14,817	18,125	14,103	15,458	15,466	16,012	16,489	18,815	16,948	15,946	12,246
On Hand	0	998	1,181	3,056	3,953	3,495	3,029	2,017	528	1,713	4,765	3,819	1,573
Net Requirement		14,002	13,819	16,944	11,047	11,505	11,971	12,983	14,472	18,287	15,235	11,181	8,427
Planned Order Receipts		15,000	15,000	20,000	15,000	15,000	15,000	15,000	15,000	20,000	20,000	15,000	10,000
Planned Order Releases		15,000	20,000	15,000	15,000	15,000	15,000	15,000	20,000	20,000	15,000	10,000	-

Lot size 5,000
Lead time 1 เดือน

จากตารางที่ 14 แสดงผลความต้องการใช้มาตรวัดจีน 175 PSI สุทธิในแต่ละเดือน ภายใต้ข้อกำหนดของซัพพลายเออร์ในด้าน Lot คำสั่งซื้อเท่ากับ 5,000 ดังนั้น Planned Order Receipts ในแต่ละเดือน โดยปริมาณคำสั่งซื้อสูงสุดในแต่ละรอบคำสั่งซื้อ (Maximum Order) อยู่ที่ 20,000 ทำให้มีการปรับเปลี่ยนปริมาณการสั่งซื้อ (Planned Order Releases) ตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนธันวาคม ในปี พ.ศ. 2567

ตารางที่ 15 : แสดงผล MRP ของผง ABC ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

CANCEL

ผง ABC		JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEP	OCT	NOV	DEC
Gross Requirements		43,889.00	49,746.80	74,021.80	38,125.40	60,500.60	63,489.40	77,591.40	88,063.60	105,232.60	81,367.00	64,543.20	57,258.40
On Hand	0	16,111.00	6,364.20	12,342.40	14,217.00	13,716.40	10,227.00	12,635.60	4,572.00	19,339.40	17,972.40	13,429.20	16,170.80
Net Requirement		43,889.00	33,635.80	67,657.60	25,783.00	46,283.60	49,773.00	67,364.40	75,428.00	100,660.60	62,027.60	46,570.80	43,829.20
Planned Order Receipts		60,000.00	40,000.00	80,000.00	40,000.00	60,000.00	60,000.00	80,000.00	80,000.00	120,000.00	80,000.00	60,000.00	60,000.00
Planned Order Releases		40,000.00	80,000.00	40,000.00	60,000.00	60,000.00	80,000.00	80,000.00	120,000.00	80,000.00	60,000.00	60,000.00	-

Lot size 20,000
Lead time 1 เดือน

จากตารางที่ 15 แสดงผลความต้องการใช้ผง ABC สุทธิในแต่ละเดือน ภายใต้ข้อกำหนดของซัพพลายเออร์ในด้าน Lot คำสั่งซื้อเท่ากับ 20,000 ดังนั้น Planned Order Receipts ในแต่ละเดือน โดยปริมาณคำสั่งซื้อสูงสุดในแต่ละรอบคำสั่งซื้อ (Maximum Order) อยู่ที่ 40,000 ทำให้มีการปรับเปลี่ยนปริมาณการสั่งซื้อ (Planned Order Releases) ตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนธันวาคม ในปี พ.ศ. 2567

ตารางที่ 16 : แสดงผล MRP ของมาตรวัดจีน 195 PSI ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

CANCEL

มาตรวัดจีน 195 psi		JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEP	OCT	NOV	DEC
Gross Requirements		8,834	9,555	12,519	8,158	10,558	11,309	13,140	14,386	16,261	13,770	11,384	10,239
On Hand	0	1,166	1,611	9,092	934	376	9,067	5,927	1,541	5,280	1,510	126	9,887
Net Requirement		8,834	8,389	10,908	-	9,624	10,933	4,073	8,459	14,720	8,490	9,874	10,113
Planned Order Receipts		10,000	10,000	20,000	-	10,000	20,000	10,000	10,000	20,000	10,000	10,000	20,000
Planned Order Releases		10,000	20,000	-	10,000	20,000	10,000	10,000	20,000	10,000	10,000	20,000	-

Lot size 10,000
Lead time 1 เดือน

จากตารางที่ 16 แสดงผลความต้องการใช้มาตรวัดจีน 195 PSI สุทธิในแต่ละเดือน ภายใต้ข้อกำหนดของซัพพลายเออร์ในด้าน Lot คำสั่งซื้อเท่ากับ 10,000 ดังนั้น Planned Order Receipts ในแต่ละเดือน โดยปริมาณคำสั่งซื้อสูงสุดในแต่ละรอบคำสั่งซื้อ (Maximum Order) อยู่ที่ 50,000 ทำให้มีการปรับเปลี่ยนปริมาณการสั่งซื้อ (Planned Order Releases) ตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนธันวาคม ในปี พ.ศ. 2567

สรุปและอภิปรายผล

1. การพยากรณ์ (Forecasting) ความต้องการของสินค้าที่มีการนำเข้าวัสดุจากประเทศจีน คณะผู้จัดทำได้มีการนำวิธีการพยากรณ์ทั้ง 3 วิธี สำหรับข้อมูลลักษณะฤดูกาล ได้แก่ วิธีนาอีฟสำหรับข้อมูลที่มีฤดูกาล (Naive for Seasonal Series) วิธีการปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบโฮลต์ – วินเทอร์ (Exponential Smoothing Holt - Winter) และวิธีการแยกส่วนประกอบ (Decomposition) โดยมีการตรวจสอบข้อมูลด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบออโต (Autocorrelation Analysis) และโปรแกรม Minitab Statistical Software เพื่อหาค่าเฉลี่ยของเปอร์เซ็นต์ความผิดพลาดสัมบูรณ์ (Mean Absolute Percentage Error: MAPE) ที่ต่ำที่สุดจะทำให้การพยากรณ์มีความแม่นยำที่สูง ซึ่งพบว่าวิธีการปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบโฮลต์ – วินเทอร์ (Exponential Smoothing Holt - Winter) เป็นวิธีการพยากรณ์ที่เหมาะสมที่สุด เพราะเป็นวิธีการที่มีค่า MAPE ต่ำที่สุดสำหรับการพยากรณ์สินค้าทั้ง 9 รายการ ดังมีผลสรุปค่า MAPE ในตารางที่ 17

สำหรับปรากฏการณ์ที่ส่งผลต่อความเป็นฤดูกาลของสินค้าเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง อธิบายได้จากข้อมูลยอดขายในอดีตและข้อมูลการพยากรณ์ พบว่า สินค้ามีความต้องการสูงเพิ่มขึ้นตั้งแต่เดือนกรกฎาคมของทุกปี และจะสูงมากที่สุดในเดือนกันยายนของทุกปี อันเนื่องมาจากการจัดซื้อตามรอบปีงบประมาณของหน่วยงานต่าง ๆ

ตารางที่ 17 : สรุปผลการพยากรณ์ทั้ง 3 วิธี ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

สินค้าเครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง	ค่า MAPE ของวิธีการพยากรณ์แต่ละวิธี		
	Naive for Seasonal Series	Exponential Smoothing Holt - Winter	Decomposition
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 2.2 ปอนด์	2.577748	0.022	12
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 5 ปอนด์	6.147739	0.56	120.338
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง ABC)	3.416828	0.334	8.4
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 10 ปอนด์ (ผง BC 40%)	2.299962	0.22	5.2
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผงABC)	4.142840	0.352	6.6
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ (ผง BC 40%)	3.149273	0.32	8
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 20 ปอนด์	7.491230	0.84	30
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 25 ปอนด์	7.646444	1.21	51
เครื่องดับเพลิงเคมีแห้ง ขนาด 50 ปอนด์	28.270756	1.533	120.338

2. การวางแผนความต้องการวัสดุ (Material Requirements Planning: MRP) ทางคณะผู้จัดทำได้มีการแยกส่วนประกอบของสินค้า (BOM) ทั้ง 9 รายการ เพื่อหาปริมาณวัสดุนำเข้าจากประเทศจีนที่ต้องทำการสั่งซื้อสำหรับสินค้าทุกประเภทในแต่ละเดือน ซึ่งมีผลลัพธ์ความต้องการวัสดุแต่ละชนิดในแต่ละเดือน ดังตารางที่ 11 และเมื่อพิจารณาจากข้อจำกัดของ Suppliers ที่มีการกำหนด Lot Size ในการสั่งซื้อสินค้า รวมถึง Maximum Order ของแต่ละชนิดไว้ หากมีปริมาณการสั่งซื้อต่อเดือนมากกว่า Maximum Order ต้องแบ่งรอบคำสั่งซื้อให้ตรงตามข้อกำหนดของ Suppliers และมี Lead Time ในการขนส่ง 1 เดือน จึงทำให้มีแผนการสั่งซื้อวัสดุล่วงหน้า ดังตารางที่ 18 เพื่อให้ทันกับการผลิตสินค้าที่สอดคล้องความต้องการของลูกค้าในแต่ละเดือน

ตารางที่ 18 : สรุปการวางแผนจำนวนการสั่งซื้อวัสดุในแต่ละเดือนของสินค้าทั้ง 9 รายการ ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

เดือน	ผง BC 40% (kg)	หัวฉีด (ชิ้น)	มาตรวัดจีน 175 PSI (ชิ้น)	ผง ABC (ชิ้น)	มาตรวัดจีน 195 PSI (ชิ้น)
มกราคม	60,000	30,000	15,000	40,000	10,000
กุมภาพันธ์	60,000	30,000	20,000	80,000	20,000
มีนาคม	60,000	30,000	15,000	40,000	0
เมษายน	60,000	30,000	15,000	60,000	10,000
พฤษภาคม	60,000	30,000	15,000	60,000	20,000
มิถุนายน	120,000	30,000	15,000	80,000	10,000
กรกฎาคม	60,000	30,000	15,000	80,000	10,000
สิงหาคม	60,000	30,000	20,000	120,000	20,000
กันยายน	120,000	30,000	20,000	80,000	10,000
ตุลาคม	60,000	30,000	15,000	60,000	10,000
พฤศจิกายน	60,000	30,000	10,000	60,000	20,000
ธันวาคม	0	0	0	0	0

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

จากการวิเคราะห์แผนการสั่งซื้อของวัสดุแต่ละประเภทที่นำเข้าจากประเทศจีนในแต่ละเดือนพบว่า กรณีที่มีรอบคำสั่งซื้อมากกว่า 1 ครั้ง ทางบริษัทสามารถดำเนินการสั่งซื้อวัสดุตามความเหมาะสมได้ว่าควรจะทำการสั่งซื้อในวันที่เท่าไหร่ โดยนำจำนวนวัสดุที่บริษัทถือครองในขณะนั้น (On Hand) มาพิจารณาร่วมด้วย เพื่อให้คำสั่งซื้อมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในอนาคตเมื่อมีการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของรายการสินค้าทั้งหมด 9 รายการ ให้ทำการตรวจสอบลักษณะของข้อมูลว่ามีลักษณะแบบใด ถ้าเป็นลักษณะของข้อมูลเป็นแบบฤดูกาลสามารถใช้วิธีการพยากรณ์เช่นเดียวกับการทำวิจัยในครั้งนี้ได้

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. Suppliers มีการกำหนด Lot Size ในการสั่งซื้อสินค้า รวมถึง Maximum Order ของแต่ละชนิดไว้ หากมีปริมาณการสั่งซื้อต่อเดือนมากกว่า Maximum Order จึงต้องแบ่งรอบคำสั่งซื้อให้ตรงตามข้อกำหนดของ Suppliers และมี Lead Time ในการขนส่ง 1 เดือน

2. บริษัทไม่สามารถให้ข้อมูลด้านกำลังการผลิต จึงไม่สามารถกำหนดวันที่เฉพาะเจาะจงในการสั่งซื้อวัสดุจากจีนได้

3. บริษัทไม่สามารถให้ข้อมูลสินค้าคงคลังได้

เอกสารอ้างอิง

ชุมพล ศฤงคารศิริ. 2545. **การวางแผนและการควบคุมการผลิต.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

ไชยยศ ไชยมั่นคง. 2550. **กลยุทธ์โลจิสติกส์และซัพพลายเชนเพื่อการแข่งขันในตลาดโลก.** กรุงเทพฯ: ซี.วาย.ซิซเทิม พริ้นติ้ง จำกัด.

นวลลักษณ์ แสงเพิ่ม. 2564. **เอกสารประกอบการสอนการพยากรณ์ธุรกิจ Business Forecasting.**

พิพัฒน์ บำรุงกาญจน์. 2550. **การพยากรณ์อนุกรมเวลาเวลาแบบคลาสสิค** (online). http://cmuir.cmu.ac.th/bitstream/6653943832/11494/5/ , 15 กุมภาพันธ์ 2567.

พิภพ ลลิตาภรณ์. 2544. **การบริหารของคงคลังระบบ MRP และ ROP**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

ภัทรขวัญ พิลางาม. 2560. **หลักการจัดการ.** ขอนแก่น: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

รัชฎาภรณ์ ยวงทอง และคณะ. 2563. "การเปรียบเทียบต้นทุนสินค้าคงคลังของวิธีการกำหนดขนาดสั่งซื้อที่แตกต่างกันของระบบการวางแผนความต้องการวัตถุดิบ กรณีศึกษาโรงงานผลิตถุงพลาสติก." **วารสารวิชาการเทคโนโลยีอุตสาหกรรม** 16 (2): 14-18.

รุ่งนภา ศรีประโค. 2557. **การลดปริมาณการขาดแคลนสินค้าโดยใช้เทคนิคการพยากรณ์ กรณีศึกษาบริษัท ไอเซโล (ประเทศไทย) จำกัด.** วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทางวิศวกรรม, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ศรัณย์ ขันติประเสริฐ และ ปณัทพร เรืองเชิงชุม. 2562. "การนำระบบการวางแผนความต้องการวัสดุประยุกต์ใช้ในการผลิตชาผักเชียงดา กรณีศึกษาศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืช อพ.สธ.คลองไผ่จังหวัดนครราชสีมา." **วารสารวิชาการและการวิจัยมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** 9 (3): 54-62.

Hasanat, Permatasari, Nurhasanah, and Hidayat. 2019. **Implementation of Material Requirement Planning (MRP) on Raw Material Order Planning System for Garment Industry** (Online). https://doi.org/10.1088/1757-899X/528/1/012064, February 15, 2024.

Sutrisno1 & Airlangga. 2020. **Analysis of crude oil inventory using the material requirement planning method** (Online). https://doi.org/10.1088/1757-899X/722/1/012059, February 15, 2024.

แนวทางการจัดการร้านอาหารระดับกลางด้วยพิมพ์เขียวการบริการในจังหวัดชลบุรี : ธุรกิจร้านอาหารระดับกลาง ABC

Guideline for Managing Causual Dining with the Service Blueprint in Chonburi : Casual Dining ABC Business

ศศิกาญจน์ สุวรรณชาตรี[3]
กนกกร จิตพูลผล[1]
ชลันดา มดทอง[3]
ธัญวรัตม์ ภู่อมร[3]
จุฑารัตน์ พ่วงพรม[3]
นัทธมน อินทร์สว่าง[3]
ธนัตถ์ภัทร ถิรธนัชดิลก[2**]

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการภายในธุรกิจร้านอาหารระดับกลางด้วยพิมพ์เขียวการบริการ และ 2) เสนอแนะแนวทางในการบริหารจัดการธุรกิจร้านอาหารระดับกลางด้วยหลักการ ECRS ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องจำนวน 11 ราย จากนั้นนำพิมพ์เขียวการบริการมาวิเคราะห์กระบวนการทำงานและข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น และนำหลักการ ECRS มาประยุกต์ใช้เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการร้านอาหาร รวมถึงแนวทางการจัดการขยะอาหารในธุรกิจร้านอาหารระดับกลางตามแนวคิดการแบ่งประเภทขยะอาหาร (2023) ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการขยะอาหารของสำนักงานปกป้องสิ่งแวดล้อมแห่งสหรัฐอเมริกา

ผลการศึกษาพบว่า มีจุดผิดพลาดในพิมพ์เขียวการบริการจำนวน 10 จุดและนำเสนอแนวทางการแก้ไขทั้ง 10 จุด นอกจากนี้ ผู้วิจัยเสนอแนวทางการจัดการขยะอาหารเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ การป้องกันการเกิดขยะอาหารและการแปลงสภาพอาหารที่เหลือทิ้งเป็นอาหารสัตว์ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้สามารถเป็นแนวทางปฏิบัติเบื้องต้นให้กับผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดกลางและขนาดเล็กเพื่อลดต้นทุนการดำเนินการและการป้องกันการเกิดขยะอาหาร รวมถึงเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในธุรกิจร้านอาหารในประเทศไทยต่อไป

คำสำคัญ: *ธุรกิจร้านอาหารระดับกลาง, พิมพ์เขียวการบริการ, หลักการ ECRS, ขยะอาหาร*

Abstract

This study is a qualitative research with the objective 1) to study the processes in a casual dining restaurant with a service blueprint and 2) to propose guidelines for managing casual dining using ECRS concept. Collecting data by non-participant observation and in-depth interview with 11 key informants.

[1] นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา
[2**] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Then use the service blueprint to analyze all processes and fail points, as well as apply ECRS concept into them. Including guidelines for managing food waste in casual dining restaurant according to the waste food classification concept (2023), which is a guideline for food waste management from the United States Environmental Protection Agency.

The findings reveal that there are ten fail points and instructions for resolving each of them. In addition, the researcher proposes two approaches to food waste management: preventing food waste and change leftover food to animal feed. However, the findings of this study can provide initial guidelines for small and medium-sized restaurant owners on how to reduce operation cost and avoid wasting food. Including basic information for agencies involved in the restaurant business in Thailand.

***Keywords**: Casual Dining Business, Service Blueprint, ECRS Concept, Food Waste*

บทนำ

ธุรกิจร้านอาหารเป็นธุรกิจภาคการบริการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก ในปีพ.ศ. 2566 ที่ผ่านมาสามารถสร้างรายได้กว่า 3 ล้านล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566; กรมประชาสัมพันธ์, 2567) ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน (2566) คาดการณ์ว่า ธุรกิจร้านอาหารยังคงมีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่องจากการฟื้นตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะหลังการแพร่ระบาดโควิด 19 เนื่องจากผู้บริโภคมีกิจกรรมนอกบ้านและนิยมใช้บริการร้านอาหารเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2566 มีการขยายตัวร้อยละ 2.7 ถึงร้อยละ 4.5

จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจในหลายด้านรวมถึงด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ส่งผลให้ธุรกิจร้านอาหารเกิดขึ้นจำนวนมากและมีความหลากหลายของประเภทร้านอาหาร ทั้งนี้เพื่อรองรับปริมาณนักท่องเที่ยวมหาศาลทั้งชาวไทยและต่างประเทศ จากสถิติการสำรวจของ Wongnai พบว่า จังหวัดชลบุรีมีผู้ประกอบการร้านอาหารมากที่สุดเป็นอันดับ 3 ของประเทศรองจากกรุงเทพและเชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า ธุรกิจร้านอาหารมีอัตราการอยู่รอดและประสบความสำเร็จในผลการดำเนินกิจการไม่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งร้านอาหารขนาดเล็ก ส่วนมากเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์เฉพาะบุคคลของผู้ประกอบการ บางรายเกิดต้นทุนการดำเนินงานสูงเนื่องจากมีต้นทุนแฝงและปัญหาภายในที่ไม่ได้รับการแก้ไข จุดนี้จึงกลายเป็นช่องว่างงานวิจัย (Research Gap) ที่น่าสนใจของงานวิจัยฉบับนี้

ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมทั้งฐานข้อมูลในประเทศไทยและฐานข้อมูลต่างประเทศ 10 ปีย้อนหลัง คือตั้งแต่ พ.ศ. 2557-2567 (ข้อมูล ณ วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2567) ได้แก่ 1) ฐานคลังข้อมูลงานวิจัยไทย (Thai National Research Repository) 2) ฐานข้อมูลสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) 3) ฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (Thai Journals Online) 4) ฐานข้อมูลสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (Thai Digital Collection) 5) ฐานข้อมูลศูนย์ข้อมูลการวิจัยดิจิทัล (วช.) 6) ฐานข้อมูล Emerald Insight และ 7) ฐานข้อมูล ScienceDirect พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวกับธุรกิจร้านอาหารในประเทศไทยมีหลากหลายมิติ เช่น ด้านการตลาด ด้านสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ ด้านการศึกษาความเป็นไปได้ในการเปิดร้านอาหารประเภทต่าง ๆ ด้านสุขาภิบาลร้านอาหาร ด้านความพึงพอใจของลูกค้าต่อร้านอาหาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยทางด้านการจัดการคุณภาพธุรกิจร้านอาหารยังมีน้อยมาก โดยเฉพาะธุรกิจร้านอาหารขนาดกลางและขนาดเล็ก

พิมพ์เขียวการบริการ (Service Blueprint) เกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1984 โดย Shostack, Lynn G. เป็นเครื่องมือแผนผังแสดงการไหลของกระบวนการภายในทั้งหมดในการส่งมอบสินค้าหรือบริการแก่ลูกค้าและได้รับความนิยมในธุรกิจมาอย่างต่อเนื่อง ข้อดีของพิมพ์เขียวการบริการคือ เป็นเครื่องมือที่ทำให้มองเห็นภาพรวมของกระบวนการได้ชัดเจนขึ้น เนื่องจากไม่ได้

พิจารณาเฉพาะในมุมมองขององค์กรแบบในอดีต แต่เพิ่มการพิจารณาในมุมมองของลูกค้าร่วมด้วย ทำให้องค์กรสามารถมองเห็นและระบุจุดผิดพลาด (Fail Point) ในกระบวนการและนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการให้ดีขึ้น เพื่อให้ทุกขั้นตอนการดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่มีคุณค่าและลื่นไหลอย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมจากฐานข้อมูลในประเทศไทยและต่างประเทศ 10 ปีย้อนหลัง คือตั้งแต่ พ.ศ. 2557-2567 (ข้อมูล ณ วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2567) พบว่า การนำพิมพ์เขียวการบริการเพื่อมาวิเคราะห์กิจกรรมที่ไม่จำเป็น รวมถึงข้อผิดพลาดภายในถูกนำมาประยุกต์ได้หลากหลาย เช่น ธุรกิจโรงแรม (Saddhwi et al., 2020; Pandey et al., 2021) ธุรกิจการบิน (Nam et al., 2018) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ศึกษาการนำพิมพ์เขียวการบริการมาวิเคราะห์ในธุรกิจร้านอาหารยังมีน้อยมากและส่วนมากเป็นงานวิจัยในต่างประเทศ ผู้วิจัยยังไม่พบงานวิจัยที่นำพิมพ์เขียวการบริการมาประยุกต์ในธุรกิจร้านอาหารในประเทศไทย โดยเฉพาะธุรกิจร้านอาหารระดับกลางที่มีผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กเป็นเจ้าของ

ด้วยเหตุผลข้างต้นทั้ง 3 ประการจึงเป็นช่องว่างในงานวิจัยที่น่าสนใจยิ่ง นอกจากนี้ ผลการศึกษาของงานวิจัยนี้จะสามารถเป็นแนวทางปฏิบัติเบื้องต้นให้กับผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดกลางและขนาดเล็กที่มีจำนวนมากในประเทศไทย เพื่อลดต้นทุนการดำเนินการและการป้องกันการเกิดขยะอาหาร รวมถึงเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในธุรกิจร้านอาหารต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการภายในธุรกิจร้านอาหารระดับกลางด้วยพิมพ์เขียวการบริการ
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการบริหารจัดการธุรกิจร้านอาหารระดับกลางด้วยหลักการ ECRS

ขอบเขตงานวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ทำการศึกษากับร้านอาหารระดับกลางประเภท Casual Dining ที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี โดยมีช่วงเวลาการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2566 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2567

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยศึกษากระบวนการทำงานของพนักงานภายในร้านแต่ละแผนกด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) กับเจ้าของร้านจำนวน 1 คน ผู้จัดการร้านอาหารจำนวน 1 คน และพนักงานที่เกี่ยวข้องแต่ละแผนกจำนวน 9 คน รวมจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 11 คน โดยมีขั้นตอนการสัมภาษณ์ ดังนี้ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยชี้แจงเหตุผลของการวิจัยและขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อบันทึกเสียงการสนทนาตลอดช่วงเวลาการสัมภาษณ์ หลักการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีอิสระในการพูด หลังจากนั้น ผู้วิจัยจะเริ่มสัมภาษณ์โดยการเปิดประเด็นแนวคำถามเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของร้านอาหาร และลงรายละเอียดเชิงลึกตามรายการแนวคำถามที่เตรียมไว้ ลักษณะแนวคำถามเป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) ที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งการสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงถึง 1 ชั่วโมงครึ่ง และผู้วิจัยจะมีคำถามเพิ่มเติมเฉพาะประเด็นที่สำคัญที่ใช้สอบถามในระหว่างที่นั่งสัมภาษณ์

ผู้วิจัยถอดความจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytical Induction) โดยนำข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีความคล้ายคลึงหรือเหมือนกันมาสรุปเป็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น (Theme) และนำข้อมูลจากการสังเกตการณ์ของกระบวนการทำงานภายในร้านมาเขียนในรูปแบบของพิมพ์เขียวการบริการตามแนวคิดของ Bitner, Ostrom

et al. (2008) ต่อมาผู้วิจัยวิเคราะห์กระบวนการทำงานภายในร้านอาหารอย่างละเอียดจากพิมพ์เขียวการบริการก่อนหน้าโดยการระบุคุณค่าของกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนทั้งหมด 84 ขั้นตอน ตั้งแต่ลูกค้าเดินเข้าใช้บริการจนกระทั่งลูกค้าเดินออกจากร้าน หลังจากนั้นนำแนวคิดลีนในเรื่องหลักการ ECRS เพื่อปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานในร้านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมถึงการนำเสนอแนวทางการจัดการขยะอาหารที่เกิดขึ้นในพิมพ์เขียวการบริการตามแนวคิดการแบ่งประเภทขยะอาหาร (Wasted Food Scale) (2023) ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการขยะอาหารของสำนักงานปกป้องสิ่งแวดล้อมแห่งสหรัฐอเมริกา

ผลการวิจัย

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 11 คน ได้แก่ 1) เจ้าของกิจการร้านอาหาร 1 คน 2) ผู้จัดการร้านอาหาร 1 คน และ 3) พนักงานแผนกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในร้านอีก 9 คน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ได้ผลการศึกษา ดังนี้

1. สภาพการณ์ของร้านอาหาร ABC

ร้านอาหาร ABC เป็นร้านอาหารขนาดกลางติดทะเลที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2561 มีพื้นที่ขนาด 300 ตารางวา จำนวนโต๊ะทั้งหมดประมาณ 150 โต๊ะ แบ่งเป็น 3 โซน ได้แก่ โซนห้องแอร์ โซนสวิท และโซนโดม ดังภาพที่ 1

ร้านอาหาร ABC เป็นร้านอาหารที่เมนูมีความหลากหลายให้ลูกค้าเลือก มีพื้นที่สำหรับร้องคาราโอเกะ มีลานกลางแจ้งสำหรับการทำกิจกรรม รวมถึงบริเวณห้องแอร์ปรับอากาศที่สามารถจัดสัมมนาหรือจัดประชุม ประกอบกับราคาที่เหมาะสมต่อปริมาณและคุณภาพ อีกทั้งยังมีส่วนลดพิเศษสำหรับลูกค้าที่มียอดรายการสั่งซื้อที่เข้าเกณฑ์ตามที่ร้านกำหนด ส่งผลให้ร้านอาหาร ABC ได้รับความนิยมทั้งจากกลุ่มลูกค้าที่เป็นครอบครัว ลูกค้าที่ต้องการบริการจัดเลี้ยง รวมไปถึงลูกค้าที่ต้องการพื้นที่ในการจัดกิจกรรมสำหรับวันพิเศษนั้น ๆ ด้วย เช่น พิธีแต่งงาน พิธีเกษียณอายุ

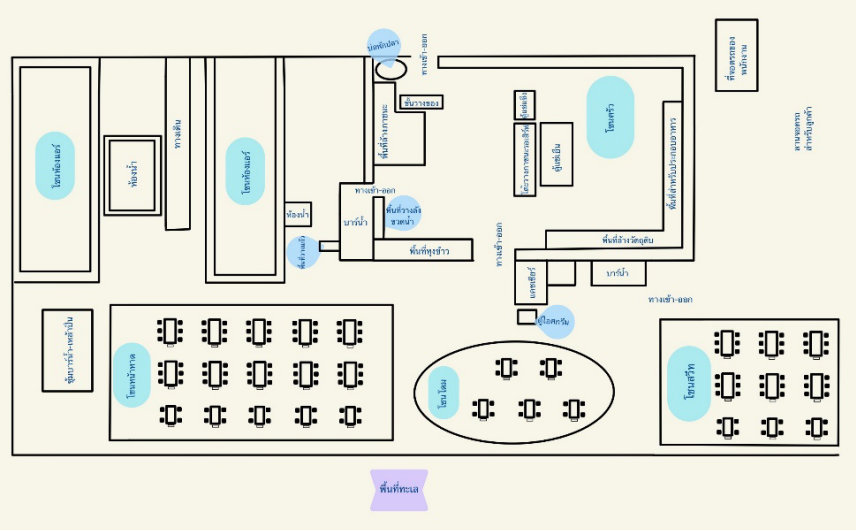

ภาพที่ 1 แผนผังแสดงพื้นที่แต่ละโซนของร้านอาหารระดับกลาง ABC

ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

พิมพ์เขียวการบริการของธุรกิจร้านอาหารระดับกลาง ABC

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมมาวิเคราะห์ต่อด้วยเครื่องมือพิมพ์เขียวการบริการ (Service Blueprint) ตั้งแต่ลูกค้าเดินเข้าร้านเพื่อรับบริการจนกระทั่งลูกค้าเดินออกจากร้านเพื่อหาจุดผิดพลาด (Fail Point) ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการตลอดเส้นทางการเดินทางของลูกค้า โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ลูกค้าสามารถจองโต๊ะได้ผ่านช่องทางออนไลน์ 3 ช่องทาง คือ เพจเฟซบุ๊กของร้าน, Line@ และเบอร์โทรศัพท์ หรือ Walk in เข้ามาหน้าร้านได้โดยตรง

2. ลูกค้าเดินทางมาถึงร้านและทำการจอดรถในสถานที่ที่ทางร้านกำหนดไว้ เมื่อลูกค้าเดินเข้ามาในร้าน พนักงานจะกล่าวทักทายลูกค้า แล้วสอบถามลูกค้าว่าได้ทำการจองล่วงไว้หรือไม่ สอบถามจำนวนลูกค้า และที่นั่งที่ลูกค้าต้องการ (ดูภาพที่ 1 ประกอบ) จากนั้นพนักงานจะพาลูกค้าไปที่โต๊ะ

3. พนักงานเสิร์ฟสอบถามลูกค้าว่าต้องการรับเครื่องดื่มประเภทใดพร้อมทั้งแนะนำเครื่องดื่มให้กับลูกค้า เช่น โค้ก แอลกอฮอล์ น้ำผลไม้ หรือน้ำเปล่า หลังจากลูกค้าสั่งเครื่องดื่มแล้ว พนักงานเสิร์ฟจะเดินไปเบิกเครื่องดื่มมาให้ก่อน หลังจากนั้นจึงนำรายการเครื่องดื่มไปส่งให้กับแคชเชียร์เพื่อลงรายการเข้าระบบเพื่อส่งข้อมูลให้บาร์น้ำ กรณีเป็นน้ำผลไม้ปั่น พนักงานเสิร์ฟจะเดินไปที่บาร์น้ำและทำน้ำผลไม้ปั่น จากนั้นจะนำไปเสิร์ฟให้กับลูกค้า

4. พนักงานเสิร์ฟนำเมนูอาหารมาให้ลูกค้า พร้อมแนะนำเมนูที่เป็นซิกเนเจอร์ให้กับลูกค้า

- กรณีลูกค้ามาเป็นครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน ทางร้านมีการจัดชุดอาหารเพื่อให้ง่ายต่อการตัดสินใจ
- กรณีเทศกาล ทางร้านจะมีการทำอาหารตามเทศกาลนั้น ๆ เพื่อดึงดูดลูกค้าเฉพาะกลุ่ม เช่น เทศกาลอาหารเจ
- กรณีมีลูกค้าที่เป็นมุสลิม ทางร้านมีการแยกครัวเพื่อประกอบอาหารและใช้วัตถุดิบที่เป็นฮาลาล

5. ลูกค้าทำการสั่งอาหาร และพนักงานเสิร์ฟจดรายการอาหารตามที่ลูกค้าสั่งลงในกระดาษ พร้อมทวนรายการอาหารให้ลูกค้าฟังซ้ำอีกครั้ง

6. การเตรียมวัตถุดิบ ทางร้านจะซื้อของทุก ๆ 3 วัน โดยในกลางคืนก่อนวันที่จะซื้อ จะให้แคชเชียร์เช็คสต๊อกสินค้าในห้องเก็บวัตถุดิบ ส่วนในครัวจะเช็คกับใบเช็คก่อนปิดร้าน แล้วนำใบเช็คให้กับแคชเชียร์เพื่อสั่งของ อย่างไรก็ตาม ทุกวันเสาร์จะสั่งซื้อปริมาณวัตถุดิบมากกว่าปกติ เนื่องจากเป็นช่วงวันหยุดที่มีลูกค้ามาก และของจะมาส่งตอนเช้าของวันถัดไป โดยเวลาที่ซัพพลายเออร์มาส่งของ จะมีการเช็คของตามใบสั่งซื้อ และมีการชั่งวัตถุดิบอีกครั้งด้วยตาชั่งของร้าน

7. พนักงานเสิร์ฟนำรายการอาหารที่ลูกค้าสั่งไปส่งให้แคชเชียร์ และทวนรายการอาหารกับแคชเชียร์อีกครั้ง

8. แคชเชียร์ลงรายการอาหารเข้าระบบเพื่อส่งข้อมูลเข้าไปในครัว โดยในครัวจะสั่งพิมพ์ใบรายการอาหารออกมาและทำอาหารตามใบรายการอาหาร

9. เมื่อในครัวทำอาหารเสร็จจะใช้วิทยุสื่อสารในการสื่อสารให้พนักงานทราบว่าอาหารเสร็จแล้วพร้อมเสิร์ฟ

10. พนักงานเสิร์ฟนำอาหารที่เสร็จแล้วมาเสิร์ฟให้กับลูกค้า โดยจะสอดใบรายการอาหารใต้ภาชนะใส่อาหาร และพนักงานเสิร์ฟจะทำการทวนรายการอาหารกับใบจดรายการอาหารอีกครั้ง

11. ระหว่างการรับประทานอาหารของลูกค้า พนักงานเสิร์ฟจะคอยสังเกตและคอยเติมเครื่องดื่มให้กับลูกค้า

12. เมื่อลูกค้ารับประทานอาหารเสร็จ จะเรียกพนักงานเสิร์ฟเพื่อชำระเงินที่โต๊ะ พนักงานเสิร์ฟจะเดินกลับไปรับใบเสร็จชำระเงินที่แคชเชียร์เพื่อมาแจ้งค่าอาหารให้กับลูกค้า โดยทางร้านสามารถรับชำระค่าบริการได้ 2 ช่องทาง คือ เงินสดและโอนจ่าย

- กรณีเงินสด พนักงานเสิร์ฟจะรับเงินจากลูกค้า หลังจากนั้นจะนำเงินไปให้แคชเชียร์ และพนักงานจะนำเงินทอนมาให้ลูกค้า
- กรณีเงินโอน ลูกค้าสามารถแสกนคิวอาร์โค้ดที่อยู่บนใบเสร็จชำระเงิน

13. เมื่อลูกค้าชำระเงินเรียบร้อยแล้ว พนักงานจะกล่าวขอบคุณลูกค้าที่มาใช้บริการ จากนั้นลูกค้าจึงเดินออกจากร้าน

14. หลังจากลูกค้าออกจากร้าน ผู้ช่วยพนักงานจะมาเก็บจานใส่กระบะ แล้วยกไปจัดการเศษอาหารข้างหลังร้าน จากนั้นพนักงานล้างจานจึงทำความสะอาดภาชนะ

ต่อมา ผู้วิจัยค้นหาข้อผิดพลาดในกระบวนการด้วยพิมพ์เขียวการบริการร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องเพื่อยืนยันความถูกต้องพบว่า มีจุดผิดพลาดเกิดขึ้นทั้งหมด 10 จุด ดังภาพที่ 2, 3 และ 4 โดยมีรายละเอียดดังนี้

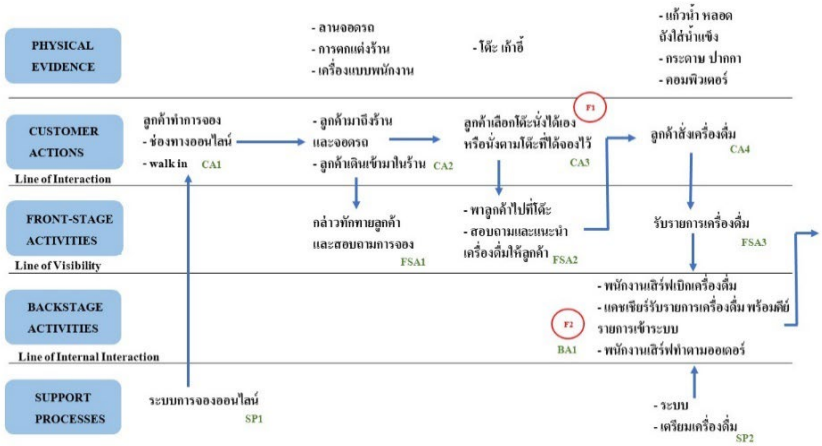

ภาพที่ 2 พิมพ์เขียวการบริการของร้านอาหารระดับกลาง ABC ช่วงที่ 1

ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

จุดผิดพลาดจุดที่ 1: ลูกค้าไม่ได้โต๊ะตามที่จองไว้เกิดจากพนักงานมีการหลงลืมบันทึกคิวของลูกค้า ทำให้ลูกค้าอาจเสียสิทธิในการได้ที่นั่งรับประทานอาหารในโซนที่ลูกค้าต้องการ

จุดผิดพลาดจุดที่ 2: พนักงานเสิร์ฟรับรายการเครื่องดื่มจากลูกค้าและเบิกเครื่องดื่มออกมาเพื่อบริการลูกค้าก่อน เช่น น้ำเปล่า น้ำอัดลม แอลกอฮอล์ ทำให้เกิดการตกหล่นในการแจ้งรายการเครื่องดื่มแก่แคชเชียร์ ทำให้เครื่องดื่มจริงหายไป ทั้งที่สต๊อกเครื่องดื่มในระบบยังมีอยู่ นำไปสู่ปัญหาตอนลูกค้าชำระเงินด้วย ทำให้ร้านค้าสูญเสียต้นทุนตรงส่วนนี้ไปโดยเปล่าประโยชน์

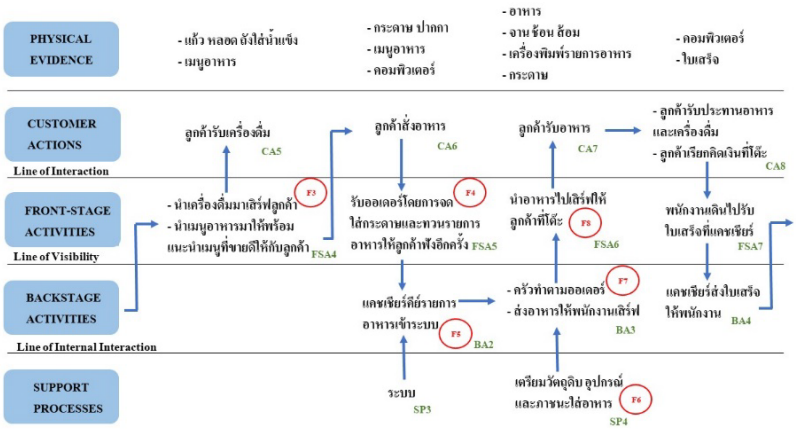

ภาพที่ 3 พิมพ์เขียวการบริการของร้านอาหารระดับกลาง ABC ช่วงที่ 2

ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

จุดผิดพลาดจุดที่ 3:

3.1 การเสิร์ฟเครื่องดื่มผิด เนื่องจากพนักงานเสิร์ฟรับรายการเครื่องดื่มจากลูกค้าด้วยการจดจำแทนการจดลงกระดาษ อาจทำให้มีการจำรายการเครื่องดื่มผิดพลาด โดยปัญหาเกิดมาจากตัวพนักงานเสิร์ฟเองที่ลืม ทำให้สื่อสารกับแคชเชียร์ผิด ส่งผลให้แคชเชียร์ลงข้อมูลผิดพลาดตามไปด้วย

3.2 การเสิร์ฟเครื่องดื่มล่าช้า เนื่องจากไม่มีพนักงานประจำที่บาร์น้ำปั่นทำให้พนักงานเสิร์ฟต้องเป็นคนทำ หากเป็นช่วงที่มีลูกค้าเข้ารับบริการจำนวนมาก อาจทำให้เกิดการทำเครื่องดื่มล่าช้าได้ ซึ่งในบางครั้งลูกค้าก็ยกเลิกรายการเครื่องดื่มในขณะที่เครื่องดื่มนั้น ๆ ทำเสร็จแล้ว (ลูกค้ารอเครื่องดื่มนานเกินไป) และทางร้านก็ไม่สามารถเสิร์ฟต่อให้กับโต๊ะอื่น ๆ หรือเก็บไว้ในตู้เย็นได้ ทำให้ทางร้านจำเป็นต้องเทเครื่องดื่มดังกล่าวทิ้งไป รวมถึงกากผลไม้ที่เหลือทางร้านก็จะทิ้งรวมกับขยะอื่น ๆ เช่นกัน

จุดผิดพลาดจุดที่ 4: แคชเชียร์อ่านลายมือของพนักงานเสิร์ฟผิดพลาดหรืออ่านไม่รู้เรื่อง เนื่องจากทางร้านยังให้พนักงานเสิร์ฟจดรายการอาหารแบบกระดาษอยู่ทำให้ตัวอักษรไม่มีมาตรฐาน ส่งผลให้แคชเชียร์เกิดความสับสนขณะลงรายการอาหารที่ลูกค้าสั่งเข้าระบบจึงทำให้ลงรายการอาหารผิด

จุดผิดพลาดจุดที่ 5: แคชเชียร์ลงรายการอาหารผิดพลาด เนื่องจากการทวนรายการอาหารกับลูกค้าตั้งแต่ขั้นตอนรับรายการอาหารแต่ลูกค้าไม่ได้ฟังที่พนักงานทวนหรือพนักงานสื่อสารผิดพลาด ทำให้พนักงานจดรายการอาหารผิด ส่งผลให้แคชเชียร์ลงรายการอาหารในระบบผิด

จุดผิดพลาดจุดที่ 6:

6.1 ร้านอาหารมีวัตถุดิบในครัวไม่พอใช้ เนื่องจากพนักงานในครัวหลงลืมการเช็คสต๊อกวัตถุดิบในครัว บ่อยครั้งพนักงานครัวมาแจ้งวัตถุดิบที่หมดในตอนเช้าของวันที่เปิดร้าน และในวันที่มีลูกค้าเข้ามาใช้บริการจำนวนมากอาจทำให้จำนวนวัตถุดิบในครัวมีไม่พอใช้และพนักงานในร้านต้องออกไปซื้อวัตถุดิบด้วยตนเอง เช่น กะทิ ผักสด น้ำตาล ปีกไก่ หมูบด เป็นต้น

6.2 พนักงานสั่งซื้อวัตถุดิบมาเพิ่มเกินความจำเป็น ทั้ง ๆ ที่วัตถุดิบเก่ายังเหลืออยู่ เนื่องจากร้านอาหารไม่ได้มีการเช็คสต๊อกวัตถุดิบในห้องเก็บวัตถุดิบอย่างเป็นระบบ เช่น การตัดสต๊อกวัตถุดิบและตรวจนับสต๊อกในทุกวัน ทำให้เกิดกรณีที่ยังมีสต๊อกสินค้าตกค้างอยู่ เพราะมีการจัดวางวัตถุดิบที่ซ้อนชั้นกันจนพนักงานไม่สามารถมองเห็นวัตถุดิบที่เหลืออยู่ และออกไปซื้อวัตถุดิบใหม่ซ้ำกับวัตถุดิบเก่าที่ยังใช้ไม่หมด

จุดผิดพลาดจุดที่ 7: ครัวมีการทำอาหารผิดพลาด เนื่องจากแคชเชียร์ลงรายการอาหารในระบบผิดพลาดเอง โดยมีสาเหตุมาจากมีจำนวนรายการอาหารเป็นจำนวนมาก ทำให้ส่วนครัวได้รับรายการอาหารที่ผิดพลาดจนเสิร์ฟอาหารที่ผิดนั้นออกไปให้ลูกค้า

จุดผิดพลาดจุดที่ 8: การนำอาหารไปเสิร์ฟให้ลูกค้าที่โต๊ะ

8.1 พนักงานเสิร์ฟไม่ทราบว่าอาหารจานนั้นปรุงเสร็จเรียบร้อย เนื่องจากบางครั้งสัญญาณของวิทยุสื่อสารขาดหาย ส่งผลให้ลูกค้าเกิดการรอคอย

8.2 พนักเสิร์ฟเสียโอกาสในการให้บริการลูกค้าโต๊ะอื่น เนื่องจากแคชเชียร์สื่อสารกับลูกค้าที่จองอาหารไว้ล่วงหน้าผิดพลาดและมีการเสิร์ฟอาหารลงโต๊ะแล้ว แต่ลูกค้ายังเดินทางมาไม่ถึงร้านอาหาร ทำให้พนักงานต้องยืนเฝ้าอาหารจนกว่าลูกค้าจะเดินทางมาถึง ส่งผลให้อาหารเย็นชืดและต้องนำไปอุ่นใหม่อีกครั้ง

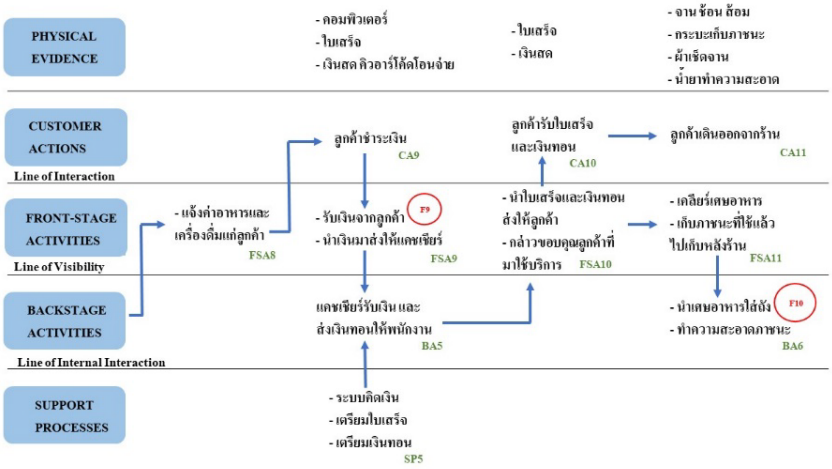

ภาพที่ 4 พิมพ์เขียวการบริการของร้านอาหารระดับกลาง ABC ช่วงที่ 3

ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

จุดผิดพลาดจุดที่ 9: การรับเงินจากลูกค้า ร้านอาหารมีการรับชำระเงิน 2 ช่องทาง ได้แก่ รับชำระเป็นเงินสด และการแสกนจ่ายผ่านคิวอาร์โค้ด กล่าวคือ

9.1 หากเป็นการจ่ายด้วยเงินสด ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ คือ ลูกค้าจ่ายเงินให้แก่พนักงานแต่พนักงานคนดังกล่าวไม่ได้ตรวจนับจำนวนเงินซ้ำ เมื่อกลับมาแจ้งลูกค้าอีกครั้ง ลูกค้ากลับปฏิเสธและบอกว่าจ่ายเงินครบเรียบร้อยแล้ว

9.2 หากเป็นการแสกนจ่ายผ่านคิวอาร์โค้ด ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ คือ ลูกค้าแจ้งว่าทำการโอนสำเร็จแล้ว แต่ความเป็นจริงคือยังไม่ได้กดยืนยัน และอีกหนึ่งปัญหาหนึ่งที่พบคือ ลูกค้าใช้หลักฐานการชำระเงินเก่าหรือหลักฐานการชำระเงินปลอม เมื่อมาตรวจสอบแล้วพบในภายหลังจะทำให้ทางร้านไม่สามารถเรียกเก็บเงินคืนได้

จุดผิดพลาดจุดที่ 10: การทิ้งเศษอาหารรวมกันในถังใส่เศษอาหารและไม่มีการแยกประเภท เช่น ทิ้งขยะอาหารรวมกับเศษขยะพลาสติกหรือเศษทิชชู ทำให้ขยะอยู่ปะปนกัน ไม่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จนต้องทิ้งไปในที่สุด

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยนำเสนอแนวทางในการบริหารจัดการร้านอาหารระดับกลางด้วยหลักการ ECRS ดังนี้

หลังจากที่ได้จุดผิดพลาดที่ก่อให้เกิดปัญหาทั้งหมด 10 จุด ผู้วิจัยจึงนำหลักการ ECRS ซึ่งเป็นแนวคิดลีนมาประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นภายในร้านอาหารระดับกลาง ABC ผู้วิจัยวิเคราะห์ขั้นตอนการดำเนินการภายในร้านอาหารอย่างละเอียดได้ทั้งหมด 84 กิจกรรม โดยเริ่มตั้งแต่ลูกค้าเดินเข้ามาใช้บริการที่ร้านจนถึงลูกค้าเดินออกจากร้าน อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยข้อจำกัดของการตีพิมพ์ ผู้วิจัยจึงแสดงขั้นตอนกระบวนการในแต่ละกิจกรรมทั้งหมด 84 กิจกรรมในลิงก์ https://shorturl.at/cvzJR สามารถดาวน์โหลดมาเพื่ออ่านประกอบงานวิจัยฉบับนี้เพื่อความเข้าใจที่มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยแสดงเฉพาะกิจกรรมในกระบวนการดำเนินงานที่ทำให้เกิดปัญหาตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดงแนวทางการจัดการธุรกิจร้านอาหารด้วยหลักการ ECRS ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

กิจกรรมที่	รายละเอียดของกิจกรรม	ปัญหา	สาเหตุ	หลักการ ECRS	แนวทางการปรับปรุงกระบวนการภายในร้าน
6	แคชเชียร์ลงคิวการจองของลูกค้าลงในระบบ	ลูกค้าไม่ได้โต๊ะตามที่จองไว้ ***(จุดผิดพลาดที่ 1)***	แคชเชียร์มีการหลงลืมบันทึกคิวของลูกค้า	R	ร้านอาหารควรย้ายพนักงานภายในร้านจำนวน 1 รายจากตำแหน่งที่มีพนักงานจำนวนมากมาทำหน้าที่แอดมินโดยเฉพาะ เช่น การรับสายโทรศัพท์การลงคิวลูกค้า การให้คำแนะนำและตอบข้อสงสัยของลูกค้า เพื่อให้พนักงานในร้านได้ทำหน้าที่หลักอย่างเต็มที่และไม่เกิดการหลงลืมการลงคิว
23	พนักงานเสิร์ฟเบิกเครื่องดื่มที่บาร์น้ำ	จำนวนสินค้าในระบบไม่ตรงกับจำนวนสินค้าที่มีอยู่ในบาร์น้ำ ***(จุดผิดพลาดที่ 2)***	พนักงานเสิร์ฟเบิกเครื่องดื่มออกมาเพื่อบริการลูกค้าก่อนทำให้เกิดการตกหล่นในการแจ้งรายการเครื่องดื่มแก่แคชเชียร์	R	ร้านอาหารควรให้พนักงานเสิร์ฟนำใบกระดาษที่จดรายการเครื่องดื่มมาแจ้งกับแคชเชียร์ เพื่อให้แคชเชียร์ออกใบรายการเครื่องดื่มสำหรับนำไปเบิกเครื่องดื่มที่บาร์น้ำ เพื่อป้องกันไม่ให้พนักงานเสิร์ฟจดจำรายการเครื่องดื่มผิดพลาดและเบิกเครื่องดื่มออกมาบริการลูกค้าก่อนจนทำให้เกิดการตกหล่นในการแจ้งรายการเครื่องดื่มแก่แคชเชียร์
24-26	พนักงานเสิร์ฟแจ้งรายการเครื่องดื่มให้แคชเชียร์ทราบและแคชเชียร์ลงรายการเครื่องดื่มเข้าระบบ	การเสิร์ฟเครื่องดื่มผิด ***(จุดผิดพลาดที่ 3.1)***	พนักงานเสิร์ฟรับรายการเครื่องดื่มจากลูกค้าด้วยการจดจำแทนการจดลงกระดาษอาจทำให้เกิดการจำรายการเครื่องดื่มผิดพลาด		
27	พนักงานเสิร์ฟเดินไปที่บาร์น้ำปั่น	การเสิร์ฟเครื่องดื่มล่าช้า ***(จุดผิดพลาดที่ 3.2)***	ความล่าช้าในการทำเครื่องดื่ม เนื่องจากไม่มีพนักงานประจำที่บาร์น้ำปั่น พนักงานเสิร์ฟจึงเป็นคนทำเครื่องดื่มแทน	C,R	ร้านอาหารควรรวมบาร์น้ำปั่นกับบาร์น้ำเข้าด้วยกัน โดยให้มีพนักงานประจำบาร์น้ำเพียง 1 คน เพื่อลดความล่าช้าในการทำเครื่องดื่มที่เกิดจากการไม่มีพนักงานประจำบาร์น้ำ
34	พนักงานเสิร์ฟจดรายการอาหารลงบนกระดาษ	แคชเชียร์อ่านลายมือของพนักงานเสิร์ฟผิดพลาดหรืออ่านไม่รู้เรื่อง	ลายมือของพนักงานเสิร์ฟที่รับรายการอาหารเขียนหวัดหรือตัวอักษรไม่มีมาตรฐานเนื่องจากทางร้านยังให้	R	ร้านอาหารควรปรับปรุงขั้นตอนที่ 34-39 และควรนำระบบสั่งอาหารผ่าน QR Code เช่น ระบบของ Cashier และ Food Story (หนึ่งในชื่อตราสินค้าที่ผลิตระบบ POS) มาใช้โดยให้ลูกค้าเป็น

กิจกรรมที่	รายละเอียดของกิจกรรม	ปัญหา	สาเหตุ	หลักการ ECRS	แนวทางการปรับปรุงกระบวนการภายในร้าน
		(จุดผิดพลาดที่ 4)	พนักงานเสิร์ฟจดรายการอาหารแบบกระดาษอยู่		ผู้กดสั่งรายการอาหารเอง โดยทางร้านอาหารสามารถพิมพ์ QR Code ใส่ไว้ในป้ายอะคริลิคตั้งไว้บนชั้นวางเครื่องดื่ม เมื่อลูกค้ากดสั่ง รายการอาหารจะส่งตรงเข้าสู่ครัวผ่านเครื่อง POS ได้ในทันที สามารถลดข้อผิดพลาดจากการใช้กระดาษจด เพื่อเพิ่มความสะดวกต่อลูกค้าและลดต้นทุนการใช้กระดาษที่พิมพ์ใบรายการอาหารภายในครัว หรือร้านอาหารควรนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการรับรายการอาหารจากลูกค้า เช่น แท็บเล็ต เครื่องรับออเดอร์ เพื่อแก้ไขปัญหาจากการอ่านลายมือไม่ออกและแก้ไขปัญหาเรื่องความผิดพลาดที่เกิดจากแคชเชียร์ที่เป็นสาเหตุให้ครัวทำอาหารผิดพลาด แต่หากทำเป็นรายการแล้วให้เช็คจะถูกกว่าไหม ไม่ต้องจด และจำเป็นต้องทำแบบ QR code ไหม มีวิธีอื่นอีกไหม => เนื่องจากเมนูทางร้านมีจำนวนมาก ฟ้อนต์มีขนาดเล็กอาจจะมองยากและเปลืองกระดาษ
35	พนักงานเสิร์ฟทวนรายการอาหารกับลูกค้า	แคชเชียร์ลงรายการอาหารผิดพลาด ***(จุดผิดพลาดที่ 5)***	ลูกค้าไม่ได้ฟังที่พนักงานทวนรายการอาหารตั้งแต่ขั้นตอนรับรายการอาหาร ทำให้พนักงานจดรายการอาหารผิด ส่งผลให้แคชเชียร์ลงรายการอาหารในระบบผิดพลาด		
36	พนักงานเสิร์ฟนำรายการอาหารที่ลูกค้าสั่งไปส่งให้แคชเชียร์				
37-39	แคชเชียร์ลงรายการอาหารในระบบและส่งข้อมูลเข้าไปในครัว	ครัวมีการทำอาหารผิดพลาด ***(จุดผิดพลาดที่ 7)***	แคชเชียร์ลงรายการอาหารผิดพลาดเนื่องมาจากมีจำนวนรายการอาหารเป็นจำนวนมาก ทำให้ส่วนครัวได้รับรายการอาหารที่ผิดส่งผลให้ครัวมีการทำอาหารผิดพลาดตามไปด้วย		
40	พ่อครัวหรือแม่ครัวเช็ควัตถุดิบในครัวกับใบเช็ค เพื่อเตรียมวัตถุดิบในวันถัดไป	วัตถุดิบในครัวไม่พอใช้ ***(จุดผิดพลาดที่ 6.1)***	พนักงานในครัวหลงลืมการเช็คสต๊อกวัตถุดิบในครัวและมาแจ้งในตอนเช้าของอีกวัน	S	ร้านอาหารควรออกกฎระเบียบให้มีการเช็คสต๊อกในครัวทุกวันหลังร้านปิด โดยกำหนดให้มีรอบในการเบิกวัตถุดิบที่ชัดเจน เช่น กำหนดให้มีการเบิกวัตถุดิบจำนวน 2 ครั้งต่อวัน เพื่อไม่ให้พนักงานหลงลืมและทราบจำนวนวัตถุดิบคงเหลือในครัว
41	แคชเชียร์เช็ควัตถุดิบในห้องเก็บวัตถุดิบ	พนักงานสั่งซื้อวัตถุดิบมาเพิ่มทั้ง ๆ ที่วัตถุดิบเก่ายังเหลืออยู่ ***(จุดผิดพลาดที่ 6.2)***	ร้านอาหารไม่ได้มีการเช็ค สต๊อกวัตถุดิบในห้องเก็บวัตถุดิบอย่างเป็นระบบ ทำให้	R,S	ร้านอาหารควรจัดเก็บวัตถุดิบโดยเรียงจากวันที่นำเข้ามาและใช้รูปแบบการหยิบวัตถุดิบแบบวัตถุดิบใดเข้าก่อนต้องออกก่อน (First In-First Out: FIFO) เพื่อให้ง่ายต่อการหยิบวัตถุดิบและป้องกันวัตถุดิบวางทับซ้อนกันจนเกิด

กิจกรรมที่	รายละเอียดของกิจกรรม	ปัญหา	สาเหตุ	หลักการ ECRS	แนวทางการปรับปรุงกระบวนการภายในร้าน
			พนักงานมองไม่เห็นวัตถุดิบคงเหลือ		การเน่าเสีย และทางร้านควรมีการอบรมพนักงานในการใช้ระบบบันทึกข้อมูลการสั่งซื้อและการเช็ควัตถุดิบในสต๊อก เพื่อให้สามารถดูข้อมูลการสั่งซื้อย้อนหลังและนำข้อมูลที่ได้ไปพยากรณ์การสั่งซื้อในครั้งถัดไป โดยจะต้องมีการเช็คสต๊อกวัตถุดิบอย่างสม่ำเสมอ
60	กรณีโซนหน้าหาดและโซนสวีท ครัวจะใช้วิทยุสื่อสารในการแจ้งพนักงานเสิร์ฟ	พนักงานเสิร์ฟไม่ทราบว่าอาหารจานนั้นปรุงเสร็จเรียบร้อย ***(จุดผิดพลาดที่ 8.1)***	สัญญาณวิทยุสื่อสารขาดหาย	***	กรณีคลื่นสัญญาณวิทยุไม่ตรงอาจจำเป็นต้องปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเชิงเทคนิคเพื่อแก้ไขปัญหานี้
65	พนักงานเสิร์ฟยืนเฝ้าอาหารที่เสิร์ฟไว้แล้วจนกว่าลูกค้าจะมา กรณีลูกค้าจองอาหารไว้แต่ยังมาไม่ถึง	พนักงานเสิร์ฟเสียโอกาสในการให้บริการลูกค้าโต๊ะอื่น ***(จุดผิดพลาดที่ 8.2)***	พนักงานสื่อสารกับลูกค้าที่จองอาหารไว้ล่วงหน้าผิดพลาดทำให้มีการเสิร์ฟอาหารลงโต๊ะก่อนที่ลูกค้าจะเดินทางมาถึงที่ร้าน ทำให้พนักงานเสิร์ฟต้องยืนเฝ้าจนกว่าลูกค้าจะเดินทางมาถึงและต้องนำอาหารไปอุ่นใหม่อีกครั้ง	E	ร้านอาหารควรตัดขั้นตอนที่ 65 โดยไม่ต้องให้พนักงานยืนเฝ้าอาหารที่เสิร์ฟแล้วบนโต๊ะ แต่ทางร้านควรเสิร์ฟอาหารในขณะที่ลูกค้ามาถึงที่ร้านแทน เพื่อให้พนักงานเสิร์ฟนำเวลาที่ใช้ในการยืนเฝ้าอาหารไปบริการลูกค้าโต๊ะอื่น
74	ลูกค้าเลือกชำระเงินแบบเงินสดหรือโอนจ่าย	ร้านอาหารได้รับเงินไม่ตรงตามจำนวนจากการรับชำระเงินสดและการแสกนจ่ายเงินของลูกค้า ***(จุดผิดพลาดที่ 9)***	- พนักงานไม่ได้มีการตรวจนับเงินอีกครั้ง - ลูกค้าไม่ได้กดยืนยันการชำระเงิน - มีการใช้หลักฐานการชำระเงินเก่าหรือหลักฐานการชำระเงินปลอม	S	พนักงานควรตรวจสอบรายละเอียดการชำระเงินทุกครั้ง กรณีที่รับเป็นเงินสด พนักงานควรนับเงินต่อหน้าลูกค้า เพื่อเป็นการยืนยันจำนวนเงินที่ลูกค้าจ่ายตามใบเสร็จ และในกรณีที่ลูกค้าแสกนจ่าย พนักงานต้องตรวจสอบวันที่ เวลา จำนวนเงินตามใบเสร็จและการกดยืนยันการชำระเงินของลูกค้า
75	พนักงานเสิร์ฟรับเงินและนำเงินไปให้แคชเชียร์				

กิจกรรมที่	รายละเอียดของกิจกรรม	ปัญหา	สาเหตุ	หลักการ ECRS	แนวทางการปรับปรุงกระบวนการภายในร้าน
83	ผู้ช่วยพนักงานนำเศษอาหารใส่ถังขยะ	ไม่สามารถนำขยะอาหารไปทำประโยชน์ได้มาก ***(จุดผิดพลาดที่ 10)***	การทิ้งเศษอาหารรวมกันในถังใส่เศษอาหารและไม่มีการแยกประเภท	R,S	ร้านอาหารควรอบรมพนักงานให้มีความรู้ความเข้าใจในการคัดแยกขยะรวมทั้งประโยชน์ในการคัดแยกขยะอาหาร และควรกำหนดสีถังในการแยกขยะอาหารที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อได้ เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น เศษข้าวที่สามารถนำไปเลี้ยงสัตว์ให้ทิ้งลงถังสีขาว เศษผักที่เหลือจากการตกแต่งจานให้ทิ้งลงถังสีเขียว เป็นต้น

หมายเหตุ: *1. Eliminate (การกำจัด) คือ การขจัดงานที่ไม่จำเป็นออกไป / Combine (การรวม) คือ การรวมขั้นตอนการทำงานเข้าด้วยกัน / Rearrange (การจัดใหม่) คือ การจัดลำดับขั้นตอนของกระบวนการทำงานให้ง่ายขึ้น / Simplify (การทำให้ง่ายขึ้น) คือ การปรับปรุงการทำงานหรือการออกแบบกระบวนการให้ง่ายและสะดวกมากขึ้น*

*2. *** หมายถึง ผู้วิจัยไม่สามารถแก้ไขปัญหาในกิจกรรมที่ 60 ได้ เนื่องจากจำเป็นต้องปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญเชิงเทคนิคในด้านสัญญาณวิทยุ*

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ผลการศึกษาเป็นไปตามสภาพการณ์ที่เป็นจริงที่สุด ผู้วิจัยจึงนำผลการวิจัยกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องตรวจสอบอีกครั้ง พบว่าเป็นการลดข้อผิดพลาดที่เป็นปัญหาในกระบวนการดำเนินงานได้จริง นอกจากนี้ ผู้วิจัยเสนอแนะแนวทางในการจัดการขยะอาหารที่เกิดขึ้น โดยอ้างอิงแนวคิดการแบ่งประเภทขยะอาหาร Wasted Food Scale (2023) ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการขยะอาหารของสำนักงานปกป้องสิ่งแวดล้อมแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Environmental Protection Agency: EPA) ดังนี้

แนวทางที่ 1 การป้องกันการเกิดขยะอาหาร (Prevent Wasted Food)

ร้านอาหารควรจัดอบรมพนักงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องของวิธีการจัดเก็บที่เหมาะสมในแต่ละวัตถุดิบว่า อะไรควรเก็บในอุณหภูมิที่เท่าไหร่ จัดเก็บแบบไหน เช่น การจัดเก็บผลไม้สดแต่ละชนิดควรจัดเก็บตามความเหมาะสมและควรแยกผลไม้ที่สุกเร็วออกจากผลไม้ที่สุกช้า โดยการกำหนดความหมายสีของตะกร้าโดยการประยุกต์แนวคิดการควบคุมด้วยการมองเห็น (Visusal Control) ว่าตะกร้าสีไหนคือผลไม้ที่สุกเร็วพร้อมทั้งติดป้ายชื่อผลไม้ที่ตะกร้า เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำของพนักงาน พนักงานทุกคนที่เกี่ยวข้องสามารถแปลความหมายของอายุของวัตถุดิบผ่านสีของตะกร้าได้ตรงกันและสามารถยืดอายุการเก็บรักษาของผลไม้ได้มากขึ้น

ร้านอาหารควรนำระบบ POS เข้ามาช่วยแจ้งเตือนเมื่อวัตถุดิบใกล้หมด ซึ่งระบบ POS มีให้เลือกใช้หลากหลายตราสินค้า ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารได้ทราบถึงต้นทุนที่จะต้องจ่าย อย่างไรก็ตาม ในการติดตั้งระบบสามารถเช่าโดยจ่ายค่าเช่ารายเดือน ประโยชน์ที่ได้รับคือ การป้องกันการเกิดขยะอาหารและช่วยจัดการระบบภายในร้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ร้านอาหารควรเขียนวันเดือนปีที่ซื้อวัตถุดิบและจัดเรียงวัตถุดิบตามวันที่ซื้อ โดยเรียงจากวันที่ซื้อก่อนอยู่ด้านนอก ซื้อทีหลังอยู่ด้านใน และใช้วิธีการหยิบแบบเข้าก่อน-ออกก่อน (First In-First Out: FIFO) มีการแยกหมวดหมู่ของวัตถุดิบ และควรมีการตรวจสอบวัตถุดิบและเครื่องปรุงในเรื่องของวันหมดอายุและจำนวนที่เหลืออยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาการที่พนักงานมองไม่เห็นวัตถุดิบที่อยู่ด้านในทำให้สั่งซื้อมาเพิ่ม อาจทำให้วัตถุดิบที่ถูกวางทับเน่าเสียโดยที่ยังไม่ได้นำออกมาใช้

ร้านอาหารควรมีการฝึกอบรมพนักงานในครัวในเรื่องการเตรียมวัตถุดิบต่าง ๆ และควรกำหนดสัดส่วนของวัตถุดิบที่จะใช้ในแต่ละจาน อีกทั้งควรรู้ว่าวัตถุดิบแต่ละชนิดมีส่วนไหนที่ใช้ได้ รวมทั้งสามารถคำนวนต้นทุนอาหาร (Yield) ได้ เนื่องจากขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบเป็นส่วนที่ทำให้เกิดขยะอาหารเป็นจำนวนมาก หากพนักงานภายในครัวมีความรู้จะส่งผลให้อาหารมีมาตรฐานเดียวกันและเกิดการสูญเสียวัตถุดิบน้อยที่สุด

แนวทางที่ 2 การแปลงสภาพอาหารที่เหลือทิ้งเป็นอาหารสัตว์ **(Feed Animals)**

ร้านอาหารสามารถนำขยะอาหารที่เกิดขึ้นในทุกกิจกรรม เช่น ข้าวก้นหม้อ เศษผักสำหรับตกแต่งจาน เศษผักจากห้องครัว รวบรวมขายให้กับคนที่รับซื้อที่จะนำไปเป็นอาหารสัตว์ เพื่อลดขยะอาหารและเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับร้านอาหาร

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษากระบวนการภายในธุรกิจร้านอาหารระดับกลาง ABC จังหวัดชลบุรีด้วยพิมพ์เขียวการบริการพบว่ามีจุดผิดพลาดที่ทำให้เกิดปัญหา 10 จุด ผู้วิจัยขออภิปรายในบางประเด็นที่เป็นปัญหาหลักของการทำธุรกิจร้านอาหาร ได้แก่ ประเด็นที่ 1 เรื่องวัตถุดิบสำหรับเตรียมประกอบอาหารซึ่งเป็นหนึ่งในต้นทุนสำคัญของธุรกิจร้านอาหาร สอดคล้องกับธณิดา โขนงนุช (2564) ที่กล่าวว่า ปัญหาของวัตถุดิบที่พบมักเกิดขึ้น 2 ประการ ได้แก่ วัตถุดิบมีปริมาณมากเกินไปเนื่องจากการสั่งมาเกินจำนวนที่ใช้ต่อวัน และวัตถุดิบมีปริมาณน้อยเกินไปเนื่องจากขาดการคำนวณการสั่งที่เหมาะสม ประเด็นที่ 2 ร้านอาหารที่ขาดการจัดการข้อมูล เนื่องจากไม่มีการตรวจนับสต๊อกทำให้ไม่ทราบวัตถุดิบที่เหลือ ผู้วิจัยจึงนำเสนอการฝึกทักษะพนักงาน สร้างการทำงานเป็นระบบ และใช้เทคโนโลยีที่ลงทุนไม่สูงมาเป็นผู้ช่วย เช่น ร้านอาหารควรจัดเก็บวัตถุดิบโดยเรียงจากวันที่นำเข้ามาและใช้รูปแบบการหยิบวัตถุดิบแบบวัตถุดิบใดเข้าก่อนต้องออกก่อน เพื่อป้องกันวัตถุดิบวางทับซ้อนกันจนเกิดการเน่าเสีย และควรออกกฎระเบียบให้มีการเช็คสต๊อกในครัวทุกวันหลังร้านปิด โดยมีเจ้าของกิจการและผู้จัดการร้านเป็นผู้สนับสนุนและผลักดันการพัฒนาและปรับปรุงการบริการ ซึ่งสอดคล้องกับภัทรานิษฐ์ ศรีจันทราพันธุ์ และปฏิญญา สุขวงศ์ (2561) กล่าวว่า การจัดเก็บวัตถุดิบในการประกอบอาหารมีหลักการพื้นฐานว่าวัตถุดิบที่นำมาเก็บก่อนจะต้องนำออกมาใช้ก่อน และมีการรักษาอุณหภูมิของห้องให้เหมาะกับลักษณะของวัตถุดิบ โดย 1) แยกวัตถุดิบที่มีลักษณะเหมือนกันจัดรวมไว้ด้วยกันและต้องคำนึงถึงอุณหภูมิในการจัดเก็บวัตถุดิบ 2) หมุนเวียนอาหารออกมาใช้ วัตถุดิบที่ซื้อมาใหม่ต้องนำมาเก็บไว้ด้านในและย้ายของที่เก็บไว้อยู่ก่อนแล้วออกมาไว้ด้านนอก 3) หมั่นตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ เช่น วันหมดอายุของสินค้า การจัดเก็บสินค้าและการหมุนเวียนอาหารมาใช้ของพนักงาน

ประเด็นที่ 3 พนักงานซึ่งเป็นหัวใจหลักของธุรกิจร้านอาหารขาดทักษะการทำงานและมักเกิดการทำงานซ้ำซ้อน เนื่องจากพนักงานขาดความรู้ ผู้วิจัยเสนอแนะให้ผู้ประกอบการร้านอาหารจำเป็นต้องสร้างมาตรฐานการทำอาหารและเสิร์ฟอาหาร เช่น ควรมีการชั่ง ตวง วัด โดยการใช้วัตถุดิบหรือเครื่องปรุงในปริมาณที่ถูกต้องและเป็นไปตามสูตรส่วนผสมมาตรฐานที่กำหนดไว้รวมถึงมีการควบคุมปริมาณอาหารโดยควบคุมปริมาณอาหารต่อหน่วย อีกทั้งต้องควบคุมปริมาณอาหารให้เหมาะสมพอดีกับจำนวนแขก ส่วนประเด็นที่ 4 เรื่องพนักงานบางรายที่ทำงานไม่คุ้มค่าและอาจทำให้เกิดความผิดพลาดง่าย เช่น การลงคิว ผู้วิจัยนำเสนอให้ย้ายพนักงานบางคนมาเป็นแอดมินรับหน้าที่เฉพาะดูแลความรับผิดชอบส่วนนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับงานบริการให้คำปรึกษาธุรกิจร้านอาหารของขนิษฐา โสภักดี (2562) ที่เสนอแนะให้ทางร้านอาหารควรมีการบริหารและแบ่งพนักงานที่ดูแลการรับออเดอร์โดยเฉพาะ เพื่อส่งต่อออเดอร์ให้กับฝ่ายผลิตเพื่อนำส่งลูกค้าต่อไป นอกจากนี้ยัง

เสนอให้ร้านอาหารควรนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น แท็บเล็ต เครื่องรับออเดอร์ และโปรแกรมที่ช่วยในการรับรายการอาหารและเครื่องดื่มมาใช้ เพื่อให้พนักงานสามารถใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ลงข้อมูลได้เอง โดยไม่ต้องสื่อสารผ่านแคชเชียร์ ป้องกันความผิดพลาดจากการลงข้อมูล ซึ่งข้อมูลในโปรแกรมที่ลงจะเชื่อมต่อกับอุปกรณ์ในร้านทั้งหมดและแก้ไขปัญหาจากการอ่านลายมือไม่ออกและความผิดพลาดที่เกิดจากแคชเชียร์ที่เป็นสาเหตุให้ครัวทำอาหารผิดพลาด

ส่วนประเด็นการเกิดขยะอาหาร ผู้วิจัยเสนอให้ผู้ประกอบการจำเป็นต้องให้ความสำคัญเรื่องนี้เช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับชัยนันต์ ไชยเสน (2564) ที่ศึกษาการจัดการขยะอาหารในครัวของโรงแรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการวัตถุดิบกล่าวว่า การอบรม เพิ่มเติมความรู้ ทักษะในการดำเนินงานให้กับพนักงานที่มีหน้าที่จัดเก็บและเบิกวัตถุดิบมีความเข้าใจหลักการจัดเก็บ เพื่อลดการสูญเสียจากสินค้าหมดอายุและเน่าเสียได้ รวมถึงการแยกขยะควรให้ความรู้แก่พนักงานในเรื่องการแยกขยะอาหารให้ถูกต้องเพื่อแปรรูปหรือใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับธุรกิจร้านอาหาร

1. ผู้ประกอบการธุรกิจร้านอาหารควรเก็บข้อมูลการขายแต่ละรายการ เพื่อให้สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปพยากรณ์การสั่งซื้อและจัดเตรียมวัตถุดิบให้เพียงพอกับลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการ

2. ธุรกิจร้านอาหารควรเพิ่มแนวทางการจัดการขยะอาหารอย่างจริงจัง เพื่อลดการเกิดขยะอาหารภายในร้านให้น้อยที่สุดและประหยัดต้นทุนในเวลาเดียวกัน

3. สำหรับธุรกิจร้านอาหารขนาดเล็ก อาจต้องเพิ่มแนวคิดการทำงานเชิงระบบมากกว่าการคาดคะเนตามประสบการณ์หรือความรู้สึก เนื่องจากอาจทำให้เกิดต้นทุนแฝงหลายประการและขยะอาหารได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งถัดไป

1. ผู้วิจัยนำเสนอการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบก่อน-หลังการนำแนวทางการจัดการร้านอาหารระดับกลาง ABC ด้วยพิมพ์เขียวการบริการในงานวิจัยเชิงปริมาณในโอกาสต่อไป

2. ผู้ที่สนใจศึกษาพิมพ์เขียวการบริการและหลักการ ECRS สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับธุรกิจประเภทอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางการจัดการกระบวนการและลดงานที่ไม่ก่อให้เกิดคุณค่าได้

เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสัมพันธ์. (2567). **นักท่องเที่ยวต่างชาติ เที่ยวในประเทศไทยปี 2566 สะสมกว่า 27 ล้านคน.** สืบค้นจาก https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/246427

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). **สถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย ม.ค. - ธ.ค. ปี 2566.** สืบค้นจาก https://www.mots.go.th/news/category/704

ขนิษฐา โสภักดี. (2562). **งานบริการให้คำปรึกษาธุรกิจร้านอาหาร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการบริหารทรัพยากรมนุษย์และองค์การ, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชัยนันต์ ไชยเสน. (2564). **การจัดการขยะอาหารในครัวของโรงแรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการวัตถุดิบ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม.** วารสารหาดใหญ่วิชาการ, 19 (2), 371-387.

ธณิดา โขนงนุช, อลงกรณ์ เมืองไหว และวชิระ วิจิตรพงษา. (2564). **การพัฒนาระบบในการจัดการสินค้าคงคลังในร้านอาหารด้วยเทคนิคการบริหารคุณภาพ.** วารสารวิชาการเทคโนโลยีอุตสาหกรรมและวิศวกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 3 (1), 10-20.

ภัทรานิษฐ์ ศรีจันทราพันธุ์ และปฏิญญา สุขวงศ์. (2561). **โครงการปริมาณ องค์ประกอบ และมูลค่า รวมถึงแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการลดและใช้ประโยชน์ขยะอาหารจากภาคธุรกิจโรงแรมในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล: รายงานฉบับสมบูรณ์.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน. (2566). **ธุรกิจร้านอาหาร.** สืบค้นจาก https://www.gsbresearch.or.th/published-works/economic-and-business-research/10876/

Bitner, M. J., Ostrom, A. L., & Morgan, F. N. (2008). **Service Blueprinting: A Practical Technique for Service Innovation.** California Management Review, 50 (3), 66-94.

Nam, S., Ha, C., & Lee, H.S. (2018). **Redesigning In-Flight Service with Service Blueprint Based on Text Analysis**. Sustainability. 10(12), 1-21.

Pandey, A., & Kulshrestha, R. (2021). **Service blueprint 4.0: a service design for hotels beyond COVID-19**. Worldwide Hospitality and Tourism Themes, 13 (5), 610-621.

Saddhwi, N. L., & Govindaraju, R. (2020). **Development of Kansei Engineering-Based Method for Service Improvement in Hotel Operations**. Jurnal Rekayasa Sistem Industri. 9(3), 177-187.

Shostack, L. (1984). **Designing Services That Deliver.** Retrieved from https://hbr.org/1984/01/designing-services-that-deliver.

US Environmental Protection Agency. (2023). **Wasted Food Scale.** Retrieved from https://www.epa.gov/sustainable-management-food/wasted-food-scale

ปัจจัยส่งเสริมหรืออุปสรรคสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษาธุรกิจ ABC

Enable or Barrier Factors for Ready Mixed Concrete Businesses' Sustainable Development: A Case Study of ABC Business

กุณฑีรา ม้าแก้ว[1]
กัญชลิกา กิ่งพรม[1]
จุฑาวดี วงศ์จำปา[1]
ดารากานต์ ประโยชน์วนิช[1]
ธัญชนก บุตรรักษ์[1]
พสิษฐ์ พรหมฉวี[1]
พิทวัส ปัญญากรเขมะกุล[1]
ศิริวรรณ ไชยสูรยกานต์[2]

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษาธุรกิจ ABC ซึ่งประชากรของงานวิจัยชิ้นนี้คือ ผู้มีอำนาจตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานภายในบริษัท ABC จำนวน 177 คน ผลการศึกษาพบว่า ภาพรวมกลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับปัจจัยในด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับระบบมาตรฐานการปฏิบัติงานที่บริษัทกำลังดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน ในขณะที่ปัจจัยในด้านภาครัฐ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และด้านการเงิน อยู่ในระดับความสำคัญที่ใกล้เคียงกัน หากพิจารณาในมุมมองของหน่วยธุรกิจ Core Competency พบว่า ประเด็นสำคัญที่สุดที่ผลักดันให้บริษัทเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ มุมมองของผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม ในขณะที่หน่วยธุรกิจ Support Competency ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านภาครัฐที่มีการตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อม เป็นประเด็นสำคัญที่สุด ในขณะที่ประเด็นด้านการจัดการการใช้ทรัพยากรน้ำ ถือเป็นประเด็นอันดับที่สองที่หน่วยธุรกิจทั้งสองให้ความสำคัญ

***คำสำคัญ**: การพัฒนาอย่างยั่งยืน, ตัวขับเคลื่อน, อุปสรรค, คอนกรีตผสมเสร็จ*

Abstract

This study aims to examine the key factors that enable or barrier the sustainable development of the ready-mixed concrete business: a case study of ABC Company. There are a population of 177 decision-makers within the company. The study findings reveal that the sample group emphasizes environmental factors the most, aligning with the current operational standards of the company. Factors related to government regulations, stakeholders, and finance are of similar importance. Moreover, from the perspective of Core Competency, environmental considerations by management emerge as the top driver

[1] นิสิต หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[2] อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

for sustainable development. In contrast, Support Competency emphasizes government regulations related to environmental inspection as the primary concern. Additionally, water resource management ranks as the second most critical issue for both business units.

Keywords: *sustainable development, enable, barrier, ready-mixed concrete*

บทนำ

ด้วยปัญหาภาวะโลกร้อนและโลกเดือดที่รุนแรงขึ้นอย่างมากในช่วงเวลาที่ผ่านมา จึงทำให้เกิดแนวคิดเรื่องความยั่งยืน (Sustainability) ขึ้น ซึ่งความยั่งยืนของธุรกิจนั้นสื่อถึงกลยุทธ์ของบริษัทในการลดผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการดำเนินงานในตลาดใดตลาดหนึ่ง (IBM, n.d.) หรือสามารถทำความเข้าใจได้โดยการใช้แนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลิดรอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง มีองค์ประกอบสำคัญ 3 มิติ ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ซึ่งการปฏิบัติตามหลักแนวคิดนี้ นอกจากการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังสามารถนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรได้ จากการศึกษานั้นได้แสดงให้เห็นว่า บริษัทที่ยั่งยืนที่สุดก็ทำกำไรได้มากที่สุดเช่นกัน (Chladek, 2019)

ธุรกิจซีเมนต์ถือเป็นส่วนหนึ่งในการปล่อยก๊าซเรือนกระจก เนื่องจากมีการใช้พลังงานมาก เพราะการผลิตปูนซีเมนต์ 1 ตันจะมีการปล่อยคาร์บอน 900-1,000 กิโลคาร์บอน ไม่เพียงเท่านั้น ในกระบวนการผลิตยังก่อให้เกิดมลภาวะทางเสียง ขยะ น้ำเสีย สารเคมี และฝุ่นละออง ซึ่งไม่เพียงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แต่ยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของพนักงานและชุมชนโดยรอบอีกด้วย ในส่วนของประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2559-2563 ที่ผ่านมา มีความต้องการใช้ปูนซีเมนต์ประมาณ 30-35 ล้านตันต่อปี คิดเป็น 50-60% ของการผลิตโดยรวม (กรุงเทพธุรกิจ, 2565)

ธุรกิจ ABC เป็นธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จที่เริ่มดำเนินธุรกิจโดยมีแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีการกำหนดมาตรฐานการบริการ มาตรฐานความปลอดภัย และมาตรฐานปฏิบัติงาน ซึ่งมาตรฐานปฏิบัติงานของบริษัท ABC นั้นเป็นระบบที่กำหนดให้พนักงานและโรงงานปฏิบัติตามอย่างถูกต้องเป็นมาตรฐานเดียวกัน ภายใต้กรอบของ ISO 9001 (คุณภาพ), ISO 14001 (สิ่งแวดล้อม) และ TIS 18001 (ชีวอนามัยและความปลอดภัย) จากเหตุผลดังกล่าว คณะผู้จัดทำเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาเรื่องปัจจัยส่งเสริมหรืออุปสรรคสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษาธุรกิจ ABC เพื่อแสดงถึงปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของบริษัท ABC โดยข้อมูลนี้สามารถเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์กรและพนักงาน รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องในธุรกิจคอนกรีตหรือธุรกิจที่ใกล้เคียง อาทิ ธุรกิจก่อสร้าง ธุรกิจปูนซีเมนต์ เป็นต้น เพื่อก้าวสู่การพัฒนายั่งยืนอันเป็นรากฐานสำคัญในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวขับเคลื่อนหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ กรณีศึกษาธุรกิจ ABC

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวขับเคลื่อนและอุปสรรคด้านภาครัฐ การเงิน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยจัดลำดับความสำคัญและเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่กลุ่มประชากรของบริษัท ABC ให้ความสำคัญ โดยมีระยะเวลาในการศึกษา ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2566 ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. 2567

ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ขับเคลื่อนหรือเป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษาธุรกิจ ABC โดยคณะผู้จัดทำได้แบ่งการทบทวนวรรณกรรมออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) แนวคิดที่เกี่ยวกับปัจจัยในการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยในการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากการกำหนดคำสืบค้นภายใต้คำสำคัญ คือ Driver, Barrier, Obstacle, Concrete industry, Sustainable Development, Sustainability assessment, Sustain, Questionnaire โดยกำหนดช่วงเวลาการศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2561 ถึง พ.ศ. 2566 และสืบค้นจาก 12 ฐานข้อมูลที่สำคัญ คือ 1) SPU Knowledge Bank 2) ThaiJo 3) ResearchGate 4) Hindawi 5) Leeds Beckett Repository 6) European Journal of Sustainable Development 7) ScienceDirect 8) Wiley Online Library 9) MDPI 10) emerald insight 11) International journal of industrial engineering and operational research และ 12) Taylor & Francis online

แนวคิดที่เกี่ยวกับปัจจัยในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1. แนวคิดที่เกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

จากงานวิจัยของ อภิวรรณ ใจสว่าง (2566); ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (ม.ป.ป.); สุทธิดา ยามา (2566) สรุปได้ว่า SDGs เป็นเป้าหมายการพัฒนาระดับโลกที่ UN เสนอขึ้นมาในช่วงปี พ.ศ. 2558 มีวัตถุประสงค์ในการประเมินเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals : MDGs) โดยที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด SDGs ต้องการให้ทุกประเทศพิจารณาเรื่องการพัฒนาอย่างสมดุล ขจัดความยากจน ความหิวโหย ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียม ใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การดูแลสิ่งแวดล้อม และการเตรียมความพร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ต้องการให้ชีวิตของคนมีความมั่นคงโดยเฉพาะกลุ่มคนที่อยู่ในสถานะทางสังคมระดับล่างและเปราะบาง สร้างสังคมที่ไม่มีคนถูกละเว้น "No one left behind" ทำให้สังคมมีความมั่งคั่ง สร้างวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและสิ่งแวดล้อม สร้างสันติภาพต่อมนุษยชน นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน UN ให้บรรลุเป้าหมาย SDGs 17 เป้าหมาย

2. แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development: SD)

กรัณย์พัฒน์ อิ่มประเสริฐ (2565); เนตรชนก สูนาสวน และคณะ (2565); สัญญา สดประเสริฐ (2566) ได้อธิบายว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชากรในปัจจุบัน โดยไม่สร้างผลกระทบต่อความสามารถในการตอบสนองความต้องการของประชากรในอนาคต มีเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรโลก โดยที่ยังสามารถรักษาระดับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ไม่ให้เกินศักยภาพการผลิตของธรรมชาติ หลักการสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การสร้างสมดุลสามมิติหลักระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยให้คำนึงถึงการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง ช่วยสร้างสมดุลและความยั่งยืนในทุกมิติของการพัฒนา

3. แนวคิดที่เกี่ยวกับความยั่งยืนในองค์กร (Corporate Sustainability)

อภิกิจ กรัยวิเชียร (2562) อธิบายถึง ความยั่งยืนขององค์กรว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กร มีการสร้างกรอบความคิดสำคัญในการบริหารจัดการองค์กรธุรกิจ เน้นการผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา คำนึงถึงด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ธุรกิจดำเนินไปอย่างยั่งยืน มีความสอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ และมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน นอกจากนี้ ยังมุ่งเน้นการพัฒนาบนฐานทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดความสมดุลทุกมิติ รวมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากฐานข้อมูลทั้ง 12 ฐานข้อมูลข้างต้น คณะผู้จัดทำได้ทำการทบทวนวรรณกรรมภายใต้คำสำคัญต่าง ๆ พบว่าจำนวนงานวิจัยและวรรณกรรมภายใต้การสืบค้นคำสำคัญมีทั้งหมด 17,600 ชิ้น โดยได้ทำการคัดเลือกวิจัยและวรรณกรรมที่มีเนื้อหาครอบคลุมในเรื่องปัจจัยส่งเสริมหรืออุปสรรคสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ และสามารถเข้าถึงเล่มวิจัยได้ พบว่า มีจำนวน 19 บทความวิจัย เพื่อศึกษาปัจจัยในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: สรุปปัจจัยในการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากการทบทวนวรรณกรรม ที่มา: เรียบเรียงโดยคณะผู้จัดทำ (2567)

(จำนวนงานวิจัยที่ใช้)				14	20	28	16	
ลำดับ	ผู้แต่ง	ปีพิมพ์	ชื่อเรื่อง	ภาครัฐ (G)	การเงิน (F)	ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย (S)	สิ่งแวดล้อม (E)	รวม
1	AlSanad	2018	Barriers to Implementation Sustainable Cement Manufacturing in Kuwait			S3	E6, E7, E8	4
2	Narayanan, Sridharan, and Kumar	2018	Analyzing the interactions among barriers of sustainable supply chain management practices	G1	F4		E1	3
3	Sangwan, Bhakar and Digalwar	2018	A sustainability assessment framework for cement industry – a case study		F1	S4	E5	3
4	เอกนรี ทุมพล	2562	ตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของผลดำเนินงานด้านการพัฒนาโซ่อุปทานอย่างยั่งยืนของอุตสาหกรรมอาหารทะเลแปรรูปในประเทศไทย	G2, G3, G5		S2, S4, S5, S6	E1, E2	9
5	Bansal, Garg and Sharma	2019	Social Entrepreneurship as a Path for Social Change and Driver of Sustainable Development: A Systematic Review and Research Agenda	G2, G4		S5		3
6	Haraldsson and Johansson	2019	Barriers to and Drivers for Improved Energy Efficiency in the Swedish Aluminium Industry and Aluminium Casting Foundries		F7,	S4, S10	E3	4
7	Lyeonov et al.	2019	Assessment of Green Investments' Impact on Sustainable Development: Linking Gross Domestic Product Per Capita, Greenhouse Gas Emissions and Renewable Energy				E3, E4	2
8	Sajjad, Eweje and Tapping	2019	Managerial perspectives on drivers for and barriers to sustainable supply chain	G6	F5	S1, S2, S3, S6, S8	E1	8

(จำนวนงานวิจัยที่ใช้)				14	20	28	16	
ลำดับ	ผู้แต่ง	ปีพิมพ์	ชื่อเรื่อง	ภาครัฐ (G)	การเงิน (F)	ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย (S)	สิ่งแวดล้อม (E)	รวม
			management implementation: Evidence from New Zealand					
9	Innocent Chigozie Osuizugbo et al.	2020	Barriers to the Adoption of Sustainable Construction	G2, G6	F4	S1, S8		5
10	Olexandr Yemelyanov et al.	2020	Microcredits for Sustainable Development of Small Ukrainian Enterprises: Efficiency, Accessibility, and Government Contribution	G4	F1			2
11	Roberts, Brent and Kock	2020	An integrative review of the potential barriers to and drivers of adopting and implementing sustainable construction in South Africaz	G4	F1, F2, F3, F4	S1, S3, S8, S9, S10		10
12	Sajjad Ahmad Baig et al.	2020	Barriers to the adoption of sustainable supply chain management practices: Moderating role of firm size		F6	S8		2
13	Hebaz and Oulfarsi	2021	THE DRIVERS AND BARRIERS OF GREEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT IMPLEMENTATION: A REVIEW	G2	F1, F6	S1, S2	E3	6
14	Wang, Chong and myLiu	2021	Evaluating the Critical Barriers to Green Construction Technologies Adoption in China		F3, F4	S9		3
15	Ezzdine et al.	2022	Investigating the drivers and acceptance of sustainable materials in Kuwait: A case study of CEB				E3, E4	2
16	Fitriani and Ajayi	2022	Barriers to Sustainable Practices in the Indonesian Construction Industry		F3, F6, F7			3
17	Mohseni, Baghizadeh, and Pahl	2022	Evaluating Barriers and Drivers to Sustainable Food Supply Chains	G1, G6	F5	S7		4
18	Oke et al.	2023	A quantitative assessment of key drivers for environmental economic practices adoption for sustainable development				E5	1
19	Saffari	2024	Moving Towards Sustainable Development in Business Management		F1	S5, S7	E3	4

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ด้านภาครัฐ (G) มีประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 6 ประเด็น โดยมีจำนวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวน 9 ชิ้น ซึ่งในด้านภาครัฐมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เป็นตัวส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ภาครัฐพัฒนากฎหมายความยั่งยืน (G1), ภาครัฐออกกฎระเบียบข้อบังคับความยั่งยืน (G2), ภาครัฐกำหนดมาตรฐานสินค้า (G3), ภาครัฐส่งเสริมและสนับสนุนผ่านสิ่งจูงใจทางการเงิน (G4), ภาครัฐตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อม (G5) และประเด็นที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ภาครัฐขาดการดูแลและการควบคุม (G6)

ในขณะที่ทางด้านการเงิน (F) มีประเด็นคำถามทั้งหมด 7 ประเด็น จำนวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 13 ชิ้น ซึ่งในด้านการเงินมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เป็นตัวส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือผลตอบแทนจากการลงทุนความยั่งยืนสูง (F1) และประเด็นที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ความเสี่ยงในการลงทุน (F2), เทคโนโลยีสีเขียวคืนทุนนาน (F3),

ต้นทุนเงินทุนเพิ่มขึ้น (F4), ต้นทุนการปรับใช้ห่วงโซ่อุปทานสูง (F5), ขาดทรัพยากรทางการเงิน (F6), ขาดการสนับสนุนจากสถาบันการเงิน (F7)

ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (S) มีประเด็นคำถามทั้งหมด 10 ประเด็น จำนวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 13 ชิ้น ซึ่งในด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เป็นตัวส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตระหนักการเข้าสู่ความยั่งยืน (S1), ข้อเรียกร้องของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (S2), ภาพลักษณ์องค์กร (S3), ปรับปรุงคุณภาพชีวิตพนักงาน (S4), ปรับปรุงคุณภาพชีวิตชุมชนท้องถิ่น (S5), การสื่อสารและส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (S6), ความร่วมมือกับซัพพลายเออร์ (S7) และประเด็นที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับรู้ต้นทุนที่สูงขึ้นจากความยั่งยืน (S8), ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (S9), ขาดสภาพแวดล้อมการทำงานและการสื่อสารระหว่างผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย (S10)

ท้ายสุดในด้านสิ่งแวดล้อม (E) มีประเด็นคำถามทั้งหมด 8 ประเด็น จำนวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 11 ชิ้น ซึ่งในด้านสิ่งแวดล้อมมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เป็นตัวส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม (E1), องค์กรประเมินและวัดผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมต่อเนื่อง (E2), องค์กรสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (E3), ปรับปรุงคุณภาพอากาศ (E4), ทรัพยากรน้ำ (E5) และประเด็นที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ พื้นที่กำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม (E6), ขาดระบบบำบัดน้ำเสีย (E7), ขาดกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น (E8)

กรอบแนวคิด

การศึกษาเรื่องปัจจัยส่งเสริมหรืออุปสรรคสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษาธุรกิจ ABC คณะผู้จัดทำได้มีการค้นคว้าและรวบรวมเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความ ตลอดจนกำหนดกรอบแนวคิดในการพิจารณาปัจจัยในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย ภาครัฐ การเงิน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลต่อการเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย ระดับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และมาตรฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน

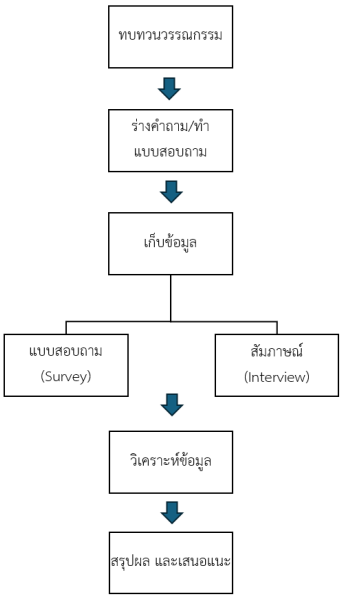

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาปัจจัยในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษา บริษัท ABC ครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมุ่งพิจารณาความคิดเห็นของผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานของบริษัท ABC เกี่ยวกับระดับความสำคัญของปัจจัยที่จะส่งผลให้ธุรกิจมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสรุปวิธีการศึกษาตามแนวทางและกรอบความคิดได้ดังนี้

1. ประชากร ประชากรของงานวิจัยนี้ คือ บุคลากรที่ทำงานในบริษัท ABC ทั่วทั้งประเทศไทย และมีอำนาจตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานเพื่อจะเข้าหรือไม่เข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนของบริษัท จำนวน 177 คน สามารถแบ่งบุคลากรเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ Core Competency และ Support Competency โดย Core Competency หมายถึง กิจกรรมหลักที่เป็นจุดแข็งขององค์กรซึ่งนำไปสู่การได้เปรียบทางการแข่งขัน ได้แก่ ฝ่ายผลิต และ Support Competency หมายถึง กิจกรรมรองที่สนับสนุนกิจกรรมหลักขององค์กรให้ดำเนินงานได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่ ฝ่ายไอที ฝ่ายการเงิน ฝ่ายพัฒนาธุรกิจและกลยุทธ์การตลาด ฝ่ายวิศวกรรมและคุณภาพ และ ฝ่ายขาย โดยทำการส่งแบบสอบถามไปถึงกลุ่มประชากรทุกคน (หรือร้อยละ 100) ทั้งนี้จำนวนผู้ตอบกลับแบบสอบถามมีจำนวนทั้งสิ้น 108 คน คิดเป็นอัตราการตอบกลับร้อยละ 61.02 ซึ่งอยู่ในระดับที่ยอมรับได้และถือว่าเป็นเกณฑ์ที่ดีมาก (Berdie et al. 1986 อ้างโดย นิศาชล รัตนมณี และ ประสพชัย พสุนนท์, 2562)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

2.1 เครื่องมือที่คณะผู้จัดทำใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire survey) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interviews) โปรแกรม Microsoft Excel และโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป jamovi 2.4.14

2.2 แบบสอบถามที่เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ สร้างขึ้นโดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกรอบแนวคิดการวิจัย โดยมีทั้งที่เป็นแบบคำถามปลายปิด (Close-end Question) ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคล ข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในส่วนของคำถามปลายเปิด (Open-end Question) และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interviews) เป็นวิธีการที่ผสมผสานระหว่างคำถามปลายปิดและปลายเปิด ซึ่งเหมาะสำหรับการสัมภาษณ์ที่ต้องการความคิดเห็นเชิงลึกของแต่ละบุคคล (Newcomer et al., 2015)

3. การวัดตัวแปร คณะผู้จัดทำได้วัดตัวแปรที่สำคัญ โดยปัจจัยในการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะผู้จัดทำได้แบ่งเป็น ภาครัฐ การเงิน ผู้มีส่วนด้านส่วนเสีย และสิ่งแวดล้อม ได้ใช้เกณฑ์การวัดมาตรการประเมินค่า (Rating scale) โดยเกณฑ์การวัดมาตรการประเมินค่า (Rating scale) ที่ระดับ 1 ถึง 5 กล่าวคือ 1 ระดับสำคัญน้อยที่สุด และ 5 ระดับความสำคัญมากที่สุด

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล งานวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้จัดทำใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้แบบสอบถามที่ตอบกลับมาและมีความสมบูรณ์ในการให้ข้อมูล จากชุดแบบสอบถามออนไลน์ทั้งสิ้น 108 ชุด สามารถทำการวิเคราะห์ผลได้ ดังนี้

ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

ผู้มีอำนาจตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานเป็นกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็นเพศชาย ร้อยละ 83.33 และเพศหญิงร้อยละ 16.67 โดยมีประสบการณ์ทำงานเฉลี่ย 15 ปี ซึ่งกลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงาน 6-10 ปี มีจำนวนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 25

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากภาพรวมคะแนนเฉลี่ยรวมของปัจจัยทั้ง 4 ด้าน แสดงให้เห็นว่า บุคลากรของบริษัท ABC ให้ความสำคัญกับปัจจัยในด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับระบบมาตรฐานการปฏิบัติงานที่บริษัทกำลังดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน อันได้แก่ ISO9001 (ด้านคุณภาพ) ISO14001 (ด้านสิ่งแวดล้อม) TIS18001 (ด้านชีวอนามัยและความปลอดภัย) ในขณะที่ 3 ปัจจัยที่เหลือ (ด้านภาครัฐ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการเงิน) มีระดับการให้ความสำคัญอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน แต่ยังมีความสำคัญน้อยกว่าปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน โดยปัจจัยด้านการเงินได้รับการให้ความสำคัญน้อยที่สุด อีกทั้งยังสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้บริหารที่กล่าวว่า แม้ด้านการเงินจะเป็นเรื่องทั่วไปที่บริษัทต้องบริหารเพื่อให้ธุรกิจดำเนินต่อไปได้ แต่การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมก็เป็นเงื่อนไขจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่บริษัทต้องดำเนินการเพื่อให้มีเงินเข้ามาในธุรกิจ โดยบริษัทต้องวางแผนการบริหารโครงสร้างต้นทุน และจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งไว้ใช้จ่ายในเรื่องของการดูแลสิ่งแวดล้อมและชุมชนรอบข้างโดยเฉพาะ ในส่วนของต้นทุนที่เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อันเป็นสาเหตุที่ธุรกิจจำเป็นต้องเพิ่มราคาเพื่อให้มีกำไรสูงขึ้นและสามารถอยู่รอดต่อไปได้ ธุรกิจจะแจ้งแก่ลูกค้าถึงสาเหตุที่ต้องเพิ่มราคาสินค้า คือ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด นอกจากนี้ ในประเด็นของภาครัฐนั้น ผู้บริหารแสดงความเห็นว่า แม้กฎระเบียบของภาครัฐจะเป็นข้อบังคับที่ธุรกิจต้องปฏิบัติ แต่โดยปกติแล้วภาครัฐควรเข้ามาควบคุมธุรกิจให้น้อยที่สุด คือ ควบคุมเฉพาะในเรื่องที่รัฐคิดว่าจำเป็น เพราะหากภาครัฐบังคับมากเกินไป ธุรกิจจะดำเนินการต่อไปได้ยาก ดังนั้น การออกกฎระเบียบของภาครัฐต้องคำนึงถึงการดำเนินการของธุรกิจด้วย เช่นเดียวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังแสดงระดับการให้ความสำคัญเฉลี่ย ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2: คะแนนเฉลี่ยรวมปัจจัย 4 ด้าน ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

ปัจจัย	μ	σ	ลำดับ	ระดับ
ด้านสิ่งแวดล้อม	3.74	0.944	1	มาก
ด้านภาครัฐ	3.64	0.903	2	มาก
ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	3.64	0.972	3	มาก
ด้านการเงิน	3.63	0.816	4	มาก

ตารางที่ 3: ประเด็น 10 อันดับแรกที่ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

ประเด็นที่ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน	μ	σ	ลำดับ	ระดับ
ผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม (E1)	3.95	1.04	1	มาก
ทรัพยากรน้ำ (E5)	3.92	1.07	2	มาก
ภาครัฐตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อม (G5)	3.90	1.08	3	มาก
ปรับปรุงคุณภาพอากาศ (E4)	3.84	1.07	4	มาก
องค์กรประเมินและวัดผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมต่อเนื่อง (E2)	3.80	1.07	5	มาก
การสื่อสารและส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (S6)	3.80	1.15	6	มาก
ภาพลักษณ์องค์กร (S3)	3.77	1.07	7	มาก
องค์กรสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (E3)	3.75	1.09	8	มาก
ภาครัฐกำหนดมาตรฐานสินค้า (G3)	3.75	1.02	9	มาก
พื้นที่กำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม (E6)	3.74	1.13	10	มาก

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาระดับความสำคัญในประเด็นต่าง ๆ 10 อันดับแรกที่ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน พบว่า ประเด็นที่ถูกมองว่าสำคัญมากที่สุด คือ มุมมองของผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม มีระดับความสำคัญเฉลี่ย 3.95 จากคะแนนเต็ม 5 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าที่บุคลากรส่วนใหญ่ในองค์กรมีความเห็นว่ามุมมองของผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดจากปัจจัยทั้งหมดที่จะผลักดันให้ธุรกิจเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของผู้บริหารที่มีบทบาทเป็นผู้นำ และเป็นผู้ที่มีอำนาจสั่งการ ริเริ่ม เปลี่ยนแปลงได้ (คมศิลป์ ประสงค์สุข, 2564) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผลการศึกษาในตารางที่ 3 พบว่า ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม เป็นประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญมากที่สุดถึง 6 ประเด็น รองลงมาคือปัจจัยด้านภาครัฐและด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่มีจำนวนประเด็นที่ให้ความสำคัญเท่ากัน คือ ด้านละ 2 ประเด็น

การเปรียบเทียบระดับของการให้ความสำคัญตามช่วงประสบการณ์ทำงาน

ผลการศึกษา พบว่า บุคลากรที่มีประการณ์ทำงานน้อยจะให้ความสำคัญกับปัจจัยทางด้านภาครัฐและด้านการเงินมากที่สุดหากต้องการให้บริษัทเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในทางกลับกันเมื่อประสบการณ์ทำงานเพิ่มมากขึ้น บุคลากรจะเริ่มให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านภาครัฐและด้านการเงินลดลง ในขณะเดียวกันก็จะเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพื่อขับเคลื่อนบริษัทให้เข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ปัจจัยด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นปัจจัยที่บุคลากรยังคงให้ความสำคัญในระดับที่ใกล้เคียงกันในทุกช่วงประสบการณ์ทำงาน โดยบุคลากรผู้มีประสบการณ์ทำงานตั้งแต่ 1-10 ปี มีความคิดเห็นว่า ปัจจัยด้านภาครัฐเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดหากบริษัทต้องการเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน รองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านการเงิน ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในขณะที่บุคลากรผู้มีประสบการณ์ทำงาน 11-20 ปี ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ด้านการเงิน และด้านภาครัฐ เช่นเดียวกับความคิดเห็นของบุคลากรผู้มีประสบการณ์ทำงาน 21-30 ปี ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4: การให้ความสำคัญปัจจัยตามประสบการณ์ ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

ลำดับ	ประสบการณ์ช่วง 1-10 ปี	ประสบการณ์ช่วง 11-20 ปี	ประสบการณ์ช่วง 21-30 ปี
1	ด้านภาครัฐ (μ = 3.77)	ด้านสิ่งแวดล้อม (μ = 3.78)	ด้านสิ่งแวดล้อม (μ = 3.82)
2	ด้านการเงิน (μ = 3.68)	ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (μ = 3.65)	ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (μ = 3.64)
3	ด้านสิ่งแวดล้อม (μ = 3.66)	ด้านการเงิน (μ = 3.62)	ด้านการเงิน (μ = 3.57)
4	ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (μ = 3.62)	ด้านภาครัฐ (μ = 3.60)	ด้านภาครัฐ (μ = 3.49)

การเปรียบเทียบระดับของการให้ความสำคัญตามลักษณะหน่วยธุรกิจ

จากผลการศึกษา พบว่า สำหรับหน่วยธุรกิจ Core Competency นั้น ประเด็นที่สำคัญมากที่สุดที่จะผลักดันให้บริษัทเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ ผู้บริหารให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 4.09 รองลงมาคือ การจัดการทรัพยากรน้ำ (3.96) การสื่อสารและส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (3.89) การปรับปรุงคุณภาพอากาศ (3.85) และการติดตาม ประเมินและวัดผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรขององค์กร (3.85) เนื่องจากบุคลากรในส่วนงานนี้มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับสายการผลิตคอนกรีตผสมเสร็จโดยตรง ส่งผลให้มีความเข้าใจในเรื่องของผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนรอบข้าง จึงให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรน้ำ การปรับปรุงคุณภาพอากาศ การส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการติดตาม ประเมินและวัดผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมรวมถึงการใช้ทรัพยากรขององค์กรมาเป็น 5 อันดับแรก ดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5: ประเด็น 5 อันดับแรก ตามหน่วยธุรกิจ Core Competency ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

ประเด็น 5 อันดับแรก ตาม Core Competency	μ	σ	ฐานนิยม	ลำดับ	ระดับ
ผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม (E1)	4.09	0.985	4	1	มาก
ทรัพยากรน้ำ (E5)	3.96	1.03	4	2	มาก
การสื่อสารและส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (S6)	3.89	1.08	4	3	มาก
ปรับปรุงคุณภาพอากาศ (E4)	3.85	1.11	4	4	มาก
องค์กรประเมินและวัดผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมต่อเนื่อง (E2)	3.85	1.13	4	5	มาก

ในส่วนของหน่วยธุรกิจ Support Competency กลับมีความเห็นว่า ประเด็นที่สำคัญที่สุดที่จะผลักดันให้บริษัทเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ ภาครัฐมีการตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อมมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 3.95 ประเด็นถัดมาคือ การจัดการทรัพยากรน้ำ (3.89) มุมมองของผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม (3.85) การปรับปรุงคุณภาพอากาศ (3.84) และพื้นที่กำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม (3.81) เนื่องจากบุคลากรในส่วนงานนี้มีการดำเนินงานที่ใกล้ชิดกับกฎระเบียบข้อบังคับของภาครัฐ เพราะเป็นหน่วยธุรกิจที่ต้องมีการติดต่อสื่อสารกับภาครัฐมากกว่าบุคลากรในส่วนงาน Core Competency ดังนั้น ปัจจัยด้านภาครัฐจึงได้รับการให้ความสำคัญมากที่สุด รวมถึงการที่ธุรกิจมีการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐาน ISO 14001 เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนอยู่แต่เดิมแล้ว บุคลากรในส่วน Support Competency ส่วนใหญ่จึงมีความเห็นว่าปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะผลักดันธุรกิจให้เข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนเช่นเดียวกับฝ่ายงานในส่วน Core Competency ในส่วนของพื้นที่กำจัดขยะที่ไม่เหมาะสมซึ่งบุคลากรในส่วนงาน Support Competency ให้ความสำคัญเป็นอันดับ 5 เนื่องจากขยะหรือกากของเสียเป็นเรื่องที่รัฐเข้ามาดูแล โดยเฉพาะกากของเสียที่เกิดจากโรงไฟฟ้าที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ ส่วนกากของเสียจากการผลิตคอนกรีตจะนำมากองรวมไว้ที่โรงงานซึ่งไม่ได้มีขนาดใหญ่นัก จึงต้องมีการนำกากของเสียเหล่านั้นออกอยู่เสมอ หากโรงงานจัดการไม่ดีจะเกิดความขัดแย้งกับภาครัฐ ดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6: ประเด็น 5 อันดับแรก ตามหน่วยธุรกิจ Support Competency ที่มา: เรียบเรียงโดยคณะผู้จัดทำ (2567)

ประเด็น 5 อันดับแรก ตาม Support Competency	μ	σ	ฐานนิยม	ลำดับ	ระดับ
ภาครัฐตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อม (G5)	3.95	1.02	4	1	มาก
ทรัพยากรน้ำ (E5)	3.89	1.10	5	2	มาก
ผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม (E1)	3.85	1.07	4	3	มาก
ปรับปรุงคุณภาพอากาศ (E4)	3.84	1.04	4	4	มาก
พื้นที่กำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม (E6)	3.81	1.11	4	5	มาก

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง ปัจจัยส่งเสริมหรืออุปสรรคสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษาธุรกิจ ABC นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของธุรกิจคอนกรีตผสมเสร็จ: กรณีศึกษาธุรกิจ ABC โดยมีกลุ่มประชากรที่ศึกษาคือ ผู้มีอำนาจตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานที่ทำงานในบริษัท ABC ซึ่งผู้ตอบกลับแบบสอบถาม มีจำนวนทั้งสิ้น 108 คน จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 177 คน โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการใช้แบบสอบถามทางออนไลน์ ตลอดจนมีการใช้การทดสอบสถิติเชิงพรรณนาและประกอบการสัมภาษณ์ผู้บริหารผ่านแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อวิเคราะห์ผลการศึกษา โดยสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ ดังนี้

ประเด็นที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาปรับใช้กับธุรกิจ ABC

จากผลการศึกษานี้ บริษัทสามารถนำมาปรับใช้ได้โดยพิจารณาจากประเด็น 5 อันดับแรกที่มีส่วนสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของบริษัทในประเด็นต่อไปนี้ คือ ประเด็นด้าน “ผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม” (E1) “ทรัพยากรน้ำ” (E5) “ภาครัฐตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อม” (G5) “ปรับปรุงคุณภาพอากาศ” (E4) และ” องค์กรประเมินและวัดผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมต่อเนื่อง” (E2) ตามลำดับ (ดังตารางที่ 3) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกนรี ทุมพล (2562); Sajjad et al. (2019); Narayanan et al. (2018) ที่ได้กล่าวว่า การที่ผู้บริหารให้ความสำคัญในประเด็นความยั่งยืนนั้น ย่อมส่งผลต่อความคิด ทัศนคติ และความเชื่อแก่พนักงานในองค์กร รวมถึงสามารถในการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนจนกลายเป็นวัฒนธรรมขององค์กร ดังนั้น ผู้บริหารจึงควรมีการให้ความรู้และส่งเสริมให้พนักงานและผู้ส่วนได้ส่วนเสีย รับรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการโซ่อุปทานอย่างยั่งยืน ในทางกลับกัน การขาดการให้ความสำคัญจากผู้บริหารนั้น มักเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านโครงสร้างพื้นฐาน อันส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อการนำความยั่งยืนไปปรับใช้ในโซ่อุปทาน ตลอดจนส่งผลให้พนักงานขาดแรงจูงใจในการนำแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืนมาปรับใช้ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ Oke et al. (2023); Sangwan et al. (2018) ยังอธิบายว่า ความยั่งยืนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทั้งหมดนั้น หมายรวมไปถึงทรัพยากรน้ำด้วย ดังนั้นการจัดการทรัพยากรน้ำ จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานหลักเกณฑ์อาคารสีเขียว (green building codes and standards) ซึ่งเป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติของอาคารที่ยั่งยืน อันส่งผลให้ธุรกิจที่ดำเนินธุรกิจในอุตสาหกรรมก่อสร้าง จำต้องปฏิบัติตามมาตรฐานเหล่านี้ เพื่อขอใบอนุญาตและการอนุมัติดำเนินการในแต่ละโครงการ

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามลักษณะ Competency ของหน่วยธุรกิจ พบว่า ทั้งหน่วยธุรกิจที่เป็น Core Competency และ Support Competency ต่างให้คำความสำคัญในประเด็นที่ใกล้เคียงกันกับภาพรวมของผลการศึกษา มีเพียงบางประเด็นที่แตกต่าง กล่าวคือ ธุรกิจ Core Competency ให้ความสำคัญเพิ่มเติมกับประเด็น “การสื่อสารและส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (S6)” ในขณะที่ หน่วยธุรกิจ Support Competency ให้ความสำคัญกับประเด็น “พื้นที่กำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม (E6)” ดังตารางที่ 5 และ 6 ซึ่งจากผลการศึกษาดังกล่าวนี้ หากบริษัทต้องการมุ่งเน้นความสำเร็จในด้านการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนที่ตอบโจทย์ได้ตรงตามลักษณะของหน่วยธุรกิจ บริษัทก็สามารถนำลำดับความสำคัญของปัจจัยฯ ดังกล่าวข้างต้น ไปปรับใช้ตามลักษณะของหน่วยธุรกิจที่แตกต่างกันได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการศึกษาไปใช้

1. จากการสัมภาษณ์กับผู้บริหารพบว่า การบริหารจัดการที่ดีต้องได้รับการแนะนำจากผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจน และการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ให้แก่บุคลากรเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและการรวมกลุ่มของพนักงาน ทำให้องค์กรมีการเติบโตและพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาทักษะผู้นำและการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ จึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำให้องค์กรเติบโตและประสบความสำเร็จในระยะยาว

2. บริษัทควรมีการจัดอบรมส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้แก่บุคลากรทุกคน ทุกภาคส่วน โดยมุ่งเน้นให้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มีต่อตนเอง องค์กร สังคม และสิ่งแวดล้อม หากบุคลากรในองค์กรมีความเข้าใจในจุดหมายที่ตรงกันและเข้าใจถึงความสำคัญ ย่อมสามารถร่วมกันขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนยั่งยืนได้

3. จากผลการสัมภาษณ์ของผู้บริหารของบริษัท ABC พบว่า บริษัทมีเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนอยู่แล้ว ซึ่งอยู่ในระดับการพัฒนาอย่างยั่งยืนใกล้เคียงกับบริษัทอื่นในอุตสาหกรรมเดียวกัน ดังนั้นหากบริษัทต้องการจะเป็นผู้นำด้านความยั่งยืน

หรือต้องการจะชูจุดเด่น ด้านความยั่งยืนเหนือกว่าบริษัทอื่นในอุตสาหกรรมเดียวกัน บริษัทควรให้ความสำคัญกับปัจจัยทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง บริษัทควรจัดทำรายงานความยั่งยืนประจำปี อันเป็นการสร้างมาตรฐานที่ดี ตลอดจนเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับบริษัท

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

คณะผู้จัดทำเสนอแนะให้เพิ่มจำนวนบริษัทที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแบบสอบถามเหล่านี้ในภาพรวมของอุตสาหกรรม อันจะมีส่วนช่วยให้ข้อมูลที่ได้มานั้นสะท้อนถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของอุตสาหกรรมได้อย่างชัดเจนและครอบคลุมขึ้น ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์และการพัฒนาในภาพรวมของอุตสาหกรรมคอนกรีตผสมเสร็จ

เอกสารอ้างอิง

กรัณย์พัฒน์ อิ่มประเสริฐ. (2565). **ส่วนประสมทางการตลาดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.** วารสารบริหารธุรกิจและนวัตกรรม มทร. พระนคร (JBI), 1(2), 81 - 89.

กรุงเทพธุรกิจ. (2565). **อุตสาหกรรม "ปูนซีเมนต์" ยั่งยืน ลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม เติบโตไปพร้อมชุมชน.** สืบค้น กุมภาพันธ์ 10, 2567 จาก https://www.bangkokbiznews.com/social/982487

คมศิลป์ ประสงค์สุข. (2564). **รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูด้านการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยกระบวนการจัดการความรู้.** รายงานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

นิศาชล รัตนมณี และ ประสพชัย พสุนนท์. (2562). **อัตราการตอบกลับของแบบสอบถามในงานวิจัยเชิงปริมาณ.** Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University, 13 (3): 182 - 188.

เนตรชนก สูนาสวน และคณะ. (2565). **การบริการสาธารณะและการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ.** วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 6(2), 297 - 306.

ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. (ม.ป.ป.). **ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ SDGs.** สืบค้น กุมภาพันธ์ 10, 2567 จากhttps://www.sdgmove.com/intro-to-sdgs/

สัญญา สดประเสริฐ. (2566). **จริยศาสตร์การพัฒนา : องค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัด เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 8(2), 186 - 194.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **เกี่ยวกับ SDGs** สืบค้นจาก https://sdgs.nesdc.go.th/เกี่ยวกับ-sdgs/#:~:text=การพัฒนาที่ยั่งยืน%20(Sustainable,ความครอบคลุมทางสังคม%20(social

สุทธิดา ยามา. (2566). **ศึกษาแนวทางการจัดการธุรกิจสมัยใหม่ด้วยแนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) และหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของผู้ประกอบการร้านวัสดุก่อสร้าง ในจังหวัดสงขลา.** สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เอกนรี ทุมพล. (2562). **ตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของผลดำเนินงานด้านการพัฒนาโซ่อุปทานอย่างยั่งยืนของอุตสาหกรรมอาหารทะเลแปรรูปในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

อภิกิจ กรัยวิเชียร. (2562). **การศึกษาปัจจัยที่ทำให้องค์กรอยู่อย่างยั่งยืน ตามแนวคิด Sustainable Leadership ในธุรกิจโรงไฟฟ้าในประเทศไทย.** สารนิพนธ์ปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล.

อภิวรรณ ใจสว่าง. (2566). **การรักษาพนักงานให้คงอยู่ในองค์กรเอกชนยุคโรคระบาดโควิด-19 โดยไม่เลือกวิธีปลดออก กรณีศึกษา : กลุ่มบริษัทโรงงานแปรรูปอาหารทะเล จังหวัดสงขลา.** สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชา

บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

AlSanad, S. (2018). **Barriers to Implementation Sustainable Cement Manufacturing in Kuwait.** European Journal of Sustainable Development, 7(4), 317-322.

Baig, S. A., Abrar, M., Batool, A., Hashim, M., Shabbir, R., & Foroudi, P. (2020). **Barriers to the adoption of sustainable supply chain management practices: Moderating role of firm size.** Cogent Business & Management, 7(1), 1-20.

Bansal, S., Garg, I and Sharma, D. (2019). **Social Entrepreneurship as a Path for Social Change and Driver of Sustainable Development: A Systematic Review and Research Agenda.** 11(4), 1-28.

Chladek, N. (2019). **Why you need Sustainability in your Business Strategy.** search February 10, 2024 from https://online.hbs.edu/blog/post/business-sustainability-strategies

Fitriani, H., & Ajayi, S. (2023). **Barriers to Sustainable Practices in Indonesian Construction Industry**. Journal of Environmental Planning and Management. 66(10), 2028-2050.

Haraldsson, J., Johansson, M.T. (2019). **Barriers to and Drivers for Improved Energy Efficiency in the Swedish Aluminum Industry and Aluminum Casting Foundries.** Sustainability 2019, 11(7), 1-27.

Hebaz, A., S. Oulfarsi. (2021). **The Drivers and Barriers of Green Supply Chain Management Implementation: A Review.** Acta logistica -International Scientific Journal about Logistics, 8(2), 123-132.

IBM. (n.d.). **What is sustainability in business?.** Search February 10, 2024 from https://www.ibm.com/topics/business-sustainability#:~:text=the%20next%20step-,Sustainability%20in%20business%20defined,and%20governance%20(ESG)%20metrics

Kim. (2015). **T test as a parametric statistic.** Korean Journal of Anesthesiology, 68(6), 540–546.

Lakys, R. E., Saad, A., Ahmed, T., & Yassin, M.H. (2022). **Investigating the drivers and acceptance of sustainable materials in Kuwait: A case study of CEB.** Case Studies in Construction Materials, 17, 1–16.

Lyeonov, S., Pimonenko, T., Bilan, Y., Štreimikiene, D., Mentel, G. (2019). **Assessment of Green Investments' Impact on Sustainable Development: Linking Gross Domestic Product Per Capita, Greenhouse Gas Emissions and Renewable Energy.** Energies, 12(20), 1-12.

Marsh, R.J., Brent, A.C. & de Kock, I.H. (2020). **An integrative review of the potential barriers to and drivers of adopting and implementing sustainable construction in South Africa.** South African Journal of Industrial Engineering November, 31, 24-35.

Mohseni, S., Baghizadeh, K. & Pahl, J. (2022). **Evaluating Barriers and Drivers to Sustainable food Supply Chains.** Mathematical Problems in Engineering, 2022, 1-24.

Narayanan, A. E., Sridharan, R., & Kumar, P.N.R. (2018). **Analyzing the interactions among barriers of sustainable supply chain management practices.** Journal of Manufacturing Technology Management, 30(6), 937–971.

Newcomer E. Hatry, H.P., Wholey, J.S. (2015). **Handbook of practical program evaluation.** Canada: Wiley.

Norman. (2010). **Likert scales, levels of measurement and the ‘‘laws’’ of statistics.** Adv in Health Sci Educ, 2010(15), 625 - 632

Oke, A. E., Aliu, J., Odia, O.A., Aigbavboa, C.O., Singh, P.S.J., Awuzie, B.O., & Samsurijan, M.S. (2023). **A quantitative assessment of key drivers for environmental economic practices adoption for sustainable development.** Sustainable Development, 31, 3579-3594.

Osuizugbo, C. I., Oyeyipo, O., Lahanmi, A., Morakinyo, A., & Olaniyi, O. (2020). **Barriers to the Adoption of Sustainable Construction.** European Journal of Sustainable Development, 9(2), 150-162.

Safari, G. (2024). **Moving Towards Sustainable Development in Business Management.** International Journal of Industrial Engineering and Operational Research, 6(1), 16-29.

Sajjad, A., Eweje, G. & Tappin, D. (2019). **Managerial perspectives on drivers for and barriers to sustainable supply chain management implementation: Evidence from New Zealand.** Business Strategy and Environment, 29, 592-604.

Sangwan, K. S., Bhaskar, V. & Digalwar, A.K. (2018). **A sustainability assessment framework for cement industry - a case study.** Benchmarking: An International Journal, 26(2), 490-417.

The jamovi project. (2023). **jamovi (Version 2.4).** [Computer Software]. https://www.jamovi.org/.

Wang, Y., Chong, D., & Liu, X. (2021). **Evaluating the Critical Barriers to Green Construction Technologies Adoption in China.** Sustainability, 13(12), 1-14.

Yemelyanov, O., Petrushka, T., Symak, A., Trevoho, O., Turylo, A., Kurylo, O., Danchak, L., Symak, D., & Lesyk, L. (2020). **Microcredits for Sustainable Development of Small Ukrainian Enterprises: Efficiency, Accessibility, and Government Contribution.** Sustainability, 12(15), 1-32.

แนวทางการออกแบบผังคลังสินค้าและปรับปรุงขั้นตอนการหยิบ กรณีศึกษา: บริษัท AAA Store จำกัด

WAREHOUSE LAYOUT DESIGN AND IMPROVING ORDER PICKING PROCESS CASE STUDY: AAA STORE CO., LTD

ณัฐวุธ สุขรัตน์[1]
นนทนันท์ เงากระจ่าง[1]
เมธาสิทธิ์ หาภา[1]
วิลัยวรรณ เจนสมุทร[1]
ศิรดา สีทองคำ[1]
สิริกาญจน์ สูงใหญ่[1]
สุริย์ริสสา สุวรรณเสวก[1]
พิชญดา ดอนสมจิตร[2]

บทคัดย่อ

การศึกษาปัญหาพิเศษในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสนอแนวทางในการออกแบบผังคลังสินค้าและปรับปรุงตำแหน่งการจัดเก็บสินค้า รวมถึงลดระยะทางและระยะเวลาในขั้นตอนการหยิบสินค้า โดยนำทฤษฎี ABC และ FSN Analysis มาประยุกต์ใช้ในการจัดกลุ่มสินค้า รวมถึงมีการใช้โปรแกรม SketchUp ในการออกแบบผังคลังสินค้า เพื่อให้ได้มาซึ่งระยะทางที่ลดลง ผลการศึกษาหลังการปรับปรุงพบว่า การวัดระยะทางจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าใกล้ประตู 2 และประตู 3 ไปยังพื้นที่จัดเก็บสินค้าแต่ละประเภท โดยผังที่ 1 ลดระยะทางได้ 12.20% และ 9.98% ผังที่ 2 ลดระยะทางได้ 12.10% และ 9.98% ผังที่ 3 ลดระยะทางได้ 12.20% และ 9.86% และ ผังที่ 4 ลดระยะทางได้ 12.19% และ 10.14%

อีกทั้งยังนำทฤษฎี Visual Control มาใช้ออกแบบป้ายบ่งบอกตำแหน่งของสินค้าและปรับปรุงใบรายการสั่งซื้อสินค้า เพื่อช่วยลดระยะเวลาในขั้นตอนการหยิบสินค้า ผลการศึกษาพบว่า ระยะเวลาเฉลี่ยรวมก่อนปรับปรุง 35 นาที 50 วินาที และหลังปรับปรุง 25 นาที 37 วินาที ซึ่งลดระยะเวลาเฉลี่ยรวมลงได้ 10 นาที 13 วินาที คิดเป็น 16.62%

คำสำคัญ: *ABC Analysis, FSN Analysis, Visual Control, การออกแบบผังคลังสินค้า, การค้นหาและหยิบสินค้า*

Abstract

The objective of this Special Problem was to suggest ways to design a warehouse layout and improve storage location, as well as reduce the distance and time in the order picking process by applying ABC and FSN analysis theories to grouping the products. The results of the post-renovation study showed that the distance from the preparation area near Door 2 and Door 3 to each type of storage area. Layout 1 can reduce distances by 12.20% and 9.98%, Layout 2 can reduce distances by 12.10% and 9.98%, Layout 3 can reduce distances by 12.20% and 9.86%, and Layout 4 can reduce distances by 12.19% and 10.14%.

[1] นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา
[2] อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

In additional, the theory of Visual Control was applied to design signage indicating the location of products. The results showed that the total average duration before improvement was 35 minutes and 50 seconds and after improvement was 25 minutes and 37 seconds, which reduced the total average duration by 10 minutes and 13 seconds, accounting for 16.62%.

Keywords: *ABC Analysis, FSN Analysis, Visual Control, Warehouse layout design, Picking and finding*

บทนำ

การบริหารจัดการคลังสินค้าเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดมักพบประเด็นปัญหาเรื่องการจัดการในหลายแง่มุม ทั้งเรื่องการวางแผนการรับเข้าสินค้า การไม่มีกระบวนการจัดการเรื่องพื้นที่การจัดเก็บสินค้า ทำให้การค้นหาสินค้าทำได้ยาก การหยิบจ่ายสินค้าต้องใช้ระยะเวลานาน เกิดการสลับของสินค้าหรือสถานที่จัดส่ง ทำให้เสียทั้งเวลาในการแก้ไข เสียภาพลักษณ์ต่อบริษัท หรืออาจทำให้สินค้าสูญหายเสียหาย (เจตธนะ ภัทรพงศ์มณี และ ธนินท์รัฐ รัตนพงศ์ภิญโญ, 2566)

จากการเข้าสำรวจกระบวนการทำงานของคลังสินค้า กรณีศึกษาบริษัท AAA Store จำกัด ทางคณะผู้จัดทำได้พบปัญหาที่เกิดขึ้นภายในคลังสินค้า คือ ขั้นตอนในการหยิบสินค้ามีความล่าช้า อันมีสาเหตุมาจากการไม่มีการออกแบบแผนผังคลังสินค้าอย่างเหมาะสม ไม่มีป้ายระบุตำแหน่งแถวในการจัดเก็บ ทำให้สินค้าบางรายการที่มีขนาดหรือประเภทคล้ายคลึงกันถูกจัดวางซ้อนทับหรือปะปนกัน และการที่พนักงานฝ่ายสำนักงานจดบันทึกข้อมูลในใบรายการสั่งซื้อสินค้าอย่างไม่ชัดเจน รวมถึงพนักงานจัดเตรียมสินค้าและพนักงานขนถ่ายเป็นแรงงานต่างด้าวทำให้ไม่เข้าใจภาษาไทย จึงทำให้การค้นหาสินค้ามีความยากและใช้ระยะเวลาในขั้นตอนการหยิบสินค้าที่นานขึ้น คณะผู้จัดทำจึงได้เล็งเห็นถึงการปรับปรุงตำแหน่งพื้นที่การจัดเก็บสินค้า เพื่อแก้ไขปัญหาขั้นตอนการหยิบสินค้าที่มีความล่าช้านี้ด้วยเครื่องมือแผนผังสาเหตุและผล (Cause & Effect Diagram) ร่วมกับหลักการ 4M 1E โดยทำการปรับปรุงตำแหน่งการจัดเก็บสินค้าด้วยเครื่องมือ ABC และ FSN Analysis ร่วมกับการใช้โปรแกรม SketchUp ในการออกแบบแผนผังคลังสินค้าและปรับปรุงตำแหน่งการจัดเก็บสินค้า อีกทั้งยังนำทฤษฎีการควบคุมด้วยการมองเห็น (Visual Control) มาใช้เป็นสัญลักษณ์ในการระบุตำแหน่งของสินค้า

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเสนอแนวทางในการออกแบบแผนผังคลังสินค้าและปรับปรุงตำแหน่งการจัดเก็บสินค้าของบริษัท AAA Store จำกัด
2. เพื่อลดระยะทางในขั้นตอนการหยิบสินค้าของบริษัท AAA Store จำกัด
3. เพื่อลดระยะเวลาในขั้นตอนการหยิบสินค้าของบริษัท AAA Store จำกัด

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพภายในคลังสินค้าเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาความล่าช้าในขั้นตอนการหยิบสินค้าของบริษัท AAA Store จำกัด
2. การศึกษาในครั้งนี้มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎี ABC และ FSN Analysis ในการวัดผลด้านระยะทาง และใช้ทฤษฎี Visual Control วัดผลด้านระยะเวลา โดยไม่ได้มีการนำ 2 ทฤษฎีนี้มาใช้ในการวัดผลร่วมกัน
3. การศึกษาในครั้งนี้ใช้ข้อมูลรายการสินค้าจากฐานข้อมูลของบริษัท AAA Store จำกัด ที่มียอดขายเกิดขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ.2567

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ลงพื้นที่สำรวจขั้นตอนการทำงานภายในคลังสินค้า พร้อมทั้งศึกษารูปแบบการจัดวางสินค้าและรวบรวมข้อมูลรายการสินค้าภายในคลังของบริษัท AAA Store จำกัด

2. นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เกี่ยวข้องโดยใช้เครื่องมือแผนผังสาเหตุและผล (Cause & Effect Diagram) ร่วมกับทฤษฎี 4M 1E พบว่า สาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เกิดปัญหาความล่าช้าในขั้นตอนการหยิบสินค้า เกิดจากการจัดวางตำแหน่งของสินค้าไม่เหมาะสม รวมทั้งไม่มีการระบุตำแหน่งการจัดเก็บในใบรายการสั่งซื้อสินค้าและมีการจดรายละเอียดในใบรายการสั่งซื้อสินค้าไม่ชัดเจน ทำให้พนักงานจัดเตรียมสินค้าและพนักงานขนถ่ายเกิดความสับสน

3. ทำการแบ่งแยกสินค้าเป็นหมวดหมู่ในการจัดเก็บตามประเภทของสินค้า (Commodity System) เพื่อให้สินค้าที่อยู่ในหมวดหมู่เดียวกันถูกจัดเก็บอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยแบ่งหมวดหมู่สินค้าที่มีการเคลื่อนไหวภายในช่วงระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งแบ่งได้ทั้งสิ้น 14 หมวดหมู่

4. นำข้อมูลการเคลื่อนไหวของสินค้าทั้ง 14 หมวดหมู่ มาทำการปรับปรุงตำแหน่งการจัดเก็บสินค้าด้วยการประยุกต์ใช้ทฤษฎี ABC และ FSN Analysis เพื่อลดระยะทางและเพิ่มประสิทธิภาพในขั้นตอนการหยิบสินค้า โดยมีวิธีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

4.1 แบ่งกลุ่มตามทฤษฎี ABC Analysis โดยนำมูลค่าการขายของสินค้าแต่ละหมวดหมู่ที่เกิดขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ.2567 มาทำการหาร้อยละของมูลค่ายอดขายและร้อยละของมูลค่ายอดขายสะสม ซึ่งสามารถคำนวณได้ดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดงการแบ่งกลุ่มสินค้าตามทฤษฎี ABC Analysis ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

กลุ่มสินค้า	หมวดหมู่สินค้า	ปริมาณการหยิบ/เดือน (กล่อง)	มูลค่ายอดขาย (บาท)	มูลค่ายอดขาย (%)	มูลค่ายอดขายสะสม (%)
A	เครื่องดื่มชูกำลัง	9,175.00	11,968,149.94	41.78	41.78
	เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	6,998.00	3,971,280.21	13.86	55.64
	กาแฟต่าง ๆ	4,073.00	2,560,199.24	8.94	64.58
	เครื่องดื่มรสผลไม้	3,112.00	1,862,203.87	6.50	71.08
	บุหรี่ไทย	2,889.00	1,820,407.50	6.36	77.44
B	ขนมกรอบ	3,298.00	1,635,902.82	5.71	83.15
	นมต่าง ๆ	3,270.00	1,216,505.22	4.25	87.40
	เครื่องปรุงในครัว	1,577.00	1,005,214.06	3.51	90.91
	บะหมี่/โจ๊กกึ่งสำเร็จรูป	837.00	839,540.10	2.93	93.84
C	น้ำดื่ม (น้ำหวาน)	4,352.00	827,311.67	2.89	96.72
	น้ำอัดลม	2,127.00	591,329.50	2.06	98.79
	เครื่องดื่มผสมวิตามินเพื่อสุขภาพ	645.00	142,152.65	0.50	99.28
	ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด	203.00	106,552.80	0.37	99.66
	น้ำดื่ม (น้ำเปล่า)	1,076.00	98,285.98	0.34	100.00
	รวม	**43,632.00**	**28,645,035.56**	**100.00**	

4.2 แบ่งกลุ่มตามทฤษฎี FSN Analysis โดยอาศัยข้อมูลอัตราความถี่ในการหยิบสินค้าต่อวัน ซึ่งคำนวณจากสัดส่วนระหว่างปริมาณการหยิบสินค้าแต่ละหมวดหมู่ในเดือนมกราคม พ.ศ.2567 กับจำนวนวันทำการที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว จากนั้นจึงคำนวณหาร้อยละของความถี่ในการหยิบรายวันและร้อยละของความถี่ในการหยิบรายวันสะสม ซึ่งสามารถคำนวณได้ดังนี้

ตารางที่ 2 : แสดงการแบ่งกลุ่มสินค้าตามทฤษฎี FSN Analysis ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

กลุ่มสินค้า	หมวดหมู่สินค้า	ปริมาณการหยิบ/เดือน (กล่อง)	อัตราการหยิบ (กล่อง/วัน)	อัตราการหยิบใช้งาน (%)	อัตราการหยิบใช้งานสะสม (%)
F	เครื่องดื่มชูกำลัง	9,175.00	398.91	21.03	21.03
	เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	6,998.00	304.26	16.04	37.07
	น้ำดื่ม (น้ำหวาน)	4,352.00	189.22	9.97	47.04
	กาแฟต่าง ๆ	4,073.00	177.09	9.34	56.38
	ขนมกรอบ	3,298.00	143.39	7.56	63.93
	นมต่าง ๆ	3,270.00	142.17	7.49	71.43
	เครื่องดื่มรสผลไม้	3,112.00	135.3	7.13	78.56
S	บุหรี่ไทย	2,889.00	125.61	6.62	85.18
	น้ำอัดลม	2,127.00	92.48	4.87	90.06
	เครื่องปรุงในครัว	1,577.00	68.57	3.61	93.67
N	น้ำดื่ม (น้ำเปล่า)	1,076.00	46.78	2.47	96.14
	บะหมี่/โจ๊กกึ่งสำเร็จรูป	837.00	36.39	1.92	98.06
	เครื่องดื่มผสมวิตามินเพื่อสุขภาพ	645.00	28.04	1.48	99.53
	ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด	203.00	8.83	0.47	100.00
	รวม	**43,632.00**	**1,897.04**	**100.00**	

4.3 ทำการจัดกลุ่มสินค้าแบบ ABC-FSN Matrix โดยนำหมวดหมู่สินค้าที่ได้ทำการแบ่งกลุ่มตาม ABC และ FSN Analysis ในข้อที่ 4.1 และ 4.2 มาทำการจัดลำดับความสำคัญใหม่อีกครั้ง โดยพิจารณาจากทั้งมูลค่ายอดขายสินค้าควบคู่กับความถี่ในการหยิบสินค้ารายวัน ซึ่งสามารถจัดกลุ่มสินค้าได้ดังนี้

ตารางที่ 3 : แสดงการจัดกลุ่มสินค้าแต่ละหมวดหมู่ด้วยวิธี ABC-FSN Matrix ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

หมวดหมู่สินค้า	กลุ่มสินค้า	หมวดหมู่สินค้า	กลุ่มสินค้า
เครื่องดื่มชูกำลัง	AF1	เครื่องปรุงในครัว	BS1
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	AF2	บะหมี่/โจ๊กกึ่งสำเร็จรูป	BN1
กาแฟต่าง ๆ	AF3	น้ำดื่ม (น้ำหวาน)	CF1
เครื่องดื่มรสผลไม้	AF4	น้ำอัดลม	CS1
บุหรี่ไทย	AS1	เครื่องดื่มผสมวิตามินเพื่อสุขภาพ	CN1
ขนมกรอบ	BF1	ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด	CN2
นมต่าง ๆ	BF2	น้ำดื่ม (น้ำเปล่า)	CN3

4.4 ทำการจัดกลุ่มสินค้าแบบ FSN-ABC Matrix โดยนำหมวดหมู่สินค้าที่ได้ทำการแบ่งกลุ่มตาม ABC และ FSN Analysis ในข้อที่ 4.1 และ 4.2 มาทำการจัดลำดับความสำคัญใหม่อีกครั้ง โดยพิจารณาจากทั้งมูลค่ายอดขายสินค้าควบคู่กับความถี่ในการหยิบสินค้ารายวัน ซึ่งสามารถจัดกลุ่มสินค้าได้ดังนี้

ตารางที่ 4 : แสดงการจัดกลุ่มสินค้าแต่ละหมวดหมู่ด้วยวิธี FSN-ABC Matrix ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

หมวดหมู่สินค้า	กลุ่มสินค้า	หมวดหมู่สินค้า	กลุ่มสินค้า
เครื่องดื่มชูกำลัง	FA1	บุหรี่ไทย	SA1
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	FA2	เครื่องปรุงในครัว	SB1
กาแฟต่าง ๆ	FA3	น้ำอัดลม	SC1
เครื่องดื่มรสผลไม้	FA4	บะหมี่/โจ๊กกึ่งสำเร็จรูป	NB1
ขนมกรอบ	FB1	น้ำดื่ม (น้ำเปล่า)	NC1
นมต่าง ๆ	FB2	เครื่องดื่มผสมวิตามินเพื่อสุขภาพ	NC2
น้ำดื่ม (น้ำหวาน)	FC1	ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด	NC3

4.5 ทำการจัดกลุ่มสินค้าแบบ FSN-Sorted ABC โดยนำหมวดหมู่สินค้าที่ได้ทำการจัดกลุ่มตามทฤษฎี ABC Analysis ในข้อที่ 4.1 มาทำการจัดลำดับตามอัตราความถี่ในการหยิบสินค้าต่อวันภายในแต่ละกลุ่ม โดยสามารถจัดกลุ่มสินค้าได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 : แสดงการจัดกลุ่มสินค้าด้วยวิธี FSN-Sorted ABC สำหรับสินค้ากลุ่ม A ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

หมวดหมู่สินค้า	ABC Analysis	ปริมาณการหยิบ/เดือน (กล่อง)	อัตราการหยิบ (กล่อง/วัน)	อัตราการหยิบใช้งาน (%)	อัตราการหยิบใช้งานสะสม (%)	FSN Analysis	กลุ่มสินค้า
เครื่องดื่มชูกำลัง		9,175.00	398.91	34.96	34.96	F	AF1
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์		6,998.00	304.26	26.66	61.62		AF2
กาแฟต่าง ๆ	A	4,073.00	177.09	15.52	77.14	S	AS1
เครื่องดื่มรสผลไม้		3,112.00	135.30	11.86	88.99	N	AN1
บุหรี่ไทย		2,889.00	125.61	11.01	100.00		AN2
รวม		**26,247.00**	**1,141.17**	**100.00**			

ตารางที่ 6 : แสดงการจัดกลุ่มสินค้าด้วยวิธี FSN-Sorted ABC สำหรับสินค้ากลุ่ม B ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

หมวดหมู่สินค้า	ABC Analysis	ปริมาณการหยิบ/เดือน (กล่อง)	อัตราการหยิบ (กล่อง/วัน)	อัตราการหยิบใช้งาน (%)	อัตราการหยิบใช้งานสะสม (%)	FSN Analysis	กลุ่มสินค้า
ขนมกรอบ	B	3,298.00	143.39	36.72	36.72	F	BF1
นมต่าง ๆ		3,270.00	142.17	36.41	73.12		BF2
เครื่องปรุงในครัว		1,577.00	68.57	17.56	90.68	S	BS1
หมวดหมู่สินค้า	**ABC Analysis**	**ปริมาณการหยิบ/เดือน (กล่อง)**	**อัตราการหยิบ (กล่อง/วัน)**	**อัตราการหยิบใช้งาน (%)**	**อัตราการหยิบใช้งานสะสม (%)**	**FSN Analysis**	**กลุ่มสินค้า**
บะหมี่/โจ๊กกึ่งสำเร็จรูป	B	837.00	36.39	9.32	100.00	N	BN1
รวม		**8,982.00**	**390.52**	**100.00**			

ตารางที่ 7 : แสดงการจัดกลุ่มสินค้าด้วยวิธี FSN-Sorted ABC สำหรับสินค้ากลุ่ม C ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

หมวดหมู่สินค้า	ABC Analysis	ปริมาณการหยิบ/เดือน (กล่อง)	อัตราการหยิบ (กล่อง/วัน)	อัตราการหยิบใช้งาน (%)	อัตราการหยิบใช้งานสะสม (%)	FSN Analysis	กลุ่มสินค้า
น้ำดื่ม (น้ำหวาน)	C	4,352.00	189.22	51.79	51.79	F	CF1
น้ำอัดลม		2,127.00	92.48	25.31	77.10		CF2
น้ำดื่ม (น้ำเปล่า)		1,076.00	46.78	12.80	89.91	S	CS1
เครื่องดื่มผสมวิตามินเพื่อสุขภาพ		645.00	28.04	7.67	97.58	N	CN1
ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด		203.00	8.83	2.42	100.00		CN2
รวม		**8,403.00**	**365.35**	**100.00**			

4.6 ทำการจัดกลุ่มสินค้าแบบ ABC-Sorted FSN โดยนำหมวดหมู่สินค้าที่ได้ทำการจัดกลุ่มตามทฤษฎี FSN Analysis ในข้อที่ 4.2 มาทำการจัดลำดับตามมูลค่ายอดขายภายในแต่ละกลุ่ม โดยสามารถจัดกลุ่มสินค้าได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 8 : แสดงการจัดกลุ่มสินค้าด้วยวิธี ABC-Sorted FSN สำหรับสินค้ากลุ่ม F ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

หมวดหมู่สินค้า	FSN Analysis	มูลค่ายอดขาย (บาท)	มูลค่ายอดขาย (%)	มูลค่ายอดขายสะสม (%)	ABC Analysis	กลุ่มสินค้า
เครื่องดื่มชูกำลัง	F	11,968,149.94	49.78	49.78	A	FA1
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์		3,971,280.21	16.52	66.30	B	FB1
กาแฟต่าง ๆ		2,560,199.24	10.65	76.95		FB2
เครื่องดื่มรสผลไม้		1,862,203.87	7.75	84.70	C	FC1
ขนมกรอบ		1,635,902.82	6.80	91.50		FC2
นมต่าง ๆ		1,216,505.22	5.06	96.56		FC3
น้ำดื่ม (น้ำหวาน)		827,311.67	3.44	100.00		FC4
รวม		**24,041,552.97**	**100.00**			

ตารางที่ 9 : แสดงการจัดกลุ่มสินค้าด้วยวิธี ABC-Sorted FSN สำหรับสินค้ากลุ่ม S ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

หมวดหมู่สินค้า	FSN Analysis	มูลค่ายอดขาย (บาท)	มูลค่ายอดขาย (%)	มูลค่ายอดขายสะสม (%)	ABC Analysis	กลุ่มสินค้า
บุหรี่ไทย	S	1,820,407.50	53.28	53.28	A	SA1
เครื่องปรุงในครัว		1,005,214.06	29.42	82.7	B	SB1
น้ำอัดลม		591,329.50	17.31	100.00	C	SC1
รวม		**3,416,951.06**	**100.00**			

ตารางที่ 10 : แสดงการจัดกลุ่มสินค้าด้วยวิธี ABC-Sorted FSN สำหรับสินค้ากลุ่ม N ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

หมวดหมู่สินค้า	FSN Analysis	มูลค่ายอดขาย (บาท)	มูลค่ายอดขาย (%)	มูลค่ายอดขายสะสม (%)	ABC Analysis	กลุ่มสินค้า
บะหมี่/โจ๊กกึ่งสำเร็จรูป	N	839,540.10	70.76	70.76	A	NA1
เครื่องดื่มผสมวิตามินเพื่อสุขภาพ		142,152.65	11.98	82.74	B	NB1
ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด		106,552.80	8.98	91.72	C	NC1
น้ำดื่ม (น้ำเปล่า)		98,285.98	8.28	100.00		NC2
รวม		**1,186,531.53**	**100.00**			

5. ใช้โปรแกรม SketchUp วาดผังคลังสินค้าโดยระบุตำแหน่งและขนาดพื้นที่จัดเก็บของสินค้าแต่ละหมวดหมู่ พร้อมทั้งกำหนดระยะห่างระหว่างพื้นที่ต่างๆ ในมาตราส่วน 1:150 เซนติเมตร ซึ่งประกอบด้วยแผนผังทั้งหมด 5 รูปแบบ ดังนี้

5.1 ผังคลังสินค้ารูปแบบดั้งเดิม เป็นการแสดงตำแหน่งและขนาดของพื้นที่จัดเก็บสินค้าแต่ละหมวดหมู่ก่อนการปรับปรุง ประกอบด้วยแถวที่ 1 ถึง 12 และแถวที่ 17 รวม 13 แถว เป็นการจัดเก็บสินค้าแบบวางพื้น และแถวที่ 13 ถึง 16 เป็นการจัดเก็บสินค้าแบบวางบนพาเลท

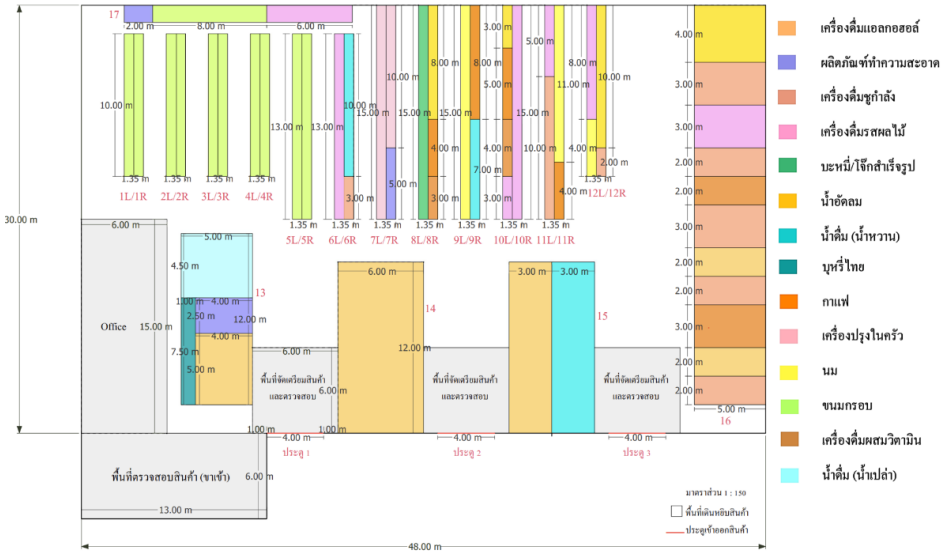

ภาพที่ 1 ผังคลังสินค้ารูปแบบดั้งเดิม

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

5.2 ผังคลังสินค้าหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 1 (ABC-FSN Matrix) เป็นการกำหนดให้สินค้ากลุ่ม AF และ AS จะถูกจัดวางใกล้พื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 มากที่สุด สินค้ากลุ่ม BF BS BN และกลุ่ม CF CS CN จะถูกจัดวาง ให้อยู่ห่างออกจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 ตามลำดับ

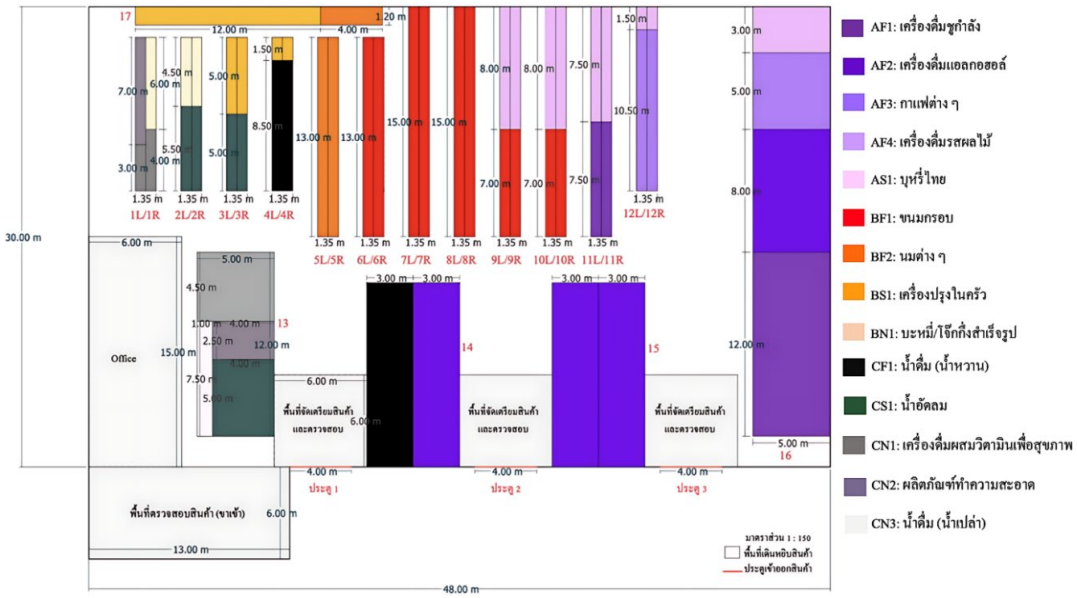

ภาพที่ 2 ผังคลังสินค้าหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 1 (ABC-FSN Matrix)

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

5.3 ผังคลังสินค้าหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 2 (FSN-ABC Matrix) เป็นการกำหนดให้สินค้ากลุ่ม FA FB และ FC จะถูกจัดวางใกล้พื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 มากที่สุด สินค้ากลุ่ม SA SB SC และกลุ่ม NB NC จะถูกจัดวางให้อยู่ห่างออกจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 ตามลำดับ

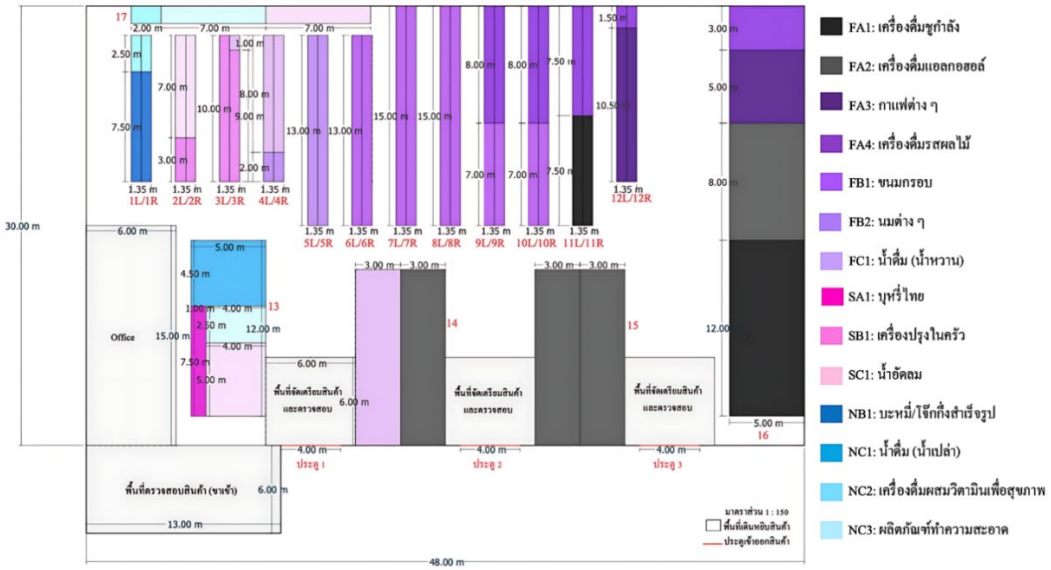

ภาพที่ 3 ผังคลังสินค้าหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 2 (FSN-ABC Matrix)

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

5.4 ผังคลังสินค้าหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 3 (FSN-Sorted ABC) เป็นการกำหนดให้สินค้ากลุ่ม AF AS และ AN จะถูกจัดวางใกล้พื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 มากที่สุด สินค้ากลุ่ม BF BS BN และกลุ่ม CF CS CN จะถูกจัดวาง ให้อยู่ห่างออกจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 ตามลำดับ

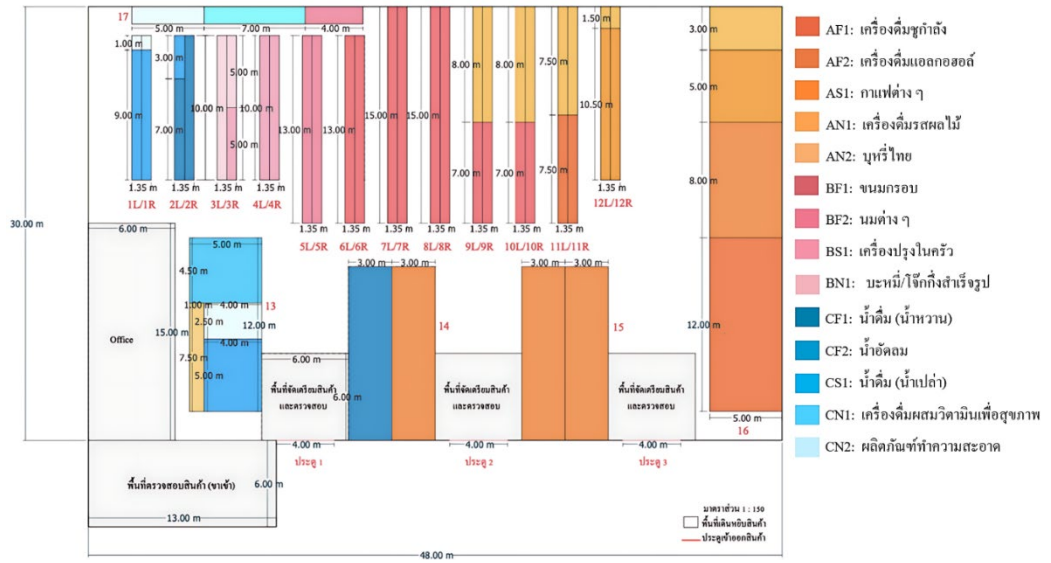

ภาพที่ 4 ผังคลังสินค้าหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 3 (FSN-Sorted ABC)

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

5.5 ผังคลังสินค้าหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 4 (ABC-Sorted FSN) เป็นการกำหนดให้สินค้ากลุ่ม FA FB และ FC จะถูกจัดวางใกล้พื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 มากที่สุด สินค้ากลุ่ม SA SB SC และกลุ่ม NA NB NC จะถูกจัดวางให้อยู่ห่างออกจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 ตามลำดับ

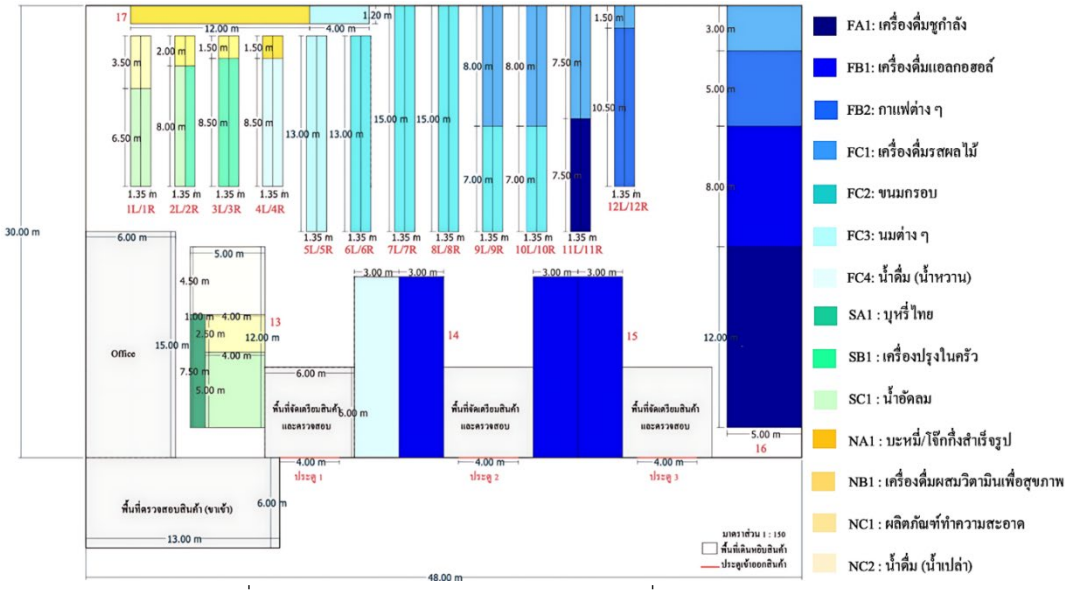

ภาพที่ 5 ผังคลังสินค้าหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 4 (ABC-Sorted FSN)

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

ผลการวิจัย

ในการออกแบบผังคลังสินค้า ทางคณะผู้จัดทำได้ทำการวัดและคำนวณระยะทางในการเดินหยิบสินค้า โดยมีขั้นตอนในการวัดผลการดำเนินงานดังนี้

1. วัดระยะทางจากจุดกึ่งกลางของพื้นที่จัดเก็บสินค้าแต่ละหมวดหมู่ทุกแถวไปยังจุดกึ่งกลางของพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 2 และวัดระยะทางจากจุดกึ่งกลางของพื้นที่จัดเก็บสินค้าแต่ละหมวดหมู่ทุกแถวไปยังจุดกึ่งกลางของพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 และนำผลรวมของระยะทางที่เกิดขึ้นในการเดินหยิบสินค้าแต่ละหมวดหมู่ไปยังพื้นที่จัดเตรียมสินค้าด้านหน้าของแต่ละประตูหารกับจำนวนแถวของสินค้าหมวดหมู่นั้น ๆ เพื่อทำการหาระยะทางเฉลี่ยของสินค้าแต่ละหมวดหมู่ โดยทำเช่นนี้กับแผนผังทั้ง 5 รูปแบบ

2. ทำการสุ่มใบรายการสั่งซื้อสินค้าที่เกิดขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ.2567 จำนวน 10 ใบ เพื่อคำนวณระยะทางที่ใช้ในการเดินหยิบสินค้าสำหรับแต่ละแผนผัง

3. คำนวณระยะทางรวมของแต่ละใบรายการสั่งซื้อสินค้าจากผังทุกรูปแบบ โดยกำหนดให้จำนวนสินค้า 1 กล่อง นับเป็นจำนวนการเดินหยิบสินค้า 1 ครั้ง และเป็นการเดินหยิบสินค้าแบบไม่ต่อเนื่อง

4. ทำการเปรียบเทียบระยะทางรวมที่เกิดขึ้นจากผังคลังสินค้ารูปแบบดั้งเดิมกับผังคลังสินค้าหลังการปรับปรุงทั้ง 4 รูปแบบ โดยสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 11 : แสดงระยะทางรวมจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 2 ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

ผังคลังสินค้า	ระยะทางรวมจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 2 (เมตร)	ผลต่าง (เมตร)	ร้อยละผลต่าง
ผังรูปแบบดั้งเดิม	21,033.70	-	-
ผังหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 1	18,467.12	(2,566.58)	ลดลง 12.20%
ผังหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 2	18,489.43	(2,544.27)	ลดลง 12.10%
ผังหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 3	18,467.12	(2,566.58)	ลดลง 12.20%
ผังหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 4	18,470.23	(2,563.47)	ลดลง 12.19%

ตารางที่ 12 : แสดงระยะทางรวมจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

ผังคลังสินค้า	ระยะทางรวมจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 3 (เมตร)	ผลต่าง (เมตร)	ร้อยละผลต่าง
ผังรูปแบบดั้งเดิม	20,770.98	-	-
ผังหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 1	18,697.23	(2,073.75)	ลดลง 9.98%
ผังหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 2	18,697.30	(2,073.68)	ลดลง 9.98%
ผังหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 3	18,723.45	(2,047.53)	ลดลง 9.86%
ผังหลังการปรับปรุงรูปแบบที่ 4	18,664.24	(2,106.74)	ลดลง 10.14%

นอกจากนี้ทางคณะผู้จัดทำได้มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการควบคุมด้วยการมองเห็น (Visual Control) เพื่อช่วยให้การค้นหาและหยิบสินค้ามีความรวดเร็วและแม่นยำมากยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. ออกแบบใบรายการสั่งซื้อสินค้าใหม่ให้มีการแสดงข้อมูลที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยมีการระบุตำแหน่งแถวของสินค้าเพื่อให้พนักงานจัดเตรียมสินค้าสามารถค้นหาและหยิบสินค้าได้ถูกต้องและมีความรวดเร็วยิ่งขึ้น ร่วมกับการใช้ฟังก์ชัน Data Validation และ VLOOKUP ใน Microsoft Excel เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้นหารายการสินค้าและตำแหน่งแถวในการจัดเก็บ

2. ออกแบบและจัดทำป้ายตัวอย่างขนาด A4 (11.69 x 8.27 นิ้ว) โดยใช้ตัวเลขแสดงลำดับตำแหน่งแถว และใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษ L หรือ R ตามหลังตัวเลขเพื่อบ่งบอกตำแหน่งด้านซ้ายหรือด้านขวาของแถว รวมถึงเลือกใช้สีที่มีความโดดเด่นเพื่อทำให้พนักงานจัดเตรียมสินค้าสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน

3. ทำการสุ่มใบรายการสั่งซื้อสินค้าที่เกิดขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ.2567 จำนวน 5 ใบ

4. วัดระยะเวลาการหยิบสินค้าตามใบรายการสั่งซื้อจากจุดกึ่งกลางของพื้นที่จัดเตรียมสินค้าหน้าประตู 2 ไปยังพื้นที่จัดเก็บสินค้าแต่ละแถว และสิ้นสุดเมื่อพนักงานจัดเตรียมสินค้าได้หยิบสินค้าไปวางไว้ยังพื้นที่จัดเตรียมสินค้าครบถ้วนตามที่ระบุในใบรายการสั่งซื้อ จากนั้นจึงทำการบันทึกระยะเวลาที่เกิดขึ้น

5. หาระยะเวลาเฉลี่ยรวมก่อนและหลังการปรับปรุง จากนั้นจึงทำการเปรียบเทียบเพื่อหาผลต่างของระยะเวลาโดยสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 13 : แสดงผลต่างของระยะเวลาเฉลี่ยรวมของใบรายการสั่งซื้อสินค้า ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

ใบรายการสั่งซื้อสินค้า	ระยะเวลาเฉลี่ยก่อนการปรับปรุง		ระยะเวลาเฉลี่ยหลังการปรับปรุง		ผลต่างเวลาก่อน-หลังการปรับปรุง	
	นาที	วินาที	นาที	วินาที	นาที	วินาที
1	29	58	17	39	12	19
2	23	8	19	1	4	7
3	125	45	48	39	17	6
4	38	4	26	34	11	30
5	22	13	16	11	6	2
ระยะเวลาเฉลี่ยรวม	**35**	**50**	**25**	**37**	**10**	**13**

สรุปและอภิปรายผล

การปรับปรุงตำแหน่งการจัดเก็บสินค้าโดยอาศัยทฤษฎี ABC และ FSN Analysis คณะผู้จัดทำได้จัดให้สินค้าที่มีมูลค่ายอดขายและความถี่ในการหยิบสูงถูกจัดเก็บไว้ใกล้กับพื้นที่จัดเตรียมสินค้าเพื่อการนำจ่ายมากที่สุด ในการวัดระยะทางการหยิบสินค้าตามใบรายการสั่งซื้อสินค้าที่ได้ทำการสุ่มหยิบจำนวน 10 ใบ โดยวัดระยะทางจากพื้นที่จัดเตรียมสินค้าใกล้ประตู 2 และประตู 3 ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าผังหลังการปรับปรุงทั้ง 4 รูปแบบ สามารถลดระยะทางการเดินหยิบสินค้ารวมให้สั้นลงจากผังรูปแบบดั้งเดิมได้ โดยผังรูปแบบที่ 1 สามารถลดระยะทางลงได้ 12.20% และ 9.98% ตามลำดับ ผังรูปแบบที่ 2 สามารถลดระยะทางลงได้ 12.10% และ 9.98% ตามลำดับ ผังรูปแบบที่ 3 สามารถลดระยะทางลงได้ 12.20% และ 9.86% ตามลำดับ และผังรูปแบบที่ 4 สามารถลดระยะทางลงได้ 12.19% และ 10.14% ตามลำดับ โดยในอัตราเร็วที่เท่ากันระยะทางการเดินหยิบสินค้าที่ลดลงนั้นจะส่งผลให้ระยะเวลาในการเดินหยิบสินค้าลดลงเช่นกัน นอกจากนี้ยังได้มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการควบคุมด้วยการมองเห็น (Visual Control) ในการออกแบบป้ายสำหรับระบุตำแหน่งแถวในพื้นที่จัดเก็บสินค้า รวมทั้งมีการปรับปรุงการออกใบรายการสั่งซื้อสินค้าโดยการใช้โปรแกรม Microsoft Excel พิมพ์รายการสินค้าแต่ละออเดอร์แทนการจดด้วยลายมือ ทำให้สามารถระบุชื่อและตำแหน่งของสินค้าแต่ละรายการได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ระยะเวลาในขั้นตอนการหยิบสินค้าลดลงจาก 35 นาที 50 วินาที เหลือ 25 นาที 37 วินาที ลดลง 10 นาที 13 วินาที หรือคิดเป็น 16.62% ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยในครั้งนี้

ข้อเสนอแนะ

1. การจัดผังคลังสำหรับปรับปรุงตำแหน่งการจัดเก็บสินค้าเพื่อลดระยะทางในขั้นตอนการเดินหยิบสินค้าควรมีการใช้ข้อมูลขนาดและน้ำหนักของสินค้า ความสามารถของเครื่องมือขนถ่าย รวมถึงจำนวนรอบในการขนถ่ายสินค้าแต่ละชนิด เพื่อให้การคำนวณระยะทางการเดินหยิบสินค้ามีความใกล้เคียงกับระยะทางที่เกิดขึ้นจริงมากที่สุด

2. ในการจัดผังคลังสินค้าตามทฤษฎี ABC และ FSN Analysis ควรมีการใช้ข้อมูลมูลค่ายอดขายและความถี่ในการหยิบจ่ายสินค้าอย่างน้อย 1 ปี และควรพิจารณาเรื่องการปรับปรุงตำแหน่งการจัดเก็บสินค้าตามการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลโดยทำให้มีความเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

3. ในการศึกษาครั้งถัดไปควรใช้ทฤษฎี ABC และ FSN Analysis วัดผลร่วมกับทฤษฎีการควบคุมด้วยการมองเห็น (Visual Control) โดยอาจใช้ข้อมูลอัตราเร็วในการเดินหยิบสินค้าของพนักงานเพื่อวัดระยะเวลาการเดินหยิบสินค้าด้วยโปรแกรมจำลองสถานการณ์ (Simulation) เช่น FlexSim หรือ Arena เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กีรนันท์ ฉัตรศตายุ, ชมพูนุช บุตรสุโพธิ์, ศุภษร เดิมศรีภูมิ, สภัทร์พร สัจนันท์, และ สุทธิกานต์ ดำสีคง. (2566). **การปรับปรุงระบบและตำแหน่งการจัดเก็บสินค้าเพื่อลดเวลาในการหาและหยิบสินค้าประเภทบรรจุภัณฑ์ กรณีศึกษาบริษัท ABC จำกัด.** วารสารสหศาสตร์ศรีปทุม ชลบุรี, 9 (2), 30-47.

คัคณางค์ โคตรโยธา, วิชญุตร์ งามสะอาด, และ ปิยะเนตร นาคสีดี. (2566). **การลดความผิดพลาดและลดระยะเวลาในการหยิบสินค้า กรณีศึกษาบริษัท EUROSIA FOODS TRADING & AGENCIES CO., LTD.** วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก, 3 (2), 14-31.

เจตธนะ ภัทรพงศ์มณี และ ธนินท์รัฐ รัตนพงศ์ภิญโญ. (2564). **การกำจัดความสูญเปล่าโดยใช้ลีนในการดำเนินงานคลังสินค้าที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของธุรกิจในประเทศไทย.** วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 5 (1), 163-176.

ณัฐวรรณ สมวรรคจันทร์, พงศ์ชยนต์ ศรีสุวรรณ, สุปรีชญา บุญมาก, ณปาล อุทยารัตน์, และ จินตนา ท้วมใจดี. (2563). **การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการคลังสินค้า: กรณีศึกษา บริษัท XXX จำกัด.** วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 15 (54), 35-41.

นิตยา พูลผล. (2561). **การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์แบบ เอบีซี และการควบคุมการมองเห็นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเบิก-จ่ายสินค้า กรณีศึกษา: บริษัทผู้แทนจำหน่ายและนำเข้าอาหารปลาสวยงาม**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน, วิทยาลัยโลจิสติกส์และซัพพลายเชน, มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

ปิยะวัฒน์ ปรีดาวัฒน์, วิริยา ปานปรุง, และ วลัยลักษณ์ อัตธีรวงศ์. (2565). **การปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการคลังสินค้าโดยใช้การจำลองสถานการณ์ กรณีศึกษา บริษัทจำหน่ายก๊าซอุตสาหกรรม.** วารสารสถิติประยุกต์และเทคโนโลยีสารสนเทศ, 7 (2), 26-45.

พชรพร จำปาศรี และ ศิริรัตน์ กาญจนวชิรกุล. (2566). **ประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดวางเวชภัณฑ์ โดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีจัดลำดับความสำคัญของสินค้าคงคลังและการควบคุมด้วยการมองเห็นคลังเวชภัณฑ์ สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 6 จังหวัดชลบุรี.** วารสารโลจิสติกส์และดิจิทัลซัพพลายเชน, 1 (3), 1-14.

วรรณวิภา ชื่นเพ็ชร. (2560). **การวางผังคลังสินค้าสำเร็จรูปด้วยเทคนิค ABC ANALYSIS กรณีศึกษา บริษัท AAA จำกัด**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน, วิทยาลัยโลจิสติกส์และซัพพลายเชน, มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการสินค้าคงคลัง กรณีศึกษา: ร้านขายอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ AAA

Optimizing Efficiency of Inventory Management: A Case Study Of AAA Scientific Equipment Store

อารีรัตน์ ยอดรัก[1]
กนกอร ศุภนิกร[1]
ธัญรดา สิงห์ฮวบ[1]
ปาริชาติ ดำริบูรณ์[1]
มัณฑนา บุญเรือง[1]
ศรัณย์ภัทร์ ลิ่มนิรันดร[1]
สิรินรัตน์ กัลยาพันธ์[1]
ปวีณา ร่วมชาติ[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อหาวิธีการพยากรณ์ยอดขายสินค้าที่เหมาะสมกับสินค้าแต่ละชนิด 2) เพื่อวิเคราะห์ปริมาณการสั่งซื้อที่ประหยัด (EOQ) และจุดสั่งซื้อที่เหมาะสม 3) เพื่อปรับปรุงระบบควบคุมสินค้าคงคลังโดยกำหนดรอบตรวจนับสินค้า โดยข้อมูลที่ใช้พยากรณ์ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ข้อมูลการซื้อขายสินค้าย้อนหลังในช่วงปี 2564 –2566 โดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการ และข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ในระบบจัดการการขาย (Point of Sale: POS) ของทางร้าน ผลการศึกษา พบว่า หากทางร้านทำการพยากรณ์ กำหนดรอบตรวจนับสินค้า ปริมาณการสั่งซื้อที่ประหยัดและจุดสั่งซื้อที่ชัดเจน จะช่วยให้ลดต้นทุนได้ถึง 28.90 %

***คำสำคัญ**: การจัดการสินค้าคงคลัง การลดต้นทุน ปริมาณการสั่งซื้อที่ประหยัด*

Abstract

This research is aimed to optimize efficiency of inventory management by following objectives 1) to find applicable methods for forecasting demand for each product; 2) to analyze order quantity by using Economic Order Quantity (EOQ) and reordering point; and 3) to improve the inventory control system by defining stock counting. The data used for forecasting in this research are from information recorded in the store's POS system during 2021 - 2023 and interviews with the store owner. The study revealed that by using the right demand forecasting methods, cycle count in inventory checking, efficient ordering, and clear reorder points, it could lead to cost reductions of up to 28.90%.

***Keywords**: inventory management, cost reduction, EOQ*

[1] นิสิตหลักสูตรการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทนำ

ในยุคที่เศรษฐกิจกำลังเติบโตอย่างต่อเนื่องและการแข่งขันในตลาดมีความรุนแรงมากขึ้น ธุรกิจเครื่องมืออุปกรณ์วิทยาศาสตร์ต้องมีการพัฒนาวิธีการทำงานที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการปริมาณการสั่งซื้ออย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงและสามารถแข่งขันได้ในตลาดได้ โดยฉพาะอย่างยิ่งในด้านการลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการสั่งซื้อเพื่อหลีกเลี่ยงต้นทุนจม จากการสั่งซื้อสินค้าเข้ามาเก็บเป็นสินค้าคงคลังที่มากเกินความจำเป็นหรือขาดการวิเคราะห์ในการสั่งซื้ออย่างถี่ถ้วน จากกรณีร้านขายอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ AAA ที่ทางคณะผู้จัดทำได้นำมาประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้ ทางร้านมีสินค้าทั้งหมด 159 ประเภทสินค้า (Stock Keeping Unit: SKU) โดยร้านมีวิธีการดำเนินงานแบบดั้งเดิม คือ เน้นความเคยชินและยังไม่ได้มีการจัดการที่เป็นระบบ โดยทางร้านมีระบบการจัดการสินค้าคงคลังดังนี้

1) การตรวจนับสินค้าคงคลัง ทางร้านมีการตรวจนับสินค้าแบบนับมือเพียง 1 ครั้งต่อปีและสุ่มนับบาง SKU เท่านั้น อาจทำให้เกิดความผิดพลาดของปริมาณสินค้าคงคลังที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้น

2) ไม่มีการกำหนดจุดสั่งซื้อและปริมาณการสั่งซื้อที่ชัดเจน จึงทำให้เสี่ยงต่อการที่ไม่มีสินค้าจำหน่าย (Stock Out) และเสียโอกาสในการขาย

3) การจัดวางสินค้าคงคลัง ทางร้านมีการจัดวางสินค้าคงคลัง โดยไม่มีการแยกหมวดหมู่ของประเภทสินค้าที่ชัดเจน ไม่มีการติดป้ายชื่อสินค้าหน้าชั้นวาง จะวางเป็นกล่องตั้งไว้เลยเท่านั้น ทำให้เสียเวลาในการหาสินค้าเมื่อมีคำสั่งซื้อ คณะผู้จัดทำจึงสนใจที่จะช่วยหาแนวทางในการจัดเก็บสินค้าที่เหมาะสม และปรับปรุงระบบการจัดการสินค้าคงคลัง โดยมีการนำทฤษฎีด้านการจัดการสินค้าคงคลังมาประยุกต์ใช้ เช่น การพยากรณ์ยอดขาย, วิธีการสั่งซื้อที่ประหยัดต่อขนาด (Economic Order Quantity: EOQ) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนในการบริหารจัดการสินค้าคงคลัง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อหาวิธีการพยากรณ์ยอดขายสินค้าที่เหมาะสม
2. เพื่อวิเคราะห์ปริมาณการสั่งซื้อที่ประหยัด (EOQ) และจุดสั่งซื้อที่เหมาะสม
3. เพื่อปรับปรุงระบบควบคุมสินค้าคงคลัง โดยการกำหนดรอบตรวจนับสินค้า

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเวลา: ได้นำข้อมูลตั้งแต่ 1 มกราคม พ.ศ. 2564 – 31 ธันวาคม พ.ศ. 2566 มาใช้ในการพยากรณ์

2. ขอบเขตการศึกษา: วางแผนการจัดเก็บสินค้าและปรับปรุงระบบการจัดการสินค้าคงคลังอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการวิเคราะห์ปริมาณการสั่งซื้อที่ประหยัด (Economic Order Quantity: EOQ), จุดสั่งซื้อที่เหมาะสม (Reorder Point: ROP) และจำนวนสินค้าคงคลังสำรอง (Safety Stock)

3. ขอบเขตด้านผลิตภัณฑ์: กำหนดการศึกษาสินค้ากลุ่ม A ของบริษัทกรณีศึกษาเท่านั้น โดยไม่พิจารณารวมไปถึงสินค้ากลุ่ม B และ C เนื่องจากสินค้ากลุ่ม A ซึ่งเป็นกลุ่มที่ส่งผลกระทบสูงจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดการสินค้ากลุ่มนี้ก่อน

4. ขอบเขตด้านการรวบรวมข้อมูล: ผู้จัดทำได้ทำการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิผ่านการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านและรวบรวมข้อมูลที่มีการบันทึกย้อนหลังจากระบบจัดการการขาย (Point of Sale: POS) ของร้าน

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

1. ทฤษฎี ABC (Classification Analysis)

(รุจิรางค์ สีโท, 2565 อ้างถึง ณัฐปรียา ฉลาดแย้ม และคณะ, 2558) ในการจัดการสินค้าคงคลังตามการวิเคราะห์แบบเอบีซี (ABC Analysis) ถ้าสินค้าใดมีมูลค่าสูง จะต้องมีการจัดการดูแลและควบคุมอย่างใกล้ชิด ส่วนใหญ่จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ A B และ C ตามลำดับ เพื่อให้ได้รับการควบคุมที่แตกต่างกันไป ทำให้ช่วยในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพทั้งด้านเวลาที่ใช้ ค่าใช้จ่าย การควบคุมและการตัดสินใจได้ถูกต้องว่าสินค้าคงคลังแบบใดควรได้รับการควบคุมในระดับที่เหมาะสม อีกทั้ง Magee และ Boodman ได้ให้หลักเกณฑ์ในการจำแนกกลุ่มของสินค้าคงคลังตามการวิเคราะห์แบบเอบีซี (ABC Analysis) ดังนี้

กลุ่ม A เป็นสินค้าที่มีมูลค่าสูง ร้อยละ 70-80 ของมูลค่าสินค้าทั้งหมด (Total Value) แต่มีจำนวนสินค้าปริมาณน้อย ร้อยละ 10-20 ของจำนวนสินค้าคงคลังทั้งหมด (Total Items)

กลุ่ม B เป็นสินค้าที่มีมูลค่าปานกลาง ร้อยละ 15-20 ของมูลค่าสินค้าทั้งหมด และจำนวนสินค้าประมาณร้อยละ 30-40 ของจำนวนสินค้าคงคลังทั้งหมด

กลุ่ม C เป็นสินค้าที่มีมูลค่าต่ำ ร้อยละ 5-10 ของมูลค่าสินค้าทั้งหมด แต่มีจำนวนสินค้าปริมาณมาก ร้อยละ 40-50 ของจำนวนสินค้าคงคลังทั้งหมด

2. การตรวจนับจำนวนสินค้าตามรอบ (Cycle Count)

Jenkins (2021) กล่าวว่า ในการตรวจนับตามรอบสินค้าคงคลังอย่างต่อเนื่อง นับตามระยะเวลาที่กำหนด โดยอาจจะใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างเพื่อคาดการณ์ และสร้างข้อมูลที่แม่นยำของสินค้าคงคลังทั้งหมด ซึ่งสามารถช่วยระบุและแก้ไขปัญหาในวิธีการนับ เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดและให้ข้อมูลที่ถูกต้อง การนับตามรอบเป็นวิธีการที่เพิ่มขึ้นในการนับสินค้าคงคลังเพื่อคอยดูระดับสินค้าคงคลัง การนับตามรอบทำงาน โดยการนับจำนวนสินค้าคงคลังเพียงเล็กน้อยตลอดทั้งปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนับแต่ละหน่วยสต๊อกอย่างน้อยหนึ่งครั้ง โดยมีวิธีการนับตามรอบ 5 วิธี ดังนี้

1. ตามการจัดอันดับยอดขายการวิเคราะห์ ABC, 80/20 หรือวิธี Pareto Principle แนวทางนี้จะจัดลำดับความสำคัญของการนับสินค้าที่แสดงถึงมูลค่าสูงสุดในคลังสินค้า ซึ่งสะท้อนถึงหลักการ Pareto ที่ว่า 20% ของ SKU ในคลังสินค้าโดยทั่วไปคิดเป็น 80% ของยอดขาย เนื่องจากมีราคาแพงที่สุดหรือขายบ่อยที่สุด บริษัทจัดกลุ่มรายการสินค้าเป็นหมวดหมู่ตามมูลค่า (A B หรือ C) และจัดระเบียบการนับตามรอบตามลำดับ โดยนับรายการ A และ B บ่อยกว่ารายการ C โปรดทราบว่ารายการที่คุณวางในแต่ละหมวดหมู่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาธุรกิจของคุณ

2. ตามการใช้งาน มุ่งเน้นไปที่รายการสินค้าคงคลังที่ใช้บ่อยที่สุด หรือสินค้าที่หมดสต๊อกมีผลกระทบธุรกิจหลักหรือเกิดการหยุดชะงัก

3.ตามพื้นที่ทางกายภาพ เป็นวิธีที่ชัดเจนและสะดวกในการจัดการการนับรอบ คือตำแหน่งทางกายภาพ เช่น การนับสิ่งของทั้งหมดในแผนก ตู้พื้น หรือชั้นวางที่กำหนด

4. การนับแบบสุ่ม จะทำการสุ่มเลือก SKU สำหรับการสุ่มตัวอย่างสินค้าทุกรายการภายในคลังสินค้า

5. แนวทางแบบผสมผสาน โดยหาแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดซึ่งได้รวมวิธีการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนลำดับความสำคัญของตน มักจะรวมการวิเคราะห์ ABC เข้ากับวิธีอื่น ตัวอย่างเช่น รายการมูลค่า A จะถูกนับบ่อยกว่า แต่ซอฟต์แวร์จะสุ่มรายการที่จะนับในวันที่กำหนด หรืออาจจัดลำดับความสำคัญของหมวดหมู่เฉพาะ หรือปรับจำนวนรอบเพื่อสะท้อนถึงยอดขายที่เพิ่มขึ้นตามฤดูกาลของสินค้าบางรายการ

3. เทคนิคการพยากรณ์

นวลลักษณ์ แสงเพิ่ม (ม.ป.ป.) การเลือกเทคนิคการพยากรณ์เชิงปริมาณ ควรเลือกให้เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลอนุกรมเวลา

3.1 การพยากรณ์โดยวิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (Moving Average) การเฉลี่ยเคลื่อนที่เป็นเทคนิคที่ใช้ในการพยากรณ์ข้อมูลอนุกรมเวลาในระยะสั้นและระยะปานกลาง โดยกำจัดอิทธิพลของความผันแปรสุ่มออกไปโดยปรับให้เรียบซึ่งจะปรากฏข้อมูลที่แท้จริงเหมาะสำหรับข้อมูลที่มีความคงที่

$$\text{ค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่} = \frac{\text{ผลรวมข้อมูลย้อนหลัง } n \text{ ช่วงเวลา}}{n(\text{จำนวนช่วงเวลาเคลื่อนที่})}$$

3.2 การพยากรณ์ โดยวิธีการปรับให้เรียบแบบเอกซ์โพเนนเชียล (Single Exponential Smoothing) ใช้ในการพยากรณ์ ข้อมูลที่มีความคงที่หรือเป็นข้อมูลที่ไม่มีอิทธิพลของแนวโน้มและฤดูกาล มีแต่ความผันแปรสุ่มอย่างเดียว เช่นเดียวกับวิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ ใช้ในการพยากรณ์ทันทีทันใดและการพยากรณ์ระยะสั้น ควรมีข้อมูลอย่างน้อย 3 ตัว ซึ่งการพยากรณ์ด้วยวิธีนี้จะเลือกพยากรณ์ที่ค่าคงที่ในการปรับให้เรียบ (α) ที่ทำให้ค่าคลาดเคลื่อนจากการพยากรณ์ต่ำที่สุด โดยมีสูตรคำนวณดังนี้

$$F_{t+1} = F_t + \alpha(Y_t - F_t)$$

ค่าพยากรณ์ในอนาคต = ค่าพยากรณ์ในอดีต+ค่าคงที่ในการปรับเรียบ x (ค่าข้อมูลจริงในอดีต - ค่าพยากรณ์ในอดีต)

3.3 การพยากรณ์โดยวิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ซ้ำสองครั้ง (Double Moving Average)

$$F_{t+1} = a_t + b_t p$$

$$a_t = 2M_t - M'_t$$

$$b_t = \frac{2}{n-1}(M_t - M'_t)$$

$$P = 1,2,3, \ldots$$

3.4 การพยากรณ์ โดยวิธีการแยกส่วนประกอบอนุกรมเวลา การพยากรณ์ด้วยการแยกส่วนประกอบอนุกรมเวลา จะเริ่มจากการจำแนกองค์ประกอบของข้อมูลออกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ แนวโน้ม ฤดูกาล วัฏจักร และความผันแปรสุ่ม การคำนวณค่าแนวโน้มและค่าฤดูกาลสามารถใช้ข้อมูลในอดีตมาคำนวณเพื่อพยากรณ์ค่าในอนาคตได้ ส่วนค่าวัฏจักรนั้นจะต้องมีการคำนึงถึงดัชนีทางเศรษฐกิจเพื่อพิจารณาภาวะทางเศรษฐกิจในอนาคตด้วย ส่วนค่าความผันแปรสุ่มเป็นค่าที่พยากรณ์ได้ยาก เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ หลังจากที่จำแนกส่วนประกอบของข้อมูลได้ทั้งหมดแล้ว ก็สามารถทำการพยากรณ์ค่าในอนาคตได้ โดยการนำส่วนประกอบอนุกรมเวลาทั้ง 4 ตัวนั้นมาคูณกลับไปนั่นเอง โดยมีสูตรการคำนวณดังนี้

$$T_t = b_0 + b_1 t$$

$$b_1 = \frac{n\sum td - \sum t \sum d}{n\sum t^2 - (\sum t)^2}$$

$$b_0 = \frac{\sum d}{n} - \frac{b_1 \sum t}{n}$$

3.5 การวิเคราะห์ถดถอยกับข้อมูลแนวโน้ม (Simple Linear Trend) มีสูตรการคำนวณดังนี้

$$\hat{Y} = b_0 + b_1 x_1$$

โดยที่ $\hat{Y}$ = ค่าแนวโน้ม (Trend)

b_0 = จุดตัดแกน Y

โดยที่ b_1 = ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย หรือค่าแสดงการเปลี่ยนแปลงของ Y เมื่อ X เปลี่ยนแปลงไป

x_1 = ช่วงเวลา 1,2,3....., n

4. มาตรที่ใช้วัดความแม่นยำในการพยากรณ์

อัจฉรา จันทร์ฉาย (2557) ได้กล่าวว่า ความแม่นยำของเทคนิคพยากรณ์ คือ ยอดพยากรณ์ที่แตกต่างจากยอดขายที่เกิดขึ้นจริงมากน้อยแค่ไหน ถ้าแตกต่างกันน้อย แสดงว่าพยากรณ์ได้ค่อนข้างแม่น ดังนั้น การวัดความแม่นยำ ดูจากความผิดพลาดในการพยากรณ์ ถ้าความผิดพลาดในการพยากรณ์ต่ำ แสดงว่าเทคนิคนั้นแม่นยำ ถ้าความผิดพลาดในการพยากรณ์สูง แสดงว่าเทคนิคนั้นไม่แม่นยำมาตรที่ใช้วัดความแม่นยำ

4.1 ค่าเฉลี่ยความผิดพลาด (Mean Error)

$$= \frac{\sum X_t - F_t}{n}$$

เป็นเทคนิคที่วัดความแม่นยำโดยเปรียบเทียบยอดที่เกิดขึ้นจริงกับยอดพยากรณ์ และมาหาค่าเฉลี่ยความผิดพลาดต่องวด เทคนิคนี้มีปัญหาถ้าบางงวดยอดขายจริงสูงกว่ายอดพยากรณ์ ค่าความแตกต่างเป็นบวก บางงวดยอดขายจริงต่ำกว่าค่าพยากรณ์ยอดความแตกต่างเป็นลบ ทำให้ผลรวมค่าบวกและลบจะหักกันไป มีผลต่อค่าเฉลี่ยมีค่าต่ำทั้งที่พยากรณ์ไม่แม่นยำ

4.2 ค่าเฉลี่ยความผิดพลาดสัมบูรณ์ (Mean Absolute Deviation, MAD)

$$\text{MAD} = \frac{\sum |X_t - F_t|}{n}$$

เป็นเทคนิคที่วัดความแม่นยำโดยแก้ปัญหาเทคนิคค่าเฉลี่ยความผิดพลาด โดยพิจารณาความแตกต่างยอดพยากรณ์กับยอดขายจริงโดยไม่คำนึงเครื่องหมาย

4.3 ค่าเฉลี่ยความผิดพลาดกำลังสอง (Mean Square Error, MSE)

$$\text{MSE} = \frac{\sum (X_t - F_t)^2}{n}$$

เป็นเทคนิคที่วัดความแม่นยำโดยแก้ปัญหาเทคนิคค่าเฉลี่ยความผิดพลาด โดยพิจารณาความแตกต่างระหว่างยอดจริงกับยอดพยากรณ์โดยวิธียกกำลังสอง เพื่อลดปัญหาที่เกิดจากเครื่องหมายของการพยากรณ์สูงหรือต่ำกว่ายอดจริงโดยการยกกำลังสอง

4.4 ร้อยละของความผิดพลาดเฉลี่ย (Mean Percentage Error, MPE)

$$MPE = \frac{\sum\left(\frac{X_t - F_t}{X_t}\right) \times 100}{n}$$

เป็นเทคนิควัดความแม่นยำโดยวัดความผิดพลาดเทียบเป็นร้อยละ โดยไม่กำจัดปัญหาที่เกิดจากการพยากรณ์สูงหรือต่ำกว่ายอดจริง

4.5 ค่าเฉลี่ยของร้อยละความผิดพลาดสัมบูรณ์ (Mean Absolute Percentage Error, MAPE)

$$MAPE = \frac{\sum\left|\frac{X_t - F_t}{X_t}\right| \times 100}{n}$$

เป็นเทคนิควัดความแม่นยำโดยคำนวณร้อยละความผิดพลาดในการพยากรณ์โดยไม่คำนึงถึงเครื่องหมายค่าที่ได้ ค่าต่ำแสดงว่าเทคนิคนั้นแม่นยำ เช่น ถ้า MAPE = 5% แสดงว่าเทคนิคที่เลือกมีความผิดพลาดในการพยากรณ์เฉลี่ยร้อยละ 5 ต่องวด

5. แนวคิดปริมาณการสั่งซื้อที่ประหยัด (Economic Order Quantity, EOQ)

รุจิรางค์ สีโท, (2565) อ้างถึง ปวีณา เชาวลิตวงศ์ (2561) ได้กล่าวว่า ในการคำนวณหาปริมาณการสั่งซื้อที่ทำให้ต้นทุนรวมของสินค้าคงคลังต่ำสุด ตัวแบบของการสินค้าคงคลังจะต้องถูกกำหนดขึ้นให้อยู่ภายใต้สถานการณ์ที่แน่นอน โดยมีสมมติฐานดังนี้

- ปริมาณความต้องการสินค้าของลูกค้าต่อปีความคงที่แน่นอน และเป็นความต้องการที่เกิดในลักษณะคงที่และสม่ำเสมออยู่ตลอดเวลา

- เวลารอคอย (Lead Time) ซึ่งเป็นช่วงเวลาตั้งแต่สั่งซื้อจนได้รับสินค้าคงที่ โดยจะสามารถคำนวณ EOQ ได้จากสมการดังนี้

$$Q = \frac{\sqrt{2kD}}{h}$$

โดยที่

D = ปริมาณความต้องการสินค้าต่อปี (หน่วยปี)

k = ต้นทุนในการสั่งซื้อต่อครั้ง (บาท/ครั้ง)

h = ต้นทุนในการจัดเก็บสินค้าคงคลัง (บาท/หน่วย/ปี)

Q = ปริมาณการสั่งซื้อที่ประหยัดต่อครั้ง (หน่วย)

6. วิธีคำนวณระดับสินค้าคงคลังสำรอง (Safety Stock)

อัญชลี ตามไวย์ (2557) กล่าวว่าระดับสินค้าคงคลังสำรอง (Safety Stock) หมายถึง การกำหนดระดับสินค้าคงคลังที่จะเก็บไว้สำรองเพื่อเอาไว้ตอบสนองกับอุปสงค์ที่ไม่แน่นอน ให้จำนวนสินค้ามีปริมาณเพียงพอกับการนำไปใช้ก่อน โดยวิธีการคำนวณหาระดับสินค้าคงคลังสำรอง มีสูตรดังนี้วิธีคำนวณแบบวิธีมาตรฐาน โดยใช้ค่าทางสถิติของอุปสงค์เป็นวิธีการทางสถิติที่มีสมมติฐานว่าความแปรปรวนของข้อมูลมีการกระจายแบบปกติ (Normal Distribution) วิธีการนี้จำเป็นจะต้องมีความพร้อมของข้อมูล เพราะถ้าข้อมูลไม่พร้อมไม่ถูกต้องเพียงพอวิธีการทางสถิติก็จะไม่มีประสิทธิผลมีสมการดังนี้

$$SS = z_{\sigma_d}\sqrt{LT}$$

โดยที่ SS = ระดับสินค้าคงคลังสำรอง (Safety Stock)

Z = ค่ามาตรฐานภายใต้ระดับบริการที่กำหนดไว้ของการแจกแจงแบบปกติ

σ_d = ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของอุปสงค์

LT = เวลานำ (Lead Time)

7. จุดสั่งซื้อซ้ำ (Re-order Point)

นกสร โพธ์พักตร์ และ ถิรนันท์ ทิวาราตรีวิทย์ (2565) ได้กล่าวว่า จุดสั่งซื้อใหม่ (Re-order Point) หมายถึง จุดที่จะต้องทำการสั่งซื้อสินค้าเพื่อเติมสต๊อกป้องกัน ปัญหาสินค้าขาดมือและการสูญเสียทางการขาย

ธัญญาทิพย์ จันทร์ผ่อง และ ปวีณา เชาวลิตวงศ์ (2565) ได้กล่าวว่า แบบจำลองจุดสั่งซื้อวัสดุคงคลังใหม่ (Re-order Point, ROP) เป็นแบบจำลองที่มีการติดตามระดับวัสดุคงคลังแบบต่อเนื่อง (Continuous Review System) โดยสามารถคำนวณได้จากสมการ ดังนี้

$$ROP = (\mu D \times LT) + SS$$

โดยที่ μD = อัตราความต้องการสินค้าโดยเฉลี่ย

LT = ช่วงเวลานำโดยเฉลี่ย

SS = สินค้าคงคลังสำรอง

ขั้นตอนการวิจัย

1. การวิเคราะห์และจัดกลุ่มของสินค้าโดยใช้ ABC Analysis เพื่อให้เห็นว่าสินค้าชนิดใดมียอดขายมาก สินค้าชนิดใดมียอดขายปานกลางและสินค้าชนิดใดมียอดขายน้อย และนำปริมาณขายจากยอดขายในกลุ่ม A ไปพยากรณ์ความต้องการของสินค้าแต่ละชนิด เพื่อหาต้นทุนสินค้าคงคลัง (Inventory Cost) โดยมีขั้นตอนการจัดกลุ่มของสินค้า ดังนี้

นำข้อมูลยอดขายสินค้าที่ขายได้แต่ละรายการ ในรอบระยะเวลาที่ใช้ในการประเมินคือปี 2564-2566 นำมาคำนวณร้อยละจากยอดขายทั้งหมดจากสมการ

$$\text{ร้อยละของยอดขาย} = \frac{\text{ยอดขายแต่ละรายการ}}{\text{ยอดขายทั้งหมด}} \times 100$$

2. การพยากรณ์ปริมาณความต้องการ ในการทำการศึกษาครั้งนี้ ทางคณะผู้จัดทำได้ใช้วิธีการพยากรณ์เชิงปริมาณ โดยวิธีวิเคราะห์ด้วยการพยากรณ์ 5 วิธี ดังนี้

1. วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (Moving Average)
2. วิธีเอกซ์โพเนนเชียลปรับเรียบ (Single Exponential Smoothing)
3. วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ซ้ำสองครั้ง (Double Moving Average)
4. วิธีการพยากรณ์ด้วยการแยกส่วนประกอบอนุกรมเวลา (Trend & Seasonal Index)
5. การวิเคราะห์เส้นแนวโน้ม (Linear Trend)

โดยในการเลือกวิธีพยากรณ์ของสินค้าแต่ละรายการ จะเลือกวิธีที่มีค่าความคลาดเคลื่อนของการพยากรณ์ที่ต่ำที่สุด ซึ่งทางคณะผู้จัดทำได้นำวิธีการหาค่าเฉลี่ยของความเบี่ยงเบนสมบูรณ์ (Mean Absolute Deviation : MAD) ในการพิจารณาผลของการพยากรณ์ โดยนำสินค้าใน กลุ่ม A มาพยากรณ์ความต้องการเท่านั้น

3. คำนวณหาต้นทุนสินค้าคงคลัง (Inventory Cost) จากการดำเนินงานของทางร้านพบว่า มีสินค้าสินค้าคงคลังใน (On Hand Inventory) ในปริมาณที่มากเกินความจำเป็น ทำให้เกิดต้นทุนจมจำนวนมาก เกิดสินค้าค้างสต๊อกมากจนเกินไป ทางร้านไม่ได้มีการพยากรณ์ตั้งแต่แรก จึงทำให้เกิดการคาดการณ์ที่ไม่แม่นยำ อีกทั้งยังทำการสั่งซื้อเพิ่มตามความเคยชิน และมีการสั่งซื้อในปริมาณที่มากเกินกว่าความต้องการที่เกิดขึ้นจริงของลูกค้า ทำให้เกิดการทบยอดของ On Hand Inventory เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนในการจัดเก็บ และต้นทุนสินค้าคงคลังเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ในปี 2565 มี On Hand Inventory คงเหลืออยู่ในคลังจำนวนมาก ซึ่งจะต้องนำมาคำนวณรวมในต้นทุนสินค้าคงคลังในปี 2566 แล้วนำค่าที่ได้มาเปรียบเทียบกับค่าที่พยากรณ์ความต้องการ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวทางในการสั่งซื้อ การจัดเก็บและการบริหารจัดการสินค้าคงคลังในอนาคต ซึ่งการพยากรณ์จะแสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่า ต้นทุนที่ได้จากการพยากรณ์ความต้องการนั้น น้อยกว่าต้นทุนที่เกิดขึ้นจริงจากการดำเนินงานแบบเดิม ทางร้านจึงควรทำการพยากรณ์ความต้องการสินค้าในอนาคตเพื่อนำมาบริหารจัดการสินค้าคงคลัง

4. จัดหาและปรับปรุงการสั่งซื้อ โดยนำค่าพยากรณ์ความต้องการสินค้ากลุ่ม A ที่ได้จากการพยากรณ์ มาวิเคราะห์หาจำนวนสินค้าคงคลังสำรอง (Safety Stock) และหาปริมาณการสั่งซื้อที่ประหยัด (Economic Order Quantity: EOQ) ที่ระดับการให้บริการ 95% เพื่อนำมาช่วยในการตัดสินใจในการบริหารจัดการต้นทุน จึงนำมากำหนดปริมาณการสั่งซื้อและกำหนดรอบการสั่งซื้อที่เหมาะสม

5. หาแนวทางตรวจนับแบบวนรอบ (Cycle Count) คือ การนับตามรอบเป็นวิธีการตรวจสอบการนับสินค้าคงคลัง จำนวนในระบบต้องตรงกับบันทึกสินค้าคงคลังที่มีการนับจริง วิธีนี้เกี่ยวข้องกับการนับอย่างสม่ำเสมอและบันทึกการปรับปรุงจำนวน ซึ่งจะช่วยให้มีแผนการจัดการสินค้าคงคลังที่มีประสิทธิภาพ ช่วยลดอัตราข้อผิดพลาด มีความถูกต้องแม่นยำในการบันทึกจำนวนสินค้าคงคลังที่สูง การนับตามรอบจะช่วยระบุและแก้ไขความคลาดเคลื่อนของการบันทึกสินค้าคงคลังได้ เนื่องจากการนับจำนวนสินค้าคงคลังไม่ถูกต้อง จะส่งผลกระทบต่อการบริการจัดการสินค้าคงคลัง เกิดการเก็บข้อมูลที่ผิดพลาด ทำให้เกิดการคาดการณ์พยากรณ์ที่ไม่แม่นยำ

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 : ตารางจัดกลุ่มอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ ด้วยวิธี ABC ที่มา: คณะผู้จัดทำ

กลุ่ม	จำนวนรายการ	ร้อยละของจำนวนรายการ	ยอดขาย	ร้อยละของปริมาณทั้งหมด
A	18	11.32	291,270	75.24
B	47	29.56	76,613	19.79
C	94	59.12	19,235	4.97
รวม	159	100.00	387,118	100.00

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าสินค้ากลุ่ม A มียอดขายรวม 291,270 บาท คิดเป็น 75.24% ของยอดขายรวมทั้งหมด ซึ่งมีจำนวน 18 SKU ทั้งหมด กลุ่ม B มียอดขายรวม 76,613 บาท คิดเป็น 19.79% ของยอดขายรวมทั้งหมด ซึ่งมีจำนวน 47 SKU ของจำนวน SKU ทั้งหมด และกลุ่ม C มียอดขายรวม 19,235 บาท คิดเป็น 4.97% ของยอดขายรวม

ทั้งหมด ซึ่งมีจำนวน 94 SKU ของจำนวน SKU ทั้งหมด โดยถือว่าตรงกับกฎของพาเรโต ที่ได้กล่าวว่า สิ่งที่สำคัญจริง ๆ จะมีสัดส่วนอยู่น้อยและส่งผลกระทบที่มากกว่า เมื่อเทียบกับสินค้าที่มีสัดส่วนมากกว่าแต่ส่งผลกระทบน้อยหรืออาจไม่ส่งผลกระทบเลย

ตารางที่ 2 : แสดงระดับสินค้าคงคลังในมือ (On Hand Inventory) ที่มา: คณะผู้จัดทำ

ชื่อสินค้า	On Hand	Cost	On Hand Cost
กระดาษเซลโลเฟน 20x15 ซม. (5แผ่น)	742	14	10,388.00
หลอดแก้วรูปตัว L	340	5.6	1,904.00
ฐานหลอดไฟ	587	28	16,436.00
สายไฟคลิปปากจระเข้ ดำ-แดง (1คู่)	300	14	4,200.00
ชุดทำเทียนเจล	367	35	12,845.00
หลอดไฟ (2หลอด)	550	7	3,850.00
สายไฟคลิปปากจระเข้ คละสี (1คู่)	283	4.9	1386.7
สวิตช์โยก พร้อมฐาน	384	31.5	12,096.00
รางถ่าน AA 2ก้อน(3โวลต์)	372	10.5	3,906.00
ชุดช้อนตักสารพลาสติก สีดำ 3 ขนาด	261	31.5	8,221.50
จุกยางหลอดหยด	292	4.2	1,226.40
หลอดหยดแก้ว 10 ซม.	294	5.6	1,646.40
แท่งแก้วคนสาร 6 มม. ยาว 20 ซม.	241	14	3,374.00
จานหลุมโลหะ	256	24.5	6,272.00
เทอร์โมมิเตอร์ 0-100 องศา ยาว 30 ซม.	139	55.3	7,686.70
ไส้ตะเกียงแอลกอฮอล์	143	3.5	500.5
หลอดทดลอง 16x150 มม. Glassco	106	10.5	1,113.00
สวิตช์ไฟเปิด-ปิด	48	7	336
รวม			97,388.20

จากตารางที่ 2 ต้นทุนการเก็บระดับสินค้าคงคลังในมือ (On Hand Inventory) แสดงสินค้าปลายงวดปี 2565 รวมกับยอดรับเข้าของปี 2566 ทำให้เห็นถึงปริมาณและต้นทุนการจัดเก็บระดับสินค้าคงคลังในมือ (Oh Hand Inventory) ของร้านขายอุปกรณ์วิทยาศาสตร์กรณีศึกษา AAA โดยการดำเนินงานของร้านไม่มีระยะเวลาและปริมาณในการสั่งซื้อที่แน่นอน จากตารางที่ 3 การหาค่าพยากรณ์ความต้องการของปี 2566 คณะผู้จัดทำได้มีการวิเคราะห์ต้นทุนสินค้าคงคลังของทางร้าน จึงได้มีการนำข้อมูลปริมาณการขายมาทำการพยากรณ์ความต้องการในปี 2566 เพื่อที่จะทำให้ร้านกรณีศึกษาได้เห็นรูปแบบการดำเนินงานแบบเดิมและเปรียบเทียบกับการดำเนินงานแบบใหม่ ที่คณะผู้จัดทำได้นำเสนอต้นทุนที่เกิดจากการใช้วิธีการพยากรณ์ที่เหมาะสม คิดเป็นต้นทุนเท่ากับ 69,246.10 บาท

ตารางที่ 3 : ผลการพยากรณ์ ที่มา: คณะผู้จัดทำ

ชื่อสินค้า	ค่าความคลาดเคลื่อน (MAD)					
	วิธีเอกซ์โพเนนเชียลปรับเรียบ	วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่	วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ซ้ำสองครั้ง	วิธีการพยากรณ์ด้วยการแยกส่วนประกอบอนุกรมเวลา	การวิเคราะห์เส้นแนวโน้ม	วิธีการพยากรณ์ที่เหมาะสม
กระดาษเซลโลเฟน 20x15 ซม. (5แผ่น)	62.1271	65.2857	108.5238	52.6640	54.6014	แยกส่วนอนุกรมเวลา
หลอดแก้วรูปตัว L	48.8203	49.2857	50.9683	46.7162	31.8639	เอ็กซ์โพเนนเชียลปรับเรียบ
ฐานหลอดไฟ	58.0746	50.6190	75.5397	23.4224	44.2213	แยกส่วนอนุกรมเวลา
สายไฟคลิปปากจระเข้ ดำ-แดง (1คู่)	56.3969	49.9048	68.6667	61.5887	43.3268	Linear Trend
ชุดทำเทียนเจล	76.0035	71.6667	93.3492	31.8944	59.5847	แยกส่วนอนุกรมเวลา
หลอดไฟ (2หลอด)	55.8378	49.3333	60.9524	19.3337	42.6872	แยกส่วนอนุกรมเวลา
สายไฟคลิปปากจระเข้ คละสี (1คู่)	28.6343	32.6190	41.2540	13.7949	18.1933	แยกส่วนอนุกรมเวลา
สวิตช์โยก พร้อมฐาน	28.6491	25.1905	33.6984	13.1719	23.6410	แยกส่วนอนุกรมเวลา
รางถ่าน AA 2ก้อน(3โวลต์)	28.3438	29.0000	33.1270	12.6956	22.7149	แยกส่วนอนุกรมเวลา
ชุดช้อนตักสารพลาสติก สีดำ 3 ขนาด	16.0917	15.8095	16.4762	22.2181	14.3485	Linear Trend
จุกยางหลอดหยด	26.9625	25.4286	31.3016	13.5409	21.2602	แยกส่วนอนุกรมเวลา
หลอดหยดแก้ว 10 ซม.	25.0791	22.9048	27.9524	17.6990	19.9120	แยกส่วนอนุกรมเวลา
แท่งแก้วคนสาร 6 มม. ยาว 20 ซม.	15.6888	15.5238	18.9841	11.6759	34.4138	แยกส่วนอนุกรมเวลา
จานหลุมโลหะ	21.1975	21.9524	23.0317	67.9153	20.9106	Linear Trend
เทอร์โมมิเตอร์ 0-100 องศา ยาว 30 ซม.	8.0172	7.2381	8.8571	5.2915	6.3880	แยกส่วนอนุกรมเวลา
ไส้ตะเกียงแอลกอฮอล์	25.2934	23.2381	31.7778	10.6530	82.7955	แยกส่วนอนุกรมเวลา
หลอดทดลอง 16x150 มม. Glassco	28.4171	27.9048	41.0159	27.8809	22.3753	Linear Trend
สวิตช์ไฟเปิด-ปิด	15.0547	14.0952	18.9841	13.8221	14.7103	แยกส่วนอนุกรมเวลา

ตารางที่ 4 : การเปรียบเทียบต้นทุน ที่มา: คณะผู้จัดทำ

รายการ	ต้นทุนจริง 2566	ต้นทุนจาก	ต้นทุนที่ลดลง	
		ค่าพยากรณ์ 2566	บาท	(%)
กระดาษเซลโลเฟน 20x15 ซม. (5แผ่น)	10,388.00	9,296.00	1,092.00	10.51%
หลอดแก้วรูปตัว L	1,904.00	806.40	1,097.60	57.65%
ฐานหลอดไฟ	16,436.00	15,344.00	1,092.00	6.64%
สายไฟคลิปปากจระเข้ ดำ-แดง (1คู่)	4,200.00	2,982.00	1,218.00	29.00%
ชุดทำเทียนเจล	12,845.00	10,920.00	1,925.00	14.99%
หลอดไฟ (2หลอด)	3,850.00	2,856.00	994.00	25.82%
สายไฟคลิปปากจระเข้ คละสี (1คู่)	1,386.70	1,024.10	362.60	26.15%
สวิตช์โยก พร้อมฐาน	12,096.00	9,166.50	2,929.50	24.22%
รางถ่าน AA 2ก้อน(3โวลต์)	3,906.00	1,942.50	1,963.50	50.27%
ชุดช้อนตักสารพลาสติก สีดำ 3 ขนาด	8,221.50	5,292.00	2,929.50	35.63%
จุกยางหลอดหยด	1,226.40	378.00	848.40	69.18%
หลอดหยดแก้ว 10 ซม.	1,646.40	576.80	1,069.60	64.97%
แท่งแก้วคนสาร 6 มม. ยาว 20 ซม.	3,374.00	798.00	2,576.00	76.35%
จานหลุมโลหะ	6,272.00	3,430.00	2,842.00	45.31%
เทอร์โมมิเตอร์ 0-100 องศา ยาว 30 ซม.	7,686.70	3,373.30	4,313.40	56.12%
ไส้ตะเกียงแอลกอฮอล์	500.50	101.50	399.00	79.72%
หลอดทดลอง 16x150 มม. Glassco	1,113.00	735.00	378.00	33.96%
สวิตช์ไฟเปิด-ปิด	336.00	224.00	112.00	33.33%
รวม	**97,755.70**	**69,246.10**	**28,509.60**	**29.16%**

เมื่อเปรียบเทียบต้นทุน หากร้านมีการปรับเปลี่ยนการรับเข้าสินค้าจากเดิม มาเป็นการพยากรณ์ความต้องการจะทำให้ทราบปริมาณความต้องการซื้อโดยประมาณ และนำค่าพยากรณ์ไปพิจารณาร่วมกับสินค้าที่เหลือปลายงวดในปีก่อนหน้าจะทำให้ร้านสามารถสั่งซื้อสินค้าในปริมาณที่ใกล้เคียงกับความต้องการใช้มากขึ้นและลดต้นทุนสินค้าคงคลัง ดังข้อมูลที่แสดงในตารางที่ 4

จากตารางที่ 5 ค่าพยากรณ์ 2567 จากการเปรียบเทียบต้นทุนสินค้าคงคลังในปี 2566 เห็นได้ว่าการพยากรณ์ความต้องการล่วงหน้า เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจกำหนดจำนวนการสั่งซื้อ ทำให้สามารถลดต้นทุนจมที่เกิดจากสินค้าคงคลังได้ ทางคณะผู้จัดทำจึงได้ทำการพยากรณ์ความต้องการในปี 2567 เพื่อเป็นข้อมูลให้กับร้านขายอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ AAA ใช้ประกอบการตัดสินใจกำหนดปริมาณคำสั่งซื้อที่เหมาะสม

ตารางที่ 5 : ค่าพยากรณ์ความต้องการปี 2567 ที่มา: คณะผู้จัดทำ

ชื่อสินค้า	ค่าพยากรณ์
กระดาษเซลโลเฟน 20x15 ซม. (5แผ่น)	870.00
หลอดแก้วรูปตัว L	16.00
ฐานหลอดไฟ	773.00
สายไฟคลิปปากจระเข้ ดำ-แดง (1คู่)	142.00
ชุดทำเทียนเจล	361.00
หลอดไฟ (2หลอด)	554.00
สายไฟคลิปปากจระเข้ คละสี (1คู่)	142.00
สวิตช์โยก พร้อมฐาน	393.00
รางถ่าน AA 2ก้อน(3โวลต์)	228.00
ชุดช้อนตักสารพลาสติก สีดำ 3 ขนาด	245.00
จุกยางหลอดหยด	107.00
หลอดหยดแก้ว 10 ซม.	135.00
แท่งแก้วคนสาร 6 มม. ยาว 20 ซม.	28.00
จานหลุมโลหะ	216.00
เทอร์โมมิเตอร์ 0-100 องศา ยาว 30 ซม.	58.00
ไส้ตะเกียงแอลกอฮอล์	27.00
หลอดทดลอง 16x150 มม. Glassco	86.00
สวิตช์ไฟเปิด-ปิด	37.00

จากตารางที่ 6 ทางคณะผู้จัดทำได้ทำการคำนวณหาจุดสั่งซื้อใหม่ (Re-order Point) หลังจากที่ได้มีการหาค่าปริมาณการสั่งซื้อที่ประหยัดและรอบการสั่งซื้อที่ประหยัดในการจัดซื้อสินค้ารอบถัดไป

ตารางที่ 6 : จุดสั่งซื้อใหม่ (Re-order Point) ของสินค้ากลุ่ม A ที่มา: คณะผู้จัดทำ

รายการ	ความต้องการสินค้าเฉลี่ยต่อวัน	เวลารอคอยสินค้า	สินค้าคงคลังสำรอง	ROP (ชิ้น)
กระดาษเซลโลเฟน 20x15 ซม. (5แผ่น)	1.2259	5	4	11
หลอดแก้วรูปตัว L	0.8120	5	4	9
ฐานหลอดไฟ	0.7981	30	7	31
สายไฟคลิปปากจระเข้ ดำ-แดง (1คู่)	0.7814	30	7	31
ชุดทำเทียนเจล	0.6852	5	3	7
หลอดไฟ (2หลอด)	0.6778	30	5	26
สายไฟคลิปปากจระเข้ คละสี (1คู่)	0.5639	30	5	22
สวิตซ์โยก พร้อมฐาน	0.4963	30	4	19
รางถ่าน AA 2ก้อน(3โวลต์)	0.3787	30	3	15
ชุดช้อนตักสารพลาสติก สีดำ 3 ขนาด	0.2444	5	1	3
จุกยางหลอดหยด	0.2139	5	1	3
หลอดหยดแก้ว 10 ซม.	0.2000	5	1	2
แท่งแก้วคนสาร 6 มม. ยาว 20 ซม.	0.1759	5	1	2
จานหลุมโลหะ	0.1694	5	1	2
เทอร์โมมิเตอร์ 0-100 องศา ยาว 30 ซม.	0.1639	5	1	2
ไส้ตะเกียงแอลกอฮอล์	0.1472	5	1	2
หลอดทดลอง 16x150 มม. Glassco	0.1361	5	2	3
สวิตซ์ไฟเปิด-ปิด	0.1222	30	2	6

ตารางที่ 7 : รายการในการตรวจนับของสินค้ากลุ่ม A ที่มา: คณะผู้จัดทำ

รายการ	มกราคม		กุมภาพันธ์		มีนาคม		เมษายน		พฤษภาคม		มิถุนายน		กรกฎาคม		สิงหาคม		กันยายน		ตุลาคม		พฤศจิกายน		ธันวาคม	
	10	20	10	20	10	20	10	20	10	20	10	20	10	20	10	20	10	20	10	20	10	20	10	20
กระดาษเซลโลเฟน 20x15 ซม. (5แผ่น)	/						/						/						/					
หลอดแก้วรูปตัว L	/						/						/						/					
ฐานหลอดไฟ	/						/						/						/					
สายไฟคลิปปากจระเข้ ดำ-แดง (1คู่)		/						/						/						/				
ชุดทำเทียนเจล		/						/						/						/				
หลอดไฟ (2หลอด)		/						/						/						/				
สายไฟคลิปปากจระเข้ คละสี (1คู่)			/						/						/						/			
สวิตซ์โยก พร้อมฐาน			/						/						/						/			
รางถ่าน AA 2ก้อน(3โวลต์)			/						/						/						/			
ชุดช้อนตักสารพลาสติก สีดำ 3 ขนาด				/						/						/						/		
จุกยางหลอดหยด				/						/						/						/		
หลอดหยดแก้ว 10 ซม.				/						/						/						/		
แท่งแก้วคนสาร 6 มม. ยาว 20 ซม.					/												/						/	
จานหลุมโลหะ					/						/						/						/	
เทอร์โมมิเตอร์ 0-100 องศา ยาว 30 ซม.					/						/						/						/	
ไส้ตะเกียงแอลกอฮอล์						/					/	/						/						/
หลอดทดลอง 16x150 มม. Glassco						/						/						/						/
สวิตซ์ไฟเปิด-ปิด						/						/						/						/

นอกจากนี้คณะผู้จัดทำได้ทำการกำหนดระยะเวลาในการตรวจนับสินค้าคงคลัง โดยนำ Cycle Count มาปรับใช้ เนื่องจากร้านขายอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ AAA มีการนับสินค้า 1 ครั้งต่อปีและเป็นการตรวจนับแบบสุ่ม ดังนั้นจึงจัดทำ Cycle Count เพื่อให้เกิดความถี่ในการตรวจนับที่สม่ำเสมอ ทางคณะผู้จัดทำได้กำหนดนโยบายการตรวจนับสินค้าคงคลัง ซึ่งจะมีการตรวจนับสินค้าคงคลังทุก ๆ วันที่ 10 และ 20 ของทุกเดือน สินค้าในแต่ละกลุ่มจะมีรอบความถี่ในการตรวจนับที่แตกต่างกันและแบ่ง SKU ในการตรวจนับสินค้าคงคลังตามจำนวนปริมาณสินค้าที่ขายได้ จะทำการเริ่มตรวจนับสินค้าคงคลังที่ขายได้มากที่สุดของในแต่ละกลุ่มก่อน ดังตารางที่ 7

สรุปและอภิปรายผล

ทางคณะผู้จัดทำได้มีการเลือกสินค้าในกลุ่ม A ที่มีจำนวน 18 SKU โดยในส่วนของต้นทุนสินค้าคงคลังในปี 2567 ของ 18 SKU นั้นเท่ากับ 97,755.70 บาท และหลังจากที่คณะผู้จัดทำได้มีการประยุกต์ใช้วิธีการพยากรณ์ที่ได้ศึกษามาตามสูตรการพยากรณ์เชิงปริมาณในวิธีต่าง ๆ คือ วิธีวิเคราะห์อนุกรมเวลา (Time Series Analysis) วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (Moving Average) วิธีเอกซ์โพเนนเชียลปรับเรียบ (Single Exponential Smoothing) วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ซ้ำสองครั้ง (Double Moving Average) วิธีการพยากรณ์ด้วยการแยกส่วนประกอบอนุกรมเวลา (Trend & Seasonal Index) และ วิธีการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้น (Linear Trend) ในการคาดการณ์ความต้องการของลูกค้า จึงทำให้ต้นทุนสินค้าคงคลังลดลงเหลือ 68,448.10 บาท ซึ่งจะทำให้สามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการสินค้าคงคลังในอนาคตได้ คณะผู้จัดทำได้มีการพยากรณ์ความต้องการสินค้าแต่ละชนิดในอนาคตของปี 2567 มาเพื่อใช้คำนวณหา EOQ ให้กับทางร้าน เพื่อทราบถึงปริมาณการสั่งซื้อสินค้าต่อต้นทุนในการสั่งซื้อสินค้าแต่ละครั้งที่เหมาะสม และยังได้มีการหาจุดสั่งซื้อซ้ำ (ROP) เพื่อให้ทราบว่าร้านต้องสั่งซื้อสินค้าเมื่อใด และป้องกันสินค้าคงคลังขาดมือ อีกทั้งทางคณะผู้จัดทำได้มีการคิดว่าทางร้านกรณีศึกษา AAA ควรมีสินค้าคงคลังสำรอง (Safety Stock) สำหรับสินค้ากลุ่ม A เพื่อไม่ให้สินค้าขาดมือและเสียโอกาสในการขายและช่วยให้ทางร้านสามารถลดต้นทุนที่อาจจะเกิดขึ้นได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

การจัดการสินค้าคงคลัง วิธีการควบคุมสินค้าคงคลัง ประกอบด้วย การสั่งซื้อสินค้า การรับสินค้า การจัดเก็บ การเติมสินค้าและการขายสินค้า ดังนี้

1.1 แนวทางวิธีแก้ไขโดยการออกแบบ รหัส ระบุตำแหน่งการจัดเก็บ ป้ายชี้ตำแหน่งการจัดเก็บ

- ใช้หลักการ Visual Control เป็นระบบควบคุมขั้นตอนการทำงาน เป้าหมายการทำงานได้ง่ายและชัดเจน รวมถึงสามารถสังเกตเห็นความผิดปกติต่าง ๆ และแก้ไขได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว โดยใช้สัญลักษณ์สี ป้าย บอร์ด ชื่อสินค้าแต่ละชนิด และอื่น ๆ เพื่อให้พนักงานค้นหาสินค้าที่ลูกค้าต้องการได้โดยง่าย สะดวกรวดเร็ว และถูกต้อง

- ประยุกต์ใช้หลักการ 5ส หลังจากที่ได้แบ่งกลุ่มสินค้าตามทฤษฎี ABC Analysis นำหลัก 5ส มาเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พื้นที่ภายในคลังสินค้า

1.2 แนวทางในการปรับปรุงพื้นที่ภายในร้าน

ทางคณะผู้จัดทำได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลรายการยอดขายสินค้าของร้านขายอุปกรณ์ซึ่งจากการศึกษาลักษณะการจัดวางสินค้าคงคลังในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการจัดวางสินค้าคงคลังในปัจจุบันมีการวางสินค้าปะปนกัน ใช้วิธีการวางแบบสุ่มการจัดเก็บ ไม่มีการจัดวางที่เป็นระเบียบ แบบแผน จึงได้มีการจัดทำแผนผังภายในร้านใหม่ เพื่อช่วยให้ทราบถึงตำแหน่งพื้นที่เก็บสินค้าโดยแบ่งการจัดวางสินค้าตามการจัดกลุ่ม ABC Analysis ซึ่งช่วยให้ง่ายและรวดเร็วในการเดินหยิบสินค้าซึ่งสามารถจัด Layout ด้วยวิธี ABC Analysis โดยจัดทำข้อมูลที่แสดงปริมาณการขายสินค้าโดยแยกตามหมวดหมู่ เพื่อจัดวางสินค้าได้อย่างเหมาะสม โดยแบ่งการจัดวางสินค้าเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. สินค้าประเภท A คือ สินค้าที่มีปริมาณการขายที่มากที่สุด ซึ่งจะถูกจัดวางไว้ในระดับสายตา
2. ของชั้นวางสินค้า เพื่อให้สามารถมองเห็น และสะดวกต่อการหยิบจับ
3. สินค้าประเภท B คือ สินค้าที่มีปริมาณการขายปานกลาง ซึ่งจะถูกจัดวางไว้ในระดับล่างของชั้นวางสินค้า
4. สินค้าประเภท C คือ สินค้าที่มีปริมาณการขายน้อย ซึ่งจะถูกจัดวางไว้ในระดับบนสุดของชั้นวางสินค้า

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้ทำการพยากรณ์จากกลุ่มสินค้าในหมวดหมู่ A จำนวน 18 รายการเท่านั้น ควรมีการขยายขอบเขตพยากรณ์สินค้าในหมวดหมู่ B เพิ่มเติม เพื่อให้ทราบแนวโน้มความต้องการสินค้านั้น และนำมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการสินค้าคงคลังต่อไป

2.2 ข้อมูลยอดขายสินค้าบางรายการ ที่ทางคณะผู้จัดทำได้นำมาพยากรณ์ จะมีบางเดือนที่มีค่าเป็น 0 ซึ่งสภาวะการดังกล่าวอาจจะส่งผลต่อความแม่นยำของการพยากรณ์ในปีถัดไปได้ ดังนั้น ควรทำการตรวจสอบว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำหรือไม่ แต่หากเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เป็นปกติควรปรับปรุงข้อมูลก่อนที่จะนำมาวิเคราะห์

2.3 การพยากรณ์ความต้องการของลูกค้า ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีการวางแผนให้ถูกต้องแม่นยำควรมีการติดตามและประเมินผลที่ได้จากการพยากรณ์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสมกับสถานการณ์จริงที่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ธัญญาทิพย์ จันทร์ผ่อง และ ปวีณา เชาวลิตวงศ์. (2565). “การจัดการวัสดุคงคลังประเภทบรรจุภัณฑ์สำหรับวงจรรวมในกรณีกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่มีความต้องการหลากหลาย.” **วารสารวิศวกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. 29 (1): 43-55.

นภสร โพธ์พักตร์ และ ถิรนันท์ ทิวาราตรีวิทย์. (2565). การลดความสูญเปล่าในกระบวนการผลิตและขายไก่ทอด. **การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 13.**

นวลลักษณ์ แสงเพิ่ม. ม.ป.ป. การพยากรณ์ธุรกิจ. ม.ป.ท.

รุจิรางค์ สีโท. (2565). **การปรับปรุงกระบวนการสั่งซื้อของอุปกรณ์ไฟฟ้าแรงดันต่ำในธุรกิจซื้อมาขายไป.** วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิศวกรรมอุตสาหการ, จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

อัจฉรา จันทร์ฉาย. (2557). **เทคนิคการพยากรณ์เพื่อการจัดการ.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัญชลี ตามไวย์. (2557). **การหาระดับสินค้าคงคลังสำรองที่เหมาะสมโดยใช้เทคนิคการจำลองสถานการณ์แบบมอนติคาร์โล กรณีศึกษา: สินค้าอุปโภคบริโภค.** วิทยานิพนวิศวกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิศวกรรมอุตสาหกรรม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

Jenkins, A. (2021). **Cycle Count vs. Physical Count: Key Differences & How to Choose.** Retrieved from https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/inventory-management/cycle-count-vs-physical-count.shtml, February 9, 2024.

พัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566

Chinese Chive Dumpling's Business Development in the Area of Banna District, Nakhon Nayok Province (1962-2023)

เกียรติไกร ดุษฎีธรรม[1]
ปิยะนาถ อังควาณิชกุล[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ซึ่งส่วนมากประกอบอาชีพค้าขายและเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะการปลูกผักกุยช่าย ในระยะแรกปลูกตามบ้านของตนเอง หลังจากขนมกุยช่ายมีชื่อเสียงส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มมีการปลูกเพื่อการค้ามากขึ้น เกิดพัฒนาการของธุรกิจจากการทำขนมกุยช่ายบริโภคภายในครัวเรือน ส่งผลมายังการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว ด้วยปัจจัยทางด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดนครนายก สามารถเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ใน พ.ศ. 2555 เป็นต้นมาธุรกิจกุยช่ายเติบโตจากนโยบายสนับสนุนของรัฐบาล รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีการสร้างชื่อเสียงให้กับธุรกิจกุยช่าย ส่งผลให้เกิดร้านกุยช่ายเพิ่มขึ้นจำนวนมากในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก อีกทั้งจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบต่อธุรกิจภายในประเทศเป็นอย่างมาก ธุรกิจขนมกุยช่ายจึงต้องปรับตัวกับสถานการณ์ เช่น เกิดธุรกิจรับหิ้วขึ้น โดยมีการสั่งจองผ่านช่องทางออนไลน์และมีผู้แทนมารับสินค้าหน้าร้าน การปรับตัวจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลให้ธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนาจังหวัดนครนายก ดำเนินธุรกิจต่อได้ รวมถึงได้รับชื่อเสียงจากช่องทางออนไลน์เพิ่มขึ้น

คำสำคัญ : *1) กุยช่าย บ้านนา 2) วัฒนธรรมอาหารจีน*

Abstract

This research studies and analyzes the development of the chive business are in Ban Na District, Nakhon Nayok Province, from 1962 to 2023. The objectives are to examine the evolution of the chive business in Ban Na District, Nakhon Nayok Province, and to analyze the economic changes within this industry during the specific period.

The result of the study indicates that the development of the chive business in Ban Na District, Nakhon Nayok Province, stems from the way of life of the local community. Most residents are primarily

[1] นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[2] อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย

engaged in trading and agriculture. Initially, chive vegetables were cultivated in households, but with the popularity of chive-based desserts, villagers began growing them for commercial purposes. The evolution of the business starting from household consumption to becoming a source of livelihood was further propelled by tourism opportunities in Nakhon Nayok Province, where travel was possible throughout the year. From 2012 onwards, the growth of the chive business was facilitated by supportive government policies and initiatives from local government organizations. This led to the establishment of a favorable reputation for the chive industry, resulting in a rise in the number of chive shops in the Ban Na District area of Nakhon Nayok Province. Furthermore, the outbreak of the Coronavirus in 2019 has significantly impacted domestic businesses, including the chive dessert industry. To cope with the situation, new approaches such as a delivery service have emerged. Customers can place orders through online platforms, and a representative then collects the products from the store. Adapting to the challenges posed by the Coronavirus outbreak has enabled the chive business in Ban Na District, Nakhon Nayok Province, to sustain its operations and even enhance its reputation through online channels.

Keywords: *1) Chive Ban Na 2) Chinese food culture*

บทนำ

อำเภอบ้านนา ตั้งเป็นชื่ออำเภอครั้งแรก เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2466 สมัยนายจิตรเป็นนายอำเภอคนแรก สาเหตุที่เรียกว่า “บ้านนา” สืบเนื่องมาจากบริเวณนี้เคยปรากฏชื่ออยู่ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาและพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า “บ้านนาเริ่ง” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ม.ป.ป.) แขวงเมืองนครนายก ชาวบ้านเรียกผิดเพี้ยนเป็น “บ้านกะเริ่ง” หรือ “หนองอีเริ่ง” สุดท้ายจึงมากลายเป็นชื่อทางการว่าอำเภอ “บ้านนา” อาชีพหลักของชาวบ้านอำเภอบ้านนา คือ ทำการค้าและปลูกผักผลไม้ โดยเฉพาะผักกุยช่าย ดังนั้นผักกุยช่ายจึงมีเป็นจำนวนมากในพื้นที่อำเภอบ้านนา ชาวจีนในพื้นที่จึงได้นำผักกุยช่ายมาทำขนมกุยช่ายขายในตลาดสดเทศบาลอำเภอบ้านนาหรือตลาดเกียรติปรุง โดยขนมกุยช่ายอำเภอบ้านนา ได้รับความสนใจจากประชาชนชาวไทยและต่างชาติ

ขนมกุยช่าย มีชื่อเรียกเป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว คือ อั่งก้วย อี่ก้วย อี่ถ่วงก้วย รวมถึงสุ่งก้วย เป็นต้น โดยตั้งชื่อตามรูปทรงและความหมายมงคลของขนม ประกอบด้วยวัตถุดิบที่สำคัญ คือ แป้งข้าวเจ้า แป้งข้าวเหนียว ข้าวแดงป่น และวัตถุดิบรองที่นำมาทำไส้ขนมต่าง ๆ เช่น ข้าวเหนียว ถั่วลิสง กุ้งแห้ง กุยช่าย หน่อไม้ ถั่วกวน มันแกว เผือก ขนมมีลักษณะทรงกลมขนาดประมาณ 8–10 เซนติเมตร ขนมกุยช่ายเดิมเป็นอาหารท้องถิ่นของชาวจีนแต้จิ๋ว ไส้ทำจากใบของต้นกุยช่ายจึงถูกเรียกว่า “ขนมกุยช่าย” รวมถึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคลและความสามัคคีกลมเกลียวกันในครอบครัว (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2565) เทศกาลที่ใช้ขนมกุยช่ายในการไหว้ เช่น ตรุษจีน หง่วงเชียว สารทจีน เป็นต้น

ร้านกุยช่ายดั้งเดิมของอำเภอบ้านนา คือ ร้านขนมกุยช่ายเจ๊หงอ ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2505 ถือเป็นร้านกุยช่ายเจ้าแรกของชุมชนอำเภอบ้านนา และเป็นจุดเริ่มต้นของการเติบโตในธุรกิจกุยช่ายอำเภอบ้านนา ขนมกุยช่ายวัฒนธรรมอาหารที่มีคุณค่าที่เกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาปรับใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับใช้บริโภคในครัวเรือนและชุมชน วัฒนธรรมอาหารถูกหล่อหลอมมาจากประสบการณ์และทักษะของคนจากรุ่นสู่รุ่น และถ่ายทอดมายังลูกหลาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 - 2566
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ประกอบด้วยพื้นที่ 10 ตำบล 116 หมู่บ้าน ช่วง พ.ศ. 2505 – 2566 เท่านั้น เนื่องจากธุรกิจกุยช่ายอำเภอบ้านนาดำเนินธุรกิจบนเส้นทางถนนสายการท่องเที่ยว คือ ถนนสุวรรณศร - บางอ้อ โดยเชื่อมโยงระหว่างตำบลบ้านนา ตำบลบ้านพริก ตำบลทองหลาง ตำบลป่าขะ และตำบลพิกุลออก ส่วนตำบลอื่น ๆ เป็นแหล่งเพาะปลูกผักกุยช่ายที่สำคัญของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทบาทอื่น ๆ นอกเหนือจาก ขอบเขตดังกล่าวศึกษาเพียงสังเขปเพื่อเป็นแนวทางในการเชื่อมโยงข้อมูล

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การศึกษาค้นคว้าด้านเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกมีผู้ให้ข้อมูลหลัก 11 คน คือ ผู้ประกอบการธุรกิจกุยช่าย อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ผู้นำชุมชนอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก รวมถึงหน่วยงานที่มีนโยบายสนับสนุนธุรกิจกุยช่าย โดยการศึกษาเรื่องนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) เป็นหลัก ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนในอำเภอบ้านนาโดยมีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจกุยช่ายและชุมชนอำเภอบ้านนา รวมถึงศึกษาจากเอกสาร บันทึก งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ รวมถึงสื่อออนไลน์ โดยรวบรวมเอกสารมาเพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าจะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ให้เห็นถึงพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เกิดจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านความแตกต่างของรสชาติขนมกุยช่าย รวมถึงการสนับสนุนนโยบายด้านการพัฒนาอาชีพ รวมถึงนโยบายด้านการท่องเที่ยวจากหน่วยงานต่าง ๆ

รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เช่น อิทธิพลของสื่อออนไลน์ การเกิดธุรกิจรับหิ้ว รวมถึงการเปิดขายแฟรนไชส์ เพื่อส่งเสริม ต่อยอดธุรกิจ รวมถึงสร้างชื่อเสียงให้กับขนมกุยช่ายอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

กำเนิดธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก มีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากทั้งชาวจีนแต้จิ๋ว ชาวจีนไหหลำ และชาวจีนฮกเกี้ยน โดยชาวจีนเข้ามามากขึ้นในสมัยธนบุรี ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนแต้จิ๋วโดยเข้ามาทำการค้ารับซื้อของป่า สมุนไพร งาช้าง เป็นต้น ชุมชนจีนในอำเภอบ้านนาสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการแสดงให้เห็นตัวตนผ่านอัตลักษณ์ที่สืบทอดต่อกันมาในรูปแบบขนบธรรมเนียม เทศกาลประเพณี รวมถึงวิถีชีวิตทางด้านการค้าขาย ซึ่งเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคม (หอมรดกไทย กระทรวงกลาโหม, 2542)

ชาวจีนในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ในสมัยอยุธยา และเริ่มเข้ามามากขึ้นในสมัยธนบุรี ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนแต้จิ๋วโดยเข้ามาทำการค้ารับซื้อของป่า สมุนไพร งาช้าง เขาสัตว์ หนังสัตว์ รวมถึงแร่ต่าง ๆ และในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ใน พ.ศ. 2325 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ทหารอาสาชาวจีนซึ่งเคยเป็นสหายร่วมศึกมาทำนาเลี้ยงชีพอยู่ในพื้นที่บ้านนา ในปัจจุบันยังคงปรากฏหมู่บ้านชื่อ “บ้านเจ๊ก” อยู่ใน หมู่ที่ 1 ตำบลอาษา อำเภอบ้านนา (สุวัฒน์ ต.วรพานิช, 2564) นับแต่ชาวจีนเข้ามาประกอบอาชีพในสมัยกรุงธนบุรี โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋ว โดยได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ได้แก่ ตราด จันทบุรี ชลบุรี (บางปลาสร้อย) และฉะเชิงเทรา รวมถึงในด้านการปกครอง พ.ศ.2411 มีการตั้งกงสุลจีนในบังคับสยามขึ้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อพิจารณาคดีความของคนจีน กงสุลดังกล่าวมีอำนาจดูแลครอบคลุมถึงนครนายกด้วย ขณะเดียวกัน ศาสนาคริสต์ได้แพร่เข้ามาในนครนายก จึงสามารถตั้งวัดชาวคริสต์ขึ้น เพราะการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ส่วนมากเน้นในกลุ่มคนจีนเป็นสำคัญ (หอมรดกไทย กระทรวงกลาโหม, 2542)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริ่งกับประเทศอังกฤษมีการผลักดันนโยบายของรัฐบาลไทย รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการให้อภิสิทธิ์แก่ชาวจีนในด้านต่าง ๆ (อังคณา แสงสว่าง, 2550) เรื่อยมากระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวชาวจีนได้เดินทางย้ายถิ่นที่อยู่มาจากกรุงเทพมหานครเข้ามาตั้งรกรากทำกินอยู่เมืองนครนายกเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเป็นเมืองใหม่ มีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนอยู่อาศัยไม่มาก และการเดินทางเริ่มสะดวกขึ้น จากการขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์เชื่อมระหว่างเมืองนครนายกกับกรุงเทพมหานครในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และบางส่วนได้เดินทางจากกรุงเทพมหานครมาอาศัยอยู่ที่แปดริ้ว จังหวัดฉะเชิงเทราอยู่ก่อน จึงค่อยอพยพย้ายถิ่นที่อยู่มายังเมืองนครนายก โดยมีการตั้งรกรากอยู่อาศัยกันตลอดตามเส้นทางที่เดินทางมาเมืองนครนายก เช่น บริเวณบ้านศรีจุฬา ดงละคร ศรีนาวา วิหารแดง บ้านพริก และบ้านนา (วิวรรธน์ บุญชู, 2563)

การเกิดขึ้นของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ส่วนมากประกอบอาชีพค้าขายและเกษตรกรรมเป็นหลัก สภาพพื้นที่ของชุมชนโดยทั่วไปเป็นที่ราบ มีแหล่งน้ำธรรมชาติ อาชีพหลัก คือ ทำการค้าและทำสวนปลูกผักผลไม้ โดยเฉพาะผักกุยช่าย เนื่องจากผักกุยช่ายเป็นผักที่คนจีนนิยมปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน ปลูกตามบ้านของตนเอง หลังจากขนมกุยช่ายมีชื่อเสียงส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มมีการปลูกเพื่อการค้ามากขึ้น

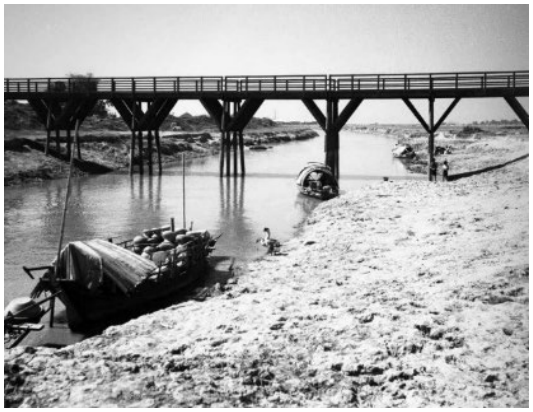

ภาพที่ 1 การสัญจรทางน้ำของชาวจีน
บริเวณสะพานข้ามคลองบางทองหลาง(สายบางอ้อ-บ้านนา)
ที่มา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายก. (2563). **สมุดภาพนครนายก.** หน้า 68.

ภาพที่ 2 การประกอบอาชีพค้าขายของชาวไทยเชื้อสายจีน
อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2525
ที่มา : นางอรทัย ดุษฎีธรรม ผู้ประกอบการในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

ร้านกุยช่ายเจ้าแรกในพื้นที่อำเภอบ้านนา คือ ร้านกุยช่ายเจ๊หงอ ตั้งอยู่ที่ซอยเทศบาล 10 ตำบลบ้านนา จังหวัดนครนายก เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2505 โดยเริ่มต้นจากคุณนวลพิศ ปฐมัง ชอบทำขนมกุยช่ายให้ลูกหลานกินในบ้าน เมื่อคุณนวลพิศ ปฐมัง แต่งงานมีครอบครัวอยากมีอาชีพเป็นของตัวเองจึงเริ่มทำจากสิ่งที่ถนัดที่สุด คือ การทำขนมกุยช่าย โดยมีการพัฒนาสูตรจากรูปแบบการทำขนมกุยช่ายของบรรพบุรุษชาวจีนแต้จิ๋ว (นวลพิศ ปฐมัง, 2566)

ภาพที่ 3 ที่ตั้งร้านเจ๊หงอ ร้ายกุยช่ายเจ้าแรกของอำเภอบ้านนา และคุณนวลพิศ ปฐมัง หรือเจ๊หงอ
ที่มา : รายการชีพจรลงพุง ออกอากาศเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2561 ทางช่อง Amarin TV

ตามคำบอกเล่าของคุณสุดารา สุจฉายา ผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับกุยช่ายตลาดพลู กล่าวว่าชาวจีนแต้จิ๋วได้นำวิธีการทำขนมชนิดนี้เข้ามาจากบริโภคในครัวเรือนสู่การทำขนมกุยช่ายขายเพื่อหาเลี้ยงชีพ ด้วยรสชาติอร่อยและแปลกใหม่ ต่อมาเป็นที่นิยมของคนไทย โดยสันนิษฐานกันว่าเริ่มแพร่หลายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยแหล่งใหญ่และขึ้นชื่อเรื่องขนมกุยช่ายที่มีความอร่อยและมีชื่อเสียงโด่งดังมากที่สุด คือ ตลาดพลู ในเขตธนบุรี โดยขนมกุยช่ายเป็นอาหารส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน และเป็นสิ่งที่บอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ (ศิรินภา นรินทร์, 2561) ร้านเจ๊หงอเป็นร้านกุยช่ายเจ้าแรกของชุมชนอำเภอบ้านนา และเป็นจุดเริ่มต้นของการเติบโตในธุรกิจกุยช่ายอำเภอบ้านนา

พัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566

ตั้งแต่ พ.ศ. 2505 จากการเกิดขึ้นของร้านกุยช่าย “เจ๊หงอ”ร้านกุยช่ายเจ้าแรกของชุมชนอำเภอบ้านนา ส่งผลให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขาย อาชีพเกษตรกรรม รวมถึงชาวบ้านในชุมชนอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เห็นถึงความสำคัญและช่องทางการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวจากการทำธุรกิจกุยช่าย ส่งผลให้ใน พ.ศ. 2532 คุณวารี กิตติวาณิชวงศ์ ผู้ขายขนมกุยช่ายอยู่ร่วมกับเจ๊หงอในฐานะน้องสาวบริเวณตลาดอำเภอบ้านนา ได้แยกออกมาขายเป็นร้านของตนเองในชื่อ “ร้านกุยช่ายเจ๊ตา” เนื่องจากลูกสาวของคุณนวลพิศ ปฐมัง เรียนจบและกลับมาช่วยดูแลกิจการ โดยคุณวารี กิตติวาณิชวงศ์ออกมาตั้งร้านแห่งแรกอยู่บริเวณตลาดสุขชม ต่อมาบริเวณตลาดสุขชมเกิดเหตุเพลิงไหม้จึงได้ปิดกิจการไประยะหนึ่ง และใน พ.ศ. 2563 ย้ายมาบริเวณร้านในปัจจุบัน ณ ถนนสายสุวรรณศร-บางอ้อ (วารี กิตติวาณิชวงศ์, 2566)

ใน พ.ศ. 2546 เกิดนโยบายย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพมหานครมายังจังหวัดนครนายก โดยเสนอให้ใช้พื้นที่กว่า 150,000 ไร่ บริเวณอำเภอบ้านนา เป็นศูนย์กลางในการจัดตั้ง นครนายกเมืองใหม่ ส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดนครนายกมีการเติบโตเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านการท่องเที่ยว เศรษฐกิจชุมชน รวมถึงราคาที่ดินในพื้นที่ เกิดการเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดนครนายก รวมถึงเศรษฐกิจเติบโตขึ้น (เกรียงไกร ดุษฎีธรรม, 2566) แม้นโยบายรัฐบาลของพันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร ในเรื่องย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพมหานครมายังจังหวัดนครนายก ดำเนินการไม่สำเร็จ เนื่องจากปัญหาการเวนคืนที่ดินจังหวัดนครนายกมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักในวงกว้างถึงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ รวมถึงความเหมาะสมของพื้นที่ทั้งในด้านภูมิศาสตร์และกายภาพ ส่งผลให้ธุรกิจต่าง ๆ มียอดขายที่เพิ่มมากขึ้น

ใน พ.ศ. 2547 องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายก โดยนายนรเศรษฐ์ เอี่ยมอาจหาญ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายกในขณะนั้น ได้มีนโยบายจัดตั้งตลาดกลางสินค้าชุมชนขึ้น เพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของชุมชนจังหวัดนครนายก โดยจัดตั้งขึ้นในพื้นที่เศรษฐกิจ รวมถึงพื้นที่ที่มีนักท่องเที่ยวผ่านเป็นจำนวนมาก รวบรวมผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มาจำหน่ายในพื้นที่ตลาดสินค้าชุมชน เช่น ขนมกุยช่าย อำเภอบ้านนา มะยงชิดมะปรางหวาน ผลผลิตทางการเกษตรประจำจังหวัดนครนายก โดยนโยบายจัดตั้งตลาดกลางสินค้าชุมชน ส่งผลให้ธุรกิจกุยช่ายได้รับชื่อเสียงมากขึ้นจากการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อช่องทางต่าง ๆ ที่มีความน่าเชื่อถือ

ใน พ.ศ. 2555 องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายก โดยนายสัญญา บุญ-หลง และใน พ.ศ. 2563 องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายก โดยนายจักรพันธ์ จินตนาพากานนท์ ได้มีนโยบายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างรายได้โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด นครนายก มีบทบาทในการให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ แก่ผู้ประกอบการ โดยการสนับสนุนและส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชน รวมถึงธุรกิจกุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนาอีกด้วย

นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2557 จากการเติบโตของธุรกิจกุยช่ายในจังหวัดนครนายก ส่งผลให้สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครนายกได้ส่งเสริมผลิตภัณฑ์กุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนา โดยชักชวนให้ผู้ประกอบการธุรกิจกุยช่ายในพื้นที่เข้าร่วมจดทะเบียนสินค้า OTOP โดยโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นแนวคิดที่เน้นกระบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้าน ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชน ได้นำทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการคุณภาพที่มีจุดเด่นและมูลค่าเป็นที่ต้องการของตลาด โดยยึดหลักการพึ่งตนเองของชุมชน โดยรัฐบาลช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่และการบริหารจัดการเชื่อมโยงกับสินค้าชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยรัฐบาลได้ดำเนินโครงการ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์หรือ OTOP ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 และดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน รวมถึงส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (สุมาลี สันติพลวุฒิ; และ รสดา เวษฎาพันธุ์, 2554) โดยในปัจจุบันสำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดนครนายก รวบรวมผู้ประกอบการธุรกิจกุยช่ายขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์เป็นที่เรียบร้อย สำนักงานพัฒนาชุมชนได้ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์กุยช่ายบ้านนาและเพิ่มช่องทางการตลาดในงานจัดแสดงสินค้า OTOP ทั่วประเทศ รวมถึงสร้างความโดดเด่นและ

สร้างจุดขายให้กับกุยช่ายบ้านนา ด้วยการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยในปัจจุบันมีผู้ลงทะเบียน ทั้งหมด 7 ราย (อุทัยรัตน์ คำวัจนัง, 2566) การเข้าร่วมจดทะเบียนผู้ประกอบการสินค้า OTOP เพิ่มช่องทางในการส่งเสริมอาชีพธุรกิจกุยช่ายของอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เช่น การให้เข้าร่วมงานแสดงสินค้า OTOP ณ ศูนย์การค้าต่าง ๆ ทั่วประเทศ รวมถึงเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างมาตรฐานของสินค้าด้วยสัญลักษณ์ OTOP อีกทั้งใน พ.ศ. 2557 ได้เกิด “ร้านกุยช่ายเจ๊เกว” จากการที่คุณอารีรัตน์ แก้วชาวนา เดินทางไปขายของฝากนครนายกในงานจัดแสดงสินค้าที่เมืองทองธานี และมีลูกค้าถามถึงกุยช่ายอำเภอบ้านนาจำนวนมาก โดยถามว่ามาจากอำเภอบ้านนาไม่มีกุยช่ายจำหน่ายหรือ เนื่องจากกุยช่ายเป็นสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัดนครนายก จึงส่งผลให้เริ่มมีการผลิตกุยช่าย เจ๊เกวขึ้นมาเพื่อเป็นการเติมเต็มธุรกิจขายของฝากจังหวัดนครนายกของคุณอารีรัตน์ แก้วชาวนา

ใน พ.ศ. 2561 การมีชื่อเสียงของขนมกุยช่าย อำเภอบ้านนา รวมถึงเป็นของฝากและของดีประจำอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จึงเกิด “ร้านกุยช่ายเจ๊ตุ๊ก” และ “ร้านติ๋ว-ต. กุยช่ายบ้านนา” จากการที่ขนมกุยช่ายเป็นของฝากประจำอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก และสามารถเป็นช่องทางการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัวได้ โดย คุณธนรัสมิ์ สกนธ์วิวัฒน์ ผู้ประกอบการร้านร้านกุยช่ายเจ๊ตุ๊ก และคุณอรวรรณ ปรมวาณิช ผู้ประกอบการร้านติ๋ว-ต. กุยช่ายบ้านนา เรียนรู้สูตรการทำขนมกุยช่ายจากญาติที่ทำขนมกุยช่ายเป็นให้มาสอนทำขนมกุยช่าย เมื่อเรียนรู้ได้มีการปรับปรุงและพัฒนา เพื่อสร้างความแตกต่างและสร้างรสชาติที่อร่อย

ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในนครอู่ฮั่น เมืองหลวงของมณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน ส่งผลให้กรมควบคุมโรคได้เปิดศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน และในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2563 กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดมาตรการเร่งด่วนในการป้องกันวิกฤตการณ์เชิงรุกเพื่อป้องกันการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (งานโรคติดต่ออุบัติใหม่ กลุ่มพัฒนาวิชาการโรคติดต่อ, 2564) ส่งผลกระทบต่อธุรกิจภายในประเทศเป็นอย่างมาก มาตรการต่าง ๆ ของภาครัฐ เช่น มาตรการปิดเมืองเพื่อควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาด มาตรการปิดพื้นที่อุทยานแห่งชาติและวนอุทยานทุกแห่ง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติยกเลิกการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้ของธุรกิจเป็นอย่างมาก (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2564) อีกทั้งธุรกิจกุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก มีลูกค้ากลุ่มหลัก คือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดนครนายกเป็นหลัก ส่งผลให้รายได้ของธุรกิจกุยช่ายในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ลดลง จึงต้องมีการปรับตัวโดยการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาในการส่งเสริมรายได้

ภาพที่ 4 การปรับตัวโดยการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ของธุรกิจกุยช่าย อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

ใน พ.ศ. 2566 จังหวัดนครนายกร่วมกับพาณิชย์จังหวัดนครนายก ได้จัดทำเครื่องหมายรับรองคุณภาพของสินค้าและบริการจังหวัดนครนายก ต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2561 เพื่อใช้เป็นเครื่องหมายรับรองคุณภาพ ส่งเสริมด้านการตลาด สร้างมูลค่าเพิ่ม และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับสินค้าและบริการของจังหวัดนครนายก รวมถึงเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค โดยได้กำหนดสินค้าและบริการเด่นและมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับในจังหวัดนครนายก ใน พ.ศ. 2566 ได้พิจารณาให้ผู้ประกอบการที่มีสินค้าและบริการเด่นและมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับได้รับเครื่องหมายรับรองคุณภาพของสินค้าและบริการจังหวัดนครนายกจำนวน 302 ราย (หนังสือพิมพ์เพื่อปวงชน, 2566) โดยธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ได้รับเครื่องหมายในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2566

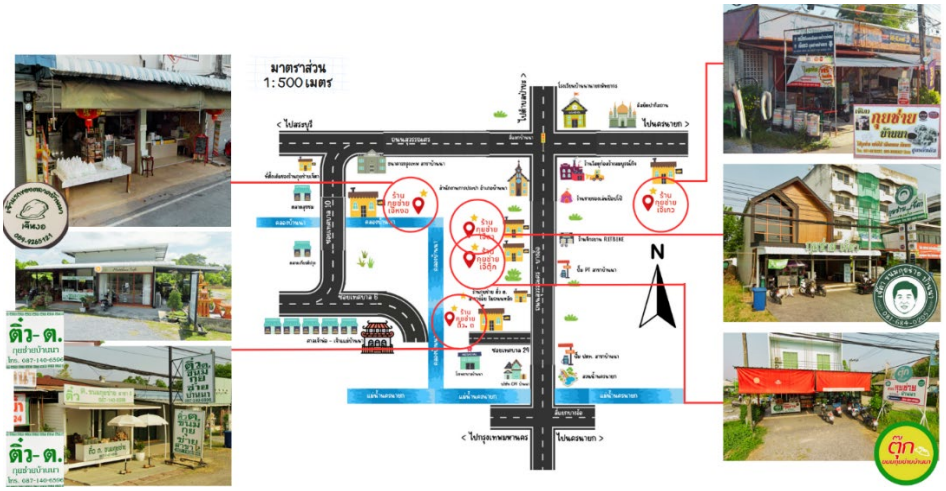

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงที่ตั้งร้านกุยช่ายอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จำนวน 5 ร้าน
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่างพ.ศ. 2505 – 2566

โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 คือ ลักษณะการปรับตัวจากปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจกุยช่าย แบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ 1. การเข้าร่วมจดทะเบียนสินค้า OTOP ใน พ.ศ. 2557 และ 2. การปรับตัวทางเศรษฐกิจจากอิทธิพลของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562

1. การเข้าร่วมจดทะเบียนสินค้า OTOP ใน พ.ศ. 2557

จากการเติบโตของธุรกิจกุยช่ายในจังหวัดนครนายก ส่งผลให้สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดนครนายกได้ส่งเสริมผลิตภัณฑ์กุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนา โดยชักชวนให้ผู้ประกอบการธุรกิจกุยช่ายในพื้นที่เข้าร่วมจดทะเบียนสินค้า OTOP โดยโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นแนวคิดที่เน้นกระบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้าน ชุมชน หรือตำบลเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้นำทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการคุณภาพที่มีจุดเด่นและมูลค่าเป็นที่ต้องการของตลาด โดยยึดหลักการพึ่งตนเองของชุมชน โดยรัฐบาลช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่และการบริหารจัดการเชื่อมโยงกับสินค้าชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยรัฐบาลได้ดำเนินโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 และดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน รวมถึงส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (สุมาลี สันติพลวุฒิ; และ รสดา เวษฎาพันธุ์, 2554)

โดยในปัจจุบันสำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดนครนายก รวบรวมผู้ประกอบการธุรกิจกุยช่ายขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์เป็นที่เรียบร้อย สำนักงานพัฒนาชุมชนได้ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์กุยช่ายบ้านนาและเพิ่มช่องทางการตลาดในงานจัดแสดงสินค้า OTOP ทั่วประเทศ รวมถึงสร้างความโดดเด่นและสร้างจุดขายให้กับกุยช่ายบ้านนา

2. การปรับตัวทางเศรษฐกิจจากอิทธิพลของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562

ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบต่อธุรกิจกุยช่ายเป็นอย่างมาก ส่งผลให้รายได้ของธุรกิจกุยช่าย จึงต้องมีการปรับตัวโดยการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาในการส่งเสริมรายได้ เช่น

ร้านขนมกุยช่ายเจ๊หงอ สามารถผ่านสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้เนื่องจากร้านกุยช่ายเจ๊หงอไม่มีค่าเช่าร้านและไม่มีหนี้สินใด ๆ จึงทำให้ปรับตัวกับสถานการณ์ได้ไม่ยาก ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้เกิดธุรกิจรับหิ้วขึ้น โดยการมีผู้แทนในการรับรายการสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์และนำส่งให้ลูกค้าถึงหน้าบ้าน ส่งผลให้ให้ลูกค้าที่อยากรับประทานสามารถได้ลิ้มลองของขนมกุยช่ายโดยไม่ต้องออกจากบ้าน (นวลพิศ ปฐมัง, 2566)

ร้านขนมกุยช่ายเจ๊ตาผ่านสถานการณ์วิกฤตการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในช่วงโควิด 19 ได้เกิดธุรกิจรับหิ้วขึ้นเช่นกัน รวมถึงมีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่าง ๆ โดยให้ลูกสาวของเจ๊ตาเป็นผู้ดูแลด้านเทคโนโลยี ส่งผลให้ร้านกุยช่ายเจ๊ตามีชื่อเสียง และเป็นร้านขนมกุยช่ายชื่อดังในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก (วารี กิตติวาณิชวงศ์, 2566)

ใน พ.ศ. 2566 ภายหลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ได้มีการส่งเสริมรายได้จากการต่อยอดธุรกิจรับหิ้ว รวมถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปจากอิทธิพลของการใช้สื่อออนไลน์ช่องทางต่าง ๆ เช่น คลิปสั้นใน Tik Tok ซึ่งเป็นการถ่ายทอดรสชาติสินค้าให้มีความน่าสนใจผ่านมุมมองของผู้บริโภคที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้ติดตาม(Influencer) ส่งผลให้ร้านเป็นที่รู้จักและได้รับการสนใจมากขึ้น

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายกระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้ประกอบการธุรกิจกุยช่ายและบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก รวมถึงวิเคราะห์ข้อมูลจากแผนโครงการของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเป็นนโยบายสนับสนุนธุรกิจกุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ทั้งนี้ผู้วิจัย ได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ 2 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษาพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 และ 2) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มีความสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ที่เกิดขึ้นจากการเกิดร้านขนมกุยช่ายเจ้าแรก ใน พ.ศ. 2505 จากการศึกษาพบว่า การทำขนมกุยช่ายเกิดขึ้นจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ซึ่งส่วนมากประกอบอาชีพค้าขายและเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะการปลูกผักกุยช่าย เนื่องจากผักกุยช่ายเป็นผักที่คนจีนนิยมปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน ในระยะแรกปลูกตามบ้านของตนเอง หลังจากขนมกุยช่ายมีชื่อเสียงส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มมีการปลูกเพื่อการค้ามากขึ้น โดยพื้นที่ปลูกผักกุยช่ายในอำเภอบ้านนาอยู่ในตำบลบ้านพริก อำเภอบ้านนาเป็นหลัก ธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เกิดพัฒนาการของธุรกิจจากการทำขนมกุยช่ายบริโภคภายในครัวเรือน ส่งผลมายังการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว ด้วยปัจจัยทางด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดนครนายก โดยจังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดท่องเที่ยวที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ใน พ.ศ. 2555 เป็นต้นมาธุรกิจกุยช่ายเติบโตจากนโยบายการสนับสนุนของรัฐบาล รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีการสร้างชื่อเสียงให้กับธุรกิจกุยช่าย เช่น นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP ที่เกิดขึ้น ใน พ.ศ. 2544

(สมัยรัฐบาล ดร.ทักษิณ ชินวัตร) ส่งผลเป็นนโยบายต่อเนื่องให้สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดนครนายก รวบรวมผู้ประกอบการธุรกิจกุยช่ายจดทะเบียน เพื่อส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์กุยช่ายบ้านนา รวมถึงสร้างจุดขายให้กับสินค้า โดยใน พ.ศ. 2557 (สมัยรัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร) มีการจดทะเบียนผู้ประกอบการ OTOP ของธุรกิจกุยช่ายเป็นเจ้าแรก คือ ร้านกุยช่ายเจ๊ตา อีกทั้งยังมีนโยบายส่งเสริมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายก ที่ได้มีการจัดตั้งตลาดกลางสินค้าพื้นเมือง รวมถึงมีการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต และนโยบายด้านการพัฒนาอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน โดยมีบทบาทหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ ที่มีความน่าเชื่อถือ เพื่อส่งเสริมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในจังหวัดนครนายก รวมถึงธุรกิจกุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนาจังหวัดนครนายก

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 มีความสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจภายในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จากการศึกษาพบว่า ด้วยจังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดที่ถูกจัดกลุ่มอยู่ในจังหวัดระดับที่ 4 คือ ระดับขั้นดำเนินการสำรวจเบื้องต้น (Preliminary Survey) ของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ฉบับที่ 5 ในช่วง พ.ศ. 2525 ด้วยปัจจัยของจังหวัดนครนายกที่มีลักษณะคล้ายกับการเป็นเมืองทางผ่าน ไปยังจังหวัดท่องเที่ยวสำคัญต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก นครนายกจึงเป็นจังหวัดลำดับใกล้ท้ายสุดของการได้รับนโยบายสนับสนุนและพัฒนาเศรษฐกิจภายในจังหวัดจากรัฐบาล ด้วยปัจจัยเหล่านี้จังหวัดนครนายกจึงสามารถผ่านวิกฤตทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในประเทศได้ เนื่องจากจังหวัดนครนายกได้รับผลกระทบเป็นลำดับใกล้สุดท้ายเช่นกัน ดังเช่นเหตุการณ์วิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งจากการประกาศลอยตัวค่าเงินบาท ในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 จังหวัดนครนายกได้รับผลกระทบน้อยมากเนื่องจากการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ประกอบอาชีพค้าขายและเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่งผลให้ประชาชน ในจังหวัดนครนายกได้รับผลกระทบน้อยกว่าในภูมิภาคอื่น ๆ ธุรกิจขนมกุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ดำเนินธุรกิจผ่านนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้ามาสนับสนุนและสร้างชื่อเสียงให้กับขนมกุยช่าย ส่งผลให้เกิดร้านกุยช่ายเพิ่มขึ้นจำนวนมากในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ภายหลังจากการมีนโยบายส่งเสริมผลิตภัณฑ์ เช่น ร้านกุยช่ายเจ๊เกว (ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2557) ร้านกุยช่ายเจ๊ตุ๊ก (ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2561) และร้านกุยช่ายติ๋ว ต. (ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2561) อีกทั้งจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2563 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบต่อธุรกิจภายในประเทศเป็นอย่างมาก ธุรกิจขนมกุยช่ายจึงต้องปรับตัวกับสถานการณ์ เช่น เกิดธุรกิจรับหิ้วขึ้น โดยมีการสั่งจองผ่านช่องทางออนไลน์และมีผู้แทนมารับสินค้าหน้าร้าน การปรับตัวจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลให้ธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ดำเนินธุรกิจต่อได้ รวมถึงได้รับชื่อเสียงจากช่องทางออนไลน์เพิ่มขึ้น ในช่วงเวลากว่า 61 ปี (พ.ศ. 2505 - 2566) ธุรกิจขนมกุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก สร้างชื่อเสียง และเป็นวัฒนธรรมอาหารที่มีคุณค่าโดยเกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาปรับใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับบริโภคในครัวเรือนและชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมการทำขนมกุยช่ายถูกหล่อหลอมมาจากประสบการณ์และทักษะจากคนรุ่นสู่รุ่นและถ่ายทอดมายังลูกหลาน *สร้างความหลากหลายทางด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น* ธุรกิจขนมกุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ได้ดำเนินกิจการและเติบโตเป็นหนึ่งในอาชีพที่ชาวบ้านอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายกเลือกเป็นอาชีพในการเลี้ยงชีพภายในครอบครัว

จากการศึกษาพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 ครั้งนี้ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าจังหวัดนครนายก รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ควรมีนโยบายหรือการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ขนมกุยช่ายเป็นที่รู้จักในระดับประเทศและมีชื่อเสียงโด่งดังมากขึ้น ดังเช่น ขนมกุยช่ายตลาดพลู ขนมกุยช่ายเจ๊อิม อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น

ด้วยเอกลักษณ์ความโดดเด่นของขนมกุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก รสชาติและรสสัมผัสของขนมกุยช่ายยังคงแสดงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนผ่านวัฒนธรรมอาหารที่มีคุณค่าโดยเกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ โดยในปัจจุบันเริ่มมีการถ่ายทอดมายังลูกหลาน เพื่อธำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของขนมกุยช่ายในพื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ให้คงอยู่ตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 ครั้งนี้เป็นการศึกษานโยบายของภาครัฐที่มีความเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาและส่งเสริมธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก สำหรับในการศึกษาและจัดทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการขยายขอบเขตของเนื้อหาเพื่อศึกษานโยบายของภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาของธุรกิจกุยช่าย

2. จากการศึกษาพัฒนาการของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระหว่าง พ.ศ. 2505 – 2566 ครั้งนี้ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าจังหวัดนครนายก รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนควรมีนโยบายหรือการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ขนมกุยช่ายเป็นที่รู้จักในระดับประเทศและมีชื่อเสียงโด่งดังมากขึ้น ดังเช่น ขนมกุยช่ายตลาดพลู ขนมกุยช่ายเจ๊อิม อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้เกิดขึ้นจากในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก มีร้านขายขนมกุยช่ายจำนวนมากสร้างความหลากหลายทางด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีการสืบทอดต่อกันมาถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลังในรูปแบบของอาหารพื้นบ้าน ประกอบกับผู้วิจัยมีภูมิลำเนาเดิม รวมถึงอนุสรณ์ของบรรพบุรุษภายในครอบครัวผู้วิจัยอยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านนา ส่งผลให้ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของธุรกิจกุยช่ายในอำเภอบ้านนา รวมถึงร่วมกันสืบสานและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า เพื่อเผยแพร่ประวัติศาสตร์ธุรกิจท้องถิ่นของจังหวัดนครนายก

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะนาถ อังควาณิชกุล ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาที่ให้คำแนะนำ รวมถึงตรวจสอบแก้ไข ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมาโดยตลอด ตั้งแต่ผู้วิจัยเริ่มศึกษา อีกทั้งขอขอบคุณอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่คอยให้คำแนะนำชี้แนะแนวทางในการศึกษา

ขอขอบคุณ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายกทั้งอดีตและปัจจุบัน วัฒนธรรมจังหวัดนครนายก นายกเทศมนตรีตำบลบ้านนา พัฒนาชุมชนอำเภอบ้านนา รวมถึงข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายกที่คอยให้การสนับสนุนทางด้านข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ รวมถึงแนะนำช่องทางในการติดต่อหน่วยงานต่าง ๆ ด้วยความรวดเร็ว ส่งผลให้ผู้วิจัยสามารถประสบความสำเร็จในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

เกรียงไกร ดุษฎีธรรม. (2566, 21 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย เกียรติไกร ดุษฎีธรรม, ที่บ้านเลขที่ 170/5 ตำบลบ้านใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก.

งานโรคติดต่ออุบัติใหม่ กลุ่มพัฒนาวิชาการโรคติดต่อ. (2564). **สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มาตรการสาธารณสุข และปัญหาอุปสรรคการป้องกันควบคุมโรคในผู้เดินทาง.** สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2566, จาก https://ddc.moph.go.th/uploads/files/20174202108200252 38.pdf

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2495). **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 ตอน 1.** (ม.ป.ท.).

นวลพิศ ปฐมัง. (2566, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย เกียรติไกร ดุษฎีธรรม, ที่ ร้านกุยช่ายเจ๊หงอ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก.

วารี กิตติวาณิชวงศ์. (2566, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย เกียรติไกร ดุษฎีธรรม, ที่ ร้านกุยช่ายเจ๊ตา ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก.

วิวรรธน์ บุญชู. (2563). **ชาติพันธุ์คนนครนายก : กลุ่มชาวจีน.** สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2566, จาก https://www.facebook.com/108188593877958/posts/244234503606699/

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2565). **ขนมกุยช่าย เจ้หงอ.** สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน 2566, จาก http://www.m-culture.in.th/album

สุมาลี สันติพลวุฒิ; และ รสดา เวษฎาพันธุ์. (2554). **แนวทางการพัฒนา OTOP ในเขตภาคกลาง.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุวัฒน์ ต.วรพานิช. (2564). **ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่บ้านนา ครบรอบ 100 ปี.** สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2566, จาก https://online.pubhtml5.com/flxc/mkub/#p=17

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. (2564). **วิเคราะห์ผลกระทบของโควิด-19 ต่อธุรกิจท่องเที่ยว.** สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2566, จาก https://tdri.or.th/2021/02/covid-112/

ศิรินภา นรินทร์. (2561). **กุยช่าย : ขนมผสมวัฒนธรรม.** สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2566, จาก https://www.sarakadee.com/2018/07/06

หนังสือพิมพ์เพื่อปวงชน. (2566). **พาณิชย์จังหวัดนครนายก จัดงาน "กิจกรรมประชาสัมพันธ์เครื่องหมาย รับรองคุณภาพสินค้าและบริการของจังหวัดนครนายก" โครงการสร้างโอกาสและขยายช่องทางการตลาดสินค้าเกษตร.** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2566, จาก https://www.pheupuangchon.com/213560/

หอมรดกไทย กระทรวงกลาโหม. (2542). **พัฒนาการทางประวัติศาสตร์.** สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2566, จาก http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/nakhonnayok2.htm

อังคณา แสงสว่าง. (2550). **บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทราระหว่าง พ.ศ.2398 - 2475.** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อุทัยรัตน์ คำวัจนัง. (2566, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย เกียรติไกร ดุษฎีธรรม, ที่ **สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอบ้านนา** ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก.

นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยม (Feminist Foreign Policy): กรณีศึกษานโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี

Feminist Foreign Policy: A Study on German Feminist Foreign Policy

ปิยะฉัตร มณีรัษยากร[1]

รุ้งฉาย เย็นสบาย[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี 2) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศ งานชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสำรวจและค้นคว้าเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้ทฤษฎีสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยม (Socialist ecofeminism) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีมุ่งส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้หญิงและกลุ่มชายขอบ สนับสนุนการเป็นตัวแทนของผู้หญิงและกลุ่มชายขอบ ส่งเสริมการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม และสนับสนุนความหลากหลาย ทั้งในมิติสันติภาพและความมั่นคง มิติทางมนุษยธรรม มิติด้านสิทธิมนุษยชน มิติทางสภาพภูมิอากาศและพลังงาน มิติทางเศรษฐกิจการค้า และมิติทางสังคมและวัฒนธรรม 2) แนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนียังไม่ครอบคลุมการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศ เนื่องจากไม่ได้กล่าวถึงหรือมีแนวทางที่จะดำเนินการกับโครงสร้างอันเป็นสาเหตุของทั้งปัญหาวิกฤติสภาพภูมิอากาศและปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรี รวมถึงไม่ได้พิจารณาว่าทั้งปัญหาวิกฤติสภาพภูมิอากาศและความรุนแรงที่มีต่อสตรีมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ความไม่ครอบคลุมนี้มีอาจผลต่อความเป็นไปได้ในการบรรลุเป้าหมายของการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี

คำสำคัญ: *นโยบายต่างประเทศ สตรีนิยม เยอรมนี*

Abstract

This research aims to study Germen feminist foreign policy and to examine how, and to what extent, the policy addresses violence against women caused and exacerbated by environment problems. The research is documentary research employing a qualitative approach and Socialist ecofeminist theory. The study found that (1) Germen feminist foreign policy supports rights of women and minority group and promotes representatives of these groups. The policy also strongly promotes women's and minority group's equal excess of resources, diversity related to peace and security, humanitarian assistance, human rights, climate crisis, energy, economy, and socio-cultural issues. This study also found that (2) Germen feminist foreign policy has not sufficiently and comprehensively addressed violence against women caused by

[1] นิสิตชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

[2] อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

environment problems. This is due to the policy's failure to shed lights on the global structure causing climate crisis and violence against women, in other words, the interrelation between climate situation and violence against women. This may negatively affect the goals of Germen feminist foreign policy.

***Keywords**: Feminist Foreign Policy, Germany, violence, women, environment*

บทนำ

ปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีเป็นปัญหาในระดับโลกที่ยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง การประเมินขององค์การอนามัยโลกในปี ค.ศ. 2018 ระบุว่าผู้หญิงที่อายุ 15 ปีหรือมากกว่านั้นโดยเฉลี่ย 736 ล้านคนหรือมากถึง 852 ล้านคน (คิดเป็นเกือบ 1 ใน 3 ของผู้หญิงทั่วโลก) เคยเผชิญกับปัญหาความรุนแรงทั้งในลักษณะของความรุนแรงทางกายภาพและความรุนแรงทางเพศหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต (WHO, 2021) นอกจากนี้รายงานโดยองค์การเพื่อการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ และเสริมพลังทางสังคมของผู้หญิงแห่งสหประชาชาติ (UN Women) ยังได้ชี้ว่าในแต่ละปีผู้หญิงที่อายุ 15 ปีหรือมากกว่านั้นทั้งที่สมรสและเคยสมรสจำนวน 246 ล้านคน เผชิญกับปัญหาความรุนแรงทั้งทางกายภาพและ/หรือทางเพศจากคู่ครอง (UN Women, 2023) อีกทั้งยังมีรายงานว่าผู้หญิงทั่วโลกประมาณ 81,100 คนถูกทำให้เสียชีวิตโดยเจตนาในปี ค.ศ. 2021 (UNODC, 2022)

ปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีมีความรุนแรงมากขึ้นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่แย่ลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงในประเทศด้อยพัฒนา เนื่องจากผู้หญิงส่วนใหญ่ในประเทศเหล่านี้มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอยู่กับธรรมชาติมากกว่า ตัวอย่างเช่น แรงงานในภาคเกษตรกรรมทั่วโลกคิดเป็นร้อยละ 26.6 ในปี 2021 โดยพบมากที่สุดในแอฟริการ้อยละ 48 รองลงมาคือเอเชียร้อยละ 29.3 ในแอฟริกาซึ่งมีสัดส่วนของเกษตรมากที่สุดมีเกษตรกรเป็นผู้หญิงร้อยละ 50.3 ซึ่งมากกว่าเกษตรกรผู้ชายที่อยู่ที่ร้อยละ 46.2 (FAO, 2023a) ส่วนในภูมิภาคเอเชียในเอเชียใต้ผู้หญิงเป็นเกษตรกรมากถึงร้อยละ 71 เทียบกับผู้ชายซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 47 และประมาณครึ่งหนึ่งของแรงงานภาคเกษตรกรรมในเอเชียอาคเนย์เป็นผู้หญิง ได้แก่ ลาว กัมพูชา และเวียดนาม (FAO, 2023b) โดยพบว่าผู้หญิงเหล่านี้เผชิญและมีความเสี่ยงที่จะเผชิญกับความรุนแรงอันเป็นผลมาจากการเสื่อมโทรมของระบบนิเวศมากกว่า เช่น การโดนข่มขืนระหว่างทางไปตักน้ำ การโดนขริบอวัยวะเพศและถูกบังคับแต่งงานก่อนวัยอันควรเพื่อป้องกันความไม่มั่นคงทางการเงินและอาหารซึ่งเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในแอฟริกา (UNGA, 2022; UNFCCC, 2022) องค์การสหประชาชาติยังได้ประเมินว่าร้อยละ 80 ของผู้พลัดถิ่นจากวิกฤติสภาพภูมิอากาศเป็นผู้หญิง ("Climate change exacerbates," 2022)

ในปี ค.ศ. 2014 ได้มีการริเริ่มการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบใหม่ที่น่าสนใจคือ การดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมเป็นครั้งแรกซึ่งนำโดยประเทศสวีเดน การเกิดขึ้นของนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมนี้มีความน่าสนใจอย่างมากในฐานะที่เป็นการท้าทายต่อคำจำกัดความ การกำหนดและการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐอธิปไตยด้วยกัน ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานว่ารัฐและผู้มีอำนาจในการตัดสินใจคือตัวแสดงที่มีเหตุผล ดังนั้นจึงจะกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศบนทางเลือกที่นำมาซึ่งอรรถประโยชน์สูงสุด เพื่อเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของการดำเนินนโยบายต่างประเทศคือการบรรลุซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ ในขณะที่นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมเป็นนโยบายของรัฐที่กำหนดการมีความสัมพันธ์ หรือการมีปฏิสัมพันธ์ต่อตัวแสดงต่าง ๆ โดยมุ่งไปที่การส่งเสริมสิทธิ ความเสมอภาคทางเพศ รวมถึงการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนให้กับกลุ่มชายขอบอื่น ๆ เป็นการต่อสู้กับการครอบงำของโครงสร้างอำนาจแบบชายเป็นใหญ่ (HAN, 2018; Bech, 2012; Thompson & Clement, n.d.) นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศสวีเดนยังเป็นแรงบันดาลใจและเป็นต้นแบบให้กับรัฐอื่น ๆ ในการนำนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมมาใช้มากขึ้นไม่ว่าจะเป็น "แคนาดา (2017) ฝรั่งเศส (2018) ลักเซมเบิร์ก (2019) เม็กซิโก (2020) สเปน (2021) ลิเบีย (2021) และล่าสุดคือเยอรมนี (2021)" (Zilla, 2022)

นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีถูกผลักดันและนำเสนอเป็นหนึ่งในนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลใหม่ของเยอรมนี ซึ่งจะดำเนินการตั้งแต่ปี ค.ศ. 2021-2025 อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของเยอรมนีที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมเป็นครั้งแรก โดยได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ว่า “เยอรมนีจะเป็นผู้ที่ส่งเสริมสิทธิ ทรัพยากร และเป็นตัวแทนของผู้หญิงและเด็กผู้หญิงทั่วโลก รวมถึงให้การสนับสนุนความหลากหลายในสังคม อีกทั้งยังให้คำมั่นว่าผู้หญิงจะมีบทบาทในฐานะผู้นำประเทศมากขึ้น” (“WILPF GERMANY’S,” 2022) นอกจากจะเป็นประเทศล่าสุดที่นำแนวทางดังกล่าวมาใช้ในการต่างประเทศ และแสดงถึงความมุ่งมั่นและเป้าหมายถึงชัดเจนแล้ว นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนียังมีความโดดเด่นในแง่ที่ได้รวมเอาปัญหาวิกฤติสภาพภูมิอากาศและวิกฤติพลังงานมาเป็นส่วนสำคัญหนึ่งของการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้อีกด้วย (Brechenmacher, 2023; Federal Foreign Office, 2023)

แม้จะดูเหมือนว่ากระแสของการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมจะได้รับผลตอบรับและการสนับสนุนค่อนข้างดี แต่ก็ยังมีการถกเถียง และการตั้งคำถามจากนักสตรีนิยมว่า นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยม และสตรีนิยม คืออะไรกันแน่ ควรจะมีลักษณะหน้าตาอย่างไรกันแน่ รวมถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ได้จริงหรือไม่ และจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของสตรีนิยมในมุมมองอื่น ๆ ได้หรือไม่ อย่างไร (Zilla, 2022) รวมไปถึงมียังมีการตั้งข้อสังเกตและวิพากษ์วิจารณ์ว่านโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมมักจะถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐนั้น ๆ ในการสร้างข้อผูกมัดทางการเงินผ่านการให้ทุนช่วยเหลือเพื่อสนับสนุนความเท่าเทียมทางเพศ การบรรลุซึ่งข้อแลกเปลี่ยนหรือผลประโยชน์บางอย่าง เช่น การได้ตำแหน่งสมาชิกไม่ถาวรคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ รวมไปถึงมีดำเนินนโยบายในด้านอื่น ๆ ที่ขัดแย้งกันเองกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยม เช่น การส่งออกอาวุธสงคราม เป็นต้น (Brechenmacher, 2023; Zhukova, 2023; Zilla, 2022) ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่การตั้งคำถามในการวิจัยว่า 1) แนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีเป็นอย่างไร 2) แนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของเยอรมนีเป็นแนวทางที่ครอบคลุมเพียงพอในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรี โดยเฉพาะความรุนแรงอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นได้หรือไม่ โดยศึกษาผ่านกรอบทฤษฎีสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยม (Socialist ecofeminism)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศ

สมมุติฐานของการวิจัย

แนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีมุ่งส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้หญิงและกลุ่มชายขอบ สนับสนุนการเป็นตัวแทนของผู้หญิงและกลุ่มชายขอบ ส่งเสริมการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและสนับสนุนความหลากหลายในมิติต่าง ๆ ทั้งในมิติสันติภาพและความมั่นคง มิติทางมนุษยธรรม มิติด้านสิทธิมนุษยชน มิติทางสภาพภูมิอากาศและพลังงาน มิติทางเศรษฐกิจการค้า และมิติทางสังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีเป็นแนวทางที่ยังไม่มีความครอบคลุมมากเพียงพอในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของเยอรมนี โดยศึกผ่านเอกสารแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเยอรมนี (Shaping Feminist Foreign Policy Federal Foreign Office Guideline) ซึ่งเผยแพร่โดยกระทรวงการต่างประเทศแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในปี ค.ศ. 2023

2. ศึกษาความรุนแรงที่มีต่อสตรีตามนิยามของปฏิญญาว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อสตรี ค.ศ. 1993 (Declaration on the Elimination of Violence against Women: DEVAW, 1993) ดังนี้

ข้อที่ 1 ให้คำจำกัดความของความรุนแรงต่อสตรีว่าหมายถึง “การกระทำใด ๆ ที่เป็นความรุนแรงด้วยเหตุแห่งเพศ (Gender base violence) ซึ่งส่งผลให้เกิดหรือมีแนวโน้มที่จะส่งผลให้เกิดอันตรายหรือความทุกข์ทรมานทางร่างกาย ทางเพศ หรือทางจิตใจต่อสตรี รวมถึงการคุกคามข่มขู่ด้วยการกระทำดังกล่าว การบีบบังคับ หรือการกีดกันลิดรอนเสรีภาพโดยพลการ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในที่สาธารณะหรือในชีวิตส่วนตัว”

ข้อที่ 2 ความรุนแรงต่อสตรีให้หมายความรวมถึงแต่ไม่ได้จำกัดเฉพาะสิ่งต่อไปนี้

(ก) ความรุนแรงทางกายภาพ ทางเพศ และจิตใจที่เกิดขึ้นในครอบครัว รวมถึงการทุบตี การทารุณกรรมทางเพศต่อเด็กผู้หญิงในครัวเรือน ความรุนแรงเกี่ยวกับสินสอด การข่มขืนคู่สมรส การขริบอวัยวะเพศหญิง และการปฏิบัติตามจารีตดั้งเดิมอื่น ๆ ที่เป็นอันตรายต่อสตรี ความรุนแรงที่เกิดจากผู้ที่มิใช่คู่สมรส และความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาผลประโยชน์ (exploitation)

(ข) ความรุนแรงทางกายภาพ ทางเพศ และจิตใจที่เกิดขึ้นในชุมชนทั่วไป รวมถึงการข่มขืน การล่วงละเมิดทางเพศ การคุกคามทางเพศ และการข่มขู่ในสถานที่ทำงาน สถานศึกษา และสถานที่อื่น ๆ การค้ามนุษย์ผู้หญิงและการบังคับให้ค้าประเวณี

(ค) ความรุนแรงทางร่างกาย ทางเพศ และจิตใจที่กระทำหรือยินยอมโดยรัฐ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในที่ใดก็ตาม

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานศึกษาชิ้นนี้ใช้ทฤษฎีสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยม (Socialist ecofeminism) เป็นกรอบในการศึกษาทฤษฎีสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยมมีข้อเสนอหลักที่สำคัญคือการทำลายธรรมชาติมีความเชื่อมโยงกับความรุนแรงต่อสตรี และความรุนแรงที่มีต่อสตรีก็มีความเชื่อมโยงกับการที่ธรรมชาติถูกทำลาย โดยมองว่าความรุนแรงที่มีต่อสตรีและการที่ธรรมชาติถูกทำลายในลักษณะที่เชื่อมโยงกันนี้เป็นผลมาจากระบบทุนนิยมที่ขับเคลื่อนอยู่บนการทำลายธรรมชาติและการกดขี่ผู้หญิง (Mies et al., 2014) กล่าวคือ ระบบทุนนิยมมีเป้าหมายที่มุ่งไปที่การสะสมความมั่งคั่ง การแสวงหามูลค่าส่วนเกินให้ได้มากที่สุด ระบบทุนนิยมจึงไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจเพื่อธรรมชาติและเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ แต่ให้ความสำคัญกับมูลค่าทางการตลาดและเงินตรามากกว่าที่จะพยายามอนุรักษ์ธรรมชาติและดูแลรักษาระบบนิเวศในระยะยาวแม้จะรู้ดีว่าความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติก็คือความอยู่รอดของโลกและธรรมชาติก็ตาม นักสตรีนิเวศนิยมสายสังคมอธิบายว่าความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิงทวีความรุนแรงขึ้นพร้อมกันกับที่ลัทธิเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่กระจายเข้าไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของโลก เพราะเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ได้ผนวกรวมเข้ากับโครงสร้างแบบปิตาธิปไตยดั้งเดิมในพื้นที่ทำให้ความรุนแรงสามารถดำเนินต่อไปได้ โดยในระบบทุนนิยมผู้หญิงถูกกีดกันออกจากพื้นที่ทางเศรษฐกิจโดยการบอกว่าพวกงานของพวกเธอคือการเป็นแม่บ้านอยู่ในพื้นที่ส่วนตัว งานของผู้หญิงจึงมักไม่ถูกนับว่าเป็นงานที่ควรได้รับค่าตอบแทน การผลิตที่มุ่งเพื่อแสวงหาแต่ผลกำไรทำให้ผู้หญิงที่มีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดและต้องพึ่งพาธรรมชาติแปลกแยกออกจากธรรมชาติ (Mies et al., 2014)

ระบบทุนนิยมยังเป็นตัวที่กำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่มีหรือไม่มีมูลค่าทางการตลาด มีมูลค่ามากหรือมีมูลค่าน้อย หรือที่เรียกว่ากระบวนการทำให้เป็นสินค้า (commodification) เพื่อที่จะแสวงหากำไรและมูลค่าส่วนเกินให้ได้มากที่สุด ระบบทุนนิยมจึงละเลยการคำนวณต้นทุนทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และงานผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงไป สิ่งเหล่านี้จึงไม่ถูกนับว่ามีมูลค่าทางการตลาดหรือมีมูลค่าน้อยมากในแง่ของการเป็นต้นทุนการผลิต ในขณะที่ธรรมชาติและการผลิตซ้ำทางสังคมไม่ถูกนับว่ามีมูลค่าในแง่ของต้นทุน ทุนนิยมก็ได้ทำให้ธรรมชาติและผู้หญิงเป็นสิ่งที่มีมูลค่าในตลาดในฐานะของการเป็นสินค้าเพื่อใช้แสวงหากำไร ธรรมชาติที่เคยเป็นของส่วนรวมและถูกใช้เพื่อการยังชีพเป็นพื้นฐานได้ถูกผูกขาดและจำกัดการเข้าถึงโดยทุนและต้องใช้เงินตรา ในขณะที่งานผลิตซ้ำทางสังคมของผู้หญิงบางอย่างก็ถูกนำมาใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจเช่นกัน กล่าวได้ว่าการกำหนดมูลค่าทางการตลาดให้กับธรรมชาติและผู้หญิงของทุนนิยมคือการกำหนดมูลค่าในลักษณะที่ไม่ได้เป็นประโยชน์ใด ๆ ให้กับต้นทางเลย (ชินเชีย อารุชชา และคณะ, 2564; เดวิด ฮาร์วี, 2562; Mies et al., 2014) ในเมื่อระบบทุนนิยมคือต้นเหตุของความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิงและการพังทลายของระบบนิเวศที่มีความเชื่อมโยงกัน สตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยมจึงเสนอว่าการเคลื่อนไหว การต่อสู้ ของสตรีนิเวศนิยมจำเป็นต้องต่อสู้เพื่อปลดแอกทั้งผู้หญิงและธรรมชาติออกจากความรุนแรงภายใต้ระบบทุนนิยมโดยที่ไม่แยกออกจากกัน (จะแยกต่อสู้เพื่อผู้หญิงหรือธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่งโดยลำพังมิได้) และจึงต้องร่วมกันต่อต้านและเอาชนะทุนนิยมอันเป็นต้นเหตุแห่งความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิงและธรรมชาติ (ชินเชีย อารุชชา และคณะ, 2564; Mies et al., 2014)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยม และทฤษฎีสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยมเพื่อกำหนดกรอบในการวิจัย

2. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการค้นคว้าเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของเยอรมนี สำหรับข้อมูลแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเยอรมนีได้รวบรวมและค้นคว้าผ่านเอกสารแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของเยอรมนี (Shaping Feminist Foreign Policy Federal Foreign Office Guideline) ซึ่งเผยแพร่โดยกระทรวงการต่างประเทศแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในปี ค.ศ. 2023 เป็นหลัก

3. วิเคราะห์ข้อมูลผ่านกรอบทฤษฎีสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยม โดยใช้เป็นกรอบในการเปรียบเทียบและอธิบายว่าแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีเป็นแนวทางที่ครอบคลุมเพียงพอในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรี โดยเฉพาะความรุนแรงอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศหรือไม่ อย่างไร โดยทำการเปรียบเทียบแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศกับต้นเหตุของปัญหาเชิงนิเวศและความรุนแรงต่อสตรี ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาเชิงนิเวศกับความรุนแรงต่อสตรี และความรุนแรงของปัญหาอันเป็นผลมาจากต้นเหตุและความสัมพันธ์ดังกล่าว ตามกรอบของทฤษฎีสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยม จากนั้นยกตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็นว่าความไม่ครอบคลุมดังกล่าวมีผลต่อความเป็นไปได้ในการบรรลุเป้าหมายของการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ได้ตั้งเอาไว้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยประกอบไปด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) ผลการศึกษาแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี 2) ความครอบคลุมของแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรี โดยเฉพาะความรุนแรงอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศ

1. ผลการศึกษาแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี

นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของเยอรมนีกำหนดเป้าหมายเอาไว้ 3 ประการ เรียกว่า 3R ประกอบด้วย 1) สิทธิ (Rights) คือ ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้หญิงและเด็กผู้หญิงทั่วโลก มุ่งขจัดกฎหมายที่มีอคติทางเพศ การเลือกปฏิบัติทางเพศ และส่งเสริมให้มีกฎหมายที่มีความเสมอภาคทางเพศ 2) การเป็นตัวแทน (Representation) สนับสนุนให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในทุกมิติของสังคม รวมถึงส่งเสริมการเป็นตัวแทนและบทบาทของผู้หญิงและกลุ่มชายขอบในการกำหนดนโยบายทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม 3) ทรัพยากร (Resources) รณรงค์ให้ผู้หญิงและกลุ่มชายขอบเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นเงินตรา ธรรมชาติ แรงงาน รวมถึงทรัพยากรนามธรรมอย่างการศึกษา การมีเครือข่าย นอกจากเป้าหมาย 3R แล้ว เป้าหมายสำคัญอีกประการที่นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของเยอรมนีให้ความสำคัญด้วยอย่างมากก็คือ ความหลากหลาย (diversity) เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมกลุ่มชายขอบ ผู้ที่ถูกกีดกันอันเนื่องจากอัตลักษณ์ทางเพศ ชาติกำเนิด ศาสนา ความพิการ รสนิยมทางเพศ เป็นต้น นโยบายจึงมุ่งสนับสนุนทุก ๆ คน การสนับสนุนความหลากหลายนี้จะนำไปสู่สันติภาพที่มั่นคง การพัฒนาทางสังคม และความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม (Federal Foreign Office, 2023)

เพื่อให้บรรลุซึ่งเป้าหมายข้างต้นเอกสารแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีได้ระบุแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศเอาไว้ 10 แนวทาง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเยอรมนี 6 แนวทาง ประกอบไปด้วย 1) แนวทางการส่งเสริมบทบาทและการเป็นตัวแทนของผู้หญิงและกลุ่มชายขอบในกระบวนการความมั่นคงและสันติภาพ เช่น การต่อต้านความรุนแรงทางเพศในพื้นที่ที่เกิดความขัดแย้งทางอาวุธ สนับสนุนให้มีการควบคุมอาวุธร้ายแรง และปราศจากอาวุธนิวเคลียร์ 2) แนวทางการให้ความช่วยเหลือทางมนุษยธรรมโดยคำนึงถึงความสำคัญของมิติทางเพศ เช่น การป้องกันผู้หญิงและคนชายขอบในสภาวะวิกฤติ การสนับสนุนทางการเงินในภาวะวิกฤติ เป็นต้น 3) แนวทางในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิของผู้หญิง ผู้มีความหลากหลายทางเพศ และคนชายขอบที่มักถูกละเลย เช่น การผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายที่มีช่องว่างและเลือกปฏิบัติ กฎหมายที่กดขี่ผู้หญิง การต่อต้านการขริบอวัยวะเพศหญิง รวมถึงความรุนแรงอื่น ๆ 4) แนวทางการแก้ไขผลกระทบที่ไม่เท่าเทียมจากวิกฤติสภาพภูมิอากาศและพลังงาน โดยเน้นให้ผู้หญิงและคนชายขอบได้มีส่วนร่วมในการทูตสภาพอากาศและพลังงาน 5) แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงและคนชายของในเศรษฐกิจระหว่างประเทศ รวมถึงสนับสนุนให้มีการใช้เทคโนโลยีที่ปลอดภัยและไม่เลือกปฏิบัติ และ 6) แนวทางการส่งเสริมการเป็นตัวแทนและการมีส่วนร่วมของผู้หญิงและคนชายของทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น สนับสนุนผลภูมิปัญญาท้องถิ่น การวิจัย การศึกษา เป็นต้น (Federal Foreign Office, 2023)

แนวนโยบายการให้บริการด้านการต่างประเทศของกระทรวงการต่างประเทศของเยอรมนี 4 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวทางการส่งเสริมความเท่าเทียม ความหลากหลายในองค์กร และการไม่แบ่งแยกในการให้บริการต่างประเทศ เช่น การจัดการโครงสร้างองค์กร และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่เน้นความเท่าเทียมทางเพศ 2) แนวทางการรับประกันโอกาสที่มีความเท่าเทียมและการปราศจากการเลือกปฏิบัติในการทำงาน เช่น การจัดให้มีเวลางานที่ยืดหยุ่น ประกันว่าการลาคลอดจะไม่กระทบต่อความก้าวหน้าของงาน และป้องกันการล่วงละเมิดทางเพศ 3) แนวทางการส่งเสริมความหลากหลายในองค์กร เช่น การเพิ่มตำแหน่งงานที่ไม่ต้องหมุนเวียน จัดให้มีทีมและเพื่อนร่วมงานที่หลากหลาย และ 4) แนวทางการสร้างและพัฒนาเครือข่ายโดยร่วมมือกับภาคประชาสังคม และพันธมิตร (Federal Foreign Office, 2023)

นอกจากนี้ในเอกสารยังได้ระบุถึงเครื่องมือของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเยอรมันเอาไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) การบูรณาการ (Mainstreaming) นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมเข้ากับยุทธศาสตร์ของนโยบายต่างประเทศ ภารกิจกิจกรรมด้านการต่างประเทศทั้งหมด รวมถึงการปฏิบัติงานในระดับหน่วยงานและในโครงการทั้งหมด 2) การดึงดูดให้ตัวแสดงต่าง ๆ เข้ามาเป็นตัวคูณ (Multipliers) ในนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยม สร้างเครือข่ายทั่วโลก ร่วมมือกับขบวนการ

เคลื่อนไหว นักปกป้องสิทธิมนุษยชน และผลักดันการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยม 3) การจัดทำงบประมาณเรื่องเพศโดยเฉพาะ (Gender Budgeting) เพื่อให้มีงบประมาณในการสนับสนุน ช่วยเหลือทางการเงินแก่โครงการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุการเข้าถึงสิทธิ การเป็นตัวแทน และทรัพยากรของผู้หญิงและกลุ่มชายขอบ 4) ให้มีการติดตามและประเมินผล (Monitoring) การดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมอยู่อย่างสม่ำเสมอเพื่อแก้ไขการดำเนินการที่ผิดพลาด มีความต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดตามเป้าหมาย รวมถึงรับฟังคำวิจารณ์ ข้อเสนอแนะ การแลกเปลี่ยนเพื่อแก้ไขปรับปรุงพัฒนาแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมต่อไป (Federal Foreign Office, 2023)

2. แนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศ

ในเอกสารแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีไม่ได้กล่าวถึงหรืออธิบายถึงสาเหตุของปัญหาวิกฤติสภาพภูมิอากาศ และไม่ได้แสดงให้เห็นว่าความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิงนั้นเชื่อมโยงกับวิกฤติสภาพภูมิอากาศอย่างไร เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงความตระหนักของรัฐบาลเยอรมนีที่มีต่อวิกฤติสภาพภูมิอากาศว่าส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสตรีอย่างมีนัยสำคัญ ผู้หญิงคือกลุ่มที่เปราะบางต่อวิกฤติสภาพภูมิอากาศ เช่นเดียวกับกลุ่มชายขอบที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงเช่นกันซึ่งจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนอย่างมากเพื่อลดช่องว่างของผลกระทบที่ไม่เท่าเทียมกันจากวิกฤติสภาพภูมิอากาศให้ได้มากที่สุด โดยแนวทางของรัฐบาลเยอรมนีในการลดช่องว่างของผลกระทบที่ไม่เท่าเทียมจากวิกฤติสภาพภูมิอากาศคือ การส่งเสริมและสนับสนุนผู้หญิงและกลุ่มชายขอบให้เป็นผู้ที่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและได้มีบทบาทนำในการทูตสภาพอากาศและพลังงาน ให้ทุนสนับสนุนองค์การ หน่วยงาน โครงการ และการดำเนินมาตรการต่าง ๆ ที่พยายามแก้ไขวิกฤติสภาพอากาศและพลังงานที่ส่งผลกระทบในมิติทางเพศและกลุ่มชายขอบเปราะบาง ให้ความร่วมมือและส่งเสริมการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการภายใต้กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) จัดตั้งศูนย์ประสานงานเรื่องเพศและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (National Gender and Climate Change Focal Point) ที่สำนักงานเลขาธิการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแห่งสหประชาชาติ และให้ทุนสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการโดยสำนักงานดังกล่าว เป็นต้น รวมถึงทำงานร่วมกับกรอบความร่วมมือทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก เช่น การประชุมว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (COP) การเจรจาที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ กระบวนการคาร์ทูมของสหภาพยุโรป (EU's Khartoum Process) การผลักดันให้คณะกรรมาธิการว่าด้วยสถานภาพสตรีแห่งสหประชาชาติเสริมสร้างบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้หญิงและเด็กผู้หญิงในการต่อสู้กับวิกฤติสภาพภูมิอากาศ รวมถึงบทบาทและความสำคัญของผู้ชายและเด็กผู้ชายในการต่อสู้กับทัศนคติที่เหมารวมและเลือกปฏิบัติ เป็นต้น และยังได้จัดให้มีโครงการที่เปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นและชนพื้นเมืองได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เช่น โครงการ Climate for Peace โครงการในภูมิภาค Sahel เป็นต้น (Federal Foreign Office, 2023)

สรุปและอภิปรายผล

แม้ว่าในเอกสารแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีจะได้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักเป็นอย่างดีว่าปัญหาวิกฤติสภาพภูมิอากาศมีความเชื่อมโยงกับปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงที่เพิ่มมากขึ้น และได้พยายามกำหนดให้มีแนวทาง มาตรการต่าง ๆ ในการลดทอนความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นผ่านการดำเนินนโยบายต่างประเทศ แต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงรากเหง้าที่แท้จริงของวิกฤติสภาพภูมิอากาศและความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิง รวมถึงไม่ได้มองว่าปัญหาความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิงนั้นมีความเชื่อมโยงกับวิกฤติสภาพภูมิอากาศด้วยเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมมากเพียงพอ ซึ่งมีผลทำให้

คำมั่นสัญญาที่นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีได้ให้เอาไว้ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงสิทธิ การเป็นตัวแทน การเข้าถึงทรัพยากรที่เท่าเทียมและความหลากหลาย มีความเป็นไปได้ยากที่จะบรรลุซึ่งผลสำเร็จ อีกทั้งยังเป็นการปล่อยให้โครงสร้างอันเป็นต้นเหตุของทั้งปัญหาทั้งสองดำเนินการกระทำความรุนแรงได้ต่อไป

เมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยมแล้ว รากเหง้าของปัญหาสิ่งแวดล้อมและความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิง ได้แก่ ระบบทุนนิยม ที่ขับเคลื่อนอยู่บนการทำลายธรรมชาติและความรุนแรงต่อสตรี ด้วยเหตุนี้การทำลายธรรมชาติและความรุนแรงที่มีต่อสตรีจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก กล่าวคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับความรุนแรงต่อผู้หญิงที่เพิ่มขึ้น และปัญหาความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิงก็สัมพันธ์กับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงขึ้นเช่นกัน นักสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยมจึงมองว่าการจะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีได้นั้นปัญหาทั้งสองจำเป็นต้องถูกแก้ไขไปพร้อมกันซึ่งจำเป็นต้องแก้ไขที่ระบบทุนนิยมอันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหา (ชินเชีย อารุชชา และคณะ, 2564; Mies et al., 2014) ดังนั้นแล้วการที่นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีไม่ได้กล่าวถึงและไม่ได้มีแนวทางใด ๆ ที่จะจัดการกับระบบทุนนิยมซึ่งเป็นรากเหง้าของปัญหาดังกล่าวแต่อย่างใด รวมถึงไม่ได้พิจารณาว่าทั้งปัญหาวิกฤติสภาพภูมิอากาศและความรุนแรงที่มีต่อสตรีมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก จึงกล่าวได้ว่าแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมมากเพียงพอ

เป้าหมาย 3R+D ของนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนียังมีพื้นฐานมาจากแนวคิดของสตรีนิยมสายเสรีนิยมอย่างชัดเจน กล่าวคือ มองว่าผู้หญิงและผู้ชายไม่ได้มีความแตกต่างกัน มีความเท่าเทียมกัน เพราะเป็นมนุษย์เหมือนกัน แต่เพราะผู้หญิงไม่ได้สิทธิและโอกาสเหมือนผู้ชาย เพราะถูกปลูกฝังความเป็นหญิงและบทบาทหน้าที่ที่ต่างไป ดังนั้นถ้าหากผู้หญิงได้รับสิทธิ์และโอกาสที่เท่าเทียมกับผู้ชาย ผู้หญิงก็สามารถเป็นและทำได้เหมือนผู้ชาย เพราะฉะนั้นถ้าหากจะสร้างสังคมที่มีความเท่าเทียมทางเพศก็จะต้องเรียกร้อง ส่งเสริม สนับสนุนสิทธิ โอกาส และอำนาจให้กับผู้หญิงมากขึ้นให้เท่าเทียมกับผู้ชาย รวมถึงต้องทำลายเพดานที่กีดขวางสิทธิและโอกาสของผู้หญิง เพื่อที่จะให้ผู้หญิงสามารถเข้าถึงเสรีภาพและมีชีวิตอย่างที่ควรจะเป็นได้ (ชินเชีย อารุชชา และคณะ, 2564; ปรีชญา ยศสมศักดิ์, 2562; จงจิตต์ โศภนคณาภรณ์, ม.ป.ป.; Tickner & Sjoberg, 2013) วิธีการเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศตามแนวทางของสตรีนิยมสายเสรีนิยมนี้จึงปรากฏอยู่ในแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

แนวทางหรือวิธีการดังกล่าวนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักสตรีนิยมว่าเป็นแนวทางที่ละเลยรากเหง้าของปัญหา และไม่สามารถแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเพศและความรุนแรงทางเพศได้ เพราะเป็นเพียงการทำลายเพดานแก้วที่กีดขวางการเข้าถึงสิทธิและเสรีภาพของผู้หญิงบางส่วน จึงเป็นเพียงการสนับสนุนผู้หญิงส่วนน้อยขึ้นไปสู่ยอดพีระมิดเท่านั้น (ชินเชีย อารุชชา และคณะ, 2564) ดังนั้นแล้วการมีแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมเพื่อพยายามให้การสนับสนุนทางการเงินแก่หน่วยงาน องค์การ ผ่าน โครงการต่าง ๆ รวมถึงการพยายามสนับสนุนผู้หญิงและกลุ่มชายขอบเพียงจำนวนหนึ่งเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาจึงยังถือว่ายังไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับความรุนแรงของปัญหาซึ่งมีต้นเหตุมาจากระบบหรือโครงสร้างและจำเป็นต้องถูกตั้งคำถาม และเมื่อเทียบกับจำนวนของผู้หญิงและคนอีกจำนวนมากที่ถูกกดทับและเผชิญความรุนแรงภายใต้โครงสร้างดังกล่าว ความไม่ครอบคลุมมากเพียงพอดังกล่าวของแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีนี้มีผลต่อการบรรลุซึ่งเป้าหมายและคำสัญญาของการดำเนินนโยบายต่างประเทศตามที่ได้ประกาศเอาไว้

แนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีที่ขาดความครอบคลุมเช่นนี้จึงมีแนวโน้มสนับสนุนให้โครงสร้างที่ขับเคลื่อนอยู่บนปัญหาและความรุนแรงดังกล่าวดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย เห็นได้ชัดจากแนวทางข้อที่ 5 ซึ่งได้ระบุไว้ในเอกสารว่ารัฐบาลเยอรมันจะพยายามสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงและกลุ่มชายขอบในตลาดแรงงานโดยเชื่อว่าการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ รวมถึงส่งเสริม

การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศตามแนวทางขององค์การการค้าโลกในลักษณะที่พยายามเสริมสร้างอำนาจให้กับสตรีมากขึ้น ซึ่งแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศดังกล่าวเป็นไปตามแนวทางของเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่และแนวทางของสตรีนิยมสายเสรีนิยมอย่างชัดเจน ตัวอย่างรูปธรรมที่รัฐบาลเยอรมันได้ดำเนินการคือการสนับสนุนโครงการ Women for Women International ในไนจีเรีย โครงการดังกล่าวได้เข้าไปให้ความรู้กับผู้หญิงไนจีเรียเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษา โดยบอกว่าการศึกษาที่ดีและสูงจะนำไปสู่เสรีภาพและชีวิตที่ดีได้ (Federal Foreign Office, 2023) เพราะรัฐบาลเยอรมนีกำลังพยายามส่งผู้หญิงและกลุ่มคนชายขอบเพียงส่วนน้อยขึ้นไปสู่ยอดพีระมิด ด้วยการหยิบยื่นสิทธิและเสรีภาพทางการศึกษาและเศรษฐกิจให้กับกลุ่มคนดังกล่าว โดยปล่อยให้ใช้ศักยภาพเท่าที่มีอยู่ของตนเองในการยกระดับคุณภาพชีวิตโดยการก้าวสู่การเป็นผู้บริหาร ในขณะเดียวกันผู้ที่มีศักยภาพไม่เพียงพอซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ก็จะกลายเป็นฐานของพีระมิดที่ต้องสละคุณภาพชีวิตที่ดีของตนให้กับคนส่วนน้อย อีกทั้งยังไม่อาจรับประกันได้เลยว่าคนส่วนน้อยที่อยู่บนยอดพีระมิดนั้นจะคำนึงและเป็นตัวแทนให้กับผู้หญิงและคนชายขอบที่เหลือ และอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้หญิงและคนชายขอบอื่น ๆ (ชินเชีย อารุชชา และคณะ, 2564) ประการนี้ชี้ให้เห็นว่า การเน้นแต่ประเด็นการผลักดันการศึกษาของผู้หญิงโลกที่สามโดยไม่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของการเมืองโลกที่กดทับพวกเธออยู่เป็นการสนับสนุนให้โครงสร้างที่ขับเคลื่อนอยู่บนความรุนแรงต่อผู้หญิงจำนวนมากและการทำลายธรรมชาติดำเนินต่อไป

อีกตัวอย่างที่ดีคือกรณีการล่วงละเมิดและกดขี่ขูดรีดแรงงานสตรีและการทำลายระบบนิเวศของอาดิดาส (adidas) ซึ่งเป็นแบรนด์ขายปลีกเครื่องแต่งกายกีฬาสัญชาติเยอรมนีที่มีชื่อเสียงระดับโลกโดยเฉพาะรองเท้ากีฬา ในปี 2023 อาดิดาสเป็นแบรนด์เครื่องแต่งกายที่มีมูลค่าถึง 15.7 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งมากที่สุดเป็นอันดับที่ 5 จากการสำรวจ 5,000 แบรนด์ใน 38 ประเทศ (Brand Finance, 2023) อาดิดาสทำงานร่วมกับผู้ผลิตอิสระ 117 เจ้า ซึ่งทำหน้าที่ผลิตสินค้าในโรงงาน 259 แห่ง ผู้ผลิตอิสระที่ผลิตสินค้าให้กับอาดิดาสส่วนใหญ่อยู่ในเอเชียคิดเป็น 71% โดยในปี 2022 อินโดนีเซียยังเป็นฐานการผลิตรองเท้าที่ใหญ่ที่สุดคิดเป็น 34% กัมพูชาเป็นฐานการผลิตเครื่องแต่งกายที่ใหญ่ที่สุดคิดเป็น 22% และจีนเป็นฐานการผลิตอุปกรณ์และเครื่องประดับที่ใหญ่ที่สุดคิดเป็น 28%” (adidas, 2022c) อาดิดาสมีพนักงานมากถึง 59,258 คนทั่วโลก พนักงานส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงคิดเป็น 52% แต่อยู่ในตำแหน่งผู้จัดการเพียง 39% เท่านั้น (adidas, 2022b)

พนักงานหญิงจำนวนมากที่ไม่ได้อยู่ในตำแหน่งผู้จัดการดังกล่าวคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้อาดิดาสมีความมั่งคั่งที่มหาศาลดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น มีการรายงานและร้องเรียนโดยพนักงานหญิงที่ทำงานในโรงงานผลิตสินค้าให้กับอาดิดาสว่าการล่วงละเมิดทางเพศเกิดขึ้นในโรงงาน มีการแจ้งว่ามีพนักงานถูกขังในโรงงานถูกบังคับให้ทำงานนานถึง 25 ชั่วโมง เมื่อใดที่พนักงานรวมกลุ่มจัดตั้งสหภาพแรงงานผู้จัดการโรงงานก็จะโทรแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ สั่งไล่พนักงานที่เข้าร่วมออกและขึ้นบัญชีดำ และในบางกรณีก็ปิดโรงงานหนี (“Where we find,” n.d.) นอกจากนี้ตั้งแต่เริ่มมีการแพร่ระบาดของโควิด-19 พนักงานชาวกัมพูชา 30,190 รายถูกตัดค่าจ้างและยังไม่ได้รับค่าชดเชยเป็นมูลค่าถึง 11.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือ 387 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อคน แม้ว่าในช่วงของการแพร่ระบาดในปี ค.ศ. 2021 อาดิดาสมีรายได้มากถึงเกือบ 23 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งเพิ่มขึ้นถึง 15% จากปีก่อน (“Adidas is stealing,” 2022) ในปี ค.ศ. 2022 พนักงานชาวเมียนมาในโรงงานที่ผลิตรองเท้าให้กับอาดิดาสได้ประท้วงขอขึ้นค่าแรงจาก 2.42 ดอลลาร์สหรัฐฯ เป็น 4.03 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อวันโดยการนัดหยุดงาน 3 วัน พบว่าพนักงาน 26 คนถูกไล่ออกซึ่งเป็นผู้หญิงทั้งหมด (“ADIDAS SLAMMED,” 2023) และจนถึงในปัจจุบันนี้ (ปี 2023) อาดิดาสก็ยังคงหลีกเลี่ยงที่จะรับผิดชอบค่าเสียหายที่เกิดขึ้น (“Activists call,” 2023)

การกระทำความรุนแรงที่มีต่อแรงงานหญิงในประเทศด้อยพัฒนาจำนวนมากทำให้อาดิดาสสามารถสะสมความมั่งคั่งได้อย่างมหาศาล และในขณะเดียวกันความรุนแรงที่มีต่อแรงงานหญิงดังกล่าวก็เป็นส่วนหนึ่งของการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างมหาศาล และการทำลายระบบนิเวศจากกระบวนการผลิตสินค้าจำนวนมาก โดยพบว่าในปี ค.ศ. 2022 อาดิดาสปล่อยก๊าซเรือนกระจกสูงถึง 7,687,695 ตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า ซึ่งเพิ่มขึ้น 493,652 ตันฯ จากปี ค.ศ. 2021 (adidas,

2022a) กรณีของอาดิดาสจึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่แสดงให้เห็นว่าความรุนแรงที่มีต่อสตรีนั้นเชื่อมโยงกับวิกฤติสภาพภูมิอากาศที่รุนแรงมากขึ้น และเมื่อวิกฤติสภาพอากาศรุนแรงมากขึ้นก็ส่งผลให้เกิดความรุนแรงที่มีต่อสตรีเพิ่มขึ้นเช่นกัน โครงสร้างดังกล่าวเป็นสิ่งที่นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีไม่ได้กล่าวถึงและยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง จากกรณีที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจึงได้แสดงให้เห็นว่าคำมั่นสัญญาที่นโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนีได้ให้เอาไว้ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงสิทธิ การเป็นตัวแทน การเข้าถึงทรัพยกรที่เท่าเทียมและความหลากหลาย มีความเป็นไปได้ยากที่จะบรรลุซึ่งผลสำเร็จตราบเท่าที่การดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมันยังคงไม่ได้กล่าวถึงและมีแนวทางในการดำเนินการกับระบบทุนนิยมอันเป็นรากเหง้าของปัญหา

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเฉพาะแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี และวิเคราะห์ถึงความครอบคลุมในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อสตรี โดยเฉพาะความรุนแรงอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศ และผลกระทบของความไม่ครอบคลุมผ่านกรอบทฤษฎีสตรีนิเวศนิยมสายสังคมนิยม แต่ไม่ได้ศึกษาและวิเคราะห์การดำเนินการและผลของผลักดันนโยบายต่างประเทศแบบสตรีนิยมของประเทศเยอรมนี ซึ่งสามารถนำไปขยายเป็นการศึกษาวิจัยต่อได้ นอกจากนี้ความรุนแรงต่อสตรีอันเนื่องมาจากปัญหาเชิงนิเวศ ปัญหาเชิงนิเวศอันเนื่องมาจากความรุนแรงต่อสตรียังมีมิติของชาติพันธุ์เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างชัดเจน จึงสามารถขยายการศึกษาต่อโดยใช้กรอบทฤษฎีสตรีนิยมหลังอาณานิคมนิยม (Postcolonial feminism) ในการศึกษาต่อไปได้เช่นกัน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี เนื่องด้วยความกรุณาอย่างสูงจาก อาจารย์ ดร.รุ้งฉาย เย็นสบาย ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิจัยที่ได้กรุณาสละเวลาให้เพื่อมาให้ความรู้ คำแนะนำ และคำปรึกษาที่มีคุณประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำงานวิจัยชิ้นนี้ตั้งแต่ขั้นตอนแรกของจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย และจนกระทั่งผู้วิจัยสามารถปรับปรุงและพัฒนางานวิจัยชิ้นนี้จนสำเร็จลุล่วงได้ อีกทั้งอาจารย์ยังคอยให้การสนับสนุนและคอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยในทำงานวิจัยชิ้นนี้เสมอมา ผู้วิจัยตระหนักและทราบซึ้งในความกรุณาและพระคุณของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ในทางใดทางหนึ่งไม่มากก็น้อย และจักขอมอบคุณงามความดีทั้งหมดที่เกิดจากประโยชน์ของงานวิจัยชิ้นนี้แด่อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ซึ่งเป็นส่วนสำคัญยิ่งในความสำเร็จของงานวิจัยชิ้นนี้

เอกสารอ้างอิง

จงจิตต์ โศภนคณาภรณ์. (ม.ป.ป.). **สังคมวิทยาสตรี**. กรุงเทพ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชินเชีย อารุชชา, ติถี ภัฏฏาจารย์, และ แนนซี่ เฟรเซอร์. (2564). **ถ้อยแถลงเพื่อเรา 99%**. กรุงเทพ: ซอย.

เดวิด ฮาร์วี, (2562). **ความขัดแย้งสิบเจ็ดประการกับจุดจบของระบบทุนนิยม**. กรุงเทพ: สวนเงินมีมา.

ปรีชญา ยศสมศักดิ์. (2562). **ชินเธีย เอ็นโลกับแนวทางการศึกษาเพศสภาพในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Activists call on adidas investors to protect workers' rights at AGM. (2023, May 11). Retrieved from https://cleanclothes.org/news/2023/activists-call-on-adidas-investors-to-protect-workers-rights-at-agm

adidas (2022a). **Environmental Impacts**. Retrieved from https://report.adidas-group.com/2022/en/group-management-report-our-company/sustainability/environmental-impacts.html

adidas (2022b). **Global Employee Population**. Retrieved from https://report.adidas-group.com/2022/en/group-management-report-our-company/our-people/employee-population.html

Adidas is stealing from its workers. (2022, May 12). Retrieved from https://cleanclothes.org/news/2022/adidas-is-stealing-from-its-workers

ADIDAS SLAMMED FOR POOR WORKERS' RIGHTS IN GUERRILLA ADVERT CAMPAIGN. (2023, March 8). Retrieved from. https://labourbehindthelabel.org/adidas-slammed-for-poor-workers-rights-in-guerrilla-advert-campaign/

adidas. (2022c). **Global Operations**. Retrieved from https://report.adidas-group.com/2022/en/group-management-report-our-company/global-operations.html

Beach. (2012). *Analyzing Foreign Policy*. New York: PALGRAVE MACMILLAN.

Brand Finance. (2023). **Apparel 50 2023**. Retrieved from https://static.brandirectory.com/reports/brand-finance-apparel-50-2023-preview.pdf

Brechenmacher. S. (2023, March 8). **Germany Has a New Feminist Foreign Policy. What Does It Mean in Practice?**. Retrieved from https://carnegieendowment.org/2023/03/08/germany-has-new-feminist-foreign-policy.-what-does-it-mean-in-practice-pub-89224

Climate change exacerbates violence against women and girls. (2022, July 12). Retrieved from https://www.ohchr.org/en/stories/2022/07/climate-change-exacerbates-violence-against-women-and-girls

Federal Foreign Office. (2023). **Shaping Feminist Foreign Policy**. Retrieved from https://www.shapingfeministforeignpolicy.org/papers/Guidelines_Feminist_Foreign_Policy.pdf

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2023a). **FAOSTAT ANALYTICAL BRIEF 67 Employment indicators 2000–2021 July 2023 update**. Retrieved from https://www.fao.org/3/cc6627en/cc6627en.pdf

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2023b). **THE STATUS OF WOMEN IN AGRIFOOD SYSTEMS OVERVIEW**. Retrieved from https://www.fao.org/3/cc5060en/cc5060en.pdf

Han, A. K. (2018). Definition of the Concept of Foreign Policy (Definition, Foreign Policy Objectives of States). In Ç. Erhan & E. Akdemir (Eds.), **Foreign Policy Analysis** (pp. 2-30). Eskişehir: ANADOLU UNIVERSITY PRESS.

Mies, M., Shiva, V., & Salleh, A. (2014). **Ecofeminism** (2th ed.). London: Zed Books.

Thompson, L. & Clement, R (n.d.). **DEFINING FEMINIST FOREIGN POLICY**. Retrieved from https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2019/03/Defining-Feminist-Foreign-Policy-Brief-revised.pdf

Tickner, J. A., Sjoberg, L. (2013). Feminism. In T. Dunne, M. Kurki & S. Smith (Eds.), **International Relations Theories Discipline and Diversity** (pp. 205-222). Oxford: Oxford University Press.

UN Women. (2023). **PROGRESS ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: THE GENDER SNAPSHOT 2023**. Retrieved from https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2023-en.pdf

United Nations Framework Convention on Climate Change. (2022). **Dimensions and examples of the gender-differentiated impacts of climate change, the role of women as agents of change and opportunities for women Synthesis report by the secretariat**. Retrieved from https://unfccc.int/sites/default/files/resource/sbi2022_07.pdf

United Nations General Assembly. (2022). **Violence against women and girls, its causes and consequences Note by the Secretary-General**. Retrieved from https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/a77136-report-special-rapporteur-violence-against-women-and-girls-its-0

United Nations Office on Drugs and Crime. (2022). **Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide)**. Retrieved from https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-11/Gender-related-killings-of-women-and-girls-improving-data-to-improve-responses-to-femicide-feminicide-en.pdf

Where we find adidas production, we find wage theft and labor rights violations. (n.d.). Retrieved from https://adidassteals.com/adidas-theft-worldwide

WILPF GERMANY'S STATEMENT ON THE NEW COALITION AGREEMENT OF THE GERMAN GOVERNMENT (2021-2025). (2022, February 10). Retrieved from https://www.wilpf.de/2022/02/10/statement-coalition-agreement-germany/

World Health Organization. (2021). **Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018**. Retrieved from https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/341337/9789240022256-eng.pdf?sequence=1

Zhukova, E. (2023). **Postcolonial Logic and Silences in Strategic Narratives: Sweden's Feminist Foreign Policy in Conflict-Affected States**. Global Society, 37 (1). 1-22.

Zilla, C. (2022). **Feminist Foreign Policy Concepts, core components and controversies**. Retrieved from https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2022C48_FeministForeignPolicy.pdf

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้ยุค VUCA World: ความท้าทายและแนวทาง

Human Resource Development in Public sector under the VUCA World Era: Challenges and Recommendations

ปรินทร อินทโฉม[1]
ณัฐวีร์ พุ่มระชัฏร์[2]
กานต์รวี วิชัยปะ[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้ยุค VUCA World: ความท้าทายและแนวทางนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาความท้าทายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้โลกยุค VUCA World 2) เพื่อศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐเหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกภายใต้ยุค VUCA World จากการเก็บข้อมูลผ่านการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ ผลการศึกษาพบว่า 1) ความท้าทายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้โลกยุค VUCA World ประกอบด้วยความท้าทายใน 3 มิติหลัก ได้แก่ ความท้าทายเกี่ยวกับการต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ ความท้าทายในประเด็นการเข้ามาของระบบและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ตลอดจนการจัดการกับข้อมูล และความท้าทายในประเด็นความซับซ้อนของปัญหาและภาระงาน และ 2) แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายใต้ยุค VUCA World ประกอบด้วยการมุ่งเน้นการสร้างและการรักษาความสมดุลระหว่างบุคลากรภายในองค์กร พัฒนาแผนการเรียนรู้และการฝึกอบรมให้ครอบคลุมและเหมาะสม สนับสนุนให้บุคลากรมีโอกาสในการพัฒนาทักษะที่จำเป็น การส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดพื้นที่สำหรับการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ระหว่างบุคลากรภายในองค์กร การใช้เทคโนโลยีในการช่วยพัฒนา สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการยอมรับเทคโนโลยีไปพร้อม ๆ กับสนับสนุนให้เกิดการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานจริง การให้ความรู้และฝึกอบรมในประเด็นของการป้องกันและรับมือกับความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการใช้เทคโนโลยี การสร้างและพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกับปัญหา ไม่ว่าจะเป็นทักษะการวิเคราะห์ปัญหา ทักษะการวางแผนและการจัดการเวลา ทักษะการสื่อสาร ตลอดจนทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น

คำสำคัญ: *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ, บริบทโลกยุควูก้า*

Abstract

This research was studied about Human Resource Developmant in Public sector under the VUCA World Era: Challenges and Recommendations. The objectives of this research are: 1) To explore the challenges of human resource development in the public sector under the VUCA World era. 2) To identify

[1] นิสิตสาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[2] นิสิตสาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

recommendation for developing human resources in the public sector that are appropriate and aligned with the changing context of the VUCA World era. The study found that: 1) The challenges of human resource development in the public sector under the VUCA World era consist of challenges in three main dimensions, including challenges related to the loss of specialized Human Resource, challenges in the emergence of new systems and technologies, and challenges in dealing with complex problems and workloads. 2) Recommendation for developing human resources in the public sector that are appropriate and aligned with the changes in the VUCA World era include focusing on creating and maintaining balance among personnel within the organization, developing comprehensive and suitable learning and training plans, supporting personnel in developing necessary skills, promoting a culture of lifelong learning, creating spaces for knowledge and experience sharing among personnel within the organization, utilizing technology to aid development, fostering a culture of learning and technology acceptance, and supporting training and skills development in using technology for real-world tasks. Additionally, must providing knowledge and training about risk prevention and management arising from technology use, and developing problem-solving skills including analytical, planning, time management, communication, and teamwork skills.

Keywords: *Human Resource Development in Public sector, VUCA World*

บทนำ

ปัจจุบันโลกได้พัฒนาจากยุคโลกาภิวัฒน์มาสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ การเข้ามาและการมีอยู่ของเทคโนโลยี ตลอดจนการเชื่อมโยงกันอย่างไร้พรมแดนของข้อมูลข่าวสาร ตั้งแต่ในระดับปัจเจกไปจนถึงในระดับของรัฐนั้น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าเทคโนโลยีได้เข้ามามีอิทธิพลอย่างมากในเกือบทุกกิจกรรมของมนุษย์ (ธรินท์ เลิศสุขีเกษม, 2565) ประกอบกับการแพร่ระบาดของ Covid-19 รวมถึงปัญหาสังคมผู้สูงอายุ ภาวะสมองไหล หรือการสร้างความก้าวหน้าทางสายอาชีพ ฯลฯ นั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ตลอดจนสะท้อนภาพความซับซ้อนและไม่สามารถคาดเดาเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้

จากบริบทข้างต้นนี้เองที่ส่งผลทำให้ภาครัฐมีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในมิติทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ภาครัฐจะต้องผลักดันให้ตนเกิดการปรับตัวให้เท่าทันกับยุคสมัย เพื่อรักษาไว้ซึ่งประสิทธิภาพในการบริหารงาน ตอบสนองต่อความต้องการ ให้บริการ ตลอดจนแก้ไขปัญหาสาธารณะให้กับประชาชนได้

อย่างไรก็ดี การพัฒนาของเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด และสถานการ์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้นับเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาและนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่มีความผันผวน ไม่แน่นอน หลากหลายซับซ้อน และคลุมเครือ องค์กรโดยเฉพาะองค์กรภาครัฐจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเครื่องมือที่เหมาะสมทั้งในการบริหารและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่นับว่าเป็นฟันเฟืองสำคัญในการที่จะดำเนินงานหนึ่ง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์

ข้อมูลจากสำนักงานสถิตแห่งชาติ บ่งชี้ว่าภาพรวมและแนวโน้มทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา เมื่อพิจารณาสัดส่วนของกำลังคนที่เป็นแรงงานในภาพรวม เทียบกับจำนวนประชากรที่มีอยู่ในประเทศ จำนวน 67 ล้านคน พบว่า ประเทศไทยมีผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานหรือผู้ที่พร้อมจะทำงานจำนวน 38.63 ล้านคน โดยเป็นการจ้างงานในส่วนของกำลังคนภาครัฐ จำนวน 3 ล้านคน ประกอบด้วย ข้าราชการ จำนวน 1.785 ล้านคน และประเภทอื่นที่ไม่ใช่ข้าราชการ

อาทิ พนักงานจ้าง พนักงานราชการ ลูกจ้างประจำ ลูกจ้างชั่วคราว พนักงานมหาวิทยาลัย พนักงานกระทรวงสาธารณสุข พนักงานรัฐวิสาหกิจ และพนักงานองค์การมหาชน จำนวน 1.24 ล้านคน

ข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเปรียบเทียบจำนวนข้าราชการไทยประเทศอื่น ๆ พบว่าสัดส่วนของทรัพยากรมนุษย์ของภาครัฐไทยมีอยู่ที่ประมาณ 7.7% และหากเทียบจะพบว่าหลายประเทศมีจำนวนประชากรในวัยแรงงานที่ทำงานเป็นบุคลากรของภาครัฐรวมทั้งข้าราชการในสัดส่วนที่สูงกว่าประเทศไทย เช่น ในสหราชอาณาจักรมีสูงถึง 16% ในขณะที่ในสหรัฐอเมริกามี 14.9% เกาหลีใต้ 8.1% และญี่ปุ่น 5.9% ส่งผลทำให้บุคลากรภาครัฐจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานในการขับเคลื่อนการให้บริการสาธารณะกับประชาชน (นครินทร์ ศรีเลิศ, 2566)

ขณะเดียวกันภาครัฐซึ่งโดยปกติจะเน้นการทำงานลักษณะที่ซ้ำซ้อนและจำเจ ทำให้ประเด็นของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ยังคงเป็นประเด็นที่ถูกท้าทายและเป็นข้อจำกัดในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของภาครัฐไทย

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งดำเนินการเพื่อตอบรับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเหล่านี้ ทั้งควรส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาบุคลากรให้มีกรอบแนวคิดและทักษะที่เหมาะสมในการปฏิบัติงาน สอดรับกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อให้องค์กรมีบุคลากรที่มีคุณภาพสูง มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานที่เหมาะสม สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ ในปัจจุบัน (ฑัมม์พร นิพนธ์พิทยา, 2561)

อย่างไรก็ดี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง นอกจากที่ตัวข้าราชการจะต้องตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอแล้ว ระบบราชการหรือหน่วยงานก็ควรมีแนวทางและกลไกที่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาอย่างแท้จริง

บทความวิจัยชิ้นนี้จึงมีความต้องการที่จะศึกษาเกี่ยวกับความท้าทายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้โลกยุค VUCA World ตลอดจนเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกภายใต้ยุค VUCA World

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความท้าทายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้โลกยุค VUCA World
2. เพื่อศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกภายใต้ยุค VUCA World

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

1. VUCA World

หมายถึง สภาพการณ์ของโลกตั้งแต่ยุคหลังปี 2000 ที่เต็มไปด้วยความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ ซึ่งส่งผลต่อทั้งเศรษฐกิจ สงคราม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ภัยธรรมชาติ โรคระบาด ตลอดจนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การฯลฯ

2. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ

หมายถึง กระบวนการในการพัฒนาสมรรถนะของคนในองค์กรภาครัฐ อันประกอบด้วยข้าราชการ พนักงานอัตราจ้าง พนักงานรัฐวิสาหกิจ ตลอดจนบุคลากรในองค์กรอิสระ หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งนับว่าเป็นกลไกสำคัญในการทำงานขับเคลื่อนประเทศ โดยการเพิ่มพูนความรู้ (knowledge) ความสามารถ (ability) ทักษะ (skill) และทัศนคติ (attitude) ที่ดีให้กับบุคลากรข้างต้น โดยผ่านกระบวนการการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้บุคลากรได้นำความรู้ไปปรับปรุงการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะเป็นผลให้องค์กรมีความเจริญก้าวหน้าและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิด

การศึกษาและวิจัยในประเด็นของความท้าทายและแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้ยุค VUCA World มีการใช้กรอบแนวคิด 2 กรอบควบคู่กัน ได้แก่ แนวคิดบริบทโลกยุควูก้า (VUCA World) และแนวคิดการเรียนรู้และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills)

แนวคิดบริบทโลกยุควูก้า (VUCA World) ถูกเสนอโดยศาสตราจารย์ชาวอเมริกัน Warren Gamaliel Bennis และ Burt Nanus เดิมเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำ แต่ต่อมาถูกนำมาใช้ทางการทหารของสหรัฐอเมริกาในช่วงปลายสงครามเย็น และหลังจากนั้นในช่วงปี 2563 คำดังกล่าวเริ่มมีการใช้กันอย่างแพร่หลายในหลากหลายแวดวง โดยเฉพาะในแวดวงธุรกิจ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวมีข้อเสนอหลักว่า สังคมโลกในปัจจุบันมีความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ นับเป็นสถานการณ์ที่ยากในการอธิบายและคาดเดาไม่ได้ ผ่านการใช้ตัวย่อที่มาจากคำ 4 คำ คือ

V – Volatility: สถาการณ์ที่มีความผันผวน คือ สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีความไม่คงที่คาดไม่ถึง ทำนายไม่ได้ มักจะเกิดขึ้นอย่างไม่ทันตั้งตัว ตลอดจนสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

U – Uncertainty: สถานการณ์ที่ไม่มีความแน่นอน เป็นสถานการณ์ที่ขาดความชัดเจน ไม่สามารถคาดการณ์หรือคาดเดาได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ส่งผลทำให้เกิดความยากในการตัดสินใจ หรือไม่กล้าที่จะตัดสินใจ

C – Complexity: สถานการณ์ที่มีความซับซ้อน คือ สถานการณ์ที่มีปัจจัยหรือตัวแปรจำนวนมากในการนำมาประกอบการตัดสินใจที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งปัจจัยแต่ละปัจจัยนั้นต่างมีความเชื่อมโยงและส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน

A – Ambiguity: สถานการณ์ที่มีความคลุมเครือ หมายถึง สถานการณ์ที่ขาดความชัดเจนในการตีความบางอย่าง เป็นสถานการณ์ที่หาความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลลัพธ์ไม่ได้ ทำให้ยากต่อการคาดเดาผลลัพธ์ (สถาบันพระปกเกล้า, 2566)

กรอบแนวคิดถัดมาคือ แนวคิดการเรียนรู้และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) เป็นกรอบแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการพัฒนา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง โดยจะเน้นการศึกษากระบวนการออกแบบการพัฒนาและการให้ความรู้ภายใต้บริบทความท้าทายในศตวรรษที่ 21 และความก้าวหน้าของเทคโนโลยี โดยยึดหลักสำคัญ คือ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องคำนึงถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลง การบริหารความหลากหลายทั้งในมิติของการเรียนรู้ หรือความหลากหลายของเจเนอเรชั่น ตลอดจนการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง นอกจากนี้ยังมีการเน้นพัฒนาทักษะด้านการเรียนรู้และสร้างนวัตกรรม และทักษะด้านข้อมูล สื่อ และเทคโนโลยีดิจิทัลอีกด้วย (OCSC, 2563)

นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังมีการกำหนดถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในองค์การ ไม่ว่าจะเป็น ปัจจัยด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human resource management) ที่ต้องให้ความสำคัญกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร การวางแผนกลยุทธ์ การคัดเลือก การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการประเมิน

ปัจจัยด้านการบริหารความหลากหลาย (The management of diversity) เนื่องจากความเป็นพลวัตและการพัฒนาที่มีการแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลาขององค์กรทำให้ความหลากหลายเกิดขึ้นหลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของโครงสร้างองค์กร วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ หรือทรัพยากรมนุษย์ ฯลฯ องค์กรจึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับวิสัยทัศน์ของผู้นำที่มีต่อความหลากหลาย มีความยึดมั่นผูกพันกับความหลากหลาย ตลอดจนนำความหลากหลายมาเป็นส่วนหนึ่งของแผนกลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งขณะเดียวกันก็ต้องมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกับแผนกลยุทธ์ขององค์การ

ปัจจัยถัดมา คือ การจัดการความรู้ (Management of knowledge) เป็นการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่องทั้งความรู้ที่ชัดแจ้งและความรู้ที่ฝังลึก ผ่านกระบวนการสร้างความรู้จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

ปัจจัยสุดท้าย เป็นปัจจัยในการพัฒนาวิสัยทัศน์และกรอบแนวคิดเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult learning) เนื่องจากอายุ ประสบการณ์ในการทำงาน วัฒนธรรมองค์กรทำให้มนุษย์มีความต้องการความรู้และทักษะที่แตกต่างกัน ทั้งยังอาจมีวิธีการเรียนรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้และทักษะที่แตกต่างกัน ปัจจัยนี้จึงเน้นการใช้เทคนิควิธีการที่สำคัญ ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม หรือ 3R (Reading, wRiting, aRithmetic) และ 4C (Critical thinking, Communication, Collaboration, Creativity) (ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี และจินตกานต์ สุธรรมดี, 2560)

ในขณะเดียวกัน สิงคโปร์ก็มีการใช้แนวคิดการเรียนรู้และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากในศตวรรษที่ 21 นั้นสังคม เศรษฐกิจ การบริหารประเทศ ตลอดจนนโยบายการบริหารต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สิงคโปร์จึงมีการจัดตั้งแผนการพัฒนาระบบราชการ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศ โดยเฉพาะการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ โครงการดังกล่าวมีชื่อว่า PS21 (Public Service in the 21st Century) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) กระตุ้นและสร้างแรงจูงใจข้าราชการ
2) เปลี่ยนการบริหารจัดการประเทศให้เป็นระบบมากขึ้น
3) พัฒนาวัฒนธรรมการทำงานของข้าราชการในการบริการประชาชน
4) สนับสนุนให้ข้าราชการทุกคนทำงานเป็นหนึ่งเดียว

PS21 มีหลักการ 3 ข้อ คือ การเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง การคาดคะเนการเปลี่ยนแปลง และการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง (OCSC, 2547)

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยฉบับนี้เป็นไปในลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ความท้าทายขององค์กรกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทักษะที่องค์กรต้องการในบริบทของโลกในปัจจุบัน เช่น กรอบแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การในศตวรรษที่ 21, ท้องถิ่นในโลกยุควูก้า (VUCA World), คู่มือแนวทางการพัฒนาบุคลากรภาครัฐ พ.ศ. 2563 – 2565 จากนั้นนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่อสรุปเป็นผลการศึกษาต่อไป

ผลการวิจัย

1. ความท้าทายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้โลกยุค VUCA World พบว่า

เมื่อมุ่งสนใจในประเด็นความท้าทายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้โลกยุค VUCA World ซึ่งยึดการเปลี่ยนแปลงผ่านกรอบแนวคิดบริบทโลกยุควูก้า และการเรียนรู้และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การในศตวรรษที่ 21 จะพบความท้าทายในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น

1) การต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ เมื่อเกิดสถานการณ์ที่ทั้งซับซ้อนและไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ปัญหาสังคมสูงวัย (Aging Society) ที่มีสาเหตุมาจากอัตราการเกิดของประชากรต่ำลง ทำให้โครงสร้างประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้น (พงศ์เสวก และธัญญลักษณ์, 2563) ความท้าทายในประเด็นนี้คือ บุคลากรภาครัฐที่มีความเชี่ยวชาญสูงจะเกษียณอายุและออกจากงานในเวลาไล่เลี่ยกัน ขณะเดียวกันบุคลากรที่มีความสามารถหรือความเชี่ยวชาญที่ยังอยู่ภายในองค์กรอาจมีจำนวนลดน้อยลง ซึ่งปรากฏการณ์การสูญเสียบุคลากรที่มีประสบการณ์และความรู้ความเชี่ยวชาญดังกล่าวอาจจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดำเนินงานของภาครัฐ

นอกจากนี้ด้วยความที่ลักษณะงานของภาครัฐมีความค่อนข้างจำเจและไม่ท้าทาย สิ่งนี้นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ภาครัฐต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญไป เนื่องจากการย้ายออกด้วยความตั้งใจของตัวบุคลากรเอง เพราะในบางครั้งบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญก็มักจะตัดสินใจย้ายออกไปทำงานในฝั่งของเอกชน เพื่อหาโอกาสที่ดีกว่าในการพัฒนาตนเองหรือเพื่อให้ค่าตอบแทนที่ดีกว่า

การต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญไม่ว่าจะทั้งในแง่ของการเกษียณอายุหรือการย้ายสายงานไปในฝั่งเอกชนล้วนส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานและการให้บริการสาธารณะของภาครัฐทั้งสิ้น ดังนั้นการวางแผนพัฒนา การพัฒนา และรักษาบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในการที่จะรักษาประสิทธิภาพขององค์กรและการให้บริการต่อประชาชน

1) การเข้ามาของระบบและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ตลอดจนการจัดการกับข้อมูล เนื่องจากทั้งในแนวคิดบริบทโลกยุควูก้าและแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การในศตวรรษที่ 21 ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าตัวแปรด้านเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในปัจจุบัน ทั้งจากการเข้ามาของเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ การเรียนรู้ของเครื่องจักรกล

ขณะเดียวกันการเข้าถึงข้อมูลและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลก็เป็นสิ่งที่ท้าทายในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรภาครัฐเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นในการประมวลผลข้อมูล การสื่อสารทางช่องทางออนไลน์ ฯลฯ และเมื่อมุ่งสนใจประเด็นการเข้าถึงและการใช้เทคโนโลยีแล้ว สิ่งที่ต้องพิจารณาถัดมาคือ ความท้าทายในด้านการจัดการข้อมูลและความเป็นส่วนตัว สิ่งนี้เกิดจากเทคโนโลนยีที่เรียกว่า Big Data ส่งผลทำให้ภาครัฐจำเป็นที่จะต้องมีวิธีการจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับต้องเคารพความเป็นส่วนตัวของประชาชน ทั้งเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและเพื่อปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลทั้งหมด

2) ความซับซ้อนของปัญหาและภาระงาน ความท้าทายนี้นำมาซึ่งความเร่งรีบและความไม่แน่นอนในการตัดสินใจ เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและไม่แน่นอน ผนวกกับการต้องเผชิญกับความซับซ้อนของปัญหา ทั้งยังมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่มีไม่เพียงพอ ทำให้การตัดสินใจของบุคลากรภาครัฐในการจะตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกิดความไม่แน่นอนในผลลัพธ์ของการตัดสินใจ ขณะที่ความเร่งรีบอาจทำให้บุคลากรภาครัฐไม่มีเวลาในการทบทวนหรือวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาอย่างละเอียด การตัดสินใจที่ออกมาจึงอาจจะมีข้อผิดพลาดและไม่เหมาะสม อันจะนำมาซึ่งการทำให้หน่วยงานภาครัฐสูญเสียความน่าเชื่อถือไป

2. แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายใต้ยุค VUCA World พบว่า

1) เมื่อภาครัฐต้องเผชิญกับการต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ ไม่ว่าจะด้วยการเกษียณอายุราชการหรือการย้ายไปทำงานในภาคเอกชน สิ่งที่ภาครัฐควรจะพัฒนาจึงควรมุ่งเน้นไปที่การสร้างและการรักษาความสมดุลระหว่างบุคลากรภายในองค์กร เพื่อให้เกิดการกระจายความรู้ความเชี่ยวชาญในหลากหลายระดับและหลากหลายตำแหน่ง ขณะเดียวกันก็ควรมุ่งพัฒนาแผนการเรียนรู้และการฝึกอบรมให้ครอบคลุมและเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างทักษะและความรู้เกี่ยวกับงาน รวมถึงควรที่จะสนับสนุนให้บุคลากรมีโอกาสในการพัฒนาทักษะที่จำเป็น

นอกจากนี้ยังควรที่จะต้องส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเอง อาจเริ่มจากการจัดพื้นที่สำหรับการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ระหว่างบุคลากรภายในองค์กร หรือการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการพัฒนา เช่น การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการเรียนรู้และสืบค้นข้อมูล

2) เพื่อการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรมุ่งเน้นที่จะสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการยอมรับเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถ้าหากตัวผู้ถูกพัฒนาไม่ยอมรับและเปิดใจที่จะเรียนรู้ สิ่งที่ฝึกอบรมไปนั้นก็จะไม่บรรลุผล ในขณะเดียวกันการสนับสนุนการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานจริงนั้นก็สำคัญ และเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นจากเทคโนโลยี องค์กรหรือหน่วยงานควรไม่ลืมที่จะต้องมีการให้ความรู้และฝึกอบรมในประเด็นของการป้องกันและรับมือกับความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการใช้เทคโนโลยี ตลอดจนการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล

3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐเพื่อเตรียมความพร้อมในการต้องเผชิญกับความซับซ้อนของปัญหาและภาระงานนั้น เพื่อให้บุคลากรรมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรหรือหน่วยงานควรมุ่งเน้นการสร้างและพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกับปัญหา ไม่ว่าจะเป็นทักษะการวิเคราะห์ปัญหา ทักษะการวางแผนและการจัดการเวลา ทักษะการสื่อสาร หรือแม้กระทั่งทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น

นอกจากนี้หากองค์กรหรือหน่วยงานสนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกับภาคเอกชนและภาคธุรกิจ สิ่งนี้อาจทำให้ภาครัฐเองได้รับการสนับสนุนและแบ่งปันทรัพยากรความรู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนางานของภาครัฐต่อไป

ตารางที่ 1: แสดงผลเปรียบเทียบความท้าทายและแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้โลกยุค VUCA World

ความท้าทายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้โลกยุค VUCA World	**แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายใต้ยุค VUCA World**
• การต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญสูง	• มุ่งเน้นการสร้างและการรักษาความสมดุลระหว่างบุคลากรภายในองค์กร เพื่อให้เกิดการกระจายความรู้ความเชี่ยวชาญในหลากหลายระดับและหลากหลายตำแหน่ง • มุ่งพัฒนาแผนการเรียนรู้และการฝึกอบรมให้ครอบคลุมและเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างทักษะและความรู้เกี่ยวกับงาน • สนับสนุนให้บุคลากรมีโอกาสในการพัฒนาทักษะที่จำเป็น
• การเข้ามาของระบบและเทคโนโลยีใหม่ ๆ กับการจัดการกับข้อมูล	• สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการยอมรับเทคโนโลยี • สนับสนุนการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานจริง • การให้ความรู้และฝึกอบรมในประเด็นของการป้องกันและรับมือกับความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการใช้เทคโนโลยี ตลอดจนการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล
• ความซับซ้อนของปัญหาและภาระงาน	• มุ่งเน้นการสร้างและพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกับปัญหา ไม่ว่าจะเป็นทักษะการวิเคราะห์ปัญหา ทักษะการวางแผนและการจัดการเวลา ทักษะการสื่อสาร หรือแม้กระทั่งทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น • สนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกับภาคเอกชนและภาคธุรกิจ เพื่อการสนับสนุนและแบ่งปันทรัพยากรความรู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาและวิจัยในประเด็นของความท้าทายและแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้ยุค VUCA World นั้นสามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ดังนี้

ความท้าทายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้โลกยุค VUCA World ประกอบด้วยความท้าทายใน 3 มิติหลัก ได้แก่ ความท้าทายเกี่ยวกับการต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ ความท้าทายในประเด็นการเข้ามาของระบบและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ตลอดจนการจัดการกับข้อมูล และความท้าทายในประเด็นความซับซ้อนของปัญหาและภาระงาน

ซึ่งประเด็นความท้าทายทั้งหมดนี้เองที่จะนำมาซึ่งแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่ออุดรอยรั่วและสร้างเกราะป้องกันให้ภาครัฐพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์ความท้าทายที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

ขณะเดียวกันในประเด็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายใต้ยุค VUCA World เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบในลักษณะคู่ขนานกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในองค์การ ภายใต้แนวคิดการเรียนรู้และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ที่ประกอบด้วยปัจจัยด้านการบริหารความหลากหลาย ปัจจัยด้านการจัดการความรู้ ปัจจัยในการพัฒนาวิสัยทัศน์และกรอบแนวคิดเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และหลักการ PS21 ในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ 3 ประการ ได้แก่ การเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง การคาดคะเนการเปลี่ยนแปลง และการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง

เมื่อเราต้องการที่จะแก้ปัญหาความท้าทายในประเด็นที่ภาครัฐจะต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญไปด้วยสภาพสังคมที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยที่สะท้อนถึงความไม่แน่นอน การมุ่งเน้นการสร้างและการรักษาความสมดุลระหว่างบุคลากรภายในองค์กร เพื่อให้เกิดการกระจายความรู้ความเชี่ยวชาญในหลากหลายระดับและหลากหลายตำแหน่งนั้นนับเป็นการบริหารความหลากหลายควบคู่ไปกับการเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ต่อมาในการมุ่งพัฒนาแผนการเรียนรู้และการฝึกอบรมให้ครอบคลุมและเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างทักษะและความรู้เกี่ยวกับงานนั้นอยู่ในประเด็นปัจจัยด้านการจัดการความรู้และการคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น สุดท้ายการสนับสนุนให้บุคลากรได้มีโอกาสในการพัฒนาทักษะที่จำเป็นทั้งยังต้องส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดพื้นที่สำหรับการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ระหว่างบุคลากรภายในองค์กร หรือแม้กระทั่งการใช้เทคโนโลยีในการช่วยพัฒนา มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัจจัยในการพัฒนาวิสัยทัศน์และกรอบแนวคิดเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง

ประเด็นถัดมา การพัฒนาเพื่อการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ควรมุ่งเน้นที่จะสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการยอมรับเทคโนโลยีไปพร้อม ๆ กับสนับสนุนให้เกิดการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานจริง นอกจากนี้ยังควรที่จะต้องมีการให้ความรู้และฝึกอบรมในประเด็นของการป้องกันและรับมือกับความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการใช้เทคโนโลยีอีกด้วย ซึ่งที่กล่าวทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับหลักในการเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและยังสอดคล้องกับปัจจัยในการพัฒนาวิสัยทัศน์และกรอบแนวคิดเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

เช่นเดียวกับการเตรียมความพร้อมในการที่จะต้องเผชิญกับความซับซ้อนของปัญหาและภาระงาน ที่ควรมุ่งเน้นไปที่การสร้างและพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกับปัญหา ไม่ว่าจะเป็นทักษะการวิเคราะห์ปัญหา ทักษะการวางแผนและการจัดการเวลา ทักษะการสื่อสาร หรือแม้กระทั่งทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ในขณะเดียวกันก็ควรจะต้อบสนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกับภาคเอกชนและภาคธุรกิจ เพื่อเป็นการเติมความรู้และนำเอามาเป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในภาครัฐต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ในการจะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงภายใต้ยุค VUCA World เพื่อยกระดับคุณภาพและประสิทธิภาพของการบริหารจัดการภาครัฐให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและทันต่อสถานการณ์ ภาครัฐมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจสภาพของปัญหา ตลอดจนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เนื่องจากหากเรามีการระบุหรือวิเคราะห์ปัญหาไม่ถูกจุด ไม่สามารถคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างตรงประเด็น สิ่งนี้จะนำมาซึ่งการไม่สามารถเตรียมพร้อมรับมือและไม่สามารถตอบสนอง

ต่อการเปลี่ยนแปลงได้ หากแต่บทความวิจัยชิ้นนี้ที่ได้เสนอความท้าทายไว้ 3 ประการ ตั้งแต่ประเด็นความท้าทายทางด้านจำนวนบุคลากร ทักษะที่ควรพัฒนา ตลอดจนสภาพการณ์ปัจจุบันของปัญหาความซับซ้อนในงาน ทั้งหมดนี้ภาครัฐอาจสามารถนำไปเป็นแนวทางในการวางแผนเชิงนโยบายในการเตรียมกำลังคนภาครัฐในอนาคตได้

2. ขณะเดียวกัน ในประเด็นแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายใต้ยุค VUCA World จะเห็นได้ว่าเนื่องจากการจะดำเนินงานของภาครัฐให้เท่าทันต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงและสอดรับกับสภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนั้น ภาครัฐมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคดิจิทัลและสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ในการให้บริการสาธารณะให้มีความสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ นอกจากการให้ความสำคัญกับการออกแบบนโยบายที่ครอบคลุมและสอดคล้องแล้ว แนวทางเชิงปฏิบัตินั้นก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน และจากที่ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สอดคล้องกับประเด็นความท้าทายเบื้องต้นไปแล้วนั้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นภาครัฐ หน่วยงาน หรือองค์กรสามารถนำแนวทางดังกล่าวไปปรับเป็นแผนการพัฒนาได้ และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลเชิงรูปธรรมได้ ขณะเดียวกันภาครัฐ หน่วยงาน หรือองค์กรก็ควรที่จะมองหาวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะหรือธรรมชาติการเรียนรู้ของคนในองค์กรควบคู่ไปด้วย

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี, และ จินตกานต์ สุธรรมดี. (2560). **กรอบแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การในศตวรรษที่ 21.** วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 12(ฉบับพิเศษ), 168-184.

ทัมม์พร นิพนธ์พิทยา. (2561). **ความสำคัญของการวิจัยทรัพยากรมนุษย์.** วารสารวิจยวิชาการ, 1(2), 124.

ธรินด์ เลิศสุขีเกษม. (2565). **การปรับตัวขององค์การภาครัฐสู่รัฐบาลดิจิทัล: ศึกษากรณรการปรับตัวของกระทรวงการต่างประเทศสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลตามกรอบของแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2563 – 2565.** สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นครินทร์ ศรีเลิศ. (2566). **ส่องแผนกำลังคนภาครัฐ' – ข้าราชการไทย แนวโน้มลดจำนวน – เพิ่มประสิทธิภาพทำงาน.** สืบค้นจาก https://www.bangkokbiznews.com/business/economic/1073791

พงศ์เสวก เอนกจำนงค์พร, และ ธัญญลักษณ์ เอนกจำนงค์พร. (2563). **แรงงานผู้สูงอายุ: โอกาสและความท้ายของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในธุรกิจการบริการ.** วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 23(1), 216-229.

สถาบันพระปกเกล้า. (2566). **บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า: ท้องถิ่นในโลกยุควูก้า (VUCA WORLD).** สืบค้นจาก https://kpi.ac.th/uploads/pdf/N4Uqa1EUL7P0DQIBekaRu4FKKnUH17dOEJOn2yxJ.pdf

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2563). **คู่มือแนวทางการพัฒนาบุคลากรภาครัฐ พ.ศ.๒๕๖๓ - ๒๕๖๕.** สืบค้นจาก https://www.ocsc.go.th/sites/default/files/attachment/page/guide_civilservice_update.pdf

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2547). ยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าราชการพลเรือน (พิมพ์ครั้งที่ 1). สถานที่พิมพ์: สกายบุ๊กส์.

ความเป็นประชาธิปไตยและไม่เป็นประชาธิปไตยในรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว 2475 ของ ปรีดี พนมยงค์

Democracy and Non-Democracy in the 1932 Interim Constitution of Pridi Banomyong

สราวุธ สีเมฆ[1]
ณัฏฐณิชา แก้วเมืองทอง[2]
พินธกร นามดี[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา เกี่ยวกับแนวคิดที่สะท้อนถึงความเป็นประชาธิปไตยและความไม่เป็นประชาธิปไตยในรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ของ ปรีดี พนมยงค์ โดยรวบรวมข้อมูลหลักฐานชั้นต้น และหลักฐานชั้นรอง เช่น รัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 หนังสือ ตำรา และข้อมูลจากสื่อสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง ผลจากการศึกษาพบว่า ปรีดี พนมยงค์ มีความพยายามจะร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ให้มีความเป็นประชาธิปไตยให้เหมาะสมกับสาระสำคัญของหลักการประชาธิปไตย และสภาพการณ์ของสังคมไทย ดังปรากฏในหมวดที่ 1 ข้อความทั่วไป มาตราที่ 1 ว่า “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” หรือในหมวดที่ 3 สภาผู้แทนราษฎร ส่วนที่ 2 ผู้แทนราษฎร มาตราที่ 10 ซึ่งมีความพยายามจะเปลี่ยนถ่ายอำนาจทางการเมืองจากคณะราษฎรไปสู่มือของประชาชนอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความพยายามนำหลักการหรือสาระสำคัญของประชาธิปไตยเขียนลงไปในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ แต่เมื่อมีการปรับแปลงลักษณะหรือกระบวนการบางประการให้เข้ากับสภาพการณ์ของสังคมไทย ณ ขณะนั้น ย่อมเป็นเหตุให้ถูกตีความได้ว่ามีหลายมาตราหรือหลายประเด็นที่ขัดหรือย้อนแย้งกับหลักการประชาธิปไตยอยู่ด้วยเช่นกัน ปรากฏว่าเมื่อนำรัฐธรรมนูญฉบับนี้ขึ้นทูลเกล้าถวายต่อรัชกาลที่ 7 พระองค์ทรงให้เพิ่มเติมคำว่าชั่วคราวต่อท้าย เนื่องจากทรงมีพระราชดำริไม่เห็นด้วยในหลายประเด็น โดยเฉพาะมีพระราชดำริว่าการร่างรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายแม่ของประเทศควรต้องมีการยกร่างผ่านกรรมการและให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาร่างเป็นรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นจึงจะเหมาะสมไม่ควรเกิดจากคนเพียงหนึ่งคนหรือกลุ่มคนเพียงกลุ่มเดียว ดังนั้น แม้จะมีความตั้งใจดีที่และเนื้อหามีความเป็นประชาธิปไตยซึ่งมีความเป็นไปได้และเหมาะสมแก่สภาพการณ์อยู่มาก แต่สุดท้ายรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ได้ถูกยกเลิกหลังประกาศใช้ไม่ถึง 5 เดือน ต่อมาในสมัยหลังรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ถูกตีความทั้งในด้านดีและไม่ดีอย่างกว้างขวาง

คำสำคัญ : *ปรีดี พนมยงค์ ประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว 2475*

Abstract

This article aims to study concerning the concepts that reflect democracy and non-democracy in the 1932 temporary constitution of Pridi Banomyong by collecting primary sources. And secondary sources such as the 1932 Interim constitution, books, textbooks, and information from related information media. The results of the study found that Pridi Banomyong made an effort to draft the 1932 Interim constitution to be democratic in accordance with the essence of democratic principles. And the circumstances of Thai

[1] นักศึกษา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] นักศึกษา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[3] อาจารย์ประจำ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

society as appears in section 1, general statement, section 1, "The highest power of the country belongs to the people," or in section 3, house of representatives, section 2, people's representatives, section 10, which attempts to transfer political power from the people's council. Systematically into the hands of the people however, despite efforts to write the principles or essence of democracy into this constitution, However, when certain characteristics or processes are adjusted to suit the circumstances of Thai society at that time, it can be interpreted that there are many sections or issues that conflict with or contradict democratic principles as well. It appears that when this constitution was presented to King Rama VII, he added the word temporary at the end. Because his majesty disagreed with many issues. In particular, the king thought that the drafting of the constitution, which is the mother law of the country, should be drafted through a committee. And for the House of Representatives to consider drafting a permanent constitution, it should be appropriate. It should not be created by just one person or a single group of people. Therefore, even though there are good intentions and the content is democratic, it is possible and appropriate. To the situation a lot but in the end, the 1932 temporary constitution was repealed less than 5 months after it was enacted. Later in the period, the said constitution was widely interpreted in both good and bad ways.

Keywords: *Pridi Banomyong, democracy, interim constitution 1932*

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ต่อมาคณะราษฎรได้ร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ขึ้นภายใต้การนำของ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถือเป็นมันสมองที่สำคัญที่สุดของคณะราษฎร รัฐธรรมนูญฉบับนี้นับว่าเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยไทย อีกทั้ง ยังได้สะท้อนแนวคิดประชาธิปไตยในช่วงเริ่มแรกบนเส้นทางชีวิตการเมืองของปรีดี พนมยงค์อย่างชัดเจนด้วย อย่างไรก็ตาม แม้คณะราษฎรจะสามารถยึดอำนาจการปกครองมาได้สำเร็จ แต่หากจะกล่าวถึงขั้นตอนในการดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้กลับนับว่ามีอุปสรรคมากพอสมควร เช่น การเกิดปัญหาความขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจเดิมที่ต้องการให้ประเทศกลับมาปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และความเห็นต่อหลักการประชาธิปไตยที่ไม่ตรงกันระหว่างคณะราษฎรกับรัชกาลที่ 7 เป็นต้น เมื่อ ปรีดี พนมยงค์ ได้ร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พ.ศ. 2475 เสร็จและนำเสนอขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงลงพระปรมาภิไธยด้วยความเห็นที่แตกต่างกัน พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้เติมคำว่า “ชั่วคราว” กำกับต่อท้ายพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม โดยมีพระราชกระแสรับสั่งแก่คณะราษฎรว่าให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้เป็นการชั่วคราวก่อนแล้วให้เสนอสภาผู้แทนราษฎรเพื่อตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ปัญหาที่สำคัญอีกประการคือการที่มีผู้ไม่เข้าใจความหมายของรัฐธรรมนูญโดยแท้จริงก็ได้ตีความในแง่ลบไปอย่างหลากหลาย

เมื่อมีการทูลเกล้าฯ ถวายรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เวลา 11.15 น. ณ พระราชวังศุโขทัย รัชกาลที่ 7 ทรงสด็จออกในที่ประชุม พระยาสุริยวงศ์วิวัฒน์ จึงนำนายพลเรือตรี พระยาศรยุทธเสนี นายปรีดี พนมยงค์ และเหล่าคณะราษฎรเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้นำในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงอ่านรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 ให้รัชกาลที่ 7 ทรงพิจารณา เมื่ออ่านถวายจนจบแล้วรัชกาลที่ 7 มีพระราชดำรัสว่า “ข้อความในพระราชบัญญัตินั้นมาก พระองค์ยังไม่สู้จะเข้าพระทัยดี ใคร่จะขอร่างพระธรรมนูญนี้ไว้ดูก่อน” จากนั้นจึงเสร็จออกจากที่เฝ้าเพื่อพิจารณาเป็นการส่วนพระองค์ เมื่อผ่านไปประมาณ 30 นาที จึงมีรับสั่งให้นำร่างธรรมนูญกลับมาหาคณะราษฎร ซึ่งคอยอยู่ และแจ้งอย่าง

เป็นทางการว่า “พระราชบัญญัติพระธรรมนูญการปกครองนี้ยาวมาก บางตอนยังไม่เข้าพระทัยดี ครั้นจะประทานพระบรมนามาภิธัยลงทันทีก็ดูจะไม่งามนัก ขอ...ส่งคืนไปตามทางการในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เวลา 17.00 น.” (ปั้น บุณยเกียรติ และ เฮง เล้ากระจ่าง, 2475, น. 41-59) เมื่อนำส่งคืนตามวันเวลาดังกล่าว ได้มีการเพิ่มเติมคำว่า “ชั่วคราว” ไว้แนบท้ายดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น คณะราษฎรจึงได้ดำเนินการตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ทันที เช่น การตั้งสภาผู้แทนราษฎรและเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 70 คน ตามมาตรา 10 เป็นต้น (พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475, 2475, น. 4)

อาจกล่าวได้ว่าการถือกำเนิดของรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ซึ่งนับว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของการเมืองไทยทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้พอสมควร แม้พบว่าการดำเนินการร่างจะดำเนินไปอย่างสงบ แต่เอาเข้าจริงกลับปรากฏความขัดแย้ง ชิงเหลี่ยม และต่อรองอำนาจอย่างมีชั้นเชิงภายใต้ความสงบนั้นอยู่ตลอดเวลา จนสุดท้ายรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวนี้มีอายุอยู่เพียง 4 เดือน เศษเท่านั้น

แนวคิดประชาธิปไตยในสังคมไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

สังคมไทยอยู่กับการปกครองที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดมายาวนานอย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยอยุธยา จนกระทั่งแนวคิดการปกครองอย่างตะวันตกที่เรียกว่าประชาธิปไตยเริ่มแพร่ขยายเข้ามาผ่านกลุ่มคน และกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ จนสุดท้ายนำไปสู่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 ดังนั้น การเกิดเหตุการณ์ในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จึงไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ ไร้รากฐาน แต่กลับเกิดขึ้นอย่างมีกระบวนการสะสมมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายสิบปี โดยสามารถแบ่งช่วงแห่งการพัฒนาแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมไทยออกเป็น 3 สมัยกว้าง ๆ ดังนี้

1. สมัยแรกเริ่มประชาธิปไตยอย่างตะวันตกในสังคมไทย

ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นช่วงเวลาที่วัฒนธรรมและแนวคิดตะวันตกเริ่มเข้าสู่ประเทศไทย ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศต่าง ๆ จึงเป็นโอกาสให้พระองค์ได้ทรงศึกษาวิธีการปกครองตามแนวทางของอารยประเทศ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทย พระองค์ทรงดำเนินรัฐประศาสนนัยสร้างพื้นฐานการปกครองระบอบนี้อย่างค่อยเป็นค่อยไป ได้แก่ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาในพระองค์ เพื่อถวายคำปรึกษาและความเห็นเกี่ยวกับการปกครอง มีการปฏิรูประบบราชการ และที่สำคัญ คือการเลิกทาส อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากเหตุการณ์ยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยามเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยเริ่มต้นจากเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงของสยามใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งสยามยังปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็มีเค้าความคิดเรื่องการปกครองโดยประชาชนบ้างแล้ว โดยเห็นได้จากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองในประเทศไทยว่า

> “ถ้าจะมีปาลิเมนต์จะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเป็นเมมเบอได้สักกี่คน และโดยว่าจะมีเมมเบอเหล่านั้นเจรจาการได้ก็ไม่เข้าใจในการราชการทั้งปวงทั่วถึง เพราะไม่มีความรู้และการฝึกหัดอันใดแต่เดิมเลยก็คงจะทำให้การทั้งปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้..” (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2535, น. 39)

2. สมัยปลูกฝังประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2453 ทรงมีพระราชดำริในเรื่องการจัดให้มีปาลิเมนต์ (parliament) และคอนสติติวชั่น (constitution) ตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ แต่พระองค์ยังทรงเห็นถึงความไม่พร้อมของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ เนื่องจากยังขาดความรู้ ความเข้าใจด้านการปกครองตนเองหากให้สิทธิการปกครองอาจนำไปใช้ในทางที่ผิด ซึ่งจะก่อให้เกิดโทษมากกว่าคุณ ดังนั้นในรัชสมัยของพระองค์จึงยังคงเป็นการเตรียมพื้นฐานเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนด้วยเหตุผลความไม่พร้อมดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความไม่พอใจให้แก่คณะนายทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนหัวใหม่ผู้ใฝ่ฝันการเมืองที่ต้องการเห็นความเจริญในบ้านเมืองจึงเกิดการรวมตัวกันก่อการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2454 แต่ได้ถูกจับกุมเสียก่อนซึ่งเหตุการณ์นั้นเรียกว่า "กบฏ ร.ศ. 130" อย่างไรก็ดี พระองค์ได้ทรงตระหนักถึงความรู้ความเข้าใจของพสกนิกรชาวไทยในด้านสิทธิ และหน้าที่ตามรูปแบบการปกครองใหม่ ทรงจัดตั้งเมืองสมมุติขึ้นมีชื่อว่า “ดุสิตธานี” โดยตั้งอยู่ภายในบริเวณพระราชวังดุสิตเพื่อทดลองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และมีพระราชปณิธานจะพระราชทานประชาธิปไตยแก่ปวงชนชาวไทยแต่เสด็จสวรรคตเสียก่อนจึงทำให้เรื่องเงียบหายไป (ศิริชัย วัฒนโยธิน, 2550, น. 10)

3. สมัยเริ่มสร้างประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เถลิงถวัลยราชสมบัติสืบต่อจากพระบรมเชษฐาธิราชในพ.ศ. 2468 ซึ่งเป็นช่วงที่แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองกระจายตัวอย่างแพร่หลายในหมู่ข้าราชการหัวก้าวหน้า พระองค์ทรงตระหนักถึงสถานการณ์ในขณะนั้น และมีพระราชประสงค์จะให้มีการดำเนินการเป็นลำดับขั้นพร้อมกับพัฒนาความรู้ด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน โดยทรงสนับสนุนการปรับปรุงการปกครองท้องถิ่น เช่น สุขาภิบาล อีกทั้ง ทรงมีพระราชดำริที่จะให้มีการปกครองท้องถิ่นในรูปแบบเทศบาล เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง ในขณะเดียวกัน การบริหารราชการระดับสูงก็ได้มีการเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งหน่วยงานที่สามารถยับยั้งการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ และสามารถถวายความคิดเห็นคำแนะนำในการบริหารราชการแผ่นดินต่อพระองค์ได้ ทั้งนี้ ทรงมุ่งหวังให้มีการประชุม แสดงความคิดเห็นโต้แย้ง จนสามารถสรุปเป็นมติของที่ประชุม ได้แก่ อภิรัฐมนตรีสภา สภากรรมการองคมนตรี และเสนาบดีสภา นอกจากนี้ ทรงมีพระราชดำริในการเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประเทศไทย โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกร่างรัฐธรรมนูญขึ้น 2 ฉบับ ได้แก่

1) ร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรก เมื่อปี พ.ศ. 2469 ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระยากัลยาณไมตรี (Dr. Francis B. Sayre) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ เป็นพระราชปุจฉา 9 ข้อ เกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของสยาม ระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับการเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย และรัฐธรรมนูญควรมีลักษณะอย่างไร

2) ร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่สอง เมื่อปี พ.ศ. 2474 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีวิสารวาจา ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ และนายเรย์มอนด์ บี สตีเวนส์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีชื่อว่า "Outline of Changes in the Form of Government" แต่มิได้แบ่งเป็นมาตรา มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ ตลอดจนวิธีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

อย่างไรก็ตาม ร่างรัฐธรรมนูญทั้ง 2 ฉบับ ได้ถูกระงับไปด้วยมีผู้ถวายความเห็นคัดค้านว่าประชาชนยังไม่เข้าใจในระบอบประชาธิปไตยเพียงพอ จึงทรงระงับแนวพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญไว้ชั่วคราว

ปรีดี พนมยงค์ กับหลักการประชาธิปไตย และรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475

ปรีดี พนมยงค์ ถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง กฎหมาย และเศรษฐกิจของประเทศไทย ปรีดี พนมยงค์ นั้นกำเนิดมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของไทยที่กำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากระบบศักดินาที่กำลังล้าหลังไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแบบตะวันตกที่เข้ามาพร้อม ๆ กับระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย เป็นเหตุให้ชนชั้นนำ และปัญญาชนในสังคมไทยมีความต้องการจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศไปตามแนวคิดแบบตะวันตก เห็นได้ชัดเจนจากเหตุการณ์ที่มีการเรียกร้องรัฐธรรมนูญของกลุ่มเจ้านาย และข้าราชการใน ร.ศ. 103 (พ.ศ. 2428) โดยได้ขอให้รัชกาลที่ 5 ทรงเปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (Constitutional Monarchy) จากบริบทในสังคมไทยดังกล่าว อีกทั้งยังได้รับการศึกษาตามแนวทางแบบตะวันตกจึงเป็นเหตุให้ ปรีดี พนมยงค์ มีความตั้งใจที่จะนำแนวคิดแบบตะวันตก เช่น ระบบการเมือง และรบบเศรษฐกิจมาปรับแปลงเพื่อประยุกต์ใช้กับประเทศไทยอย่างเหมาะสม (วิเชียร เพ่งพิศ, 2559: 1)

ปรีดี พนมยงค์ เชื่อว่าสังคมไทยมีความเป็นประชาธิปไตยมาตั้งแต่สมัยปฐมกาลแล้ว ดังนั้นการจะสร้างให้สังคมไทยเป็นสังคมประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องที่สามารถเป็นไปได้ ดังที่ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยตามความเข้าใจของตนเองไว้ว่า ประชาธิปไตยถูกคิดค้นเมื่อไม่นานมานี้ ดังนั้น จึงไม่สามารถอาศัยเพียงแต่ภาษาพูดกับภาษาเขียนมาเป็นหลักตัดสินว่าปวงชนชาวไทยนั้นไม่รู้จักระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเพราะอ้างว่าไม่รู้จักความหมาย แม้กระทั่งผู้รู้ความหมายก็อาจตีความผิดไป ซึ่งโดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานก็ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้ว่า แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นตามธรรมชาติพร้อมกันกับการมีมนุษยชาติในโลกนี้ ต่อมาระบอบประชาธิปไตยปฐมกาลได้ถูกทำลายโดยระบบทาส และระบบศักดินา ต่อมาเมื่อตกอยู่ภายใต้ระบบทาสกับระบบศักดินา จึงทำให้ระบอบปกครองประชาธิปไตยปฐมกาลนั้นเสื่อมไปในชั่วระยะเวลาหลายพันปี อย่างไรก็ตาม ยังคงสามารถพบลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตยหลงเหลืออยู่บ้างในสังคมชนบท เช่น ยังมีธรรมเนียมประเพณีกฎหมายที่บันทึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรรับรองว่าผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านนั้นเป็นผู้ที่ราษฎรในหมู่บ้านเลือกตั้งขึ้น หากตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดส่วนมากในชนบทว่างลง ทางคณะสงฆ์ต้องปรึกษาพระภิกษุในวัดกับชาวบ้านคัดเลือกเจ้าอาวาสองค์ใหม่ ชาวนาเองในหลายท้องที่ยังปรากฏธรรมเนียมการลงแขกช่วยกันไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว หรือการช่วยเหลือกันสร้างที่พักอาศัย ลักาณะอาการกิริยาที่ราษฎรในชนบทแสดงออกเช่นนี้ ปรีดี พนมยงค์ ตีความว่าล้วนเป็นส่วนหนึ่งแห่งประชาธิปไตยปฐมกาลที่ยังหลงเหลือตกค้างอยู่ อย่างไรก็ตาม แม้สังคมไทยจะมีลักษณะสังคมประชาธิปไตยปรากฏหรือหลงเหลือ แต่หากมีการไถ่ถามราษฎรว่ารู้จักประชาธิปไตยหรือไม่ประชาธิปไตยคืออะไร ราษฎรทุกคนคงไม่อาจตอบให้ถูกต้องได้เพราะศัพท์นั้นเป็นคำซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นใหม่ในภาษาไทย (ปรีดี พนมยงค์, 2535, น. 23-24)

ปรีดี พนมยงค์ ยังได้พยายามสะท้อนให้เห็นหลักการประชาธิปไตยที่มีการผสมผสานแนวคิดอื่น ๆ เช่น แนวคิดกรรมสิทธิ์รวม แนวคิดแบบสหกรณ์ และแนวคิดปรัชญาทางพระพุทธศาสนา (ภัทราพร พ่วงเจริญชัย และคณะ, 2564, น. 102) เข้ากับแนวคิดประชาธิปไตยด้วย โดยปรีดี พยมยงค์ ได้กล่าวว่า ประชาธิปไตยประกอบขึ้นด้วยคำไทย 2 คำ คือ คำว่า “ประชา” หมายถึงหมู่คนหรือปวงชน และคำว่า “อธิปไตย” หมายถึงอำนาจสูงสุดดังนั้นคำว่า “ประชาธิปไตย”จึงหมายถึงอำนาจสูงสุดของปวงชนการปกครองประชาธิปไตยจึงควรถือเอามติปวงชนเป็นใหญ่ ไม่ว่าความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานหรือความหมายใด ๆ ก็ตามคำว่าประชาธิปไตยจะมีความหมายเป็นอย่างอื่นใดไม่ได้นอกจากความหมายที่ว่าคือ แบบการปกครองที่ยึดถือมติปวงชนเป็นใหญ่ เพราะอำนาจสูงสุดเป็นของปวงชนที่มีสิทธิหน้าที่ตามธรรมชาติ กล่าวคือ ด้วยการที่ประชาธิปไตยถือมติปวงชนเป็นใหญ่ก็เพื่อประโยชน์ของราษฎร โดยจะมีรัฐบาลซึ่งประชาชนได้ทำการเลือกผู้แทนราษฎรในการใช้อำนาจนั้น แนวคิดประชาธิปไตยจึงเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนแม้ว่ามนุษย์จะมีสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลก็ตาม นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมนุษย์ทุกคนย่อมมีการกระทำตามธรรมชาติเพื่อสิทธิ เสรีภาพรวมถึงผลประโยชน์ของตนเองและส่วนรวมเป็นหลัก แต่จากรากฐานแนวคิดใหม่ ๆ ในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 เป็นต้นมา เช่น

แนวคิดปัจเจกชนนิยมได้ก่อให้เกิดความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และเกิดลัทธิทางการเมือง ลัทธิทางเศรษฐกิจ ต่าง ๆ ที่ขัดกับหลักการประชาธิปไตยอย่างที่ควรจะเป็น เช่น ลัทธิอนาธิปัตย์นิยม ซึ่งลัทธิประเภทนี้นั้นถือว่าเสรีภาพส่วนบุคคลประเสริฐสุด บุคคลมีเสรีภาพอย่างไม่มีจำกัด หรือลัทธิเสรีนิยม ซึ่งเป็นลัทธิทางเศรษฐกิจที่ปล่อยให้เอกชนมีเสรีภาพเต็มที่ในการประกอบเศรษฐกิจ ต่างคนต่างทำ ใครมีทุนมากก็ได้เปรียบ หากลัทธินี้ดำเนินการถึงจุดสูงสุดจะกลายเป็น “จักรวรรดินิยม” ที่มีอำนาจมากดขี่เบียดเบียนคนส่วนใหญ่ ดังที่ประชาธิปไตยบางกลุ่มได้มีการเปรียบเทียบลัทธิเสรีนิยมว่าเปรียบเหมือน “เสรีภาพของสุนัขจิ้งจอกในเล้าไก่” (ปรีดี พนมยงค์, 2535, น. 26-28)

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นจะสังเกตได้ว่าหลักการหรือแนวคิดประชาธิปไตยของ ปรีดี พนมยงค์ มีความแตกต่างจากการรับรู้โดยทั่วไปของหลักการประชาธิปไตยในช่วง คริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ที่มีหลักการปัจเจกชนนิยม หรือเสรีนิยมเป็นรากฐานสำคัญ กลับกัน ปรีดี พนมยงค์ ได้โจมตีว่าแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ต่างหากที่จะนำไปสู่การเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกันมากยิ่งขึ้น ดังนั้น เมื่อได้มีโอกาสเป็นผู้ยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ซึ่งถือเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการวางรากฐานของประชาธิปไตยไทย ปรีดี พนมยงค์ จึงได้นำหลักการประชาธิปไตยตามความคิดของตนเองใส่ลงไปในรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 สามารถกล่าวได้ ดังนี้ (พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม ชั่วคราว พุทธศักราช 2475, 2475, น. 2-14)

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของราษฎร

มาตรา 1 บัญญัติไว้ว่า "อำนาจอธิปไตยเป็นของราษฎร ราษฎรทั้งหลายมีสิทธิและเสรีภาพ เสมอภาคกัน โดยไม่มีชนชั้นวรรณะ” เป็นการเปลี่ยนแปลงจากอำนาจที่รวมศูนย์อยู่ที่พระมหากษัตริย์ มาสู่การแบ่งปันอำนาจสู่ประชาชน

2. การปกครองแบบรัฐสภา

รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้งของประชาชน ทำหน้าที่ออกกฎหมาย ควบคุมดูแลการบริหารราชการแผ่นดิน และถอดถอนข้าราชการ

3. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

รัฐธรรมนูญรับรองสิทธิและเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน เช่น สิทธิเสรีภาพในการพูด การเขียน การชุมนุม การรวมกันเป็นสมาคม เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

4. ระบบตุลาการที่เป็นอิสระ

รัฐธรรมนูญแยกอำนาจตุลาการออกจากฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ กำหนดให้มีศาลยุติธรรมที่เป็นอิสระ โปร่งใส และยุติธรรม

จากข้างต้นแม้ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่ประกาศใช้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร โดยประกาศใช้เป็นการชั่วคราวก่อนที่จะมีรัฐธรรมนูญฉบับถาวรได้มีการบัญญัติแนวทางหลักในการปกครองประเทศ ที่มุ่งให้อำนาจนั้นคืออำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนอย่างแท้จริงโดยที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะกรรมการราษฎร อำนาจตุลาการทางศาล และอำนาจนิติบัญญัติทางสภาผู้แทนราษฎร ถือได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้มีลักษณะการจำกัดอำนาจกษัตริย์ และใช้เป็นแม่บทในการพยายามนำประชาธิปไตยกลับคืนสู่ปวงชน พยายามล้มล้างระบอบการปกครองเดิมที่ประชาชนไม่มีสิทธิ์ โดยสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวน 70 คน แต่มาจากการแต่งตั้งโดยคณะราษฎร และฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจยุบสภา (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2557, น. 84) มีผลใช้บังคับตามคำกราบบังคมทูลของคณะราษฎร เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งต่อมาถูกยกเลิกเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 จากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 นับว่าแม้จะเป็นจุดเริ่มต้นที่หลายคนมองว่าเป็นการชิงสุกก่อนห่าม เป็นพวกใจร้อน ทนรอไม่ได้ แต่การเริ่มต้นในครั้งนี้นับว่าเป็นความพยายามอย่างมากที่ ปรีดี พนมยงค์ นั้นได้ฝ่าวงล้อมคำครหา และกระแสโจมตีในอดีตจนทำให้สังคมเริ่มกลับมาสนใจในอำนาจที่มีอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงไร หากเป้าหมายที่แท้จริงคือการทำเพื่อประชาชน มิได้แฝงเจตนาใด ๆ ก็นับได้ว่าเป็นความคิดที่ทำเพื่อส่วนรวมคือการเห็นคุณค่า สิทธิเสรีภาพในตัวประชาชน

รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ของ ปรีดี พนมยงค์ กับปัญหาความไม่เป็นประชาธิปไตย

รัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 หรือที่เรียกกันว่า “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475” ร่างขึ้นโดย ปรีดี พนมยงค์ และถูกประกาศใช้ในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยแม้นจะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางถึงการปรากฏหลักการประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสภาพทางการเมืองในสมัยนั้น แต่ในอีกมุมหนึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีมีความเป็นประชาธิปไตยปรากฏอยู่หลายจุด การกำหนดให้มีผู้แทนราษฎรจากการแต่งตั้ง เป็นเวลาถึง 10 ปี และยังขยายเวลาออกไปอีก 10 ปี เป็นอย่างน้อย อาจเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ขึ้นมา ทราบอยู่แล้วว่าราษฎรไทยยังขาดความพร้อมต่อการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน สังเกตได้จากรัฐธรรมนูญฉบับนี้ใน มาตรา 10 ได้ให้เหตุผลถึงความจำเป็นของการมีผู้แทนจากการแต่งตั้ง ว่าเป็นเพราะประชาชนยังสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาไม่ถึงครึ่ง (พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475, 2475, น. 4) และต่อให้คนไทยมีการศึกษามากพอแล้ว รัฐธรรมนูญของนายปรีดี พนมยงค์ ก็ดูเหมือนจะแสดงจุดอ่อนว่าขาดความไม้เนื้อเชื่อใจต่อราษฎร กล่าวคือมีการออกแบบการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร โดยให้มีการเลือกตั้งทางอ้อมถึง 3 ชั้น ด้วยการให้ประชาชนเลือกผู้แทนหมู่บ้าน แล้วให้ผู้แทนผู้บ้านเลือกผู้แทนตำบล จากนั้นจึงให้ผู้แทนตำบลเลือกผู้แทนราษฎร นอกจากนี้รัฐธรรมนูญของนายปรีดี พนมยงค์ยังถูกโจมตีด้วยว่าเคลือบแฝงไปด้วยทัศนคติแบบอำนาจนิยมในระบอบเผด็จการ เห็นได้จากการออกแบบโครงสร้างอำนาจอธิปไตยที่ทับซ้อนแทรกแซงอำนาจกัน รวมถึงการสร้างคณะกรมการเมือง (Politburo) โดยในรัฐธรรมนูญฉบับนี้เรียก “กรรมการราษฎร” (พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475, 2475, น. 3) เพื่อครอบงำการบริหารงานของเสนาบดีสภา (คณะรัฐมนตรี) ซึ่งเป็นแนวคิดลักษณะนี้นักวิชาการบางกลุ่มเชื่อว่ามีการดัดแปลงมาจากประเทศที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ เช่น โซเวียต

การวางโครงสร้างอำนาจอธิปไตยที่มีปัญหาหลายจุดจนถูกโจมตีถึงขั้นกล่าวว่าผิดหลักการประชาธิปไตย ยังเห็นได้จากบทบัญญัติในมาตราต่าง ๆ ของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 โดยสามาถกล่าวได้ ดังนี้ (ฤา, 2565, ออนไลน์) (พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475, 2475, น. 3-13)

1. มาตรา 6

ได้บัญญัติให้การฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในคดีอาชญายังโรงศาล กระทำไม่ได้ แต่ให้อำนาจหน้าที่แก่สภาผู้แทนราษฎรวินิจฉัยแทน ซึ่งบทบัญญัติเช่นนี้ เป็นการให้ “อำนาจตุลาการ” แก่องค์กรฝ่าย “นิติบัญญัติ” ซึ่งถือเป็นการละเมิดหลักการถ่วงดุลอำนาจ บริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ

2. มาตรา 7

ได้บัญญัติให้ “การกระทำใด ๆ” ของพระมหากษัตริย์ต้องมีการลงนามโดยความยินยอมของ “คณะกรรมการราษฎร” มิฉะนั้นจะเป็นโมฆะ ซึ่งการบัญญัติถ้อยคำกว้าง ๆ ว่า “การกระทำใด ๆ” ทำให้นิติกรรมทุกชนิดของพระมหากษัตริย์ไม่ว่าจะในทางส่วนตัว หรือส่วนที่เกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ การบัญญัติเช่นนี้จึงเป็นการ “ละเมิดสิทธิมนุษยชน” เพราะบุคคลธรรมดาที่บรรลุนิติภาวะ ต่างได้การรับรองสิทธิในการทำนิติกรรมได้อย่างเสรีตามกฎหมาย ดังนั้น ในเมื่อพระมหากษัตริย์ก็เป็นบุคคลธรรมดาในทางกฎหมาย ก็ย่อมมีสิทธิขั้นพื้นฐานทางกฎหมาย ในการทำนิติกรรมที่ “ไม่เกี่ยวกับราชการแผ่นดิน” เหมือนกับบุคคลทั่ว ๆ ไปโดยไม่จำเป็นต้องขอคำยินยอมจากคนอื่น

3. มาตรา 9

ได้ให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎร ในการถอดถอนกรรมการราษฎร หรือพนักงานรัฐบาลคนใดก็ได้ ซึ่งถือเป็นการให้อำนาจ “ฝ่ายนิติบัญญัติ” เข้าไปแทรกแซงการทำงานของ “ฝ่ายบริหาร” เพราะการแต่งตั้งถอดถอนกรรมการราษฎร ถือเป็น

อำนาจหน้าที่ของประธานกรรมการราษฎร ซึ่งเทียบได้กับการที่นายกรัฐมนตรีมีเอกสิทธิ์ในการแต่งตั้งและถอดถอนคณะรัฐมนตรีในปัจจุบัน ดังนั้นการที่สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจทั้งถอดถอนกรรมการราษฎรหรือพนักงานรัฐบาล จึงเป็นเรื่องที่ขัดกับหลักประชาธิปไตย และไม่มีประเทศไหนในโลกเขาทำกัน

4. มาตรา 34

ได้ให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎร สามารถแต่งตั้งกรรมการราษฎรทดแทนได้ในกรณีที่กรรมการราษฎรขาดคุณสมบัติหรือพ้นจากตำแหน่งเพราะถึงแก่ความตายทั้ง ๆ ที่มาตรา 33 ให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งประธานกรรมการราษฎรได้เพียงคนเดียว ส่วนอำนาจการแต่งตั้งกรรมการราษฎรนั้น จะเป็นอำนาจของประธานกรรมการราษฎรอีกที เรียกได้ว่าเป็นการวางบทบัญญัติแบบไร้หลักเกณฑ์

อีกประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญมากที่ทำให้รัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ของ ปรีดี พนมยงค์ ถูกโจมตีถึงความไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างมากจากนักวิชาการยุคหลัง ได้แก่ ประเด็นเรื่อง “กรรมการราษฎร” กล่าวคือ นักวิชาการเหล่านี้เชื่อว่า กรรมการราษฎรเป็นการสอดไส้โครงสร้างองค์กรทางการเมืองเลียนแบบประเทศคอมมิวนิสต์ โดยคณะกรรมการราษฎรจะทำหน้าที่เป็น เปรียบเสมือนคณะกรมการเมือง (Politburo) ซึ่งมีอำนาจที่ซ้อนทับกับอำนาจของเสนาบดีสภา (คณะรัฐมนตรี) อีกทีหนึ่ง โดยคณะกรรมการราษฎรจะมีอำนาจพิเศษที่จะออก “พระราชกำหนด” เป็นกฎหมายได้ในกรณีเร่งด่วนฉุกเฉินตามมาตรา 29 ซึ่งโดยปกติแล้วการออกกฎหมายจะทำได้เพียงช่องทางผ่านรัฐสภาเท่านั้น ซึ่งการออกพระราชกำหนดจะเป็นหน้าที่ของคณะรัฐมนตรี (ฝ่ายบริหาร) ดังนั้น อำนาจในส่วนนี้ของคณะกรรมการราษฎรจึงถือเป็นการแทรกแซงฝ่ายบริหาร (พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475, 2475, น. 11)

นอกจากนี้ อำนาจการเจรจาการเมืองกับต่างประเทศ และอำนาจการลงนามผูกพันกับต่างประเทศ ก็ยังมีการวางบทบัญญัติในลักษณะที่มีความทับซ้อนกันระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติในหลายจุด เช่น มาตรา 36 วรรคแรก ได้ให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎร สำหรับการเจรจาการเมืองกับต่างประเทศ ส่วนมาตรา 36 วรรค 3 ได้บัญญัติให้การให้สัตยาบันสัญญาทางพระราชไมตรีของพระมหากษัตริย์ ต้องใช้พระราชอำนาจตามคำแนะนำของกรรมการราษฎร ทั้ง ๆ ที่ในเมื่อมาตรา 36 วรรคแรก ได้ให้อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติไปเจรจา แต่เวลาลงนามผูกพันกลับให้ทำตามคำแนะนำของฝ่ายบริหาร (พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475, 2475, น. 13) ด้วยเหตุผลเหล่านี้เอง พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ซึ่งร่างขึ้นโดยความคิดของ ปรีดี พนมยงค์ จึงมีจุดอ่อนให้มองได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีการสะท้อนทัศนคติและอุดมการณ์ส่วนตัวลงไปในกฎหมายแม่บทที่จะนำมาใช้บังคับกับคนทั้งประเทศ มากจรเกินไปและหลายจุดมีความย้อนแย้งสับสน และด้วยสาเหตุนี้เองเมื่อนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 7 ให้พระองค์ทรงพิจารณาอ่านและวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วน จึงทรงไม่ยินยอมให้ใช้เป็นฉบับถาวร โดยทรงให้เพิ่มเติมคำว่า “ชั่วคราว” ไปก่อน และยังมีการเขียนด้วยลายพระหัตถ์สำทับลงด้วยว่า คือ ฉบับชั่วคราว จนกว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายที่หลากหลาย เพื่อออกแบบรัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่มีความเป็นประชาธิปไตยโดยแท้จริงตามที่ ปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวว่า

> “ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับ 27 มิถุนายน 2475 นั้น ผมในนามคณะราษฎรเป็นผู้ยกร่างขึ้น เดิมไม่มีคำว่า “ชั่วคราว” ครั้นเมื่อผมนำไปทูลเกล้าถวายพระปกเกล้าฯ ที่วังศุโขทัย พระองค์ได้ขอให้เติมคำว่า “ชั่วคราว” แล้วก็ทรงเขียนลายพระหัตถ์เองเติมคำว่า “ชั่วคราว” ไว้ โดยรับสั่งว่าให้ใช้ไปพลางก่อนแล้วจึงตั้งกรรมการและให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาให้เป็นรัฐธรรมนูญถาวรขึ้น” (ทิพวรรณ บุญทวี, 2528, น. 33-34)

แม้จะมีความตั้งใจดีและมีความพยามจะใส่หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่มีการผสมผสานแนวคิดต่าง ๆ ลงไปตามความเหมาะสมแก่สภาพการณ์ แต่พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ได้สิ้นสุดลงเพียงระยะเวลาสั้น ๆ เพราะประเด็นปัญหาดังกล่าว เป็นเหตุให้คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองฝ่ายทหารมีความไม่พอใจ ปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่างมาก ที่เขียนรัฐธรรมนูญโดยปราศจากการขอคำปรึกษา เป็นเหตุให้คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองไม่มีช่องทางในการโต้แย้งพระวินิจฉัยของรัชกาลที่ 7 และเมื่อรัชกาลที่ 7 พระราชทานร่างรัฐธรรมนูญคืนพร้อมกับพระราชหัตถเลขาเพิ่มเติมแค่คำว่า “ชั่วคราว” เพียงคำเดียว ก็ทำให้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ปรีดี พนมยงค์ ต้องเริ่มนับเวลาถอยหลังทันทีตั้งแต่วินาทีแรกที่ประกาศใช้

สรุป

ประเทศไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบันได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาแล้วถึง 20 ฉบับ ฉบับปัจจุบันคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 ในจำนวน 20 ฉบับ นี้มีฉบับใดบ้างที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นเอกฉันท์โดยปราศจากข้อโต้แย้ง ว่ามีความเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์พร้อม แม้แต่รัฐธรรมนูญฉบับ พุทธศักราช 2540 ซึ่งสังคมส่วนมากให้การยอมรับว่ามีความเป็นประชาธิปไตยอย่างไม่มีเคยมีมาก่อน ก็ยังมีการตำหนิว่าได้นำไปสู่การเกิดเผด็จการในรัฐสภาได้ กล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญทุกฉบับของประเทศไทยที่มาผ่านมาหากต้องการหาข้อดีก็พบ และหากต้องการหาข้อเสียก็ไม่มีไม่พบเช่นกัน เพราะรัฐธรรมนูญทุกฉบับล้วนเขียนด้วยมือมนุษย์และมนุษย์ย่อมมีมุมมอง ความคิด และทัศนคติ ต่อระบอบการปกครองที่เรียกว่าประชาธิปไตยที่แตกต่างกันไป ยิ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศที่มีผู้สัมปทานร่างเพียงแค่หนึ่งคน การร่างโดยไม่มีข้อผิดพลาดประการใดเลย หรือสามารถร่างให้เป็นที่ถูกตาต้องใจผู้คนทั้งในอดีต และปัจจุบันได้นั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้ เพราะผู้ยกร่าง ผู้พิจารณา และผู้ที่ได้อ่านรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ในขณะนั้นทุกคนล้วนแต่เริ่มเป็นเพียงทารกหัดเดินบนเส้นทางประชาธิปไตยเท่านั้นแต่หากจะมองถึงเจตนาของผู้ยกร่างอย่าง นายปรีดี พนมยงค์ ที่มีความพยายามหรือมีเจตนาดีที่จะทำให้สังคมไทยมีความเป็นประชาธิปไตยที่ไม่เดินตามรอยเท้าอย่างตะวันตกไปเสียทีเดียวนั้น ย่อมเป็นที่น่ายกย่อง แม้จะโดนคัดค้านและโจมตีอย่างมากจากทุกฝ่ายแต่สุดท้าย นายปรีดี พนมยงค์ ก็ยังยึดมั่นตามแนวทางที่ตนเองเชื่อถืออยู่ เห็นได้จากที่ภายหลังปรีดี พนมยงค์ ได้มีการเขียนเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติหรือที่รู้จักกันในชื่อสมุดปกเหลือง บนแนวทางเดิม คือ มีการนำเอาแนวคิดลัทธิ หรือหลักปรัชญาที่หลากหลายมาปรับแปลงเพื่อประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

จักษ์ พันธ์ชูเพชร. (2549). ***การเมืองการปกครองไทย: จากยุคสุโขทัยถึงสมัยทักษิณ.*** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : มายด์พับลิชชิ่ง.

ทิพวรรณ บุญทวี. (2528). ***ความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์: ระยะเริ่มแรก (พ.ศ. 2443-2477).*** [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. บัณฑิตวิทยาลัย.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2535). ***การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475.*** ม.ป.ท.: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ร่วมกับฝ่ายสิ่งพิมพ์โครงการ 60 ปี ประชาธิปไตย

ปรีดี พนมยงค์. (2535). ***ผู้กำเนิดรัฐธรรมนูญไทยปรีดี พนมยงค์*** กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.

ปั้น บุณยเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง. (2475). ***สยามรัฐเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินอย่างมีพระราชาธิบดีอยู่ใต้พระธรรมนูญการปกครอง ภาค 1.*** พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล์.

ภัทราพร พ่วงเจริญชัย และคณะ. (2564). สมุดปกเหลืองกับแนวคิดสังคมนิยมของ นายปรีดี พนมยงค์. ***วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. 11***(2), 102.

วิเชียร เพ่งพิศ. (2559). ***แนวคิดทางกฎหมายรัฐธรรมนูญของปรีดี พนมยงค์.*** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฤา. (21 มิถุนายน 2565). ***รัฐธรรมนูญฉบับปรีดี พนมยงค์ ที่ถูกนับถอยหลังลงตั้งแต่วินาทีแรกที่ประกาศใช้*** https://www.luehistory.com/รัฐธรรมนูญฉบับปรีดี พนมยงค์ ที่ถูกนับถอยหลังลงตั้งแต่วินาทีแรกที่ประกาศใช้.

ศิริชัย วัฒนโยธิน. (2550). ***การกล่าวอ้างประชาธิปไตยในประเทศไทย***. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา ประเทศจีน

Cultural tourism in Xishuangbanna, China

อรพรรณ ชูช่วย[1]
อภิเศก ปั้นสุวรรณ[2]

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความสำคัญในการช่วยพัฒนาเมืองให้เจริญและคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเมือง งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศกาลสาดน้ำสิบสองปันนา ประเทศจีน อันเป็นการนำวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สิบสองปันนามาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยมีการใช้ข้อมูลเปรียบเทียบกับประเพณีสงกรานต์ของประเทศไทยเพื่อขยายให้เห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของสิบสองปันนาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2009-2022 และใช้ข้อมูลประเพณีสงกรานต์และเทศกาลสาดน้ำประจำปี ค.ศ. 2023 นำมาวิเคราะห์ด้วยเทคนิค SWOT Analysist การวิเคราะห์เชิงพรรณนา การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์เชิงแผนที่ Case Study Comparison และ Policy Achievement พบว่าสิบสองปันนามีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 6 แบบ ใช้การจัดการท่องเที่ยวเป็นแผนพัฒนา 3 ฉบับ มีสาระสำคัญคือการสร้างพื้นที่เก้าจวงซีชวง พัฒนาความเข้มข้นของเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทลื้อและเพิ่มรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่งออกภาพลักษณ์สิบสองปันนาผ่านวรรณกรรมและศิลปะ สร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อสุขภาพ และผลักดันรถไฟสายลาว-จีน ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดีจากนักท่องเที่ยวชาวจีนมากกว่าชาวต่างชาติ แต่ก็ยังต้องเผชิญความท้าทายจากความเป็นวัฒนธรรมร่วมกับประเทศเพื่อนบ้าน

***คำสำคัญ**: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไทลื้อ สิบสองปันนา*

Abstract

Cultural tourism is important in helping develop cities to thrive and preserve the original culture of urban residents. By showcasing the culture of ethnic groups as tourist attractions, it transforms cities into unique and significant tourist destinations. This research aims to study cultural tourism patterns, tourism management, economic impacts of Xishuangbanna's cultural tourism and the challenges between the Songkran Festival in Thailand and the Water Splashing Festival in Xishuangbanna, China. Data was collected from various sources from 2009 to 2022, about festival the data was collected from reports of 2023. It was then analyzed using SWOT analysis, comparative analysis, statistical analysis, case study comparison, and policy achievement analysis. The study found that Xishuangbanna has seven cultural tourism patterns and three development plans, focusing on creating cultural tourism spaces, enhancing the Tai Lue cultural identity, and expanding cultural tourism formats through literature and art, project planning wellness tourism and China-Lao Railway. Economically, the cultural tourism products of the festival have received

[1] นักศึกษาหลักสูตรเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

[2] รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

positive responses, particularly from Chinese tourists, based on tourist numbers and revenue. However, challenges arise from market competition from neighboring countries and conflicting cultural identities, impacting Thailand's Songkran Festival tourism.

Keyword: *Cultural Tourism, Tai Lue, Xishuangbanna*

บทนำ

การท่องเที่ยวในสิบสองปันนาเริ่มต้นหลังจากการปฏิวัติวัฒนธรรมในช่วงต้นพุทธศตวรรษ 2530 เกิดโครงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและธุรกิจการท่องเที่ยว ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นสิบสองปันนายุคใหม่อันเป็นเมืองตากอากาศ สวรรค์บนดินของชาวจีนฮั่นที่ต้องการหนีความหนาวและความจำเจจากเมืองใหญ่ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2557:17-19)

ในปี พ.ศ.2552 สิบสองปันนาเป็นหนึ่งในเก้าโครงการท่องเที่ยวสำคัญของมณฑลยูนนาน ถูกพัฒนากลายเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยม มีการนำเสนอเอกลักษณ์ความเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะวัฒนธรรมของชาวไทลื้อนั้นคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Xinhuanet, 2022) ต่อมาในปี พ.ศ. 2566 เมืองสิบสองปันนาได้จัดงานสงกรานต์เพื่อเฉลิมฉลองวันปีใหม่ของชาวไทสิบสองปันนาซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกที่จับต้องไม่ได้ของจีน (Thai PBS, 2566) งานดังกล่าวมีกิจกรรมเล่นน้ำ สรงน้ำพระ แห่ขบวนฟ้อนรำรอบเมือง สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวในประเทศเข้ามาร่วมเฉลิมฉลองมากกว่า 2 ล้านคน สร้างรายได้มากกว่า 2 พันล้านหยวน (ผู้จัดการออนไลน์, 2566)

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของสิบสองปันนาได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวจีนจำนวนมาก เพราะมีการนำเสนอความเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายในประเทศจีน หนึ่งในนั้นคือเทศกาลสงกรานต์ อันเป็นเทศกาลที่สร้างรายได้ให้ประเทศไทย การที่นักท่องเที่ยวชาวจีนเลือกที่จะเฉลิมฉลองเทศกาลนี้ในจีนจึงทำให้เงินส่วนนั้นหมุนเวียนในประเทศ แทนที่จะถูกนำไปใช้จ่ายภายนอกประเทศ

การวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนาครั้งนี้ มุ่งเน้นที่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลสัมฤทธิ์ด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเปรียบเทียบศักยภาพและความท้าทายระหว่างงานประเพณีสงกรานต์ของสิบสองปันนากับไทย สามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงนโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เข้ากับความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวจีนในอนาคตได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา
2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา
3. เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพและความท้าทายระหว่างงานประเพณีสงกรานต์ของสิบสองปันนากับประเทศไทย

ขอบเขตการศึกษา

1. พื้นที่การศึกษาในประเทศจีนและประเทศไทย เลือกศึกษาเฉพาะศูนย์กลางการจัดเทศกาล ได้แก่ เมืองจิ่งหง หรือเมืองเชียงรุ่งซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญและเป็นสถานที่จัดงานเทศกาลสงกรานต์ของสิบสองปันนา และกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงของไทยและเป็นจังหวัดที่มีการจัดงานสงกรานต์หลายพื้นที่
2. เลือกศึกษาเฉพาะวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทลื้อ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่และมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมมากที่สุดในสิบสองปันนา
3. ผลสัมฤทธิ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนามุ่งศึกษาเฉพาะด้านเศรษฐกิจ

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวบรวมข้อมูลสถานที่และกิจกรรมท่องเที่ยวในสิบสองปันนาจากเว็บไซต์หน่วยงานเขตปกครองตัวเองชนชาติไท (XSBN), Ministry of Culture and Tourism of the People's of China, สำนักข่าวซินหัว, 携程旅行 เว็บไซต์ตัวแทนการท่องเที่ยวรายใหญ่ที่สุดของจีน สื่อโซเชียลมีเดีย (TikTok, X, 小红书) สื่อวิดีทัศน์ที่เกี่ยวข้องจากเว็บไซต์ YouTube, Baidu นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) นำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในสิบสองปันนา

2. การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวบรวมข้อมูลการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนาจากเว็บไซต์หน่วยงานเขตปกครองตัวเองชนชาติไท (XSBN) นำมาวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Policy Achievement นโยบาย แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการที่ปรากฏในสิบสองปันนา

3. การศึกษาผลกระทบด้านเศรษฐกิจ รวบรวมข้อมูลการเปลี่ยนแปลงข้อมูลรายรับจากการท่องเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวจากเว็บไซต์หน่วยงานเขตปกครองตัวเองชนชาติไท (XSBN) ระยะเวลาเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2552 ซึ่งคือปีที่สิบสองปันนากลายเป็นหนึ่งในเก้าเมืองท่องเที่ยวสำคัญของมณฑลยูนนานจนถึงปี พ.ศ. 2566 นำมาวิเคราะห์ด้านสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และนำเสนอในรูปแผนภูมิประกอบการบรรยาย

4. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบศักยภาพและความท้าทายระหว่างงานประเพณีสงกรานต์ของสิบสองปันนากับไทย โดยนำข้อมูลจากเว็บไซต์หน่วยงานเขตปกครองตัวเองชนชาติไท (XSBN) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (TAT) เปรียบเทียบระหว่างงานประเพณีสงกรานต์ในไทยกับสิบสองปันนาเป็น Case Study Comparison ในด้านสถานที่ กิจกรรม สิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดการท่องเที่ยว จากนั้นใช้การวิเคราะห์ SWOT หาจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats)

ผลการศึกษา

1. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา เมื่อพิจารณาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ได้แก่ 1) เว็บไซต์หน่วยงานเขตปกครองตัวเองชนชาติไท (XSBN), 2) Ministry of Culture and Tourism of the People's of China, 3) สำนักข่าวซินหัว 4) 携程旅行 สามารถจำแนกประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ 6 ประเภท ดังที่บุณยสฤษฎ์ อเนกสุข (2559) เคยจำแนกไว้ คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ ได้แก่ สวนสาธารณะม่านทิง อุทยานป่าดงดิบสิบสองปันนา อุทยานชนชาติไทลื้อ ตลาดเก้าจวงซิงกวง ตลาดลิ่วกั๋ว แม่โขง หมู่บ้านม่านจ่าง สวนวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อยสิบสองปันนา
2. การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ สวนสาธารณะม่านทิง วัดหลวงเมืองลื้อ อุทยานชนชาติไทลื้อ วัดพระใหญ่สิบสองปันนท เจดีย์ทองเชียงรุ่ง
3. การท่องเที่ยวเชิงอาหาร ได้แก่ ตลาดเก้าจวงซิงกวง ตลาดลิ่วกั๋ว แม่โขง
4. การท่องเที่ยวในตัวเมือง ได้แก่ ท่าเรือจิ่งหง
5. การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ได้แก่ วัดหลวง วัดพระใหญ่สิบสองปันนา เจดีย์ทองเชียงรุ่ง วัดปัวรั่ว
6. การท่องเที่ยวเชิงเทศกาล ได้แก่ อุทยานชนชาติไทลื้อ

ประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของสิบสองปันนาส่วนมากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลทางประชากรของสิบสองปันนา เนื่องจากสิบสองปันนาเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุด ส่งผลให้มีการสร้างสถานที่ท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์เพื่อนำเสนอความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวฮั่น การท่องเที่ยวของสิบสองปันนาจึงมีความโดดเด่นอย่างชัดเจน

2. **การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา** จากการรวบรวมข้อมูลการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนาจากเว็บไซต์หน่วยงานเขตปกครองตัวเองชนชาติไท (XSBN) พบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของสิบสองปันนามีการใช้แผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งหมด 3 ฉบับ ดังนี้

1. แผนการพัฒนาและปฏิรูปอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมณฑลยูนนาน (ค.ศ. 2008-2015) เริ่มขึ้นเมื่อปี 2009 รัฐบาลยูนนานได้ประกาศให้สร้างพื้นที่ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเก้าจวงซีชวง เพื่อเป็นความประทับใจแรกของยูนนานดึงดูดให้นักท่องเที่ยว

2. แผนพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 5 ปี ฉบับที่ 13 (ค.ศ. 2016-2020) รัฐบาลสิบสองปันนาได้สานต่อนโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว สนับสนุนให้มีการเดินทางออกนอกประเทศโดยมีเมืองสิบสองปันนาเป็นเมืองทางผ่าน เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งเข้าและขาออกแวะมาพักผ่อนและเที่ยวชมในเมืองสิบสองปันนา

3. แผนพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 5 ปี ฉบับที่ 14 (ค.ศ. 2021-2025) มุ่งเน้นการสร้างวรรณกรรมและศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของสิบสองปันนา เผยแพร่ไปสู่ระดับโลกเพื่อให้สิบสองปันนาเป็นที่รู้จักมากขึ้น สนับสนุนการสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อสุขภาพ เพิ่มรูปแบบการท่องเที่ยว จัดทำโครงการบ้านหลังที่สองสำหรับผู้เกษียณอายุ

ผลสัมฤทธิ์ด้านเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา รวบรวมข้อมูลการเปลี่ยนแปลงข้อมูลรายรับจากการท่องเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวจากเว็บไซต์หน่วยงานเขตปกครองตัวเองชนชาติไท (XSBN) ระยะเวลาเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นปีที่สิบสองปันนากลายเป็นหนึ่งในเก้าเมืองท่องเที่ยวสำคัญของมณฑลยูนนานจนถึงปี พ.ศ. 2566

1. จำนวนนักท่องเที่ยวภายในประเทศ

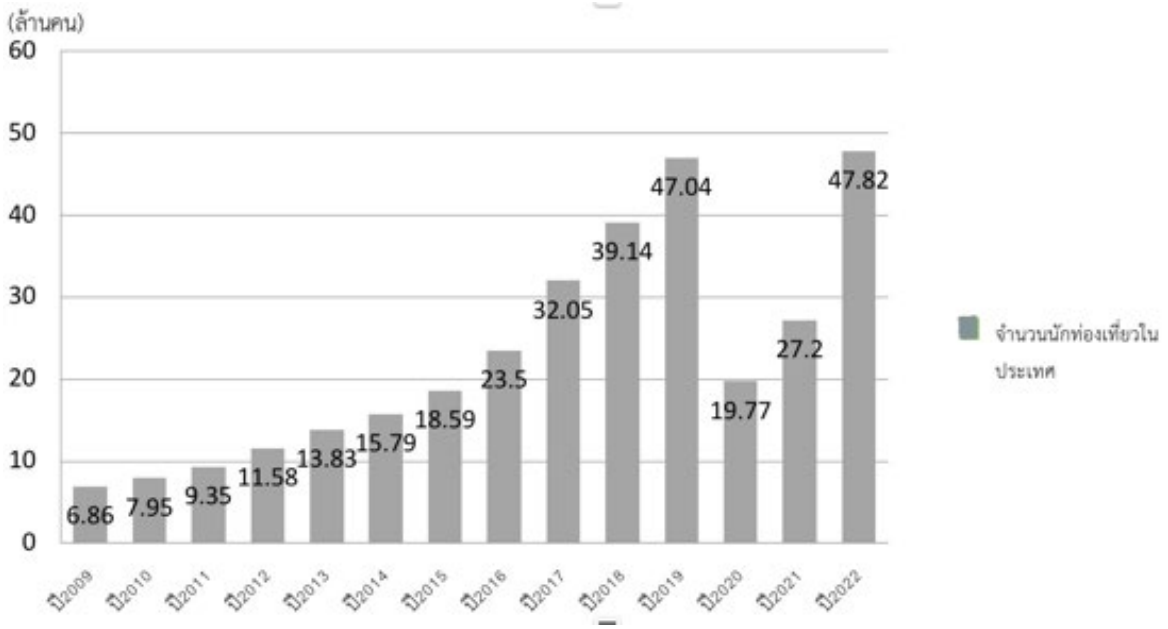

ภาพที่ 1 แผนภูมิแสดงจำนวนนักท่องเที่ยวในประเทศ

ที่มา: ผู้วิจัย (2024)

2. จำนวนนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ

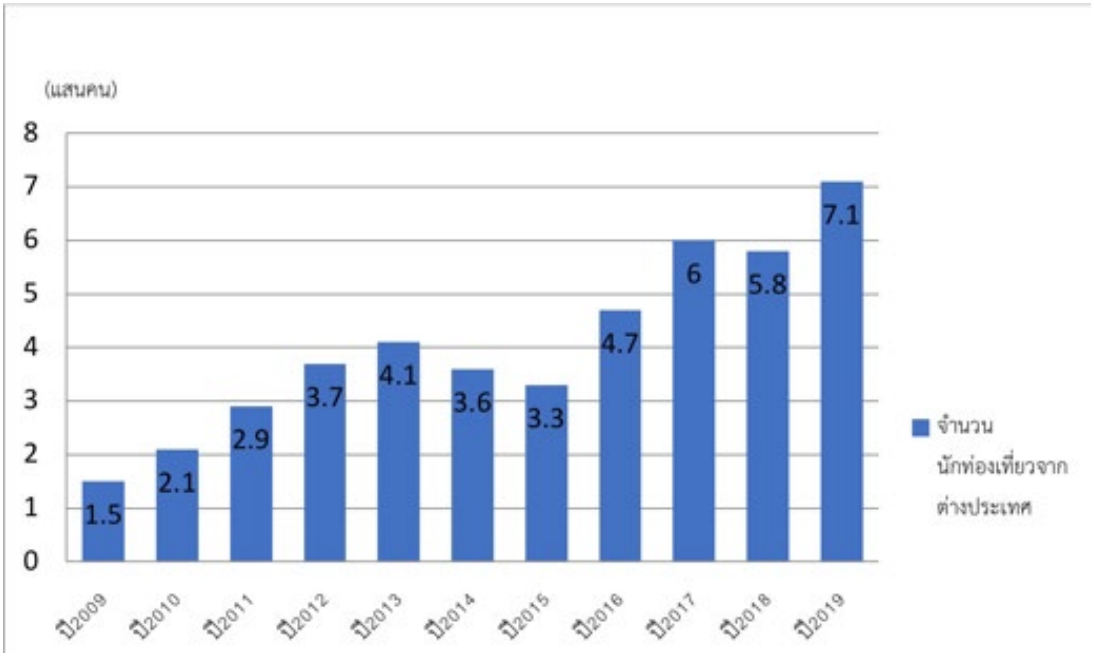

ภาพที่ 2 แผนภูมิแสดงจำนวนนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ

ที่มา: ผู้วิจัย (2024)

3. รายรับจากการท่องเที่ยวภายในประเทศ

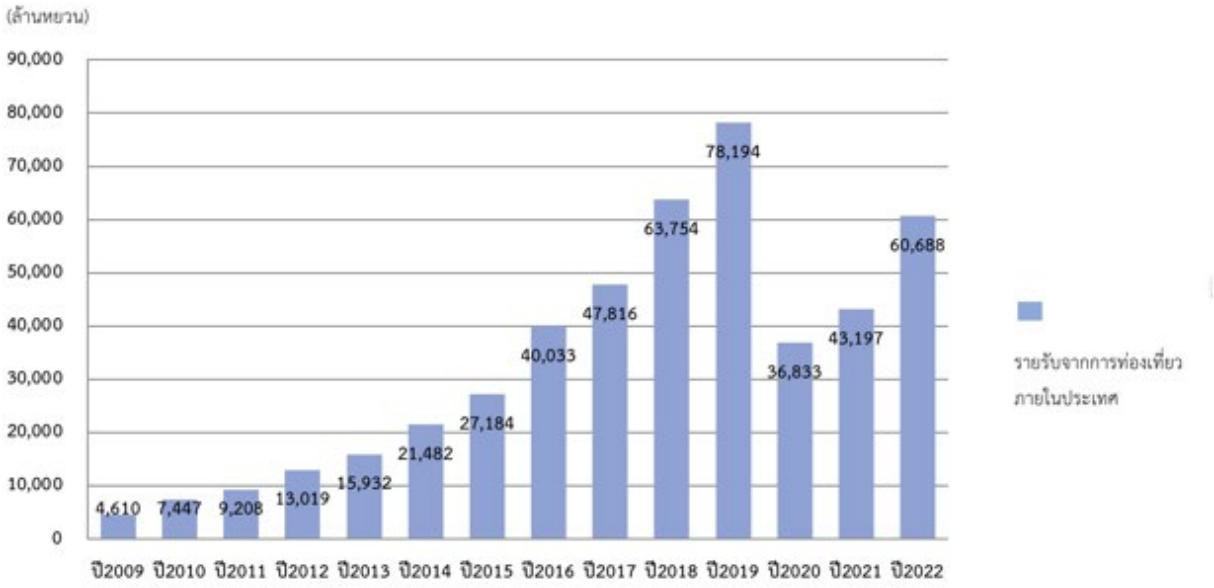

ภาพที่ 3 แผนภูมิแสดงรายรับจากการท่องเที่ยวภายในประเทศ

ที่มา: ผู้วิจัย (2024)

4. รายรับจากการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ

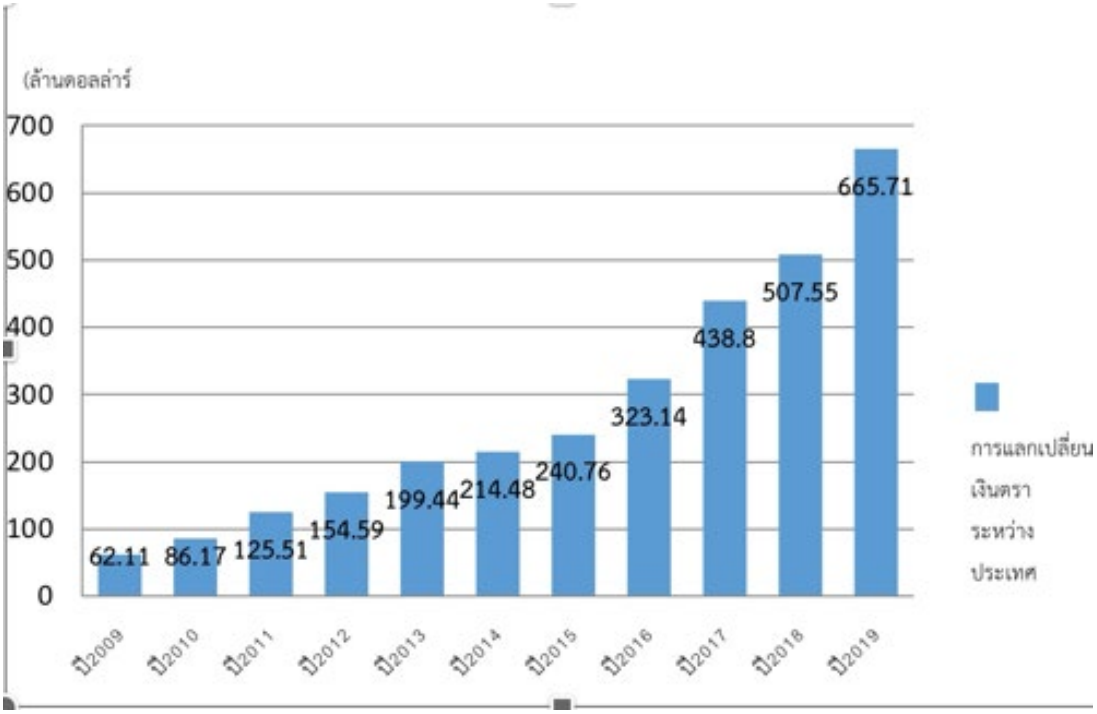

ภาพที่ 4 แผนภูมิแสดงรายรับจากการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ

ที่มา: ผู้วิจัย (2024)

2. วิเคราะห์และเปรียบเทียบศักยภาพและความท้าทายระหว่างงานประเพณีสงกรานต์

ของสิบสองปันนากับไทย ผู้วิจัยนำข้อมูลจากเว็บไซต์หน่วยงานเขตปกครองตัวเองชนชาติไท (XSBN) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (TAT) ใช้การเปรียบเทียบระหว่างภาพรวมงานเทศกาลสงกรานต์ที่จัดขึ้นในกรุงเทพมหานครกับประเพณีสาดน้ำ （泼水节） ของสิบสองปันนาในปี 2023 เป็น case study comparison ในด้านสถานที่ กิจกรรม สิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดการท่องเที่ยว

ตารางที่ 1 : ตารางเปรียบเทียบระหว่างภาพรวมงานประเพณีสงกรานต์ที่จัดขึ้นในกรุงเทพมหานครกับประเพณีสาดน้ำ 泼水节 ของสิบสองปันนาในปี 2023

ประเทศ	ไทย (กรุงเทพฯ)	จีน (สิบสองปันนา)
สถานที่จัดงาน	- บริเวณจุฬาลงกรณ์ ซอย 5 (ถนนอุทยาน 100 ปี) เขตปทุมวัน - Stadium One เขตปทุมวัน - ไอคอนสยาม - วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม - ราชวรมหาวิหาร - วัดอรุณราชวราราม	- วัดพระใหญ่สิบสองปันนา （西双版纳总佛寺） - จัตุรัสสาดน้ำ 泼水广场 - บริเวณริมแม่น้ำล้านช้าง 澜沧 江 - จัตุรัสเรือมังกร 龙舟广场

ประเทศ	ไทย (กรุงเทพฯ)	จีน (สิบสองปันนา)
	- ราชวรมหาวิหาร - วัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร - วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร - วัดประยุรวงศาวาส วรวิหาร - ศาลเจ้ากวนอู คลองสาน - Urban Yard RCA เขตห้วยขวาง - ไลฟ์พาร์ค พระราม 9 - โรงแรมรอยัล ออคิด เชอราตัน ริมแม่น้ำเจ้าพระยา - ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารแห่งประเทศไทย - ถนนข้าวสาร เขตพระนคร - เซ็นทรัลเวิลด์ - Centara Grand Convention Center	- บริเวณเกาจวงซีชวงจิ่ง 告庄西 双景 - จัตุรัสจิ่งหง
กิจกรรม	- การเล่นสาดน้ำ - นำเสนอประเพณีสงกรานต์ที่เป็นเอกลักษณ์ของ 5 ภูมิภาค ในรูปแบบของการสาธิตและ DIY ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม - ขบวนแห่นางสงกรานต์และสรงน้ำพระ - การแสดงจากศิลปินชั้นนำและการแสดงทางวัฒนธรรม - สักการะพระพุทธรูปสำคัญประจำพระอาราม - การแสดงโชว์ ทั้งแสง สี เสียงระดับ World class - การสรงน้ำพระสยามเทวาธิราช - การเปิดให้เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์	- ทำบุญ ฟังพระพุทธมนต์ - การเล่นสาดน้ำ - ขบวนแห่รอบเมือง - การแข่งเรือมังกร - การปล่อยโคมลอย
สิ่งอำนวยความสะดวก	- เปิดจุดเล่นน้ำทั่วกทม. 40 จุด - บริเวณจุดเล่นน้ำอยู่ใกล้สถานีรถไฟฟ้า BTS จำนวน 4 แห่งและ MRT จำนวน 4 แห่ง - เปิดบริการรถ BMA Feeder รับ-ส่งระหว่างเวลา 16.00-20.00 น. เส้นทางลานคนเมือง คลองผดุงกรุงเกษม ถนนข้าวสาร	- จัดน้ำให้เล่นในอุทยานชนชาติไทลื้อ และจัสตุรัสจิ่งหง - เปิดรถประจำทางสายพิเศษไป-กลับจากสถานีรถไฟสิบสองปันนากับอุทยานชาติไทลื้อ - เปิดจุดบริการจอดรถฟรี
	กทม.จัดร่วมกับภาคเอกชนออกมาตรการ ‘กทม. ปลอดภัย ปลอดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์’ รายละเอียดดังนี้ - ห้ามขายเครื่องแอลกอฮอล์ในสถานที่กำหนดแก่บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์และบุคคลที่มีอาการมึนเมาจนครองสติไม่ได้	รัฐบาลสิบสองปันนาเป็นผู้จัดประกาศแผนค่านิยมหลักการเล่นสาดน้ำเพื่อสร้างบรรยากาศเมืองที่มีอารยธรรม ได้แก่ - เล่นน้ำด้วยความสุภาพ ไม่ใช่น้ำเสียจากแหล่งน้ำอื่น ไม่สาดน้ำใส่คนกลุ่มพิเศษ ได้แก่ ผู้สูงอายุ สตรีมีครรภ์ ทารก ผู้ป่วย

ประเทศ	ไทย (กรุงเทพฯ)	จีน (สิบสองปันนา)
การจัดการท่องเที่ยว	- ห้ามขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์โดยวิธีการแจก แถม ให้ แลกเปลี่ยน การขายโดยเสนอหรือให้สิทธิลดราคา เพื่อส่งเสริมการขาย ใช้การขายอัตโนมัติ ขายออนไลน์ เร่ขาย - ห้ามบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในสถานที่หรือบริเวณที่ห้ามดื่ม - ห้ามโฆษณาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์อันเป็นการอวดอ้างสรรพคุณ - ห้ามขับรถขณะเมาสุรา - ห้ามเสพสุราหรือของมึนเมาอย่างอื่น จนเป็นเหตุให้คนเมาประพฤติวุ่นวายหรือครองสติไม่ได้ ขณะอยู่ในถนนสาธารณะหรือสาธารณสถาน - ห้ามเปิดเครื่องเสียงดังรบกวนจนก่อให้เกิดเหตุเดือดร้อนรำคาญ - ห้ามเต้นเปลือยกายโดยเปิดเผย เนื่องจากเป็นการกระทำอันควรขายหน้าต่อธารกำนัล - ห้ามบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในขณะขับขี่หรือในขณะโดยสารอยู่ในรถหรือในขณะอยู่บนรถ - งดเล่นแป้งและปืนฉีดน้ำแรงดันสูง	และเจ้าหน้าที่กำลังปฏิบัติหน้าที่ ไม่สาดน้ำใส่รถ และไม่ลวนลามสตรี - เคารพกฎจราจร ห้ามขับรถโดยไม่มีใบอนุญาต ห้ามเมาแล้วขับ และห้ามขับเกินความเร็วกำหนด ห้ามผู้ใช้รถจักรยานยนต์และรถยนต์ไฟฟ้า เปลี่ยนเลนตามอำเภอใจ - เล่นน้ำอย่างประหยัด ไม่เล่นแบบคว่ำถัง ควรเล่นด้วยปืนฉีดน้ำแรงดันปกติ และเล่นแบบจุ่มดอกไม้จากขันน้ำ - รณรงค์ให้ผู้ประกอบการเป็นเจ้าบ้านจัดงานที่ดี รักษามาตรฐานราคา ไม่โก่งราคา

สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา ประเทศจีน ผลการศึกษาสามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้ สิบสองปันนาเป็นเมืองที่มีภูมิประเทศเป็นภูเขา ที่ราบและแม่น้ำ อากาศร้อนชื้น ระบบนิเวศน์เขตร้อน เหมาะแก่การเป็นสถานที่พักเพื่อหลีกความหนาวจากเมืองใหญ่ บรรยากาศของเมืองได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่น ๆ คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นภาพลักษณ์ที่มีความแปลกตาและแปลกใหม่สำหรับชาวจีนฮั่น และมีความโดดเด่นจากการเป็นเมืองที่มีพรมแดนติดกับประเทศลาวและเมียนมาร์ ทำให้สิบสองปันนากลายเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของมณฑลยูนนาน ปรากฏรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งหมด 6 รูปแบบ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ มรดกทางวัฒนธรรม อาหาร ศาสนา ในตัวเมือง และเทศกาล ไม่มีการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สุขภาพและด้านมืด สอดคล้องกับการศึกษาของจาง จื้อหย่ง (张志勇) (2023) ได้ศึกษา “การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในมองโกเลียใน” คือ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่หลากหลายสามารถสร้างความตื่นตาตื่นใจให้นักท่องเที่ยวได้

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของสิบสองปันนาใช้แผนพัฒนาทั้งหมด 3 ฉบับ เริ่มขึ้นเมื่อปี 2009 รัฐบาลยูนนานได้ประกาศให้สร้างพื้นที่ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเก้าจวงซีชวง เพื่อเป็นความประทับใจแรกของยูนนาน ในปี 2016-2020 รัฐบาลสิบสองปันนาได้สร้างภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมไทลื้อที่ชัดเจนขึ้น และสนับสนุนให้เกิดการเดินทางออกนอกประเทศโดยผ่านสิบสองปันนาเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ในช่วงปี 2021-2025 มุ่งเน้นการสร้างวรรณกรรมและศิลปะที่

เป็นเอกลักษณ์ของสิบสองปันนา เผยแพร่ไปสู่ระดับโลกเพื่อให้สิบสองปันนาเป็นที่รู้จักมากขึ้น สนับสนุนการสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรูปแบบเพื่อสุขภาพ โครงการบ้านหลังที่สองสำหรับผู้เกษียณอายุ

ผลจากการเปรียบเทียบ ระหว่างงานสงกรานต์ที่จัดขึ้นในกรุงเทพมหานคร กับประเพณีสาดน้ำ สิบสองปันนา พบว่าประเทศไทยมีศักยภาพจากการสนับสนุนของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน แต่ศักยภาพของสิบสองปันนามาจากรัฐเพียงฝ่ายเดียว และทั้งสองเทศกาลมีอุปสรรคจากการที่เทศกาลนี้เป็นวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในหลายประเทศ ทำให้มีคู่แข่งทางการตลาดจากประเทศรอบข้าง ต้องพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวอยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะ

ประเทศไทยสามารถนำวิธีการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไปใช้กับพื้นที่เส้นทางกรุงเทพฯ-คุนหมิง เช่น เส้นทางรถไฟอีสานมรรคา กรุงเทพ-หนองคาย อันเป็นทางผ่านสำหรับผู้ที่ต้องการเดินไปประเทศจีนด้วยรถไฟ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและกระจายรายได้สู่ชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสิบสองปันนา ประเทศจีน” ผู้วิจัยคือ อรพรรณ ชูช่วย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิเศก ปั้นสุวรรณ ที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินการวิจัยให้เสร็จสิ้นและเรียบร้อยไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2566). **รวมสถานที่จัดงานสงกรานต์ทั่วไทย ประจำปี 2566.** เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม. เข้าถึงได้จาก https://thai.tourismthailand.org/Events-and-Festivalsรวมสถานที่จัดงานสงกรานต์ทั่วไทย-ประจำปี-2566

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2557). **ไทยสิบสองปันนา**. กรุงเทพฯ:ศยาม.

ผู้จัดการออนไลน์. (2566). **‘สิบสองปันนา’ โกยรายได้ท่องเที่ยว 2.1 พันล้านหยวน จากงานฉลองสงกรานต์**. เข้าถึงเมื่อ 14 กันยายน. เข้าถึงได้จากhttps://mgronline.com/china/detail/9660000036178

Thai PBS. (2566). **"1 วันใน 1 ปี" สิบสองปันนาเปิดพื้นที่เล่นน้ำฉลองสงกรานต์**. เข้าถึงเมื่อ 14 กันยายน. เข้าถึงได้จาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/326675.

Thai PBS. (2566). **"สงกรานต์สีลม" งดปิดถนน-เช็ก 198 จุดเล่นน้ำ 11-13 เม.ย.นี้.** เข้าถึงเมื่อ 14 กันยายน. เข้าถึงได้จาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/326494.

XSBN. (2016). 西双版纳州“十三五”旅游产业发展规划(2016—**2020).** เข้าถึงเมื่อ 28 กันยายน. เข้าถึงได้จากhttps://www.xsbn.gov.cn/lfw/84110.news.detail.dhtml?news_id=1487073.

XSBN. (2022). **《西双版纳傣族自治州“十四五”文化和旅游 发展规划（2021-2025》政策解读**. เข้าถึงเมื่อ 28 กันยายน. เข้าถึงได้จาก https://www.xsbn.gov.cn/lfw/84118.news.detail.dhtml?news_id=2854771.

XSBN. (2022). **西双版纳州人民政府办公室关于印发西双版纳傣族自治州“十四 五”文化和旅游发展规划的通知**. เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน. เข้าถึงได้จาก https://www.xsbn.gov.cn/192.news.detail.dhtml?news_id=2869139.

การสร้างตึกระฟ้ากรุงกัวลาลัมเปอร์กับภาพลักษณ์สังคมเมืองยุคใหม่ประเทศมาเลเซีย

Kuala Lumpur's skyscrapers and the reflection of modern urban society

จิรชาติ มุกดารัตน์[1]

บทคัดย่อ

ประเทศมาเลเซียถือว่าเป็นประเทศ ประเทศหนึ่งที่มีแผนพัฒนาเมืองที่ทันสมัยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องมาจากการสร้างสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้าง รวมถึงนโยบายผังเมืองของประเทศมาเลเซียเอง ตึกระฟ้าเป็นรูปแบบการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่เขตเมืองที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากการขยายตัวของประชากรในพื้นที่เขตเมืองเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่พื้นที่เขตเมืองที่มีอยู่อย่างจำกัด ตึกระฟ้าจึงเป็นรูปแบบอสังหาริมทรัพย์ที่จำเป็น ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเด่นจากการพัฒนาตึกระฟ้าภายในกรุงกัวลาลัมเปอร์ โดยอาศัยแนวคิดการสร้างเอกลักษณ์ของเมืองผ่านแลนด์มาร์ค โดยมีเงื่อนไข 4 องค์ประกอบ 1. สถาปัตยกรรม(Architecture) 2. สถานที่ตั้ง (Location) 3. การผสมผสาน (Solution) 4. เวลา (Time) ซึ่งนำไปสู่การเป็นแลนด์มาร์ค (Landmark) เป็นรูปธรรม การศึกษายังพบว่าตึกระฟ้าสะท้อนประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติผ่านแนวคิดการออกแบบที่ตั้งเป้าสู่การเป็นแลนด์มาร์ค โดยมีต้นแบบจากนโยบายทางเศรษฐกิจที่นำโดยรัฐบาลในอดีตผ่านโครงการตึกแฝดเปโตรนาส ที่ประสบความสำเร็จในการสร้างชื่อเสียงในด้านที่ดีแก่ประเทศมาเลเซียจนถึงปัจจุบัน

***คำสำคัญ**: ตึกระฟ้า,แลนด์มาร์ค,ภาพลักษณ์เมืองสมัยใหม่*

Abstract

Malaysia is the country that has the most well city development plan in South East Asia due to its architecture including its city plan policy. Skyscrapers are very popular type of real estate development in urban areas. Because of population expansion in urban area continues to increase, but available urban areas are limited. Skyscraper development in Kuala Lumpur based on the concept of creating a city's identity through landmarks, There are four conditions: 1. Architecture 2. Location 3. Combination 4. Time, which leads to becoming a landmark. The method used in this study was qualitative research by using documents. The finding indicates that skyscrapers reflect a nation's history and culture through design concepts that aim to become landmarks. It is modeled on the economic policies led by past governments through the Petronas Twin Tower Project, which has been successful in building a good reputation for Malaysia until now.

***Keywords**: Skyscraper, Landmark, The modern urban society*

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตร์บัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

ประเทศมาเลเซียตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก โดยถูกขนาบด้วย 2 มหาสมุทรซึ่งมีดินแดนทั้งในฝั่งภาคพื้นทวีปและเกาะบอเนียว ใช้ระบอบการปกครองแบบสหพันธรัฐมีอำนาจปกครองตนเองอย่างแท้จริงโดยมีรัฐบาลกลางทำหน้าที่ดูแลความสำคัญในประเทศ เช่น การป้องกันประเทศ การต่างประเทศ และการคลัง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากการพึ่งพาการเกษตร สู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจของประเทศมาเลเซียเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปัจจุบันมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ 3 ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรุงกัวลาลัมเปอร์เป็นเขตปกครองพิเศษที่ตั้งอยู่ภายในรัฐสลังงอร์ เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศโดยมีขนาดพื้นที่ 243 ตร.กม. (วัฒภูมิ ทวีกุล, 2564) การพัฒนาเมืองในยุคแรกถูกบุกเบิกโดยกลุ่มนักสำรวจแร่ชาวจีน รวมกลุ่มกันตั้งถิ่นฐานจนกลายเป็นเมืองขนาดเล็กและเริ่มขยายใหญ่ขึ้นจากการเป็นชุมชนทางการค้าซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายเช่น ชาวจีน ชาวมลายู ชาวฮินดีโดยเมืองอยู่ภายใต้การปกครองของสุลต่านสลังงอร์ ความเป็นเมืองถูกทำให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยการเข้ามาของอาณานิคมอังกฤษผ่านการจัดระเบียบทางชาติพันธุ์ มีการปรับปรุงวัสดุการสร้างบ้านเรือนจากไม้กลายเป็นอิฐ สร้างโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้เมืองเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ช่วงภายหลังยุคอาณานิคมกระแสการสร้างตึกระฟ้าเป็นที่โด่งดังมากในกลุ่มประเทศที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจอย่างนครนิวยอร์ก ที่มีโครงการตึกระฟ้ามากมาย แนวคิดการสร้างตึกระฟ้าสะท้อนความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจจึงเผยแพร่มายังทวีปเอเชีย ผ่านกรุงไทเป ประเทศไต้หวัน ตึกระฟ้ารูปแบบสูงพิเศษถูกพัฒนาต่อมาในกรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย การสร้างตึกระฟ้ารูปแบบสูงพิเศษทำให้กรุงกัวลาลัมเปอร์เป็นที่รู้จักจากประชาคมโลกผ่านวิสัยทัศน์การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของเมืองสมัยใหม่

การสร้างตึกระฟ้ารูปแบบสูงพิเศษมีความสัมพันธ์กับแนวคิดเกี่ยวกับเมืองและแนวคิดการสร้างเอกลักษณ์เพื่อยกระดับสร้างภาพลักษณ์ประเทศมาเลเซียให้โดดเด่นในสายตาประชาคมโลก ผ่านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม สถานที่ตั้ง การผสมผสานและเวลา ส่งผลให้ตึกระฟ้านั้นๆเป็นที่โดดเด่นในสายตาประชากรภายในชาติและประชาคมโลกผ่านความสำเร็จทางเศรษฐกิจ

ปรากฏการณ์ดังกล่าวนำมาซึ่งคำถามวิจัยที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาประเด็นตึกระฟ้าที่สามารถสะท้อนภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่ของกรุงกัวลาลัมเปอร์อย่างไรและผลกระทบของการสร้างตึกระฟ้าในพื้นที่กรุงกัวลาลัมเปอร์เพื่อช่วยให้เข้าใจสาเหตุของการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์รูปแบบตึกระฟ้ารูปแบบสูงพิเศษที่กำลังเป็นที่นิยมอย่างมากภายในเมืองหลวงของประเทศมาเลเซียแห่งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่ผ่านตึกระฟ้ากรุงกัวลาลัมเปอร์
2. ผลกระทบของการสร้างตึกระฟ้าในแง่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเชิงพื้นที่ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ซึ่งเป็นเมืองหลวงจากแนวคิดการนิยมสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้าง ผู้วิจัยศึกษาจากแผนที่ภูมิศาสตร์สารสนเทศน์ ภาพถ่ายทางดาวเทียม ของตึกเปโตรนาสและตึกMerdeka PNB118

2. ขอบเขตเชิงเวลา ผู้วิจัยศึกษาจากข้อมูลตั้งแต่ริเริ่มโครงการก่อสร้างจนถึงดำเนินการแล้วเสร็จ เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงประเด็นที่สอดคล้องกับแนวคิดและภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative research) โดยมีการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและศึกษาจากการใช้เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลและขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

1. **การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง** (Documentary research) โดยมีเอกสารชั้นต้นคือ เอกสารเกี่ยวกับนโยบายการสร้างเมืองแบบใหม่ของประเทศมาเลเซียและเอกสารการสร้างตึกระฟ้าเป็นต้นและ เอกสารชั้นรองได้แก่เอกสารบทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตึกระฟ้าและการสร้างความทันสมัยเพื่อให้เข้าใจถึงทิศทางการสร้างภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่และประเด็นผลกระทบในแง่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

2. **เก็บรวบรวมข้อมูล** ดูจากการใช้เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสำรวจทางกายภาพของกรุงกัวลาลัมเปอร์ในในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองรูปแบบใหม่ผลกระทบต่อการสร้างตึกละฟ้าในแง่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมรวมไปถึงแนวโน้มในการสร้างตึกละฟ้าในอนาคต

3. **ขั้นตอนในการศึกษา** ประกอบด้วย

3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารโดยเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิได้แก่ บทความ วารสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สถิติ เนื้อหาข่าวสารทางเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว

3.2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากการใช้ภาพถ่ายทางดาวเทียม Google earth Google Street views โดยเป็นการเก็บรวบรวมโดยใช้ มือถือ แท็บแล็ตและสมุดจดบันทึกเพื่อใช้ในการรวบรวมเกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวข้องซึ่งการสร้างตึกระฟ้าอาจมีผลกระทบในแง่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือการวิเคราะห์เชิงเทคนิค เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงใช้การวิเคราะห์ข้อมูลผ่านการสังเกตและจดบันทึกเพื่อนำมาเรียบเรียงเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อตีความหมายถึงหัวข้อที่จะศึกษา โดยนำข้อมูลไปเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในแง่ทิศทางการสร้างสังคมเมืองใหม่และผลกระทบในด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยประกอบด้วย การศึกษาการสร้างภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่ผ่านตึกระฟ้ากรุงกัวลาลัมเปอร์และผลกระทบของการสร้างตึกระฟ้าในแง่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมซึ่งได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

จากการศึกษาการสร้างภาพลักษณ์ผ่านตึกระฟ้ากรุงกัวลาลัมเปอร์กับภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่ เป็นการต้องการสร้างความเชื่อมั่นต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศโดยการนำเอาสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้าง ความเป็นมาของกรุงกัวลาลัมเปอร์ได้รับการปรับปรุงครั้งใหญ่ในสมัยยุคอาณานิคมจนกระทั่งยุคหลังอาณานิคมจากการกลายเป็นเมืองโดย การตั้งถิ่นฐานในอดีตเริ่มแรกที่ถนนอัมปังโดยกลุ่มนักสำรวจแร่ดีบุกชาวจีน ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ติดกับแม่น้ำสองสายทำให้เดินเรือมาค้าขายอย่างสะดวกสบายก่อตั้งศูนย์กลางทางการค้าโดยที่ชาวมลายูและชาวอินเดียที่มาตั้งถิ่นฐานภายหลัง มีพื้นที่เฉพาะชาติพันธุ์โดยมีถนนชวาหรือปัจจุบันคือถนนจาลันตันเปรัค (Jalan tun Perak) เปรียบดั่งเส้นแบ่งทางชาติพันธุ์ (Britanica, 2023) บ้านเรือนสร้างด้วยวัสดุไม้ก่อนปรับปรุงกลายเป็นอิฐตามรูปแบบอาคารตะวันตก ในช่วงทศวรรษที่1990 การสร้างตึกระฟ้า เป็นที่นิยมเป็นอย่างมากในชาติมหาอำนาจต่อมาได้เผยแพร่มายังทวีปเอเชีย กรุงกัวลาลัมเปอร์เมืองศูนย์กลางที่มีเครือข่ายคมนาคมมีความกว้างและทันสมัยที่สุดของคาบสมุทรมลายู (วัฒนภูมิ ทวีกุล, 2566) เป็นเมืองที่นำตึกระฟ้ามาเป็นส่วนช่วยในการพัฒนาเมืองภาพลักษณ์สังคมสมัยใหม่จึงเกิดโครงการตึกระฟ้ารูปแบบสูงพิเศษถูกพัฒนาขึ้นอย่างแพร่หลายภายในเมืองหลวงของประเทศมาเลเซีย วิสัยทัศน์ของรัฐบาลนำโดย

มหาเธร์ โมฮัมหมัดในขณะนั้นต้องการให้ประเทศมาเลเซียเป็นที่รู้จักต่อประชาคมโลกโดยผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษา 2 สถาปัตยกรรมที่โดดเด่นคือ 1. ตึกแฝดเปโตรนาส 2. ตึกMerdeka PNB118 โดย สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับเมือง คำว่าเมืองภาษาลาตินเรียกว่า “urb”มีความหมายตรงกับคำว่า Orbis ซึ่งกล่าวถึงรูปทรงเรขาคณิตรูปแบบวงกลม (circle) การก่อเกิดของนิยามความหมายนี้เป็นสัญลักษณ์พื้นที่ฐานของปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “เมือง” เมืองจะมีพื้นที่อยู่อย่างจำกัดถูกล้อมรั้วหรือกำแพงเปรียบเหมือนมีขอบเขตที่แยกออกจากชนบท (Rural area) ซึ่งมีการบริหารจัดการแยกส่วนจากพื้นที่เมือง (กฤช เพิ่มทันจิตต์, 2543) เมืองยังหมายถึงสถานที่มีการตั้งถิ่นฐานด้วยสิ่งปลูกสร้างถาวร (permanent building) มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านสาธารณูปโภค ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของเมืองได้ตามขนาดของประชากร (เพชรลัดดา เพ็ชรภักดี, 2559) นิยามความหมายของเมืองในทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การรวมตัวของหน่วยเศรษฐกิจในพื้นที่หนึ่ง เพื่อเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการต่าง ๆ ในพื้นที่แห่งนั้น หน้าที่ของเมืองสามารถจำแนกได้หลายประเภทดังนี้ (สินาด ตรีวรรณไชย, 2561)

ประเภทที่ 1 เมืองศูนย์กลางการปกครองหน้าที่หลักคือการบริหารราชการแผ่นดินดังเช่นเมืองปุตราจายา

ประเภทที่ 2 เมืองยุทธศาสตร์สำคัญทางการทหารเช่น เมืองฐานทัพเมืองบาลก

ประเภทที่ 3 เมืองศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเช่นเมืองมะละกาซึ่งเป็นมรดกโลก

ประเภทที่ 4 เมืองอุตสาหกรรมเช่น เกาะปีนังเมืองศูนย์กลางอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์

ประเภทที่ 5 เมืองศูนย์กลางการคมนาคมเช่นพื้นที่โดยรอบสถานีกลาง KL Sentral กรุงกัวลาลัมเปอร์

ตึกแฝดเปโตรนาสเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ Multimedia Super corridor (Ansari, 2021) และบริษัท Petmodala Nasional Bernad (lim, 2023) ซึ่งเป็นเจ้าของตึก Merdeka PNB118 ทั้ง2อาคารตั้งอยู่ภายในกรุงกัวลาลัมเปอร์ มุ่งเน้นการสร้างเอกลักษณ์ของเมืองผ่านการออกแบบโดยสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างเอกลักษณ์ของเมืองผ่านแลนด์มาร์ค โดยมีการนำเอาองค์ประกอบสี่ปัจจัยได้แก่ 1. สถาปัตยกรรม (Architecture) 2. สถานที่ตั้ง (Location) 3. การผสมผสาน (Solution) 4. เวลา (Time) โดยทั้งสี่ปัจจัยเชื่อมโยง นำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ (Landmark) ตึกแฝดเปโตรนาสสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างแลนด์มาร์คครบทั้ง 4 ด้าน

1. สถาปัตยกรรม (Architecture) โครงการแห่งนี้ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ยุคใหม่ของประเทศมาเลเซียโดยตึกแฝดเปโตรนาสเป็นสัญญะแบบ “Metonymy”คือเป็นตัวแทนของประเทศมาเลเซีย ประชาชนในชาติให้การยอมรับอย่างเป็นเอกภาพด้วยองค์ประกอบการเป็นแลนด์มาร์คที่ครบถ้วน การออกแบบสอดแทรกความเป็นท้องถิ่นศาสนาวัฒนธรรมสู่ตัวสถาปัตยกรรม การออกแบบใช้ลวดลายศิลปะอิสลาม ทรงเรขาคณิต พื้นที่รอบมีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบ Mixed use รวมห้างสรรพสินค้า อาคารโรงแรม ศูนย์ประชุม ศาสนสถาน อาคารบริวารยังมีส่วนจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมและใช้พืชเศรษฐกิจของประเทศมาเลเซียมาตกแต่งบริเวณโดยรอบอย่างปาล์มน้ำมัน

2. สถานที่ตั้ง (Locations) โครงการแห่งนี้ใช้พื้นที่ตั้งที่สื่อความหมายการเป็นจุดเริ่มต้นของกรุงกัวลาลัมเปอร์ โดยมีบริเวณใกล้กับถนนอัมปังซึ่งเป็นชุมชนยุคแรกซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นกรุงกัวลาลัมเปอร์และสถานที่ตั้งสอดคล้องกับชื่อของกรุงกัวลาลัมเปอร์ซึ่งแปลว่า โคลนปากแม่น้ำเกิดขึ้นจากจุดประจบกันของแม่น้ำกลัง (Klang river) และแม่น้ำกอมบัค (Gombak river) ซึ่งอยู่ใกล้กับโครงการตึกแฝดเปโตรนาส ด้วยสถานที่ตั้งที่ถูกเลือกให้เป็นจุดศูนย์กลางของเมืองอีกทั้งยังสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ ทำให้สถานที่แห่งนี้เปรียบเสมือนจุดศูนย์กลางของเมืองที่แท้จริง

3. การผสมผสาน (Solution) การออกแบบเฉพาะของสถาปัตยกรรมนั้นให้มีความเหมาะสมทางกายภาพสอดคล้องกับสถานที่ตั้ง ตึกเปโตรนาสมีการใช้วัสดุอาคารที่ทันสมัยที่สุดแห่งยุคนั้นเช่นการใช้กระจกที่ผลิตแบบพิเศษที่ช่วยกันแสงแดดและลดเสียงรบกวนจากสภาพแวดล้อมภายนอก การนำวัสดุปิดผิวอาคารโดยเลือกใช้สแตนเลสให้อาคารดูเงางามสร้างความทันสมัยอย่างยาวนานเป็นต้น

4. เวลา (Time) เนื่องจากสถาปัตยกรรมออกแบบให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่เป็นเวลากว่าสองทศวรรษทำให้สถานที่แห่งนี้เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติประชาชนในชาติรู้สึกถึงอัตลักษณ์แห่งใหม่ร่วมกันเป็นผลมาจากการออกแบบของโครงการไม่เพียงนำเสนอแก่ประชาคมโลกแต่ยังคง 100 เรื่องราวคนในพื้นที่ผ่านหลักการออกแบบ การจัดสรรพื้นที่ให้ประชาชนมีกิจกรรมร่วมกันเช่นลานน้ำพุสวนสาธารณะขนาดใหญ่การจัดนิทรรศการหมุนเวียนที่แสดงอัตลักษณ์ของผู้คนจากท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศมาเลเซียและตึกแฝดเปโตรนาสเป็นสัญญะแบบ “Metonymy” (ศศิพร วุฒิกุล, 2565)

กรุงกัวลาลัมเปอร์มีเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมั่นคง โดยมีการใช้แผนพัฒนามาหลายยุคสมัยเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเมืองอย่างชัดเจน โดยในปัจจุบันแผน โครงสร้างพัฒนากัวลาลัมเปอร์ (Kuala lumper structure plan 2040) ได้รับความเห็นชอบจากนายกรัฐมนตรี อันวาร์ อิบราฮิม (Invest Malaysia, 2011) เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการเจริญเติบโตของเมืองโดยมีระยะเวลาครอบคลุม 20 ปีในอนาคต แทนแผนการพัฒนาเก่าที่มีอยู่เดิม (Kl 2040 structure plan approved, 2023) วิสัยทัศน์ของแผนมุ่งเน้นการเป็นเมืองสำหรับทุกคนเพื่อทุกคน (Eswaran, 2023) ซึ่งต่อมามีโครงการตึกระฟ้ารูปแบบสูงพิเศษเกิดขึ้นชื่อว่าตึก Merdeka PNB118 ซึ่งตั้งเป้าให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ควบคู่ไปกับตึกเปโตรนาส โดยไม่ลดทอนตึกแฝดเปโตรนาสซึ่งเป็นแลนด์มาร์คแห่งเดิม การออกแบบส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างเอกลักษณ์ผ่านสถาปัตยกรรมร่วมสมัยเหมือนดังที่ตึกแฝดเปโตรนาสประสบความสำเร็จในการนำพาประเทศมาเลเซียให้มีชื่อเสียงต่อประชาคมโลก

ผลกระทบการสร้างตึกระฟ้าภายในกรุงกัวลาลัมเปอร์ตึกระฟ้าเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจที่สามารถจับต้องได้ โดยการสร้างตึกระฟ้ามีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเมืองที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้มีศักยภาพรองรับประชากรได้มากขึ้น ช่วงศตวรรษที่ 19 ตึกระฟ้าสะท้อนความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจในทวีปอเมริกา ซึ่งต่อมาได้ส่งผ่านแนวคิดการเจริญเติบโตสู่ทวีปเอเชียโดยตึกระฟ้าเป็นรูปแบบอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งในกรุงกัวลาลัมเปอร์พบได้มากที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการศึกษาพบว่าผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนตึกระฟ้านำมาซึ่งประชากรที่เพิ่มขึ้น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรส่งผลกระทบต่อปัญหาการขาดแคลนน้ำและช่วงระหว่างการก่อสร้างโครงการตึกระฟ้ามักปล่อยปะละเลยต่อเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยจากการกล่าวของนายกรัฐมนตรี มหาเธร์ โมฮัมหมัดว่า “ประเทศมาเลเซียจะไม่เป็นประเทศพัฒนาแล้วหากมีความล้มเหลวในการสร้างสมดุลกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม”(Malaysiakini, 2019) ซึ่งประเด็นเรื่องสิ่งแวดส่งผลต่อภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่โดยตรงถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนภายในพื้นที่เขตเมือง ด้วยขนาดเมืองชั้นในที่มีเพียงแค่ 243 ตารางกิโลเมตรโดยที่เมืองไม่สามารถขยายตัวได้อีกทำให้ที่ดินมีมูลค่าสูง มีข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานอย่างเช่น ถนนที่ไม่สามารถขยายได้ในบางช่วงซึ่งการเวนคืนที่ดินมีค่าใช้จ่ายจำนวนมหาศาล ตึกระฟ้ายังได้งบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลโดยเฉพาะโครงการตึกระฟ้ารูปแบบสูงพิเศษ นำมาซึ่งการใช้งบประมาณการลงทุนที่สูงเสี่ยงต่อการทุจริต โดยผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างมีผลดีการสร้างตึกระฟ้าสามารถดึงดูดนักลงทุนนักท่องเที่ยวจากการสร้างความเชื่อมั่นของศักยภาพของเมืองที่เหมาะแก่การดำเนินธุรกิจและท่องเที่ยวภายใต้สภาพแวดล้อมของเมืองเอื้ออำนวยต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มที่ดีเนื่องจากโครงการตึกยุคใหม่มักมีการก่อสร้างคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมด้วยตัวสถาปัตยกรรมการออกแบบแต่ยังคงมีความน่ากังวลถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนเนื่องจากเมืองชั้นในมีความต้องการใช้ทรัพยากรที่สูงและสูงขึ้นอีกเนื่องจากมีตึกระฟ้าจำนวนมากในพื้นที่เดียวกัน ส่งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงต่อ การปล่อยก๊าซจากท่อรถยนต์ การบดบังทิศทางของลมของอาคาร ตึกระฟ้าที่สามารถสร้างได้อย่างเต็มพื้นที่การบดบังแสงแดด ปัญหาเหล่านี้คือความท้าทายต่อภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่โดยเฉพาะหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ประชาชน

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าแนวคิดการสร้างเอกลักษณ์ของเมืองผ่านแลนด์มาร์คในกรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซียมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างภาพลักษณ์ความทันสมัยของเมืองและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้โดยได้รับการสนับสนุนทั้งงบประมาณและแผนโครงสร้างของเมืองที่ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับการพัฒนาตึกระฟ้ารูปแบบสูงพิเศษ ซึ่งการสร้างตึกระฟ้ากรุงกัวลาลัมเปอร์กับภาพลักษณ์เมืองยุคใหม่ของประเทศมาเลเซีย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างตึกดาดฟ้าและศึกษาถึงลักษณะเด่นของตึกระฟ้าในกรุงกว่าแนะนำไปอ่ะรวมทั้งวิเคราะห์การสร้างตึกระฟ้าจำนวนมากซึ่งส่งผลกระทบในแง่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง ทั้งภาษามาเลเซีย ภาษาอังกฤษและภาษาไทย ประกอบกับการใช้เทคนิคทางภูมิศาสตร์ในการศึกษาแผนที่ทางดาวเทียมของคุ้มกว่าลาลัมเปอโดยเฉพาะพื้นที่ศูนย์กลางกรุงกัวลาลัมเปอร์ (Kuala lumper city center) ซึ่งเป็นที่ตั้งของโครงการตึกแฝดเปโตรนาส และตึก Merdeka PNB118 ผ่าน Google Earth,Google street views รวมทั้งอาศัยข้อมูลเพิ่มเติมจากการค้นคว้าความคิดเห็นของชาวมาเลเซียที่มีประสบการณ์อยู่อาศัยหรือเกี่ยวข้องกับบริเวณการศึกษาดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมนำมาวิเคราะห์กับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเมือง แนวคิดการสร้างเอกลักษณ์ของเมือง โดยปรากฏผลการศึกษาดังนี้

กรุงกัวลาลัมเปอร์เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศมาเลเซียเป็นเขตปกครองพิเศษที่ตั้งอยู่ภายในรัฐสลังงอร์ ซึ่งในอดีตเป็นเมืองศูนย์กลางของราชการก่อนที่จะย้ายไปยังเมืองปุตราจายาเพื่อให้เมืองแห่งนี้เป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องเริ่มต้นตั้งแต่ยุคอาณานิคมจากการปรับเปลี่ยนวัสดุการสร้างอาคารเพื่อให้รองรับประชากร การเป็นเมืองทางการค้าทำให้เมืองมีความเป็นพหุวัฒนธรรม ความเป็นเมืองชัดเจนมากขึ้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนการพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม ทำให้ประเทศมาเลเซียในขณะนั้นมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างโดดเด่นในภูมิภาคเอเชีย การสร้างตึกระฟ้าในกรุงกัวลาลัมเปอร์ที่มีจำนวนมากเป็นผลมาจากแผนพัฒนากรุงกัวลาลัมเปอร์ (Kuala lumper structure plan 2040) ซึ่งตั้งเป้าให้กลายเป็นเมืองยุคใหม่ที่พัฒนาสำหรับทุกคนเพื่อทุกคน โดยแผนได้รับแรงบันดาลใจมาจากประชากรภายในเมืองที่ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งหลักการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนถูกนำมาปรับใช้เพื่อกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจการขยายตัวของประชากรให้มีเสถียรภาพก่อให้เกิดลักษณะเด่นของกรุงกัวลาลัมเปอร์โดยเฉพาะการสร้างเอกลักษณ์ของเมืองผ่านตึกระฟ้า ซึ่งสามารถสะท้อนความเป็นเมืองยุคใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนมากที่สุด ตึกแฝดเปโตรนาสซึ่งอยู่ภายใต้โครงการ Multimedia Super Corridor ถูกสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนภาพลักษณ์สมัยใหม่แก่สายตาประชาคมโลกและประชาชนในประเทศโดยสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างเอกลักษณ์และทฤษฎีเกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันในแวดวงวิชาการงานวิจัยเกี่ยวกับตึกระฟ้าในกรุงกัวลาลัมเปอร์ประเทศมาเลเซียที่เป็นงานเขียนในภาษาไทยมีไม่มากนัก จากการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาเกี่ยวกับตึกระฟ้ากับภาพลักษณ์สังคมเมืองยุคใหม่ประเทศมาเลเซียซึ่งกำหนดพื้นที่การศึกษาโดยประกอบด้วยตึกแฝดเปโตรนาสและตึก Merdeka PNB118 ยังไม่มีการศึกษาในแง่มุมการสร้างตึกระฟ้าต่อภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่ ผู้วิจัยจึงนำเสนอการศึกษาในประเด็นดังกล่าวเพื่อให้เกิดการศึกษาในแง่มุมดังกล่าว ซึ่งในปัจจุบันเมืองหลวงหลายประเทศทั่วโลกมีตึกระฟ้าที่โดดเด่นเป็นที่น่าจดจำการสร้างตึกระฟ้าเป็นที่นิยมมากในประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างต่อเนื่องในเฉพาะทวีปเอเชียโดยมีความต้องการที่จะถ่ายทอดความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของประเทศของตนแก่สายตาประชาคมโลก ซึ่งผลกระทบจากการสร้างตึกระฟ้าที่ สามารถเพิ่มจำนวนประชากรในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็วมีความต้องการใช้ทรัพยากรที่เพิ่มมากขึ้นก่อให้เกิดผลกระทบในด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม การศึกษา

การสร้างตึกระฟ้าในกรุงกัวลาลัมเปอร์และภาพลักษณ์เมืองยุคใหม่ประเทศมาเลเซีย สามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาเพื่อเข้าใจถึงสถานการณ์ดังกล่าว

จากกรณีศึกษาการสร้างตึกระฟ้ากรุงกัวลาลัมเปอร์และภาพลักษณ์สังคมเมืองใหม่ประเทศมาเลเซีย การสร้างตึกระฟ้าที่โดดเด่นเพื่อสะท้อนเอกลักษณ์ของชาติผ่านสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นปรากฏให้เห็นในเมืองต่าง ๆ ทั่วโลก เช่นมหานครดูไบประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ที่มีตึกระฟ้าที่สูงที่สุดในโลกและมีชื่อเสียงที่สุดชื่อว่าตึกเบิร์จคาลิฟา ตึกมหานครในประเทศไทยตึกไทเป101 ในประเทศไต้หวัน ซึ่งแต่ละประเทศสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างเอกลักษณ์ส่งเสริมคุณค่าการเป็นเมืองสมัยใหม่ได้จากการออกแบบสถาปัตยกรรมที่เอื้อเฟื้อพื้นที่ภายในเมือง โดยตึกระฟ้ารูปแบบสูงพิเศษไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากปราศจากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจภายในประเทศนั้นๆ

การวิเคราะห์ผลกระทบจากการสร้างตึกระฟ้าในแง่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมการศึกษาถึงประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยไม่ได้ลงรายละเอียดมากนักเนื่องจากข้อจำกัดจากเอกสารราชการที่ไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างง่ายดาย โดยเฉพาะเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแผนนโยบายการพัฒนากรุงกัวลาลัมเปอร์ KPLS ที่เป็นข้อมูลสำคัญของทิศทางการพัฒนากรุงกัวลาลัมเปอร์ที่ไม่สามารถหาข้อมูลฉบับละเอียดมาศึกษาได้แต่ยังคงทราบถึงวัตถุประสงค์หลักทุกประการของแผนนโยบายการพัฒนาเมืองฉบับล่าสุดนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจประเด็นแผนพัฒนากรุงกัวลาลัมเปอร์ฉบับสมบูรณ์ต่อการศึกษาวิจัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กฤษ เพิ่มทันจิตต์. (2543). **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเป็นเมือง**, สมุทรปราการ: ศรีบุญอุตสาหกรรม. .

เพชรลัดดา เพ็ชรภักดี. (2559). **เมืองศึกษาและกระบวณทัศน์ของความรู้เรื่องเมือง**, กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

วัฒภูมิ ทวีกุล. (2564). เมืองในมิติประวัติศาสตร์:กัวลาลัมเปอร์. สืบค้นจาก https://golink.icu/qWRHwoJ

ศศิพร วุฒิกุล. (2565). **รายงานการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารอัตลักษณ์ของชาติในโครงการรณรงค์ทางการท่องเที่ยวของประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย.** กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สินาด ตรีวรรณไชย. (2559). **เมืองเกิดขึ้นได้อย่างไร.** สืบค้นจาก https://golink.icu/wYhcsqB

Britannica. (2023). **Kuala Lumpur.** Retrieved from https://relink.asia/pkaEh

Elill easwaran. (2023). **KL 2040 structure plan approved.** Retrieved from http://surl.li/nxpez)

InvestMalaysia. (2011). **MSC Malaysia.”** Retrieved from http://akit.com.my/InvestMalaysia/MSC.htm

Ida Lim. (2022). **Merdeka 118: Touch the sky from mid-2023 at world’s second tallest tower right here in KL.** Retrieved from https://www.malaymail.com/news/malaysia/2022/08/05/merdeka-118-touch-the-sky-from-mid-2023-at-worlds-second-tallest-tower-right-here-in-kl/21298

Khushro Ansari. (2021). **Petronas twin tower.** Retrieved from https://archestudy.com/petronas-twin-towers/

Malaysiakini.(2019). **Nothing great about skyscrapers if rivers and air polluted.** Retrieved from https://www.malaysiakini.com/news/472985

อาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ และมาตรการในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์โดยภาครัฐ
Cybercrimes and Defensive Protocol by Philippines Government

กิตติพลวัต ตันติมากร[1]

บทคัดย่อ

อาชญากรรมทางไซเบอร์ปรากฏให้เห็นในประเทศฟิลิปปินส์ในลักษณะที่หลากหลายมากขึ้น และภาครัฐจำเป็นต้องมีมาตรการในการรับมือกับภัยคุกคามอย่างการออกกฎหมายที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ ท่ามกลางการพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะอาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ และเพื่อศึกษามาตรการในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์ โดยอาศัยทฤษฎีแนวคิดอาชญาวิทยา แนวคิดเรื่องเหยื่อกับอาชญากรรม แนวคิดเรื่องการกระทำที่เป็นกิจวัตร และแนวคิดเรื่องแรงจูงใจเพื่อป้องกัน ในการอธิบายปรากฏการณ์ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่าฟิลิปปินส์ยังคงประสบปัญหากับอาชญากรรมทางไซเบอร์ หลังจากการแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 ผู้คนจึงเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้ชีวิตรูปแบบออนไลน์มากขึ้น ทำให้อาชญากรรมทางไซเบอร์เข้ามามีผลกระทบในสังคมประเทศฟิลิปปินส์ รัฐได้กำหนดมาตรการกฎหมายจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 เพื่อควบคุมสถานการณ์อาชญากรรมทางไซเบอร์ ทำให้เกิดการร่วมมือจากองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติมีข้อบกพร่องด้านเนื้อหาถึงสิทธิ และจำเป็นต้องปรับแก้ไขในด้านการกระทำความผิดทางไซเบอร์อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

***คำสำคัญ**: อาชญากรรมทางไซเบอร์ ฟิลิปปินส์ พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์*

Abstract

With the progress of high cyber technology today, cybercrime in the Philippines has appeared in numerous ways and the government necessitates to use of comprehensive and efficient laws against the threats. This research aims to study the characteristics of cybercrime in the Philippines and the government's measures to deal with the issue. The research used criminological theory, the concept of victim versus crime, the concept of routine actions, and the concept of motivation for prevention to explain the phenomenon. The method used in this study was quality research by using documents. The finding indicates that the Philippines continues to struggle with cybercrime after COVID-19 due to, people changing their habit of surfing more internet as a result, cybercrime has had a major impact on Philippine society. The government legislated the Cybercrime Prevention Act of 2012 as a tool to control the cybercrime situation which creates collaboration from various sectoral organizations. However, the law is inadequate on the subject of rights and requires amending in terms of cyber offenses comprehensively and equally.

[1] นักศึกษาโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

As a result, legislative measures such as the Cybercrime Prevention Act of 2012, took control of the cybercrime situation. This has resulted in collaboration from various sectoral organizations. However, the Act still lacks in the content of rights and needs to be addressed in terms of cyber offenses content comprehensively and equally rights.

Keywords: *Cybercrimes, Philippines, Cybercrime Prevention Act*

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 อินเทอร์เน็ตกลายเป็นปัจจัยสำคัญในโลกปัจจุบันที่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านโลกไร้พรมแดนหรือในอีกชื่อ “โลกไซเบอร์” โดยประชากรโลกต่างใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ความบันเทิง การทำธุรกรรม และการสื่อสาร แต่ในขณะเดียวกันภัยอาชญากรรมมักจะตามมาพร้อมกับสิ่งต่าง ๆ ด้วยเสมอ โดยในกลไกของโลกไซเบอร์ก็เช่นกัน ภัยอาชญากรรมทางไซเบอร์ถือเป็นภัยความมั่นคงรูปแบบหนึ่งในปัจจุบันที่ควรต้องพึงระวัง เนื่องจากประชากรโลกบางส่วนไม่ทราบถึงภัยดังกล่าวโดยไม่สามารถรู้ได้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไหร่ ที่ไหน และสาเหตุจากอะไร ซึ่งภัยดังกล่าวส่งผลกระทบด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจอย่างเป็นวงกว้างและก่อให้เกิดความเสียหายในทางทรัพย์สิน ในส่วนของการก่อเหตุอาชญากรรมทางไซเบอร์นั้นตัวผู้กระทำผิดสามารถระบุตัวตนได้ยาก อนึ่งเกิดจากตัวผู้กระทำผิดมีองค์ความรู้ในด้านของเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับสูง ประกอบกับผู้เสียหายมีความวิตกกังวลและอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกกดดัน การล่อลวงจึงมีโอกาสสำเร็จได้ไม่ยาก อีกประการหนึ่งคือตัวผู้กระทำอาจไม่ใช่ปัจเจกบุคคล แต่เป็นการกระทำที่เกิดจากตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐเช่น กลุ่มก่อการร้าย หรือกลุ่มอาชญากรรมทางไซเบอร์

อาชญากรรมทางไซเบอร์เริ่มแสดงตัวตนและสร้างผลกระทบให้กับประเทศมากขึ้น ในช่วงต้นปี ค.ศ. 2023 สำนักข่าว The Star รายงานว่า อัตราอาชญากรรมทางไซเบอร์ในกรุงมะนิลา ฟิลิปปินส์ มีอัตราสูงถึง 152 เปอร์เซ็นต์ ในช่วงครึ่งแรกของปี ค.ศ. 2023 โดยทางการตำรวจฟิลิปปินส์ได้มีการบันทึกจำนวนอาชญากรรมทางไซเบอร์ถึง 6,250 ครั้ง ตั้งแต่เดือนมกราคมจนถึงเดือนมิถุนายน โดยเพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2022 ถึง 2,477 ครั้ง (The Star, 2023) ซึ่งสร้างความเสียหายให้กับคนภายในประเทศฟิลิปปินส์และต่างชาติเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการสูญเสียเสถียรภาพความมั่นคงภายในประเทศฟิลิปปินส์ ด้วยกระแสการเกิดอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่สูงขึ้นและสร้างความหวาดกลัว ประกอบกับความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในประเทศ ทางการประเทศฟิลิปปินส์มีความจำเป็นต้องมีมาตรการในการรับมือกับภัยความมั่นคงทางไซเบอร์ที่เกิดขึ้น เพื่อลดจำนวนและควบคุมไม่ให้เกิดความเสียหายเป็นระยะยาวในอนาคต นอกจากประเทศฟิลิปปินส์แล้ว ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมทางไซเบอร์ในภูมิภาค อาทิ ในงานวิจัยของ กชพรรณ มณีภาคและอนุษา เลิศโตมรสกุล ที่นำเสนอเรื่อง “การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมจากการทำผิดในโลกอินเทอร์เน็ต: กรณีศึกษาการรังแกกันในโลกไซเบอร์ ในรูปแบบการคุกคามทางเพศ ในเขตกรุงเทพมหานคร” โดยงานวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้ตกเป็นเหยื่อ เช่น พฤติกรรมของมนุษย์ที่ไม่ได้ตระหนักถึงขอบเขตอันตรายของภัยทางไซเบอร์ หรือเชื่อในคำพูดของคนอื่นได้ง่าย และการที่เหยื่อนั้นต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคมจึงเป็นสาเหตุทำให้การตกเป็นเหยื่อนั้นง่ายขึ้น (กชพรรณ, อนุษา, 2562) ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงผลกระทบที่อาจสร้างถึงระบบโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมการใช้ชีวิตของมนุษย์มากขึ้น รวมถึงอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่ไม่สามารถประมาทได้

ทั้งนี้ในด้านของการออกมาตรการของภาครัฐในการรับมือกับอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่เกิดขึ้นในประเทศฟิลิปปินส์ยังคงสามารถยับยั้งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ในบางส่วน ในส่วนของการออกกฎหมายในการรับมือกับมาตรการที่เกิดขึ้นทางรัฐได้มีกฎหมายที่ถูกบัญญัติขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 2012 อย่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์

ปี ค.ศ. 2012 (Cybercrime Prevention Act of 2012) โดยในส่วนนี้แม้จะมีมาตรการและกฎหมายรองรับก็ตาม แต่สถานการณ์ของการก่ออาชญากรรมกลับไม่มีทีท่าที่จะลดลงแม้แต่อย่างใด จึงนำไปสู่ความสนใจในประเด็นศึกษาลักษณะของอาชญากรรมทางไซเบอร์ และเพื่อศึกษากระบวนการและวิธีการการหลอกลวงผู้ใช้อินเทอร์เน็ต รวมถึงศึกษาผู้ก่อเหตุมีวิธีการอย่างไรในการหลอกล่อผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีความเชื่อถือได้ รวมถึงมาตรการในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์ในหน่วยงานรัฐประเทศฟิลิปปินส์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะอาชญากรรมทางไซเบอร์ในสังคมประเทศฟิลิปปินส์
2. เพื่อศึกษามาตรการในการรับมือภัยความมั่นคงทางไซเบอร์จากอาชญากรรมทางไซเบอร์ในสังคมประเทศฟิลิปปินส์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ได้แก่ ข่าวสาร วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความทางวิชาการ หนังสือที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาชญากรรมและการรักษาความมั่นคงทางไซเบอร์ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012
2. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาในช่วงเวลาหลังจากการแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 ตั้งแต่ช่วงเดือนมกราคม ค.ศ. 2022 จนถึงเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2023

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในกรอบแนวคิดการวิจัยผู้วิจัยต้องการศึกษาเกี่ยวกับอาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์และมาตรการในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์โดยภาครัฐ โดยผู้วิจัยต้องการศึกษาตามหัวข้อการวิจัยอยู่ 2 ประเด็นคือ 1.) สถานการณ์อาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ 2.) มาตรการในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์โดยภาครัฐ โดยทางผู้วิจัยได้นำ 2 ประเด็นการศึกษามาทำการวิจัยแยกเป็นหัวข้อแต่ละบทเพื่อแยกประเด็นในการศึกษาเป็นลำดับขั้นตอน

สถานการณ์อาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ได้สร้างแรงผลกระทบและความเสียหายเป็นระดับวงกว้างผ่านปัจจัยและสภาวะที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดทฤษฎีอาชญาวิทยาอย่างแนวคิดเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรมและทฤษฎีการกระทำที่เป็นกิจวัตรในการวิเคราะห์สถานการณ์อาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ โดยวิเคราะห์ตั้งแต่สถานการณ์โดยรวม วิเคราะห์ประเภทอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน รวมถึงศึกษาสภาวะการตกเป็นเหยื่อจนไปถึงวิเคราะห์ต้นตอของสาเหตุอาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ เพื่อให้เห็นถึงผลกระทบและสถานการณ์ของอาชญากรรมทางไซเบอร์ในฟิลิปปินส์ในปัจจุบัน

ในส่วนของมาตรการในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์โดยภาครัฐ ฟิลิปปินส์มีมาตรการในการออกกฎหมายและมาตรการในการรับมือกับอาชญากรรมที่เกิดขึ้น โดยอาชญากรรมทางไซเบอร์ในฟิลิปปินส์ได้สร้างผลกระทบมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ทางรัฐจึงออกมาตรการทางกฎหมายอย่างการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 (Cybercrime Prevention Act of 2012) รวมถึงมาตรการอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อยับยั้งกับอาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ โดยในหัวข้อประเด็นศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอย่างทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันเพื่อวิเคราะห์ถึงต้นตอและที่มาพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ รวมถึงประสิทธิภาพของกฎหมายผ่านการวิเคราะห์ผ่านความสำเร็จและอุปสรรคของพระราชบัญญัติ และมาตรการอื่น ๆ ของภาครัฐที่มีการร่วมมือกับเอกชนหรือภาคประชาสังคมต่าง ๆ ในการรับมือกับอาชญากรรมทางไซเบอร์เพื่อศึกษาและเป็นแนวทางต่อการพัฒนาในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการศึกษาผ่านเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาผ่านเอกสารต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 บันทึกย้อนหลังความมั่นคงทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ และข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมทางไซเบอร์

1.ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ค้นหา เก็บรวบรวมเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรองจากหนังสือ รวมถึงแหล่งข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์

2) อ่านเอกสารเบื้องต้นเพื่อคัดเลือกเอกสาร ประเมินเอกสาร อ่านเอกสารอย่างละเอียดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมทางไซเบอร์ และมาตรการในการรับมือของภาครัฐ

3) โดยนำข้อมูลเชิงเอกสารมามาจัดประเภทข้อมูล (Categories) ใช้การวิเคราะห์รูปแบบเนื้อความเชิงพรรณนาเพื่อเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ ให้สอดคล้องและตรงหลักประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการจะนำเสนอ โดยใช้ทฤษฎีอาชญาวิทยาประกอบการวิเคราะห์ร่วม

2.การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีหรืองานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาเรียบเรียงเพื่อนำไปสู่การหาข้อสรุปของปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้ และนำเสนอในรูปแบบการอธิบายเชิงพรรณนา (descriptive method)

ผลการวิจัย

1.1 สถานการณ์อาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์

อาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์เริ่มสร้างผลกระทบชัดเจนยิ่งขึ้นหลังช่วงการแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้พฤติกรรมและการดำรงชีวิตของผู้คนจำเป็นต้องพึ่งพาโลกออนไลน์มากขึ้น ซึ่งอาชญากรรมทางไซเบอร์เริ่มเข้ามาสร้างผลกระทบในประเทศฟิลิปปินส์ ณ ปัจจุบัน คือ “การหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ต” และมีจำนวนประเภทและวิธีการที่แตกต่างกันออกไป โดยประเภทของอาชญากรรมทางไซเบอร์อย่างการหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ตสามารถจำแนกได้ 5 ประเภท ดังต่อไปนี้

1.1.1 การหลอกรักทางออนไลน์ (Romance Scam)

การหลอกรักทางออนไลน์เป็นการสร้างความรักในการเป็นตัวแปรที่ทำให้เหยื่อตกอยู่ในสภาวะหลงเชื่อหรือมีอาการรักใครในตัวผู้กระทำความผิด โดยใช้ถ้อยคำหรือหน้าตาที่ผู้ก่อเหตุมีการปลอมแปลงเพื่อดึงดูดเหยื่อ เพื่อให้เหยื่อส่งเงินของขวัญ หรือรายละเอียดส่วนตัวให้ ซึ่งในการก่อเหตุในลักษณะนี้กำลังได้รับความนิยมและผู้ที่มีความระมัดระวังตัวสามารถถูกตกเป็นเหยื่อได้จากการสร้างความรักขึ้นมา อีกทั้งไม่มีเว็บไซต์หาคู่ไหนหรือโซเชียลไหนที่สร้างป้องกันจากภัยคุกคามนี้ได้ 100 เปอร์เซ็นต์ (Philippine PI, ไม่ปรากฏปีพิมพ์)

อาชญากรรมประเภทนี้สะท้อนถึงพฤติกรรมมนุษย์ในการเลือกเข้าหาทางสังคมหรือการสร้างความสัมพันธ์ผ่านทางออนไลน์มากขึ้นมากกว่าการเริ่มต้นเข้าหาทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ในโลกของความเป็นจริง ทำให้อาชญากรรมประเภทนี้เข้ามาแสวงหาโอกาสผ่านการใช้ความรักเป็นเครื่องมือในการเข้าหามนุษย์ที่มีความต้องการในการสร้างความสัมพันธ์ทางความรักร่วมกันกับการใช้เทคโนโลยีที่มีการเติบโตขึ้นผ่านสื่อโซเชียลมีเดียที่หลากหลายในปัจจุบัน

1.1.2 กลโกงการซื้อของออนไลน์

กลโกงการซื้อของออนไลน์เกิดขึ้นจากจุดบอดของโลกอินเทอร์เน็ตในการสร้างตัวตนขึ้นมาโดยเลือกที่จะไม่เปิดเผยตัวตนเพื่อหลอกผู้ซื้อ โดยมีวิธีการสร้างเว็บไซต์ร้านค้าจัดขายปลีกทางออนไลน์ มีการออกแบบโลโก้หรือการออกดีไซน์ที่มีความน่าเชื่อถือและมีความเหมือนจริงเหมือนกับแบรนด์สินค้าของจริง โดยจะเป็นการขายสินค้าอย่าง เสื้อผ้า เครื่องประดับ และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์แบรนด์ยอดนิยมในราคาถูกหรือราคาที่แพงเกินความเป็นจริง ซึ่งเหยื่อจะไม่สามารถตามตัวผู้กระทำผิดได้เนื่องจากผู้ก่อเหตุใช้ช่องว่างจากอินเทอร์เน็ตในการที่จะไม่เปิดเผยตัวตน ซึ่งเคยมีเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นกับชาวฟิลิปปินส์ที่อาศัยอยู่ในอังกฤษ โดยจะเสนอสินค้าจากประเทศฟิลิปปินส์ในราคาที่แพงแต่แลกกับค่าจัดส่งที่ถูก (Mari-An C. Santos, 2023)

การบริโภคของมนุษย์ในปัจจุบันมีผลให้เกิดอาชญากรรมทางไซเบอร์ในปัจจุบัน การบริโภคผ่านการสั่งซื้อระบบทางออนไลน์เริ่มกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างระบบการบริโภครูปแบบใหม่รวมถึงการเข้าถึงแหล่งความต้องการของมนุษย์ในหลายรูปแบบ ซึ่งอาชญากรรมทางไซเบอร์ได้อาศัยโอกาสจากความต้องการของมนุษย์ในการหลอกลวงผ่านการขายสินค้าทางออนไลน์ที่มากขึ้น ซึ่งทั่วโลกต่างเผชิญกับปัญหานี้และยากที่จะสังเกตว่าเป็นการหลอกลวงซื้อของออนไลน์

1.1.3 การหลอกจ้างงานทางออนไลน์

การหลอกจ้างงานทางออนไลน์เป็นลักษณะที่มีความอันตรายมากที่สุด ซึ่งความเกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์ มีวิธีการให้การหลงเชื่อในคำของโฆษณาทางออนไลน์จากหน่วยงานหรือบริษัททางออนไลน์โดยมีการเสนอราคาหรืออัตราจ้างในราคาที่สูงกว่าปกติ สำนักข่าว CNN Philippines รายงานเกี่ยวกับสำนักตรวจคนเข้าเมือง โดยเตือนประชาชนที่จะไปทำงานในต่างประเทศระวังเรื่องการหลอกจ้างงานและควรพิจารณาในการกลั่นกรองบริษัทและข้อเสนองานอย่างรอบคอบ (EJ Gomez, 2023)

การถูกหลอกจ้างงานทางออนไลน์ถือเป็นลักษณะของการหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ตรูปแบบใหม่ที่พึ่งเกิดขึ้นเมื่อปีที่แล้ว แต่ระดับของขอบเขตอาชญากรรมกลับกระจายตัวและไม่สามารถควบคุมได้ โดยอาศัยจากสถานการณ์ที่มีการว่างงานของมนุษย์ในช่วงการแพร่ระบาดโควิด-19 ที่ผ่านมา ทำให้ลักษณะของการหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ตประเภทนี้จึงมีความน่ากลัวและเสี่ยงต่อการนำไปสู่ขบวนการค้ามนุษย์

1.1.4 กลยุทธ์ซื้อขายหลักทรัพย์ด้วยการหลอกลวง (Boiler Room)

กลยุทธ์ซื้อขายหลักทรัพย์ด้วยการหลอกลวง (Boiler Room) คือ กลยุทธ์ในการชักชวนหรือกดดันให้เหยื่อซื้อหุ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และใช้บริษัทที่มีการซื้อขายหุ้นเป็นฉากหน้าในการลงทุนซึ่งในความเป็นจริงไม่มีบริษัทนี้อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ เพื่อสร้างความเชื่อใจให้กับนักลงทุน ซึ่งเป็นประเภทเดียวกับแก๊งคอลเซนเตอร์ นอกจากนี้กลยุทธ์ดังกล่าวสามารถชักชวนในรูปแบบอื่นอย่างการส่งข้อความอิเล็กทรอนิกส์ผ่านอีเมลล์ หรือช่องทางโซเชียลเพื่อโน้มน้าวให้เหยื่ออยากลงทุนได้ ซึ่งมีเหตุการณ์อย่าง กลุ่ม ASAL (Australia Securities Administration Limited) ซึ่งเป็นกลุ่มที่แอบอ้างว่าเป็นบริษัทเพื่อการลงทุน โดยในปี 2021 จำนวนค่าเสียหายจากการหลอกลงทุนมีมูลค่าถึง 701 ล้านดอลลาร์ด้วยกัน (IFW Global, 2022)

สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในปัจจุบันเริ่มมีการแสวงหารายได้ทางอื่นมากขึ้นจากอดีตที่มีการหารายได้จากการประกอบอาชีพทางเดียว โดยเลือกที่จะหารายได้ผ่านการลงทุนที่มีการตอบแทนผลที่รวดเร็วและสูงในเวลาอันสั้นหรือการปันผลรายได้หลังเกษียณ การลงทุนผ่านระบบออนไลน์จึงเป็นคำตอบสำหรับคนที่ต้องการที่จะมีรายได้ที่สูงและระยะเวลาอันสั้น ทำให้อาชญากรรมทางไซเบอร์ประเภทนี้จึงกอบโกยกับผู้ที่ต้องการรายได้อย่างรวดเร็วและผู้สูงอายุที่มีความต้องการลงทุนโดยไม่ได้มีการสังเกตและความรู้ที่มากพอในการลงทุนในระบบออนไลน์

1.1.5 การหลอกลวงทางลอตเตอรี่

การหลอกลวงทางลอตเตอรี่คือการส่งอีเมล หรือการส่งข้อความจากบริษัทลอตเตอรี่เพื่อแจ้งให้เหยื่อทราบว่าถูกรางวัลใหญ่ โดยจะใช้ชื่อของลอตเตอรี่ที่ถูกกฎหมายและมีการใช้วิธีให้เหยื่อมีการตอบกลับไปยังต้นทางเพื่อกันไม่ให้พลาดเงินรางวัล หลังจากนั้นผู้ก่อเหตุจะบังคับให้เหยื่อชำระค่าธรรมเนียมเพื่อเป็นหลักค้ำประกัน ซึ่งบางกรณีอาจถูกขอข้อมูลส่วนตัวเพื่อพิสูจน์ตัวตนว่าเป็นบุคคลที่มีการถูกรางวัลจริง โดยเฉพาะบัญชีธนาคารของเหยื่อเมื่อเหยื่อหลงเชื่อและมีการส่งข้อมูลไปทางตัวผู้ก่อเหตุจะทำการปลอมแปลงข้อมูลและขโมยเงินในบัญชีของเหยื่อทันที

ความโลภในชั่วขณะของมนุษย์เป็นสิ่งที่อันตรายอย่างมากสำหรับการหลอกลวง เมื่อมนุษย์ได้สิ่งที่ต้องการอย่างมีมูลค่ามหาศาล การตัดสินใจและการไตร่ตรองทางความคิดจะลดลง ซึ่งได้ผลเป็นอย่างดีกับการหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ตประเภทนี้

1.2 ปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้เกิดอาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์

1.2.1 ด้านบริบทของผู้ก่อเหตุ

(1) ด้านความน่าเชื่อถือของผู้ก่อเหตุ ผู้ก่อเหตุมักใช้วาทกรรมต่าง ๆ ในการโน้มน้าวเหยื่อให้มีความสนใจหรือใช้บุคลิกภาพในการทำให้เหยื่อตกอยู่ในสภาวะหลงใหลในตัวผู้ก่อเหตุ ตัวอย่างเช่น การอ้างอิงถึงบุคคลสำคัญอย่างเจ้าหน้าที่การทำธุรกรรมของธนาคาร บุคคลจากองค์กรหรือหน่วยงานรัฐ และการใช้หน้าตาสมมติหรือรูปที่มีการปลอมแปลง เป็นต้น

(2) ด้านเนื้อหาเชิงวาทกรรม ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัจจุบันเหยื่อที่ตกเหยื่อในสภาวะการโดนหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ต หรืออาชญากรรมประเภทอื่นก็ตาม มักถูกหลงเชื่อจากเนื้อหาและวาทกรรมที่มีความน่าเชื่อถือทำให้อาชญากรรมทางไซเบอร์จึงเกิดขึ้นตามเป็นลำดับ การใช้เนื้อหาที่สร้างความหวาดกลัวอย่างการติดหนี้สิน ถูกโจรกรรมข้อมูลทางบัญชีหรือการสร้างเนื้อหาเชิงเชิญชวนในการร่วมกิจกรรมหรือการเชิงการทำงาน หรือแม้แต่การใช้คำพูดในการสร้างความสัมพันธ์หรือการทำให้เหยื่อมีความสัมพันธ์เชิงความรักถือเป็นอีกจุดหนึ่งที่เป็นตัวแปรของการเกิดอาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ขึ้น

1.2.2 ด้านบริบทของเหยื่อ

(1) ด้านสถานการณ์ เป็นหนึ่งในปัจจัยของด้านบริบทเหยื่อในการทำให้เกิดอาชญากรรมทางไซเบอร์ ด้วยสภาวะที่ถูกบังคับที่ทำให้ต้องจำยอมหรือการถูกโน้มน้าวและชักจูงในการเลือกทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเหยื่ออาจมีความสับสนหรือเกิดอาการหวาดกลัวจนไม่มีสติทำให้เหยื่อเลือกที่จะตัดสินใจยอมให้ผู้ก่อเหตุลงมือโดยที่ขาดการไตร่ตรองในการพิจารณาสถานการณ์

(2) ด้านจิตวิทยา การเชิญชวนในการสร้างผลกระทบของการตอบแทนทางด้านรายได้ หรือการดำเนินความสัมพันธ์โดยการใช้ความรักเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์ ทำให้เหยื่อขาดข้อพิจารณาหรือการตระหนักรู้ถึงภัยอันตรายของอาชญากรรมทางไซเบอร์

(3) ด้านสังคม/เศรษฐกิจ ในช่วงเวลาของการเกิดสภาวะโรคระบาดโควิด-19 ตรงกับช่วงเวลาที่มนุษย์จำเป็นต้องหันเข้ามาใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารมากขึ้น จึงจำเป็นต้องใช้อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อกลางในการเชื่อมต่อกับสังคม หรือการดำเนินการอำนวยความสะดวกต่างอย่างการทำธุรกรรม และการส่งข้อมูลทางออนไลน์ รวมถึงการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน จึงเป็นช่องว่างที่ทำให้อาชญากรรมทางไซเบอร์เกิดขึ้นควบคู่กับเทคโนโลยีที่มีการเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่สิ้นสุด

2. มาตรการในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์

2.1 พัฒนาการทางกฎหมายพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012

พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้จัดการปัญหาอาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีการพัฒนาตัวรูปแบบกฎหมายเดิมอย่างพระราชบัญญัติ 8792 (Republic Act 8792) หรือในอีกชื่อกฎหมายอีคอมเมิร์ซ (E-Commerce Law) (Janette Toral, ไม่ปรากฏปีพิมพ์) และได้มีพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องทางไซเบอร์ขึ้น ด้วยเหตุนี้พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 โดยเน้นการป้องกันเพื่อการสงวนสิทธิ์ การป้องกัน และการดำเนินคดีอาชญากรรมทางไซเบอร์ในรูปแบบต่าง ๆ

2.2 สาระสำคัญของพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 คือการพยามทำให้ขอบเขตของอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่เกิดขึ้นในฟิลิปปินส์ถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้ในกรอบของการบัญญัติทางกฎหมาย ซึ่งเนื้อหาของแต่ละวรรคมีการกำหนดลักษณะและระบุการกระทำที่เข้าข่ายของอาชญากรรมทางไซเบอร์ไว้อย่างละเอียดโดยเฉพาะการกระทำที่เป็นลักษณะของการเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่ผิดกฎหมาย และการฉ้อโกงทางคอมพิวเตอร์ซึ่งประเทศฟิลิปปินส์กำลังประสบปัญหาในปัจจุบัน รวมถึงการกระทำอาชญากรรมทางไซเบอร์รูปแบบอื่น ๆ อย่างไซเบอร์เซ็กส์ (Cybersex) การถ่ายภาพอนาจารเด็ก (Child pornography) และการสื่อสารเชิงพาณิชย์แบบผิดกฎหมาย (Unsolicited-Commercial Communications) ต่างได้รับการบรรจุในฐานความผิดอาชญากรรมทางไซเบอร์ ทั้งนี้อาชญากรรมทางไซเบอร์ต่างมีรูปแบบที่อาจแตกต่างกันออกไปและมีวิธีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นตามกาลเวลา โดยอาจต้องศึกษาในประเด็นของการพัฒนากฎหมายทางไซเบอร์ของทางภาครัฐในอนาคต ท่ามกลางจำนวนอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่มากขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

2.3 ความสำเร็จในการบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012

ภายหลังจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 ทำให้ประเทศฟิลิปปินส์ มีกฎหมายที่จะจัดการกับการกระทำผิดในรูปแบบอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่ไม่ได้ถูกบัญญัติไว้ในฉบับดั้งเดิม อีกทั้งยังมีความก้าวหน้าในทางกฎหมายในครอบคลุมอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่ดีและมากขึ้น รวมถึงองค์กรของภาครัฐต่าง ๆ ในประเทศฟิลิปปินส์ ได้รับผลประโยชน์จากการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 เช่นกัน (Cybercrime Prevention Act of 2012, 2012)

2.4 อุปสรรคในการบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012

แม้ว่าตัวกฎหมายอย่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 จะมีความครอบคลุมหรือได้รับผลประโยชน์ในส่วนของภาครัฐก็ตาม แต่อุปสรรคของการบังคับใช้กฎหมายยังคงมีให้เห็นและผิดวัตถุประสงค์ในการใช้เพื่อปกป้องประชาชน ซึ่งสามารถแยกประเด็นออกมาได้ 2 ประเด็นดังนี้

(1) การคุ้มครองเกี่ยวกับสิทธิสตรีต่อปัญหาอาชญากรรมทางเพศและภาพลามกอนาจารไม่ได้รับการคุ้มครอง โดยกลุ่ม Foundation For Media Alternatives (FMA) ได้จัดการเสวนาร่วมกับสำนักงานกฎหมายและสิทธิมนุษยชนสตรี (Women's Legal and Human Rights Bureau; WLB) เกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ใน ค.ศ. 2012 (Cybercrime Prevention Act of 2012) ในหมวด 2 มาตราที่ 4 วรรค (C) ว่าด้วยความผิดที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาซึ่งมีความคลุมเครือกับสิทธิของผู้หญิง โดยสามารถเห็นได้บ่อยครั้งในประเทศฟิลิปปินส์ที่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อกลับถูกตั้งข้อหาว่าเป็นผู้มีส่วนร่วม (Khriscielle Yalao, 2022)

(2) กฎหมายกระทบเทือนต่อสิทธิในด้านสิทธิการแสดงออก องค์การนิรโทษกรรม หรือแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล (Amnesty International) ได้มีการออกมาแสดงความเห็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 กฎหมายดังกล่าวเป็นการยกเลิกการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการพูดหรือวิพากษ์วิจารณ์ในฟิลิปปินส์

โดยการโพสต์อย่างมีสันติกลับกลายเป็นความผิดในโทษฐานการหมิ่นประมาท แม้ในช่วงแรกจะมีการกระแสทางลบในด้านของผลเสียบางประการที่พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 ออกมา และมีการส่งคำร้องไปที่ศาลฎีกาในการรับเรื่องพิจารณาแก้ไข แต่ท้ายที่สุดกลับถูกทำให้เงียบหายไปจนผู้คนลืมถึงผลเสียของบทบัญญัติบางประการไป จนในวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 2022 องค์การฮิวแมนไรท์วอช์ (Human Rights Watch) ซึ่งเป็นองค์การนอกภาครัฐระหว่างประเทศ ได้มีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 ในกรณีของ วอลเดน เบลโลนักกิจกรรมทางสังคม ถูกจับกุมข้อหาหมิ่นประมาททางไซเบอร์โดยมีข้อกล่าวหาของเจฟรี่ ทูปาส (Jefry Tupas) อดีตเจ้าหน้าที่ข้อมูลข่าวสารของรองประธานาธิบดี ซารา ดูเตอร์เต (Carlos H. Conde, 2022) ทำให้เกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ตัวกฎหมายถึงความเหมาะสมและสิทธิการแสดงออก ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่ารัฐบาลฟิลิปปินส์จะแก้ไขปัญหากฎหมายอย่างไรท่ามกลางกระแสตอบโต้จากองค์การสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ

สรุปและอภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์การวิจัยประกอบด้วยรูปแบบและลักษณะอาชญากรรมทางไซเบอร์ในสังคมประเทศฟิลิปปินส์ และมาตรการในการรับมือภัยความมั่นคงทางไซเบอร์จากอาชญากรรมทางไซเบอร์ในสังคมประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

สถานการณ์อาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ ณ ปัจจุบัน หลังจากได้รับผลกระทบจากการระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้คนมีการเปลี่ยนรูปแบบมาใช้ชีวิตบนโลกออนไลน์มากขึ้น ซึ่งบทความวิจัยของ คริส คริสมุนโด (Kris Crismundo) ยิ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของโลกที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบันที่มนุษย์มีพฤติกรรมที่มีการใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ที่มากขึ้น โดยมีอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อกลางในการสื่อสารและการธุรกรรมต่าง ๆ ท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 (Kris Crismundo, 2021) ด้วยเหตุนี้ จึงกลายเป็นโอกาสสำหรับผู้ที่ไม่หวังดีในการก่อเหตุอาชญากรรมบนโลกทางไซเบอร์ ทั้งนี้ด้วยแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรมและทฤษฎีการกระทำที่เป็นกิจวัตรทำให้สามารถจำแนกประเภทอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่มีการก่อเหตุมากที่สุดอย่าง การหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ต (Online Scam) โดยมีจำนวนคดีสูงที่สุดมากกว่าอาชญากรรมประเภทอื่น ๆ ในประเทศฟิลิปปินส์ในช่วง ค.ศ. 2020 จนถึง ค.ศ. 2023 ซึ่งปัจจัยของการเกิดอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่เกิดขึ้นในประเทศฟิลิปปินส์ปัจจุบันสามารถแยกตัวแปรออกมาได้ 2 กรณี ได้แก่ (1) บริบทของผู้ก่อเหตุ และ (2) บริบทของเหยื่อ ด้วยถ้อยคำกล่าวและการสร้างความน่าเชื่อถือ ประกอบกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้นที่เหยื่อไม่สามารถตัดสินใจได้อย่างเด็ดขาดหรือการถูกบีบบังคับการชักชวนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ ทำให้ผลของอาชญากรรมทางไซเบอร์ในประเทศฟิลิปปินส์ยังคงอยู่และมีจำนวนที่เพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่อง

พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมทางไซเบอร์ ค.ศ. 2012 พบว่ามีอุปสรรคคือในด้านของความคลุมเครือเนื้อหาที่ถูกบัญญัติไว้ซึ่งไม่ได้ปกป้องสิทธิสตรีอย่างเต็มที่และการได้รับผลกระทบของสิทธิของการแสดงออก แม้ว่าพระราชบัญญัติดังกล่าวจะมีระบุและการรวมประเภทฐานความผิดทางอาชญากรรมทางไซเบอร์ไว้มากเพียงใด แต่เนื้อหาบางส่วนกลับไม่ได้ปกป้องสิทธิของสตรีอย่างสมบูรณ์ซึ่งกลายเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนในประเทศฟิลิปปินส์โดยเฉพาะผู้หญิงมีการตั้งคำถามกับเนื้อหาที่ถูกบัญญัติเอาไว้ นอกจากนี้บทบัญญัติเกี่ยวกับการหมิ่นประมาททางไซเบอร์ ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวสร้างผลกระทบให้ประชาชนและองค์สิทธิมนุษยชนในการตั้งคำถามถึงการมีอยู่ของบทบัญญัติดังกล่าว จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่าบทบัญญัติเกี่ยวกับการหมิ่นประมาททางไซเบอร์ไม่ควรอยู่ในระบบกฎหมายทางอาญาซึ่งเป็นการทำลายสิทธิทางเสรีภาพในการแสดงออกไม่ว่าจะเป็นสื่อข่าว หรือประชาชนที่อยู่ภายในประเทศฟิลิปปินส์ หากรัฐบาลไม่มีการแก้ไขในด้านของเนื้อหาตัวกฎหมายอาจส่งผลเสียในระยะยาวในอนาคตในด้านของประชาชนและรัฐบาล

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้แม้จะมีกฎหมายที่ครอบคลุมและทันสมัยกับบริบทของสถานการณ์ปัจจุบันมากน้อยเพียงใด แต่อาชญากรรมทางไซเบอร์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกลับมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำความผิดในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีการบัญญัติไว้ในตัวกฎหมาย ทางรัฐควรมีการติดตามและศึกษาในด้านของพฤติกรรมการก่อเหตุอย่างตลอดเวลา เพื่อทางภาครัฐจะได้มีการเตรียมพร้อมและรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางในการรับมืออาชญากรรมทางไซเบอร์ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

1.) การให้ความรู้กับประชาชนเพื่อเท่าทันภัยอาชญากรรมทางไซเบอร์ ควรมีการส่งเสริมในการจัดองค์ความรู้ผ่านหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญด้านการป้องกันทางไซเบอร์ให้กับประชาชน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประชาชนและสามารถเอาตัวรอดจากสถานการณ์ในเวลาคับขันได้

2.) การบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ควรมีการอบรมให้กับข้าราชการในการรับมือกับอาชญากรรมทางไซเบอร์ท่ามกลางการพัฒนาของเทคโนโลยีที่ก้าวกระโดดเพื่อก้าวทันภัยความมั่นคงทางไซเบอร์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

3.) การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้ครอบคลุมและเท่าทันกับอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีที่รวดเร็ว ทำให้ช่องทางการเข้ามาของอาชญากรรมทางไซเบอร์มีมากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นการปรับปรุงแก้ไขให้มีความทันสมัยและครอบคลุมจึงเป็นทางออกให้กับภาครัฐในการปกป้องประชาชนและคำนึงถึงการรักษาสิทธิในความเป็นส่วนตัวและสิทธิความเป็นเสรีภาพให้กับประชาชน

4.) การศึกษาจากหน่วยงานด้านความมั่นคงทางไซเบอร์ในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการควบคุมอาชญากรรมทางไซเบอร์ ประเทศที่มีความเจริญอย่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป เป็นตัวเลือกที่ดีที่สุดในการศึกษาแนวทางในการต่อยอดการพัฒนาด้านความมั่นด้านไซเบอร์ในประเทศที่อยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากเป็นประเทศที่มีการพัฒนาเทคโนโลยี และการจัดการอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่ทั่วถึง (กิตติ ประเสริฐสุข อนุสรณ์ ชัยอักษรเวช และจินตวัฒน์ ศิริรัตน์, 2564) ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและการเห็นพ้องต้องกันของประเทศในสหภาพยุโรปในการร่วมมือก่อตั้งหน่วยงานด้านความมั่นคงทางไซเบอร์ที่สามารถควบคุมและปกป้องสิทธิของทุกคนในสหภาพยุโรปได้

เอกสารอ้างอิง

กิตติ ประเสริฐสุข, อนุสรณ์ ชัยอักษรเวช และจินตวัฒน์ ศิริรัตน์. (2564). **ไทยกับความมั่นคงรูปแบบใหม่: การค้ามนุษย์ การย้ายถิ่นแบบไม่ปกติ และความมั่นคงทางไซเบอร์.** ปุทมธานี: สถานบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กชพรรณ มณีภาค, อนุษา เลิศโตมรสกุล. (2562). **การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมจากการทำผิดในโลกอินเทอร์เน็ต: กรณีศึกษาการรังแกกันในโลกไซเบอร์ ในรูปแบบการคุกคามทางเพศ ในเขตกรุงเทพมหานคร.** มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทา

Carlos H. Conde. (9 August 2022). **Philippine Activist Arrested for Cyber-Libel**. Retrieved from https://www.hrw.org/news/2022/08/09/philippine-activist-arrested-cyber-libel

EJ Gomez. (30 March 2023). **BI reminds OFWs to be vigilant against employment scams**. Retrieved from https://www.cnnphilippines.com/news/2023/7/16/bureau-of-immigration-warning-employment-scams.html

IFW Global. (3 October 2022). **Philippines National Police & IFW operatives crack down on SMSF**

Scam. Retrieved from https://www.ifwglobal.com/smsf-scam-boiler-room-raid/

Janette Toral. (n.d.) **TIMELINE: Cybercrime Prevention Act of 2012: A Law 11 Years in the Making.** Retrieved from https://digitalfilipino.com/timeline-cybercrime-prevention-act-of-2012-a-law-11-years-in-the-making/

Khriscielle Yalao. (11 November 2022). **Pasig LGU, "CyberGuardians PH sign MOA for Cybersecurity program.** Retrieved from https://mb.com.ph/2022/11/11/pasig-lgu-cyberguardians-ph-sign-moa-for-cybersecurity-program

Kris Crismundo. (24 March 2021). **Digital fraud attempts in PH rise amid pandemic**. Retrieved from https://www.pna.gov.ph/articles/1134735

Mari-An C. Santos. (11 March 2023). **Online buyers, beware! 'Pasabuy' scams target Filipinos abroad.** Retrieved from https://www.rappler.com/nation/overseas-filipinos/pasabuy-scams-target-filipinos-abroad/

Philippine PI. (n.d.). **Philippines Investigators See No End to Romance Scams**. Retrieved from https://www.philippinepi.com/blog/philippines-romance-scams/

The Star. (9 July 2023). **Cybercrime rate in Philippine capital Manila up by 152 per cent in first half on 2023, confirms police.** Retrieved from https://www.thestar.com.my/aseanplus/aseanplus-news/2023/07/09/cybercrime-rate-in-philippine-capital-manila-up-by-152-per-cent-in-first-half-on-2023-confirms-police

SMARTS XIII

- Faculty of Social Sciences, SWU
- Faculty of Management Sciences, KU
- Faculty of ARTs, SU
- Faculty of Humanities and Social Sciences, NPRU
- Faculty of Liberal Atrs, TU
- Faculty of Social Administration, TU
- Humanities and Social Sciences Research Promotion Network
- Association for Local Community and Social Development (ALCSD)